

ATLAS

INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

October 18-20, 2019

Ankara, Turkey

PROCEEDING BOOK

EDITORS

Dr. Semra KILIÇ KARATAY

Dr. Farhad MIKAYILOV

ISBN-978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

ATLAS

INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

October 18-20, 2019

Ankara, Turkey

PROCEEDING BOOK

EDITORS

Dr. Semra KILIÇ KARATAY

Dr. Farhad MIKAYILOV

All rights of this book belong to ISPEC Publishing House

Authors are responsible both ethically and juridically

ISPEC Publications - 2019©

Issued: 29.10.2019

ISBN: 978-605-7811-31-8

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

DATE AND PLACE

October 18-20, 2019, Ankara, Turkey

ORGANIZATION

ATLAS INTERNATIONAL JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

ORGANIZING COMMITTEE

Prof. Dr. Necati DEMİR
Assoc. Prof. Nataliia LATYGINA
Assoc. Prof. Osman Kubilay GÜL
Assoc. Prof. Elvira NURLANOVA
Dr. Zeynep KARAÇOBAN

INTERNATIONAL PARTICIPANTS

Ebru OĞURLU - Cyprus (p.1)
Meliha SAKIN - UK (p.92)
Dinara ZUBAYDULLINA - Russia (p.118)
Farhad MIKAYILOV - Azerbaijan (p.252)
Феруза ҚУРБОНОВА - Uzbekistan (p. 460)

Members of Science Committee

Dr. A.S. KISTAUBAYEVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Abdikalık KUNIMJAN
Kazakh State Women’s Teacher Training University

Dr. Abdigappar MAVLYANOV
Kyrgyzstan National University

Dr. Adil AKINCI
Kirklareli University

Dr. Akira HIBIKI
Tohoku University

Dr. Alma T. AKAJANOVA
Abai Kazakh National University

Dr. Alla A. TIMOFEVA
Vladivostok State Economy University

Dr. Alia R. MASALIMOVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Amanbay MOLDIBAEV
Taraz State Pedagogy University

Dr. Akmaral S. SYRGAKBAYEVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Anatoliy LOGINOV
Ukraine Shevchenko Lugan National University

Dr. A.S. KIDIRSAEV
Makhambet U. Batı Kazakhstan State University

Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA
Orleu National Development Institute

Dr. Bahit KULBAEVA
S.Baybeshev Aktobe University

Dr. Bayram BOLAT
Ömer Halisdemir University

Dr. Mehmet MURAT
Gaziantep University

Dr. Bazarhan IMANGALIEVA
Aktobe State Region University

Dr. Rauf KERİMOV
Erciyes Üniversitesi

Dr. Bekzhan B. MEYRBAEV
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Bigamila TORSIKBAEVA
Astana Medical University

Dr. B.K.ZAYADAN
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Botagul TURGUNBAEVA
Kazakh State Women’s Teacher Training University

Dr. Caner KARAVIT
Mimar Sinan University

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA
Rasulbekov Kyrgyz Economy University

Dr. D.K.TÖLEGENOVA
Makhambet U. West Kazakhstan State University

Dr. Dinarakhan TURSUNALIVA
Rasulbekov Kyrgyz Economy University

Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAEV
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Elvan YALCINKAYA
Ömer Halisdemir University

Dr. Elena Belik VENIAMINOVNA
Vladivostok State Economy University

Dr. George RUDIC
Montreal Pédagogie Moderne Institute

Dr. Guzel SADYKOVA
Kastamonu University

Dr. Nurcan PERDAHCI
Altınbaş Üniversitesi

Dr. Gulmira ABDIRASULOVA
Kazakh State Women’s Teacher Training University

Dr. Gulsat SUGAYEVA
Dosmukhamedov Atyrau State University

Dr. G.I. ERNAZAROVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Halil AKMESE
Necmettin Erbakan University

Dr. Hasan TUTAR
Sakarya University

Dr. Isaevna URKIMBAEVA
Abilai Khan International Relations University

Dr. Jun NAGAYASU
Tohoku University

Dr. Gökhan OFLUOĞLU
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Dr. Kalemkas KALIBAEVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Karligash BAYTANASOVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Kasım KARAMAN
Erciyes University

Dr. K.A.TLEUBERGENOVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Kenes JUSUPOV
M. Tinisbaev Kazakh Communication Academy

Dr. Machabbat OSPANBAEVA
Taraz State Pedagogy University

Dr. Latkin A. PAVLOVIC
Vladivostok State Economy University

Dr. Keles Nurmasuli JAYLIBAY
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Kulas MAMIROVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Sonay AYYILDIZ
Kocaeli Üniversitesi

Dr. Maha Hamdan ALANAZI
Riyad King Abdulaziz Technology Institute

Dr. Malik YILMAZ
Ataturk University

Dr. Mavlyanov ABDIGAPPAR
Kyrgyz Elaralık University

Dr. Maira ESIMBOLOVA
Kazakhstan Narkhoz University

Dr. Maira MURZAHMEDOVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Velittin KALINKARA
Pamukkale Üniversitesi

Dr. Merina B. VLADIMIROVNA
Vladivostok State Economy University

Dr. Metin KOPAR
Adiyaman University

Dr. Mustafa GULEC
Ankara University

Dr. Nadezhda Khan
E.A. Buketov Karaganda State University

Dr. Necati DEMIR
Gazi University

Dr. N.N. KERMANOVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Orhan ELMACI
Dumlupinar University

Dr. Osman Kubilay GUL
Cumhuriyet University

Dr. P.S. PANKOV
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Rustem KOZBAGAROV
M. Tinisbayev Kazakh Communication Academy

Dr. Salima N. KAIRZHANOVA
Dosmukhamedov Atyrau State University

Dr. Mehtap ÖZBAYRAKTAR
Kocaeli Üniversitesi

Dr. Nergüz BULUT SERİN
Lefke European University

Dr. Cemile TUNA
Altınbaş Üniversitesi

ATLAS INTERNATIONAL JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

4. INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

October 18-20, 2019. ANKARA, TURKEY

Conference Program

CONFERENCE VENUE: ANKARA ALBA HOTEL, Kocatepe, Yüksel St. No:19, 06000 Çankaya/Ankara

Participant Countries: Azerbaijan, Turkey, Kazakhstan, England, Russia. Uzbekistan

- Registration desk opens at 09:30 and shall function till 17:00 pm.
- Please registrate at least an hour prior to your session
- Be in the session room at least 10 minutes before the session starts
- Head of session are fully empowered in all matters related to the presentations, coffee-breaks and session.
- Certificates will be given by the session chair at the end of the session.
- In the congress program, requests such as location and time changes will not be taken into consideration.
- If you think there are any shortcomings in the program, please email us at the latest by 10 October 2019
- The names of the authors and titles of paper in the certificate will be printed as in the progra

Hall-1
Date and Time: 19.10.2019/ 10 ⁰⁰ -11 ⁴⁵
Head of the Session: Doç. Dr. Ebru OĞURLU
Doç. Dr. Ebru OĞURLU GLOBAL COMPETITION IN THE EASTERN MEDITERRANEAN REGION
Öğr. Gör. Burcu SAVAŞ ÇELİK & Prof. Dr. Nebiye YAMAK MENKUL KIYMET BORSALARINDA FİYAT - HACİM İLİŞKİSİNE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ
Öğr. Gör. Burcu SAVAŞ ÇELİK & Prof. Dr. Nebiye YAMAK TÜRKİYE'DE MEVDUAT BANKALARININ ŞUBELEŞMELERİNİ ETKİLEYEN SOSYO – EKONOMİK VE DEMOGRAFİK FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet TUNÇ & Fatma Zehra ATICI ALGI YÖNETİMİ BAĞLAMINDA DIŞ POLİTİKA DİNAMİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
X”Dr. Öğr. Üyesi Ahmet TUNÇ & Fatma Zehra ATICI ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KONSTRÜKTİVİST YAKLAŞIM ve BİR ALGI YÖNETİMİ ARACI OLARAK KAMU DİPLOMASİSİ
Arş. Gör. Büşra Nur TOPAL DELİLİK OLGUSUNU SOSYOLOJİK YÖNTEMLE ANALİZ ETMEK: TANIM PROBLEMİNİN AŞILMASI ÜZERİNE

Hall-1
Date and Time: 19.10.2019/ 12 ⁰⁰ -13 ⁴⁵
Head of the Session: Doç. Dr. Bülent Cercis TANRITANIR
Öğr. Gör. Evrim ÖZESKİCİ TÜRKİYE'DE GÜNÜMÜZ SANATININ KAVRAMSAL AÇILIMI: HAZIR NESNE VE FİKİR
Doç. Dr. H. Tuğba ÖRMECİOĞLU & Öğr. Gör. Aydın UÇAR 20. YÜZYIL BAŞINDA KIRSAL MODERNLEŞMENİN MEKANSAL ÇÖZÜMLERİ
Öğr. Gör. Aydın UÇAR & Doç. Dr. H. Tuğba ÖRMECİOĞLU ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE AFET SONRASI PLANLI YERLEŞİM: KURUCAOVA ÖRNEĞİ
Musa MURSAQULİYEV QAFQAZ ALBANİYASI İZLƏRİNİ DAŞIYAN MEMARLIQ ABİDƏMİZ KEŞİKÇİDAĞ
Dr. Öğr. Üyesi Bilgehan YILMAZ ÇAKMAK & Ali DEMİRCİ MİMARİ TASARIM EĞİTİMİNDE PROJE DEĞERLENDİRME SÜRECİNİN ÖĞRENCİ TARAFINDAN ALGILANMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME
Doç. Dr. Bülent Cercis TANRITANIR A SEARCH OF IDENTITY IN DENISE ELIA CHÁVEZ'S <i>THE LAST OF THE MENU GIRLS</i>

Hall-1
Date and Time: 19.10.2019/ 16 ⁰⁰ -17 ⁴⁵
Head of the Session: Doç. Dr. İhsan Seyit ERTEM
Arş. Gör. Mehmet MARANGOZ E-ÖĞRENME ORTAMINDA KULLANILAN OYUNLAŞTIRMA UYGULAMALARI
Meliha SAKIN LEADERSHIP PRACTICES IN OUTSTANDING SCHOOLS: CASE STUDIES IN TURKISH AND ENGLIAS SECONDARY SCHOOL CONTEXT
Dr. Öğr. Üyesi İlkay BUĞDAYCI & Doç. Dr. H. Zahit SELVİ İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK AKILLI TAHTA HARİTA UYGULAMASI
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman BALCI FEN BİLGİSİ ÖĞRETMENİ ADAYLARININ AKADEMİK MOTİVASYON DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman BALCI ADAY PSİKOLOJİK DANIŞMANLARIN ÖĞRETMEN KAVRAMINA İLİŞKİN METAFOR ALGILARININ ANALİZİ
Doç. Dr. İhsan Seyit ERTEM İLKOKULLARDA OKUMA KÜLTÜRÜNÜN OLUŞTURULMASI
Doç. Dr. İhsan Seyit ERTEM TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN OKUMA MATERYALLERİNİN İNCELENMESİ
Arş. Gör. Yunus Emre TURAN & Assoc. Prof. Dinara ZUBAYDULLINA ANALYSIS OF THE IMPACT OF OIL PRICES ON THE RUSSIAN ECONOMY
Arş. Gör. Yunus Emre TURAN & Assoc. Prof. Dinara ZUBAYDULLINA PETROL FİYATLARI İLE BİST 100 ENDEKSİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

Hall: 1
Date and Time: 20.10.2019/ 10 ⁰⁰ -11 ⁴⁵
Head of the Session: Doç. Dr. Mustafa GÜLEÇ
Dr. Muhittin BİLGE “TARİHİ DONDURAN MODERNLİK” MODERNLİK NE ZAMANDI? YA DA MODERNLİK HER ZAMAN MI?
Oğuz ABANOZ DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ İSLAMCI BASININ GELİŞİMİ
Fatma BAYRAK İSTİKLAL MAHKEMELERİNDE BASININ YARGILANMASI
Doç. Dr. Mustafa GÜLEÇ HOLLANDA BAĞLAMINDA KİMLİK VE UYUM GERİLİMİ
Doç. Dr. Mustafa GÜLEÇ HOLLANDA BAĞLAMINDA GÖÇMEN KİMLİĞİ
Öğr. Gör. Akın AY & Öğr. Gör. Emin AKIN & Öğr. Gör. Emre DAŞAR ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRENİM GÖRDÜKLERİ YERDE YEREL GAZETE OKUMA ALIŞKANLIĞI: MERZİFON İLÇESİ ÖRNEĞİ

Hall: 2
Date and Time: 20.10.2019/ 10 ⁰⁰ -11 ⁴⁵
Head of the Session: Doç. Dr. Ümran TÜRKYILMAZ
Doç. Dr. Gökay DURMUŞ AYAŞLI İLE KİRACILARI’NDA AHLÂK SORUNSALI
Doç. Dr. Gökay DURMUŞ DEVLET ANA’DA “BACİBEY TEŞKİLATI”
Arş. Gör. Dr. Emine AYAN ÇOK YAZARLI BİR ROMAN: BEŞPEŞE ÜZERİNE BİR İNCELEME
Doç. Dr. Ümran TÜRKYILMAZ JEAN-CLAUDE GRUMBERG’İN ÇABUKSİĞİNLAR HİKÂYESİNE VAROLUŞÇU BİR BAKIŞ
Doç. Dr. Ümran TÜRKYILMAZ UYUMSUZ TİYATRO BAĞLAMINDA EUGENE IONESCO’NUN GÖREV KURBANLARI ADLI OYUNU ÜZERİNE BİR İNCELEME

Hall-1
Date and Time: 20.10.2019/ 12⁰⁰-13⁴⁵
Head of the Session: Dr. Öğr. Üyesi Metin YILDIRIM
Şerife AKINCI & Doç. Dr. Sevda GÜRSAKAL ORTADOĞU VE KUZEY AFRIKA ÜLKELERİNDEKİ EKONOMİK FAALİYETLERDE KADININ YERİ: ÇOK DEĞİŞKENLİ BİR ANALİZ
Dr. Öğr. Üyesi Metin YILDIRIM TUKİDİDES TUZAĞI KURAMI KAPSAMINDA ABD-ÇİN TİCARET SAVAŞI'NIN DEĞERLENDİRİLMESİ
Prof. Dr. Cantürk GÜMÜŞ & Orman Müh. Eda MACİT DOĞU KARADENİZ BÖLGESİNDE YÜRÜTÜLEN TAŞKIN KORUMA PROJELERİ ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER
Prof. Dr. Cantürk GÜMÜŞ & Orman Müh. Nisa Nur KAYA KÜRESEL SAVAŞLAR VE ANADOLU ORMANLARI
Araş. Gör. Merve KAYADUVAR SAĞLIK ALANINDA KAMU-ÖZEL ORTAKLIĞI UYGULAMALARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME: TÜRKİYE ŞEHİR HASTANELERİ VE İNGİLTERE ÖZEL FİNANS GİRİŞİMİ HASTANELERİ ÖRNEKLERİ

Hall-2
Date and Time: 20.10.2019/ 12⁰⁰-13⁴⁵
Head of the Session: Dr. Öğr. Üyesi F. Fatih GÜLŞEN
Dr. Erdener PEHLİVAN DOĞU THRAKIA BÖLGESİ ROMA DÖNEMİ YOLLARINDA YOL YAPIM TEKNİKLERİ
Dr. Erdener PEHLİVAN DOĞU THRAKIA BÖLGESİNİN SINIRLARI, TARİHİ COĞRAFYASI VE BÖLGEDE BULUNAN YOL GÜZERGAHLARIYLA YERLEŞİMLERİN İLİŞKİLERİ
Dr. Öğr. Üyesi F. Fatih GÜLŞEN ATTALEIA HADRIANUS ZAFER TAK'I
Dr. Öğr. Üyesi F. Fatih GÜLŞEN PATARA METTIUS MODESTUS ZAFER TAK'I
Prof. Dr. Barış TAŞ & Arslan ULUÇ KIRSAL SUÇ İLE İKLİM ARASINDAKİ İLİŞKİLER: ORTA İLÇESİ ÖRNEĞİ
Doç. Dr. Farhad MİKAYİLOV & Dr. Arzu SÜLEYMANOV & Rauf MUSAYEV AZERBAYCAN CUMHURİYETİ İNSANI GELİŞME ENDEKSİ'NİN KAFKASLAR VE İKT ÜLKELERİYLE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ
Doç. Dr. Farhad MİKAYİLOV & Dr. Arzu SÜLEYMANOV & Rauf MUSAYEV AĞIR SANAYİ VE MAKİNE İMALATI SEKTÖRÜ ÜZRE AZERBAYCANIN TÜRKİYEYE REKABETLİ İHRACATINI SAĞLAYA BİLECEK ÜRÜN İSTİKAMETLERİNİN BELİRLENMESİ

Hall-1
Date and Time: 20.10.2019/ 14 ⁰⁰ -15 ⁴⁵
Head of the Session: Dr. Öğr. Üyesi Ergün HASGÜL
Dr. Öğr. Üyesi Halime GÖKTAŞ KULUALP & Ömer SARI İNSAN KAYNAKLARI BİLGİ SİSTEMLERİNİN KULLANIMINA YÖNELİK MEVCUT DURUM ANALİZİ
Dr. Öğr. Üyesi Halime GÖKTAŞ KULUALP & Ömer SARI ÖĞRENİLMİŞ ÇARESİZLİĞİN TURİZM SEKTÖRÜNDE DENEYİMLENMESİ: KIYAMET TURİZMİ
Dr. Ertan ÖZÇOBAN HÜZÜN TURİZMİ VE TÜRKİYE'DEKİ GÜNCEL DURUMU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Suzan BASRI & Prof. Dr. Kürşad ZORLU ÖRGÜT KÜLTÜRÜ ALGISI İLE ÖRGÜTSEL ÇEVİKLİK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN YAPISAL EŞİTLİK MODELİ İLE İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Ergün HASGÜL EMPATİ ODAKLI HAZIRLANAN KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER DERSİNİN ÖĞRENCİLERİN YARDIM TUTUMLARI, EMPATİ BECERİLERİ VE EĞİLİMLERİ ÜZERİNE ETKİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Ergün HASGÜL TÜRKİYE'DE VE DÜNYA'DA EVDE BAKIM VE SOSYAL BAKIM HİZMETLERİ

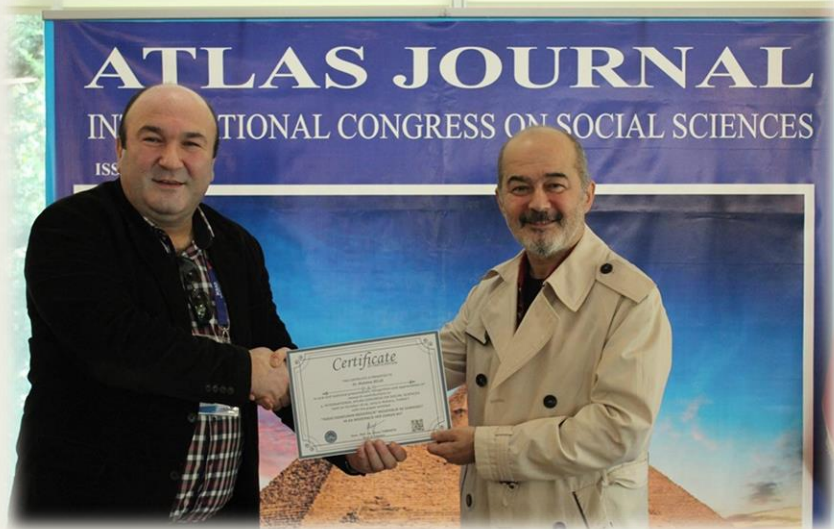
Hall-2
Date and Time: 20.10.2019/ 14 ⁰⁰ -15 ⁴⁵
Head of the Session: Doç. Dr. Halit AKER
Doç. Dr. Zekeriyya ARI YARGITAY KARARLARI IŞIĞINDA LİMİTED ŞİRKET ESAS SERMAYE PAYININ DEVRİNDE ŞEKİL SORUNU
Arş. Gör. Dr. İlknur KAYA LİMİTED ŞİRKET ORTAĞININ BİLGİ ALMA VE İNCELEME HAKKI
Arş. Gör. Dr. İlknur KAYA LİMİTED ŞİRKET ORTAKLARININ EK ÖDEME YÜKÜMLÜLÜĞÜ
Doç. Dr. Halit AKER TACİRLERİN TİCARET ODALARINA KAYDOLMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BOZDAĞ & Furkan BAYRAKTUTAN YAĞMA SUÇUNDA FİİL
Furkan BAYRAKTUTAN AKIL HASTALARINA UYGULANAN GÜVENLİK TEDBİRLERİ
Dr. Yasin ULUTAŞ İSLAM DÜŞÜNCESİNDE KADER İLE İLGİLİ KAVRAMLAR
Dr. Öğr. Üyesi Cemalettin ŞEN BİLİM DÜNYASINA KATKI BAĞLAMINDA NİTELİK HUKUKU VE NİTELİK FIKHI
Феруза ҚҰРБОНОВА ИСАЖОН СУЛТОН ҲИКОЯЛАРИДА ТИЛ ВА БАДІИЯТ МАСАЛАЛАРИ

Hall-1
Date and Time: 20.10.2019/ 16 ⁰⁰ -17 ⁴⁵
Head of the Session: Prof. Dr. Sibel ERKAL
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa CANBEK POLİSLERİN MESLEK SEÇİMİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLERİN VE MESLEĞE YÖNELİK TUTUMLARININ BELİRLENMESİ
Arş. Gör. Dr. Nihan YILMAZ & Prof. Dr. Sibel ERKAL HASTANELERDE ÇALIŞAN KURUM EV İDARESİ PERSONELİNİN GÖRELİ YOKSUNLUK DUYGUSUNUN PERFORMANSA ETKİSİNİN İNCELENMESİ
Arş. Gör. Dr. Nihan YILMAZ & Prof. Dr. Sibel ERKAL YETİŞKİNLERİN STRESLE BAŞA ÇIKMA DURUMLARININ İNCELENMESİ
Arş. Gör. Esra ASLAN MEKÂNSAL DIŞLANMANIN ÇANKIRI'DAKİ POŞALARIN İŞ KAYNAKLARINA VE KAMU KURUMLARINDAN YARARLANMALARINA ETKİSİ
Arş. Gör. Esra ASLAN KENTSEL CANLANDIRMA VE KENTSEL İMAJ: ÇANKIRI ÖRNEĞİ
Arş. Gör. Elman IBİSHOV AZERBAYCAN'DA KÜMELENME İHRACAT POTANSİYELİNİ ARTTIRMADAKİ ROLÜ

Hall-5
Date and Time: 20.10.2019/ 16 ⁰⁰ -17 ⁴⁵
Head of the Session: Doç. Dr. Farhad MİKAYİLOV
Arş. Gör. Dr. Birgül ALICI TÖRE VE NAMUS OLGUSUNUN TÜRK SİNEMASI'NDA SUNUMU: MUTLULUK VE HAVAR FİLMLERİ ÖRNEĞİ
Doç. Dr. İsmail YILDIRIM TRAFİK SİGORTASINDA MUALLAK HASAR KARŞILIKLARININ HESAPLANMASI VE POLİÇE PRİM BASAMAĞINA ETKİSİ
Doç. Dr. İsmail YILDIRIM TÜRKİYE'DE SİGORTA ACENTELERİNİN SİGORTA ŞİRKETİ TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KUNDAKCI TÜRK DÜNYASININ CESUR ŞAİRİ "KET BUKA" VE ŞİİRLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KUNDAKCI TÜRK KÜLTÜRÜNDE ve KIRGIZ AKINLARIN ŞİİRLERİNDE "SELAMLAŞMA" GELENEĞİ
Arş. Gör. Selver KOÇ ALTUNTAŞ & Doç. Dr. Şebnem ERTAŞ BEŞİR TÜRK EVİNDE İÇ MEKAN KİMLİĞİ
Doç. Dr. Şebnem ERTAŞ BEŞİR & Arş. Gör. Selver KOÇ ALTUNTAŞ SÜLEYMAN DEMİREL MÜZE EVİ
Dr. Öğr. Üyesi Fethi NAS DEMOKRATİK ÜLKELERDE GÖÇMEN SORUNU
Dr. Öğr. Üyesi Fethi NAS TÜRKİYE'DEN LÜBNAN'A YAŞANMIŞ GÖÇLER

PHOTOGRAPHY GALLERY

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES**
ISSN - 2616 - 936X

19.10.2019 15:15

19.10.2019 12:39

All pictures taken at the event has been published in **IKSAD CONGRESS SOCIETY** Facebook Group// to get the pictures, please, visit the group and become a member...

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES**
ISSN - 2616 - 936X

All pictures taken at the event has been published in **IKSAD CONGRESS SOCIETY** Facebook Group// to get the pictures, please, visit the group and become a member...

CONTENT

CONGRESS ID	I
PROGRAM	II
PHOTO GALLERY	III
CONTENT	IV

Author & Title	No
Ebru OĞURLU GLOBAL COMPETITION IN THE EASTERN MEDITERRANEAN REGION	1-11
Burcu SAVAŞ ÇELİK & Nebiye YAMAK MENKUL KIYMET BORSALARINDA FİYAT - HACİM İLİŞKİSİNE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ	12-19
Burcu SAVAŞ ÇELİK & Nebiye YAMAK TÜRKİYE'DE MEVDUAT BANKALARININ ŞUBELEŞMELERİNİ ETKİLEYEN SOSYO – EKONOMİK VE DEMOGRAFİK FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ	20-29
Ahmet TUNÇ & Fatma Zehra ATICI ALGI YÖNETİMİ BAĞLAMINDA DIŞ POLİTİKA DİNAMİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	30-47
Ahmet TUNÇ & Fatma Zehra ATICI ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KONSTRÜKTİVİST YAKLAŞIM ve BİR ALGI YÖNETİMİ ARACI OLARAK KAMU DİPLOMASİSİ	48-57
Büşra Nur TOPAL DELİLİK OLGUSUNU SOSYOLOJİK YÖNTEMLE ANALİZ ETMEK: TANIM PROBLEMİNİN AŞILMASI ÜZERİNE	58-59
Evrin ÖZESKİCİ TÜRKİYE'DE GÜNÜMÜZ SANATININ KAVRAMSAL AÇILIMI: HAZIR NESNE VE FİKİR	60-69
H. Tuğba ÖRMECİOĞLU & Aydın UÇAR 20. YÜZYIL BAŞINDA KIRSAL MODERNLEŞMENİN MEKANSAL ÇÖZÜMLERİ	70-71
Aydın UÇAR & H. Tuğba ÖRMECİOĞLU ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE AFET SONRASI PLANLI YERLEŞİM: KURUCAOVA ÖRNEĞİ	72-73
Musa MURSAQULİYEV QAFQAZ ALBANIYASI İZLƏRİNİ DAŞIYAN MEMARLIQ ABİDƏMİZ KEŞİKÇİDAĞ	74-75
Bilgehan YILMAZ ÇAKMAK & Ali DEMİRCİ MİMARİ TASARIM EĞİTİMİNDE PROJE DEĞERLENDİRME SÜRECİNİN ÖĞRENCİ TARAFINDAN ALGILANMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME	76-83
Bülent Cercis TANRITANIR A SEARCH OF IDENTITY IN DENISE ELIA CHÁVEZ'S <i>THE LAST OF THE MENU GIRLS</i>	84-90

Mehmet MARANGOZ E-ÖĞRENME ORTAMINDA KULLANILAN OYUNLAŞTIRMA UYGULAMALARI	91
Meliha SAKIN LEADERSHIP PRACTICES IN OUTSTANDING SCHOOLS: CASE STUDIES IN TURKISH AND ENGLIAS SECONDARY SCHOOL CONTEXT	92
İlkay BUĞDAYCI & H. Zahit SELVİ İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK AKILLI TAHTA HARİTA UYGULAMASI	93-99
Süleyman BALCI FEN BİLGİSİ ÖĞRETMENİ ADAYLARININ AKADEMİK MOTİVASYON DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ	100-104
Süleyman BALCI ADAY PSİKOLOJİK DANIŞMANLARIN ÖĞRETMEN KAVRAMINA İLİŞKİN METAFOR ALGILARININ ANALİZİ	105-107
İhsan Seyit ERTEM İLKOKULLARDA OKUMA KÜLTÜRÜNÜN OLUŞTURULMASI	108-112
İhsan Seyit ERTEM TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN OKUMA MATERYALLERİNİN İNCELENMESİ	113-117
Yunus Emre TURAN & Dinara ZUBAYDULLINA ANALYSIS OF THE IMPACT OF OIL PRICES ON THE RUSSIAN ECONOMY	118-121
Yunus Emre TURAN & Dinara ZUBAYDULLINA PETROL FİYATLARI İLE BİST 100 ENDEKSİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ	122-124
Muhittin BİLGE “TARİHİ DONDURAN MODERNLİK” MODERNLİK NE ZAMANDI? YA DA MODERNLİK HER ZAMAN MI?	125-130
Oğuz ABANOZ DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ İSLAMCI BASININ GELİŞİMİ	131-132
Fatma BAYRAK İSTİKLAL MAHKEMELERİNDE BASININ YARGILANMASI	133-160
Akın AY & Emin AKIN & Emre DAŞAR ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRENİM GÖRDÜKLERİ YERDE YEREL GAZETE OKUMA ALIŞKANLIĞI: MERZİFON İLÇESİ ÖRNEĞİ	161-168
Gökay DURMUŞ AYAŞLI İLE KİRACILARI’NDA AHLÂK SORUNSAĞI	169-176
Gökay DURMUŞ DEVLET ANA’DA “BACİBEY TEŞKİLATI”	177-190
Dr. Emine AYAN ÇOK YAZARLI BİR ROMAN: BEŞPEŞE ÜZERİNE BİR İNCELEME	191-198
Şerife AKINCI & Sevda GÜRSAKAL ORTADOĞU VE KUZEY AFİRKA ÜLKELERİNDEKİ EKONOMİK FAALİYETLERDE KADININ YERİ: ÇOK DEĞİŞKENLİ BİR ANALİZ	199-200
Metin YILDIRIM TUKİDİDES TUZAĞI KURAMI KAPSAMINDA ABD-ÇİN TİCARET SAVAŞI’NIN DEĞERLENDİRİLMESİ	201-213
Cantürk GÜMÜŞ & Eda MACİT DOĞU KARADENİZ BÖLGESİNDE YÜRÜTÜLEN TAŞKIN KORUMA PROJELERİ ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER	214-223

Cantürk GÜMÜŞ & Nisa Nur KAYA KÜRESEL SAVAŞLAR VE ANADOLU ORMANLARI	224-232
Merve KAYADUVAR SAĞLIK ALANINDA KAMU-ÖZEL ORTAKLIĞI UYGULAMALARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME: TÜRKİYE ŞEHİR HASTANELERİ VE İNGİLTERE ÖZEL FİNANS GİRİŞİMİ HASTANELERİ ÖRNEKLERİ	233-234
Erdener PEHLİVAN DOĞU THRAKIA BÖLGESİ ROMA DÖNEMİ YOLLARINDA YOL YAPIM TEKNİKLERİ	235-239
Erdener PEHLİVAN DOĞU THRAKIA BÖLGESİNİN SINIRLARI, TARİHİ COĞRAFYASI VE BÖLGEDE BULUNAN YOL GÜZERGAHLARIYLA YERLEŞİMLERİN İLİŞKİLERİ	240-244
F. Fatih GÜLŞEN ATTALEIA HADRIANUS ZAFER TAK'I	245-246
F. Fatih GÜLŞEN PATARA METTIUS MODESTUS ZAFER TAK'I	247-248
Barış TAŞ & Arslan ULUÇ KIRSAL SUÇ İLE İKLİM ARASINDAKİ İLİŞKİLER: ORTA İLÇESİ ÖRNEĞİ	249
Farhad MİKAYİLOV & Arzu SÜLEYMANOV & Rauf MUSAYEV AZERBAIJAN CUMHURİYETİ İNSANI GELİŞME ENDEKSİ'NİN KAFKASLAR VE İKT ÜLKELERİYLE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	250-251
Farhad MİKAYİLOV & Arzu SÜLEYMANOV & Rauf MUSAYEV AĞIR SANAYİ VE MAKİNE İMALATI SEKTÖRÜ ÜZRE AZERBAIJANIN TÜRKİYEYE REKABETLİ İHRACATINI SAĞLAYA BİLECEK ÜRÜN İSTİKAMETLERİNİN BELİRLENMESİ	252-253
Üyesi Halime GÖKTAŞ KULUALP & Ömer SARI İNSAN KAYNAKLARI BİLGİ SİSTEMLERİNİN KULLANIMINA YÖNELİK MEVCUT DURUM ANALİZİ	254-264
Halime GÖKTAŞ KULUALP & Ömer SARI ÖĞRENİLMİŞ ÇARESİZLİĞİN TURİZM SEKTÖRÜNDE DENEYİMLENMESİ: KIYAMET TURİZMİ	265-272
Ertan ÖZÇOBAN HÜZÜN TURİZMİ VE TÜRKİYE'DEKİ GÜNCEL DURUMU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	273-274
Suzan BASRI & Prof. Dr. Kürşad ZORLU ÖRGÜT KÜLTÜRÜ ALGISI İLE ÖRGÜTSEL ÇEVİKLİK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN YAPISAL EŞİTLİK MODELİ İLE İNCELENMESİ	275-276
Ergün HASGÜL EMPATİ ODAKLI HAZIRLANAN KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER DERSİNİN ÖĞRENCİLERİN YARDIM TUTUMLARI, EMPATİ BECERİLERİ VE EĞİLİMLERİ ÜZERİNE ETKİSİ	277-282
Ergün HASGÜL TÜRKİYE'DE VE DÜNYA'DA EVDE BAKIM VE SOSYAL BAKIM HİZMETLERİ	283-286
Zekeriya ARI YARGITAY KARARLARI IŞIĞINDA LİMİTED ŞİRKET ESAS SERMAYE PAYININ DEVİRİNDE ŞEKİL SORUNU	287-288
İlknur KAYA LİMİTED ŞİRKET ORTAĞININ BİLGİ ALMA VE İNCELEME HAKKI	289-290

İlknur KAYA LİMİTED ŞİRKET ORTAKLARININ EK ÖDEME YÜKÜMLÜLÜĞÜ	291-292
Halit AKER TACİRLERİN TİCARET ODALARINA KAYDOLMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ	293-294
Ahmet BOZDAĞ & Furkan BAYRAKTUTAN YAĞMA SUÇUNDA FİİL	295-307
Furkan BAYRAKTUTAN AKIL HASTALARINA UYGULANAN GÜVENLİK TEDBİRLERİ	308-317
Yasin ULUTAŞ İSLAM DÜŞÜNCESİNDE KADER İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	318-329
Cemalettin ŞEN BİLİM DÜNYASINA KATKI BAĞLAMINDA NİTELİK HUKUKU VE NİTELİK FIKHI	330-336
Mustafa CANBEK POLİSLERİN MESLEK SEÇİMİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLERİN VE MESLEĞE YÖNELİK TUTUMLARININ BELİRLENMESİ	337-338
Nihan YILMAZ & Sibel ERKAL HASTANELERDE ÇALIŞAN KURUM EV İDARESİ PERSONELİNİN GÖRELİ YOKSUNLUK DUYGUSUNUN PERFORMANSA ETKİSİNİN İNCELENMESİ	339-340
Nihan YILMAZ & Sibel ERKAL YETİŞKİNLERİN STRESLE BAŞA ÇIKMA DURUMLARININ İNCELENMESİ	341-342
Esra ASLAN MEKÂNSAL DIŞLANMANIN ÇANKIRI'DAKİ POŞALARIN İŞ KAYNAKLARINA VE KAMU KURUMLARINDAN YARARLANMALARINA ETKİSİ	343-368
Esra ASLAN KENTSEL CANLANDIRMA VE KENTSEL İMAJ: ÇANKIRI ÖRNEĞİ	369-387
Elman İBİSHOV AZERBAIJAN'DA KÜMELENME İHRACAT POTANSİYELİNİ ARTTIRMADAKİ ROLÜ	388-389
Birgül ALICI TÖRE VE NAMUS OLGUSUNUN TÜRK SİNEMASI'NDA SUNUMU: MUTLULUK VE HAVAR FİLMLERİ ÖRNEĞİ	390-400
İsmail YILDIRIM TRAFİK SİGORTASINDA MUALLAK HASAR KARŞILIKLARININ HESAPLANMASI VE POLİÇE PRİM BASAMAĞINA ETKİSİ	401-408
İsmail YILDIRIM TÜRKİYE'DE SİGORTA ACENTELERİNİN SİGORTA ŞİRKETİ TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	409-415
Mustafa KUNDAKCI TÜRK DÜNYASININ CESUR ŞAİRİ "KET BUKA" VE ŞİİRLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	416-419
Mustafa KUNDAKCI TÜRK KÜLTÜRÜNDE ve KIRGIZ AKINLARIN ŞİİRLERİNDE "SELAMLAŞMA" GELENEĞİ	420-424
Selver KOÇ ALTUNTAŞ & Şebnem ERTAŞ BEŞİR TÜRK EVİNDE İÇ MEKAN KİMLİĞİ	425-435
Şebnem ERTAŞ BEŞİR & Selver KOÇ ALTUNTAŞ SÜLEYMAN DEMİREL MÜZE EVİ	436-445

ATLAS INTERNATIONAL JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Fethi NAS DEMOKRATİK ÜLKELERDE GÖÇMEN SORUNU	446-450
Fethi NAS TÜRKİYE'DEN LÜBNAN'A YAŞANMIŞ GÖÇLER	451-459
Феруза ҚУРБОНОВА ИСАЖОН СУЛТОН ҲИКОЯЛАРИДА ТИЛ ВА БАДІИЯТ МАСАЛАЛАРИ	460

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

GLOBAL COMPETITION IN THE EASTERN MEDITERRANEAN REGION
DOĞU AKDENİZ BÖLGESİ'NDE KÜRESEL REKABET

Ebru OĞURLU

Doç. Dr., European University of Lefke, Department of International Relations

ABSTRACT

In the twenty first century, the Eastern Mediterranean has moved from the margin of the international relations to the centre of big powers game as a result of deep structural transformations in the global and regional politics. Recently, the region has emerged as the centre of gravity of a complex multi-dimensional and multi-actor competition. On the one side of this competition are global actors, i.e. Russia, Europe, the United States and China, while on the other side regional states, i.e. Turkey/Turkish Republic of Northern Cyprus, Greece/Greek Cypriot Administration, Israel, Egypt, Lebanon, Libya and Syria that are setting new alliances as well as conflicting poles for their national survival. Global actors have also been actively involving in the regional affairs due to their various global ambitions. Russia is trying to create a sphere of influence to emphasise the seriousness of its strategic intentions. Europe is interested in the region as an alternative source for its energy needs. The United States perceives the Eastern Mediterranean as a strategic route to other regions including Eurasia, the Middle East and Africa that are important for its security concerns. China is building an economic presence in the region both as evidence of its growing global position and as part of its One Belt One Road project. Either regional or global, each actor has its own regional agenda and is competing for a redistribution of power in the Eastern Mediterranean where balance of power policies among the regional actors and global powers are being tested.

In this framework, the first part of this study will answer why the Eastern Mediterranean is a key interest for both the global and regional actors. The second part will discuss the current strategic and security challenges the actors are facing in the region. The third part will evaluate the inter-state competition in the Eastern Mediterranean by referring to their conflictual national interests specifically. Overall, this research aims to argue that as opposed to the general assumption that the discovery of the recent energy resources in the Eastern Mediterranean is the root of the regional instability, it is only one of the dynamics of the multi-dimensional competition in the region. Not only the national energy policies but also other national/strategic interests of the regional and global powers in the Eastern Mediterranean have dragged the region back to power politics in the twenty-first century.

Keywords: Eastern Mediterranean, Power Politics, Global Competition, Turkey, Russia, United States, Europe, China

ÖZET

Yirmi birinci yüzyılda küresel ve bölgesel politikadaki derin yapısal dönüşümlerin neticesinde, Doğu Akdeniz, uluslararası ilişkilerin sınırından büyük güç oyunlarının merkezine yerleşmiştir. Bölgenin tarihsel önemi Orta Doğu'da çıkarılan enerji kaynaklarına yakınlığından ve bu kaynakların Avrupa'ya ulaştırılmasını sağlayan güzergah olma özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bugün ise son zamanlarda bölgede bulunan doğal gaz kaynakları bölgeye daha fazla küresel ve bölgesel ilginin yönelmesine neden olmuştur. Bu sebeple bölge, son zamanlarda, karmaşık bir çok-yönlü ve çok-aktörlü rekabetin ağırlık merkezi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu rekabetin bir tarafında Rusya, Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Çin gibi küresel aktörler; diğer tarafında ise kendi ulusal mevcudiyetlerinin devamı için mücadele eden ve hem yeni ittifaklar hem de çatışan kutuplar oluşturan Türkiye/KKTC,

Yunanistan/Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, İsrail, Mısır, Lübnan, Libya ve Suriye gibi bölgesel devletler yer almaktadır. Küresel aktörler sahip oldukları farklı küresel hedef ve istekleri nedeniyle bölgesel ilişkilere aktif olarak dâhil olmaktadır. Rusya, stratejik niyetlerinin ciddiyetini vurgulamak için bölgede bir etki alanı oluşturmaya çalışmaktadır. Avrupa, bölgeyi kendi enerji ihtiyacına alternatif bir kaynak olarak gördüğü için bölgeyle ilgilenmektedir. ABD, Doğu Akdeniz'i küresel güvenlik endişeleri için önemli olarak kabul ettiği Avrasya, Orta Doğu ve Afrika gibi diğer bölgelere geçişi sağlayan stratejik bir rota olarak görmektedir. Çin ise hem yükselen küresel statüsünün bir göstergesi hem de Tek Kuşak Tek Yol Projesi'nin bir parçası olarak Doğu Akdeniz bölgesinde ekonomik varlığını inşa etmektedir. İster bölgesel olsun ister küresel, her aktör kendi bölgesel gündemine sahiptir ve aktörler arasındaki güç dengesi politikalarının test edildiği Doğu Akdeniz bölgesinde gücün yeniden dağılımı için mücadele ve rekabet etmektedir.

Bu kapsamda, çalışmanın ilk bölümünde Doğu Akdeniz bölgesinin hem küresel hem de bölgesel aktörler için neden önemli olduğunun yanıtı aranacaktır. İkinci bölümde bölgedeki aktörlerin karşı karşıya kaldığı stratejik ve güvenlik sorunları tartışılacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümünde Doğu Akdeniz'deki devletler arası rekabet, ihtilafli ulusal çıkarlar özelinde değerlendirilecektir. Sonuç olarak, bu çalışma ile Doğu Akdeniz'de son zamanlarda bulunan doğal kaynakların bölgesel istikrarsızlığın kökeni olduğu varsayımına karşılık, doğal gaz keşiflerinin bölgedeki çok boyutlu rekabetin bir parçası olduğu vurgulanacak ve sadece ulusal enerji politikalarının değil aynı zamanda bölgedeki küresel ve bölgesel aktörlerin diğer stratejik ve ulusal çıkarlarının da Doğu Akdeniz bölgesini yirmi birinci yüzyılda yeniden güç politikalarına sürüklediği ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Güç Politikası, Küresel Rekabet, Türkiye, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa, Çin

1. GİRİŞ

Akdeniz jeopolitik anlamda önemi tartışılmaz bir coğrafi bölgedir. Coğrafi anlamda yarı kapalı bir deniz olan Akdeniz, Batı ve Doğu olmak üzere iki büyük havzadan oluşmaktadır. Doğu Akdeniz havzası, Tunus'taki Bon Burnu ile İtalya'da Sicilya adasının batıya uzanan ucunda Lilibeo Burnu arasında çizile hat ile Batı Akdeniz havzasından ayrılmaktadır (International Hydrographic Organisation, 1953: 15). Bu iki bölgeyi çevreleyen geniş alan ise Akdeniz, Akdeniz Havzası, Akdeniz Dünyası, Akdeniz Coğrafyası veya Yakındoğu adlandırılmaktadır (Kedikli ve Çalağan, 2017: 122).

Tarih boyunca pek çok uygarlık ve imparatorluğa ev sahipliği yapmış, aynı zamanda bu uygarlık ve imparatorlukların varlıklarını devam ettirmek, güçlerini artırmak ve dünya hâkimiyeti kurmak amacıyla verdikleri güç mücadelelerine sahne olmuştur. Doğu Akdeniz ise son zamanlarda bölgede keşfedilen hidrokarbon enerji rezervleri nedeniyle bir kez daha artarak küresel rekabetin merkezine oturmuştur. Bölgede yaşanan gelişmeler hem bölge ülkeleri arasındaki hem de oyuna dâhil olan küresel aktörler arasındaki güç dengelerini değiştirecek potansiyele sahiptir.

Doğu Akdeniz'de kıyıdaş olarak Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyet, (KKTC), Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetim (GKRY), Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Filistin ve Suriye bulunmaktadır. Ancak bölgeyi Mağrip bölgesi, Basra Körfezi, Kafkaslar ve Orta Asya, Sahra-altı Afrika ve Afrika boynuzundaki gelişmelerden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Bu durumu daha da karmaşılaştıran ise Rusya, ABD, Çin, Avrupa Birliği ve NATO gibi bölge dışı aktörlerin de Doğu Akdeniz'de aktif olarak varlık göstermesidir (Dokos ve Tsakonas, 2018: 12).

Son gelişmeler ışığında bölgede bulunan aktörlerin çıkarlarını ortaya koymak amacıyla olan bu çalışma son yıllarda küresel siyasetin çeperinden merkeze taşınan Doğu Akdeniz'de (Lesser, 2016: 26) devletler arasındaki rekabetin neticesinde klasik realist anlayışa uygun olarak Hobezyen bir yapının hâkim hale geldiğini savunmaktadır. Bölgenin siyasi ve jeopolitik öneminin tartışıldığı birinci bölümü takiben ikinci bölümde, bölgedeki aktörlerin karşı karşıya kaldıkları stratejik ve güvenlik tehditleri ortaya konmaya çalışılacaktır. Sunumun üçüncü bölümünde ise, bölgesel ve küresel aktörlerin Doğu Akdeniz'deki çıkar çatışmaları tartışılacaktır. Bu bölümde, özellikle son dönemde görünürlükleri artan ve aralarında yaşanan güç mücadelesi oldukça hissedilir hale gelen aktörler seçilmiştir. Tüm tartışmaların ışığında bu çalışma Doğu Akdeniz'in tarihsel olarak sürekli bir çatışma bölgesi olduğunu,

bu durumun bugün de devam ettiğini ve bugün yaşanan krizin aslında bir enerji krizi olarak görülse de yansımaları askeri, ticari, ekonomi ve ulaştırma gibi çok farklı alanlarda hissedilen çok yönlü bir kriz olduğunu savunmaktadır.

2. DOĞU AKDENİZ KÜRESEL VE BÖLGESEL AKTÖRLER İÇİN NEDEN ÖNEMLİDİR

Doğu Akdeniz, jeo-stratejik konumuna istinaden, hem siyasi hem ekonomik olarak Ortadoğu ve Akdeniz coğrafyasının en kritik noktalarından biridir ve bu özelliğiyle küresel ve bölgesel güç olma iddiasındaki tüm devletler için hayati önemdedir. Bu sebeple, tarihin her döneminde, dünyada etkili olan ve bölgede etkisini artırma amacıyla olan tüm güçler bu bölgeyi kontrol etmek için birbirleri ile bitmeyen bir mücadele içinde olmuşlardır. Bu kapsamda, Doğu Akdeniz’de en sık karşılaşılan durum devletler-arası rekabet ve güç mücadelesidir. Bölgenin bu denli önemli olmasının aşağıda tartışıldığı üzere farklı sebepleri mevcuttur.

Öncelikle Doğu Akdeniz bir kültürel etkileşim merkezidir. Tarihte ilk medeniyetler olarak bilinen Mezopotamya, Mısır ve Anadolu Medeniyetlerinin birleşim noktasında verimli hilal (Yaycı, 2012: 2) olarak da tanımlanan bölge bu kıtalar arasında siyasi, ekonomik, kültürel ve beşeri etkileşimlere tanıklık eden önemli bir bağlantı noktasıdır (Yıldız, 2006: 616).

Doğu Akdeniz’in ikinci önemi ticaret kaynaklıdır. Dünya ticaretinin %80’inin denizlerden taşınması ve bunun önemli bir kısmının Akdeniz’den taşındığı gerçeği bölgenin önemini ortaya koymaktadır. Batısında Cebelitarık Boğazı, kuzeyinde boğazlar ve güneyinde Süveyş Kanalı olmak üzere geniş bir coğrafyada denizler arasında bağlantı noktası olması ve geleneksel ticaret yolları olarak bilinen Baharat Yolu ve İpek Yolu’nun bu bölgede yer alması bölgenin uzun yıllar boyunca dünya deniz ticaretinin kontrolünü elinde bulundurmasını sağlamıştır (Ceyhun, 2014: 32). Günümüzde artan enerji ticaretine de bağlı olarak, Akdeniz üzerindeki su yollarından yoğun olarak gerçekleştirilen gemi ticareti, jeo-stratejik anlamda Doğu Akdeniz’in vazgeçilmez bir deniz yolu olma özelliğini korumaktadır (Kedikli ve Çalağan, 2017, 122).

Doğu Akdeniz askeri ve güvenlik konularında stratejik önemdedir. Bölgenin kapsadığı ve yukarıda adı geçen dar su yolları aynı zamanda, NATO tarafından tampon bölge olarak tanımlanan Düğüm Noktalarının (Choke Point) en hayatilerini oluşturmaktadır (Keser ve Akgün, 2018: 97). Bu kapsamda Doğu Akdeniz’in sadece bölgesel değil küresel güvenlik için de hayati önemde olduğunu iddia etmek mümkündür.

Tüm bunlara ilave olarak, Doğu Akdeniz zengin hidrokarbon rezervleri nedeniyle de hayati önemde bir bölgedir. Hatta zaman içinde Akdeniz’in önemi ticaretten enerjiye kaymış ve bölgede bulunan ülkeler ve uluslararası güçler kendilerini enerji eksenli bir mücadelenin de içinde bulmuştur. Küresel güç olma arzusunda olan tüm devletlerin enerji kaynaklarını elinde bulundurma, bu kaynakların güvenli bir şekilde uluslararası pazarlara arzını sağlama ve dünya hidrokarbon jeopolitiği üzerinde hâkimiyet kurma (Sevim, 2012: 4381) olmak üzere üç ortak stratejisi bulunmaktadır. Bu kapsamda, Akdeniz Havzası bir bütün olarak hayati önem taşımaya rağmen 21. yüzyılın enerji rekabeti havzanın enerji jeopolitiği açısından Doğu Akdeniz’in stratejik önemini ön plana çıkarmaktadır.

Konumu itibarıyla bir “enerji koridoru” (Kedikli ve Çalağan, 2017: 121) görevi gören Doğu Akdeniz, diğer taraftan da dünyanın en zengin enerji kaynaklarına sahip iki bölgesinden Orta Doğu ve Kuzey Afrika’nın dünyaya açıldığı deniz alanıdır ve bu bölgelerin enerji kaynaklarının dünyaya sorunsuz bir şekilde arzında önem teşkil etmektedir. Dolayısıyla, Orta Doğu ve Kuzey Afrika enerji kaynakları üzerinde etkin olmak isteyen bölgesel ve küresel güçler Doğu Akdeniz ile yakından ilgilenmektedir. Diğer taraftan özellikle 2000’li yılların başında keşfedilen yeni hidrokarbon yatakları bölgesel enerji denklemini oldukça karmaşıktırıştırır. Bölgenin sahip olduğu rezervler bölgede varlık gösteren bölgesel ve küresel tüm güçlerin enerji güvenliği için hayati önemdedir. Bu sebeple, Akdeniz’in hem ekonomik hem jeo-stratejik anlamda en kritik bölgesi olan ve deniz ticareti, deniz ulaşım yolları ve enerji güvenliği açısından da önemli bir noktada bulunan Doğu Akdeniz (Gözügüzelli, 2018) her daim bölgesel ve küresel güçlerin ilgi odağındadır.

Yukarıda değinilen farklı nedenlerin tümü ortak nokta olarak Doğu Akdeniz'in jeopolitik önemine dikkat çekmektedir. Bölgenin tarih boyunca geliştirilen ve aşağıda kısaca açıklanan farklı jeopolitik teorilerin tümünün merkezinde olması da bu önemi açıkça göstermektedir (Erbaş, 2018).

Halford Mackinder tarafından geliştirilen Kara Hâkimiyet Teorisinde (Heartland Theory) en önemli kavram kalpgâh (heartland) olarak adlandırılan merkez bölgedir. Bu bölge, Volga-Doğu Sibirya, Kuzey Buz Denizi, İran, Afganistan'ı içine almaktadır. Kalpgâhın yanında Almanya, Avusturya, Türkiye, Hindistan ve Çin'i içine alan İç Hilal ve Britanya, Güney Afrika, Avustralya, Birleşik Devletler, Kanada ve Japonya'dan oluşan Dış Hilal bulunmaktadır. Mackinder'a göre, Doğu Avrupa'ya hükmeden, Kalpgâh'a egemen olur, Kalpgâh'a egemen olan Dünya Adası'na (Asya, Avrupa ve Afrika) egemen olur, Dünya Adası'na hükmeden dünyaya egemen olur (Mackinder, 1904; Mackinder, 1943). Bu teoride Doğu Akdeniz, kalpgâha giden deniz ticaretinin odak noktasıdır (Özgen, 2013: 104).

Alfred Thayer Mahan tarafından geliştirilen Deniz Hâkimiyeti Teorisi (Sea Power) dünya gücü olabilmek için denizlere hâkim olmak gerektiğini öne sürmektedir. Dünyadaki çatışmaları yönlendirip, yönetmenin; dünya üretim ve ticaretine etki etmenin ve enerjiyi kontrol altında tutmanın tek yolu denizlerde varlık göstermek ve denizleri kontrol etmektir (Mahan, 1890). Sahip olunan deniz gücü, dünyanın önemli geçit ve kanalları ile her türlü ticareti kontrol etme fırsatı sunacaktır. Bu kapsamda, Mahan'ın Deniz Hâkimiyeti Teorisine göre doğu-batı ticaret yolları arasında bulunan ve en stratejik dar su yollarını kapsayan Doğu Akdeniz'in jeopolitik önemi yadsınamaz bir gerçektir (Özgen, 2013: 104).

Giulio Douhet tarafından sunulan Hava Hâkimiyet Teorisine (Air Power Theory) göre, hava gücü, deniz ve kara güçleri üstünde onları kuşatan, bu iki gücün etkisinde olduğu kadar onları etkisi altına alan bir güç olarak kabul edilmektedir. Bu teoriye göre, havaya hükmeden bir devlet tüm dünyaya hükmedebilecektir (Douhet, 1998). Doğu Akdeniz, merkez bölgesinden güneydoğu kanadına havada müdahale imkânı verdiği için dolaylı bu teorinin de merkezinde yer almaktadır (Özgen, 2013, 104).

Nicholas John Spykman tarafından geliştirilen Kenar Kuşak Teorisine (Rimland Theory) göre, tarih; doğal kaynaklar, nüfus, coğrafi kolaylıklar ve ikliminden dolayı Kuzey Yarımkürede, ekvator çizgisinden uzak ılıman iklimlerde yazılmaktadır. Bu kapsamda asıl güç potansiyeli sadece kalpgâh olarak adlandırılan Avrasya ve Rusya stepleri değil aynı zamanda burayı çevreleyen ülkeler kuşağıdır. Spykman, Kenar Kuşak (Rimland) olarak adlandırdığı bu bölgede Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin ve Kore'nin yer aldığını ifade etmekte ve bu ülkeleri kontrol edenin Avrasya'yı; Avrasya'yı kontrol edenin dünyayı kontrol edeceğini belirtmektedir (Spykman, 1944). Doğu Akdeniz bu teorinin çekirdek ögesidir ve merkez bölgeyi çevreleyen kenar kuşağın önemli bir kısmını kontrol altında tutmaktadır (Özgen, 2013, 104).

Ayrıca, Doğu Akdeniz Alexander Dugin'in Avrasyacılık, Çin'in Tek Yol Tek Kuşak projelerinde de önemli bir yere sahiptir (Duman, 2019: 214).

3. BÖLGENİN STRATEJİK VE GÜVENLİK SORUNLARI

Doğu Akdeniz bölgesi stratejik açıdan önemli olduğu kadar bölgede bulunan tüm aktörler için ciddi güvenlik riskleri de barındırmaktadır. Son zamanlarda yaşanan ve ülkeler arasındaki stratejik rekabeti gözler önüne seren gelişmeler bölgeyi daha hassas, belirsiz ve çatışmalara açık hale getirmiş; istikrarsızlığı artırmıştır.

Söz konusu risk faktörlerinin başında enerji savaşları gelmektedir. Doğu Akdeniz'de gerçekleştirilen sismik araştırmalar neticesinde bulunan yeni hidrokarbon kaynaklar uzun vadede bölgedeki güç dengesini değiştirecek niteliktedir ve bölgede cereyan eden oldukça karmaşık ve birbirleriyle ilgili güvenlik tehditlerini gözler önüne sermektedir. Uluslararası firmaların da bu sürece dâhil olması var olan istikrarsız yapıyı daha da riskli bir hale getirmektedir. Doğu Akdeniz'de faaliyet gösteren firmaların başında Türkiye'den Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) dışında Amerikan Exxon Mobil ve Noble, Fransız Total, İtalyan ENI; Güney Koreli KOGAS, Katar Petroleum, İngiliz British Gas ve İsraili Delek ve Avner gelmektedir. Bu firmalar eliyle bölge ülkeleri ve küresel güçler toplamda 3,5

trilyon metreküp doğal gaz ve 1,7 milyar varil civarında petrol rezervi için birbirleriyle rekabet içindedir (Anadolu Ajansı, 2019).

Enerji konusunun açığa çıkardığı bir başka anlaşmazlık bölge ülkeleri arasındaki deniz yetki alanı çatışmaları, daha somut bir ifadeyle 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'nin beşinci bölümünde düzenlenen Münhasır Ekonomik Bölge¹ ile aynı sözleşmenin altıncı bölümünde düzenlenen Kıta Sahaneliği² anlaşmazlıklarıdır. Bu anlaşmazlıklar dolaylı yoldan da olsa ülkeler arasında egemenlik ihtilaflarını ve enerji rezervleri üzerinde hak paylaşımı sorunlarını da açığa çıkarmaktadır. MEB, kıyı devletinin esas hatlardan itibaren 200 mil mesafeye kadar ilan ederek tesis edebileceği deniz yetki alanıdır ve kıyı devletine egemen haklar sağlamaktadır (Başeren, 2013: 257). Kıta Sahaneliği ise kıyı devletinin deniz altının doğal jeolojik uzantısıdır. Denize kıyısı olan devletler ilan etmeksizin kıta sahanlığına sahiptirler ve bu vasıta ile deniz yatağı ve altındaki toprak kitlesi içinde bulunan zenginlikler üzerinde münhasır hakları bulunmaktadır (Başeren, 2013: 256). BMDHS, 74. ve 83. Maddelerinde, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığının belirlenmesi hususunu da kurallara bağlamıştır. Buna göre, kıyıları bitişik veya karşıt devletler arasında uluslararası hukuka ve hakkaniyete uygun bir şekilde çizilebilmesi için ilgili tüm tarafların arasında varılacak bir anlaşmanın gerekli olduğunu belirtmektedir.³ Ancak, Doğu Akdeniz özelinde söz konusu deniz yetki alanlarının sınırlandırılması için tüm ülkelerin üzerinde anlaşıldığı bir anlaşma mevcut değildir. Bunun yerine bölge ülkeleri tek taraflı işlemler ve kendi aralarında imzaladıkları ikili anlaşmalarla deniz yetki alanlarını belirlemektedir. GKRY'nin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni yok sayarak "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına Mısır ile 2003 yılında, Lübnan ile 2007 yılında ve İsrail ile 2010 yılında imzaladığı münhasır ekonomik bölge anlaşmaları ile Doğu Akdeniz'i kendi aralarında paylaşma girişimleri bölgedeki istikrarsızlığın temel nedenlerindendir. Türkiye ise bu anlaşmaları Birleşmiş Milletlere taşımış ve itiraz mektuplarını sunmuştur. Bölgenin 32 derece 16 dakika 18 saniye Doğu boylamının batısında Türkiye'nin hak sahibi olduğunu, bu alanlarda egemenlik hakkının ihlali anlamına gelecek her türlü gelişmeye karşı önlem alacağını açıklamış ve GKRY'nin imzaladığı anlaşmaları da hükümsüz ve yok hükmünde kabul ettiğini açıkça ilan etmiştir (Başeren, 2013: 262-266).

Enerji alanında yaşanan gelişmeler neticesinde Doğu Akdeniz'de iki ayrı blok oluşmuştur. Mısır, Yunanistan, İsrail, İtalya, Ürdün, Filistin, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin 14 Ocak 2019 tarihinde kurmuş olduğu Doğu Akdeniz Gaz Forumu bölge ülkesi olmalarına rağmen Türkiye, KKTC, Lübnan, Suriye ve Libya'yı dışarıda bırakmıştır. Soğuk savaş dönemini andıran şekilde bloklaşma politikaları ise ülkeler arasındaki güveni ortadan kaldırarak başka çatışmalara ve ihtilaflara zemin oluşturma potansiyeli taşımaktadır.

Başta Suriye olmak üzere bölge ülkelerinde yaşanan iç savaşlar ve karışıklıklar bölgedeki aktörler için risk yaratmaktadır. Bir taraftan savaşlar neticesinde bölge ülkelerinin giderek güçsüz ve kırılğan hale gelmesi tüm bölgedeki istikrarı zayıflatmaktadır. Diğer taraftan bu devletlerin kendi yurttaşlarının güvenlik ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayamaması geniş çaplı nüfus hareketlerine ve göç dalgalarına da neden olmaktadır. Askeri anlamda güvenliğin zayıflamasının yanında insani güvenlik sorunu da bölgede varlık gösteren tüm ülkeler için eşit derecede tehdit faktörü olarak ortaya çıkmaktadır (Şahin, 2018: 219-224).

Doğu Akdeniz'de tehdit unsuru bir başka faktör ise uzun yıllardır devam eden çözilememiş sorunlardır (Lesser, 2016: 26). Bu sorunların başında ise Kıbrıs sorunu ile İsrail-Filistin çatışması gelmektedir. Bu tip sorunlarda, taraflar arasındaki daimi mücadele ve gerilim tüm bölgeye yansımakta ve bölgeyi bir bütün olarak tehdit etmektedir.

Bölgede taraflar arasında artan silahlanma, terörist gruplar ve faaliyetler ile mezhepsel çekişme ve gerilim de risk unsuru olarak değerlendirilmesi gereken faktörlerdir (Boening, 2007: 3).

¹ BMDHZ, Madde 55-75

² BMDHS, Madde, 76-85

³ BMDHS, Madde 74 ve Madde 83

Yukarıda kısaca ortaya konmaya çalışılan dinamikler ve risk unsurları neticesindeki güvensizlik ortamı Doğu Akdeniz'i, devletlerarası rekabetin hâkim olduğu kaotik ve Hobezyen bir yapıya dönüştürmüştür.

4. DOĞU AKDENİZ'DEKİ DEVLETLER-ARASI REKABET VE İHTİLAFLI ULUSAL ÇIKARLAR

Yukarıdaki bölümlerde de tartışıldığı gibi mevcut küresel gelişmeler neticesinde Akdeniz'in ağırlık merkezi Doğu Akdeniz'e kaymış ve bölge küresel güç mücadelelerinin yeni sahası haline gelmiştir. Bu mücadelenin pek çok aktörü bulunmaktadır. Aşağıdaki bölümde bölgesel istikrarsızlığın temel kaynağı olan bu aktörlerin en aktif ve en göz önünde olanları bölgedeki çıkarlarına atfen tartışılacaktır.

Doğu Akdeniz'deki kilit ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Türkiye'nin bölgeyle olan ilgisi hidrokarbon kaynaklar konusundaki gelişmelerle yakından ilgili olmasına rağmen bununla sınırlı değildir. Nitekim bölgenin Türkiye için önemi Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün, kurmaylarına "Efendiler, Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece, bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs'a dikkat ediniz. Bu ada bizim için çok önemlidir" ifadesi ile net bir şekilde ortaya konmaktadır. Atatürk'ün bu konuşmasında da vurguladığı üzere, güvenliği için hayati önemde olan bölgede Türkiye pek çok farklı sorunun içindedir. Öncelikle Doğu Akdeniz'de bulunan rezervler Türkiye için Kıbrıs sorunu ile doğrudan ilgilidir. Türkiye, her fırsatta Kıbrıslı Türklerin 1960 Kıbrıs Cumhuriyetinin eşit kurucularından biri olduğunu ve adanın doğal kaynakları ve deniz alanları üzerinde Kıbrıslı Rumlar ile eşit haklara sahip olduğunu vurgulamaktadır (Başeren, 2010: 28-32). Bu kapsamda ortaya KKTC ile GKRY arasındaki egemenlik ihtilafları diğer taraftan uzun yıllardan beri hem Türkiye ve Yunanistan hem de KKTC ve GKRY arasında farklı konulardaki anlaşmazlıkları da tetikler mahiyettedir. Diğer taraftan Türkiye, Doğu Akdeniz'de başını GKRY ve Yunanistan'ın çektiği yeni ortaklıkların Türkiye'yi dar bir deniz alanına hapsetme ve yalnızlaştırılma politikaları ile mücadele etmektedir.

Türkiye'nin bu bölgedeki tek müttefiki KKTC'dir. KKTC bir taraftan egemenlik haklarının çiğnendiğini vurgulamaktadır. GKRY'nin tek başına tüm adanın temsilcisi gibi hareket etme hakkına sahip olmadığını ve bu doğrultuda tek taraflı tüm faaliyetlerinin hükümsüz olduğunu her platformda açıkça dile getirmektedir (Başeren, 2010: 35-39). Sahada ise Türkiye ile birlikte hareket ederek hidrokarbon kaynakları üzerinde söz sahibi olduğunu göstermektedir. Burada dile getirilmesi gereken en önemli gelişme Türkiye ve KKTC arasındaki 2011 tarihinde imzalanan münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı anlaşmalarıdır. Bu kapsamda KKTC kendi egemenliği altında olan deniz yetki alanlarında parsellerini çizmiş ve bu parsellerde TPAO'ya doğal gaz ve petrol araması için ruhsat verilmiştir.

Türkiye ve KKTC'nin karşında ise Yunanistan ve GKRY öncülüğünde oluşturulan blok yer almaktadır. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki temel önceliklerinden biri enerjidir ve bu kapsamda GKRY'nin yanında yer almakta, bölge ülkeleri ile ittifaklar kurmaktadır. Ancak Yunanistan'ın bir başka önceliği ise uluslararası hukuka ve uluslararası mahkemelerin aksi yöndeki kararlarına rağmen Türkiye'nin deniz yetki alanlarını sınırlandırarak Türkiye'yi dar bir deniz alanına sıkıştırmak istemektedir (Duman, 2019: 218-219; Başeren, 2010: 6-11). Böylece Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki egemenliğini sınırlandırarak bölgedeki gücüne de ket vurmak istemektedir. Yunanistan ile aynı amaçları paylaşan GKRY, İsrail ve Mısır ise Yunanistan'ın bölgedeki başlıca müttefikleridir.

Yukarıda belirtilen bu hedefler kapsamında hareket eden Yunanistan'ın en önemli girişimi kendi liderliğinde GKRY, İtalya (dolayısıyla AB) ve İsrail ortaklığıyla geliştirilen Doğu Akdeniz Boru Hattı (Eastern Mediterranean Pipeline) projesidir. Ocak 2017 tarihi itibarıyla uluslararası kamuoyu ile paylaşılan bu proje ile Doğu Akdeniz'de GKRY'nin iddia ettiği münhasır ekonomik bölge ile İsrail'in kendi münhasır ekonomik bölgesinden çıkarılacak doğalgazın Yunanistan ve İtalya aracılığıyla AB'ye ulaştırılması hedeflenmiş ve boru hattı güzergâhı Türkiye karasularını bypass edecek şekilde çizilmiştir (Stratejik Düşünce Enstitüsü 2019: 11).

Diğer taraftan GKRY'nin temel önceliği hidrokarbon kaynaklar olarak görülmesi de GKRY bu konuyu Kıbrıs sorunu için kullanmaktadır. 2004'te AB'ye üye kabul edilerek büyük bir avantaj yakalayan GKRY aynı yıl kendi münhasır ekonomik bölgesini tek taraflı ilan etmiştir. Aynı zamanda 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır'la, 17 Ocak 2007 tarihinde Lübnan'la ve 17 Aralık 2010 tarihinde İsrail ile MEB anlaşmaları imzalamıştır. GKRY, 26 Ocak 2007 tarihinde 13 adet petrol ve doğal gaz arama alanı

belirlemiş ve buralarda uluslararası firmalara arama ruhsatı vermiştir (Duman, 2019: 217-218; Yayıcı, 2012: 17-18). Ancak bu alanların 10. ve 11. parselleri dışında kalan tümü ya Türkiye'nin belirlediği ancak ilan etmediği münhasır ekonomik bölgesi ile ya da KKTC'nin münhasır ekonomik bölgesi ile çalışmaktadır. Bu durumda aslında hidrokarbon arama çalışmaları iki taraf arasında egemenlik sorununa dönüşmektedir. GKRY, kendisini tüm Kıbrıs adasının temsilcisi olarak göstermekte ve adanın kaynakları üzerinde tek başına söz hakkı bulunduğunu iddia etmektedir (Başeren, 2010: 11-18).

Son yıllardaki politika değişikliğinden dolayı önceliğini Pasifik bölgesine çevirmiş olsa da ABD, Doğu Akdeniz'i küresel güvenlik endişeleri için önemli kabul etmekte (Nopens, 2013: 3) ve Avrasya, Orta Doğu ve Afrika gibi diğer bölgelere geçişi sağlayan stratejik bir rota olarak görmektedir. Bu kapsamda ABD, NATO'nun bölgede etkin olmasını sağlamaya çalışarak, Akdeniz'deki askeri varlığını azaltma sürecine girmiştir (Dokos ve Tsakonas, 2018: 23). Diğer taraftan ise bölgesel müttefikler yoluyla bölgede kendi etkisini ve otoritesini devam ettirerek Rusya ve Çin'i dengelemeyi ve bu ülkelerin bölgeye sızmasını engellemeyi amaçlamaktadır. ABD, ayrıca, AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltma amacını da gütmektedir ve bu kapsamda kendi enerji firmaları ile Doğu Akdeniz'deki enerji denklemini dâhil olmuştur (Duman, 2019: 220-221).

ABD'nin bölgedeki en yakın müttefiki ise ayrıcalıklı ortağı olarak kendisini hissettiren ve bölgedeki enerji denkleminde söz sahibi olmak isteyen İsrail'dir (Kedikli ve Çalağan, 2017: 135). İsrail, kendi münhasır ekonomik bölgesinde doğal gaz rezervleri ile artık bir doğal gaz ihraç eden ülkeler sınıfına dâhil olmuştur. Bu rezervler hem İsrail'in kendi enerji güvenliği için hem de Batılı ülkelere alternatif enerji kaynağı sunması bakımından hayati önemdedir (Global Data, 2019). İsrail'in enerji alanında elde ettiği kazanımlar bir yandan Batı karşısındaki gücünü pekiştirmekte bir tarafta da bölge ülkeleri ile enerji alanındaki işbirliklerini başka alanlara da kaydırma imkânı sunmaktadır.

Günümüzün bir başka küresel gücü Rusya ise, stratejik niyetlerinin ciddiyetini vurgulamak için bölgede bir etki alanı oluşturmaya çalışmaktadır. Rusya, esas olarak Doğu Akdeniz'e yeniden dönmek ve bölgedeki stratejik, ekonomik, politik, askeri ve diplomatik varlığını hissettirmek amacıyla. Bu kapsamda Suriye savaşını bir fırsat olarak değerlendiren Rusya bu süreçte oynadığı rolle Doğu Akdeniz'de görünür olmuştur (Dokos ve Tsakonas, 2018: 23).

Rusya'nın Doğu Akdeniz stratejisinin ve bölgede görünür olmasının altında yatan bazı nedenler mevcuttur. Öncelikle, Rusya Doğu Akdeniz üzerinden bölgesel ve küresel güç iddialarını kuvvetlendirmeyi planlamaktadır. İkinci olarak, Batının kendisine dayatmaya çalıştığı yalnızlaştırma politikasına son vermek istemektedir. Böylece hem Batının etki sahasını daraltabilecek hem de ABD'nin manevra kapasitesini azaltabilecektir (Feuer ve Borshchevskaya, 2017). Böylece Rusya, bölgede Batı ve ABD tarafından çıkarılan karışıklıklarının ve sorunların çözümünün kendi elinde olduğunu ve bir diplomasi aktörü olarak da bu sorunların çözümüne katkı koyabileceğini göstermeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, Astana barış sürecinde İran ve Türkiye ile ortaklığı vasıtasıyla bölgedeki sesini duyurması önemlidir.

Diğer taraftan, Rusya enerji konusu ile de yakından ilgilidir ve hidrokarbon kaynaklarıyla ilgili gelişmeleri yakından takip etmektedir. Çünkü bölgede bulunan yeni kaynaklar Rusya için yeni rakipler anlamına gelmektedir ve hem enerji fiyatlarını hem de Rusya'nın enerji ihracatını doğrudan etkileyecek potansiyeldedir. Buna önlem olarak Rusya Doğu Akdeniz enerji rekabetinden dışlanmamak için hamleler yapmaktadır. Rosneft firması Mısır'a ait Zohr sahasının %30'unu satın almış, Novatek firması Lübnan'da İtalyan ENI ve Fransız Total ile birlikte rezerv arama çalışmalarında işbirliği içine girmiştir. Suriye'nin kıyı kesiminde Rus enerji firmalarının 25 yıllık sondaj hakkı bulunmaktadır. Tüm bu gelişmeler neticesinde Rusya artık Akdeniz'e açılmıştır. Özellikle Suriye'deki deniz ve hava üsleri vasıtasıyla bölgede varlığını hissettiren bir ülke olarak Tamar ve Leviathan sahalarından elde edilecek enerji kaynaklarının bir bölümünün Doğu Asya pazarına satılabilmesi için İsrail ile de ikili ilişkilerde bulunmaktadır.

Kısaca, Rusya bir taraftan askeri anlamda bölgede hatırı sayılır bir güce ulaşırken, doğal gaz şirketleri ile de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve İsrail başta olmak üzere doğal gaz arama ruhsatları alarak enerjiye de ortak olmuştur (Duman, 2019: 221).

Uluslararası siyasetin yükselen güçlerinden Çin ise hem yükselen küresel statüsünün bir göstergesi hem de Tek Kuşak Tek Yol Projesi'nin bir parçası olarak Doğu Akdeniz bölgesinde var olmak istemektedir. Bugün itibariyle bölgedeki etkisi ekonomiyle sınırlıdır. Hali hazırda inşaat alanındaki şirketler ve projelerle bölgeye dahil olan Çin için Doğu Akdeniz önemli bir pazardır. Ancak Çin'in nihai hedefi uygulamaya koyduğu farklı alanlardaki projelerle sadece ekonomik aktör olarak değil siyasi aktör olarak da Doğu Akdeniz'deki varlığını hissettirmektir. Bu kapsamda Çin'in geliştirdiği ve 2013 yılında Tek Kuşak Tek Yol projesi olarak açıkladığı günümüzdeki Kuşak ve Yol Girişimi oldukça önemlidir (Dokos ve Tsakonas, 2018: 21). Bu projenin bir parçası olarak bugün itibariyle bölgedeki ekonomik varlığını sınırlı da olsa hissettiren Çin'in yakın gelecekte bölge ile daha kapsamlı ilişkiler kurması ve bölgenin avantajlarından yararlanması beklenmektedir. Çünkü Doğu Akdeniz, bu bölgedeki siyasi ve ekonomik dengeleri değiştirebilme ve bölgenin tüm yapısını dönüştürebilme kapasitesine sahip bu projenin deniz bağlantı noktasıdır (Lesser, 2016: 28-29). 76 ülkenin katışımı ile ticari, endüstriyel ve sosyo-kültürel alanlarda çok boyutlu bir işbirliğini öngören ve yıllık 65 trilyon dolar ciroyu hedefleyen bu projenin deniz bacağına oluşturan 21.Yüzyıl Deniz İpek Yolu, Kızıldeniz'den geçerek Doğu Akdeniz üzerinden Avrupa pazarlarına ulaşmaktadır (Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2019: 18). Doğu Akdeniz'i son nokta olarak alan bu proje, Çin tarafından Yüzyılın Projesi olarak kabul edilmektedir. Böylece Çin, sahip olduğu Kara ve Deniz İpek Yolu ile dünya ticaretini yeniden düzenleyip, ABD'nin tek kutuplu hâkimiyet düzenine son verecek ve sadece küresel ekonomik gücünü değil aynı zamanda siyasi ve askeri hâkimiyetini de güçlendirecektir (Umbach, 2018: 2). Çin'in tüm bu hedeflerinin merkezinde ise Doğu Akdeniz yer almaktadır.

Doğu Akdeniz'deki aktörleri tartışırken değinilmesi gereken bir başka güç ise Avrupa Birliği'dir. Diğer aktörlerle karşılaştırıldığında AB'nin bölgeye yönelik açık bir stratejik vizyonu ve daha da önemlisi bölgenin güvenliği için başı çekme konusunda siyasi isteği artık mevcut değildir (Alexandrova-Arbatova, 2017: 3). Bölgedeki varlığını Komşuluk Politikası ile hissettirmektedir. Bu politikanın kendi içindeki aksaklıkları ise AB'nin bölgeye yönelik kapsamlı ve tutarlı bir politika geliştirememesine ve pro-aktif bir tutumdan ziyade gelişmeler karşısında verdiği reaksiyonlarla olaylara müdahil olmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda Doğu Akdeniz'de cereyan eden olaylarla ilgili olarak AB'nin bölgesel gelişmeleri şekillendirecek kapasitesinden ziyade bu gelişmelerin AB'nin geleceği üzerindeki etkisinden bahsetmek daha doğru olacaktır. Schengen, Göç ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası başta olmak AB'nin ortak politikaları buradaki gelişmelerden doğrudan etkilenecek niteliktedir (Lesser, 2016: 27). Tüm bu faktörler AB'yi diğer aktörler karşısında zayıflatmaktadır.

Avrupa, diğer taraftan da bölgeyi kendi enerji ihtiyacına alternatif bir kaynak olarak gördüğü için enerji alanındaki gelişmelerle ilgilenmektedir. Yeni kaynaklar AB'yi, Rusya'ya enerji bağımlılığından kurtaracak niteliktedir (Nopens, 2013, 2). Ayrıca bölgede gittikçe kronikleşen göç ve insan güvenliği sorunları AB'nin kendi güvenliği için öncelikleri arasındadır. Bu sebeple AB'nin bölgeye karşı net bir politika geliştirmesi ve daha pro-aktif bir tutum benimsemesi kendi menfaatine olacaktır.

5. SONUÇ

Yirminci yüzyıla kadar dünyanın ticaret merkezi olarak kabul edilen Doğu Akdeniz özellikle Birinci Dünya Savaşı ile birlikte enerji kaynakları açısından da stratejik bir alan haline gelmiş ve yirmi birinci yüzyılda küresel ve bölgesel politikalardaki derin yapısal dönüşümlerin neticesinde, uluslararası siyasetin merkezine yerleşmiştir. Günümüzde ise son zamanlarda bölgede bulunan doğal gaz kaynakları, bölgeye daha fazla küresel ve bölgesel ilginin yönelmesine neden olmuştur. Bu sebeple bölge, karmaşık bir çok-yönlü, çok-boyutlu ve çok-aktörlü rekabetin ağırlık merkezi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu rekabetin bir tarafında Rusya, Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Çin gibi küresel aktörler; diğer tarafında ise kendi ulusal mevcudiyetlerinin devamı için mücadele eden ve hem yeni ittifaklar hem de çatışan kutuplar oluşturan Türkiye, KKTC, Yunanistan, GKRY, İsrail ve Mısır gibi bölge ülkeleri yer almaktadır. İster bölgesel olsun ister küresel, her aktör bölgede kendi gündemine sahiptir. Aktörler

arasındaki güç mücadeleleri ise bölgeyi Hobezyen yapının simgelediği kaosa sürüklemektedir (Ediger vd., 2012: 77; Yayı, 2012: 6).

Sonuç olarak, jeo-politik, jeo-stratejik ve jeo-enerjik önemini her zaman koruyan Doğu Akdeniz’de son zamanlarda bulunan hidrokarbon kaynaklar bölgesel istikrarsızlığın tek nedeni değil aksine çok boyutlu rekabetin yeni bir unsurudur. Bölgedeki küresel ve bölgesel aktörlerin sadece ulusal enerji politikaları değil aynı zamanda ulusal ve diğer stratejik çıkarları da Doğu Akdeniz’i yirmi birinci yüzyılda bir kez daha çıkar çatışmalarının ve güç politikalarına merkezi yapmıştır.

KAYNAKLAR

1. Alexandrova-Arbatova, N. (2017), Security Equation in Eastern Mediterranean: Global and Regional Contexts, *In Depth*, 14(5), 2-5.
2. Anadolu Ajansı (2019), “10 soruda Doğu Akdeniz’de enerji denklemi”, 14.06.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/10-soruda-dogu-akdeniz-de-enerji-denklemi/1504248> (Erişim Tarihi: 12.10.2019).
3. Başeren, S. H. (2010), *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*, İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı.
4. Başeren, S. H., (2013), “Doğu Akdeniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu: Tarafların Görüşleri, Uluslararası Hukuk Kurallarına Göre Çözüm ve Sondaj Krizi”, S. H. Başeren, (ed.), *Doğu Akdeniz’de Hukuk ve Siyaset* içinde, 253-305, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
5. Bayer, Y. (2002), “Atatürk’ün Kıbrıs Vasiyeti”, *Hürriyet*, 2 Mart 2002, <http://www.hurriyet.com.tr/ataturkun-kibris-vasiyeti-57874> (Erişim Tarihi: 12.10.2019).
6. Boening, A. (2007), “Multilateral Security in the Mediterranean Post-Cold War; NATO’s Mediterranean Dialogue and the EuroMed Partnership”, *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*, 7(10), http://aei.pitt.edu/8182/1/Boening_NATO_Med_Long07edi.pdf (Erişim Tarihi: 12.10.2019).
7. Ceyhun, G. Ç. (2014), “Türkiye, Kıbrıs ve İsrail Üçgeninde Doğu Akdeniz’in Güvenlik Sorunları”, *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi*, 23-24 Eylül 2014, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, <http://www.bilgesam.org/incele/1882/-turkiye--kibris-ve-israil-ucgeninde-dogu-akdeniz-de-guvenlik-sorunlari> (Erişim Tarihi: 12.10.2019).
8. Dokos, T. ve Tsakonas, P (2018), “Promoting Collective Security Schemes in the Eastern Mediterranean”, N. Goren (ed.), *The Eastern Mediterranean: New Dynamics and Potential For Cooperation* içinde, Euromesco Joint Policy Study, 9, <https://www.euromesco.net/publication/the-eastern-mediterranean-new-dynamics-and-potential-for-cooperation/> (Erişim Tarihi: 12.10.2019).
9. Douhet, G. (1921), *Il dominio dell’aria (The Command of the Air – New Imprint)*, Dino Ferrari (çev.), Washington D.C.: Air Force History and Museums Program.
10. Duman, S. (2019), Doğu Akdeniz’de Emperyal Girişimler ve Türkiye, *Karadeniz Araştırmaları*, XVI(62), 213-230.
11. Ediger, V.Ş., Devlen, B. ve McDonald, D. B. (2012), “Levant’ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz’in Enerji Jeopolitiği”, *Uluslararası İlişkiler*, 9(33), 73-92.
12. Erbaş, F. (2018), “Jeopolitik Teoriler Temelinde Doğu Akdeniz ve Türkiye”, *Anadolu Ajansı – Analiz*, 10.04.2018, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/jeopolitik-teoriler-temelinde-dogu-akdeniz-ve-turkiye/1113793#> (Erişim Tarihi: 08.10.2019).
13. Feuer, S. ve Borshchevskaya, A. (2017), “Russia Makes Inroads in North Africa”, *The Washington Institute Policy Analysis*, 02.11.2017, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/russia-makes-inroads-in-north-africa> (Erişim Tarihi: 10.10.2019).
14. Gözügüzelli, E. (2018), “Doğu Akdeniz’de Gelişmeler ve Türkiye’ye Etkileri”, *Bilgesam*, 06.12.2018, <http://www.bilgesam.org/incele/8873/-dogu-akdeniz-de-gelismeler-ve-turkiye-ye-etkileri/#.XP3ucYgzaUk> (Erişim Tarihi: 14.12.2019).
15. International Hydrographic Organization (1953), *Limits of Oceans and Seas* (Special Publication n°. 23), Monte Carlo: Imp. Monégasque.
16. “Israel will emerge as gas exporter in Eastern Mediterranean region by mid-2020s”, Global Data – Oil and Gas Intelligence Center, 11.06.2019, <https://www.globaldata.com/israel-will-emerge-as-gas-exporter-in-eastern-mediterranean-region-by-mid-2020s-says-globaldata/> (Erişim Tarihi: 12.10.2019).
17. Kedikli, U. ve Çalağan, Ö. (2017), “Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz’in Önemi”, *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2017(1), 120-138.
18. Keser, U. ve Ak, G. (2018). “Kıbrıs Sorunu ve Deniz Hukuku Bağlamında Doğu Akdeniz’de Yapılması Gerekenler”, *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 1(2), 95-107.
19. Lesser, I. O. (2016), “The Eastern Mediterranean Vortex”, *Turkish Policy Quarterly*, 15(1), 25-31.
20. Mackinder, J. H. (1904), “The Geographical Pivot of History”, *Geographical Journal*, 23, 421-437.
21. Mackinder, J. (1943), “The Round World and the Winning of the Peace”, *Foreign Affairs*, 21(4), 595-605.

22. Mahan, A. T. (1890), *The Influence of Sea Power upon History: 1660-1783*, Boston: Little, Brown and Co.), 28-81.
23. Nopens, P. (2013), “Geopolitical Shifts in the Eastern Mediterranean”, *EGMONT Royal Institute for International Relations – Security Policy Brief*, 43, <http://www.egmontinstitute.be/geopolitical-shifts-in-the-eastern-mediterranean/> (Erişim Tarihi: 18.09.2019).
24. Özgen, C. (2013), “Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliğine Yönelik Bir Girişim: Akdeniz Kalkanı Harekâtı”, *Akademik ORTA DOğU*, 8(1), 101-114.
25. Sevim, C. (2012), “Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği”, *Journal of Yasar University*, 26(7), 4378-4391.
26. Spykman, J. N. (1944), *The Geography of the Peace*, New York: Harcourt and Brace.
27. Stratejik Düşünce Enstitüsü (2019), *Doğu Akdeniz’de Yükselen Gerilim: Siyasi, Askeri ve Ekonomik Açıdan Yapılması Gerekenler*, Ankara, <https://www.sde.org.tr/Content/Upload/Dosya/Dogu%20Akdeniz%20rapor%20.pdf> (Erişim Tarihi: 18.09.2019).
28. Şahin, G. (2018),” Orta Doğu ve Doğu Akdeniz’in Önemi: Tehditler, Riskler, Fırsatlar ve Türkiye”, *Güvenlik Stratejileri*, 15(29), 219-230.
29. Umbach, F. (2018), “China’s Belt and Road Initiative and the Mediterranean Region: The Enrgy Dimension”, *Konrad Adenauer Stiftung - Mediterranean Dialogue Series*, 14, <https://www.kas.de/web/poldimed/publikationen/einzeltitel/-/content/china-s-belt-and-road-initiative-and-the-mediterranean-region-the-energy-dimension1> (Erişim Tarihi: 12.10.2019).
30. United Nations Convention on the Law of the Sea (1982), https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf
31. Yayı, C. (2012), “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşımı Sorunu ve Türkiye”, *Bilge Strateji*, 4(6), 1-70.
32. Yıldız, D. (2006), “Akdeniz Havzası’nın Hidrojeopolitiği ve Türkiye”, *TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı*, Ankara, 616-627.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**MENKUL KIYMET BORSALARINDA FİYAT - HACİM İLİŞKİSİNE ELEŞTİREL BİR
BAKIŞ**
A CRITICAL OUTLOOK ON PRICE - VOLUME RELATIONSHIP IN STOCK MARKETS

Burcu SAVAŞ ÇELİK

Öğr. Gör. Avrasya Üniversitesi, Uluslararası Finans ve Bankacılık Bölümü

Nebiye YAMAK

Prof. Dr. Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisat Bölümü

ÖZET

İdeal bir sermaye piyasasının temel amacı, tasarrufların hangi kaynaklara, hangi şekilde aktarılması konusunda yatırımcılara en güvenilir ve en doğru sinyalleri vermektir. Sermaye piyasası bu sinyalleri piyasa fiyatları aracılığıyla vermektedir ki bu sayede yatırımcılar alım satım faaliyetlerinde bulunurken mevcut yatırım fiyatlarına bakarak her zaman doğru alım – satım kararını alabilecekleri görüşünde olmaktadır. Doğru alım – satım kararı alabilen yatırımcılar yatırım araçlarının özellikle menkul kıymetlerin fiyatlarını etkileyebilme gücüne sahip olabildiklerini düşünebilmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, menkul kıymetlerin fiyat değişimi ile bu menkul kıymetlerin alım – satım sonucu ortaya çıkan işlem hacmi arasındaki ilişki literatürde genel kabul görmüş olan Etkin Piyasalar Modeli, Ardışık Bilgi Varışı Modeli, Dağılımların Karmaşası Modeli ve Gürültücü Davranışlar Modeli çerçevesinde incelenmiştir.

Piyasada var olan tüm bilgileri yatırımcılara yansıttığını savunan “Etkin Piyasa Modeli”ne göre, bilgi piyasaya rastgele ve tahmin edilemez bir şekilde varmaktadır. İster piyasaya açıklanmış ister açıklanmamış bilgi olsun, bir bilgi piyasaya girer girmez çok hızlı bir şekilde tüm yatırımcılara eş anlı olarak aktarılır ve tüm yatırımcılar anında portföylerini revize ederek nihai dengeye ulaşır. Bu durum anında fiyatlara yansımaktadır.

“Ardışık Bilgi Varışı Modeli”ne göre başlangıçta piyasadaki tüm yatırımcılar aynı bilgiye sahiplerdir. Ancak piyasada asimetrik bilginin olması nedeniyle piyasaya giren tek bir bilgi tüm yatırımcılara aynı anda ulaşamaz ve son yatırımcı bilgi sahibi olana kadar piyasada sürekli alım - satım faaliyetlerine bağlı olarak işlem hacmi değişir. Özellikle piyasada iyimser beklentilerin kötümser beklentilerden çok daha fazla olması durumunda işlem hacminin ciddi anlamda artacağı görüşü kabul edilmektedir. Bu modele göre fiyat değişimleri ile işlem hacmi arasında pozitif ilişki olduğu ortaya konulmuştur.

“Dağılımları Karmaşası Modeli” piyasanın simetrik olması Etkin Piyasa modeline benzer görüşü savunmaktadır. Ardışık Bilgi Dağılımı Modeli’nin tam tersi bu modelde asla yatırımcılar için ara denge durumu söz konusu değildir. Ayrıca bu modelde piyasaya ne kadar çok bilgi girerse hem fiyatta hem de işlem hacminde büyük oranda artış meydana gelecektir. Bu modele göre fiyat değişimleri ile işlem hacmi arasında pozitif korelasyon durumu söz konusudur.

“Gürültücü İşlemler Modeli” piyasadaki yatırımcılar ticari faaliyetlerde bulunurken mevcut ekonomik göstergelere dayalı olmadan ve gürültücü yatırımcıların yatırım kararı verirken geçmiş dönem menkul kıymet fiyat hareketlerine bakarak karar vermeleri ve bu nedenle kısa dönemde piyasada yanlış fiyatlama gibi durumların ortaya çıktığını savunmaktadır. Bu nedenle fiyattan hacme doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın amacı, menkul kıymet borsalarında fiyat değişimi ile işlem hacmi arasındaki ilişkiyi ele alan teorik yaklaşımları veya hipotezleri ilgili literatürdeki ampirik sonuçları doğrultusunda kıyaslamak ve geçerliliklerini karşılaştırmalı biçimde değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Menkul Kıymetler Borsası, Fiyat Oynaklığı, Hacim, Fiyat ve Hacim İlişkisi

ABSTRACT

The main purpose of an ideal capital market is to give the most reliable and accurate signals to investors in which sources and in which ways savings are transferred. The capital market gives these signals through market prices, so that investors can always make the right trading decision by looking at the current investment prices while trading. Investors who can make the right buying and selling decision may think that investment instruments can have the power to affect the prices of securities, in particular. Therefore, in this study, the relationship between the price changes of securities and the volume of trade resulting from the purchase and sale of these securities is examined within the framework of the Efficient Market Model, Sequential Information Arrival Model, Mixture of Distributions Model and Noisy Behavior Model.

According to the “Efficient Markets Model”, which asserts that it reflects all the information in the market to investors, the information arrives at the market randomly and unpredictably. Regardless of whether the information is released or not, information is transmitted to all investors simultaneously as soon as it enters the market, and all investors instantly revise their portfolios to reach the final balance. This situation is immediately reflected in the prices.

According to the “Sequential Information Arrival Model, initially all investors in the market have the same information. However, due to the asymmetric information in the market, a single information entered into the market cannot reach all investors at the same time and trading volume changes depending on the continuous trading activities in the market until the last investor is informed. It is accepted that if the optimistic expectations are more than the pessimistic expectations in the market, trading volume will increase significantly. According to this model, there is a positive relationship between price changes and trading volume.

The “Mixture of Distribution Model is symmetrical to the market and has a similar view to the Efficient Market Model. In contrast to the sequential Information Arrival Model, there is no intermediate equilibrium for investors. In addition, the more information entered in this model, the greater the price and trading volume. According to this model, there is a positive correlation between price changes and trading volume.

The “Noisy Behavior Model argues that, while investors in the market do business based on the current economic indicators, and the noisy investors make decisions by looking at past securities price movements when making an investment decision, and therefore, wrong pricing occurs in the short term. Therefore, it reveals that there is a one-way causality relationship from price to volume.

The aim of this study is to compare the theoretical approaches or hypotheses dealing with the relationship between price change and trading volume in stock exchanges in accordance with the empirical results in the related literature and to evaluate their validity comparatively.

Keywords: Stock Market, Price Volatility, Volume, Price and Volume Relationship

1. Giriş

1960’lı yıllardan itibaren menkul kıymet piyasasında hisse senedi fiyatlarındaki değişimler ile yatırımcıların alım – satım faaliyetlerinin sonucu olarak ortaya çıkan işlem hacmindeki değişimler arasındaki ilişki gerek teorik olarak gerekse uygulamada oldukça geniş yer tutan inceleme alanına sahip olmuştur. Fiyat ve hacim arasındaki ilişkinin bu kadar çok incelenmesinin nedeni; fiyattaki değişimlere neden olan unsurlar ile hacimdeki değişime neden olan unsurların ekonomi için oldukça önemli göstergeler olmasından kaynaklanmaktadır. Karpoff (1987) işlem hacmi ile fiyat değişimleri arasındaki ilişkinin önemli göstergelerini ortaya koyan 4 temel neden ileri sürmüştür. Birincisi, piyasadaki bilginin

akış oranına, bilginin nasıl yayıldığına, piyasa fiyatlarının bilgiyi ne ölçüde aktardığına, piyasanın büyüklüğüne ve açığa satış yapılarının varlığı konusuna ait bilgiler içerdiğinden fiyat ve hacim ilişkileri finansal piyasanın yapısını anlamayı sağlamaktadır. İkincisi, fiyat ve hacim kombinasyonunu kullanan vaka çalışmaları için önemlidir. Üçüncüsü, fiyat ve hacim ilişkisi spekülasyon fiyatların ampirik dağılımı üzerindeki değişimleri ölçebilmesi açısından önemlidir. Dördüncüsü, fiyat oynaklığı futures sözleşmelerde işlem hacmini etkiler. Bu, futures fiyatlarda dengeleyici mi yoksa dengesizleştirici mi faktör olduğu konusunda etkilidir. Fiyat ve hacim ilişkisi yatırımcıların yatırım talebini belirlemede gizli ve kamuya açık bilginin önemi de göstermektedir.

1960'lı yıllara kadar sadece spekülasyonlar ve onların danışmanları tarafından incelenen fiyat ve hacim ilişkisi (Clark,1971:1) akademik literatürde ilk kez Granger ve Morgenstern (1963) tarafından incelenme fırsatı yakalamıştır. İki araştırmacı tarafından yapılan çalışma New York borsa fiyatlarının 1939-1961 yılları arasındaki spektral analizini ele almaktadır. Araştırma sonucuna göre, işlem hacmi ile fiyat değişimi arasında ilişki bulunamamıştır. Ancak Ying (1966) tarafından S&P Borsası'na ait 1957-1962 hisse kapanış fiyatıyla NY Borsası'na ait günlük işlem verilerini kullanarak satış hacmi ve fiyatlar arasındaki ilişkiyi ele alınan çalışmada işlem hacmi ile fiyat değişimi arasında pozitif korelasyon olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Gaygusuz, 2015:36-37).

Genel olarak bakıldığında halen daha literatürde menkul kıymet piyasalarında fiyat ve hacim ilişkisi konusunda fikir birliği sağlanamadığı görülmektedir. Bu durumun nedeni çeşitlilik arz edebilmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı menkul kıymet borsalarında fiyat değişimi ile işlem hacmi arasındaki ilişkiyi ele alan teorik yaklaşımları veya hipotezleri ilgili literatürdeki ampirik sonuçları doğrultusunda kıyaslamak ve geçerliliklerini karşılaştırmalı biçimde değerlendirmektir.

Dağılımların Karmaşası Modeli (Karmaşık Dağılımlar Hipotezi)

Dağılımların karmaşası veya karmaşık dağılımlar modeline göre, piyasa başlangıçta dengededir. İlerleyen zamanlarda piyasaya yeni bir bilgi girmektedir. Piyasaya giren bu bilgi tüm yatırımcılara aynı anda ulaşmaktadır ve yatırımcılar tüm bu bilgileri aynı anda alarak eski bilgilerini revize etmektedirler. Tüm yatırımcılar bu bilgi doğrultusunda kendi bireysel talep eğrilerini hareket ettirdiği için piyasa hemen yeni denge noktasına ulaşacaktır ve bu yeni denge noktasına ulaşana kadar çok fazla ara denge noktası oluşmayacaktır. Bu modele göre işlem hacmi – fiyat değişimi arasında pozitif korelasyon olduğu ortaya konulmuştur.

Dağılımların Karmaşası Modeli'nin kurucusu olarak kabul edilen Clark (1971) tarafından yayınlanan çalışmada test edilen karşıt hipotez, fiyat değişiminin dağılımının normal dağılıma bağlı olmasıdır. Bu sayede günlük fiyat değişimi ve işlem hacmi arasında pozitif korelasyon olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Naes ve Skjeltorp 2003:4).

Clark'a göre, pamuk vadeli işlem piyasasında herhangi bir zamanda sözleşmenin fiyatı hakkında olumlu ya da olumsuz beklentisi olan pek çok yatırımcı bulunmaktadır. Bu yatırımcılar beklentilerinin türlerine göre uzun, kısa pozisyon alırken bazıları ise daha uygun pozisyon yakalamak için net pozisyon alma kararında bulunmazlar. Bazı günler piyasaya yeni bir bilginin girişi uygun değildir; bu gibi durumlarda yatırımcı herhangi bir yatırım kararında bulunmak istemez ve uygun pozisyon oluşana kadar beklemeyi tercih edebilmektedir. Bu gibi durumlarda piyasada ticaret ve fiyat değişim süreci yavaş gerçekleşmektedir. Tam tersi durumlarda yani piyasaya yeni bilgi girdiğinde, bilginin durumuna bağlı olarak hemen yatırımcıların beklentileri ve malın fiyatı değişim göstermektedir. Bu sayede ticaret hızlanmakta ve fiyat değişim süreci oldukça hareketlenmektedir. Eğer piyasaya giren bilgi kesin değilse veya sadece "içerideki" yatırımcılar ilk bilgiyi almışlarsa, büyük fiyat değişimleri yüksek hacimle uyumlu olmaktadır. Tıpkı pamuk piyasasında böceklerin artışıyla ilgili haberlerde olduğu gibi. Bu tür durumlarda tüm yatırımcılar bilgilerini aynı yönde revize etmekte ve fiyat değişimleri oldukça yüksek olmaktadır.

Epps ve Epps (1976) tarafından yapılan çalışma Clark'ın inşa ettiği Dağılımların Karmaşası Modeli'ne ampirik kanıtların bulunması amacıyla yapılmıştır. Epps ve Epps'in (1976) modelinde yatırımcılar arasında ortaya çıkan fikir ayrılıkları dikkate alınmaktadır bu nedenle işlem hacmi vekil değişken olarak

kullanılmaktadır. Piyasada işlem yapan yatırımcılar arasında fikir ayrılıkları ne kadar fazla olursa işlem hacmi artacak, fikir ayrılıkları azaldığında veya ortadan kalktığında işlem hacmi azalacaktır (Gaygusuz, 2006:39).

Genel olarak Epps ve Epps'in çalışmasında; piyasaya giren her yeni bilginin farklı yollarla yatırımcıların rezervasyon fiyatlarını etkilediği savunulmaktadır. Ayrıca piyasaya giren bu yeni bilgilerin neden olduğu karmaşık piyasa yapısı, piyasadaki aşırı talebi temizlemektedir ki bu sayede her yeni bilgi her bireyin rezervasyon fiyatı ile piyasa fiyatı arasındaki dengeyi restore etmektedir. Yeni bilginin piyasaya varmasını takip eden süreçte yeni denge fiyatını aşan rezervasyon fiyatlar, yeni denge fiyatından daha düşük olan rezervasyon fiyatı olanlardan hisse olarak varlıklara ekleyeceklerdir. Sonuç olarak bu çalışmaya göre, yatırımcıların rezervasyon fiyatlarını revize ederken anlaşılamama durumu ile piyasa fiyatındaki değişimin mutlak değeri arasında pozitif korelasyon olduğunu savunmaktadır.

Tauchen ve Pitts (1983) tarafından spekülasyon piyasalarındaki fiyat değişimi ve hacim ilişkisinin ele alındığı çalışma Clark (1971) ile Epps ve Epps (1976) tarafından yapılan iki çalışmanın birbirlerini tamamladığını kabul etmektedir ancak yeterli olmadığını savunmaktadır. Yapılan çalışmanın amacı spekülasyon piyasadaki işlem hacmi ve fiyat değişiminin daha genel modelini üretmek ve tahmin etmektir. Epps ve Epps modeli ile bu model arasındaki en önemli fark fiyat hacmini işlem hacmine bağlayan yolun farklı olmasıdır. Epps ve Epps modelinin anahtar varsayımına göre, piyasa fiyatındaki değişimin mutlak değeri ile gün içindeki her piyasa takas işlemi arasında neredeyse pozitif ilişki vardır. Bu nedenle bu modelde bu varsayım yerine yatırımcıların rezervasyon fiyatlarının gün içi rezervasyonlarını modellemek için varyans bileşenleri şeması kullanılmıştır. Bu model bu sayede piyasa takasının her biri için işlem hacmi ve fiyat değişiminin olası dağılımını türetmelerini sağlamaktadır. Modele göre, belirli bileşenlerin gerçekleştirilmesine ilişkin ortak bileşen için büyük gerçekleştirme (mutlak değerde) yatırımcıların aynı bilgilere neredeyse aynı tepkiyi verdiğini göstermektedir. Buna karşılık, belirli bileşenlere göre ortak bileşen için küçük gerçekleştirme, yatırımcıların bilgiye dağınık tepki verdiğini göstermektedir. Son olarak bileşenlerin zaman içinde karşılıklı olarak birbirinden bağımsız olduğu varsayımı, yeni bilgilerin alınmasında gecikme olmadığı anlamına gelmektedir.

2. Bilginin Sıralı Varışı Hipotezi (Ardışık Bilgi Hipotezi)

Bilginin sıralı varışı modelindeki fiyat ve hacim ilişkisine teorik olarak bakıldığında, piyasa arz ve talep bakımından başlangıçta dengededir. Piyasaya yeni bilgi girdiğinde talepte değişim meydana gelmektedir. Talepte meydana gelen bu değişim fiyatların değişmesine neden olmaktadır. Ve piyasa yeni denge fiyatına ulaşana kadar talepteki değişimler dikkate alındığından fiyat değişiminin yönüne bakılmaksızın fiyat değiştikçe hacmin artacağı düşüncesi ortaya konulmuştur (Moosa ve Silvapulle, 2000:12-13). Ancak bu teori daha sonra "hacim, bilginin piyasaya varış oranı için vekildir" düşüncesini savunan Copeland tarafından yeniden inşa edilmiştir

Bilginin Sıralı Varışı Hipotezi'nin kurucusu olarak kabul edilen Copeland'a (1976) göre, piyasada yatırım kararı alan tüm yatırımcılar başlangıçta aynı bilgiye sahiptirler ve bu sayede arz ve talep dengesi oluşturulmuştur. Başlangıç dönemini izleyen günlerde piyasaya tek bir bilginin girmesiyle, her bir yatırımcı bu yeni bilgiyi almaya başlamaktadır ve elde edilen bilgiler doğrultusunda kendi portföylerini yeniden revize etmek isteyen yatırımcılar bireysel talep eğrilerini değiştirmek durumunda kalmaktadırlar. Ancak nihai olarak tüm yatırımcılar kendi bireysel talep eğrilerini değiştirdiği için farklı bir noktada da olsa tekrar piyasa dengesi oluşacaktır. Copeland bu hipotezi ortaya koyarken beş temel varsayımda bulunmuştur. Bunlardan birincisi, işlem süresi boyunca piyasaya sadece tek bir bilginin girdiği ve yatırımcıların bu bilgiyi alır almaz hemen kendi talep eğrilerini kaydardığını varsaymaktadır. İkinci olarak, bilgi ve işlem maliyeti gibi maliyetlerin olmadığı bunun yanı sıra vergilendirme durumunun olmadığı varsayılmıştır. Üçüncüsü, teknik ticarete izin verilmeyen bir piyasa varsayılmıştır. Dördüncü olarak, yeni bir bilginin olmaması durumunda varlık fiyatlarının yükseleceğini tahmin eden yatırımcı bütün hisselerini ya da birkaçını pasif olarak satarak cevap verecektir. Son varsayım ise, yatırımcıların negatif miktarda varlık bulundurmaları kesinlikle yasaklanmıştır.

Copeland, bu varsayımların yanı sıra ayrıca tüm piyasaya iyimserlerin hâkim olduğu piyasa, tüm piyasaya kötümserlerin hâkim olduğu piyasa ve hem iyimserlerin hem kötümserlerin varlığını

sürdüğü piyasa şeklinde olmak üzere çalışmasında üç yatırımcı profiline odaklanmıştır. Copeland'a göre, tüm yatırımcıların iyimser olduğu piyasa modeli en basit model şeklindedir ve bu varsayım altında bütün yatırımcılar aynı fikirde olduğu için piyasaya yeni giren bilgiye ilk kimin ulaştığı durumu önemsizdir. Yatırımcılar arasında tam bir fikir birliği olmasından dolayı işlem hacminde meydana gelen değişim oldukça fazladır. Kötümserlerin hâkim olduğu piyasa modeli ise iyimserlerin modeli ile aynı varsayımına sahip olması nedeniyle mirror image (ayna yansıtması) durumu vardır. Ancak işlem hacmi bakımından iki durum karşılaştırıldığında bu modelde açığa satışlar bağlayıcı olduğu için, aynı koşullar altında iyimserlerin yapmış oldukları işlem hacmi kötümserlerin yapmış olduğu işlem hacminden her zaman daha fazladır. Bu önemli bir unsurdur çünkü bu durum asimetric bilginin varlığını ortaya koymaktadır. Son piyasa modeli olan hem iyimserlerin hem kötümserlerin varlığını sürdüğü piyasa modeli olan piyasa olağan bir piyasa türüdür. Çünkü tam rekabet şartlarını taşımayan günümüz ekonomik modellerindeki yatırımcılar çeşitli nedenlerden dolayı aynı fikirde olmazlar. Bu nedenle yatırımcılar arasında fikir ayrılığı ne kadar fazla olursa hacimdeki değişim o kadar küçük olur. Tam tersi durumda tüm yatırımcıların sayısı optimist yatırımcıların sayısına eşit olduğunda veya bu değer sıfır olduğunda (J^*/N) işlem hacminde büyük bir değişim meydana gelmektedir. Maximum fiyat değişimlerinin olduğu yerde max hacim, minimum fiyat değişimlerinin olduğu yerde min hacim değişimi olmaktadır. Buna bağlı olarak Sıralı Bilgi Varışı modeli hacim ile fiyat değişimlerinin mutlak değeri arasında pozitif korelasyon olduğunu savunmaktadır.

Copeland kendi çalışmasında modeli test ederken iki önemli sorun (kısıt) olduğunu savunmaktadır. Bunlardan ilki piyasaya sadece tek bir bilginin girmesi durumudur. Aksi durumda mevcut bilgi ile piyasaya giren birden fazla bilginin çatışması durumuna veya bilgilerin ardışık olup olmadığına bakılmamıştır. Bu nedenle bilgi varış yoğunluğunun gözlemlenemediği önemli bir sorundur. Diğer sorun ise; verilen bir yoğunluğun parametresinin kuvvet ve anlaşmazlığa bağlı olduğu varsayımdır. Bu varsayımları da gözlemleyebilmek mümkün değildir.

Sonuç olarak, bu problemler ışığında literatür Sıralı Bilgi Varış Modeliyle tutarlı bazı sınırlı ampirik kanıtlar içermektedir. Sıralı Bilgi Varış Modeli hiçbir şekilde sermaye varlık fiyatlarını etkilemez. Bu yüzden bu model sadece fiyat değişimleri ile olan ilişkinin yanı sıra hacmi etkileyen parametreleri daha iyi anlamamızı sağlamaktadır.

Jennings, Starks ve Fellingham (1981) tarafından yatırımcıların beklentilerindeki değişimler vasıtasıyla yeni bilginin girişinde varlık piyasasının uyarılmasını tanımlayan modeli ortaya koymak için bir çalışma hazırlanmıştır. Bu model Mossin'in Denge Analizi modelini kullanarak Copeland'ın Bilginin Sıralı Varışı modelini yeniden inşa etmek için hazırlanmıştır. Mossin'in denge analizi tüm piyasa katılımcılarının aynı anda bilgilendirildiği varsayımı üzerine inşa edilirken, Copeland'ın modeli ise tüm piyasa katılımcılarının farklı anlarda bilgilendirildiği varsayımına dayalıdır. Copeland başlangıçta piyasanın dengede olduğunu ve piyasaya giren tek bir bilgiye sahip olan yatırımcının bu bilgiyi hemen yorumladığını, inançlarını revize ettiğini ve hemen kendine en uygun denge pozisyonu alacağını varsaymaktadır. Son yatırımcı bilgiyi alıp piyasa nihai dengeye ulaşana kadar bu durumunun bu şekilde devam edeceği üzerine modelini inşa etmiştir. Aslında Jennings vd. tarafından yapılan bu çalışmada farklı varsayımlar üzerine inşa edilen iki model bir araya getirilmiştir.

Mossin'in denge analizinde tüm piyasa katılımcılarının risksiz faiz oranı ile limitsiz borçlanma ve borç verme işlemlerinde bulundukları, yatırımcıların vergiye tabii olmaması, açık işlem maliyetlerinin olmaması ayrıca yatırımcıların piyasada oluşan denge fiyatlarından hiçbir bilgi almadığı ve sadece denge fiyatlarından işlem yaptıkları varsayılmaktadır. Ek olarak, Copeland'ın modelindeki açığa satış kısıtı bu modelde tamamen dışlanmıştır. Jennings, Starks ve Fellingham'a göre, Copeland'ın analizine benzer bir analiz yapmak için gerekli olan tek şeyin kısa ve uzun pozisyonlar arasında farklı işlem maliyetleri olduğu ve kısa pozisyon ile işlem yapmak isteyenlerin daha fazla maliyete katlanmak zorunda oldukları varsayımdır. Bu durum yatırımcının uzun pozisyondan risksiz oranda borçlanmasına izin verilmesi, yatırımcının sıfır işlem maliyeti karşılaşması anlamına gelir.

Çalışmaya göre, herhangi bir denge fiyatının veya hacminin analizi yatırımcıların riskli bir varlıkta uzun, kısa veya nötr (0) pozisyon almalarını içer. Ayrıca yatırımcı tiplerinin (iyimser, kötümser, bilgisiz) ve

riskli varlık tiplerinin farklı kombinasyonlarda denge oluşturmalarına neden olabilir. Bu durumda farklı denge koşullarını çözmek için bir bilgisayar programı oluşturulmuştur. İlk olarak, homojen beklentileri olan başlangıç dengesi belirlenmiştir. Sonra her yatırımcı yeni bilgileri aldığı anda inançlarını gözden geçirirken, program her yatırımcının kredi pozisyonunu ve riskli varlıklarını bulmuştur. Bu sayede her yatırımcı bilgilendikçe piyasa yeniden dengeye gelecektir. Ancak piyasada kötümserlerin sayısı, iyimserlere oranla azsa, varlık fiyatları yüksek bir seviyeye zorlanacaktır. Bu durumda hem kötümserlerin hem de bilgisiz yatırımcıların açık pozisyonda kaldığını ve sadece iyimserlerin pozitif riskli varlıklara sahip olduğu anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak, elde edilen ampirik veriler neticesinde fiyat ve hacimarasında pozitif doğrusal ilişki vardır ayrıca boğa piyasalarındaki hacim ayı piyasalarındaki hacme göre oldukça yüksektir.

3. Etkin Piyasa Modeli

Etkin piyasalar hipotezi, piyasaya giren bir bilginin tüm yatırımcılara aynı anda ulaştığı ve tüm yatırımcıların geçmiş verileri kullanmaksızın sadece cari verilerle aynı anda yatırım kararını aldığını savunmaktadır. Bu nedenle bu modelde yatırımcıların risk ve yatırım beklentileri paralellik göstermesinden dolayı normalin üzerinde kazanç elde edilemeyeceğini ayrıca sistematik anomaliler (davranışsal finans teorisine bağlı sürü etkisi, küçük firma etkisi aşırı güven etkisi, Pazartesi etkisi, Ocak etkisi, ay sonu etkisi, hafta sonu etkisi, tatil etkisi ve hava durumu etkisi gibi) ortaya çıkmamakta buna bağlı olarak fiyatlar tesadüfi oluşmaktadır ve fiyat değişimleri geçmiş dönem fiyat hareketlerinden etkilenmeyecektir (Çevik, 2012:4438).

Fama (1970) etkin piyasa hipotezini, etkinliklerine göre 3'e ayırmıştır. Buna göre, bir hissenin geçmişteki fiyatı günümüz fiyatına yansımaktadır. Bu durumda, yatırımcı geçmiş fiyat hareketlerine bakarak yatırım kararı alırsa, normalin üzerinde getiri elde edemeyeceğinden bu model zayıf form piyasa etkinliği olarak adlandırılmaktadır. Yatırımcının sadece geçmiş fiyat hareketlerinden değil aynı zamanda halka açık ve içerideki bilgilerden yararlanarak da yatırım kararı aldıklarını savunan yarı güçlü form piyasa etkinliği modeline göre yatırımcı piyasa getirisinin üzerinde bir kazanç elde etmektedir. Son etkinlik türü olan güçlü form piyasa etkinliğine göre ise, piyasada piyasaya açıklanmış bilgilerin yanı sıra makro ve mikro düzeyde tüm bilgileri içermektedir. İçeriden alınan bilgiler eş anlık olarak bütün yatırımcılara ulaştığı için yatırımcı hisse senedi fiyatlarındaki değişimleri tahmin edememektedir.

Sears ve Trennepohl (1993) tarafından etkin piyasanın var olabilmesi için yeterli olan varsayımlarına bakıldığında, menkul kıymet alım – satım esnasında işlem maliyeti ve bilgiye ulaşma maliyeti yoktur. Yatırımcıların piyasaya giren tek bir bilginin menkul kıymet fiyatlarına nasıl ve ne yönde etki edeceğine dair görüşleri aynıdır. Ayrıca hiçbir menkul kıymetin piyasa fiyatı yatırımcılar tarafından kontrol edilemez (Bayraktar, 2012: 40).

4. Gürültücü İşlemler Modeli

Gürültü, finansal piyasaların varlığını mümkün kılar, aynı zamanda bu piyasaları kusurlu kılar görüşünü savunan Black (1986: 530)'a göre, piyasada edinilen bilgilerde gürültü yoksa bireysel varlıklar üzerinde çok az işlem olacaktır. Ancak burada değinilmesi gereken esas konu, edinilen bilgiden kastedilenin ne olduğudur. Piyasa yatırımcılarının çeşitli kaynaklardan elde etmiş oldukları bilgileri kendi mantıkları çerçevesinde değerlendirip bu çerçevede içerisinde yatırım kararında bulunmaları durumudur. Gürültü ise, yatırımcıların elde etmiş oldukları doğru bilgileri yanlış yorumlamaları veya tamamen yanlış veya eksik bilgi edinmeleri durumunda ortaya çıkan tutum ve eylemler olarak tanımlamak mümkündür (Çelik, 2016: 39). Kısaca gürültü, piyasalara yönelik gelecek arz ve talepte meydana gelecek değişimleri kestirememeye/öngöremeye olarak ifade edilebilir.

Gürültüyü ortaya atan Black'e göre bilgi ticaretiyle bir model oluşturmak mantıklı değildir çünkü her yatırımcı doğası gereği (algılama, yorumlama, bilgi edinme süreci, deneyim vb.) farklı inançlara sahiptir ve bu farklı inançlar tüm yatırımcıların inançları ile benzer veya aynı olması durumunda gürültü ticareti yapılamaz. Gürültü ticareti arttıkça, fiyatlar içlerinde daha fazla gürültü barındırdığı için yatırımcıların bilgi alışverişinde bulunmaları daha karlı hale gelecektir. Ancak bu kar durumu, fiyatların anlamlı veya verimli olmasından kaynaklanmaz. Sadece bu bilgiler sayesinde piyasaya çok daha fazla

bilgi yatırımcısı gelecek, mevcut bilgi yatırımcıları çok daha büyük pozisyonlara girecek ve bu bilgi için çok büyük paralar harcanacaktır.

Gürültülü işlemler modelinin kurucuları olarak kabul edilen De Long, Shleifer, Summers ve Waldmann (1991) tarafından pozitif geri dönüş yatırımcıları ve rasyonel spekülasyonun istikrarsızlaştırması üzerine yapılan çalışmada rasyonel spekülörlerin gürültüye dayalı olarak yapmış oldukları ticaretin etkisi fiyatları etkilemektedir ancak tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Gürültü tüccarları tarafından gelecekte bir miktar alım yapmayı bekleyen rasyonel spekülörler, yarın daha yüksek bir fiyata satış umuduyla bugün alım yapmaktadırlar. Üstelik rasyonel spekülörler tarafından yapılan alımlar olumlu geribildirim işlemcilerini daha da heyecanlı hale getirebilir ve böylece rasyonel spekülörlerin yokluğunda ulaşabilecekleri fiyatları temel değerlerden daha uzağa taşıyabilmektedir. Sonuç olarak bu çalışmadaki yaklaşımı destekleyen üç faktör vardır. İlk olarak, birçok piyasa katılımcısı arasında olumlu geribildirim ticareti yani fiyatlar yükseldiğinde satın alınma ve fiyatlar düştüğünde satılma durumunun oldukça yüksektir. İkincisi, en az bu model kadar bir takım gerçekçi tahminler yapılabilmektedir. Üçüncüsü, model varlık piyasaları, özellikle de baloncuklar hakkında çeşitli edebi kanıtlarla uyumludur. Bu üç nedenden ötürü, model rasyonel kabarcıklar teorisine makul bir alternatif olabilir.

5. Tartışma

a) Karmaşık dağılımlar modelinde varsayıldığı gibi, piyasaya giren yeni bir bilginin tüm yatırımcılara aynı anda ulaşma ve aynı anda tüm bilgileri revize ederek denge noktasına gelme gibi bir durumu söz konusu olamaz. Bunun nedenini Black tarafından belirtildiği üzere, her yatırımcı doğası gereği (algılama, yorumlama, bilgi edinme süreci, deneyim vb.) farklı inançlara sahiptir. Bu nedenlerden dolayı yatırımcılara aynı anda aynı bilgi gelmiş olsa bile algılama ve yorumlama gibi etkenler nedeniyle dengeye aynı anda ulaşabilmeleri durumu söz konusu olmayacaktır. Bu nedenle piyasada oldukça fazla ara denge noktaları oluşmaları mümkündür.

b) Clark'ın pamuk vadeli piyasasında yapmış olduğu çalışmaya göre tüm yatırımcılar bilgilerini aynı önde revize ederlerse fiyat değişimlerinin oldukça yüksek olacağı vurgulanmıştır. Sıralı bilgi varışı modelinin kurucusu olan Copeland'da yatırımcılar arasında tam bir fikir birliği olması sonucunda işlem hacminde meydana gelen değişimin oldukça fazla olacağını savunmaktadır. Ancak Copeland burada iyimserlerin işlem hacminde meydana getirmiş oldukları değişimin kötümserlerin meydana getirmiş olduğu değişimden daha fazla olacağını eklemiştir. Epps ve Epps'te bu görüştedir. Bu durum asimetric bilginin varlığının en güzel tespitidir. Ancak dünyada geçerliği olan kötü haber çabuk duyulur atasözü ile tamamen zıt olduğu görülmektedir.

c) Clark yine aynı çalışmasında piyasaya giren bilginin durumuna bağlı olarak yatırımcıların beklentileri ve malın fiyatı hemen değişim gösterecektir düşüncesi yer almaktadır. Ancak Jennings ve Stark'ın belirttiği gibi piyasada iyimser, kötümser ve bilgisiz olan 3 tür yatırımcı profili bulunmaktadır. Bu nedenlerden dolayı piyasaya giren her bilginin değişik türlerdeki yatırımcılar tarafından algılanması farklı olabilmektedir. İşte bu nedenle yatırımcıların beklentileri hemen değişiklik göstermeyebilir ve bunun sonucu olarak malın fiyatının dengeye gelmesi zaman alabilmektedir.

d) Ardışık Bilgi Varışı modelinin kurucusu Copeland'a göre, yatırımcılar arasında fikir ayrılığı ne kadar çok olursa işlem hacmindeki değişimin o kadar küçük olacağını savunmaktadır. Bu düşünce doğru bir varsayımdır ki çünkü işlem hacminin tanımına baktığımızda bir menkul kıymette ya da borsa genelinde tüm alış ve satışların toplam parasal değeridir. Bu nedenle verilen tanım ile düşünce arasındaki ilişki paralellik göstermektedir. ancak Copeland'ın zaten çalışmasında da belirttiği gibi bazı kısıtlar bulunmaktadır. En önemlisi piyasaya tek bir bilginin girdiği varsayımdır. Özellikle günümüzde internet çağının yaşanması nedeniyle gerekli ve/veya gereksiz tüm bilgilerin elimizin altında olması durumu tek bir bilgiye sahip olmamızı mümkün kılmaz.

e) Etkin piyasa hipotezini eleştiren çok fazla görüş vardır. Birincisi, piyasaya giren bir bilgi içeridekiler ve dışarıdakiler nedeniyle aynı anda tüm yatırımcılara ulaşması mümkün değildir. Ayrıca piyasa yatırımcılarının geçmiş verileri kullanmaksızın yatırım kararı aldığını savunmaktadır. Literatüre baktığımızda pek çok ülkenin profilinin etkin piyasalar hipotezine karşıt davranış sergilediğini

söyleyebiliriz. EPH'ye göre piyasada risksiz ve maliyetsiz bir kazanç imkanı vardır. Ancak Davranışçı Finans buna tamamen karşı çıkmıştır.

f) Fama'ya göre sistematik anomalilerin ortaya çıkmayacağı etkin piyasa hipotezine karşıt olarak Bilir (2018)'e göre küçük firmaların etkisine göre küçük firmalar büyük firmaların hisselerine göre daha fazla getiri sağladığı, Ocak ayında satılan hisselerin diğer aylara oranla daha fazla satıldığı, gün etkisine göre Pazartesi günleri hisselerin getirilerinin en düşük seviyede olduğunu belirtmiştir ki bu durum davranışsal finansın ortaya çıkmasına yani yatırımcıların birer insan olarak psikolojik olarak pek çok şeyden etkilendiğini ve teorik varsayımların uygulamada her zaman geçerli olmadığını ileri sürmüştür. Bu nedenle yatırımcıların rasyonel davranması durumu da başka bir eleştiri kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Karcioğlu ve Özere (2017)'e göre, Türkiye'de haftanın günleri ve tatil günleri borsayı ve menkul kıymet fiyatlarını oldukça etkilemektedir. Sonuç olarak bu varsayım da oldukça eleştiriye açık bir görüş olarak ortaya atılmıştır.

KAYNAKLAR

1. Karpoff, J. M. (1987). The Relation Between Price Changes And Trading Volume: A Survey. *Journal Of Financial And Quantitative Analysis*, 22(1), 109-126.
2. Clark, P. K. (1971). A Subordinated Stochastic Process Model With Finite Variance For Speculative Prices. *Econometrica: Journal Of The Econometric Society*, 135-155.
3. Granger, C. W., Ve Morgenstern, O. (1963). Spectral Analysis Of New York Stock Market Prices *Econometric Research Program, Research Memorandum, No:45*, 1-27.
4. Gaygusuz, F. (2006). Hisse Senedi Piyasalarında İşlem Hacmi-Volatilite İlişkisi Ve İMKB'Ye Ait Bir Uygulama. *Çukurova Üniversitesi İktisadî Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1).
5. Næs, R., Ve Skjeltorp, J. A. (2003). Strategic Investor Behaviour And The Volume-Volatility Relation In Equity Markets. *Norges Bank*.
6. Epps, T. W., Ve Epps, M. L. (1976). The Stochastic Dependence Of Security Price Changes And Transaction Volumes: Implications For The Mixture-Of-Distributions Hypothesis. *Econometrica: Journal Of The Econometric Society*, 305-321.
7. Tauchen, G. E., Ve Pitts, M. (1983). The Price Variability-Volume Relationship On Speculative Markets. *Econometrica: Journal Of The Econometric Society*, 485-505.
8. Moosa, I. A., Ve Silvapulle, P. (2000). The Price-Volume Relationship In The Crude Oil Futures Market Some Results Based On Linear And Nonlinear Causality Testing. *International Review Of Economics Ve Finance*, 9(1), 11-30.
9. Copeland, T. E. (1976). A Model Of Asset Trading Under The Assumption Of Sequential Information Arrival. *The Journal Of Finance*, 31(4), 1149-1168.
10. Jennings, R. H., Starks, L. T., Ve Fellingham, J. C. (1981). An Equilibrium Model Of Asset Trading With Sequential Information Arrival. *The Journal Of Finance*, 36(1), 143-161.
11. Cevik, E. I. (2012). İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda Etkin Piyasa Hipotezinin Uzun Hafıza Modelleri İle Analizi: Sektörel Bazda Bir İnceleme. *Journal Of Yasar University*, 26(7), 4437-4454.
12. Fama, E. F. (1965). The Behavior Of Stock-Market Prices. *The Journal Of Business*, 38(1), 34-105.
13. Bayraktar, A. (2012). Etkin Piyasalar Hipotezi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 37-47.
14. Black, F. (1986). Noise. *The Journal Of Finance*, 41(3), 528-543.
15. Delong, J., Shleifer, A., Summers, L. ve Waldmann, B. (1990), "Positive Feedback Investment Strategies And Destabilizing Speculation", *Journal Of Finance*, Vol. 45, No : 2, Pp. 379-395.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**TÜRKİYE’DE MEVDUAT BANKALARININ ŞUBELEŞMELERİNİ ETKİLEYEN
SOSYO – EKONOMİK VE DEMOGRAFİK FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ**
**DETERMINATION OF SOCIO – ECONOMIC AND DEMOGRAPHIC FACTORS AFFECTING
THE BRANCHING POLICIES OF DEPOSIT BANKS IN TURKEY**

Burcu SAVAŞ ÇELİK

Öğr. Gör. Avrasya Üniversitesi, Uluslararası Finans ve Bankacılık Bölümü

Nebiye YAMAK

Prof. Dr. Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisat Bölümü

ÖZET

Finansal sistem içerisinde mevduat kabul eden ve kabul ettiği mevduatları en etkin ve en verimli şekilde çeşitli kredi işlemlerinde kullanan bankalar; devlet, finans kuruluşları, işletmeler ve bireyler arasındaki bilgi ve finans aktarımını sağlayarak toplumsal ve ekonomik gelişimi çok daha üst düzeylere taşıyabilen ekonomik kuruluşlardır. Özellikle mevduat toplama bakımından diğer bankalardan ayrılan mevduat bankaları gerek ülkemizde gerekse dünyada çok fazla öneme sahiptir. Bu önem mevduat bankalarının diğer banka türlerine nazaran ülkeler çapında çok daha fazla şubeleşmesiyle karşımıza çıkmaktadır. Çünkü mevduat bankaları oldukça kâr getiren kuruluşlardır. Ancak mevduat bankalarının şubeleşmesini sağlayan tek unsur kâr değildir. Mevduat bankalarının şubeleşmesini etkileyen içsel faktörlerin (sermaye, mevduat, kredi hacmi, varlıklar) yanı sıra pek çok dışsal faktörler (nüfus, bölge, eğitim seviyesi, ölüm hızı, net göç hızı, GSYİH, ihracat – ithalat oranları) bulunmaktadır. Bu faktörlerin başında içsel faktörler önemli olmasına rağmen, banka dışı bazı unsurların da etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenlerden dolayı mevcut çalışmanın amacı Türkiye’deki mevduat bankalarının şubeleşmelerinde rol oynayan sosyo – ekonomik ve demografik unsurları belirlemektir. Çalışmanın bir diğer amacı ise söz konusu dışsal unsurların şubeleşme etkinliğinde yıllar itibarıyla bir değişikliğe sahip olup olmadığını belirlemektir. Bu amaçla Türkiye’deki 8 mevduat bankası üzerinde 2010, 2011, 2012, 2013 ve 2014 yılları için 26 alt bölge bazında yapılan ampirik çalışmalarla söz konusu faktörlerin (net göç hızı, nüfus yoğunluğu, tarım, sanayi ve hizmet sektöründe çalışan kişi sayısı, kişi başı ihracat ve ithalat) etkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Banka şubelerinin coğrafik, demografik, sosyo – ekonomik göstergelere bağlı dağılımları çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Araştırmada çalışmanın amacına yönelik olarak regresyon analizi kullanılmıştır. Bağımsız değişken sayısının fazla olmasından dolayı regresyon analizinde adımsal regresyon yöntemi tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mevduat Bankacılığı, Bankaların Şubeleşmesi, Regresyon Analizi, Adımsal Regresyon.

ABSTRACT

Deposit banks that accept deposits within the financial system and use the deposits they accept in the most effective and efficient way in various credit transactions are economic institutions that can carry social and economic development to a higher level by providing information and finance transfer between government, financial institutions, enterprises and individuals. Deposit banks, which differ from other banks especially in terms of deposit collection, are of great importance both in our country and in the world. This importance emerges with the fact that deposit banks are much more branched across countries compared to other types of banks. Because, deposit banks are highly profitable institutions. However, profit is not the only factor that enables the deposit banks to be branched. There are many exogenous factors (population, region, education level, mortality rate, net migration rate, GDP, export-import ratios) as well as endogenous factors (capital, legislation, credit volume, assets) that affect

the branching of deposit banks. Although endogenous factors are the most important ones among the factors, it is possible to say that some non-bank elements are also decisive. For these reasons the present study aims to determine socio - economic and demographic factors which are effective in branching policy of deposit banks in Turkey. Another aim of the study is to determine whether these exogenous factors have a change in branching activity over the years. For this purpose, on 8 deposit banks in Turkey for 2010, 2011, 2012, 2013, and for 2014, 26 sub-regions mentioned factors, some held on empirical studies (net migration rate, death rate, population density, agriculture, industry and the number of people working in the service sector, change in CPI, export and import per capita. Geographical, demographic and socio - economic distribution of bank branches is the main subject of the study. Regression analysis was used for the purpose of the study. Stepwise regression method was preferred in the regression analysis due to the large number of independent variables.

Key Words: Deposit Banking, Branching of Banks, Regression Analysis, Stepwise Regression.

1. GİRİŞ

Bankaların tarihsel gelişimine bakıldığında, bankalarda 1980’li yıllardan günümüze kadar gerek teknolojik gerekse yapılanma ve işleyiş bakımından büyük değişim ve gelişimlerin yaşandığı ve bütün bunlara paralel olarak hizmet ağının arttığı görülmektedir. Bu hizmet ağlarından belki de en önemlisi bankaların şubeleşmesidir. Her ne kadar yapılan araştırmalar artık şubesiz bankacılık faaliyetlerinin öneminden bahsediyor olsa da halen daha pek çok müşteri profili tarafından şube işlemleri devam etmektedir ve uzun bir süre daha devam edeceği beklenmektedir. Bu profil arasında en çok yaşlılar, teknolojiyi kullanamayanlar veya kullanmayı sevmeyenler, internet veya çağrı merkezi ile sorunu çözemeyenler, elinde yazılı bir işlem belgesinin olmasını isteyenler, teknolojik ürünlere karşı güven problemi yaşayanlar ve düşük eğitim seviyesine sahip insanlar işlemlerini şube kanalıyla gerçekleştirmeye devam etmektedirler (Kurt vd, 2014; Altunöz, 2016).

Özellikle son yıllarda sermaye piyasasında yaşanan hareketlilik, teknolojiye yaşanan gelişmeler, bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerinin artması gibi etkenler mevduat bankalarının şubeleşme kararlarında ve alternatif yatırım stratejilerinde karar vermede önemli paya sahip olmaktadır. Teknoloji ağırlık şube dışı alternatif hizmet kanallarının (ATM, internet bankacılığı, çağrı merkezleri vb.) bankacılık işlemlerindeki payının artmasına rağmen, şubelerde verilen her türlü hizmetin alternatif dağıtım kanallarında sunulabilmesinin imkânsız olduğu bir gerçektir (Başar, Kabak ve Topçu, 2014: 3). Bu nedenle bankalar şubeleşme kararı verirken çevresel faktörleri yeterince izleyebilmeleri, koşulları araştırmaları, yasal ve hükümet kararlarını da yakın takip etmeleri gerekmektedir. Türkiye’deki özellikle mevduat bankalarının ekonomik, sosyal değişim ve gelişimleri, yasal düzenlemeleri yakından takip ettiğini söylemek mümkündür. Şöyle ki, 2000-2001 krizlerinin Türk Bankacılık Sektörüne etkisi nedeniyle 2003 yılına kadar azalmaya devam eden şube sayısı, bu yıldan itibaren yıllık ortalama %7 oranında artış sergilemiştir (Bilgili, 2012:92). 2003 yılından 2015 yılına kadar olan sürece bakıldığında ise, Türk Bankacılık sektör yapısındaki şubeleşme düzeyinde ciddi oranda artış olduğu görülmektedir (TBB, 2016). Türkiye’de 2019 yılı itibarıyla toplam 47 bankanın 34 tanesi mevduat bankası (3 kamu bankası, 9 özel banka, 21 yabancı banka ve 1 TMSF’ye aktarılan bankalar) olarak faaliyette bulunmaktadır. Mevduat bankalarının yurtiçindeki şube sayısına bakıldığında 10164 yurtiçi 70 yurtdışı şubesi olduğu görülmektedir (TBB, 2019). Finansal istikrara paralel şekilde hareket eden büyüme ile birlikte bankacılık sektörü artışını sürdürmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’deki mevduat bankalarının şubeleşmelerinde rol oynayan bazı sosyo – ekonomik ve demografik unsurları belirlemektir. Çalışmanın bir diğer amacı ise, yıllar itibarıyla etken olan bu dışsal unsurların şubeleşme etkinliğinde bir değişme olup olmadığını belirlemektir. Bu amaçla Türkiye’deki 8 mevduat bankası üzerinde 2010, 2011, 2012, 2013 ve 2014 yılları için 26 alt bölge bazında yapılan ampirik çalışmalarla söz konusu faktörlerin etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

2. LİTERATÜR

Zhao vd. (2004) tarafından yapılan Sidney’de çalışmada şubeler fiziken ulaşılabilecek mekânlar olmasından dolayı oldukça önemlidir. Şubelerin başarısında bölgesel finansal göstergelerin yanı sıra bölgenin demografik yapısının da oldukça önemli olduğunu bulmuşlardır.

İnan (2005), Türk bankacılık sektöründe şube, banka ve mevduatların dağılımını incelediği çalışmada, bankaların coğrafi dağılımının nüfus miktarından çok o coğrafyadaki gelir düzeyine bağlı olduğunu ileri sürmüştür. Gelir düzeyinin yanında turizm faaliyetleri de şubelerin coğrafi dağılımını etkileyen önemli bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır.

Okeahalam (2009) Güney Afrika’da banka şubelerinin yeri ile ilgili olarak yaptığı çalışmada, gelirin bankaların şubeleşmesinde en önemli faktör olduğunu ortaya koymuştur. Bankaların şubeleşmesinde ekonomik, tarihsel ve kendine özgü sosyo – politik koşulların da etkili olduğu da ilave edilmiştir.

Weon ve arkadaşları (2010) tarafından bankaların konumunu etkileyen unsurların incelendiği çalışmada, gelir ve harcama seviyesi, işletme miktarı ve işçi sayısı gibi faktörlerin şube yeri seçim sürecinde önemli bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Bunların arasında gelir düzeyi ve işçi sayısı olumlu şubeleşmeye olumlu etkide bulunurken, harcama seviyesinin ve işletme miktarının olumsuz bir etkiye sahip olduğu ortaya konulmuştur.

Sahu ve Rajasekhar (2005) Hindistan’da tarım sektörüne yönelik bankacılık reformlarını inceledikleri çalışmada kâr odaklı çalışan bankaların tarım sektörünü ikinci plana attıklarını ve 1981 – 2000 dönemlerinde devlet tarafından verilen tarım sübvansiyonlarının tarımsal kredi arzını azalttığını böylece banka şubeleşmelerinin azalma eğilimi gösterdiğinin ifade etmişlerdir.

Burgess and Pande (2005) tarafından kırsal alanlarda şubeleşmenin o bölgenin kalkınmasına yardımcı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Devlet destekli bankaların kırsal alanlarda şube açmaları ve rekabet ortamının sağlanması için diğer bankaların açılmasına izin verilmesi şubeleşmeyi etkileyen unsur olarak karşımıza çıktığı söylenebilir.

3. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Araştırma, Türkiye’nin 26 alt bölgesinde gerçekleştirilmiştir. 26 alt bölgede araştırma yapılmasının en önemli nedeni olarak birçok etnik ve kültürel grubun Türkiye’de homojen bir şekilde yaşaması ve bu durumun daha gerçekçi verilere ulaşmak da önemli bir unsur olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışmanın literatür kısmında ifade edilen amaca yönelik, ülkemizdeki 8 mevduat bankası (2 kamu bankası, 3 özel banka ve 3 yabancı banka) incelemeye alınmıştır. Söz konusu bankalar Akbank, DenizBank, QNB Finansbank, Garanti BBVA, Halkbank, Türkiye İş Bankası, VakıfBank ile Yapı Kredi Banka’larıdır. Bu bankalar rastgele seçilmiştir. Her bir banka için 2010 – 2014 yılları arasındaki değişkenler gözlemlenmiştir. Belirlenen değişkenler 2016-2017 yılları arasında toplanmıştır. Çalışmanın amacından anlaşılacağı üzere; oluşturulacak modelin bağımlı değişkeni şube sayısıdır. Veriler TBB’den alınmıştır.

Şube Sayısı: (Şube Sayısı); burada j 26 alt bölgeyi temsil etmektedir. İktisat teorisinde vurgulandığı üzere, bir finansal kurumun yer seçiminde veya şubeleşmesini/şubeleşmemesini sağlayan faktörler, talep ile yakından ilişkili değişkenler olduğu ileri sürülmektedir. Çalışmamızda söz konusu olan değişkenler;

a) Gelir ve Servet (GDP_j); gelir ve servetteki değişimler bireylerin veya işletmelerin finansal kurumlara olan talebini değiştirmektedir. Gelir düzeyi arttıkça finansal hizmetlere olan talep artmaktadır. Bu nedenle gelir ve servet 26 alt bölgenin şube sayısındaki artışların veya azalışların en önemli belirleyicisi ve açıklayıcısıdır. Modelde, bölge bazında gelir ya da servet düzeyi yerine kişi başına düşen gelir olarak kullanılmış ve GDP olarak temsil edilmiştir.

b) Sanayi Sektörünün Payı (Sanayi/GDP); yerleşim yerinde var olan sanayi sektörünün payı ve sanayinin gelişmişlik seviyesi gibi etkenler finansal kurumların yer seçiminde ve şubeleşme

kararında belirleyici etmen olarak görülmektedir. Sanayi sektörünün olduğu yerdeki ticaret işlemleri, fon arz ve talebi meydana geleceği için yer seçiminde ve şubeleşmede belirleyici bir unsurdur.

- c) **Hizmetler Sektörünün Payı (Hizmetler/GDP);** finansal hizmetlere olan talebin belirleyicilerinden biri olan hizmet sektörü, işletmelerin yer seçiminde ve yeni şube açma veya şube sayısını artırıp azaltmada etkilidir. Çünkü hizmetler sektörü hem sanayi hem tarım sektörünün olduğu yerde aktif ve yoğun bir şekilde varlığını sürdürmek zorundadır. Bu nedenle finansal hizmetlerin de arz miktarını etkilemektedir.
- d) **Nüfus Yoğunluğu;** Bir yerleşim yerinde metrekare başına düşen insan sayısı o yerleşim yerinin yoğunluğunu göstermektedir. Nüfus yoğunluğu arttıkça yani o yerleşim yerindeki insan sayısı arttıkça finansal hizmetlere olan talep paralel bir şekilde artış göstermesi beklenmektedir. Modele dâhil edilen nüfus yoğunluğunun şubeleşme ile ilişki içerisinde olması beklenmektedir.
- e) **Net Göç Oranı;** İç göç veya dış göç oranına bağlı olarak ilgili bölgenin nüfusu azalacağından nüfus yoğunluğuna bağlı olarak banka şube sayısını etkileyeceği beklentisiyle net göç oranı analize dâhil edilmiştir.
- f) **İhracat ve İthalat;** Bölgenin ithalat ve ihracat yapabilmesi için o bölgede sanayi, tarım ve hizmet sektörünün aktif bir şekilde rol alması beklenmektedir. Özellikle ülkemizde ithalat ve ihracatın yoğun olduğu bölgelerde sanayi ve/veya tarım sektörünün gelişmiş olduğu, nüfus yoğunluğunun fazla olduğu, bu bölgelere istihdam amaçlı göç yapıldığı bilinmektedir. Modele ihracat ve ithalatın eklenmesinin en önemli nedenleri bunlardır. Bu nedenle çalışmada ihracat ve ithalat rakamlarının etkili olması beklenmektedir.

Bu verilere göre oluşturulacak olan adimsal regresyon denklemi aşağıdaki denklem oluşturulmuştur.

$$\text{Şube Sayısı}_i = f(\text{GDP}_i, \text{Sanayi/GDP}_i, \text{Hizmetler/GDP}_i, \text{Net Göç Oranı}_i, \text{Nüfus Yoğunluğu}_i, \text{İhracat}_i, \text{İthalat}_i)$$

Yukarıda kapalı biçimde verilen çoklu regresyon denklemi adimsal regresyon metoduyla tahmin edilmiştir. Adimsal regresyon, bağımsız değişkenlerin seçiminin otomatik bir prosedürle gerçekleştirildiği regresyon modellerine uygun bir yöntemdir. Her adımda, önceden belirlenmiş bazı kriterler temelinde açıklayıcı değişkenler grubuna ekleme veya çıkarma yapılmaktadır. Mevcut çalışmada ileriye yönelik diğer bir ifadeyle ekleme (forward) yaklaşımı kullanılmış olup değişken anlamlılık kriteri %20 olarak seçilmiştir.

4. BULGULAR

Bu bölümde GDP, sanayi sektörünün GDP içindeki payı, hizmet sektörünün GDP içindeki payı, net göç oranı, nüfus yoğunluğu, ithalat ve ihracat değişkenlerin 26 alt bölgede 8 mevduat bankasının şubeleşme kararları üzerinde etkili olup olmadığı tablolar halinde gösterilerek yorumlanmıştır.

Tablo 1: Akbank'ın Coğrafi Dağılımını Belirleyen Faktörlere İlişkin Adimsal Regresyon Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	2010	2011	2012	2013	2014
GDP	0.041 *** (6.674)	0.038 *** (7.083)	0.039 *** (8.090)	0.042 *** (9.978)	0.034 *** (5.731)
SAN					
HİZ	52.786 ** (2.652)	24.802 *** (18.264)	48.324 *** (3.618)	51.344 *** (3.503)	54.895 ** (5.087)
NGÖÇ		0.548 * (1.942)	0.362 ** (2.370)	0.301 * (1.873)	
NUFY	0.051 *** (6.304)	0.052 *** (7.041)	0.054 *** (8.197)	0.048 *** (8.358)	0.049 *** (2.468)
İHR					
İTH			-0.001 (-1.328)	-0.004 ** (2.519)	
R ²	0.985	0.987	0.991	0.992	0.982
Adj. R ²	0.982	0.985	0.989	0.991	0.980
F-İstatistiği	463	417	493	564	414

Not: Köşeli parantez içi değerler ilgili katsayıların t-istatistiklerini göstermektedir. “***”, “**” ve “*” ilgili katsayıların sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı olduklarını göstermektedir.

Tablo 1’de Akbank için şube dağılımında ön plana çıkan değişkenler bölgenin GDP’si, hizmetler sektörünün GDP içindeki payı, nüfus yoğunluğu ve çok zayıfta olsa net göç oranıdır. Değişkenlerin tamamı şube sayısını doğru yönde etkilemektedir. Aynı zamanda istatistiksel olarak bu değişkenler en az %10 seviyesinde anlamlıdır. Net göç oranı 5 denklemin 3’ünde yer almıştır ancak oldukça zayıf ilişkiye sahiptir. Adımsal regresyon sonuçlarına göre ele alınan dönemde sanayi, ihracat değişkenleri açıklayıcı değişkenler olarak modellerde yer almamıştır.

Tablo 2: DenizBank’ın Coğrafik Dağılımını Belirleyen Faktörlere İlişkin Adımsal Regresyon Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	2010	2011	2012	2013	2014
GDP	0.023 *** (6.215)	0.021 *** (7.908)	0.026 *** (9.315)	0.029 *** (9.712)	0.027 *** (7.464)
SAN		-29.159 ** (-2.782)		0.032 *** (7.405)	-34.224 ** (2.197)
HİZ			22.965 *** (7.760)	26.015 ** (2.329)	
NGÖÇ	0.445 *** (2.854)	0.657 *** (4.712)	0.214 ** (2.420)	0.267 ** (2.176)	0.398 *** (2.835)
NUFY	0.029 *** (6.106)	0.035 *** (9.425)	0.035 *** (8.802)	0.032 *** (7.405)	0.033 *** (5.280)
İHR			-0.002 ** (2.630)		
İTH	-0.003 ** (2.814)				
R ²	0.983	0.991	0.992	0.991	0.988
Adj. R ²	0.979	0.989	0.990	0.989	0.986
F-İstatistiği	304	609	539	476	455

Not: Köşeli parantez içi değerler ilgili katsayıların t-istatistiklerini göstermektedir. “***”, “**” ve “*” ilgili katsayıların sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı olduklarını göstermektedir.

Tablo 2’de Denizbank’ın şubeleşmesini etkileyen değişkenler incelendiğinde; GDP, sanayi sektörünün GDP içindeki payı, net göç oranı ve nüfus yoğunluğu değişkenlerinin en az %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı oldukları bulunmuştur. Özellikle GDP ve nüfus yoğunluklarının %1 düzeyinde anlamlı olmaları Akbank ile aynı değişkenlerin aynı derecede anlamlı olduğu bilgisini vermektedir. Oldukça şaşırtıcıdır ki kamu sermayeli bankaların bile şubeleşmesinde etkili olmayan net göç oranı yabancı sermayeli banka olarak Denizbank’ın şubeleşme kararlarında %1 oranında anlamlı olduğu görülmektedir. Yine ilginçtir ki sanayi sektörü ile şubeleşme arasında negatif yönde ve %5 seviyesinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yani sanayi sektörünün payı %1 düzeyinde arttıkça şubeleşmede aynı oranda azalma meydana gelmektedir.

Tablo 3: QNB Finansbank’ın Coğrafik Dağılımını Belirleyen Faktörlere İlişkin Adımsal Regresyon Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	2010	2011	2012	2013	2014
GDP	0.016 *** (3.865)	0.017 *** (4.475)	0.024 *** (7.371)	0.030 *** (8.393)	0.025 *** (7.135)
SAN	-28.486 ** (1.831)	-32.592 * (2.065)			
HİZ	37.760 ** (2.627)	28.204 * (2.065)	44.927 *** (11.265)	50.510 *** (4.143)	48.311 *** (3.659)
NGÖÇ	0.576 ** (2.359)	0.661 ** (2.750)			
NUFY	0.051 *** (9.201)	0.051 *** (9.240)	0.043 *** (8.315)	0.041 *** (8.621)	0.036 *** (6.307)
İHR					
İTH				-0.002 (1.459)	
R ²	0.987	0.987	0.987	0.991	0.988
Adj. R ²	0.984	0.984	0.986	0.989	0.987
F-İstatistiği	319	316	588	593	652

Not: Köşeli parantez içi değerler ilgili katsayıların t-istatistiklerini göstermektedir. “***”, “**” ve “*” ilgili katsayıların sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı olduklarını göstermektedir.

QNB Finansbank’ın verilerinin incelendiği Tablo 3’e göre, GDP, hizmetler sektörünün GDP içindeki payı ve nüfus yoğunluğu değişkenlerinin QNB Finansbank’ın şubeleşmeye giderken dikkat ettikleri unsurlar olduğu görülmektedir. Bu üç değişkenin 2012’den itibaren %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu söylemek mümkündür. Yani GDP’deki, hizmetler sektörünün GDP içindeki payındaki ve nüfus yoğunluğundaki %1’lik bir artışın şubeleşmesi %1 seviyesinde artırdığını söyleyebiliriz.

Tablo 4: Garanti BBVA’nın Coğrafik Dağılımını Belirleyen Faktörlere İlişkin Adımsal Regresyon Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	2010	2011	2012	2013	2014
GDP	0.034 *** (5.834)	0.037 *** (7.487)	0.043 *** (9.992)	0.051 *** (8.604)	0.041 *** (8.150)
SAN	-48.959 ** (2.282)	-57.145 *** (2.894)	-32.018 * (1.804)	-67.010 *** (3.059)	-24.575 (1.279)
HİZ	31.831 (1.606)	34.314 * (2.008)	68.634 *** (4.701)	67.474 *** (9.291)	63.614 *** (3.539)
NGÖÇ	0.965 *** (2.869)	0.940 *** (3.134)		0.290 (1.553)	
NUFY	0.062 *** (8.016)	0.056 *** (8.041)	0.042 *** (6.351)	0.054 *** (8.720)	0.039 *** (4.961)
İHR					
İTH					
R ²	0.988	0.990	0.989	0.990	0.989
Adj. R ²	0.986	0.987	0.987	0.988	0.987
F-İstatistiği	354	406	485	425	494

Not: Köşeli parantez içi değerler ilgili katsayıların t-istatistiklerini göstermektedir. “***”, “**” ve “*” ilgili katsayıların sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı olduklarını göstermektedir.

Garanti BBVA’nın 26 alt bölgedeki değişkenlerin şube kararında ne denli etkili olduğunu gösteren Tablo 4’e göre, GDP, sanayi sektörünün payı, hizmetler sektörünün payı ve nüfus yoğunluğunun genel olarak %1 düzeyinde anlamlı olduğu ortaya konulmuştur. Çıkan sonuçların diğer bankaların şubeleşirken dikkat ettikleri özellikler olması nedeniyle şaşırtıcı bulunmamıştır. Denizbank’ta yaşanan durumun aynısı Garanti BBVA içinde geçerli olduğu görülmektedir. Yani sanayi sektörü ile şubeleşme

arasında negatif yönde ve ortalama %5 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yani sanayi sektörünün payı %1 düzeyinde arttıkça şubeleşmede aynı oranda azalma meydana gelmektedir.

Tablo 5: Halkbank’ın Coğrafik Dağılımını Belirleyen Faktörlere İlişkin Adımsal Regresyon Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	2010	2011	2012	2013	2014
GDP	0.034 *** (8.729)	0.038 *** (21.917)	0.041 *** (13.706)	0.037 *** (18.454)	0.034 *** (18.822)
SAN				-33.946 (1.678)	
HİZ		27.410 *** (2.068)	41.567 *** (3.670)	50.585 *** (2.964)	44.514 ** (2.584)
NGÖÇ					
NUFY					
İHR					
İTH			-0.001 (1.559)		
R ²	0.775	0.966	0.978	0.965	0.962
Adj. R ²	0.765	0.964	0.975	0.960	0.959
F-İstatistiği	76	336	326	205	295

Not: Köşeli parantez içi değerler ilgili katsayıların t-istatistiklerini göstermektedir. “***”, “**” ve “*” ilgili katsayıların sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı olduklarını göstermektedir.

Kamu bankası olan Halkbank’ın şubeleşmesini etkileyen unsurların ele alındığı Tablo 5’te sadece GDP ve hizmet sektörünün etkili olduğu görülmektedir. Özel sermayeli bankaların bile şubeleşme kararını etkileyen değişkenlerin kamu sermayeli bankasının şubeleşmesinde etkili olmaması oldukça şaşırtıcı bulunmuştur. Ancak bu durum kamu sermayeli bankanın rekabeti daha fazla kızıştırmamak adına bu unsurları dikkate almayıp özel sermayeli bankaların önemsemediği unsurları dikkate alarak şubeleşme yoluna gittiği düşünülebilir.

Tablo 6: Türkiye İş Bankası’nın Coğrafik Dağılımını Belirleyen Faktörlere İlişkin Adımsal Regresyon Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	2010	2011	2012	2013	2014
GDP	0.053 *** (7.197)	0.052 *** (8.030)	0.052 *** (9.387)	0.052 *** (8.727)	0.052 *** (8.062)
SAN					
HİZ	84.160 *** (3.487)	70.966 *** (3.322)	81.857 *** (4.305)	86.016 *** (3.718)	84.125 *** (3.554)
NGÖÇ					
NUFY	0.041 *** (4.116)	0.042 *** (4.542)	0.035 *** (4.070)	0.035 *** (3.839)	0.030 *** (2.929)
İHR					
İTH					
R ²	0.978	0.980	0.984	0.981	0.984
Adj. R ²	0.975	0.978	0.981	0.979	0.982
F-İstatistiği	338	372	455	388	466

Not: Köşeli parantez içi değerler ilgili katsayıların t-istatistiklerini göstermektedir. “***”, “**” ve “*” ilgili katsayıların sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı olduklarını göstermektedir.

Özel sermayeli banka olan Türkiye İş Bankası’nın coğrafik dağılımını belirleyen faktörlere ilişkin adımsal regresyon sonuçlarının verildiği Tablo 6’ya göre, GDP, hizmet sektörünün payı, nüfus yoğunluğunun şubeleşmede etkili olduğu görülmektedir. Değişkenlerin istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı oldukları görülmektedir.

Tablo 7: Vakıf Bank’ın Coğrafik Dağılımını Belirleyen Faktörlere İlişkin Adımsal Regresyon Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	2010	2011	2012	2013	2014
GDP	0.028 *** (3.801)	0.033 *** (4.556)	0.044 *** (14.325)	0.038 *** (5.900)	0.044 *** (17.009)
SAN					
HİZ	96.552 *** (3.901)	90.414 *** (3.720)	94.662 *** (3.821)	106.703 *** (4.259)	98.099 *** (3.490)
NGÖÇ					-0.367 (1.514)
NUFY	0.016 (1.617)	0.016 (1.511)		0.013 (1.328)	
İHR					
İTH					
R ²	0.929	0.934	0.936	0.958	0.958
Adj. R ²	0.919	0.925	0.930	0.952	0.953
F-İstatistiği	96	104	169	169	170

Not: Köşeli parantez içi değerler ilgili katsayıların t-istatistiklerini göstermektedir. “***”, “**” ve “*” ilgili katsayıların sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı olduklarını göstermektedir.

Kamu sermayeli banka olan VakıfBank’ın şubeleşmesinde değişkenlerin ne denli etkili olduğunu gösteren Tablo 7’ye göre, GDP ve hizmet sektörünün %1 düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuştur. Sonuca göre diğer kamu sermayeli banka olan Halkbankası ile aynı değişkenlerin şubeleşme kararlarında etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 8: Yapı Kredi Bankası’nın Coğrafik Dağılımını Belirleyen Faktörlere İlişkin Adımsal Regresyon Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	2010	2011	2012	2013	2014
GDP	0.041 *** (6.825)	0.041 *** (7.739)	0.042 *** (8.352)	0.041 *** (9.591)	0.041 *** (7.761)
SAN				-50.964 ** (2.659)	
HİZ	48.699 *** (2.555)	36.591 ** (2.122)	66.372 *** (4.812)	68.320 *** (4.274)	58.407 *** (3.134)
NGÖÇ	0.565 * (2.031)	0.669 ** (2.429)	0.251 (1.590)	0.261 (1.481)	0.308 (1.660)
NUFY	0.056 *** (7.580)	0.055 *** (7.966)	0.049 *** (7.171)	0.043 *** (6.857)	0.047 *** (5.353)
İHR	-0.004 ** (2.296)	-0.004 ** (2.508)	-0.003 ** (2.382)		-0.003 * (1.934)
İTH					
R ²	0.989	0.990	0.990	0.991	0.990
Adj. R ²	0.986	0.987	0.988	0.989	0.988
F-İstatistiği	370	406	439	468	436

Not: Köşeli parantez içi değerler ilgili katsayıların t-istatistiklerini göstermektedir. “***”, “**” ve “*” ilgili katsayıların sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı olduklarını göstermektedir.

Tablo 8’de verilen bilgiler ışığında, Yapı Kredi Bankası’nın şubeleşmesinde GDP, hizmet sektörünün payı, nüfus yoğunluğu ve ihracatın etkili olduğu görülmektedir. Çalışmada ele alınan 7 diğer bankadan farklı olarak zayıf ve negatif olsa da ihracat değişkeninin Yapı ve Kredi Bankası’nın şubeleşmesinde %5 düzeyinde anlamlıdır. Yani ihracat arttıkça %5 oranında şubeleşmede azalma meydana gelmektedir.

5. SONUÇ ve TARTIŞMA

2010 – 2014 yılları arasında 7 farklı değişkenin (GDP, sanayi sektörünün GDP içindeki payı, hizmet sektörünün GDP içindeki payı, net göç oranı, nüfus yoğunluğu, ithalat ve ihracat değişkenlerin) 8 mevduat bankasının (Akbank, DenizBank, QNB Finansbank, Garanti BBVA, Halkbank, Türkiye İş Bankası, VakıfBank ile Yapı Kredi Banka) şubeleşmesini etkileyip etkilemediği araştırılmıştır.

Gelir ve servet düzeyinin (GDP) bankaların şubeleşmesi üzerinde etkisini araştırdığımızda 8 mevduat bankasının şubeleşmesinde önemli bir etken olduğu bulunmuştur. Hatta bu önemli değişkenin istisnasız bütün bankaların şubeleşme kararında %1 anlamlılık düzeyinde olduğu saptanmıştır.

Sanayi değişkeni ele alındığında sadece DenizBank ve Garanti BBVA'nın bu değişkene dikkat ettiği ancak bu iki mevduat bankasının da şubeleşme kararını negatif yönde etkilediği ortaya konulmuştur. Diğer tüm mevduat bankalarını etkilememesine rağmen bu iki özel sermayeli bankanın negatif yönde etkilenmesi oldukça ilginç bir sonuçtur. Ayrıca Garanti BBVA'nın şubeleşmesinde hizmet sektörü değişkenin etkili olduğu ancak yine DenizBank'ın etkili olmadığı görülmektedir. Bu durumda şu sonuca ulaşılabilir; DenizBank diğer bankaların tam tersine daha çok tarıma dolayısıyla çiftçilerin yoğun olduğu bölgelerde şubeleşme faaliyetlerine odaklanmaktadır.

Net göç oranı ele alındığında sadece DenizBank'ın şubeleşme kararlarında bu değişkeni dikkate aldığını söylemek mümkündür. Diğer 7 tane gerek kamu sermayeli gerek özel sermayeli gerekse yabancı sermayeli bankaların hiçbirinin bu değişkeni dikkate almadığını söylemek mümkündür. Bu sonuçta oldukça tartışmaya açıktır. Çünkü bir bölge ne kadar çok göç verirse nüfus yoğunluğu azalacağı için bankaların şubeleşmeye gitme oranlarının o denli azalma göstermesi beklenmektedir. Tıpkı nüfus yoğunluğu değişkenin şubeleşmesine etkisine baktığımızda kamu sermayeli iki banka dışında (VakıfBank ve Halkbank) kalan özel sermayeli tüm mevduat bankaların önem vermesi ve anlamlı sonuç vermesi gibi. Bu sonuç yorumlanabilir bir sonuçtur. Çünkü kamu sermayeli bankalar özellikle rekabeti artırmak ve özel sermayeli bankaların daha fazla yatırım yapmalarını sağlamak adına şubeleşme faaliyetinde bulunmama kararı almış olabilmektedir.

İhracat ve ithalat değişkenlerine baktığımızda ise sanayi sektörünün vermiş olduğu anlamsız ilişkinin sanki bir nedeniymiş gibi ithalat ve ihracat değişkenleri de bankaların şubeleşme kararlarında etkisiz olduğu bulunmuştur.

KAYNAKLAR

- Altunöz, U. (2016), "Examining of The Bank Customer's Behavior Towards Internet Banking: Clustering Analysis.", Route Educational and Social Science Journal, 3(4).
- Başar, A., Kabak, Ö ve Topçu, İ. (2015), "Banka Şubeleri İçin Uygun Yer Seçiminin Belirlenmesine Yönelik Tabu Arama Yaklaşımı: Bir Türk Bankası Uygulaması", Endüstri Mühendisliği Dergisi, 26 (3).
- Bilgili, E. S. (2012), "2000 ve 2001 Krizleri Sonrasında Türk Bankacılık Sisteminde Yeniden Yapılandırma Olayı", Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun.
- Burgess, R. ve Pande, R. (2005), "Do Rural Banks Matter? Evidence from the Indian Social Banking Experiment". The American Economic Review 95(3) p. 780- 795.
- İnan, E. A. (2005), "Türk Bankacılık Sisteminde Şube, Kredi ve Mevduatın Coğrafi Dağılımı", Bankacılar Dergisi, 54, 21-40.
- Kurt, N., Savaş, B., Günay, G., ve Çeştepe, H. (2014), "Consumers Perceived Online Purchasing", Academic Journal of Interdisciplinary Studies, 3(3), 185.
- Okeahalam, C. (2009), "Bank Branch Location: A Count Analysis, Spatial Economic Analysis", 4(3), 275-300.
- Öztürk, Y. (2000). "Türkiye'deki Mevduat Bankaları'nın Coğrafi Dağılımını Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörler" Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
- Sahu, G.B. ve Rajasekhar, D. (2005), "Banking Sector Reform and Credit Flow to Indian Agriculture". Economic and Political Weekly 40(53) p. 5550-5559.

10. Türkiye Bankalar Birliği (2006), https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/turkiye_bankacilik_sistemi.pdf Erişim Tarihi: 10.09.2019.
11. Türkiye Bankalar Birliği (2011), https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistikraporlar/Illere_ve_Bolgelere_Gore_Banka,_Sube,_Nufus,_Mevduat_ve_Kredileri_n_Dagilimi/1174 Erişim Tarihi: 10.09.2019.
12. Türkiye Bankalar Birliği (2016), https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistikraporlar/Illere_ve_Bolgelere_Gore_Banka,_Sube,_Nufus,_Mevduat_ve_Kredileri_n_Dagilimi/3626 Erişim Tarihi: 10.09.2019.
13. Türkiye Bankalar Birliği (2019), https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_sube_bilgileri.asp Erişim Tarihi: 10.09.2019.
14. Weon, H. J., Eui, H. W. ve Sik, K. Y. (2010), “The Study Of Location Strategy For Bank Through The Analysis Of İnter-Regional Financial Transaction Network”. International Journal Of U-and E-Service, Science And Technology, 3(1), 21-30.
15. Zhao, L., Garner, B., ve Parolin, B. (2004), “Branch Bank Closures İn Sydney: A Geographical Perspective And Analysis”, In 12th International Conference on Geoformatics, Sweden.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

ALGI YÖNETİMİ BAĞLAMINDA DIŞ POLİTİKA DİNAMİKLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ
EVALUATION OF FOREIGN POLICY DYNAMICS IN THE CONTEXT OF PERCEPTION
MANAGEMENT

Ahmet TUNÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
(Sorumlu Yazar)

Fatma Zehra ATICI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

ÖZET

Toplum mühendisliği çerçevesinden bakıldığında, uygulaması çok eski tarihlere dayanan, insan hayatının her aşamasında yer alan ve zihinlerin yönlendirilmesi amacıyla kullanılan Algı Yönetimi, 20. Yüzyıl içerisinde kavramsallaştırılan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Algı Yönetimi yöntemi, tarih boyunca, adı konmamış olsa bile gerek yöneten ve yönetilenler arasında gerek bütün insan ilişkilerinde uygulanmış ve kullanılmış olan bir kavramdır. Kavramın örgütsel algının yönetilmesinde yöntem ve teknikler bağlamında sistemli bir şekilde tanımlanması ise ilk kez ABD Savunma Bakanlığı tarafından yapılmıştır. Çağımız insanı, düşüncelerinin sürekli olarak değiştiği bir zaman dilimi içerisinde yaşamaktadır. Bu değişimlerin temelinde yatan en önemli neden ise bilimin ve teknolojinin doğurduğu teknolojik gelişmelerin insanlar arası etkileşimi artırmasıdır. Teknolojik gelişmelerin devamlılığı sayesinde kitlesel olarak evrildiğimiz bilgi toplumu, içerisinde yaşadığımız çağın “Kitleler Çağı” olacağı düşüncesini ön plana çıkarmaktadır. Bu durumda “Kalabalıkların Gücüne ve Kolektifliğe” yapılan vurgu, kitlelerin yönetimi açısından Algı Yönetimi kavramını oldukça önemli kılmaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle artan etkileşimlerin neden olduğu bilgi kirliliğinin algıları müdahaleye ve manipüleyle açık hale getirmesi ise, birey algılarının hedef alınarak kitlesel ve toplumsal hareketlerin yaratılmasını oldukça kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda popülaritesi günden güne artan Algı Yönetimi kavramı, bireylerin, devletlerin, şirketlerin ve sivil toplum gibi örgütsel faaliyetleri içeren her oluşumun üzerinde çalışmalar yaptığı bir kavram haline gelmiştir. Algı ve Algı'nın Yönetimi kavramından yola çıkılarak, devletler ve yönetim konusu üzerine yapılan bu çalışmada, esas olarak üzerinde duracağımız nokta, devletlerin uluslararası alanda hareket ederken kullandıkları dış politika araçlarının algı yönetimi ile ilişkisidir. Uluslararası alanda devletlerin karar alma süreçlerinde, hedef kitlenin tutum ve davranışlarının nasıl etkilendiği ve yönetilmeye çalışıldığı konusu ise cevap aranan sorulardan biridir. Bu bağlamda algı yönetimi kavramı ve algı yönetimi araçlarının açıklanmasından sonra devletlerin dış politika dinamiklerine değinilerek ikisi arasında ki etkileşim ve ilişkinin varlığı açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Algı, Algı Yönetimi, Kitleler Çağı, Devlet Davranışları, Dış Politika Dinamikleri.

ABSTRACT

From the perspective of social engineering, Perception Management, whose application dates back to ancient times, takes place at every stage of human life and is used in order to direct minds, emerges as a conceptualized method in the 20th century. Perception Management is a concept that has been applied and used in all human relations between the ruled and ruled, even if not mentioned, throughout history. The systematic definition of the concept in terms of methods and techniques for managing organizational perception was made by the US Department of Defense for the first time. People of our age live in a

period of time in which their thoughts change constantly. The most important reason underlying these changes is that the technological developments of science and technique increase the interaction between people. Thanks to the continuity of technological developments, the information society, which we have evolved in mass, brings to the fore the idea that the age we live in will be the “Age of the Masses”. In this case, the emphasis on “The Power of the Crowds and Collectivity” makes the concept of Perception Management very important for the management of the masses. The fact that information pollution caused by increasing interactions with the development of technology makes perceptions open to intervention and manipulation makes it easier to create mass and social movements by targeting individual perceptions. In this context, the concept of Perception Management, whose popularity is increasing day by day, has become a concept where individuals, states, companies and civil society organizations work on every organization. Based on the concept of Perception and Management of Perception, the main focus of this study on states and governance is the relationship between the foreign policy instruments used by states in moving internationally to perception management. The question of how the attitudes and behaviors of the target group are affected and tried to be managed in the decision-making processes of the governments in the international arena is one of the questions sought. In this context, after explaining the concept of perception management and perception management tools, the foreign policy dynamics of the states will be discussed and the interaction and relationship between the two will be explained.

Keywords: Perception, Perception Management, Age of the Masses, State Behaviors, Foreign Policy Dynamics.

1.GİRİŞ

Uluslararası sistem, şüphesiz, çeşitli aktörlerin birbirleri ile ilişki kurdukları bir iletişim ağı bütünüdür. Bu sistem içerisinde yer alan *devletler, uluslararası örgütler ve ulus aşırı örgütler* gibi aktörler birbirleriyle sürekli olarak bir etkileşim halindedirler. Sistem içerisinde yer alan her aktör, tarih boyunca çeşitli mücadeleler içerisinde olmuş ve bu mücadelelerin doğurduğu etkileşimlerin sonuçlarından maksimum düzeyde faydalanarak, bu mücadeleden galip çıkarak istemişlerdir. Günümüz uluslararası ilişkilerde meydana gelen değişimler, uluslararası sisteme hâkim olan aktörlerin de yapısını değiştirmiş ve çeşitliliğini arttırmıştır. Klasik anlamda yalnızca devletlerin etkileşim içerisinde olduğu yaklaşıma karşılık olarak yukarıda da belirttiğimiz gibi sistemde yer alan aktör sayısı artmış dolayısıyla aktörler arasında karar alma süreçleri de farklılaşarak değişmiştir. Bugün devletlerin yanında uluslararası örgütler, ulus aşırı örgütler ve hatta bireylerin oluşturduğu kitlelerinde aktör olarak kabul edildiği sistemde karar alma ve politika uygulamak isteyen devletlerin bu aktörleri de dikkate alması gerektiği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Politika yapımında karar alma süreçlerini incelediğimiz zaman, bireylerin, toplumların, örgütlerin ve devletlerin kararlarında algı ve algı yönetimi uygulamalarının oldukça etkili olduğunu görmekteyiz. Çalışma içeriği boyunca vurguladığımız teknoloji ve kitlesel iletişim araçlarının gelişmesiyle beraber ortaya çıkan “*bilgi toplumu*”, karar alma noktasında etkileşim içerisinde olan bireylerin algılarını manipüle etmeye açık hale getirdiğinden dolayı, bu algıları yöneterek diğerlerinin kararlarını istendiği biçimde şekillendirmek oldukça kolay hale gelmiştir. Uluslararası sistemde kendi çıkarlarını savunan aktörlerin çıkarları için maksimum fayda sağlamak adına karar alma süreçlerini ve politika üretim yöntemlerini geçmişten günümüze değerlendirdiğimizde, askeri güç kullanma, karşılığını ödeme, uluslararası alanda destek bularak yalnız bırakma gibi çeşitli yöntemler kullanmış olduklarını görsek de bugün, bu yöntemlerin en etkin olanının hedef kitlenin ikna edilmesi olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamda günümüzde, sıklıkla, hedef kitlenin ikna edilmesi ve bu ikna sonucunda hedefin kendi isteği ile istenilen doğrultuda yönlendirilmesi için algı yönetimi uygulamaları gerçekleştirilmiş ve gerçekleştirilmeye de devam etmektedir. Bu bağlam da iletişim ve ikna temeline dayanan, hedef kitlenin algılarını etkileme, yönetme ve yönlendirme gibi amaçlar güden faaliyetlerin tarihsel süreç içerisinde “retorik, propaganda, psikolojik savaş ve kamu diplomasisi” gibi kavramlarla anıldığı görülmektedir. Bahsi geçen tüm kavramların, hedef kitleyi etkileme, yönlendirme, yönetme ve rıza üretme gibi amaçları taşımasından dolayı bu kavram ve uygulamalarının hepsinin temelinde algı yönetiminin olduğundan söz etmek yanlış olmayacaktır. Literatür incelendiğinde, genelde uluslararası ilişkilerde ve özelde dış politika uygulamalarında incelenen ve tartışılan bir kavram olarak henüz yeni olmasına rağmen, algı yönetimi, faaliyetleri açısından tarih boyunca uygulanan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda çalışmanın birinci bölümünde, öncelikle, birey algılarının ne şekilde oluştuğuna değinilmiş,

algıyı etkileyen faktörler irdelenmiş ve algı sürecine ilişkin bilgiler verilerek daha sonra bu algıların yönetilmesi noktasında algı yönetimi kavramı açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise algı yönetimi faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde kullanılan, retorik, propaganda, psikolojik savaş ve kamu diplomasisi yöntemleri tarihsel süreçleri içerisinde değerlendirilerek açıklanmıştır. Çalışmanın birinci ve ikinci bölümünde değerlendirilen kavramlar bir bütün olarak özellikle devletlerin karar alma, uygulama, politika üretme, dış dünyadan gelen etkileşimleri değerlendirme ve yol haritasını belirleme noktasında bir yöntem olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde açıklanan kavramların her biri, muhteviyat olarak farklı noktalar üzerinde yoğunlaşmış olsa da temelde aynı amaç için kullanıldıkları değerlendirilmek istenmiştir. Çalışmanın asıl konusunu oluşturan son bölüm ise devletlerin karar alma süreçlerinde kullandıkları ve yararlandıkları yöntemleri algı yönetimi ve algı yönetimi araçları ile ilişkilendirerek, algı yönetimi ve dış politika tipolojileri arasında bir bağ kurulmaya çalışılmıştır.

2.KAVRAMSAL BOYUTTA ALGI VE ALGI YÖNETİMİ

Algı terimi, dilimizde de, Batı dillerinde olduğu gibi al-mak kelimesinden türetilmiştir. Batı dillerine de yer alan “perception” terimi ise Hint-Avrupa dil ailesinde, almak anlamına gelen “Kap” kökünden gelmektedir (Özer, 2011:9). Genel olarak, Algı kavramının tanımlamalarına baktığımızda, insanın sahip olduğu beş duyu ile ilişkilendirilerek açıklandığını görürüz. Bu anlamda Özer (2011), Algıyı, “nesnel dünyanın duyuların kullanılmasıyla öznel bilince aktarılması” olarak tanımlar. O’Brien süreci” olarak tanımlamaktadır. Jobert (2003), Algıyı, O’Brien gibi “Beş duyu organı ile nesnelere ilişkin bilgileri yorumlayarak, anlama süreci” olarak tanımlamaktadır. Lawrance (2000) ve İnceoğlu (1993)’da duyulardan yola çıkarak, duyuşal verilerin işlenmesi sonucunda ortaya çıkan zihinsel yorum olarak tanımlamaktadır.

Yapılan tanımlamalara göre algı, dış dünyadan gelen uyarıcıların, duyularımız yolu ile zihinde sınıflandırılması ve işlenmesi sonucunda örgütlü bir şekilde yorumlanarak anlamlandırma ve kavramlaştırma süreci olarak değerlendirilebilir (Callamari ve Reveron, 2003:02; Bakan ve Kefe, 2012:21; Özarslan, 2014:5). Algı ile ilgili tanımları incelediğimizde, genellikle insanın sahip olduğu görme, duyma, tatma, işitme ve dokunma duyularının dışarıdan gelen etmenlerce etkilenecek, insan zihninde bir süreci başlattığını ve bu süreç sonunda algıların oluştuğunu görmekteyiz. Buradan hareketle algı sürecinde, öncelikle kişi duyum yolu ile çevresinde ki olay veya nesneleri algılamaya başlar. Duyumlar yolu ile algılanan uyarıların zihinsel bir döngü içerisinde işlenmeye başlaması ile algı süreci oluşmaya devam eder. Farklı ve değişken faktörlerin de etkileşim içinde olduğu zihinsel döngüde işlenen veriler sonucunda ortaya çıkan yorumlanmış anlamlandırma ve kavramlaştırma “Algıyı” oluşturur. Kısaca sistematik olarak ifade etmek gerekirse algı sürecinde meydana gelen işlemlere “Algılama” ortaya çıkan sonuca ise “Algı” diyebiliriz (Tunç ve Atılgan, 2017:230; Özer, 2011:11). Kaynak (1990)’a göre, algı sürecinin ilk aşamasında yer alan algılama, bir farkına varma, varılma, dışarıdan duyum yolu ile elde edilen verilerin zihninizde var olan bilgi setinin içerisinde kendisine bir yer bulması ve söz konusu verilerin işlendiğinde oluşan olguyu nitel ve nicel verilerini yargılayıp değerlendirme sürecidir. Algılama ile ilgili olan bu tanım, belirli sistematikler halinde oluşan algıların yalnızca duyulara bağlı bir süreç olmadığını aynı zamanda algıların oluşmasında zihinde var olan bilgi setleri gibi alt etmenlerinde önemli ve etkili olduğunu göstermektedir. Algılama, duyular aracılığı ile var olan bir takım nesnelerin ve verilerin belli ilişki sistemleri içerisine oturtularak anlamlandırılmaları süreci olarak ortaya çıkmaktadır. Burada önemli olan nokta uyaranların kaynağı olan nesneler ile duyuşal olarak elde edilen veriler arasında zihinsel bir ilintinin varlığıdır. Bu zihinsel ilinti sonucunda algılanan yani anlamlandırılan nesneler bireyin evreni ile ilişkileri tarafından düzenlenmekte ve yorumlanmaktadır. Dolayısıyla algılama süreci, kişiden kişiye farklılıklar göstererek meydana gelen bir durumdur. İnsanın dış ve iç çevresinden gelen bir uyarıcının eyleme dönüşebilmesi için bazı zihinsel süreçlerden geçmesi gerekir. Bu zihinsel sürecin en önemli aşaması ise Algılama sürecidir. Psikologlar tarafından temel bir zihinsel süreç olarak kabul edilen Algılama süreci, bireysel bir süreci tanımlamaktadır ve bu süreç, bireyin kişisel özellikleri, geçmiş deneyimleri, sosyal çevresi, statüsü, kültürü ve içinde bulunduğu toplum yapısı gibi özelliklerden etkilenmektedir (Silah, 2005:51). Bununla birlikte algılama zihinsel algılama ve tecrübeye dayalı algılama olmak üzere iki türlü olarak meydana gelmektedir. Zihinsel algılama daha çok görme, duyma, tatma, koklama ve dokunma yani duyu organları ile ilişkilendirilmekteyken, tecrübeye dayalı algılama ise bireyin bazı şeyleri bilme olarak adlandırılan altıncı his ile ilişkilendirilmektedir (Bakan ve

Kefe, 2012:23). Çalışmamızın içeriği göz önüne alındığında, bizim üzerinde durduğumuz nokta daha çok zihinsel algılama konusudur. Çünkü zihinsel algılama süreçleri sürekli bir biçimde gerçekleşmeye devam etmektedir. Bireyler içerisinde yaşadığı dünyayı, olayları, gelişmeleri tüm duyu organlarıyla algılarlar ve buna bağlı olarak da görsel, işitsel ve her duyuma özgü algı oluştururlar. Bireyin dış dünyadan gelen uyarıcıları duyu organları ile algılaması, bireyin eyleme geçmesi için gereken ön koşul olarak değerlendirilir. Bu sebeple algı, algılama süreci esnasında anlama, anlamlandırma, yorumlama, değerlendirme gibi zihinsel süreçlerin başlangıcı sayılmaktadır (Saydam, 2005:69). Diğer bir deyişle, Algılama sırasında kişi çevresinde ilgisini çeken, anlam ifade eden ve merak ettiği hususları dikkate almakta, diğer girdilere ise kayıtsız ve ilgisiz kalmaktadır.

Yukarıda da değindiğimiz üzere Algıların oluşması belirli bir sistemi takip ederek, belirli adımlar dâhilinde gerçekleşmektedir. Bir süreci ifade eden bu durumun ilk aşamasını ise Algılama süreci oluşturmaktadır. İnceoğlu (2010)'na göre insanın dış dünyada bulunan nesneleri algılaması, onlarla her türden bir ilişki içerisinde olması bir süreci ifade etmektedir. Algılama sürecinde temel işlev bireyin çevresinde olup biten olaylar karşısında gösterdiği tanıklıktır. Bireyler duyular yolu ile dış çevrede meydana gelen olayları alıp işlerler ve ürün dediğimiz bu tanıklık ortaya çıkar. Bu durumda Algılama sürecinin ilk unsuru “Alıcılardır”. Dış çevreden, duyu organları olarak adlandırdığımız alıcılara gelen uyarımların hissedilmesi ile başlayan ve gelen duyumlara göre farklı bir şekilde sınıflandırılan çeşitli işleme faaliyetleri ise algılama süreci içerisinde ikinci aşama olarak “ilk işlemi” oluşturmaktadır. Son aşama ise son işlem olarak adlandırılmaktadır. Bu aşamada, algılama sürecinde yer alan tüm işlemler sonucunda algısal ürün dediğimiz tanıklık ortaya çıkmaktadır. Genel anlamda bir algılama sürecini ifade ettiğimizde, algılama süreci üç aşamadan oluşmaktadır. Fakat Tutar (2008)'a göre algılama süreci beş aşamalı bir sistem sonunda meydana gelmektedir. Tutar (2008), bu aşamaların; uyarın, duyum, izlenim, geri bildirim ve anlama aşamaları olduğunu ifade etmektedir. Algılama sürecinin başlaması için iç veya dış çevreden bir uyarının var olması gerekmektedir. İnsanın duyu organları tarafından algılanan “şeylere” ise duyum denmektedir ve algılanan duyumların insana bıraktığı etki izlenim olarak adlandırılmaktadır. İnsanın izlenim aşamasında belirsizlik ve yanlış anlaşılabilirlikten kurtulması için algılanan şeyleri yorumlaması ve değerlendirmesi gerekmektedir. Algılama sürecinin bu aşaması ise geri bildirim aşaması olarak belirlenmektedir. Geri bildirim aşamasında ortaya çıkan yorum, bireyin sosyal çevresi, geçmiş deneyim ve alışkanlıkları gibi birçok faktörün işlenmesi ve etkileşim halinde olması sonucunda meydana gelmektedir. Dolayısıyla algılama sürecinin tamamen öznel bir süreç olduğunu ifade eden Tutar, son aşama olan “Anlamanın” bu öznelik içerisinde meydana geldiğini söylemektedir (Tutar, 2008:96-98).

Algılama sürecinin tamamen öznel bir süreç olarak gerçekleştiğini ifade ettikten sonra, öznelliğe sebep olan etmenleri Otara (2011:22), “insanların duyumlarını veya algıladığı şeyleri etkileyen sayısız faktör olmasına rağmen bunları bazı başlıklar altında gruplandırarak sıralayabiliriz” şeklinde açıklamıştır. Bu başlıklar;

- a. **Alışkanlıklar:** Alışkanlıklar, yavaş ve uzun zaman alacak bir süreç içerisinde, bunun bilincine varmadan meydana gelen davranışlardır. İnsan zihninde var olan alışkanlıkların insana öğrettiği kalıp davranış biçimi, insanın dış dünyadan gelen duyuları algılamasında farklılıklar yaratan önemli etkenlerden biridir.
- b. **Motivasyon:** Motivasyonel faktörler, insanın ihtiyaçlarının tatminini sağlayacak olan uyarılara karşı hassasiyetini artırır. Örneğin, bir davete katılan bir kişinin girdiği salonda oturmak için boş bir koltuk ihtiyacı hissetmesi ve salonda boş bir koltuk araması sırasında, salonda bulunan iş arkadaşı, gözüne çarpsa dahi onu fark etmesini engelleyebilir.
- c. **Öğrenme Süreçleri:** Otara'ya göre insanlar öğrenme durumlarına göre algılarlar. Örneğin bir organizasyonda maksimum başarıya ulaşmayı isteyen yöneticiler, organizasyonda gerçekleşecek olan ilk aşamanın, personellerine etkin ve verimli bir eğitim süreci vermek olduğunu bilirler.
- d. **Uzmanlık:** Bireye toplum içerisinde bir rol kazandırmaya yönelik olarak gerçekleşen uzmanlaşma, bireyin, bilinçaltında belirli uyarıları seçerek diğerlerini göz ardı etmesine sebep olabilmektedir. Bireyin sahip olduğu uzmanlık alanı onun algısını yönlendirebilmektedir.
- e. **Sosyal Geçmiş:** bireyin algıları temel olarak onun sahip olduğu sosyal geçmişine dayanmaktadır. Sosyal geçmiş dediğimiz şey aslında yukarıda sayılan diğer faktörleri kapsayan bir niteliğe sahiptir.

Bireyin toplum içerisinde sahip olduğu roller, yaşantısı, deneyimleri, kazanımları, ilgi alanları, eğitim düzeyleri ve bulunduğu kültürel çevre algılama sürecinde ve algılamada etkili olan sayısız faktörden sadece birkaçıdır.

İnsanların aynı şeylere bakıp farklı algılamasının nedenlerini açıklayan tüm bu faktörler algılama sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Algılama sürecinin birinci aşaması olan uyaranların, bireylerin kendi deneyimleri doğrultusunda şekillendiği düşünüldüğünde algılanan şeyin aslında bir sonuç/gerçeklik yarattığı fakat bu sonucun gerçeklikten farklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Ertan (2016)'nın dediği gibi algıyı “inanılmış gerçeklik” olarak ifade edebiliriz. Algı yönetiminin temeli de bu inanılmış gerçeklikten gelmektedir. Algı yönetimi yapılırken amaçlanan şey, algıları etkileyerek inanılmış gerçekliği yaratmaktır. Bu bağlamda çalışmanın devam eden bölümünde algı yönetimi kavramına değinilecek ve algı yönetimi uygulanırken kullanılan araçlar açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1. Algı Yönetimi ve Algı Yönetimi Araçları

Algı Yönetimi kavramı tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde, insanlığın başlangıcından itibaren var olmuş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarih boyunca, herhangi bir örgütsel faaliyet içerisinde bulunan bireyler, devletler, gruplar veya farklı oluşumlar birbirleri ile bir yarış halinde olmuş ve birbirlerine üstünlük kurma çabası içerisinde olmuştur. Bu çabanın sonuçlarına varmak için takip edilen yollar, tarihsel süreç içerisinde günümüz değıştikçe değışmeye ve gelişmeye başlamıştır. Şüphesiz, birbirine karşı üstünlük kurma mücadelesinin en az maliyetli yolu bir hedef kitlenin belirlenmesi ve bu kitlenin istenilen amaç doğrultusunda yönlendirilerek, rızaya dayalı bir şekilde ikna edilmesi olmuştur. Bu amaç doğrultusunda algı yönetiminin önemi günümüzde gittikçe artmaya başlamıştır. Günümüzde küresel olarak yaşanan değışim ve dönüşüm, teknolojinin gelişmesiyle birlikte daha hızlı bir hale gelmiş ve algı yönetimi ile birlikte algı yönetimi araçlarının da ön plana çıkmasına katkıda bulunmuştur. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte küresel olarak artan iletişim ve etkileşim bilgi toplumlarının ortaya çıkmasına katkı sağlamış ve bu bilgi toplumlarının yönetilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Bilginin egemen olduğu toplumsal yaşam, çok hızlı bilgi artışı, bu bilgilerin kitlesel araçlar ile hızlı bir şekilde yayılması ve teknolojik gelişmelerle bilginin ekonomiden diğer sosyal konulara kadar her alanda temel güç ve kaynak haline gelmesi algı yönetimi ile bilgi toplumu arasında önemli bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır. Nitekim bilginin günümüz uluslararası ilişkilerinde bir “güç kaynağı” olarak yorumlanması algı yönetiminin üzerinde durduğu en önemli nokta olmuştur (Arklan ve Taşdemir, 2008:68-69). Bu noktadan hareketle, Algı Yönetimi yapılırken, İnceoğlu (2010) ve Özer (2011), bir insanın belli bir yönde eyleme geçebilmesi için gereken koşulun, onun o eylem hakkında bir alternatifin varlığını bilmesi, onun hakkında bir bilgi kaynağına sahip olması ve o bilgiyi algılaması olduğunu söylemiştir. Ayrıca küresel iletişimin yarattığı bilgi toplumları ile evrildiğimiz “kitleler çağı”, kitlelerin istenilen amaç doğrultusunda yönlendirilmesi açısından algı yönetimi kavramının önemine bir kez daha vurgu yapmıştır. Bugün içinde bulunduğumuz kitleler çağında, sürü halinde olan insanların ortaya çıkardığı kolektif yargıların bir bilgelik seviyesinde olduğunu savunan Surowiecki (2018), insanların ayrıca grup içerisindeyken bir eşgüdüm halinde hareket ettiğine dikkat çeker. Kitlenin hareketi olan eşgüdümü, algı yönetiminin vardığı sonuç olarak değerlendirmek mümkündür. Surowiecki (2018)'ye göre kitleler her ne kadar kolektif olarak bilge olsalar da sonuçta varılan nokta, kitle içerisinde ki bireylerin elde ettiği bilgiler dâhilinde, onların algılarının eşgüdümsel olarak bir güç yaratmasıdır. Surowiecki'nin bu görüşüne, kitlelerin bilge değil aksine normal şartlarda standart bir zekâyâ sahip olan bireyin bir kitleye dâhil olduğunda bir “taş kafaya” dönüştüğünü iddia eden Gustave Le Bon (2017), eşgüdüm noktasında Surowiecki'ye katılmaktadır. Bu görüşü “Kitlelerde doğal zekâ değil, aptallık birikimi olur” ve “tek başına bir eylemi gerçekleştirmede cesaret gösteremeyen bir birey, kitle içerisindeyken düşünme ve değerlendirme yetisinden yoksun olduğu için o eylemi kolektif içerisindeyken gerçekleştirecektir” sözleriyle açıklayan Gustave Le Bon (2017)'da eşgüdüm ve kolektifliğin yarattığı güce dikkat çekmektedir. Buradan hareketle içinde bulunduğumuz kitleler çağında, kalabalıkların bilgece hareket etseler de etmeseler de bir güç kaynağı oluşturduğu ve bu güç kaynağının algı yönetimi bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini düşündürmektedir.

Algı yönetimi konusunda bugün sahip olunan bilgi ile algı yönetimi uygulamaları arasında ki paralel ilişki değerlendirildiğinde, algı yönetimi, günümüzde daha sistemli bir şekilde kavramsallaştırılsa da daha önce de değindiğimiz gibi bu kavram, tarihsel bir süreç içerisinde kademe kademe gelişmiştir. Tam

olarak bugün olduğu gibi, belirli bir hedef kitlenin ikna edilmesinin amaçlandığı algı yönetimi, kavram olarak geçmişte kullanılmamış olsa da tarih, Algı Yönetimi uygulaması diyebileceğimiz örneklerle doludur. Örnek vermek gerekirse; M.Ö. 500’lü yıllarda Çinli Komutan Sun-Tzu (2008)’nin “yüz savaşta yüz galibiyete ulaşmak maharet değildir. Savaşmadan bir düşmanın ordusuna boyun eğdirmek maharetin doruk noktasıdır” sözü bir algı yönetimi aracı olan psikolojik savaş unsurunun o dönemde kullanıldığının göstergesidir.

Geçmişten günümüze, tarihsel olarak birçok örneğinin sıralanabileceği Algı Yönetimi kavramı, günümüzdeyse ilk kez ABD Savunma Bakanlığı tarafından, örgütsel anlamda sistemli bir şekilde tanımlanmıştır. Yapılan bu tanıma göre algı yönetimi, “Kitlelerin duygu, düşünce, amaç, mantık, istihbarat sistemleri ve liderleri etkileyerek seçili bilgilerin yayılması ve/veya durdurulması; bunun sonucunda hedef kitlenin davranış ve düşüncelerinin hedefleyenin istekleri doğrultusunda yönlendirilmesidir” (US Department of Defense, 2007). Algı Yönetimi, bu tanım çerçevesinde değerlendirildiğinde daha çok devlet aygıtlarının ulusal veya uluslararası meseleleri yönlendirmede kullandığı bir yöntem olduğu akla gelse de algı yönetimi çok geniş bir alana sahip olan bir yöntemdir. NATO’nun Avrupa Yüksek Karargâhında, Psikolojik Savaş Bölümünde başkan olarak görev yapan Steve Collins ise algı yönetimini “bireylerin tutumlarını ve nesnel akıl yürütmeyi etkilemek için kullanılan Kamu Diplomasisi, Psikolojik İşlemler, Kamu Enformasyonu, Aldatma veya Gizli Eylemden oluşan tüm faaliyetleri kapsar” şeklinde tanımlamıştır (NATO, 11.11.2017). Algı yönetimi kavramı bugün psikolojiden reklamcılık sektörüne, halkla ilişkilerden siyaset alanına, ulusal meselelerden uluslararası meselelere birçok alanda kullanılmaktadır. Hangi alanda kullanılırsa kullanılsın yönlendirilmek istenen bir hedef kitle vardır ve bu kitle istenilen doğrultuda yapay rıza üretilerek yönlendirilir. Etkilenmeye ve manipülasyona açık olan kitlelerin algılarının yönlendirilmesinde “iddia, tekrar ve sirayet” araçlarının kullanılması ile formüllü bir şekilde başarıya ulaşılabileceğini iddia eden Le Bon’a göre Algı Yönetimi “her türlü ispattan ve her türlü kontrolden uzak, saf ve sade bir iddiayı” içermelidir (Le Bon, 2017:125-126). Başbüyük (2014:47)’ün yapmış olduğu tanıma göre algı yönetimi “hedef kitleye verilecek olan mesajların, belirli amaçlar doğrultusunda yeniden üretilmesi ve yönetilmesidir”. Algı Yönetiminde iletişimin rolüne oldukça önem veren Saydam’a göre ise “kitlelerin hislerini, güdülenmelerini, düşünce sistemlerini etki altına almaya çalışmak için yürütülen eylemlerin tamamına algı yönetimi denmektedir” (Saydam, 2015:79-80). Algı Yönetimi yapılırken belirlenen hedef kitlenin düşünce tutum, inançları ve bunlar gibi birçok faktör hakkında bilgi sahibi olmak gerektiğine dikkat çeken Özer (2017), algı yönetimini “dış faktörlerce hedef kitle hakkında sahip olunan bilgilere göre seçilmiş bilgileri doğrulama veya yalanlama faaliyeti olarak tanımlamaktadır. Kitle psikolojisi üzerinden hareketle, Nye grupların veya örgütlerin sahip olduğu kolektif yapının algı yönetiminden etkilendiğini söyleyerek, algı yönetimini “ikna veya propagandayı becerikli bir şekilde kullanmaktır” şeklinde tanımlamaktadır (Nye, 2005) Algı Yönetiminin, “hedef insanı veya toplumu, hedef alanın düşündüğü şekilde ikna etmeye çalışmak” olduğunu söyleyen Özdağ (2015)’a göre algı yönetimi bir süreç içerisinde meydana gelmektedir. Bu sürecin doğru bir şekilde işleyebilmesi için ise hedef alınan birey veya kitle hakkında yeterli bir bilgiye sahip olunması, bilgilerin yorumlanırken kitle/bireyi etkileyen dış faktörler ile uyuşup uyuşmadığının kontrol edilmesi, uygulama aşamasında stratejilerin belirlenmesi ve bu belirlenen stratejilerin hedefi istenilen doğrultuda yönlendirip yönlendirmediğinin kontrol edilmesi aşamaları gerekmektedir. Yapılan bu tanımlamalardan ve sürecin işleme aşamalarından yola çıkılarak algı yönetiminin çift taraflı iletişimsel bir süreç olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumda, “algı yönetiminin hedefi zihinler olmalıdır” diyen Zaman (2007)’a göre, hedef kitlenin kendisine verilen bilgileri yorumlaması ve algılarının yönetildiğinin farkına varması gereklidir. Başarılı bir algı yönetiminin yapılabilmesi için belirlenen hedef kitlenin ikna edilmeye çalışıldığının farkında olmaması gerekir. İkna edilmeye çalışıldığının farkına varan kitle veya birey zihinsel olarak farklı argümanlar geliştirerek sahip oldukları fikre daha çok sıkı bir şekilde sarılacaklarından algı yönetimi istenilen doğrultuda gerçekleştirilememektedir (Atılğan, 2018:31-32). Algı yönetiminin tarihsel süreç içerisinde çok çeşitli alanlarda uygulanmaya çalışıldığını ve uygulanırken asıl amacın belirlenen hedef kitle üzerinde söz sahibi veya güç sahibi olmak olduğunu söylemek mümkündür. Siegel, Algı yönetiminde üç temel amacın varlığından söz etmektedir. Meşruiyet kazanmak ve kazanılan meşruiyeti korumak adına her türlü faaliyetin yapılması, düşmanlara gerçekleştirecekleri eylemler hakkında nasıl bir sonucun ortaya çıkacağının gösterilmesi ve hedef

kitlenin tutum ve davranışlarının istenilen doğrultuda yönlendirilmesi ve değiştirilmesi amaçları doğrultusunda algı yönetimi gerçekleştirilmektedir(Siegel, 2015:118).

Algı Yönetimini disiplinler arası bir kavram olarak değerlendirdiğimizde, Algı yönetimi kavramının birçok farklı isimle anıldığını görmek mümkündür. Enformasyon Savaşları, Retorik, Propaganda, Kamu diplomasisi, Psikolojik Savaş veya Örtülü Operasyon gibi kavramlar geçmişten günümüze Algı Yönetimi kavramı yerine kullanılmış olan kavramlardır. Algı Yönetimi ile aynı amacı taşıdıklarını söyleyebileceğimiz bu kavramlar kullandıkları yöntem ve teknikler bakımından Algı Yönetiminden farklılaşmaktadır. Bir sonra ki bölümde değineceğimiz bu kavramların yöntem ve tekniklerini incelediğimizde her birinin aslında kendi başına bir Algı Yönetimi aracı olduğunu düşünmekteyiz. Bu noktada Özdağ (2018), “Algı Yönetimi amaç, propaganda, psikolojik savaş, kamu diplomasisi, retorik ve enformasyon savaşları ise araçtır” diyerek Algı yönetimi kavramının bu kavramların üst kümesinde yer aldığını söylemek mümkündür.

2.1.1.Algı Yönetiminin İletişimsel Boyutu: Retorik

Bir önceki bölümde değindiğimiz algı yönetiminin tarihsel süreç içerisinde ki aşamalarına baktığımız zaman geçmişi çok eskilere dayanan bir kavram olduğunu görmekteyiz. Algı yönetiminin temelinde bulunan “ikna” bugüne kadar var olagelmış tüm toplumsal ilişkilerde önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır. İnsanlığın doğal düzenden çıkıp örgütsel bir anlayış içerisinde yaşamaya başlamasıyla birlikte daha da önemli hale gelen ikna kabiliyetinin temelinde ise iletişim yatmaktadır. İnsanlık tarihinde sözlü iletişimin ortaya çıkması, insanlar arasında dili etkili bir biçimde kullanarak ikna çalışmalarının da temelini oluşturmuştur. İletişimin en temel aracı karşıdaki kişiye kendini istediğin biçimde ifade etme, anlatma ve karşıdaki insanın zihninde kendisine yarar sağlayacak algıların oluşmasıdır. Bu anlamda iletişimin bilinçli bir şekilde geliştirilmesi ev bir sanat haline getirilerek kullanılması Aristoteles’in ifade ettiği gibi “retorik” yani “söz sanatı” olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel olarak konuşma veya söylevin bir üst dili olan retorik doğuşuna baktığımızda Sicilya’ da tiranlığın yıkılmasıyla birlikte ortaya çıktığını görürüz. Milattan önce beşinci yüzyılda Sicilya’da patlak veren toplumsal olaylar sonucunda halkın kendi haklarını savunmak zorunda kalması retorik sanatının doğuşu olmuştur (Altınörs, 2011:83-84). Retorik sanatının Yunanlılar arasında yayılması ise, konuşma sanatını bilen veya güzel konuşan anlamına gelen “Retor”lardan biri olan Gorgias’ın Atina’ya elçi olarak atanmasından sonra başlar. İyi bir hitabet sanatçısı olan Gorgias’ın Yunanlılar arasında hitabeti yaymasından sonra, Yunanlılar, hitabeti iyi olan kişileri sofistler olarak adlandırmışlardır. “bilen”, “bilgili kişi” anlamına gelen sofistler, etrafındaki insanlara sadece güzel ve etkili konuşmayı değil aynı zamanda her şeyi bilir görünmeyi de öğretmişlerdir (Meyer, 2009:8). Sofistlerin bu öğretilerinden yola çıkarak Retorik sanatının yalnızca etkili konuşmadan ibaret değil kendi içerisinde çarpıtılmış bilgileri ve aldatmayı da içerdiğini görmekteyiz. Sofistlerin doğruluğu veya yanlışlığı tartışmaksızın sadece istediğini alma amacı taşıyarak retorik sanatını kullanması her ne kadar eleştirilse de dili etkili bir şekilde kullanarak karşıdaki kişinin düşünce ve duygularını yönetmenin temelinde ikna ve kendine fayda olduğu için başka sofistler tarafından doğru bir tutum olarak kabul edilmiştir. Nitekim ünlü bir sofist olan Pratogoras’a göre “her şeyin ölçüsü insandır, dolayısıyla doğru görecelidir” diyerek doğruluğun öneminin olmadığını vurgulamıştır. Sofistlere göre önemli olan dinleyiciyi etkilemek, fikirlerini retorun isteği doğrultusunda şekillendirmektir (Atılğan, 2017:23). Retorik hakkında verdiğimiz bilgilerden de anlaşılacağı gibi, retorik sanatının temelinde ikna eylemi yatmaktadır. Retorikğin ortaya çıktığı ilk zamanlardan itibaren, etkileşim ve iletişim içerisinde olan insanlar arasında retorik çok geniş bir alanda uygulanma imkânı bulmuştur. Günümüzde dahi sosyal-siyasal her alanda birey veya gruplar bir hedef doğrultusunda yönlendirilmek amacıyla rıza ve ikna üretme noktasında retorikten faydalanmaktadır. İnandırıcılık sağlayarak ikna etmeyi amaçlayan Aristoteles(2016) retorik “bize sunulan hemen hemen her konuda inandırma faaliyetlerini kullanma gücü” olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Aristoteles, retorik üzerine yazdığı eserinde iknayı üç temel üzerine kurmuştur. Konuşmacının karakterini ön plana çıkaran *ethos*, dinleyicinin güvenini ve takdirini kazanmaya çalışmak *pathos* ve son olarak ifade edilen düşüncelerin mantık çerçevesine oturtularak dinleyicilerin akıllarında soru işareti bırakmayan *logos* (Aristoteles, 2016:37). Aristoteles’e göre inandırıcı konuşma yapmanın en önemli amacı dinleyiciyi kararlara götürmektir. Tam da bu noktada çalışmanın ana konusu olan algı yönetiminde birey veya kitlelerin düşünce, tutum ve algılarını yönlendirme hedefi karşımıza çıkmaktadır. Retorikte hedef kitle veya birey konuşmanın sonunda retorun ifade ettiği düşünce ve fikirleri benimsiyorsa başarılı bir ikna

çalışması olmuş demektir. Retorikte, insan zihnine bir fikir hakkında tohum atma eyleminin ilk adımı olan iletişimde sürekli olarak dilin gücüne vurgu yapılmaktadır. Söze hâkim olan düşünceye de hâkim olur fikrinden hareketle, Orwell'da 1984 isimli eserinde;

Yeni söylemin tüm amacının, düşüncenin ufkunu daraltmak olduğunu anlamıyor musun? Sonuçta düşünce suçunu tamamen olanaksız kılacağız. Çünkü onu dile getirecek tek bir sözcük bile kalmayacak. Gerek duyulacak her kavram, anlamı kesin olarak tanımlanmış, yan anlamları tümüyle yok edilmiş ve unutulmuş tek bir sözcükle dile getirilecek, sözcükler her yıl biraz daha azalacak, bilinç alanı her yıl biraz daha daralacak.

diyerek dilin bilinçaltında yarattığı etkiye ve onun gücüne dikkat çekmiştir.

Genel ir değerlendirme yaptığımız zaman retoriğin dili etkili kullanma ve hitabet sanatı olarak tanımlandığını görmekteyiz. Hitabetin gücünden dolayı ikna etmenin aracı olarak kullanılan retorik zamanla birey veya kitlenin duygu ve düşüncelerini de yönlendirme aracı olarak kullanılmışlardır.

2.1.2.Algı Yönetiminde Çok Boyutlu Bir Kavram Olarak Propaganda

Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde, insanların örgütlü bir biçimde yaşamaya başladığı tarihten itibaren propagandanın varlığından söz etmek mümkündür. Hatta kavramın ifade ettiği anlam bakımından ele alınırsa sözlü iletişimin gelişmediği dönemlerde bile fiziksel güç kullanılarak yapılan propaganda, Latince kökenli olan ve bahçıvanın taze bitki filizlerini, yenilerini üretmek amacıyla toprağa dikmek anlamına gelen “propagare” kelimesinden türetilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Brown 1992:1-3). Geçmişe baktığımızda kökenleri antik yunana kadar dayanan propaganda, Antik Yunan Sofistleri tarafından söz söyleme sanatı (hitabet) ile birlikte kullanılmışlardır. Daha sonra ise Sokrat, Demosthon, Roma'da Çiçero, Çinli Sun Tzu ve Hintli Kantilya propaganda uygulamalarının ilkleri olmuşlardır (İnceoğlu, 1985:63). Modern propagandanın sistematik bir şekilde uygulanması ise 1789 Fransız İhtilali ile toplumsal anlamda yaşanan değişim ve dönüşümlerin sonucunda olmuştur. Bu dönemde gerek toplumların sosyal statülerinde yaşanan değişme gerek siyasal alanda yaşanan değişimle birlikte propaganda da ana unsur olan “etkileyen/etkilenen” ilişkisi de değişime uğramış ve bu durum etkilemek isteyenlerin amacı ve etkilenmek istenen hedef kitenin çıkarları ile bir çatışma halinde karşımıza çıkmıştır (İnceoğlu, 1985:63-34). 19. Yy'a gelindiğinde siyasal ve toplumsal yaşamda yaşanan değişim ve dönüşümler daha önce de belirttiğimiz gibi kitlelerin önemini ortaya çıkarmış ve propaganda da hedef kitleyi etkilemek isteyenler açısından kitle desteğinin alınmasını daha da önemli bir hale getirmiştir. Buradan hareketle iletişimin önemine vurgu yaparak propaganda, önceden hedeflenmiş bir amaca ulaşmak için ikna tekniklerinin de kullanılmasıyla tasarlanarak gerçekleştirilen bir iletişim biçimi olarak tanımlanabilmektedir (Herman, 2000:104). Propaganda da iletişimin önemine dikkat çeken bir başka tanıma göre ise belli bir amaç doğrultusunda hedef kitlede istenen tutum ve davranışların sağlanması için sistematik ve planlı bir şekilde, görünürde herhangi bir zorlama olmaksızın bir iletişim sürecini yönetmektir. Propaganda da bilinçli eylemin varlığının zorunlu olması gerektiğini düşünen Qualter ise propagandayı “bir bireyin ya da grubun, bir başka bireyin veya grupların tutum ve davranışlarını belirleyip, biçimlendirmek, değiştirmek, kontrol altına almak, yönlendirmek veya etkilemek için haberleşme araçlarını kullanarak, bireylerin veya grupların sahip olduğu tutumları kendi amaçlarına uygun tepkiler vermesi umudunu taşıyarak giriştikleri bilinçli bir faaliyettir” şeklinde tanımlamıştır (Qualter, 1986:279). Yapılan tanımlamalara bakıldığında propagandanın, iletişimi, görsel ve işitsel araçları da içeren eylemleri ile çok boyutlu bir algı yönetimi faaliyeti olduğu ve algıları yönetmek için kullanılan bir araç olduğu görülmektedir. Propagandanın çok boyutluluğuna atıfta bulunarak, kamuoyunu etkileme, kamuoyu oluşturma, bilinçaltına sızma gibi hem diplomasi, hem iletişim sanatı, hem de psikolojik savaşın faaliyetlerini kendi bünyesinde barındıran bir algı yönetimi aracı olduğu söylenebilir. Propaganda da amaç kavrayışları etkileme, algıları yönlendirme, propagandacının istediği amaca ulaşmasını sağlayacak faaliyetleri sistemli bir şekilde gerçekleştirmek olduğundan, propagandanın algı yönetimi faaliyetlerine hizmet ettiği düşünülmektedir (Özer, 2011:29; Yüksel, 1994:127). Algı yönetiminde hedef kitlenin rıza üretilerek ikna edilmesi ve bu amacı güden birey/gruba fayda sağlaması kapsamında değerlendirildiğinde propagandanın amacı; genel olarak mevcut güç dengelerini ele alıp değiştirerek, bir birey veya grubun mevcut fikir ve eylemlerini planlı manipülasyonlar aracılığı ile istenilen yönde ve şekilde değiştirerek, hedef kitlenin beklenti ve tutumları

üzerindeki mevcut güç dağılımının propagandacının yararına daha değişik bir biçime sokmak (Kipoz, 1995: 2), enformasyon sistemini kontrol altında tutarak kamuoyunun görüşlerini ve tutumlarını kontrol altına almak, yönlendirmek, değiştirmek ve dolayısıyla da toplumsal kontrolü sağlamak olarak kabul edilmektedir (Toğrul, 1995: 136).

Algı yönetiminde de olduğu gibi propaganda da belirli bir sistematik içerisinde gerçekleşmektedir. Başarılı bir propaganda faaliyetinin gerçekleşmesi için algı yönetiminden bazı yönlerden ortak, bazı yönlerden ise farklı argümanlarla desteklenen propaganda sürecinde öncelikle hedef olan birey veya grup hakkında gerekli olan bilgilerin elde edilmesi gerekir. Bir propagandanın başarılı sayılabilmesi için hedeflenen birey veya grubun düşüncelerinde davranışlarında tutumlarında istenen değişikliklerin etkili bir şekilde değişip değişmediğinin gözlemlenmesi gerekir. Kitleleri etkilemek, istenilen doğrultuda yönlendirmek, yönetmek, kitle üzerinde kontrolü sağlayarak propagandanın başarılı olabilmesi için bir takım evrensel kurallara sahiptir. Bu kurallara çerçevesinde başarılı bir propaganda yapılabileceğini söyleyen Doob(1948), ilk kuralın, hedef kitleye verilmek istenen *mesajın yalın, sade ve anlaşılır* olması gerektiğidir. Bu kural için Hitler, “Kavgam” kitabında, düşünce ve tutum ve davranışlarının yönetilmek istendiği kitlenin daima duygularına seslenilmesi gerektiğini çok az akla hitap etmek gerektiğini ve hitap ederken verilmek istenen mesajın, kitlenin/halkın anlayabileceği seviyede bir içeriğe sahip olması gerektiğini söylemiştir (Hitler, 1997:178).

Başarılı bir propaganda sürecinde verilmek istenen mesaj ne kadar çok tekrar edilirse mesajın hedef kitlenin algı ve tutumlarında yer edinmesi de o kadar kolay olur. Propaganda da, bir fikri rızaya dayalı olarak kabul ettirebilmenin en etkili yolu bu fikri her fırsatta tekrar etmektir (İnceoğlu, 1985:77; Orwell, 2019:102). Dolayısıyla dilin gücüne vurgu yapılarak *tekrar kuralı* başarılı bir propagandanın temelinde yatan kuraldır. Başarılı bir propaganda da diğer bir kural ise *büyütme ve bozma* kuralıdır. Bu kurala göre hedef kitlede istenilen etki ve kabulün sağlanması için verilmek istenen mesajlar abartılabilir veya çarpıtılabilir. Propaganda sürecinde, kitlelerin davranış tutum ve düşüncelerinde etkili bir değişimin yapılabilmesi için ve başarılı olmak için diğer bir kural ise *aşılama kuralıdır*. Aşılama kuralının temelinde tekrar kuralı yatmaktadır. Aşılama kuralına göre sıfırdan bir fikri insan zihnine yerleştirmek oldukça zordur, dolayısıyla fikrin temeli atıldıktan sonra fikir farklı argümanlarla geliştirilerek ve tekrar kuralı kullanılarak desteklenir. Evrensel propaganda kurallarından sonuncusu olan *birlik ve bulaşma kuralı* ise temelde, propaganda da savunulan görüşün büyük bir çoğunluk tarafından da benimsendiği ve desteklendiği imajının verilmesidir. Bu beş temel kuralın dışında ise başarılı ve etkili bir propagandanın yapılabilmesi için kitlelerin dikkati elde edilmiş olmalı, kitlelerin güveni sağlanmış olmalı ve hedeflenen kitle hakkında gerekli bilgilere sahip olunmalı, kitlelerin ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanacağı içeriklerle desteklenen mesajların belirlenmesi gerekmektedir (Bektaş, 2000:175; Yüksel, 1994:178).

2.1.3.Algı Yönetiminde Zihinlerin Sıcak Çatışması: Psikolojik Savaş

İnsanlık tarihinin varoluşundan itibaren önce insanların çatışan çıkarlarından kaynaklanan bir çatışma hali daha sonra devletlerin ortaya çıkmasıyla kolektif olarak çıkarların devlet tarafından savunulmasıyla devletler arasında bir çatışma halinin var olduğu uluslararası sistemde, her daim taraflar birbirlerine karşı üstün hale gelme çabası içinde olmuşlardır. Çalışmamızın içeriği bakımından özellikle devletler arasında üstünlük sağlama yarışı yönetsel bakımdan sürekli olarak gelişen bir seyir izlemiştir. Bu üstünlük kurma yarışında 20. yy'ın başlarına kadar konvansiyonel yöntemlerin kullanıldığı göz önüne alındığında bugün bu tutum değişiklik göstermeye başlamıştır. Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte artan iletişim ve ulaşım ağının çok yüksek bir seviyede olmasına rağmen, devletler arasında yaşanan mücadelede kullanılan konvansiyonel yöntemlerde artan maliyet, harcanan zaman ve kamuoyu desteği bakımından popülerliğini kaybetmesi ve bu yöntemlerin yerine daha az maliyetli olan ve tarih içerisinde meydana gelen çatışmaların kazanılmasında önemli bir faktör haline gelen insan algı ve tutumlarının, çatışan taraflarca yönetilmeye çalışılmasıyla birlikte psikolojik savaş kavramı da önemli hale gelmeye başlamıştır. Psikolojik savaş teriminin anlamını tahlil etmek için öncelikle “psikoloji” ve “savaş” kelimelerini ayrı ayrı ele almak gerekir. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre psikolojik terimi “ruhla ilgili”, “ruh bilimsel” veya “ruh bilimi ile ilgili” bir kavram olarak açıklanmaktadır. Oxford’un yapmış olduğu tanıma göre savaş ise “uluslar, devletler veya aynı devlet içinde ki silahlı kuvvetler vasıtasıyla düşmanlar arasında yürütülen düşmanca mücadele, bir dış güce ya da muhalif tarafa karşı

silahlı güç kullanımı şeklinde tanımlanmaktadır (The Shorter Oxford English Dictionary:1973:2573). Psikolojik savaş terimi ise savaşın içerdiği anlam ile aynı kökene inerek iki taraf arasında yaşanan bir mücadele türünü işaret etmesinin yanında bu mücadelenin hangi kapsamda olduğunu ve hangi yöntemin kullanılarak sürdürüleceğini vurgulamaktadır. Psikolojik savaş içerdiği kapsam itibarıyla klasik savaş silahları ile değil daha çok insan zihninin hedef alınmasıyla mücadeleyi sürdüren bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Psikolojik savaşta zihinleri ele geçirmek suretiyle kamuoyunu etkilemek, yönlendirmek ve gerektiğinde kamuoyu oluşturmak amaçlandığından bu savaşta psikolojik bir nitelik söz konusudur(Erler, 2004:8). Tarihsel süreç içerisinde “fikir savaşları”, “özel savaş”, “bilgi savaşı” veya “ideolojilerin savaşı” gibi farklı isimlendirmeler kullanılan psikolojik savaş 20. yy'ın başlarında itibaren literatürde yer almaya başlamıştır. Türk Dil Kurumu (2019, <http://www.tdk.gov.tr>)’nun yaptığı tanıma göre psikolojik savaş “Temeli propagandaya dayanan karşıt grupların birbirlerini etkileyebilmek ve kendi düşüncelerini kabul ettirebilmek için tehdit, şantaj, yıldırma gibi psikolojik öğelerin kullanıldığı mücadele türüdür”. Daha öncede belirttiğimiz gibi Psikolojik savaş 20.yy’ın başlarından itibaren kullanılmaya başlayan bir yöntem olarak karşımıza çıksa da bazı yazarlar tarafından kavramın içeriğinin daha önceki tarihlere dayandığını ve daha önceki savaşlarda kullanılan yöntemlerin ancak birinci dünya savaşından sonra “psikolojik savaş” olarak kavramlaştırıldığını iddia etmektedir. Nitekim Lasswell psikolojik savaş için “başarılı bir savaşın nasıl yürütüleceğine ilişkin fikirlere konulan yeni isim” betimlemesini yapmaktadır (Laswell, 1927:21). 1950’li yıllardan sonra ise soğuk savaşın hâkim olduğu uluslararası alanda yaşanan gelişmelerden kaynaklı olarak psikolojik savaş tanımlamaları daha çok askeri analiz ve tanımlamalardan yararlanılarak yapılmıştır. Bu anlamda, psikolojik savaş için;

“Barışta ve savaşta memleketin milli güvenlik gayretlerinin gerçekleşmesini desteklemek için hasım veya yabancı grupların düşünce, görüş, his ve hareket tarzları üzerinde tesir yaparak onun psikolojik gücünü zayıflatmak, yıkmak, kendi psikolojik gücünü kuvvetlendirmek, korumak ve kontrol etmek için yerinde ve zamanında, planlı bir şekilde psikolojik alanda propaganda yolu ve vasıtaları ile girişilen bir psikoloji mücadelesidir”.

tanımlaması daha çok askeri analizlerden faydalanılarak yapılan bir tanımlama olmuştur (Eker, 1980:58).

Şimdiye kadar yaptığımız tanımlamalardan hareketle psikolojik savaşın asıl amacının bir düşman ordusunu yenmenin en kolay yolu olarak aklın olanaklarının kullanılması ve zihinlere hitap edecek her türden aracın etkili bir şekilde kullanılmasıdır. Stratejik bir bozgunculuk aracı olan psikolojik savaşın amacı silah ya da herhangi bir politik aracı kullanarak güçler arasında ki dengeyi bozmak ve durumu taktiksel açıdan kendi lehine çevirmeyi çabuklaştırmaktır. Psikolojik savaşın strateji ve taktikleri genel olarak toplumda itaat duygusunu artırmak, uluslararası kamuoyu oluşturmak, kültür değişimi sağlayarak toplumları kendi amaç ve hedeflerine daha kolay entegre etmektir. Savaş taktikleri nasıl geçmişten günümüze evrilerek geldiyse ve araç ve yöntemleri farklılaştıysa, psikolojik savaşta var olduğu günden bugüne değişimler göstererek gelişmiştir. 21. yy'a geldiğimizde psikolojik savaşı sadece bir savaş türü olarak tanımlamak yetersiz olacaktır. Zira atık sadece savaş zamanında değil barış zamanında da ülkeler amaçlarına ulaşabilmek için psikolojik savaştan faydalanmaktadır. Gerek savaş zamanında gerek barış zamanında psikolojik savaşın en temel amacı, dost, düşman ve tarafsız gruplar üzerinde milli hedeflere ulaşılmasını destekleyecek duygu, tutum ve düşünceleri yaratmak böylece taraflar ve sempati kazanmak, düşmanın savaşıma ve mücadele etme azmini zayıflatmak, barışta caydırıcılık gücünü geliştirmek, savaşta ise askeri hedeflerin ulaşılmasını desteklemek ve kolaylaştırmaktır (Çiçek, 1998:11). Psikolojik savaşın bu amaç ve hedeflere ulaşarak elde etmek istediği şey ise gerek ulusal gerek uluslararası alanda toplumsal rıza oluşturma ve ikna faaliyetlerinin gerçekleştirilmesidir. Bu anlamda algı yönetiminde önemli bir yere sahip olan psikolojik savaş aynı zamanda gerçekleştirdiği faaliyetlerin meşru kılınmasına da çalışmaktadır.

2.1.4.Algı Yönetiminin Kalesi: Kamu Diplomasisi

Demokratik devlet sayılarını artması, bilgi dağılım ağlarının gelişerek bilgiye ulaşımın kolaylaşması, kitlesel iletişim ağlarının gelişmesiyle artan bilgi kirliliği ve bu bilgilerin yönetilmesi gerektiği ihtiyacı, teknolojinin gelişmesi ve sayısız faktörle birlikte, uluslararası sistemde değişen konjonktüre paralel olarak devletler arasında ki ilişkiler de çok boyutlu bir platforma taşınarak gelişim göstermeye

başlamıştır. Tarihsel olarak değerlendirdiğimizde devletlerin, tarihin ilk zamanlarından beri kurmuş oldukları diplomatik ilişkiler, genellikle gizlilik içerisinde, ikili veya çok taraflı şekilde yürütülmüştür. Geleneksel diplomasi faaliyeti olarak adlandırılan bu diplomatik ilişkiler, daha çok devlet yetkililerinin gizli veya çok az açık görüşmelerle ve sınırlı bir şekilde yürütülme olarak gerçekleşmiştir. Hedef kitlesi yabancı hükümetler ve bu hükümetlerin diplomatları olan ve 20.yy'ın ortalarına kadar bu şekilde sürdürülen geleneksel diplomatik faaliyetler yukarıda da bahsettiğimiz değişim dönüşümlerden etkilenerek, yabancı hükümetlerin yanı sıra bu hükümetlerin halklarını da hedef alan bir diplomasi faaliyetine evrilmiştir. 1965 yılından sonra Edward Murrow tarafından “Kamu diplomasisi” olarak adlandırılacak olan bu diplomatik faaliyet türü “Algı Yönetimi”, “Kalp ve Akılların kazanılması”, “İtibar ve İmaj Yönetimi” ve “Stratejik İletişim” gibi çok boyutlu platformlarda yürütülecek olan bir ilişki ağı haline gelmiştir.

Her geçen gün devletlerin birbirine olan bağımlılıklarının arttığı, ulusal meselelerin dahi uluslararası meseleler haline geldiği göz önüne alındığında, bilgi akışının hızlanmasıyla insanlar ve uluslar arasında ki etkileşimin artmasıyla birlikte hükümetlerin diğer yabancı hükümetlerle kurdukları iletişimde halkların da görüş ve eğilimlerinin dikkate alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda devletler arası ilişkilerde giderek önemli hale gelen kamu diplomasisi kavramı sistemli bir şekilde ilk kez, Edward Murrow'un kurduğu Kamu Diplomasisi Merkezinin açılışında ki broşürde tanımlanmıştır. Bu tanıma göre;

Kamu diplomasisi dış politikanın oluşması ve yönetilmesi konusunda halkın tutumlarının etkisiyle ilgilenmektedir. Geleneksel diplomasiin ötesinde uluslararası ilişkilerin boyutları, diğer ülkelerde ki kamuoyu hükümetlerinin yetiştirilmesi, bir ülkede ki özel grupların ve ilgi alanlarının diğerleriyle etkileşimi, dış ilişkilerin raporlanması ve politika üzerinde ki etkisi, dış temsilciler arasında ki iletişimi ve de diğer kültürler arasında ki iletişimi kapsamaktadır (Cull, 2009:19).

Günümüz şartlarında devletlerin sadece hükümetleri değil, uluslararası örgütleri ve dış toplumların kamuoylarını da etkileyecek tarzda politikalar üretmesi gerekmektedir. Bu anlamda her geçen gün kurumsallaşan ve gelişen kamu diplomasisi Tuch'a göre, “bir ulusun fikirlerini, düşüncelerini, kurumlarını ve kültürlerini aynı zamanda onların ulusal çıkarlarını ve mevcut politikalarını anlamak amacıyla bir hükümetin yabancı toplumlarla yürüttüğü iletişim süreci” olarak tanımlanmaktadır (Tuch, 1990:3). Devletler arasında, sivil toplum düzeyinde artan etkileşim ve karşılıklı bağımlılıkların neticesinde gelişen ve değişen diplomatik faaliyetlerin bugün geldiği durumu “Diplomasinin Sosyalleşmesi” olarak açıklamak mümkündür. Bu anlamda kamu diplomasisini Snow ve Taylor (2009), hem hükümetin hem de hükümet kurumlarının ve bireylerin ya da grupların doğrudan veya dolaylı olarak kamu düşüncelerini ve oylarını etkilemesiyle başka bir hükümetin dış politika kararlarını beslemesi yolunu kapsamaktadır, şeklinde tanımlamıştır. Kavramı tanımlayan başka bir yazar ise, kamu diplomasisini propaganda eyleminin yöntemlerini kullanan fakat propagandadan farklı olarak aldatma, yanlış bilgi ve çarpıtma aygıtlarını kullanmadan eylemi gerçekleştirme olarak nitelendirmekte ve diğer ülkeleri, kültürleri ve insanları anlamak, onların bakış açıları ile iletişim kurmak, yanlış algılamalara sebep olan bilgi kirliliğini önlemek ve bir ülkenin diğer yabancı ülkede olumlu imaj yaratması için çeşitli araçları kullanması olarak tanımlamaktadır (Leonard, vd. 2002:8-9).

Yapılan tanımlamalardan hareketle Kamu diplomasisinin amacının devletler arasında birçok stratejik boyutta köklü ilişkiler inşa etmek olduğunu söylemek mümkündür. Stratejik boyutlar üzerine vurgu yapmak gerekirse, kamu diplomasisi propaganda, uluslararası ilişkiler, uluslararası halkla ilişkiler ve yumuşak güç gibi kavramlarla ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. Özellikle, her ne kadar devletler arasında karşılıklı bağımlılıklar artmış olsa da, bir güç mücadelesinin yaşandığı uluslararası ilişkilerde kamu diplomasisini güçten bağımsız düşünmek, ele almak mümkün değildir. Kamu diplomasisini güç parametresi üzerinden değerlendiren Nye'ye göre “kamu diplomasisi yumuşak gücün bir destekleyicisi, Soğuk Savaşın kazananı ve propagandadan öte bir ilişkiler ağı” olarak karşımıza çıkmaktadır (Nye, 2008:101). Nye'nin bu tanımlamasına göre yumuşak güç, kamu diplomasisinde uygulanan eğitim, enformasyon ve kültürel programlarla politika yapım sürecine dâhil edilmesi yolu ile kamu

diplomasisine eklenmiştir. Politika yapım sürecinde, kamuoyunun etkisi ve önemi açısından bakıldığında, algı yönetiminin kalesi olarak değerlendirilen kamu diplomasisinde asıl amaç, kültür, ulus markalama, propaganda, kamuoyu, diplomatik strateji, tarih ve uluslararası yayıncılık gibi araçların kullanılarak bir ülkenin diğer yabancı ülkede, olumlu imaj yönetimi çalışması yapması, hedef ülkeye ait politikaları kendi lehine çevirmeye çalışması, hedef ülke vatandaşlarının kalplerini ve zihinlerini kazanarak uluslararası zemini yönetme çabası ve kültürler arası iletişimi sürdürecektir faaliyetlerde bulunarak değer yaratma girişimlerinde bulunmasıdır. Kamu diplomasisinin gerçekleştirdiği bu faaliyetler “devletten-halka” ve “halktan-halka” olmak üzere iki ana çerçevede gerçekleşmektedir. Bu durumda kamu diplomasisi kapsamında gerçekleştirilmeye çalışılan amaçların yalnızca devlet kurum ve kuruluşları tarafından değil aynı zamanda sivil toplum kuruluşları, medya, üniversite, okullar ve devlet üstü kuruluşların da katkılarıyla gerçekleşmektedir (Sancar, 2012:98).

3.DIŞ POLİTİKA DİNAMİKLERİ BAĞLAMINDA ALGI YÖNETİMİ

Uluslararası sistemin güç mücadeleleri ve çıkar çatışmalarının yoğun olarak yaşandığı bir ortam olmasından dolayı, uluslararası ilişkiler ve dış politika kavramları her zaman iç içe olmuştur. Uluslararası sistemde dış politika kavramı, bir devletin veya hükümetin diğerleriyle olan ilişkisini devam ettirmesinde gerekli olan kararların alınması uygulanması ve sonuçlarının değerlendirilmesi sürecidir (Caşın ve Derman, 2016:39). Bir ülkede dış politika genellikle uluslararası toplumda yer alan devlet ve diğer aktörler arasında ki ilişkiye vurgu yapmaktadır (Gözen, 2004:6). Uluslararası ilişkiler ise, sistemde var olan devlet veya uluslararası kuruluşların birbirleri ile etkileşim ve iletişim halinde olması olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası ilişkileri dar ve geniş anlamda ele alan Birdişli’ye göre dar anlamda uluslararası ilişkiler devletlerin birbirleriyle ilişki içerisinde olduğu bir yapıyı ifade ederken geniş anlamda uluslararası ilişkiler ise sadece devletler değil, ulus üstü örgütlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve yerel yönetimler gibi uluslararası alanın diğer aktörlerinin de karşılıklı etkileşim ve iletişim içerisinde olduğu bir yapıyı ifade etmektedir (Birdişli, 2016:4). Bu anlamda, dış politika belirlenirken gerek uluslararası sistemde yer alan güç dengeleri gerek ittifaklar, bloklaşmalar, çatışmalar veya gerginlikler de dikkate alınmalıdır.

Devletlerin uluslararası sistemde meydana gelen olaylar karşısında takınacakları tavır ve tutumlar bir süreç içerisinde meydana gelmektedir. Dış politika da karar alma süreci olarak değerlendirilen bu durum, toplumların amaçları doğrultusunda diğer devletlerin davranışlarını değiştirmek, ya da kendi davranışlarını uluslararası sisteme uyumlu bir hale getirmek üzere izledikleri hareketlerin bütünüdür kapsamaktadır. Bu anlamda karar alma sürecinde yer alan karar alıcıların dış politika yapımında izleyecekleri yol ve yöntem iyi düşünülmüş ve tasarlanmış bir vizyon üzerine inşa edilmelidir. Karar alıcıların geliştirecekleri vizyon, izleyecekleri politikaya etki eden dış politika analizini, karar alıcılar üzerinde ki toplumsal güçleri, ideolojik yargıları, güvenliğe ilişkin durumları ve uluslararası alanda ki güç dengeleri gibi unsurları da dikkate alarak çok boyutlu anlamda değerlendirilmelidir (Baharççek ve İnan, 2013:112-113).

Genel olarak dış politika nedir sorusuna verilen cevap; bir ülke içerisinde yer alan siyasal iktidarın dışarı olarak tanımlandığı dış ilişkiler bütününe bakış açısını anlatan bir kavram, ikinci olarak bir devletin diğer devlet egemenleriyle nasıl ilişkiler kurgulayacağına dair bir tasarım ve son olarak bir devletin uluslararası alanda meydana gelen olaylar karşısında kendi menfaatlerini gerçekleştirmek için izlediği amaç, hareket tarzı ve kullandığı araçlardır (Arı, 2013:184; Özcan, 2014:327; Caşın ve Derman, 2016:35). Dış politika ile ilgili yapılan bu tanımlamalara göre, çalışmamızın içeriği bakımından bizim üzerinde duracağımız nokta, dış politika yapım sürecinde karar alıcıların hangi hareket tarzını benimseyeceği ve hangi araçları kullanarak uluslararası politikaya entegre olacaktır. Dış politikada devletlerin kullandığı askeri güç, ekonomik güç, diplomasi, kültürel güç, gelişmişlik düzeyi ve teknoloji gibi araç veya kaynaklar devletlerin nasıl bir hareket tarzı benimseyeceği konusunda belirleyici olan etmenlerdir. Buradan hareketle, dış politikada, bir devletin uluslararası alanda yer alan hedef kitleyi ikna etme açısından algı yönetimi ile dış politika dinamikleri dediğimiz “sert güç, yumuşak güç, akıllı güç ve keskin güç” arasında ki ilişki ortaya konmuştur.

3.1.Sert Güç(Hard Power) ve Algı Yönetimi

Literatür incelendiğinde, sert güç kavramı daha çok askeri güç ile ilişkilendirilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel olarak çok eski dönemlere dayanan sert gücün temelinde zor kullanarak istenileni elde etme vardır. Eski çağlardan örnek vermek gerekirse, Machiavelli, çıkarlarını korumak isteyen prenslerin “korkulmak mı sevilmekten daha iyidir, yoksa sevilme mi korkulmaktan iyidir?” sorusuna “sevgi ile korkuyu bir arada görmek mümkün değildir. Fakat ikisi arasında bir tercih yapmak gerekirse korkulmak sevilmekten daha emniyetlidir” şeklinde cevap vermektedir (Machiavelli, 2017:104-105). Machiavelli'nin burada dikkat çekmek istediği nokta çıkarlarını korumak isteyen aktörlerin, tehdit, zulüm ve baskı araçlarını kullanarak sert güç politikalarını uygulaması gerektiğidir. Sert güç, uluslararası ilişkilerde daha çok bir aktörün istediği sonuçları elde etmek için karşısında ki diğer bir aktörü tehdit, caydırıcılık, zorlama ve kaba kuvvet gibi yöntemleri kullanarak ikna etme şeklinde uygulama alanı bulmaktadır. Yukarıda da söylediğimiz gibi, sert güç tanımlamaları yapılırken genellikle askeri güç parametrelerinden faydalanılmaktadır. Sert güç, tahrip edicilik oranı yüksek olan askeri gücün içerdiği fiziksel çatışmadan dolayı her ne kadar daha çabuk sonuç alınmasını sağlasa da, bu politikaların bugün getirmiş olduğu maliyet yükünden dolayı sert gücü kullanan aktörler tarafından tercih edilmek istenmeyen bir politika türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda gücün değişen doğasıyla birlikte sert gücün sadece askeri güç kaynaklarından oluşmadığını belirten Nye (2003:10-11) askeri gücün yanında ekonomik gücünde ikna ve rıza ürettiğini vurgulamıştır. Askeri güç kaynaklarının kullanılmasıyla hedef devletin ikna edilmesi ve bunun rızaya dayandırılması nasıl tehdit ve fiziksel güç ile yapılabiliyorsa aynı şekilde ekonomik güç de “yaptırımları” kullanarak aynı ikna ve rızayı üretebilmektedir (Nye, 2011:70-71). Buradan hareketle sert gücün doğasının tehdit, caydırıcılık, zorlama gibi araçlarla iknaya dayalı olduğunu söylemek mümkündür. Tam da bu noktada sert gücün, algı yönetimi ile olan bağlantısı karşımıza çıkmaktadır. Bir devletin, sert güç parametrelerini kullanarak, özellikle de tehdit ve ödüllendirme araçlarını, başka bir devletin gerçekleştirdiği veya gerçekleştireceği eylemler karşısında ne gibi bir tavır takınacağını göstermesi ve bunu da karşıdaki devletin algılaması ile ona göre bir hareket tarzı benimsemesi algı yönetiminin ulaşmak istediği sonuca ulaşır. Nitekim böyle bir durum sonucunda algı yönetimi yapılarak üretilmek istenen “ikna ve rıza” tutumuna sert güç aracının kullanılmasıyla da ulaşılabilirdiği söylemek mümkündür.

3.2.Yumuşak Güç(Soft Power) ve Algı Yönetimi

Güç kavramı, uluslararası siyasette bugüne kadar, uluslararası politikaların değişimi ve bu politikaların sürekliliğini belirlemede önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Heywood güç kavramını “yetenekler, yani devletlerin sahip olduğu niceliksel kaynaklar ile diğer aktörler üzerinde etkiye bulunabilmeyi ifade eden bir ilişki biçimi ve uluslararası siyaset gündemini belirleme ve kontrol etme yeteneği olarak tanımlar” (Heywood, 2013:258-259). Heywood'un yapmış olduğu tanımdan yola çıkacak olursak güç kavramı 21.yy'a kadar ölçülmesi kolay olan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim 21.yy'a kadar bir ülkenin sahip olduğu güç kapasitesi daha çok askeri güç ile ilişkilendirilerek açıklanıyordu. 21.yy'a gelindiğinde ise, iletişim araçlarının ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte küresel anlamda yaşanan yapısal değişim, uluslararası sistemde yer alan devletleri her geçen gün biraz daha birbirlerine bağımlı hale getirmektedir. Bu karşılıklı bağımlılığın ve etkileşimin artması sonucunda, uluslararası alanda meydana gelen küresel olayları görmezden gelemeyen devletlerin, birbirleri ile kurdukları ilişkilerinde tehdit ve zorlamayı içeren salt askeri güçten ziyade hayranlık ve cezp ediciliği içeren güç kapasitelerini kullanmaları mecburi bir durum haline gelmiştir. Bu anlamda salt askeri, ekonomik veya teknolojik gücün yer aldığı klasik gücün doğasında yaşanan revizeyle bugün hayranlık, cezp edicilik ve etkileycilik gibi unsurları içeren “yumuşak güç” kavramı daha önemli hale gelmiştir. Yumuşak güç kavramını literatüre kazandıran Nye'ye göre, bir devlet uluslararası siyasette üç yol ile hedeflediği amacına ulaşabilir. İlk olarak zorlayıcı diplomasi yollarını kullanarak istediğini alabilir, ikinci olarak maddi güç ile karşılığını ödeyerek istediğini elde edebilir, son olarak ise bir devletin veya devletlerin onun sistemini beğenmesi, onun değerlerine hayran olması ve onun peşinden gitmek istemesi durumlarında da istediğini alabilmektedir (Nye, 2005:15-16). Nye, yumuşak güç aracılığı ile diğer devletlerle bir iş birliği alanı oluşturmak, tehdit içermeyen açık bir şekilde karşıdakine isteklerini kabul ettirme ve onları etkileme imkânı vermektedir. Günümüzde güce kaynak üreten kamuoyunu yönlendirme ve insanları etkileme yeteneği yumuşak gücün en temel araçları da olsa yumuşak güç yalnızca bunlardan ibaret değildir. Yumuşak güç kendi içerisinde, kendine çekme maharetiyle birlikte cezbedici gücü kullanarak hedefi etkileyebilme ve yönlendirebilme, kaynakları açısından ise böyle bir

cazibeyi yaratan değerlere sahip olmayı barındırmaktadır. Buna bir örnek vermek gerekirse, bir uluslararası ilişkiler aktörü, yumuşak güç sayesinde yani paylaştığı fikir ve değerlerin cazipliği sayesinde diğerlerinin kendisini örnek almasını sağlayabilmekte, sosyal fırsatları, refah seviyesi ve izlediği politikaların kararlılığı ile kendisine özenilmesini ve izlenmesini sağlayabilmektedir (Atılğan, 2017:70, Yılmaz, 2011:32). Yumuşak gücün çekim gücü veya cezp edicilik yaratan değerleri ise genel olarak bir ülkenin kültürü, sosyal değerleri, medeni ve siyasi normları, ideolojileri, teknolojik güçleri ve refah seviyesi gibi unsurlardan meydana gelmektedir. Bir ülkenin sahip olduğu bu unsurlar eğer evrensel değerler yaratıyorsa ve başkalarının da paylaştığı çıkar ve değerlere hizmet ediyorsa, bu unsurlar ile çok sayıda devleti kendi yanına çekip, algılarını ve davranışlarını yöneterek yeni bir küresel düzen yaratma şansı oldukça yüksektir. Yumuşak güç aynı zamanda bir dış politika unsuru olarak, uluslararası arenada olumlu imaj yaratma ve itibar kazandırma aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir devletin, özellikle diplomatik faaliyetleri kaynak alarak, kamu diplomasisinden yararlanan yumuşak güç ile kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu yönlendirme gibi faaliyetleri gerçekleştirmesi gerekir. Bu faaliyetleri gerçekleştirerek alanda olumlu bir imaj ve itibar yönetimine sahip olmayı hedefleyen devletler, bu amaçlarına ulaşma da algı yönetimi ile iş birliği içerisinde olmalı ve yumuşa güç kapasitelerini bu anlamda kullanmalıdır.

3.3.Akıllı Güç(Smart Power) ve Algı Yönetimi

Bugüne kadar devletler tarafından geleneksel olarak sert gücün ifade ettiği askeri kapasite ve maddi kaynaklar ön planda tutularak politikalar belirlenmiş ya da son dönemler de kamu diplomasisi faaliyetlerinin büyük önem arz ettiği yumuşak güç unsurlarına ağırlık verilerek birtakım politikalar oluşturulmaya çalışılmıştır. Fakat her iki güç türünün de kendine has olan yöntem ve tekniklerinden bakımından uygulama olarak bütün durumlar için tek başlarına kullanılmaları mümkün değildir. Nitekim küreselleşen dünyada ki gelişmeler uluslararası ilişkilerin yeniden tartışılmasını ve mevcut politikaların yeni bağlamlar temelinde yeniden değerlendirilmesi gerektiği durumunu ortaya çıkarmıştır. Küresel dünyanın bugün evrildiği durumu Nye, üç boyutlu bir düzlemde yer alan bir satranca benzeterek açıklamaktadır. Buna göre birinci düzlem sert güç unsurlarının hâkim olduğu düzlemdir ve en büyük askeri güç kapasitesine sahip olan ülke bu düzleme hâkimdir. İkinci düzlem ekonomik üç unsurlarının belirlediği düzlemdir ve burada aktörlerin güç paylaşımı söz konusudur. Üçüncü düzlem ise tüm dünyayı ilgilendiren, kutupsuz olan ve terörizmin, küresel ısınmanın, iklim değişikliklerinin ve gıda, enerji güvenliği gibi konuların yer aldığı bir düzlemdir. Nye'nin bu benzetmesinden yola çıkarak üç boyutlu bir düzleme sahip olan küresel dünyada herhangi bir devletin salt yumuşak güç veya salt sert güç unsurlarını kullanarak, kendi hedefleri doğrultusunda, uluslararası politikayı yönetme, yönlendirme, özendirme ve etkileme gücüne sahip olması mümkün görünmemektedir (Nossel, 2004:141-142). Dolayısıyla eski güç parametrelerinin ve politikalarının tek başlarına işlevsiz olduğu ve yeni bir politikanın geliştirilmesi gerektiği görüşü oldukça önem kazanmış ve bu bağlamda “akıllı güç(smart power)” fikri ortaya atılmıştır. Akıllı güç fikrini ilk kez ortaya atan Nye, akıllı gücü “dayatma ve ödetmeye odaklı sert güç ile ikna etmeye ve cezbetmeye dayalı yumuşak gücün bir alaşımı” olarak tanımlamaktadır (Nye, 2011). Akıllı güç politik gündemin devletlerin kendi çıkarlarının önceliklerini şekillendirecek biçimde belirlenmesine dayanır. Dolayısıyla akıllı güç, gerekli güç kapasitesine sahip devletlerin problemler karşısında başvurabilecekleri bir formül olarak da tanımlanabilir. Erdurmaz (2009)’a göre akıllı güç, güç unsurlarının hepsini birden göz önüne alarak bir güç envanteri çıkarmayı daha sonra hedefe uygun olarak bu güç unsurlarının birini ya da bir kaçını birlikte kullanma yolu ile hedefe ulaşmayı seçen bir yöntemdir. Nye(2005:8)’nin kendi ifadesi ile akıllı güç ne sert güç ne de yumuşak güç olup ikisinin birleşimini ifade etmektedir. Dolayısıyla her ikisinden oluştuğu gibi her iki gücünde kullanımını da gerekli kılmaktadır. Kısacası akıllı güç, hedefleri elde etmek için hem sert güç hem de yumuşak güç ile oluşturulan bütüncül bir strateji geliştirmek anlamına gelmektedir. Güçlü bir askeri yapıya olan gereksinimi göz ardı etmeden bir ülkenin nüfuzunu yaymak ve attığı adımlara meşruiyet kazandırmak için ittifaklar, ortaklıklar benzeri girişimlere yatırım yapmayı ön gören bir stratejidir (Armitrage ve Nye, 2007:7). Bu anlamda entegre stratejiler geliştirerek uluslararası alanda güç sahibi olmak, sahip olduğu gücü gerek kamuoyunun gerek hedef aldığı ülkenin egemenlerinin algılarını yöneterek kendi hedef ve doğrultuları çerçevesinde kullanmak isteyen bir devlet için akıllı gücün, algı yönetimi araçlarını kullanan bir yöntem olduğunu söylemek mümkündür.

3.4.Keskin Güç(Sharp Power) ve Algı Yönetimi

Soğuk savaş döneminin sona ermesinin ardından, otokratik yönetim biçimine sahip olan devletlerin her ne kadar uluslararası topluma entegre oldukları veya olmaya çalıştıkları düşünülse de bu devletlerin hala yönetim biçimlerinde otokratik uygulamaların olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, uluslararası kamuoyunda, demokratik devletler içerisinde kendilerine bir etki alanı bulmak isteyen otokratik devletlerin, dış politika da kullandığı enstrümanları “keskin güç” olarak değerlendirmek mümkündür. Batı-merkezli olarak üretilen keskin güç kavramı, özellikle son on yılda yükselişe geçen Çin ve Rusya gibi otoriter hükümetler ile demokratik devletler arasında yaşanan rekabet bir değerler ve fikirler savaşı yaratmaktadır (Cole, 2018:9; Nadace Forum, 2018). Fikirler ve değerler ise genellikle söylem ve stratejik anlatılar yolu ile inşa edilir. Çin ve Rusya otoriter yönetimlerinin etkilerini uluslararası alana yaymak, özgür ifadeyi kısıtlamak, kafa karışıklığını yaymak ve demokrasilerin politik ortamını bozmak için keskin gücün bir yöntemi olan söylem ve stratejik alıntılarını kullanmaktadır. Buradan hareketle keskin gücün genel olarak sansür çabalarını veya bağımsız kurumların bütünlüğünü engellemek için manipülasyon kullanımını içeren bir güç türü olduğunu söylemek mümkündür. Kavramı, otoriter rejimlerin uluslararası alanda ki zor kullanma şeklinde olmayan faaliyetleri olarak tanımlayan Walker ve Ludwig (2017:13) aynı zamanda keskin gücün dikkat dağıtıcı ve manipülasyon yolu ile politik etki alanı satın alma yönüne de dikkat çekmektedir. Uluslararası alanda keskin gücü kullanan otoriter rejimlerin uyguladıkları politikalar, demokrasilerde ki siyasi ortamları etkilerken ve kamuoyunun algılarını manipüle ederek yönlendirirken aynı zamanda kendi iç kamusal alanlarını da dışarıdan gelen küresel ekonomik ve siyasi sistemin dayatmalarından da koruyarak bir asimetriden faydalanmaktadır.

Nye (2018) ise keskin gücü kullandığı baskıcı enstrümanlar bakımından bir tür sert güç olarak tanımlamıştır. Nye (2018)’ e göre otoriter rejimler uzun zamandır demokrasinin çekiciliğini azaltmak için çabalamaktadır ve bu çabaların gerçekleşmesi için sahte haberler ve dikkat dağıtıcı bilgisel kirlilik yaratan manüplatif eylemleri kullanmaktadır. Otoriter devletlerin kullandıkları bu araçların hedefi yabancı kamuoyunun algıları, politik örgütlenmelere neden olacak eylemler ve bu eylemlerin yönetilmesi gibi konulardır. Bu anlamda dış politika da uygulama alanı yaratan keskin güç tipolojisi algı yönetimi yöntemleri ile ilişkilendirildiğinde, aralarında ki yöntemsel bağın birbirine uyumlu olduğunu söylemek mümkündür.

SONUÇ

Bilimin ve tekniğin doğurduğu teknolojik gelişmelerin yaygınlaşmasıyla birlikte insanlar arasında ki etkileşim ve iletişim artmış ve çağımız insanı düşüncelerinin sürekli olarak değiştiği bir zaman dilimi içerisinde yaşamaya başlamıştır. İnsanlığın içinde yaşadığı bu zaman dilimini “bilgi toplumu” olarak değerlendirdiğimizde, bilgi, uluslararası alanda meydana gelen her konuda başat aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle teknolojik gelişmelerle, bilginin kitlesel anlamda yayılmasının oldukça kolay hale geldiği günümüzde “bilgi kirliliği” kavramı da toplumsal anlamda oldukça önemli bir kavram olarak değerlendirilebilir. Nitekim bilginin kitlesel iletişim araçları ile yayılarak çok farklı yerlerde ki çeşitli ve büyük kitlelere ulaşabilmesi, bilginin tekyönlü iletilmesi ihtimalinin yüksek olması ve denetim eksikliğinin zorluğu nedeniyle “bilginin kontrolü” ve aynı zamanda bilgi toplumunun, bir kitle gücü yaratması “bilginin yönetilmesi” gerekliliğini ön plana çıkaran unsurlar olmuştur. Fakat her ne kadar bilginin denetlenmesi, kontrolü, sorgulanması veya yönetilmesi, bilginin açık kaynaklardan elde edilmesinde dolayı zor olsa da, bugün, yöneten ve yönetilenler açısından, her anlamda manüplatif bilginin yayılmasıyla, bilgi yönetilmeye çalışılmaktadır. Uluslararası alanda, bilginin yarattığı gücün farkında olan devletler gerek dış politikada yabancı devletlere karşı gerek iç politikada halktan meşruiyet kazanmak adına bu gücü yönetmeye çalışmaktadırlar. Devletler, iç politika ve dış politika amaçlarına ulaşabilmek için tarih boyunca çok çeşitli yollara başvurmuşlardır. Bu yolların kullanılması, genellikle hedeflenen politikanın aciliyeti, dönemin şartları ve dış politika araçlarına uyumu gibi faktörler açısından değişiklik göstermiştir. Örneğin uluslararası ilişkileri bir güç mücadelesi olarak tanımlayan realist ekole göre, dış politikada gerçekleştirilen eylem bir devletin sahip olduğu, sert güç olarak tanımlanan askeri güç, maddi kaynaklar ve bazı yazarlara tarafından kabul edilen ekonomik güce göre şekillenmektedir. Bu anlamda, realist ekole göre devletlerin dış politika eylemlerini sert güç unsurları belirlemektedir. Fakat uluslararası sistemde küresel olarak yaşanan değişim ve dönüşümler nedeniyle sert güç unsurlarının kullanılmasının devletlere getirmiş olduğu mali yükler, meşruluk sorunu veya

kamuoyu onayı gibi sorunlar veya sorumluluklar, devletleri, amaçlarını gerçekleştirme noktasında alternatif yollar aramaya itmiştir. Bu anlamda, iletişimin yaygınlaşması ve bilgi çağının getirileri değerlendirildiğinde özellikle kamuoyunda güç yaratımının önemini kavrayan devletler, gerek ulusal gerek uluslararası politikalarında kamuoyu gücü yaratma ve bu gücü yönetme çabası içerisinde olmuşlardır. Bu çabanın gerçekleşmesi için hem kamuoyu oluşturma hem de kamuoyunu yönetme noktasında algı yönetimi konsepti oldukça etkili bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Temel düşünce olarak hedef kitlenin ikna edilmesi amacıyla dayanan algı yönetimi, 20. yy'dan itibaren sıklıkla kullanılan ve sürekli olarak gelişen, farklılaşan, düzenin değişimine uyum sağlayan bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Devletler, algı yönetimini ulusal ve uluslararası düzeyde, kamuoyu oluşturma, kamuoyu algılarını yönetme, etkileme, yönlendirme ve imaj yaratma gibi amaçlar için sıklıkla kullanmaktadır. Burada “gücün değişen olgusu” nu dikkate aldığımız zaman devletlerin asıl amacının güç elde etmek olduğunu görmekteyiz. Özellikle uluslararası alanda güçlü olarak kamuoyunu yönetmek isteyen devletler, sert güç unsurlarını kullanmak yerine ekonomik güç, kitlesel iletişim araçları, diplomasi gibi yumuşak güç unsurlarını kullanarak bu güce ulaşma çabasındadırlar.

Algı yönetimi, dış politikada karar alıcıların, hedeflerine ulaşma, hedef kitleyi ikna etme ve rıza üretme amaçlarını gerçekleştirmek için hem sert güç unsurlarını hem de yumuşak güç unsurlarının kullanılmasını öngören araçlara sahiptir. Algı yönetiminde uygulayıcılar, kitlesel etki oluşturmak için iletişim tekniklerini oldukça sık kullanmaktadır. İletişim teknikleri açısından, bir algı yönetimi aracı olarak karşımıza çıkan retorikte, yani söz sanatında, hedefi iletişim kurarak ikna etme amacı vardır. Hedefin ikna edilmesi çabaları sırasında kullanılan sözlü, yazılı, işitsel, veya görsel araçların kullanılmasıyla bir propaganda süreci şeklinde yürütülen tüm eylemler, hedefin algılarını oluşturma veya var olan algılarını yönetme, hedefin istenilen şekilde davranmasını sağlama gibi amaçların gerçekleştirilmesini sağlamaktadır.

KAYNAKLAR

1. ARI, T., 2013. Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, MKM Yayıncılık, Bursa, 608s.
2. ARKLAN, Ü. ve TAŞDEMİR, E., 2008, “Bilgi Toplumu ve İletişim: Bilginin Yayılması Sürecinde Kitle İletişim Araçları ve İnternet”, Dergipark Selçuk İletişim, 5(3), ss. 67-80.
3. ARMİTRAGE, R.L., ve NYE, J.S., 2007. “CSIS Comission on Smart Power”, 90s., <https://carnegieendowment.org/files/csissmartpowerreport.pdf>, (5.10.2019)
4. ATILGAN, A., 2018, “Uluslararası İlişkilerde Algı Yönetimi”; Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
5. BAHARÇİÇEK, A., ve İNAN, C.E., 2013, “Dış Politikanın Belirlenmesinde Ulusal Güvenlik Algısının Rolü”, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 4(1), ss.101-120.
6. BAKAN, İ. ve KEFE, İ., 2012, “Kurumsal Açından Algı ve Algı Yönetimi”, KSÜ İİBF Dergisi, 2(1), ss.19-34.
7. BAŞIBÜYÜK, O., 2017. “Algı Yönetimi ve Bilgi savaşlarında Medyanın Rolü”, Algı Yönetimi, Ed.:B. Karabulut,Alfa Yayınları, İstanbul, ss.39-64.
8. BEKTAŞ, A., 2000. Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, Bağlam Yayınları, İstanbul, 272s.
9. BİRDİŞLİ, F., 2016. Dış Politikada Yöntem ve Türk Dış Politikası, Sakınmaz Ofset Baskı, Kahramanmaraş, 280s.
10. CALLAMARİ, P. ve REVERON, D., 2003, “China’s Use of Perception Management”, International Journal of Intelligence Counterintelligence, 16, ss.1-15.
11. CAŞIN, M.H., ve DERMAN, G.S., 2016. Rus Dış Politikasındaki Değişim ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar, SRT Yayınları, Ankara, 534s.
12. COLE, J.M., 2018. The Hard Edge Of Sharp Power: Understanding China’s Influence Operations Abroad, [https://macdonaldlaurier.ca/files/pdf/20181022_MLI_China's_Influence_\(Cole\)_PAPER_WebreadyF.pdf](https://macdonaldlaurier.ca/files/pdf/20181022_MLI_China's_Influence_(Cole)_PAPER_WebreadyF.pdf), (06.10.2019)
13. CULL, N. J., 2009. “Public Diplomacy:Lessons from the Past”, Figueroa Press, Los Angeles, 62s.
14. ÇİÇEK, D., 1998, “ Psilolojik Harekat Bakımından Neden Hedef Türkiye?, Deniz Kuvvetleri Dergisi, No:573, ss.6-19.
15. DOOB, L. W., ,Goebbelsin ilkeleri, Çev.:Ü. Oskay, ss.337-367.
16. EKER, K., 1980, “Psikolojik Savaş ve Genel İlkeleri”, Silahlı Kuvvetler Dergisi, No:275, ss.58-64.

- 17.ERDURMAZ, S., 2009. “ABD Obama’dan Sonraki Uluslararası İlişkilerinde “Akıllı Güç-Smart Power” Yaklaşımını Öncelikli Olarak Belirlemiştir”, <http://www.turksam.org/tr/a1658.html>, (05.01.2019)
- 18.ERLER, Ö., 2004, “Dış Politika Aracı Olarak Psikolojik Savaşın Tarihsel Evrimi ve Uygulamada Gösterdiği Farklılıklar”; Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- 19.FORUM 2000, 2018. Sharp Power: Rising Authoritarian Influence, <https://www.forum2000.cz/files/sharp-power-2018-report.pdf>, (06.10.2019)
- 20.GÖZEN, R., 2004. “Dış Politika Nedir?”, 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, Ed.: İ. Bal, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- 21.HERMAN, E., S., 2000, “The Propaganda Model: A Retrospective”, Journalism Studies, 1(1), ss.101-112.
- 22.HEYWOOD, A., 2013. Küresel Siyasete Giriş, Çev.: N. Uslu ve H. Özdemir, BB101 Yayınları, Ankara, 749s.
- 23.HİTLER, A., 1990. Kavgam, Çev.:M. Uğurlu Salman, Kamer Yayınları, İstanbul, 800s.
- 24.İNCEOĞLU, M., 1985. Ankara Basın Yayın Yüksek, Ankara, 222s.
- 25.İNCEOĞLU, M., 2010. Tutum, Algı, İletişim, Beykent Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 217s.
- 26.KAYNAK, T., 1990. Örgütsel Davranış, İstanbul Üniversitesi Yayınları,
- 27.KİPÖZ, S., 1995, “Propagandanın Tanımı”, Düşünceler Dergisi, Özel Sayı, 9(1), ss.1-16.
- 28.LASWELL, H., D., 1927. Propaganda Technique of World War, Kuopf, New York, 233s.
- 29.LAWRANCE, E., 2000. Henderson’s Dictionary of Biological Terms, (Ed). Prantice Hall, 693s.
- 30.LE BON, G., 2017. Kitleler Psikolojisi, Çev.: F. Z. Bayrak, Hayat Yayıncılık, Ankara, 209s.
- 31.LEONARD, M., STEAD, K., and SMEWING, C., 2002. Public Diplomacy, The Foreign Policy Center, Londra, 101s.
- 32.MACHİAVELLİ, N., 2017. Hükümdar, Çev.: N. Yeni, Alfa Yayınları, İstanbul, 192s.
- 33.NOSSEL, S., 2004, “Smart Power”, Foreign Affairs, 83(2), ss.131-142.
- 34.NYE, J.,S., 2008, “Public Diplomasi and Soft Power”, The Annals of American Academy of Political and Social Science, 616(1), ss.94-109.
- 35.NYE, J.S., 2003. Amerikan Gücünün Paradoksu, Çev.:G. Koca, Literatür Yayıncılık, 280s.
- 36.NYE, J.S., 2011. The Future of Power, Public Affairs, Newyork.
- 37.NYE, J.S., 2017. Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu, Çev.: R. İ. Aydın, BB101 Yayınları, Ankara, 198s.
- 38.NYE, J.S., 2018. How To Sharp Power Threatens Soft Power, <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-01-24/how-sharp-power-threatens-soft-power>, (06.10.2019).
- 39.O’BRIEN, D., 2004, “The Epistemology of Perception”, <https://www.iep.utm.edu/epis-per/>, (28.09.2019).
- 40.ORWELL, G., 2019. Bin Dokuz Yüz Seksen Dört, Çev.: C. Üster, Can Yayınları, 352s.
- 41.OTARA, A., 2011, “Perception: A Guide for Managers and Leaders”, Journals of Management and Strategy, 2(3), ss.24-28.
- 42.ÖZARSLAN, M.,Z., 2014, “Kitleleri Harekete Geçirme Aracı Olarak Sosyal Algı Yönetimi”;Yüksek Lisans tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- 43.ÖZCAN, G., 2014. “Dış Politika Analizi”, Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler, Ed.: E. Balta, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.323-350.
- 44.ÖZDAĞ, Ü., 2018. Algı Yönetimi, Kripto Basın Yayın, Ankara, 224s.
- 45.ÖZER, M., A., 2011. 21. Yüzyılda Yönetim ve Yöneticiler, Nobel Yayıncılık, 515s.
- 46.QUALTER, T.H., 1986. Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi, Çev.: Ü. Oskay, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, XXX(1-4).
- 47.SANCAR, G.A., 2012, “Uluslararası Halkla İlişkiler Yöntemi olarak Kamu Diplomasisi: Türkiye İçin Bir Model Öneri”; Doktora Tezi, Marmara Üniveristesi, İstanbul.
- 48.SAYDAM, A., 2005. İletişimin akıl ve Gönül Penceresi: Algılama Yönetimi, Remzi Kitabevi, Ankara, 376s.
- 49.SİEGEL, P., 2005, “Perception Management: IQ’s Stepchild”, Law İntensity Conflict& Law Enforcement, 13(2), ss.117-134.
- 50.SİLAH, M., 2005. Sosyal Psikoloji: Davranış Bilimi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 502s.

- 51.SNOW, N. and TAYLOR, P.,M., 2009. Hand Book of Public Diplomacy, Routledge Publisher, Newyork, 403s.
- 52.SUROWIECKI, J., 2018. Kitlelerin Bilgeliği, Çev.: O. Deniztekin, Varlık Yayınları, İstanbul, 304s.
- 53.TOĞRUL, F., 1995, “Propagandanın Kaynakları”, Düşünceler Dergisi, Özel Sayı, 9(1), ss.133-140.
- 54.TUCH, H., 1990. Communicating With The World: US Public Diplomacy Overseas, St. Martin’s Ppress, Newyork.
- 55.TUNÇ, A., ve ATILGAN, A., 2017, “Algı Üzerine Kurulu Yönetmel Bir Anlayış: Algı Yönetimi”, International Journals of Economics and Administrative Sciences Studies, 3(3), ss.228-238.
- 56.TUTAR, H., 2008. Simetrik ve Asimetrik İletişim Bağlamında Örgütsel Yönetim, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 269s.
- 57.TZU, S., 2008. Savaş Sanatı, Çev.: A. Demir, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 149s.
- 58.WALKER, C. ve LUDWIG, J., 2017, “From Soft Power to Sharp Power: Rising Authoritarian Influence in Demokrtatic World”, National Endowment For Democracy, ss.8-25.
- 59.YILMAZ, S., 2011, “Yumuşak Güç ve Evrimi”, Turan Stratejik Araştırmalar Dergisi, 3(12), ss.31-37.
- 60.YÜKSEL, A., H., 1993. İkna Edici İletişim, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 179s.
- 61.ZAMAN, K., 2007. Perception Management : A Core IQ Capability, MASTER OF Science In Information Warfare Systems Engineering and Master Of Thesis.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KONSTRÜKTİVİST YAKLAŞIM VE BİR ALGI
YÖNETİMİ ARACI OLARAK KAMU DİPLOMASİSİ
CONSTRUCTIVIST APPROACH AND PUBLIC DIPLOMACY AS A PERCEPTION
MANAGEMENT TOOL IN INTERNATIONAL RELATIONS

Ahmet TUNÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü. (Sorumlu Yazar)

Fatma Zehra ATICI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

ÖZET

1990'lı yıllara kadar rasyonalist ve klasik teorilerin hakim olduğu Uluslararası ilişkilerde devletlerarası etkileşimler daha çok maddi kapasiteler üzerinden tanımlanmaktaydı. Ancak uluslararası alanda meydana gelen bazı değişimleri, maddi kapasite ve güç parametrelerinin açıklamakta yetersiz kalması, devletler arasında ki ilişkilerin farklı bir boyutuna da dikkat çekilmesi gerektiğini öne çıkardı. Bu anlamda neo-realist ve neo-liberal teoriler arasında düzenin yapısı, aktörü ve bunların “değişimi” konularında tekrar tartışmaya açılan uluslararası alan, farklı yaklaşımlarla ele alınmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada asıl üzerinde durulmak istenen nokta uluslararası alanda yaşanan değişim ve dönüşümde düzenin yapısı, aktörün yeni rolü, aktörler arasında meydana gelen çok opsiyonlu etkileşimler ve tüm bunların, uluslararası ilişkilerde yeni bir yaklaşım olarak ortaya çıkan İnşacı yaklaşımın “Nasıl mümkün oldu?” sorusuyla yanıtlanmasıdır. Çalışmamızda, uluslararası alanda, teori olarak faydalandığımız inşacı yaklaşımın devletlere karşı temel varsayımlarını inceleyecek, aynı zamanda ulusal meselelerin dahi uluslararası meseleler haline geldiği günümüz dünyasında devletlerin nasıl bir tavır ve tutum sergilediği konusu üzerinde durulacaktır. Devletlerin tavır, tutum ve davranışlarında, inşacı yaklaşımın varsayımları ve bir algı yönetimi aracı olan “Kamu Diplomasisi”nin yöntemleri ilişkilendirilerek açıklanacaktır.

Uluslararası ilişkiler, ulusal ve uluslararası olayların, uluslararası topluma daha hızlı ulaşmasını ve yayılmasını sağlayan teknolojik gelişmelerle devrim niteliğinde değişikliklerle karşı karşıya kalmıştır. Buna ek olarak ulusal meseleler ve insanlar arasında artan etkileşim nedeniyle kalabalıkların daha fazla görüş bildirmesi ve halkın daha fazla söz hakkı sahibi olması hükümetler tarafından göz ardı edilemeyecek bir seviyededir. Bu sebeple, iç meselelerin dış politika aracı olmaya evrildiği bu durumda, devletler hareket ederken kitleleri dikkate alacak ve politika oluşturma noktasında algı yönetimi aracı olan Kamu diplomasisinden faydalanarak hareket edeceklerdir.

Anahtar Kelimeler: Konstrüktivizm, Algı Yönetimi, Kamu Diplomasisi.

ABSTRACT

Until the 1990s, inter-state interactions in international relations, where rationalist and classical theories prevailed, were mostly defined through material capacities. However, some changes in the international arena, inadequate explanations of material capacity and power parameters, highlighted the need to draw attention to a different dimension of relations between states. In this sense, the international field which has been re-discussed about the structure, actor and their “change” between neo-realist and neo-liberal theories has been tried to be discussed and explained with different approaches. What we would like to emphasize in this study is the structure of order in the change and transformation in the international arena, the new role of the actor, the multi-option interactions that occur between the actors, and all these

are answered with the question of “How is it possible”? Of constructivism which emerged as a new approach in international relations. In our study, we will examine the basic assumptions of the constructivist approach that we use as a theory in the international field against the states, and at the same time, we will focus on the manner and attitude of the states in today's world, where even national issues become international issues. In the attitudes, manners and behaviors of states, the assumptions of the constructivist approach and the methods of “Public Diplomacy” which is a perception management tool will be explained.

International relations have faced technological changes and revolutionary changes that have enabled national and international events to reach and spread more quickly to the international community. In addition, due to the increasing interaction between national issues and people, the fact that the crowds give more opinions and the people have more voice is at a level that cannot be ignored by governments. Therefore, when internal issues evolve into foreign policy instruments, states will take the masses into account and act on the basis of public diplomacy, a perception management tool for policy making.

Keywords: Constructivism, Perception Management, Public Diplomacy

1.GİRİŞ

1990’lı yıllara kadar dünyanın iki süper gücünden biri olan Sovyetler Birliğinin dağılma sürecinde, Sovyetler Birliği, en yakın müttefiki olan ve nüfuz alanı içerisinde bulunan sosyalist rejimlerin birer birer çökmesine nasıl izin verdiği sorusu üzerine yapılan tartışmalar uluslararası ilişkilerde, rasyonalist teorilerin tekrardan tartışılmasına neden olan sorulardan biriydi. Ayrıca gerek Ortadoğu, gerek Doğu Avrupa ülkelerindeki demokratikleşme ve liberal ekonomiye geçiş süreci de yine rasyonalist teoriler tarafından açıklanamayan bir durum olarak karşımıza çıkmaktaydı. Bunun yanında uluslararası alanda Avrupa Birliği gibi, devletlerinde ötesinde bir entegrasyon ve oluşuma sahip olan yapı da rasyonalist teorilerin uluslararası sisteme dair varsayımlarını sorgular nitelikte bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Dönemin hakim teorileri olan rasyonalist teoriler, 1980’lerin sonları ve 1990’ların başlarında küresel olarak yaşanan değişim ve dönüşümleri gerek uluslararası sistem gerekse aktör, birey ve dış politika noktalarında açıklamakta zorlanmışlardır. Bu anlamda rasyonalist teorilere eleştirel bir çözümleme niteliğinde inşacı yaklaşım ve inşacı yaklaşımın temel varsayımları uluslararası ilişkiler literatüründe ele alınmaya başlamıştır. Özellikle rasyonalist teoriler tarafından maddi güç kapasiteleri üzerinden açıklanan uluslararası sistemde sosyal yapıların göz ardı edildiği ve önemsenmediği eleştirisini gündeme getiren inşacı yaklaşım, uluslararası sistemin sosyal olarak inşa edildiğini iddia etmektedir. Ayrıca sistemde yer alan devletlerin de sosyalleşmiş varlıklar olduğuna vurgu yaparak, sosyal kimliklere sahip olduklarını ve dış politikalarının daha çok bu sosyal kimliklerin yarattığı değerler bakımından belirlendiğini de gündeme getirmektedir. Bu anlamda algı yönetimi ve bir algı yönetimi aracı olan kamu diplomasisi ile bir ilişki içerisinde olduğu düşünülen inşacı yaklaşım, daha çok bu ilişki çerçevesinde detaylandırılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Öncelikle çalışmanın birinci ve ikinci bölümünde uluslararası ilişkilerde tartışmaya açılan rasyonalist teorilerin varsayımları genel bir çerçeve çizilerek anlatılmaya çalışılmış, daha sonra inşacı yaklaşımın uluslararası sistem, aktör, yapı, birey ve dış politikaya dair temel varsayımları değerlendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde algı yönetimi ile inşacı yaklaşım arasında ki ilişki, özellikle dış politika noktasında ve bazı farklı alanlarda anlatılmaya çalışılmıştır. Son bölümde ise dış politika konusu daha da irdelenerek inşacı yaklaşım ile kamu diplomasisi arasında ki ilişkiyel bağ açıklanmaya çalışılmıştır.

2.ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE YAŞANAN TEORİK TARTIŞMALAR

1980’lerin sonlarından itibaren büyük bir dönüşüm yaşayan küresel sistem ve bu dönüşümde meydana gelen olayları dönemin hakim teorilerinin açıklamakta yetersiz kalması uluslararası ilişkilerde yeni yaklaşımların tartışılmasına sebep olmuştur. Küresel sistemde meydana gelen soğuk savaşın bitimi ve Avrupa’da yaşanan demokratikleşme ve liberal ekonomiye geçiş sürecinde ki gelişmeler gibi olayları neo-realizm ve neo-liberalizm yaklaşımları açıklamakta zorlanmışlardır. İkinci dünya savaşından sonra uluslararası alana hakim olan Rasyonalist teoriler, 90’lı yılların başından itibaren dağılma sürecine giren Sovyetler Birliğinin, en yakın müttefiki olan sosyalist rejimlerin çökmesine ve dolayısıyla bu alanda ki nüfuzunun azalmasına neden ve nasıl izin verdiği konusunda da kabul gören açıklamalarda bulunamamışlardır. Bununla birlikte Sovyetler Birliği gibi elinde konvansiyonel ve nükleer silah gücü

bulunan bir ülkenin kendi bünyesinde bulunan paveyk ülkelerin domino taşı gibi birer birer düşmesine müsaade etmesi de rasyonalist teoriler açısından cevaplanması zor olan bir soru olarak karşımıza çıkmıştır. Değişen uluslararası konjonktürde sert güç politikalarının yerini iş birliği ve karşılıklı etkileşime bırakması, zaman içerisinde hukuksal ve siyasi düzenlemelerin, değişim ve öğrenme süreçlerinin önemli hale gelmesi ve bunun nasıl mümkün olduğu konusu cevap aranan sorulardan biriydi. Tam da bu noktada rasyonalist teorilerin savunduğu devlet merkezci yaklaşımların, anarşik sistemin ve güç politikalarının uluslararası sistemi yansıtmadığı ve açıklayamadığı gerekçesi ile ortaya çıkan yaklaşımlar bu teorilere bir eleştiri niteliğinde olmuştur. İkinci dünya savaşından sonra 1970’li yıllarda hakim uluslararası ilişkiler teorisi olarak kabul edilen, Morgenthau, Carr ve Claude’nin başını çektiği Realist teori değişen uluslararası sistem karşısında bazı değişiklikler yapmak zorunda kaldı (Reus-smit, 2014:286; Ünay, 1998:208). Morgenthau (1946) tarafından Rasyonalite, Güç Dengesi ve Güç parametreleri üzerine inşa edilen Realist teorik çerçeveye göre uluslararası politika ancak ve ancak Siyasi Realizmle mümkün olacaktır. Morgenthau yukarıda vermiş olduğumuz örneklerden hareket ederek özellikle güç dengesi ve güç politikalarının teoride tutarsızlıklara neden olmasından kaynaklı olarak birçok eleştiriye ve meydan okumaya maruz kaldı. Özellikle yine yukarıda kısaca değindiğimiz ulus-aşırı ilişkilerin ortaya çıkması, devletler arasında karşılıklı etkileşim ve bağımlılıkların artması ve devlet dışı aktörlerin de uluslararası alanda aktör haline gelmeye başlaması Robert Keohane ve Joseph Nye tarafından eleştirilen en önemli noktalar olmuştur (Keohane ve Nye, 1972:332). Uluslararası alanda etkileşime giren aktörlerin “Çarpışan Bilardo Topları” olarak görüldüğü Realist teorilerin aksine Keohane ve Nye uluslararası, ulusal, ulus aşırı, ulus altı ve ulus ötesi aktörler arasında ki ilişkinin bir karşılıklı bağımlılığa dayanarak görülmesi gerektiğini öne sürdüler (Keohane ve Nye, 1987:731). Keohane ve Nye’nin savunduğu bu görüş egemen devletin uluslararası siyasette oynadığı rolün önemine vurgu yaparken aynı zamanda karşılıklı bağımlılığın devletin doğası ve gücüne etki ettiğini de açıkça ortaya koymaktaydı. Klasik Realist ekole yapılan bu eleştirel yaklaşım, Realist teoriler tarafından vurgulanan güç politikalarının tek başına sistemi ve yapısını belirlemediğini, karşılıklı uluslararası ve ulus ötesi ilişkilerin var olan sistemde artık göz ardı edilemeyeceğinin altını çizmiştir (Reus-smit, 2014:287).

Uluslararası ilişkileri güç politikaları çerçevesinde açıklamaya çalışan Realist teoriye yöneltilen bu eleştirilere yönelik olarak Kenneth Waltz 1979’da Klasik Realizmin revize edildiği *Theory of International Politics* adlı çalışmasını yayınlamıştır. Bu çalışmada Realist teoriden farklı olarak, devlet davranışları üzerinde yapısal faktörlerin etkilerini ön plana çıkaran Waltz’a göre, uluslararası sistem kurallar çerçevesinde bir düzeni inşa edecek merkezi bir otoriteden yoksun olduğu için anarşik bir yapıdadır ve bu yapıdan dolayı her devlet hayatta kalma mücadelesini (self help), güç kapasitesini artırma yolu ile sürdürmelidir (Bozdağlıoğlu ve Özen, 2004: 62). Böyle bir durumda güç kapasitelerini özellikle de askeri güç kapasitesini maksimize etmesi gereken devletler aynı davranış biçimini sergileyeceklerinden bir güvenlik ikilemi sorunu ortaya çıkacaktır. Bu nedenle sıfır toplam bir oyun olarak görülen uluslararası ilişkiler de devletler arasında ki hakim ilişki biçimi “çatışma” olacaktır. Waltz, çatışma ilişkisinin hakim olduğu uluslararası alanda devletler arasında işbirliği ihtimalinin en iyi ihtimalle riskli ve en kötü ihtimalle ise hiç var olamayacağını iddia etmektedir (Jervis, 1999: 45; Aydın, 2004:49). Devletlerin güç kapasitelerine vurgu yapan Waltz, devletlerin “devrimci veya meşru, otoriter yada demokratik, ideolojik veya pragmatik olup olmadıkları ile ilgilenmez”, onları “kapasiteleri dışında ki tüm sıfatlardan kopararak” inceler (Waltz, 1979:99). Waltz’a göre devletleri uluslararası alanda belli bir eylemi gerçekleştirmeye yönelten tek şey, devletlerin hayatta kalma arzusudur. Her devletin hayatta kalma arzusunun yarattığı anarşi ve kaos ortamı ise biraz önce değindiğimiz gibi uluslararası arenada çıkmazlar yaratarak devletler arasında iş birliği imkânını neredeyse sıfıra indirmektedir. Waltz tarafından Neo-realizm veya yapısal Realizm olarak tanımlanan bu yaklaşım devletleri ve devletler arası sistemi tüm sahip olduğu sıfatlarından soyutlayarak açıklamaya çalışmaktadır (Balcı, 2014:133). Waltz devletlerin sahip olduğu ve değişkenlik gösterebildiği tüm sıfatlarından soyutladığında devamlı olarak var olan ve değişmeyen iki temel unsurun varlığından söz etmektedir: Anarşik yapının içerisinde kapasitelerin dağılımı ve hayatta kalma arzusu (Arı, 2006:167; Turan, 2015:22; Arı, 2012:23). Bu iki temel unsurun devletler arası tüm ilişkileri belirlediğini ve devletlerin tüm eylemlerinin bu unsurlara göre şekillendiğini varsayan Waltz, yapısal Realizmi tanımlarken cevap aradığı şu soruya bu iki temel unsur sayesinde cevap bulmuştur: Neden farklı devletler ile karşı karşıya olmamıza rağmen onların davranışları birbirine benzer (Waltz: 1979:72)? Cevap olarak ise bütün devletlerin temel gayesinin

anarşik bir uluslararası sistemde hayatta kalma mücadelesi olduğunu söyler. İşte tam da bu noktada Yapısal Realizm, uluslararası sistemde meydana gelen değişim ve dönüşümleri yalnızca güç kapasiteleri ve hayatta kalma arzusu ile açıklayamadığından dolayı eleştirilmektedir. Uluslararası sistemde artan iş birliği, ekonomik ve siyasi etkileşimler ve ulus aşan karşılıklı bağımlılıklar var olan anarşik yapıda yapısalcı realistlerin öne sürdüğü sıfır iş birliği ile nasıl açıklanabilirdi? Neo-liberal kurumsalcıların temsilcilerinden olan Keohane, eleştiri odağına bu soruyu oturtarak uluslararası sistemi farklı bir perspektifle açıklamaya çalışmıştır. Keohane'nin 1984 yılında yazdığı *After Hegemony* isimli çalışması bu soru üzerinden hareketle değişen sistemde anarşik yapının varlığını kabul ettiğini fakat bu anarşiye rağmen Yapısalcı Realistlerin aksine iş birliğinin mümkün olabileceğini ileri sürmüştür (Keohane, 1984:57,85). Axelrod ve Keohane'nin (1993) ifade ettiği gibi "Anarşi değişmeden kalıyordu" fakat yine de "tek başına anarşi uluslararası sistemin doğasını belirleyemiyordu". Neo-liberal teorisyenlerin de kabul ettiği aynı anarşi içinde Yapısalcı Realistlerin en iyi ihtimalle riskli gördüğü minimal düzeyde bir iş birliği bile Neo-liberaller için uluslararası iş birliği, barışın sağlanması ve ortak çıkarlar durumunu sağlayabilecektir. Çünkü neo-liberaller için sistemin anarşik yapısı devletlerin iş birliğine ulaşması noktasında herhangi bir engel teşkil etmemektedir. Engel teşkil etmemede ki en temel etken ise yapısalcı realistler ve neo-liberaller açısından güç kapasitelerinin farklı alanlar üzerinden tanımlanmasıdır. Söylemsel olarak bakıldığında her iki yaklaşımda da güç kapasitelerinin varlığı üzerine vurgu yapılırken içsel boyutta bazı farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıklar devletlerin iş birliği yapması ve ortak çıkarlar doğrultusunda hareket etmeleri konusunda ki fikir ayrılıklarının en temel sebebidir. Yapısalcı realistler güç kapasitelerini tamamen devletin sahip olduğu askeri parametreler ve maddi kaynaklar üzerinden açıklarken Neo-liberaller için güç kapasiteleri ekonomik parametreler üzerinden açıklanmaktadır. Uluslararası sistemde Yapısalcı Realistlerin güç kapasitelerini maddi varlıklar üzerinden açıklaması bir tehdit algısını yarattığından dolayı devletler arasında iş birliği olasılığı oldukça azalmaktadır. Neo-liberaller için ise ekonomik bağlamlar üzerinden açıklanan güç kapasiteleri ortak çıkar ve iş birliği yaratmaya daha yatkındır (Sterling Folker, 2016:134; Reus-smit, 2014:289; Freeman, 2016:176).

Yapısalcı Realist ekole eleştiri niteliğinde ortaya çıkan Neo-liberal yaklaşım uluslararası sistemde ki iş birliği ve barışın sağlanması noktasında farklı bir yol çizmiş olsa da tam olarak bir çözüme ulaştıklarını söylemek mümkün değildir. Devletler arasında ki karşılıklı çıkar ilişkilerinin iş birliğine yol açtığı düşüncesinden hareket eden Neo-liberal yaklaşım tek başına bu çıkarın uluslararası iş birliğinin derecesi ve doğasını açıklayamayacağı konusunda ısrarcıdır. Devletler arasında çıkar birliği sağlansa bile uluslararası alanı kontrol edecek bir merkezi otoritenin yokluğu, iş birliğinin gerektirdiği sorumlulukların yerine getirilmesi konusunda bazı problemlerin yaşanmasına neden olacaktır (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 136-137). Öncelikle iş birliği yapma konusunda kandırılma korkusuyla hareket eden devletlerin iş birliği yapmak için harcayacakları maliyetleri düşündüğünde bunun masraflı bir çaba olduğunun farkına varacaklardır. Bu maliyetin yanında iş birliği yapacağı diğer devlete güvenememesi ve diğer devletten yeterince bilgi alamaması da ortaya çıkan diğer olumsuzluklardır. Bu olumsuz durumların varlığına rağmen Neo-liberal teorisyenler, merkezi otoritenin yokluğunda kandırılma korkusu yaşayan devletlerin, iş birliğine gidecek yolu uluslararası kurum ve rejimleri inşa etmesiyle mümkün olacağını savunur. Neo-liberallere göre uluslararası rejim ve kurumların, yukarıda bahsedilen anarşinin neden olduğu olumsuzlukları kısmen de olsa ortadan kaldırdığı ve iş birliğini mümkün hale getirdiği vurgulanmaktadır (Yanık, 2015:44-46, Sandıklı ve Kaya, 2012:139).

Yukarıda, Yapısalcı Realizm ve Neo-liberal teorinin uluslararası ilişkilere bakış açısını değerlendirdiğimizde, iki teori arasında bazı farklılıkların olmasına rağmen, her iki teorinin de rasyonel teoriler olduğunu söylemek mümkündür. Rasyonel olma anlamında her iki teori bazı noktalarda aynı bakış açısı üzerine inşa edilmişlerdir. Her iki teoriye göre uluslararası sistemde bulunan aktörlerin çıkarları zaten oluşmuş ve verili bir şekildedir. Aktörler dış çevrede var olan etkileşimlerden etkilenmez ve daha önceden verili olan çıkarlarının gerektirdiği gibi hareket ederler. Dolayısıyla öz-çıkara sahip ve rasyonel olan aktörler uluslararası sistemde sosyalleşmemiş olarak kabul edilirler. Her iki teorinin bulunduğu diğer bir ortak nokta ise dış faktörlerle herhangi bir ilişki içine girmeden son halini almış olan aktörlerin toplumsal çevrelerinden soyutlanmış olması ve sadece kendi çıkarlarını maksimize etmesi gereken bir varlık olarak uluslararası alanda ki yerini almasıdır. Çalışmamızın asıl odak noktasını oluşturan inşacı yaklaşımların ortaya çıkmasında etkili olan bu iki durum, Yapısal Realizm ve Neo-liberalizm açısından uluslararası ilişkilerin açıklanmasında yetersiz kaldığının en önemli

göstergesidir. Çalışmamızın devam eden bölümünde, yapısal realizm ve neo-liberalizme bir eleştiri niteliğinde ortaya çıkan ve uluslararası ilişkilerde yeni bir yaklaşım olarak kabul edilen inşacı yaklaşımın temel varsayımları üzerinde durulacaktır.

Her türden sosyal ilişkiyi açıklamaya çalışan bir alan olarak karşımıza çıkan inşacı yaklaşım, temelleri 18.yy’a kadar dayanan ve esasında klasik anlamda bir uluslararası ilişkiler teorisi olmayan bir yaklaşımdır. İnşacılık yaklaşımı, yaşanan dünyanın, doğanın sağladığı ham materyal ve maddi varlıkların yanında sosyal olanın inşa edilmesiyle bütünlük bir yapı olduğu varsayımı üzerine kurulmuştur. Bu varsayımdan hareketle bir sosyal ilişkiler ağı olarak karşımıza çıkan inşacı yaklaşım uluslararası ilişkiler alanına uyarlanırken maddi olan her şeyin ön plana çıkarılması ve sosyal olanın dikkate alınmaması hakkındaki eleştirisi ile gündeme gelmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası küresel sistemin geçirdiği değişim ve dönüşüme paralel olarak gündeme gelen İnşacılık kuramı, yapısalcı realistlerin savunduğu “verili sistemin ve maddi varlıkların aksine kültür, norm ve değerlerin ihmal edildiğini ve dolayısıyla sosyal olanın arka planda kaldığını iddia etmektedirler. Bir önceki bölümde de değindiğimiz üzere, Yapısalcı Realistler devletler arasında ki ilişkinin daha çok rekabete ve çatışmaya meyilli olduğunu savunurken Neo-liberaller anarşi ortamında dahi iş birliğinin mümkün olduğunu ifade etmişlerdir. Her iki yaklaşıma göre devletlerin davranışlarını etkileyecek unsurlar verili bir şekilde ve sabittir. Dolayısıyla devletler, sabit çıkarlarına göre hareket etmektedir. Fakat özellikle bu noktada farklı bir yol izleyen inşacı yaklaşım, yaşanan değişimlere eleştirel bir bakış açısı sunmuştur. İnşacı yaklaşımın savunduğu uluslararası ilişkiler ve uluslararası alan hakkındaki görüşlerini, uluslararası ilişkiler literatürüne “*World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations (1989)*” adlı kitabıyla, ilk kez değerlendiren ve taşıyan isim Nicholas Onuf olmuştur. Onuf, tüm sosyal gerçeklikler gibi uluslararası ilişkilerinde insanlar tarafından inşa edilebileceğini vurgulayarak disiplinde çığır açan yaklaşımlarda bulunmuştur. Fakat disiplin içerisinde inşacılık yaklaşımının daha fazla duyulmasını ve farklı analizlerle uluslararası ilişkilere uygulanmasını sağlayan isim Alexander Wendt olmuştur. Wendt’in inşacılık yaklaşımında üzerinde durduğu en önemli nokta “aktör-yapı” ilişkisidir (Wendt, 1992:398). Wendt’e göre uluslararası alan, siyasi ve sosyal aktörlerin eylemlerini gerçekleştirdiği sistemsel yapılar söz konusu olduğunda fiktisel veya normatif yapıların, materyal yapılar kadar önemli ve etkin olduğu bir ortamda şekillenmektedir. Dolayısıyla böyle bir ortamda şekillenen sistem ve aktörleri birbirinden bağımsız olarak düşünmek olanaksızdır. Sistemde yer alan yapıların sosyalleşmiş olduğunu savunan Wendt’e göre aktörlerin de sosyal varlıklar olduğuna vurgu yaparak, birbirine bağımlı şekilde etkileşime girdiklerini öne sürmüştür. Bu etkileşimin sonucunda birbirlerini yeniden ve yeniden inşa eden aktör ve yapılar iç içedir (Ereker, 2013:60-61; Demirtaş, 2017:171-172). Bu nedenle sabit bir aktör ve yapıdan bahsetmek mümkün olmamakta, değişen koşullar çerçevesinde birbirleriyle etkileşimin ürünü olarak yeni yapılar ve aktörler meydana gelmektedir. İnşacı yaklaşım yazarları arasında bu durum “yapı-yapan” ilişkisi içerisinde açıklanmaktadır(Fierke, 2002:342). Buna göre dünya politikaları, uluslararası alanda yer alan sosyal aktörlerin maddi varlıklardan ziyade ortak düşünceleri ve sosyal etkileşimleri tarafından oluşturulmaktadır. Dünya politikalarında değişim ve dönüşümün mümkün olduğunu savunan inşacı yaklaşım, sosyal aktör ve yapı arasında ki oluşturucu ve belirleyici etkileri dikkate alırken yapının yani sistemin temel özelliği olan anarşi üzerinde de durmaktadır. Yapısalcı realistler ve Neo-liberaller gibi uluslararası sistemde, devletlerin üstünde herhangi bir merkezi otoritenin bulunmaması nedeniyle anarşinin varlığını kabul eden inşacı yaklaşıma göre asıl üzerinde durulması gereken nokta anarşinin sosyal içeriği ve bunun nasıl yorumlandığıdır (Demirtaş, 2017:171; Arı ve Kıran, 2011:57). Bu noktada Wendt sistemde ki anarşinin her zaman gerginlik ve çatışmalara neden olmayacağını söyler. Çünkü Wendt’e göre anarşi devletlerin onu nasıl oluşturduğu ve algıladığıyla ilgilidir. Nihayetinde Wendt güç politikaları ve kapasitelerin dağılımı olarak görülen uluslararası sistemin sosyal bir insanın ürünü olduğunu vurgulamaktadır (Wendt, 1992:399). Wendt’in aktardığına göre Stephen Walt, anarşiyi, uluslararası sistemde ki güç dengesinin değil bu güç kapasitelerinin sebep olduğu “tehditler dengesi”nin yarattığını söylemektedir. Dolayısıyla devlet davranışlarını belirleyen tehditler dengesinin sosyal olarak inşa edildiğini kastetmek ister(Wendt, 1992:399). Devlet davranışlarında belirleyiciyi olan ve daha sonra üzerinde ayrıntılı bir şekilde duracağımız “kimlik ve çıkarlar”ın yapısı her devlet için farklı bir anarşinin ve tehditler dengesinin var olmasına yol açmaktadır. Burada kastedilen durumu Wendt “...dostların anarşisi düşmanların anarşisinden farklıdır” sözüyle açıklamaktadır (Wendt, 1992:388). Bu sözü ile Wendt devletlerin gerçekleştirdiği eylemlerde “kimlik” ve “bilgi dağılımı” kavramlarının

önemine vurgu yaparken anarşinin her zaman gerginlik ve çatışmaya neden olmadığı görüşünü de desteklemiştir. Uluslararası sistemde dost-düşman olarak inşa edilen kimliklerin ifade ettiği anlamlara göre hareket eden devletler dostlarına karşı düşmanlarına farklı davranmaktadırlar. Çünkü düşmanlar tehdit edicidirler fakat dostlar değildir. Örnek vermek gerekirse hem Kanada hem de Küba ABD'nin komşularıdır fakat sistemin özelliği olan anarşi ve güç dengesi neden ilkinin ABD'nin yakın bir müttefiki ikincisinin ise azılı bir düşmanı olduğunu açıklayamaz. Burada üzerinde durmak istediğimiz nokta inşacı yaklaşımın temel varsayımlarından biri olan “kimlik” kavramıdır. İnşacı yaklaşımın uluslararası ilişkiler alanında kimlik ile ilgili yaptığı çalışmalar genel olarak soğuk savaş sonrası döneme denk gelmektedir. İki kutuplu sistemin sona ermesi, küresel olarak yaşanan değişimler ve zaten sistemde var olan anarşinin yarattığı belirsizlik devlet davranışlarında “kimlik” kavramına vurgu yapılmasının en önemli nedenleridir. Özellikle uluslararası alanda anarşinin neden olduğu belirsizlik durumu ve bunun yarattığı tehlike durumları “risk toplumlarının” var olmasına neden olmuş.

3.KONSTRÜKTİVİST YAKLAŞIMDA ALGI YÖNETİMİ

Öncelikle algı yönetimi kavramını tanımlamak gerekirse, algı yönetimi tarihsel süreç içerisinde farklı disiplinlerle birlikte uluslararası ilişkiler disiplini de kullanılmış olan ancak kavramsallaştırılması ve bu kavramın kullanılması 20.yy başlarında gerçekleşen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak ABD Savunma Bakanlığı tarafından algı yönetimi; “Kitlelerin duygu, düşünce, amaç, mantık, istihbarat sistemleri ve liderleri etkileyerek seçili bilgilerin yayılması ve/veya durdurulması; bunun sonucunda hedef kitlenin davranış ve düşüncelerinin hedefleyenin istekleri doğrultusunda yönlendirilmesidir” şeklinde tanımlanmıştır (US Department of Defense, 2007). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, algı yönetiminde amaç uluslararası ilişkilerde önemli hale gelen ve eylemlerinin dikkate alındığı kitlenin yönetilmesidir. Bu anlamda inşacılık yaklaşımında, yukarıda da değindiğimiz gibi, bireye dair öne çıkan en önemli faktör insanın bireysel bir varlık olmasından ziyade sosyal, aktif ve toplumsal bir varlık olarak karşımıza çıkmasıdır. İnsanlar yapılan işler, gerçekleştirilen eylemler ve söylem yolu ile yer aldıkları toplumu inşa ederler ve bu toplumda kendileri de inşa edilirler. İnşacılık yaklaşımını, uluslararası ilişkiler disiplini de kullanan Nicholas Onuf ve bu yaklaşımın teorik ve kavramsal zemine oturmasını sağlayan Alexander Wendt, John Ruggie ve Friedrich Kratochwil çalışmalarında Antony Giddens'in yapılanma (structuration), Jürgen Habermas'ın konuşma etkinliği (speech act) ve Ludwig Wittgenstein'in dil bilim çalışmalarından etkilenmişlerdir (Büyüktanır, 2015:5). Wittgenstein'e göre konuşmak sadece iletişim kurmak değildir, aynı zamanda eylemin bir türüdür. Bu durumu destekleyen Onuf'ta “ilk başta eylem/fiil” diyerek, konuşmamamızın eylemlerimizi oluşturduğu ve bu yol ile sosyalleşen bir varlık haline geldiğimizi söyler (Alpyağıl, 2002:147). Bu bağlam da uluslararası alanda sosyal bir varlık olarak birey ve bireylerin oluşturduğu kitlelerin eylemlerinin, devletler tarafından daha fazla dikkate alınması gerektiğini vurgulayan inşacılık yaklaşımının algı yönetimi ile ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Hem inşacılık yaklaşımında hem algı yönetimi konseptinde birey ve onun yarattığı ilişkilere oldukça önem atfedilmektedir. Sosyalleşen varlıklar olarak bireyler, inşacılık yaklaşımında, uluslararası ilişkileri anlamlandırmaya çalışırken dikkate alınması gereken varlıklar olarak karşımıza çıkmaktayken, algı yönetimi konseptinde ise bireylerin inşa ettiği ilişkiler ön plana çıkmaktadır.

İnşacılık yaklaşımı ile algı yönetimi konsepti arasında ki diğer bir ortak nokta ise, inşacılık yaklaşımının uluslararası ilişkileri anlamlandırma sürecinde, “nasıl mümkün oldu?” sorusunu sorması ve algı yönetimi konseptinin bu soruya cevap niteliğinde olmasıdır. Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse; Amerika Birleşik Devletleri, nükleer güce sahip iki devlet olan Kuzey Kore ve Irak'ı şer eksen (axis of evil) olarak tanımlarken, Kuzey Kore ile anlaşma yoluna gitmiş, Irak'ın ise işgaline karar vermiştir. İnşacı yaklaşım, ABD'nin bu tutumunun arka planında ki nedenlerine yoğunlaşmaktansa, verilen bu kararın “nasıl mümkün oldu?” konusunu sorgulamaktadır. İnşacı yaklaşımın sorguladığı bu soruya yanıt olarak algı yönetimi konseptine başvuracak olursak, Irak'ın uluslararası alanda eylem ve söylemlerinin bir tehdit algısı yaratması ve ABD'nin bu tehdit algısı karşısında davranış ve tutumlarını, biriyle anlaşma diğeri ise işgal kararı şeklinde gerçekleştirmesi sonucunu doğurarak algı yönetiminin etkisini ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda, uluslararası alanda devletlerin eylemsel ve söylemsel olarak inşa ettiği algılar, devletlerin karar alma süreçlerinde oldukça etkili olabilmektedir. Algıların inşa edilmesi sürecinde ön plana çıkan diğer bir konu ise hem inşacı yaklaşımın sıklıkla vurgu yaptığı hem de algı yönetimi yapılırken kullanılan araçların sıklıkla faydalandığı bir kavram olan

“kimlikler”in varlığıdır (Demirtaş, 2017:173). İnşacı yaklaşımda, kimlik kavramı, devletlerin dış politikalarında nasıl hareket edecekleri ve nasıl dış politika uygulamaları gerçekleştirecekleri konusunda doğrudan doğruya etkilidir. Nitekim devletler öncelikle sosyal olarak kimliklerini inşa ederler ve bu kimliklerin gerektirdiği çıkarlarına göre de politika uygulamalarında bulunurlar (Özkural Köroğlu, 2015:76-77). Kimlik inşasında da devletler sıklıkla algı yönetimi konseptinden faydalanırlar. Uluslararası alanda ve ulusal düzeyde devletler, amaçladıkları hedeflere ulaşabilmek, bu amaç doğrultusunda belirledikleri hedefleri ikna etmek, etkilemek, yönlendirmek, kontrol etmek ve inşa ettikleri kimliklerin doğrultusunda çıkarlarını gerçekleştirmek için algı yönetimi araçlarına başvururlar. Özellikle inşacı yaklaşım bağlamında değerlendirdiğimizde inşacı yaklaşımın varsayımları ile örtüşen ve bu varsayımlar doğrultusunda amaç ve hedeflere ulaşmayı sağlayan en uygun algı yönetimi aracı ise “Kamu Diplomasisi”dir. Bir diğer bölümde daha ayrıntılı bir şekilde değineceğimiz kamu diplomasisi faaliyetleri kapsamında, kimlik inşası ve kimliklerin oluşturduğu çıkarlar doğrultusunda hareket eden devletler, dış politika ve kamuoyuna yönelik olarak yaptıkları çalışmalarında bir yandan kendi kimliklerini belirlerken bir yandan da diğer devletlerin kimliklerini de tanımlamış olurlar (Checkel, 1998:346). Başka bir deyişle “kimliğin çift yönlülüğü” olarak niteleyebileceğimiz bu durum daha çok devletlerin oluşturdukları algı ve diğer devletin bundan ne algıladığı ile ilgilidir. Algı yaratma ve bu algıları yönetme konusunda algı yönetiminin, devletlerin sosyal yanına yaptığı vurguyu da göz önüne alarak, inşacı yaklaşım temelinde bir algı yönetimi aracı olan kamu diplomasisinin önemine de dikkat çekmek gerekir. Bu anlamda bir diğer bölümümüz kamu diplomasisinin gelişim tarihi, tanımı ve inşacı yaklaşımın temel varsayımları çerçevesinde kamu diplomasisi faaliyetleri ele alınacaktır.

4.KONSTRÜKTİVİST YAKLAŞIM VE KAMU DİPLOMASİSİ

Devletleri sosyal varlıklar olarak kabul eden inşacı yaklaşıma göre uluslararası sistem, çok çeşitli aktörlerin etkileşim ve iletişim halinde olduğu ve bu etkileşim ve iletişimler sayesinde sosyal bir insanın ürünü olarak ortaya çıkan bir sistem olarak değerlendirilmektedir. Rasyonalist teorilerin aksine aktör ve yapıya farklı roller yükleyen ve uluslararası meseleleri bu açıdan değerlendirmeye çalışan inşacı yaklaşım, aktörün yapı içerisinde ki eylemlerini de sosyal boyutları ile değerlendirmektedir. Bu durumda aktörlerin uluslararası sistem içerisinde diğer aktörlerle ilişkilerinde hangi araçları kullanacakları, onların sosyal kimliklerine ve çıkar algılamalarına bağlı olarak belirlenmektedir. İnşacılar, aktörlerce paylaşılan fikir, inanç ve değerler sisteminin yapısal özellikler gösterdiği ve sosyal ve siyasi eylemler üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu fikrinin altını çizmektedir. Bir değerlendirme yapmak gerekirse, inşacı yaklaşımda devletlerin dış politika eylemleri, büyük ölçüde onların oluşturdukları kimlik ve bu kimliklerin yaratmış olduğu algılar üzerinden şekillenmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere, devletler dış politika eylemlerinde sert güç unsurlarından mı yoksa yumuşak güç unsurlarından mı faydalanacaklarına, diğer devletlerden almış olduğu algılara göre karar vereceklerdir. Yalnız burada inşacı yaklaşım açısından dikkat edeceğimiz nokta, devletlerin sadece maddi güç kapasiteleri tarafından değil aynı zamanda sosyal güç ve kapasiteleri tarafından da tanımlanması gerektiğidir. Temel varsayımları itibariyle inşacı yaklaşım, devletlerin ve devletler arasında ki ilişkilerin sosyal boyutlarına vurgu yaparken dış politikada da devletlerin daha çok yumuşak güç kapasitelerini kullandığını iddia ederler. Nitekim uluslararası sistemde artan karşılıklı etkileşim, iş birliği ve karşılıklı bağımlılık bu iddiayı destekler biçimdedir. Özellikle yukarıda da değindiğimiz gibi Nye ve Keohane’nin ortaya attığı karşılıklı bağımlılık teorisine göre, devletler giderek birbirlerine daha bağımlı hale geldikleri için birbirleriyle ilişkilerinde yumuşak güç unsuru olan sosyal yapıları, diplomasiyi, etkileşimi ve iş birliğini daha çok kullanmaktadırlar (Gürkaynak ve Yalçiner, 2009:77). Ayrıca yumuşak güç kavramını literatüre kazandıran Nye ’ye göre devletler üç yol izleyerek amaçladığı hedeflerine ulaşabilir. İlk olarak zorlayıcı diplomasi yollarını kullanarak, ikinci yol karşılığını ödeyerek ve son olarak ise bir devletin veya devletlerin onun sistemini beğenmesi, hayran olması, etkileycilik ile diğer devleti cezpt etmesi yolu ile amaçlarına ulaşabilmektedir (Nye, 2005: 15-16). Nye özellikle son yol olan ve yumuşak güç unsurlarını kullanarak ulaşabileceği yolu vurgulamaktadır. Bu noktada yumuşak güç unsurlarının en çok kullanıldığı algı yönetimi aracı ise kamu diplomasisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel anlamda hükümet-hükümet ilişkileri olarak yürütülen diplomasi faaliyetleri 20.yy’ın başlarına gelindiğinde, hükümet- hükümet ve hükümet-halk ilişkileri şeklinde çok kapsamlı bir boyut halini almıştır. 1965 yılından sonra bu ilişki biçimini kamu diplomasisi olarak tanımlayacak olan Edward Murrow’a göre;

Kamu diplomasisi dış politikanın oluşması ve yönetilmesi konusunda halkın tutumlarının etkisiyle ilgilenmektedir. Geleneksel diplomasinin ötesinde uluslararası ilişkilerin boyutları, diğer ülkelerde ki kamuoyu hükümetlerinin yetiştirilmesi, bir ülkede ki özel grupların ve ilgi alanlarının diğerleriyle etkileşimi, dış ilişkilerin raporlanması ve politika üzerinde ki etkisi, dış temsilciler arasında ki iletişimi ve de diğer kültürel arasında ki iletişimi kapsamaktadır (Cull, 2009:19).

Bu tanımdan hareketle, kamu diplomasisinin asıl amacının köklü ilişkiler inşa etmek olduğunu söylemek mümkündür. Başlıca hedefleri, diğer ülkeler hakkında bilgi sahibi olarak onların kültürlerini anlamak, ülkeler hakkında oluşan yanlış algılamaları düzeltmek, diğer ülkeler ile ortak payda bulmak ve bu paydalar üzerinden ilişkiler kurmak ve tüm bunlarla birlikte bir itibar inşa etmek şeklinde sıralayabiliriz (Leonard vd., 2002:8). Kamu diplomasisinin en önemli özelliği uluslararası ilişkilerin değişen yapısına paralel olarak dinamik bir kavram olarak değerlendirilmesidir. Bu anlamda devletler arasında artan etkileşim ve karşılıklı bağımlılığın neticesinde, kamu diplomasisi sosyalleşen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal niteliği itibariyle inşacı yaklaşımın, özellikle dış politika noktasında, sosyal olanın temel alındığı varsayımları ile örtüşen kamu diplomasisi, bir ulusun fikirlerini, düşüncelerini, kurumlarını, kültürlerini; aynı zamanda onların ulusal çıkarlarını ve mevcut politikalarını anlamak amacıyla bir hükümetin yabancı toplumlarla yürüttüğü iletişim süreci olarak da tanımlanabilir (Tuch, 1990:3). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere çok aktörlü yeni uluslararası sistem de devletlerin sosyal yapıları ve bu sosyal yapıların oluşturduğu “kimlik” kavramı ön plana çıktıkça, devlet ilişkilerinde yumuşak güç unsuru ve yumuşak güç unsurunun en temel aracı olan kamu diplomasisi kavramı da ön plana çıkmaktadır. İnşacı yaklaşıma göre uluslararası sistemde devletlerin birbirleriyle kurdukları etkileşim ve iletişimi artık devletlerin sahip olduğu kimlikleri belirlemektedir. Çift yönlü ve çok sayılı bir yaratma işlemi olan kimlik inşasıyla birlikte çıkarlarda sürekli olarak değişeceğinden devlet davranışları da sürekli bir şekilde değişme ve farklılaşma eğiliminde olacaktır.

SONUÇ

1980’li yıllardan itibaren büyük bir değişim ve dönüşüm yaşayan uluslararası sisteme dair farklı varsayımlar geliştirerek açıklamaya çalışan inşacı yaklaşım, temelleri 18. Yy’a dayanan ve esasında sosyoloji ve sosyal kuramların bir konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. İnşacı yaklaşımları uluslararası ilişkiler literatürüne uygulayan ilk isim ise Nicholas Onuf olmuştur. Alexander Wendt, John Ruggie, Friedrich Kratochwil ve Ted Hoph ise inşacılığın uluslararası ilişkilerde teorik ve kavramsal zemine oturmasına katkı sağlamışlardır. Uluslararası sistemde yaşanan değişim ve dönüşümde meydana gelen olayları açıklamak noktasında yetersiz kalan dönemin hakim teorileri dediğimiz rasyonalist teorilere bir eleştiri ve çözüm niteliğinde olan inşacı yaklaşımın, uluslararası ilişkilere dair en temel varsayımı uluslararası sistemin sosyal bir inşanın ürünü olarak karşımıza çıkmasıdır. İnşacı yaklaşımda uluslararası alan, siyasi ve sosyal aktörlerin eylemlerini gerçekleştirdiği ve sürekli bir etkileşim içerisinde olduğu bir alan olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca inşacı yaklaşım uluslararası yapıda yer alan aktörlerin sosyalleşmiş varlıklar olduğunu ve bu anlamda sosyalleşmiş olan aktörlerin, uluslararası sistemde birbirine bağımlı bir şekilde sürekli bir etkileşim içerisinde olduğunu ve bu etkileşim içinde var olan duruma göre yeniden ve yeniden inşa edildiklerini iddia etmektedir. Bu anlamda uluslararası ilişkiler literatüründe inşacı yaklaşım sosyal yapıların önemine dikkat çekmektedir ve bu yönüyle de uluslararası sistemi maddi güç parametreleri tarafından açıklayan rasyonalist teorilere karşı rakip bir varsayımla gündeme gelmektedir. İnşacı yaklaşım, uluslararası sistemde devletleri kontrol edecek merkezi bir güç bulunmadığından sistemin yapısının anarşik olduğu ve bu sebeple devletler arasında ki hakim ilişki biçiminin çatışma olduğunu varsayan rasyonalist teoriler ile aynı fikri taşımaktadır. Fakat anarşinin doğası noktasında farklı bir yaklaşıma sahip olan inşacı yaklaşıma göre, Wendt’in de ifade ettiği gibi “dostların anarşisi düşmanların anarşisinden farklıdır” diyerek anarşinin her zaman gerginliklere ve çatışmalara neden olmadığı fikrini iddia etmektedir. Bu noktadan hareketle, anarşik bir uluslararası sistemde devletler, sosyal olarak inşa edilen kimlikleri ile ve bu kimliklerinin yarattığı çıkarlar ile hareket edeceklerdir. İnşacı yaklaşıma göre kimlikler, uluslararası siyaset ette değişen durumlara göre yeniden inşa edilen dinamikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda çıkarlar da kimliklerin yaratılarına göre sürekli bir değişim içerisinde olduklarıdır.

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere, uluslararası sistem içerisinde kimlik, norm, değer ve kültür gibi sosyal unsurların varlığına ağırlık veren inşacı yaklaşıma göre, devletler dış politikalarında da sıklıkla sosyal unsurlarını kullanan bir hareket tarzı benimseyeceklerdir. Bu anlamda, sosyal unsurları en etkili biçimde kullanan ve temelde ikna ve rıza üretmeyi amaçlayan algı yönetimi ve algı yönetimi araçları ile inşacı yaklaşım arasında ilişkisel bir bağ vardır. Algı yönetiminde kitlelerin duygu ve düşüncelerini etkileyerek onları kendi rızaları doğrultusunda yönlendirmek isteyen devletler bu noktada en çok sosyal güç unsurları dediğimiz yumuşak güç parametrelerini kullanmaktadırlar. Bugün, hem maliyetsiz hem de rıza üretimi yapan bir kaynak olarak yumuşak güç parametreleri, dış politikada gerek karar alma süreçlerinde gerek eylemlerinde devletlerin sıklıkla kullandığı bir dinamik olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de kitlesel iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla, algıların manipüleyle açık hale gelmesi ve kitlelerin daha kolay yönlendirilmesi göz önüne alındığında, yumuşak güç parametrelerini kullanan devletlerin, amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla başvurdukları yöntem, bir algı yönetimi aracı olan kamu diplomasisidir. Tabi ki tek başına kamu diplomasisi yumuşak güç parametrelerini ifade eden bir niteliğe ve içeriğe sahip değildir. Fakat kamu diplomasisinde önemi olan cezp edicilik sağlayan ve hayranlık uyandıran değerlerin yaratılmasıdır. Bu yönüyle, inşacı yaklaşımda sıklıkla dile getirilen kimlik, kültür, norm ve değerlerin dikkate alınması ile örtüşen bir araç olduğundan dolayı kamu diplomasisi ile inşacı yaklaşım arasında örtüşen bir bağ vardır. Bu anlamda kamu diplomasisinin dikkat çektiği nokta da algı yönetimini kullanarak sosyal yapıların ikna ve rızaya dair üretilmesidir. Dış politikada uygulanan politikalar ile ikna ve rızanın üretildiği sonuçlar elde edilirse daha başarılı sonuçlar da elde edilecektir.

KAYNAKÇA

1. ARI, Ö., ve KIRAN, A., 2011, “Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık”, Ekev Akademi Dergisi, 15(46), ss.49-64.
2. ARI, T., 2012. Uluslararası İlişkilerde Post Modern Analizler: Kimlik, Kültür, Güvenlik Ve Dış Politika, MKM Yayıncılık, Bursa, 185s.
3. AXELROD, R., KEOHANE, R.O., 1985. “Achieving Cooperation Under Anarchy: Strategies and Institutions”, World Politics Press, 38(1), ss.226-254.
4. AYDIN, M., 2004, “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, 1(1), ss.33-60.
5. BALCI, A., 2017. “Realizm”, Ed.: A. Balcı ve Ş. Kardaş, Küre yayınları, İstanbul, ss.119-146.
6. BOZDAĞLIOĞLU, Y., ve ÖZEN, Ç., 2004. “Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık”, Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, 1(4), ss.59-79.
7. DEMİRTAŞ, B., 2017., “İnşacılık”, Ed.: Ş. Kardaş ve A. Balcı, Küre Yayınları, İstanbul, ss.167-183.
8. EREKER, F., 2013, “Dış Politikayı Analiz Etmek: Dış Politika Analizinde Yapan-Yapı Sorunu”, Uluslararası İlişkiler, 9(36), ss.45-71.
9. FİERKE, K.M., 2002, “Links Across the Abyss: Language and Logic in International Relations”, International Studies Quarterly, 46(3), ss. 331-354.
10. FREEMAN, M., 2016, “Neoliberal Politikalar ve İnsan Hakları”, Çev.: Ş.E. Topuzkamış, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fköltesi Dergisi, 17(2), ss.165-188.
11. GOLDSTEIN, J. S., ve PEVEHOUSE, J. C., 2015. Uluslararası İlişkiler, Çev. H. Özdemir, BB101 Yayınları, Ankara, 660s.
12. JERVİS, R., 1999, “Realism, Neoliberalism and Cooperation: Understanding the Debate”, International Security, 24(1), ss.42-63.
13. KEOHANE, R. O., 1984. “After Hegemony: Cooperation and Discord in World Political Economy”, Researchgate, 49-64, https://www.researchgate.net/publication/243721473_After_Hegemony_Cooperation_and_Discord_in_World_Political_Economy, (05.09.2019).
14. KEOHANE, R. O., and NYE, J. S., 1987. “Power and Interdependence Revisited”, International Organization, 41(4), ss.725-753
15. KEOHANE, R.O., and NYE, J.S., 1972. “Transnational Relations and World Politics”, University of Wisconsin Press Journals Division, 25(3), ss.329-349.
16. MORGENTHAU, H.J., 1946, “Scientific Man Versus Power Politics”, Chicago, University of Chicago Press, 245s.
17. REUS-SMİTH, C., 2014. “Konstruktivizm”, Ed.: S. Burchill ve A. Linklater, Çev. M. Ağcan ve A. Aslan, Küre Yayınları, İstanbul, ss.285-313.

- 18.SANDIKLI, A., ve KAYA, E., 2012. “Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış”, Ed.: A. Sandıklı, BİLGESAM, İstanbul, ss.133-164.
- 19.STERLING FOLKER, F., 2016. “Neoliberalizm”, Ed.: T. Dunne, M. Kurki ve S. Smith, Çev. Ö. Kelekçi, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Sakarya, ss.131-152.
- 20.ARI, T., 2006. Uluslararası İlişkiler Teorileri, Alfa Yayınevi, İstanbul, 560s.
- 21.TURAN, S., 2015. “Neorealist Kuram Bağlamında Ukrayna Krizinin Değerlendirilmesi”, Ed.: S. Turan ve N. Özkural Köroğlu, Dora Yayınevi, Bursa, ss.17-44.
- 22.ÜNAY, S., 1998. “Yapısal realizm ve ötesi Kenneth Waltz'un "Uluslararası Siyaset Teorisi"ne eleştirel bir yaklaşım”, Dergipark Disiplinlerarası Çatışmalar Dergisi, (4), ss.207-216.
- 23.WENDT, A., 1992, “Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics”, International Organization The MIT Press, 46(2), ss.391-425.
- 24.YANIK, L. K., 2015. “Liberalizm Bir Yazın Değerlendirmesi”, Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi, 12(46), ss.35-55.
- 25.BÜYÜKTANIR, D., 2015, “Tolumsal İnşacı Yaklaşım ve Avrupa Bütünleşmesinin Açıklanmasına Katkıları”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 14(2), ss.1-24.
- 26.ALPYAĞIL, R., 2002, “Dil Oyunlarından Dilin Yapı Bozumuna”, Doğu-Batı Dergisi, (19), ss.135-150.
- 27.ÖZKURAL KÖROĞLU, N., 2015. “Konstrüktivist Yaklaşım Bağlamında Avrupa Komşuluk Politikası Örnek Olayının Analizi”, Ed.: S. Turan ve N. Özkural Köroğlu, Dora Yayınevi, Bursa, ss.68-105.
- 28.CHECKEL, J., 1998, “The Constructivist Turn in International Relations Theory”, World Politics, 50(2), s.324-348.
- 29.GÜRKAYNAK, M. ve YALÇINER, S., 2009, “Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, 6(23), ss.73-92.
- 30.NYE, J., 2005. Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarmanın Yolu, Elips Yayınevi, Ankara, 175s.
- 31.LEONARD, M., STEAD, C., ve SMEWİG, C., 2002. Public Diplomacy, The Foreign Policy Center, 101s.
- 32.CULL, N.J., 2009. Public Diplomacy: Lessons from the Past, Figueroa Press, Los Angeles, 62s.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**DELİLİK OLGUSUNU SOSYOLOJİK YÖNTEMLE ANALİZ ETMEK: TANIM
PROBLEMİNİN AŞILMASI ÜZERİNE**
ANALYSIS OF MADNESS WITH SOCIOLOGICAL METHOD: A PROPOSAL ON
OVERCOMING THE PROBLEM OF DEFINITION

Büşra Nur TOPAL

Arş. Gör., Samsun Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi İletişim Tasarımı ve Yönetimi Bölümü.
Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı

ÖZET

Klasik-Skolastik felsefenin tek sorunsalı olan "...nedir?" [*qu'est-ce que...?*] ile soru sorma formülasyonu, modern dönemde Fransız entelijansı tarafından sahiplenilmiştir. Fransız akademik alanı bu soruya verilen yanıtlardan müretteptir. Başka bir deyişle, Fransız entelektüelinin araştırma/inceleme pratiği, bir şeyin mahiyetini soruşturan "... nedir?" [*qu'est-ce que...?*] sorusunda açığa vurulur. Öyle ki, kanonik diyebileceğimiz kitapların isimlerinin taranması ile dahi bu pratiğin kısa bir takibi yapılabilir. Yolu Fransız akademiasına düşenlerin başvurduğu bu sorunun handikapı, bize göre, soruşturduğu şeyi sabit, dışarıda, orada bir yerde varolan ve araştırmacı tarafından keşfedilmeyi bekleyen bir töz olarak görmesidir. Bu durumda olan şey şudur: Dış dünyada, halihazırda bekleyen bir töz vardır; adına delilik, göç, kadın, sefalet, zenginlik, eğitim veya liderlik, kezâ eşitsizlik veya zorluk diyebiliriz; ve araştırmacı elindeki check-list ile yahut çizilmiş bir eşkale baka baka gidip onları aramaktadır; ve bulmaktadır da. Gerçekte olan biten şeyi gerçekte olduğu haliyle değil de elindeki listenin kriterlerine en çok uyanı aramaktadır. Bu, felsefi yöntemin arayışıdır. Oysa, sosyal bilim araştırmacısı nesnesini keşfetmek yerine nesnesini kurar, inşa eder. Sosyolojik nesne sosyoloji biliminin bilgi üretme prosedürleri ve teknikleri tarafından oluşturulur. Şeyleri sabit ve tanımlanmış halleriyle değil bir ilişki biçimi olarak kavrar sosyolog. Zira şeyler bir dinamizm içinde, bir ilişki biçimi olarak kendilerini gösterirler.

Bu çalışma, elde hazır delilik tanımları ile yola çıkmanın açığa çıkardığı problemler üzerine bir değerlendirme niteliği taşıyor olup deliliğin bir ilişki biçimi olarak analiz edilmesi gerektiğini önermektedir. Deliliğin (ve aslında her şeyin) tanımını baştan koymak yerine, kendi ilişkiselliği içinde, yatay ve dikey uzanımları ile birlikte, burada ve şimdiki haliyle kavranması gerektiğine yöneliktir. Bu değerlendirme ile "...nedir?" sorusunun karşısına sosyolojik soru sorma formülasyonu olan "...nasıl?" sorusu yerleştirilmektedir. Böylesi bir yaklaşım ve kavrayış sayesinde şeyler, bir sonuç olarak ele alınmış olmaktadır; doğal başlangıç noktası olarak değil. Bu çalışmanın önemi bu tür bir yaklaşımın sağladığı şu avantajla ilgilidir: İnceleme nesnemizin, esasında, birçok operasyon ve koşullandırma ile üzerinin örtülmüş olduğunu fark ederiz. Şu anda ve burada olan şey (bizim araştırmamızda "delilik") nasıl bir süreç içerisinde şimdiki haline geldi, hangi ilişki ağlarından geçerek mevcut zarflara mazruf oldu ve cari durumdaki yapısına nasıl kavuştu gibi soruları sorarak, şeylerin niçin başka türlü değil de "bu" türlü var olduğunu analiz edebiliriz ancak. Dolayısıyla bu çalışmanın önemi, deliliğe yönelik yaklaşımları analiz etmeden, evvela deliliğin gerçekliğini tahlil edecek yönetime karar verilmesi gerektiğine yönelik olan teklifinde gizlidir.

Anahtar Kelimeler: Delilik, Sosyolojik Yöntem, Deliliği Tanım Problemi, Deliliğin İlişkisel Analizi

ABSTRACT

The only problematic of Classical-Scholastic philosophy is "... what?" [qu'est-ce que ...?], in the modern state of the French intelligentsia. The French academic field is the sum of the answers to this question. In other words, the research / examination practice of the French intellectual is revealed in this question. So much so that even a short follow-up of this practice can be done by scanning the names of the canonical books. The handicap of this question, the way the French academics resort to, is that, in our opinion, it sees what it is investigating as a fixed, external, existent place and waiting to be discovered by the researcher. What happens in this case is: In the outer world, there is already a substance waiting; we can call it madness, immigration, women, misery, wealth, education or leadership, or inequality or difficulty; and the researcher is looking for a checklist or a drawn scarf, looking for them; and also. He is looking for the thing that most actually fits the criteria of the list, not what it really is. This is the search for the philosophical method. However, the social science researcher constructs the object instead of discovering it. The sociological object is formed by the knowledge-producing procedures and techniques of sociology. The sociologist grasps things as a form of relationship, not fixed and defined. Because things show themselves as a form of relationship within a dynamism.

This study is an evaluation of the problems caused by the definition of ready-made madness in hand and suggests that madness should be analyzed as a form of relationship. Instead of restoring the definition of madness (and indeed everything), it is intended to be grasped in its relationality, with its horizontal and vertical extensions, here and now. In this assessment, this question is placed for "what is...?": The sociological questioning formulation is "how is ...?". Through such an approach and understanding, things are treated as a result; not as a natural starting point. The importance of this study is related to the following advantage of such an approach: We realize that our object of investigation is essentially covered by many operations and conditioning. What is happening now and here ("madness" in our research) has become present in the process, which has become available to the existing envelopes through networks of relations and how it has reached its current state structure, why things are not "otherwise". We can only analyze that. Therefore, the importance of this study is hidden in the proposal that it is necessary to decide the method to analyze the reality of madness without first analyzing the approaches to madness.

Keywords: Madness, Sociological Method, Definition Problem of Madness, Relational Analysis of Madness

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

TÜRKİYE’DE GÜNÜMÜZ SANATININ KAVRAMSAL AÇILIMI: HAZIR NESNE VE FİKİR
A CONCEPTUAL EXPLANATION OF MODERN DAY ART IN TURKEY: READY MADE AND IDEA

Evrin ÖZESKİCİ

Öğretim Görevlisi, Uşak Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü

ÖZET

Günümüz sanatı fikir ve kavramlar üzerine gelişim göstermektedir. Sanatta yeni ve farklı uygulamaları destekleyerek hazır nesnenin ve sürecin önemini vurgulamaktadır. Duchamp’ın başlattığı sanatta fikir ve algı düşüncesi sanatın yönünü tamamen değiştirmiştir. Bu sebeple sanatta hazır nesnenin öneminin ortaya çıkması ve fikirle desteklenmesiyle birlikte günümüz dünya sanatıyla Türk sanatında yaşanan gelişmeler eş zamanlı olarak devam etmektedir. Dolayısıyla araştırmanın amacı Türk sanatının yeni oluşumlarının neler olduğunu ortaya koymak ve günümüz sanatında yapılan çalışmaların hazır nesne ve fikirle ne gibi bağlantılarının olduğunu sorgulamaktır. Aynı zamanda Türk toplum yapısında yaşanan değişimler, gelişmeler ve problemlerin etkisinin olup olmadığını araştırmaktır.

Araştırmanın konusu günümüz Türk sanatında hazır nesnenin ve fikrin neden önemli olduğudur. Günümüz sanatında endüstriyel bir hazır nesnenin kendi bulunduğu ortamdan çıkarılıp bağlam değişikliğine uğratılması söz konusudur. Bu durum fikir sanatının varlığını kanıtlamaktadır. Fikir sanatının günümüz sanatında neden ihtiyaç haline geldiği düşüncesinin bilinmesi araştırmanın bir diğer konusudur. Bu durum sanatın farklı disiplinlere bile ihtiyaç duymadan sadece fikirle bile her şeyin sanat olabileceğini öngörmektedir. Sanattaki bu dönüşümü tetikleyen unsurların bilinmesi konuya açıklık getirecektir.

Araştırma Türk sanatının kavramsal gelişimine etkisi olan Altan Gürman ve Bedri Baykam ile sınırlandırılmıştır. Aynı zamanda günümüz Türk sanatının genç sanatçılarından Alper Aydın ve Müge Yılmaz’ın eser örneklerine yer verilmiştir. Seçilen sanatçılar hazır nesneyi bir dönüşüm ve ifade aracı olarak ele alıp yorumladığı için seçilmiştir. Genco Gülan ise Türkiye’de fikir sanatının önemli bir sanatçısı olduğundan dolayı araştırmaya dahil edilmiştir.

Araştırmanın problemleri şu şekilde sıralanabilir: Türk sanatının değişen dinamikleri nelerdir? Türkiye’de günümüz sanatçılarının eserlerinde hazır nesne ile fikrin sorgulanmasına iten sebepler nelerdir? Sanatçının ihtiyaç duyduğu hazır nesneler ile toplumda yaşanan problemlerin bir etkisi var mıdır? Bu soruların cevapları Türkiye’deki sanatın nasıl gelişim gösterdiğine ışık tutacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hazır Nesne, Fikir, Günümüz Türk Sanatı, Kavramsal Açılım.

ABSTRACT

Modern day art is constantly developing with regards to ideas and concepts. Supporting new and different applications in art, it emphasizes the importance of ready made and the process. The idea and perceptive notion in art that Duchamp started changed the direction of art entirely. That is why with the importance of ready made in art emerging and it being supported with ideas, the developments in modern day world art and Turkish art have been proceeding simultaneously. Therefore, the aim of this study is to present what the developments in Turkish art are and to question the types of connections ready made

and ideas have with the works produced in modern day art. At the same time, to research whether the changes, developments and problems occurring in the structure of the Turkish society have an impact or not.

The focus of the research is why ready made and ideas are important in modern day Turkish Art. In modern day art, taking an industrial material out of its environment and contextually transforming it is in question. This situation proves the existence of ideological art. Another focus of the research is knowing why ideological art has become a need in modern day art. This standpoint foresees that even without the need for other disciplines, everything can be art only with ideas. Knowing the factors which trigger the transformation in art will clarify the issue. The research is limited to Altan Gürman and Bedri Baykam, who have influenced the conceptual development of Turkish art. At the same time, examples of works from young modern day Turkish artists Alper Aydın and Müge Yılmaz have been included. The artists who were selected were chosen because they approached and interpreted a ready-made object as a means for transformation and expression. Whereas Genco Gülan was included in the study, as he is an important artist in Turkey in idea art. The research problems can be listed as such: What are the changing dynamics in Turkish art? What leads modern day Turkish artists to question ready made and ideas in their works? Do the problems in society and the ready made the artist needs have an effect? It is expected that the answers to these questions will shed light on how art has developed in Turkey.

Keywords: Ready Made, Idea, Modern Day Turkish Art, Conceptual Explanation.

GİRİŞ

Günümüz sanatında yaşanan gelişmeler toplumda yaşanan gelişim ve değişimlere bağlıdır. Bugünün sanatından bahsedildiğinde hazır nesne ve fikrin önemi ortaya çıkmaktadır. Hazır nesne endüstriyel bir üretim sürecinden geçerek günlük hayatımızda bizlere sunulmaktadır. Sanatçının üretim sürecinde hazır nesneye ihtiyaç duyması fikirle bağlantılı olarak ilerlemektedir. Duchamp'ın *Hediye* isimli heykeli endüstriyel bir nesnenin sanata dahil olmasındaki gerekçeleri akla getirmektedir. Duchamp, kullanım eşyası olan ütüye dikenler ekleyerek ütünün işlevini anlamsız kılmaktadır. Böylece sanatta kabul görmüş algıları ve geleneksel sistemi alt üst etmiştir. Duchamp'ın sanattaki önemi nesnenin görselliğini öne çıkarmasında değil hazır nesneyi fikirle birleştirmesidir. "Hazır-yapımlar Duchamp'ın sanatı reddedişinin ve yaşamı anlamsız bulmasının bir sonucuydu" (Baykam, 1994: s.237). Duchamp'ın başlattığı hareket günümüz sanatında yeni ve farklı uygulamalarla gelişim göstermektedir. Bu bağlamda günümüz sanatında sanatçıların neden eserlerinde hazır nesneye ihtiyaç duyduklarını Duchamp'ın fiktisel yaklaşımıyla açıklamak mümkündür. Türk sanatının hazır nesne ve fikir birlikteliği ise 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır.

Bu süreç Türkiye'nin içinde bulunduğu toplumsal ve siyasi durumlarıyla açıklamak mümkündür. 27 Mayıs İhtilali, yeni anayasadaki değişiklikler, çok partili hayata geçiş, tüketim kültürünün ülke genelinde benimsenmeye başlanması, toplum genelinde sosyo-politik olaylar, yeni akımlar ve oluşumlar Türk sanatının yönünü değiştirmiştir. Örneğin Altan Gürman'ın *Montajlar* serisi ve *Kapitone* isimli eserleri bu dönemin genel yansımasıdır. Türkiye'de 1980'li yıllarda ise sanatın kavramsal oluşumu yeni bir kimlik kazanarak teknolojik gelişmelerin ışığında devam etmiştir.

Türkiye'de 1980'lerle birlikte plastik sanatlarda, özellikle resmin anlatım zemini sadece tuval ve boyalarla yapılma geçerliliğini yitirmiş, tuvali aşan sanat görselleri, söylemleri ortaya çıkmış ve kavramsal sanattan söz edilmeye başlanmıştır. Bilgi çağı olarak da adlandırılan bu dönemde gelişen yeni teknolojik imkanlar ve bilgisayarın da yaşam alanımızdaki kaçınılmaz yeri ile iletişimde yeni bir döneme girilmiş ve topluma yön vermeye başlayan yeni bir gerçeklikle yüz yüze gelinmiştir (Uz, A. ve Uz, N., 2018: s.2).

Bu dönemin öne çıkan sanatçısı Bedri Baykam'dır. Baykam Türk sanatına 1980'li yılların başında giriş yapmıştır. Ülkemiz sanatında kolajı, grafitiyi ve fotoğrafı kullanan; aynı zamanda eserlerinde farklı üslupları geliştirip karşı-sanatı uygulayan önemli bir sanatçıdır. Bu bakımdan Baykam'ın son dönemlerde en çok tartışılan ve hazır nesne-fikir birlikteliğini ele alan *The Black Box* isimli eseri araştırmaya dahil edilmiştir.

Günümüz Türk sanatında yaşanan gelişmeler dünya sanatıyla eş zamanlı olarak devam etmektedir. İnsana olan müdahaleler, ekonomik krizler, küreselleşme, savaş ve göçler tüm ülkelerin genel sorunu haline gelmiştir. Dolayısıyla ülkemizde yaşayan sanatçılar yaşanan sorunlara duyarsız kalmayarak eserlerini geleneksel sorgulamanın dışında bir üretim sürecine dönüştürmüştür.

İstanbul bienalleri güncel konulara değinen, kültürel ve politik dinamiklerin sorgulandığı, eleştirel bir bakış açısı sunan ve kavramsal yaklaşımları ele alan uluslararası sanat sergileridir. Her iki yılda bir konuları değişkenlik gösterse de bienallerin genel yaklaşımı yaşam ve varlık üzerine sorgulamaları içermesidir. Son yıllarda düzenlenen İstanbul bienallerinin odak noktaları kent kültürü, bir arada var olma, komşuluk ilişkileri, canlılar ile makinalaşma üzerine eleştiriler, şehir ve megapollerin insanlar üzerindeki etkisi, değişim, iletişim ve kamusal alan şeklinde ifade edilebilir. Dolayısıyla sanatın değişen dinamikleri geleneksel ifade sürecinin dışına taşarak hazır nesnelerin kullanımını tetiklemiştir. Bu nedenle hem araştırmanın güncelliği bağlamında hem de yapılan eserlerin konuya uygunluğu açısından 15. İstanbul Bienal sanatçısı Alper Aydın ile 16. İstanbul Bienal sanatçısı Müge Yılmaz örnek sanatçılar olarak seçilmiştir.

Fikir ve nesne ilişkisini eserlerinde uygulayan bir diğer sanatçı Genco Gülan'dır. Gülan yapıtlarına ilişkin fikir sanatını geliştirerek farklı disiplinlerden yararlanmaktan ziyade her bir nesnede farklı fikirleri uygulamaktadır. Bu sebeple Türk sanatının günümüz sürecine ilişkin önemli bir yeri olduğu düşünülerek Genco Gülan araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

TÜRK SANATINDA İLK KAVRAMSAL YAKLAŞIMLAR: ALTAN GÜRMAN VE BEDRİ BAYKAM'IN ESER ANALİZLERİ

Hazır nesnelerin insan yaşamının her alanında söz sahibi olması, artan küresel tehditlerin sanatta kavramsal ifade yöntemleriyle açıklanması, teknolojiye hızlı değişimlerin insan yaşamına müdahalesi, siyasal, ekonomik ve toplumsal sorunlar dünya sanatında olduğu gibi Türk sanatında da değişimi tetikleyen unsurlardır. Bu bağlamda Türk sanatının kavramsal açılımı 1960'lı yıllardan sonra hız kazanmaya başlamıştır. Kolaj, asamblaj, iki ve üç boyutlu yüzeylerde biçimsel araştırmalar Türk sanatının bu tarihten itibaren farklı uygulama alanlarıyla birlikte hızlı yükselişini gösterir. Sanatçılar yeni yöntemler ve teknikler geliştirerek sanatı klasik görme biçimlerinden fiktisel bir alana taşırlar. Bu bakımdan sanatın tarihsel sürecinde biçim, sürekli değişim içerisinde olmuştur. "Sanat, büründüğü biçimdir. Yeni sanat dediğimiz şeyin gelişmesini sağlamak için, biçim kendini biteviye yenilemek zorundadır" (Yılmaz, 2009: s.325). Altan Gürman'ın eserlerindeki biçimsel ve anlamsal değişim bu konuya bir örnektir. Sanatında hem biçimsel hem de düşünsel anlamı sorgulayan Altan Gürman'ın eserlerindeki çağrışım insan özgürlüğü ve bürokrasidir.

Resim 1. Altan Gürman, *Kapitone*, Tahta üzerine Yapay Deri ve Selülozik boya, 120x123 cm, 1976. Altan Gürman'ın 1960'lı yıllardaki *Montaj* serileri ve *Kapitone* (1976) isimli eseri sanat-arac-fikir ilişkisine örnek olarak gösterilebilir. Hazır bir nesne sanatta bir araç olarak fiksri temsil etmektedir.

Sanat ve hayat arasındaki sınırların erimesi sanatçıları farklı yöntem ve metodlarla düşünmeye sevk etmiştir. Altan Gürman'ın *Kapitone*'sinde tahta üzerine yapay deri ile oluşturduğu figürlerde siyasi nüfuzlu kişilere bir gönderme yer alır. İzleyici ve eser arasında sürekli artan bir gerilim ve iletişim vardır. Tıpkı bu eserde olduğu gibi nesnelerin gerçekliği ve hayatın içinden kesitler olması hazır nesnelerin sanat nesnesi olarak kullanılmasında etken rol oynamaktadır. Kapiton siyasi bir sembol olarak bürokratların makam odalarındaki koltuk ve duvar yüzeylerini süsleyen bir malzemedir. Eserde kapiton, telefon ve birey üzerinden bürokrasinin bir eleştirisi yapılmıştır. Dolayısıyla Gürman'ın hazır nesneleri bir araç olarak almasındaki neden; toplumsal eleştiri ve yalınlıktır. "Altan Gürman hayatın kirli alanlarına tepkisini, seçtiği malzemelerle dillendirdi. Soyut resim ve heykelin tekdüzeliğine karşın kuramsal, bilimsel ve teknolojik gelişmelere koşut, çok teknikli, çok gereçli ve kavramsal içerikli sanat üretiminin ortaya çıkmasını sağladı" (Umay, 2009: 99). Bu bakımdan onun eserlerinde hazır nesneler hayatın birer parçası olarak vardır; aynı zamanda toplumun eleştirisi bakımından birer araçtır. Gürman, Türk sanatında hazır nesne ve fikir ilişkisinin öncülüğünü yaparak günümüz sanatındaki yeni oluşumlara ışık tuttuğu iddia edilebilir.

1980'li yıllar Türk sanatı açısından gelişim ve değişimlerin yaşandığı tarihlerdir. Çünkü bu tarihler hem bir yandan figür resmine yönelik ilginin arttığı hem de deneysel çalışmaların hız kazandığı bir süreçtir. İki zıt uygulamaların odağında gelişim gösteren Türk sanatı bir yandan da Batı'nın 1960'lı yıllardaki kavramsal açılımlarını devam ettirmektedir. Batı sanatının belirli bir süreçte kat ettiği yolu Türk sanatı bir kırılma ile yakalamıştır. Dolayısıyla 80'li yıllar bir çok üslupların, tekniklerin ve fikirlerin denendiği bir tarih aralığıdır. Bu bakımdan Bedri Baykam Türk sanatına fikir bilincini aşilayarak hazır nesneleri kullanan önemli bir sanatçıdır.

Resim 2. Bedri Baykam, *The Black Box*, 203x143 cm, 2013.

Onun 2013 yılında Contemporary İstanbul'da sergilemiş olduğu *The Black Box* isimli eseri ilk bakışta Kazimir Maleviç'in *Siyah Kare* adlı eserindeki hiçliği anımsatmaktadır. Boş bir çerçeveye bakıldığında hiç bir şeyin olmadığı görülmektedir. Ama gerçekte net görüntüler ile karşılaşıldığı dikkati çekmektedir. Bedri Baykam kişisel internet sitesinde şöyle açıklamaktadır: "Bu çerçevenin içinde "hiçbir şey yok" denebileceği gibi, "hiçlik" kavramının varlığı söz konusu olabilir. Öte yandan aslında dikkat edersek bu çerçevenin içi boş değil, dolu. Çünkü içine, arkasında ne varsa, onun görüntüleri giriyor. Bu görüntü hem üç boyutlu, hem iligine kadar gerçekçi, hem de bu sanatsal algılama görsel olmasının yanısıra aslında kavramsal. Bu işlerde zaman ve mekan, sürekli değişmelerine karşın canlı olarak "paketlenmiş" durumdadır."¹

Buradaki gerçeklik olgusu çerçevenin kendisi değildir; çerçevenin içindeki görüntülerdir. Diğer bir ifade ile gerçeklik sürekli değişmekte olup bir devinim içindedir. Böylece geleneksel resim anlayışında sınırlandırılmış biçim olgusuna da bir gönderme yapılmıştır. Hazır nesne olarak çerçeve bir fikri temsil etmektedir. Aynı zamanda bir tartışmanın fitilini de ateşlemiştir. Sanatçının yapmış olduğu hazır

¹bedribaykam.com/tr/yazilar/actigim-en-onemliriskli-sergi

nesnenin 120.000 doların üzerinde bir fiyata satılması oldukça tepki çekmiştir. Çünkü hazır bir nesne ile onun piyasası arasında doğru orantı vardır. Hazır nesnenin sanat eserine dönüşümüyle birlikte uçuk meblalarda fiyat biçilmesi eleştirinin dozunu arttırmıştır. Burada herşeyin sanat olabileceği fikri de ortaya çıkabilir. Bu fikir doğru ise kanımca sanatı belirleyen kriterlerin neler olduğunun yeniden tartışılması ve anlamlandırılması gerekmektedir.

Ülkemizde 1960'lı yıllardan sonra sanatın biçimsel, anlamsal, estetik ve kuramsal alt yapısı yeniden sorgulanmış ve değişim gerçekleşmiştir. Geleneksel sanatlarda kavramsal odaklı ifadelerden ziyade eserlerde estetik beğeni ve gerçeklik algısı ön planda tutulmuştur. Klasik görme biçimleri doğadaki nesneleri değiştirerek ya da olduğu gibi aktararak izleyiciye sunar. 20. yüzyılın başlarından itibaren Picasso'nun kolaj ve asamblajı keşfetmesi; Duchamp'ın hazır nesnelere fiktisel ve kavramsal açılım sağlaması sanatçıları geleneksel düşünme metodlarının ötesinde bir algılamaya itmiştir.

Duchamp'dan beri birçok insan 'önemli olan malzeme ile düşüncenin iyi yoğrulmasıdır' ya da kısaca 'düşünce önemlidir' deyip duruyor. Peki ama, hangi iyi sanat yapıtında düşünce ve malzeme iyi yoğrulmamıştır ki? Malzeme, düşüncenin somutlaşmış hali; düşünce de malzemenin ruhudur. Evet, bence de düşünce önemlidir. Tabii daha önemlisiyse, düşünce önemli demek değil, düşünmektir (Yılmaz, 2013: s.522).

Böylece her türlü toplumsal yapı hazır nesneler/malzemeler üzerinden düşünölmeye ve tartışılmaya başlanmıştır. Gürman ve Baykam farklı iki dönemin ilk kavramsal Türk sanatçılarındandır. Eserlerinin ortak noktası; hazır nesnenin fikirle birlikte yeni anlamlar kazanacağına inanmalarıdır.

BİR HAZIR NESNENİN DÖNÜŞÜMÜ: D8M

D8M, sanatçı Alper Aydın'ın 15. İstanbul Bienali'ndeki eseridir. Eser bir mekan içerisinde kurgulanmıştır. Kepçe ile kurumuş ağaç dallarının sergi mekanına getirilip tasarlanmasıyla birlikte görüntü, gerçek bağlamının dışına taşınmıştır. Böylece sanatta nesne ve fikir ilişkisi ortaya çıkarak dönüşüm kaçınılmaz hale gelmiştir.

Resim 3. Alper Aydın, *D8M*, Buldozer kepçesi, ağaçlar, Fotoğraf: Sahir Uğur Eren, 2017.

Buradan yola çıkılarak cevaplanması gereken önemli bir soru ortaya çıkmaktadır: Günümüzde sanatçıları neden hazır nesneye ihtiyaç duymaktadır? Çünkü hazır nesneler Kübizimle birlikte geleneksel yöntemlerin dışında sanatçıların bir ifade dili haline gelmiştir. Geleneksel tuval resimleri iki boyutlu yüzey üzerinde ifade olanağı sağlarken hazır nesneler yaşamın kendisidir. "Geleneksel sanat belirli bir zaman ve mekana bağımlı bağımlı olarak varolurken (örneğin müze veya galeri ortamı) farklı kopyalama yöntemleriyle çoğaltılmış olan sanat yapıtı zaman ve mekandan bağımsız bir hale gelir ve sanat tüketicisine kendi ortamında ulaşabilir" (Türkdoğan, 2014: s. 255). Diğer bir ifade ile farklı kopyalama yöntemlerinden birisi olan hazır nesneler, sanat ve yaşam arasındaki uçurumu kaldırarak izleyiciye kavramsal fikirler sunar. Aydın'ın *D8M* isimi eserinde benzer düşünce formları dikkati çeker. Bu eserde yaşamla doğal çevrenin zıtlıkları ve uyum-uyumsuzluk kavramları öne çıkar. Aynı zamanda doğanın insan yapımı makinalar tarafından tahribatını ve yıkımını konu alarak fikirle bütünleşmiştir. Alper Aydın, gerek doğal ortamlara incelikli müdahalelerde bulunduğu, gerekse doğrudan, inşa ve kentsel gelişim gibi insani eylemlere giriştiği yapıtlarında insanın doğayla etkileşimlerini konu edinir.

Aydın'ın doğal çevre alanlarında gerçekleştirdiği geçici müdahaleler, insan eliyle inşa, ekolojik yıkım ve kaynakların tüketilmesi arasındaki bağlantılara işaret eder (İKSV BİENAL, 2017: s.148).

Bu yüzden hazır bir nesne olan kepçe gerçekte kepçenin bir silüetidir. Ağaçlar ise doğanın temsili bir yansımasıdır. Bu anlamda hazır nesneler sanat objesine dönüşerek yerleşik kalıpların, yerleşik beğenin ve estetik algının dışına taşmıştır. Enstalasyon türündeki bu yapıt izleyicide zaman, mekan ve algı süreçlerine vurgu yapmaktadır.

Enstalasyon türündeki bir yapıtın sürekli varlığını korumak gibi bir kaygısı yoktur, yapıt bir süreç içerisinde sanatçının düşüncesinin bir ürünü olarak ortaya çıktığında dahi geçicilik esasıyla varlığını sürdürür. Bu yapıt ise geçiciliğini sanatçı, yapıt, mekân ve izleyici ilişkisinin gerçekleştiği yerde sürdürmekle kalmayıp, sergi bittiğinde enstalasyonun gerçekleştirilmesinde kullanılan malzemelerden ağaç, doğada çürümeye terk edilecek ya da bir amaç için yakılarak tüketilecek, buldozer kepçesi de yeniden kaldığı yerden kendisine yüklenen işi yapmaya koyulacaktır. Bu yönüyle yapıt felsefik açıdan devamlılık içerir (Oral, 2018: s.8).

Resim 4. Meret Oppenheim, *Object*, Kürk kaplı kap, Museum Of Modern Art, 1936.

Aydın'ın eserindeki düşünsel yapı, benzer olarak Meret Oppenheim'in *Object* isimli eserinde de yer almaktadır. Oppenheim, sıradan nesneleri günlük işlevinin ötesinde bir algı yaratmış ve hazır nesneyi işlevsiz hale gelmiştir. Kahve fincanının kürkle kaplanması keyifle içilen kahvede tiksindirici bir etki yaratmıştır. Dolayısıyla her iki eserin felsefi devamlılığı olup toplumsal eleştiri üzerinden konusal bağlam pekiştirilmiştir.

Günümüz sanatında hazır nesnelere duyulan ihtiyaç sanatçıların toplumsal olayları gözlemlemelerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü sanatçılar günümüzde geleneksel sorgulamanın ötesinde yaşama dair nesneleri sanatına dahil etmektedir.

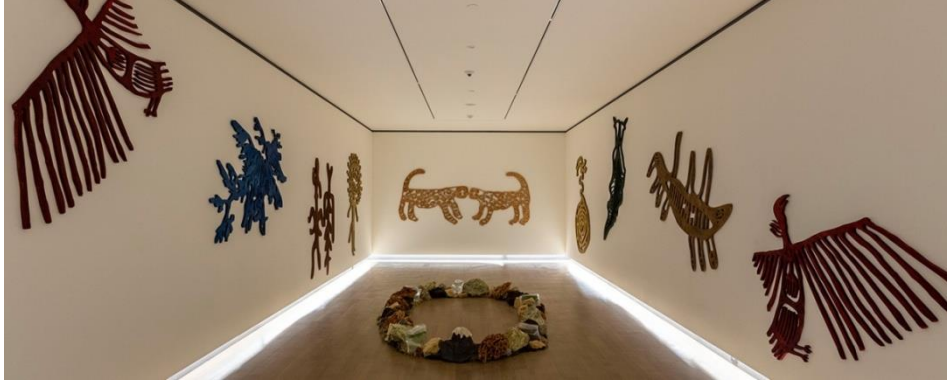
Postmodern sanatın da temel özelliklerinden çoğulculuk, multidisipliner yaklaşım; günümüz sanatında kendisini gösteren karmaşık bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Postmodern sanat eklektik/bireşimci oluşumların eserlerde vücut bulduğu bir dönemdir ve bu oluşumlar ilkin yapıştırma, tutturma, alıntılama ve eğreltilme gibi görünse de belli bir zaman sonra yapının/eserin karakteristik özelliklerini taşıyan bir oluşum içerisine girmeye başlar (Şahin, 2015: s.112).

Sanatın eklektik ve avangart potansiyelinin giderek artış gösterdiği bugünlerde sanattaki değişim ve gelişim son hızıyla devam etmektedir. Öyle görünüyor ki bu artışlar devam ettikçe Aydın gibi günümüzde bir çok sanatçının da hazır nesne ve fikri birlikte düşünmeleri kaçınılmaz olacaktır.

ON BİR GÜNEŞ: BİR DOĞA ÇÖZÜMLEMESİ

Müge Yılmaz'ın 16. İstanbul Bienali'ndeki *On Bir Güneş* isimli eseri bir doğa çözümlemesi içerir. Doğanın yaşamla mücadelesini konu alan eser kültür, inanç ve canlılar hakkında bir eleştiri sunar. Eser, yaşam alanlarımız olan doğanın tahrip edilmesinin ve kapitalizmin insanlar üzerinde uyguladığı

değişimlerin bir eleştirisidir. Yılmaz eserinde, doğal dünyanın tahrip edilmesiyle birlikte yaşam alanlarının da sonun geldiğine işaret etmektedir.

Resim 5. Müge Yılmaz, *On Bir Güneş*, Değişken boyutlar, Entalasyon, 2019.

On Bir Güneş isimli yerleştirmenin dikkat çeken özelliği; geçmişteki yaşam formunu ele alarak gelecekte olacakları hayal etmektir. Sanatçı farklı doğal ve yapay nesneleri bir araya getirerek bir kurgu yaratmıştır.

Uzak geçmiş kadar hayal edilen bir geleceği de kurcalayan Yılmaz'ın *On Bir Güneş* adlı yerleştirmesi, insan, hayvan ve bitki yaşamının gidişatı, inanç ve kıtlık kavramları, kapitalizm, kültür ve doğanın sonunun gelmesiyle başlayan Antroposen çağı üzerine kafa yoruyor. Yerleştirmede, geçmişe ait mağara, tapınak, mihrap ikonografisiyle Yılmaz'ın melez bitki-insan-hayvan çizimleri ve gelecekte olacağını hayal ettiği yıkıntılar bir araya geliyor.²

Sanatçı tıpkı ilkçağ dönemine ait duvar resimlerindeki canlı çizimleri gibi yalın ve ifadesel bir düzenleme oluşturmuştur. Ağaç, taş ve poşet gibi nesneleri kullanan sanatçı görselliği fikirle bütünleştirmiştir. Eserde doğa ve insan karşılaştırması yapılmıştır. Sanatçı yakın gelecekte olacaklar hakkında şimdiki zamanda insanoğlunu uyarmaktadır. Bu fikirsel yaklaşımla birlikte nesneler, doğadaki işlevlerinden uzaklaşarak yeni bir kimlik ve bağlam değişikliğine uğramıştır. Aynı zamanda eser çoğulcu ifadeleri içeren, neden-sonuç ilişkisine dayalı ve sorgulamaya açık bir felsefi düzleme oturmaktadır. Bu yapı günümüz sanatında hazır nesnenin fikirle olan bağına açıklık getirmektedir. Çünkü fikir nesneleri bağlam değişikliğine uğratmaktadır. Hazır nesneler insanların mahremiyetini işgal eden ve tüketim kültürünü oluşturan endüstriyel ürünlerdir. Dolayısıyla yeniden bir müdahaleye gerek duyulmadan doğrudan fikir ve kavramlar yoluyla ifade edilebilmektedir.

Günümüzde Yılmaz gibi bir çok sanatçıların ortak amacı toplumda yaşanan sorunlara karşı eleştiri sunmaktır. Bu durum kimi zaman geleneksel ifade yöntemlerine başvurularak kimi zaman da hazır nesneleri düşünceye dönüştürülerek yapılmaktadır. Hangi yöntemle olursa olsun günümüz sanatında fikir ve kavramlar en geçerli düşünce modelleridir. Bir bakıma nesnelerin iktidarına dönüşen günümüz sanatında kültür, yaşam, doğa ve müdahaleler nesnelerin vücut bulduğu kavramlardır.

GENCO GÜLAN: FİKİR SANATI

Genco Gülan Ülkemiz sanatında Fikir sanatı olarak ifade edilen bir hareketin öncülüğünü yapmaktadır. Gülan, fikir sanatı ile hazır nesneyi uygularken sanatı disiplinlerarası anlayış temelinden uzaklaştırır. Diğer ifade ile üretim sürecini resim, heykel veya fotoğraf şeklinde değerlendirmez. Ona göre fikir projenin temelini oluşturur ve sanattaki sınırlar ortadan kalkmalıdır. Sanatında fikrini ve taslağını oluşturduktan sonra farklı alanlardaki kişileri de üretim sürecine dahil ederek yapıtını ortaya koyar.

² <https://bienal.iksv.org/tr/sanaticilar/muge-yilmaz>

Resim 6. Genco Gülan, *Hermes Walker*, Mermer polimer, 2009.

Genco Gülan'ın 2017 yılında Galeri KHAS'ta açmış olduğu *Antik Gelecek* sergisi hazır nesnelerin fikirle uğradığı değişim ve dönüşüme örnek olarak gösterilebilir. Sergideki eserler arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan heykelleri günümüze taşıyarak bağlam değişikliğine ve yapı bozuma uğramıştır. Sanatçı farklı Antik döneme ait karakterlere güncel bir kimlik yükleyerek yeniden yorumlamıştır. *Hermes Walker* isimli eserinde görüldüğü üzere insan bedeninin farklı uzuvları birbirleriyle ilişkilendirilmiştir. Eserinde yapıbozuma uğrattığı bireyleri kavramsal çerçevede eleştirmiştir. Geçmiş ve bugünün toplum yapısını ele alıp bir karşılaştırma yaparken aynı zamanda geleceğin bireylerini de sorgular. Dolayısıyla referans alınan antikite ile hazır nesneler bir fikri temsil eder. Böylece Gülan eserlere sembolik anlamlar yükler. Küratör Hasan Bülent Kahraman sergiye ilişkin şunları söyler:

Bunlar idealden reele taşınmış yapıtlar değil. Sanat yapıtının idealinin bizatihi sanat yapıtının içinde saklı olduğunu belirleyen çalışmalar. Böylelikle de Gülan kendine, Kübizmden Pop Sanata kadar uzanan ama Kant estetiğini de içeren bir sanatsal düzlem oluşturuyor. Ben de bu cesur ve önemli yapıtlar bağlamında antikitenin daima gelecekle ilgili bir yanı bulunduğunu öne çıkarmak istiyorum.³

Kahraman'ın da ifade ettiği gibi Gülan'ın sanatındaki en önemli gösterge fikirdir. Eserlerindeki fikirle birlikte toplumlar kronolojik bir sorgulamaya maruz bırakılarak yapı bozuma uğratılır.

Sanatçının eserlerinde kullandığı malzeme seçimine ve mekan düzenlemelerine ilişkin Ahu Antmen ile yapmış oldukları röportajı önemlidir:

Ahu Antmen: Peki, neden Türkiye'de her alanda olduğu gibi şimdi de sanatta olur olmaz herkesin adeta “denediği” bir yöntemle, yani mekan düzenlemeleriyle yapıyorsunuz bunu?

Genco Gülan: Ben aslında ağırlıklı olarak hazır bulunmuş objeleri bir araya getirerek “assamblage”lar yapıyorum. Topladığım, kültüre ait objeleri bir arada kullanarak işler çıkartıyorum ve Türkiye gibi bir ülkede ve İstanbul gibi bir şehirde “This has been done before” lafı çok saçma geliyor bana. Çünkü inanılmaz bakir, dokunulmamış kavramlar, eşyalar, kültüre ait nesneler mevcut. Bu hazinede böyle bir laf nasıl kullanılabilir, inanamıyorum. Ben bu fabrika için bir iş üretmeye karar verdim. Çünkü mekan, benim kavramlarımı saran bir yerdi (Graf, 2008: s.103).

Gülan, *This has been done before* cümlesiyle Bedri Baykam'a bir göndermede bulunmuştur ve sanatta tekrar olgusuna değinmiştir. Bu cümleyle aynı zamanda sanatı belirli kalıbın içerisinde değerlendirme fikrine karşı çıkmıştır. Dolayısıyla sanatın tekrar eden üretim sürecinde daima yeni oluşumların var olabileceğini savunmuştur. Aynı zamanda daha önce yapılan bir şeyin kavramlarla ilişkilendirildiğinde ya da farklı bakış açıları geliştirildiğinde yeni bir anlamının ve iş sürecinin ortaya çıkabileceğine de işaret etmiştir. Gülan, önemli olanın kavram ve fikirler olduğunu ifade ederek değişimin rolüne vurgu yapmıştır.

³ <https://gaiadergi.com/genco-gulandan-antik-gelecek-sergisi/>

SONUÇ

Türkiye’de günümüz sanatının kavramsal açılımı 1960’lı yıllardan itibaren hız kazandığı anlaşılmıştır. Sanatçı örnekleri ve eserlerindeki analizlerden anlaşıldığı üzere hazır nesnelerin ortaya çıkmasındaki neden; malzemenin sanatçıya fiktisel olarak çoğulcu ifade olanakları sağlamasıdır. Bir diğer neden ise sanatçının yaşadığı toplumsal ve siyasi durumun hazır nesneler ile bağlantılı olmasıdır. Dergiler, gazeteler, yazılar ve resimler yaşamın birer parçası olarak sanatçının malzemeleri haline gelmiştir. Bu bakımdan araştırmada dikkat çeken olgu hazır nesne ve fikir birlikteliğinin sanatçıların yaşadığı dönem ile doğrudan ilişkisi vardır.

Dünya sanatında olduğu gibi Ülkemiz sanatında da değişimi tetikleyen unsurların ortak nedenlerden ötürü ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Bunlar değişen teknolojik gelişmeler, insana olan müdahaleler, siyasi ve toplumsal baskılar, sanatta gelenek ve modern çatışması, çoğulcu yaklaşımlar olarak sıralanabilir. Hazır nesneler insan yaşamının birer parçası olarak hayatı kolaylaştıran temel ihtiyaçlardır. Dolayısıyla bu ihtiyaçların sanatın malzemesine dönüşmesi; sanatçının konusuna ilişkin soyutlaştırma ve yalınlaştırma çabası olarak algılanması daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Günümüz Türk sanatındaki sanatçıların eserleri incelendiğinde hazır nesnelerin fikirle beslenerek izleyiciye bir eleştiri sunduğu gözlemlenmiştir. Öyle görünüyor ki sanatçılar sanat ve yaşam arasındaki sınırları kaldırdığında; sanatçıların hazır nesneye daha da yakınlaşacağı sonucu ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Baykam, B. (1994), “Maymunların Resim Yapma Hakkı”, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Uz, A., Uz, N. (2018), “Türkiye’de 1980’li Yıllarda Değişen Sanat Anlayışı ve İlk Kavramsal Sanat İzleri (Bedri Baykam ve Sarkis)”, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD) Eurasian Journal of Researches in Social and Economics (EJRSE), Cilt 5, Sayı 2, s. 2.
- Yılmaz, M. (2009), “Sanatın Felsefesi Felsefenin Sanatı”, Çev: Özüydin, N., Ankara: Ütopya Yayınları.
- Umay, Z. (2009), “Altan Gürman’ın Sanatında Değer Ve Görünüm”, Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt 1, Sayı 4, s. 99.
- Yılmaz, M. (2013). “Moderninden Postmoderne Sanat”, Ankara: Ütopya Yayınları.
- Türkdoğan, T. (2014), “Sanat Kültür Politika-Modernizm Sonrası Tartışmalar”, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- İstanbul Kültür Sanat Vakfı, (2017), “İyi Bir Komşu 15. İstanbul Bienali”, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Oral, B. (2018), “İstanbul’da Gerçekleştirilen Çağdaş Sergiler Üzerinden Sanatçı, Yapıt, Mekân Ve İzleyici İlişisine Yönelik Değerlendirmeler”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ANARSAN Sempozyumu Özel Sayısı, Ekim, Cilt 11 Sayı 2, s. 8.
- Şahin, H. (2015), “Günümüz Sanatında Üslup Karmaşası ve Pastiş”, Art-e Sanat Dergisi, Sayı 15, s. 112.
- Graf, M. (2008), “Genco Gülan: Kavramsal Renkler”, Sanat No:1, Çev: Gün, B. ve diğerleri, Galeri Perform Yayınları: İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

- bedribaykam.com/tr/yazilar/actigim-en-onemliriskli-sergi (E.T. 09.10.2019)
- <https://bienal.iksv.org/tr/sanatcilar/muge-yilmaz> (E.T. 11.10.2019)
- <https://gaiadergi.com/genco-gulandan-antik-gelecek-sergisi/> (E.T. 11.10.2019)

GÖRSEL KAYNAKÇA

- Resim 1. Altan Gürman, *Kapitone*, Tahta üzerine Yapay Deri ve Selülozik boya, 120x123 cm, 1976.
Erişim: 09.10. 2019. https://www.artter.org.tr/Uploads/Press/06_altan_gurman_1.jpg
- Resim 2. Bedri Baykam, *The Black Box*, 203x143 cm, 2013.
Erişim: 10.10. 2019. <http://www.bedribaykam.com/tr/galeri/2013-boscerceve>
- Resim 3. Alper Aydın, *D8M*, Buldozer kepçesi, ağaçlar, Fotoğraf: Sahir Uğur Eren, 2017.
Erişim: 10.10. 2019. <http://15b.iksv.org/sanatcilar>
- Resim 4. Meret Oppenheim, *Object*, Kürk kaplı kap, Museum Of Modern Art, 1936.

Erişim: 11.10. 2019. https://www.moma.org/learn/moma_learning/meret-oppenheim-object-paris-1936/

Resim 5. Müge Yılmaz, *On Bir Güneş*, Değişken boyutlar, Entalasyon, 2019.

Erişim: 12.10. 2019.<https://bienal.iksv.org/tr/sanatcilar/muge-yilmaz>

Resim 6. Genco Gülan, *Hermes Walker*, Mermer polimer, 2009.

Erişim: 13.10. 2019.<https://www.istanbulsanatevi.com/sanat-haberleri/resim-ve-heykel/genco-gulan-antik-gelecek-heykel-sergisi/>

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

20. YÜZYIL BAŞINDA KIRSAL MODERNLEŞMENİN MEKANSAL ÇÖZÜMLERİ
SPATIAL SOLUTIONS OF RURAL MODERNIZATION IN THE 20TH CENTURY

H. Tuğba ÖRMECİOĞLU

Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Antalya

Aydın UÇAR

Öğr. Gör., Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Antalya

ÖZET

20. yüzyılın başı dünyada endüstri devrimi ile birlikte modernleşme ve kentleşme kavramlarının da yayılmaya başladığı önemli bir dönemdir. Bu dönemde mevcut şehirler büyümüş, genellikle maden, fabrika vb endüstriyel tesislerin etrafında ise yeni şehirler kurulmuştur. Hızla sayıları artan yeni işçi sınıfın şehir merkezlerinde kötü koşullar altında yaşamaktaydı. Bu durum gerek devletleri gerekse işverenleri yeni arayışlara itmiştir. Büyük şehirlerin banliyölerine, kendi parsellerinde tarımsal faaliyetler yapmalarına olanak sağlayan iki kattan oluşan planlı alanların yapıldığı gözlenir. Özellikle büyük ekonomik buhran sonucu oluşan işsizlik ve bu işsizliği gidermek için tekrar kırsal alana yönelinir. Kırsal alanda yeni yapılanmaya gereksinim çıkar. Kırsalın modernizasyonu amacıyla köye yönelik tarımsal politikalar, tarımsal üretimi ve kırsal yaşamı modernleştirmeye yönelik yeni mekansal öneriler ortaya çıkmıştır. Meksika'dan, Almanya'ya, Rusya'dan İsrail'e çok sayıda ülkede bir çok denemeye örneklendirilen bu projelerin bazıları uygulanma fırsatı bulamamış ütöpik kırsal planlar iken, bazıları uygulanmış, hatta bugün bile devam eden yerleşimlere dönüşmüştür. Bu süreçte Türkiye'de de mübadele nedeniyle hızlıca uygulanmış numune köy adlı iç kolonizasyon çalışmalarının yanı sıra, Kazım Dirik'in "İdeal Cumhuriyet Köyü", Abdullah Kozanoğlu'nun "Benim görüşümle köy" gibi ütöpik bir köy projeleri de üretilmiştir.

Bu çalışmanın amacı dünyadaki benzerleri ile Türkiye'de üretilen bu projeleri karşılaştırmak ve böylece Türkiye'deki çalışmaların çağdaşları arasında yerini anlamaktır.

Anahtar kelimeler: Numune Köy, İdeal Köy, Kırsal Utopya

ABSTRACT

The beginning of the 20th century is an important period in which the concepts of modernization and urbanization began to spread in the world along with the industrial revolution. In this period, the existing cities have grown and generally new ones have been established around industrial facilities such as mines, factories etc. The rapidly growing number of new working class people lived in poor urban conditions. This situation led both states and employers to new searches. In the suburbs of the big cities, it is observed that there are planned areas consisting of two floors which allow them to carry out agricultural activities on their parcels. Unemployment, especially as a result of the great economic depression, is directed to rural areas in order to overcome this unemployment. A new restructuring is needed in rural areas. Where new rural policies and new spatial proposals emerged for modernization of agricultural production and rural life. Some of these projects -exemplified by many trials in many countries from Mexico, Germany, Russia to Israel- were rural utopias which have not had the opportunity to be implemented, while some have been implemented and have even been transformed into ongoing settlements. Meanwhile in Turkey, in addition to internal colonization studies which had implemented urgently because of population exchange with Greece, some utopian village projects were produced such as Kazım Dirik' the "Ideal Republic village" and Abdullah Kozanoğlu's "In my opinion, my village,"

The aim of this study to compare the Turkish projects with the projects produced in the world and hence to understand their place among the contemporaries in the world.

Keywords: Model Village, Ideal Village, Rural Utopia

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE AFET SONRASI PLANLI YERLEŞİM:
KURUCAOVA ÖRNEĞİ**
POST- DISASTER PLANNED RURAL SETTLEMENTS IN THE EARLY REPUBLICAN
PERIOD; KURUCAOVA EXAMPLE

Aydın UÇAR

Öğr. Gör., Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Antalya

H. Tuğba ÖRMECİOĞLU

Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Antalya

ÖZET

Cumhuriyetin ilk yıllarında, geçmişte yaşanmış olan aralıksız uzun savaşlar sonucu ülkenin yapılı çevresinin yıkık ve harap bir durumda olmasından dolayı, devlet için imar faaliyetleri ele alınması gereken önemli bir sorun olmuştur. Diğer taraftan mübadele ve yer yer yaşanan doğal afetler ciddi bir konut sorununu da beraberinde getirir. Ülkenin neredeyse hiç olmayan sanayisi ve buna karşın tek gelir kaynağı olan tarım, ülke yönetiminin köyler üzerine yönelmesine neden olmuştur. Kurtuluş savaşı, daha sonra ülke yönetiminde sivil olarak yer alacak komutanlara; Anadolu'nun ve köylünün durumunu tespit etme olanağı da sunar. Erken Cumhuriyet döneminde bir taraftan köylünün kalkındırılması için çaba sarf edilirken diğer taraftan artan konut ihtiyacını karşılamak için; mübadele ve numune köy uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde içerisinde; deprem, sel ve yangın gibi ciddi doğal afetler de yaşanır. Afet olayına karşı yaklaşım yaraların sarılması ve maddi kaybın telafisine yöneliktir. Ancak yeni yönetimin kırsalda gerçekleşen bazı doğal afetler sonrasında planlı yerleşimler organize ettiği ve bazen doğrudan uygulama yaptığı gözlemlenir. Bunlardan bir tanesi olan Konya Beyşehir'e bağlı Kurucaova mahallesi bu bildiri kapsamında örnek olarak çalışılmıştır. Beyşehir gölüne 1,5km uzaklıkta bulunan yerleşim, taşkın önleyici önlemler alınmadan önce sel ve taşkınlarla karşı karşıya kalmıştır. 1932 yılında geçirdiği yangın ve eski yerleşimin çeşitli doğal afetlere açık olması dikkate alınarak yakınında yeni bir alana yeni yerleşim kurulur. Yeni yerleşim ızgara plan yapısıyla hemen göze çarpar. Sahada yapılan çalışmalarla yerleşimin dokusu, konut tipolojisi ortaya konulur. Literatür ve saha araştırmasıyla aynı dönem içinde yapıldığı tespit edilen benzer yerleşimlerle Kurucaova yerleşimi karşılaştırılır. Mimari koruma açısından çok dikkate alınmayan kırsal alandaki bu tür yerleşimlerin koruma sorunlarına dikkat çekilir. Diğer taraftan erken Cumhuriyet döneminin kırsalda ekonomik ve kültürel kalkınmayı mimari planlamayla desteklediği ortaya konulur.

Anahtar kelimeler: Kırsal Mimari, Kırsal Planlama, Erken Cumhuriyet Dönemi, Afet

ABSTRACT

At the establishment of Republic, the built environment of the country was devastated and ruined due to the long wars in the past. For the state, construction activities have been a major problem that needs to be addressed. There was a need for housing for immigrants who came with the exchange. On the other hand, as a result of natural disasters, there has been a serious housing problem. The country had almost no industrial input. However, the only source of income was the agricultural sector. The War of Independence also offers the commanders whom involved in the war to determine the situation of Anatolia and the countryman. Many of them later took part in civilian administration. In the early Republican period, efforts were made for the development of the rural. On the other hand, migrant village and model village applications are carried out in rural areas to meet the increasing housing needs. In this period; serious natural disasters occurs such as earthquakes, floods and fire. The approach to disaster is directed at wound healing and compensation for worldly loss. However, the new

administration organizes planned settlements following some natural disasters in the rural. Sometimes it is observed that the state constructed it directly. Kurucaova, one of them, was studied as a case study within the scope of this paper. Kurucaova; is a district of Konya- Beyşehir. It is 1.5 km away from Beyşehir Lake. The settlement was flooded before flood prevention were taken. It is also considered that the old settlement area is open to various natural disasters after the fire in 1932. As a result, a new settlement is established nearby the old in a new area. The new layout immediately stands out with its grid plan structure. With the studies carried out in the field are revealed, the texture of the settlement and the typology of the housing. By literature and field research, Kurucaova settlement is compared with similar settlements that were determined to be applied in the same period. Attention is drawn to the conservation problems of such settlements in rural areas, which are not taken into account in terms of architectural conservation. On the other hand, it is revealed that the early Republican period supported economic and cultural development in rural areas through architectural planning.

Keywords: Rural Architecture, Rural Planing, Early Republican Period, Disaster

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

QAFQAZ ALBANIYASI İZLƏRİNİ DAŞIYAN MEMARLIQ ABİDƏMİZ KEŞİKÇIDAĞ
OUR ARCHITECTURAL MONUMENT KESHIKCHIDAG BEARING TRACES OF CAUCASIAN
ALBANIA

Musa MURSAQULİYEV

“Keşikçidağ” Dövlət tarix-mədəniyyət qoruğunun direktoru,
Azərbaycan Respublikası, Ağstafa şəhəri,
Director of the “Keshikchidag” State historical and cultural reserve,
Azerbaijan, Aghstafa district,

ÖZET

Qafqaz Albaniyası Azərbaycan ərazisində qurulan ilk dövlətlərdən olmuşdur. Azərbaycan ərazisində zaman-zaman yaradılmış müxtəlif cür unikal memarlıq abidələri zəngin mədəni irsimizi daha da zənginləşdirir. Tarixin sərt sınaqlarından keçərək bu günümüze gələn nadir memarlıq abidələrinin yaranmasında Qafqaz Albaniyası özünəməxsus yer tutur. Belə memarlıq nümunələrinin qorunub saxlanıldığı ərazilərimizdən biri də Ağstafa rayonunun ərazisindəki Keşikçidağ mağara-məbədlər kompleksidir.

Bizim eradan əvvəl və bizim eranın ilk əsrlərində Qafqaz Albaniyasında günbəz formalı memarlıq abidələrinin inşası geniş yayılmışdı. Ceyrançöldə, bölgənin ən hündür yüksəkliyi olan Keşikçidağda ilkin orta əsrlərin sonuna aid edilən və bir-birindən 1500 metr aralıda yerləşən iki məbəd yerləşir. Məbədlərin tavanlarının günbəzvari hörgü ilə qurulması Alban memarlığının izlərini özündə əks etdirir. Bu tipli memarlıq abidəsinə Keşikçidağla yanaşı Azərbaycanın Qarabağ, Qazax, Tovuz, Şəmkir və Naxçıvan bölgələrində də rast gəlinir.

“Keşikçidağ” Dövlət tarix-mədəniyyət qoruğu ərazisində dəniz səviyyəsindən 850 metr hündürlükdə yerləşən və VI-VIII əsrlərdə tikildiyi güman edilən Keşikçiqala da Qafqaz Alban memarlığının tərkib hissələrindən hesab edilir. Belə ki, tarixin bu dövründə müdafiə məqsədilə tikilmiş üçmərtəbəli qalalarda mərtəbələrarası tağlardan istifadə edilmişdir. Kərpicdən və yerli gəc ilə hörülmüş tağlar memarlıqda praktik cəhətdən möhkəmliyi təmin etmək məqsədi güdmüşdür.

Qafqaz Albaniyasında IV əsrdə xristianlığın dövlət dininə çevrilməsi nəticəsində ölkə memarlığında da canlanma başladı. Bu incəsənət erkən dövrlərdə təbiət və xarakter baxımından ən çox dini ideyalara əsaslanırdı. Keşikçidağ mağaralar kompleksində yaşayışın izləri daş dövründən başlayaraq tarixin bütün dövrlərini özündə əhatə edir və 70-dək təbii, həmçinin süni mağaralar mövcuddur. Bu mağaraların çoxu sıldırım, əlçatmaz qayalıqlarda yerləşmiş və yonma, çapma üsulu ilə yaradılmışdır. Mağaralar çox gözəl memarlıq üslubunda zaman-zaman genişdirilərək Alban kahinlərinin dini inanclarını özündə əks etdirən incəsənət nümunəsidir.

“Keşikçidağ” qoruğunda müxtəlif dövrlərə aid çoxsaylı tarixi, dini, arxeoloji, memarlıq abidələri vardır ki, onların araşdırılması bu ərazinin tarixinin müxtəlif qatlarının öyrənilməsinə böyük töhfə verə bilər. Nəinki Qafqaz Albaniyasına həmçinin tariximizin bütün mərhələlərinə aid memarlıq abidələrini qorumaq və yaşatmaq vacibdir.

Anahtar kelimələr: Memarlıq, Qafqaz Albaniyası, Günbəz.

ABSTRACT

Caucasian Albania was one of the first countries established in Azerbaijan. Various unique architectural monuments created on the territory of Azerbaijan enrich our rich cultural heritage. Caucasian Albania has a special place in the creation of unique architectural monuments, which have passed through the hardest tests of history. One of the areas where such examples of architectural are preserved is the Keshikchidag cave complex in the Aghstafa district.

The construction of dome-shaped architectural monuments in Caucasian Albania was widespread in the BC and the first centuries of our era. There are two temples dating back to the end of the Middle Ages in Jeyranchol, the highest altitude of the region – Keshikchidag. The ceilings of the temples installation with a dome-shaped masonry work layout reflect the traces of Albanian architecture. This type of architectural monument is found in the regions of Azerbaijan along with Keshikchikdag, as well as in the Karabakh, Gazakh, Tovuz, Shamkir and Nakhchivan regions.

Keshikchigala, supposed to have been built in the VI-VIII centuries, located at the height of 850 meters above sea level, in the territory of the "Keshikchidag" State historical and cultural reserve, is also a part of Caucasian Albanian architecture. Thus, in this period of history, in three-storey towers built for protection were used inter-floor arches. Arches made of bricks and local alabaster aims to provide practical consistency in architecture.

As a result of the conversion of Christianity to the state religion in Caucasian Albania in the fourth century, the architecture of the country also began to revive. This art was based on the most religious ideas in terms of nature and character in the early days. The traces of life in the Keshikchidag cave complex cover all periods of history from the Stone Age and there are up to 70 natural and artificial caves. Most of these caves are located in steepness, inaccessible cliffs, and are created by the method of carved and cutting. The caves are an example of art reflecting the religious beliefs of the Albanian priests that expands from time to time in a beautiful architectural style.

There are numerous historical, religious, archaeological and architectural monuments belong to different times in the Keshikchidag reserve, which can make a great contribution to the study of various layers of the history of this area. It is important to protect and immortalize architectural monuments belong to not only Caucasian Albania, but also of all stages of our history.

Keywords: Architecture, Caucasian Albania, Dome.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**MİMARİ TASARIM EĞİTİMİNDE PROJE DEĞERLENDİRME SÜRECİNİN ÖĞRENCİ
TARAFINDAN ALGILANMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME**
AN INVESTIGATION BASED ON THE PERCEPTION OF THE PROJECT EVALUATION
PROCESS IN ARCHITECTURAL DESIGN EDUCATION BY THE STUDENT

Bilgehan YILMAZ ÇAKMAK

Dr. Öğr. Üyesi, Konya Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü

Ali DEMİRCİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Konya Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi
Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Anabilim Dalı

ÖZET

Mimarlık olgusu geçmişten günümüze yaratıcılık kavramı ile dinamik bir bağ içerisinde. Mimarlık mesleğinin ortaya çıkması ve bunun doğal sonucu olarak kurulan akademiler de bu bağın öğrencide oluşturulması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmaktadır. Mimarlık öğrencisinin mimarlık eğitimine başlayana kadar içinde bulunduğu toplumsal yaşam, kültür ve eğitim süreçleri mimarlık disiplininde önemli bir rol oynayan tasarım ve yaratıcılık gibi kavramlar ile farklı düşünme biçimlerine sahip olduğu için lisans eğitimine başlayan öğrencinin bu yeni düşünme biçimine yaklaşımda sorunlar yaşadığı görülmektedir. Öğrencinin ilköğretim ve ortaöğretim sürecinde sıklıkla karşılaştığı kesin doğrular ve kesin yanlışlar üzerine kurulu düşünme biçimi, yaratıcı düşünme sistemine de aynı zihin pratiği ile yaklaşmasına neden olmaktadır. Bu durum bazı öğrencilerde süreç odaklı motivasyon kayıplarına neden olurken bazılarında mimarlık disiplininin tamamen uzaklaşma gibi etkiler oluşturabilmektedir.

Bu süreçte mimarlık öğrencisinin tasarım ve yaratıcı düşünme motivasyonunu önemli ölçüde etkileyen faktörlerden birisi de öğrencinin projenin değerlendirilmesi ve not verilmesi aşamalarında eğitmen ile görüş ayrılıkları yaşayıp, stüdyo içi diğer projeler ya da aynı dönemin farklı stüdyo grupları içerisinde adil bir puanlama sistemi olmadığını düşünmesidir. Stüdyo değerlendirmesine karşı olan bu tutum zamanla öğrencinin tasarım süreci motivasyonunu olumsuz etkilemekte ve yaratıcı üretim potansiyelini düşürmektedir. Bu çalışma ile Konya Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü Stüdyo-IV öğrencilerinden oluşan örneklem grup ile 2018-2019 bahar dönemini kapsayan bir stüdyo süreci yürütülmüş ve bu süreçte proje değerlendirme ve puanlamaları öğrencilerden de istenmiştir. Böylelikle, eğitmen ve öğrencilerin stüdyo değerlendirme kriterleri ve değerlendirme sonuçlarının birbirleri ile anlamlı bir yakınlık kurup kurmadıkları ortaya konmuştur. Araştırma yöntemi olarak örneklem grup üzerinde yapılan gözlemlerden alınan sonuçların yorumlanmasına yönelik olan izleme yaklaşımı kullanılmıştır. İzleme yaklaşımı ile; örneklem grup belli bir başlangıç noktasından itibaren sürekli veya belirli aralıklarla gözlemlenip değerlendirme süreci ve sonucunda saptanan bulgular yorumlanmıştır. Bu çalışma ile mimarlık öğrencisinin tasarım sürecini olumsuz etkileyen faktörlerden biri olarak kabul edilen adil değerlendirme kriteri incelenmiş ve öğrencinin değerlendirme sistemine karşı geliştirdiği yargılar üzerine incelemelerde bulunulmuştur. Elde edilen bulgular; öğrencilerin stüdyo sürecini eğitmen eylemi üzerinden deneyimlemesini ve stüdyo değerlendirme sürecine karşı edindikleri algı değişimini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık Eğitimi, Stüdyo Süreci, Motivasyon, Eğitmen, Proje Değerlendirme, Not Sistemi

ABSTRACT

The phenomenon of architecture has a dynamic connection with the concept of creativity from past to present. The academies established as a result of the emergence of the profession of architecture, make efforts to create and develop this bond in the student. Because of the social, cultural and educational life of the student until the beginning of architectural education have'nt got different concepts of thinking such as design and creativity that play an important role in the discipline of architecture, it is seen that the student who started undergraduate education has problems in approaching this new way of thinking. The way of thinking based on the definite truths and definite mistakes that the student frequently encounters in the primary and secondary education process causes him or her to approach the creative thinking system with the same mind practice. This can lead to process-oriented motivation losses in some students, while in others it can create effects such as being completely distanced from the discipline of architecture.

In this process, one of the factors that significantly affect the design and creative thinking motivation of the architectural student is that the student experiences disagreements with the lecturer during the evaluation and grading of the project and thinks that there is no fair grading system within the studio or other studio groups of the same period. This attitude towards studio evaluation adversely affects the motivation of the design process and decreases the creative production potential. With this study, a studio process covering the spring term of 2018-2019 was carried out with a sample group of Studio-IV students from the Department of Architecture of the Faculty of Architecture and Design of Konya Technical University and project evaluation, grading were also requested from the students. Thus, it was demonstrated whether the studio evaluation criteria of instructors and students and the results of the evaluation establish a meaningful relationship with each other. As a research method, observation approach was used to interpret the results obtained from the observations on the sample group. With the observation approach; The sample group was observed from a certain starting point continuously or at regular intervals and the evaluation process and the findings were interpreted. In this study, fair evaluation criterion, which is accepted as one of the factors that negatively affect the design process of the student of architecture and the judgments that the student has developed against the evaluation system has been examined. The findings revealed the experience of the student during the course of the teaching process and the change in his or her perception of the studio evaluation process.

Keywords: Architectural Education, Studio Process, Motivation, Lecturer, Project Evaluation, Grading System

1. GİRİŞ

Mimarlık eğitimi, mimarlık eyleminin usta-çırak sistemiyle ele alındığı dönemden eğitimin devlet eliyle kurumsallaşmasına, oradan da özel eğitim kurumlarının ortaya çıkmasına kadar birçok değişim geçirmiştir. Tüm bu değişimlere rağmen ortaçağ sonrası etkisini daha büyük bir biçimde gösteren mimarlık-yaratıcılık eksenini, mimarlık eğitiminin odak noktalarından birisi olmuştur. Mimarlık eğitiminin yaratıcılık ile en yüksek düzeyde bağlantılar kurduğu ders ise stüdyo dersleridir. Stüdyolarda üretilen tasarım problemleri öğrenciler tarafından farklı bakış açıları ile alınarak süreç sonunda farklı tasarım ürünlerinin ortaya çıkarılması sağlanır. Yapılan bu üretimler, stüdyo yöneticisi olan danışman tarafından takip edilerek, sürecin yaratıcı düşünceye olanak sağlayacak şekilde ilerletilmesi beklenir. Bu süreçte danışman-öğrenci iletişiminde şeffaf bir görüş aktarımı sağlanması esastır.

Stüdyo sürecinde danışman-eğitmen diyalogu çeşitli nedenler ile hasar görebilmektedir. Öğrencinin danışman eleştirisini kabul etmemesi ya da danışman eleştirisini kendi süreci adına kesin bir yönlendirme olarak görmesi, danışmanın tasarım düşüncesini tam olarak anlayamadığını düşünmesi bu nedenlerden bazılarıdır. Bunlara ek olarak öğrencinin, proje yürütücüsünün süreç içi ve süreç sonu değerlendirmelerinde verdiği notları adil bulmaması da öğrencinin proje sürecini olumsuz etkilemektedir. Bu noktada öğrencinin proje değerlendirmesine yaklaşımı ile eğitmenin yaklaşım farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma ile öğrencinin proje değerlendirme sürecinde aldığı kararlar sonucunda eğitmen ile anlamlı bir uyum içinde olup olmadığı incelenmiş, öğrencinin ve eğitmenin verdiği farklı değerlendirme kararlarının nedenleri araştırılmıştır.

2.MİMARLIK EĞİTİMİ VE MİMARLIK ÖĞRENCİSİ

Ortaçağda meslek teşkilatları olarak kurulan lonca düzenleri ile birlikte ilk defa bir eğitim disiplini olmaya başlayan mimarlık eğitimi, Fransız Kraliyet Akademisi ile kurumsal bir kimliğe bürünmüş ve Ecole des Beaux-Arts, Bauhaus gibi oluşumlar ile bu akademik yapılanmasını güçlendirmiştir. İlk başlarda öğrenci kararlarının çok dikkate alınmadığı, usta mimarın deneyimlerini aktarması ve süreç içerisinde patron rolünü üstlenmesi şeklinde ilerleyen mimarlık eğitimi, zaman içerisinde yaratıcılık ve bireysellik gibi kavramların toplumda önemli bir konuma oturması ile öğrenci odaklı bir modele geçiş yapmıştır. Bununla birlikte atölyelerde birebir iletişim ile yürütülen mimarlık eğitimi, stüdyo adı verilen dersliklere taşınmış ve bir grup öğrenciye aynı anda bilgi aktarımının yapıldığı ve akış içerisindeki kritik noktaların danışman mimar tarafından yönlendirildiği bir eğitim sürecine geçilmiştir.

Mimarlık eğitiminin dersliklere taşınması ile birlikte, eğitimi veren danışman mimarın kimliği, öğrencinin tasarım düşüncesinin gelişimi açısından büyük önem kazanmıştır. Farklı tasarım düşüncelerini benimsemiş farklı danışman eğitmenler, öğrencinin sürece yaklaşımında yönlendirici bir rol üstlenebilmekte bu durum da öğrencinin kendi tasarım felsefesini ortaya koymasını zorlaştırmaktadır. Bu durumda danışmanlarca farklı yorumlanan eğitim amaçları yönündeki davranış değişikliklerinin öğrencide ne ölçüde gerçekleştiği ve öğrenci başarısına etki eden temel unsurların ne olduğunun ortaya konulması önem arz etmektedir. Bu noktada danışmanın öğrencilere yönlendirmeden uzak ve adil yaklaşımı önem taşımaktadır. Ancak eğitim sürecine genel olarak bakıldığında okullarda, zihinsel olarak daha başarılı gözüken bireyler daha çok desteklenmekte, ödüllendirilmekte ancak yaratıcılıkları göz ardı edilmektedir. Bu bağlamda eğitim etkinliklerinin yerine getirilmesinde en önemli işleve sahip olan öğretmenlerin davranışlarıyla, bireyin yaratıcılık gücünü ortaya koymasına, onların yaratıcılık gücünü üst sınırlara kadar geliştirmelerine destek olması gerekir. Bu sebeple toplumların gelişmesi açısından, zihinsel olarak üst düzeydeki bireylere gereksinimi olduğu kadar, yaratıcılık gücü de üst düzeyde bulunan bireylere gereksinimleri vardır. Tasarım sürecine zihinsel hakimiyet ve sürece yaratıcı katkı kavramları stüdyo ölçeğinde farklı anlamlar taşımaktadır. Yaratıcılığın uçsuz bucaksız formu ve imgelem gücü mimarlık eğitiminin teknik safhalarına geçildiğinde kendine gerçeklikte bir yer bulmaktadır ve bu durum öğrencinin düzenli ders takibi ile her koşulda bir proje ortaya çıkarmasına neden olmaktadır ancak ortaya çıkan projenin yaratıcı değeri her zaman tartışılabilir konumdadır (Erdoğan, 2006). Bu noktada öğrenci sonuç odaklı yönlendirildiğinde yaratıcı üretim yerine daha basit bir yolu kendine metot edinebilir.

Mimari tasarım dersi, mimarlık eğitiminin zaman ve etki açısından en önemli parçasıdır. Mimari tasarım mantığı büyük ölçüde bu derste şekillenmeye başlar. Böyle büyük bir başlığın sınırlarını görmek için, önceliklerin net bir şekilde belirlenmesi ve stüdyoda yapılan işin tanımlanması gerekir. Mimari proje stüdyosunda yapılan, tasarımın öğretilmesi değil; aslında, tasarımın değerlendirilmesidir. Bu noktada stüdyo yürütücülerinin mimari tasarımı nasıl tarif ettikleri ve buna bağlı olarak nasıl değerlendirdikleri önem taşır. Eğitmen yaklaşımı tasarım eğitiminin temel dinamiklerindendir. Yönlendirmeler bir doğrultu tarif etmekten çok öğrencinin farklı doğrultuların varlığını keşfetmesini sağlamak üzerine yapılır (Yürekli, 2003). Ancak şimdiye kadar aldığı eğitim disiplini farklı bir temele dayandığı için öğrenci bu noktada sorunlar yaşamaktadır.

3.MİMARLIK EĞİTİMİNDE STÜDYO SÜRECİ

Farklı sanat dallarının ve tasarım disiplinlerinin yaratıcı düşüncüyü destekleyen metotlarını kullanarak kendisine özgü bir form yaklaşımı gösteren mimarlık eğitim modelinde odak noktası tasarım stüdyolarıdır. Stüdyo sürecinde tasarım alternatifleri araştırılır, tasarlama eylemine dair öğretiler ve yöntemler tartışılır. Stüdyo tanımı, öğrenci, öğretim üyesi, yer, konu, fiziksel çevre, tasarım problemi, yöntem gibi farklı ve dinamik öğeler çerçevesinde şekillenen bir süreci ifade etmektedir (Gökmen ve Süer, 2003). Stüdyo dersi, dönemler ilerledikçe karmaşıklaşan tasarım problemleri üzerine düşünme, yeni problemler üretme ve bunlara çözüm yolları bulup aktarma akışı içerisinde yürütülmektedir (Yürekli, 2003). Stüdyo eğitiminde yöntem farklılıkları görülse de ders, yaparak öğrenmeye dayalı, bilişsel bir modeli tanımlar. Stüdyo dersi sürecinde araştırma raporları, konferans, görsel materyaller, seminer ve teknik geziler ile çizim teknikleri, bilgisayar destekli programlar gibi birbirinden farklı dinamikleri olan birçok farklı araç kullanılır. Jüri, bireysel kritik, toplu eleştiri, çözümü birlikte arama da stüdyo sürecinin önemli bileşenleridir (Gökmen ve Süer, 2003). Stüdyo dersinde ortaya konulan

tasarım problemleri, dönemler ilerledikçe karmaşık bir yapı alır ve daha önceki dönemlerde elde edilen pratikler, bu dönemlerde kendilerine daha fazla hareket alanı bulur.

Günümüz mimari stüdyo eğitiminde, bu süreç içerisinde bulunan dinamikler çok daha belirgin çizgiler ile ayrılmış ve mimari tasarımın olmazsa olmaz temel süreçlerinden biri olarak kabul görmüştür. Tasarım problemi ortaya atıldıktan sonra, insanı, çevreyi, iklimi, kültürü, kullanıcı gereksinimlerini kapsayan tasarım odaklı analizler yapılır. Elde edilen veriler tasarımın şekillenmesinde öğrenciye yardımcı olması açısından önem taşımaktadır. Verilerin analizi sonucunda oluşan konsept, tasarımcı zihninin proje geliştirme sürecinde izleyeceği yolu hazırlar. Problem ortaya konduktan ve probleme ait etkenlerin analizleri yapıldıktan sonra tasarımın kurgusunu ortaya koyan çizim süreci başlar. Leke ve fonksiyon çalışmaları, elemanların etüdü gibi süreçler ile tasarımcının zihninde oluşan imajlar yazı ve çizime aktarılır, form kazanır. Bütün bu süreçler alışlagelmiş bir sırayı izliyor gibi gözükse de, birbirlerinin değişimlerinden etkilenen ve birbirlerinden beslenen, dinamik bir yapıdadırlar. Tasarım, form, içerik, akış, fikir olarak amaçlanan seviyeye geldiğinde, plan kurgusu, teknik kesit, görünüş, cephe tasarımı, vaziyet planı, görselleştirme çalışmaları gibi süreçlerin sonunda tamamlanır ve sunum aşamasına geçilir. Stüdyo dersi süreci sonucunda ortaya çıkan projeler, farklı sunum teknikleri ve görsel çalışmalar kullanılarak jüri önünde anlatılır.

4.JÜRİ KAVRAMI

Tasarım eğitiminin diğer birçok disipline nazaran geleneksel eğitim modellerinden farklı bir yapıya sahip olması, sadece stüdyo dersinde gerçekleşen tasarlama sürecinde değil, bu derste ortaya atılan fikir ve üretimlerin değerlendirilmesi sürecinde de karşımıza çıkmaktadır. Jüri değerlendirmesi adı verilen bu değerlendirme süreci, mimarlık eğitiminin kurumsallaştığı ilk yıllarda kapalı kapılar ardında yapılmakta iken ilerleyen süreçte öğrencilerin projelerini topluluk ve jüri karşısında anlattığı açık jüri sistemine geçilmiştir.

Açık jüri değerlendirme sistemi, mimarlık öğrencisinin sonuç ürününü sunmasında büyük bir avantaj getirmekle birlikte, topluluk önünde fikir ve üretim anlatımının stresli yapısı, art arda gelen eleştirilerin olumsuz etkisi sonucunda, öğrencinin okuldan uzaklaşmasıyla sonuçlanan psikolojik etkilere neden olabilmektedir.(Pawley, 2007)

Tasarım anlayışları farklılık gösteren danışmanların katılımıyla yürütülen jüriler sayesinde öğrenci, tasarımına yönelik çeşitli eleştiriler dinleyebilmekte ve bu durum da mimarlık öğrencisinin tasarım süreci özelinde geliştirdiği yaklaşım farklılıklarından faydalanmasını sağlamaktadır (Tok, 2016). Buna rağmen jüride bulunan danışmanların öğrencinin geliştirdiği proje üstünden birbirleriyle tartışma yaşamaları, bireysel egoları ortaya çıkardığı için tasarımın değerlendirilmesi sürecini olumsuz etkiye uğratarak mimarlık öğrencisinin jüriden sağladığı eğitimin değerinin azalmasına sebep olmaktadır.

Tok (2016), jüri sürecini olumsuz etkileyecek nedenlerden birisini de uzayan sunum süreçleri olarak görmektedir. Sunum süreci uzadıkça jüri üyelerinin tasarım ve sunuma gösterecekleri ilgi azalmakta ve bu da tasarımın değerlendirilmesini olumsuz etkilemektedir. Bunun yanında tüm stüdyo öğrencilerinin aynı gün içerisinde sunum yapması ve bu sunumların aynı gün yapılan jüride değerlendirilmesinin bir sonucu olarak, eğitmen ve öğrencilerin zaman ilerledikçe eleştirel yaklaşımdan uzaklaştığı görülebilmektedir. Bu durum da, tasarımına güvenen veya alacağı eleştirilerden edineceği kazanıma önem veren öğrencilerin günün erken saatlerinde sunumlarını gerçekleştirmelerine neden olurken, sunuma yeterince hazır olmadığını düşünen öğrencilerin, günün son saatlerinde sunuma çıkmaları sonucunu doğurmuştur.

Stüdyo dersinde farklı ya da aynı tasarım problemleri üzerinde yoğunlaşan öğrenciler, birbirlerinden farklı ürünler ortaya koysalar da, tasarımın temel dinamikleri üzerinden eleştirilerde bulunan jüri, zaman içinde aynı cümleleri farklı öğrencilere kurmak zorunda kalmaktadır. Bu durum, jüri akışını olumsuz etkilemekle birlikte jüri üyeleri ve öğrencilerde dikkat eksikliğine neden olmaktadır (Tok, 2016). Jüri üyelerinin sunum sürecinden sıkılması, jüri faaliyetlerinde sık sık karşılaşılan bir durumdur. Bu sebeple öğrenci, jürinin dikkatini sürekli sunumda tutmak adına uğraş göstermelidir.

5.DEĞERLENDİRME AŞAMASI

Sunum süreci, jürilerin aktif yorumları çerçevesinde tamamlandıktan sonra, yapılan sunumların ve tasarım süreçlerinin not vermek üzerine incelendiği değerlendirme aşamasına geçilir. Jüri sonu değerlendirmelerinde en kritik kararlardan birisi, sürecin mi sonucun mu değerlendirileceği kararıdır. Stüdyo eğitiminin mimarlık öğrencisinin tasarıma yaklaşımı ve düşünsel işleyişinin geliştirilmesini amaç edinen yapısı gereği, öğrencinin yaratım süreci içerisinde sergilediği performans, projenin değerlendirilmesi sürecinde kritik bir rol oynamaktadır. Öğrencinin akış içerisinde hayal ettiği, kurguladığı yaratıcı fikrini tasarıma geçirip geçirmediği, karşılaştığı problemlere olumlu karşılıklar verip vermediği ancak bütün tasarım sürecinin takibi ile mümkündür. Bununla birlikte tasarım disiplininin yapısı nedeniyle yapılan üretimin son kez sergilenmiş olması tasarım sürecinin sona erdiği anlamını taşımadığından sürecin bir kısmı esas alınarak yapılan yorumlar yetersiz kalacaktır. Ancak stüdyo sürecinde öngörülen zaman içerisinde üretimin tatmin edici bir ürün ile sonlandırılması, öğrenci motivasyonu ve stüdyo enerjisi açısından önemlidir (Yürekli, 2003). Bu sebeple tasarımın değerlendirilmesinde sonuç üretimle birlikte öğrencinin yaratıcı süreç bağlamındaki performansının da değer olarak kabul edilmesi stüdyo eğitiminde kabul gören bir sistemdir. Sürece tam anlamıyla hâkim olmayan davetli danışmanların proje yürütücüsü tarafından bilgilendirilmesi, olumlu bir tasarım değerlendirme atmosferinin kurulabilmesi adına önem taşımaktadır.

6.ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Mimarlık eğitimi sürecinin önemli bir dinamiği halini alan değerlendirme aşaması, mimarlık öğrencisinin tasarım ve yaratıcı düşünme motivasyonunu önemli ölçüde etkileyen faktörlerden birisidir. Öğrencinin projesinin değerlendirilmesi ve not verilmesi saflarında eğitmen ile görüş ayrılıkları yaşayıp, stüdyo içi diğer projeler ya da aynı dönemin farklı stüdyo grupları içerisinde adil bir puanlama sistemi olmadığını düşünmesi, tasarım sürecine yaklaşımını olumsuz etkilemekte ve mimarlık disiplininden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bu çalışma ile Konya Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü Stüdyo-IV öğrencilerinden oluşan örneklem grup ile 2018-2019 bahar dönemini kapsayan bir stüdyo süreci yürütülmüş ve bu süreçte proje değerlendirme ve puanlamaları öğrencilerden de istenmiştir. Böylelikle, eğitmen ve öğrencilerin stüdyo değerlendirme kriterleri ve değerlendirme sonuçlarının birbirleri ile anlamlı bir yakınlık kurup kurmadıkları ortaya konmuştur. Araştırma yöntemi olarak örneklem grup üzerinde yapılan gözlemlerden alınan sonuçların yorumlanmasına yönelik olan izleme yaklaşımı kullanılmıştır. İzleme yaklaşımı ile; örneklem grup belli bir başlangıç noktasından itibaren sürekli veya belirli aralıklarla gözlemlenip değerlendirme süreci ve sonucunda saptanan bulgular yorumlanmıştır. Bu çalışma ile mimarlık öğrencisinin tasarım sürecini olumsuz etkileyen faktörlerden biri olarak kabul edilen adil değerlendirme kriteri incelenmiş ve öğrencinin değerlendirme sistemine karşı geliştirdiği yargılar üzerine incelemelerde bulunulmuştur. Elde edilen bulgular; öğrencilerin stüdyo sürecini eğitmen eylemi üzerinden deneyimlemesini ve stüdyo değerlendirme sürecine karşı edindikleri algı değişimini ortaya koymuştur.

7.ALAN ÇALIŞMASI

Bu çalışma kapsamında, bir önceki bölümlerde stüdyo kavramı ve jüri işleyişi ile ilgili olarak oluşturulan değerlendirmelere ek olarak bu bölümde Konya Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü Stüdyo IV öğrencilerinden oluşan 29 kişilik öğrenci grubu ile birlikte 2018-2019 Bahar Yarıyılı boyunca yürütülen stüdyo sürecinin detayları aktarılacaktır.

Öğrencilerin her hafta gözlemlenebilmesi adına mekânsal ve idari sorunlar ile karşılaşılmayacak bir üniversite bünyesinden seçilmesine dikkat edilmiştir. Mimarlık eğitiminin birinci senesinde öğrencinin bu farklı disiplinle henüz tanışmış olması, üçüncü ve dördüncü yıllarda ise okulun öğrencide oluşturduğu kalıp yargılar düşünülerek, alan çalışmasının ikinci sınıf öğrencileri ile birlikte yürütülmesi kararı alınmıştır. Çalışma süresince gözlemlenecek düşünce ve davranışların gerçekliğinin etkilenmemesi amacı ile öğrencilerin yapılan çalışmadan haberdar olmamasına dikkat edilmiştir.

7.1.Öğrencilerin Değerlendirme Süreci

Çalışma kapsamında stüdyo dersi sürecinde yapılan 4 farklı uygulama (logo tasarımı, tasarım senaryosu yazımı, konsept sunumu, leke etüdü) öğrenciler tarafından sunulmuştur. Yapılan sunumlar yine öğrenciler tarafından 10'luk sistemde değerlendirilmiştir. Uygulamaya katılmayan öğrenciler o

uygulama için 0 puan almıştır. Not ortalaması, o uygulama için verilen notların uygulamaya katılan öğrenci sayısına bölünmesi ile oluşturulmuştur. Değerlendirmenin sağlıklı olması amacıyla, verdikleri notların dönem sonu notunu nasıl etkileyeceği öğrencilere açıklanmamıştır. Elde edilen değerlendirmeler 10'luk sistemden 100'lük sisteme çevrilmiştir.

Şekil 1. Öğrencilerin Verdikleri Notlar

7.2.Bulgular

Öğrenci değerlendirmeleri sonucunda elde edilen veriler, 10'luk değerlendir sisteminden 100'lük değerlendirme sistemine aktarılarak eğitmen değerlendirmeleri ile karşılaştırılmıştır.

Öğrenci Değerlendirmesi						Öğrenci Değerlendirmesi					
	4 notun toplamı	4 notun ortalaması	100'lük sistem	Eğitmen Notu	Fark		4 notun toplamı	4 notun ortalaması	100'lük sistem	Eğitmen Notu	Fark
1.A....K.....	27,802	6,950	70	76	+6	16.S.....Ö.....	17,490	4,372	44	51	+7
2.Ö.....S.....	27,016	6,754	68	65	-3	17.E.....P.....	17,214	4,303	43	75	+22
3.F....N....K..	26,335	6,583	66	74	+8	18.M.....K.....	17,211	4,302	43	59	+16
4.Z....R....K..	25,919	6,479	64	64	0	19.N....E.....	17,061	4,265	43	57	+14
5.Ö..F..D..	25,737	6,434	64	69	+5	20.F..N..T...	16,641	4,160	42	63	+21
6.N.....Z....	25,110	6,277	63	73	+10	21.D..D..D..	16,416	4,104	41	64	+23
7.M...S..A..	23,383	5,845	58	71	+13	22.M....O....	15,600	3,900	39	56	+17
8.İ..M..K..	22,610	5,652	56	67	+11	23.B..H..K..	15,365	3,841	38	64	+26
9.İ.....Ç....	20,730	5,182	51	72	+11	24.Z..B..Ş..	13,333	3,333	33	61	+28
10.S....Ö....	20,245	5,061	51	51	0	25.M..A..B..	11,120	2,780	28	71	+43
11.F.....A....	19,578	4,894	49	58	+9	26.M...K....	10,333	2,583	26	62	+36
12.M....A....	18,245	4,561	46	49	+3	27.E....İ....	9,211	2,302	23	56	+23
13.H....G....	17,734	4,433	44	65	+21	28.B....Ö...	8,285	2,071	21	39	+18
14.A....T....	17,707	4,426	44	59	+15	29.Y....İ....	4,930	1,232	12	0	-12
15.A..Y..H..	17,491	4,372	44	73	+29						

Tablo 1. Öğrenci ve Eğitmen Değerlendirmelerinin Karşılaştırması

Verilerin birbirleri ile ilişkileri incelenmiş ve şu bulgular elde edilmiştir:

- Öğrencilerin proje değerlendirmesinde verdikleri not ortalaması 45,31 olmuştur.
- Eğitimcilerin verdikleri not ortalaması 60,82 olmuştur.
- Öğrenci değerlendirmesinde en yüksek not alan öğrenci 70 puan almıştır.
- Öğrenciler ve eğitimciler en yüksek notu aynı kişiye vermişlerdir.
- Öğrenciler ve eğitimciler en düşük iki notu aynı kişilere vermişlerdir.
- Eğitimciler sadece 2 kişiye öğrencilerden düşük not vermiştir.
- Eğitimci ve öğrenciler 2 kişiye aynı notu vermişlerdir.
- Eğitimci ve öğrenci notu arasında görülen en büyük fark 43 puandır.
- Öğrenci değerlendirmelerinde, yüksek notların 70-80 bandında düşük notların ise 30-40 bandında yoğunlaştığı görülmüştür.
- Yapılan 4 uygulama içerisinde, logo tasarımı uygulaması öğrencilerin en yüksek notları verdikleri uygulama olmuştur.

7.3. Bulguların Yorumlanması

Öğrenci ve eğitimci değerlendirmeleri sonucunda elde edilen bulgulardan hareketle bu çalışma özelinde ortaya çıkan yorumlar şu şekildedir:

- Öğrencilerin birbirlerine eğitimcilerden daha düşük not vermelerinin ve öğrenciler tarafından en başarılı bulunan öğrencinin 70 puan ile değerlendirilmesinin, ortaya koydukları tasarım ürünlerini kendilerinin de yetersiz görmesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.
- Öğrencilerin ve eğitimcilerin aynı öğrenciye en yüksek notu ve aynı iki öğrenciye en düşük iki notu vermesi, eğitimci ve öğrencilerin stüdyo sürecini başarılı ve başarısız geçiren iki ayrı uç öğrenci modelini benzer şekilde tanımladığını göstermektedir.
- Eğitimci ve öğrenci not ortalamalarında görülen yaklaşık 15 puanlık farkın bir kısmı, öğrenciler tarafından uygulamaya katılmayan öğrencilere puan verilmemesi ancak eğitimciler tarafından bu açığın öğrencinin diğer uygulamalarındaki başarısı sonucu bir miktar kapatılması ile oluşmuştur.
- Öğrencilerin logo tasarımı uygulamasında birbirlerine daha yüksek puanlar vermeleri, farklı bir tasarım disiplinine karşı yaptıkları değerlendirmelerde bu farklı disiplin ile ilgili tecrübelerinin yetersizliğinden dolayı daha ılımlı davranmalarının bir sonucu olarak görülebilir.
- Öğrencilerin 30-70 puan bandında, eğitimcilerin ise 40-80 puan bandında değerlendirme yapmış olması, öğrencilerin birbirlerini değerlendirirken eğitimciler kadar geniş bir not aralığını kullandıklarını göstermektedir.

8.SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Öğrencilerin stüdyo sürecinde yaşadığı motivasyon kaybının nedenlerinden biri olarak gördüğü adil not verme problemi öğrencilere deneyimlendirilmiş ve öğrencinin eğitimci ile proje eleştirisi üzerinde empati kurması sağlanmıştır. Öğrencinin deneyiminin daha fazla olduğu disiplinlerde daha düşük not vermesi, bilgi ve tecrübenin değerlendirme sürecinde ele alınan kriterleri artırdığını göstermektedir. Öğrenci ve eğitimcilerin tasarım değerlendirme kriterlerinin doğru saptanması stüdyo sürecinde ortaya çıkan değerlendirme nedenli problemlerin önlenmesine yardımcı olacaktır. Öğrencinin stüdyoyu yalnızca kendi tasarımını geliştirdiği bir süreç olarak görmesi, farklı tasarım düşüncelerine ve yapılan eleştirilere karşı olumsuz bir yaklaşıma neden olacağından, öğrencinin sürece tasarım düşüncesini derinleştirme odaklı yaklaşmasının sağlanması önemlidir.

Bu sebeple; mimarlık eğitiminde öğrencinin kendi tasarımı dışında yapılan diğer üretimlere de eleştirel gözle bakabilmesini sağlayacak yeni stüdyo eğitim modelleri geliştirilmelidir.

KAYNAKLAR

1. Erdoğdu, D., (2006), Yaratıcılık ile Öğretmen Davranışları ve Akademik Başarı Arasındaki İlişkiler, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(17), 95-106
2. Yürekli, İ., (2003), *Mimari Tasarım Eğitiminde Oyun*, Doktora Tezi, *İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul, 13-34.
3. Gökmen, H., Süer, D., 2003, Mimarlık Eğitim Tasarım Stüdyolarına Farklı Yaklaşımlar, *Ege Mimarlık*, 47, 4-7.
4. Pawley, M., 2007, My Lovely Student Life, The Strange Death of Architecyural Criticism: Collected Writings, ed. David Jenkins, *Black Dog Architecture Publishing*, London, 48-59.
5. Tok, M.A., (2016), Mimari Tasarım Eğitiminde Bir Öğrenme Süreci ve Değerlendirme Aracı Olarak Jüri Sistemi, Yüksek Lisans Tezi, *Gebze Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Gebze, 18-28.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

A SEARCH OF IDENTITY IN DENISE ELIA CHÁVEZ'S *THE LAST OF THE MENU GIRLS*
DENISE ELIA CHAVEZ'IN *THE LAST OF THE MENU GIRLS*ÜNDE KİMLİK ARAYIŞI

Bülent Cercis TANRITANIR

Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

ABSTRACT

The Last of the Menu Girls was first published in 1986 by a small press. Rocío Esquibel is one of the earliest voices of Chicana literature, and the story of his growth as a writer and a woman is supported and often identified by readers. Describes a girl who distributes the menus to a hospital and learns to live among those dying. The novel, celebrated for a portrait of a working-class Mexican-American community, is also the universal story of finding a way around the world. Elia Chavez's *The Last of the Menu Girls* is a collection of seven interrelated stories about Rocío Esquibel, a young Mexican-American woman trying to understand herself, her family and community in southern New Mexico. Rocío's development from girl to woman is given in unity in stories. While each short story in this collection has the same characters and is consistent with the perspective of Rocio Esquibel, the median of three girls who grew up in New Mexico in the 1950s and 1960s, the narratives are not interdependent in the sense that they form a whole together in a way that connects the whole. Rocío observes those around him, provides a culturally diverse community portrait and a clear idea of human condition. Rocio is sensitive and emotional. Its surroundings are full of common objects (trees, clothes) that give it a personal meaning and a sense of world-building. *The Last of the Menu Girls* presents the realities of the people and places that the hero of the novel Rocio Esquibel has known for years. Through Denise Chavez's account of these people and places, the reader begins to understand Rocio's feelings of loneliness, uncertainty and fear. In this study, a girl's transition from childhood to femininity is revealed through Chavez's detailed account of especially the people and mostly women, who have had a great impact on the decisions of the hero in the future.

Keywords: Chicana, Identity, Women, Fear, Quest

ÖZET

The Last of the Menu Girls, ilk kez 1986'da küçük bir basın tarafından yayınlandı. Rocío Esquibel, Chicana edebiyatının ilk seslerinden biridir ve bir yazar ve bir kadın olarak büyümesinin öyküsü, okurlar tarafından desteklenir ve sık sık özdeşleştirilir. Menüleri bir hastaneye dağıtan ve ölmek üzere olanların arasında yaşamayı öğrenen bir kızı anlatır. Bir işçi sınıfı Meksikalı-Amerikan topluluğu portresi için kutlanan kitap, aynı zamanda dünyada bir yolunu bulmanın evrensel hikayesidir. Elia Chavez'in *The Last of the Menu Girls*, güney New Mexico'da kendisini, ailesini ve topluluğunu anlamaya çalışan genç Meksikalı Amerikalı bir kadın olan Rocío Esquibel hakkında birbiriyle ilişkili yedi öyküden oluşan bir koleksiyondan ibarettir. Rocío'nun kız çocuktan kadına gelişimi, öyküler halinde bütünlük içinde veriliyor. Bu koleksiyondaki her kısa hikaye aynı karakterlere sahipken ve 1950'lerde ve 1960'larda New Mexico'da yetişen üç kızın ortancası olan Rocio Esquibel'in bakış açısıyla tutarlı olsa da, anlatılar bütünü birbirine bağlayacak şekilde birbirine parçaların bütünü oluşturması anlamında birbirlerine bağlı değildir. Rocío etrafındakileri gözlemler, kültürel olarak çeşitlilik arz eden bir topluluk portresi ve insanlığın durumu hakkında net bir fikir verir. Rocio duyarlı ve duygusaldır. Çevresi onun için kişisel anlamı ve dünya inşası duygusunu veren ortak nesnelerle (ağaçlar, giysiler) doludur. *The Last of the Menu Girls*, romanın kahramanı Rocio Esquibel'in yıllar boyunca bildiği halkın ve yerlerin gerçeklerini sunuyor. Denise Chavez'in bu insanlar ve yerler hakkındaki açıklamaları sayesinde, okuyucu Rocio'in yalnızlık, belirsizlik ve korku duygularını

anlamaya başlar. Bu çalışmada, bir kızın çocukluğundan kadınlığa geçişini, Chavez'in kahramanın gelecekte nasıl bir kişi olacağına dair kararları üzerinde büyük etkiye sahip olan özellikle insanlara ve çoğunlukla kadınlara ilişkin ayrıntılı açıklamaları aracılığıyla ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Chicana, Kimlik, Kadın, Korku, Arayış

1. INTRODUCTION

Denise Elia Chavez describes herself as the one “with the struggle of Chicanos in this marginal border world of identity—straddling different worlds, the world of the raices in Mexico, the roots, and also the contemporary world of the United States”. (Blake, Anderson, Ray, 1994) On the other hand, it is inferred that by using gender confrontation as her springboard, Denise Chávez, through her narrator/protagonist’s voice, reproduces a microcosm of Chicano society (Araujo, 2015). Denise Elia Chávez’s *The Last of the Menu Girls* is a collection of seven interrelated stories about Rocío Esquibel, a young Mexican American woman in southern New Mexico who seeks to understand herself, her family, and her community. Chavez describes the action of writing as “closing the door to the world and opening your mind and heart to the divine” (Guillory 1999). She absolutely wants to go deeper and deeper spiritually through writing. She defines herself a woman, a Chicana, a writer, all when she starts writing (Guillory, 1999). Garza argues that Alvina Quintana identifies Denise Chavez’s novel, *The Last of the Menu Girls*, as a bildungstext. Indeed, throughout the collection of stories one can possibly trace the maturation of the narrator/ protagonist Rocío Esquibel and how she confronts with the different phases of what she calls “womanhood” (2000). The novel is also possible to read as a lesbian text (Esquibel 1998). Rocío’s development from girl to woman gives unity to the collage of stories. “While each short story in this collection features the same characters and is consistently from the viewpoint of Rocío Esquibel, the middle of three daughters growing up in New Mexico in the 1950s and 1960s, the narratives are not interconnected in a way that makes the whole any larger than the sum of its parts” (Goldsmith). Rocío observes those around her, she provides a portrait of a culturally diverse community and a clear insight into the human condition. Rocío is observant, sensitive and sensual. Her surroundings are filled with common objects--trees, clothes--that for her are imbued with personal meaning and a sense of world building. *The Last of the Menu Girls* presents the realities of the people and places that Rocío Esquibel, the protagonist of the novel, has known throughout her years. Through Denise Chávez’s descriptions of these people and places, the reader comes to understand Rocío’s feelings of loneliness, uncertainty, and fear - and also to understand that these feelings likely stem from Rocío’s denial of her homosexual desire, while she instead seeks men in an attempt to fill the emptiness inside her. *The Last of the Menu Girls* was first published by a small press in 1986. Rocío Esquibel was one of the first voices of Chicana literature, and the story of her growth as a writer and a woman has been cherished by readers and frequently anthologized. The title story, about a girl who distributes menus in a hospital and learns to live among the dying, is in the Norton Anthology of American Literature. Celebrated for its portrait of a working class Mexican-American community, the book is also a universal story of finding one’s way in the world. And the purpose, in this paper, is to present a girl’s passage from childhood to womanhood through the detailed descriptions of Chávez regarding especially people and mostly women, which have great influence on the protagonist’s future decisions about what kind of a person she will be in the future.

2. A TRUE-TO-LIFE STORY

Before getting started, it must be noted that this novel has great parallel to Chávez’s own life and that of the protagonist’s, which makes it an autobiographical work. Born in Las Cruces, New Mexico, Chávez was reared in a family that particularly valued education and self-improvement. The divorce of her father, an attorney, and her mother, a teacher, when Chávez was ten was a painful experience. She spent the rest of her childhood in a household of women that included her mother, a sister, and a half-sister, and has acknowledged that the dominant influences in her life--as well as in her work--have been female. From an early age Chávez was an avid reader and writer. She kept a diary in which she recorded her observations on life and the personal fluctuations in her own life. Rocío’s life can be said to be like a mirror into Chávez’s life.

Rocío Esquibel is literally *The Last of the Menu Girls*, hospital workers who take the patients' food orders. Her tenure in this position comes at the tail end of the current system of having an employee go to each patient's room to find out what food they want for the day, and then delivering those orders to her superior in his basement office. The job often requires her to endure humiliating situations--the patients often take their frustration and anger at their own conditions out on her, since she is a convenient target. Rocío endures this part of her work with the requisite muteness and respect required of her, but her job takes its toll on her ability to perceive herself as someone with value. One day, while sharing tea with her friend Arlene, Arlene announces she's leaving for another job. Rocío instantly feels bad, since Arlene is the only one who ever complimented her at work. In the conversation that follows Arlene's announcement, Arlene asks: "You never get angry, do you?" she said admiringly. "Rarely," I said. But inside, I was always angry. "What do you want to do?" (1986).

While Rocío's stated answer to Arlene is that she wants to major in drama, she thinks to herself "I want to be someone else, somewhere else, someone important and responsible and sexy" (1986). Rocío's anger develops as a clear symptom of "her enforced silence in a position that demands subservience, self-sacrifice and complicity. It was the only job she could get at the hospital, and the resulting silence it demands has clearly changed her and her perceptions of herself" (Roy-Davis, 2011).

In his article "On the Rhetoric and Precedents of Racism" Victor Villanueva notes that: More speech and rhetoric on racist issues doesn't necessarily mean that more people are listening. In fact, as one of his students notes during a departmental meeting on racism and racist rhetoric in the system, if one is constantly speaking but is never heard, never truly heard, there is, in effect, silence, a silencing. It is these silences that still remain despite more speech and speechifying about racism that should concern us as academics and learners in this system. More speech on racism might leave less room for silences and lead us to believe that more people are listening and understanding. But it is still in those silences where racism still blooms and flourishes (2011).

Like the view above, most of the critics evaluate this novel as a work against racism. Some reviewers have commented that Chávez interweaves the seven stories that comprise *The Last of the Menu Girls* in order to emphasize the human need for comunidad, or community. Although some scholars find her style to be disjointed and flawed, many laud her lively dialogue, revealing characterization, and ability to write with insight. Chávez does not look upon *The Last of the Menu Girls* as a novel, but as a series of dramatic vignettes that explore the mysteries of womanhood. In fact, she envisions all her work as a chronicle of the changing relationships between men and women as women continue to avow their independence. This assertion has led to the creation of non-stereotypical Chicana heroines like Rocío, who Women's Studies Review contributor Maria C. Gonzalez described as "an individual who fights the traditional boundaries of identity that society has set up and expects her to follow".

3. SEARCH OF IDENTITY

What draws attention most is the detailed descriptions of objects and the people observed and conveyed by Rocío. On the other hand this work is handled from point of views of the new critics paying no attention to history or else. "Chávez draws carefully detailed, emotionally convincing portraits of the lives of ordinary people" (Newsday). Indeed, these descriptions create the core of the novel. With the help of these portraits, "She ... tries to envision the future, to create the woman she hopes to be" (Magill's Choice: *American Ethnic Writers*). Therefore, it is assumed that these descriptions will do great help to get the important points.

In the first short story, the title piece of the collection work at the local as a menu girl. Rocío's "previous experience with the sick and dying" (Chávez 13) happened, Chávez introduces Rocío at the age of seventeen years, right after she has graduated from high school and starts four years ago hospital with her Great Aunt Eutilia, who Rocío helped care for in her family's home as Eutilia slowly died from cancer over the course of seven months. This story establishes some of the most prevalent themes of the novel: decay, loneliness, and suffering. Through Aunt Eutilia, the reader is exposed to Rocío's first experience with the harsh realities of death and dying - and, subconsciously perhaps, we come to understand Rocío's blind impulse to ease someone else's pain through the use of her body. As Eutilia lay

dying, Rocio “slither[ed] into her room with breasts naked and oily at thirteen. . .where [she] whirled and danced and sang. . .[she] danced around Eutilia's bed” (1984). In retrospect, Rocio wonders: “could I have absolved your dying by my life? Could I have lessened your agony with my spirit-filled dance in the deep darkness?” (1986). The answer to these questions is nothing if not unclear, but one thing becomes clear through the course of the following stories: “Rocio is bound to try to use her body as a poultice to cure the ailments of others” (Gray). She “wanted to rescue souls” (1986). Soon, however, despite what she perceives as the insignificance of her job, Rocio claims to have fallen “in love” (1986) with one of the patients, a woman named Elizabeth Rainey. This is the first indication of the subtle undercurrent of Rocio's homosexual desire that moves quietly throughout the novel; Rocio describes Elizabeth in extensive, sensual detail: “her cheeks were flushed, her red lips quivering. She looked fragile. . .she wore a creme-colored gown on which her loose hair fell about her like a cape. She was a beautiful woman, full-bodied with a translucent beauty certain women have in the midst of sorrow - clear and unadorned” (1986). For Elizabeth, Rocio again expresses the desire to use her body as a healing power; she “wanted in my little girl's way to hold her, hold her tight. . . [she] would have danced for her, Eutilia, had [she] but dared” (1986). Though Rocio has a boyfriend, he is mentioned in passing simply as “the very first boyfriend” (1986). The lack of attention paid to him stands in sharp contrast to the detailed description of Elizabeth Rainey.

Later that summer, Rocio is promoted to something akin to a nurse's aide, and the reader's attention is drawn to Rocio's perplexing view of gender. Her two supervisors, sisters-in-law, she refers to as “Gonzalez and Gonzalez - Esperanza, male, and Bertha, female” (1986), even though they are both clearly women. A few pages later, the confusion clears up a bit when Rocio elaborates enough on this distinction that one understands that she sees Esperanza's gender as masculine, despite the fact that she is a woman. Rocio describes her as “the Esperanza of the short-bobbed hair, the husky deferential voice. . .Esperanza the dyke, who was later killed in a car accident on the way to somewhere” (1986). Here I am inclined to suggest that, though I believe Chávez writes with an intent to reveal Rocio's inner desire for women, I believe she also writes to reveal Rocio's prejudice against homosexuals - or at the very least, some of her culture's traditional values. This would partially explain why the issue of Rocio's attraction towards women is not the ultimate focus of the novel and instead becomes more of a side issue. When Rocio states that “nothing seemed enough” (Chávez, 1986), one initially assumes that she is voicing her dissatisfaction with her position at the hospital, her lack of the ability to heal. Upon further reflection, however, I suspect otherwise: perhaps what Rocio truly lacks is the love of a woman, or the understanding that this is what she wants.

Rocio's curiosity about women is further elaborated on within the story “Shooting Stars,” where she begins contemplating the essence of womanhood: “what did it mean to be a woman? To be beautiful, complete? Was beauty a physical or a spiritual thing, was it strength of emotion, resolve, a willingness to love? What was it then, that made women lovely?” (Chávez, 1986). In an attempt to find the answer to these questions, Rocio meditates on her friendships with other females over the years. Her mind wanders to the summers she spent in Texas and she thinks of Eloisa, a local girl she was friends with, and Eloisa's aunt who “wore men's shirts and pants and bound her breasts with rags” (Chávez, 1986). This is another instance where Rocio draws attention to an exception to stereotypical femininity and seems to find it perplexing or distasteful - she goes on to classify Eloisa's aunt as part of the category “half men” (Chávez, 1986). Upon learning that this person is actually her relative, she refers to her mother's family as “a queer, unbalanced lot” (Chávez, 1986).

As the reader learns more about Rocio's relationship with Eloisa, it seems wrought with an almost sexual tension, something more than friendship alone. Rocio seemed to worship at the alter of Eloisa; she “carried Eloisa around with [herself] - her image a holy card, revered, unmutable, an unnamed virgin” (Chávez, 56). Suddenly, however, Rocio's feelings change; she sees Eloisa in a movie theater but “she was not alone. She was with a man, and he had his paws across her shoulder” (Chávez, 1986). After this, Rocio “crawled back to [her] seat again, faint with disappointment” (Chávez, 1986). Her sudden disappointment with Eloisa, triggered simply because she saw her with a man for the first time, seems to be disappointment in the expression of her heterosexuality.

Rocio remembers another friend, Diana, in detail that considers the elements of her beauty; Diana was “clear, animal grace. . .fresh, bright-eyed, hopeful, and kind” (Chávez, 1986). Physical beauty and inner beauty aside, what actually made Diana beautiful was the way she made Rocio feel “a certain peacefulness. . .peace and love” (Chávez, 1986). Though Rocio also uses Diana as a model of womanhood she can compare herself to – “in observing Diana, [she] observed [herself]. [She] wanted physical beauty, and yet, [she] wanted to speak clearly, to be understood” (Chávez, 1986) - through this comparison it is clear that Diana fails, just as Eloisa has failed, to live up to Rocio's expectations.

The next woman Rocio thinks about is not her friend, but an acquaintance that she seems to observe from a distance: Josie, “the embodiment of all [her] womanly hopes” (Chávez, 1986). Rocio describes Josie's appearance in great detail and length, not unlike her long description of Elizabeth Rainey earlier in the novel, from her hands which were “long and slender, the nails painted red” (Chávez, 1986) to her hair which was “black. . . in trained curls around her unusually long neck” (Chávez 1986) to her “full, pouty lips” (Chávez, 1986). These descriptions, though initially appearing innocent enough, seem to have a strong sexual element to them once the rest of the increasingly sexualized passage is read: “Josie had a generously full and high bust. . . the necklines plunged, the dresses accented her ripe cleavage, the whiteness of her skin. From the corner of blouses. . . one could discern the turning of white skin, the white meat of Josie's pale, lovely breasts” (Chávez, 1986). However, despite the sexual attraction that Rocio seems to have for Josie, she decides that she lacked “the spirit of Eloisa, the gentleness of Diana” (Chávez, 1986).

Indeed, Rocio seems to idolize each of these women for a period of time, but in the end no one ever quite measures up. She feels that “none of them seemed quite womanly enough” (Chávez, 62) and that “something seemed to be lacking” (Chávez, 1986). As though Rocio's homosexual desire and curiosity had not been made clear enough, Chávez finally spells it out for the reader and writes: “[Rocio] though about loving women. Their beauty and their sure sweet clarity. Their unfathomable depths, their flesh and souls aligns in mystery” (Chávez, 1986). Rocio's confusion and uncertainty about her sexuality come even more strongly to the surface when she states that “[Rocio] was fearful that [she] would never be able to choose, to make up [her] mind” (Chávez, 1986)- to decide for herself what being a woman meant, to decide what her sexual preference was. When her older sister Ronelia and another married friend of hers advise her to “tow the womanly line” (Chávez, 1986), Rocio wants to respond, “leave me alone. . . go on with your babies and your fetid errands!” (Chávez, 1986), but instead she merely “bit [her] lip” (Chávez, 1986). Rocio's inability to go against what other people think she ought to look and behave like, despite the fact that she clearly feels that marriage and babies are not what she wants, prepares the reader for the unhappy relationship that Rocio finds herself in when she gets involved with a man.

In “Space is a Solid,” Rocio has gone away from her family to attend college on a work-study program that leaves her exhausted and without enough money to afford to eat or rent someplace decent to live. From the depths of her despair spawned from her struggle to survive and, presumably, her struggle to understand her own sexuality, Rocio dates a man named Loudon, even though he seems to care little for her and does absolutely nothing to ease her troubles. Gone are the lingering, tender, often sexual descriptions of women; instead we read that “Loudon lay a puffy hand on [Rocio's] shoulder, his thick fingers caressing [her] neck thoughtlessly” (Chávez, 1986). Loudon's lack of consideration for her and the state of her troubled mind are made clear by the short sentences that comprise her train of thought: “Loudon doesn't understand. I have no home. I am homeless. Where can I move? Why won't Loudon let me stay with him?. . . I'll just wait here. Sit down. On this love seat. Alone. . . my hands are blue. Why? I don't know it's all too much” (Chávez, 1986).

Rocio's mental decay is the prevailing theme of this story; one must take note that many of her emotional problems stem from her relationship with a man. Though Rocio's friendships with the women described in “Shooting Stars” disappointed her, they did not cause her any severe emotional distress or damage; rather unlike the pain she suffers at the hands of Loudon - pain that makes her cry “Loudon Loudon Loudon why won't you help me?” (Chávez, 1986). Later, when Rocio comments of her pregnant cat that “they all come back hungry after screeching fuck me fuck me in the glowing darkness” (Chávez 1986),

one can't help but notice the strong implication that after sex, "females are left unsatiated, still empty, with a hunger for something more" (Gray). Perhaps the emptiness felt by women stems from a failure to communicate and a failure to be understood, as demonstrated by the miscommunication and insensitivity present in an exchange between Rocio and Loudon, her lover. When Rocio tells Loudon that she feels "so empty, so helpless" (Chávez, 1986), he responds by telling her to "listen to some music" (Chávez, 1986), as though he does not take what she is saying seriously. When she does not instantly respond to his suggestion and start feeling better, he demands what her problem is and when she begins to cry, he swears at her, "Damn it, stop crying" (Chávez 1986). Rocio still attempts to explain how she feels "tired and empty and alone" (Chávez 1986) but he just tells her to "go to bed" (Chávez, 1986). Rocio nearly has a nervous breakdown while she is with Loudon, and when she refers to it as such, Loudon responds by saying, "Hell, Rocio, you're okay, what are you talking about?" (Chávez, 1986) again demonstrating how callous and clueless he is. It is no wonder that Rocio feels so badly, is so lonely and suffering and afraid, when she has chosen to be with a man who cares little for her instead of yielding to her true feelings and pursuing a relationship with a woman.

The last story, "Compadre," takes place the summer after Rocio's stormy year at college, when she is back at her mother's house and living entirely among women. The only male present in the story is her Compadre Regino, something akin to a godfather - but more so than the story focuses on Regino, it focuses on his family: his wife and five daughters. Here, Chávez employs another of the long and lingering descriptions of women that the reader has grown accustomed to. Rocio watches Regino's daughter Zianna as she waters grass, and compares her beauty to that of a flower, thinking that

Zianna's face, lovely as a dark brown, dusky rose, was lit with natural highlights. Her neck was long, her small, proud head balanced by a full, fleshed mouth. Her luminescent eyes shielded themselves against the elements and luxuriated in the absence of explanations. . . full, lush, and firm, her breasts were carefully rounded swells of female flesh, flowerets full of awakening fragrance. (Chávez, 1986)

Rocio further elaborates that Zianna is "the dark, refined joyous consummation of ecstasy and the clear-sighted flesh" (Chávez, 1986). Again, one must notice the stark contrast of how females are described in such complimentary terms, while males are described, not always insultingly, but certainly not as sexual beings; Regino, for instance, Rocio remembers as a "small, tight man" (Chávez, 1986) with "dark armpits in his loose, white sleeves" (Chávez, 1986). However, even after Rocio is no longer in Zianna's presence, she thinks back to her as "a small, silent blackbird" (Chávez, 1986) and "[imagines] Zianna standing in the grass, watering, wearing the squash dress. . . dark girl in the sunshine, seeking shade" (Chávez, 1986). "Blackbird, blackbird, what are you thinking?" (Chávez, 1986), wonders Rocio, her desire to know Zianna more intimately barely repressed.

4. CONCLUSION

In conclusion, the final story ends and the reader is left unsure of whether or not Rocio ever reconciles with herself, whether or not she ever finds herself wrapped up in the love of another woman, whether or not her loneliness and dissatisfaction with her life will come to an end. We do learn, however, that unlike her older and younger sister, Rocio is not married and does not have any children, and also that she has gotten her college degree and intends to be a writer. Due to this revelation, it seems that Chávez has left the door open for the reader to speculate that Rocio has indeed accepted her sexuality - or at the very least the possibility of acceptance is still an option that has not yet been deterred by a marriage or the birth of children. What is out of question, however, is that Chávez is completely a feminist writer and playwright due to the fact that there are more women than men. In addition, while these women are portrayed in a positive and detailed way, the men are described negatively with short characterizations almost insultingly. Chávez, herself, has remarked that,

I consider myself a performance writer. My training in theater has helped me to write roles that I myself would enjoy acting. My characters are survivors, and many of them are women. I feel, as a Chicana writer, that I am capturing the voice of so many who have been voiceless for years. I write about the neighborhood handymen, the waitresses, the bag

ladies, the elevator operators. They all have something in common: they know what it is to love and to be merciful. My work as a playwright is to capture as best as I can the small gestures of the forgotten people, the old men sitting on park benches, the lonely spinsters inside their corner store. My work is rooted in the Southwest, in heat and dust, and reflects a world where love is as real as the land. In this dry and seemingly harsh and empty world there is much beauty to be found. That hope of the heart is what feeds me, my characters. (Chicanas/Latinas in the U.S)

It is obviously noticed that she admits that she uses females more than males, which can be taken as indicative of her feministic attitudes, and also her homosexuality. Furthermore, as mentioned at the very beginning of the paper, Rocio stands for Chávez in reality. Chávez's talents as a playwright and a poet give a distinctive quality to her fiction. She captures the small gestures and the precise voice of her characters and shows rather than tells their actions. Her work is filled with humor and the hope of the heart that makes her characters enduring.

KAYNAKLAR

1. Araujo, L. B. A. F. D. (2015) "Women and Men in Face of An Angel, By Denise Chávez: Chicano Universe through Gender Confrontation", *é mestre em Literaturas de Língua Inglesa pela UERJ*, Number: 20
2. Chávez, D. (1986) *The Last of the Menu Girls*. Arte Publico Press: Houston.pp: 14-161
3. Davis, R.Treviño, L. (2011)"Working Race: Speech, Silence and Women's Work as RacialPolitics in Denise Chávez and Ana Castillo." The Modern Language Association Meeting December 29, 1999. Chicago, IL.
4. Debbie, B, Anderson, D, Ray, R., (1994) "An Interview with Denise Chavez" *Iowa Journal of Cultural Studies*, Vol. 94, Issue 13
5. Esquibel, C. R., (1998) "Memories of Girlhood: Chicana Lesbian Fiction" *Signs*, Vol. 23, No. 3, Feminisms and Youth Cultures (Spring, 1998), pp. 645-682
6. Goldsmith, F. (2011) "Chávez, Denise. *The Last of the Menu Girls*, a novel in stories".
7. Gonzalez, M. C. (2011) "Women's Studies Review."
8. Gray, R. (2011) "Chávez's *The Last of the Menu Girls*: A Queer Reading."
9. Garza, M. A. (2000) Writing Large: Super-sized "Mujeres" in Chicana Literature *Letras Femeninas*, Vol. 26, No. 1/2 (PRIMAVERA-OTOÑO 2000), pp. 137-155 Published by: Asociación de Estudios de Género y Sexualidades; Michigan State University Press
10. Villanueva, V. (2011) "On the Rhetoric and Precedents of Racism."

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

E-ÖĞRENME ORTAMINDA KULLANILAN OYUNLAŞTIRMA UYGULAMALARI
GAMIFICATION APPLICATIONS USED IN THE E-LEARNING ENVIRONMENT

Mehmet MARANGOZ

Arş. Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi Muallim Rifat Eğitim Fakültesi

ÖZET

Oyunlar günlük hayatın önemli bir parçasıdır. İyi tasarlanmış oyunlar iyi bir motivasyon kaynağıdır. Teknolojinin gelişmesiyle beraber oyunlar dijital ortama taşınmış ve geniş kitleler tarafından oynanır olmuştur. Bu durum oyunlara ait bazı özelliklerin farklı alanlarda kullanımını gündeme getirmiştir. Oyun özelliklerinin oyun dışı alanlarda kullanılması ise oyunlaştırma olarak adlandırılmaktadır. Oyun eski bir kavram olmasına rağmen oyunlaştırma son yıllarda ortaya çıkan yeni bir kavramdır. Birçok alanda kullanılan oyunlaştırma kavramı son yıllarda eğitim alanında da yaygınlaşan bir konu haline gelmiştir. Oyunlaştırma yönteminde öğrencilerin oyuna olan ilgisi kullanılarak eğitsel içeriklerin öğretilmesi hedeflenmiştir. Araştırmanın amacı, e-öğrenme ortamında kullanılan oyunlaştırma uygulamalarını incelemektir. Araştırmanın deseni, bir nitel araştırma yöntemi olan doküman incelemesidir. Doküman incelemesi; araştırılan bir konu hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analiz edilmesidir. Çalışma kapsamında alan yazın taranarak oyunlaştırma kavramı ve e-öğrenme ortamında kullanılan oyunlaştırma uygulamaları incelenmiştir. Çalışmanın, oyunlaştırma yöntemini kullanmak isteyen araştırmacılara rehberlik edeceği düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Oyunlaştırma, E-öğrenme, Eğitimde Oyunlaştırma

ABSTRACT

Games are important part of our life. Well-designed games are a good source of motivation. With the development of technology, games have been digitized and played by large audiences. This situation brought the usage of some features of the games in different areas. The use of game features in non-game areas is called gamification. Although game is an old concept, gamification is a new concept that has emerged in recent years. The concept of gamification, which is used in many fields, has become a widespread issue in the field of education in recent years. In the gamification method, it is aimed to teach the educational contents by using the students' interest in the game. The aim of the research is to examine the gamification applications used in the e-learning environment. The design of the research is document analysis which is a qualitative research method. Document analysis is the examination of written materials containing information about a research topic. Document analysis is a research method used when interviewing or observing is not possible. Within the scope of the study, the concept of gamification and gamification applications used in the e-learning environment in the literature were examined by scanning the literature. It is thought that the study will guide the researchers who want to use the gamification method.

Keywords: Gamification, E-learning, Gamification in Education

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**LEADERSHIP PRACTICES IN OUTSTANDING SCHOOLS: CASE STUDIES IN TURKISH
AND ENGLISH SECONDARY SCHOOL CONTEXT**

Meliha SAKIN

PhD Candidate, University of Reading

ABSTRACT

Turkey is currently undergoing comprehensive development in its education system to solve skill- and knowledge-gap related issues for the betterment of its citizens. With its mission to improve the quality of teaching and learning, the Ministry has also directed its attention to the role of principals because school leadership contributes to school improvement significantly (Day et al., 2016). In this respect, the Ministry enacted a law requiring school principals to adopt instructional leadership roles by determining vision and mission of their schools, observing practices of teaching and learning in classrooms, and providing performance feedback to teachers (MoNE, 2016).

However, research has highlighted that rather than instructional issues, principals in Turkish school spend most of their time performing managerial and bureaucratic issues such as completing government correspondence required by the Ministry, managing budgets, overcoming discipline problems, and controlling attendance.

Since the main aim of this study is to explore principals' leadership in outstanding secondary schools in both England and Turkey, it is anticipated that this approach will reveal a wealth of insights into principals' understanding and practices of leadership practices. In this regard, it is hoped that this study will provide practical guidelines for school principals to improve their leadership practices, and ultimately benefit student learning outcomes. Also, it is hoped that this study will serve as a reference to education authorities in terms of more accurately specifying the interventions required to achieve this aim, as well as revising school principals' job descriptions, recruitment policy, and evaluation criteria. Similar to Walker and Hallinger's (2015) suggestion of synthesizing the reviews of research on school-principal leadership in East Asia, English-language empirical data on leadership also remains scarce in Turkey. In this respect, it is hoped that the present study will provide an invaluable contribution to the existing body of research on leadership by offering an international perspective in what has been a difficult area for researchers to study due to language barriers between the Turkish and western contexts. Finally, because leadership is a contextually bound phenomenon and affected by the degree of centralisation or decentralisation in the education system studied (Kaparou, 2014), it is hoped that this work will provide an understanding of how a country's educational context affects teachers' and principals' perceptions and experiences of leadership across two very different educational contexts.

Key Words: Leadership Practices, Successful Principalship, High-Performing School

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

**SMART BOARD MAP APPLICATION FOR PRIMARY SCHOOL STUDENTS
İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK AKILLI TAHTA HARİTA UYGULAMASI**

İlkay BUGDAYCI

Assist. Prof., Necmettin Erbakan University Engineering and Architecture Faculty Geomatic Engineering,
(corresponding author)

H. Zahit SELVI

Assoc. Prof., Necmettin Erbakan University Engineering and Architecture Faculty Geomatic Engineering

ABSTRACT

Maps are the most effective visual communication tools used in the representation of spatial information. Because of the developments in the Geographical Information System and computer technology, it is a product that makes it easier for the user to communicate with the geographical data. Today, maps are used in a wide range from engineering to military service, education and scientific studies.

In developed countries, it is seen that at the beginning of the education process, even at an early age, maps take place in life with atlases and books consisting of entertaining maps prepared for television programs, computer games and preschool. The inclusion of qualified products for child users in the education system and paying attention to the use of maps in the field of education is an important step towards the development of spatial thinking and becoming a conscious map user of young users.

For years, solutions have been sought for how learning can be more meaningful, permanent and effective at every stage of education, from primary school to university. However, the use of mobile devices, tablets and computers of primary school students is increasing day by day due to developing technologies. In addition, within the scope of the FATİH Project carried out by the Ministry of National Education, most of primary schools are provided with smart board education in classrooms. Taking advantage of these technologies for child users, it will be useful to show some areas overall of the earth by enlarging, navigating to different regions and recognizing different regions on the earth, in terms of perception of the location. The authors previously by "Turkey Atlas for Elementary School" atlas was produced for elementary students by name. Atlas has been designed in accordance with the cartographic design rules in accordance with the primary school curriculum. The maps in Atlas have been redesigned to fit smart boards. With the designed maps, activities that can be fun and smart board applications with game content have been developed. In this study, smart board compatible map application is introduced with the maps included in the application content.

Keywords: Children Maps, Cartographic Design, Map Use in Education, Smart Board Applications

ÖZET

Haritalar, mekânsal bilginin gösteriminde kullanılan en etkili görsel iletişim araçlarıdır. Coğrafi Bilgi Sistemi ve bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler sonucunda bir gösterim aracı olmanın yanında, kullanıcının coğrafi verilerle iletişimini kolaylaştıran ürünlerdir. Günümüzde haritalar, mühendislikten askerliğe, eğitim öğretimden bilimsel çalışmalara kadar çok geniş bir yelpazede kullanılmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde, eğitim sürecinin başlangıcında hatta daha erken yaşlarda haritaların gerek televizyon programlarında gerek bilgisayar oyunlarında gerekse okul öncesine yönelik hazırlanmış resimli eğlenceli haritalardan oluşan atlaslar ve kitaplarla hayatın içinde yer aldığı görülmektedir. Çocuk kullanıcılara yönelik nitelikli ürünlerin eğitim sisteminde yer alması ve eğitim alanında harita

kullanımına özen gösterilmesi küçük yaştaki kullanıcıların ileriye dönük bilinçli harita kullanıcısı olmaları ve mekânsal düşüncelerinin geliştirilmesi yönünde önemli bir adımdır.

İlkokuldan üniversiteye kadar eğitimin her basamağında öğrenmenin nasıl daha anlamlı, kalıcı ve etkili olabileceği konusunda uzun yıllar çözümler aranmaktadır. Bununla birlikte gelişen teknolojilere bağlı olarak ilkokul seviyesindeki öğrencilerin mobil cihaz, tablet ve bilgisayar kullanımları gün geçtikçe artmaktadır. Ayrıca MEB tarafında yürütülen FATİH Projesi kapsamında ilkokulların büyük bölümünde sınıflarda akıllı tahta ile eğitim imkânı sunulmaktadır. Çocuk kullanıcılar için bu teknolojilerden yararlanarak yeryüzünün tamamı üzerinde bazı bölgelerin büyütülerek gösterilmesi, farklı bölgelere gezinti yapılabilmesi ve yeryüzündeki farklı bölgelerin tanınması, konumun algılanması açısından yararlı olacaktır. Yazarlar tarafından daha önce “İlkokul için Türkiye Atlası” adıyla ilkokul öğrencilerine yönelik atlas üretilmiştir. Atlas ilkokul müfredatına uygun olarak kartografik tasarım kuralları çerçevesinde tasarlanmıştır. Atlas içerisinde yer alan haritalar akıllı tahtalara uygun şekilde yeniden tasarlanmıştır. Tasarlanan haritalarla eğlenceli olabilecek etkinlikler, oyun içerikli akıllı tahta uygulamaları geliştirilmiştir. Bu çalışmada uygulama içeriğinde yer alan haritalar tanıtılarak, akıllı tahta uyumlu harita uygulamasının tanıtımı yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Haritaları, Kartografik Tasarım, Eğitimde Harita Kullanımı, Akıllı tahta uygulamaları

1. INTRODUCTION

The rapid development of information technology affected cartography considerably in the last three to four decades of the twentieth century. Also, it is seen that computer technology has started to take place in education system effectively. In addition, the use of mobile devices, tablets and computers of primary school students is increasing day by day. Within the scope of computer-aided education, it is seen that educational tools are produced in which the courses are supported with visual presentations and animations. These tools include many maps, interactive maps and various animations for use in social studies subjects. It can be said that electronic atlases are also included in the computer aided education system effectively (URL 1, URL 2, URL 3, URL 4).

It is known that Educational Informatics Network (EBA) was established in 2011-2012 with FATİH project (URL 5). The purpose of this network is; to support the use of effective materials through information technologies and to integrate technology into education. EBA offers reliable and reviewed e-content suitable for class levels, and continues to develop by following innovations in education and technology. With the establishment of the EBA network, it is seen that the screen maps produced under the name of Vitamin are included in the EBA network. This supports the need to use maps in the system. Taking advantage of these technologies for child users, it will be useful to show some areas overall of the earth by enlarging, navigating to different regions and recognizing different regions on the earth, in terms of perception of the location. However, it is seen that the screen maps used are not handled in terms of cartographic design of children's maps. A paper atlas project was recently completed by the authors namely " Turkey Atlas for Elementary School", that compatible with curriculum and level of cognitive development of children (Bugdayci and Selvi, 2017). Then a new project was planned to develop smart board compatible software that can be presented on the EBA, using this atlas. Within the scope of this project a smart board map application was designed, for elementary school students.

2. EDUCATION AND CARTOGRAPHY

In Turkey, the education system consists of primary, secondary, high school education stages. 1-4. Grade (7-10 years) primary school, 5-8. grade middle school (11-14 years), 9-11. grade (15-18 years) is planned as high school education. The use of maps in the education system takes place in social studies classes in grades 4 (10 years) and 5, 6 and 7, and in geography and history classes in grades 9 and 10. It is seen that with the curriculum changes made in recent years, subjects related to the sketch take place in the life science course taught in the second grade and direction information is given together with the sketch. In the teaching-learning process in education, cartographic materials (spheres, atlases, wall maps, relief maps, pictures, photographs, etc.) are used in addition to textbooks to support teaching. In social studies, geography and history textbooks, maps are especially concentrated on geography

subjects. The materials selected according to the subject and purpose make the subject taught alive, enriching the teaching process and increasing the learning. In addition, the maps allow students to better understand and analyze their environment and the world; It also plays an important role in the development of their ability to better understand the spatial aspects of geographical phenomena.

When the maps in the education system are examined, it is seen that there are deficiencies in the cartographic design, that the purpose of use and user compliance are ignored etc. It would not be wrong to say that all these negativities will adversely affect the use of maps easily and effectively. In addition, many maps produced for education (textbooks and atlases) are designed by people who do not have cartography training, called graphic or visual designers. It is seen that some of the maps included in the textbooks are designed by these graphic designers and some of them are quoted from various sources (official or private websites, some atlases, various books and magazines) with or without permission.

3. ATLAS DESIGN FOR PRIMARY SCHOOL

Cartographers have responsibilities in the designing and production of maps that are entertaining, especially suitable for children, in accordance with the educational curriculum and cognitive development levels. Qualified maps appropriate for the cognitive development and education levels of primary school students are not included in atlas and textbooks in Turkey. This negatively affects the ability to map use. For this need, an atlas project was developed and "Turkey Atlas for Elementary School" printed. To measure the effectiveness of atlas, studies were conducted with students in various primary schools. Figure 1 shows the atlas.

Figure 1. The Atlas namely “Turkey Atlas for Elementary School”

The atlas project, was published with the name of "Turkey Atlas for Elementary School" including; Turkey Political Map, Turkey Physical Map, Turkey Tourism and Economy Map, Turkey Geographical Regions Map, Tourism and Economy Maps designed for 7 geographical regions and a blank map of Turkey (designed for pasting stickers of the symbols).

While designing the maps of the atlas, both the cartographic design principles (Buğdaycı 2012; Slocum et al., 2005; Robinson et al., 1995) were complied with and the content was designed according to the age and level of the students. Cartographic design should be evaluated with generalization, symbolization and production components. To reduce learning difficulties, generalization in terms of the purpose and scale of the map in terms of deciding the objects to be shown or not on the map, symbolization in deciding how these objects should be symbolized, production and printing process in terms of the environment where the maps will be presented are the most important stages in terms of cartographic design. Within the scope of generalization in the design of maps, unnecessary details that

would create perception difficulties in children and make map reading difficult were ignored and it was decided in accordance with the curriculum which information should be transferred on the map. Unnecessary text and symbols are avoided. In the scope of symbolization, attention was paid to the harmony and distinguishability of symbols and colors, and the selection of colors, guidance of map designers to produce a qualified map, assisting in the decision-making process of colors selection, and the use of a book containing color catalog (URL 6; Brewer 2005). In addition, the country and coastal borders are clearly symbolized and shown in the map frame. Neighboring country names, city names, river and lake names are symbolized in size and form in accordance with their characteristics. Tourism and Economy maps are displayed on the map for determining important common values that contribute to the economy and tourism of Turkey's prominent figure to be taken in support of the graphic designer for the design of symbols to represent this information. 66 symbols were identified for the tourism and economic map in the atlas. First, 100 students in 3rd and 4th grades were tested for symbols. Because of the evaluation, symbols with a detection rate of less than 50% were revised. After the symbol designed and all the maps were completed, the first school atlas was tested at the event with 494 students. Detailed information about the research was announced in (Bugdayci and Selvi, 2018). The results indicate that the use of atlas increased the students' learning ability by an average of 40%.

4. THE INTRODUCTION OF SMART BOARD MAP APPLICATION

If the atlas platform is no longer a book but should be viewed on-screen, then it should be called an electronic atlas. There are several types of electronic atlas as view only atlases, interactive electronic atlases and analytical electronic atlases (Kraak and Ormeling, 2010). The atlas project namely “Turkey Atlas for Elementary School” developed as an interactive atlas. Interactive electronic atlases will allow their users to manipulate the data sets contained. The smart board application is designed as an interactive atlas. It designed to work in the Google Chrome browser in html5 compliant because of interviews with EBA officials (Figure 2). In the design of the application, a web application was prepared with the help of Hyper Text Markup Language (HTML), html tags using CSS (Cascading Style Sheets) styles, color, background, text shape, width, height, etc. shaped. Since user interaction is also requested in the application, it is provided to enable the browser to interact with the user, control the browser, and communicate with the server with the help of JavaScript language. Thus, the image consisting of HTML code was made dynamic. In this context, fabric.js javascript library is used for dragging and drop and animation applications.

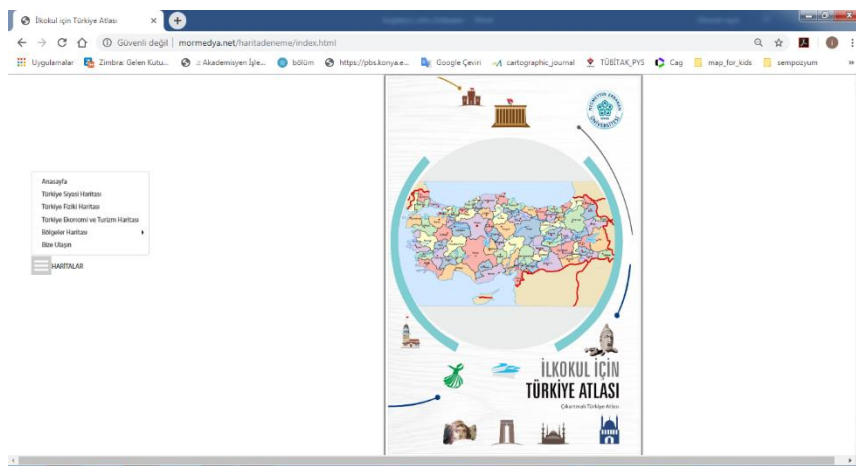

Figure 2. Smart board map application interface

With all the maps in the atlas, games were planned to learn the information on the maps with fun. Turkey Political Map designed as puzzle. On the political map, the children were asked to be placed the cities in the right places by dragging and drop (Figure 3).

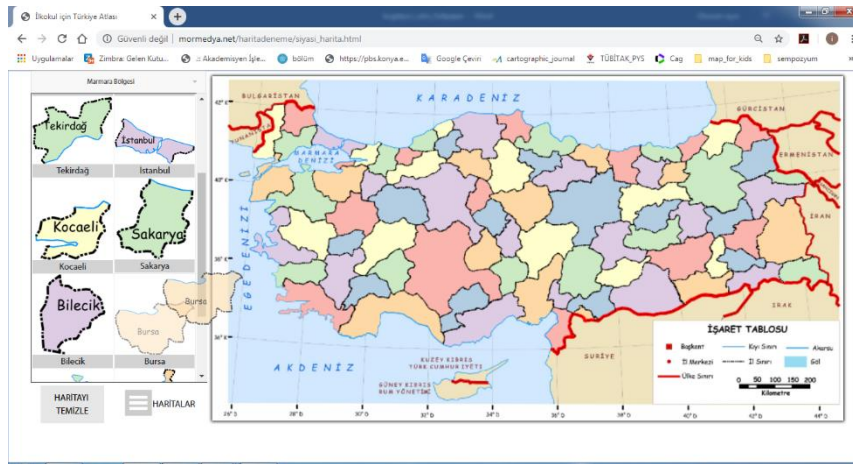

Figure 3. Turkey Political Map application

Turkey Physical Map map was categorized into mountains, lakes and dams, rivers, plateaus and plains. The children were asked to be placed mountains, lakes, dams etc. in the right places by dragging and drop method (Figure 4).

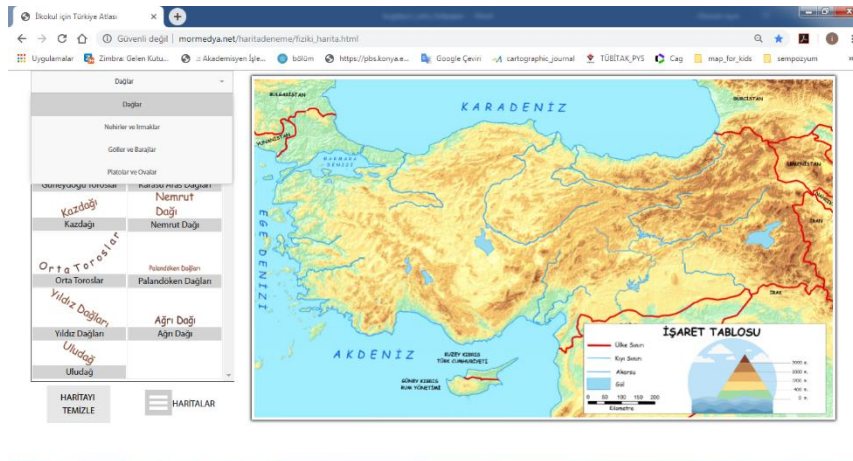

Figure 4. Turkey Physical Map application

For Turkey Tourism and Economy Map application, the children were asked to be placed the symbols related with cities by dragging and drop method (Figure 5).

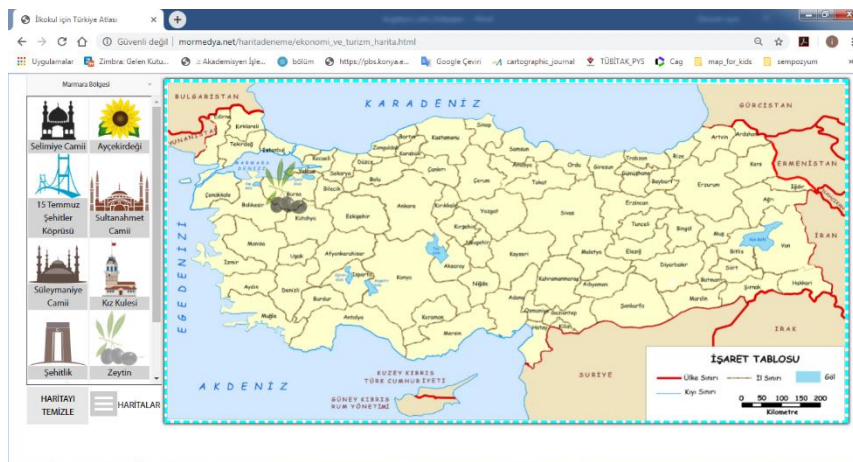

Figure 5. Turkey Tourism and Economy Map application

Some of the other applications about Tourism and Economic Maps of the regions of Turkey are shown in Figure 6.

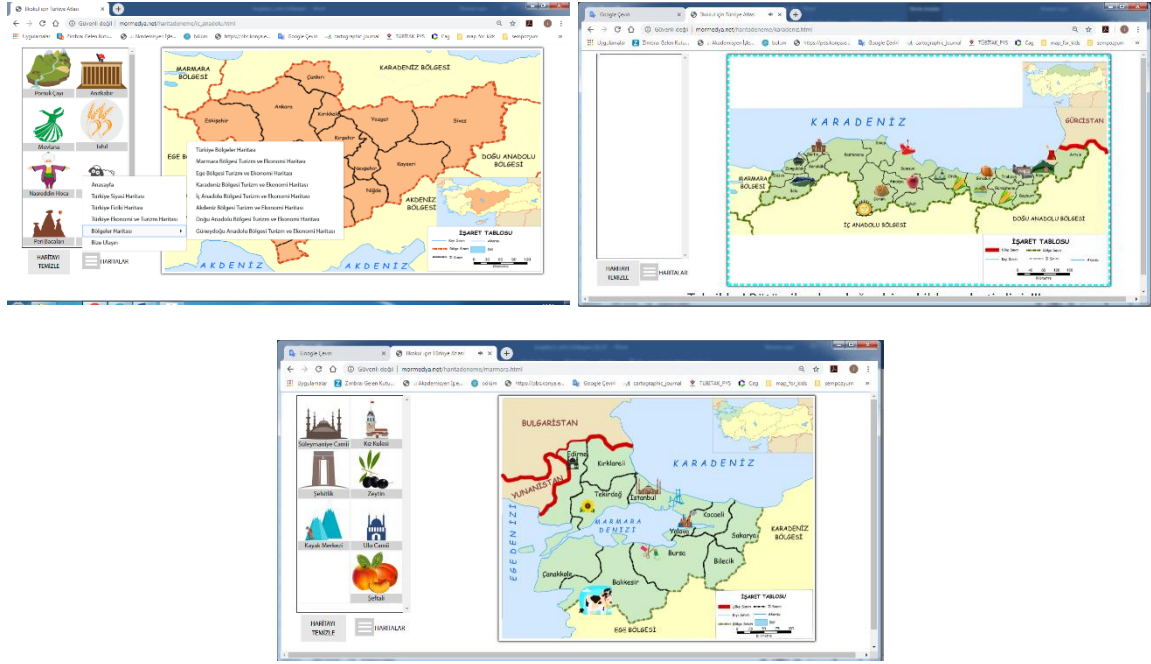

Figure 6. Turkey Tourism and Economy Map application

5. CONCLUSION

Children will become active map users of the future. Therefore, it is necessary to produce and develop qualified and entertaining products suitable for the level of child users. In this study, a smart board application developed by using the atlas designed by the authors before.

In addition to printed maps and atlases, widespread use and development of computer technology has increased the use of screen maps. Within the scope of this project, digital maps and graphical signs produced were arranged in accordance with smart boards and smart blackboard map applications were developed. These smart board compatible applications will be added to the EBA (Education and Information Network) system. When the presentation process is completed through the EBA system, the applications developed will be tested with some activities and user questionnaires in schools and the contribution of the users to the ability to use maps will be evaluated.

Acknowledgement

The authors wish to acknowledge Scientific Research Projects Grant of Necmettin Erbakan University (Grant no: 181219018), who provided financial support for the study.

REFERENCES

1. Brewer, C. A. (2005) Designing Better Maps, A Guide For Gis Users California: ESRI Press.
2. Bugdayci, I. (2012), “An Evaluation About Map Use in Elementary Schools” (Doctorate Thesis) Selcuk University Turkey.
3. Bugdayci, I., Selvi, HZ. (2017), “Turkey Atlas For Elementary School”, Çetinkaya Ofset Matbaa, ISBN: 978-605-67959-0-9
4. Bugdayci, I., Selvi, HZ. (2018), “The Contribution to Learning Skills of Maps Designed For Primary School Pupils”, Omer Halisdemir University Journal of Engineering Sciences, Volume 7, Issue 2, (2018), 672-684
5. Kraak, MJ., Ormeling, F. (2010), “Cartography Visualization of Spatial Data”, Taylor and Francis Group, third edition, USA.
6. Slocum, A. T., McMaster B. R., Kessler, C. F., Howard, H. H., 2005, Thematic Cartography and Geographic Visualization, Pearson Education Ltd, USA.
7. Robinson, A. H., Morrison, J.L., Muehrcke, P.C., 1995, Elements of Cartography, John Willey & Sons, USA.
8. URL 1. <http://www.oxfordatlasproject.com/>
9. URL 2. <http://www.amazon.com/Philips-Interactive-Modern-School-Atlas/dp/0340914165>
10. URL 3. http://www.schulatlas.com/2014/menue/atlas_online/interaktive-karte.html
11. URL 4. <https://peippo.at/interactive-school-atlas/>
12. URL 5. <http://www.eba.gov.tr/>
13. URL 6. <http://colorbrewer2.org/#type=sequential&scheme=BuGn&n=3>

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

**FEN BİLGİSİ ÖĞRETMENİ ADAYLARININ AKADEMİK MOTİVASYON
DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**
INVESTIGATING ACADEMIC MOTIVATION LEVEL OF PROSPECTIVE SCIENCE
TEACHERS

Süleyman BALCI

Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, üniversitede fen bilgisi öğretimi bölümünde eğitim alan fen bilgisi öğretmeni adaylarının akademik motivasyon düzeyinin cinsiyete ve mezun olunan lise türü değişkenlerine göre farklı olup olmadığını incelemektir. Bu çalışmaya 2018-2019 eğitim-öğretim yılında bir üniversitede fen bilgisi öğretimi bölümündeki seçkisiz örnekleme ile belirlenen 92 fen bilgisi öğretmeni adayı katılmıştır. Verileri toplamak için Akademik Motivasyon Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçeğin, Dışsal Motivasyon Dışa Bağlı Düzenleme, Dışsal Motivasyon İç Yansıtma Düzenlemesi, Dışsal Motivasyon Tanımlanmış Düzenleme, İçsel Motivasyon Bilmek, İçsel Motivasyon Başarı, İçsel Motivasyon Dürtü, Motivasyonsuz olarak isimlendirilen yedi alt boyutu vardır. Araştırma sonucunda, fen bilgisi öğretmeni adaylarının akademik motivasyon düzeyinin cinsiyete ve mezun olunan lise türü değişkenlerine göre bazı alt boyutlarda önemli farklılıklar saptanmıştır. Öneri olarak, düşük düzeyde akademik motivasyon sergileyen fen bilgisi öğretmeni adaylarına akademik motivasyonlarını artırıcı etkinlikler uygulanabilir.

Anahtar Kelimeler: Fen Bilgisi Öğretmeni, Güdülenme, Akademik güdülenme

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the academic motivation level prospective science teachers in terms of gender and graduated high school. Participants of the study were 92 prospective science teachers who have been studying at science education department in 2018 – 2019 education year. Academic Motivation Scale were conducted for collecting data. It was found that there is significant differences about academic motivation level of prospective science teachers in terms of gender, graduated high school regarding some sub-tests. Activities which can increase the academic motivation can be implemented for prospective science teachers, who have significantly low level of academic motivation.

Keywords: Science Teachers, Motivation, Academic Motivation

1.GİRİŞ

Akademik konularda yüksek düzeyde motivasyonu olan kişilerin derse yönelik ilgilerinin olumlu, ders çalışma ve derse hazırlık konusunda istekli oldukları ve öğrenme çabalarının yüksek ve sürekli olduğu gözlemlenmektedir. Bu olumlu davranışların sonucu olarak bu bireylerin akademik başarılarında artış görülmektedir (Ünal, 2013). Bu davranışların aksine sebatlı olma, yaptıklarından keyf almama, güçlüklerle karşılaştığında hemen pes etme, sabırsız olma gibi olumsuz davranışlar akademik motivasyonu düşük olan kişilerde görülmektedir. Bu tür davranışlar sergileyen kişilerin akademik yönden başarıları düşük düzeyde kalmaktadır (Colengelo, 1997).

Bireyin akademik motivasyon düzeyinde kişinin başarıya yönelik ihtiyacı, öğrenmeye ve okumaya yönelik ilgi düzeyi, bir hedefinin olup olmaması, belirlediği hedeflerin gerçekçi olup olmaması,

başarılarının kaynağı olarak kimleri gördüğü, hedefe ulaşabileceğine olan inanç düzeyi gibi çeşitli etmenler belirleyici olmaktadır (Şahin ve Çakar, 2011). Akademik motivasyon, genelde bireylerin özelde öğrencilerin akademik konulara yönelik öğrenme arzusunu, ısrarını, çabasını ve heyecanını belirtmektedir (Cıla, 2015). Bundan dolayı akademik motivasyon, öğrenmeye ve öğretmeye yönelik eylemlerin istenilen sonuca ulaşmasında yönlendirici bir özellik taşımaktadır.

Sınıf öğretmenlerinin ve branş öğretmenlerinin eğitim açısından önemli sorumlulukları olduğu kadar okullardaki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri açısından da oldukça önemli rolleri ve katkıları bulunmaktadır (Balcı, 2017a; Balcı, 2017b; Balcı, 2018a; Balcı, 2018b; Balcı, 2019). Öğretmen adaylarının akademik motivasyon düzeylerini öğrenim türü, cinsiyet ve sosyo ekonomik düzey gibi özellikler yönünden inceleyen (Deldeniya, Khatibi ve Ferdous Azam, 2018; Genç ve Aydın, 2017; Yu, 2013; Şahin ve Çakar, 2011; Saracaloğlu, 2008) araştırmalar bulunmaktadır. Ancak fen bilgisi öğretmeni adaylarının akademik motivasyon düzeyini inceleyen az sayıda (Hartwig ve Franziska, 2018; Kurt ve Karamustafaoğlu, 2018) çalışma bulunmaktadır. Fen bilgisi öğretmeni adaylarının akademik motivasyon düzeyini inceleyen bu çalışmanın motivasyon konusundaki araştırmalara katkı sunacağı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, üniversitede fen bilgisi öğretmenliği bölümünde eğitime devam eden fen bilgisi öğretmeni adaylarının akademik motivasyon düzeyinin cinsiyete ve mezun olunan lise türü değişkenlerine göre farklı olup olmadığını incelemektir. Bu nedenle, fen bilgisi öğretmeni adaylarının akademik motivasyon düzeyinin cinsiyete ve mezun olunan lise türü değişkenlerine göre farklılık olup olmadığını incelemek amacıyla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Fen bilgisi öğretmeni adaylarının akademik motivasyon düzeyinde cinsiyet açısından farklılık var mıdır?
2. Fen bilgisi öğretmeni adaylarının akademik motivasyon düzeyinde mezun olunan lise türü açısından farklılık var mıdır?

2.YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Fen bilgisi öğretmeni adaylarının akademik motivasyon düzeyini araştırmak üzere bu araştırmada tarama modeli uygulanmıştır. Tarama modeli araştırmalar, geçmişte ve halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlamaktadır (Karasar, 1994).

2.2. Çalışma grubu

Araştırmaya, 2018–2019 eğitim-öğretim yılında fen bilgisi öğretimi bölümüne devam eden 92 fen bilgisi öğretmeni adayı katılmıştır. Bu çalışmada uygulamaya katılan fen bilgisi öğretmeni adaylarını belirlemek üzere seçkisiz örnekleme tekniği uygulanmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak “Akademik Motivasyon Ölçeği” kullanılmıştır. Bu ölçeğin, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Karataş ve Erden (2012) tarafından yapılmıştır. Bu ölçeğin, Dışsal Motivasyon Dışa Bağlı Düzenleme, Dışsal Motivasyon İçe Yansıtma Düzenlemesi, Dışsal Motivasyon Tanımlanmış Düzenleme, İçsel Motivasyon Bilmek, İçsel Motivasyon Başarı, İçsel Motivasyon Dürtü, Motivasyonsuz olarak isimlendirilen yedi alt boyutu bulunmaktadır. Kolmogorov-Smirnov testi sonucunda elde edilen verilerin normal dağılım özelliğini taşımadığı saptandığı için analiz amacıyla karşılaştırmalarda nonparametrik testlerden Mann Whitney U testi ve Kruskall Wallis H Testi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde fen bilgisi öğretmeni adaylarının akademik motivasyonuna ilişkin bulguları verilmiştir. Katılımcıların cinsiyete göre karşılaştırmalarda uygulanan nonparametrik testlerden Mann Whitney U testi bulguları Tablo 1’de ve mezun olunan lise türüne göre karşılaştırmalarda uygulanan Kruskall Wallis Testi bulguları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 1: Cinsiyete göre akademik motivasyonun alt boyutları ile ilgili Mann Whitney U testi sonuçları

Motivasyonun boyutları	cinsiyet	n	Sıra ort.	Sıra top.	U	P
Dışa Bağlı Düzenleme	kadın	24	58,60	2715,5	1854,50	,37
	erkek	68	65,28	7813,50		
İçe Yansıtma Düzenlemesi	kadın	24	60,62	2798,50	2137,50	,60
	erkek	68	64,49	7730,50		
Tanımlanmış Düzenleme	kadın	24	49,14	2321,50	1458,50	,01
	erkek	68	68,40	8063,50		
İçsel Motivasyon Bilmek	kadın	24	46,19	2207,00	1346,00	,01
	erkek	68	70,12	8423,00		
İçsel Motivasyon Başarı	kadın	24	49,10	2427,00	1465,00	,01
	erkek	68	69,19	8304,00		
İçsel Motivasyon Dürtü	kadın	24	46,45	2318,50	1356,50	,01
	erkek	68	70,02	8412,50		

Tablo 2: Mezun olunan lise türüne göre akademik motivasyon alt boyutları ile ilgili Kruskall Wallis Testi sonuçları

Alt boyutlar	Lise türleri	n	Sıra ort.	Sd	X ²	P
Dışsal Motivasyon Dışa Bağlı Düzenleme	Fen lisesi	10	53,71	3	11,60	,01
	Anadolu lisesi	61	65,16			
	Düz lise	14	84,72			
	End. Meslek L.	7	17,60			
Dışsal Motivasyon İçe Yansıtma Düzenlemesi	Fen lisesi	10	69,19	3	6,24	,18
	Anadolu lisesi	61	64,07			
	Düz lise	14	63,05			
	End. Meslek L.	7	22,60			
Dışsal Motivasyon Tanımlanmış Düzenleme	Fen lisesi	10	45,73	3	10,26	,01
	Anadolu lisesi	61	68,60			
	Düz lise	14	65,73			
	End Meslek	7	20,10			
İçsel Motivasyon Bilmek	Fen lisesi	10	60,21	3	1,63	,37
	Anadolu lisesi	61	64,59			
	Düz lise	14	68,17			
	End. Meslek L.	7	41,60			
İçsel Motivasyon Başarı	Fen lisesi	10	58,13	3	2,71	,43
	Anadolu lisesi	61	65,40			
	Düz lise	14	77,28			
	End. Meslek L.	7	37,20			
İçsel Motivasyon Dürtü	Fen lisesi	10	61,86	3	4,51	,32
	Anadolu lisesi	61	66,26			
	Düz lise	14	57,36			
	End. Meslek L.	7	27,20			

Tablo 1'deki Mann Whitney U testinin ve Tablo 2'deki Kruskall Wallis Testinin sonuçlarına ilişkin bulguların incelenmesi ile fen bilgisi öğretmeni adaylarının akademik motivasyon düzeyinin bazı alt boyutlarında cinsiyete ve mezun olunan lise türüne göre anlamlı farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma bulgularının incelenmesi ile fen bilgisi öğretmeni adaylarının akademik motivasyon düzeyinin bazı alt boyutlarda cinsiyete ve mezun olunan lise türüne göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre cinsiyet yönünden akademik motivasyonun dışsal motivasyon tanımlanmış düzenleme ile içsel motivasyon bilmek, başarı ve dürtü alt boyutlarında erkek fen bilgisi öğretmeni adaylarının akademik motivasyonu düzeyinin kadın fen bilgisi öğretmeni adaylarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Mezun olunan lise türü yönünden dışsal motivasyonun dışa bağlı düzenleme alt boyutunda düz lise mezunu fen bilgisi öğretmeni adaylarının fen lisesi, anadolu lisesi ya da endüstri meslek lisesi mezunu fen bilgisi öğretmeni adaylarından daha yüksek olduğu; dışsal motivasyonun tanımlanmış düzenleme alt boyutunda anadolu lisesi ve düz lise mezunu fen bilgisi öğretmeni adaylarının fen lisesi ve endüstri meslek lisesi mezunu fen bilgisi öğretmeni adaylarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre şu öneriler verilebilir:

1. Düşük düzeyde motivasyon sergileyen fen bilgisi öğretmeni adaylarına üniversitedeki lisans eğitiminde ve öğretmenlik uygulamalarında akademik motivasyonlarını arttırıcı etkinlikler uygulanabilir.
2. Aday fen bilgisi öğretmenlerinin akademik motivasyon düzeyleri hem nicel hem de nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı çalışmalarla birlikte analiz edilebilir. Böylece fen bilgisi öğretmenlerinin akademik motivasyon düzeyleri daha detaylı olarak ortaya konabilir.

KAYNAKLAR

1. Balcı, S. (2017a). Okul psikolojik danışmanı öz yetkinlik ölçeği'nin Türk kültüründeki psikometrik özellikleri. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 18(2), 633-649.
2. Balcı, S. (2017b). Analysis of metaphoric perceptions stated by candidate school counselors regarding contribution of the career guidance for students. PESA International Journal Of Social Studies, 3(4), 193-202.
3. Balcı, S. (2018a). Analysis of metaphoric perceptions stated by candidate school counselors regarding importance of career ethics for counseling, Eurasian Conference on Language and Social Studies, 27-29 Haziran, Antalya.
4. Balcı, S. (2018b). Investigating metaphoric perceptions stated by candidate science teachers regarding contribution of the guidance services at school for students. Social Sciences Studies Journal, 4(18), 1859-1864.
5. Balcı, S. (2019) Rehberlik Dersinin Katkısına Yönelik Fen Bilgisi Öğretmeni Adaylarının Görüşleri, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Baskıda.
6. Cıla, M. S. (2015). Anadolu lisesi 9. ve 10. sınıf öğrencilerinin akademik başarılarının, akademik özyeterlik, mükemmeliyetçilik ve akademik güdülenmeden yordanması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
7. Colangelo, N. G. (1997). Handbook of gifted education. Allyn and Bacon, MA.
8. Deldeniya, M.; Khatibi, A. & Ferdous Azam, S. M. (2018). An analysis of students' motivation and attitudes toward learning japanese language as a foreign language in secondary schools in Sri Lanka, European Journal of Foreign Language Teaching, 3(4), 11-25.
9. Genç, Z. S., & Aydin, F. (2017). An analysis of learners' motivation and attitudes toward learning english language at tertiary level in Turkish efl context. English Language Teaching, 10(4), 35-44.
10. Hartwig, S. J. & S., Franziska (2018) Teacher attitudes and motivation as mediators between teacher training, collaboration, and differentiated instruction, Journal For Educational Research Online, 10(1), 100-122.
11. Karasar, N. (1994) Araştırmada Rapor Hazırlama (7.Baskı), Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.
12. Karataş, H. ve Erden, M. (2012). Akademik motivasyon ölçeğinin dilsel eşdeğerlik, geçerlik ve güvenirlik çalışması, e- Journal of New World Sciences Academy, 7, 4, 983-1004
13. Kurt, M. & Karamustafaoğlu, O. (2018). Determining the preservice teachers' motivation and attitudes towards teaching profession, IOSR Journal of Research & Method in Education (IOSR-JRME), 8 (1), 38-46.

- 14.Şahin, H. & Çakar, E. (2011). Eğitim fakültesi öğrencilerinin öğrenme stratejileri ve akademik güdülenme düzeylerinin akademik başarılarına etkisi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(3), 519-540.
- 15.Ünal, M. (2013). Lise öğrencilerinin akademik güdülenme düzeylerinin bazı değişkenler açısından yordanması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- 16.Yu, B. (2013). Asian international students at an Australian university: Mapping the paths between integrative motivation, competence in L2 communication, cross-cultural adaptation and persistence with structural equation modeling. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 34 (7), 727-742.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**ADAY PSİKOLOJİK DANIŞMANLARIN ÖĞRETMEN KAVRAMINA İLİŞKİN
METAFOR ALGILARININ ANALİZİ**
INVESTIGATION OF METAPHORS PERCEIVED BY PROSPECTIVE COUNSELORS
CONCERNING CONCEPT OF TEACHER

Süleyman BALCI

Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi

ÖZET

Bu çalışmada, aday psikolojik danışmanların öğretmen kavramına ilişkin algılarının metafor yoluyla analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmaya, 2018 - 2019 öğretim yılında psikolojik danışma ve rehberlik bölümünde eğitim alan ve amaçlı örnekleme tekniği ile belirlenen 86 aday psikolojik danışman katılmıştır. Verileri toplamak üzere katılımcılara açık uçlu bir soru sorulmuş ve yanıtlar yazılı olarak alınmıştır ve nitel araştırma yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Daha sonra yazılı yanıtların analizi için yanıtların içeriği ile ilgili temalar oluşturulmuştur ve her grubun frekans değeri hesaplanmıştır. Çalışmanın sonucu ile ilgili olarak aday psikolojik danışmanların öğretmen kavramına ilişkin algılarında genellikle olumlu anlamlar içeren metaforlar kullandıkları saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Metafor, Aday Psikolojik Danışmanlar, Öğretmen Kavramı

ABSTRACT

Aim of this study is to analyze the metaphors perceived by prospective counselors regarding the concept of teacher. Participants of this study are prospective school counselors who were attending guidance and counseling department in 2018-2019 academic year. In order to determine the participants, purposive sampling technique were used and metaphors perceived and stated by prospective counselors were analyzed qualitatively. An open-ended question were asked to participants and their responses were taken in written form in order to collect necessary data. Furthermore, after analyzing their written responses, content of written responses were clustered into themes. Subsequently, frequency value of each theme were calculated. As result of the analysis of metaphors stated by prospective counselors, it is determined that the concept of teacher have been perceived with meaningfully positive metaphors in general.

Keywords: Metaphor, Counselor, Concept of Teacher

1.GİRİŞ

Çağdaş eğitim sistemi içerisinde öğrencilerin okulda verilmekte olan eğitimden beklentilerle uyumlu olacak düzeyde yararlanabilmelerini desteklemek amacıyla öğrenci kişilik hizmetleri sunulmaktadır. Öğrenci kişilik hizmetleri kapsamında yer alan rehberlik hizmetleri ile gerek tüm öğrencilere gerekse okul personeline yönelik önemli çalışmalar yürütülmektedir. Ülkemizde rehberlik çalışmaları ilk olarak ortaöğretim kurumlarında başlamış, daha sonraları ilkökul, ortaokul ve yükseköğretim düzeyinde de yaygın hale gelmiştir (Yeşilyaprak, 2015).

Eğitim ortamındaki sorunlu ve uyum sorunu yaşayan bireylere yönelik yardım ihtiyacının artmasıyla birlikte eğitsel, sosyal ve kişisel rehberlik konularını içeren rehberlik çalışmalarına önem vermeye başlanmıştır. Son yıllarda uygulamaya konulan gelişimsel rehberlik anlayışı ile, rehberlik hizmetleri tüm öğrencileri kapsayacak biçimde verilmektedir (Yeşilyaprak, 2015).

Okullardaki rehberlik hizmetlerinin amacına uygun olarak verilmesinde öğretmenlerin önemli katkısı olmaktadır (Kuzgun, 2000; Balcı, 2019). Bundan dolayı, okul ortamındaki rehberlik hizmetlerinin uygulanmasında öğrenciler ile yakın temas halindeki öğretmenlerin (Balcı, 2017a; Balcı, 2018a) ve alan uzmanı psikolojik danışmanların eşgüdüm içerisinde uyumlu olarak çalışması gerekmektedir (Balcı, 2017b; Balcı, 2018b).

Metaforlar, içerdiği bilişsel niteliklerden dolayı örtük yaşantıların ve karmaşık kavramların anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır (Suit ve Paradise, 1985). Bundan dolayı metaforların, psikolojik danışma sürecinde terapötik işbirliğine katkı sağladığı belirtilmekte ve çocuklar gibi bazı danışmanlarla iletişim kurabilmenin bir yolu olarak görülmektedir. Bunu bir sonucu olarak Kararımak ve Güloğlu, (2012) tarafından okul psikolojik danışmanlarının ve ruh sağlığı alanında çalışan diğer profesyonellerin uygulamalarında metafor kullanmaları önerilmektedir.

Metaforların kullanımı konusunda öğretmene yönelik olarak Cerit (2008), okul kavramına ilişkin olarak Saban (2008); ilköğretim denetçilerine ilişkin olarak Ünal ve Ünal (2010), okul psikolojik danışmanlarına yönelik algılara ilişkin olarak Camadan ve Kahveci (2013) ve Özpolat (2014) tarafından çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Ancak yapılan taramalarda aday psikolojik danışmanların öğretmen kavramına ilişkin metaforik algılarını inceleyen bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu araştırmanın aday psikolojik danışmanların öğretmen kavramına ilişkin metafor algıları ile ilgili araştırmalara katkısı olacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı, aday psikolojik danışmanların öğretmen kavramına ilişkin algıladıkları metaforları incelemektir. Bu amaca yönelik olarak bu çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1- Aday psikolojik danışmanların öğretmen kavramına ilişkin algıladıkları metaforlar nelerdir?
- 2- Aday psikolojik danışmanların öğretmen kavramına ilişkin algıladıkları metaforlar ortak özellikler bakımından hangi temalar altında gruplanabilir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada araştırma modeli olarak, nitel araştırma yöntemlerinden biri olarak belirtilen metafor yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, kaynaklarda mecazlar yoluyla veri toplama olarak isimlendirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu çalışmada araştırma konusuyla ilgili bilgi sahibi olan aday psikolojik danışmanların yer aldığı bir çalışma grubu belirlenmiştir. Bu araştırma için belirlenen çalışma grubuna toplam 86 aday psikolojik danışman katılmıştır.

2.3. Verilerin Toplanması

Çalışma grubunun metaforlar aracılığı ile ifade edebilmeleri için açık uçlu soru kullanılmıştır. “Öğretmen gibidir, çünkü” şeklinde hazırlanan açık uçlu soru ile katılımcılardan yazılı olarak toplanan yanıtlar araştırmada veri amacıyla kullanılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizine ilişkin işlem süreci, birbirine benzeyen verilerin belirli kavramlar çerçevesinde bir araya getirilmesini ve belirlenen kavramların anlamlı biçimde temalar halinde düzenlenip yorumlanmasını içermektedir. Analizi sürecinde dört aşama uygulanmıştır: (1) verilerin kodlanması, (2) kavramların belirlenmesi, (3) kategorilerin düzenlenmesi, (4) kategorilerin tanımlanması ve yorumlanması (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

3. BULGULAR VE SONUÇ

Araştırmaya katılan aday psikolojik danışmanlardan öğretmen kavramına ilişkin elde edilen verilerin analizi sürecinde 86 katılımcı tarafından geçerli 53 metafor üretildiği belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların algıladığı geçerli 53 metafor üç tema halinde gruplanmıştır. Bu temalar; aydınlatan

anlamındaki metaforlar, yol gösteren anlamındaki metaforlar, destek anlamındaki metaforlar olarak belirlenmiştir. Bu temalardaki metaforlara örnek olarak yol gösteren anlamındaki metaforlar için direksiyon, pusula, kılavuz, yol yıldız, trafik lambası, arama motoru, nevigasyon gibi 23 adet; aydınlatan anlamındaki metaforlar için güneş, mum, mum ışığı, meşale, fener gibi 16 adet; destek anlamındaki metaforlar için doktor, ebeveyn, pilot, kaptan, yaşam koçu, ilaç gibi 14 adet algılanan metafor olduğu saptanmıştır.

Sonuç olarak, aday psikolojik danışmanların öğretmen kavramı ile ilişkilendirdikleri metaforların belirlenmesini amaçlayan bu çalışmada 86 katılımcı tarafından “öğretmen kavramı” ile ilişkilendirilen toplam 53 geçerli metafor algısı olduğu belirlenmiştir. Aday psikolojik danışmanların öğretmen kavramı ile ilişkilendirdikleri metaforların adet olarak oldukça yüksek olması ve bu metaforların öğretmen kavramı ve dolayısıyla öğretmenlik mesleğine yönelik olumlu anlamlar taşıması, katılımcıların “öğretmen kavramı” konusunda ve öğretmenlere yönelik olumlu izlenim taşıdıklarını göstermektedir.

KAYNAKLAR

1. Balcı, S. (2017a). Okul psikolojik danışmanı öz yetkinlik ölçeği'nin Türk kültüründeki psikometrik özellikleri. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 18(2), 633-649.
2. Balcı, S. (2017b). Analysis of metaphoric perceptions stated by candidate school counselors regarding contribution of the career guidance for students. PESA International Journal Of Social Studies, 3(4), 193-202.
3. Balcı, S. (2018a). Analysis of metaphoric perceptions stated by candidate school counselors regarding importance of career ethics for counseling, Eurasian Conference on Language and Social Studies, 27-29 Haziran, Antalya.
4. Balcı, S. (2018b). Investigating metaphoric perceptions stated by candidate science teachers regarding contribution of the guidance services at school for students. Social Sciences Studies Journal, 4(18), 1859-1864.
5. Balcı, S. (2019) Rehberlik dersinin katkısına yönelik fen bilgisi öğretmeni adaylarının görüşleri, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Baskıda.
6. Camadan, F. ve Kahveci, G. (2013). Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin rehber öğretmen (psikolojik danışman) ilişkin algılarının incelenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 13/3, 1371 – 1392.
7. Cerit, Y. (2008). Öğretmen kavramı ile ilgili metaforlara ilişkin öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin görüşleri. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi , 6 (4), Güz, 693-712.
8. Güloğlu, B. ve Kararımak, Ö. (2012). Metafor: Danışan ve Psikolojik Danışman Arasındaki Köprü, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi 4 (37), 122-135.
9. Özpolat, A.R. (2014). Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Bölümü Öğrencilerinin “Psikolojik Danışma” Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Metaforlar, Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt:22 No:1 385-396.
10. Roussell, M. A. (1995). Using Developmental Theme Metaphors With Children in France: Traditional And Naturalistic. Guidance and Counseling, 11(1), 21-24.
11. Saban, A. (2008). İlköğretim I. Kademe Öğretmen Ve Öğrencilerinin Bilgi Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Zihinsel İmgeler. İlköğretim Online, 7 (2), 421-455. [Online]: <http://ilkogretimonline.org.tr>
12. Suit, J. L. & Paradise, L. V. (1985). Effects Of Metaphors And Cognitive Complexity On Perceived Counselor Characteristics. Journal of Counseling Psychology, 32(1), 23-28.
13. Ünal, A. & Ünal, E. (2010). Öğretmen Ve Öğrencilerin Rehber Öğretmeni Algılamalarına İlişkin Bir Durum Çalışması. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. 7:2. <http://www.insanbilimleri.com>
14. Yeşilyaprak, B. (2015). Eğitimde rehberlik hizmetleri, gelişimsel yaklaşım. Ankara:Nobel Yay.
15. Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (5. b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

İLKOKULLARDA OKUMA KÜLTÜRÜNÜN OLUŞTURULMASI
ESTABLISHING READING CULTURE IN PRIMARY SCHOOLS

İhsan Seyit ERTEM

Doç. Dr. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fak, ültesi, Temel Eğitim Bölümü

ÖZET

İçerisinde bulunduğumuz yüzyıl değişen ve gelişen dünyaya uyum sağlayabilecek bireylerin yetiştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bireylerin bu değişen ve gelişen ortamlara uyumlarını sağlayacak en önemli unsurlardan birisi okumadır. Okuma becerisinin ve alışkanlığının kazanılmasında ise ilkokulların katkısı oldukça önemlidir. Nitekim ilkokul düzeyinde okuma becerilerini kazanıp yeterince geliştiremeyen bireyler, ilerleyen dönemlerde akademik olarak başarısız olabilmektedirler. Milli Eğitim Bakanlığı ilkokul öğrencilerine okuma alışkanlığı kazandırarak, onların düşünme, anlama, eleştirme, tartışma, ön bilgilerle okuma arasında ilişki kurma, yeni anlamlara ulaşma gibi becerilere sahip olmalarını hedeflemektedir.

Okuma kültürü bireye kazandırılan okuma becerilerinin hayat boyu okuma istek ve alışkanlığına dönüşmesi olarak tanımlanabilir. Kişinin okuma kültürünün en önemli göstergelerinden birisi bilgi içeren kaynakların dışında olan ve kendi ilgisi ve seçimi ile sürdürdüğü okumadır. Ülkemizde okuma kültürü üzerine Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yapılan Türkiye Okuma Kültürü Haritası araştırma sonuçları ülkemizin uluslararası okuma raporları sonuçları ile benzer olarak olumsuz yönde çıkmıştır.

Bu nedenlerden dolayı araştırmanın amacı ilkokullarda okuma kültürü durumunu incelemek ve ilkokullarda okuma kültürü oluşturulmasına yönelik önerilerde bulunmak olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda doküman incelemesi yöntemi ile mevcut İlkokul Türkçe programı, okuma kültürü ilgili alan yazın, araştırmalar detaylı olarak incelenmiş ve betimsel analiz yapılmıştır.

Araştırmalardan elde edilen sonuçlar neticesinde üniversite öğrencileri ve ilkokul öğretmenleri düzenli olarak süreli yayınları takip etmemekte, sosyal ağlarda uzun zaman harcamakta, kütüphanelerden yeterince yararlanmamakta, üniversite öğrencilerinin sınavlara çalışmaktan dolayı yeterince okuma yapmadıkları anlaşılmıştır. Ancak ulaşılan diğer bir sonuç okuma kültürü toplumda istenilen düzeyde olmasa da, bireylerin okumaktan çok da uzak olmadıkları ve okuma kültürünü kazanabilecekleri yönündedir.

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkçe dersi öğretim programında bilgiden çok okuma becerisine odaklanıldığı ve öğrenciler etkin duruma getirilmesinin hedeflendiğini belirtmesine rağmen okuma becerisini geliştirmeye ve arttırmaya yönelik ilkokul Türkçe programında yer alan etkinliklerin okuma kültürü oluşturmaktan uzak olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, mevcut ilkokul Türkçe programında okuma kültürünün ve alışkanlığının oluşmasında temel öneme sahip çocuk edebiyatı eserlerine yer verilmemesi bir eksiklik olarak görülmektedir.

Türkiye’de eğitim politikalarının karar vericisi ve uygulayıcı olarak Milli Eğitim Bakanlığının ilkokul düzeyinde okuma kültürü programı oluşturması ve mevcut Türkçe dersi öğretim programının güncellenmesi gereklidir. Bu programa ailelerin, ilkokul öğretmenlerinin, kütüphanecilerin doğrudan katkı sağlaması oldukça önemlidir. İlkokullarda okuma odası ve kütüphanelerin oluşturulması, öğretmenlere hikaye anlatıcılığı gibi eğitimlerin verilmesi, çocuk edebiyatı kaynaklarından

yararlanılması ülkemizde okuma kültürünün gelişimine katkı sağlayacaktır. Ayrıca okuma becerisi düşük olan öğrencilere yönelik ses sembol ilişkisi, okumanın amaçları, okuma ve anlama stratejileri, metin yapısı gibi konularda destek sağlanması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: İlkokul, Okuma Kültürü, Okuma Tutumu, Türkçe Ders Programı

ABSTRACT

The present century necessitates the training of individuals who can adapt to the changing and developing world. One of the most important factors that will enable individuals to adapt to these changing and developing environments is reading. The contribution of primary schools is very important in acquiring reading skills and habits. In fact, individuals who fail to acquire and develop their reading skills at primary school level can fail academically in the future. The Ministry of National Education aims to enable primary school students to acquire reading habits and have skills such as thinking, understanding, criticizing, discussing, establishing a relationship between preliminary information and reading, and reaching new meanings.

Reading culture can be defined as the transformation of reading skills acquired to individuals into lifelong reading desire and habit. One of the most important indicators of a person's reading culture is the reading that is outside the sources of information and continues with his own interest and choice. Turkey Map Reading Culture research results, made by the Ministry of Culture on the reading culture in our country, have showed a negative way similar to the results of international reading reports about Turkey.

For this reason, the aim of the study was to examine the status of reading culture in primary schools and to make recommendations for the establishing reading culture in primary schools. For this purpose, the current primary school Turkish lesson's curriculum, reading culture related literature, researches were examined in detail and descriptive analysis was conducted with document analysis method.

The results of the research showed that university students and elementary school teachers do not regularly follow periodicals, spend long time in social networks, do not make use of libraries adequately, and university students do not read enough due to studying for exams. Another conclusion reached is that although reading culture is not at the desired level in society, individuals are not far from reading and they can acquire reading culture.

Although the Turkish lesson's curriculum prepared by the Ministry of National Education emphasizes reading skills rather than knowledge and aims to make students active, it is clear that the activities in the primary school Turkish lesson's curriculum aiming to improve and increase reading skills is far from forming a reading culture. In addition, it is seen the Turkish lesson's curriculum is not included children's literature which is important in the establishing of reading culture and habit in the primary school.

Ministry of Education as decision-makers and implementers of educational policies in Turkey should update the current Turkish lesson's curriculum and should create a reading culture program at primary school level. It is very important that families, primary school teachers and librarians contribute directly to this program. The creation of reading rooms and libraries in primary schools, the provision of trainings such as storytelling to teachers, and the use of children's literature resources will contribute to the development of reading culture in our country. In addition, it may be suggested to provide support to students with low reading skills such as sound symbol relationship, reading objectives, reading and comprehension strategies and text structure.

Keywords: Primary School, Reading Culture, Reading Attitude, Turkish Lesson's Curriculum

1. GİRİŞ

İçerisinde bulunduğumuz yüzyıl değişen ve gelişen dünyaya uyum sağlayabilecek bireylerin yetiştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bireylerin bu değişen ve gelişen ortamlara uyumlarını sağlayacak en önemli unsurlardan birisi okumadır. Okuma becerisinin ve alışkanlığının kazanılmasında ise ilkokulların katkısı oldukça önemlidir. Nitekim ilkokul düzeyinde okuma becerilerini kazanıp yeterince geliştiremeyen bireyler, ilerleyen dönemlerde akademik olarak başarısız olabilmektedirler. Milli Eğitim Bakanlığı ilkokul öğrencilerine okuma alışkanlığı kazandırarak, onların düşünme, anlama, eleştirme, tartışma, ön bilgilerle okuma arasında ilişki kurma, yeni anlamlara ulaşma gibi becerilere sahip olmalarını hedeflemektedir.

Okuma kültürü bireye kazandırılan okuma becerilerinin hayat boyu okuma istek ve alışkanlığına dönüşmesi olarak tanımlanabilir (Kaya, 2014). Diğer bir tanımda ise okuma kültürü, bireylerin okuma eylemi ile ilgili olarak edindikleri becerilerin toplumda bir yaşam biçimine dönüşmesi olarak ifade edilir (Sever, 2013). Bireylerin okuma kültürüne sahip olumlarının en önemli göstergelerinden birisi kendi isteği ve tercihi doğrultusunda yaptığı okuma sürecidir. Okuma kültürü erken yaşlarda ailede başlar, okul öncesi ve ilkokul kademelerinde devam eder. Bu yönde en önemli unsurda kaliteli çocuk kitaplarıdır. Kitaplarla tanışma, okuma sevgisi ve okuma alışkanlığı kazanma, bireyin doğduğu andan başlayarak yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Bireylerin dilsel, bilişsel, kişilik ve sosyal gelişimleri üzerinde etkisi vardır bu nedenle üzerinde önemle durulması gerekir (İnce Samur, 2017).

Ülkemizde okuma kültürü üzerine Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yapılan Türkiye Okuma Kültürü Haritası araştırma sonuçları ülkemizin uluslararası okuma raporları sonuçları ile benzer olarak olumsuz yönde çıkmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yapılan bu araştırma hem mevcut durumu saptama hem okuma kültürünü geliştirme yönünde hedefler belirleme açısından alana oldukça büyük katkı sağlamıştır. Türkiye'yi temsil niteliği olan 26 ilde 6212 kişi ile yapılan bu araştırmanın amacı, Türkiye'deki okur profili ve eğilimlerinin belirlenmesi, bilgiye erişimde dolaylı veya dolaysız karşılaşılan sorunların giderilmesine ilişkin çözüm yollarının saptanması, ilgili kurum ve kişilere önerilerde bulunulması, toplumdaki kütüphane algısının belirlenmesi, Bakanlığımıza bağlı halk ve çocuk kütüphanelerinde verilen hizmet kalitesinin yükseltilmesi, çeşitlendirilmesi ve geleceğe ilişkin yol haritasının belirlenmesi olarak açıklanmıştır. Araştırma okuma kültürü ile ilgili çarpıcı sonuçlar ortaya koymuştur: Türkiye'de yılda ortalama 7,2 kitap okunuyor. Boş zamanlarda en çok televizyon izleniyor. Düzenli okunan yazar bulunmuyor ve kitap fiyatlarını katılımcılar pahalı buluyor. Araştırmaya katılanların yüzde 45,5'i rastgele kitap seçip, düzensiz okuyor. Türkiye'de her dört kişiden birinin kitap okuma alışkanlığı var. Katılımcıların yüzde 60,83'ü, kitap okumaya zaman bulamıyor. En çok edebiyat, din ve eğitim konulu kitaplar okunuyor. Yüzde 85,7'si Türkçe yazılmış kitapları tercih ediyor. En çok roman, sonra öykü ve şiir kitapları tercih ediliyor. (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2011). Bütün bu araştırma raporu bulguları aileden başlamak üzere okullarda okuma kültürü ve alışkanlığı oluşturma ne derece gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı ilkokullarda okuma kültürü durumunu incelemek ve ilkokullarda okuma kültürü oluşturulmasına yönelik önerilerde bulunmak olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda doküman incelemesi yöntemi ile mevcut İlkokul Türkçe programı, okuma kültürü ilgili alan yazın, araştırmalar detaylı olarak incelenmiş ve betimsel analiz yapılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılacak konular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesi olarak özetlenebilir. Doküman incelemesi, bir araştırma problemi hakkında belirli zaman dilimi içerisinde üretilen dokümanlar ya da ilgili konuda birden fazla kaynak tarafından ve değişik aralıklarla üretilmiş dokümanların geniş bir zaman dilimine dayalı analizini sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Doküman incelemesinin diğer bir tanımı ise mevcut kayıt ya da belgelerin, veri kaynağı olarak sistemli incelenmesidir. Doküman incelemesinin aşamaları konuya ilişkin belgelerin bulunması, incelenmesi ve belli durum ya da görüşleri ortaya çıkartacak bir senteze varılabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi olarak sıralanabilir (Karasar, 2007).

3. BULGULAR, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmalardan elde edilen sonuçlar neticesinde üniversite öğrencileri ve ilkökul öğretmenleri düzenli olarak süreli yayınları takip etmemekte, sosyal ağlarda uzun zaman harcamakta, kütüphanelerden yeterince yararlanmamakta, üniversite öğrencilerinin sınavlara çalışmaktan dolayı yeterince okuma yapmadıkları anlaşılmıştır (Saracaloğlu, Bozkurt ve Serin, 2003). Ancak ulaşılan diğer bir sonuç ise okuma kültürü toplumda istenilen düzeyde olmasa da, bireylerin okumaktan çok da uzak olmadıkları ve okuma kültürünü kazanabilecekleri yönündedir (Ayyıldız, Bozkurt ve Canlı, 2006). Okuma kültürü ve okuma alışkanlığı kazanma uzun vadeli bir süreçtir. Bu süreci başarılı bir şekilde yerine getirmede çevre, anne-baba, öğretmen, okul ve öğretim programlarının önemli işlevleri vardır (Kaya, 2014). Kişinin okuma kültürünün oturmuşluğu hakkında bilgi sahibi olmak için kendi tercihi ile sürdürdüğü okuma süreci göz önünde bulundurulmalıdır. Okunan kitapların türü, yazarları, edebiyat dünyasındaki değeri gibi faktörler okurun okuma kültürünü ortaya koymada göz önünde bulundurulabilecek diğer hususlardır (Ayyıldız, Bozkurt ve Canlı, 2006).

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkçe dersi öğretim programında bilgiden çok okuma becerisine odaklanıldığı ve öğrenciler etkin duruma getirilmesinin hedeflendiğini belirtmesine rağmen okuma becerisini geliştirmeye ve arttırmaya yönelik ilkökul Türkçe programında yer alan etkinliklerin okuma kültürü oluşturmaktan uzak olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, mevcut ilkökul Türkçe programında okuma kültürünün ve alışkanlığının oluşmasında temel öneme sahip çocuk edebiyatı eserlerine yer verilmemesi bir eksiklik olarak görülmektedir (MEB, 2019).

İlkokullarda okuma kültürünü doğrudan ve en fazla etkileyen yöntemler olarak sesli okuma, ikili okuma, sessiz okuma, kitap tanıtımı, edebiyat kulübü ve drama kullanılabilir. Bu yöntem ve etkinliklerin okuma kültürü sürecine katkısı çok büyüktür. Okullarda bu yöntemlerin ve uygulamaların hem müfredatta olması hem de öğretmenler tarafından başarılı bir şekilde kullanılması oldukça önemlidir (Kaya, 2014).

Türkiye’de eğitim politikalarının karar vericisi ve uygulayıcı olarak Millî Eğitim Bakanlığının ilkökul düzeyinde okuma kültürü programı oluşturması ve mevcut Türkçe dersi öğretim programının güncellenmesi gereklidir. Bu programa ailelerin, ilkökul öğretmenlerinin, kütüphanecilerin doğrudan katkı sağlaması oldukça önemlidir. Bu doğrultuda ülke genelinde bir devlet politikası olarak, eğitim-öğretim sisteminin yeniden yapılandırılması gerektiği önerilebilir. Gelişmiş birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de okumayı geliştirmeye yönelik kurum ve kuruluşların sayısı ve kalitesi okuma kültürünün de gelişeceği düşünülmektedir. Okuma kültürünün anlaşılması, bireysel ve toplumsal yapıyı etkileyen temel bir süreç olarak görülmektedir. Okuma kültürü devlet politikası olarak ele alınıp, uzmanlar, çocuklar ve aileler arasında oluşturulacak uygulamalar çerçevesinde uzun bir süreçte yapılandırılması gereken bir sistemler bütünü olarak ele alınabilir (İnce Samur, 2017). İlkokullarda okuma odası ve kütüphanelerin oluşturulması, öğretmenlere hikâye anlatıcılığı gibi eğitimlerin verilmesi, çocuk edebiyatı kaynaklarından yararlanılması ülkemizde okuma kültürünün gelişimine katkı sağlayacaktır (Kaya, 2014). Okuma kültürünün oluşturulabilmesi için diğer öneriler Kaya tarafından (2014) sınıf içinde okuma köşesi oluşturmak, sınıf içi çocuk kitaplığı oluşturmak, okullara kitap alımı için maddi kaynak ve fon sağlamak, okuma kültürü alanında araştırmalara yer vermek, okuma kültürü ve çocuk edebiyatı içerikli dergiler yayımlamak, okuma kültürü araştırma, geliştirme ve uygulama merkezleri kurmak, devlet kütüphaneleri okuma günleri ve saatleri ya da okuma bayramları düzenlemek, devlet, özel kuruluşlara okuma kültürünün gelişmesinde ve yaygınlaşmasında sorumluluklar vermek olarak sıralanmıştır. Ayrıca okuma becerisi düşük olan öğrencilere yönelik ses sembol ilişkisi, okumanın amaçları, okuma ve anlama stratejileri, metin yapısı gibi konularda destek sağlanması önerilebilir.

KAYNAKÇA

1. Ayyildiz, M., Bozkurt, Ü. ve Canlı, S. (2006). Okuma Kültürü Üzerine Bir Araştırma, Millî Eğitim 169, 277–296.
2. İnce Samur, A., Ö. (2017). Okuma kültürü edinme sürecinde ilkokul dönemi (6-10 yaş). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 50, Sayı:1, 209-230.
3. Karasar, N. (2007). Bilimsel Araştırma Yöntemleri (17.baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
4. Kaya, M. (2014). Okuma kültürü ve çocuk edebiyatı. Türk Dili. Cilt: CVII Sayı: 756. 608-622.
5. MEB (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı.
<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=663> adresinden 02.05.2019 tarihinde erişilmiştir.
6. Saracaloğlu, A. S., Bozkurt, N. ve Serin, O. (2003). Üniversite öğrencilerinin okuma ilgileri ve okuma alışkanlıklarını etkileyen faktörler. Eğitim Araştırmaları 4(12), 148-157.
7. Sever, S. (2013). Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü. İzmir: Tudem Yayıncılık.
8. Şirin, M. R. (2007). Çocuk Edebiyatı Kültürü/Okuma Alışkanlığı ve Medya Sarmalı. Ankara: Kök Yayıncılık.
9. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (2011). Türkiye Okuma Kültürü Haritası. Ankara: KYGM.
10. Temple, C., Martinez, M. ve Yokota, J. (2011). Children's Books in Children's Hands. 4th edition. Boston, MA: Boston.
11. Yıldırım, A., ve Şimşek. H. (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN OKUMA MATERYALLERİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF READING MATERIALS IN TURKISH LANGUAGE CURRICULUM

İhsan Seyit ERTEM

Doç. Dr. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü

ÖZET

Okuma materyalleri öğrencilerin okuma gelişimini destekleyen en önemli unsurlardan biridir. Çünkü sadece öğretmenlerin nasıl öğreteceğini değil aynı zamanda öğrencilerin nasıl okuyacağını da etkiler. Hızla değişen dünyamızda konu-içerik olarak zengin ve yeni okuma materyallerinin öğrencilerin okuma düzeylerine, alışkanlıklarına, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olarak seçilmesi ve sunulması oldukça önemlidir.

Türkçe ders kitaplarına seçilen okuma metinleri öğretim programının amaçlarına uygun olması gerektiğinden Türkçe öğretim programında yer alan okuma materyali seçim kriterleri temel öneme sahiptir. Araştırmanın amacı 2019 Türkçe öğretim programında yer alan okuma materyallerinin durumunu incelemek ve mevcut sorunlara yönelik önerilerde bulunmak olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda araştırma verileri doküman incelemesi yoluyla toplanmış ve betimsel analiz yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 2019 Türkçe öğretim programı, ilgili literatür ve bu alandaki araştırmalar detaylı olarak incelenmiş, sorunlar ve çözüm önerileri sunulmuştur.

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı incelendiğinde okuma materyali olarak sadece metinlere yer verildiği anlaşılmaktadır. Programın uygulanması sürecinde her sınıf düzeyinde 8 tema işlenmesi öngörülmüştür. Metinlerin seçiminde tüm sınıf düzeylerinde 8 tema ve her temada 4 metin kullanılması tavsiye edilmektedir. Her sınıf düzeyinde temalara uygun ve eşit dağılım olması kaydıyla 8 serbest okuma metnine de yer verilmelidir böylece ders kitabında toplamda 40 metin bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Metin türleri bilgilendirici, hikâye edici, şiir olmak üzere 3 ana biçim altında toplanmıştır. Belirtilen metin sayıları içinde kalmak kaydıyla hangi temada, hangi metin türlerinin yer alacağı ders kitabı yazarının tercihinə bağlıdır. Metin türlerinin dengeli dağılıp dağılmadığı metin biçimlerine göre belirlenmektedir. İlke olarak metin türlerinin temalar arasında, kitap bütününde dengeli bir şekilde dağılımının sağlanması esastır. Ayrıca programda metin seçiminde uyulacak ilkeler ve metin türlerine ilişkin diğer bilgilerde yer almaktadır. Yeni gelişen dijital okuma materyalleri konusunda sosyal ağlar ve kişisel ağ günlüğü (blog) dışında herhangi ibare yer almamaktadır. Bu yönüyle Türkçe öğretim programının güncel gelişmeler ve teknoloji konularına uzak olduğu (anlam bütünlüğü sağlayamaya faydalı görsel, ses, video ve diğer formatlarda dijital materyaller) ve okuma materyalleri konusunda Türkçe ders kitabı ve metinler, metin türleri dışında kaynaklara yer vermediği anlaşılmaktadır. Sadece biçimsel ve içeriğe yönelik kriterlerin verilmesi programın diğer sınırlılığı olarak görülebilir. Programda ayrıca öğrencilerin okuma düzeyleri arasındaki farklılıklar, metinlerin güçlük düzeyleri, dijital metinler ve okuma güçlüğü çeken öğrencilere yönelik açıklamalar ve öneriler göz ardı edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İlkokul, Metinler, Okuma Materyalleri, Türkçe Öğretim Programı

ABSTRACT

The Reading materials are one of the most important elements that support students' reading development. Because it affects not only how teachers teach, but also how students read. In our rapidly

changing world, it is very important to select and present rich and new reading materials as subject-content in accordance with the reading levels, habits, interests and needs of the students.

The selection criteria of the reading materials in the Turkish language curriculum have a fundamental importance, since the reading texts in Turkish textbooks should be in accordance with the objectives of the curriculum. The purpose of the study was to examine the status of reading materials in the 2019 Turkish language curriculum and to make suggestions for current problems. For this purpose, research data were collected through document analysis and descriptive analysis was performed. The Turkish language curriculum prepared by the Ministry of National Education in 2019, related literature and researches in this field were examined in detail and problems and solutions were presented.

When Turkish language curriculum is examined, it is understood that only texts are used as reading materials. During the implementation of the program, 8 themes were envisaged at each grade level. It is recommended in the curriculum to use 8 themes at all grade levels and 4 texts per theme. 8 free reading texts should be included, provided that there is an equal and distribution to the themes at each grade level, thus it is stated that a total of 40 texts should be included in the textbooks. Text types are collected under three main forms as informative, narrative and poetry. It is up to the textbook author to choose which theme and which text types to include, provided that they are within the specified number of texts. Whether text types are balanced or not is determined according to text formats. In principle, it is essential to ensure a balanced distribution of the text types among the themes throughout the text book. In addition, the curriculum includes the principles to be followed in selecting text and other information about the text types. There is no mention of emerging digital reading materials other than social networks and blogs. In this respect, it is understood that the Turkish language curriculum is far from current developments and technology issues (digital materials in visual, audio, video and other formats useful for providing meaning integrity), and does not include reading resources other than Turkish textbooks and text types as reading materials. Taken place only the formal and content criteria in the curriculum can be seen as other limitations of the curriculum. The program also ignores the differences between students' reading levels, difficulty levels of texts, digital texts and explanations and suggestions for students with reading difficulties.

Keywords: Primary School, Texts, Reading Materials, Turkish Language Curriculum

1. GİRİŞ

Okuma materyalleri öğrencilerin okuma gelişimini destekleyen en önemli unsurlardan biridir. Çünkü sadece öğretmenlerin nasıl öğreteceğini değil aynı zamanda öğrencilerin nasıl okuyacağını da etkiler. Hızla değişen dünyamızda konu-içerik olarak zengin ve yeni okuma materyallerinin öğrencilerin okuma düzeylerine, alışkanlıklarına, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olarak seçilmesi ve sunulması oldukça önemlidir. Türkçe ders kitaplarına seçilen okuma metinleri öğretim programının amaçlarına uygun olması gerektiğinden Türkçe öğretim programında yer alan okuma materyali seçim kriterleri temel öneme sahiptir. Okuma materyalleri öğrencilerin okuma gelişimini destekleyen en önemli unsurlardan biridir. Çünkü sadece öğretmenlerin nasıl öğreteceğini değil aynı zamanda öğrencilerin nasıl okuyacağını da etkiler. Hızla değişen dünyamızda konu-içerik olarak zengin ve yeni okuma materyallerinin öğrencilerin okuma düzeylerine, alışkanlıklarına, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olarak seçilmesi ve sunulması oldukça önemlidir.

2019 Türkçe öğretim programı incelendiğinde okuma materyali olarak sadece metinler ve metin türlerinden bahsedilmiştir. Örnek çocuk kitaplarına, edebi türlere, örnek okuma kaynaklarına, elektronik veya dijital okuma materyallerine yer verilmemiştir. Bu nedenle bu çalışmada yer alan okuma materyali kavramı sadece metinleri içermektedir.

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı incelendiğinde okuma materyali olarak sadece metinlere yer verildiği anlaşılmaktadır. Programın uygulanması sürecinde her sınıf düzeyinde 8 tema işlenmesi öngörülmüştür. Metinlerin seçiminde tüm sınıf düzeylerinde 8 tema ve her temada 4 metin kullanılması tavsiye edilmektedir. Her sınıf düzeyinde temalara uygun ve eşit dağılım olması kaydıyla 8 serbest

okuma metnine de yer verilmelidir böylece ders kitabında toplamda 40 metin bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Metin türleri bilgilendirici, hikâye edici, şiir olmak üzere 3 ana biçim altında toplanmıştır.

a) Bilgilendirici Metinler: Anı, Biyografiler, Otobiyografiler, Blog, Dilekçe, Broşür (liste, diyagram, tablo, grafik, kroki, harita, afiş vb. karma içerikli metinler), e-posta, Günlük Haber Metni, Reklam, Kartpostal, Kılavuzlar (kullanım kılavuzları, tarifname, talimatnameler vb.), Gezi Yazısı, Makale / Fıkra / Söyleşi / Deneme, Mektup, Özlü Sözler (atasözü, deyim, duvar yazıları, döviz vb.), Özlü Sözler (vecize, atasözü, deyim vb.), Sosyal Medya Mesajları.

b) Hikâye Edici Metinler:

Çizgi Roman, Fabl, Hikâye, Karikatür, Masal / Efsane / Destan Mizahi Fıkra, Roman, Tiyatro.

c) Şiir: Mani / Ninni Şarkı / Türkü Şiir Tekerleme / Sayışmaca / Bilmece olarak müfredatta yerini almıştır (MEB, 2019).

Belirtilen metin sayıları içinde kalmak kaydıyla hangi temada, hangi metin türlerinin yer alacağı ders kitabı yazarının tercihiyle bağlıdır. Metin türlerinin dengeli dağılıp dağılmadığı metin biçimlerine göre belirlenmektedir. İlke olarak metin türlerinin temalar arasında, kitap bütününde dengeli bir şekilde dağılımının sağlanması esastır. Öte yandan 2019 Türkçe öğretim programında ders kitaplarına alınacak okuma metinlerinin nitelikleri şöyle belirlenmiştir:

1. Ders kitaplarına alanda yaygın olarak kabul görmüş yazar ve eserlerden, edebî ve kültürel değer taşıyan metinler alınmalıdır. Türk cumhuriyetleri ve Balkan Türkleri edebiyatlarından eserlere yer verilmelidir.
2. Seçilen metinler ikincil aktarımlar yerine yazarın eserinden alınmalıdır.
3. Ders kitaplarında “Bu kitap için yazılmıştır.” ifadesini içeren metinler kullanılmamalıdır. Yalnızca 1.sınıf ders kitaplarında ders kitabının yazarı/yazarları tarafından yazılan en fazla iki metne yer verilebilir.
4. Aynı yayınevine ait kitaplarda bir sınıf düzeyi için seçilen metin, başka bir sınıf düzeyinde kullanılmamalıdır.
5. Öğrencilerin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirmek amacıyla aynı yazar ve/veya şairlerden (serbest okuma metinleri hariç, ders kitabı yazarı/yazarları tarafından yazılan metinler dâhil) en fazla iki metin seçilmelidir.
6. Dünya edebiyatından seçilen metinler, doğru ve nitelikli çevirilerden alınmalıdır.
7. Ders kitabında temaları destekler nitelikte edebî ve estetik değer taşıyan serbest okuma metinlerine yer verilmelidir.
8. Tamamı ders kitabına alınamayacak uzunluktaki roman, hikâye, tiyatro, destan gibi türlerdeki eserlerden yapılan alıntılarda eserdeki bağlamın yakalanabilmesi için metnin başında eserin seçilen bölümüne kadar olan kısmın kısa özeti verilmelidir. Seçilen metnin eserin hangi bölümünden alındığına dair kısa bir açıklama yapılmalıdır.
9. Metinlerdeki eğitsel yönden uygun olmayan ifadeler (argo ve küfür, olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar, cinsellik, şiddet vb. içeren unsurlar) metnin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla çıkarılmalıdır.
10. Yazarın söyleyişinden ya da Türkçenin dönemsel söyleyiş özelliklerinden kaynaklı yazım farklılıkları hata olarak nitelendirilip düzeltilmez. Metin içerisinde yer alan dönemsel farklılıklara (yazım ve noktalama) yönelik açıklamalar dipnot şeklinde verilmelidir. Ayrıca bu hususlardan öğretim amaçlı olarak yararlanılabilir.
11. Ders kitabında gazete haberi, reklam, dilekçe, tutanak, öz geçmiş, ağ günlüğü (blog), sosyal medya uygulamalarında yer alan yazı türlerinde ders kitabının yazarı/yazarları tarafından üretilen metinler de kullanılabilir.
12. Metinlerde tema ve kazanımlara uygun olarak metnin bütünlüğü ve tutarlılığı korunmak kaydıyla bazı bölümler çıkarılarak kısaltmaya gidilebilir. Çıkarılan bölümler parantez içinde üç nokta ile gösterilmelidir.
13. Çeşitli metinler içinde yer alan kimi bağımsız ve kendi iç bütünlüğüne sahip anı, fıkra, anekdot vb. bölümler metin olarak seçilebilir.
14. Yazar ve şairlerin biyografilerinde yalnızca edebî yönleri ön plana çıkarılmalıdır (MEB, 2019).

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın amacı 2019 Türkçe öğretim programında yer alan okuma materyallerinin durumunu incelemek ve mevcut sorunlara yönelik önerilerde bulunmak olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda nitel bir çalışma olan bu çalışmada verileri doküman incelemesi yoluyla toplanmış ve betimsel analiz yapılmıştır. Doküman incelemesi, içerik çözümlemesiyle belli bir metnin, belgenin özelliklerinin incelenmesidir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 2019 Türkçe öğretim programı, ilgili literatür ve bu alandaki araştırmalar detaylı olarak incelenmiş, sorunlar ve çözüm önerileri sunulmuştur

3. BULGULAR, SONUÇ VE ÖNERİLER

Metin seçiminde sadece biçimsel ve içeriğe yönelik kriterlerin verilmesi programın diğer sınırlılığı olarak görülebilir. Programda ayrıca öğrencilerin okuma düzeyleri arasındaki farklılıklar, metinlerin güçlük düzeyleri, dijital metinler ve okuma güçlüğü çeken öğrencilere yönelik açıklamalar ve öneriler göz ardı edilmiştir.

Yeni gelişen dijital okuma materyalleri konusunda sosyal ağlar ve kişisel ağ günlüğü (blog) dışında herhangi ibare yer almamaktadır. Okuma kültürü başlığı altında ise bilgi okuryazarlığı, çoklu okuryazarlık, dijital okuryazarlık, e-kitap, z-kitap, z-kütüphane vb. kelimeler geçmekte ancak buna ilişkin ayrıntı ve açıklama bulunmamaktadır. Bu yönüyle Türkçe öğretim programının güncel gelişmeler ve teknoloji konularına uzak olduğu (anlam bütünlüğü sağlayamaya faydalı görsel, ses, video ve diğer formatlarda dijital materyaller) ve okuma materyalleri konusunda Türkçe ders kitabı ve metinler, metin türleri dışında kaynaklara yer vermediği anlaşılmaktadır.

Metin seçiminde sadece biçimsel ve içeriğe yönelik ölçütlerin verilmesi programın diğer sınırlılığı olarak görülebilir. Programda ayrıca öğrencilerin okuma düzeyleri arasındaki farklılıklar, metinlerin güçlük düzeyleri, dijital metinler ve okuma güçlüğü çeken öğrencilere yönelik açıklamalar ve öneriler göz ardı edilmiştir.

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı incelendiğinde okuma materyali olarak sadece metinlere yer verildiği anlaşılmaktadır. Örnek çocuk kitapları veya eserler, kaynaklar vb. yer almamaktadır. Bu yaklaşım okuma etkinliklerini sadece ders kitabı ile sınırlandırmaktadır. Türkçe Dersi Öğretim Programı okuma materyalleri konusunda yeterli içeriğe sahip olmadığı için öğretim programını esas alarak hazırlanan Türkçe ders kitapları da yetersiz kalmaktadır.

Programda ders kitaplarına alınacak metinlerde bulunması gereken 14 nitelik belirlenmiştir. Bu 14 niteliği karşılayacak temaya uygun okuma metni bulmak çok zordur. Bunun yerine her temaya ilişkin belli ölçütleri karşılayan metinler seçilebilir (Coşkun ve Taş, 2008). Öte yandan okuma materyallerinin seçiminde edebi metinlerin yanında özgün, çocukların ilgisine yönelik ve belli uzunlukta olmasına dikkat edilmelidir. Güneş (2013) kısa ve anlam bütünlüğü koparılan metinlerin öğrencilerin dil becerilerini geliştirmede ve okuma zevki oluşturmada yetersiz kaldığını ileri sürmektedir. Çünkü kısa metinler öğrencileri ezbere yönlendirmektedir. Üstelik kısa metinler az anlam, az düşünce, az olay, az bilgi, az paragraf, cümle ve kelime anlamına gelmektedir. Kısa metinler öğrencinin sözcük hazinesini geliştirmede başarılı olamamaktadır. Bütün bu gelişmeler ışığında birinci sınıf için metin uzunluğu 125-400 kelime, ikinci sınıf için 375-500 kelime, üçüncü sınıf için 450-600 kelime, dördüncü sınıf için 800-1000 ve daha üst sınıflar için ise 1000 ve üstü kelime içeren metinler seçilmesi önerilmektedir (Güneş, 2013). Türkçe öğretim programında okuma materyalleri çeşitlendirilmelidir. Öğrenciler farklı okuma materyallerinin farkına vararak kendine ait bir okuma alışkanlığı oluşturabilmelidir. Türkçe ders kitabına alınacak metinler, titizlikle değerlendirilerek seçilmelidir. Bu seçim sırasında metin güçlük düzeyi, öğrencilerin düzeyine uygun olması, türünün seçkin bir örneği olması gibi ölçütler dikkate alınabilir. Programda alınacak metinlerde sadeleştirme, kısaltma ve düzenleme yapılabileceği belirtilmiştir. Bununla birlikte bu tür müdahalelerin sınırları ile ilgili bir karmaşa söz konusudur. Sadeleştirme, kısaltma ve düzenlemeden metnin yarısı mı üçte biri mi ne kast edilmektedir? Sınırlar açıkça belirtilmelidir. Türkçe öğretim programında metinlerin alınacağı yazarlar ve kaynaklar ile ilgili olarak bir değerlendirme yapılmamıştır. Sadece bir sınıfta bir yazardan en fazla iki metin alınabileceği

belirtilmiştir (Coşkun ve Taş, 2008). Bu durum mevcut programda yer alan başka bir sınırlılık olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

1. Coşkun, E. ve Taş, S. (2008). Ders kitaplarına metin seçimi açısından Türkçe öğretim programlarının değerlendirilmesi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt:5, Sayı:10, 59-74.
2. Güneş, F. (2013) Türkçe öğretiminde metin seçimi. Ana Dili Eğitimi Dergisi, 1 (1), 1-12.
3. Küçük, S. (1996) Türkçe Öğretiminde Metin Seçimi ve Önemi. Dil Dergisi. Sayı: 43, s. 10-14.
4. MEB (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=663> adresinden 02.05.2019 tarihinde erişilmiştir.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

ANALYSIS OF THE IMPACT OF OIL PRICES ON THE RUSSIAN ECONOMY

Yunus Emre TURAN

Araştırma Görevlisi, Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Ekonometri Bölümü

Dinara ZUBAYDULLINA

Associate Professor, Bashkir State University, Sterlitamak branch, Faculty of Economics,
Department of Economic Theory and Analysis

Abstract

In the context of globalization, world oil prices have become one of the most important economic indicators that have a direct impact on the state of commodity and financial markets, as well as national budget systems. The situation is on the world oil market that has a particularly noticeable effect on the economies of the oil exporting countries. Global oil price fluctuations have a large extent to determine the dynamics of macroeconomic processes in Russia.

In this study, the relationship between oil prices and industrial production index, as one of the main macroeconomic indicators, will be examined by using monthly data for the period 2004-2019, by Toda-Yamamoto approach. The presented results figured out that there is a causal relationship between the world oil prices and industrial production in Russia. According to results, there is a one way causality from oil prices to industrial production.

The methodological and theoretical basis of this article was the scientific work of Russian and foreign authors, statistical data of the Russian Federation and OPEC. Some measures are proposed to reduce the negative effects of fluctuations in world oil prices for the Russian Economy.

Key words: Oil, Industrial Production Index, Economic Indicators.

Jel codes: F43, D20, E23

1. Introduction

Russia is one of the largest oil exporters in the world (figure 1); its economy is mainly associated with oil production. Therefore, the slightest fluctuations in oil prices can have a significant effect on its economy.

Figure 1 - Oil production and export countries rating (data for October 2019)

Place	Country	BBL/D/1K
1	USA	11806
2	Russia	10756
3	Saudi Arabia	9129
4	Iraq	4620
5	Canada	4265
6	China	3918
7	UAE	3070
8	Kuwait	2650
9	Brazil	2557
10	Iran	2159

Oil and gas account for Russian economy is:

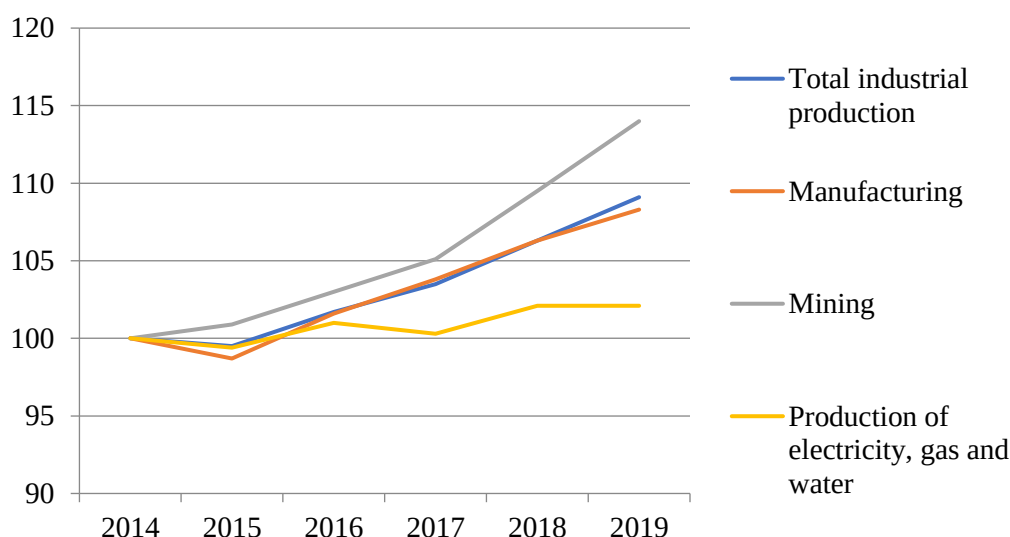
- 20 percent of GDP;
- 45 percent of federal budget revenues;
- 60 percent of exports.

The purpose of this paper is to investigate whether economy of Russia can be explained by changes in the oil price. As an indicator influenced by oil prices, the industrial production index is selected.

Industrial production is the crucial component of gross domestic product of a country and also is a leading indicator of GDP. Increases and decreases in industrial production generally mean increases and decreases in GDP. Therefore industrial production has important for the overall state of the economy. On the other hand energy is one of the main inputs to the industrial production. The industrial sector consumes about one-half of the world's total delivered energy.

In Russia, industrial production measures the output of businesses integrated in industrial sector of the economy. Manufacturing is the most important sector and accounts for 55 percent of total production. The biggest segments within manufacturing are: metallurgy (9.6 percent); coke and refined petroleum products (9.5 percent); food beverages and tobacco (8.4 percent); chemicals (4 percent); machinery and equipment (3.8 percent); transport (3.7 percent) and electrical equipment (3.4 percent). Mining and quarrying accounts for 35 percent, and natural gas and crude oil exploration represents 29 percent of total output. Also, electricity, gas and water supply accounts for 11 percent. Having examined the dynamics of industrial production from 2014 to 2019 by sector (Figure 2), it can be noted that the growth of the industrial production index was mainly due to the growth in the volume of mining industry.

Figure 2 - Industrial Production Index in Russia, 2014–2019, 2014 = 100

Therefore the changes in oil price are high likely to affect industrial production. This study examines the effects of changes in oil prices on the industrial production in Russia during the period January 2004-July 2019 by Toda and Yamamoto approach. The paper is organized as follows: Section 2 presents the previous literature, Section 3 analyzes the relation between industrial production and oil price, and Section 4 considers concludes the paper.

2. Literature review

There are many scientific studies on the effect of fluctuations in oil prices on various economies of the world, due to the importance of oil as a key product in the global economy.

Olomola P. A., Adejumo A. V. (2006) conducted the paper, where they investigated the effect of oil prices to the economy of Nigeria, found that oil prices increase government spending, increase inflation and contribute to the growth of industrial production.

Low significant effect between oil prices and Economic Growth of USA has been proven by Farhani S. (2012) which caused by the existence of breakpoints and the asymmetric effects of the oil price variations.

Research results of Galayni L. (2011) reveal no relationship between oil prices and economic growth for oil exporting countries. It was found that the flow of funds in the oil-exporting countries after the increase in oil prices has gone beyond these countries and does not meet the objectives of economic development.

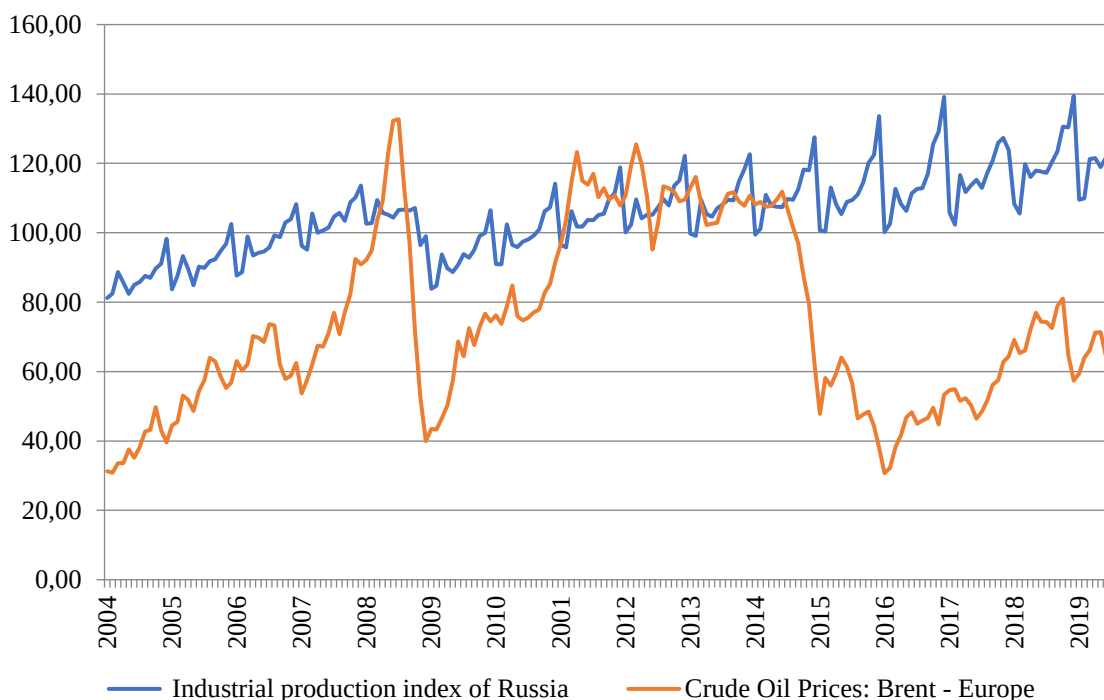
Mikhailov A. Y., Burakov D. B., Didenko V. Y. (2019) in their research of the oil effect on the macroeconomic variables came to the result of the relationship of oil prices on the world market and the exchange rate of the Russian ruble.

Model simulations of Benedictow, Fjærtøft and Løfsnæs's (2010) research indicate that the Russian economy is vulnerable to large fluctuations in the oil price. However, the results of that paper indicate that the Russian economy exhibits significant growth capabilities also in the absence of growth in the oil price.

3. Data and Methodology

In this study, it is investigated the relationship between oil prices and industrial production index using monthly data for the period 2004-2019 (Figure 3). Data for both variables are obtained from Russian Statistical Institution. Also in the model, the data of two variables were used as logarithmic form. The empirical analysis of the study consists of two parts. Firstly, the stationarity of variables was examined with unit root test. Secondly, The causal relationship between variables was investigated using causality test with delayed VAR method developed by Toda and Yamamoto (1995).

Figure 3 - Industrial Production Index of Russia and Crude Oil Prices: Brent – Europe, 2004-2019

4. Empirical Results

Table 1- ADF Unit Test Results

	Level		First Difference	
	Constant	Constant and Trend	Constant	Constant and Trend
lnOIL	-2.915	-2.834	-10.888 ^a	-10.032 ^a
lnIP	-1.586	-2.645	-14.409 ^a	-14.347 ^a

Not: a denotes significance at the %1.

Table 2- Toda- Yamamoto Causality Results

	Wald Stat.	Prob. Value
lnOIL $\rightarrow$ lnIP	16.583 ^a	(0.000)
lnIP $\rightarrow$ ln OIL	4.602	(0.100)

Note: a indicates that %1 significant value.

4. Conclusion

The main goal of this work was to confirm the hypothesis about the effect of changes in oil prices on the industrial production index of the Russian Federation using time series data from January 2004 to July 2019. The causal relationship between oil prices and Russia's industrial production index has been investigated using Toda-Yamamoto approach through EViews 9. The presented results figured out that there is a causal relationship between the world oil prices and industrial production in Russia. According to results, there is a one way causality from oil prices to industrial production. As for an oil exporting country, industrial production increases with rising oil prices in the world market, and decreases when oil prices fall.

Based on all of the above, to reduce the dependence of the Russian economy on energy resources, including oil, the following suggestions are advisable:

- export diversification, development of non-resource exports. Now, export diversification is limited, because it occurs mainly due to active (and not new) product lines;
- creation of the Russian benchmark Urals as a global oil standard. The appearance of such a benchmark will make the pricing process for Russian exported oil more transparent, and will create the opportunity to attract foreign companies to the Russian market.

References

- Benedictow Andreas, Daniel Fjærtøft. Ole Løfsnæs (2010) "Oil dependency of the Russian economy: an econometric analysis", URL: <https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/DP/dp617.pdf>
- Dickey A, Fuller W (1981), Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root, *Econometrica*, 49 (4): 1057-1072.
- Ghalayini Latifa (2011) "The Interaction between Oil Price and Economic Growth". *Review of Middle East Economics and Finance* 13(13):127-141, January 2011
- Mikhailov A. Y., Burakov D. B., Didenko V. Y. Relationship between oil price and macroeconomic indicators in Russia. *Finansy: teoriya i praktika = Finance: Theory and Practice*. 2019;23(2):105-116. (In Russ.). DOI: 10.26794/2587-5671-2019-23-2-105-116
- Olomola P. A., Adejumo A. V. Oil price shock and macroeconomic activities in Nigeria. *International Research Journal of Finance and Economics*. 2006;(3):28–34
- Sahbi Farhani "Impact of Oil Price Increases on U.S. Economic Growth: Causality Analysis and Study of the Weakening Effects in Relationship", *International Journal of Energy Economics and Policy*, Vol. 2, No. 3, 2012, pp.108-122
- Toda, H. Y., & Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. *Journal of econometrics*, 66(1-2), 225-250. tradingeconomics.com

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

PETROL FİYATLARI İLE BİST 100 ENDEKSİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ
AN ANALYZING RELATIONSHIP BETWEEN OIL PRICES AND BIST 100 INDEX

Yunus Emre TURAN

Araştırma Görevlisi, Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Ekonometri Bölümü,

Dinara ZUBAYDULLINA

Associate Professor, Bashkir State University Faculty of Economics Department of Economic Theory and Analysis

ÖZET

Finans literatüründe hisse senedi getirileri üzerinde etkisi olan etmenlerin incelendiği birçok çalışma bulunmaktadır. Bu alanda yapılmış birçok çalışma olmakla birlikte, getiriler üzerinde etkili olan etmenler konusunda görüş birliğinin bulunmadığı görülmektedir. Hisse senedi getirilerini etkileyen değişkenlerin belirlenmesi yatırımcılar ve portföy yöneticileri açısından önem arz etmektedir. Petrol, birincil enerji tüketimi içindeki yaklaşık %35 'lük oranla dünya genelinde en fazla kullanılan enerji kaynağıdır. Petrolün, enerji tüketiminde aldığı yüksek pay nedeniyle, petrol fiyatlarının sermaye piyasaları üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, petrol fiyatlarının ülke ekonomisini etkileme derecesi, petrol ihraç eden ve petrol ithal eden ülkeler açısından farklılık göstermektedir. Gelişmekte olan bir ülke konumundaki Türkiye, aynı zamanda petrol ithalatçısı olup ülke ekonomisi petrol fiyatlarındaki değişimlerden etkilenmektedir. Ülkelerin iktisadi büyümeleri açısından önemi bulunan sermaye piyasalarının gelişimi üzerinden etkisi bulunan faktörlerin araştırılması çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Böylelikle, Türkiye’de petrol fiyatlarının hisse senedi fiyatları üzerindeki etkilerinin incelenmesi yatırımcılar, piyasa aktörleri ve politika yapıcılar açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada petrol fiyatları ile BİST 100 Endeksi arasındaki ilişki 2002:01-2019:07 dönemi için günlük veriler kullanılarak, Asimetrik nedensellik testi ile ampirik olarak test edilmektedir. Asimetrik nedensellik testi negatif şoklar açısından; petrol fiyatlarından Bist 100 endeksine doğru tek yönlü bir nedenselliğin varlığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Petrol fiyatları, Hisse Senedi Piyasası, Nedensellik Testi.

Jel codes: C32, E44, F65.

ABSTRACT

There are many studies in the financial literature examining the factors that have an impact on stock returns. Although there are many studies in this area, it is seen that there is no consensus on the factors that affect returns. Determining the variables that affect the stock returns is important for investors and portfolio managers. Oil is the most widely used energy source in the world with a rate approximately 35% of primary energy consumption. Oil prices are thought to have an impact on capital markets due to the high share of oil in energy consumption. However, degree of oil prices affecting the national economy, it differs in terms of oil exporting and oil importing countries. Turkey is a developing country, is also an oil importer and the country's economy is affected by changes in oil prices. The focus of the study is to investigate the factors that have an impact on the development of capital markets, which are important for the economic growth of countries. Thus, examining their impact on the stock prices of oil prices in Turkey, It is thought to be beneficial for investors, market actors and policy makers. In this study, the relationship between oil prices and BIST 100 Index is empirically analyzed by Asymmetric Causality Test using daily data for the period 2002:01-2019:07.

Keywords: Oil prices, Stock Market, Causality Test.

Jel Codes: C32, E44, F65.

1. Giriş

Dünya’da sosyal ve ekonomik kalkınmanın en temel girdisi olan enerji kaynaklarına olan ihtiyaç tarihi seyir içinde sürekli artış göstermektedir. Dünya’da nüfusun artması ve teknolojinin gelişmesiyle enerji kaynaklarına olan talep artmıştır. Enerji kaynakları birincil enerji kaynakları ve ikincil enerji kaynakları olarak sınıflandırılmaktadır. Petrol, kömür, doğal gaz, nükleer enerji, jeotermal enerji ve güneş enerjisi birincil enerji kaynakları iken; elektrik, biyogaz, sıvı petrol gazı ikincil enerji kaynaklarıdır.

Dünya enerji tüketimindeki payı % 35’e yakın olan petrol (TPAO, 2019): imalat sanayi, ulaşım ve konut gibi çeşitli sektörlerde kullanım alanlarına sahip bir fosil yakıttır. Özellikle, endüstriyel kullanımda önemli bir ağırlığa sahip olan petrol, türev ürünleriyle birlikte birçok sanayi sektörü için vazgeçilmezdir. Dolayısıyla, petrolün ekonomi üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır. Petrol fiyatındaki artış, petrol ihracat eden ülkeler için milli gelirlerini artırıcı etkide bulunurken; petrol ithal eden ülkeler için, milli gelirlerinde azaltıcı etki ederek finansal kırılganlıklarını artırmaktadır. Bahsi geçen etki tükettiği petrolün neredeyse tamamını ithal eden Türkiye için de geçerlidir.

Petrol fiyatları finansal piyasalar ve hisse senedi fiyatları üzerinde etkili olan faktörlerin başında gelmektedir. Petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların hisse senedi fiyatı üzerindeki etkisi varlık fiyatlama modeliyle açıklanabilmektedir (Pollet, 2005). Bu modele göre bir varlığın fiyatı, o varlıktan gelecekte elde edilmesi beklenen nakit akışlarının iskonto edilmiş değeridir. Petrol fiyatlarındaki artış işletmelerin üretim maliyetlerini artırarak nakit akışlarını azaltmakta ve hisse senedi fiyatlarını düşürmektedir. Artan petrol fiyatları enflasyonu olumsuz etkilemekte ve merkez bankası enflasyonu dizginlemek için faiz oranlarını artırmaktadır. Bu durum, gelecekte elde edilmesi beklenen nakit akışlarını daha yüksek bir iskonto oranıyla indirgenmesine ve hisse senedi fiyatlarının düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca, artan faiz oranlarıyla düşen hisse senedi fiyatları yatırımcıları tahvil ve bono piyasasına yönlendirmektedir. İşletmelerin büyük çoğunluğunun petrol tüketicisi olduğundan petrol fiyatındaki artışların hisse senedi piyasaları üzerindeki etkisi negatif olacaktır (Basher ve Sadorsky, 2006).

Literatürde konuyla ilgili yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak petrol fiyat şokları ile hisse senedi getirileri arasında ilişkinin negatif olduğu yönündedir. Nandha ve Faff ‘a (2008) göre petrol fiyatlarındaki artışlar madencilik ve petrol ve gaz endüstrileri dışındaki tüm sektörlerde hisse senedi getirilerini olumsuz yönde etkilemektedir . O’Neill vd. (2008), ABD, İngiltere ve Fransa’da petrol fiyatlarındaki artışın hisse senedi getirisinin düşmesine yol açtığını tespit ettiler. Park ve Ratti (2008) petrol fiyat şoklarının ABD ve petrol ithalatçısı 12 Avrupa ülkesinde reel hisse senedi getirileri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir olumsuz etkisi olduğu bulgusuna ulaştılar. Buna karşın Huang vd. (1996), petrol vadeli işlem fiyatlarındaki değişiklikler ile hisse senedi getirileri arasında negatif bir ilişki bulgusuna ulaşmadı. Wei’de (2003), 1974’te ABD hisse senedi fiyatlarındaki düşüşün 1973-1974 petrol fiyatlarındaki artışla açıklanamayacağını belirtmektedir.

Bu çalışma değişkenler arasındaki ilişkilerin incelendiği ve literatürdeki çalışmalardan örneklerin verildiği giriş bölümü ile başlamaktadır. İkinci bölümde kullanılan veri seti ve yöntem tanıtılmış ve ampirik analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Çalışma değerlendirme ve politika önerilerinin yapıldığı sonuç bölümü ile sonlandırılmıştır.

2. Veri ve Metodoloji

Bu çalışmada, 2002:01–2019:07 dönemi için günlük veri kullanılarak global petrol fiyatları ile Bist 100 endeksi kapanış fiyatları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bist 100 endeksi kapanış fiyatları T.C. Merkez Bankasının Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden (www.tcmb.gov.tr), petrol fiyatları ile ilgili bilgilerde St. Louis Federal Rezerv Bankası internet sitesinden (<https://fred.stlouisfed.org>) elde edilmiştir. Kullanılan tüm seriler logaritmalarda kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini belirlemek için Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi kullanılmıştır.

Standart nedensellik testleri değişkenler arasındaki asimetrik ilişkileri dikkate almazlar. Hatemi-J (2012) önerdiği asimetrik nedensellik testinde negatif ve pozitif şokların farklı nedensellik etkisi yarattığı varsayımı bulunmaktadır. Asimetrik nedensellik testinde Toda-Yamamoto prensibi uygulanmaktadır. Her bir değişken için pozitif ve negatif şoklar kümülatif formda aşağıdaki gibidir.

$$y_{1t}^+ = \sum_{i=1}^t \epsilon_{1i}^+ \quad y_{1t}^- = \sum_{i=1}^t \epsilon_{1i}^-$$

$$y_{2t}^+ = \sum_{i=1}^t \epsilon_{2i}^+ \quad y_{2t}^- = \sum_{i=1}^t \epsilon_{2i}^-$$

Nedensellik testinde bir sonraki aşama bu bileşenler arasındaki nedensellik ilişkisinin belirlenmesidir.

3. Ampirik Sonuçlar

Tablo 1: Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Testi

Nedenselliğin Yönü	Test İstatistiği	Bootstrap Kritik Değerler		
		1%	5%	10%
$OIL^- \rightarrow BIST^-$	10.495*	14.470	9.815	7.861
$OIL^+ \rightarrow BIST^+$	2.429	7.606	3.848	2.437
$BIST^- \rightarrow OIL^-$	5.871	14.265	9.484	7.866
$BIST^+ \rightarrow OIL^+$	1.276	6.494	3.610	2.657

Not: * test istatistiğinin % 5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

4. Sonuç

Asimetrik Nedensellik test sonuçlarına göre negatif şoklar açısından petrol fiyatlarından BIST 100 endeksine doğru tek yönlü nedensellik söz konusudur. Bu sonuca göre petrol fiyatlarında meydana gelen dalgalanmaların finansal piyasalar ve hisse senedi fiyatları üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple, hisse senedi yatırımcısının petrol fiyatlarındaki değişimleri yakından takip etmesi yatırımların karlılığı açısından önem arz etmektedir. Buna ilaveten, Merkez Bankası'nın kur politikasını, işletmelerin maliyetleri üzerindeki muhtemel etkiyi dikkate alacak bir biçimde oluşturması finansal istikrara katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

1. Basher, S. A., & Sadorsky, P. (2006). Oil price risk and emerging stock markets. *Global finance journal*, 17(2), 224-251.
2. Nandha, M., Faff, R., 2008. Does oil move equity prices? A global view. *Energy Economics* 30, 986–997.
3. Hatemi, J. A. (2012). Asymmetric causality tests with an application. *Empirical Economics*, 43, 447-456.
4. Huang, R., R.Masulis, And H. Stoll, “Energy Shocks and Financial Markets,” *Journal of Futures Markets* 16 (February 1996), 1–27.
5. O'Neill, T.J., Penm, J., Terrell, R.D., 2008. The role of higher oil prices: a case of major developed countries. *Research in Finance* 24, 287–299.
6. Park, J., Ratti, R.A., 2008. Oil price shocks and stock markets in the U.S. and 13 European countries. *Energy Economics* 30, 2587–2608.
7. Pollet, J. M. (2005). Predicting asset returns with expected oil price changes. Available at SSRN 722201.
8. TPAO 2018 Yıllık Raporu
9. WEI, C., “Energy, the Stock Market, and the Putty-Clay Investment Model,” *American Economic Review* 93 (March 2003), 311–23.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

**“TARİHİ DONDURAN MODERNLİK
MODERNLİK NE ZAMANDI? YA DA MODERNLİK HER ZAMAN MI?
MODERNITY THAT FREEZE THE HISTORY
WHEN WAS THE MODERNISM? OR MODERNISM ALWAYS?**

Muhittin BILGE

Dr., Siyaset Bilimci

ÖZET

Modernlik tarih sahnesine çıkıp başat bir güç haline geldiğinden bu yana sadece bu serüveni yaşayan Batı toplumlarında değil, hem bu olguyu hayatlarına geçirmeye çalışan yani modernleşen hem de diğer toplumlarda başat bir aktör olarak boy göstermektedir. Modernliğin ne olduğu tarihi-sosyolojik serüveni ile modernleşme hakkında hatırı sayılır nitelik ve nicelikte eserlerin kaleme alındığı bir vakıdır. Bu durum artan bir ivme ile de sürmektedir.. Rönesans, reformasyon, aydınlanma ve nihayet “modernlik” dediğimiz bir adlandırmaya sahne olan Batı’nın bu üç-dört yüz yıllık hikayesi ve bu hikayenin akıl siyaset, ekonomi, kültür, sanat vs. gibi temel kahramanlarının analizleri ve insanlık için maliyeti çok konuşuldu/konuşulacak.

Biz burada modernliğin serüveni, zihinsel arka planı, ekonomiyi merkeze alarak “şimdi” ve “burada”ya odaklanması ve bunun diğer bütün alanlardaki belirleyiciliği vs. değil bunlara göre neredeyse hiç tartışmaya açılmamış bir yanını ele almaya çalışacağız. Modernliğin üç-dört yüzü bulan yaşına rağmen kendisini her daim “genç” ve “yeni” olarak sunabilmesi ve ister modern isterse de modern olmasın hemen herkesin bu sunumu sorgusuz kabul ederek her yeni olanı “modern” diye adlandıracak bir zihinsel/davranışsal tutum içinde olmaları problematiğimiz olacaktır.

Dünün yenisi bugünün eskisi olarak kayda geçerken, modernliğin -kuşkusuz başta üzerinde yükseldiği zihinsel paradigma olmak üzere- bir çok alan ve anlamı içkin olmanın yanında her daim “yeni”yi de temellük eden/edecek bir kavram olarak kullanılması, çok fazla göze batmamıştır/batmamaktadır. Ancak onun bu “vasfı(!)nın sorgulanması ve “modernlik ne zamandı?” sorusu “modernli her zaman mı?” sorusuyla birlikte sorularak buna bir cevap aranması gerekmektedir ki bu bildirinin yapmak istediği tam da budur.

Anahtar Kelimeler: Modern, Yeni, Modernlik, Modernleşme

ABSTRACT

Since the modernity first seen in the history scene and has become dominant, it is not only existed in the western societies that lived this adventure but also existed like a primary actor either the societies that tried to adopt this phenomenon to their lives –namely modernized- and and other societies. The meaning of what is the modernism, it is a case that there are a lot of quality and quantity work have been written about modernization with the historical- sociological adventure of it. This case is going on in an acceleration mode. This three – four hundred years of story of West called renaissance, reformation, enlightenment in the upshot “modernity” and the analysis of main characters of this story like intellect, politics, economy, culture, art etc. have been discussed and to be continued to discuss.

We will not handle the story, mental background, focusing “now” and “here” by centering economy and deciveness of all areas etc. of modernITY In this article, we will handle a part of modernity that is not

being a subject of discussion comparing to them. Even though its three- four hundred years age, presenting modernism itself always “young” and “new” and both modern and non modern almost everyone’s acceptance of it and being mode of mental / behavioral attitude to accept every new as “modern” will be our argument.

While yesterday’s new is being recorded the old of today’s, modernity -no doubt at the outset is mental paradigm that it rises on- beside regarding a lot of scopes and significations, its usage of “new” always as seizing cocept didnt stand out. But it should be questioning of its this “characteristic (!)” additionally “when was the modernity?” and “is modernism always” questions should be asked together in order to seek an answer them. That is exactly this report want to do.

Key Words : Modern, New, Modernity, Modernization

GİRİŞ YA DA MODERNLİK NE ZAMANDI?

Yukarıdaki “modernlik ne zamandı” başlığı, Williams’ın “modernizm ne zamandı? başlıklı makalesinden mülhemdir. Williams, söz konusu makalesinde, başlığı, Profesör Gwyn Williams’ın: *Galler Ne Zamandı?* kitabından ödünç aldığını belirttiği için de dolaylı olarak Gwyn Williams’a da borçlu bulunmaktayız.

Bu bildirinin amacı modernlik/modernite’nin mahiyetini merkeze alarak yapılacak bir tartışma değildir. Ancak kısaca modernliğe ve özellikle de “modrnlığın tarihine değinmenin yararlı olacağı kanaatindeyiz. Bilindiği üzere kökleri rönesans ve reformasyon dönemine dayanan modernite, aydınlanma düşüncesi ile felsefi zeminine oturmuş sonraki süreçte de burjuvazinin gelişimine koşut olarak sömürgeleştirmenin de itici bir güç olduğu sanayileşme ve sonrası süreçte bütün dünyayı etkileyen başat bir güç haline gelmiştir.

Giddens’in de ifade ettiği gibi, 17. Yüzyıldan itibaren giderek bütün dünyayı etkisine alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerini içkin olan modernlik; kapitalizm, endüstriyalizm, askeri güç ve iletişim olmak üzere dört önemli kurumsal yapıya sahiptir (Giddens, 1994: 9 58, 61). Bütün bu güçler aracılığıyla da bütün yeryüzüne kendi değerlerini empoze edip kendi dışında olan dünyaları öteki ilan ederek dışlayabilecek bir ayrıcalıklı pozisyona gelmiş olan modernlik, aslında, herşeyden önce zihinsel bir durumdur. Ve bu durumun da en ayırıcı vasfı Weber’in ifadesiyle rasyonalitedir. (Weber, 1999: 16). Rasyonel ve dönüştürücü aklı biricik doğru olarak gören ve bütün geleneksel değerleri dışlayarak “şimdi” ve “burada”ya odaklı seküler bir dünya inşa etme hedefi güden modernlik ve içine doğduğu modern Batı’nın bunu gerçekleştirenken insanlığın kendi havszası dışında kalan büyük kısmının hem maddi hem de manevi değerlerini nasıl talan ettiği ve dahası Nietzsche’nin de vurguladığı üzere, “modern insan”ın bütün bu olan biten kötülöklere karşı kayıtsız bir tavır takınarak, kötölökleri, kötölük olmaktan çıkartan (Nietzsche, 2015, 105) bir meşrulaştırma aracı haline dönüşmesi, sayısız çalışmanın konusu olmuştur ve bu çalışmanın mevzusu değildir. Biz burada modernliğin, zamanı kendisinden yola çıkarak tanımlamasının bir sonucu olan her “yeni”yi modern, her “değişim ve yenileşme”yi ise “modernleşme” diye sunan bu tavrının görünüşte önemsiz gibi durmasına rağmen aslında ne denli problemlili bir özelliğe sahip olduğunu tartışmaya çalışacağız.

Williams yukarıda zikrettiğimiz makalesinde “Modern” kelimesinin bir terim olarak 16. yüzyıl sonlarında duyulmaya başladığı zaman aşağı yukarı “şimdi” sözcüğüyle eşanlamli kullanıldığını belirtir. Kelime, 18.yüzyılda “yenileşme” ve “iyileşme”ye işaret etmek için kullanılırken, 19.yüzyılda daha geniş bir anlama bürünerek “olumlu” ve “ilerici” bir çağrışıma kavuşur (Williams, 2017).

Williams, 1950’lerden bu yana bir kültürel hareketin ve dönemin başlığı olarak kullanıldığını belirttiği “modernizm” bağlamında ele aldığı modernizm ve modernliğin tarihine ilişkin değerlendirmelerde bulunduğu söz konusu yazısında, “modern” teriminin, zamanın geçmesiyle birlikte “şimdi”den “biraz önce”ye, hatta “o zaman”a doğru kaydığını belirtir ki bu zamana ilişkin bir kavram olarak kullanılmaya ısrarla devam edilen “modern” terimi için kaçınılmaz bir sondur. Bu aşınmışlık ve “eski” ye doğru kaymanın, “çağdaş”, “post modern” gibi terimlerle aşılmaya çalışılması bir vakıa olsa da bu ayrı bir meseledir.

“En arındırılmış haliyle modern kelimesi, hiç de “modern” değil. Her çağ kendine zaten modern der, her yeni dönem kendi içinde modern sayılır.” diyen Üldes, Paul de Man’dan aktararak “modern” teriminin ilk kez beşinci yüzyılın sonuna doğru kullanıldığını belirtir. Bizim yukarıda modernliğin kapsayıcılığına değinirken işaret ettiğimiz durumla da paralel olarak *“Bireyin muazzam etkisizleştiği günümüzde hâlâ modern ve modernizm kavramlarının kafa karıştırmaya devam etmesinin ardında ne olabilir?”* *“Modern”in çok işlevli ve birden fazla karşılık gözetilerek kullanılabilir olmasının da elbette bunda payı var.*” diyen Üldes yine Paul de Man’a referansta bulunarak bu karışıklığın özellikle edebiyat alanında daha da arttığını ve çok geçmeden paradoksal formüllere başvurulduğunu aktarır (Paul de Man, 2008, 172, 173. Aktaran, Üldes, 2016).

Modernlik zamana ilişkin bir terim olarak da, içinde bulunulan zamanı, bir başka ifadeyle, günümüze ait bir dönemi kendisinden yola çıkarak tarif eden bir bilinç durumudur ve bu aynı zamanda tarihsel olanın karşıtı bir mahiyet arz etmektedir. (Paul de Man, 1973,143)

Zihni/felsefi bir anlayışa işaret eden modern/modernlik ile, salt zamana ilişkin bir terim olan modern/modernliğin sıklıkla birbirine karıştırılması, birbirinin yerine kullanılmasının bir müphemliğe hatta “kargaşa”ya yol açması kaçınılmazdır. Bugün “modern” terimi hem yüz yıl önceki bir şiiri hem de günümüzde yazılmış bir şiiri tanımlamada kullanılmaktadır. Eğer her iki şiir de zihni/felsefi bir modern ürün ise aradaki yüz yıla rağmen her ikisini de “modern” diye tanımlamanın mahsuru yoktur. Ama meseleye zamana ilişkin bir kavram olan “modern”lik açısından bakaçak olursak günümüzdeki -hiç de modern olmayan aksine gelenekten beslenen bir şiiri- modern şiir kategorisinde ele almak bir karmaşaya yol açmayacak mıdır?

Sorun zamana ilişkin bir terim olarak modernliğin, “an”ları sabitleme işlemiyle zamanı durdurmakta/dondurması bizim ise bu durumun edilgen öznelere olarak hep “şimdiki zaman”ı yaşıyormuş gibi “yeni” yerine “modern”i kullanmakta ısrar ederek bir anlayış olan “modern”liğe yaygınlık ve bir nevi de meşruluk kazandırmaya devam etmemizdir. Bu durum, yani her yeni olanı modern diye tarif etme hali kuşkusuz yine bir anlayış olarak modernliğin zamanı kendinden yola çıkarak açıklamasını bir “postula” kabul ederek, son üç-dört yüzyıldır gökkubbe altında olan her şeyi “modernliğin ürünü” olarak gören bir anlayışın ürünüdür.

Bu bakış açısı sadece edebiyet veya kültürel alanda mesela, zamansal olarak “modern” ama mahiyet olarak kesinlikle modern olmayan, Goethe, Dostoyevski, Tolstoy, Sezai Karakoç, vs. gibi sanatçıların tanımlanmasında büyük karışıklığa yol açmayacak, aşağıda ele alacağımız üzere beşeri bilimlerde de telafi edilmesi zor güçlüklerle sebep olacaktır.

MODERNLİK HER ZAMAN MI?

Modern Batı’nın, modernliğin mantalitesine uygun bir şekilde, Rönesans öncesi bin yıllık tarihini, yani ortaçağı parantez içine alarak tarihi yeniden adlandırmaları ve “modern” çağ adını koydukları sonraki dönemin hep “yeni” olduğunu ve kalacağını öngörüp empoze ettikleri bir vakıadır. Modernliği, yeni ile bir ve aynı gören bu tutumun nasıl bir paradoksu içkin olduğu ve hem bilimsel çalışmalarda hem de gündelik dilde sıklıkla birbirinin yerine kullanılmasının ne ölçüde bir karışıklığa sebep verdiği sorunsalını *“modernlik her zaman mı?”* sorusuyla ele almak yararlı olacaktır.

Kuşkusuz, hem insanın hem de varlığın algılanması, açıklanması ve buna ilişkin olarak da sanattan siyasete, ekonomiden kültüre, dinden felsefeye kadar çok geniş bir alanda ve çok geniş bir kapsayıcı yol haritaları ortaya koyup bunu dikte eden modernlik eski gücünü kaybetse de bir üst anlatı bir ideoloji olarak hâlâ başat bir bir vakıadır. Ve bu yönüyle de -en azından bir inceleme alanı olarak-hep var olacaktır. Modernliğin varlığı algılanmasından tutunuz da bu algılamanın sonucu olarak ortaya koyduğu pratiklerin, insanlık için nelere mal olduğunun bu çalışmanın konusu olmadığını söylemiştik. Ancak modernliğin kendisini her daim “yeni” olarak sunup büyük ölçüde de bunu kabul ettirmesi tek başına ele alınabilecek bir mesele de değildir. Dolayısıyla onun her alanı dizayn etme iddiası ve buna yönelik yapıp etmelerini hep gözönünde tutmak gerekmektedir.

Modernlik çok başat olduğu dönemle sınırlarsak en azından yüzelli yaşındadır. Yani zihinsel ve pratik olarak hâlâ etkin ve başat bir güç olmakla birlikte zamansal olarak hiç de “genç” ve “yeni” değildir. Bu sebeple de, “modern” ile “yeni”, “modernlik” ile yenilik ve “modernleşme” ile “yenileşme” veya “yenilenme” arasına gereken sınırların çizilmesi elzemdir. Çünkü aksi tarihi dondurup “sürekli” bir şimdiki zamana mahkum olmak olacaktır.

“Yeni” kelimesi, Türk Dil Kurumu sözlüğünde; *“kullanılmış veya az kullanılmış olan”, “oluş veya çıkışından beri çok zaman geçmemiş olan”, “biraz önce, çok zaman geçmeden” ve “eskisinin yerine gelen”* gibi ifadelerle tarif edilir. Görüldüğü üzere asıl vurgu geçmiş ile bugünedir ve dün “yeni” olan bugün yerini “eski”ye bırakmaktadır.

Görüldüğü üzere “yeni” terimi zamanı kendisi içine hapsedmemekte, kısa bir süre sonra yerini “eski” ye bırakarak, zamanın akışına karşı dondurucu bir keyfiyet arz etmemektedir. Oysa zamana ilişkin bir kavram olarak “modern” terimi öyle bir mahiyette karşımıza çıkmakta/çıkartılmaktadır ki, onunla birlikte zaman adete durmakta ve kendisiyle/kendisinden sonra başlayan her değişim, oluşumu, ipotek altına aldığı geleceğe de şamil kılarak kendisiyle tanımlamakta ve son üç-dört yüzyıllık özellikle de başat bir hale geldiği son yüzelli-iki yüz yıllık zamanı kendisinin ürünü olarak sunmaktadır. Bu da doğal olarak kendisini hep yeni olarak takdim eden modernliğin, tarihi dondurarak adeta “sürekli bir şimdiki zaman” a hapsedmesine yol açmaktadır.

“Modern”, “modernlik” aslında ve herşeyden önce zihni temelleri olan tarihi-sosyolojik bir olgu iken, zamanı kendisinden yola çıkıp tanımlayan ve büyük ölçüde kabul ettiren bu özelliğiyle sadece gündelik konuşma dili, edebiyat ve kültürde değil, sosyal bilimler alanında da büyük bir karışıklığa yol açmaktadır.

Modern’in “yeni” ile bir ve aynı tutulması modernleşmenin de yenileşme veya değişme ile bir tutulmasına yol açmıştır. Oysa bilindiği üzere modernleşme Batı dışı toplumların, Batı’nın uzun bir süreçte gerçekleştirdiği modernite ve onun sonuçlarını kısa bir sürede kendi hayatlarına geçirme serüvenlerinin adıdır. Modernliğin dayandığı geleneksel toplum-modern toplum ayırımı, dinin siyasal/toplumsal belirleyiciliğinin zayıflaması, Batılı seküler yasal kodların uygulanmaya konulması gibi karakterlere sahip olan modernleşmenin (Berger, 1964, 389) bütün bu özellikleri moderniteden kaynaklanmakta, ancak bunun toplumsal hayata geçirilme süreci kısa ve tepeden inme, hatta Kautsky’nin de belirttiği gibi, Batılı toplumların dışardan müdahalesi ile gerçekleşmektedir (Kautsky, 1972, 44).

Böylelikle, beşeri bilimcilerin kahir ekseriyeti, Batı’ya ait bir durum olan modernliğin Batı dışı toplumlarca hayata geçirilme hadisesi olan modernleşmeyi “Batılılaşma” ile bir ve aynı tutmaktadırlar ki bize göre de doğru olan budur ve modernleşme batılılaşma ayırımı hiçbir tarihi-sosyolojik gerçekliğe tekabül etmeyen/etmeyecek suni bir ayırımdır. Eğer modernliğin üzerine yükseldiği sekülerizasyonu es geçip bütün yenileşme ve değişme hareketlerini mahiyetlerine bakmadan “modernleşme” -yani Batılılaşma- olarak tanımlarsak o zaman yukarıda ele aldığımız sorunsal bağlamında ve yine onun gibi altından kalkılmaz kargaşalara yol açarız. Özellikle de bu durum yalnız gündelik konuşma dilinde değil, bilimsel çalışmalarda dahi vuku buluyorsa.

Buna ilişkin iki tane örnek vermenin yararlı olacağı düşüncesindeyiz. İlki Prof. Dr. Kemal Karpat. Bilindiği üzere Karpat, Osmanlı Modernleşmesi, İslâmın Siyasallaşması, vs. gibi eserlerinde hem Osmanlı hem de diğer bazı Müslüman toplumlardaki değişiklik ve yenilikleri oldukça yetkin bir şekilde incelemiş bir bilim adamıdır. Modernleşmeyi, Batılılaşmadan ayıran ve bütün değişim ve yenileşme hareketlerini Modernleşme olarak gören Karpat (1996, 17), modernleşme ile Batılılaşma arasındaki varsaydığı farka hiç değinmeden söz konusu çalışmalarında ele aldığı değişimleri toptan “modernleşme” olarak tanımlayarak modernlik ve ona öykünmenin serüveni olan modernleşmeyi sadece değişim ve yenileşmeye indirgeyen sosyolojik bir yanlışla düşmektedir.

Aynı tutuma, modernlik ve modernleşmeyi çok iyi bilen Şerif Mardin’de de rastlamak oldukça şaşırtıcıdır. Mardin de Türk Modernleşmesini incelerken çoğu zaman aynı tespitlerde bulunmakta, mesela II. Abdülhamid dönemi açılan okulları sırf şekil şartlarıyla medreselerden ayrıldığı için Batılı,

modern okullar olarak tanımlamaktadır (Mardin, 2001, 15,16). Oysa bir okulu modern yapan şekli, ders işleme biçimleri değil, derslerin içeriği ve müfredatıdır. II. Abdülhamid dönemi eğitim sistemi üzerine yapılan çalışmalarda da açıkça görülecektir ki, eğitim seküler, modern bir eğitim değil, fen ve matematik, coğrafya vs gibi -din veya dindışının konusu olamayacak dersler de olmakla birlikte- din derslerinin ağırlıkta olduğu dinî, pozitivist olmayan bir eğitimidir. Bu örnekleri sadece meselenin anlaşılmasına yardımcı olsun diye özetle veriyoruz, istenirse bu tür örneklerle, yani yenileşme ile Batılılaşma/modernleşme arasındaki büyük mahiyet farkını görmeden her türlü değişimi “modernleşme” diye adlandıran örnekleri kapsamlı bir şekilde çoğaltmak mümkündür. Oysa bu iki olguyu birbirinden ayırarak “modern bir değişim”le, modern olmayan bir yenileşme/yenilenmenin birbirinden çok farklı olduğunu görürüz.

Şair ve düşünür Sezai Karakoç, sanattan siyasete dinden felsefeye ekonomiden kültüre kadar oldukça geniş ve özgün değerlendirmelerde bulunduğu düşüncelerini “diriliş” adı altında kavramsallaştırmaktadır. Onda diriliş bir “yenilenme”ye, “yeniden oluş”a tekabül etmektedir. Bu yenilenme veya yeniden oluş: *“Düşünceyi, duyarlılığı, davranışı, hakikatin yeniden yoğurmasına razı oluşla başlar. Hakikate teslim oluş, yeniden oluşun asıl şartıdır.”* (Karakoç, 1086: 33). *“İnsanlık sürekli olarak yenilene yenilene gidecektir.”* (Karakoç, 2018: 10) diyecek kadar yenilenmeye önem veren ve fakat bunu, modernliğin tam tersine gelenekle ve “eski” değerlerle irtibatlandırmayı da olmazsa olmaz şart olarak gören Karakoç, yenilenmenin, sahte değişimlere kapalı sahici bir yenilenme olması gerektiğini düşünmektedir. Ona göre: *“Bu yenilenme hep eskinin süreği olarak gelişecektir. Eskinin yıkıntılarını ayıklama gerektir. Anck bu ayıklama, eskimeyeni, toz toprak altında sapasağlam duranı ortaya çıkarmaya yarayacaktır, yoksa geçmişin mirasını toptan redde ve inkâra değil”* (Karakoç, 2018: 10).

Batılılaşma/modernleşme serüvenimize yönelik oldukça sarsıcı ve sert eleştirilerde bulunan Karakoç’un yenilenme ya da yenileşme anlamına gelen “diriliş” terimini bir ad olarak seçmesi oldukça manidardır ve modernleşme/Batılılaşma ile yenilenme ya da yenileşmenin çok farklı mahiyetleri içkin birer olgu olduğu, her yenilik ve değişimin modernlik veya modernleşme anlamına gelmediğinin açık ilanı gibidir. Bu bağlamda, hem gündelik konuşma ve yazı dilinde hem de Kemal Karpat ve Şerif Mardin örneklerinde de görüldüğü üzere bilimsel alanda, yenileşme veya değişmeyi mahiyetlerine bakmadan toptancı bir adlandırmayla “modernleşme” diye adlandırmanın doğru bir tutum olmadığı/olmayacağı düşüncesindeyiz.

SONUÇ

Sonuç olarak, insanoğlu sürekli bir şimdiki zamanı yaşamamaktadır. Tarihin edilgen değil, etken bir öznesi olarak da doğal olarak karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmek, üzerindeki belirleyicilikler hiyerarşidini geriletme için sürekli bir etkinlik içinde olacak ve tarih dediğimiz olgunun gerçekleşmesine katkıda bulunacaktır. İnsanın faaliyeti ve yapıp etmeleri sonunda ortaya koyduğu pratiklerin, o gün için “yeni” ancak bir süre “sonra “eski” en azından “daha önce” diye adlandırılacağı da bir vakıdır. Böyle bir tanımlama ve tasnife izin vermeyen kapsayıcı ve toptancı bir anlayış açısından insan etkinliği etkinlik olmaktan çıkıp, tarih dışı metafizik bir olguya dönüşür ve insan, tarih dışı evrensel bir kategoriye dönüşerek (antrophos) sadece antropolojinin konusu olurdu.

Tarihin, insanın da içinde bulunduğu artan veya azalan ama sürekli bir hareket ve değişme hali olduğu düşünülürse, bu zaman içinde meydana gelen değişiklikler ve/veya yeniliklerin tek bir terime hapsedilerek “modern” diye ifade edilmesi yukarıda da göstermeye çalıştığımız üzere ham zamansal hem de içeriksel anlamda sorunludur ve beraberinde bir sürü problemi de yanında getirmektedir.

Ünlü tarihçi Marshall G. H. Hodgson bu tehlikenin farkına varmış birisi olarak iki ayrı modern terimi kullanmaktadır. Zamana ilişkin “yeni”ye işaret eden terimi küçük harfe başlatarak “modern” diye yazmakta, zihni, felsefi ideolojik bir olgu olan modernliği ise büyük harfle “Modern” diye kullanmaktadır.(1995, 213, vs.). Bu ayırım, bizim yukarıda tartışmaya çalıştığımız meseleye dolaylı da olsa işaret etmesi açısından kuşkusuz çok önemlidir. Ancak bu yöntem hem ayırımın sebebinin her yazıda okuyucuya izah edilme gerekliliği hem de konuşma esnasında uygulanmasının mümkün olmaması sebebiyle pratik bir çözüm yolu olarak görünmemektedir.

Dolayısıyla her şeyden evvel ontolojik ve epistemolojik bir paradigmaya dayanan modernliğin, zamana ilişkin bir terim olarak “yeni” anlamında kullanılmasından vazgeçilmeli, modern ile yeninin, modernleşme ile yenileşmenin bir ve aynı olgular olduğu yanlısamasına yol açan bu tarihi-sosyolojik hatadan bir an önce dönülmelidir.

KAYNAKLAR

1. Berger Morroe, (1964), The Arab World Today, New York Doubly and Company
2. Giddens, Antony, (1994), Modernliğin Sonuçları, (Çev.) Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
3. Hodgson, Marshall, G.S, (1995), İslâm’ın Serüveni C. III, (Çev.) Alp Eker, Mutlu Bozkurt v.d., İz Yayıncılık, İstanbul
4. Man , Paul de, (1973), Blindness and Insight, Essays in the Rhetoric of Contemporary Criticism, Newyork: Oxford University Press.
5. Man, Paul de, (2008), Körlük ve İçgörü (Çev.) Ferit Burak Aydar, Cem Soydemir, Metis Yayınları, İstanbul.
6. Mardin, Şerif. (2001), Türk Modernleşmesi, İletişim Yayınları, İstanbul.
7. Nietzsche Friedrich Wilhelm (2015), Putların Alacakaranlığında, (Çev.) Yusuf Kaplan, Külliyat Yayınları, İstanbul.
8. Karakoç Sezai (1986), Çağ ve İlham III, Diriliş Yayınları, İstanbul.
9. Karakoç Sezai (2018), İnsanlığın Dirilişi, Diriliş Yayınları, İstanbul.
10. Karpas Kemal H., (1996), Türk Demokrasi Tarihi, Afa Yayınları, İstanbul.
11. Kautsky, J. H. (1972). The political consequences of modernization. New York: John Wiley and Sons.
12. Üldes Ersan, “Modern Derken Aslında Ne Demek İstiyoruz?”, 14. 04. 2016, <https://t24.com.tr>
13. Weber, Max (1999), Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu, (Çev.) Z. Gürata, Ayraç Yayınları, Ankara.
14. Williams Raymond (2017), “Modernizm Ne Zamandı” www.eskop.com, 7.3.2017, (Çev), Taciser Ulaş Belge.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ İSLAMCI BASININ GELİŞİMİ
THE GROWTH OF THE İSLAMIST PRESS DURING THE DEMOCRATIC PARTY PERIOD

Oğuz ABANOZ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı

ÖZET

Yazılı basın geçmişten günümüze insanları bilgilendirmek haber, sunmak ve gündemi takip etmek için kullanılmakta olan etkili bir haberleşme aracıdır. Siyasal İslamcı basın, Demokrat Parti döneminde, tek parti dönemine göre belirgin bir şekilde gelişim ve değişim göstermektedir. Bu gelişimin aydınlatılması doğrultusunda Demokrat Parti'nin İslamcı kesime yaklaşımı ve siyasal İslamcı basınla ilişkisi ve bu dönemdeki gelişimi incelenmiştir.

Çalışmaya Demokrat Parti'nin din siyaseti kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Dini eğitim ve İslamcılık politikalarına da yer verilerek konu ile sentezlenmiştir. Siyasal İslamcı basın ile münasebetleri göz önünde bulundurularak özellikle Necip Fazıl Kısakürek ile olan ilişkisi hakkında bilgilere yer verilmiştir. Demokrat Parti'li Başbakan Adnan Menderes'in İslamcı basına yaptığı yardımlar, kendinden önceki döneme göre uyguladığı serbestlikler ve bu dönemlere göre yaklaşımı da ayrıca incelenmiştir. Sonrasında ise Demokrat Parti dönemini kapsayacak şekilde İslamcı dergiler hakkında bilgiler derlenmiştir. Demokrat Parti döneminde çıkmış olan ve 1960 darbesinden sonra çıkan veya çıkmaya devam eden dergi ve gazetelerde incelenerek DP'ye karşı yaklaşımları da işlenmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre; DP tek parti dönemine nazaran kendi iktidarı döneminde dini İslamcılığa büyük hizmetler vermiştir. Ezanın Arapça'ya çevrilmesi ile başlayan dönemde okullarda eğitim, ibadethanelerin inşası, dernekler, vakıflar gibi birçok alanda yenilik yapılmıştır. İslamcı basına karşı yaptığı yardımlar sayesinde İslamcı basın kendini özgürce ifade etme alanı bulmuştur. Zaman zaman ise cezalandırılmaktan da geri kalmamıştır. İslamcı basının, Adnan Menderes'in dini söylemlerini büyük bir coşku ile karşıladığı görülmüştür. İslamcı basın ve yayınevlerinin bu dönemde büyük bir artış gösterdiği gözlemlenmiştir. Demokrat Parti dönemi İslamcılık politikası, İslamcı basının gelişimi ve DP'nin İslamcı basın ile ilişkisi bu çalışmanın ana konusudur.

Anahtar Kelimeler: Siyasal İslam, Demokrat Parti, İslamcı basın, Adnan Menderes, DP, Siyasal İslamcı Basın

ABSTRACT

Written media is an effective communication tool used to inform people from the past to present, to provide news and to follow the agenda. Political Islamist press grow significantly during the Democratic Party period compared to the single party period. In order to clarify this growing, the approach of the Democratic Party to the Islamist side and its relationship with the political Islamist press and its growth during this period were examined.

In this study, the religious politics of the Democratic Party is examined extensively. It has been synthesized with the subject by including religious education and Islamism policies. The relations of the Democratic Party with the political Islamist press were taken into consideration and information about its relationship with Necip Fazıl Kısakürek was given. The contributions of Prime Minister Adnan Menderes (member of the Democrat Party) to the Islamic press, the religious freeness he applied to previous period and his approach to the periods were also examined. Afterwards, information about

Islamic magazines was compiled during the Democratic Party period. During the period of the Democratic Party and after the 1960 coup, magazines and newspapers that appeared or continued to be published were examined and their attitudes towards the DP were worked.

According to the findings obtained in the study; The DP provided great services to religious Islamism during its reign, compared to the one-party period. Beginning with the translation of the call to prayer in Arabic, education in schools, construction of places of worship, associations, foundations, etc. were innovated in many areas. With his help to the Islamist press, the Islamist press has found space to express themselves freely. From time to time they could not escape the punishment. It was seen that the Islamist press welcomed Adnan Menderes' religious speeches with great enthusiasm. It was observed that the number of Islamic press and publishing houses increased during this period. The Islamist politics of the Democratic Party period, the growth of the Islamist press and the relationship of the DP with the Islamist press are the main subjects of this study.

Key Words: Political Islam, Democratic Party, Islamist press, Adnan Menderes, DP, Political Islamist Press

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

İSTİKLAL MAHKEMELERİNDE BASININ YARGILANMASI
JUDGEMENT OF THE PRESS IN THE INDEPENDENCE TRIBUNALS

Ahmet EFİLOĞLU

Doç. Dr. Öğretim üyesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Fatma BAYRAK

Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Bülent Ecevit Üniversitesi- Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı, (Sorumlu Yazar)

BEÜ-SAKARYA Univ. Postgraduate Program with a Joint Thesis–Department of History

ÖZET

Cumhuriyetimizin kuruluş yıllarında içte ve dışta birçok problem ile karşılaştık. Bu problemlerin en zorlarından birisi de Cumhuriyet Rejiminin ülkenin aydınları ve halk tarafından benimsenmesi oldu. Milli Mücadele’de yaşanan fıkırsel zorluklar savaşın kazanılması ile aşıldı. Asıl fikri ayrılıklar ise rejim tartışmalarında kendini gösterdi. Bu tartışmalarda dönemin bazı gazetelerinin Cumhuriyet fikrine muhalefet etmesi yeni kurulan devlet yapısı ile muhalif gazete ve yazarlar arasında gerginlikler yaşanmasına sebep oldu. Bu gerginlikler ve Cumhuriyet’e karşı olan yazılar halk arasındaki saltanat ve hilafet yanlısı kişilerin duygularını daha da coşturarak isyan etmelerine zemin hazırladı. İsyandar devlet tarafından bastırılınca bu kez rejim karşıtlığı düşüncesi Atatürk’e yönelerek Cumhuriyet’i yok etmenin yolunun Atatürk’ü yok etmekten geçtiğini düşünenler oldu.

Dönemin tüm gazete, dergi ve mecmuaları incelendiğinde uzun dönem etkisi olan saltanat ve meşrutiyet fikrinin bazı aydınlar tarafından bırakılamadığını ve halk egemenliği içinde dahi bir saltanat üyesini aradıklarını görüyoruz.

Burada savunduğum düşünce de kayıtsız şartsız halk egemenliği düşüncesi ile saltanatı ve meşrutiyeti saltanatı savunanlar arasındaki fikir ayrışmalarının sonuçlarını görecekiz. Atatürk ve Ankara Hükümetleri’nin muhalif basını Cumhuriyet fikrine yaklaştırma çabalarını ve bu çabaların sonuçsuz kalması ile gelişen İstiklal Mahkemelerinde Cumhuriyet fikrinin muhalif gazetecilere ve saltanat yanlısı olan kişilere anlatılma çabalarını görecekiz. Geçmişlerinde İttihat Terakki üyesi olup şimdi Atatürk’e şahsi nefretleri olanların faaliyetlerini muhalif gazeteler üzerinden nasıl devam ettirmeye çalıştıklarını burada öğrenecekiz.

İstiklal Mahkemelerinde yargılanan gazeteler içerisinde Tanin, İkdâm, Tevhid-i Efkar, Sebilürreşad, Toksöz ve İstiklal gibi gazeteler yer almaktadır. Bu incelememiz de bu gazeteleri ayrıntılı olarak görecekiz.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Muhalif gazeteler ve yazarlar, İstiklal Mahkemeleri, Saltanat ve Hilafet düşüncesi, İttihat Terakki Düşüncesi.

ABSTRACT

During the founding years of our Republic, we have faced many problems both inside and outside of the country. One of the most difficult of these problems was the adoption of the Republican regime by the intellectuals and the people of the country. Intellectual challenges in the National Struggle were overcome by winning the war. The real intellectual differences were manifested during the debates of the regime. The opposition of some newspapers of the period to the idea of the Republic in these debates caused tension between the newly established state structure and the opposition newspapers and columnists. These tensions and the articles against the Republic prepared the ground for the rebellion

of the pro-caliphate and pro-reign individuals among the public by exhilarating their emotions. When the rebellions were suppressed by the state, this time the idea of anti-regime was directed to Atatürk and there were those who thought that the way to destroy the Republic was to destroy Atatürk.

When all the newspapers, journals and magazines of the period are examined, we see that the idea of reign and constitutionalism, which has a long-term influence, cannot be given up by some intellectuals and that they are looking for a member of the reign even under sovereignty of the people.

The thought I defend here will be the result of disagreements between those who defend the idea of unconditional public sovereignty and constitutionalist reign. We will see the efforts of the Atatürk and Ankara Governments to bring the opposing press closer to the idea of the Republic and the efforts of the Republic of Turkey to disseminate the idea of the Republic to the opposing journalists and pro-reign individuals. We will learn how those who have been members of the Party of Union and Progress in the past and now have personal hatred of Atatürk are trying to continue their activities through dissident newspapers.

Key Words: Republic, Opposition newspapers and columnists, Independence Courts, Reign and Caliphate idea, Idea of Union and Progress.

1. GİRİŞ

Günümüzde herhangi bir konuda bilgi edinmek istediğimizde dönemize ait gazete, dergi, televizyon ve internete bakıyoruz. Yani dönemimizin iletişim araçlarına bakıyoruz. Peki tarihimizde bir konuyu merak ettiğimizde hangi kaynaklara bakmalıyız? Resmi bir konu araştırmak istediğinizde bakacağımız ilk kaynaklar devlet arşivleridir. Fakat sentez yapmak istiyorsak konunun devlet arşivlerinin dışında zıt fikirleri de görmeliyiz. Peki zıt fikirleri görmek nasıl olacak? Dönemimizdeki mantığı tarihi araştırmalara uygulayarak tabiki. Yani araştırma konumuzdaki sentezi oluşturabilmek için o döneme ait ne kadar gazete, dergi, mecmua varsa incelemek lazımdır.

Dönemin siyasal yapısının sosyal yapıya etkisini anlamak için İstiklal Mahkemeleri konusunu seçtiğimde dikkatimi daha çok o dönemin gazeteleri çekti. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni destekleyen yayınların yanı sıra devletin yaptıklarını hiç beğenmeyip çok sert bir şekilde eleştiren yazılar ile karşılaştım. Bu yazılardan bazılarına baktığımda Milli Mücadele döneminde vatana ihanet boyutuna varan durumlar gördüm. Ülkesinde yabancı ülkelerin çıkarları doğrultusunda kalem oynatan, devletin gizli belgelerini yayınlayan veya dış ülkelere kaçırmaya çalışan bazı gazeteciler olduğunu gördüm. Bu gazeteciler Milli Mücadele döneminde yaptıkları faaliyetlerinden dolayı vatandaşlıktan çıkartılan 150'likler içerisinde yerlerini aldılar(Öztürk, 1995:567-585.).

1920-1927 tarihleri arasındaki dönemi İstiklal Mahkemeleri konusu çerçevesinde incelediğimizde aslında Mahkemelerin kurulma amacı olağanüstü dönemlerde o günün mahkemelerinin yetersiz kalması idi. Dönemin mahkemelerinin ihtiyacı karşılayamaması sonucu İstiklal Mahkemeleri doğmuştu. Mahkemeler yapılmaya devam ettikçe bazı mahkemelerdeki yargılamaların temelinde dönemin bazı gazetecilerinin yazılarının etkili olduğu gördüm(Neziroğlu, 2015:1-9.)

1920-1923 arasındaki İstiklal Mahkemeler daha çok askerden kaçıp asayışı bozan askerler, askerden kaçmayı ve isyanları özendirenler, isyan, bozgunculuk, eşkıyalık gibi konular üzerine yargılamaları gerçekleştirmişti(Aybars, 1982:270-280.).

1923-1927 arasındaki İstiklal Mahkemeleri ise yeni kurulan devlete ve devrimlere karşı olan hareketlerin yargılamasını yapmıştı. Makalemizin merkezini 1923-1927 arasındaki İstiklal Mahkemeleri oluşturmaktadır (Yalçın vd., 2004: 413-418.).

Peki 1923-1927 arasındaki İstiklal Mahkemelerinde basın neden yargılandı? Milli Mücadele Döneminde düşünce tarzları muhalif olmasına rağmen yeni kurulan devlete neden destek verdiler? Milli Mücadele sonrasında neden bu gazeteler desteklerini kestiler? Gazetecilerin yazıları, davranışları, tutumları,

yazılarındaki eleştiri dozu nereye vardığında devlet için tehlike arz eder? Aslında bu soruların cevapları basının yargılanmasının sebebidir. Bu makalemizde bu sorulara cevaplar bulucağız.

1. 1922-1924 Arasında Muhalif Basının Devrimlere Karşı Yorumları

1.1. Saltanatın Kaldırılması Dönemindeki Muhalif Yazılar

Milli Mücadele döneminde padişahın ve İstanbul Hükümeti'nin aldığı tutum ve son olarak da Lozan Barış Anlaşması görüşmelerinde ortaya çıkan olay sebebiyle saltanatın kaldırılması gündeme gelmişti. Padişahı ve İstanbul Yönetimini temsilen Sadrazam Tevfik Paşa'nın Ankara'ya muhtıra gönderip Lozan Görüşmelerine İstanbul Hükümeti'nin de katılacağını bildirmesi bardağı taşıran son damla olmuştu. 30 Ekim 1922'de Sadrazam Tevfik Paşa TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf çekerek bu talebini bildirdi. Bu durum Lozan'da Milli Mücadele'nin iki başlı görünmesine ve elde edilmek istenen başarının engellenmesine sebep olabilirdi. İstanbul Hükümeti'nin bu tutumu sonrasında İtilaf Devletleri'nin Barış Görüşmesinde Anadolu'yu güç duruma sokmak için İstanbul Hükümeti'ni de çağıracağı belli olmuştu(Tanin Gazetesi, "Büyük Millet Meclisi" Başlıklı Makalesi, 3 Kasım 1922, s.1.). Saltanatın kaldırılması düşüncesi İstanbul'daki bazı gazetelerde hoşnutsuzluk oluşturmuştu. Bu gazeteler arasında Vakıf gazetesinde 2 Kasım 1922 tarihinde Saltanat'ın Kaldırılması ile ilgili "Tevfik Paşa'nın Telgrafına Cevap Verilmeyecek" başlığı altında sadece beş cümlelik tepkisiz bir şekilde yorum yapılmıştı (Vakıf Gazetesi, "Tevfik Paşa'nın Telgrafına Cevap Verilmeyecek"makalesi, 2 Kasım 1922, s.1.). Bu beş cümlelik yazı Ankara Hükümeti'nin dikkatini çekmişti.

Dönemin gazetelerinden Tevhid-i Efkâr İstanbul Hükümeti'nin görüşmelere katılmasını vatana ihanet olarak yorumlamıştı(Tevhid-i Efkâr Gazetesi, 2 Kasım 1922, s.1.).

Tevhid-i Efkâr, Akşam ve Tanin gazeteleri Saltanatın kaldırılması ve halkın saltanatının başlaması gerektiğini düşünüyorlardı(Şahin, 2016:490.). Tevhid-i Efkâr Saltanatın kaldırılmasını istiyor fakat meclisin halka danışmadan, aceleye getirerek Saltanatı kaldırılmasına tepki gösteriyordu (Tevhid-i Efkâr Gazetesi, 3 Kasım 1922,s.1.).

Saltanat 2 Kasım 1922 tarihinde kaldırılmıştı. Bu kararın alınmasında Atatürk Adalet komisyonundaki halkın egemenliği ile ilgili o meşhur konuşmasını yapmıştı. Bu konuşma da; "Egemenlik, güçle, erkle ve zorla alınır...Şimdi de Türk Ulusu bu saldırganlara, artık yeter diyerek ve bunlara karşı ayaklanarak egemenliğini kendi eline almış bunuyor. Bu bir oldubittidir. Söz konusu olan, ulusa egemenliğini kendi eline almış bırakacak mıyız sorunu değildir. Bu kesinlikle yapılacaktır. Burada toplananlar, meclis ve herkes sorunu doğal bulursa, sanırım ki uygun olur. Yoksa, yine gerçek yönetime göre saptanacaktır; ama belki bir takım kafalar kesilecektir." diyerek o dönemin ne derece hassas bir dönem olduğunu göz önüne koymuştu(Kili, 2005: 271-274.).

TBMM'nin içindeki muhaliflerin ve Muhalif basının Ankara hükümeti ile fikir ayrılıklarının başlamasında bu karar bir dönüm noktası olmuştu. Saltanatı destekleyenler artık Osmanlı Sultanı'nı Halife olarak adlandırıyorlar ve bu şekilde destek veriyorlardı. Saltanatın kaldırılması basındaki yorumlara göre bir rejim boşluğunun doğmasına neden olmuştu. Saltanatın kaldırılmasından bir süre sonra 26 Kasım 1922'de Rejim tartışmaları yaşanırken Yunus Nadi Bey "Yeni Bir Cidal Devri" başlıklı makalesinde Cumhuriyet'ten bahsetmiş ve Fransa'daki Cumhuriyet anlayışının ülkemiz açısından daha iyi olacağını söylemişti(Yalçın-Tural, 2004:362-364.).

Saltanatın Kaldırılması Vahdettin'e Yıldız Sarayı'nda Refet (Bele) Paşa tarafından tebliğ edildi. Son sadrazam Ahmet Tevfik (Okday) Bey 4 Kasım 1922'de istifa etmişti. Aynı gün TBMM Hük. İstanbul'un idaresine el koymuştu. Padişah 17 Kasım 1922'de Komutan Harrington'ın gönderdiği Malaya Zırlısı ile Malta ve Mekke üzerinden İtalya'nın San Remo şehrine yerleşmişti(Ertan, 2012: 163-164.).

1.2. Cumhuriyet'in İlanı Sırasındaki Muhalif Yazılar

Milli Mücadele'nin yapılmasına sebep olan koşullar Cumhuriyet'in de doğmasını sağlamıştı. Mustafa Kemal'in metnini yazdığı ve Kazım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa, Albay Refet Bey ve Hüseyin Rauf Bey'in imza attıkları Amasya Tamimi ile ulusal egemenlik anlayışı doğrultusunda hükümet fikri doğmuştu. 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM açılarak Ulusal egemenlik anlayışı hayata geçmişti oldu.

Daha Erzurum Kongresinde toplanmadan 20 Temmuz 1919'da Mazhar Müfit Kansu ile Atatürk'ün konuşması esnasında Atatürk; "Şekli Hükümet zamanı gelince, Cumhuriyet olacaktır." diye fikrini söylemişti. Fakat halkın sosyal düşüncesi bunu dillendirmek için uygun değildi.

20 Ocak 1921 tarihinde kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun birinci maddesiyle egemenliğin hanedana değil, millete ait olduğunu ilan etmiş, büyük bir devrimi gerçekleştirmişti. Kanundaki TBMM Başkanı'nın yetkileri bir taraftan da Meclis Başkanını Devlet Başkanı yapıyordu. 1 Kasım 1922 tarihinde Saltanatın kaldırılması ve 11 Ağustos 1922 tarihinde Lozan Anlaşmasının Türkiye lehine sonuçlanması ile Cumhuriyet'in İlanı konusu gündeme gelmişti. Eylül ayının başında Mustafa Kemal Paşa ile E. Ziya Karal'ın birlikte yazdıkları metne göre Türkiye'deki devlet yönetiminin isminin Cumhuriyet olmasının üç sebebi vardı.

Bunlar :

1. Halifelik ve saltanattan yana olanların boş sandıkları devlet başkanlığı makamı için bunalımlar yaratmalarını önlemek,
2. Türkiye'nin dış ilişkilerinde, yabancı devletlerin Türkiye'de siyasal rejimin istikrara kavuşmamış olduğu yolundaki kuşkuvarını önlemek,
3. Yeni Türkiye Devleti'nin modernleşmesi yolunda yapılacak devrimlere karşı, dinsel bir örgüt olarak yaşamakta olan halifelikten gelebilecek direnmeleri kırmak."

Atatürk'ün 22 Eylül 1923 tarihinde Avusturya'da yayınlanan Neue Freire Presse gazetesinde gazeteci Hans Lazar'a verdiği demeçten sonra İstanbul Basını Cumhuriyet kelimesi ile ilgili daha çok yorum yapmaya başlamıştı(Türker, 2000:89-91.). Bu Makale 27 Eylül 1923 tarihinde Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yayınlanmıştı. Makalenin başlığı da "Türkiye'de Cumhuriyet ve Doğululuk- Batılılık Meselesi" idi(Hakimiyet-i Milliye gazetesi, "Türkiye'de Cumhuriyet ve Doğululuk- Batılılık Meselesi" makalesi, 27 Eylül 1923,s.1.).

İkdam gazetesinden Ahmet Cevdet ve Tevhid-i Efkâr gazetesinden Velid Ebuzziya Saltanatın kaldırılmasından sonra rejimin Cumhuriyet olacağını anlaşıldığını yazmışlardı(Ahmet Cevdet, İkdam gazetesi, 26 Eylül 1923, s.1. ve Velid Ebuzziya, Tevhid-i Efkâr gazetesi, 22-30 Eylül 1923,s.1.).

Hüseyin Cahit Yalçın Tanin gazetesinde Ekim Ayının 25'ine kadar Cumhuriyet konusu hakkında halkın bilgilendirilmediğini, Cumhuriyet rejiminin halkın önünde tartışılması gerektiğini yoksa Mecliste "Kabul kabul" sesleri ile "Teşrifattan ileri gidemeyeceği" ni yazıyordu(Hüseyin Cahit, Tanin gazetesi, 1-25 Ekim 1923,s.1.).

1923 yılının Eylül ve Ekim ayları İstanbul basını için Cumhuriyet tartışmaları ile geçmişti. İstanbul gazetelerinin çoğunlukla sorduğu iki soru vardı. Bunlar:

1. Türkiye, yeni Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'yla madem ki Cumhuriyet'e geçecektir, o halde dünyada en demokratik Cumhuriyet sistemleri olarak kabul edilen Fransız sistemini mi yoksa ABD'nin uyguladığı başkanlık sistemini mi kabul edecektir?
2. Cumhurbaşkanı seçilen kişi, aynı zamanda meclis ve parti başkanı da olabilecek midir?" (Türker,2000: 94-97.).

Ekim ayının 20'si civarında bir hükümet kurma krizi ortaya çıkmıştı. Hükümeti kurmakla görevli olan kişiler kendi listelerini hazırlıyor fakat mutlaka Atatürk'e taraftar olan birilerinin bakanlıklarda olması gerekiyordu. Bu kişilerde görevleri kabul etmeyince hükümet kurulamıyordu. Bu dönemde İstanbul gazeteleri Rauf Bey, Kazım Karabekir, Ali Fuat Paşa ve Dr. Adnan Bey ile röportajlar yapıyorlar ve bu isimleri desteklediklerini söylüyorlardı. Bu görüşmelerden netice alınmayınca Atatürk 28 Eylül akşamı Çankaya'da arkadaşlarıyla toplantı yapmıştı. Bu toplantı da İsmet Paşa ile Temmuz ayında taslağını hazırlattıkları metne son halini vermişlerdi. Bu metinde Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun Birinci maddesine "Türkiye Devleti'nin İdare şekli Cumhuriyettir." cümlesi ilave edilecekti. Dördüncü maddeye "Türkiye Devleti TBMM tarafından idare olunur, Meclis Hükümeti'nin oluşturduğu idareyi İcra Vekilleri vasıtasıyla idare eder." cümlesi yazılacaktı. 10. ve 11. maddeler Cumhurbaşkanı'nın

konumunu belirleyen maddeler olacaktı. 12. madde hükümet krizini çözen madde olacaktı. 12. Maddede “Başvekil, Reisi Cumhur tarafından ve Meclis Azaları arasından atanır. Diğer vekiller başvekil tarafından yine meclis azaları arasından seçilir. Sonra Heyyet-i Umumiye Reisi Cumhur tarafından TBMM onayı ile seçilir.” cümleleri yer almıştı. Bu maddelere Meclis Anayasa Komisyonunda “Türkiye Devleti’nin dini İslam, Resmi Dili Türkçedir.” maddesi de eklenmişti. Komisyonun kararlaştırdığı madde Anayasa’nın ikinci maddesi halini almıştı (Eraslan, Eylül-Aralık 1998:281.).

29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet Rejimi kabul edilmiş ve 158 azanın tamamının oyu alınarak Atatürk Reiscumhur seçilmişti. 30 Ekim 1923 tarihinde dönemin gazetelerinden Anadolu’da Yeni Gün Gazetesi, Tanin, Tevhid-i Efkâr, İkdâm, Ahenk ve Hakimiyet-i Milliye gazetelerinde Cumhuriyet’in İlanı ile ilgili haberler yapılmıştı(30 Ekim 1923, Anadolu’da Yeni Gün Gazetesi, Tanin, Tevhid-i Efkâr, İkdâm, Ahenk ve Hakimiyet-i Milliye, s.1.)

Tevhid-i Efkâr gazetesi Cumhuriyet ilan olunduktan sonra 30 Ekim 1923 tarihinde muhalif olduğunu yazılarında belirtmişti. Bu muhalif yazılara Tanin ve Vatan gazeteleri 31 Ekim’de başlamıştı. Daha sonraki haftalarda bu gazetelere Akşam ve İkdâm gazetesi de eklenmişti. Tevhid-i Efkâr gazetesinde Velid Ebuşşâzî sadece Cumhuriyet’i eleştirmekle kalmıyor ayrıca Cumhuriyet lehinde yazan Celal Nuri ve Ahmet Ağaoğlu’nu yazılarında “döneklik- fırıldaklık” ile suçluyordu(Türker, 2000:119-120.).

Cumhuriyet İlanı’ndan sonra verilen demeçlerde Ruf Bey Cumhuriyet’in ilanının aceleyle getirildiğini, Kazım Karabekir ise kendilerine danışılmadığını söyleyerek eleştirmişti(Özoğlu, 2016: 117-119.).

Cumhuriyet’e en sert yazılardan birisini de Hüseyin Cahit Yalçın’ın Tanin gazetesinde 4 Kasım 1924 tarihinde “Ordu ve Siyaset” adlı yazısında dile getirilmişti(Şahin, 2016:614-615.). Bu yazıda Amerika’daki yirmi civarı ülkenin Cumhuriyet ile yönetildiğini, tamamı zencilerden oluşan Haiti’nin bile cumhuriyet olduğunu, oradaki Reis-i Cumhurların zorla başa geldiklerini, kendine bağlı komutanlarla iktidarı ele geçirdiklerini, onlarında adının Cumhuriyet olduğunu fakat zorba bir Reisi Cumhur başlarında olduğunu söylüyordu(Hüseyin Cahit Yalçın, “Ordu ve Siyaset” makalesi, Tanin gazetesi,4 Kasım 1924,s.1.).

Cumhuriyet’in İlanı’nı destekleyen sol görüşlü gazete ve dergilerde olmuştu. İstanbul’da yayınlanan Aydınlık ve Orak- Çekiç dergileri, Bursa’da yayınlanan Yoldaş Gazetesi, Adana’da yayınlanan Doğru Öz gazetesi bunlar arasındaydı. Şeyh Sait İsyanında Şevket Süreyya Aydemir ve Nazım Hikmet’in yazarlığını yaptığı Aydınlık olmak üzere tüm Solcu yayınlar Hükümeti destekledi (Dündar, Diyarbakır 2014:102-103.).

1.3. Halifeliğin Kaldırılması İle İlgili Muhalif Yazılar

1 Kasım 1922 ile 4 Mart 1924 Arasında geçen döneme saltanatsız hilafet dönemi denilmekteydi. Saltanatın kaldırılması sonrasında Padişahın Halifelik unvanını kullanarak İngilizlerden sığınma istemesi ve kaçışının ardından Halifelik kurumunun Padişah’tan alınması zaruri olmuştu(Mazıcı, 1984:82.). 17 Kasım 1922 tarihinde kaçan Vahdettin’in haberi 18 Kasım günü meclis gündemine gelmişti. Refet Paşa Vahdettin’in kaçtığını İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Bey’e bildirdi. Rauf Bey ve Atatürk’ün görüşmelerinden sonra Halifelik makamının siyasi olarak dış işlerine etki etmesini engellemek için Vahdettin’den halifelik makamının alınmasına karar verildi. Görüşmelerden sonra Osmanoğulları soyundan reşit, aklı başında ve ilmen en uygun olan kişinin halife seçilmesine karar verilmişti. Halife seçilmeden önce “BMM’nin hilafet ve saltanat hakkında itti haz ettiği kararı tamamen tasdik ve tasvip” eden bir kağıt imzalatıldıktan sonra halifelik adaylığı onaylanmıştı. TBMM’nde 18 Kasım 1922 tarihinde Gizli Oylama’ da Atatürk’ün ve hükümetin ortak kararı ile Abdülmecit Efendi halife seçilmişti(Türker, 2000:53-58.).

İkdâm gazetesinde 19 Kasım 1922 tarihinde ikinci sayfada “Mühim bir mülakat: halife tayin oldu mu? – İstanbul İdaresi” başlıklı yazısında halifenin durumunun ne olduğunu sormakta, 20 Kasım 1922 tarihinde ise birinci sayfanın tamamında halifelik ile ilgili haberler vermekteydi(İkdâm Gazetesi,19 Kasım 1922,s.2; 20 Kasım1922,s.1.).

Tevhid-i Efkar Gazetesinde İngilizlere sığınan Vahdettin Efendi'nin İngiliz Fevkalade Komiseri Henderson'a Hilafetten vazgeçmeyeceğini ve bunu İngiliz kralına bildirmesini isteyen bir mektup yazmıştı. Yeni halifenin duyurulması ile “ hilafet ve saltanattan feragat etmeyecekmiş” makalesi 20 Kasım 1922'de aynı sayfada yan yana haberler olarak verildi(Tevhid-i Efkar gazetesi, 20 Kasım 1922, s.1.).

3 Ocak - 22 Nisan 1923 tarihleri arasında İngiliz istihbarat raporlarında Yeni Türkiye Devleti'nin İslam ülkelerinde etkili olmaya başladıklarını, İslam devletleri birliğini oluşturmak üzere olduğunu bildiriyordu. Bu birlik Lozan Barış Anlaşması sonrasında gerçekleştirilecekti. Bu projeleri engelleyen iki kongre bu dönemde gerçekleştirildi. Birincisi Şeyh Senusi önderliğinde Cezire'de 28 Şubat ile 9 Nisan 1923 tarihleri arasında olan Arap Kürt Konferanslarında İslam Birliği aleyhine karar alınmıştı. Şeyh Senusi'nin bu hareketi Şeyh Sait İsyanı'nın küçük bir denemesi olmuştu. İkincisi 22 Nisan 1923 tarihinde Bitlis ve Gemlik'te toplanan iki kongrede de Kürt Vekillerle Meclisteki ikinci grup üyeleri Ankara Hükümeti'ne karşı kararlılıkla savaşacaklarını söylemişlerdi. O dönemki belgeler incelendiğinde Ankara Hükümeti Lozan öncesi ve sonrasında İslam devletleri ile ilişkilerini iletlemeye çalışmıştı(Satan,2017:178-187.).

9 Kasım 1923 tarihinde Halife'nin istifa edeceği söylentisi Tanin gazetesinde geniş bir tepki bulmuştu. İlk tepki'de 10 Kasım'da Lütfi Fikri Bey'den gelmişti. “Halife'ye Açık Arıza” makalesinde İstifa kelimesinin ebediyen ortadan kalkması gerektiğini, istifa etmesi yönünde bir talep gelirse de sonuna kadar direnmesini halifeden istemekteydi. Daha sonraki günler Tanin Başyazarı Hüseyin Cahit Bey tarafından ağır eleştiri ve hakaretler içeren yazılar yazılmıştı. 11 Kasım 1923 tarihinde “Şimdi de Hilafet Meselesi” adlı makalesi ile yazılarını daha da ağırlaştırmıştı. Halifeliğin kaldırılması halinde “İslam Dünyası içerisinde itibarımızın olmayacağını, 5-10 milyonluk küçük bir devlet olarak Avrupa'nın saygı duymayacağını, itibarımızı ve saygınlığımızı kaybetmemek için Halifelige dört elle sarılmamız gerektiğini” söyleyen yazılar yazıyordu. Atatürk bu yazıları doğrultusunda Cumhuriyetçi olduğunu söyleyen bu insanın nasıl olurda devletin başında halifeyi veya padişahı görmek istediğini söyler, hayretle karşılamaktaydı. Atatürk Hüseyin Cahit için “Bu durumda samimiliğinden endişe edilebilecek birisidir.” diye nutkunda söylemekteydi(Şahin, 2016:586-589.).

Muhafazakar düşüncedeki Velid Ebuzziya istifa söylentilerinin yayılmasındaki birinci sorumlunun Akşam gazetesi olduğunu yazıyordu.

Halifeliğin kaldırılmasını hazırlayan olaylardan birisi de Ağa Han ve Emir Ali'nin Mektupları olmuştu. Bu dönemde iki grup mektup bulunmaktaydı. Birinci grup mektuplar 24 Kasım 1923 tarihinde Hindistan'ın İsmailiye Mezhebi İmamı Ağa Han ve Caferiye Mezhebi İmamı Emir Ali'nin İsmet paşa'ya gönderdikleri mektup İsmet Paşa'ya ulaşmadan Tanin gazetesinde yayınlanmıştı. İkinci grup mektuplar aynı kişilerden 5 Aralık 1923 tarihinde biri Atatürk'e diğeri de İsmet Paşa'ya gelen mektupların İkdâm ve Tanin gazetelerinde yayınlanması olayı olmuştu. 5 Aralıkta yayınlanan mektupları bir gün sonra Tevhid-i Efkar gazetesi de yayınlamıştı. Bu mektuplar dönemin gazeteleri tarafından eleştirilmiş ve İngiltere'nin Türkiye'nin iç işlerine karışma çabası olarak algılanmıştı(Ertan, 2012:170-173.).

Ahmet Cevdet 7 Aralık 1923 tarihinde İkdâm'da yazdığı “Hilafet ve Halife Meselesi” makalesinde hilafetin diğer Müslüman ülkelerde Türkler için itibar kaynağı olduğunun örneklerini vermişti.(Ahmet Cevdet, İkdâm Gazetesi, 7 Aralık 1923, s.1.).

Atatürk 23 Şubat 1924 günü Ankara'ya döndüğünde TBMM'nde Bütçe görüşmeleri devam ediyordu. Eski Eğitim Bakanı Vasıf Bey (Çınar), hanedan ve Şer'îye Vekaleti ödeneğini hakkında konuşulurken Halife'nin 10 sarayının masraflarının karşılandığını söylüyordu. Ayrıca Cumhurbaşkanı'nın maaşının 25 katı olan 26 bin lira için Halife'nin “Yetişmiyor” diyerek arttırılmasını istemesi Halifeliğin kaldırılmasını zaruri hale getiriyordu. Türkiye Cumhuriyeti Devleti Milli Mücadele sonrasında ciddi bir ekonomik sıkıntı içerisindeyken bu taleplerin karşılanmasına olanak yoktu. .”(Tevhid-i Efkar gazetesi, 1 Mart 1924,s.1.).

Hilafetin kaldırılacağı ile ilgili haberler ve kaldırılma süreci 28 Şubat – 5 Mart 1924 tarihleri arasında Hakimiyet-i Milliye, Tanin, İkdâm, Tevhid-i Efkar ve Vakit gazetelerinde birinci sayfadan veriliyordu(Alpkaya, 2013:222-242.).

3 Mart 1924 tarihinde Tanin gazetesi baş yazarı Hüseyin Cahit Bey siyaset köşesinde “Ameli İnkılap” başlığında Cumhuriyet’in kat’i ve kesin adımlarının en önemlisi Hilafetin kaldırılması olarak niteliyordu. Halifelik makamı ile Cumhuriyet düşüncesinin birbirine zıt olduğunu söylüyordu(Sancaktar, 2009:503-505.).

Vatan gazetesinde Ahmet Emin, Hilafetin kaldırılmasının doğru bir karar olduğunu, kaldırılması ile kaldırılmaması arasında “Nimet ve Külfet” benzetmesi kurarak hilafetin kaldırılmasının ülke için daha faydalı olacağını söylemişti(Vatan Gazetesi 3-4-5 Mart 1924,s.1.).

Halifeliğin kaldırılması içeride bazı gruplara fırsat vermişti. Halifeliği Türkler ile Kürtler arasındaki tek bağlantı olarak gören Nakşibendi Tarikatı Şeyhi Said “Kürtler kendi geleceklerini düşünmek zorundadır.” diyerek kendi düşüncesini ortaya koymuştu.

Halifeliğin kaldırılmasından sonra 13 Mart 1924 tarihinde Ürdün Emiri Abdullah ve babası ve de Mısır Kralı Fuat kendi halifeliklerini ilan etmişlerdi(Satan,2017:236-263.).

Hilafetin kaldırılması sonrasında İsmet Paşa Hükümeti’ne tepkiler azalmamıştı. Hatta hükümetin yapacağı yönetimle ilgili bayındırlık, ekonomi, maliye veya eğitim konusunda yapılmak istenen her şeye muhalefet ediliyordu. Mesela Ankara’ya demiryollarının yapılması sırasında Hüseyin Cahit Bey Tanin gazetesinde “İsmet Paşa bu çelik rayları bizim kemiklerimizin üzerinden mi geçirecek?” diyerek bundan sonraki bir çok yorumunda muhalefetliğini göstermişti(Karaosmanoğlu, 2013:55-57.).

1.4. Atatürk’ün Devrimlerin Kökleşmesinde Basına Verdiği Değer

Atatürk için basın son derece önemli bir güçtü. Toplumların siyasal, sosyal, ekonomik, politik, etik ve toplumu dönüştürmeye etkili, halkla birebir iletişimi olan güç basındır. Atatürk’te bunu bildiği için Milli Mücadele ve Devrimler Döneminde basının desteğini almak istiyordu.

Atatürk 1 Mart 1922 tarihinde basının tanımını “Milletin genel sesidir. Bir milleti aydınlatmaya doğru yolu göstermede , bir millete muhtaç olduğu düşünce besinini vermekte, özetle bir ulusun mutluluk amacı olan ortak yönde yürütmesini sağlamakta, basın başlı başına bir güç, bir okul, bir rehberdir.” şeklinde yapmıştı (Gevgelili,1990:121-126.).

Atatürk’ün gazetecilik deneyimleri olmuştu. Bunlar içerisinde; eğitim hayatındaki Minber gazetesi, Milli Mücadele dönemindeki İrade-i Milliye ve Hakimiyet-i Milliye gazeteleri ve Cumhuriyet’in ilanından sonra İstanbul’da kurdurduğu Cumhuriyet gazetesini sayabiliriz(Özkaya, 2014: 3-4.).

Milli Mücadele döneminde kendimizi uluslararası platformda doğru tanıtmamızın yolu basından geçiyordu. Atatürk ülke içindeki basın mensuplarının davranışlarına da ayrıca özen göstermesini, kırarak gücendirecek harekette bulunmamasını istiyordu. Kendimizi doğru anlatabilmek adına Chicago Daily News gazetesi Muhabiri Browne ile yaptığı görüşme önemli bir örnekti. Atatürk’ün bütün Anadolu ile aynı anda temas kurabileceğini keşfetmiş ve gazetesine gönderdiği telgrafta; “Bu gece gördüğüm kadar iyi işleyen bir telgraf şebekesini ömrümde görmedim. Yarım saat içinde Erzurum, Erzincan, Musul, Diyarbakır, Samsun, Trabzon, Ankara, Malatya, Harput, Konya ve Bursa hepsi birbiri ile haberleşme halinde idiler. Bütün bu yerlere ulaşan telin bir ucunda Mustafa Kemal oturuyor, öbür ucunda da bu şehir ve kasabaların askeri komutanlarıyla milli idare amirleri bulunuyordu.” yazıyordu. Milli mücadele’nin kazanılmasındaki önemli sebeplerden birisi bu idi.

İzmir’de Harp oyunları için düzenlenen Tatbikat dolayısıyla Atatürk İzmir’e 4-5 Şubat 1924 tarihinde gelmişti. Tatbikatın haberini yapmak için gazetelerin yazarları da oradaydı. Atatürk gazetecileri Göztepe’deki evinde ağırlamıştı. Atatürk’ün basın ile barıştırılması fikri İstanbul İstiklal Mahkemesi Reisi Topçu İhsan (Eryavuz) Bey’e aitti (Akyol, 2012:381-382.). 5 Şubat 1924 tarihinde ev sahibeliğini

Latife Hanım'ın yaptığı İzmir'deki toplantıya İdam Başyazarı Ahmet Cevdet, Tanin Başyazarı Hüseyin Cahit, İleri Gazetesinin başyazarı Celal Nuri, Akşam gazetesinin başyazarı Necmettin Sadık, Vakit gazetesi başyazarı Mehmet Asım, Tercüman-ı Ahval gazetesi başyazarı Hüseyin Şükrü ve Vatan gazetesi Başyazarı Ahmet Emin katılmışlardı. Bu toplantı da basının Cumhuriyet çevresinde “Çelikten bir kale” oluşturmalarını istemişti(Ayten, 2011:32-34.). Bu kalenin bir fikir kalesi ve düşünce kalesi olmasını söylemişti. Cumhuriyeti ve yeni kurulan devleti ülke dışına en iyi şekilde anlatılmasını istemişti (Sevim. Öztoprak. Tural, 2006:584-585.).

Atatürk 1 Kasım 1925 tarihinde TBMM'nin 2. Dönem toplantısının açılışında basını uyaran bir konuşma yapmıştı. Bu konuşma İstanbul'daki bazı basın mensuplarının Anadolu üzerinde çıkan isyanlarda etkisinin olduğu düşüncesi ile yapılmıştı. Bu uyarıda gazetecilerin yazılarını dikkatli yazmalarını, ülke içerisinde haydutluk, isyana teşvik veya isyan edenlerin fikri yapılarını oluşturmamaları uyarısında bulunulmuştu(Ayten,2011:39-40.).

2. İstiklal Mahkemeleri'nin Kuruluşu Ve Basını Yargılanmasının Başlaması: İstanbul İstiklal Mahkemesi

2.1. İstiklal Mahkemeleri'nin Kurulması'nın Sebepleri

İstiklal Mahkemeleri iki dönemden oluşmaktaydı. 1920 - 1923 tarihleri arası dönemde iç güvenlik, casusluk, asker kaçaklarının önlenmesi gibi yargılamalarda bulunmuştu. 1923-1927 yılları arasında saltanatın kaldırılması, Cumhuriyet'in ilanı, Halifeliğin Kaldırılması, Türk İnkılabı'nın Milli ve Laik temeller üzerine oturtulmasına karşı çıkan bütün tepkilerin yok edilmesi, yeni rejimin kökleşmesi amacı ile kuruldu. 1923-1927 yılları arasındaki yargılamalarda İstanbul, Ankara, İsyan bölgesi, İzmir İstiklal Mahkemeleri kurulmuştu. Adı geçen mahkemelerin görevlerine baktığımızda ayaklanma suçları, Atatürk'e suikast ve ittihtacılık, muhalif basın suçları,gerici olaylar, asker kaçakları, komünist örgütlenme suçu, soygun, adam öldürme, eşkıyalık, mütegaliben halkı ezmeye çalışmak, iftira, görevi kötüye kullanma, rüşvet, yolsuzluk, casusluk, hükümete muhalefet gibi suçlar yer almaktaydı(Aybars, 1982:400-410.).

Atatürk'e göre İstiklal Mahkemelerinin anlamı 10 - 15 Aralık 1925 tarihli Vakit gazetesinde yayınlanan “Gazi'nin Hatıra Defterinden Bir Yaprak” makalelerinde görüldü. İstiklal Mahkemeleri Atatürk için “ Bizim hedefimizin ulviyetine, yolumuzun doğruluğuna eminiz...fikri ve fiili kusur ve noksanlarımızı görüp hayırhane ihtar edilmesine memnun oluruz. Ama kötüye yormak ve yorumlamak yoluyla bizi engellemek isteyenler ya hain ya gafildir. Biz keyfi hareket etmeyiz, müstebit(zorba) asla değiliz. Hayatımız müstebitlere karşı mücadele ile geçmiştir. Akıl, mantık ve zeka ile hareket etmek şiarımızdır. Haksız ve insafsız eleştirilere karşı hoşgörülü değilseniz, sert davranıyorsanız; bunun sebebi ülke ve ulus çıkarlarını her şeyin üstünde görmemizdir.” anlamındaydı(Tuncay, 2015:128-133. ve Vakit Gazetesi, “Gazi'nin Hatıra Defterinden Bir Yaprak” makalesi, 10-15 Aralık 1925, s.1.).

Anadolu'da 1919- ile 1920 arasında 10 büyük ayaklanma olmuştu. Bunların dışında casusluk faaliyetleri gösteren kişiler de oldu. Bu iki büyük sebebin yanı sıra asker kaçaklarının da bulunması 25 Nisan 1920 tarihinde Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun teklifinin verilmesine neden oldu. Uzun tartışmalardan sonra Kanun 29 Nisan 1920 tarihinde kabul edildi. 14 maddeden oluşan bu kanun doğrultusunda 9 Mayıs 1920'de genel af ilan edilmeyeceğine dair bir kanun çıkarmıştı.

Hıyanet-i Vataniye Kanunu sivil ve askeri mahkemeler tarafından uygulanıyor fakat istenilen başarı alınamıyordu. Dr. Tevfik Rüştü (Aras) tarafından teklif verilerek yeni bir mahkeme kurulmasını ve bu mahkemelerin adının “İhtilal Mahkemeleri” olmasını teklif etti. Mahkemelerin kurulması TBMM'nde görüşülürken mahkemenin adının “İstiklal Mahkemeleri” olmasını da Refik Şevket (İnce) Bey önermişti. 16 Eylül 1920 tarihinde mahkemenin kurulmasına, yapısına ve sayısına karar verildi. Bu tarihten itibaren İstiklal Mahkemeleri yargılamalarına başladı(Turgut, 2005: 357-364.).

İkinci dönem İstiklal Mahkemeleri'nin ilk yargılaması İstanbul İstiklal Mahkemesi oldu. Saltanatın kaldırılmasına, Cumhuriyet'in kurulmasına ve Hilafet'in Cumhuriyet'e karşı destekleyen yazılarından dolayı dönemin bazı gazetecileri yargılanmışlardı. 8 Aralık 1923'te Mahkemenin kurulması kararı

meclise gelmiş ve kurulup Başkanlığına da İhsan Bey seçilmişti. Bu mahkeme de Lütfi Fikri Bey, gazeteciler davasına bakılmıştı. Yargılanan gazete ve gazeteciler arasında Tanin gazetesi Sahibi Hüseyin Cahit Bey, Tevhid-i Efkâr gazetesi Sahibi Velid Ebuzziya, İkdâm gazetesi sahibi Ahmet Cevdet, Ömer İzzettin Beyler gibi isimler yer almıştı.(Aybars, 1982:30-33.). İstiklal Mahkemeleri'nin yargılamaları devam ettiği sürede dersim Mebusu Feridun Fikri Bey (Lütfi Fikri Bey'in kardeşi) bu mahkemelerin rejimi otoriter bir yapıya soktuğunu söyleyerek eleştirmişti. Kütayha Mebusu Recep (Peker) Bey ve Başvekil İsmet Paşa bu düşüncüyü reddetmişlerdi. Bazı o günün kaynaklarında bu mahkemeler "otoriterleşme, haddini bildirme, göz dağı verme aracı" olarak kullanıldığı söylenmekteydi(Akyol, 2012:414-416.).

İstiklal mahkemeleri her şeyden önce olağanüstü zamanlarda kurulmuş olağanüstü mahkemelerdi. Normal zamanlarda uygulanan yasal kurallar ve özellikler bu mahkeme için geçerli değildi. İstiklal Mahkemeleri'nin bulunduğu salonda bunu anlatmak için "İstiklal Mahkemeleri Yalnız Allah'tan Korkar." yazısı asılıydı. O dönemde mahkemeleri eleştirenler hukukun; kanunilik, delilsiz hüküm, savunma hakkının kısıtlanması, geçmişe yürüyen ceza gibi özelliklerini dile getiriyor ve bu mahkemelerde bu özelliklerin işlemediğini söylüyorlardı(Akyol, 2012:502-506.). Adaletin bir çok kuralına uymamasına rağmen bir yasaya bağlı kurulması İstiklal Mahkemelerinin yasal olmasını sağlamıştı(Tuncay, 2015:174-175.).

2.2. İstiklal Mahkemeleri'nin Kuruluşundaki Muhalif Gazetelerin Yasalar Hakkındaki Yorumları

Muhalif gazetelerin Milli Mücadele'de yaptıkları zararlı yayınlar öncelikle 150'likler listesinin içerisine gazetecilerin alınması ile ciddi bir ihtar yapılmış oldu. Fakat hala Cumhuriyet'e karşı yazılan yazılar devam edince daha köklü bir yaptırımın uygulanmasına ihtiyaç duyuldu. Bu uygulama da İstiklal Mahkemeleri'nin tekrar kurulup yasal değişikliklerle gazetecilerin yargılanmasının önünü açmak oldu. İlk İstiklal Mahkemesi'nin temelini 2 Sayılı Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve 11 Eylül 1920'de 21 sayılı Firariler Hakkında Kanun oluşturmaktaydı. Sonrasında bunları diğer yasal düzenlemeler takip etmişti. İstiklal mahkemelerini düzenleyen kanunlar topluca bakmamız gerekirse; 2 Sayılı Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun 2.Maddesi, 21 Sayılı Firariler Hakkında Kanun'un 1. Maddesi, 28 Sayılı İstiklal Mahkemeleri Kanunu'nun Birinci Maddesine Müzeyyel Kanun, 210 Sayılı Meclis Kararı, 249 Sayılı İstiklal Mahkimi Kanunu'nun 3. Maddesi, 578 Sayılı Takrir-i Sükun'un 1. Maddesi, 868 Sayılı İstiklal Mahkimi Kanunu'nun 3. Maddesi'nin C Fırkası'nın Muadil Kanunu'nun 1. Maddesi' idi(Neziroğlu, 2015:36-37.).

Zürcher'e göre "Hepsi Mustafa Kemal'in yakın takipçileri olmakla tanınan bir dizi aşırı uca mensup mebus, mahkeme üyeliklerine seçilmiştir." diyerek bu mahkemelerin daha çok siyasi mahkemeler olduğunu söylemişti(Akyol, 2012:502-506.).

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşuna kadar olan yaptırımlar bir gözdağı verme niteliğindeydi. Fakat TCF'nin kuruluşundan sonra muhalif gazetelerin 17 Kasım 1924'ten itibaren TCF'yi destekleyen yazılar yazmaları daha sıkı tedbirlerin alınmasına neden oldu. Böyle bir yasa teklifini Hüseyin Cahit Tanin'de ve imzasız yazılan bir yazı ile Tevhid-i Efkâr'da bu yasayı eleştirmişlerdi. Yasanın encümene sevk edilmesi tepkilerin daha da sertleşmesine neden oldu. Bu yasa sebebiyle yazılan yazılardan birisi de 29 Aralık 1924 "Büyük Tehlike Karşısında İttihat Zarureti" başlıklı yazısında da halk fırkasını kavak ağacına sarılan ve kavağın suyu ile beslenen bir sarmaşık" olarak nitelendirmişti. Hükümet bu yazılarını "hükümeti kötölemek" ve "halkın yekdeğeri aleyhinde tahrik ve teşvik" olarak nitelendirmişti. 8 Ocak 1925 tarihinde başlayan mahkeme 12 Ocak'ta tamamlanmış ve Abdülkadir Kemali Bey 6 ay hapis ve 50 lira para cezasına çarptırılmıştı. Toksöz gazetesi bir daha İstanbul'a dönmek üzere Adana'ya geri dönmüştü(Türker, 2000: 215-221.).

Hıyanet-i Vataniye Kanunu (29 Nisan 1920):29 Nisan 1920'de kabul edilen kanun 1991 yılında kaldırıldı. Yayınlandığı dönemin şartları göz önüne alındığında saltanat ve hilafet makamı ile ilgili olumsuz bir ibarenin halkın birlik olmasını engelleyebileceğinden olumsuz yargı kullanmaktan kaçınılmıştı. 14 maddeden oluşan yasanın ilk üç maddesi önemliydi. Bunlar:

1. Yüce hilafet makamı ve saltanat ve ülkeyi yabancı devlet güçlerinin esaretinden kurtarmak ve saldırıları önlemek amacıyla yönelik olarak kurulan Büyük Millet Meclisine karşı düşünce veya uygulamalarıyla veya yazdıkları yazılarla muhalefet ve bozgunculuk edenler vatan haini addedilir.
2. Bilfiil vatana hıyanette bulunanlar asılarak idam edilir.
3. Konuşmaları veya vaazlarıyla halkı alenen vatan hainliği suçunu işlemeye tahrik ve teşvik edenler veya bu teşvik ve tahriki yazılarıyla ve çok değişik araçlarla yayanlar geçici kürek cezasına çarptırılırlar. Yapılan bu tahrik ve teşvik sonucunda bozgunculuk olayları çıkarsa teşvik ve tahrik edenler idam olunur.

Bu yasa BMM' ni saltanat ve hilafet makamını koruyan bir güç olarak düşündürmüştü. Milli Mücadele içerisindeki gelişmeler önce saltanatın sonra da hilafetin kaldırılmasını gerekli kılmıştı. BM, gelişmeler doğrultusunda önce 1 Nisan 1923'te 8. Maddeyi daha sonra 15 Nisan 1923'te kanunun 1. Maddesinde değişiklik yapmıştı. Bu madde değişikliği ile BMM kendini sadece saltanat ve hilafetten korumakla kalmıyor yeni oluşabilecek muhalefetten de korumuş oluyordu(Özoğlu, 2016:113-115.). Meclis içerisinde ve dışarısında yaşanan olaylarda İstanbul basını muhalefetin yanında yer alan yazılar yazıyordu.(Aybars, 1982:13-17.). Rauf Bey 1927'de The Times gazetesine verdiği demeçte Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun Atatürk'ün diktatörlüğünün yolunu açtığını söylemişti(Özoğlu, 2016:119-121.).

İstiklal Mahakimi Kanunu (31 Temmuz 1922): 1923-1927 arasındaki İstiklal Mahkemeleri 31 Temmuz 1922'de kabul edilen yasaya göre düzenlenmişti. İlk mahkemelerden farklı olarak 4 değişiklik yapılmıştı. Bunlar :

1. Yeni istiklal mahkemelerinde savcı vardır ve savcılar karara itiraz edebilirler. İtirazı BMM tetkik ederek karar verecektir.
 2. İlk mahkemelerde kanunda olmayan cezada verilirken yeni mahkemelerde bu yoktur.
 3. Yeni mahkemelerin verecekleri hükmü kat'i değil ve meclis onayı gereklidir.
 4. İlk mahkemelere verilmeyen birçok yetki yeni mahkemelere verilmiştir.
- 3 Kasım 1926 'ya kadar devam eden mahkemeler Demokrat Parti Döneminde Dr. Adnan Adıvar ve Cihad Baban teklifi ile 4 Mayıs 1949'da 249 sayılı İstiklal Mahakimi Kanunu kaldırılmıştır(Müftüoğlu, 1998:361-363.).

Teşkilat-ı Essiye Kanunu (1924 Anayasası): 20 Nisan 1924 tarihli Anayasa'nın birinci maddesi "Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir." hükmü yer almıştı. Cumhuriyetin korunması için "değiştirilemeyeceği, değiştirilmesinin teklif dahi edilemeyeceği" hükmü konulmuştu. 3. ve 4. maddelerde Hukuk Devleti'nin temelini oluşturan hakimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğu ve TBMM'nin halk adına bu yetkiyi kullanma hakkının olduğu yazılıydı(Yalçın vd., 2005:87.).

1924 Anayasasında Cumhurbaşkanı yetkilerinin kısıtlanmıştı. Kısıtlama getiren maddeler 19. – 25. – 31. – 35. – 40. – 44. – 27. – 86. maddeler idi. (Tuncay,2015⁷:91-94.).

1924 Anayasa'sı 11Ağustos 1923'te ikinci TBMM açılmış ve Eylül ayından itibaren hazırlanılmaya başlanmıştı. 1924 ilkbaharında 9 Mart 1924'te üzerine başlayan tartışmalar ve 20 Nisan 124'te kabul edilen yasa bazı yorumculara göre demokratik bir ortam sağlamış; Şevket Süreyya gibi bazı yorumculara göre de diktatörlüğün, otoriterliğin önünü açmıştı. Otoriterlik tezinin de örneği olarak da İstanbul Baro Başkanı Lütfi Fikri ve Hüseyin Cahit'in yargılanmalarını göstermişti.

1876 Kanuni Esasi'den sonra ikinci "Tam Anayasa" özelliğini taşımaktaydı. Tam anayasa olması İkinci TBMM'ni "Asli Kurucu İktidar" haline getirmişti(Akyol, 2012:413.).

Takrir-i Sükun Kanunu (4 Mart 1925): Şeyh Said İsyanı'nın gerçekleşmesi bu kanunun doğmasındaki temel etkenlerden birisiydi. İsyanın bastırılması için İsmet Paşa 4 Mart 1925 hükümeti kurmuş ve aynı gün 3 maddelik Takrir-i Sükun Kanunu'nu çıkartmıştı(Aybars, 1982:99-109.). Bu kanuna göre :

1. İrtica ve isyana ve memleketin nizam-ı içtimaisi ve huzur ve sükunu ve emniyet ve asyışinin ihlale bais bilumum teşkilat ve tahkikat ve teşvikat ve neşriyatı, hükümet Reisi Cumhurun tasdikiyle ve re'sen ve idareten men'e mezundur. İş bu ef'al erbabını hükümet İstiklal Mahkemesi'ne tevdi edilebilir.
2. Bu kanun neşredildiği tarihten iki yıl boyunca yürürlükte kalır.
3. Hükümet, bu kanunun gereğini yerine getirmekle mükelleftir.

Tasarı Büyük tartışmalara neden olur. Muhalif milletvekillerinden Feridun Fikri Bey meclisin hükmünde olan idam kararının mahkemelere verilmesine karşı çıkmaktaydı. Hükümete geniş yetkiler vermesi yönünde eleştiriyordu. Mecliste kendince normal olarak gördüğü şeylerin hükümetçe yargılanmaya değer görülebileceğinden endişe ettiğini söylemişti.

Kazım Karabekir'in endişesi ise bu yasanın daha sonrasında siyasi muhalefeti ve muhalif gazetelerin susturulması için kullanılabileceği idi (Özoğlu, 2016²: 138-144.). 7 Mart 1925'te Vatan gazetesinde gazetelerin kapatılması olayı "Takrir-i Sükun'un Verdiği İlk Netice" başlığı ile verilmişti (Örs, 1984:33.). Vatan gazetesi gazetelerin kapatılması ile ilgili yazılarını 11 Ağustos'a kadar devam ettirmişti. Hükümet kapatılan yayınların okurlarının Vatan gazetesini okumaya başladığını anladığında gazeteyi kapatmıştı.

15 Nisan'da İran'a kaçmak üzere iken yakalanan Şeyh Sait 57 arkadaşı ile yakalanmış ve 29 Haziran'da Diyarbakır'daki İstiklal Mahkemesinde yargılanarak idam kararı verilmişti. Daha öncesinde de Şeyh Sait'in arkadaşlarından Seyit Abdülkadir ve Albay Halil Cibran Bitlis'te idam edilmişlerdi (Mango, 2017: 490-492.).

2.3. Muhalif Basının İlk Yargılanması: İstanbul İstiklal Mahkemeleri

İstiklal Mahkemelerinde, bazı muhalifler kısıtlı olduğunu söylese de, belirli yasalar doğrultusunda hareket edildiği için alınan kararlarda yasallık vardı. Muhaliflerin dayanağı olan Avukat tutulmaması olayında İstanbul'da, Şeyh Sait İsyanı ve İzmir Suikastı davalarında avukat hakkı verilmiş fakat sadece İstanbul'da Lütfi Fikri Bey bu hakkını (Kuddusi ve Hayri Beyler) kullanmıştı. Diğerleri bu haklarını kullanmamışlardı (Tuncay, 2015: 174-175.).

İstanbul İstiklal Mahkemeleri boyunca 17 kişi yargılanmıştı.

Bunlar :Tanin Başyazarı Hüseyin Cahit Bey, Tanin Sorumlu Müdürü Baha Bey, İdam Başyazarı Ahmet Cevdet Bey, İdam Sorumlu Müdürü Ömer İzzettin Bey, Tevhid-İ Efkâr Başyazarı Velid Ebuzziya Bey, Tevhid-İ Efkâr Sorumlu Müdürü Hayri Muhiddin Bey, Vakıf Başyazarı Ahmet Emin (Yalman) Bey, Vakıf Sorumlu Müdürü Asım Bey, İstanbul Baro Başkanı Lütfi Fikri Bey, Hilafet Yaverlerinden Ekrem Bey, Salapuryacılar Cemiyeti Reisi Rizeli Ali Osman Ağa, Salapuryacılar Cemiyeti Kahya Hasan, Sabık Beyoğlu Mintika Kumandanı Binbaşı Dayı Mesut Bey, İlyas Sami (Kalkavanoğlu), Komünist Mehmet Şükrü Efendi, Kör İbrahim, Vaiz İbrahim Ethem Efendi (Tuncay, 2015: 83-85.).

Yargılananların serbest kalmaları eleştiri dozunu yükseltmelerine sebep olmuştu (Aybars, 1982:64-66.). Ankara ve Atatürk yargılamalarda ağır cezalar verilirse İstanbul Basını ile ilişkilerin tamamen bozulacağını düşündüğü için beraat kararı almıştı. Fakat mahkemelerden sonra tutumun değişmemesi, hatta daha da artması ve Halife'nin siyasi ve ekonomik isteklerinin çoğalması üzerine 3 Mart 1924 tarihinde Halifelik kaldırılmıştı. Böylelikle muhalefetin destek aldığı kurum ortadan kaldırılmış oldu (Ayten, 2011:34-36.).

Gazeteciler Davası: İstanbul İstiklal Mahkemelerinde 4 büyük dava görülmüştü. Bunlar; Gazeteciler Davası, Lütfi Fikri Bey Davası, Hacızade İbrahim Ethem Efendi Davası, Reisi Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya Suikast Teşvik Davası (Ali Osman Davası)' idi. Gazetecilerden Tanin gazetesi sahibi Hüseyin Cahit ve Sorumlu Müdürü Baha Bey, İdam sahibi Ahmet Cevdet Bey ve Sorumlu Müdürü Ömer İzzettin Bey, Tevhid-i Efkâr sahibi Velid Bey ve Sorumlu Müdürü Hayri Muhiddin Bey yargılanmışlardı. 13 Aralık 1923 tarihinde duruşma başlamıştı (Neziroğlu, 2015: 8-9.).

Tanin, İkdâm ve Tevhid-i Efkâr gazetelerine dava açılmasına sebep olan olay Ağa Han ve Emir Ali'nin 5 Aralık'ta İkdâm ve Tanin'de ve 6 Aralık'ta Tevhid-i Efkâr'da yayınlanan mektubu olmuştur

Hüseyin Cahit 02 Aralık'ta "Halifenin Vaziyeti" yazısında Halife'ye "Nüfuz, Kuvvet ve Görev" talep etmiş ve yurt dışına eğilim göstereceklerini söyleyerek dışarıdan Halifelik adına yardım umduklarını dile getirmişti.

12 Aralık'ta başlayan gazeteciler davası 17 Aralık'ta Lütfi Fikri Davası başladığı için 22 Aralık'a kadar tatil edilmişti. 22 Aralık'tan 2 –Ocak'a kadar devam eden dava karar duruşması ile son bulmuştu.

Bu tartışmalar devam ederken 18 Aralık'ta Ağa Han ve Emir Ali'den ikinci bir mektup gelmişti. Tanin gazetesinde "Hindistan Hilafet Komitesi"nin Cumhurbaşkanı'na gönderdiği bir mektuptu. Birincisi gibi hilafete yeni haklar verilmesini, haklarının genişletilmesini istemekteydi. Hindistan ve diğer Müslüman ülkelerinde hilafetin yaşatılmasından yana olduğunu bildiriyordu. Bu mektup ile de anlaşıldığı üzere hilafet bir iç meselemiz iken bir dış mesele haline getirilmeye çalışılıyordu. Hilafeti kaldırmaya çalışan Ankara ve hilafeti savunan İstanbul izlenimi dünya kamuoyunda yaratılmaya çalışılıyordu. Bu düşünce içerisinde Lütfi Fikri Bey'de İstiklal Mahkemeleri'nin gereksizliğini savunmasında vurguluyordu. Gazeteciler ve Lütfi Fikri Bey Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun 1. 2. ve 3. maddesi ve de Matbuat Kanunu'nun 11. maddesi gereğince yargılanacaklardı (Aybars, 1982:40-42.).

Hüseyin Cahit İlk duruşma da mahkeme reisinin kendisini ve fikrini tanıtmasını istedi. Fikri yapısını "Laik Cumhuriyetçi" olarak tanıttı. Hüseyin Cahit, tarihi bir belge olduğu düşüncesi ile yine de basacaklarını söylemişti (Çulcu, 1993:64-73.).

Hüseyin Cahit salondan çıkarıldıktan sonra İkdâm gazetesinin sahibi Ahmet Cevdet Bey salona alındı. Kendisinden ve gazetesinin düşünce yapısından bahsettikten sonra sıra mektubun yayınlanması mevzusuna geldi. Yazıyı hasta olduğu için ancak yayımlandıktan sonra gördüğünü, sağlık sebepleri yüzünden de eve gazete getirmedeği için konuyu ancak yayımlandıktan bir gün sonra bilgisinin olduğunu söylemişti. Kendisini Cumhuriyetçi olarak nitelendirmekteydi. Milli Hakimiyet'in Cumhuriyet'in temelini oluşturduğunu dillendirmekteydi (Çulcu, 1993:73-79.).

Cevdet Bey salonu terk ederken Tevhid-i Efkâr Sorumlu Müdürü Hayri Muhittin salona alındı. Hayri Muhittin Bey gazetesinin işleyişi hakkında bilgi verdikten sonra Mektubun yayınlanması hakkındaki sorulara cevap vermişti. Velid Bey'in izni olmadan yayın yapılamayacağını fakat bazen mühim görülmeyerek Velid Bey'e gösterilmeden de yayın yapıldığını söylemekteydi. Mektubun Velid Bey tarafından görülmediğini söyledi. Tanin ve İkdâm'da yayınlanınca aynen alınarak yayımlandığını söyledi. (Çulcu, 1993: 79-83.).

Velid Bey'in savunması alındı. Mahkeme Reisi 30 Ekim'de yayınladığı "Efendiler, acele ediyorsunuz" makalesindeki Cumhuriyet'in "Cüretkar yardakçıların" kabul ettirmesi ile yapıldığını yazmasının sebebini sormaktaydı. Velid Bey Cumhuriyet'in ilanından bir gün önce Anadolu Ajansında cumhuriyet ile ilgili daha incelenecek ve ona göre karar verildikten sonra uygulanacağını okuduğunu ama bir gün sonra Cumhuriyet İlan edilince şaşkınlık ve "ani tepki" ile bu yazıyı yazdığını söyledi. Cumhuriyetçi olduğunu söylemekteydi. Öncesindeki Cumhuriyet'e karşı olan yazılarının Celal Nuri'ye karşı yapıldığını söyledi (Çulcu, 1993:120-141.).

Yedinci duruşmaya gelindiğinde Hüseyin Cahit Bey 88 sayfalık savunmasını yapmıştı (Hüseyin Cahit Yalçın, mukaddime, 1923:1-88.).

Son sanık savunmasını İkdâm gazetesinden Ahmet Cevdet Bey yapmıştı. Cevdet Bey kendi gazetecilik hayatını anlatarak savunmasını yaptı. İkdâm gazetesinin basımı esnasında nice arama, soruşturma ve yargılamalardan geçtiğini, memlekete hizmet etmek adına bunların hepsine katlandığını, Avrupa'da kaldığı yıllarda Türkiye lehine çalıştığını, Cumhuriyet'in bir savunucusu olduğunu dile getirmekteydi (Çulcu: 405-409.).

02- Ocak 1924'te ki karar duruşmasında yargılama esnasında üç konu üzerinde durduklarını ; Tanin, İkdâm ve Tevhid-i Efkar gazetelerinde yayınlanan mektubun suç olup olmadığı, gazetelerin bu mektubu yayınlarken bir kasıt veya belirli bir düşünce içerisinde yayınlayıp yayınlamadıkları, bu mektubun maksadından haberlerinin olup olmadığı konuları üzerinde yargılamanın yapıldığını söylendi. Karar okunurken bu üç özelliğin sanıklar üzerinde bulunmadığına ve yargılanan herkesin beraat etmesine karar verildi(Neziroğlu, 2015:21-25.).

Baro Başkanı Lütfi Fikri Davası: İstanbul İstiklal Mahkemeleri'nin ikinci olarak baktığı dava Baro Başkanı Lütfi Fikri Bey'in Davası olmuştu. İki sebepten dolayı yargılanmaktaydı. Birincisi 10 Kasım 1923'te (1339) Tanin gazetesinde yazdığı “ Halife Hazretlerine Açık Arıza” mektubunda 1 Kasım 1922'deki Saltanatın Kaldırılması Kanunu'na aykırı hareket etmesi; ikincisi ise 15 Kasım da Akşam gazetesi sahibi Necmeddin Sadık'a cevaben yazdığı yazıda “Meşrutiyeti Cumhuriyet'e tercih ettiğini” açıklaması sebebiyle Hıyanet-i Vatanîye Kanunu'nun birinci ve ikinci maddeleri gereği yargılanmasına karar verildi(Neziroğlu, 2015:15-16.).

Lütfi Fikri Bey'in Halife'ye açık mektubunda kendilerinin böyle bir fikrinin olmadığını düşündüğünü, bu sözlerin hangi sebeple çıkarıldığını bilemediğini, bunun zamanla anlaşılacağını, bu haberlerin ülkeye “felaketler ve musibetler” getireceğini, bu haberlerin büyük anlamlarının olabileceğini söylüyordu. Hatta vapurdaki bir olayı örnek veriyordu. Vapurda giderken Akşam gazetesi ellerinde olan iki kişi Halife'nin istifa haberini okuduktan sonra kırk yıllık dost gibi konuşmaya başladıklarını, böyle bir durumun ancak büyük felaketlerden sonra insanlar arasında görülebileceğini yazıyordu. “Eğer istifa ederlerse milletin başına bir bela gelecektir.” diyordu. Böyle bir haberin sonsuza kadar bir daha söylenmemesini temenni ediyordu. Eski istifalardan örnek vererek son Sultan Mehmet'in istifasını söyleyerek bu istifanın kendini üzdüğünü söylemekteydi. Fransız Kralı Lui'nin dahi İhtilal zamanında saraya girip canını alacakken istifa etmediğini ve Halife'nin de istifa etmemesi gerektiğini söylemekteydi. Bu mektubu da Halife'nin cesaret bulması ve istifa etmemesini istediği için yazdığını son sözlerinde söylemişti(Tanin Gazetesi, Lütfi Fikri, 10 Kasım 1923,s.1.).

Mahkeme Başkanı ve Savcı “Hilafeti mi yoksa Cumhuriyeti mi seçiyorsun?” diye sorduklarında net bir cevap verememişti.

Lütfi Fikri Bey savunmasında Cumhuriyet ile Meşrutiyet arasında fark bulunmadığını, Cumhuriyet Rejimi kendini suçlu bulursa “korku” rejimi olacağını şayet suçlu bulmaz ise “koruyucu” rejim olacağını söylemişti. Son söz olarak da cezalandırılırsa tarihte “masum mahkum” olarak anılacağını, affedilirse Cumhuriyet'in Hoşgörüsünü anlayacağını bildirdi.

27 Aralık 1923'teki karar yazısında “Akşam gazetesinin 1 Kasım 1923 ve Tanin gazetesinin 10 Kasım 1923 tarihli yazılarıyla 1 Kasım 1922 tarihli “Saltanat'ın Kaldırılması”na aykırı yayında bulunduğu, yazılarıyla halifeyi karşı direnmeye kışkırttığı, meclisin manevi şahsına hakaret ettiği sabit bulunmuş, 2. Maddedeki kasıtlı olması durumu olmadığı için 2. Maddenin olmayacağını, 3. Maddenin gereği tutuklandığı 15 Aralık 1923'ten itibaren 5 sene kürek hapsine” karar verildi. Temyiz etme durumu olmadığı için ancak genel bir af ile kurtulabilirdi(Aybars, 1982:49-56.).

Halifelik ile ilgili haberler halifeliğin sonunu daha da hızlı bir şekilde getirmişti. Lütfi Fikri Bey hapisten çıktıktan sonra görevine geri dönmüş ve yine Baro Başkanı seçilmişti (Çavdar, 2013⁵:289-290.).

3. 1925-1927 Tarihleri Arasındaki Muhalif Gazetelerin İstiklal Mahkemeleri'nde Yargılanması

3.1. Şeyh Sait İsyanı'nın Oluşmasında Gazetecilerin Rolü

Şeyh Sait İsyanı'nın çıkmasındaki en önemli sebeplerden birisi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın (TCF) tutumu ve programı olmuştu. Bir diğer sebepte Muhalif gazetelerin yorumlarının isyancılarda uyandırdığı düşünce ve duygular olmuştu.

TCF'nin düşüncesinin oluşmasını Nisan 1924'te Dahiliye Bakanı Ferit (Tek) Bey'in istifa olayı olmuştu. 27 Nisan 1924'te Akşam gazetesinde 8 Temmuz 1919 günkü telgrafı istifa sebebi oldu. İstanbul'da

Damat Ferit Hükümeti'nde Nafia Nazırlığı yapan Ferit Bey, Anadolu'da Refet Bey'e "Atatürk'ün İngilizlerin isteği üzerine İstanbul'a dönmesini ve İngilizlerin karaya asker çıkartırken karşı konulmaması"nı isteyen bir telgraftı. 22 Mayıs'ta bakanlıktan istifa etmişti. (Tuncay, 2015⁷:101-104.). Atatürk iki Cumhuriyetçi partinin olması fikrine sıcak bakıyordu. Çünkü gençliğinden beri istediği demokrasi de çok partili hayatın Cumhuriyet'i geliştireceği düşüncesi vardı. Fakat İstanbul'daki Muhalif gazeteler olumsuz eleştirisi dozunu arttırıyor ve yapılanlardan memnun olmayan bir hava sergileniyordu.

Başbakan İsmet Paşa bu asi yazıların sakinleştirilmesi için İstanbul İstiklal Mahkemeleri Döneminde sıkıyönetim ilan edilmesini istese de bu görüş Mecliste kabul görmedi. Meclis İsmet Paşa'nın yöntemlerini sert bulmuş ve Başbakanlığa Fethi Bey'i getirmişti(Karaosmanoğlu, 2013:70-71.). Hüseyin Cahit bu dönemde Halk partisinden istifa edenlerin vatan haini ilan edildiğini söyleyerek; parti içindeki iyi olan kişilerin şimdi neden vatan haini ilan edildiğini sordu. "Gözden düşürme" ve "Sandalye Kavgası" olarak nitelendirdi. İkinci meşrutiyet döneminde "İttihat ve Terakki Fırkası(İTC)'dan istifa edenlerin böyle bir hakları yoktur" derken şimdi ise tam tersini söylemekteydi. Halk Fırkası içerisinde Hüseyin Cahit Bey için yapılan her şeyi olumsuz eleştirdiği için "Kızıl Muhalefet" ismi verilmişti(Sancaktar, 2009:582-585.).

Halk Fırkası içindeki ortaya çıkaran olay 20 Ekim 1924'te Menteşe Milletvekili Esat (İleri) Efendi tarafından Mübadele, İmar ve İskan Bakanı Refet (Canıtez) Bey'e yolsuzluk yapıldığına dair soru önergesi verildi ve bakanın yanıtı Meclisi rahatlatmayınca soru önergesi gensoruya döndü. Seçimlerin yapılacağı açıklandıktan sonra 19 Aralık 1923'teki Askerlik Kanunu'na göre seçime girecek askerlerin seçim ilan edilmesinden sonraki 10 gün içinde görevlerinden istifa etmeleri gerekiyordu. Bu doğrultuda Kazım Karabekir ve Ali Fuat Paşalar görevlerinden istifa ettiler. Atatürk bu hareketliliği sezdi ve komutan olan milletvekillerine vekilliklerini bırakarak komutanlıklarına geçmelerini istedi. Bu talimata Kazım Karabekir, Ali Fuat Paşa ve Cafer Tayyar (Eğilmez) uymadı. 8 Kasım 1924 19 ret,1çekimser ve 148 oyla İsmet Paşa güvenoyu aldı. 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kuruldu(Demirel.A, 2013:72-73.).

Vakit gazetesi 18 Kasım'daki başlığını "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Dün Resmen Teşekkül Etti." şeklinde yayınladı(Örs, 1984: 26.)

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası(TCF)' nın yayın organı gibi hareket eden Son Telgraf gazetesi 16 Kasım'da partinin adını "Cezri Cumhuriyet" (köklü Cumhuriyet) olacağını söylerken 17 Kasım'da ise "Terakkiperver Cumhuriyet" olarak açıklıyordu. Parti kuruluşunu İçişleri Bakanlığına sunan Trabzon Milletvekili Besim Bey oldu. Genel sekreterliğe Ali Fuat Paşa, üyeliklere Rüştü Paşa (Erzurum), Sabit Bey(Erzincan), H. Rauf Bey (İstanbul), Dr. Adnan Bey (İstanbul) Muhtar Bey (Trabzon), Halis Turgut (Sivas) getirildi. İdare heyetin dışında 14 vekil daha vardı. Kazım Karabekir ordudan istifa işlemleri bittikten sonra 26 Kasım'da Genel Başkanlığa getirildi. Programının 6. maddesinde yer alan "Partimiz dine saygılıdır." cümlesi Cumhuriyet'e karşı olan herkesin bu parti çatısı altına girmesine sebep oldu(Türker, 2000: 205-208.).

Böyle bir cümlelerin parti programında olmasının ülke açısından büyük sorunlar yaratabileceğini Atatürk nutkunda açıklamıştı(Şahin, 2016:622-623.).

TCF bünyesinde 5 ayrı grup bulunuyordu. Bunlar:

1. Devrimlere karşı olan, yönetimi beğenmeyen Rauf Bey ve arkadaşları,
2. Cumhuriyet'e karşı olan ve Meşrutiyetin gelmesini isteyen Lütfi Fikri Bey ve arkadaşları,
3. Devrimin İttihat Terakki yoluyla yapılacağını savunan İsmail Canbolat ve arkadaşları
4. Muhalefet partisini Kürt bağımsızlığını sağlamak amacıyla kullananlar,
5. Kişisel çıkarları, nüfuz ve güç için hareket edenler olarak ayrılmışlardı.

Partinin içerisinde bulunan dördüncü grup partinin de sonunu hazırlamıştır. Çünkü Şeyh Sait İsyanı'nda bu gruptan isimlerin etkin olduğunu göreceğiz(Aybars, 1982:76-80.).

18 Kasım 1924 ile 3 Haziran 1925 arasında faaliyet gösteren TCF daha örgütlenmesini tamamlayamadan Şeyh Sait İsyanı'nda etkili olduğu gerekçesiyle kapatılır. Atatürk TCF için "Cumhuriyet kelimesini

telaftuzdan dahi sakınanların, Cumhuriyet'i doğduğu gün boğmak isteyenlerin oluşturduğu fırka" tanımlamasında bulunmuştu(Eraslan, Eylül - Aralık 1998: 278-279.).

Şeyh Sait İsyanı'nın çıkması ile isyana karşı ilgisiz davranarak isyanın büyümesine sebep olan Fethi Bey Başbakanlıktan alınarak yerine İsmet Paşa getirilmişti Diyarbakır'daki yargılanmalarda TCF üyelerinin de olması sebebiyle TCF'nin kapatılması kararı tartışılırken 3 Haziran 1925'te parti kendini kapatma kararı almıştı. Programından dolayı İstiklal Mahkemelerinde yargılanmışlardı (Mazıcı,1984:154-155.).

Hükümet yanlısı gazetelerde nisan ayından itibaren TCF'ye çok sert eleştiriler bulunuyordu. Bunlardan biri de 24 Nisan'da Hakimiyet-i Milliye gazetesinde Yakup Kadri Bey'in yazısı idi.

Salih Başo Davası sebebiyle 12-13 Nisan'da İstiklal Mahkemeleri kararı ile İstanbul Merkez şubedeki arama Tanin Gazetesinde "Dün Gece Terakkiperver Fırka Basıldı." Olarak verilmişti.

5 Haziran1925'te Falih Rıfkı Hakimiyet-i Milliye'de TCF'nin kapatılmasını geç kalınmış bir karar olarak değerlendiriyordu(Aybars, 1982:229-233.).

Diyarbakır'daki duruşmada gerçekleştirilen tüm diyaloglar Hakimiyet-i Milliye gazetesinde Yakup Kadri Bey tarafından yayınlanmıştır(Aybars, 1982: 129-146.).

TCF' nin kuruluşu ve kapatılması arasında 6.5 aylık geçmişti(Ertan, 2012:177-178.).

Şeyh Sait; Elazığ'ın Palo kazasında Nakşibendi Tarikatı ileri gelenlerindendi.

Şeyh Sait Tunceli'yi ele geçirmek için yola çıktığında;

- Paro oğlu Ömer Ağa komutasında Butyanlı,
- Falih Hasan oğlu Abdülhamit komutasında Mıstanlı,
- Ömer oğlu Haydar Ağa komutasında Tavaslı,
- Molla Ahmet komutasında Silvanlı aşiretleri eklendi.

21 Şubat 1925'te İsyân Diyarbakır, Tunceli(Genç), Muş, Ergani, Dersim, Mardin, Urfa, Siverek, Siirt, Bitlis, Van, Hakkari illeri ile Erzurum'un Hınıs ve Kığı ilçelerine sıçramıştı. Bu isyanın başlaması ve büyümesini kınayan bir konuşmayı Kazım Karabekir kürsüden yaptı. İngiltere durumu yakından takip ediyordu(Aybars, 1982 : 80-98.).TCF isyanın ordu ile bastırılmasını kardeş kanı dökmek olarak niteliyordu. Şeyh Sait isyanı içerisinde TCF'den kişilerin olduğu yargılamalar öncesinde söz ediliyordu. Şeyh Sait İsyanı'nın bastırılması İsmet Paşa'nın "Üçüncü İnönü Zaferi" olduğunu söyleyen yayınlarda oldu(Karaosmanoğlu, 2013⁷:72-74.).İsyân bastırılıp ele geçirilen belgelerde 9 Mart'ta İngiliz silah fabrikalarının katalogları , mektupların üzerinde ise "Kürdistan Kraliyeti Harbiye Bakanlığı'na yazıları vardı.

Olaylar gerçekleşirken 15 Mart'ta İngiltere Irak Hükümeti ile 75 yıl sürecek Bağdat ilinde de geçerli olacak Petrol Arama Anlaşması imzaladı. 23 Martta The Times gazetesinde İsmet Paşa'nın isyanı bastıramayacağı düşüncesinde olduklarını yazarken, halkın isyana karşı koydukları haberleri yer almıyordu. 7 Nisan'da San Remo'da Vahdettin isyanın padişahlarını geri istedikleri için çıktığını söylüyordu. The Times gazetesi isyan bastırılırken yazılarında Türklerin "isyânın arkasında İngilizlerin var olduğunu düşünüyorlar" diyerek kamuoyunda Türklerin İngiltere'yi kötülediği izlenimi oluşturmaya çalışıyorlardı(Aybars,1982:112-118.).

3 Mayıs günü Bakanlar Kurulu "Örfi İdare Mıntıkası Dahilinde Tatbiki Gerekli Sansür Muameleleri" adında 16 maddelik bir karar çıkarttı. Yeni karara göre sansür memuru asker olacak, sıkı yönetim bölgesine gidecek veya gelecek her türlü posta sansürden geçecek, mektup telgraf paketlerin hepsi incelenecekti. Sakıncalı görülenler zabıt altına alınıp el konulacaktı. İstanbul Basını bu yasaya şiddetle karşı çıkmıştır. Bölgeden bilge almaları bu sebeple engellenmiş olacağını düşünüyorlardı(Akyol, 2012: 476.).

İsyen bölgesindeki çarpışmalar hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte Milli Mücadele’den daha fazla can kaybının olduğu ve 60 milyon lirayı aşan bir maliyetinin olduğu bilgisi bulunmaktaydı(Tuncay, 2015⁷: 134-144.).

4 Mart 1925 kararı ile kurulan İstiklal Mahkemeleri’nin üyeleri 7 Mart’ta TBMM tarafından seçildiler. Oluşan iki mahkeme de:

İsyen Mıntıkası İstiklal Mahkemesi

Başkan: Müfit(Kansu – Denizli)(16 Mart- Ekim): 97 oyla; Hacim Muhiddin(Çarıklı Giresun)(Ekim1925-Aralık1926): 126 oyla; Ali Saip Bey(6-8 Aralık 1926 ve sonrasında);Savcı: Süreyya (Özgeevren – Karesi): 124 oyla; Üye: Ali Saip(Ursavaş urfa): 123 oyla (Başkan olunca yerine Kocaeli’ nden İbrahim Bey); Üye : Lütfl Müfit (Özdeş- Kırşehir):125 oyla; Yedek : Avni Doğan (Bozok): 122 oyla

Ankara İstiklal Mahkemesi

Başkan: Ali Çetinkaya (Afyon): 124 oyla; Savcı : Necip Ali (Küçüka- Denizli): 126 oyla;Üye : Kılıç Ali (Gaziantep): 124 oyla; Yedek : Dr. Reşit Galip (Aydın):124 oyla isimler yer almaktaydı(Tuncay, 2015:148-149.).

İsyen Mıntıkası Mahkemesi Diyarbakır, Urfa, Siverek, Mardin, Elazığ, Malatya 6 il 90 dava sonuçlandırmıştır. Diyarbakır’da(16-26 Mart)29+6 (28-29Nisan), Mardin’de 11(3-8 Nisan), Urfa’da 12(16-19 Nisan), Siverek’te 4(24Nisan), Elazığ 15(5-8 Mayıs), Malatya’da 12(12-13Mayıs) davaya bakmıştı(Neziroğlu, 2015:7-8.).

Tarihlerine baktığımızda; 16 Nisan 1925: Şeyh Eyüp ve Dr. Fuat; 23 Mayıs: Seyit Abdülkadir, Seyit Mehmet, Kör Sadi, Hoca Askeri, Avukat Hacı Ahdi (Mehmet Tevfik); 28 Haziran: Şeyh Sait ve 46 Kişi; 5 Temmuz: Hoca İbrahim Efendi; 18 Temmuz: Madenli Osman; 20 Temmuz: Kasap Süleyman; 27 Temmuz: Mühendis Ali ve 4 Arkadaşı; 4 Eylül: Osmaniye Baskıncılarından Zülfikar ve Demir; 11 Eylül: Casus Nuri; 19 Eylül Palulu Said; 22 Kasım: Dersim Eski Milletvekili Hasan Hayri ve Galip Beyler; 28 Aralık: Palulu İbrahim; 13 Ocak 1926: Çapakçurlu Şükrü ve 11 Arkadaşı; 6 Temmuz: Silvanlı Ahmet ve 12 Arkadaşı idam cezasına çarptırıldı(Tuncay, 2015: 164-165.).

Milletler Cemiyeti kararında bu isyan bir “İç Savaş” adandırılmış ve isyanın sebebi olarak da ordu gösterilmiştir. 206 köy ve 8758 evin yakılması, 15-20 bin kişinin ölümünün tek sorumlusu olarak ordu gösterilmiştir(Aybars, 1982:118-128.).

Şeyh Sait kendisini teşvik eden iki unsurdan bahseder. Birincisi Şariat kitapları ve kuralları, bir diğerrinin ise Basın olduğunu söyler. İlk konuşmalarında Sebilürreşat gazetesini örnek verir. Gazetelerin yalan söylemeyeceğini düşündüğünü söyleyerek Tevhid-i Efkar’ın da bir diğere etkilendiğı gazete olduğunu söyledi(Aybars, 1982:155-180.).

Yargılananlardan Emekli Binbaşı Kazım Bey Şeyh Sait’in sözlerini onaylayarak “Matbuat bunlara çok tesir ediyordu. Şeyh Sait’e bu cesareti veren gazetelerdir. Gazetelerin neşriyatı halkı da teşvik etti ve cesaretlerini artırmıştır.” sözlerini söylemişti(Demirel.Y, 2016:299.).

7 Haziran 1925’te Şark İstiklal Mahkemelerine İstanbul’daki Sebilürreşat’tan Eşref Edip, Tevhid-i Efkar’dan Velid Ebuzyiya, Son Telgraf’tan Fevzi Lütflü Ve Sadri Ertem, Toksöz’den Abdülkadir Kemali Beyler tutuklanıp Elazığ’a gönderildiler. Suçları ise “Eleştirilerle hükümetin nüfuzunu kırmak ve netice olarak Şark İsyenına sebebiyet vermek” oldu. 12 Ağustos 1925 tarihinde de Vatan’dan Ahmet Şükrü ve Ahmet Emin Yalman, İstiklal’den İsmail Müştak, İleri’den Suphi Nuri, Sayha’dan Gündüz Nadir de tutuklanıp Elazığ’a getirilen isimler arasındaydı. 12 Ağustos’ta Ankara İstiklal Mahkemelerine gönderilen gazetecilerde oldu. Aydınlik ve Yoldaş dergilerinden Şevket Süreyya, Sadrettin Celal, Hikmet (Kıvılcımlı) ve Hasan Ali Ediz ayrıca Rusya’da bulunan Nazım Hikmet ve Şefik Hüsnü (Deymer),ile 19 komünist yargılandı (Akyol,2012:481-482.).

Sebilür-Reşat, Tevhid-i Efkar, Son Telgraf, Vatan, İstiklal, Tanin, İleri, Orak-Çekiç, Aydınlık, Toksöz ve Anadolu'nun bazı şehirlerindeki yayınlar 1924 Ocak ayından kararın alındığı Haziran ayına kadar gazetelerin nüshalarının toplatılmasına karar verildi (Demirel.Y, 2016:300.).

7 Haziran ilk yargılamanın yapıldığında Eşref Edip, Velit Ebuzziya, Abdülkadir Kemali, Fevzi Lütüf, Sadri Ethem Beyler vardı. Sonra bunlara 11 Ağustos'ta Ahmet Emin ve Ahmet Şükrü katıldı.

16 Ağustos'ta yargılanmaya sebebiyet veren Reşat Gazetesi'nden Eşref Edip Bey ile başlandı. Yapılan sorgulamalarda yazılarının devleti eleştirdiği, aşağıladığı, isyana sebep olup birçok insanın ölmesine ve büyük maddi zararlara uğradığımızdan bahsedilerek bunun sorumlusu olarak gazeteler gösteriliyordu. Gazetecilerin Cumhurbaşkanı'na gönderdikleri af konulu dilekçeler o gün ki kamuoyunda bir nevi suçun itirafı olarak görüldü (Aybars, 1982:187-195.). Atatürk'ün Mahkemeye gönderdiği telgrafta "pişmanlıklarını belirtip af dileyen gazetecilerin affedilmesi şayet bu suçu tekrarlar iseler daha ağır cezalandırılmasını" önermişti. Eylül ayı ortalarında mahkeme sonuçlanmıştı. Toksöz Gazetesi sahibi Abdülkadir Kemali Bey'in başka davadan yargılanması olduğu için Ankara'ya gönderilmesine, diğerlerinin ise beraatine karar verilmişti. 1925 ve 1926 senelerinde çalışan Şark İstiklal Mahkemeleri 7 Mart 1927 tarihinde görevlerini sonlandırmışlardı (Demirel.A, 2013:75-77.).

Gazetecilerin Şeyh Said İsyanına dair bir diğer yargılanması Ankara İstiklal Mahkemelerinde oldu. Bu mahkemede ;

Tanin Gazetesi'nden: Sahibi Hüseyin Cahit, Yazı İşlerinden Baha ve Kadri Sorumlu Müdür Muammer, Yazar Nuri, Toksöz Gazetesi'nden Abdülkadir Kemali Bey, Yazı İşleri Müdürü Şükrü Oğuz (eski Altın Özgazetesi sahibi), Şükrü Oğuz'un tanıdığı Ali Ruhi,

Resimli Hafta Mecmuası'ndan : Sahibi Cevat Şakir (Kabağaçlı) Hüseyin Kenan Takma adıyla, (Halikarnas Balıkcısı), Sahibi ve Mesul Müdürü Zekeriya Sertel,

Doğru Söz : Ata Çelebi;

Aydınlık: Sahibi Dr. Şefik Hüsnü, Sorumlu Müdürü Sadrettin Celal, Yazar Şevket Süreyya, Gıyabında yargılanan yazarlar Nazım Hikmet, Hasan Ali, Cevdet Beyler bulunuyordu.

Hüseyin Cahit Yalçın'ın 6 Martta okurlarına bundan sonra hatıralarını yazacağını söylemesine rağmen 10 Martta "sokakta nara atan sarhoşlarında İstiklal Mahkemelerine verilip verilmeyeceğini Vali Sami Bey'e sorması yaptığı olumsuz eleştirilerin üzerine İstiklal Mahkemeleri'ni aşağılama suçu işlediği kanaatini doğurmuştur. Bunun üzerine 13 Nisan'da TCF'nin İstanbul'daki ana merkezinin polisler tarafından aranmasını "BASKIN" diyerek vermesi Tanin gazetesinin 16 Nisan 1925'te kapatılmasına ve Yazı İşleri Müdürü Baha ve Kadri Beyler ve Sorumlu Müdür Muammer Bey'in tutuklanarak Ankara'ya sevk edilmelerine sebep oldu. 19 Nisan'da Hüseyin Cahit Bey tutuklanarak Ankara'ya gönderildi. 27 Nisan'da dava başladı.

Fakat 28 Nisan 1925'te Resimli Hafta Mecmuasında 13 Nisan'daki karara hitafen "İdama mahkum olan insanlar bile bile asılmaya nasıl giderler." Makalesinde hükümete ve orduya karşı tahrik ve askerden kaçmayı teşvik suçlarından Sahibi Cevat Şakir (Halikarnas Balıkcısı), ve Sahibi ve Mesul Müdürü Zekeriya Sertel tutuklandı. Zekeriya Bey 3 yıl Sinop'ta kalebentliğe ve Cevat Şakir Bey 3 yıl Bodrum'da sürgün ile cezalandırıldı. Aynı zamanda Mersin'de yayınlanan Doğru Özgazetesi Sahibi Ata Çelebi'de 1 yıl hapse mahkum oluyordu (Aybars, 1982:241-244.).

Ankara'ya sevk edilen Hüseyin Cahit Bey Cebeci hapishanesine götürülmüştür. 3 Mayıs'taki sansür kararı gereğince sansüre uymadığı gerekçesi ile yargılanmıştı. Hüseyin Cahit Bey Baskın başlığının atıldığından haberinin olmadığını ve bunun sorumluluğunun müdürlerinde olduğunu söyleyerek savunmasını yapıyordu. İstiklal Mahkemesi Savcısı Denizli Mebusu Necip Ali Bey Muhabir Nuri Efendi'nin etki altında kalarak başlığın sorumluluğunu üstlendiğini söylüyordu. Hüseyin Cahit Bey savunmasının bir bölümünü Takrir-i Sükun Kanunu'nun geriye işletilemeyeceğine ayırmıştı. Bu

savunmaya karşılık Mahkeme Başkanı Ali (Çetinkaya), “Lozan’dan itibaren yazdıklarınız malumumuzdur. İzlediğiniz yayın politikası yüzünden mahkeme huzurundasınız.” diye karşılık vermişti. Hapishane’de dahi Fransızca “Siyasi Hürriyetlerimiz” adlı bir kitabın çevirisini yapmaktaydı. 7 Mayıs’ta karar verilmiş ve Hüseyin Cahit Müebbet Çorum’da sürgüne ve Muhabir Nuri Efendi’de 2 yıl hapse mahkum oldu(Akyol, 2012: 477.). 7 Mayıs’ta görülen başka bir davada da Doğru Söz gazetesinin sahibi Ata Çelebi 1 yıl ceza almıştır.

Ata Çelebi davasından sonra Toksöz gazetesi yazı işleri müdürü ve eski Altınöz gazetesi sahibi ve Başyazarı Şükrü Oğuz Davası başlar. Aynı anda arkadaşı Ali Ruhi Bey’de kıraathanedeki bir konuşması sebebiyle “askerlikten kaçmaya teşvik” suçundan yargılanır. Şükrü Oğuz Bey 3 sene, Ali Ruhi Bey 7 sene hapse mahkum olur. Mayıs ayında yargılananların içerisinde Akbaba gazetesi de eklenir.

Ankara’da sol basın üzerinde de yargılama başlamıştı. Aydınlık, orak-çekiç ve Bursa’da Yoldaş gazetesi yargılanan gazeteler arasında yerini almıştı. Solculuk iddiasıyla Ermenice çıkan Haktanak, Rumca çıkan Polinya ve yabancıların çıkarttığı İmerisiane gazetesini de yargılanıp kapatılan gazeteler arasında yer almıştı. Yargılanan gazetecilerden birisi olan Ahmet Emin Yalman serbest kalmış fakat 10 yıl gazetecilik yapması ülke içinde ve dışında yasaklanmıştı(Ayhan, 2009:140-150.).

İsyanı lanetlemesine ve Hükümeti onaylayan yazılar yazmasına rağmen Aydınlık Dergisi kapatıldı ve Başyazarı Dr. Hüsnü, yazarlar Hasan Ali, Nazım Hikmet yurt dışına kaçtı. Tutuklanarak Ankara’ya getirilen 38 kişi “komünistlik teşkilatı ve propaganda yapmak suretiyle emniyet-i dahiliyeyi ihlal ve şekli hükümeti tagyire Ma’tuf ef’al harekette bulunmak “ suçlamasıyla yargılandılar. 9-12 Ağustos tarihlerinde gerçekleşen mahkeme de Aydınlık Sorumlu Müdürü Sadrettin Celal ve yazar Şevket Süreyya 7’şer yıl kürek, yurt dışına kaçan Dr. Şefik Hüsnü, Nazım Hikmet ve Hasan Ali gıyaben 15’er yıl kürek cezası verildi. Ceza alanların cezaları 29 Ekim 1926’da Cumhuriyet Bayramı nedeniyle affedildi(Türker,2000:236-237.).

3.2. Şapka Kanunu Sonrası Çıkan İsyanlarda Sorumluluğu Olduğu Düşünülen Muhalif Gazetelerin Yargılanması

Şapka kanunu öncesinde ülke de dini temelli bir çok siyasi olaylar ve isyanlar çıkmıştı. Şeyh Sait ve küçük bir çok isyan dini temellere dayanıyordu. Atatürk ile arkadaşlarının fikir ayrılıklarına düşmesinin altında da dini duygu ve düşünceler yer alıyordu. Bu sebeple kurulan muhalif parti TCF’nin programında da partilerinin dine saygılı olduğu propagandası vardı. Bu söylem dini bir ayaklanmanın temelini atmış ve ülke büyük bir isyanı bastırmış ve ekonomik olarak da zorlanmıştı. Artık inkılaplar yapılması ve halkın geliştirilmesi gerekiyordu. Atatürk bu gelişmenin başlangıcını dini bir sembol olan Fes’in kaldırılıp yerine Şapka kullanılması ile başlayacağını düşünüyordu.

24 Ağustos 1925’te Atatürk Anadolu gezisinde Kastamonu’ya geldi. İndiğinde elinde Panama Şapka vardı. Geç saatlerde yapılan eğlencelere Atatürk başında bir şey olmadan katıldı. Halk bunun üzerine kafalarında bulunan fes ve sarıkları çıkardı(Aybars, 1982:285-288.).

Karamürsel’de Şapka Fabrikası kuruldu. Ağustos ile 16 Ekim’de teklifi verilen Şapka Kanunu’nun çıkarılması arasında geçen dönemde halk şapkaya alışmaya başlamıştı. 25 Aralık 1925’te kanun kabul edilmiş ve doğabilecek olaylar içinde İstiklal Mahkemeleri görevlendirilmişti(Aybars, 1982:291-294.). 25 Kasım Şapka Kanunu’nun kabul edildiği gün Erzurum’da kanuna aykırı isyan girişimleri olmuş ve bu faaliyetler hemen gazetelere yansımıştı. Cumhuriyet Gazetesi 26 Kasım tarihinde “ kara kuvvetin uyumadığını gösteren bu hareket derhal bastırılmış ve mütecasirler yakalanmıştır. ... Erzurum’da dünden itibaren bir ay müddetle idare-i örfiye ilan edilmiştir.” başyazıları ile basılmıştır. İsmet Paşa isyan hareketiyle ilgili kürsüdeki konuşmasında isyancıların “gavur memur istemeyiz!” sözleri ile hareket etiklerini açıkladı(Cumhuriyet gazetesi, 26 Kasım1925,s.1.).

Erzurum’da olayların üçüncü gününde gönderilen Sıkıyönetim Mahkemesi ilk kararını vermişti. 114 sanıktan 3 kişi idama, 2 kişi 10’ar sene hapse mahkum oldu.

Şapka Kanunu’na muhalefet ederek Sivas, Maraş ve Rize’de de olaylar çıkmıştı.

30 Kasım'da Ankara İstiklal Mahkemesi Sivas'ta çalışmaktadır. O gün gazetelerde mahkemeler ile ilgili haberler genişçe yer aldı. Haberlerde Sivas'ta İmamzade Çil Mehmet Necati'nin idam edildiği; Şakiroğlu İsmail, Gani, Evliya'nın 15'er seneye mahkum edilerek Edirne'ye, harp divanı eski üyesi Ziya, Avukat Ahmet, Küçük Aziz, Mecit ve Baytarzade Hakkı 0'ar yıla mahkum olarak Kırklareli'ne; Belediye Reisi Abbas, azadan Ömer, Şemsi, Abdürrahim 7,5 yıla mahkum olup Kütahya'ya sürülmüşlerdi. Nalbantzade Ali 3 yıl Sinop'a sürüldü. Sürülenlerden birisi olan Emir Paşa'da İspoza (Malatya'nın ilçesi)'ya 3 yıl sürülmüştü.

30 Kasım'da yargılamalar tamamlandıktan sonra aynı gün Maraş'ta olaylar çıktı. Hükümet binasının önüne gelen halktan kişiler "Şapka İstemeyiz." diye seslenmişlerdi. Maraş'taki olaylarda Şapkayı bahane eden 31 Mart Hadisesinde de Maraş'ta ilk ayaklananlardan olan Gemicioğlu Ali (lakabı İnşallah Maşallah) olayların baş sorumlusu olduğu anlaşılmıştı. Mahkeme sonucunda idamına karar verildi.

Şapka bahane edilerek çıkartılan olaylardan birisi de Rize'de gerçekleşti. Fatih Müderrislerinden İskilipli Atıf Hoca'nın "Frenk Mukallitliği ve Şapka Risalesi" Rize'de etkisini göstermiş ve isyana neden olmuştu. 15 Aralık 1925'te Cumhuriyet gazetesinde bu olay ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştı (Cumhuriyet gazetesi, 15 Aralık 1925, s.1.). Makale'de yazıldığına göre Rize'nin Potamya mıntıkasında İmam Şaban ve Muhtar Yakup Ağa ve arkadaşları çevre köylerden insanları Ulu Camii' de toplanması için çağırıyordu. Yağmur duası için çağırıldığını düşünen halk ile Jandarmaya saldırıp Jandarmayı esir almış ve Rize'yi yağmalamışlardı. Muhtar Yakup'un akrabası Biçeli Mehmet "Ey Ahali! Ankara ihtilal içindedir. Mustafa Kemal Paşa üç yerinden yaralıdır. İsmet Paşa ortadan kaldırılmıştır. Dindar paşalarımız hükümeti ellerine aldılar. Şeriati kurtarıyorlar. Korkacak bir şey kalmamıştır. Erzurum yapacağını yaptı. Biz de iştirak edelim." diyerek halkı galeyana getirmeye çalışmıştı. Sözlerinden sonra Yenipazarlı Muharrem Hoca'nın Şapka aleyhine fetvasını okumuştur. Aynı gün sanıklar yakalanmış ve 16 Aralık günü mahkeme yapılmıştı (Tuncay, 2015:155-159.) Sanıklar "halkı şapka ve hükümet aleyhinde isyana teşvik suçundan" 143 sanıktan 8 kişiye idam, 14 kişiye 15'er yıl, 22 kişiye 10'ar yıl, 19 kişiye 5'er yıl hapis cezası verilmişti. İstiklal Mahkemesi Başkanı Ali Bey yargılamayı Samsun'da gazetecilere anlatmıştı. Yargılamada idam edilenler arasında Vaiz Tararçioğlu, İmam Şaban Koliva, Muhtar Yakub, Peçeli Mehmed, Güneysu'lu Arslan Peçe, Bekçi Kadir Koliva, Asliye Mahkemesi Başkatibi Hafız Osman Ve Kardeşi Avukat Hulusi gibi isimler vardı (Nedim, 1993:350.). Şeyh Hüseyin, Eşkîya Dadak Ali, ve Tekir Ali 15 yıl; Hoca Hüseyin 10 yıl; Dadak Mustafa, Küçük Hüseyin, Gedik Murat, Rasim ve Osman 5'er yıla hahkum olanlar arasındadır. Mahkeme Başkanı Ali (Çetinkaya) 22 Aralık 1925'te Cumhuriyet'e verdiği demeçte Ankara İstiklal mahkemeleri'nin Kırşehir, Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya, Samsun, Trabzon, Gümüşhane, Erzurum, Rize, Giresun bölgesinde mahkeme yaptıklarını söylemişti (Cumhuriyet gazetesi, 23 Aralık 1925, s.1.). Anadolu'da yargılamalar yapılmış bazı isimler Ankara'daki İstiklal Mahkemesi'ne gönderilmişti. 5 Aralık 1925'te İstanbul'dan 28 Zonguldak'tan 2 kişi Ankara'ya gönderilmiştir. Ankara'ya gönderilenler arasında;

- Mısır Gazeteleri Muhabiri İngilizce Mütercimi Ömer Rıza (Doğrul),
- Mahfal Mecmuası Sahibi Tahirül Mevlevi (Olgun – 1977-1951),
- Eski Evkaf Müsteşarı Şevki,
- Kont Lakablı Muhami (Avukat) Nuri,
- Mülga Bab-I Meşihat Evrk Müdürü Ahmet Masum,
- Evkaf'ta Pertevniyal Vakfı Mütevellî Kaymakamı Muhami Rahmi,
- İmam Hatip Mektebi Eski Muallimlerinden Yüzbaşı Fehmi,
- Mektebi Harbiye Eski Muallimlerinden Binbaşı Mehmet Ali,
- Muhami Şevket,
- Hürriyet Ve İtilaf Fırkası Eski Reisi Muhami Mustafa,
- Beyazıd Medrese Hocalarından Musa Kazım,
- Beyazıd Medrese Hocalarından Rizeli Fevzi,
- Beyazıd Medrese Hocalarından Ve Kazasker Müşaviri Münip Efendi yer almaktadır.

26 Aralık'ta Anadolu'daki yargılamalardan sonra Ankara'ya gönderilen 27 sanık daha vardı. Tahirül Mevlevi ve Ömer Rıza her iki listede de vardır. Bunlar:

- Fatih Türbedarı Hasan Tahsin,
- Hafız Nafiz,
- Berber Mustafa,
- Müftü Ali Rıza,
- Konyalı Tahir Hoca,
- Hasan,
- Abdullah Ve Abdulgafur Kardeşler
- Fettah,
- Kayyum Ali Rıza,
- Seydişehirli Hasan
- Fehmi,
- Kitapçı Aziz,
- Erzurum Eski Hakimi Zühtü,
- Cihan Kütüphanesi Sahibi Mihran,
- Şeyh Ali Haydar,
- Şeyh Süleyman,
- Mesütul Mevlevi,
- Balıkçı Mustafa,
- Kardeşi Hüseyin,
- Aziz Mahmut,
- Seyit Tahir, Emekli Yüzbaşı Hızır,
- Akrepoğlu Osman,
- İskilipli Atif Hoca,
- NuruOsmaniye Hatibi Hafız Osman.

Maraş olaylarından sonra 14-17 Ocak 1926'da Ankara'ya gönderilen isimler arasında gıyaben ve yüz yüze yargılamaları yapılan isimler de olmuştur. Molla İbrahim, Muhtar ve Bayraktar gıyaben; Müezzın Hafız Mehmet, İnşallah Maşallah Lakablı Ali, Pekmezci Hüseyin'in yüzüne idam kararları okunmuştur. Yargılananlar idamların dışında farklı cezalara çarptırılmışlardır. İsmail Oğlu Mahmut, Müezzın Battal Mehmet ve 11 kişi 15'er yıl hapse; Maraş eski Mebusu Hasip Bey 10 yıl, başka bir sanık 3 yıla mahkum edilmiştir.

Giresun ve Erzurum olaylarının ve kışkırtıcıları olduğu düşünülen İstanbul'dan sanıkların yargılanmasına ise 20 Ocak 1926'da başlandı. Kararları ise şöyledi:

- Babaeski Eski Müftüsü Ali Rıza, İskilipli Atif Hoca'nın İdamına,
- Saatçi (Şeyh) Süleyman, Kamil Paşa oğlu Muhlis 15'er yıl,
- Hasankale Telgraf Müdürü Halit, Uşaklı Köse oğlu Ahmet, Salih, Yusuf Kenan 10'ar yıl,
- Mehmet Ali, Hoca Osman, Hacı Bey, Hoca Mehmet, Kara Sabri, Emekli Yüzbaşı İsmail 7'şr yıl,
- Fatih Türbedarı Hasan 5 yıl hapis cezası
- 5 sanığa 3'er yıl sürgün cezası verildi(Tuncay, 2015: 159-163.).

Ayrıca yargılananların bir kısmı Babaeski Eski Müftüsü Ali Rıza Efendiye mektup getirip götürülenler ve diğer kişilerde İskilipli Atif Hoca'nın çevresinde olan, kurduğu İslam cemiyeti üyelerinden oluşuyordu. Yargılananlardan Muharrir Ömer Rıza Efendi Tasvir-i Efkâr ve Vatan gazetelerinde İngilizce Arapça tercüme ve dini makaleler yazıyordu. Dağıstanlı Seyid Tahir Efendi Yeni Kafkasya gazetesini çıkartıyordu. İhsan el Mevlevi ise Tahirül Mevlevi'yi tanıdığı için aynı cemiyette bulundukları için yargılanmıştı. Karşılaştırmalı Mahkeme'de birbirlerini tanımadıklarını söyleyen kişilerin birbirlerini tanıdıkları ortaya çıkmıştır. İskilipli Atif Hoca İslam Cemiyeti'ni bir partiye dönüştürmek istiyor ve onun çalışmalarını yapıyordu(Nedim, 1993:13-140.).

Ankara İstiklal Mahkemesi Savcılığı İskilipli Atıf Hoca ve Şeyh Muharrem için 3 yıl ceza istemiş fakat mahkeme idamlarına karar vermişti. 26 Aralık 1925'te Mahkeme Başkanı Ali (Çetinkaya) bir açıklamasında “inkılap düşmanlarına Cumhuriyet'in Kahhar (kahredici) yumruğu ile ağır bir darbe indirildiğini” duyurmuştu. İdam kararları hakkında farklı kaynaklarda farklı sayılar bulunmaktaydı.

Atatürk Şapka'yı bir simge olarak görmekte ve insanların zihinlerindeki simgelerin değişmesinin zor olduğunu konuşmalarında dile getirmişti(Akyol, 2012:511-514.).

4 Mart 1926'da Egyptian gazetesinin verdiği göre Ankara İstiklal Mahkemeleri Aralık 1925'te 75 dava da 163 sanık, 3 idam kararı; Ocak 1926'da 78 dava da 582 sanık 41 idam; Şubat 1926'nın ilk yarısında da 63 sanık ve 13 idam kararı almıştı(Kabacalı, 1990:120-121.).

3.3. Tekke – Zaviye Ve Türbelerin Kapatılması Sonrasında Yorumlarıyla İsyanlara Sebep Olanların Yargılanmaları

Atatürk 30 Ağustos 1925'te Kastamonu'da yaptığı konuşmada “ölüleri yardıma çağırmak uygar bir ulus için yüz karasıdır. İlmin ve fennin uygarlığı varken şeyhlerin yol göstermesine ihtiyacımız yoktur. Maddi ve manevi yolumuzu bulabilecek insanlarız. Türkiye Cumhuriyet'i şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar memleketi olamaz. En doğru, en gerçek tarikat, uygarlık tarikatıdır.” cümlelerini söylemişti(Aybars, 1982:288-291.).

25 Kasım 1925'te Şapka Kanunu kabul edildi. Hemen sonrasında da Tekke- Zaviye ve Türbelerin Kapatılması Kanunu komisyona gönderildi. Teklif sahibi Refik Bey ve arkadaşları idi. Şapka Kanunu'nda sert bir şekilde eleştiren Nurettin Bey'e Refik Bey konuşması ile imkan vermemişti. Yasa ile artık Diyanet İşleri Başkanlığı görevlilerinden başka kimse dini kıyafet giyemeyecek ve sarık takamayacaktı(Aybars, 1982:294-297.).

30 Kasım'da kararı verilip 13 Aralık 1925(1341)'tarihinde 677 Sayısı ile kanun ile yasalaşarak yürürlüğe girdi.

Tekke ve zaviyelerin dışında Padişah ve ailesinin olduğu türbeler de kapatılmış oldu. Bu kanundan sonra diğer inkılaplar ardı ardına geldi.

Tekke ve zaviye ve türbelerin kapatılmasından birkaç ay sonra Cumhuriyet kendi fikri yapısını anlatması için Mahmut (Soydan) Bey'e Milliyet gazetesini çıkartması için yardım etti. Bu şekilde İstanbul'da Cumhuriyet'ten hariç yeni bir gazetesi daha olacaktı. Bu istek başarılı olamadı ve gazete el değiştirerek Tan ismini aldı. Tan gazetesi ilk zamanlar liberal sonrasında ise sol görüşü destekleyen yayınlar yaptı(Mango, 2017¹⁴:503-505.).

3.4. İzmir Suikastı Ve Muhalif Gazetelerin Yargılanması

Atatürk'e üç kez suikast girişimi planlanmıştı. Bunlardan biri Şubat 1924'te, biri Kasım Aralık 1925 civarında ve diğeri de Mayıs 1926'da gerçekleştirilmek istenmişti.

1926'deki İzmir suikastın da yakalanın duruşma zabıtlarına göre bunu öncesinde de bir çok kez denedikleri ortaya çıkıyordu.

İlk suikast girişimi Hulusi efendi'nin şüphelenip ihbar etmesi ile ortaya çıkmıştı. İş mahkemeye intikal etmişti. Sanık olarak;

- Saldalcılar Cemiyeti Eski Reisi Ali Osman,
- Saldalcılar Cemiyeti Tahsildarı Hasan Kahya,
- Saldalcılar Cemiyeti Komisyoncu İlyas Sami hakkında tutuklu olarak;
- Binbaşı Mesud,
- Tüccar İbrahim,
- Komünist Mehmed Efendiler tutuksuz olarak ve
- Firari İstanbul Eski Mv. Şükri Efendi,
- Firari Ankara Eski Valisi Abdülkadir Beyler giyaben yargılandılar.

Ali Osman Efendi “Atatürk’e ve Hükümete karşı araştırma cemiyeti kurmak nüfuz ve kudreti ile yeni bir hükümet kurmak” suçu ile yargılanmıştı. Savunmasında yalancı şahitler ile kendisine iftira atıldığını söylemişti. Hasan Kahya, İlyas Sami ile cemiyetin işleri için görüştüğünü ve böyle bir gizli örgütten haberleri olmadığını ifade etmişti. Başkanlık döneminde Hulusi Efendi ile aralarında alacak verecek bir olaydan dolayı husumet olduğunu, hatta Hulusi Efendi’nin kendisini Hasan Efendi diye birisine “İngiliz ajanı” olduğunu yazdığını söylemişti. Şükri Bey’in dışındaki kişileri tanımadığını dile getirmişti.

Hasan Kahya, bir hafiye teşkilatının olduğunu kabul etmiş fakat bu teşkilatın suikast amacıyla kurulduğunu bilmediğini söylemişti. Bilmiş olsa “Ali Osman tutuklanınca kaçardım.” diye kendini savundu. Binbaşı Mesud savunmasında Abdülkadir Bey ile 1906(1324) senesinde Selanik’te tanıştığını, Şükri Bey ile arkadaş olduğunu, Ali Osman Efendi’yi de bir kez gördüğünü ve diğerlerini tanımadığını söylemişti. Komünist Mehmed ise Ali Osman Efendi dışında hiç kimseyi tanımadığını ve Ali Osman Efendi’ye husumetleri olduğu için intikam duygusuyla iftira attıklarını söylemişti.

5 Şubat 1924’te karar duruşmasında Binbaşı Mesud, İstanbul Eski Mv. Şükri Efendi, ve Ankara Eski Valisi Abdülkadir Bey, Hasan Kahya, İlyas Sami, Komünist Mehmed ve Tüccar İbrahim, Efendilerin beraatine; Hasan Kahya ve İlyas Sami’nin 1 yıl hapsine hüküm verildi(Neziroğlu, 2015:29-45.).

İkinci Suikast girişimi İzmir olayında yedi sekiz ay önce Kasım-Aralık 1925 civarı gerçekleştirilmeye çalışıldı. Bu girişim İzmir Suikastında yargılanan Gürcü Yusuf’un ifadesi ile ortaya çıkmıştı. Gürcü Yusuf Laz İsmail’in yanına geldiğini ve Ankara’da zengin birinin evinin soyulacağını ve bunun içinde kendisini düşündüğünü söylemişti. Bir süre sonra 25 lira ve Halim isminde bir kimliği kendisine verdiğini ve Ankara’ya aynı trenin farklı yerlerinde gittiklerini, trenden inince yanlarına Ziya Hurşid’in geldiğini ve birlikte Karadeniz Oteli’ne gittiklerini, üç gün kaldıktan sonra İsmail aracılığıyla Şükri Bey’le tanıştığını söylemişti. Ziya Hurşit, Şükri ve İsmail Bey’ler Meclis’e gidip geldikten sonra oturup konuşmaya başladıklarında geliş amaçlarının Atatürk’ü öldürmek olduğunu açıklamışlardı. Şükri Bey Miralay Arif Bey’in evine giderek o gece suikastın planını yapmışlardı. İlk önce Atatürk’ü evinde öldürmeyi planlamışlar daha sonra bunun imkanı olmayacağını düşünerek İsmet Paşa’nın evinde, onun da olamayacağını düşünüp Ankara Kulübü’nün geliş yolunda yapmayı düşünmüşlerdi. Ankara Kulübü yolunu incelerken orta boylu ve şişmanca bir kişi ile Ziya Hurşid görüşmüş; Gürcü Yusuf kim olduğunu sorduğunda da Kazım Karabekir olduğunu söylemişti. Bu yol üzerinde yapılamayınca en son Bakanlar Kurulu’nun toplandığı bina önünde planlarını yapmışlardı. Fakat Faik Bey’in bu olaydan haberdar olması sebebiyle Laz İsmail ellerine bir miktar para ve silah vererek kendilerini İstanbul’a gönderdiklerini anlattı. Daha sonrasında İstanbul’da birçok kez Ziya Hurşid, Abdülkadir ve Şükri Beyler ile görüşülmüştü.

Sanıklardan Çopur Hilmi bu kişilerin dışında İdris’in Bahçesinde ve Şevki’nin evinde de görüştiklerini söylemekteydi(Kocahanoğlu, 2012: 220-222.).

Atatürk’ün yurt gezisine çıktığı bir dönemde 14 Haziran 1926’da Bursa’da bulunurken İzmir Valisi Kazım Dirik’ten acil bir telgraf aldı. Bu telgrafta Giritli Şevki İsminde bir kişinin Emniyet Müdürlüğüne geldiğini ve Suikast girişimini ihbar ettiğini ve kişilerin tutuklanmaya başlandığını ve sonuçlanana kadar bir gün gecikme ile İzmir’e gelmelerini istemekteydi.

İzmir Suikastına karışan Lazistan Mv. Ziya Hurşit Bey ikinci grup üyesiydi. İstanbul’da bir yıl önce Ankara Valisi Abdülkadir Bey ile görüştiklerini ve Hükümet darbesi yapmaya karar verdiklerini söyledi. İstiklal Mahkemesi meclis gündemine de gelmiş ve Ziya Hurşit’i Rauf Bey savunmuştu. Rauf Bey İstiklal Mahkemelerinde İdam kararı ile asılan İsmail Canbolat için “Şehit” kelimesini kullanmıştı. Ayrıca İsmail Canbolat’ın Mısır’da bulunan eşine “ Hanımefendi, bu mektubu okuduktan sonra yırtınız.” yazısıyla başlayan gönderdiği mektupta “...yakında intikamımızı alacağız.” diye bir cümle kullanılmıştı. Buradan da anlaşıldığı üzere bu olayda Rauf Bey’in de bilgisi veya dahili vardı(Mazıcı, 1984: 135-136.).

İzmir girişimine kadar Ankara’dan sonra daha bir çok plan yapılmıştı. Atatürk’ün gezi yolunun üstünde olduğu düşünülen İstanbul için plan yapılmış fakat İstanbul’a gelmemesi bu planı etkisiz hale getirmişti.

Bursa'ya gideceği haberi alınmış ve Laz İsmail ve Naciye Hanım 150 lira para ve silahlarla Bursa'ya hareket etmişlerdi. Orada keşif yapmışlar buranın uygun olmayacağına karar vermişlerdi.

Cinayetin gerçekleşmesi için Şükrü Bey ziya Hurşit'e verilmek üzere 4 yeni 2 eski silah ve fişekler alarak Ziya Hurşit'e 800 lira ile birlikte verdi. Şükrü Bey başarı duaları ile Ziya Hurşit, Laz İsmail Ve Gürcü Yusuf'u İzmir' Gülcemal Vapuru ile gönderdi. Giritli Şevki onları suikastten sonra kaçırarak motorun hacizli olduğunu ve 600 lira gerektiğini söyledi. Saruhan Mv. Abidin Bey 600 lira vererek hacizi kaldırdı. Giritli Şevki'nin korkarak ihbarda bulunması tüm planı ortaya çıkardı(Turgut, 2005⁴: 440-441.).

Mahkeme heyeti Suikast girişiminin basit bir plan olmadığı ve suikasta katılanları dört gruba ayırarak incelemek gerektiğini düşünmüştü. Bunlar:

1. Suikast girişiminde bizzat sorumlu olan çete üyeleri,
2. Suikastı düzenleyenlerle bağlantılı olan ve olmayan Eski TCF üyeleri,
3. Eski ikinci Grup'un ileri gelen üyeleri,
4. Eski İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ileri gelenleri.

Anakara İstiklal Mahkemesi suikast davasına bakmak için Ankara'dan İzmir'e hareket etti. Mahkeme üyelerine baktığımızda Başkanlığı Afyon Mv. Ali (Çetinkaya), Savcılığını Denizli Mv. Necip Ali (Küçüka), üyeliklerini ise Gaziantep Mv. Kılıç Ali, Rize Mv. Ali (Zırh) Ve Aydın Mv. Reşit Galip Beyler yapmaktaydı. Davanın 26 haziran'da başlayana kadar tutuklu sayısı 100'ü geçmişti(Demirel.A,2013:77-78.).

Yargılanan isimlere baktığımızda ilk önce çete üyelerinin tutuklandığını görüyoruz. Bunlar arasında; Ziya Hurşid, Laz İsmail, Gürcü Yusuf, Çopur Hilmi, Hafız Mehmed(Komünist), Saruhan Mv. Abidin, Eskişehir Mv. Arif(Ayıcı), İzmit Mv. Şükrü, Sarı Efe Edip, Sivas Mv. Halis Turgut, Ordu Mv. Faik, Erzurum eski Mv. Besim Necati, Baytar Rasim, Latif, Torbalılı Emin, Şahin Çavuş, Bahaeddin, Naciye Nimet Hanım yer alıyordu.

İkinci grup olarak TCF üyeleri tutuklandı. Bunlar Kazım Karabekir, Ali Fuad Cebesoy, Cafer Tayyar (Eğilmez), Refet Ve Rüştü Paşalar, İsmail Canbolat, Maliye Eski Bakanı Cavid, Cafer Tayyar, Sabit, Ferudun Fikri, Kamil Zeki, Bekir Sami, Münir Hüsrev Beyler idi.

Kara Kemal ve Ankara eski Valisi Abdülkadir davanın önemli kilit isimleri idi.

Necip Ali Bey'in iddiası üzerine Rauf (Orbay), Dr. Adnan Adıvar, İzmir Eski Valisi Rahmi, Dışişleri Eski Bakanı Selahattin, Hüseyin Avni, Mersin Mv. Besim, Hafız Mehmed, Kara Vasıf, Cemal Paşa tutuklandı(İlkan- İlkan, 2005:292-302.).

13-14 Temmuz 1926 tarihinde karar duruşması yapıldı.bu duruşmada İsmail Canbolat, Ziya Hurşid, Halis Turgut, Arif(Ayıcı), Şükrü, Rüştü Paşa, Hafız Mehmed(Komünist), Baytar Rasim, Ankara eski Valisi Abdülkadir, Abidin, Sarı Efe Edip, Gürcü Yusuf, Laz İsmail, Çopur Hilmi, Kara Kemal'in idamına karar verildi. Sürmeneli Vahap Konya'ya sürüldü. Erzincan eski mv. İhsan, Ardahan eski Mv. Selahattin, İzmir eski Mv. Rahmi, İstanbul Mv. Rauf, İstanbul Mv. Dr. Adnan Adıvar ve Maliye eski Bakanı Cavit Beyler yargılanan kişilerden ayrılarak Ankara'ya sevk edilmelerine karar verildi(Avcı, 2007:97-102.).

Serbest bırakılan milletvekilleri arasında Kazım Karabekir, Cafer Tayyar, Ali Fuat (Cebesoy), Refet(Bele), Mersinli Cemal Paşa,Faik, Sabit, Ferudun Fikri, Kamil Zeki, Bekir Sami, Besim Necati, Münir Hüsrev bulunmaktadır. Gerisindeki isimler serbest bırakılmıştı.

Gazetecilerden sadece Hüseyin Cahit gözüaltına alınmış ve ilk sorgusundan sonra serbest bırakılmıştı(Mazıcı, 1984:155-157.).

Rauf Bey mahkemeye Avrupa'da olmasından dolayı savunma mektubu gönderir. İki aydan fazladır Avrupa'da olduğunu ve azmettirme suçunu işlemediğini söyledi. Suçlamayı yapanların ve mahkeme heyetinin kendisine karşı siyasi ve şahsi çekişmelerinin olduğunu söyledi. Yargılanan İsmail Canbolat ve Şükrü Bey'i tanıdığını söyledi. Önceki Ankara'daki suikast girişimini duyduğunu ve kendisinin engellediğini söyledi.

Rauf Bey'in mektubu ve Mahkeme ile ilgili tüm bilgiler o dönemde Ankara'da olan Anadolu Ajansı, Hakimiyet-i Milliye, Millet ve İstanbul'daki Akşam, İkdam, Cumhuriyet, Milliyet, Vakit, Son Saat, Yeni Ses, gazetelerinde yayınlandı(Mazıcı, 1984:157-180.). TCF kurucu paşalar serbest bırakıldı fakat yurt dışında bulunan Rauf Bey gıyabında 10 yıl hapis cezasına çarptırıldı(Ertan, 2012:178-179.).

Milliyet gazetesi 19 Haziran'dan itibaren ilk sayfadan haberi paylaşmaya başladı. İlk yayınlanmaya başladığında Falih Rıfkı Atay olayı kınayan ayrıca bir yazı yazdı. Verilen bütün beyanatlar günü gününe yayınlandı(Örs, 1984:47.).

3.5.Ankara İstiklal Mahkemeleri'nde Muhalif Basının Yargılanması

Ankara İstiklal Mahkemeleri 7 Mart 1925'te kuruldu.

Başkanlığına Afyon Mv. Ali (Çetinkaya)(Kel Ali lakablı),

Savcılığını Denizli Mv. Necip Ali (Küçüka),

Üyeliklerini Gaziantep Mv. Kılıç Ali,

Rize Mv. Ali (Zırh) ve

Aydın Mv. Reşit Galip Beyler getirildi.

Orta ve Batı Andolu'da görev yaptı. 15 Mart'ta Menemen'de 9 (gericilikle suçlanan), Mersin'de 1 (Dğru Söz gazetesi başyazarı Ata çelesi), Adana 2, Kastamonu 1 olmak üzere13 davaya baktı. 12 Mart'ta asker kaçmaları teşvik ettiği gerekçesi ile Ali Ruhi 7 sene, Altınöz Gazetesi'nin eski sahibi ve Toksöz' ün başyazarı Şükrü Oğuz Bey'e3 sene ceza verildi(Aybars,1982:221-228.).

İzmir Suikast davasında Ankara'ya sevk edilenler 2 Ağustos 1926'da yargılanmaya başlandı. Savcı Necip Bey Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın içerisinde İTC'lilerin olduğunu hatta programının dahi İTC programı ile örtüştüğünü söyleyerek, parti kurmanın doğal fakat suikast girişiminin yasa dışı olduğunu söyleyerek neden yargılandıklarını açıklamıştı. Sevk edilen 29 sanıktan 16'sı ceza kanununun 57 ve 58. Yani ölüm veya hayat boyu sürgün cezası ile cezalandırılacaklardı. Bunlar : Dr. Nazım(İTC Merkez Komite Üyesi), Cavit Bey (Eski Maliye Bakanı Ve İTC Üyesi), Kör Ali İhsan Bey (İTC Sorumlu Sekreteri), Hilmi Bey (Ardahan Eski Mv.) Küçük Talat Bey (İTC Merkez Komitesi Üyesi), Azmi Bey (İstanbul Eski Emniyet Müdürü), Kara Vasıf (Sivas Eski Mv., İTC ve 2. Grup Üyesi), Hüseyin Avni Bey (Erzurum Eski Mv. 2. Grup Üyesi), Selahattin Bey Mersin Eski Mv. 2. Grup Üyesi),Nail Bey (Kütahya Eski Mv. ve İTC Üyesi), İhsan Bey (Erganimv. ve İTC Üyesi), Mithat Şükrü Bey (İTC Genel Sekreteri), Hüseyin Cahit Bey (Tanin Gazetesi Başyazarı ve İstanbul Eski Mv.), Hüseyin Rauf Bey (İstanbul Mv. ve Eski Başbakan), Dr. Adnan Bey(İstanbul Eski Mv.)Rahmi Bey (İzmir Eski Valisi).

Cavit Bey, Dr. Nazım, Hilmi, Nail Beyler ölüm cezasına çarptırıldı. Vehbi Bey, Hüsnü Bey, İbrahim Ethem Bey, Hüseyin Rauf, Rahmi Beyler 10'ar yıl kalebentliğe mahkum edildi. Diğer isimler beraat etmişti. Rauf Bey için "Suikastın Arkasındaki Beyin" olduğu söylenmesine rağmen ölüm cezası yerine küçük bir ceza verilmesi düşündürücüydü(Özoğlu, 2016: 184-187.).

Cezalar 26 Ağustos 1926'yı 27 Ağustos'a bağlayan gece cezaevinde uygulandı. Cesetler sabah 07.30'a kadar bırakıldıktan sonra defnedildi (Turgut, 2005:491-493.).

Ankara İstiklal Mahkemeleri'nin Erzurum ve Giresun'dan Ankara'ya devredilen yargılamalardan (İskilipli Atıf hoca ile Müftü Ali Rıza) sonraki en büyük dava İzmir Suikastı davası olmuştur. Mahkemelerin sorumluluğu 7 Mart 1927'de son bulmuştu. İstiklal Mahkemeleri Kanunu ise 4 Mayıs 1949 yılında kaldırılmıştı(Kabacalı, 1990:121-122.).

6 Kasım 1926'da İsmet Paşa hükümetin güven oylaması için uzun bir konuşma yapmıştır. Konuşmadan sonra Afyon Mv. Ali Bey (Çetinkaya) ve Konya Mv. Refik Bey (Koraltan) Hükümete destek verilmesini sebepleri ile açıklayan konuşmalar yapmışlardı. Oylamaya katılan 156 üyenin tamamı kabul oyu kullanmıştı. Böylelikle muhalif olan tüm siyasetçi ve gazeteciler Cumhuriyet rejiminin altında birleşmiş oldular. Bundan sonra Atatürk döneminde muhalefet olsa da olumsuz bir etkisi olmayacaktı. Böylelikle tüm inkılaplar ve gelişmeler daha huzurlu bir ortamda gerçekleştirildi(Kocahanoğlu, 2012⁴:525-526.).

3.6. 03 Mayıs ve 07 Haziran 1925 Kararları ile Kapatılan Gazeteler

İlk kapatılan gazete ve dergiler 6 Mart 1925 günü İstanbul'da çıkan Tevhid-i Efkâr, İstiklal, Son Telgraf, Aydınlık, Orak - Çekiç, Sebilürreşat oldu.

Takrir-i Sükun Kanunu'nda sonra Tanin(16 Nisan); Vatan (12 Ağustos) yerine çıkan Millet; Ankara İstiklal Mahkemesi sırasında Doğru Öz(Söz), Toksöz, ve Resimli Hafta(26 Mart) (Ay); Yoldaş (Bursa), Presse De Sair, Sadayî Hak(9 Mart)(İzmir), Kahkaha ve İstikbal(Trabzon) kapatılan Türkçe gazetelerdi.

Gazetesi kapatılıp yargılanan gazete sahipleri ve yazarlar da Eşref Edip, Velid Ebuzziya, Abdülkadir Kemali (Öğütçü), Fevzi Lütüfî Karaosmanoğlu, Sadri Ethem(Ertem), İlhamî Safa, Gündüz Nadir, Ahmet Emî Yalman, Ahmet Şükrü(Esmer), Suphî Nuri (İleri), İsmail Müştak(Mayokan), Şükrü Oğuz, Zekeriya Sertel, Hüseyin Cahit, Baha Ve Kadri, Muammer, Ata Çelebi, Dr. Şefik Hüsnü, Sadrettin Celal, Şevket Süreyya, Nazım Hikmet, Hasan Ali, Cevdet Beyler bulunuyordu(Tuncay, 2015⁷: 149-150.).

Türkçe gazetelerin dışında farklı dillerde yayınlanan gazetelere de kapatma kararı uygulanmıştı. Bunlar, Ermenice Haldanak, Rumca Polinya, yabancı gazetecilerin çıkarttığı Pimerisiane, İstanbul'da Memleket gazeteleri olmuştur.

1925 ve sonrasında 30 civarı olan gazete sayısı 20 civarına düşmüştü(Ayhan, 2009:154-155.).

Bunların dışında Kastamonu'dan Zafer ve İstanbul'dan Ümit gazeteleri de kapatılan gazeteler arasındaydı(Mazıcı, 1984:153-154.).

Kapatılan gazeteleri yakından incelediğimizde gazetelerin yapılarını anlıyoruz.

Vatan gazetesi sahip ve baş yazarlığında Ahmet Emin Yalman'ın yaptığı, Sorumlu Müdürü Kazım Şakir olan 26 Mart 1923'te yayın hayatına başlayan günlük gazetedir. Takrir-i Sükun Kanunu ile 12 Ağustos 1925 kapatma kararı alınmıştı. Vatan gazetesi daha sonra 15 yıl sonra 1940'ta çıkartılmaya başlanmıştı.1950-1960 arasında Demokrat Parti yanlısı yayınlar yaptı. Bu arada birkaç kez kapatıldı. 1961'de Ahmet Emin Yalman gazeteden ayrılarak Hürvatan gazetesini çıkarttı. 1962'de Naim Tirali Ankara'da akşam gezetesi olarak yayınlandı.1975-76 yıllarında İstanbul'da çıkarıldı. 1978'e kadar Numan Esin tarafından çıkarıldı. Tekrar yayın hayatına başlaması 2002 oldu. Halen yayınlanıyor(Tokmakçioğlu, 2011:266-267.).

27 Haziran 1862'de yayın hayatına Şinasi'nin sahipliğinde Tasvir-i Efkâr olarak başlayan gazete 833 sayı çıkardıktan sonra ebuzziya Tevfik tarafından alınmış 31 Mayıs 1909'dan itibaren "Yeni Tasvir-i Efkâr olarak çıkartmaya başlamıştır. 15 Şubat 1911'de ismi Tevhid-i Efkâr'a dönmüştür. Ebuzziya Tevfik ölünce başa oğulları Talha ve Velit geçmiştir. İstiklal Savaşı'nda Ankara'yı destekleseler de devrimler döneminde sert eleştirilerde bulunmuşlardır.İstiklal Mahkemesi kararı ile 6 Mart 1925'te süresiz kapatılmıştı(Tokmakçioğlu, 2011: 204.).

İstanbul'da yayınlanan iki tane Son Telgraf gazetesi vardı. İsmail Safa ve Fevzi Lütüfî (Karaosmanoğlu) tarafından 14 Haziran 1924'te yayınlanan günlük gazeteydi. Başyazarı Sadri Ethem olan gazete Takrir-i Sükun Kanunu ile kapatılmıştı(Tokmakçioğlu, 2011: 192.).

Sebilürreşat dergisi İstanbul'da 1908'de İkinci Meşrutiyet'in hemen sonrasında tutucu ve İslamcı fikirler doğrultusunda yayınlanmıştı. Bir dönem Eşref Edip tarafından Sırat-ı Müstakim adıyla da yayınlandı. Yazarları arasında Mehmet Akif (Ersoy), Halim Sabit(Şibay), Babanzade Ahmet Raim, Mehmet Şemsettin (Gülaltay), Ebulula Martin gibi yazarlar bulunmaktaydı. 182. sayıdan sonra Sebilürreşat ismi ile Kastamonu, Ankara, Kayseri'de yayınlandı. Eşref edip farklı yollarla dergiyi 1963'e kadar yayınlamaya devam etti(Tokmakçioğlu, 2011: 184.).

Aydınlık Sadri Celal (Antel) tarafından çıkarılan aylık dergi.1 Haziran 1921 ile 12 Mart 1925 tarihleri arasında 31 sayı basılmıştır. Takrir-i sükun kanunu gereği kapatılan dergi de Dr. Şefik Hüsnü (Deymer), Vedat Nedim (Tör), Şevket Süreyya (Aydemir), Şevket Aziz (Kansu), Leman Sadrettin (Antel), Nazım Hikmet(Ran), Nizamettin Ali, Mustafa Suphi, Kerim Sadi, Yaşar Nezihe gibi isimler yazarlık yaptı(Tokmakçioğlu, 2011: 31.).

Celal Nuri (İleri) tarafından İstanbul'da yayımlanan ilk çıkarıldığında "Atı" adıyla çıkan 393. sayıdan sonra İleri adını alan gazeteydi. Celal Nuri haricinde Suphi Nuri ve Süleyman Nazif'te yazarlık yapmıştı. 1924'te kapandıktan sonra tekrar yayın hayatına döndü ise de uzun yayını sürmemişti(Tokmakçioğlu 2011:19-130.).

Vakit gazetesi Hakkı Tarık ve Asım(Us) kardeşlerin sahipliğinde , Ahmet Şükrü(Esmer)'in yazı işleri müdürlüğünde 17 Kasım1917 - 1956 arasında çıkartılan günlük gazeteydi. Ahmet Emin (Yalman)'ın başyazarlığında Ali Ekrem (Bolayır), Selim Ragıp (Emeç), Reşat Nuri (Güntekin), Halil Lütfi (Dördüncü), Halide Edip (Adivar), Ruşen Eşref (Ünaydın), Ziya Gökalp gibi yazarlar yazı yazmışlardı. Yetiştirdiği genç gazeteciler arasında Nurettin Artam, Nizamettin Naif Tepedelenlioğlu, Cevat Fehmi Başkurt gibi isimler yer almıştı. 1956'da Hakkı Tarık Us'un ölümüyle kapanan gazete 2006'da tekrar yayınlanmaya başlamıştı(Tokmakçioğlu 2011: 255.).

SONUÇ

Olağanüstü zamanların olağanüstü mahkemeleri olan İstiklal Mahkemeleri dönemin ihtiyaçları doğrultusunda kurulmuştu. Bu mahkemeler İstiklalini kazanmaya çalışan bir Milleti ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni olumsuz etkilemeye çalışan tüm yapılar yargılanmıştı. Bu makale de bu yapıların neler olduğunu, kimlerin hangi tavırları sergilediğini, hangi gazetelerin hangi siyasi yapılarda olduğunu ortaya koymaya çalıştık.

1920-1927 arasındaki gazetelerin fikir yapılarını, bu fikirlerin devlette nasıl bir etkiye sebep olduğunu, ihanete varan fikirlerin devlete ve halka yansımalarını gördük. Türkiye üzerinde isyanların, asker kaçaklarının, devrimlere karşı yapılan ayaklanmaların ve hatta Atatürk'e Suikast girişiminin ardında oluşan fikirlerde gazetelerin etkisinin olduğunu ortaya koyduk.

Bu dönemde İstiklal Mahkemeleri üzerine bir çok araştırma var. Fakat diğerlerinden farklı olarak bu mahkemeleri incelerken basının siyasete, sosyal hayata, ekonomiye etkilerini gördük. İstiklal Mahkemelerindeki yargılamalara baktığımızda Halkı, Devlet ekonomisini ve iç dış siyaseti ne derece olumsuz etkilediğini fark ettik. Bu isyanların oluşmasında da fikirsel hazırlık evrelerinde de o dönemdeki gazete, dergi ve Mecmuaların mahkeme kayıtları ile var olduğunu fark ettik.

Ağırlıkla incelenen 1923-1927 yılları arasına baktığımızda olumlu yazı yazarlar ile derecesizce eleştirenleri sayısal olarak karşılaştırdığımızda bir tarafta muhalif yayın yapan satış oranları ve imkanları yüksek Tanin, Tevhid-i Efkâr, İkdâm, Vakit, Vatan gazeteleri diğer tarafta yeni kurulmuş basım ve kağıt tedarikinde bile sıkıntılar yaşayan Hakimiyet-i Milliye, Anadolu'da Yeni Gün ve 1925 yılında kurulan Cumhuriyet gazeteleri bulunuyordu. Bu gazetelerin birbirleri ile yarışma ihtimalleri maddi olanaklar bakımından imkansızdı.

Olağanüstü bir zaman düşünün. Kurtuluş Savaşı ve sonrasında halkı bir düşünce etrafında tutmak istiyorsunuz. Halka ulaşmanın tek yolu da o dönemki yayınlar. Ulusal ve yerel bir çok gazete Milli Mücadele'yi ve Devrimleri kötülerken bunu yapabilir misiniz? İstiklal Mahkemeleri' de Milli Mücadele'ye ve devrimlere karşı olan Tüm grupların etkisiz hale getirilmesi için kuruldu. 1927 yılına

kadar da bu düşünce doğrultusunda hareket etti. Bu makalede yazılı olan tüm bilgiler bunu doğrular niteliktedir.

Bu bilgilere ulaşmak kolay olmadı. 1919-1927 arasındaki davalara konu olan tüm yayınlar tek tek incelendi ve davalarda yargılanan kişilerin tek tek analizleri yapıldı. Mahkemelerde yargılanan gazetecilerin her davadaki savunmaları tek tek çevrildi ve incelendi. Döneme ait birçok kitap okundu ancak bu makaleye alınabilecekler içinden seçilerek bu makale de yazıldı.

Okuyan herkesin bu makale de yeni bilgiler ve yeni düşünceler bulduğundan eminim.

OSMANLICA GAZETELER

- Tanin Gazetesi, “Büyük Millet Meclisi” Başlıklı Makalesi, 3 Kasım 1922, S.1.
 Tanin Gazetesi, Hüseyin Cahit, 1-25 Ekim 1923,S.1.
 Tanin Gazetesi, Hüseyin Cahit Yalçın, “Ordu Ve Siyaset” Makalesi, 4 Kasım 1924,S.1.
 Tanin Gazetesi,30 Ekim 1923,S.1.
 Tanin Gazetesi, Lütfi Fikri, 10 Kasım 1923,S.1.
 Tanin Gazetesi, Lütfi Fikri, 10 Kasım 1923,S.1.
 Tevhid-i Efkar Gazetesi, 2 Kasım1922, S.1.
 Tevhid-i Efkar Gazetesi, 3 Kasım 1922,S.1.
 Tevhid-i Efkar Gazetesi, Velid Ebuzziya, 22-30 Eylül 1923,S.1.
 Tevhidiî Efkar Gazetesi, 30 Ekim 1923, S.1.
 Tevhid-i Efkar Gazetesi, 20 Kasım 1922, S.1.
 Tevhid-i Efkar Gazetesi, 1 Mart 1924,S.1.
 Anadolu’da Yeni Gün Gazetesi,30 Ekim 1923,S.1.
 İkdâm Gazetesi, 30 Ekim 1923,S.1.
 İkdâm Gazetesi, Ahmet Cevdet, 26 Eylül1923
 İkdâm Gazetesi,19 Kasım 1922,S.2; 20 Kasım1922,S.1.
 İkdâm Gazetesi, Ahmet Cevdet, 7 Aralık 1923, S.1.
 Ahenk Gazetesi, 30 Ekim 1923,S.1.
 Hakimiyet-İ Milliye, 30 Ekim 1923, S.1.
 Hakimiyet-İ Milliye Gazetesi, “Türkiye’de Cumhuriyet Ve Doğululuk- Batılılık Meselesi” Makalesi, 27 Eylül 1923,S.1.
 Vakıf Gazetesi, “Tevfik Paşa’nın Telgrafına Cevap Verilmeyecek”Makalesi, 2 Kasım 1922, S.1.
 Vakıf Gazetesi, “Gazi’nin Hatıra Defterinden Bir Yaprak” Makalesi,10-15 Aralık 1925, S.1.
 Vakıf Gazetesi, “Gazi’nin Hatıra Defterinden Bir Yaprak” Makalesi, 10-15 Aralık 1925, S.1.
 Vatan Gazetesi 3-4-5 Mart 1924,S.1.
 Cumhuriyet Gazetesi, 26 Kasım1925,S.1.
 Cumhuriyet Gazetesi,15 Aralık 1925,S.1.
 Cumhuriyet Gazetesi,23 Aralık1925,S.1.

Osmanlıca kitaplar

- Şahin, 2016:490.
 Hüseyin Cahit Yalçın, Mukaddime, 1923:1-88.

KİTAPLAR

- Alpkaya. Faruk(2013); Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşu, İletişim Yayınları, İstanbul.
 Akyol. Taha(2012); Atatürk’ün İhtilal Hukuku, Doğan Yayıncılık, İstanbul.
 Aybars. Ergün(1982); İstiklal Mahkemeleri(1923-1927), Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 429, Ankara.
 Ayhan. Bünyamin(2009); Atatürk Ve Basın, Palet Yayınları, Konya.
 Avcı. Cemal(2007); İzmir Suikastı, İq Kültür Sanata Yayıncılık:216,İstanbul.
 Çulcu. Murat(1993); İstiklal Mahkemesinde Gazeteciler Davası (Hilafetin Sonu) C.I, Kastaş Yayınları, İstanbul.
 Çavdar. Tevfik(2013⁵); Türkiye’nin Demokrasi Tarihi(1839-1950), İmge Yayıncılık, Ankara.

- Demirel. Ahmet(2013); Tek Partinin İktidarı – Türkiye’de Seçimler Ve Siyaset (1923-1946), İletişim Yayınları: 1837, İstanbul.
- Ertan. Temuçin Faik(2012²); Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti, Siyasal Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Gevgelili. Ali(1990²); Türkiye’de Yenileşme Düşüncesi Sivil Toplum Basın Ve Atatürk, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Ilıkan. Selma Ve Ilıkan Faruk(2005); Ankara İstiklal Mahkemesi- Ankara İstiklal Mahkemesi’nde Cerayan Eden Su-İ Kask Ve Taklibi Hükümet Davası’na Ait Resmi Zabıtlar, Simurg Yayınları, İstanbul.
- Kabacalı. Alpay(1990); Geçmişten Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- Karaosmanoğlu. Yakup Kadri(2013⁷); Politikada 45 Yıl, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kocahanoğlu, Osman Selim(2012⁴); Atatürk’e Kurulan Pusu C.I, Temel Yayınları, İstanbul.
- Mango. Adrew (2017¹⁴), Atatürk Modern Türkiye’nin Kurucusu, Remzi Yayınları, İstanbul.
- Mazıcı. Nurşen(1984); Belgelerle Atatürk Döneminde Muhalefet(1919-1926), Dilmen Yayınları, İstanbul.
- Neziroğlu. İrfan (Tbm Başkanlığı İdari Teşkilatı Adına Yayınlayan) (2015); İstiklal Mahkemeleri(Kanun, Gerekçe Ve Genel Kurul Tutanakları) ,C.I, Tbm Yayınları , No:1 , Ankara.
- Neziroğlu. İrfan (Tbm Başkanlığı İdari Teşkilatı Adına Yayınlayan) (2015); İstanbul İstiklal Mahkemeleri C.Iı, Tbm Kütüphane Ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları , No:1 , Ankara.
- Nedim. Ahmet(Yayına Hazırlayan)(1993); Belgelerle İstiklal Mahkemeleri:1 Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları - 1926, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Örs. İbrahim(1984), Türk Basınında Cumhuriyet’in 60 Yılı, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- Özoğlu. Hakan(2016²); Cumhuriyet’in Kuruluşunda İktidar Kavgası, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Öztürk. Kazım(1995); Türk Parlamento Tarihi- Tbm- Iı. Dönem 1923-1927 C.I, Tbm Vakfı Yayınları, Ankara.
- Sancaktar. Fatih Mehmet(2009); Iı. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Milli Hakimiyet Düşüncesinin Gelişimi Hüseyin Cahit Örneği(1908-1925), Atam Yayınları, Ankara.
- Sevim. Ali, Öztoprak. İzzet, Tural. M.Akif(2006); Atatürk’ün Söylev Ve Demeçleri, Divan Yayıncılık, Ankara.
- Tokmakçioğlu. Erdoğan (2011); Türk Basının Tarihi, İsim Yayınları, Ankara.
- Tuncay. Mete(2015⁷); Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Turgut. Hulusi (Derleyen) (2005⁴); Atatürk’ün Sırdaşı Kılış Ali’nin Anıları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Türker. Hasan(2000); Türk Devrimi Ve Basın (1922-1925), Dokuz Eylül Yayınları, İzmir.
- Yalçın. Durmuş; Akbıyık.Yaşar; Özkaya. Yücel (2004); Türkiye Cumhuriyeti Tarihi C.I, Atam Yayınları, Ankara.

Makaleler

- Demirel. Yurdal(2016); “Şark İstiklâl Mahkemesinde Görülen Bir Dava: “Gazeteciler Davası”, İstiklâl Mahkemeleri Sempozyumu 10-11 Aralık 2015/Adıyaman, Atam Yayınları, Ankara.
- Eraslan. Cezmi(Eylül-Aralık 1998); “Atatürk Ve Cumhuriyet’in İlanı Üzerine Düşünceler”, Yeni Türkiye Dergisi C.4 S.23/24, İstanbul.
- Müftüoğlu. Mustafa(1998); “İstiklal Mahkemelerine Dair”, Yeni Türkiye Dergisi S.23-24, C.22, Cumhuriyet Yayınları, Ankara.

Yayınlanmış Tezler

- Ayten. Adem(2011); Türkiye’de Basın Ve Rejimi (Cumhuriyet Dönemi Basın İktidar İlişkileri Ve Basın Rejimi), Doktora Tezi, İstanbul Üniv. Yayınları, İstanbul.
- Dündar. Tahir(2014); Muhalefetin Bastırılması Açısından İstiklal Mahkemeleri Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Yayınları, Diyarbakır.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRENİM GÖRDÜKLERİ YERDE YEREL GAZETE
OKUMA ALIŞKANLIĞI: MERZIFON İLÇESİ ÖRNEĞİ**
THE LOCAL NEWSPAPER READING HABIT OF UNIVERSITY STUDENTS WHERE THEY
PLACE OF STUDY: THE EXAMPLE OF MERZIFON COUNTY

Akın AY

Öğretim Görevlisi, Amasya Üniversitesi Merzifon Meslek Yüksekokulu, Gazetecilik ve Habercilik Bölümü, (Sorumlu Yazar)

Emin AKIN

Öğretim Görevlisi, Amasya Üniversitesi Merzifon Meslek Yüksekokulu, Gazetecilik ve Habercilik Bölümü

Emre DAŞAR

Öğretim Görevlisi, Amasya Üniversitesi Merzifon Meslek Yüksekokulu, Gazetecilik ve Habercilik Bölümü

ÖZET

Medyanın sayılan işlevlerinin başında gelen kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu bilgilendirme görevi yalnızca ulusal ölçekli yayınların geniş sınırlarından bildirmez. Yurttaşların büyük kısmı için ilginçlik, önemlilik ölçütünü taşıyan, malumat sahibi olmak maksadıyla erişmeyi hedefledikleri enformasyonun büyük oranı ulusal medya için üretilen haber, söyleşi, röportaj gibi medya ürünlerinden oluşurken, ilginç ve önemli olma durumunun daha yakındaki hadiseler için de özel bir ilgiyi doğurduğunu, bunun da hedef küçültmüş yayınları mecbur kıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bir bölgenin, şehrin ya da daha küçük idari birim olarak ilçenin ürettiği olay ya da gelişmelerin tüm yurdu ve yurttaşları ilgilendirmemesi, ortadaki enformasyonun haber değerini yerel yayınlar düzeyinde düşünmeyi gerektirmektedir. Merak duygusunu, bilme, öğrenme arzusunu içinde taşıyan insan için küresel ya da ulusal çaptaki haberleri tüketme isteği, yakın çevresinde cereyan eden olaylar için de geçerlidir. Etkisi kendi çevremizle sınırlı kalan kamu hizmetleriyle ilgili bilgi almak, yerel yönetimlerin faaliyetlerinden haberdar olmak, dahası bunların sağlıklı ve doğru biçimde işleyip işlemediğini ayrıntılı ve sürekli denetleyebilmek daha ziyade yerel medya sayesinde mümkün olabilmektedir. Yerel gazete ve televizyonlarda mesleğini icra eden gazetecilerin yerel yöneticilerle ve o mahaldeki toplumla doğrudan ve devamlı ilişki içerisinde olması da, yaşanan çevreyle ilgili haberlere derinlik kazandırmakta, enformasyonun sürekliliğini sağlamaktadır. Yerel medyanın önemi, belli bir bölgeyle ilgili ulusal medyada yer bulamayacak çok sayıda haberin, doğrudan o bölgede yayınlanan medya için, o bölgeyle ilgili haberlerin peşinde koşan gazeteciler tarafından organize edilmesinden ileri gelmektedir.

Bu çalışma, yaşanan çevreyle ilgili mahalli haberlere duyulan ilginin bölgenin yalnızca devamlı ikamet edenleriyle sınırlı olmadığını varsayarak, üniversite eğitimi için şehir değiştirmiş öğrencilerin yerel medyayı takip etme alışkanlığı üzerine tespitte bulunmayı amaçlamıştır. Amasya'nın yaklaşık 72 bin nüfuslu Merzifon ilçesinde kurulu Amasya Üniversitesi Merzifon Meslek Yüksek Okulu öğrencileri arasında yapılan araştırmada, ilçedeki dört yerel gazetenin okunma/takip edilme oranı saptanmış ve Merzifon ilçesi özelinde elde edilen veriler üzerinden üniversite öğrencilerinin yerel gazete okuma alışkanlığı hakkında söz alınmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Medya, Yerel Medya, Yerel Gazete

ABSTRACT

The task of creating public opinion and informing the public, which is one of the functions of the media, does not only report from the broad boundaries of national-scale publications. While the majority of the information they aim to access for the purpose of having information, which is of interest to the majority of citizens, consists of media products such as news, interviews and interviews produced for the national

media, it is not wrong to say that its interesting and important status leads to a special interest for the nearby events, which in turn obliges The fact that the events or developments produced by a region, city, or district as a smaller administrative unit do not concern the entire country and its citizens requires thinking about the news value of the information in the middle at the level of local publications. The desire to consume global or national news is also true for the events that take place in the immediate vicinity, for the person who has a sense of curiosity, a desire to know, a desire to learn. Rather, it is possible to get information about public services whose impact is limited to our own environment, to be aware of the activities of local governments, and also to be able to continuously monitor whether they are functioning in a healthy and correct manner, rather than through the local media. The fact that journalists who perform their profession in local newspapers and televisions have a direct and continuous relationship with local managers and the community in that neighborhood also gives depth to the news about the environment in which they live and ensures the continuity of information. The importance of local media comes from the fact that a large number of news about a particular region that cannot be covered in the national media are organized by journalists who are pursuing news about that region directly for the media published in that region.

This study aimed to determine the habit of students who have changed cities for university education to follow local media, assuming that the interest in local news about the environment is not limited to permanent residents of the region. The survey conducted among students of Amasya University Merzifon Vocational School established in the Merzifon District of Amasya with a population of about 72 thousand, determined the reading/tracking rate of four local newspapers in the district and asked to be mentioned about the habit of university students reading local newspapers through the data obtained in the Merzifon district

Keywords: Media, Local Media, Local Newspaper

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRENİM GÖRDÜKLERİ YERDE YEREL GAZETE OKUMA ALIŞKANLIKLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME DENEMESİ

Medyanın haber verme, bilgilendirme ve kamuoyu adına güç odaklarını denetleme görevinden söz açıldığında daha ziyade yaygın medya aklı gelmektedir. Ulusal çapta yayın yapan ve yurdun her yerinde aynı anda okunma/izlenme olanağı veren gazeteler ve televizyonlar, büyük kitleleri yurtta ve dünyada cereyan eden olaylar ve gelişmeler hakkında bilgi sahibi ettiği gibi, bunlarla ilgili yorumların, açık oturumların takip edilebildiği, otoritelerin konu hakkında ne düşündüğü ve tahminlerinin ne olduğu, siyasi iktidarın ne gibi politikalar ürettiği, kararlar aldığıyla ilgili de enformasyona hızlı ve çoğu kez ücretsiz olarak erişilebilmesine olanak sağlamaktadır. Üstelik bütün bunların yanı sıra istenildiğinde bir eğlence aracı, boş vakit geçirme mecrası olarak da kullanılabilir.

Yaygın/ulusal medyanın kullanımı ve bu kanallardan üretilen haber, film, dizi, eğlence programları ve en nihayetinde okuyucuyu/izleyiciyi toplayıp getirip bağladığı reklamların tüketimi, sahip olunan teknik ve ekonomik organizasyonun boyutu düşünüldüğünde yaygın/ulusal medya kitlelerin tercih sıralamasında kendisini öneleyecektir. Bu öncelik içerisinde çok sesli ve özgür bir basın aramak, demokratik sistemin denetleyici ve dengeleyici bir unsuru olarak medyanın görevini yerine getirmesini ummak her yurttaşın olağan hakkıdır. Demokratik siyasal sistemlerin niteliği yalnızca anayasaların söz konusu ülkenin vatandaşlarına verdiği haklarla tartılabilen, farklı türden yasaların evrensel insan hakları ölçütlerine yaklaşmasıyla ölçülebilen ve siyasi nutuklara kulak kabartarak tespit edilebilen bir olgu değildir. Demokrasi ve çok seslilik gibi bir sistemin niteliksel tartımı için çok yönlü bir değerlendirmeyi göze almak gerekir. Bu değerlendirmenin belirleyici duraklarından birini ise medya oluşturmaktadır. Hakkında hiçbir fikrinizin bulunmadığı bir ülkenin yalnızca medyası üzerinde yapacağınız fazla etraflı olmayan bir tetkikin kestirme sonuçları bile o ülkenin siyasi atmosferi, ekonomik göstergeleri ve kültürel iklimi hakkında önünüze doyurucu bilgiler koyabilir. Demokrasilerin vazgeçilmez kaidesi olan çoğulculuğun varlık derecesi, siyasi karar alma süreçlerine yapılan katkının çeşitliliğinden okunabileceği gibi, medyada dolaşıma giren söylemlerin fazlalığından, ötelenen tutumların çokluğundan da tespit edilebilir. Söylemlerin özgürce dolaşıma girmesi, çoksesliliğin esas alınması her ne kadar toplumsal uzlaşmayı ya da doğru kararlar vermeyi garantilemese de (Keane, 1999: 58), kitleleri olabilecek en iyi karara yaklaştıracak aklın birikmesine yardımcı olmaktadır.

Çok sesli medya tartışmaları üzerine söz alırken, medya tüketiminde tercihlerin hangi saiklerle belirlendiği ve tutumları değiştirip dönüştüren enformasyonun alındığı kanalları okuyucunun/izleyicinin neye göre seçtiği hususuna eğilirken farklı noktalara ışık tutacak değişkenlerle çalışılmaktadır. Ne ki bu değişkenler genellikle ulusal medya tüketiminin ön kabulüyle belirlenmekte, araştırmalar yaygın medyanın etrafında biçimlenmektedir. Yerel medyanın çok sesli demokrasilerin önemli bir kolunu oluşturduğu, yayın bölgesindeki sorunları araştırıp aktarmakla kıymeti yadsınamaz bir vazifeyi üstlendiği; medyanın yerel düzeyde de, bilhassa yerel yönetimler için denetleyici bir organ, ülke demokrasisi için taşıyıcı unsur olduğu (Kayacan, 1996: 74) çoğu kez gözden kaçırılmaktadır. Dahası, yalnızca bölgedeki kamu kurumları ve yerel yönetimlerin icraatları ve tasarrufları hakkında bilgi vermekle kalmayıp, kamunun ihtiyaçlarını da yetkililere ulaştıran bir araç; yerel yöneticilerin haberdar oldukları kamu ihtiyaçlarını karşılamak adına ürettikleri hizmetin duyurulması için ulusal medyadan daha konsantre bir mecra işlevi gördüğü de unutulabilmektedir (İnuğur, 1993: 23). Yerel medyayı tanımlarken, belirli bir bölgede yaptığı yayınlarla yerel unsurları ve sorunları ortaya çıkardığının altı çizilebilir. Yayın sahasını konu edinen haber ve yorumlarla sorunlar üzerinde yerel yöneticilerin dikkatini toplayan, yöre halkı ile mahalli idareler arasında bağlantı kuran, halkı yakın çevresinde olup bitenler hakkında bilgilendiren, yerel kamuoyu oluşturan, katılımcı demokrasinin gelişimini sağlayan kitle iletişim araçları yerel medya kuruluşlarını oluşturmaktadır (Kurtbaş vd., 2009: 22). Yerel medyada gazetecilik yapan meslek mensuplarının yerel yöneticilerle ve o mahaldeki toplumla bir süreklilik içerisinde irtibatla olması, üretilen haberin toplumda yönetenler ve yönetilenler katındaki önemini artırmaktadır. Yerelleşen iletişim kaynakları, yerel meseleleri geniş bir paydanın içinde yok etmemekte, sözgelimi bir ilçenin ahalisi için tüm yurttaşların ortak gündeminden ayrı bir yerde onlara gündem değeri katmaktadır.

Bütün bu bahsedilen önemli görevleri arasında Türkiye’de yerel medyanın karşı karşıya bulunduğu sorunlar, görevini yerine getirirken elbette bazı aksamaları da göze almayı zorunlu kılmaktadır. Profesyonel kadro eksikliği, fiziki altyapı yetersizliği, kötü baskı teknikleri, yenilikçi olmaktan uzak sayfa tasarımları, reklam gelirlerinin azlığı, üslup ve Türkçeyi doğru kullanma sorunları, habercilik kurallarına uyulmaması yerel medyanın yayın karakterinde yapısal sorunlar olarak ilk elden sayılabilecekler arasındadır (Temiztürk’ten aktaran Pırlant, 2016: 27). Fakat demokrasi ve çokseslilik bağlamında düşünüldüğünde yerel medyanın tepelerindeki duman, ulusalın dağlarındaki kardan görece daha kolay aşılacak bir zorluktur.

Bu çalışma yerel medyadan okuyucu olarak ne ölçüde istifade edildiği sorunsalına yazarlarının mensubu olduğu üniversite içinden alınan örneklerle bakmayı amaçlamıştır. Ulusal medyaya gösterilen ilgilinin benzer sebeplerle yerel medyaya da gösterildiği varsayımıyla, insanın sürekli ya da uzunca bir süre yaşadığı çevreyle ilgili gelişmelerin yerel medya üzerinden takip edilme oranı belirlenmeye çalışılacaktır. Zira tüm ulusu ve yurdu ilgilendirmeyen enformasyonun da kendi dar çevresi içinde, yankısı sınırlı bir medya kurumunda haber değeri taşıması, hem içerik hem de kurumlar nezdinde sorunsallar oluşturmakta, medyayı yerel düzeyde anlama çabası başta iletişim disiplini içinde çeşitli akademik çalışmaların konusu olmaktadır.

Çalışmada, Amasya Üniversitesi Merzifon Meslek Yüksekokulu’nda sosyal bilimler alanından Gazetecilik ve Habercilik Bölümü ile Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü; fen bilimleri alanından ise İnşaat Bölümü ile Elektronik ve Otomasyon Bölümü seçilerek toplam 131 öğrenciye uygulanan anket çalışmasıyla üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri yerde yerel medya tüketim alışkanlıkları tespit edilecektir. Araştırmanın yapıldığı Amasya’nın 72 bin nüfuslu bir ilçesi olan Merzifon’da haftalık ve günlük yayımlanan dört yerel gazete bulunmaktadır.

Ankette Deneklere Yöneltilen Sorulara Verilen Cevapların Dağılımı**Cinsiyet**

Ankete katılanların yüzde 55'i erkek yüzde 45'i kadındır.

Cinsiyet	Sayı	Oran
Erkek	72	% 55
Kadın	59	% 45
Toplam	131	% 100

Yaş

Deneklerin yaklaşık yüzde 80'inin 19-25 yaş aralığında bulunduğu gözlenmiştir.

Yaş Aralığı	Sayı	Oran
19-25	104	% 79,4
26-35	24	% 18,3
36-45	3	% 2,3
Total	131	% 100

Bölüm

Anket, dört farklı bölümden öğrenciye uygulanmıştır.

Bölümler	Sayı	Oran
Gazetecilik ve Habercilik	44	% 33,6
Büro Hizmetleri ve Sekreterlik	33	% 25,2
İnşaat	29	% 22,1
Elektronik ve Otomasyon	25	% 19,1
Toplam	131	% 100

Gündem Takibi

Deneklerden yaklaşık yüzde 94'ü gündemi takip ettiğini belirtmiştir.

Cevap	Sayı	Oran
Evet	123	% 93,9
Hayır	8	% 6,1
Toplam	131	% 100

Düzenli Gazete Okuma Alışkanlığı

Düzenli gazete okumayanlar yaklaşık yüzde 66 oranındadır.

Cevap	Sayı	Oran
Evet	44	% 33,6
Hayır	87	% 66,4
Toplam	131	% 100

Yerel Gazete Okuma Sıklığı

Deneklerin yalnızca yüzde 36'sı bir yerel gazeteyi her zaman okuduğu cevabını vermiştir.

Cevap	Sayı	Oran
Her zaman	36	% 27,5
Çoğu zaman	3	% 2,3
Bazen	92	% 70,2
Toplam	131	% 100

Yerel Gazetelere Ayrılan Zaman

Deneklerin yaklaşık yüzde 21'i yerel gazeteleri okumaya 30 dakikadan az zaman ayırdığını söylerken, yaklaşık yüzde 79'u 30-60 dakika arasında zaman ayırdığını belirtmiştir.

Cevap	Sayı	Oran
30 dk'dan az	28	% 21,4
30-60 dk	103	% 78,6
Toplam	131	% 100

Şehrinizle İlgili Bilgiyi Nereden Edinirsiniz?

Deneklerin yaklaşık yarısı, şehrine ilişkin bilgiyi ulusal gazetelerden edindiği cevabını vermiştir. Yerel gazeteyi tercih edenlerin oranı ise yüzde 40'tır.

Cevap	Sayı	Oran
Yerel Gazete	40	% 30,5
Yerel TV	25	% 19,1
Yakın Çevre	9	% 6,9
Ulusal Gazete	49	% 37,4
Ulusal TV	8	% 6,1
Toplam	131	% 100

Yerel Gazetelerin Yerelin Sorunlarını Yansıtma Gücü

Deneklerin yüzde 63'ü, yerel gazetelerin yerelin sorunlarını yansıtma olanağı hakkında fikri olmadığını belirtirken yüzde 58'i yansıttığı yönünde beyanda bulunmuştur.

Cevap	Sayı	Oran
Kesinlikle yansıtıyor	58	% 44,3
Yansıtıyor	10	% 7,6
Fikrim yok	63	% 48,1
Toplam	131	% 100

Yerel Gazetelerin Kanaatlerin Değişimine Etkisi

Deneklerin yaklaşık yüzde 78'i yerel gazetelerin okurların kanaatlerinde etkili olduğunu düşünmektedir.

Cevap	Sayı	Yüzde
Her zaman	8	% 6,1
Çoğu Zaman	102	% 77,9
Bazen	17	% 13
Hiçbir zaman	4	% 3,1
Toplam	131	% 100

Katılımcıların Yerel Gazete Okuma Nedenleri

Denekler, yerel gazete okuma nedenlerinin yüzde 70 oranında yerel gündemi takip etme isteği olduğunu ortaya koymuştur. Bunu, yerel siyasete ilişkin ilginin takip ettiği görülmektedir.

Cevap	Sayı	Yüzde
Yerel gündemi takip etme	70	% 53,4
Yerel Siyaset-Siyasetçi Takibi	52	% 39,7
Şehirdeki Yanlış Uygulamalar	9	% 6,9
Toplam	131	% 100

Yerel Düzeyde Halkı Yönlendirmede En Etkili Araç

Katılımcıların yaklaşık yüzde 89'u, yerelde halkı yönlendirme yönünde en etkili aracın yerel televizyonlar olduğunu belirtmiştir.

Cevap	Sayı	Oran
Yerel gazete	14	% 10,7
Yerel TV	117	% 89,3
Toplam	131	% 100

SONUÇ

Üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri yerde yerel gazete okuma alışkanlıklarını ölçmek üzere yapılan bu çalışmada, Merzifon Meslek Yüksekokulu'nun dört farklı bölümünden toplamda 131 öğrenci üzerinde yüz yüze anket yöntemi uygulandı. Çoğunluğu 19-25 yaş aralığında bulunan deneklerin yaklaşık yüzde 94 oranında gündemi takip ettiğini belirtmesi, etrafında olup bitenlerle ilgili enformasyon edinimine ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Fakat gündemi takip etme alışkanlığının oldukça yüksek bir oranda çıktığı araştırmada, deneklere düzenli gazete okuma alışkanlığı sorulduğunda, okuyorum cevabının yaklaşık yüzde 34'te kaldığı gözlemlendi. Bu durum, gündeme ilişkin haberlerin gazete sayfalarından okunma tercihinin düşük olduğu sonucuna götürmüştür. Deneklere gazete okuma sıklığı yerel gazeteler için sorulduğundaysa yüzde 36'sı her zaman bir yerel gazeteyi okuduğu cevabını vermiştir.

Denekler, neredeyse yarı oranında, yaşadıkları şehirle ilgili bilgileri ulusal medyadan aldıklarını belirtmiş, bunun için yerel gazeteleri tercih edenlerin oranı yüzde 40'da kalmıştır. Yerel gazetelerin yayın yaptıkları bölgenin sorunlarını yansıtmaya olanağı sorulduğunda ise katılımcıların yüzde 63 oranında bir fikirlerinin olmadığını beyan ettiği gözlemlenmiştir. Yerelin sorunlarını kamunun gündemine yerel gazetelerin yansıtabildiğini söyleyenler ise yüzde 58 oranındadır. Okurların kanaatlerini etkileme noktasında ise yerel gazetelerin gücüne yaklaşık yüzde 78 gibi yüksek bir oranla çoğu zaman inandıklarını söylemişlerdir. Denekler, yerel halkı yerel gazetelerden çok yerel televizyonların etkilediği hususunda yaklaşık yüzde 90 oranında hemfikir olmuşlardır. Yerel gazete okumalarındaki nedenlerin altında ise yüzde 70 ile yerel gündemi takip etme gayesi ve yüzde 52 ile yerel siyaset ve siyasi aktörler hakkında bilgi edinme isteğinin yattığı tespit edilmiştir.

Yapılan araştırma sonucunda incelemeye konu olan denekler göstermiştir ki, ulusal medya yerelin takibi noktasında da en çok tercih edilen mecra olmaktadır. Yerel medyayı takip eden deneklerin amacı yüksek oranda yerel gündemi takip etmek içindir. Yerel medyanın yaşanan yerin sorunlarına, bu yerdeki her türden gelişmeye daha yakın bir mesafede durduğu bilinci henüz üniversite öğrencileri arasında yaygın değildir. Öte yandan, yereldeki haberlerin etkisinin yerel gazetelerden çok yerel televizyonlarda yüksek olduğunu söyleyen deneklerin, gündemi takip etme yönünde bir tutumları olduğu halde gazete okuma sıklığının düşük olması, ulusal çaptaki haberleri de gazetelerden ziyade televizyonlardan takip ettiği olasılığını güçlendirmektedir.

Yerel gazetelerin, yayımlandıkları bölgede yaşayanlar tarafından, o bölgeyle ilgili enformasyonun öncelikli takip mecrası olması için hâlâ kat edecekleri uzun bir yol bulunmaktadır. Gazetecilik mesleğinin eğitimini akademik düzeyde almış personel tercihi, içerik sorunlarının çözülmesi yönünde atılacak ilk adım olarak düşünülmektedir. İletişim fakülteleri ve meslek yüksekokullarının ilgili bölümlerinden mezun olan çok sayıda öğrencinin mesleğe ilişkin akademik bilgilerini uygulamaya dökebilecekleri yerel gazeteler, okuyucunun yanı başındaki enformasyon için de gözünü ulusal medyaya dikmesine sebep olan içerikteki nitelik sorunlarının çözümü adına önemli bir başlangıçtır.

KAYNAKÇA

1. İnüç, M. Nuri (1999), Basın Yayın Tarihi, İstanbul: Der Yayınları.
2. Kayacan, İsa (1996), Basınımızın Anadolu Cephesi, Ankara: Ece Yayınları.
3. Keane, John (1999), Medya ve Demokrasi, çev. Haluk Şahin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
4. Kurtbaş, İhsan; Doğan, Adem; Göker, Göksel (2009), Yerel Medya Sorunsalları ve Sektör Çalışanlarının Sorunlara Bakışları “Elazığ İli Örneği”, Erciyes İletişim Dergisi, Sayı: Temmuz, 2009, ss. 20-41.
5. Pırlant, Tuğba (2016), Rize Yerel Basınında Öteki’nin Temsili, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
6. Temiztürk, Hakan (2015), Yerel Basın: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Yayımlanmamış Ders Notu.

Ek 1: Anket Soruları**Cinsiyet**

Erkek Kadın

Yaş

19-25 26-35 35-45 46- 55

Bölüm

Gazetecilik ve Habercilik Büro Hiz. ve Sekreterlik İnşaat Elektronik ve Otomasyon

Gündemi takip eder misiniz?

Evet Hayır

Düzenli olarak yerel gazete okur musunuz?

Evet Hayır

Yerel gazeteleri hangi sıklıkla okuma ihtiyacı duyuyorsunuz?

Her Zaman Çoğu Zaman Bazen Hiçbir Zaman

Yerel gazete okumaya ne kadar süre ayırıyorsunuz?

30 dakikadan az 30 dk - 60 dk 61 dk - 120 dk 121 dk- 180 dk 181 dk ve Üzeri

Şehrinize yönelik bilgileri hangi kaynaklardan edirsiniz?

Yerel Gazete Yerel Televizyon Aile Yakın Çevre Ulusal Gazete Ulusal Televizyon

Yerel Gazetelerin Kentin Sorunlarını Yansıtabilme Gücüne İlişkin Görüşünüz Nedir?

Kesinlikle Yansıtıyor Yansıtıyor Fikrim Yok Yansıtmıyor Hiç Yansıtmıyor

Yerel gazetelerin kanaatlerin değişimine etkisi nedir?

Her Zaman Çoğu Zaman Bazen Hiçbir Zaman

Yerel gazete okuma nedeniniz nedir?

Yerel gündemi takip etme fırsatı buluyorum
 Şehrin kültür ve sanat hayatına dair bilgi sahibi oluyorum
 Yerel siyaset ve siyasetçilere ilişkin bilgi ediniyorum
 Şehirdeki yanlış uygulamalar hakkında bilgileniyorum
 Belediyelerin faaliyetleri hakkında bilgi ediniyorum
 Haber ihtiyacında yerel gazetelerden yararlanıyorum
 Sıkıntılardan uzaklaşarak rahatlamama yardımcı oluyor

Yerel düzeyde halkı yönlendirmede en etkin kitle iletişim aracı

Yerel Gazete Yerel Televizyon Yerel Radyolar Hiçbiri

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

AYAŞLI ile KİRACILARI'NDA AHLÂK SORUNSAĞI
MORAL PROBLEM IN AYAŞLI ile KİRACILARI

Gökay DURMUŞ

Doç. Dr., Kafkas Üni. Dede Korkut Eğitim Fak. Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Böl.

ÖZET

Memduh Şevket Esendal, Cumhuriyet dönemi hikâye ve romanımız açısından önemli bir isimdir. Çehov tarzı hikâyenin ilk temsilcisi olması bir yana, Esendal, işlediği tem ve muhteva açısından da öncü bir yazardır. O, geniş halk yığınlarının sıradan yaşamlarındaki vak'a ve durumları, sade, basit, ve gerçeğe en uygun haliyle işlerken, bu toplumun bir üyesi olduğunu hissettirir. Bu nedenle eserlerinde dil ve üslup da halka, halkın dili kullanım biçimine uygundur.

Esendal'ın yayımlanmış üç adet romanı söz konusudur. Yazar, hikâyelerinde olduğu gibi romanlarında da toplumsal yaşantımızın aksayan yönlerini mercek altına alır. Ama bunu yaparken büyük veya olağanüstü krizler, durumlar kurgulamaz. Belirlediği yanlışları, sakın bir ton kullanarak kahramanları aracılığı ile derinleştiren yazar, bunlardan arınma yöntemlerini de yine kahramanlarının yaşamlarını sergileyerek işler. Dolayısıyla onun tüm anlatılarında, yanlış ve kötü unsurların paralelinde yürüyen iyi ve doğru unsurlar bulunur. Esendal, bu zıt unsurlar arasında bir denge yakalayabilmiş olması ile de başarılı bir yazardır.

Ayaşlı ile Kiracıları, Esendal'ın en bilinen romanıdır. Roman, Ankara'nın, dolayısıyla Cumhuriyet'in yeniden yapılanma sürecindeki ülke insanının problemlerine odaklıdır. Yazarın bir apartmanda bir araya getirdiği kahramanları, farklı kesimlerden olmalarına rağmen, hayata aynı pencereden bakan insanlardır. Şöyle ki apartmanın tüm sakinleri, eski yaşam tarzlarının yerine yeniyi kurmaya çalışırken ahlâken sarsıntılar yaşamaktadırlar. Bu çalışma *Ayaşlı ile Kiracıları*'nda dikkatli ve maksatlı şekilde sergilenen söz konusu ahlâkî dejenarasyonun boyutlarını tahlile yöneliktir. Roman kahramanlarının; namus, evlilik, kumar, para gibi mefhumlara bakışı ekseninde ilerleyen tahliller, roman sonunun umut vadetmesine benzer şekilde, romandaki ahlâkî dejenarasyonun geçici olduğuna ortaya koymaktadır. Bu yönüyle *Ayaşlı ile Kiracıları*'nın okura her dönemde ulaşabilecek türden mesajlar içerdiğini tespit etmiş olmak önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Memduh Şevket Esendal, roman, *Ayaşlı ile Kiracıları*, Sosyal Yapı, Ahlâk

ABSTRACT

Memduh Şevket Esendal is an important figure for our Republican story and novel. Aside from being the first representative of the Chekhov style story, Esendal was also a pioneer in terms of his theme and content. He makes you feel that you are a member of this society while he processes simple, plain and truthful situations in the ordinary lives of large masses of people. For this reason, the language and style in his works are appropriate to the people and to the way people use the language.

Esendal has three published novels. The author examines the defective aspects of our social life in his novels, as in his stories. But while the author does this, he tries not to fictionalise big and extraordinary crises and situations. The author deepens the mistakes he has identified through his heroes by using a calm tone and processes his purification methods by exhibiting the lives of his heroes. Therefore, in all his narratives, there are good and right elements that walk in parallel with the wrong and bad elements. Esendal is a successful writer with his ability to find a balance between these opposing elements.

Ayaşlı ile Kiracıları is Esendal's best-known novel. The novel focuses on the problems of the people of Ankara and thus the countryman during the restructuring process of the Republic. The heroes that the author brought together in an apartment are people who look at life from the same window, even though they are from a different class. That is to say, all the inhabitants of the apartment are experiencing moral concussions as they try to replace the old lifestyles with the new. This study aims to analyse the dimensions of this moral degeneration which is carefully and purposefully displayed in *Ayaşlı ile Kiracıları*. Analysis of the heroes' views on concepts such as honour, marriage, gambling and money reveals that the moral degeneration in the novel is temporary, as the promises of the end of the novel. In this respect, it is important to note that *Ayaşlı ve Kiracıları* contain messages that can reach the reader at any time.

Keywords: Memduh Şevket Esendal, novel, *Ayaşlı ile Kiracıları*, Social Structure, Moral

GİRİŞ

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında Çehov tarzı hikâyenin ilk temsilcisi olarak kabul edilmesine paralel biçimde, daha çok hikâyeleriyle ön planda olan Memduh Şevket Esendal'ın, yayımlanmış üç romanı bulunmaktadır. Bunların ilki *Miras* ve üçüncüsü *Vassaf Bey*, müsveddeleri ve tefrikaları daha sonra bir araya getirilmek suretiyle yayımlanan eserlerdir. *Ayaşlı ile Kiracıları* ise Esendal hayatta iken yayımlanmış tek romanıdır. Önce *Vakit* gazetesinde tefrika edilen roman, ilk baskısını 1934'te yapar. Birtakım yanlışların ve eksiklerin bulunduğu bu baskıda yazar, M. Ş. İmzasını kullanır. (Uyguner, 1989: 65) Roman uzun müddet edebiyat dünyasında ilgi çekmez. 1942'de CHP roman armağanı alması ise hem roman hem yazarı için bir dönüm noktası olur. Birçok eleştirmen romanı tahlil eder, Esendal'ın daha iyi tanınması adına uğraş verir. *Ayaşlı ile Kiracıları* daha sonra dizi olarak televizyona da uyarlanır.

Ayaşlı ile Kiracıları imparatorluktan ulus devlete geçiş sürecine tanık olan bürokrat bir yazarın; eskiye, içinde bulunulan sürece -ve sezdirilmek suretiyle geleceğe- yönelik tespit ve tahlillerini içerir. Eserde üç devri aynı potada harmanlama çabası, şahıs kadrosunu ve değinilen meseleleri zenginleştirmiştir. Bu durum, yazarı, aynı anlatı içinde toplumun kabuk değiştirme ve yeniyi kurma yolunda yaşadığı sancıları resmetme çabasına taşımıştır.

Romanın Olay Örgüsü

Bilindiği gibi edebî eserlerde okunurluğu sağlamanın bir yolu da entrik dokuya yönelik kimi uygulamalardır. Sanatkârlar bu yolda çeşitli çatışmalar kurgular, düğümler atar, çözümler/çözumsuzlükler sunar ve okurun ilgisini canlı tutmaya çalışır. Öyle ki zıt güçler, karakterler, ideolojiler, tarzlar arasında kurgulanan ilişkiler ağı, edebî eserlerin var olma biçim ve nedenlerinden biri haline gelir.

Ayaşlı ile Kiracıları bahsi geçen genel uygulama biçimine uymayan vak'a örgüsü ile ilginç bir eserdir. Elbette ki bu eserde de olay örgüsü var olabilsin diye kurgulanan vak'alar bulunmaktadır. Fakat yazar bunları, günlük hayatın içinde karşılaşılabilecek sıradan durum ve olaylarmış gibi sunar. O, eserinde; büyük kırılmalar, olağanüstü durum ve krizler yaratmadan sakin seyreden bir entrik yapı kurar. Bahsi geçen sükûnetin bir nedeni de romanda, vak'a zamanı ile anlatma zamanı arasında mesafe olmasıdır. Şöyle ki romanın anlatıcı kahramanı olan banka memurunun, Baba lakabıyla anılan Ayaşlı'nın oda oda kiraya verdiği apartmanına taşınmasıyla başlayan romanda, vak'alar, kahraman bu apartmana gelmeden önce yaşanmıştır. Kahraman anlatıcı gözlemlediği ve gözlemlemeye/tanımayla başladığı bu apartman sakinlerini ya hatıralarından ya da başkalarından duyduğu bilgilerle tanıtmaktadır. Böylece o Cevdet Kudret'in de belirttiği gibi, "bir kişinin bir tek serüveni yerine, bir çevre içinde birçok kişilerin serüvenlerini" anlatmış olur. (1987: 425)

Örneğin otuz beş bölüm üzerine kurulu romanın, özellikle ilk on bölümü, apartman sakinlerini, onların geçmişte ve aktüel zamandaki yaşamlarını ve aralarındaki ilişki yumağını sergileme çabasının ön planda olduğu bölümdür. Bu nedenle bu ilk on bölüm romanın giriş bölümü olarak kabul edilebilir. Romanın girişinde tanıtılan bu insanların ortak özelliği; birtakım ahlâkî değerleri kaybetmiş, hızlı bir dejenerasyon sürecine girmiş, kirli ve tehlikeli ilişkiler içindeki kimseler olmalıdır. Yazar bu insanları "bugüne kadar

alıp getiren tarihi-sosyolojik oluşlarıyla izlediğini gösteren bir derinlik” içinde sunar. (Alangu, 1968: 183)

Romanın ana gövdesinde cereyan edecek durum ve vak’alara zemin hazırlama kaygısıyla kurgulandığı düşünülebilecek bu giriş bölümünden sonra, yaklaşık yirmi ikinci bölüme kadar, anlatıcı kahraman odak noktadadır. Hadiseler, diğer kahramanların yaşamındaki gelişmeler, hatta romana dahil olan yeni kahramanlar ve eğilimleri de onun merkezde olduğu bir daire içinde gerçekleşir. Kumar, namus, evlilik, bürokrasi gibi ana temler eşliğinde ilerleyen bu bölümde apartmanın her odasında birbirine benzeyen çözümler yaşanmaktadır. Kimi apartman sakinleri yok oluşun eşiğine gelir, kimileri apartman dışında, fakat eski tarzlarını sürdürdükleri yaşamlar kurmaya çalışırlar. Kahraman anlatıcı ise onların kirli ilişkilerinden ve bu ilişkilere adının karışmamış olmasından sıkılır. (s. 151, s.160) Özellikle Cavide olayındaki yanılığısından ve gayri meşru aşkı Turan’ın apartmandan ayrılmasından sonra o, arınma ve doğruyu arama sürecine girer.

Doğru, önce bireylerin, ardından toplumun, her alanda etik değerlere bağlılığıdır. Örneğin onun namus kavramı ekseninde tanık olduğu vak’aları unutulması için evlenmesi gerekir. Nitekim roman sonunda hem kendisi hem onu apartman sakinleri hakkında uyaran arkadaşı Fahri, mutlu evlilikler yaparlar. Roman boyunca aşka, sevgiye olan inancını kaybeden anlatıcı kahraman, eşi Salime ile çocuk sahibi olmayı hayal edecek, birlikte uzun gezilere çıkabilecek kadar değişmiştir.

1.Ayaşlı ile Kiracıları’nda Ahlâkî Dejenereasyon

1.1. Kadın-Erkek İlişkileri

Memduh Şevket Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*’nı değerlendirirken farklı görüşler içindedir. Örneğin 1934 tarihinde eseri için, “*bugünkü cemiyetimizin şiddetli bir tenkididir*” ifadelerini kullanan yazar, 1937’de eserinde herhangi bir mesaj veya tez işlemediğini şu sözlerle belirtir. Ona göre romanı, “*bir aralık memlekette yaşanan hayattan bir parçasının kopyasıdır. İleri sürdüğü tezi de yoktur. Hiç bozulmadan bir yaşayış parçası kopya edilmek istenmiştir.*” (Uyguner, 1989: 64)

Üç yıl arayla dile getirilmiş bu ifadelerde bir çelişki varmış gibi gözükse de, aslında yazarın aynı şeyi savunduğu ve zaman içinde düşüncelerinde bir değişiklik olmadığı ortadadır. Çünkü eser dikkatle okunduğunda, Esendal’ın, gerçekten de yaşamdan bir kesit sunmak istediği açığa çıkar. Fakat bunun neden veya hedef belirlenmeden yapıldığını düşünmek hata olur. Çünkü söz konusu kesit, toplumun “*ne kadar insicamsız, kopuk bir manzara*” (Alangu, 1968: 133) arz ettiğini göz önüne sererken ister istemez bir tez de barındırmaktadır.

Roman boyunca karşılaşılan insanlar, sahneler, vak’alar belli bir sona doğru ilerlerken; yazarın iyi-kötü, doğru-yanlış karşılaştırması yaptığı ve bunu okuruna da telkin etmeye çalıştığı ortadadır. Dolayısıyla Alangu’nun, eserde, “*çürüyen ve dökülen*” ile “*fışkıran yeni güçlerin*” beraber işlendiği ve bunun “*kurtuluş*” adına yapıldığına dair fikirleri doğrudur. (1968: 133) Aynı şekilde Çetışli de (1999: 238) Romanda işlenen “*çözülme ve yozlaşma*”nın “*sağlıklı bir dirilişi*” müjdelediğini belirtir. Yazarın yukarıda bahsi geçen bozulma ve yeniden yapılanma için özellikle mercek altına aldığı konu, kadın-erkek ilişkileridir. Romandaki bütün kahramanlar, ağız birliği etmişçesine, söz konusu ilişkilerin; zevk, para, zorunluluk gibi mefhumlar çerçevesinde geliştiği/ gelişmesi gerektiğini savunurlar. Bu ilişkilerde olması gereken; sadakat, aşk, sevgi gibi mefhumların, onlar için hiçbir anlam ve önemli yoktur. Bu düşüncesinin, romanın evli veya bekâr kahramanları açısından farklı bir görünüm arz etmemesi ise romanda kadın-erkek ilişkilerine bakış tarzını daha da ilginç kılar. Romanın apartmanda oturan evli çiftleri; Faika-Fuat, İffet-Abdülkerim, Turan-Hâki çiftleridir. Bunlardan Faika-Fuat, Fuat’ın annesi ile, İffet-Abdülkerim çocukları ile, Turan-Hâki ise yalnız yaşamaktadırlar.

Bir buçuk senedir evli olan Faika-Fuat çifti arasında şiddetli bir geçimsizlik söz konusudur. Fuat aile reisi olarak eşine ve ailesine sahip çıkmaması bir yana, Faika’yı sık sık dövmektedir. Çiftin arasındaki problemlerin iki nedeni vardır. Birincisi, aralarında bir sevgi bağının olmaması, ikincisi her ikisinin de evlilik kurumuna, aşka, sevgiye, ve sadakat mefhumuna uzaklıklarıdır. Örneğin ikisi de başkalarının sırtından geçinir. Faika; annesinden, ablasından para sömürürken, Fuat, Faika’nın paralarını yemektedir. Kavgalar ise Faika, Fuat’a para vermeyince çıkmaktadır. Fuat, patronunun metresinin kız kardeşi ile aşk

yaşarken Faika daha çarpık ilişkilerin içindedir. Bunlardan en çirkini, Faika'nın üvey babası Ayaşlı ile yaşadığı ilişkidir. Romanın anlatıcı kahramanı, bu ilişkiyi hizmetli kız Ziynet'ten öğrendiğinde çok şaşırır:

.....

- O Faika'dan ayrılmaz, dedi.¹

-Huu, ama Faika'nın kocası var.

-Olsuuuunn! O da kendini Faika'ya besletiyor, gece gündüz metresinin yanında.... (s. 129)²

Roman sonunda ikisi de hastalık kapan bu kahramanlar ayrılırlar. Fuat metresiyle yaşamaya başlar, Faika ise Ayaşlı katı kaybedip başka bir eve taşınınca yine onunla yaşama kararı alır. Çiftin arasındaki ilişkilerin çarpıklığını göz önüne sermekle yetinmeyen yazar, arka plan araştırması yaparak çiftin bu hale neden ve nasıl geldiğini de işler. Böylece yukarıda iddia edildiği gibi, eserin doğru'yu özendirerek işaret ettiğine dair fikir ispatlanmış olur. Buna göre her iki kahramanın yetişme ortam ve şekilleri, onlarda kadın-erkek ilişkilerinin kaygan zeminlerde sürdürülebileceği algısını yaratmıştır. Faika'nın annesi Makbule, bir randevu evi işletmekte ablası da orada çalışmaktadır. Aynı şekilde Fuat'ın annesi ve kız kardeşleri de “o yoldan gelme”dir. (s. 130) Faika da Fuat da içine doğdukları yaşam şartlarını kabullenmiş, kaderlerini değiştirecek güce sahip olamamış kişilerdir. Nitekim Faika, kendisini kurtarmak için evliliği seçerken beraberinde metres olmayı da -üstelik üvey babası ile- göze almıştır. Ayrıca Faika devraldığı miras gereği, birlikte olduğu erkek kadrosunu geniş tutmaya çalışan bir kadındır. Anlatıcı kahraman apartmana yerleşir yerleşmez ona naz yapar, aklını çelmeye çalışır. Apartmanın diğer sakinlerine, anlatıcı kahramanın sesine aşık olduğunu söylerken gönderdiği davetkâr mesaj, konuyla ilgili akla gelen ilk örnektir. (s. 94)

Bu tarz yaşamı olan bir kadının, evlilik kurumunun gerektirdiği saygı ve bağlılığı benimsemesi beklenemez. Nitekim İffet'i etkilemeye ve değiştirmeye çalıştığı süreçte, anlatıcı kahraman onu uyarır. İffet değişirse kocasının ona sahip çıkmayacağını söyleyerek Faika'yı İffet'ten uzak tutmaya çalışır. Bu sohbet esnasında Faika eğer kocası İffet'i boşar ise “Daha kötüsüne mi düşer?” diyerek yaptıklarını savunur. Ona göre “varacak olduktan sonra” koca, boldur, İffet'in Abdülkerim gibi bir koca ile yaşaması da Faika'yı göre hatadır. (s. 51) Burada ilginç olan, başka bir evliliği beğenmeyen Faika'nın, kendisini ve kendi evliliğini unutmış gibi davranmasıdır.

Bahsi geçen İffet ve Abdülkerim ise aslında roman başında uyumlu bir çift gibi durmaktadırlar. Tek problemleri, çocuklarının son derece yaramaz olması ve sürekli ağlamasıdır. Çocuk çiftin sınırlarını bozacak seviyeye geldiğinde her iki kahraman da huzuru aile dışında arama çabası içine girer. İffet, önce Faika'nın etkisiyle yaşam stilini değiştirmeye başlar. Ardından Turan'ın tesiri altında içkiye, kumara alışır. Nihayetinde Turan'ın kumar masasının gediklilerinden biri olan Cevat'tan hastalık kapar ve uzun bir tedavi süreci görür. Turan, apartmandan ayrıldıktan sonra ise Ayaşlı, İffet'i, Turan'ın yerine koymak ister. Yani İffet, Turan'ın boşalttığı odada kumar partileri düzenleyecek, oraya insan çekecek ve Ayaşlı'ya para kazandıracaktır.

Yazar, İffet'in bu kadar kolay ve çabuk yoldan çıkma hadisesinin de arka plan araştırmasını yapar. Faika'da olduğu gibi, sorun aslında önceden devralınmış bir sorundur. Buna göre İffet, sevmediği hatta çirkin bulduğu bir adamla fikri sorulmadan evlendirilmiştir. Her ne kadar kocasına uymaya çalışmışsa da çiftin arasında “karılığın kocalığın eğlencesi” kalmamıştır. (s. 49) Bu nedenle de İffet, evlilik kurumuna ve kocaya varma hadisesini anlamsız ve gereksiz bulur: “Koca isterler, kocaya varırlar, anlasam bu koca neye yarar, bir geçinmek değil mi? Adam çamaşır yıkar gene geçinir...” (s. 49)

Kocasına bağlılık duymayan İffet, aynı şekilde çocuğunu da hiç sevmez: “Allahın bildiğini kuldan ne saklayayım; kocamı, çocuğumu olup da bir kere sevmek içimden gelmedi ki!” (s. 54) Hatta İffet, çocuk ayağına bağ olmaya başlayınca “ölse de biz de kurtulsak, kendi de kurtulsa!”... diyecek kadar canileşir. (s. 141)

¹ Romandan yapılan alıntılar sayfa numarası ile verilecektir.

² Bahsi geçen kişi Ayaşlı'dır.

Kocasına ve çocuğuna karşı bu şekilde hisler besleyen bir kadının, kocasının da ideal eş olmayacağını bilen Esendal, Abdülkerim'in karakterinin de faklı olmaması için uğraş verir. Öncelikle o, silik bir erkektir. İffet ve çocuk ağlamasını diye emir eri olur ama eşine yaranamaz. Sonunda vurdumduymaz tavırlar takınır. Öyle ki bir gece Turan'ın evine apartmanın tanımadığı erkekler gelir. İffet de oradadır. Bu erkeklerin kumar değil kadın avı için geldiği ortadadır. Anlatıcı kahraman, Ayaşlı rahatsız olur, odadan çıkarlar, Abdülkerim de onlarla çıkar. Ayaşlı ve anlatıcı Abdülkerim'e "*karın içerde*" der ve tanımadıkları erkeklerin İffet'e sınışacağı konusunda uyarırlar. Abdülkerim aldırış etmez ve İffet'in başka erkeklerle birlikte olacağını bilerek odasına geçer. (s. 92) Aldatılmayı göze aldığı için ise kendisinde de bu hakkı görür ve hizmetli kız Ziyet ile bir ilişkiye girer.

Üçüncü evli çiftin kadın kahramanı Turan ise her açıdan Faika ve İffet'ten farklı bir kahramandır. Hayatının ve evliliğinin kontrolü kendi ellerinde olan bu kadın ne zorla evlendirilmiştir ne de evliliği kurtuluş olarak görmüştür. Hâki Bey'in iş için Avrupa'ya gideceğini öğrenince aklını kullanmış ve Hâki Bey'i kandırarak sayesinde Avrupa görmek için evlenmiştir. Yine, onun Hâki ile evliliğini sürdürme nedeni de Hâki'nin tekrar yurtdışına çıkma ihtimalinin olmasıdır. Mantık evliliği yapan ve kocasına karşı derin hisleri olmayan bu kadın, hayattan zevk almak için uğraşır. Bu uğurda erkekler onun kullanıp atacağı vasıtalarlardır. Ama o erkek seçerken Faika ve İffet gibi aptalca davranmaz, odasına çok erkek girip çıktığı halde, anlatıcı kahramanı tercih eder. Çünkü ondan hastalık kapma riski yoktur ve anlatıcı bir bankada memur, kendi halinde, bir insan olduğu için de Turan'ı yaşam tarzı konusunda engellemeyecek bir avdır. Nitekim, işve, naz süreci yürüttükten sonra, anlatıcının odasına gelir ve gayri meşru ilişkiyi, o başlatır. (s. 105) İlişkide sergilediği utanmaz ve cesaretli tavırlar anlatıcıya dahi aşırı gelince "*sen ne korkuyorsun, bekâr adamsın, ben korkayım ki, evli kadını*" der. (s. 115) Zamanla anlatıcının kendisine bağlandığını gören Turan, ipleri ele geçirir ve mantıklı bir hamle daha yapar. Anlatıcıyı "*aşık maşuk mu oluyoruz... bırak böyle şeyleri... ben senin karın olacak kadın değilim*" diyerek uyarır ve onu, ten zevki için kullandığını ifade eder. (s. 155)

Ondaki bu cesaret kocası Hâki'den kaynaklanmaktadır. Öyle ki Hâki, Turan'ın anlatıcı ile ilişkisini bilir, hatta onları kimi zaman yalnız bırakarak, uygun zemin hazırlar. Bu yüzden de Turan, kocası için "*karnı geniş*" ifadesini kullanır. (s. 95)

İşin ilginç yanı, Faika'nın İffet'in evliliğini eleştirdiği sahnedeki gibi bir vak'anın cereyan etmesi ve Turan'ın da Faika'yı eleştirmesidir. Turan, Faika'ya acıdığını söyleyince o, Hâki ve anlatıcı, oturup Faika'nın ve ailesinin ahlâk düşkünlüğünden bahsederek. Bir an gelir anlatıcı şaşırır ve üçünün de böyle bir hakkı olmadığını hatırlayarak kendi ahlâkî dejenerasyonlarına dikkat çeker. (s. 140) Böylece romanda ilk kez herhangi bir kahraman başkalarına yönelttiği projektörünü kendisine de çevirmiş ve kendi ahlâkî problemlerini de hatırlamış olur.

Evli çiftlerin evlilik kurumunun bağlayıcılığına göstermediği saygı, romanın bekâr/dul kahramanlarına da sirayet etmiştir. Hatta bu sınıfa giren kahramanlar, evliliği bir oyun gibi algılamaları açısından bir adım ileridedirler. Bu grup içinde, apartmanın hizmetlileri ayrı ele alınmalıdır. Bunlardan ilki Halide'dir. Halide, anlatıcı apartmana taşındığında ilk karşılaştığı ve apartmanın ilk hizmetçisi de olan kızıdır. Hemen ilk bölümde, İstanbul'a kaçtığı öğrenilen Halide, hayatından hiç memnun değildir, arkadaşı Cemile'ye özenmektedir. Bunun nedeni Cemile gibi akıllı davranmamış olmasıdır. Halide hayatına giren erkekler tarafından hep aldatılmış iken Cemile bulduğu dostu sayesinde rahat bir yaşam sürmekte, el üstünde tutulmaktadır. Halbuki karnındaki çocuğun babası Halide'yi nikahlamaması bir yana, ihtiyaçları ile de ilgilenmemekte, bir oda tutup Halide'yi içine yerleştirmemektedir. Ama eğer sevgilisi Rasim, onu kandırmaya devam ederse Halide, Rasim'i müdürüne rezil etmekle korkutacaktır. Anlatıcı şantaj yerine güzel bir dille Rasim'i evliliğe ikna etmesi gerektiği konusunda Halide'yi uyarır ve sonunda Rasim, Halide'ye bir ev tutar. Ama bu gelişmeye rağmen Halide Rasim'in kendisini nikâhına almayacağına inanmaktadır. Bu nedenle de karnındaki çocuğa yumruk atar, ondan kurtulmak ister. (s. 83) Ondaki bu duygusuzluğun nedeni, içinde bulunduğu sınıfın gerçeklerini kabul etmiş olmasından kaynaklanır. Apartmanın hanımları gibi olamayacağını bilen Halide, farklı bir sınıfa ait olduğunun farkındadır. Onun süslü hanımlar gibi çocuk aldırma hakkı dahi yoktur. Doktorlar Halide gibi fakirlerin çocukların almamaktadır. (s. 39) Halide'nin bu tarz ifadeleri, bazen anlatıcının ona acımasına neden olur. Ama, Halide'den sonraki hizmetli Raife'nin anlattığı kimi gerçekler onu şok eder. Raife,

Halide'nin daha önce Makbule'nin işlettiği evde garson olarak çalıştığını söylerken, anlatıcıyı her duyduğuna inanmamak gerektiği düşüncesine taşır. (s. 96)

Raife ise apartmanda çalışmaya başlar başlamaz anlatıcı ile muhabbeti ilerletmek ister. Çünkü kızları ve damadı için işe ihtiyacı vardır ve anlatıcının bu meseleyi halledebileceğine inanmaktadır. Raife'nin iki kızı farklı günlerde anlatıcıya haber vermeden bankaya gelirler. Bu sahnelerde anlatıcı, kızların erkeklere karşı davetkâr tutumlarına tanık olunca, Raife'den ve onlardan uzak durmaya çalışır.

Ziynet ise apartmanın son hizmetlisidir. O da erkekler tarafından aldatılınca yolu büyük şehre düşenlerdendir. Birlikte kaçtığı Tefvik ile evlenme hayalleri kurar ama daha sonra vazgeçer. Bu fikrini anlatıcıya “*nikah boş şey*” diyerek açarken (s. 125) romandaki genel kanıya uygun biçimde, nikahın şahıslar için bağlayıcı olamayacağına dikkat çeker. Ziynet artık tek erkeğe bağlılığın mümkün olmadığını düşünmekte, sadakati gereksiz görmektedir. Nitekim roman sonunda Abdülkerim ile bir ilişki yaşamaya başlar. Fakat namus, sadakat gibi kavramları boş vermiş olduğu için Abdülkerim'i de aldatılabileceğinin sinyallerini verir. Ziynet'e göre Abdülkerim gibi erkekler kadınların her yaptığını hak edecek cinstendir. (s. 202)

Romanda, apartman dışındaki kadınlar da namus anlayışları bakımından farklı değildirlir. Örneğin Turan'ın arkadaşları Süsen ve Berin, bir gün anlatıcıdan uzak akrabaları Cavide için iş isterler. Cavide sık sık bankaya gelip gitmeye başlar ve anlatıcı ile aralarında bir muhabbet kurulur, anlatıcı Cavide'den hoşlanmaya başlar. Zamanla bankada ve çevrede anlatıcı ile Cavide'nin evleneceği haberleri çıkar. Tam bu esnada apartmanın erkek kahramanlarından Hasan Bey anlatıcıyı uyarır ve Cavide'nin temiz namuslu bir kız olmadığını söyler. Hasan Bey'e göre Cavide evlenebilecek bir kız değildir. Girdiği yolun yanlış olduğu anlayan anlatıcı, Cavide'den uzak durunca Cavide İstanbul'a gider. Onunla ilgili gerçekler bu sırada ortaya çıkar. Buna göre Cavide, gerçekte evli ve çocuklu bir erkeğin metresidir. (s.159)

Yukarıda ismi geçen kadınlarla haşır neşir olmak zaman zaman anlatıcı kahramanın kafasını karıştırmaktadır. Roman boyunca o da evlilik, kadın, namus konusunda yanlış düşünceler ve eylemler içindedir. Örneğin o da Faika'dan hoşlanır, hatta bir ara Faika'nın ablasına da tutulur. Faika, Turan'dan çekinince Faika'dan vazgeçer, abladan medet umar. Abla ise ona yüz vermez, çünkü apartmanın diğer sakinlerinden İskender'in metresidir. Anlatıcı bunu öğrendiğinde bozuntuya vermemeye çalışır. Turan ile olan ilişkisine ise vicdanında içselleştiremediği sorunlar olduğu halde devam eder. Turan apartmanı terk edene kadar, kocasının gözü önünde onunla birlikte olur.

Aslında arkadaşı Fahri, anlatıcıyı Turan ve diğer kadınlar konusunda sık sık uyarmaktadır. O, Fahri'nin doğru söylediğini bildiği halde “*Bir bekâr adam onlardan daha iyilerini mi bulur?*” (s. 123) diyerek yaptıklarına kılıf arar. Fahri vazgeçmeyip Melek adlı ahlâklı kızla evlenmesi konusunda zorladığında ise “*yalnız ahlak ile evlenmek olur mu?*” diye cevap verir. (s 162)

Anlatıcı için kırılma anı, Cavide ile ilgili gerçekleri öğrendiği andır. Bundan sonra o, evliliğe, evliliğin gerektirdiği sadakate hazırdır. Nitekim kader ona beklediği fırsatı verir ve karşısına Salime'yi çıkarır. Salime, Hasan Bey'in kızıdır. Hasan Bey hastalanınca yanına gelir ve anlatıcı ile önce dost olurlar. Anlatıcı zamanla Salime'nin saf ve temiz bir kadın olduğunu, hayatındaki kadınlara benzemediğini anlayınca ondan hoşlanır. Salime de karşılık verince birlikte bir hayat kurma kararı alırlar. Cavide gittiğinde “*sevgi yalan*” (s. 160) şeklinde cümleler kuran anlatıcı, evlendikten sonra, aşık olduğu kadının hoşlandığı her şeyi kabullenecek ve sevecek kadar fedakârdır. (s. 210) Evliliğinde ise şiirler okuyacak, türküler söyleyecek, çiçekleri sevecek kadar mutludur. (s. 231)

Çalışmanın başında Esendal'ın yanlışları sergileme tutumu ile doğruyu göstermeye çalıştığı, bu amaçla yozlaşma ile kurtuluşu bir arada işlediği belirtilmişti. Anlatıcı kahramanın yaşadıklarından tiksiniyor attığı bu adım, kurtuluşun işaretidir. Buna göre toplumun çekirdeğini oluşturan aile, sağlam temeller üzerine oturtulursa kişilerin mutlu olması kaçınılmazdır. Mutlu kişiler ise sosyal düzenin ilk vazgeçilmezidir. Alangu'nun da belirttiği gibi Esendal bu mesajıyla gerçekten de “*umutlu, aydınlık*” bir sonuca varmıştır. (1968: 138)

Anlatıcı ile aynı aydınlık geleceğe adım atan diğer kahraman ise anlatıcının arkadaşı Fahri Rıza'dır. Fahri Rıza romanda, kadın- erkek ilişkileri konusunda tutarlı düşünen ve davranan tek kahramandır. Arkadaşının yanlışlarını görüp onu uyarması bir yana, kendisini de kirli ilişkilerinden uzak tutar. O da evliliğe adım atar. Onun eşi de Salime gibi, akıllı, namuslu ve bir erkeği mutlu edebilecek cinstendir. Dolayısıyla Fahri Rıza ve anlatıcının evlilikleri ve romanın bu evliliklere bağlanan umut ile son bulması, bir gayeye hizmet etmeleri açısından önemlidir

2.Dejenerasyonun Diğer Boyutları

Roman kahramanlarının hayatlarındaki çarpıklık, karşı cinsle münasebetleri ile sınırlı değildir. Neredeyse tüm kahramanlar, ahlâkî çöküntüye neden olacak her yolu dener ve isteyerek benimserler. Bunların başında kumar gelir. Ayaşlı'nın kiraya verdiği odalardan birinde oturan Turan-Haki çifti, roman başında kimse ile ilişki içinde değildir. Apartman sakinlerinden İskender Bey, bu çiftle ilişki kurunca, tüm kahramanlar da çiftin odasına gidip gelmeye başlar. Çiftin bu odadaki işi, “*gece gündüz kumar oynamak*”tır. (s. 64) Kumar partilerini düzenleyen asıl kişi Turan iken kocası ya seyircidir ya da oyuncu yokluğunda yedek elemandır. Turan, işveli ve de becerikli bir kadın olduğu için zamanla tüm apartman halkı onun masalarında yer bulmak için yarışır hale gelir. Hatta apartmana kimi zaman izinsiz, habersiz gelen oyuncular da söz konusu olur. Turan'ın kumar partileri, apartmandaki insanların hayatlarının mahvına da neden olur. İffet birisiyle ilişkiye girer ve hastalık kapar. Şefik ve İskender ise kumar partilerine para bulmak için, borç ilişkisi yaşar ve sonunda düşman olurlar. Faika bu odadan hiç çıkmaz ve sınırlarını zorlar. Turan ise bir müddet sonra işlerin büyüdüğünü fark eder ve odaya sığmayacağını anlar. Kendisine bir ev tutar daha zengin ve prestijli müşterilere hizmet etmeye başlar.

Kahramanların kumara bu derece yatkın oluşlarında para kazanma hırsı duymaları etkilidir. Örneğin Ayaşlı, para kazanmak uğruna her yolu mubah görür. Anlatıcıya göre o “*parayı kazanırken sert, haydut, aldatici, acımasız bir adamdır.*” (s. 33) Ayaşlı'nın üvey kızı ile sürdürdüğü ilişkide de randevu evinden gelen para etkindir. Kendisini fabrikatör olarak tanıtan İskender ise zaman içinde gerçek yüzünü gösterir. Onun apartmanda bulunma nedeni, tuğla fabrikası açabilmek için girişimlerde bulunmaktır. Apartmandaki hayatın akışına kapılınca ticareti unuttur ve diğer kiracılardan Şefik Bey'den para sızdırarak yaşamaya başlar. Şefik Bey ise oldukça cimri bir insan olmasına rağmen, İskender'e yakayı kaptırır. Şefik Bey'in bir diğer zaafı da gençlerle birlikte olmak, onlarla eğlenmektir. Bu sazlı sözlü eğlencelerde madara olduğuna aldırmayacak hale gelince de bir cinayete kurban gider.

Roman kahramanları, dış dünyadaki yaşamın da kendi yaşamları gibi bozuk ve çarpık olduğunu düşünürler. Birçoğu devlet dairelerinde, iltimasla iş yürüttüğüne inanmaktadır. Örneğin Ayaşlı, devlet memurlarının rüşvet yemeleri gerektiğini düşünür. Ona göre memurun geçinmesi için rüşvet şarttır. Anlatıcı kahraman ise dürüst ve ilkeli bir bankacıdır. Buna inanmak istemeyen Raife ve kızları, Cavide, onun kendilerine arka çıkmasını, iltimas geçmesini isterler. Kadın konusunda kimi zaman zaafalarına yenik düşen anlatıcımız, bu konuda roman sonuna kadar bir çizgi sahibi olarak kalmayı başarmıştır.

SONUÇ

Görüldüğü gibi *Ayaşlı ile Kiracıları*, kahramanlarının sayısı ve çeşitliliği bakımından bir insan galerisi niteliği arz eder. Romanda amaç, toplumu en geniş ölçüde temsil edebilmek olduğu için, bu çeşitlilik ve sayı çokluğu, amaçla uyum içindedir.

Esendal romanında toplumun sosyal yaşamını önce olumsuz ve dejenere olmuş yönleriyle verir, fakat romanını, bu dejenerasyonun durdurulabileceğine dair işaretlerle bitirir. Kahramanların acı sonlarına tanık olan Anlatıcı-Salime çifti ekseninde, bu dejenerasyonun aile kurumuna önem vererek, namus ve ahlâk mefhumlarını canlandırarak gerçekleştirebileceğine işaret eden yazar, romanda bu mesajı sık sık işler.

Ayaşlı ile Kiracıları, Cumhuriyet'in ilk yıllarında toplum ve insan yaşamı konularındaki hassasiyeti ile belge niteliği de taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Alangu, Tahir. (1968). *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman*. Cilt 1. İstanbul: İstanbul Matbaası.
Çetişli, İsmail (1999). *Memduh Şevket Esendal -İnsan ve Eser-* Isparta: Kardelen Kitabevi.

- Esendal, Memduh Şevket (2002). *Ayaşlı ile Kiracıları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kudret, Cevdet. (1987). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Uyguner, Muzaffer. (1989). “ Esendal’ın Ayaşlı ile Kiracıları Konusundaki Görüşleri” *Hürriyet Gösteri*, S. 102, Mayıs, s. 62-65.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

**DEVLET ANA'DA "BACIBEY TEŞKİLATI"
'BACIBEY ORGANISATION' IN DEVLET ANA**

Gökay DURMUŞ

Doç. Dr. Kafkas Üni. Eğitim Fak. Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Böl

ÖZET

1960-1980 arası dönem, siyasi tarihimiz açısından oldukça karanlık bir dönemdir. İdeolojik kutuplaşmalar ve neden olduğu şiddet, çözilemeyen ekonomik problemler, dönemdeki kaosu ilk gelen boyutlarıdır. Elbette ki bu süreçte Türk aydını ve siyasetçisi, problemleri çözmek adına birtakım fikirler ileri sürmekte, çaba harcamaktadır. İktisat, tarih, sosyoloji, özellikle yoğunlaşılan bilim dallarıdır. Kemal Tahir bu dönemde, adları sayılan bilim dalları ile ilgilenmiş, düşünce dünyamıza ve edebiyatımıza katkılarıyla ülke problemlerinin çözümü konusunda önemli bir referans olmuştur. Yazar, notlarında, makalelerinde savunduğu görüşlerini, romanları aracılığı ile edebi boyuta da taşımış, bu yönüyle tezli romanlar kaleme almıştır.

Devlet Ana, yazarın en bilinen romanıdır. 1967 yılında ilk baskısını yapan, 1968 yılında Türk Dil Kurumu roman ödülünü alan eser, haklı biçimde, kısa sürede Türk klasikleri arasına girmiştir. Altı bölüm üzerine kurulu olan, vak'a örgüsündeki girift yapı ile dikkat çeken ve şahıs kadrosu da oldukça kalabalık olan eserde Kemal Tahir, "Kerim Devlet" tezini geliştirmeye çalışır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin çöküşünden sonra, Türklerin küçük bir aşireti bir imparatorluğa dönüştürme sürecindeki dinamikleri ele alan eser, Türklerdeki devlet algısının Batının devlet algısından farklı olduğuna ispata çalışır. Bu nedenle de romanda Türklerin; barışçıl, adalet ve eşitlik mefhumlarını önemseyen, ama aynı zamanda yiğit, mert, cesur insanlar olduklarına işaret eden vak'alar kurgular. Sayılan bu özellikler, Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri ve İslamiyet ile taçlandıkları özellikleridir.

Romanın şahıs kadrosunda yer alan kadınlar, bahsi geçen tüm özellikleri taşımaktadırlar. Nitekim Türklerin kadim geçmişlerinde de kadınların sosyolojik anlamda topluma yön vermesi söz konusudur. Kemal Tahir, bu tarihsel gerçeği romanında realist biçimde işler. Çalışmada, Kemal Tahir'in, aşiretten imparatorluğa dönüşme sürecinde, Bacıbey teşkilatına yönelik bu realist bakışı incelenmektedir. Bu amaçla yazarın teşkilatın tutum ve yararlılıklarını, yaşam tarzını, esaslarını değerlendirdiği durum ve vak'alar tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kemal Tahir, roman, *Devlet Ana*, Bacıbey Teşkilatı

ABSTRACT

The period 1960-1980 is a very dark period for our political history. Ideological polarization and the violence caused by them and unresolved economic problems are the first dimensions that come to mind. Of course, in this process, Turkish intellectuals and politicians put forward some ideas and make efforts to solve the problems. Economy, history, sociology are the major disciplines that centre on. During this period, Kemal Tahir was interested in the branches of science mentioned above and became an important reference for the solution of the problems of the country with his contributions to our world of thought and literature. In his notes and articles, the author also carried his views to the literary dimension through his novels and wrote thesis novel with this aspect.

Devlet Ana is the author's best-known novel. Making its first edition in 1967 and receiving the Turkish Language Association novel award in 1968, it has rightly entered Turkish classics in a short time. Kemal

Tahir tries to develop the ‘Kerim Devlet’ thesis, which is based on six chapters, crowded in personal staff and attract attention with the intricate structure in the plot in his work. The work which is dealing with the Dynamics of the Turks in the process of turning a small tribe into an empire after the dissolution of the Anatolian Seljuk Sultanate proves that the perception of the state in the Turks is different from that of the West. For his reason, author fictionalizes the Turks in the novel as the Notion which cares about the conception of peace, justice and equality but at the same time points out that they are valiant, manful and brave people. These characteristics are the features that Turks brought from Central Asia and were crowned with Islam.

The women in the novel, have all the mentioned features. As a matter of fact, it is possible for women to shape society in a sociological sense, like the ancient past of the Turks. Kemal Tahir processes this historical truth in a realist way in his novel. In this Study, Kemal Tahir’s realist view towards Bacıbey organization in the process of transformation from tribe to empire is examined. For this purpose, the situations and events in which the author evaluates the attitudes and usefulness of the organization, lifestyle and principles were analysed.

For this purpose, the situations and events in which the author evaluates the attitudes and usefulness of the organization, lifestyle and principles, were analysed.

Keywords: Kemal Tahir, novel, *Devlet Ana*, Bacıbey organisation

GİRİŞ

1960’lı yıllar, Türkiye’nin kabuk değiştirmeye başladığı, dâhil edildiği üçüncü dünya ülkeleri sınıfından çıkmak için girişimlerine hız verdiği yıllardır. Örneğin ülke artık tarım ülkesi değildir ve sanayileşme yolunda atılan adımlar, toplumsal yapıyı değiştirmeye başlamıştır. 1961 Anayasası’nın yarattığı özgürlükçü ortam, bütün muğlaklığına ve uğradığı kesintilere rağmen, birinci sınıf demokrasi çalışmalarını destekleyen temel kaynaktır. Bu kaynaktan faydalanarak sağda ve solda örgütlenmeye başlayan siyasal ve toplumsal gruplar, partiler, entelektüel ve zihinsel faaliyetlerin itibar görmeye başlamasını sağlamaları açısından önemlidir.

İsmail Cem, bu faaliyetlerin çıkış noktasını, “*Türkiye’nin niçin geri kaldığı*” tezinin oluşturduğunu düşünür. Cem’e göre 27 Mayıs hareketi, ülkemizin geri kalmışlığının nedenleri ve çözümleri yolundaki tartışmaların bir birikime dönüşmesini sağlamıştır: “... 27 Mayıs’ın yaşatmış olduğu çerçeve... doğruların aranmasını, tartışılmasını, geri kalmışlığı hedef alabilen bir eylemin oluşumunu mümkün kılmaktadır.” (1995: 401)

Çağlar Keyder de dönemdeki politizasyonun, ekonomik meselelerle ilgisi olduğunu düşünmekte toplumun her kesiminin bu meselelere farklı yaklaşımlar sergilemesinin, farklı çözümler üretmesinin, hareketliliğin artmasını sağladığına inanmaktadır. Keyder’e göre; devlet, aydınlar, küçük burjuva, küçük sermayedarlar, işçi sınıfı ve sendikalar, hatta öğrenciler, bu tartışma zemininin ortaklarıdır. (1989: 120-123)

Yine H. Bayram Kaçmazoğlu da 27 Mayıs sonrası ülkede tartışılan başlıca mevzuların, ekonomik yapı ile ilgisi olduğunu ifade etmektedir. Kaçmazoğlu bu mevzuları; kalkınma davası, kalkınma yöntemleri, planlama, sosyal adalet, toprak reformu, köy sorunu, doğu sorunu, ulusal bağımsızlık, toplumsal devrim, Osmanlı toplum yapısı ve tarihteki yeri, sanayileşme, olarak belirler. Kaçmazoğlu’na göre bu mevzular ülkenin kimi iktisatçı ve sosyologları ile özdeşleşerek tartışılmıştır. (2000: 18-19)

Söz konusu süreç, tüm kesimlerce kabul görececek bir “*milli kimlik*” yaratma çabaları açısından da önemlidir. “*Türkiye’nin hangi tarihsel aşamada olduğu*” (Zürcher, 2004: 372) tartışması, bu çabanın önemli bir boyutunu oluşturur. Çünkü sol kesim, bu konuda belirlediği soruları, Türkiye’nin düzeninin hangi yöne evrilerek yeniden kurulması gerektiği konusunda çıkış noktası kabul etmektedir. Ortak payda “*düzen değişikliği isteklerinin sosyalizm adı altında gündeme gelmesi*” (Kaçmazoğlu, 2000: 51) ise de alt başlıklar tartışmaları alevlendirir. Örneğin Mehmet Ali Aybar ve TİP’in ana grubu, sosyalist devrimin Türk işçileriyle gerçekleşeceğine inanmaktadır. Millî Demokratik Devrimciler ise Türkiye’nin

feodal bir yapısı olduğunu, bu nedenle devrimci değişimin aydın ve subay işbirliği ile mümkün olduğunu düşünmektedir. (Zürcher, 2004: 372)

Bu tartışmalar, düşünce hayatımız gibi, edebiyat dünyamızı da hareketlendirir. Çünkü 1960-1980 döneminde, sınırları bizzat iktidarlar eliyle küçültülen demokratik ortam, sanatçıya ağır sorumluluklar yükler. Sanatsal faaliyetleri, bireysel yaratıcılığının gücü ve özgürlüğü ile doğru orantılı olan sanatçı, politikanın şahsî ve sanat yaşamına getirdiği sınırlar ile farklı yönelimler içine girer. Bu bağlamda İkinci Yeni şiirinin, “*Menderes Diktasının*” ürünü olduğunun düşünülmesi manidardır. (İlhan, 1996: 7)

Baskı dönemlerinde sanatçının kişisel ve toplumsal kaostan çıkabilmek için yardım aldığı malzemelerden birisi de tarihtir. Nitekim Menderes döneminde de bu yönde bir gelişme söz konusudur. Fethi Naci, Demokrat Partinin iktidarda olduğu yıllarda, birçok şair ve yazarın mahkeme kapılarını aşındırdığını, romancıların tarihi, güncel konular için kaynak olarak kabul ettiklerini ve birdenbire Millî Kurtuluş Savaşı’nı işleyen romanlar yazmaya başladıklarını söyler. (2002: 54) Bu gelişmeler, önceki dönemlerde tabu olarak kabul edilmiş konuların tartışılmasını sağladığı için, ortaya çıkan toplumsal dalgalanma edebiyatı da etkiler. Edebiyatın gündeminde artık, Türkiye’nin düzeni, yönetim şekli, tarihsel özellikleri, birikimleri, sınıfsal durumu ve geleceğe yönelik hedefler vardır. *Devlet Ana* söz konusu gündem maddelerini tartışan ve tahlil eden eserler içinde öne çıkar. Bunda Kemal Tahir’in, eserinde tarihsel ve edebî boyutu ince çizgilerle farklılaştırmasının, aradaki dengeyi sağlam kurmuş olmasının payı bulunmaktadır. Bu denge, yazarın tarih ve edebiyat konusundaki kuramsal düşüncelerinin, çok boyutlu, tarafsız ve derinlikli oluşu kaynaklıdır. Örneğin yazar, tarih biliminin “*bütün bilimlerin anası*” olduğunu düşünür ve “*Dünyada hiçbir şey insansız, insan dışı, insanla ilişkisiz var olamayacağı için, en soyut bilim kolları bile son hesaplaşmada gelip insana -tarihe- dayanır*” der. (1992: 138) Edebiyatta da çıkış noktası insan olduğuna göre, romanın kimi zaman diğer disiplinlerin hareket sahasına girmesi, örneğin tarih biliminin ödevini yüklenmesi ihtimal dâhilindedir: “*Roman, edebiyatın sanat kollarının zaman zaman tarih, sosyoloji, felsefe ödevlerini de yüklenen en önemli etki aracıdır. İnsanları, bilhassa toplumların hayatı üzerinde etkisi olabilecek insanları, tek başına yakalayıp iyice sarsarak uyarma gücüne sahiptir.*” (1990: 41)

Nitekim yazar, *Devlet Ana*’da savunduğu “*Kerim Devlet*” anlayışı, Osmanlı İmparatorluğu’nun düzeni ve Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) ile ilgili yaptığı açıklamalarda, “*uyarı*” peşindedir. Kamuoyu, *Devlet Ana* ile ülkenin nasıl bir iktisadî düzenden geldiğini öğrenecek ve belki de çözüm yöntemi olarak bu düzeni tekrar gündeme getirecektir.

Yazarın romana yüklediği ve “*uyarma*” kavramıyla nitelediği bu misyon, günün gerçekleri ile uyuşmamaktadır. Çünkü ona göre Türk romancısı, “*Anadolu halklarının Anadolu ve çevresinde, son bin yıldır yarattığı onurlu tarihin son yüz elli yıldan beri dışarıdan ve içerinden insafsızca inkâr edilmesi*” sonucu yaşadığı bu yabancılaşma ile gücünü kaybetmektedir. Dolayısıyla Türk romancısı, dünya edebiyat ve sanatının ulaştığı çizgiye, tarihine bağlanarak varabilir. (1990: 28) Bu nedenle Tahir’e göre tarih ve özellikle kendi toplumunun tarihi, bir yazar için en önemeli araştırma sahası olmalıdır. “*Toplumlarının tarihini iyice bilmeyenler, yazarlık şurda kalsın, akli başında okuyucu bile olamazlar. Bütün yazarlar toplumlarını, tarihlerini derinlemesine bilmek zorundadırlar.*” (1990: 37)

Kemal Tahir, ileri sürdüğü bu şartı yerine getirmiş olmanın rahatlığıyla konuşmuş gibidir. Yazarın notları, sohbetleri, makaleleri ve son olarak edebî eserleri dikkatle incelendiğinde, onun tarihsel okumalar yaptığı, tarihsel olgular konusunda geniş araştırmalara giriştiği ve eserlerinin arka planını bu okuma ve araştırmalar ile kurduğu anlaşılabilmektedir. Bu açıdan yazarın *Devlet Ana* için “... 13. yüzyıl Bizans’ını, Selçuklularını, Moğol’unu araştırıp 3000 sayfaya yakın not topladığını, gravür ve resim incelediğini, Anadolu Ahilik teşkilatını, o çağın Asya ve Avrupa milletlerinin sosyal ve kültürel yapılarını araştırdığını, saz şairlerinin hayatını okuduğunu, cönk defterlerini karıştırdığını ve romanının hazırlık aşamasını böyle tamamladığını” bilmek önemlidir. (Aytaç, 2012: 165) Onun roman kahramanlarının da tarihe yönelik ilgileri ve yaptıkları araştırmalar ise bu bağlamda değer kazanan vak’alardır. *Devlet Ana*’da Kerimcan’ın; *Kelile ve Dimne*, *Feleknâme*, *Kabusnâme*, *Siyasetnâme* karıştırarak mutlu olduğu sahne, bir değişimin hem sonu hem başlangıcıdır. (2008: 644-646)

Yorgun Savaşçı'da *Naima Tarihi* okuyan Doktor Münir, (2005a: 161) bu yönüyle Naima'nın fikirlerinden yararlandığı bilinen Kemal Tahir'i temsil etmektedir. Yine *Kurt Kanunu*'nda Kara Kemal de saklandığı ev polis tarafından basıldığında, *Abdulhamid-i Saninin Devr-i Saltanatı* başlıklı kitabı okumaktadır. (2005b: 246) *Aşık Paşazade*, *Cevdet Paşa* tarihleri de yazarın farklı romanlarında kahramanlar tarafından okunan kimi eserlerdendir.

Devlet Ana'yı önemli kılan unsurlardan birisi de muhtevasıdır. Örneğin romanda *ATÜT*'e yönelik yapılan göndermeler, düşünce dünyamızda hareketliliğe neden olur. İktisatçılar, sosyologlar, tarihçiler ya bu tezin ya da Osmanlı İmparatorluğu'nun feodal bir sistem yürüttüğü şeklindeki antitezin yanında yer alırlar.

Elbette ki *Devlet Ana* edebî boyutuyla da tartışılır. Örneğin romandaki gerçeklik algısının nesnel olmadığı, Tahir'in "yaşamadan yazdığı" yolunda eleştiriler getirilir. (Kayalı, 2010: 702-703) Yazarın "*Osmanlı lehine ön yargı*" sahibi olduğu düşünülür, tarih bilgisi sorgulanır. (Biricik, 2016: 1271-1273) Yazar tezli roman yazdığı gerekçesiyle eleştirilirken ise romancı olmadığı ve eserlerinin roman türü kapsamında değerlendirilmeyeceği söylenir. (Kayalı, 2010: 697) *Devlet Ana*'nın *ATÜT* romanı olduğu ve ana vak'a olarak Osmanlı'nın kuruluşuna odaklandığı yolundaki tez de eserin "*bütünlüklü bir şekilde*" (Kayalı, 2010: 706) değerlendirilmediğinin kanıtıdır. Çünkü eser, herhangi bir tarihsel vak'aanın sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde işlendiği bir eser değildir ve bu yönüyle ancak tarih bilimine atfedilecek bir yöntemden oldukça uzaktır. Yazar, "*Ben romanda herhangi bir tarih dönemini anlatmıyorum; bir toplumun o çağdan bu çağa yansıyan dinamiğini belirtmeye çalışıyorum*" (Aktaran Aytaç, 2012: 966) şeklindeki sözlerinde *Devlet Ana*'nın nüvesini verirken yöntemini de belirtir. Buna göre bir tarihî belge denemesi olmayan *Devlet Ana*, sosyolojik temelleri olan, uzun soluklu bir eserdir. Yazarın "*dinamik*" ifadesi ile dikkat çektiği argümanlar ise Osmanlı'nın; aşiretten millete, beylikten devlete dönüşüm sürecinin dayandığı ilkelerdir. Buna göre Osmanlı toplumu, beylikler dönemi dâhil olmak üzere, Batı dünyası ile farklı bir sosyal/toplumsal yapıya sahiptir. Doğu'da geleneklere dayalı olan, insanı gözetken ve ahlâkî kurallarla kurulan bu yapı, Batı'da materyalist bir görünüm arz eder. Bu iki âlem, devlet ve devlet kuruculuğu algısı bakımından da ayrışır. Doğu'da devlet, "*toprak açmak, köy ve kasaba kurmak, madenleri işlemek, güvenliği sağlamak ve nihayet şehirlerde ticaret sanat faaliyetlerini düzenlemek*" gibi görevlerin sahibidir. (Divitçioğlu, 1981: 121) Kemal Tahir bu yönüyle "*Kerim Devlet*" algısı ile yönetilen Doğu'da "*toplumun var olması ya da yok olması, devletin var olmasına ya da yok olmasına*" bağlıdır inancını taşır. (1992: 323) Yazara göre bu konudaki ayrışma, Batı'da özel mülkiyetin devletin varlığından daha ön planda tutulması ile ilgilidir. Bu anlayış, Batı'da toplumsal sınıfların oluşmasını ve bu sınıflar arasında çatışmayı, insanı ezen ve sömüren bir sosyal toplumsal yapıyı da beraberinde getirmiştir. Tahir'e göre Batı'da devlet, bu adaletsiz ve insanı gözetmekten uzak yapıyı kıramaz, hatta "*bir sınıfın öteki sınıfı ezmek için kullandığı araç*" haline dönüşür. Buna karşı Doğulu devletler halka karşı sorumluluk yüklenir ve "*ihya edici*" tavırlarla çeşitli kesimleri değil, tüm halkı gözetir. (1992: 317-318) Yazara göre bu neden, Batı'da özel mülkiyetin Doğu'da ise devletin, kutsal sayılmasına zemin hazırlamıştır. (1992: 317)

Yazarın bu argümanlarını işlediği vak'a örgüsü, 1290 yılından itibaren on yıllık bir süreci kapsar ve dolayısıyla 13. yüzyıl sonlarına işaret eder. Yazar bu dönemi siyasi ve sosyal/toplumsal olmak üzere iki ayak üzerine oturtarak işler. Siyasi boyutta kayı boyunun çevredeki Müslüman ve Hristiyan güçlere karşı verdiği var olma çabası söz konusu iken sosyal/toplumsal boyutta dönem yaşamının özü işlenmektedir. Dolayısıyla romanda siyasi boyut, devleti; toplumsal boyut, insanı merkez alır.

1.Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş Zeminine Yönelik Tahliller

Kimi düşünür ve tarihçiler, Dünya tarihini, uygarlık düzeyini yakalamış toplumların ve onların kültürlerinin tarihi olarak görürler. Spengler, Toynbee gibi isimler için, tarihin obje birimi kültürlerdir. (Özlem, 1934: 147) Bu isimler dünya yaşamının, çeşitli kültürlerin doğma, büyüme ve çökme sürecinden ibaret olduğuna inanır ve tarihsel araştırmalarının odağına kültürleri yerleştirirler. Aslında onların bu düşüncesi, İbni Haldun'un dikkat çektiği bir eksikliği giderme çabasıdır. İbni Haldun, *Mukaddime*'de, tarih ilmi ile meşgul olanların, "*kavimlerin ve uruğların hal ve durumlarının asırların ve günlerin geçmesiyle değişmekte olduğunu*" unuttuklarını düşünür. Hâlbuki âlemde, değişim ve dönüşümler üzerine kurulu bir düzen söz konusudur. Bu nedenle de onun *Mukaddime*'de amacı;

“...kavimlerin, ülke ve asırların hallerini, hâdiselerin cereyanlarını, ahlâk ve adetlerin, akide, din ve mezheplerin ve diğer hallerin değişmekte olduğunu ve bu hallerin, değişmelerin tesirlerini bilme(k) bunların geçmişteki hal ve durumları ile, hali hazırdaki durum ve halleri arasındaki başkalıkları ve birbirine uygun olan ve olmıyan cihetleri anlama(k) hal ve hadiselerin birbirine uymasının ve benzeyişlerinin ve başkalıklarının sebep ve illetlerini inceleme(k)tir.” (1954: 69)

Dolayısıyla İbni Haldun’un tarih felsefesinde, uygarlıklar ve onların ortaya koyduğu kültürel yapıların geçirdiği değişimler, çıkış noktalarından birisidir. İbni Haldun’dan etkilendiği bilinen Giambattisto Vico da uygarlıkları bir insan gibi düşünür ve onların da çocukluk, gençlik, yaşlılık evrelerinden geçtiğini savunur. (Aysevener, Barutca, 2003: 23)

Bu ortak düşüncelerin *Devlet Ana*’da karşılık bulduğu en önemli mevzu, Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşu ile ilgili tahlillerdir. Adı geçen düşünürlerin, bir uygarlığın ortaya çıkışında gerekli olduğuna inandıkları iki şart söz konusudur. Bunlar, 1) *Elverişli ortam* 2) *Yaratıcı grup*’tur. (Aysevener, Barutca, 2003: 27) Buna göre bir toplumun uygarlık düzeyine erişebilmesi için bu şartların olgunlaşması gerekir; aksi takdirde o toplum, uygarlık-altı düzeyde kalacaktır.

1. 1. Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Sürecinde Ortamın Sağladığı Kolaylık

Kayı boyunun Osmanlı uygarlığının yaratıcısı olması ve bir cihan imparatorluğu kurması, ortamın elverişli oluşuyla yakından ilgilidir. Türkmen aşiretleri, on üçüncü yüzyılın ikinci yarısında, Orta Anadolu’da artan Moğol baskıları nedeniyle, Batı uçlarına doğru hareket ederler. Örneğin, Kayı boyu 1260’larda, Ertuğrul Bey’in liderliğinde, Eskişehir-Sakarya bölgesine göçer. (İnalcık, 2002: 67) 1277’lerde Türkmenler, Moğollara direnen tek güçtür ve uçlarda teşkilatlanmaya çalışmaktadır. Bu teşkilatlanma çabasını Halil İnalcık, Osmanlı beyliğinin kuruluş sürecini başlatan önemli bir gelişme olarak kabul eder. (2002: 67) Öyle ki Anadolu bu dönemde iki siyasi bölgeye ayrılır. Biri, Selçuklu Sultanlığı’nın egemenliğindeki doğu bölgesidir. Bir diğeri de uç Türkmenlerinin egemen olduğu batı bölgesidir. Batı bölgesinde, Selçuklular ile sınır olan Türkmen beylikleri olduğu gibi, Selçuklu sınırları ötesinde Bizans toprakları üzerinde fetihle kurulmuş uç beylikleri de vardır ve onlardan birisi Osmanlı beyliğidir. (İnalcık, 2002: 67)

Bu coğrafi vaziyet, Kemal Tahir’in kaleminde yankı bulur. *Devlet Ana*’da Ertuğrul’un, Bitinya uç beyliği için bilgi aktarıcı kahraman durumundaki Mavro, Notüs Gladys’e, beyliğin coğrafi konumunu ayrıntılarıyla anlatır. Gladys öğrendiklerini şöyle yorumlar: “*Demek güneyi Germinyanlı...Doğusuyla kuzeyi Karacahisarla Selçuklu... Batısı Bizans, bu Ertuğrul’un...*”(s. 24)

Bu yıllar, Moğolların Anadolu’yu vergilerle ve baskılarıyla sarstığı yıllardır. Ayrıca Moğollar, Anadolu Selçuklularını da istedikleri gibi yönetmektedir. Öyle ki Konya’da iki kez tahta çıkarılan Sultan Mesud, Moğollar elinde güçsüz bir oyuncaktır. (İnalcık, 2002: 71) Bizanslılar ise Balkanlara sızan Türk boylarını kendi elleriyle Batı Anadolu’ya yerleştirirken onları çeşitli hizmetlerde kullanmayı tasarlamaktadır. (Emecen, 2002: 16)

Bu gelişmeler de *Devlet Ana*’da yer bulan gelişmelerdir. Örneğin Notüs Gladys Bizanslıların topraklarını Türkmen boylarına açmasını kızgınlıkla karşılar ve bunu tembellikleri nedeniyle yaptıklarını düşünür: “*Rumları da sevmemişti. Palavracı gevezelerdi. Yurtlarını savunmaya üşenecek kadar tembeldiler, Ortodoksluk tutturup Rab İsa’nın doğru yolundan ayrılacak kadar akılsızdılar...*” (s.610)

Romanda, Konya Selçuklu Sultanlığı’nın bitmiş olduğunu ve Türkmen’in kendisine bir baş aradığını, Osman Bey şöyle tahlil eder: “*Konya’nın Selçuk Sultanlığı’nı öldü bilmeli, kendi gücümüzden gayrisına hiç güvenmemeli. İlhan fermânı, Sultan buyruktusu, vezir emri, kadı hükmü kalmamıştır. Tutulacak işler bu hesaplara tutulmalıdır.*” (s.437)

Osman Bey, yukarıdaki tahlillerine, Şeyh Edebâli’nin uyarılarıyla varmıştır. Osman’dan önce, ortamı ve gelişmeleri analiz edebilen aslında odur ve daha kapsamlı konuşmakta, Moğolların ve diğer Türkmen

beyliklerinin durumundan da bahsetmektedir. “*Ülke Moğol soygunundan, Tatar zulmünden bunalmıştır. Halk Selçuklu’yu suçlamaktadır. Ankara ahileri, Konya ahileri, Amasya, Sivas, kısacası ülkenin bütün ahileri, Konya tahtına Kayı’dan bey gözlemektedir.*” (s.187)

Bu tahliller anında, Ertuğrul Bey hayattadır. Bitinya ucunda barış içinde bir siyaset gütmeye çalışmaktadır. Romanda da işlendiği üzere, Anadolu’nun Ertuğrul boyundan liderlik beklediği bir dönemde Ertuğrul’un güttüğü bu barışçıl siyaset, İbni Haldun’a göre devletin önemli ilkelerindendir: “... devletin iyi ve faydalı olması, uyruğun maslahatına uygundur. Devlet kötü ve zalim olursa, bu uyruk için zararlıdır, onları mahveder. Devletin iyiliği şefkat ve merhameti olmasıyledir. Hükümdar sert olup halkı şiddetli cezalara çarptırır ve ahalinin kimseye gözükmeyen suç ve kusurlarını arar ve sayar ise, ahalî korku ve zillet içinde kalır...” (1954: 504)

İbni Haldun’un bu sözleri Kemal Tahir’in *Devlet Ana*’da öncelediği “*Kerim Devlet*” anlayışına da uygundur. Tahir, sık sık Ertuğrul Bey’in adalet ve merhamet sahibi bir lider olduğunu tekrarlarlarken amacı, Osmanlı’nın, kuruluşundan itibaren hatta henüz beylik olduğu bir dönemde, halkını bir ana gibi kucaklayabildiğidir. Tahir bu nedenle Osmanlı’nın, “*çağına göre çok halkçı*” (1992: 339) olduğunu düşünmektedir.

Ertuğrul boyunun insanları mutludur ve buna *Devlet Ana*’da dikkat çekilmesi manidardır. Mavro bu gerçeğe, daha önce sözü edilen tahlilleri sırasında, parça parça fakat sık sık dikkat çeker. Örneğin Ertuğrul Bey’in dine bakışı için şunları söyler: “*Karışmaz Ertuğrul Bey kimsenin dinine imanına ...*” (s.20) Mavro, bir başka yerde de Ertuğrul Bey’in esirlere karşı sergilediği cömertlikten dem vurur: “*Bizim Ertuğrul Bey, beş altın verir, kanun manun dinlemez, hazırda parası olursa, on altın da verir: Bir kez, birine savaş atı bile bağışlamış, rahmetli babama bakarsan...*” (s.38)

Mavro’nun parça parça söylediklerini bütünlemek, Şeyh Edebâli’ye düşer. O da Ertuğrul Bey’in; kahramanlığını, barışçıl siyasetini, ileri görüşlülüğünü överek, aslında mesajını oğlu Osman’a verir. Amacı, Osman’ın, babasının yolundan yürümesini sağlayabilmektir. Ertuğrul Bey henüz ölmüştür ve Edebâli, boyda beylik davası güdülmesin diye konuşmaktadır. (s. 183)

Bu tahlillerin roman içinde yansıdığı en önemli vak’a, Ertuğrul Bey’in sağlığında geçer. Bir grup Hristiyan, Bizans düzeninden kaçıp Ertuğrul Bey’e sığınır. Ertuğrul Bey ve obası onları çadırlarına, kulübelerine yerleştirir, ardından kendi köylerini kurmaları için yer gösterir. Hristiyanlar, Dönmezköy adını verdikleri köylerinde Ertuğrul Bey ve Osman Bey’in himayesinde yaşamaya başlarlar. Dönmezköy’ün papazı Markos ise vefa borcunu, Demircan’ı öldüren katillerin izini sürmesinde Kerim ve Orhan’a yardım ederken ödemeye çalışır.

Devlet Ana’da Ertuğrul Bey’in barışı koruma çabasına Osman Bey de ortak olur ve elden geldiğince savaştan kaçır. Ancak çevre beylikler Kayı’yı bitirmek için oyunlar düzenleyince o da karşılık vermek gerektiğine inanmaya başlar. Hatta Osman bu gerekliliği, babasının sağlığında dillendirmeye başlar. “*Gaza başlamalıydı. Ertuğrul babası Tekfurlarla hoş geçinmeyi bırakmalıydı; Kayı Boyu dağılmamalıydı...*” (s. 86)

Gazanın başlaması demek, Bitinya Uç Beyliği’nin devlet olma yolunda ilk adımları atmaya başlaması demektir. Bu, sadece Kayıları ilgilendiren bir durum değildir. Cümle Türkmen beyliklerinin en önemli ihtiyacı birliktelik ve nizamdır; yani güçlü bir devlet çatısı altında yaşamaktır.

İbni Haldun, insanın, sosyal bir varlık olmağı ile başka insanlarla yaşama ihtiyacı içinde olduğunu düşünür. Ona göre bu ihtiyaç, insanın yaşama hakkıyla da ilintilidir. Fakat insanlar bir araya gelince birbirine düşmanlık beslemeye birbirinin hakkını gasp etmeye başlar:

“... insanların bir araya toplanarak yemek, yaşamak ve diğer zaruri olan nesneleri istihsal etmek üzere birbirlerine yardımlaşmadan başka bir nizam ile yaşamaları ve varlıklarını korumaları imkansızdır. İnsanlar sosyal bir hayat yaşamak üzere bir araya toplandıklarında, birbirleriyle muamelelerde bulunmağa ve birbirinin ihtiyaçlarını gidermeğe muhtaç ve mecburdurlar. Fakat hayvanî tabiatın

sevkiyle ihtiyacını sağlamak üzere her biri diğerinin mal ve eşyasına el uzatır, çekip alır. Çünkü zulüm ve düşmanlık hayvanî tabiatın icabıdır.” (1954: 500)

İbni Haldun’a göre bu zulüm ve düşmanlık beraberinde savaşı, kargaşayı ve doğal olarak yok oluşu getirecektir. Hâlbuki Yüce Tanrı, “nev-i beşerin korunmasını emir ve kan akıtmayı yasak etmiştir.” (1954: 500) Bu nedenle de insanların yaşam hakkını koruyacak ve böylelikle insan soyunun devamını sağlayacak birtakım oluşumlara ihtiyaç vardır ve bu oluşumların İbni Haldun umranındaki karşılığı, “Devlet”tir. Ona göre devlet, insanlar arasında adaleti gözeten bir hükümdarlık düzeni kurarak varlığını ispat etmelidir. Çünkü insanların öncelikli ihtiyacı, “... kargaşalıklar içinde aralarında adaleti hakim kılan ve birbirlerine saldırmalarına engel olacak bir yasakçı ve hakim”dir. (1954: 501)

İşte Osman Bey’i, devlet olma yolunda adımlar atmak için tetikleyen kuvvet, bu ihtiyaçtır. Nitekim onun devlet kurmanın insanî bir zorunluluk olduğu yolundaki tezleri, İbni Haldun’a yapılmış göndermeler gibidir. Aşağıda alıntılanan bu sözler, bir devlete ihtiyaç duyulduğunu ve bunun için ortamın Osmanlı lehine ne kadar elverişli olduğunu işaret etmektedir. Moğolların Anadolu toprağında kalıcı olmadığı kesin olmakla birlikte, Osmanlı Anadolu’yu şimdilik gözden çıkaracaktır. Diğer beyliklerin Anadolu için birbirleri ile savaşmalarını, güçlerini tüketmelerini bekleyecek, daha sonra devletini Anadolu’da kuracaktır.

“Anadolu’yu bırakacağım şimdilik... Benim gördüğüm, tez vakitte gidicidir Moğol... Çünkü Moğol’un düzeniyle de uyumsuz bizim Anadolu toprağı... Bizim gazi beylikler çabalasın bakalım, Konya’yı ele geçirmek için... Boğuşsunlar birbirleriyle, güçten düşürsünler kendilerini boş yere... İşimi kolaylaştırsınlar! Verimli topraklara sahip olana yarar Anadolu... Tükenmez insan kaynağıdır. İnsanın zanaatı görüldüğü gibi, köylülük değil, devlet kuruculuğudur.” (s. 189)

Süreç, Osman Bey’in ön gördüğü şekilde gelişir. Selçuklu son demlerini yaşamakta olduğu için, Anadolu ve Rumeli’de konuşlanan beylikler, iktidar mücadelesi içindedir. Aralarında en güçlüsünün kazanacağı bu savaş sonrası, yeni bir devlet kurulacaktır. Bu nedenle beylikler önce birbirlerine saldırırlar. Osman’ın Kayı boyu potansiyel bir tehlike olarak görüldüğü için de hepsi önce Kayı boyunu hedef alır. Süreç, Demircan’ın öldürülmesi ve Kayı boyu için hileler düzenlenmesiyle başlar. Kayı boyu barışın sürmesi için çaba sarf ederken, İnegöl tekfurunun Kayıların sürülerine saldırması başlangıç noktası olur. Artık Osman Bey’in ve Kayı boyunun durması mümkün değildir. İktidarı, savaşlarla, fetihlerle kazanmak gerekir. İnönü, Karacahisar, Bilecik, İnegöl, Yarhisar fethedilir. Bu fetihler Kayı boyunun hem kendine güvenmesini hem de çevre beyliklerde korkuya neden olmasını sağlar.

1.2.Osmanlı Devlet’inin Temelini Atan Yaratıcı Gruplar

Osman Bey, bütün bunları tek başına başarmamıştır. Osmanlı uygarlığının doğuşunda, yaratıcı grubun lideri o ise de çevresinde toplananların yararlılıkları da inkâr edilemez. *Devlet Ana*’da, bey seçimi için bir toplantı söz konusudur. Romanda yeğenini alt etmek için hileler düzenleyen Dünder Alp, toplantıda Osman’ın beyliğine karşı çıkmış ve hakaret etmiştir. Fakat *Notlar*’ında Osman’ın amcasını okla vurup öldürdüğünü yazan Kemal Tahir, (1992: 88) romanda onu Pir Pelvan’a öldürtmüştür. (s. 579)

Bu vak’a Osman’ı rahatsız etmez, aksine devlet kurma yolunda attığı adımları hız verir. Osman etrafında kendisi ve Kayı boyu için daha güvenilir ve yararlılıklar sağlayacak insanlar toplamaya başlar. Tek başına bir devletin temelini atamayacağını o da bilir. Kemal Gözler’in bir devletin nasıl kurulabileceğini yolundaki tezleri, Osman’ın bu aşamada yaptıklarına gayet uygundur. “*Tek başına bir devlet kuramayacağına göre bu kişinin öncelikle başka insanlara ihtiyacı vardır. O halde bu kişinin başka kişileri, ikna ederek veya onların üzerinde baskı kurarak, bu amacı gerçekleştirmeye yönelik olarak harekete geçirebilmesi gerekir.*” (Aktaran, Soygüzel, 2010: 32)

İbni Haldun da devlet kurmak için liderliğe soyunan kişinin, kendisine destek olan akraba ve topluluklar yardımıyla ayakta kalacağını düşünür. Ona göre bu birlikteliği sağlamak devletin ilk devresidir. İkinci devre ise liderin, çevresinde topladığı bu kişiler arasında bir temizliğe girişme aşamasıdır. Bu aşamada lider, devlet işlerinde söz sahibi olmak isteyen ve arasında kan bağı olduğu halde kendisine düşmanlık besleyen kişileri alt etmelidir. (Çetin, Çağ, 2015: 72)

Osman Bey'in amcası Dündar Alp'i öldürmesi olayı, devleti kurma yolundaki ikinci aşamanın gereklerindendir. Osman Bey bu gerekliliği gözünü kırpmadan yerine getirmiştir. Ama aynı aşama, liderin farklı insanlara yönelmesi ve onlarda güç bulmasını da gerektirir. Bu aşamada kan bağına ihtiyaç yoktur. *Devlet Ana*'da bu farklı insanlar; Mavro, Köse Mihal, Ermeni Toros gibi isimlerin oluşturduğu yabancılardır. İbni Haldun'a göre, liderin kendi kavminden olmayanların yardım ve hizmetini kabul etmesi gayet olağan bir durumdur. (Çetin, Çağ, 2015: 73) Dolayısıyla Osman Bey'in bu yabancılara güvenmesinde, herhangi bir yanılgi söz konusu değildir.

Anlaşılabacağı üzere, devlet kuracak “yaratıcı grup” yavaş yavaş bir araya gelmektedir. Yabancılar bu grubun vazgeçilmezleri ise de farklı kesimlerden insanlara da ihtiyaç vardır ve onlar, Fuat Köprülü'nün ifadesiyle; askeri, dini, mesleki teşekküllerdir. (1994: 83) Köprülü'ye göre bahsi geçen teşekküller dört başlıkta ele alınmalıdır. Bunlar; 1) *Gâziyân-ı Rûm*, 2) *Ahîyân-ı Rûm*, 3) *Bâciyân-ı Rûm* 4) *Abdâlân-ı Rûm*'dur. (1994: 83-103)

Devlet Ana'da, “delikli demir” ve “ateş tozu” (s.233) uygulamaları yapan Kaplan Çavuş, Ahîyân-ı Rûm üyesidir. Kaplan Çavuş gençlere kılıç kullanmayı öğretirken manevi terbiye de aşılar. Osman Bey ona güvenir ve önemli bir haber için ulak yapar. Selçuklu'dan yarar gelmeyeceğini, onun getirdiği haberler sonucu anlar. Ahî lideri Şeyh Edebâli ise romanda karar mercii durumdadır. Osman, Bey seçildikten sonra onun dergâhına gider, akıl danışır, fikirlerini paylaşır. Osman Bey'in giriştiği siyasi mücadeleler anında ise Edebâli Kayı boyunda ve yine Osman'a öğüt veren bilge kişi konumdadır.

Abdâlân-ı Rûm kavramı ise Anadolu dervişlerini işaret eder. Fuat Köprülü bu teşkilatı, içtimaî bir teşkilat olarak kabul eder. (1994: 83) Köprülü'ye göre bu zümre, özellikle 14. yüzyılda mühim bir dinî-içtimaî rol oynar. Abdal veya Baba lakaplı bu dervişler, ilk Osmanlı hükümdarlarıyla savaşa katılır, cenk ederler. Bu zümre, 14. asır sonlarında Osmanlı sahasında kuvvetli bir mevki kazanır ve hükümdar tarafından himaye edilir. (Köprülü, 1994: 97) Çünkü özellikle köylerde ve göçebeler arasında yaptıkları dini propagandalarla hanedan siyasetinin güçlenmesine yardım ederler. Fuat Köprülü bu dervişlerin Hristiyan halkın ihtidası hususunda etkili olduğunu, 14 ve 15. yüzyıllarda, Balkanların Müslümanlaştırılması aşamasında da önemli faaliyetler sergilediklerini belirtir. (1994:102)

Ömer Lütfi Barkan da Fuat Köprülü'nün tezini doğru bulur ve bu dervişlerin imparatorluğun kuruluşundaki rolüne önem verilmesi gerektiği tezinden yola çıkar: “*Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulması için lazım gelen kan ve kol kuvvetini akıl ve siyaset adamını Osmanlıların, bilhassa ilk zamanlarda, nerede bulmuş oldukları mümkün gözükmemektedir.*” (2002: 135) şeklindeki sözlerinde Barkan, bu kitlenin, devletin kuruluşunda ihtiyaç duyulan beden ve akıl gücünü temsil ettiklerine dikkat çeker.

Devlet Ana'da Yunus Emre, Kayı Boyu insanların manevî kuvvet aradığı anlarda onlara destek verir. Örneğin Osman Bey'in Balkız ile evlenmesi vak'asında, rolü büyüktür. Kaplan Çavuş'a ise başka beyliklerden ve ülkelerden getirdiği haberlerle ateş tozunu keşfi sürecinde yardım eder.

Osman Bey'in yürüdüğü yolda temel desteği aldığı diğer yaratıcı grup, *Gâziyân-ı Rûm*'dur. Halil İnalçık bu grubun, “*gazâ liderinin, kutsal savaş ve ganimet için etrafa Alpler ve nöker/yoldaşlar toplamasıyla*” oluştuğunu ifade eder. İnalçık, bu grupta kan bağı aranmayacağını da sözlerine ekler. (2002: 69) Nitekim *Devlet Ana*'da Orhan ve Gündüz Alp hariç, Osman Bey'in çevresindeki alp ve yoldaşlarla arasında kan bağı yoktur. Daha önce ismi anılan yabancı kahramanların varlığı da bu grubun özelliğini dışı vurmaktadır.

Çalışma konumuz olan *Bâciyân-ı Rûm* teşkilatı ise *Devlet Ana*'da Platon'un devlet nazariyesine uygun tahlil edilir. Platon, devletin korunması açısından, kadın ve erkeklerin aynı doğaya sahip olduğunu söyler ve aralarında cins ayrımı yapmaz. Bu noktada önemli olan, devlet koruyucularının hangi cinsten olduğu değil, hangi özellikleri taşıdığıdır. Platon, *Devlet*, başlıklı eserinde, yönetici ve koruyucu grupta aradığı özellikleri; bilgelik, coşkunculuk, çeviklik, kuvvet, ölçülülük, adalet, şeklinde sıralar ve diyaloglar halinde bu mefhumları tahlil eder. (2002: 77-150) Onun için, erkek veya kadın, önemli olan devleti

kuranların ve yaşatanların sayılan özelliklere sahip olup olmadığıdır. Dolayısıyla eğer kadınlar sayılan özellikleri taşıyorlarsa “*bu türden erkeklerle birlikte yaşamak ve koruyucular olarak beraber hizmet etmek için*” seçilebilirler. (2002:178)

Anadolu Kadınlar Birliği, Anadolu Bacıları gibi adlar ile anılabilecek bu teşkilat, Ahî teşkilatının kadınlar koludur. (Bayram, 2001: 2) Bu teşkilat I. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında, “*Selçuklu devletinin yeniden yapılandırılma çalışmalarının bir parçası olarak devletin destek ve himayesinde*” kurulmuştur. (Bayram, 2001: 2) Kadınların bir meslek ve sanat sahibi olması, eğitim alması, ticari yaşama karışması, dul ve yetim genç kızlara sahip çıkılması gibi işlevleri olan bu teşkilat, (Sırım, 2015: 121-123) aynı zamanda “*Türkmen kabilelerinin müsella ve cengâver kadınlarını*” işaret etme kılığı ile Platon’un yukarıdaki nazariyesini gerçekleştirir. *Devlet Ana*’da bu nazariyenin yansıdığı tahliller, aşağıdaki gibidir.

2. Bacıbey Teşkilatı Üyelerinin; Görev, Durum, Konum ve Yaşamlarına Yönelik Tahliller

Daha önce de belirtildiği gibi, dikkat çekilen siyasi ve sosyal tezleri ile ön planda olan, örneğin kuruluş sürecini anlattığı düşünülen, *Devlet Ana*, aslında insan merkezli bir romandır. Kuruluş vak’asının “*düpedüz fonda*” (Kayalı, 2010: 698) kaldığı ve daha çok fon üzerindeki “*somut olaylar ağı*” ile (Kayalı, 2010: 698) anılması gereken roman, bu ağı kuran insanları önceler. Çünkü Kemal Tahir, Osmanlı tarihini bilmek için, Anadolu’yu son bin yıldır mesken tutan insanların ve özelliklerinin bilinmesi gerektiğini düşünür. (1992: 513)

Bu gereklilik onun romanında ana izleğin, “*roman kişileri*” olması sonucu doğurmuştur. (Kayalı, 2010: 698) Kayalı, Tahir’i, tarihsel kişilikleri roman kişilerine dönüştürme bakımından başarılı bulur ve romanın kişiler bağlamında anlamlandırılması gerektiğini düşünür. (2010: 698) Bu düşüncenin nedeni, *Devlet Ana*’da muhtevaya yön veren asıl unsurun gerçekten de vak’alardan ve çeşitli süreçlerden çok, bu vak’a ve süreçlerde rol oynayan kahramanların ve yaşamlarının oluşudur. Bu noktada Aytaç’ın da belirttiği gibi, kahramanların “*çok boyutlu ve canlı figürler*” olarak resmedilmeleri önemlidir. Ayrıca Tahir’in bu kahramanlarını “*1290’ların Anadolu insanıyla özdeşleştirme, onları yaşadıkları çağ ve topluma uygun tahlil etme, yani zamana bağlı özelliklerini*” ustalıkla otaya koyma çabası karşılık bulmuştur. (Aytaç 2012: 167)

Örneğin yazarın erkek kahramanları, Anadolu’da 13. yüzyılda sürdürdükleri yaşam tarzları ile ters düşmeyen, yani toplumundan, çağından ayrılmayan kahramanlardır. Edebâli’den Akçakoca’ya bilgiler; Mavro’dan Kerimcan’a gençler; Aışar Bey’den Hristiyan tekfurlara kadar düşman kuvvetler; romanın geçtiği çağa uyumludurlar. Onların her birinin rol aldığı vak’anın tarihsel gerçeklerle ve Osmanlı’nın kuruluş sürecindeki şartlarla ayrışmadığı ortadadır.

Aynı durum *Devlet Ana*’nın kadın kahramanları için de söz konusudur. Onların tahlil edildiği sahneler; Türk/İslam geleneğinin kadın algısına, dolayısıyla kadim zamanlardan beri kadın konusunda süregelen genetik kodlara, Osmanlı’nın kuruluş zemindeki gaza kültürüne uygundur. Yazar bu gerçeği gözeterek kurduğu romanında kadın kahramanlarını, gerektiğinde toplumu yönlendirici, gerektiğinde toplumu ile ortak hareket eden kişiler olarak resmeder. Onlar bazen bir alp gibi¹; güçlü, gözü pek, merttirler; bazen kadın doğasının gereği, yumuşak huylu, söz dinler, erkeğine destek, aileye direk görevindedirler. Farklı yaş, etnik köken, konum sahibi bu kadınların üyesi olduğu Bacılar teşkilatının, romanda öne çıkan ismi Bacıbey’dir. “...*Bitinya ucunun Rum Bacıları başkanı Bacıbey*” (s. 97) ifadesiyle tanıtılan bu kadının adı, romanın birinci bölümünde yani romanın girişi sayılabilecek ilk sayfalarda geçer. Mavro’nun Notüs Gladyüs’e bilgi aktardığı bu bölümde, “*Karıları bile dövüşkendir Ertuğrul Bey’in... Bunlara “Rum Bacıları” derler, başkanları... Bacıbey’dir*”. (s. 26) sözleriyle tanıttığı teşkilat ve Bacıbey; devletin kuruluşunda rol alan diğer yaratıcı gruplar gibi “*din yayma*” töresini sürdürür. (s. 26) Bu bilginin roman başında ivedilikle verilmiş olması, romanın olay örgüsüne zemin hazırlamak içindir. Çünkü bu din yayma kavramı, romanın üzerinde ilerlediği temel malzemelerdendir. Şöyle ki Bacıbey, Osman Bey’in önemli alplerinden Demircan’ın ve roman başında molla eğitimi alan Kerim Çelebi’nin annesidir. Demircan, söz konusu bilgileri veren Mavro’nun ablası Liya ile evlenmek istemekte ama Bacıbey “*Gavur kızından*” gelin istemem (s. 121) diyerek karşı çıkmaktadır. Notüs Gladyüs ise handa saldırdığı

¹ Fuat Köprülü, bu devir kadınlarının erkek Alpler ile aynı müşterek karakteri taşıdıklarını söyler. (1993: 383)

fakat karşılık alamadığı Liya'nın, Demircan ile birlikte olduğu sahnede, Demircan'ı arkadan vurur, Liya'yı da öldürür. Bu cinayet; Notüs, Uranha, Benito üçlüsünün çeşitli oyunlarla çevredeki tekfuruları ve beyleri, Kayı boyunu ve Osman'ı bitirmek için ikna etmeleri noktasında başlangıç teşkil eder. Kayılarda ise Ertuğrul Gazi'nin ölümü, Osman'ın, bey seçilmesi gibi siyasi vak'alar eşliğinde, katillerden ve onların işbirlikçilerinden intikam alma güdüsü doğar. Bundan sonra Mavro ve Kerimcan başta olmak üzere tüm Kayılar, intikam sürecinde iseler de intikamın sembol ismi Bacıbey'dir. Oğlunun naaşının getirildiği sahnede, oğlunun çıplaklığından şüphelenerek cenazeyi almayı dahi reddedecek kadar dirayetli davranan Bacıbey'i, en iyi, küçük oğlu tahlil eder. Anası hiçbir zaman, *"bu kadar güçlü, heybetli, bu kadar güçsüz, acınası"* görülmemiştir. (s. 129) Zehrini içine akıtan Bacıbey, ağıt yakmaya başlayan diğer bacıları uyarır ve susturur: *"Bırakın hökürtüyü! Gidin bulun Ertuğrul ucunun yüreksiz heriflerini... Atın önlerine kılıçları... Sırtlarını yumruklayıp sürün, çıkarın ocak başlarından... Tükürün suratlarına tükürün!"* (s. 129) sözleriyle hem lideri olduğu teşkilatın gücünü ve etkisini hem de görevini işaret eder. Kendisi ise Köslük meydanında acısını kuvvetle vurduğu iletişim davullarından çıkardıktan ve toplantı istediğini duyurduktan sonra evine gider ve öfkesini Kerim Çelebi'ye kusar. Elinde kırbacıyla Kerim Çelebi'nin molla kıyafetlerini çıkarttırır, sazını kırar, kitaplarını yakar. Kerim yalvarır ve kendisinden savaşçı olamayacağını söylese de Bacıbey karardır. Kerim bundan böyle bir savaşçı gibi yaşayacak ve abisinin öcünü alacaktır: *"Soyun Kerimcan! Ya silahlanacaksın er gibi... Ya da burdan ölüne çıkacak... Soyun rezil! Köslük Meydanı'nda erkekler, ağanın kanını konuşmakta! Soyun!"* (s. 136-137) Türkmen boylarında kadınların attığı savaş çığlıklarının ne anlama geldiğini iyi bilen Kerim Çelebi, artık Kerimcan'dır. Bu çığlıkların ölüme davet çığılığı olduğunu bildiği için daha fazla ayak diremez. Bacıbey takımının bu dirayetli tutumunu yine Mavro tahlil etmektedir: *"Hele Bacıbey 'Haydin' dedi karılar atlanıp kılıcı sıyırdı mı, iş işten geçmiştir; derdi rahmetli babam... Artık güç yetesi kalmamış Ertuğrul takımına... Çünkü karıları atlanınca bunlar ölüm şerbetini peşin içermiş..."* (s. 27)

Kerim'i savaşçı olmaya ikna eden Bacıbey kendisinin isteği ile başlayan toplantıya katılmak için Köslük meydanına gelir. Meydanda Dünder Alp ve adamları hemen harekete geçmek ve Demircan'ın kanlısını bulmak için, alpleri etkilemeye çalışmaktadır. Osman ise önce katillerin kim olduğunu bulmak gerekir diye düşünmektedir. Meydanda gözlerin çevrildiği, kararının beklendiği Bacıbey ise seslerden rahatsız olunca ayağa kalkar, takımı da ona eşlik eder. *"Susun yiğitler! Sözleşeceğiniz sıra geride... Çığırmayın karılar gibi"* diyerek susturduğu alpler (s. 148) onu ve takımını oturtmaya çalışır. Ama o da diğer bacılar da oturmazlar ve bacılar bölüğünün *"bu gece dernek düzeni tanımadığını"* ilan ederler. (s. 148) Nitekim Bacıbey biraz zaman geçtikten sonra *"...bacılar takımı at binmeye yemin içti. Erkek olan gelir. Gelmeyene sözüm yok!"* diyerek akıllıca hareket edilmesinden yana tavır takınan savaşçılara meydan okur. (s. 151) Akının gün doğmadan başlayabileceği Bacıbey tarafından işaret edilmesine rağmen, gelen haberle işler değişir. Ertuğrul Gazi ölmüştür ve ivedilikle yapılması gereken, bey seçmektir. Bacıbey'in içinde tuttuğu ağlama, haykırma, acısını kusma isteği bu haberle dışa dökülme fırsatı bulur. O başta olmak üzere teşkilatın tüm kadınları, Ertuğrul Gazi'ye, saç baş çekerek, kıyafet yırtarak, ulur biçimde ağıt yakmaya başlarlar.

Demircan'ın naaşının Söğüt'e getirilişinden Ertuğrul Gazi'nin ölüm haberine kadar geçen süreçte gerçekleşen hadiseler, Bacıbey ve teşkilatı için önemli ipuçları barındırır. Buna göre Türkmen kadınları; güçlü, gözü pek, inatçı ve yiğit kadınlardır. Gerektiğinde kanaat önderliğine de soyunan liderleri ise Bey'in yanında karar verici mekanizma görevi üstlenebilmektedir. Bacıbey'in bu özelliği; fiziği, giyimi ve geçmişi birlikte tahlil edilerek şöyle işlenir: *"Rum Bacılardan başkan seçildi seçileli 'Bacıbey' diye çağrılan Devlet Hatun, uzun boylu, geniş gövdesiyle sanki Söğüt'ü depreme vererek geliyordu. Körpeliğinde ne kadar yakıcı güzel olduğu, iri kara gözlerinden, çekme burnundan, hiç örselenmemiş etli dudaklarından belliydi. Ok atmakta, mızrak savurmakta, kılıç tutmakta, binicilikte değme savaşçılardan geri kalmaz, hele korkmazlıkta çoğunu yaya bırakırdı. Kocası Rüstem Pelvan'ın İnegöl toprağına yapılan bir akından ölmesinden bu yana, büsbütün sertleşmiş, Ertuğrul Bey'den başkasını dinlemez olmuştu."* (s. 120) Onun bu sertliği romanın ilerleyen sayfalarında Osman Bey'i dahi şaşırtır. Sohbetleri esnasında Bacıbey, Osman'ı bekleliğinden beri iyi bildiği için çekinir, ne yapacağını bilemez, erkekler gibi kollarını göğsünde çapraz yaparak eğilmek suretiyle selam verir. Osman bu *"erkekçe güven"* karşısında hem şaşırır hem duyulanır. (s. 454)

Takım lideri Bacıbey'in bir görevi de Bacıların eğitimidir. Bu yolda kırbaç kullanmak ise onun hakkıdır. Bacıbey, sözle yahut dayakla bacılara akıl verir, yol gösterir, bazen de kadın kimliği takınarak onlarla hoş beş eder. Bu tarz bir hoş beş esnasında teşkilatın bir başka ismi, Aslıhan, ön plana çıkar. Söğüt'e on yaşında gelen ve Bacıbey'in elinde büyüyen (s. 120) Aslıhan, Kerim ile beşik kurtmedir. Ama Kerim'in molla olma arzusu onu çok üzmektedir. Çünkü o, silah öğretmeni, kılıç ustası Kaplan Çavuş'un kızıdır. "...Silah ustası Kaplan Çavuş'un kızıyım ben, Tanrı tanık, beli kılıçlı olmayan, bizim eşiğimizi aşabilemez. Çünkü bizim soyumuzda, kılıç taşımayan erkek saymak yoktur" (s. 132) sözleriyle üzüntüsünü kızgınlığı ile dışa vuran Aslıhan, bu yemini nedeniyle roman başında sözlüsünden uzak durmaktadır. "*Savaşçı olmayana varmam*" diyerek (s. 122) ayak diremekte, bu yönüyle inat konusunda Bacıbey ile yarışmaktadır. Kerim'e duyduğu özlem nedeniyle acı çekse de sözünden dönmeyecek kadar da onurludur. Bacıbey ise Aslıhan'da kendisini, kendi inadını ve onurunu gördüğü için onun küçük muziplerine ses çıkarmamaktadır. Kerim'in mollalıktan sıyrılmasından sonra ise o, Kerim'in arkasından bir güç, Bacıbey'in yanında teşkilatın önemli işlerinde başrolde dir. Örneğin Bacıbey ve Aslıhan bir mağarada yaşayan ve gaipten haberler veren Kamagan Derviş'e fal baktırmak için birlikte hareket ederler. Amaç, Demircan ve Liya'nın katillerinden haber almaktır. *Fal* başlıklı romanın bu dördüncü bölümü, aynı zamanda, vak'a örgüsüne aşk mevzuunun şekil vermeye başladığı bölümdür Kemal Tahir, insanoğlunun bu ebedi ve ezeli meselesini, kahramanlarının yiğitliği ve kararlılığı adına tahlil etmeye başlamıştır. Dervişin mağarasından çıkılınca Şeyh Edebâli'nin kızı Balkız, baygın halde bulunur. Birileri Balkız'ı kaçırmaya çalışmış ama başaramamıştır. Buna göre dört yıl önce Osman, Balkız'ı istemiş, Şeyh babası Balkız "*varım-kâr*" olduğu halde, kızını Osman'a vermemiştir. Romanın aktüel zamanında ise bir düş görmüş, Osman'a kızını tekrar istemesi için haber salmıştır. Osman bu haber sonrası, dört yıl önceki dünürçüsü Alişar Bey'e gitmiş ve Balkız'a yeniden elçi olmasını istemiştir. Kadınlara tutkunluğu ile tanınan Alişar Bey ise Balkız'ı, Osman'a değil kendisine istemiş, Edebâli bu oyunun farkına varıp kızını yine vermemiştir. Balkız'ın kaçırıldığı süreçte ise tarafların Alişar Bey'in oyunundan haberi yoktur. Bu nedenle de Osman Bey Şeyh Edebâli'ye; Balkız, Osman'a küstür. Alişar ise Balkız'ı kaçırtarak olayı çözmeye çalışmıştır. Aslında bu süreçte Osman Bey evlidir; yazar, Osman'ın çok eşliliğini Türkmen boylarındaki ataerkil düzene göndermeler yaparak tahlil eder. Şeyh'in Balkız'ı, Osman'a vermek istediği şeklindeki haberi, Osman Bey'in oğlu Orhan'a iletme görevi Kerimcan'a verilir. Kerimcan, Aslıhan ile karşılaşır, Orhan Bey'in ve Malhatun'un tepkisinden korktuğunu Aslıhan'a söyler. Aslıhan, Malhatun'un kendisine "*erkek açt*" dedirtmek istemeyeceğini düşünür ve Kerimcan'a rahat olmasını söyler. Ona göre bey evi, tek kadının çekip çevireceği bir ev değildir. Bu nedenle birden çok kadının dayanışma içinde Bey'i ve evini idare etmesi şarttır. (s. 226) Kerimcan duyduklarına şaşırırsa da ikna olmaz ve Orhan'a haberi çekinerek verir. Orhan da Aslıhan gibi konuşur ve babasının Şeyh'e damat olmasına, anasının karşı çıkmayacağını, bunun büyük bir şans olduğunu anasının da bildiğini söyleyerek Kerimcan'ı şaşırtır. Osman-Balkız kavuşması ise oyunlar bozulduktan sonra gerçekleşir.

Romanda babasının kaderini yaşayan Orhan Bey'in de zorlu bir aşk serüveni söz konusudur. Bu aşk, Bacılar teşkilatının bir görevi yerine getirme çabası sahnelenirken başlar. Buna göre Bacıbey teşkilatı 1290 kışı sonrasındaki yayla mevsiminde, Söğüt'ün değerli mallarını Bilecik Hisarı'na emanet bırakmak için zorlu yollar aşmaya çalışmaktadır. Orhan Bey'in, Mavro'nun, Kerimcan'ın eşlik ettiği Bacılar, Karasu'dan geçmeye çalışırken kadın bağırtıları duyulur. Yarhisar Tekfuru Hrisantos'un kızı Lotüs ve sütanası bağırışmaktadır. Orhan Bey kıza yönelir, onu ürken atın sırtından alır ve göz göze gelirler. Aslında küçüklükten beri tanışan ama bir iki yıldır birbirlerini görmeyen bu gençler, oracıkta aşık olurlar. Hâlbuki Lotüs'ü isteyen birisi vardır: Babası yaşındaki Bilecik Tekfuru Rumanos. Bu haber, haberin Orhan'da yarattığı yıkım, Orhan'ın Lotüs'ün ağzını arama çabaları, hem kadın hem erkek cinsi için, aşkın kaçınılmaz olduğunu bilen Kemal Tahir'in katkılarıyla zenginleşir. Yazar kabile tekrar yola çıktığında iki genci yalnız bırakır ve onlar romanın yapılandığı önemli meselelerden biri olan Doğu ve Batı dünyası arasındaki farkı tahlil ederler. Bu tahliller Doğu ve Batı dünyalarında kadına bakış odaklıdır. Aslında bu iki genç, roman başında Mavro'nun dikkat çektiği tezleri yinelerler. Mavro-Notüs konuşmasında Mavro'nun Bacıbey teşkilatı için verdiği bilgilere karşılık Notüs, Batı derebeyliklerinde kadının da senyörün malı olduğunu söylemiştir. Hatta Notüs'e göre, senyörün düğün gecesinde genç kızların kızlığını alma hakkı dahi vardır. Notüs'ün bu sözlerini roman sonuna doğru, Lotüs-Orhan ikilisi yeniden tartışır. Orhan Türkmenlerde drahoma adetinin olmadığını, aksine üstüne kızlar için başlık verildiğini söyler. Bunu söyleme nedeni Lotüs'ü evlilikten vazgeçirmektir. Orhan, Türkmenlerde aşk

var ise kadın için her fedakârlığa katlanılacağını söyleyince ise Lotüs dinini öne sürer. Orhan, Türkmenlerin kadının dinine karışmadığını burada kıstasın yiğitlik olduğunu vurgular: “... *Biz alacağımız kadının dinine bakmayız, yiğit olmasına bakarız bir, bir de doğurduğunu yiğit yetiştirmesine bakarız.*” (s. 468)

Türkmen kadınlarında din konulu bu söyleşi, romandaki bir kaosun da çözülme anıdır. Hatırlanacağı gibi daha önce Bacıbey’in, Liya’ya dini nedeni ile karşı çıktığı söylenmişti. Orhan’ın yukarıdaki sözlerinden sonraki bir sahnede ise aslında Liya’nın dini inançlarının Bacıbey için sorun teşkil etmediği, Bacıbey’in başka bir nedenle Liya’yı istemediği belirtilir. Buna göre aslında Bacıbey’in, kardeşi Kerim’in molla olma isteğini reddetmeyen Demircan’ı, Liya vesilesi ile cezalandırmaktan başka bir amacı yoktur. (s. 122) Dolayısıyla Bacıbey’in de yüreğinde merhamet hissi olabileceği savı ortaya çıkmıştır. Nitekim Mavro’yu oğlu Demircan’ın yerine koyup sahiplenmesi ve Söğüt’te kalmasını sağlaması onun bu yönünü ortaya çıkarır. Aytaç, Bacıbey’in bu açıdan Osmanlı Devleti’nin bir simgesi olduğunu düşünür. Yazara göre Bacıbey, bir yandan disiplini ve sert mizacı ile korku saçması bir yandan koruyucu kişiliği ile merhamet sahibi olması açısından, Osmanlı’yı temsil etmektedir. (2012:166)

Romanda Ertuğrul Gazi’nin de Osman Bey’in de kuruluş dönemindeki amacı barışçıl bir siyaset gütmek, fakat düşmana da mahal vermemektir. Bu nedenle her iki lider de kimi zaman sert kararlar alır, kimi zaman merhametleri ile kötülüğün önüne geçerler. Dolayısıyla Osmanlı Devleti’nin özünde sertlik ve kararlılık yanında koruyuculuk ve sahiplenme olduğu düşünüldüğünde Aytaç’ın Bacıbey’e yönelik bu benzetmesinin yerinde olduğu sonucuna ulaşılır. Fakat yazar Bacıbey’i daha çok yiğitliği ile resmetme çabasında olduğu için bu yolda harekete devam eder. Örneğin yukarıda bahsi geçen yolculuk esnasında, Kayılara pusu kurulduğu haberi gelir. Osman Bey, Bacıbey’e geri çekilme emri verir, amacı hazırlıkları tamamlamak için zaman kazanmaktır. Bacıbey bu emirden rahatsız olur ve “*Ne demek geri çekersin? Ya biz oklamayacak mıyız hayın düşmanı?*” (s. 454) diye sorar. Osman Bey, Bacıbey’i inat etmemesi yolunda uyarır ve sabretmesini salık verir. Bu sahne Bacılar teşkilatının akıl dolu yaklaşımlara saygı duyduğuna dair izler taşıması bakımından önemli bir sahnedir.

Romanda bir Hristiyan kadın da -Lotüs’ün koruyucu kollayıcısı Artemis Ana da- akli ile Lotüs-Orhan birlikteliğine zemin hazırlamıştır. Kızının yaşlı Bilecik tekfurunun evlilik teklifini kabul etmediğini öğrenen babası, Lotüs’ü kuleye kapatır, aç susuz bırakır. Artemis Ana Lotüs’e, kendisine sürülen şartları kabul etmesi, önceliğin kuleden kurtulmak olduğu yolunda haber gönderir. Lotüs şartları kabul eder, kurtulur, Artemis’in yönlendirmesi ile Orhan’a kendisini kaçırmayı için haber gönderir. Orhan ivedilikle hareket etmek isterse de Osman Bey onu durdurur. Çünkü birkaç güne kadar Lotüs-Rumanos düğünü başlayacaktır.

Düğün haberi Kayı boyunun ve beylerinin başka hal çareleri aramalarına neden olur. Buna göre Bilecek hisarı zapt edilecek ve düğün basılarak gelin kaçırılacaktır. Bu görevde Bacıbey Teşkilatı büyük sorumluluk üstlenir. Birtakım hediyeler ve altın dolu sandıklarla kaleye doğru yol alınır. Bu arada Dünder Alp’in Osman Bey aleyhinde oyun planladığı öğrenilmiş, cezası kesilmiş ve kızı Cinli Nefise de Bacıbey teşkilatına katılmıştır.

Bacıbey Teşkilatı, yanlarında kadın kılığına girmiş Mavro ve Ermeni Toros ile Bilecik kalesine gelir. Amaç, kadın kılığındaki bu gençler ile kalede kalan nöbetçileri etkilemektir. Bu sahnede Mavro ve Ermeni Toros, Ahi Evren’in kadın kılığına girip Bacılar teşkilatına katıldığı vak’ayı hatırlatır. (Bayram, 2002: 366) Bacıbey kurnazca davranarak kaledeki görevlileri ikna eder ve kafile kaleye girer. Altın dolu sandık mahzene taşınırken bir oyunla yere düşürülür, altınlar etrafa saçılır ve kaledeki görevliler de bacılarla birlikte altınların içine dalar. Sadece Panayot adlı muhafız şüpheye kapılır, kadınları mahzene kadar takip eder ve diğer sandıkların kılıçlarla dolu olduğunu görür. Bu sırada teşkilatın genç üyelerinden Şirin, Panayot’u fark eder, ona doğru hamle yaptığında Panayot, Şirin’i hançerler. Şirin bağırınca diğer Bacılar koşar, Cinli Nefise, Panayot’u kılıçla öldürür. Bundan başka bir hadise gerçekleşmez ve Bilecik hisarı kolayca zapt edilmiş olur. Görüldüğü gibi bu sahne bacılar teşkilatının gerektiğinde erkekler gibi savaşabileceğini, düşman alt etmek için türlü çareler üretebileceğini gösterir. Üstelik onlar, sonunda şehadet şerbetinin içilebileceğini tahmin etmektedirler. Dolayısıyla Türkmen kadını, erkeğiyle çok büyük farklar olmayan bir yaşam tarzı sürmektedir. Kemal Tahir’in Türkmen

toplumda kadının yerine dair romanında kurguladığı bu sahneler, yazarın Anadolu'nun bin yıllık dinamiğini yazma çabasına da uygundur. Türk kadınlarının binicilik ve atıcılıkta usta oldukları ve İslam öncesi ve sonrasında da askerî faaliyetlerde bulunduğu düşünüldüğünde (Bayram, 2002: 375) Tahir'in bu tarihsel süreci özümlediği ve romanına aktardığı sonucuna varılır. Ayrıca Şirin'in yetim bir kız olduğu hatırlanırsa Şirin'in varlığı ve yaşadığı macera, Bacılar teşkilatının bir görevini daha hatırlatır. Bu teşkilatta kimsesiz, yetim kızlara ve dul kadınlara sahiplik etme geleneği de vardır. (Sırım, 2015: 124)

Bu zaferden sonra da teşkilatın görevleri bitmez. Savaşçılar için sofralar kurulacak, üyelerin her biri, birkaç savaşçı ağırlayacaktır. Örneğin Bacıbey, dört savaşçı ağırlayacak, fetihlerden duyduğu mutluluk ile sofrasına o akşam şarap da koyacaktır. (s. 499) Bu gelenek teşkilatın bilinen ilk lideri Fatma Bacı (Hatun Ana, Kadın Ana) zamanından beri vardır. Fatma Bacı'nın da erenler meclisinde sofraya düzduğu, misafir ağırladığı bilinmektedir. (Bayram, 2002: 367)

Aslında romanda ilk kadın liderin bu geleneğini daha sıkı şekilde devam ettiren Şeyh Edebâli dergâhının Aşçıanasıdır. Dergâha gelenlere yemek yedirmeden, hizmet etmeden yol vermeyen bu kadın, Balkız-Osman aşkının olgunlaşma sürecine de tanıklık etmiştir. O ve yaşattığı gelenek, Bacıbey teşkilatının, Anadolu ahiliğinin bir kolu olduğuna dair düşünceyi güçlendirirler. Bayram'a göre, *"Bacıların en iyi bilinen faaliyet alanlarında biri de Ahi tekke ve zaviyelerinde misafir edilen ve barındırılanların ağırlanması ile ilgili hizmetlerdir."* (Bayram, 2002: 375)

Mavro ve Kerimcan, kanlılarını öldürmüş, Kayı boyunun intikamı alınmıştır. Ayrıca Kayı boyu, kol ve akıl gücü ile düşmanları alt etmiş; fetihlerle büyümeye başlamıştır. Osman Bey yararlılıkları nedeniyle Kerim'e Yarhisar subaşılığını verir, Kerim kabul etmez. Roman sonunda o, Aslıhan ve Bacıbey, Bacıbey'in evinde bir aradadırlar. Kerim duvarda kalan kitaplarını indirmiş, incelemektedir. Aslıhan'a savaşçı olamayacağını, yeniden mollalık eğitimi almaya karar verdiğini söyler. Aslıhan çaresizdir, kabul eder. Bacıbey ise önce Aslıhan'a kızar, Kerim'in molla olma isteğine karşı çıkmadığı için onu suçlar. Aslıhan ise *"Karı kısmı erkek işine karışabilemez Türkmen töresince"* der ve Bacıbey'den insaf etmesini diler. Ama Bacıbey iyice sinirlenir ve elindeki kırbaça Kerim'i kitapları yakması için zorlar. Kerim o sırada atılır, kırbaçı annesinden alır ve annesini *"yumuşa"* (s. 659) diye uyarır. Kırbaçı şaklatınca Bacıbey ve Aslıhan, Kerim'in bu kez kararlı olduğunu anlar ve evden çıkarlar. Bu sahnede okur, Bacıbey'in Kerim'i alt etmek için başka çareler arayacağını düşünürse de, Bacıbey, anasına kafa tutabilecek kadar olgunlaşan oğlunun, babasına ve ailesine yakışır seviyeye geldiğini düşünerek inadından vazgeçer. Roman sonunda; Kerim'de, Aslıhan'da, Bacıbey'de görülen bu değişim ve dönüşüm süreci, romanda beylikten devlete, aşiretten millete dönüşme olgularıyla paralel yürür. Bu paralellik, Kemal Tahir'in Devlet Ana'da vak'a örgüsünü ince ince işlediğinin de delilidir.

SONUÇ

Devlet Ana her dönemde üzerinde çok konuşulmuş, derin tahliller yapılmış bir eserdir. Bu ilginin farklı nedenleri vardır. Bunların ilki, Kemal Tahir'in; sosyal yaşantımız, siyasi serüvenimiz, ekonomimiz ve elbette edebiyatımız konulu özgün düşüncelere sahip olmasıdır. Bu durum okurda onun kaleminden çıkan eserleri takip etme merakı uyandırması açısından önemlidir. *Devlet Ana* özelinde ise okur, genel bir ön yargı ile Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu ve *ATÜT* tezini işlediği düşünülen romana, belki de bilgi dağarcığını genişletmek veya tazelemek için ilgi duyar. Fakat romanı dikkatle okuduğunda bu ön yargısı kırılır; kuruluş ve *ATÜT* meselelerinin romanda arka plan çalışması olarak yer aldığını ve bu çalışmanın oldukça sağlam delillere dayandığını görür. Bu okur tipi, Türkmen boylarının Orta Asya'dan beri taşıdıkları karakterlerin resmedilme amacının, aslında romanın temel meselesi olduğunu da kolayca fark eder. Gerçekten de Kemal Tahir *Devlet Ana'yı*, bahsi geçen *"karakter"* meselesini sıcak tutarak kurgular. Her biri, yiğit, gözü pek, ön görü sahibi, akılcı olan bu kahramanlar, romanın kötücül kahramanlarını bu yüzden kolayca alt ederler. Onların davranış, düşünce ve yaşam tarzı bakımından modern roman okuru gözüyle hayali kahramanlar olarak değerlendirilememesi bu yüzdendir.

Kadın kahramanlar ise romanın vak'a örgüsüne yön vermeleri bir yana; oldukça canlı, gerektiğinde bir erkek gibi yiğit ve korkusuz, gerektiğinde bir kadın gibi duysaldırlar. Yine dikkatli okur, romanın kadın kahramanlarının da tarihsel ve sosyal yapıyla uyuştuğunu fark eder. Bu kadın kahramanlar Anadolu Rum Bacıları olarak adlandırılacak bir teşkilatın üyesidirler. Toplumun kriz yaşadığı dönemlerde,

siyasi ön görüleri kadar kol kuvveti ile de devletin, milletinin yanında olan bu teşkilat üyesi kadınlar, hem romanın erkek kahramanlarının hem okurunun saygısını kazanırlar. Tüm bunlar *Devlet Ana*'nın; vak'adan, durumdan çok, insanı anlatmaya çalıştığını ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Altan, Çetin; Galip, Çağ (2015). *İbni Haldun Umranında Osmanlı Devletinin Kuruluşu*. Antalya: Lotus Yayınları.
- Aysevener, Kubilay, Barutca, Müge (2003). *Tarih Felsefesi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Aytaç, Gürsel (2012). *Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Barkan, Ömer Lütfü (2002). Osmanlı İmparatorluğu'nda Kolonizatör Türk Dervişleri. *Türkler* içinde (C. 9, S. 133-153) Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Bayram, Mikail (2001). Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 10, s. 1-11.
- Bayram Mikail (2002). Bacıyân-ı Rum ve Fatma Bacı. *Türkler* içinde. (C. VI, s. 365-379). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Biricik, İbrahim (2016). Devlet Ana'nın Sosyolojik Boyutları. *Teke Dergisi*. S. 5/3, s. 1267-1287.
- Cem, İsmail (1995). *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Divitçioğlu, Sencer (1981). *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu*. Kırklareli: Sermet Matbaası.
- Emecen, Feridun (2002). Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Fetret Dönemine. *Türkler* içinde (C.9, s. 15-32) Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- İbni Haldun (1954). Mukaddime I. (Çev. Zakir Kadiri Urgan). Ankara: Maarif Basımevi.
- İlhan, Attilâ (1996). *İkinci Yeni Savaşı*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- İnalçık, Halil. (2002). Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu. *Türkler* içinde (C. 9, s.66-88) Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Kaçmazoğlu. Hacı Bayram (2000). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Kayalı, Kurtuluş (2010). Bir Arayışın Önemli Bir Durağı: Devlet Ana. *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*. S. 65-67, s. 697-706.
- Keyder, Çağlar (1989). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. (Çev. Sabri Tekay). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köprülü, Fuad (1993). Alp. *İslam Ansiklopedisi*. (C. 1, s. 379-384). İstanbul: MEB Yayınları
- Köprülü, Fuad (1994). Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu. Ankara:türk Tarih Kurumu Basımevi
- Özlem, Doğan (1984). *Tarih Felsefesi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Platon (2002). *Devlet*. (Çev. Necla Akbıyık, Serdar Taşçı), İstanbul: Metropol Yayınları.
- Sırım, Veli (2015). Osmanlı Kadınının Ekonomik Hayata Etkin Katılımı: Bacıyân-ı Rûm Örneği, *Emek ve Toplum Dergisi*, C. 4, S. 8, s. 118-125.
- Soygüzel, Hasan (2010). Kuruluşun Metodolojik ve Kavramsal Tahlili. *Kuruluş* içinde (s.19-40) İstanbul: hayy kitap.
- Tahir, Kemal (1990). *Notlar/Sanat Edebiyat 4*. (Yayına hzl: Cengiz Yazoğlu) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tahir, Kemal (1992). *Notlar/Osmanlılık/Bizans*. (Yayına hzl: Cengiz Yazoğlu) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tahir, Kemal (2005a). *Yorgun Savaşçı*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, Kemal (2005b). *Kurt Kanunu*. İstanbul: İthaki Yayınları
- Tahir, Kemal (2008). *Devlet Ana*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Zürcher, Erik Jan. (2004). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

ÇOK YAZARLI BİR ROMAN: BEŞPEŞE ÜZERİNE BİR İNCELEME
A RESEARCH ON A MULTI-AUTHOR NOVEL: *BEŞPEŞE*

Emine AYAN

Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZET

2004 yılında yayımlanan *Beşpeşe*, grafik sanatçısı Bülent Erkmen'in 2001 yılında beş kişi arasında sürmesini planlayarak geliştirdiği bir proje kapsamında Murathan Mungan, Faruk Ulay, Elif Şafak, Celil Oker ve Pınar Kür adlı beş yazarın sırasıyla kaleme aldığı beş bölümden oluşan bir romandır. Bu yönü itibari ile beş ayrı yazarca birbirine eklemlenen kurgusal zinciri ile dikkat çeken roman, Eylül-Ekim 2002'de Murathan Mungan, Kasım 2002-Ocak 2003'te Faruk Ulay, Mart-Nisan 2003'te Elif Şafak, Ağustos-Ekim 2003'te Celil Oker ve Aralık 2003-Ocak 2004'te Pınar Kür tarafından kaleme alınmış; dolayısıyla yaklaşık bir buçuk yıllık bir zaman diliminin ardından ortaya çıkarak okuru ile buluşmuştur. Bülent Erkmen'in yalnızca yazı, resim ve çizgisiyle içindekini taşıyan standart bir kitaptan ziyade "kendisini de taşıyan, içindekiyle birlikte kendisini de gösteren kitap" olarak tanımlandığı nesne-kitap kategorisinde değerlendirdiği *Beşpeşe* 'yi beş ayrı yazarın her birinin olayları kendi bakış açısı ile yorumlayan ve anlatıyı kendi yazarlık anlayışı doğrultusunda farklı mecralara sürükleyen sesi ile şekillenen çok yazarlı bir roman olarak nitelendirmek mümkündür.

Annesinin intihar mı kaza mı olduğu anlaşılamayan şüpheli ölümü karşısında çocuk denecek yaşta yaşadığı travma ile mutsuz bir çocukluk dönemi geçiren Zehra'dan hareketle kitabın ilk yazarı Murathan Mungan'ın kurmacanın tohumunu attığı *Beşpeşe*, tüm yaşamı boyunca izlerini benliğinde taşıdığı bu ölümün ardındaki sır perdesinin peşine düşen Zehra'nın hikayesi ile şekillenen bir romandır. Bu bildiride her bir yazarın kendi yazarlık tutumu doğrultusunda kurmacaya yön vererek olay örgüsünü geliştirdiği *Beşpeşe* romanı kurgusu ve içeriği doğrultusunda bir incelemeye tabi tutulmuş ve bu suretle romana ilişkin genel bir çerçeve çizilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Beşpeşe*, Roman, Kurgu, İçerik

ABSTRACT

Beşpeşe which was published in 2004 is a novel composed of five chapters written by Murathan Mungan, Faruk Ulay, Elif Şafak, Celil Oker and Pınar Kür respectively within a part of a project that graphic artist Bülent Erkmen has planned and developed for five people in 2001. In this respect the novel attracts attention with its fictional chain which is articulated by five different authors was written by Murathan Mungan in September-October 2002, Faruk Ulay in November 2002-January 2003, Elif Şafak in March-April 2003, Celil Oker in August-October 2003 and Pınar Kür in December 2003-January 2004; therefore, after a period of about one and a half years, the novel emerged and met with its readers. *Beşpeşe* that Bülent Erkmen evaluates in the category of object-book which he defines as "the book that carries itself and shows itself together with its contents" rather than a standard book which contains only the text, pictures and lines is possible to describe "a multi-author novel" shaped by the voice which each of the five authors interprets the events from their own point of view and drags narrative to different courses in accordance with the understanding of their authorship.

Beşpeşe, the first author of the book, Murathan Mungan, who threw the seed of the fiction, starting from Zehra who had an unhappy childhood with the trauma she experienced as a child in the face of questionable death of her mother who could not understand whether it was suicide or an accident is a novel that draws attention with its fictional world shaped by the story of Zehra, who pursues the mystery behind this death that she carries her traces throughout her life. In this paper, *Beşpeşe* that each author develops the plot in accordance with his/her own writing attitude will be subjected to an examination in accordance with the fiction and the content and thus a general framework of the novel will be drawn.

Keywords: *Beşpeşe*, Novel, Fiction, Content.

1. GİRİŞ

1.1. Çok Yazarlı Bir Roman: *Beşpeşe*

2004 yılında yayımlanan ve edebiyat dünyasında dikkat çeken *Beşpeşe*, Bülent Erkmen'in 2001'de beş kişi arasında sürmesini planladığı bir proje (Arslan, 2004) kapsamında bir araya getirdiği Murathan Mungan, Faruk Ulay, Elif Şafak, Celil Oker ve Pınar Kür adlı beş yazarın sırasıyla kaleme aldığı bir romandır. Her yazarın kendisini kendisi yapan edebi özelliklerini bir yapı içerisinde kurması isteği (Arslan, 2004) ile bu tip bir projeyle çıkış yapan Erkmen'in adı geçen yazarların yazmadan önce hiç bir araya gelmeden, toplu çalışma yapmadan sırası geldiğinde daha önce yazılmış olanları okuyup kendilerine verilen iki aylık süre içinde bölümünü yazarak bir sonrakine geçirdiği (Erkmen, 2014) çok yazarlı bir roman inşasında oynadığı rol ile edebiyat dünyasında akis uyandırdığı görülür. Erkmen projenin ortaya çıkış ve işleyiş sürecini şöyle açıklar:

Beş yazarın yazarlık anlayışları, türleri farklı olmalıydı. Roman yazmış yazarlar, böyle bir şeye katılabilecek, hatta katlanabilecek yazarlar olmalıydı. Bir de beni tanıyan, nazımı çekecek yazarlar olsa iyi olurdu. Sıralamayı ben yaptım. (Erkmen, 2014). Beş ayrı yazardan beş ayrı bölüm olsun, romanın bütünü ve beş bölümün her biri karmaşık bir aşk hikâyesi üstüne kurulsun ... Bir yazar bir bölümü bitiriyor, diğer yazar bir sonraki bölüme ilk bölümün ana karakterleriyle, bir önceki bölümün bittiği yerden ve bir önceki bölümü/bölümleri okuyarak başlıyor. Bu beş yazarın yazarlık anlayışları ve türleri farklı olsun; her yazar, kendisi neyse o olsun ... istedim (Arslan, 2004). Murathan Mungan kurup başlatacak. Faruk Ulay soğutacak, Elif Şafak karıştıracak, Celil Oker gerecek, Pınar Kür ise toparlayıp bitirecekti ("Romanın adı: *Beşpeşe*").

Çok yazarlı oluşu ve kendine özgü tasarımı ile yapısı bakımından standart bir romandan farklı olan *Beşpeşe*, "romanın yapılış halinin ismi olduğu için seçildiği" (Tunca, 2004) fark edilen adından da anlaşılacağı üzere kitabın oluşum sürecinin kitabın kendisi ile birlikte düşünüldüğü nesne-kitap kategorisinde değerlendirilen bir romandır. Erkmen'in (2018) "yalnızca kitabın içindekinin değil, kitabın kendisinin de okunduğu kitap" olarak tanımladığı nesne-kitap, içindekini taşıdığı kadar kendisini de içineki taşıtan (Erkmen, 2018) bir niteliğe sahip olup bu kategorideki bir kitap türünün dünyada bilinen ilk örnekleri El Lissitzky'nin *İki Kareden* ve Mayakovski'nin *Ses İçin* adlı kitaplarıdır (Tunca, 2004). Türk edebiyatında ise Erkmen, *Beşpeşe*'den önce *Kitap* ve *32 Büst* adlı eserleri (Tunca, 2004) ile bu türün örneklerini vermiştir.

Beşpeşe romanı üzerine yapılan araştırmada bir eserin birden fazla yaratıcısı olamayacağı görüşüyle *Beşpeşe*'yi "peş peşe yazılmış beş farklı eser" olarak incelemeyi tercih eden Serkan Kasapoğlu'nun romanın tekniği ve içeriğine ilişkin kaleme aldığı "Hayatı Tiyatrolaştırmak" adlı eleştiri yazısı ve *Beşpeşe* için "Türkiye'de edebi nitelikteki eserler arasında beş yazarlı ilk roman" tespitini yapan Engin Yılmaz ve Yonca Koçmar'ın (2010) romandaki söz varlığı üzerine bir inceleme yaptığı "Çok Yazarlı Bir Roman Denemesi: *Beşpeşe*" adlı bildirisi dışında bütüncül bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bildiride akademik literatürde doğrudan romanın kurgusal yapısına ve özsel niteliğine odaklı bir çalışma yapılmadığı tespiti göz önünde bulundurularak *Beşpeşe* romanının kurgu ve içerik analizi yapılmıştır.

2. BEŞPEŞE ROMANINDA KURGU ANALİZİ

Beşpeşe, Murathan Mungan, Faruk Ulay, Elif Şafak, Celil Oker ve Pınar Kür adlı beş yazarın sanatsal yaratıcılıkları doğrultusunda her bir bölümü inşa ettiği kurmaca düzlemiyle dikkat çeken bir romandır. On bir yaşında iken kaybettiği annesinin gölgesi ile yaşayan Zehra'nın hikâyesi çevresinde şekillenen ve kurgusal başarısı tartışmaya açık olan roman, romanın oluşum sürecinin kurmacaya sirayet ettiği bir nesne-kitap oluşu gözden uzak tutulmadan içerdiği kopuklukları ve çelişkileri ile birlikte bir bütün olarak düşünülmelidir. Romanın beş kişinin bilincini içerdiğini ve her bölümde aslında yazarın kendi bilincini empoze etmek üzere bir çabada bulunduğunu dile getiren Arslan'ın (2004) görüşünden hareketle bu empoze çabasının yer yer kurgusal sapmalara neden olduğunu iddia etmek mümkündür; ancak kurgusal zincirin yer yer kırıldığı yapısı ile bütüncül bir kurgu anlayışından uzak olan *Beşpeşe*'deki kurgusal problematik de nesne-kitap kategorisinde çok yazarlı bir roman olarak tasarlanan romanın bir parçası durumundadır. Bu bağlamda Erkmen'in görüşleri konuya açıklık kazandırmaktadır:

Ben genellikle kalabalıkların ne zaman ne yapacağını hiç bilmem. Ama, okudukları metni tekrar sorgulayabileceklerini ve metni içinde taşıyan nesneyi fark edebileceklerini hayal ediyorum. Bu kitap, bir kişi yazdığında nasıl olacaksa öyle olmamalıydı. Mesela bir yazarın öne çıkardığı bir durum ya da kahramanı öteki yazar hiç umursamamış. Teorik olarak bu, bir kişinin yazdığı bir roman yapısında teknik bir arıza gibi gözükebilecek bir durumken, burada romanı tekrar sorgulama unsuru olarak görülebilir. Bu takılmalar, aksaklıklar aslında durumun fark edilirliliğini sağlıyor (Arslan, 2004).

“Herkesin kendine uygun kenarını yontup biçimleyebileceği çokgen bir kurgu” (Mungan, 2014), “diğer yazarların malzemelerini kullanmalarına olanak tanıyan çoklu bir yapı” (Tunca, 2004) oluşturarak romanın kurgusal tohumunu atan Murathan Mungan'ın *Beşpeşe* için “roman kitabı” (Mungan, 2014) tanımlamasını yaptığı görülür. Bu tanımın romanın nesne-kitap kategorisinde değerlendirilmeye müsait yapısı ile koşut olduğunu iddia etmek mümkündür. Beş ayrı üslubu tek bir kulvarda kesiştiren yapısı dolayısıyla projeye destek veren Ulay, *Beşpeşe*'yi bir “üsluplar romanı” (Ulay, 2014) addeder. Romandaki farklılığın ve çoğulluğun kendisini cezbediğini (Şafak, 2014) ifade eden Şafak, *Beşpeşe*'nin “türleri kesip geçen bir kitap” (Şafak, 2014) olduğu kanaatini taşır. Yazara göre bu roman okura sadece romanı değil romancıyı da okuma fırsatı vermiştir (Tunca, 2004). Oker, Mungan'ın çokgen kurgusuna kendi yazarlık anlayışı doğrultusunda yön verir (Arslan, 2004). Projeye oyun olarak yaklaştığı gibi metni de bir oyun teorisi üzerine kuran Kür, amacı “acaba farklı bilinçler bir araya gelip bir bütün oluşturabilirler mi?” sorusuna yanıt vermek olan bir projenin ürünü olan *Beşpeşe*'nin tek bir kişinin bilincinden çıkan romanın daha güçlü olduğunu ispatlamaya olanak tanıdığı (Kür, 2014) kanaatindedir. Nitekim Kür'e (2014) göre “romanın tanımı, tek bir yazarın bilincinde yarattığı dünyanın aktarılmasıdır”.

Beşpeşe, Cihangir'in ara sokaklarından birinde, eski bir apartmanın altıncı katında oturan (Mungan, Ulay, Şafak, Oker ve Kür, 2014, s. 10) on bir yaşındaki Zehra'nın balkondan düşen annesinin cesedi ile son bulan çocukluk dünyası üzerine kurulu öyküsü ile başlar. Bu ölümü metaforik bir zeminde çocukluk dünyasını imleyen seksek oyunu üzerinden kurgulayan Mungan, merak ögesini doruğa çıkararak “ortada cinayet mi intihar mı olduğu belirsiz bir durum bırakmış” (Tunca, 2004); bu suretle diğer yazarlara romanın ilerleyen bölümlerinde bu ölümle ilişkin kurmaca fikir yürütebilecekleri bir alan açmıştır. Devlet Konservatuarı Sahne Sanatları Bölümü öğrencisi olan Zehra'nın platonik aşk beslediği hocası Fatin Bey'in dersteği isteği üzerine yazdığı “Seksek Tebeşiri” adlı özyaşam öyküsünün ardından annesinin ölümünün ardındaki sır perdesini aralamak üzere erkek arkadaşı Rıdvan'ın bu ölümle ışık tutacak bir polisiye roman yazmak üzere harekete geçtiği bu bölüm, Zehra'nın yıllarca görüşmediği anneannesi ile bir araya gelerek annesinin onun öz kızı olmadığını öğrenmesi ve anneannesinin arkadaşının oğlu olan Fırat'ın romana dâhil olacağı sinyalinin verilmesi ile son bulur.

Kendini kendinden sonraki yazarların yol alabilecekleri bir zemin hazırlamakla görevli addeden Mungan'ın (“Beşibiryerde, *Beşpeşe*...”) bıraktığı onca açık uç arasında Fırat'ın durduğu yolu seçtiğini ifade eden Ulay'ın (2014), “alabildiğine somut” (Tunca, 2004) addettiği ikinci bölüm,

“betimlemelerde abartı, dilde aşırı yoğunluk, bazı sözcük türlerini gereğinden fazla kullanma, uzun ve eksantrik cümleler” (Kasapoğlu) ile örülü yapısı ile dikkat çekmektedir. Zehra’nın yirmi birinci yaş gününde tanıştığı Fırat ile aralarında geçenler üzerine şekillenen bu bölümde Zehra, kendisine aşık olan Fırat’ın ona annesinin nasıl öldüğünü bildiğini (Ulay, vd., 2014, s. 93) söylemesi üzerine gerçeğe yüzleşip yüzleşmemek konusunda ikilemde bırakılarak romandaki merak ögesi bir sonraki bölüme taşınmış olur:

“Bana bir gün süre tanıyabilir misin ne isteyeceğime karar verebilmek için?” diye soruyor Zehra. “Daha birkaç hafta buradayım,” diyor Fırat. “Anlaşılan senden kaçış yok Fırat,” diyor Zehra. “Hiçbir şey bilmiyorum olabilirim, blöf yapıyor olabilirim, seni elimden kaçırmamak için böyle bir çareye başvurmuş olabilirim, belki de sana açık edeceğim gerçek gerçekten yok. Hayır dediğin gibi benden kurtulabilirsin. İyi düşün,” diyor Fırat. “Yarın düşüneceğim,” diyor Zehra. (Ulay, vd., 2014, s. 95)

Romanın üçüncü bölümünde Elif Şafak, Zehra’nın iç konuşması ile şekillenen bir kurmaca dünya inşa eder. İlk iki bölümün akıp giden olay örgüsünün yerini bilinçaltının kesif dokusunun aldığı bu bölümde yazarın “doğrudan kurguya dair bir düğüm atma ihtiyacı ile bir hadise kurgulamaktan ziyade bilinç akışına ağırlık verme” (Şafak, 2014) yolunu seçtiği görülür. Büyümeden yetişkinliğe atılan bütün kadınlar gibi, hikayesindeki ilk ve en derin boşluğu çocukluğu olan Zehra (Şafak, v.d., 2014, s. 101) annesinin ölümüne ilişkin bir iç hesaplaşmasına girerek “çocukluğundan emanet . . . yalnızlık”ı (Şafak, v.d., 2014, s. 103) ile kendisini ve babasını sorgular. Önceki bölümde Fırat’ın Zehra’nın annesinin nasıl öldüğünü bildiğine ilişkin ortaya atılan savın bu bölümde söz konusu edilmemesi metnin kurgusunda bir kopukluğa yol açar. Bilinçaltı düzlemde Zehra’nın hamile oluşunun okura anıştırıldığı bu bölüm, genç kızın içine düştüğü umutsuzlukla son bulur:

...hangi yolu seçeceğimi, hangi erkeğe meyledeceğimi, bu bebeği dünyaya getirip getirmeyeceğimi, kiminle evlenirsem benim ve bebeğimin geleceğinin daha garanti olacağını ve adına yarın denilen o engin muammayı düşünmeye, gelecek endişesiyle bugünü pare pare didikleme kalmadı lüzum... Ne dünüm, ne de yarınım. Ne gölgesinden kaçtıklarım, ne de hangi istikamete yöneldiğim. Düşünmek dahi istemiyorum bunları. Mümkünse kopmak tüm bağlardan, yarını garantiye alabilmek için bugünü rapt eden, zapt altına alan tüm kontratlardan. Bir toz kütesi gibi uçuşmak havada. Öylesine hafif, öylesine hakir (Şafak, v.d., 2014, s. 137)

Romanın Oker tarafından kaleme alınan dördüncü bölümü Rıdvan’ın Zehra’nın annesinin ölümü üzerine yazdığı polisiye romanın kurgulanış sürecini ihtiva eder. Zehra’yı bulmak için Rıdvan’ın evine gelen Fırat’ın Zehra için Rıdvan ile işbirliği yaptığının anlaşılması ile noktalanın bu bölümde Oker, kurmacayı söz konusu kurgunun düzlemine taşıyarak Rıdvan’ın “kitabı tasarlamak, ilerletmek” (Oker, v.d., 2014, s. 144) konusundaki sancısını okura birebir yansıtır. Romandaki ölüm izleğinin kurmaca bir dünyada “daha çok, insani durumlara açılımlar yapan bir merak”ın (Oker, 2014) öne çıktığı polisiye bir kurgu üzerinden işlendiği bu bölüm, Oker’in görüşüne göre standart bir polisiye roman kurgusunun sınırları dışındadır:

Polisiye romanla ilgili çok sevdiğim bir söz var: "Polisiye roman, mutlu sonla biten bir trajedidir". Zehra'nın hadisesinin seçenekleri hangisi olursa olsun, mutlu sonla bitme olasılığı yok. Her seçenek, belki daha mutsuz sonlara götürecektir onu. O yüzden seçeneklerin hangisi doğru acaba, hangisine biraz daha ışık tutayım gibi bir kaygım olmadı. . . . ortada hakikaten polisiye roman yazan birisi varsa, o birisine bir bakalım, ne yapıyor diye düşündüm ve onun yazma sürecini yansıtmaya çalıştım. Belki gizli belki açık, polisiye roman yazmanın hayata ilişkin yazmakla bağı ya da bağısızlığı konusunda neler düşünülebilir, buna bakmaya çalıştım. (Arslan, 2004).

Pınar Kür, Mungan’ın temelini attığı kurmacanın farklı kollardan sürdürüldüğü romanı derleyip toparlayarak bir sonuca ulaştırır. Diğer yazarların romanın ilk bölümünde Mungan tarafından ortaya atılan esrarı çözmeye değil daha da karmaşıktırmaya özen gösterdiğini (Tunca, 2004) iddia eden

Kür, “olayı toparlamak, anlamlı bir hale getirmek” (Tunca, 2004) için daha önce ihmal edilmiş olan anne ve baba üzerinde yoğunlaşarak (Tunca, 2004) düğümü çözer. Anneannesini kaybeden, her şeyin Fatin Bey’in yazmasını istediği özyaşam öyküsünden sonra dallanıp budaklandığını fark eden ve kurgusal bir sapmanın ifadesi olarak hamile olmadığı anlaşılan Zehra; Rıdvan’ın bilgisayarından roman taslağını silmiş ve romanın sonunda babası ile yüzleşerek annesinin intihar ederek değil balkondan düşerek öldüğünü öğrenmiştir.

3. BEŞPEŞE ROMANINDA İÇERİK ANALİZİ

“‘Beşibiryerde’ konseptiyle hazırlanan” (“Beşibiryerde, Beşpeşe...”) *Beşpeşe*, annesini çocuk yaşta kaybeden ve bu kaybın doğurduğu sarsıntı ile tüm yaşamı derinden etkilenen bir kızın hikâyesi ile şekillenir. Romanda annesinin ölümü ile çocukluğu bir günde biten (Mungan, v.d., 2014, s. 18) Zehra’nın, yaşamının geri kalanına “kendini balkondan atmış olan anne” (Mungan, v.d., 2014, s. 53) imgesi yön verir. Zehra’nın ortada bir şey yokken o günlerden kalma durup durup iç çekme alışkanlığını (Mungan, v.d., 2014, s. 18) sürdürmesi, rüyalarından gözyaşlarıyla ve bilinçaltına işlemiş durumdaki seksek çizgisine basmasıyla uyanması (Mungan, v.d., 2014, s. 24) ve çocukluğundan beri hemen herkesin dile getirdiği göz kamaştırıcı güzelliğine karşın, hayatı silik bir insan gibi, hatta çoğu kez bir çirkin gibi yaşaması (Mungan, v.d., 2014, s. 33) bu yargıyı destekler niteliktedir. Yaşadıklarının bir tezahürü olarak “çocukluğundan miras kalmış kişiliği” (Arslan, 2004) ile “çekingen, içine kapalı, aklı karışık bir kişi” (Arslan, 2004) olarak dikkat çeken Zehra, annesinin ölümünden sonra çevresiyle; özellikle de babası ile sağlıklı bir iletişim kuramamış ve aşk ilişkilerinde dikiş tutturamamıştır.

Beşpeşe’de bütün gün kapı eşiklerinde oturan mahallenin çocuklarıyla ip atlayan, seksek oynayan, yaşının hasarlıklarını tasasızca yaşayıp annesi tarafından kollanıyor olduğunu bilmenin güvenini bütün varlığında hisseden (Mungan, v.d., 2014, s. 11) Zehra, annesinin ölümü ile erken yaşta acıyı keşfederek (Mungan, v.d., 2014, s. 12) güven duygusunu yitirir. Romanda bu duygunun yitimi metaforik bir zeminde seksek oyunu üzerinden okura aksettirilir. “Seksekte tek ayakta çift ayağa geçerken duyulan rahatlama çoğu kez yanıltır. Hiçbir adımda durum tam güvenli değildir; seksek ayakla, çizgiyle, taşla oynanan bir güven oyunudur. Adıma, çizgiye, taşa, dönüşlere, rastlantılara güven. Kısaca hayatın güvenilmezliğine duyulan güven. Bu yüzden yalnızca bir çocuk oyunu değildir, bir hayat oyunudur” (Mungan, v.d., 2014, s. 46). Zehra’nın imgeleminde altıncı katın balkonundan düşen annesinden geriye kalan “her zaman seksek oynadıkları yerde asfaltın üzerine tebeşirle çizilen kolları bacaklarıyla eğri büğrü bir insan şeklinin ortasına dağılmış olan kan”dır (Mungan, v.d., 2014, s. 11). Ölümü kendisine yeğleyip (Kür, v.d., 2014, s. 205) onu yapayalnız bırakıp gittiği için annesine çok kırgın olan (Mungan, v.d., 2014, s. 23) Zehra için ölüm bir seksek çizgisinin sınırlarından öte bir şeyi ifade etmez. Bu bağlamda romanda Zehra’nın anneannesinin ölümü karşısında verdiği tepki çocukluk ruhunda ölümün yarattığı akse ışık tutmaktadır:

Bahçeye bir arabanın girdiğini duydum. Çakılları ezen lastiklerin çıkardığı ses... Küçük pencereye gidip baktım. Tozlu camı açmama gerek kalmadan cankurtaran arabasını gördüm. Ölülerini almaya cankurtaran mı gönderiyorlar? Annemi de bir cankurtaran mı götürmüştü? Eve vardığımda cesedi çoktan kaldırmışlardı. Yalnızca tebeşirle çizilmiş eğri büğrü bir resim görmüştüm, benim silikleşmiş seksek çiziklerimin üstünde. Anlaşılan Semiha Hanım’ın cesedini kaldıracaklar. İyi, götürsünler. Cankurtaran gittikten sonra inerim aşağı (Kür, v.d., 2014, s. 205).

Zehra’nın, annesinin ölümünün ardındaki sır perdesini aralama arzusu yitirdiği güven duygusunu yeniden elde etme çabasının ifadesidir. Onu yüzüyle baş başa bıraktığı (Mungan, v.d., 2014, s. 53) için “bir kene gibi kanını emen yalnızlık”ı (Şafak, v.d., 2014, s. 103) içerisinde debelenen ve annesinin kendisini öldürmesini yalnızca bir ölümden ziyade bir terk ediş (Mungan, v.d., 2014, s. 23) olarak alımlayan Zehra, ancak annesinin nasıl öldüğü gerçeğiyle yüzleştiğinde kendini bulabilecektir:

Ben gerçeği öğrenmeye hazır mıyım? Çocukluğumdan bu yana gerçeği öğrenmemek, bir gerçek varsa eğer ondan kaçmak çabası içinde değil miyim? Babamın katil olmadığına inandım. Ama annemin, sabah beni doyurup giydirip okula gönderen annemin, balkondan eğildiğinde hırkamı iliklememi seslenen annemin, akşam olmadan aynı balkondan kendisini

atmasını, beni gözden çıkarmasını, feda etmesini kabullenebildim mi? Affedebildim mi? Hayır. Bu yüzden sakatım ya... Kolum kanadım hep bu yüzden kırık kaldı ya... Ama toparlıyorum kendimi, toparlayacağım. Bu oyunu çözeceğim (Kür, v.d., 2014, s. 215)

Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü'nde okuyan Zehra'nın tiyatro ilgisinin ona annesinin ölümünden sonra duyduğu acıdan geriye kalan bir miras olduğunu iddia etmek mümkündür. Seyirci denen şeyi ilk defa annesinin öldüğü gün onun yüzünde belirecek derin acıyı görme arzusu ile toplanan kalabalığın meraklı bakışlarında tanıyan (Mungan, v.d., 2014, s. 11-12) Zehra, o ana tanıklık etmek isteyen, renksiz tekdüze yaşamlarında rastlantı sonucu sahip oldukları seyircilik olanağından yararlanmaya çalışan, başkalarına anlatabilecekleri bir hayat parçası edinmek isteyen bu kalabalığın (Mungan, v.d., 2014, s. 12) üzerinde yarattığı etki ile oyunculuğa meyleder. Bazı gerçeklerin inanılmayacak kadar sıradan olmasından ürken (Mungan, v.d., 2014, s. 21) Zehra'nın hayattakinden çok daha karmaşık, çok daha iyi düşünülmüş, mucize kıvamında umulmadık şeyler beklediği sanata (Mungan, v.d., 2014, s. 21) sığındığı; bir tek sahnedeysen iç çekmediği ve kendisine başkası olmanın iyi geldiği (Mungan, v.d., 2014, s. 18) görülür. Zehra çocukluğunda yaşadığı travmanın etkisi ile oyunculuk konusunda Fatim Bey'in "“hayat sizi çok kırdıysa, hep bir başkası olmak istersiniz”" ve "“iyi bir oyuncu olmanız için, kendinizle ilgili derin bir tedirginliğiniz olmalıdır”" (Mungan, v.d., 2014, s. 28) şeklindeki sözlerine itibar eder.

Beşpeşe'de "on bir yaşındayken sokaktaki seksek çizgilerinin üstünde annesinin cesedinin krokisiyle karşılaşan bir çocuk" (Kür, v.d., 2014, s. 219) olarak bir sürü saplantısı, takıntısı ve korkusu olan Zehra'nın (Kür, v.d., 2014, s. 219) problemleri bir aile ortamında yetiştiği; annesinin ölümünden sonra ise babası ile aralarında öteden beri var olan soğukluğun bir uçuruma dönüştüğü dikkat çeker. Aşkları erken biten, kucaklarında bir çocukla, hayatın çıplak, acımasız yüzüyle kalakalan hayat acemisi (Mungan, v.d., 2014, s. 19) bir anne ile babanın çocuğu olan Zehra, olay günü yalnızca annesini değil yaşayan bir ölü haline gelen (Mungan, v.d., 2014, s. 21) ve o günden sonra kendisine yönelen kuşkulu bakışlarda, katil olup olmadığı, karısını öldürüp öldürmediği sorusunun gölgesiyle yaşamaya çalışan (Mungan, v.d., 2014, s. 18) babasını da kaybetmiştir. Vaktiyle, hatırlayamadığı kadar uzak bir geçmişte babasının sıra dışı olmasını isteyen; ancak annesinin ölümünden sonra onun "vasat, ne mazlum ne de zalim, herkes gibi herkes kadar bir adam" (Şafak, v.d., 2014, s. 117) olduğunu kanıksayan Zehra'nın "cinayet işleyemeyecek kadar vasat biri" (Şafak, v.d., 2014, s. 117) olduğunu düşündüğü babasını o gün olanlara izin verdiği (Şafak, v.d., 2014, s. 128) ve onu anne acısı ile baş başa bıraktığı için suçladığı görülür. Zehra bilinçaltında babası ile bir hesaplaşma halindedir:

Gel konuşalım, baba. Belki paylaşabilirim. Bilip de bilmezden geldiklerimi, içimden kazıyamadığım ama dışıma yeterince vuramadığım bu öfkeyi, aidiyetsizliğimi ... (Şafak, v.d., 2014, s. 126) Suları çekilmiş bir gölde çırpınan balıklar gibi ağzımı açıp kapayarak, kapayıp açarak attığım çılgınlardan hiçbirini duymadın bunca zaman. Yaşam evrenimdi annem. Sularımı içinde nefes aldığım. O ölünce çekildi sular. Ağzımı açıp kapıyorum, kapayıp açıyorum, çıkmıyor sesim, duymuyorsun baba, boğulduğumu, boğulurken sana lanet okuduğumu. Tıpkı o balıkların kuyruklarını çırpması gibi çırpıyorum yüreğim, kendi ölümünü alkışlayan aktörlere benzetiyorum onları, şak-şak,şak, alkış yok mu baba oyunculuğuma, bunca zamandır karşında rol yapışıma... (Şafak, v.d., 2014, s. 127)

Romanda kadınlığı kesintisiz bir süreklilikten ziyade sürekli kurulup parçalanan lego parçalarından oluşan bir yapıya benzetilen (Şafak, v.d., 2014, s. 119) Zehra'nın hayatta hiç aşık olmadığı (Şafak, v.d., 2014, s. 132) ve zerre kadar kimseye sadık kalmayı başaramadığı (Şafak, v.d., 2014, s. 106) görülür. Zehra aşkı "apansız parlayıp göz açıp kapayıncaya değin sönen, . . . anlık, birkaç yıl da sürse anlık, en gelirgeçer, yıkıcı, nankör bir duygu" (Ulay, v.d., 2014, s. 88) addeder. Kız çocukluğu ile kadınlığı arasındaki sıkışmışlık (Şafak, v.d., 2014, s. 119) halinden başta onu bırakıp giden annesi olmak üzere babasını da sorumlu tutan Zehra, önceleri annesinin katili olduğunu düşündüğü babası yüzünden çocukluktan kadınlığa tek başına geçmek, eksik gedik sosyalleşmek ve kadınlığı beceriksizce öğrenmek zorunda kaldığını (Şafak, v.d., 2014, s. 126) düşünür. Zehra'ya göre kadınlar, annelerine yöneltemedikleri haklı öfkeyi kendi bedenlerinden, babalarına yöneltemedikleri haklı öfkeyi ise onları seven erkeklerden çıkarırlar (Şafak, v.d., 2014, s. 126). Bu bağlamda romanda

Zehra'nın onca güzelliğine karşın yeniyetmeliğinden başlayarak kendini çirkin erkeklerin yanında hep daha huzurlu, daha güvenli duyması (Mungan, v.d., 2014, s. 32) annesine; sevdiği sevedemediği tüm erkeklerle üst üste yaşadığı hüsranslar (Şafak, v.d., 2014, s. 126) ise babasına duyduğu öfkenin bir tezahürü olarak değerlendirilebilir.

Aşk söz konusu olduğunda deneyimlerin ne denli az öğretici olduğunu bilecek kadar çok şey yaşamayan (Mungan, v.d., 2014, s. 28-29) Zehra'nın Fatin Bey'e duyduğu ilgi eril yanı baskın bir karakter taşır. Romanda Fatin Bey'e gerçekten âşık olup olmadığını bilmeyen (Mungan, v.d., 2014, s. 28); dolayısıyla bu aşkı tanımlamakta güçlük çeken Zehra, olanca bilgisine, birikimine, uygar görünüşüne karşın Fatin Bey'in entelektüelliğinde erilliğin vahşi, buyurgan gücünü (Mungan, v.d., 2014, s. 28) duyumsar ve ona önceden tanımadığı bir şiddet ve tutkuyla kölece bağlandığını hisseder (Mungan, v.d., 2014, s. 29). Zehra'ya göre "Fatin Bey yalnızca bir öğretmen olarak değil, bir erkek olarak da kendisine istediği her şeyi yaptıracak güçte biri"dir (Mungan, v.d., 2014, s. 27). Zehra'nın Fatin Bey'e duyduğu aşkın, tensel bir çekimden ziyade ümitsizlikten beslendiği ve romanda tasavvufi aşk ile ilintilendirildiği görülür:

Fatin Bey'den neredeyse hiçbir şey ummuyor oluşu, ona duyduğu bağlılığı büsbütün güçlendiriyordu. Ümitsizlik de bir çeşit bağdır; güçlü bir bağ... Bu durum, ona karşı duyduğu kölece sağlamlıktaki duyguları iyice pekiştiriyordu.. Ondan hiçbir şey beklemeden, ona hiçbir yükümlülük ve sorumluluk yüklemeyen, onu, aşkından bile haberdar etmeden aşkıyla ya da aşk acısıyla hiç rahatsız etmeden, ondan hiçbir şey ümit etmeden, kayıtsız koşulsuz kölece seviyordu. Yalnızca seviyordu. Zehra gerçek aşkın böyle bir şey olması gerektiğini düşünüyordu. Güzel cemallere âşık olanların tasavvufi aşkında güzele âşık olmanın kolaylığı vardı aslında. Gerçek aşk nesnesi "suret" çirkin olmalıydı. Dünyanın öteki yüzü yani... Çoğunluk yüzü... Üsküdar'da gittiği bir tarikat toplantısındaki konuşmalar sırasında keşfetmişti bu gerçeği. Aşk cezaydı (Mungan, v.d., 2014, s. 34).

Romanda Zehra'nın Rıdvan'la arasındaki ilişki bir gönül bağından ziyade polisiye bir roman taslağına dayanır. Kendisini büyük bir aşkla hiçbir karşılık beklemeden seven (Mungan, v.d., 2014, s. 37) Rıdvan'ın ona haz verip vermediğini, verse bile bu hazzın ne kadarının cinsellikten, ne kadarının Rıdvan'ın aşkıdan, ne kadarının dostluktan kaynaklandığını (Ulay, v.d., 2014, s. 90) ayımsayamayan Zehra'nın derin bir hayranlık, sadakat ve itaatle bağlı olduğu (Mungan, v.d., 2014, s. 36) Fatin Bey'le aşkın erişilmezliğini, Rıdvan'la cinselliğin pervasızlığını yaşadığı (Mungan, v.d., 2014, s. 41) görülür. Rıdvan'ın Zehra'ya duyduğu aşkın da tasavvufi bir boyutta işlenişi dikkat çeker. Nitekim Zehra Rıdvan'ın kendisini bir mümin gibi minnetle, şükranla, neredeyse Allah korkusuyla, kölece, bir mucize gibi sevdiğini (Mungan, v.d., 2014, s. 39) düşünür. Romanda Fırat'ın da Zehra'ya platonik bir aşk beslediği ve onu elde etmek için annesinin ölümünün ardındaki sır perdesini koz olarak kullandığı görülür. Viyana'da yaşayan; ancak bir süreliğine İstanbul'a gelen Fırat'ın Zehra'ya duyduğu ilgi yer yer oryantalist bir çeşni ile okura yansıtılır. Zehra'dan beklediği karşılığı alamayan Fırat, Türkiye'de sevginin karşılığı olmadığını ve Türkiye'nin aşktan fazlasını kaldıramayacağını (Ulay, v.d., 2014, s. 92) düşünür. Bu bağlamda onun Türkiye'ye ilişkin görüşleri dikkat çekicidir:

"Madem bu ülkeden böylesine nefret ediyorsun, neden sevgili Avusturya'ndan kalkıp buraya geliyorsun o zaman? . . . "Türklüğümden kurtulamadığım için herhalde . . . Aptallıkları görüp ibret almak için. Gazeteleri okuyup bunca salak bunca palavrayı atmayı nasıl beceriyor demek için. Bir toplumun düşünce ve davranışta her gün geriye giderek kendini nasıl yok ettiğini görebilmek için. Laboratuvar gibi bir ülke burası. Gel, gözle, öğren, dön, düşün, acınacak duruma gül..." (Ulay, v.d., 2014, s. 70)

Beşpeşe'de Zehra ile Fatin Bey-Rıdvan-Fırat üçlüsü arasındaki ilişkinin kesiştiği ortak payda romanın neredeyse tümüne hâkim olan anne izleğidir. Zehra'nın platonik bir aşk beslediği hocası Fatin Bey'in isteği üzerine kaleme aldığı özyaşam öyküsünde anne acısını dillendirmesi, "Fatin Bey'in ilgisini üzerine çekmek için" (Mungan, v.d., 2014, s. 16) başvurduğu bir yoldur. Romanda Zehra'nın, sevgilisi Rıdvan'la ve kendisine platonik bir aşk besleyen Fırat'la aralarında geçenlere de bu öykü sebep olmuştur. Rıdvan'la tanışmasının asıl nedeni annesinin kuşkulu ölümü (Mungan, v.d., 2014, s. 39) olan

Zehra, ruhunun karanlık ve kuşkulu yanını emanet ettiği (Mungan, v.d., 2014, s. 45) Rıdvan'ın yazdığı polisiye roman ile annesinin katilinin ortaya çıkacağını; böylece hem babasının katil olmadığını hem annesinin intihar etmediğinin anlaşılması ile hayatının aklanacağını ve yepyeni, bambaşka biri olarak her şeye yeniden başlayabileceğini hayal eder (Mungan, v.d., 2014, s. 45). Dolayısıyla hem intihar eden annesinin hem katil olan babasının suçlarını taşıyarak büyüyen (Mungan, v.d., 2014, s. 45) Zehra için bu roman onu “geçmişin o yükü ağır, bilinmez karanlığından kurtaracak” (Mungan, v.d., 2014, s. 45) tek çare olacaktır. Romanda Zehra'yı Fırat'a çeken ise onun kendisine annesinin nasıl öldüğü gerçeğini açıklama vaadidir.

4. SONUÇ

Beşpeşe romanının kurgu ve içerik analizinin yapıldığı bu bildiride romanın gerek kurgusal bağlamda gerekse içerik olarak Türk romancılığında ayrı bir yerde durduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın sonucunda “nesne-kitap olarak tasarlanmış çok yazarlı bir proje-roman” adlandırmasını olanaklı kılan bir yapıda olduğu anlaşılan romanın, kurgusal başarısı tartışmaya açık olmakla birlikte, Türk romanına daha önce örneğine rastlanmamış bir açılım kazandırdığını iddia etmek mümkündür. Roman, kurgu anlayışı birbirinden farklı beş ayrı yazarın birbirine eklemlediği kurgusal zinciri dolayısıyla yer yer kimi kurgusal problemler içerse de beş ayrı bilincin aynı düzlemde nasıl buluştuğunu ve çok yazarlı bir romanın kurmaca bir dünyada ne gibi sorunsallar içerebileceğini Türk okuruna göstermiştir. Her bir yazarın kendi kurmaca anlayışı doğrultusunda dönüştürerek şekillendirdiği bir anagramı andıran kurmaca yapısı ile dikkat çeken *Beşpeşe*'nin içerik düzleminde travmatik bir çocukluk döneminin yetişkinlik dönemindeki aksi üzerine kurulu bir roman olduğu anlaşılmıştır. Anne ve baba imgesinin baskın olarak işlendiği romanda sanat ve aşk hayatının da anne-baba sorunsalı ekseninde işlendiği saptanmıştır. Bildiride, anti feminist bir söylemle pekiştirilmiş bir eril zihniyetin, oryantalist bir tutumun, tasavvufun ve polisiyenin yer yer dikkat çektiği *Beşpeşe*'nin beş ayrı yazarın bilinci ile kaleme alınmış kurgusal yapısı ile paralel olarak içerik düzleminde de yelpazesi geniş bir doku arz ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKLAR

1. Arslan, S. (2004, Haziran), “Murathan Mungan, Faruk Ulay, Elif Şafak, Celil Oker, Pınar Kür, Bülent Erkmen: "Beşi bir romanda!" Milliyet Sanat. <https://www.metiskitap.com/catalog/interview/2906>. Erişim Tarihi: 16.09.2019.
2. “Beşbiryerde, Beşpeşe...” (2004, Temmuz), Aksiyon Dergisi, (500) <https://www.metiskitap.com/catalog/text/61150>. Erişim Tarihi: 21.09.2019.
3. Erkmen, B. (2014), “Beşpeşe” içinde, Metis Yayınları, İstanbul.
4. Erkmen, B. (2018, Ekim), “Grafik Sanatlar Üzerine yazılar: Kitap yapmak?”, (193), <http://gmk.org.tr/publications/yazilar/ekim-2018-sayi-193> Erişim Tarihi: 15.09.2019.
5. Kasapoğlu, S. “Beşpeşe Roman İncelemesi “Hayatı Tiyatrolaştırmak”. https://www.academia.edu/32893705/Be%C5%9Fpe%C5%9Fe_Roman_%C4%B0ncelemesi. Erişim Tarihi: 22.09.2019.
6. Mungan, M. (2014), “Beşpeşe” içinde, Metis Yayınları, İstanbul.
7. Mungan, M., Ulay, F., Şafak, E., Oker, C., Kür, P. (2014), “Beşpeşe”, (Kitap Konsepti ve Tasarımı: Bülent Erkmen), Metis Yayınları, İstanbul.
8. Oker, C. (2014), “Beşpeşe” içinde, Metis Yayınları, İstanbul.
9. “Romanın adı: Beşpeşe” (2004, Temmuz), Tempo Dergisi, <https://www.metiskitap.com/catalog/text/61152>. Erişim Tarihi: 17.09.2019
10. Şafak, E. (2014), “Beşpeşe” içinde, Metis Yayınları, İstanbul.
11. Tunca, E. (2004, Temmuz), “Murathan Mungan, Faruk Ulay, Elif Şafak, Celil Oker, Pınar Kür: “Beşpeşe’ Ciddi Bir Oyun Yazdılar” Zaman, <https://www.metiskitap.com/catalog/interview/2912>. Erişim Tarihi: 17.09.2019.
12. Ulay, F. (2014), “Beşpeşe” içinde, Metis Yayınları, İstanbul.
13. Yılmaz, E. ve Koçmar, Y. (2010), “Çok Yazarlı Bir Roman Denemesi: Beşpeşe”, *Uygulamalı Metin Bilgisi* içinde (s. 157-168), Pegem Akademi, Ankara.
14. Yılmaz, E. (2010), “Uygulamalı Metin Bilgisi”, Pegem Akademi, Ankara.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

ORTADOĞU VE KUZEY AFRIKA ÜLKELERİNDEKİ EKONOMİK FAALİYETLERDE KADININ YERİ: ÇOK DEĞİŞKENLİ BİR ANALİZ

Şerife AKINCI

Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, Ekonometri Anabilim Dalı, (Sorumlu Yazar)

Sevda GÜRSAKAL

Doç. Dr. Bursa Uludağ Üniversitesi İİBF Ekonometri Bölümü

ÖZET

Ekonomik kalkınmanın temel göstergelerinden biri, ekonomik faaliyetler olarak da adlandırılan iş gücünün, istihdamının sağlanıyor olmasıdır. Ekonomik, siyasal ve kültürel yönden birbirleri ile bütünleşen dünyada, işgücünün istihdamının sağlanıyor olması oldukça önemli bir yere sahiptir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika (MENA)'da kadın ile erkeğin yasalar önünde eşitliği bazı ülkelerde görünürde olmasına rağmen bazısında hiç var olmayan bir durumdur. Cinsiyet eşitsizliği kavramı, ekonomik faaliyetlerde kadının istihdam edilmesini veya dahi engellere takılmasına neden olan temel bir sebeptir. Hiç şüphesiz, cinsiyet eşitsizliğinin en etkin görüldüğü yer olan MENA'da bu engeller, kültür, din ve aile yapısına dayanmaktadır. Son yıllarda uluslararası örgütlerin etkisiyle, MENA'daki kadınların ekonomik faaliyetlere katılımının sağlanması için cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve toplumdaki konumlarının iyileştirilmesine yönelik politikalar hız kazanmıştır. Ancak bu politikaların cinsiyet eşitsizliği ile mücadele edilmesine rağmen yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu kapsamda makalenin amacı, 2015 yılı World Bank veri tabanından elde edilen veriler kapsamında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki kadınların ekonomik faaliyetlere katılım trendinin boyutlarını ve bu faaliyetleri etkileyen temel faktörleri analiz etmektir. Çalışmada, incelenen sürece ilişkin karar verebilmek amacıyla çok boyutlu ölçekleme analizi (ÇBÖ) ve kümeleme analizi (KA) kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, Kümeleme analizi sonuçlarına göre, ülkeler 4 küme altında gruplanmıştır. Ekonomik faaliyetlere katılımda kadınların konumu kapsamında birbirlerine en çok benzeyen ülkeler, Bahreyn, Birleşik Arap E., İsrail, Umman, Suudi Arabistan, Ürdün, Lübnan ve Kuveyt bir kümeyi oluşturmaktadır. Türkiye, İran, Yemen, Cezayir, Mısır, Libya ve Filistin diğer bir kümeyi oluşturan ülke grubudur. Çok boyutlu ölçeklendirme analizi sonuçlarına göre ise, 1.boyutta, birbirine en yakın ülkelerin Bahreyn, İsrail, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap E., olduğu ve Yemen'in ise bu ülkelere oldukça uzak bir konumda yer aldığı görülmektedir. 2.boyutta ise birbirine en yakın ülkelerin Irak, İsrail, Kuveyt, Fas, Umman, Katar, Türkiye ve Cezayir'in bu ülkelere oldukça uzak bir konumda yer aldığı görülmektedir. Ayrıca 1.boyutta Katar ve Yemen'in 2.boyutta ise Cezayir ve Fas'ın birbirine en uzak, iki ülke olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu ve Kuzey Afrika, İşgücü, Kadın, Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi, Kümeleme Analizi

ABSTRACT

One of the main indicators of economic development is the employment of the labor force, also called economic activities. In the world that integrates with each other economically, politically and culturally, the employment of the labor force is very important. In the Middle East and North Africa (MENA), equality of women and men before the law is apparent in some countries, but some have never been seen. The concept of gender inequality is the main reason why women are employed in economic activities or even if they are impeded to obstacles. Undoubtedly, in MENA, where gender inequality is most effective, these obstacles are based on culture, religion and family structure. In recent years, with the effect of international organizations, policies have been accelerated to ensure gender equality and to

improve their position in the society in order to ensure the participation of women in the economic activities. Although it is struggling with gender inequality, it seems to be insufficient. In this context, the aim of this article is to analyze the extent to which women in the Middle East and North Africa participate in economic activities and the main factors affecting these activities within the scope of the data obtained from the World Bank 2015 database. In this study, multidimensional scaling analysis (MCS) and clustering analysis (CA) were used to make a decision about the process examined. According to the results of clustering analysis, countries are grouped under 4 clusters. Bahrain, United Arab E, Israel, Oman, Saudi Arabia, Jordan, Lebanon and Kuwait are the most similar countries in terms of women's participation in economic activities. Turkey, Iran, Yemen, Algeria, Egypt, Libya and Palestine is another group of countries that make up the cluster. According to the results of multidimensional scaling analysis, in the first dimension, the closest countries are Bahrain, Israel, Kuwait, Oman, Qatar, Saudi Arabia and United Arab E. and Yemen is far away from these countries. In each of the countries closest to 2. Size Iraq, Israel, Kuwait, Morocco, Oman, Qatar, Turkey and Algeria it shows that take place in a fairly remote location to these countries. In addition, Qatar and Yemen in the first dimension and Algeria and Morocco in the second dimension are the two most distant countries.

KeyWords: Middle East and North Africa, Labor Force, Women, Multidimensional Scaling Analysis, Clustering Analysis

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**TUKİDİDES TUZAĞI KURAMI KAPSAMINDA ABD-ÇİN TİCARET SAVAŞI'NIN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

THE EVALUATION OF THE USA-CHINA TRADE WAR IN THE SCOPE OF THE
THUCYDIDES TRAP THEORY

Metin YILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret Bölümü

ÖZET

Amerika Birleşik Devletleri'nin uygulamaya çalıştığı korumacı politikalar ve Çin'in karşı hareketiyle ortaya çıkan ABD-Çin Ticaret Savaşı, dünyada endişe ile karşılanmaktadır.

Kur ve ticaret savaşının teknoloji savaşına dönüştüğü ortamda uzun süreli küresel durgunluk endişeleri artmaktadır. Küresel paylaşım ve yönetim sorunları ticaret üzerinden savaşa, hegemonya rekabetine sebep olmaktadır. Ticaret savaşı, iki ve ikiden çok ülkenin birbirlerine karşı uyguladıkları ticari tarifeler sebebi ile ortaya çıkan anlaşmazlıktır. ABD ve Çin arasında 2017 yılından sonra ticaret savaşı başlamıştır. Dünyanın en büyük iki ekonomisi arasında teknoloji odaklı bir ticaret savaşı sürmektedir. ABD'nin alüminyum ve demir-çelik ithalatına koyduğu %25 ve sonra %10 gümrük vergisi ile başlayan süreç Çin'in de benzer uygulamaları ile devam etmiştir. Bu süreçte fikri mülkiyet hırsızlığı, firmaların baskı ile teknoloji transferine zorlandığı gibi durumlar ortaya çıkmıştır.

Güçler arasındaki hegemonya rekabeti tarihte benzer sonuçlara yol açmış ve ABD-Çin ticaret savaşı, Tukidides Tuzağı ile açıklanmaktadır. Tukidides Tuzağı, giderek yükselen bir gücün, lider durumdaki gücü korkutması ve gerilimin oluşmasıdır. Yükselen güç ve egemen güç sendromu olmak üzere iki farklı sendroma yol açan bu tuzak, 431-401 yılları arasını kapsayan Peloponnes Savaşları'nda oluşmuştur. Atina ve Sparta arasında 27 yıl süren çatışma güç mücadelesine dönüşmüştür. Atina'nın aşırı güçlenmesi, Sparta'nın Atina'dan çekinmesi, Atina'nın zenginleşmesi güç dengesini bozmuş, Sparta ve bölgedeki şehirleri tehdit etmiştir.

Bu çalışmada; ABD-Çin ticaret savaşının süreci irdelenecek, ülkelerin ticaret ilişkileri ele alınacaktır. Tukidides tuzağı ve Peloponnes Savaşı açıklanarak bu kuramın ülkelerin ticari faaliyetlerle nasıl ilişkilendirildiği belirtilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tukidides Tuzağı, Ticaret Savaşı, Korumacılık.

ABSTRACT

The USA-China Trade War which emerged with the protective policies implemented by the United States of America and China's counter-movement, is met with concern in the world.

Long-term global recession concerns are increasing in times of exchange and trade warfare turning into technology warfare. The problems of global sharing and management lead to war over trade and to competition for hegemony. A trade war is a conflict between two or more countries due to trade tariffs. The trade war between the USA and China started after 2017. A technology-driven trade war continues between the two largest economies in the World. The process that started with the 25% and then 10% customs duties imposed by the United States on imports of iron and steel and aluminum continued with similar practices in China. In this process, theft of intellectual property, the companies forced to transfer technology through printing emerged.

This rivalry between powers has had similar results in history and is now explained by the Thucydides Trap. The Thucydides Trap is defined as a rising power scares the leading power and the formation of tension between the forces. This trap, which led to two different syndromes, the rising power and the dominant power syndrome, was formed during the Peloponnesian Wars between 431-401. The 27-years conflict between Athens and Sparta turned into a power struggle. The over-strengthening of Athens, Sparta's hesitation from Athens, the enrichment of Athens disrupted the balance of power and threatened the cities of Sparta and the region.

In this study; the process of the USA-China trade war will be examined and the trade relations of the countries will be discussed. The Thucydides Trap and Peloponnes War will be explained and how this theory is related to the commercial activities of the countries will be explained.

Keywords: Thucydides Trap, Trade War, Protectionism.

1.GİRİŞ

Dünya’da ülkeler arasında yaşanan ekonomik çekişmeler ve gerginlikler, kur ve ticaret savaşları, teknoloji savaşları ve neredeyse hegemonya savaşına dönüşen önemli girişimler, dünya ekonomisini etkilemektedir. Korumacı politikaların yoğun şekilde uygulandığı dünya ekonomisi bu sayede ticaret savaşlarına da sahne olmaktadır.

Kazananının olmayacağı belirtilen ticaret savaşları, iki veya daha fazla devletin karşılıklı uygulanan korumacı politikalarla karşı sert cevaplar vermesi ve misilleme yapmaları, yeni ticaret engelleri ve tarifeler gibi uygulamalarla oluşmaktadır. 2017 yılından beri dünyayı meşgul eden ABD - Çin ticaret savaşı, iki ülkenin makroekonomik dengelerini bozarken, bu ülkelerin ticaret ortağı ülkeleri de dış yansımadan dolayı olumsuz etkilemiştir. Dünyanın en önemli gündem maddesi olmaya devam eden ABD ve Çin gibi büyük güçler arasındaki ticaret savaşı veya hegemonya rekabeti, tarihte yaşanan Tukidides Tuzağı ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Milattan Önce 431’de gerçekleşen Peloponez Savaşları’nda o dönemin önemli şehir devletleri olarak tanımlanan Atina ve Sparta karşı karşıya gelmiş, hegemonya rekabeti savaşa yol açmıştır. Hakim, egemen güç Sparta, yükselmekte olan güçten korkmaya başlamış, geleceği için endişelenmiş, ittifaklar oluşmuş ve savaş ortaya çıkmıştır. Atina’nın gücünün artması ve Sparta’nın bu durumdan korku yaşaması savaşa giden yolun sebebi olmuştur. ABD – Çin ticaret savaşının Tukidides Tuzağı ile ilişkilendirilmesi ise, tarihte yaşanan savaşın günümüzde cereyan etmesidir. Hakim süper güç ABD, yükselen güç Çin’den rahatsız olmakta, korumacı politikalarla bu ülkeler arasında misillemeler yapılmakta, gerginlikler yaşanmakta ve dünya huzursuz olmaktadır. “Tukidides Tuzağı”, günümüzde Çin ve ABD’nin yanı sıra, ABD-Almanya, Katar-Suud-i Arabistan, İran- S.Arabistan, NATO-Rusya arasındaki gerilimli ilişkileri açıklamak için de kullanılmaktadır.

Çalışmada, öncelikle ABD ve Çin dış ticaretine değinilecek ardından bu ülkeler arasındaki ticaret savaşları gelişmeleri ele alınacaktır. Ardından Tukidides Tuzağı açıklanarak günümüzde ticaret savaşının etkileri ortaya konacaktır.

2.ABD ve ÇİN DIŞ TİCARETİ

Çin ile Amerika arasındaki ekonomik ilişkilerde, ünlü tarihçi Niall Ferguson’un “Chimerica” ifadesi dikkat çekicidir. “Amerika+Çin=Chimerica” ifadesini kullanan Ferguson, Chimerica’nın dünya yüzölçümünün onda birini, dünya nüfusunun dörtte birini ve dünya üretiminin üçte birini temsil ettiğini, Doğu Chimerica’nın tasarruf, Batı Chimerica’nın ise tüketimde bulunduğunu ifade etmiştir. Çin ile Amerika arasındaki ilişki, Ferguson’a göre Amerika’da 2007-2008 yıllarında patlak veren finans krizinin sebebi sayılmış, Çin, ABD’ye çok borçlanmış. Gelişmeler, Çin’in 21.yüzyılın süper güçlerinden biri ve Çin parası Renminbi’nin uluslararası para sisteminin işleyişinde önemli bir para olduğunu göstermektedir (Savaş,2010).Renminbi’nin rezerv para olmasından sonra ABD, bu konuda daha temkinli davranmaya başlamıştır.

2.1.ABD'nin Dış Ticareti

2018 yılı itibariyle ABD 1,6 trilyon dolar ihracat ve 2,6 trilyon dolar ithalat ile Çin ile dünyanın zirvesinde yer almaktadır. 2018 yılında ABD'nin ihracatı bir önceki yıla göre %7,6 oranında artmış ve 1.6 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalatı ise bir önceki yıla göre %8,5 oranında artarak 2.6 trilyon dolar olmuştur. Bu durum 2018 yılında ABD aleyhine oluşan dış ticaret açığının da bir önceki yıla göre %10,2 oranında artmasına sebep olmuştur. ABD'nin 2018 yılında dış ticaret açığı 1 trilyon dolara yaklaşmıştır. Toplam dış ticaret hacmi ise 4 trilyon 278 milyardır. ABD özellikle sermaye yoğun teknolojik mallarda karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir ve başlıca ihraç kalemleri de bu mallardan oluşmaktadır. 2018 yılında ABD'nin ihracatında en önemli ülkeler, Kanada, Meksika, Çin, Japonya ve İngiltere'dir (T.C.Ticaret Bakanlığı).

Tablo 1.ABD'nin İhracatında Başlıca Ülkeler (1.000 Dolar)

SIRA	ÜLKELER	2016	2017	2018	Ülkenin Toplamdaki Payı (%) 2018	Ülkenin 2017 - 2018 Yıllarındaki Değişimi (%)
	TOPLAM	1451 023 530	1546 272 961	1664 055 581	100	7,6
1.	Kanada	266 734 465	282 265 135	298 719 020	18	5,8
2.	Meksika	230 051 175	243 314 439	265 010 357	15,9	8,9
3.	Çin	115 545 508	129 893 587	120 341 426	7,2	-7,4

Kaynak: T.C.Ticaret Bakanlığı

2.6 trilyon dolar ile dünyanın en büyük ithalatçısı olan ABD'nin 2018 yılında ithalattaki ilk beş ülkesi Çin, Meksika, Kanada, Japonya ve Almanya olarak sıralanmaktadır. 2007 yılından sonra ABD'nin en önemli tedarikçisi Çin'dir. ABD açısından önemi artan diğer tedarikçiler arasında İngiltere, İrlanda, İtalya, Hindistan, Güney Kore ve Fransa öne çıkmaktadır. 2018 itibariyle ABD'nin Çin'e ihracatı, toplam ihracatının % 7.2'sini, Çin'den ithalatı ise %21.5'ünü oluşturmaktadır.

Tablo 2. ABD'nin İthalatında Başlıca Ülkeler (1.000 Dolar)

SIRA	ÜLKELER	2016	2017	2018	Ülkenin Toplamdaki Payı (%) 2018	Ülkenin 2017 - 2018 Yıllarındaki Değişimi (%)
	TOPLAM	2249943875	2408475702	2614273313	100	8,5
1.	Çin	481 500 093	526 058 825	562 851 621	21,5	7
2.	Meksika	296 650 021	317 215 668	349 638 424	13,4	10,2
3.	Kanada	284 244 764	306 465 102	325 801 804	12,5	6,3

Kaynak: T.C.Ticaret Bakanlığı

2.2. ÇİN' in Dış Ticareti

Çin'in dış ticareti değerlendirildiğinde; 2015 yılında ihracatı 2.2 trilyon ABD doları, ithalatı ise 1.8 trilyon dolardır. 2018 yılı itibariyle 2.4 trilyon ihracatı olan Çin'in 2.1 trilyon dolar ithalatı vardır.2015'de 593 milyar dolar fazla veren Çin, 2018 yılında 351 milyar dolar fazla vermiştir.

Çin en fazla ihracatını ABD'ye yaparken (%19 pay),Hong Kong ve Japonya 2. ve 3. sırayı paylaşmaktadır. Çin'in ithalatı değerlendirildiğinde; ilk sırada G. Kore yer alırken, Japonya 2. ,ABD ise 3. sırada yer almıştır. Çin'in ABD'den ithalat payı %8.4 'tür.

Tablo 3. Çin'in Yıllara Göre Dış Ticareti

Dış Ticaret Değerleri	2015	2016	2017	2018
İhracat(Amerikan Doları)	2.273.468.224	2097.637.172	2.271.796.142	2.487.045.000
İthalat(Amerikan Doları)	1.679.564.325	1.587.920.688	1.840.957.060	2.135.905.000
Dış Ticaret Hacmi (Amerikan Doları)	3.953.032.549	3.685.558.850	4.112.753.202	4.622.950.000
Dış Ticaret Dengesi (Amerikan Doları)	593.903.899	509.716.484	430.839.082	351.140.000
İhracatın İthalatı Karşılama Oran (%)	169	163	123	116

Kaynak:T.C.Ticaret Bakanlığı

Tablo 4. Çin'in Başlıca Ülkeler İtibariyle İhracatı (Bin \$)

Sıra	Ülkeler	2015	2016	2017	Toplamdaki Pay %
	TOPLAM İHRACAT	2.273.468.224	2097.637.172	2271.796.142	100,0
1	ABD	409.979.244	385.677.759	431.664.273	19
2	Hong Kong	330.462.787	287.251.662	280.975.081	12,4
3	Japonya	135.616.443	129.268.487	137.368.622	6

Kaynak: T.C.Ticaret Bakanlığı

Tablo 5. Çin'in Başlıca Ülkeler İtibariyle İthalatı (Bin \$)

Sıra	Ülkeler	2015	2016	2017	Toplamdaki Pay %
	TOPLAM İTHALAT	1679.564.325	1587.920.688	1840.957.060	100,0
1	G. Kore	174.506.083	158.974.531	177.523.904	9,6
2	Japonya	142.902.573	145.670.688	165.494.647	9
3	ABD	148.693.056	135.120.133	154.839.684	8,4

Kaynak: T.C.Ticaret Bakanlığı

ABD – Çin arasındaki dış ticaret hacmi toplamı 2018’de 660 milyar dolara çıkmış ve yüzde 82’si Çin’in ABD’ye olan ihracatından oluşmuştur. Dış ticareti sıfır toplamı bir ilişki olarak okuyan ABD’nin Çin’e ihracatı ise sadece 120 milyar dolarla sınırlı kalmıştır. Özellikle 2000’lerde Çin’den ABD’ye ihracatın çok hızlı arttığı görülmektedir. ABD’nin dış ticaret açığı 2016’da 347 milyar dolar, 2017’de de 375 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ancak bu rakam Trump’ın 2018’deki ek gümrük vergisi uygulamalarına rağmen yüzde 11’den fazla artış göstererek 419 milyar dolara çıkmıştır. ABD’nin dış ticaret açığının üçte ikisi Çin ile gerçekleşen ticaretten kaynaklanmaktadır (Dilek,2019).

Tablo 6. ABD'nin Çin'e Verdiği Ticaret Açığı

Yıl	İhracat (milyon \$)	İthalat (milyon \$)	Ticaret açığı (milyon \$)
2008	69.732	337.772	-268.039
2009	69.496	296.373	-226.877
2010	91.911	364.952	-273.041
2011	104.121	399.371	-295.249
2012	110.516	425.619	-315.102
2013	121.746	440.430	-318.683
2014	123.657	468.474	-344.817
2015	115.873	483.201	-367.328
2016	115.545	462.542	-346.996
2017	129.893	505.470	-375.576
2018	120.341	539.503	-419.162

Kaynak: T.C.Ticaret Bakanlığı

ABD'nin Çin'e yaptığı ihracatta; ulaşım araçları, tarım ürünleri, bilgisayar ve elektronik ürünler ön plandadır. ABD'nin Çin'den ithal ettiği başlıca mallar; bilgisayar ve elektronik ürünler, elektrikli cihazlar, beyaz eşya ve bileşenler ve diğer çeşitli mamul mallardan oluşmaktadır. ABD’nin Çin’e ihraç ettiği mallarda % 5 tarife uygulanmasına karşılık, ABD’nin Çin’den ithal edilen mallara % 3 tarife uygulaması karşılıklılık ilkesine aykırıdır. Çin ülkesi; Japonya, Karayip Ülkeleri Topluluğu ve Batı Avrupa’nın uzmanlık alanlarındaki benzerlik sebebiyle bu ülkeleri, yüksek tarife uygulamalarıyla iç pazardan uzak tutmuştur (Karayel,2019).

3.TİCARET SAVAŞLAR

Ticaret savaşı; bir ülkenin ithalatına kısıtlamalar ve sınırlamalar getirmesi sonucu, başka ülkelerin de aynı ve benzer uygulamalar yaparak korumacı politikalar izlemesidir. Konu korumacılıktan ticaret savaşlarına sıçradığında bu savaşa giren ülkeler birbirlerinden yaptıkları ithalatı kısıtlamaya yönelmekte ve bu hamlelerin sonucu olarak uluslararası ticaret hacmi düşmektedir (Eğilmez,2018). Ticaret savaşları, iki veya daha çok sayıda ülkenin birbirlerine karşı uyguladıkları ticari tarifeler sebebiyle meydana gelen çatışmalar ve anlaşmazlıklardır. Ayrıca, ticari tarifeler üzerinden yürütülen anlaşmazlıklar, dış ticaret kısıtlamasına, engellere, yaptırımlara sebep olmakta ve yasaklarla sonuçlanmaktadır (Kalaycıoğlu,2017).

Ticaret savaşları, söz konusu ülkelerin bir uzlaşmayı reddetmesi durumunda, bazı ithalatın maliyetini artırma potansiyeline sahiptir. ABD Başkanı'nın, Amerika Birleşik Devletleri'nin Çin'e karşı en fazla ticaret açığı verdiği durumundan yola çıkarak Çin'e karşı bir takım ticari kısıtlamalar getirmiştir. Daha sonra bu ticari kısıtlamalar Çin'le sınırlı kalmayıp diğer ülkelere de sıçrayınca ortaya küresel bir ticaret savaşı çıkmış ve bu ticaret savaşı ekonomilerin birden fazla alanında korumacılığa sebep olarak genişlemiştir. Uluslararası ticaret sistemini oluşturan ve küresel ticaretin devam etmesini sağlayan ABD ile bu sistemden yararlanarak gücünü büyük ölçüde artıran Çin arasında ticari alanlarda bir çatışma geçmişten beri sürmektedir. Sonuçta iki güç arasında meydan okumalar ve bunun çatışmaya dönüşmesi kaçınılmaz olmuştur (Aran, 2018). ABD'nin Çin ile başlatmış olduğu ticaret savaşları domino etkisi yaratmış ve küresel çaplı bir ticaret savaşı haline dönüşmüştür. Küresel niteliğe dönüşen bu ticaret savaşından Avrupa Birliği, Kanada, Meksika, Türkiye, İran ve diğer ülkeler doğrudan ve dolaylı olarak etkilenmişlerdir (Aytekin ve Uçan, 2018).

4. ABD VE ÇİN TİCARET SAVAŞI

Japonya'nın 2. Dünya Savaşı sonrasında yakaladığı büyük çıkış ABD'yi etkilemiş, ABD yatırımlarını ve teknoloji transferini Çin ve G. Kore'ye yönlendirmiş ve bu ülkeler Japonya'nın rakibi olmuşlardır. Çin ve Güney Kore zamanla Japonya'nın elektronik alanındaki üstünlüğünü elinden almış, Çin, bu yatırımların ve teknolojinin de etkisiyle hızla büyüme kaydetmiş ve Japonya'dan sonra ABD'ye de rakip olmuştur. Rakibi Japonya'yı durdurmak için ortaya koyduğu stratejiyle çok daha büyük bir rakip olan Çin'i yaratan ABD, kendi silahıyla kendi ayağına sıkırmıştır. ABD yönetiminin uzun süredir açık verdiği ticaret ortaklarına belirli ölçülerde baskı uygulamasından Çin de nasibini almıştır. Çin de bu baskılara Renminbi'yi değersiz tutup ihracatını kurla destekleyerek karşılık vermiştir. Yani kur savaşları başlamıştır (Eğilmez, 2019).

Mart 2018 'de başlayan ve halen devam eden ABD-Çin ticaret savaşı, iki ülke ekonomisini derinden etkilerken dünya ülkelerini de etkisi altına almıştır. Bu savaşta gelişen karşılıklı hamleler, misillemeler ya da salvolar aşağıda kronolojik bir şekilde verilmiştir (Aran, 2018; Palacıoğlu, 2018; www.bloomberght.com):

8 Mart 2018 - ABD alüminyum ve demir-çelik ithalatında bazı kalemlere sırasıyla %25 ve %10 ilave gümrük vergisi koyma kararı almıştır.

22 Mart 2018 – Trump Çin'i teknoloji transferi, fikri mülkiyet hakları ve inovasyon alanlarında haksız uygulamalar sebebiyle 60 milyar \$ değerinde Çin ürünlerine ek vergi, DTÖ'nde dava etme ve yatırımlarda yeni kurallar şeklinde önlemler getireceğini açıklamıştır.

28 Mart 2018 – G.Kore , 2,68 milyon ton kotayı kabul ederek önlemlerden daimi muafiyet sağlanması üzerine ABD ile anlaşmıştır.

2 Nisan 2018 – ABD'nin 2,8 milyar \$ değerinde Çin alüminyum ve çelik ürünleri ihracatına getirdiği önleme Çin karşılık vererek çeşitli ABD ürünleri ithalatına vergi getirmiştir. Soya fasulyesi ABD'li üreticiler arasında ciddi bir endişe yaratmış, üreticiler ayağa kalkmış, toplam 22 milyar dolarlık soya ihracatının % 56'sının Çin tarafından ithal edildiği belirtilmiştir.

4 Nisan 2018 – Çin ABD'nin yaklaşık 49,8 milyar \$ değerinde çoğu kara, hava ve deniz ulaşım araçları ile soya ürünleri olan, 106 ABD ürününe %25 vergi getirerek karşılık vermiştir.

30 Nisan 2018 – AB, Kanada ve Meksika'ya tanınan muafiyet 1 Haziran 2018'e kadar uzatılmış, G.Kore ve Arjantin ihracatını kısıtlamayı kabul ettikleri kota ile uygulamadan kurtulmuştur.

23 Mayıs 2018 – ABD Ticaret Bakanlığı'na ulusal güvenliği tehdit iddiasıyla otomotiv ve yedek parça hakkında da soruşturma açılmıştır.

29 Mayıs 2018 – ABD, 15 Haziran'da ürün listesinin kesinleşmesinin ardından 50 milyar \$ değerinde Çin'e ek vergi getirileceğini belirtmiştir.

1 Haziran 2018 – AB, Kanada ve Meksika'ya tanınan muafiyet sona ererek önlemler 2017'de ABD'ye çelik ve alüminyum ihracatının yaklaşık yarısını gerçekleştiren bu ülkeler için de yürürlüğe girmiştir. Brezilya çelik ürünleri üzerine kota ile bu ürünlerde muafiyet sağlarken, alüminyum da %10 vergi uygulamasına tabi tutulurken Avustralya ise herhangi bir kısıtlama olmaksızın hakkındaki önlemler kaldırılan tek ticaret ortağıdır.

2 Haziran 2018 – Kanada, AB’nden sonra Dünya Ticaret Örgütü’ne (DTÖ) anlaşmazlığın çözümü için başvurmuş ve ABD’nin attığı adıma karşı gümrük uygulayarak karşılık vereceğini bildirmiştir.

15 Haziran 2018 – ABD Ticaret Bakanlığı 6 Temmuz’dan başlayarak, 2 aşamada toplam değeri 46,3 milyar \$ olan çeşitli ürünlere %25 ek vergi getiren revize ürün listesini yayınlamıştır. Revize liste, 3 Nisan’da açıklanan tasarı listeye göre daha fazla ara mamulden oluşurken, ürünlerin %95’inin ABD’de yerleşik şirketlerin üretim için Çin’e bağımlı oldukları ara mamüller olduğu anlaşılmıştır. Çin de ABD gibi iki aşamalı uygulamak üzere yaklaşık 45 milyar \$’lık 659 adet önlem listesini yenilemiş, çoğunlukla ulaşım araçları ve soyayı içeren ürün listesi 29,6 milyar \$ değerinde iken, kimyasallar, petrol, plastik ağırlıklı yaklaşık 15,3 milyar \$ değerinde ikinci listenin Trump’ın uygulamalarına bağlı olarak daha sonra yürürlüğe gireceğini bildirmiştir.

22 Haziran 2018 – AB 7 Mart’ta uygulamaya geçme tehdidinde bulunduğu önlemleri 3,2 milyar \$ değerindeki ABD ürünleri ithalatı için yürürlüğe koyarken ürünlerin yalnızca 1/3’ü çelik ve alüminyum ürünleri iken, diğer kısımlarda, mısır, kot pantolon, motorsiklet, fıstık yağı gibi geleneksel ABD ürünleri vardır. AB’nin bazı Amerikan mallarına ek gümrük vergisi uygulamasına geçmesi üzerine ABD, ABD’ye gelen tüm otomobillerine yüzde 20 ek vergi uygulamasına geçileceğini ifade etmiştir.

1 Temmuz 2018 – Kanada 2017’de 12,8 milyar \$ değerinde olan ABD ürünlerine ek tarife uygulamaya başlamıştır. Hedef alınan ürünlerin yaklaşık yarısı çelik ve alüminyum iken, ABD gıda ve tarım ürünleri %19, tüketici ürünleri %24’tür.

2 Temmuz 2018 - AB Komisyonu, ABD’nin Avrupa’dan ithal edilen otomobillere yüzde 25 ek vergi uygulanması halinde ABD ekonomisinin sorun yaşayacağını, ABD ihracatının 294 milyar \$’lık bölümünün misilleme önlemlerine konu olabileceğini, ek verginin ABD ekonomisine başlangıçta oluşturacağı negatif etkinin 13-14 milyar \$’ı bulacağını, Avrupalı üreticilerin 2017’de ABD’de , ABD otomobil üretimin yüzde 26’sı olan 2.9 milyon araç ürettiğini, Avrupalı otomotiv şirketlerinin ABD’de 120 bin kişinin istihdamına doğrudan katkı yaptığını, satış ve yedek parça da hesaba katıldığında bu sayının 420 bine kadar yükseldiğini belirtmiştir.

6 Temmuz 2018 – ABD yönetimi Çin’den ithal edilen 50 milyar \$ ürün üzerine uygulanacak önlemlerin ilk aşaması olan 34 milyar \$ değerindeki 800’den fazla ürüne yüzde 25 ek gümrük vergisi uygulamaya resmen başlamıştır.

10 Temmuz 2018 – ABD, bilişim ürünleri, oto yedek parçaları gibi ürünlerin toplamın yaklaşık %47’sini oluşturduğu 5000 ürünlük ek listeyi açıklamıştır. Telefonlar (45 milyar \$), bilgisayarlar (37 milyar \$), mobilya, hazır giyim (27 milyar \$), aydınlatma ürünleri ve bavullar gibi tüketici ürünleri ağırlıklı hedef alınmıştır. Böylece, 15 Haziran’da belirlenen 50 milyar \$ değerinde liste ile birlikte toplam 250 milyar \$’a ulaşan önlemler listesi 2017’de Çin’den yapılan 504 milyar \$ ithalatın yaklaşık yarısını kapsamaktadır.

20 Temmuz 2018 - ABD, Çin’den 2017’de gerçekleşen 504 milyar \$ değerinde tüm ithalata ek vergi getirmeye hazır olduğunu belirtmiştir. Trump hem Çin’i hem de AB’yi hedefleyerek “Kur manipülasyonu” yapıldığını belirtmiştir.

24 Eylül 2018- ABD, Çin’den satın aldığı ve toplam değeri 200 milyar doları bulan yaklaşık 6 bin ürün üzerinde gümrük vergilerini artıracaklarını açıklamış, Çin 60 milyar dolar tutarındaki ABD ürününü hedef almış, ABD ile Çin arasında rekabet kızılsınca 90 günlük ateşkes kararı alınmıştır.

Nisan 2019- Google’ın, Huawei ile donanım, yazılım ve teknik hizmetler alanında iş yapmayı askıya almasını açıklamasının ardından ABD ile Çin arasında yaşanan gerginlikler, iki ülke arasındaki ticaret savaşlarının “Teknoloji savaşı”na dönüşmesine sebep olmuştur. ABD Başkanı’nın , "ulusal ekonomik acil durum" ilan etmesi, ticaret savaşlarını teknoloji bağlamında yeniden dünya gündemine getirmiştir. Google’ın yanı sıra Intel, Broadcom, Qualcomm ve Xilinx gibi ABD’li dev teknoloji şirketleri, Huawei ile olan ilişkilerini askıya aldıklarını ve ürün tedariki sağlamayacaklarını açıklamışlardır (Günyol ve Yanık, 2019).

Mayıs 2019- Trump, Amerikan şirketlerinin ulusal güvenlik riski gerekçesiyle bazı firmalardan telekomünikasyon ekipmanı almalarını yasaklayan bir kararname imzalamıştır. ABD daha önce de casusluk gerekçesiyle resmi devlet kurumları ve iştiraklerinde Huawei ve ZTE markalı Çin malı akıllı telefonlara yasak getirmiştir. Böylece birbirlerine karşı ekonomik ve teknolojik alanlarda üstünlük sağlamak isteyenler devlet-devlet değil devlet-şirket ve şirket-şirket rekabeti üzerinden teknolojik güç mücadelesinde birbirlerine meydan okuma yoluna gitmişlerdir. Bu karar Çin teknoloji devinin yükselişine büyük bir darbe olabileceği gibi Huawei’nin kendi yazılım ve donanımlarını geliştirmesi için de bir fırsat sunabilecektir (Dilek, 2019).

Ekim 2019 Gelişmeleri

- *ABD ve Çin arasındaki üst düzey ticaret müzakereleri* ilk kez ABD’de yapılmıştır. Büyük ölçüde tüketici ürünlerinden oluşan 160 milyar dolarlık Çin malına konulan yüzde 15’lik vergiler ise 15 Aralık 2019’dan itibaren geçerli olacaktır.

- *Ticaret savaşları 630 milyar dolarlık ürünü etkilemiştir.* Trump’ın 524 milyar dolar değerindeki ürün için koyduğu ek gümrük vergilerinin yürürlüğe girmesine, Çin’in de aralarında bulunduğu hedef ülke ve ekonomik bölgeler toplam 104 milyar dolarlık ABD ürününe gümrük vergisi uygulayarak karşılık vermiştir. ABD, 524 milyar dolarlık ürün için tarife yürürlüğe koyarken, hedefteki Avrupa Birliği (AB) ile Çin, Türkiye, Hindistan ve Rusya gibi ülkeler de toplam değeri 104 milyar doları aşan ABD malları için gümrük vergisi getirmiştir. Çin bazı ABD mallarına uyguladığı gümrük vergilerinin oranlarını yüzde 15-25 yükseltmiştir. Ticaret müzakerelerinin durmasıyla, Çin’in ABD mallarını hedefleyen tarifelerinin kapsadığı ürünlerin değeri 98 milyar dolara yaklaşmıştır. AB de yürürlüğe konulan tarifelere karşılık ABD mallarına yüzde 10-25 ek gümrük vergisi getirmiştir. Yaklaşık 3 milyar dolarlık ABD ürünü AB’nin misillemesinden etkilenmiştir. ABD tarifelerine karşılık olarak en yüksek oranda gümrük vergisini ise yüzde 4-70 ile Türkiye koymuş, Türkiye’nin ABD’ye karşı ek gümrük vergisi uyguladığı ürünlerin toplam değeri 1,8 milyar dolar olmuştur. Araştırmaya göre, Hindistan’ın ABD’den aldığı ürünlere getirdiği yüzde 10-50 oranındaki vergilerden 1,4 milyar dolar, Rusya’nın yüzde 25-40 oranında uyguladığı vergilerden de 430 milyon dolar değerinde ürün etkilenmiştir (www.bloomberght.com).

- *ABD ticaret görüşmelerinde kur anlaşması istemektedir.* Süreç diğer fikri ve sınai mülkiyet hakları ve teknoloji transferi gibi konuların müzakereleri üzerine devam edecektir(www.bloomberght.com)

- *ABD Çinli 8 teknoloji devini kara listeye almıştır.* ABD, Çinli bazı firmaları Xinjiang bölgesindeki müslüman azınlıkların insan haklarını ihlal edildiği gerekçesiyle kara listeye almıştır. Küresel güvenlik kamera pazarının üçte birini kontrol eden ve dünyanın her yerinde kameraları bulunan Hangzhou Hikvision Digital Technology Co. Ve Zhejiang Dahua Technology Co. ‘da kara listeye alınan şirketler arasındadır. Dünyanın en değerli yapay zeka girişimi olan SenseTime Group Ltd. ve Hong Kong’da 1 milyar dolara kadar halka arzı hedeflediğini söyleyen yapay zeka devi Megvii Technology Ltd., ABD’nin hedefidir. Listedeki şirketlerin, ABD hükümetinden alınan lisans olmadan ABD’deki şirketlerle iş yapmaları yasaklanmıştır (www.bloomberght.com).

5.TİCARET SAVAŞLARININ ETKİLERİ

Korumacılık, bir ülke sanayisini geliştirmek, iç pazarı yerli pazara dönüştürmek, kamu düzenini korumak amacıyla yabancı malların ülkeye girişinde engeller çıkarmaktır. Ulusal güvenlik, bebek sanayii koruma, dış ticaret hadlerini iyileştirme, dämpinge karşı koruma, dışsal ekonomiden yararlanma, dış açıkları giderme, ulusal pazara sahip olma gibi amaçlarla korumacılık politikaları uygulanmaktadır (Yıldırım, 2002). Dünyadaki ülkeler korumacı önlemlere hız kesmeden devam etmektedir. En fazla kullanılan ticaret koruma önlemleri olarak; anti dämping vergileri, telafi edici vergilerdir. Ülkelerin 2008 krizinin başlangıcında ABD’de yapıldığı gibi şirketlere fon aktarması ve devlet yardımları ile kurtarma önlemleri 1220 adet olmuştur. 2008 yılından itibaren 5000’in üzerinde önlemi uygulayan ilk beş ülke; Hindistan 510, Rusya 490, ABD 390, Arjantin 350, Brezilya 290’dur. Korumacı uygulamalardan en fazla etkilenen ülkeler dünya ticaretinde yayılcı bir politika gösteren Çin, ABD, Almanya, İtalya, Fransa ülkeleridir. Rusya 378, ABD ise 374 ve diğerleri 200 den az korumacı önlem uygulamışlardır. ABD, 2008’de meydana gelen küresel krizin hemen ardından birçok özel banka, sigorta şirketi, özel şirketi kurtarmak amacıyla almış olduğu kurtarma-devlet yardımı ve devlet desteği önlemlerini 111 olarak gerçekleştirmiştir. GTA(Global Trade Alert) verilerine göre; korumacı önlemlerden en fazla etkilenen ülkeler yaklaşık 2500 önlemlerle Çin ve 1800 önlemlerle ABD olmuştur (Tekbaş ve Yıldırım,2016; <http://www.globaltradealert.org/node/2258>). Bu da gösteriyor ki; ABD ve Çin ülkeleri korumacılık politikalarından önemli derecede etkilenmektedirler.

Ticaret savaşları, ülkeler ve küresel ticaretteki dengeler açısından farklı miktar ve oranlarda zarara sebep olmaktadır. Ticaret savaşlarında büyük balık küçük balığı yutar misali, ekonomik açıdan daha küçük olan ekonomiler, büyüklere göre daha çok ticari ve refah kaybına uğramaktadır. Ticaret savaşlarında kayba uğrayan ülkelerin bu durumdan en olumsuz etkilenen göstergeleri, GSYİH, dış ticaret dengesi, döviz kuru, işgücü ücret seviyesi, GSMH, cari denge, ulusal refah seviyesidir. ABD yönetiminin ABD’ye ihraç edilen Çin mallarına ek gümrük vergileri uygulaması, ikili ticaret ve yatırım işbirliğini

engellemekte, iki ülkede ve dünyadaki pazar güvenliğini ve ekonomik istikrarı olumsuz etkilemektedir. ABD'nin gümrük vergisi tedbirleri, Çin'in ABD'ye ihracat hacminin azalmasına neden olmuştur. Ayrıca, Çin, ABD'nin gümrük vergisi zamlarına karşı önlem olarak ek gümrük vergileri koymak zorunda kaldığından, ABD'nin Çin'e ihracatı azalmıştır. Çin-ABD ticari anlaşmazlıklarının getirdiği belirsizlik her iki ülkedeki şirketleri de yatırım konusunda daha tereddütlü hale getirmiştir. Çin'in ABD'deki yatırımları düşmüş, ABD'nin Çin'deki yatırımlarının büyüme hızı azalmıştır. ABD'deki Çinli şirketlerin doğrudan yatırımları 2018'de bir önceki yıla göre %10 düşüşle 5.79 milyar ABD doları olmuştur. Vergi önlemleri Amerika'nın ekonomik büyümesini azaltmış, ABD şirketleri için üretim maliyetlerini artırmıştır. Üreticiler, kısa vadede iyi bir tedarikçi bulmak zor olduğu için gümrük vergisi zammının masraflarını da üstlenmek zorunda kalacaklardır. Vergi önlemleri ABD'de yerel fiyat artışlarına yol açmaktadır. Çin'den ucuz ve kaliteli tüketim malları ithalatı, ABD'deki uzun vadeli düşük enflasyonu oluştururken ek vergiler uygulandıktan sonra, Çin ürünlerinin nihai satış fiyatı artacak, Amerikalı tüketiciler vergi maliyetlerini üstleneceklerdir. ABD Ticaret Odası ve Rodyum Grubu tarafından Mart 2019'da hazırlanan ortak bir rapor, Çin-ABD ticari anlaşmazlıklarının etkisiyle ABD'nin GSYİH'sinin 2019'da ve önümüzdeki dört yılda, ABD'nin toplam GSYİH'sinin yüzde 0.3-0.5'ine tekabül eden, yılda 64-91 milyar ABD doları azalabileceğini göstermiştir. Şubat 2019'da yayınlanan bir araştırma raporuna göre, eğer ABD ithal edilen tüm Çin mallarına % 25 ek vergi koyarsa, ABD'nin GSYİH'si 2.16 milyon iş kaybıyla 4 kişilik bir aile için yıllık 2,294 milyon ABD doları ek yük getirerek yüzde 1.01 azalacaktır. 2009'dan 2018'e kadar olan on yılda ABD'nin Çin'e ihracatı 1,1 milyondan fazla işi desteklemiştir ABD'nin kırk sekiz eyaleti, son on yılda Çin'e mal ihracatını artırmış ama ekonomik ve ticari anlaşmazlıkların kötüye gitmesiyle yalnızca 16 eyalet Çin'e mal ihracatını gerçekleştirmiştir. Otuz dört eyalet, Çin'e daha az mal ihraç etmiştir (Çin Ankara Büyükelçiliği, 2019). ABD'nin Çin'den ithal edilen ürünlere daha fazla gümrük vergisi koymasından ABD'li şirketler ve Çinli şirketlerle işbirliği yapan fazla sayıda çok uluslu şirketler de etkilenmiştir. Çin'deki pek çok sektörün ABD tarafından uygulanacağı belirtilen ithalat vergilerindeki %35'lik artıştan etkilenmesi beklenmektedir. Toplam katma değer içerisinde önemli paya sahip olan otomotiv, ahşap ve kâğıt ürünleri, giyim eşyası ve deri ürünleri, elektronik teçhizat sektörü gibi sektörler ilk planda etkilenecek sektörlerdir (Karayel, 2019; Çin Ankara Büyükelçiliği, 2019). Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) kısa süre önce yayımladığı Dünya Ekonomik Raporu'nda ticaret savaşlarının doğrudan etkisinin, küresel büyümeyi 2020 yılına kadar 0,5 puan daha düşürebileceği belirtilmiştir. Yaklaşık 90 trilyon dolarlık dünya ekonomisinin, yüzde 0,5 daha az büyümesi 450 milyar dolarlık kayba işaret etmektedir (Günyol ve Yanık, 2019).

6.TUKİDİDES TUZAĞI KURAMI

Tukidides, M.Ö. 460 ile 395 yılları arasında yaşamış Atinalı bir tarihçi ve komutandır. Tukidides'in en ünlü eseri, iki süper güç Atina ile Sparta arasında 27 yıl süren Peleponnes (Peloponez) Savaşlarını anlatan eseridir. Tukidides, savaşın Sparta'nın hegemonik güç dengesini bozmaya başlayan Atina'ya karşı giriştiği faaliyetlerden çıktığını, Sparta'nın, Atina'nın daha fazla güçlenerek hegemonik liderliği ele almasını önlemek için bu savaşa girdiğini belirtmektedir. Savaş, Yunanistan'a, Makedonya'ya ve savaşa katılan diğer şehir devletlerine olumsuz yansımıştır. Savaş Sparta kazanmış ama aslında her iki taraf da ciddi güç kaybına uğramıştır. İki ülke savaşırken ve güç kaybına uğrarken savaşın galibi, Persler olmuştur (Eğilmez, 2019).

ABD'li siyaset bilimci Graham Allison, "Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?" (Savaşa Gidenler: Amerika ve Çin Tukidides Tuzağından Kurtulabilecek mi?) isimli kitabında, ABD ve Çin arasındaki ticaret savaşlarını ve bu savaş sonunda 3. Dünya Savaşı'nın çıkıp çıkmayacağını araştırmıştır. Allison'a göre Tukidides tuzağı; giderek yükselen bir gücün, lider olan bir başka gücü, liderlik açısından korkutmasının yarattığı gerilimin yol açabileceği sonuçlardır. Allison'un tezi ve Belfer Merkezi'nin açıklamasına göre, geçmişte 500 yılda 16 kez yaşanan bu tür gerilimlerin 12'sinin savaşla sonuçlandığına dikkat çeken Allison'a göre Tukidides tuzağı, Yükselen güç sendromu ve Egemen güç sendromu olmak üzere iki farklı durumda oluşmaktadır. Yükselen güç sendromu, yükselen gücün bu gücünün tanınması ve bunun için her türlü mücadelede bulunmasıdır. Egemen güç sendromunda ise, egemenliği elinde tutan gücün karşılaştığı bu meydan okumadan korkarak ona göre tavır almaya başlamasıdır (Eğilmez, 2019; Devres, 2017; Şahinöz, 2019). Yükselmekte olan güç sendromu birdenbire yükselen gücün, artmakta olan özbilinci, çıkarları savunma

güdüsü, saygı ve tanınma hakkını talep etmesi demektir. Egemen güç sendromu ise bunun yansıması olarak kendini kanıtlamış olan gücün, "çöküş" imaları karşısında duyduğu yükselen korku ve güvensizlik hissidir. Gittikçe kendine çok önem ve güven veren ülke, kendisine saygı duyulmasını ve yeni gücünün tanınmasını beklerken, aynı zamanda da çevresinde daha fazla etki sahibi olmak istemektedir. İki ülkenin amacı, Batı karşısında daha güçlü olmaktır. Çin büyük ölçüde Rusya'nın yerini almış yeni petrol ve gaz borularının inşasıyla, Orta Asya'nın enerji pazarına açılmıştır. Kaczmariski, yükselmekte olan bu iki güç arasında savaş çıkmamasını, yani Çin'in Rusya'ya karşı Tukidides Tuzağı'na düşmemesini, Pekin'in Moskova'yı Çin'in yükselişinin Rus oligarşisine bir tehdit teşkil etmediğine ikna etmekte başarılı ve Çin yetkililerinin ihtiraslarına hakim olarak Rusya'nın da çıkarlarını hesaba katmış olmasına bağlamaktadır. Dünyanın karşı karşıya olduğu en büyük Tukidides tuzağı, Çin ve Rusya arasında değil, Amerika ve Çin arasındadır. ABD ve ÇHC (Çin Halk Cumhuriyeti), biri diğerinin nükleer saldırısı karşısında ayakta kalabilecek ve buna aynı şekilde cevap verebilecek teknolojiye sahiptir. Fakat ne birinin ne de öbürünün teknolojisi ciddi boyutta bir siber saldırıya karşı koyacak güçtedir. Çin'in kargaşa yaratan yükselişinin oluşturduğu gizli gerilimin, kazalar ya da başka türlü önemsiz olacak olayların geniş kapsamlı çatışmaları tetikleyebilecek koşullar yarattığını göstermektedir. Allison, son beş yüz yılda meydana gelen on altı Tukidides tuzağından dördünde savaş çıkmadığını belirtmiştir. Ancak savaştan sıyrılmak için akıllı bir devlet idaresi gerekmektedir (Devres,2017).

6.1. Tukidides ve Peloponez Savaşları

Peloponnessos Savaşları MÖ 460-404 yılları arası gerçekleşmiştir. Savaşın 3 aşamada gerçekleştiği savunulmaktadır. MÖ 480 Yunanistan-Pers İmparatorluğu savaşından sonra, birinci safha MÖ 460-445 yılları arası Atina ile Sparta arasında, ikinci safha MÖ 431-421 yılları arası yine Atina ile Sparta arasında Arkademiya Savaşları ve MÖ 415-404 yılları arası da Atina ve Sparta arasındaki savaşlardır. (3. Safha). Thucydides'in kitabının konuları savaşın 2. ve 3. safhalarıdır. Peloponezyan Savaşı, Tukidides'in "Peloponezya Savaşları" adlı eserinde anlatılmış, MÖ 431-404 tarihleri arasında Atinalılarla Spartalılar arasında Antik Yunan coğrafyasında yapılan savaşları ifade etmektedir. Dönemin büyük şehir devletlerinden Atina İmparatorluğu'nun Sparta ve Peloponez Birliği'ne karşı olduğu tüm savaşlar Atinalı soylu bir ailenin çocuğu olan Tukidides tarafından kayıt altına alınmıştır. Thukidides, Atina'nın nihayetinde düşmanlarının eylemlerinden ziyade sivil uyuşmazlık yoluyla savaşın kaybedildiğini belirtmektedir (Jaffe,2017). Atina'da gıyabında mahkeme edilen Tukidides sürgüne gönderilerek cezalandırılmıştır. Eser aslında tamamlanmamış olup sadece İÖ 411 yılına kadar anlatmaktadır. Tukidides'in ölümünden sonra Ksenophon, "Hellenika" adlı kitabında Tukidides'in kaldığı yerden devam etmiştir (Kandemir,2015).

Yunanistan'da Sparta, M.Ö. 5. yüzyılda başlıca oligarşik şehirlerin savunma merkezli bir ittifakı olan Mora Ligi'nin öncüsü, önde gelen bir kara gücüdür. Öte yandan Atina, önde gelen bir deniz gücü, doğrudan demokrasisi ve büyük bir imparatorluğa sahiptir. Atina, o zamanlar bir deniz imparatorluğu idi ve imparatorluk genişlemesine ihtiyaç duyduğu için Ege adalarına hâkim olmuştur. Sparta ise, uzun süredir devam eden iktidar savunmacı veya muhafazakar bir güç olmasına rağmen, Atina'nın iktidarı yeni ve Atina ilerici, birleşik bir şehir, cüretkar, genişlemeci önemli bir güç olarak bilinmektedir. Graham Allison, ABD ve Çin'i, gereksiz stratejik hatalardan kaçınmak için teşvik ederken, Thukidides'i tavsiye etmiştir (Jaffe,2017).

Atina savaşlarla zamanla zenginleşmiş ve güçlenmiş, Sparta ve bölgedeki tüm şehir devletleri tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Bu tehdit bölgede bir gerilim oluşturmuş, Atina ile oligarşi yönetimine sahip Sparta arasında kıyasıya bir güç mücadelesine dönüşmüştür. Mora Yarımadası ve Makedonya'daki devletler, Persler Sparta'yı, Teselya ve Batı Anadolu'daki tüm şehir devletler ise Atina'yı desteklemiştir. Sparta ile Otuz Yıl Barış Anlaşması imzalamış olan Atinalılar bir yandan Sparta ile eninde sonunda bir savaşa sürükleneceklerini düşünmektedirler. Anlaşmayı bozmak istemeyen Atinalılar Korkyralılar ile bir anlaşma yaparak onların tarafına geçmiştir. Atinalılar ile Korinthoslular arasındaki ilk savaş hem Atina ve Sparta arasındaki Otuz Yıl Barış'ının bozulmasına hem de bundan sonra tüm Ege'de hiç bitmeyecek savaşların başlangıcını teşkil edecektir. Savaşın ilk zamanlarında Atinalılar kazanır gibi olmuşlarsa da Tukidides'in anlattığı savaşların on yedinci senesinde Atinalılar Peloponnesosluların desteklediği Syrakusailılara yenilmiştir. Savaşların 18. yılı sonrasında da Spartalılar Attika'ya saldırarak

Atinalıları iki ayrı savaşta bırakarak hem ekonomik hem de siyasi alanda iyice zayıflamalarına sebep olmuştur. Atina savaş sonucunda daha despot bir yönetime geçmiş ve Spartalılar yönetiminde söz sahibi olmuşlardır. Atina zamanla eski demokratik yönetimine kavuşmuştur. Spartalılar nüfus bakımından Atinalılardan üstündürlük. Atinalılar bölgedeki ada müttefikleriyle deniz savaşlarında daha üstün durumdadırlar. Tarihteki diğer büyük savaşlar sonrasında olduğu gibi eski müttefiklerin beraber kazandıkları savaştan sonra yeni düşmanları olmuştur (Kandemir,2015).

ABD ve Çin ise günümüzde, Allison'ın tanımladığı durumun iki tarafını meydana getirmektedir. Yükselen Çin ve kurulu güç ABD'nin menfaatlerinin çelişmesi durumu Allison'ın "Tukidides Tuzağı" dediği duruma tekabül etmektedir. Egemen süper güç ABD ve yükselen süper güç Çin savaştan nasıl kaçınabilir? Allison, bağımsız değişken olarak aldığı bir gücün yükselmesi ve dengeleri bozması (nüfuz, üstünlük, liderlik) ve bağımlı değişken olarak aldığı savaş etrafında bu soruya cevaplar aramıştır. Çin'i (yükselen Atina) ekonomik durum, bilimsel ilerleme, teknik ve örgütsel altyapı gibi konularda objektif göstergeleri baz alarak değerlendirmeye tabii tutmuş ve gücün subjektif algılama biçimlerini (Sparta'ya aşıladığı korku) anlamaya çalışmıştır. Çin'in diplomatik yaklaşımlarını analiz etmiş ve savaştan kaçınmak için tavsiyelerde bulunmuştur (Demir,2017). Çin'in ABD ile yaşadığı en temel sorunlardan biri, Güney Çin Denizi'ndeki ABD donanma ve uçaklarının varlığıdır. Bu sorun Çin için güvenlik ve altyapı ile ilgili önemli bir sorundur.

Tukidides'e göre, İkinci Peloponez Savaşı, Atina'nın gücünün artması ve bu durumun Sparta'da yarattığı korku nedeniyle çıkmıştır. Ama tarihçi Donald Kagan, Atina'nın gücünün aslında artmadığını göstermiştir. Atina'nın yaptığı politik hatalar, Spartalılara savaşın risk almaya değebileceğini düşündürmüştür. Atina'nın büyümesi, M.Ö. 5. yüzyılın başında Birinci Peloponez Savaşı'na yol açmış, fakat Otuz Yıl Barışı ile savaş sona ermiştir. Kagan'a göre, ikinci ve korkunç bir savaşın başlamasının sebebi, zor koşullar karşısında alınan kötü kararlardır. Günümüzde Trump'ın Çin ile ilgili aldığı kararlar buna benzetilmektedir. Hedeflerine ulaşabilmesi için Trump, Kindleberger Tuzağı'na da, Tukidides Tuzağı'na da düşmemelidir. yanlış hesaplar, yanlış algılar, yanlış politikalar ve acele kararlar büyük sorunlara yol açmaktadır (Nye,2017).

6.2. Tukidides ve Katar - S.Arabistan Rekabeti

Suudi Arabistan'ın önderliğinde altı Arap ülkesinin Katar'a karşı ittifak kurarak Katar krizine yol açtığı görülmüştür. 6 Arap ülkesi tüm diplomatik ilişkilerini keserek Hava sahalarını Katar'a kapatmışlar, Katar'ın diplomatlarına ülkelerini terketmeleri talimatını vermişlerdir. Uzmanlara göre Suudi Arabistan'ın başı çektiği Katar karşıtı hareketin asıl hedefi İran'ın bölgedeki üstünlüğünü arttırmasına engel olmaktır. Katar'ın İran'la yakın ilişkileri özellikle sünni körfez ülkeleri arasında uzun süredir kriz sebebi olmuştur (Atkinson,2017). 2017'de yaşanan Körfez Diplomatik Krizi'nde bölgeye ve Katar'a yönelik birçok noktanın farklı yönlerinin ortaya çıkmıştır. Katar dünyanın en büyük LNG ihracatçısı ülke konumunda olup rezerv bakımından dünyada ilk üçtedir. Krizin ortaya çıkardığı bir durum, dünyanın rezerv bakımından en zengin ülkelerinden biri olmasına rağmen Katar'ın hem küçük nüfusu hem de şu anki konjonktürde Basra Körfezi içerisinde girdiği yalnızlıktan ötürü güvenlik endişesi yaşayabilecek bir konumda bulunduğu (Arslan,2018). "Katar Krizi" beklenmedik ittifaklara kapı açabilir, kutuplaşmayı tetikleyebilir ve "Körfez" hızla Tukidides Tuzağı'na doğru sürüklenebilir. Körfez'de çıkacak bir çatışmaysa bölgesel, müslümanlar arası daha büyük savaşlara dönüşebilir. Bu durum emperyalist güçlerin beklentisine olumlu sonuç verebilir (Muradoğlu,2017).

6.3.Tukidides ve Suudi Arabistan - İran rekabeti

İran ve Suudi Arabistan birbirine rakip iki güçtür. Son onbeş yıldır süren stratejik rekabetin birden alevlenmesinde İran'ın bir çok bakımdan bölgesel hakimiyet mücadelesinden başarıyla çıkmasıdır. S.Arabistan ABD'nin desteğinden cesaret alırken, İran'ı ölümcül bir tehdit olarak gören İsrail yönetiminin de İran'ı kontrol altında tutma çabasında Suudilere bir tür destek verdiği görülmektedir. Suudi kampında Körfez'deki diğer önde gelen Sünni aktörler Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Kuveyt ve Bahreyn'in yanı sıra Mısır ve Ürdün yer alırken, İran'ın yanında ise Suriye hükümeti ve Suriye iç savaşında İranla birlikte Esad hükümetini destekleyen Lübnan merkezli Şii Hizbullah hareketi bulunmaktadır. İran ve Suudi Arabistan arasındaki gerilimin sebeplerinden biri, ABD ve İran arasındaki nükleer anlaşma konusudur. Yaptırımlardan kurtulacak bir İran'ın bölgedeki gücünün artacak olması

S.Arabistan'ı korkutmaktadır. Dışarıdan bir büyük gücün himayesi olmadan varlığını sürdüremeyecek nitelikteki Körfez devletçikleri, Suudi Arabistan ve İran arasındaki gerilimler de bir tür 'Tukidides tuzağı'nı andırmaktadır. "Tukidides Tuzağı" bölge devletleri için "balık kapanı" olabilecektir (Muradoğlu,2016).

6.4. ABD-Almanya ve NATO-Rusya Krizi

ABD ve Almanya arasında Hürmüz Boğazı krizinde, savunma harcamaları, ticaret vergileri, Rusya ile ilişkiler ve İran konuları dikkati çekmektedir. Avrupa'nın en büyük ekonomik gücü olan Almanya, bu gücünü devam ettirebilmek için özellikle ticaret devleti olmasının avantajını korumak amacıyla ABD yaptırımlarının hedefi olan İran, Rusya ve Çin ile de ticaretini ve yatırım ilişkilerini sürdürme hedefindedir. ABD ise, bu ülkeleri Batı'nın çıkarları için tehdit olarak görmekte ve müttefiklerinin de bu politikasına ayak uydurmalarını beklemektedir. Diğer yandan NATO hava sahasına Rus uçaklarının izinsiz girmesi ile gündemi oluşturan krizin, tarihten beri Rusya ve NATO arasında güvenlik konularında çekişmelerin sürdüğü gerçeğini bir kez daha ortaya koymuştur (www.ilkh.com.tr).

SONUÇ

Ticaret savaşları, ikiden fazla ülkenin birbirlerine karşı uyguladıkları ticari tarifeler sebebiyle meydana gelen çatışmalar ve anlaşmazlıklardır. Ticaret savaşlarında ülkelerin bozulan en önemli göstergeleri; GSYİH, dış ticaret dengesi, döviz kuru, işgücü ücret seviyesi, GSMH, cari denge, ulusal refah seviyesidir. Ticaret savaşının kazananının olmadığı ve kimin ne kadar kaybedeceğinin beklendiği günümüz dünyasında, ABD ve Çin arasındaki ticaret savaşı, şimdiden kayıplara yol açmaktadır. Son dönemde açıklanan uluslararası veriler, araştırmalar ve ülke raporları, ABD'nin gümrük vergileriyle başlayan ticaret savaşlarının, küresel ekonomiye zarar vermeye başladığını göstermektedir. Dünyanın önde gelen finans kuruluşları, yükselen tarifelerle artan maliyetin trilyonlarca dolara ulaşabileceği uyarısında bulunurken, daha şimdiden 630 milyar dolarlık ürün, ticaret savaşından etkilenmiştir.

ABD ve Çin dünyanın en büyük mal ihracatçısı ve en büyük mal ithalatçısıdır. Bu ülkeler arasındaki dış ticaret hacmi 2018 yılında 660 milyara çıkmış ve yüzde 82'si Çin'in ABD'ye olan ihracatından oluşurken, ABD'nin Çin'e ihracatı ise sadece 120 milyar dolarla sınırlı kalmıştır. 21.yüzyılın süper güçlerinden biri olan Çin'in yükselen bir güç ve yükselen güçten tedirgin olan küresel ticari düzeni kuran mevcut güç ABD'nin sürtüşme yaşaması, tarihte gerçekleşen Tukidides tuzağını andırmaktadır. Atina ve Sparta şehir devletlerinin savaşından kazanan çıkmamış ama Persler savaşın galibi olmuştur. Yükselen güç ve egemen güç sendromlarının olduğu Tukidides tuzağı kuramına uygun şekilde ; Atina (Çin) gittikçe gücünü artırmakta, Sparta (ABD) egemen güç olarak hem gücünü korumak istemekte hem de rakibini önlemek amacındadır. Bu güçler arasındaki çatışma savaşa dönüşmektedir. Kur savaşı, ticaret savaşı derken hedef, teknolojik güce sahip olmak için teknolojik savaşa çevrilmiştir.Yapılan projeksiyonlara göre, 2025 yılının lider ülkesi gözüyle bakılan Çin, ABD'nin korumacı politikaları karşısında, " Made in China 2025" stratejisi ile teknolojik bağımsızlığını gerçekleştirmek istemektedir.

3. Dünya Savaşı benzetmesi yapılan ve küresel durgunluğa bile yol açabilecek ticaret savaşlarının birbirine bağımlı iki ülke ABD ve Çin tarafından bir an önce sonlandırılması, iki ülkenin anlaşması kaçınılmazdır. Belirsizliklerin ortadan kalkması, güvenin sağlanması, ülkelerin karşılıklı iyi niyet, saygı ve ticaret kuralları çerçevesinde hareket etmesi, müzakere yoluyla sorunları çözmeleri, ortak çıkarlarını artırmaları, küresel istikrar ve kalkınmayı düşünmeleri dünya ülkelerinin ortak isteğidir. İki ülke de karşılıklı işbirliği ve karşılıklı çıkar amacı ile hareket ettiğinde hem bu iki ülke hem de dünya vatandaşları refah seviyelerini artıracaktır

KAYNAKLAR

- 1.Aran, B.(2018), ABD, Çin, Ticaret Savaşları Ve Türkiye, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu, Nisan 2018, ss.1-6.
- 2.Arslan,A.(2018), Basra’da Katar Açmazı , Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi/Journal of International Relations and Diplomacy, Cilt.1 Sayı.1 Ekim 2018, ss. 75-91.
- 3.Atkinson,S.(2017), Katar krizinin olası ekonomik etkileri neler?[https://www.aksam.com.tr/dunya/katar-krizi-nedir-katar-krizi-neden-cikti-son-dakika-haberleri/haber-630760\(13.06.2017\),Erişim tarihi:10.10.2019](https://www.aksam.com.tr/dunya/katar-krizi-nedir-katar-krizi-neden-cikti-son-dakika-haberleri/haber-630760(13.06.2017),Erişim tarihi:10.10.2019).
- 4.Aytemin İ. & Uçan, O. (2018). Ticaret Savaşları ve Korumacı Politikalar: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye İlişkileri Bakımından Bir İnceleme. BEÜ SBE Derg.,7(2), 851-862.
- 5.Başaran,C.(2019),Ticaret Savaşlarında 2. raunt Avrupa’da yaşanacak, [https://www.bloomberght.com/ht-yazarlar/cuneyt-basaran-2071/2230942-ticaret-savaslarinda-2-raunt-avrupada-yasanacak\(20.08.2019\) ,Erişim tarihi:20.07.2019](https://www.bloomberght.com/ht-yazarlar/cuneyt-basaran-2071/2230942-ticaret-savaslarinda-2-raunt-avrupada-yasanacak(20.08.2019) ,Erişim tarihi:20.07.2019)
- 6.Çin Ankara Büyükelçiliği (2019),Çin'in Çin-ABD Ekonomik ve Ticari Müzakereleriyle ilgili Tutumu<http://tr.china-embassy.org/tur/xwdt/t1672037.htm> 13.06.2019, Erişim tarihi:20.07.2019
- 7.Demir,O.(2017),Tukidides tuzağı ya da iki süper gücün karşılaşması, <https://t24.com.tr/k24/yazi/tukidides-tuzagi,1421,23.05.2017>, Erişim tarihi:20.09.2019
- 8.Devres,M.(2017),Tukidides Tuzağı ve Üçüncü Dünya Savaşı,26.10.2017, <https://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/8322/tukidides-tuzagi-ve-ucuncu-dunya-savasi#.XYHq7igzaUk,12.05.2017>, Erişim tarihi:22.09.2019
- 9.Dilek, Ş.(2019), ABD-Çin Ticaret Savaşı Genişliyor, Kriter Haziran 2019, Yıl 4, Sayı 36.<https://kriterdergi.com/ekonomi/abd-cin-ticaret-savasi-genisliyor>,Erişim tarihi:20.09.2019
- 10.Eğilmez,M.(2018),Korumacılık,Ticaret Savaşı ve ABD Türkiye Ticaret İlişkileri, Kendime Yazılar,www.egilmez.com,17.08.2018, Erişim tarihi:02.10.2019
- 11.Eğilmez,M.(2019),ABD-Çin Ticaret Savaşı ve Tukidides Tuzağı,Kendime Yazılar,www.egilmez.com,07.09.2019, Erişim tarihi:02.10.2019
- 12.Günyol,A. ve Yanık,T.(2019), ABD-Çin ticaret savaşında 2. perde: Teknoloji savaşı(22.05.2019),<http://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-cin-ticaret-savasinda-2-perde-teknoloji-savasi/1484157>, Erişim tarihi:02.10.2019
- 13.GTA (Global Trade Alert , <http://www.globaltradealert.org/node/2258>, Erişim tarihi:02.08.2019
- 14.Jaffe , N.(2017), Thukidides'in Peloponez Savaşı Tarihi'nin Riskleri ve Kazanımları ,(Çeviri: Derya Beyaz,11.05.2018, <https://www.sonsuzark.com/2018/05/sa6116cy4-db127-thukididis-in-peloponez.html>, (Erişim tarihi:11.09.2019)
- 15.Kalaycıoğlu,S.(2017),Korumacılığın Çirkin Yüzü: Ticaret Savaşları, SATAM,22.05.2017.www.tasam.org.tr, Erişim tarihi:09.09.2019.
- 16.Kandemir, M. (2015), Tukidides’in Gözünden Peloponezya Savaşları ve Uluslararası İlişkiler,28.03.2015,<https://www.sonsuzark.com/2018/05/sa6116cy4-db127-thukididis-in-peloponez.html>, Erişim tarihi:09.09.2019.
- 17.Karayel,İ.(2019), Ticaret Savaşları ve Makroekonomik Etkileri, International Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal) 2019 Vol:5 Issue:29, (ISSN:2587-1587) ,pp:425-440.
- 18.Muradoğlu,A.(2017),Körfez’e Tukidides tuzağı, [https://www.yenisafak.com/yazarlar/abdullahmuradoglu/korfeze-tukidides-tuzagi-2038453\(13.06.2017\),Erişim tarihi:08.10.2019](https://www.yenisafak.com/yazarlar/abdullahmuradoglu/korfeze-tukidides-tuzagi-2038453(13.06.2017),Erişim tarihi:08.10.2019)
- 19.Muradoğlu,A.(2016)TukididesTuzağı,[https://www.yenisafak.com/yazarlar/abdullahmuradoglu/tukidides-tuzagi-2025114\(10.01.2016\),Erişim tarihi:10.09.2019](https://www.yenisafak.com/yazarlar/abdullahmuradoglu/tukidides-tuzagi-2025114(10.01.2016),Erişim tarihi:10.09.2019)
- 20.Nye,J.S.(2017),Trump’ın önündeki iki tuzak, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/trumpin-onundeki-iki-tuzak>19.01.2017, Erişim tarihi:05.,10.2019
- 21.Örmeci,O.(2015),Yakın Geçmişten Günümüze ABD-Çin İlişkileri, <http://Politikaakademisi.Org/2015/04/05/Yakin-Gecmisten-Gunumuze-Abd-Cin-Iliskileri/> Erişim tarihi:02.10.2019
- 22.Savaş,V.F.(2010),Uluslararası Para Sistemleri,Siyasal Kitabevi,Ankara,ss.231-247.
- 23.Şahinöz,E.(2019), Kırılma Anı: Tukidides Tuzağı Erkin Şahinöz <https://www.kriptoarena.com/yazarlar/379/kirilma-ani-tukidides-tuzagi,11> Haziran 2019, Erişim tarihi:02.10.2019

24. Tekbaş M. ve Yıldırım M., (2016), G-8 Ülkelerinde Yeni Korumacılık Politikaları, Sobider Sosyal Bilimler Dergisi, S.9, Aralık 2016, ss.456-479.
25. T.C. Ticaret Bakanlığı, Ülke Profili: Çin Halk Cumhuriyeti, www.ticaret.gov.tr.
26. Yıldırım, M., (2002), Dünyada ve Türkiye’de Korumacılık Uygulamaları ve Günümüz Korumacılığı, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.5, S.1, ss.17-37.
26. www.ilkha.com.tr, ABD ve Almanya arasında Hürmüz Boğazı krizi, <https://ilkha.com/dunya/abd-ve-almanya-arasinda-hurmuz-bogazi-krizi-101692> <https://ilkha.com/dunya/abd-ve-almanya-arasinda-hurmuz-bogazi-krizi-101692>, Erişim tarihi: 07.10.2019
27. www.aa.com.tr, NATO jet krizinde Rusya’yı suçladı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/nato-jet-krizinde-rusyayi-sucladi/1556650> Erişim tarihi: 05.10.2019
28. (www.bloomberght.com)

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

DOĞU KARADENİZ BÖLGESİNDE YÜRÜTÜLEN TAŞKIN KORUMA PROJELERİ
ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER
SOME EVALUATIONS ON FLOOD PROTECTION PROJECTS CONDUCTED IN THE
EASTERN BLACK SEA REGION

Prof.Dr.Cantürk GÜMÜŞ
Karadeniz Teknik Üniversitesi, (Sorumlu Yazar)
Orman Müh. Eda MACİT
Karadeniz Teknik Üniversitesi

ÖZET

Küresel anlamda olduğu gibi ülkemizde de ekosistem bozulmaları önemli sorunlardır. Ekosistem bozulmalarının en önemli nedeni insanların ekosistemlere bilinçsiz müdahalesidir. Bu bilinçsiz müdahaleler sonucunda çoğunlukla öngörülemeyen etkiler oluşabilmektedir. Örneğin akarsu havzalarındaki ormansızlaşma ve orman tahribatının artması ya da toprak yüzeylerinin betonla kaplanması yüzeysel akışı arttırmakta, bunun sonucunda oluşan sel ve taşkın afetleri can ve mal kayıplarına neden olmaktadır. Bu gibi zararların önlenmesi içinse rehabilitasyon, ıslah gibi çeşitli adlarla anılan önlemler alınmaktadır. Ancak doğaya yapılan müdahalelerin etkisini azaltmak için alınan ıslah önlemlerinin de bilinçsiz olması ve bilimsel temellere dayanmaması sorunları azaltmamakta, çoğunlukla da yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Bu bildiride Doğu Karadeniz Bölgesinde yürütülmekte olan ve giderek de yaygınlaşmasından endişe duyulan beton kanallar şeklinde yapılan taşkın koruma çalışmaları irdelenmektedir. Bu çalışmalar yeşil yol, hidroelektrik santralleri ve bunların göl, elektrik iletim, cebri boru gibi hatları, şehirlerarası karayolu çalışmaları gibi çeşitli kamu yatırımlarıyla zaten bölünmekte olan canlı yaşam alanları üzerinde belki de onların hepsinden de daha fazla öneme sahip bir tehdit gibi görünmektedir. Bu projeler habitat parçalanmasının yanında canlıların (yabanıl veya evcil) suyla irtibatını kesmektedir. Kanımızca bu projeler dere ıslahı değil, derelerin hapsedilmesi projeleridir.

Taşkın koruma çalışmalar ile yerleşim yerlerinin ve tarım alanlarının taşkın zararlarından korunması amaçlanmaktadır. Bu amaçla akarsu havzaları boyunca beton duvarlar yapılmaktadır. Bu çerçevede duvarların (çoğunlukla betonarme kanal) yanında yüksek meca eğiminin düşürülmesi için kaskatlar ve uygun görülen yerlere de gelen rusubatı depolamak amacıyla da tersip bentleri yapılmaktadır.

Son yıllarda yoğunluk kazanan dere ıslahı adı altındaki çalışmalar ile habitat parçalanmasına yol açmaktadır. Yabanıl yaşam öğelerinin / kültür hayvanlarının / insanların / tarım alanlarının suyla irtibatı kesilmektedir. Dere yatağı daraltılmakta ve doğal engeller yok edilmektedir. Su kenarı zone (riperian zone) yok edilmektedir. Dere yatağındaki yuvalar tahrip edilmekte, suda yaşayan canlıların karayla irtibatı kesilmektedir. Gereksiz yapılarla kaynak israf edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Taşkın Koruma, Dere Islahı, Habitat Bölünmesi, Ekosistem

ABSTRACT

As in the global sense, ecosystem degradation is an important problem in our country. The most important cause of ecosystem degradation is the unconscious intervention of people in ecosystems. As a result of these unconscious interventions, unpredictable effects can often occur. For example, increasing deforestation and forest destruction in river basins or covering the soil surfaces with concrete

increases the surface runoff, resulting in flood and flood disasters resulting in loss of life and property. In order to prevent such damages, various measures such as rehabilitation and rehabilitation are taken. However, the improvement measures taken to reduce the impact of the interventions to nature do not reduce the problems, but often lead to the emergence of new problems.

Nowadays, flood and flood damages have increased due to wrong urbanization practices in stream and floodplains and increase in torrential rainfall due to climate change. In order to reduce these damages, priority has been given to the rehabilitation of river and stream beds. In many stream beds, studies can be summarized as including more streams into concrete channels.

Various public investments such as green roads, hydroelectric power plants and their lines such as lakes, electricity transmission, penstock and intercity road works in Eastern Black Sea Region divide the living spaces. Now, projects for flood protection are also a threat. In addition to habitat fragmentation, these projects cut off the contact of living things (wild or domestic) with water. With these projects, streams are isolated from other habitat elements.

Flood protection studies aim to protect settlements and agricultural areas from flood damages. For this purpose, concrete walls are constructed along the river basins. In this framework, cascades are made to reduce the high channel slope near the walls (mostly reinforced concrete channel). In order to store sedimentation coming to the places deemed appropriate, reverse dams are made.

In recent years, it has been intensified and it leads to habitat fragmentation with studies called stream rehabilitation. Wild life elements / culture animals / humans / agricultural areas are disconnected from water. The river bed is narrowed and natural obstacles are eliminated. The riparian zone is destroyed. The nests in the creek bed are destroyed and the living creatures are disconnected from the land. Resources are wasted with unnecessary structures.

Keywords: Flood Protection, River Breeding, Habitat Fragmentation, Ecosystem

1.GİRİŞ

Küresel anlamda olduğu gibi ülkemizde de ekosistem bozulmaları önemli sorunlardandır. Ekosistem bozulmalarının en önemli nedeni insanların ekosistemlere bilinçsiz müdahalesidir. Bu bilinçsiz müdahaleler sonucunda çoğunlukla öngörülemeyen etkiler oluşabilmektedir. Örneğin akarsu havzalarındaki ormansızlaşma ve orman tahribatının artması ya da toprak yüzeylerinin betonla kaplanması yüzeysel akışı arttırmakta, bunun sonucunda oluşan sel ve taşkın afetleri can ve mal kayıplarına neden olmaktadır. Bu gibi zararların önlenmesi içinse rehabilitasyon, ıslah gibi çeşitli adlarla anılan önlemler alınmaktadır. Ancak doğaya yapılan müdahalelerin etkisini azaltmak için alınan ıslah önlemlerinin de bilinçsiz olması ve bilimsel temellere dayanmaması sorunları azaltmamakta, çoğunlukla da yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Örneğin sel ve taşkın zararlarının önlenmesi amacıyla akarsu ve

dere yataklarının önlenmesi çalışmaları ülkemizde uzun yıllardır yapılmaktadır. Hatta bu konuda Başbakanlık tarafından 2010/5 Sayılı “Akarsu ve Dere Yataklarının Islahı Genelgesi” yayınlanmıştır. Türkiye’nin değişik bölgelerindeki dere ıslahı uygulamaları incelendiğinde çoğunlukla dere yataklarının temizlenerek çıkan toprağın dere kenarlarına yığıldığı ya da dere yataklarının beton kanallar içine alınması şeklinde özetlenebilecek çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

Ülkemizde son yıllarda enerji (HES ve RES ile elektrik iletim hatları), toplu konutlar, ulaşım, madencilik çalışmaları gibi yatırımlar ile ıslah ya da rehabilitasyon adı altında yapılan çalışmaların çeşitli ekolojik sorunlara neden olduğu gözlenmektedir. Bu sorunlardan birisi de yaşam alanı (habitat) parçalanmaları şeklinde kendini göstermektedir. Bilindiği gibi habitat; bir canlı türünün yaşadığı, saklandığı, aranınca bulunabildiği, kısaca yaşamsal etkinliklerini sürdürmesine uygun koşulların bulunduğu alanı ifade etmektedir (Odum ve Barrett 2005).

Habitat parçalanması; geniş ve yapay engellerle çevrili olmayan canlı yaşam alanlarının yok edilmesi veya daha küçük ve çevreden soyutlanmış kalıntılara dönüştürme sürecidir. Habitat parçalanması, bazen yol ya da elektrik iletim hattı gibi geniş alanlar şeklinde doğal ekosistemlerin bölünmesi şeklinde olabilmektedir. Ancak bazen de hiç ağaç kesmeden ya da inşaat yapmadan gerçekleştirilen örneğin koruma amaçlı olarak bir alanın tel çitlerle sınırlandırılması da habitat parçalanmasına yol açabilmektedir. Bilindiği gibi canlıların yaşamlarını sürdürebilmeleri için belirli yaşam alanlarına ihtiyacı vardır. Canlı yaşam alanlarının küçük parçalara ayrılması özellikle karasal yabanıl hayvanlar için en önemli tehditlerden birisidir.

Yaşam alanlarının çeşitli şekillerde sınırlanması, küçültülmesi, yok edilmesi (habitat kaybı) veya doğallığının ortadan kalkması, hiç kuşku yok ki bazı olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Işık ve Kurt (2005) tarafından habitat parçalanması, insan etkinlikleriyle, yabanıl canlıların (bitki, hayvan, mikroorganizma vb.) yaşama ortamlarının işgal edilmesi, değiştirilmesi, bölünmesi, daha küçük parçalara ayrılması ve daraltılması olayları, şeklinde tanımlanmaktadır.

Habitat kaybı veya parçalanmaları ile canlı türü sayısı, çeşitliliği ve türlerin birlikte oluşturdukları ortam zarar görmektedir. Özellikle yaban hayvanlarının beslenme alanları daraltıldığı için beslenme sorunları ortaya çıkabilmekte, türlerin suya erişimleri engellenebilmektedir. Türlerin birbiriyle etkileşimi, bağlantısı, yani ekosistemin işleyişi büyük yara almaktadır. Populasyondaki birey sayısı azaldığı için genetik bozulmalar yaşanabilmektedir. Ayrıca bu durum çevreden izole edilmiş alanda yaşamlarını sürdürebilme yeteneğine sahip olan belirli türlerin istilas ile de sonuçlanabilmektedir.

Yaşam alanları zarar gören bazı türlerin doğal yaşam alanlarını terk ederek, kentsel alanlara, yollara, denizlere geldiğine giderek artan örneklerle şahit olunmaktadır. Türlerin başka alanlara göç etmesi ise türler arasında yeni rekabet ortamları oluşmasına neden olmakta ve böylece orjinal türlerin de zarar görmesine yol açabilmektedir.

Habitat bozulması, yok edilmesi, parçalanması konusu aslında küresel öneme sahip bir sorundur. Birçok bilim adamı kentleşme ve diğer insan faaliyetlerinin yaşam ortamları arasındaki doğal bağlantıları kopardığı bu nedenle de yaşam ortamı koridorlarının korunması gereği üzerinde durmaktadır (Gilphin ve Hnenski, 1991, Beier ve Noss, 1998).

Şekil 1. Torul-Demirkapı HES

Bu çalışma ile Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü tarafından Gümüşhane yöresinde yapılmakta olan ve dere ıslahı adı verilen projeler incelenmiştir. Ancak projelerle ilgili nicel verilere ulaşmak olanaklı olmadığı için nitel değerlendirmeler yapılmıştır.

2. DERE ISLAHI ADI VERİLEN PROJELERİN AMACI

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen bu çalışmalar ile yerleşim yerlerinin ve tarım alanlarının taşkın zararlarından korunması amaçlanmaktadır. Bu amaçla akarsu havzaları boyunca beton duvarlar yapılmaktadır. Bu çerçevede duvarların (çoğunlukla betonarme kanal) yanında yüksek mecra eğiminin düşürülmesi için kaskatlar ve uygun görülen yerlere de gelen rusubâtı depolamak amacıyla da tersip bentleri yapılmaktadır.

Şekil 2. Gümüşhane- Yağmurdere

3. PROJELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Gümüşhane yöresinde son yıllarda yoğunluk kazanan dere ıslahı adı altındaki çalışmalar;

1. Habitat parçalanmasına yol açmaktadır.
2. Yabani yaşam öğelerinin / kültür hayvanlarının / insanların / tarım alanlarının suyla irtibatı kesilmektedir.
3. Dere yatağı daraltılmakta ve doğal engeller yok edilmektedir.
4. Su kenarı zonu (riperian zon) yok edilmektedir.
5. Dere yatağındaki yuvalar tahrip edilmekte, suda yaşayan canlıların karayla irtibatı kesilmektedir.
6. Gereksiz yapılarla kaynak israf edilmektedir.

3.1.Çalışmalar ile her şeyden önce canlı yaşam alanları (habitat) parçalanmaktadır.

Özellikle son yıllarda yapılan yatırımların birçoğu doğal yaşam alanlarını (habitat) önemli ölçüde sınırlandırmaktadır. Bu çerçevede yörede Trabzon-Erzurum arasında bölünmüş yol yapımı, yeşil yol adı verilen ve su ayırım hatlarında gerçekleştirilen çalışmalar, hidroelektrik santralleriyle ilgili çeşitli yapılar

(baraj gölü, cebri boru hatları, iletim hatları gibi) zaten bu konuda önemli ölçüde sorun oluşturmaktaydı. Şimdi bunlara bir de dere ıslahı adı verilen çalışmalar eklenmiştir. Böylece yabanıl yaşam ögesi hayvanlar ya belirli ve kısıtlı alanlarda yaşayacaklar, ya da doğal yaşam alanını terk edeceklerdir.

Şekil 3. Gümüşhane –Merkez

Yaban hayvanlarının belirli alanlarda yaşamaya zorlanması ile aynı soydan gelen bireylerin birbiriyle çiftleşmesi gibi çok önemli bir olumsuzluk ortaya çıkacaktır. Bu durumda ortaya çıkacak genetik bozulmalar sonucunda üreyecek yeni bireylerin hangi davranışları sergileyecekleri bilinmemektedir.

Doğal yaşam alanlarının kısıtlanması sonucu ortaya çıkabilecek diğer bir seçenek ise yaban hayvanlarının başka alanlara göç etmesidir.

Yörede yapılmakta olan projeler sonucunda habitat bölünmesinden de öte ortaya çıkardığı çok daha önemli bir tehdit de yaban hayvanlarının suyla irtibatının kesilmesidir. Canlı yaşam alanlarının daraltılmasının yanında su ile irtibatlarının kesilmesinin doğal bir sonucu olarak hayvanlar ya yok olacak ya da su bulacakları alanlara göç edecektir. Bu durumda özellikle taban arazide yürütülen tarımsal etkinlikler risk altına girecektir. Özellikle tarla faresi, köstebek gibi toprağı havalandıran ancak sayıları arttığında da bitki kökleriyle beslendikleri için tarımsal etkinlikler için zararlı olabilen hayvanların sayısı artacaktır. Çünkü önemli ölçüde toprak altında yaşamını sürdüren bu hayvanlarla mücadele eden, onlarla beslenen, sabırla delikleri başında bekleyen tilki gibi hayvanlar alandan uzaklaşmış olacaklardır. Bu durumda dere kıyılarında, kısıtlı tarım alanlarında yürütülen etkinlikler bu durumdan büyük zarar göreceklerdir.

Şekil 4. Fare avında bir Tilki (Torul)

Nitekim Gümüşhane Tarım Müdürlüğü tarafından son yıllarda geliştirilen Köstebekle mücadele projeleri de bu gelişmelerin doğal bir sonucu olarak görülmelidir. Köstebeklerin ortadan kaldırılması sonucunda yaşanacaklar konusu ise daha sonraki yıllarda öğrenilecek ve sonraki yılların sempozyumlarının konuları arasına girecektir.

Yürütülen projeler ile doğal yaşam alanlarını terk eden hayvanların geride bıraktıkları alanlarda bu türden gelişmeler yaşanmaya başlanmışken, gittikleri yeni yaşam alanlarında da başta yeni rekabet alanı oluşturmak gibi birçok olumsuzluğa yol açacaklarını söylemek olanaklıdır.

Öte yandan bu türden çalışmalar yerleşim yerlerini, meraları, tarım alanlarını da birbirinden ayırmaktadır. Sadece doğal yaşam öğelerini değil, insanları ve kültürel yaşam öğelerini de ayırmakta ve onların da su kaynaklarıyla ilişkilerini kesmektedir. Dolayısıyla bu çalışmalar, projeler insani de değildirler.

3.2.Çalışmalarla dere yatakları daraltılmaktadır.

Dere yataklarının daraltılması özellikle yüksek yağış dönemlerinde suyun hızlanmasını sağlayacak ve aşağı alanlarda tehlikeli sonuçlara, can ve mal kayıplarına neden olabilecektir. Beton duvarların üzerine yapılmakta olan korkuluklara rağmen, dereye düşecek insan, hayvan veya araçların kurtulması olanağı söz konusu olamayacaktır. Dere yataklarının üzerine yapılan köprülerde sellerle taşınan ağaç gövdesi gibi malzemelerle tıkanabilmekte ve suyun birikmesine yol açabilmektedir. Bu durum da yine sellere neden olabilmekte ya da köprünün yıkılması ile su daha şiddetli olarak akarak çevreye zarar verebilmektedir.

3.3.Doğal engeller ortadan kaldırılmaktadır.

Doğal bir havzada yağış sırasında aşağı doğru akan derenin giderek hızının artması normaldir. Ancak dere, kaya gibi doğal bir engele çarptığı zaman ise enerjisi kırılmakta ve hızı başlangıç düzeylerine inmektedir. Yapılan projeler ile bu doğal engeller de ortadan kaldırılmaktadır. Bu noktalarda yapılan kavisli duvarlarla geçiş sağlanmakta ve derelerin enerjisini bıraktığı alanlarda suyun hızının azalması söz konusu olamamaktadır. Bu durum da dere yataklarının daraltılmasıyla birlikte ele alındığında suyun daha da hızlanmasına yol açacaktır.

3.4.Su kenarı zonu (riperian zon) yok edilmektedir.

Dere kenarlarında sazlıklar, kızılâğaç, söğüt, kavak gibi türlerden oluşan çeşitli bitkiler yer almaktadır. Ormancılık literatüründe dere vejetasyonu olarak adlandırılan bitkilerin yer aldığı alan günümüzde su kenarı (riperian) zon olarak adlandırılmaktadır. Su kenarı zonunda yer alan ağaç ve bitkiler bir taraftan suyu gölgeleyerek aşırı ısınma ve soğumayı engellemekte diğer yandan çeşitli canlılara yaşam alanı oluşturmaktadır. Su kenarı zonu yamaçlardan gelen sızıntı suyunun derelere ulaşmasını da sağlamaktadır. Yine bu zonda yer alan ağaçlar suyun hızlı akmasını engelleyerek taşkınların azaltılmasında da rol oynamaktadır. Dere ıslahı çalışmaları ile dere kenarındaki bitkiler neredeyse tamamen kaldırılmakta, inşa edilen beton kanallar nedeniyle yamaç sızıntı suları dereye ulaşmamaktadır.

3.5.Dere yatağındaki yuvalar tahrip edilmekte, suda yaşayan canlıların karayla irtibatı kesilmektedir.

Dereler çok sayıda balık, kaplumbağa, yılan gibi canlıya ev sahipliği yapmaktadır. Bu canlılar dere tabanında ya da kenarında yuvalar yapmaktadır. Dere ıslahı çalışmaları bu yuvaların tamamen yok olmasına yol açmaktadır. Yine beton kanal içine alınan derelerde amfibi türlerin suya ya da karaya ulaşması engellenmektedir.

3.6.Gereksiz yapılarla kaynak israf edilmektedir.

Yapılan çalışmaların amacı hiç kuşkusuz yerleşim ve tarım alanlarının yüksek yağış durumlarında ortaya çıkacak sel felaketinden korunmasıdır. Bu amaçla dereler iki yandan ve kilometrelerce duvar ile çevrilmektedir. Oysa bu çalışmalar sadece tehlike olasılığı olan alanlarda doğal yapı ile uyumlu projelerle sınırlandırılrsa, hiç gerekli olmayan alanlara duvar yapılmasının önüne geçilmiş olacaktır. Böylece önemli ölçüde kaynak israfına yol açılmayacak ve aynı zamanda da habitat parçalanması veya yaban hayvanlarının su ile irtibatının kesilmesi gibi bir durum da ortadan kalkacaktır.

4.SONUÇ VE ÖNERİLER

Dere ıslahı ya da taşkın koruma adı altında yapılan yatırımların dere ve dereye komşu ekosistemlerin işleyişi ve yapısı bilinmeden gerçekleştirildiği ve doğal yaşama zarar verdiği gözlenmektedir. Ayrıca sel ve taşkınları hangi ölçüde önlediği konusu da tartışmalıdır. Kanal içine alınan deredeki suyun daha hızlı akması, dere yataklarının çoğunlukla daraltılması nedeniyle debisinin artması ya da derelerin denize döküldükleri yerlerdeki köprülerin plansız yapılmış olması nedeniyle su birikmesine neden olması da taşkın zararlarını arttırmaktadır. Bu nedenlerle dere ıslahı adı altında doğrudan dere yatağına yapılan müdahalelerin gereksiz ve pahalı olduğu düşünülmektedir. Derelerin özgürce, doğal olarak akması gerekir. Derelerin özgürce akması, doğal sürece bir şekilde müdahale edilmemesi, sürecin doğal akışına bırakılması bir fantezi olarak görülmemelidir.

Derelerin yerleşim alanlarına ve tarım alanlarına zarar vermesi başlıca iki nedene dayanmaktadır. Bunlardan birisi yukarı havzalardaki orman ve mera örtüsü kaybı, diğeri de dere-taşkın yataklarına yerleşmektir. Bu durumda yapılması gerekenler de kendiliğinden ortaya çıkmaktadır:

Birincisi, yukarı havzalarda erozyonu önleme, mera ıslahı ve ağaçlandırma çalışmaları ile suyun toprağa sızmasının sağlanmasıdır. Bu çalışmalar yapıldığında oluşturulan ormanlar, ıslah edilen meralar suyu tutacak, toprağa sızdıracak ve rusubat akışı olmayacağı için taşkınlar ortaya çıkmayacaktır. Aksi halde sadece aşağı havzada yapılan çalışmalarla bir sonuç alınamayacaktır. Aslında bölgede son 30 yıl içerisinde ormanlar muazzam bir artış içerisinde. Gerçekten de yapılan bir çalışmaya göre (Günşen ve Atmış, 2017) 2005 ile 2015 yılları arasında Gümüşhane'nin orman alanı % 40,7 artış göstermiştir. Bu artış 67.895 hektara denk gelmektedir. Aynı dönemde Gümüşhane'de sadece 197 hektar yeni ağaçlandırma yapılabilmektedir. Ağaçlandırılan alan Gümüşhane'deki orman alanı artışının yalnızca % 0,29'unu karşılamaktadır. Sonuçta ormanlar kendi seyrinde bir artış içerisinde. Bu artışın bilinçli, teknik erozyon önleyici müdahalelerle desteklenmesi yeterli olacaktır.

Şekil 5. Torul – Alınyayla ve İlecik Köylerinde son 30 yıl içerisinde ormanlaşan mera alanları

Orman ve mera alanlarının arttırılması ve ıslahına ek olarak su hasadı olarak adlandırılan yüzeysel akışa geçen suların toplanması şeklinde uygulamalar da taşkınların azaltılmasına yardımcı olacaktır. Su hasadı yöntemleri teraslar yapılması, küçük göletler yapılarak suyun buralarda biriktirilmesi gibi çeşitli uygulamaları olan maliyeti oldukça düşük çalışmalardır.

Alınması gereken ikinci önlem ise dere ve taşkın yataklarının yerleşime açılmasından vazgeçilmesidir. Aslında eski yerleşim yerleri önemli ölçüde doğal felaketler dikkate alınarak oluşturulmuştur. Sadece eski yerleşimlerin incelenmesi ve dere kıyılarında dere yatağı ve taşkın yatağının jeomorfolojik gözlemlerle belirlenmesi bile hangi alanların yerleşime açılmaması hakkında fikir verecektir.

Kısa dönemde yaşanması olası tehditler için bu türden kanallar yapılmak isteniyorsa bunların sadece belirli alanlarla sınırlandırılması ve betonarme şeklinde kalıcı yapılar kullanılmaması gerekir. Kilometrelerce uzayan dere boyunca, derenin iki tarafına yapılan beton kanallardan vazgeçilmelidir. İnsanların ve yabanıl yaşam öğelerinin derelere, suya ulaşması hiçbir koşulda engellenmemelidir.

Yapılan çalışmalarda suyun hızının kesilmesinde rol oynayan doğal engellerin ortadan kaldırılmakta olması çok büyük bir yanıltır. Bu türden doğal engeller hiçbir koşulda ortadan kaldırılmamalıdır.

Özellikle son dönemde kamu yatırımlarının yoğunluk kazandığı ulaşım, enerji, sulama vb. alanlara yönelik eğitim veren fakülte veya bölümlerde ekoloji, ekosistem dersleri verilmelidir. Bu alanlarda eğitilen teknik elemanlarda çevre bilincinin gelişmesi, yerleşmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Beier, P., Noss, R.F., 1998. Do Habitat Corridors Provide Connectivity?, Conservation Biology, Volume 12, Issue 6 December 1998, Pages 1241–1252.
2. Gilpin, M. E., and I. Hanski, editors. 1991. Metapopulation dynamics: empirical and theoretical investigations. Linnaean Society of London and Academic Press, London.
3. Günşen, H.B. ve Atmış, E., 2017. Factors affecting changes in forest areas in Turkey. International Symposium on New Horizons in Forestry, Proceedings & Abstracts Book, 18-20 October 2017, Isparta/Turkey, p.63.
4. Işık, K., Kurt, Y., 2005. Habitat Fragmentasyonu ve Biyolojik Çeşitliliğe Etkileri, “Türk Ormancılığında, Uluslararası Süreçte Açıkılan Eyleme Dönüştürülmesi Gereken Konular, Mevzuat ve Yapılanmaya Yansımaları” Sempozyumu, 22-24 Aralık (December) 2005 – Antalya.
6. Odum, E. P. and G. W. Barrett, 2005. Fundamentals of Ecology. Thomson - Brooks/Cole. Belmont, Ca., 598 pp

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

**KÜRESEL SAVAŞLAR VE ANADOLU ORMANLARI
GLOBAL WARS AND ANATOLIAN FORESTS**

Cantürk GÜMÜŞ

Karadeniz Teknik Üniversitesi (Sorumlu Yazar)

Nisa Nur KAYA

Karadeniz Teknik Üniversitesi

ÖZET

Yirminci yüzyılın ilk yarısı ve özellikle de ilk çeyreği hemen tamamen savaşlarla geçmiştir. Savaşların olmadığı yıllarda bile savaş hazırlıkları ve savaşların yaralarının sarılması uğraşları söz konusu olduğundan yaşanan gelişmeler tamamen savaşlarla ilişkilendirilebilir.

Bu bildiride I. Dünya Savaşı (1914-1918) ile II. Dünya Savaşının (1939-1945) Anadolu ormanları üzerine etkileri değerlendirilecektir. Bu çerçevede I. Dünya Savaşı yıllarında özellikle demiryollarının işler durumda olması açısından yaşanan orman kıyımları ile savaş sırasında ve sonrasında Batı Anadolu'da Yunanlıların yaktığı şehir, köy ve ormanlar irdelenecektir. Ayrıca savaş sırasında müttefikimiz Alman ve Avusturyalı ormancılarının etkisiyle hazırlanan düzenlemeler ile bu savaşın bir uzantısı olan Türk Kurtuluş Savaşı sırasında ormancılık alanında yaşanan gelişmeler, çıkarılan yasal düzenlemeler ve bu düzenlemelerin etkileri ele alınacaktır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ve özellikle de kurtuluş savaşı sonrasında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin karşı karşıya kaldığı en önemli sorunlardan birisi “iskan sorunu” olmuştur. Savaş sonrasında tahrip olunan yerleşim yerlerinin yeniden inşası ile Balkan Savaşları ve Lozan Anlaşması sonrasında ülkemize gelenlerin yerleştirilmesi gerekmektedir. 13 milyon olan ülke nüfusunun 2 milyonu açıktaydı. Bunların acilen konuta ihtiyacı vardı. Bu yıllarda konut yapımında ihtiyaç duyulan en önemli yapı malzemesi ise kereste idi. Bu açıdan I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşının ormanlar üzerindeki etkileri sadece savaş yılları ile değil o yılları izleyen uzun yıllar boyunca sürmüştür.

Türkiye II. Dünya Savaşına girmemiştir. Buna karşın bu savaşın ortaya çıkardığı büyük güçlükler ve darboğazlarla savaşmıştır. Savaşa hazırlanmıştır. Savaş hazırlıkları sırasında askeri anlamda ihtiyaç duyulan orman ürünlerinin üretimi büyük bir sorun olmuştur. Öte yandan savaş başlayınca ülkemizde büyük bir maden direği sorunu yaşanmıştır. O yıllarda hem var olan fabrikaların hem de en önemli ulaşım mekanizması olan tren yollarının işler durumda kalabilmesi konusunda tek enerji kaynağı taşkömürüydü. Taşkömürünün çıkarılması açısından maden direği hayati öneme sahipti. Maden direği sorunu ülkemiz açısından büyük bir felaket olacaktı. Bu çerçevede 1937'de kurulmaya başlanan orman işletmeleri maden direği avına çıkmış ve genç kayın ormanları ülkemizin bekası uğruna tahrip edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Savaşlar, Ormanlar, İskan sorunları, Maden direği

ABSTRACT

The first half of the twentieth century, and especially the first quarter, was almost entirely wars. In the absence of wars, new war preparations and the consequences of wars have been dealt with. Therefore, it is possible to relate the developments in this period to wars.

In this paper, the effects of World War I (1914-1918) and World War II (1939-1945) on Anatolian forests will be evaluated.

During World War I, forest destruction was experienced especially in terms of the functioning of the railways. During and after the war, Greeks burned cities, villages and forests in Western Anatolia. In addition, legal arrangements were made during the war with the influence of our ally German and Austrian foresters. During the Turkish War of Independence, an extension of this war, regulations such as Baltalik Law were issued.

The Republic of Turkey in 1923 after the war has been declared. One of the most important problems faced by the state was the settlement problem. The reconstruction of the settlements that were destroyed after the war and those who came to our country after the Balkan Wars and the Lausanne Treaty had to be settled. Of the country's population of 13 million, 2 million had no homes. They urgently needed housing. The most important building material needed for housing construction in these years was timber. From this point of view, the effects of World War I and the War of Independence, which is the continuation of it for our country, on the forests continued not only with the years of war but for many years that followed.

Turkey has not fought in World War II. On the other hand, he fought with the great difficulties and bottlenecks of this war. Turkey is prepared to fight. During the war preparations, the production of forestry products needed in military terms was a big problem.

When the war started, there was a big mine pole problem in our country. The only energy source of the factories was hard coal. The trains were moving through hard coal. The mine pole was vital for the extraction of hard coal. The mine pole problem would be a great disaster for our country. Within this framework, forest enterprises started to be established in 1937 and went hunting for mine poles. Young beech forests have been destroyed in order for our country to survive.

Key Words: Wars, Forests, Settlement problems, Mine pole

1. GİRİŞ

Savaşlar genel olarak dinsel, ulusal, siyasal ya da ekonomik amaçlarla ülkeler arasında gerçekleşen topyekûn silahlı mücadeledir. Küresel anlamda düşünüldüğünde söz edilebilecek iki büyük savaş vardır. Bunlardan birisi, ikinci dünya savaşı sonrasına kadar “dünya savaşı, genel savaş veya büyük savaş” olarak adlandırılan I. Dünya Savaşı’dır (1914-1918). İkincisi ise II. Dünya Savaşı’dır (1939-1945). Birinci savaş aslında sanayi devriminin bir ürünüdür. İkinci savaş ise Atatürk’ün de ifade ettiği gibi (Kılıç, 2010) I. Dünya Savaşının bir devamıdır.

Anadolu coğrafyası tarihin her döneminde stratejik öneme sahip bir bölge olmuştur. Özellikle de sanayi devrimini takibeden yıllarda gelişmiş ülkelerin hammadde (Uzakdoğu) ihtiyaçlarının ve yeni pazarlara ulaşabilme ihtiyaçlarının karşılanması bakımından çıkar savaşlarının odağında yer almıştır. Ülkemiz 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde başta genel savaş (I.Dünya Savaşı) olmak üzere sürekli olarak iç isyan ve savaşlarla boğuşmuştur. Barış içerisinde geçen bir yıl bile söz konusu değildir.

Ülkemiz I. Dünya Savaşı’nın odak noktasında yer almıştır. Daha önce, aslında küresel bir savaş olarak ta nitelendirilebilecek olan Kırım Savaşı’nda (1853-1856) müttefikimiz olan İngiltere ve Fransa ile bu kez karşı saflarda, Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bloğunda kendisine yer bulmuştur. I. Dünya Savaşı 1918 yılı sonlarında imzalanan çeşitli anlaşmalarla son bulmuştur. Buna karşın bu tarihten itibaren işgal edilen Anadolu topraklarının düşmanlardan temizlenmesi amacıyla milli kurtuluş savaşımız (1919-1922) başlamıştır.

Sürekli olarak savaşlarla boğuşan ülkemiz Cumhuriyetin ilanı ile yaraları sarmaya başlamış, buna karşın küremiz I.Dünya Savaşı’nın etkilerinden kurtulamamıştır. 1929 yılında Amerika’da başlayan ekonomik kriz I. Dünya Savaşı sırasında bu ülkeye borçlanmış olan Avrupa ülkelerine sıçramış ve kısa süre

içerisinde küresel bir krize dönüşmüştür. Ülkemizi de derinden etkileyen bu küresel krizin hemen devamında Almanya'nın siyasal beklentileri doğrultusunda yeni bir savaş dalgası ile karşı karşıya kalınmıştır. Böylece Aslında 1914 yılında başlayan küresel savaş dalgası 1945 yılına kadar sürmüştür.

Bütün bu savaşlar sırasında ormanlar bir şekilde sürekli sömürülmüş veya ülkemizin bekası için sömürülmek zorunda kalınmıştır. Bu bildiri ile 1914 ile başlayan ve 1945 yılında sonuçlanan küresel savaşlar süreci boyunca ormanlar ve ormancılık etkinlikleri konusunda yaşananlar savaşlarla ilişkiye getirilerek irdelenmeye çalışılacaktır.

2. I. DÜNYA SAVAŞI VE ORMANLAR

Ormanlar insan yaşamının vazgeçilmez ögesidir. Türkiye’de ormanlar uzun yıllar boyunca yaşanan sosyo-ekonomik ve politik gelişmelerden hep olumsuz etkilenmiştir. Osmanlı döneminde ormanlardan yararlanma uzun yıllar boyunca cibali mübaha anlayışı çerçevesinde serbestti. Hiçbir kayıt ve kısıtlama yoktu. Bir süre sonra sarayın, tersanenin ve tophanenin ihtiyaçları düşünülerek bazı ormanlardan yararlanılması kısıtlanmıştır. Ancak bu kısıtlamalar sadece belirli ormanlar içindi. Ülke genelini ilgilendiren ilk bilinçli uygulamalar Kırım Savaşı ile ortaya çıkan mali sorunların çözümü amacıyla ormanların işletilmesi düşüncesidir. Bu çerçevede 1869 yılında Orman Genel Müdürlüğü kurulmuş, 1870 yılında 1937 yılına kadar yürürlükte kalan Orman Nizamnamesi hazırlanmıştır. Nizamname ile devlet ormanlarının işletilmesine başlanmıştır. Bu işletme, bir sözleşme çerçevesinde alınacak bir bedel karşılığında ormanların blok olarak müteahhitlere işlettirilmesi şeklinde başlamıştır.

Ormancılık alanında 19. Yüzyılın ikinci yarısında bu gelişmeler yaşanırken Osmanlı Devleti aynı yüzyılın başlarından itibaren balkanlarda başlayan iç isyan ve ayaklanmalarla uğraşmaktadır. Zaten bozuk olan mali yapı yüzyılın ortalarında yaşanan Kırım Savaşı (1853-1856) ile iyice kötüleşmiştir. Osmanlı Devleti bir taraftan iç isyanları bastırmak ve topraklarında fiili hakimiyetini sürdürmek, diğer yandan da ekonomik gelişmeyi tetiklemek için demiryoluna ihtiyaç duymaktadır. Demiryolu yapımı için finansman sorunları vardır. Bu sorunların aşılması için imtiyaz verilecektir. Verilen en önemli imtiyaz, kilometre garantisidir. Demiryolunu yapan ülke veya şirketler aynı zamanda demiryolunu işletecektir. İşletme sırasında kilometre başına sözleşmede öngörülen karı sağlayamazlarsa aradaki farkı Osmanlı Devleti ödeyecektir. Diğer bir imtiyaz konusu ise demiryolunun iki tarafında 10’ar kilometrelik şeritte yer alan doğal ve kültürel kaynakların yapımçı şirkete verilmesidir. Bu çerçevede yüzbinlerce hektar orman alanı demiryolu yapımını üstelenen şirketlerce sömürülmüştür. Tarafımdan yapılan bir araştırmada (Gümüş, 2019) İstanbul – Bağdat demiryolunun şimdiki sınırlarımız içerisinde kalan alanda yolun iki tarafında 20 km.lik şeritte toplam 3.6 milyon hektar alanda yararlanma hakları verilmiştir. Yararlanma hakkı verilen bu alanın günümüzdeki orman oranı yüzde 16’dır. Halen ülkemiz ormanları ülke topraklarının yüzde 29’unu kaplamaktadır. Gerek verilen yararlanma hakları nedeniyle yapılan orman tahriplerinin kalıcı etkileri ve gerekse demiryolu güzergahı üzerinde yaşanan yoğun yerleşimler (iskan) sonucunda bu alanda yer alan ormanlar ülke ortalamasının çok gerisinde kalmıştır.

Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) yıllarında demiryolları askeri amaçlarla, asker, silah, cephane, gıda sevkinde çok önemli yararlar sağlamıştır. Bununla birlikte trenlerin çalışması için kömür sıkıntısı baş göstermiştir. Bu soruna bir çare olmak üzere akla gelen ilk çare odundur. Ancak demiryolu yapımı sırasında verilen imtiyazın sonucunda demiryolu hattında 10 km yakında orman yoktu. Uzaklardan odun getirmek için Balkan Savaşları sırasında oluşturulan “amele taburları” kullanılmıştır. Atlı birlikler şeklinde düzenlenen amele taburları 10 km. uzaklara giderek odun sağlamışlardır. Böylece demiryolu boyunca ormansız şerit genişliği 10 kilometrenin çok üzerine çıkmak zorunda kalmıştır (Gümüş, 2018, 2019).

Şekil 1. Çanakkale savunması için yapılan mevziler - 1914

Trenlerde yakıt olarak odun kullanımı savaşın son 3 yılı boyunca da sürmüştür. Savaş sonunda ise imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması (30 Ekim 1918) sonrasında çekilen yakıt sıkıntısı kömür fiyatlarının kısa zamanda büyük ölçüde artmasına neden olmuştur. 12 Kasım 1919 tarihinde 14 lira olan kömür fiyatı 18 Kasım 1919'da 20 liraya çıkmıştır. Ateşkes anlaşması gereğince Osmanlı Ordusu ve bu arada amele taburlarındaki askerler de terhis edilmişti. Bu nedenle trenlerin çalıştırılması olanaklı görünmüyordu. Demiryollarına büyük ölçüde el koyan İngilizlerin odun istekleri de Osmanlı yönetimi tarafından karşılanamıyordu. Bu iş için bir süre müteahhitlerden yararlanılmaya çalışılmışsa da onlara da para ödemesi yapılamayınca bu çare de uzun süreli bir çözüm olamamıştır. Böylece yaşanan odun sıkıntısı demiryolu taşımacılığını tamamen durma noktasına getirmişti. Bu nedenle ülkelerine gönderilen Alman ve Avusturyalı askerlerle birlikte terhis edilen Osmanlı askerleri günlerce Afyon ve Eskişehir'de beklemek zorunda kalmıştır (Özdemir, 2001).

İnal (1946) da bir eserinde *“Şu çıplak tepelerin ormanlarını bu savaş günlerinde cepheye asker ve yiyecek taşıyan trenlerin lokomotifleri bitirmiştir.”* diyerek I.Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında yaşanan orman kıyımlarına yer vermiştir.

Savaş yıllarında ormancılıkla ilgili iki önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlardan birisi, 1917 yılında “Ormanların Usulü İdare-i Fenniyeleri Hakkında Kanun”un çıkarılması, diğeri de 1919 yılında bu kanun çerçevesinde yapılacak uygulamaların ayrıntılarını gösteren “Amenajman Talimatnamesi”nin yürürlüğe sokulmasıdır.

2. KURTULUŞ SAVAŞI YILLARI

I. Dünya Savaşı'ndan sonra 23 Nisan 1920 tarihinde açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti bir taraftan yurdumuzu düşman işgalinden kurtarmaya çalışırken diğer yandan da ülkenin iç güvenliğini sağlamak ve bu arada orman kaynaklarına olan ihtiyaçların karşılanması konularına da eğilmek zorunluluğu duymuştur. Bu çerçevede 3 adet yasa çıkarılmıştır.

II. Çıkarılan yasalardan ilki 1920 yılında çıkarılan 39 sayılı “Baltalık Yasası”dır. Baltalık yasası ile *“hem var olan ormanları tahripten kurtarmak ve hem de köylüye yasal haklarından rahatlıkla yararlanma olanağı tanımak amacıyla devlet ormanlarından baltalık ayırmak”* amaçlanmıştır. Yasa ile “vatani vatan için istismar etmek” anlayışı ile hareket edilmiş ve bu

anlamda yorgun ve fakir vatandaşı memnun etmek, fakir halkın ormanlardan yararlanmasına olanak sağlama, iş ve geçim sahası bulmalarına yardımcı olma gibi amaçların güdüldüğüne yer vermektedir. Bu yasa ile halkın şikâyetlerinin giderilmesine ve savaş için uygun ortam yaratılmasına çalışılmıştır. Benzer amaçlarla 1921 yılında iki yasa daha çıkarılmıştır. 109 Sayılı yasa ile Bayındırlık (Nafia) Bakanlığına bağlı demiryollarına, her türlü resmi daireye ve askeri birliklere gerekli olan yakacak odun ve askeri birlikler tarafından talep edilecek telgraf ve telefon direkleri ve bayındırlığa gereken maden direkleri ve traversler ve fakir ailelere dağıtılmak üzere belediyelere veya kamu yararı amacıyla kurulan hayır kurumlarına özel bir belge ile açık artırma olmadan verilebilecektir. 161 Sayılı yasa ile de düşman tarafından tahrip ve yağma edilen kasaba ve köylerdeki halkın Devlet ormanlarından kesim yapabilmesiyle ilgilidir.

Kılıç ve Ok (2018) Kurtuluş Savaşı sırasında ormanlarımızın, resmi ve askeri kurumların ihtiyaçları ile halkın yapacak ve yakacak odun ihtiyaçlarını karşılamak gibi bir görevi yerine getirdiğine değinmektedir. Aynı yazarlar tarafından kaleme alınan makalede Kazım Karabekir Paşa'nın da Kurtuluş Savaşı'nda ormanların çok önemli bir rol üstlendiğine, hatta Kurtuluş Savaşı'nın ormanlar sayesinde kazanıldığını ifade ettiğine işaret etmektedirler. Ancak bu yayında ormanların oynadığı role ilişkin başka bir ayrıntı bulunmamaktadır. Bu durumun aşağıda da açıklanacak olan odun ihtiyaçlarının karşılanması konusuyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında, bu ifadelerin aynı zamanda 1870 tarihli Orman Nizamnamesi hükümleri uyarınca orman işletmeciliğinin mukavele veya ihale ile özel kişilere/kuruluşlara verilmiş olması sonucunda olan gelirlerle de ilişkili olma olasılığı vardır. Ormanlardan elde edilen gelirlerin de savaşın finansmanında kullanılmış olabileceği değerlendirilmektedir.

Öte yandan demiryolları Kurtuluş Savaşı sırasında da gerek askeri birliklerin ve gerekse askeri donanımların taşınmasında önemli rol oynamıştır. Savaş yıllarında madencilik faaliyetlerinin tamamen durmuş olduğu dikkate alınacak olursa trenlerin tamamen odun yakılarak çalıştırıldığı söylenebilir. Kazım *“Karabekir'in Kurtuluş Savaşı'nı ormanlar sayesinde kazandık”* ifadelerinin arkasında demiryollarının odun yakarak çalıştırılmış olması olasılığı akla gelmektedir.

Acatay (1974) çocukluğunun geçtiği Birinci Dünya Savaşı yıllarında Denizli çevresindeki dağlarda çok sayıda orman yangını çıkarıldığını ve bu yangınların haftalar boyunca sürdüğünü belirtmektedir. İnal (1946) Kurtuluş Savaşı sonrasında bozguna uğrayan düşman askerlerinin Ege Bölgesi ormanlarında çok miktarda orman alanını yatıgını ifade etmektedir. Sonuçta hem Birinci Dünya Savaşı ve hem de Kurtuluş Savaşı sonunda çıkarılan orman yangınları sonucunda özellikle Ege Bölgesi ormanlarının önemli ölçüde yok edildiği söylenebilir.

3. CUMHURİYETİN İLK YILLARI

Cumhuriyet ilan edildiğinde en çok ihtiyaç duyulan maddelerden birisi kerestedir. Diğer travers ve bir diğeri de maden direğidir. Hatta travers ve maden direği stratejik ürün durumundadır.

Çünkü demiryolları kesinlikle işler durumda olmalıdır. Sanayinin ihtiyaç duyduğu enerjinin hemen tek hammadde kaynağı olan kömür, sahiller dışında sadece trenle ihtiyaç merkezlerine götürülebilir. Az sayıda kentte yer alan ve sadece evlerin ve sokakların aydınlatılması için kullanılan dinamolar da büyük ölçüde kömürle çalışmaktadır. Sadece kömürün değil, diğer bütün ürünlerin kaynağından tüketim merkezlerine taşınmasında trenler başlıca ulaşım aracı durumundadır.

Cumhuriyet ilan edildiğinde ülkemize Balkan Savaşları sonrasında gelen yurttaşlar henüz yerleştirilmemişti. Lozan Anlaşması gereğince ülkemize gelen mübadillerle birlikte 1 milyon kişi dışardan gelmişti. Batı Anadolu ise 1922 yılı sonuna doğru bozguna uğrayan Yunanlılar tarafından büyük ölçüde yakılmıştı. Anadolu tam anlamıyla bir afete uğramış gibi bir görüntü arz ediyordu. Yakılan kent ve köylerde yaşayanlarla dışardan muhacir ve mübadil olarak ülkemize gelenlerden oluşan yaklaşık 2 milyon kişi açıktaydı. Konutları yoktu. Bunların yerleşim sorunlarının çözümü için “Mübadele, İmar

ve İskan Bakanlığı” kuruldu. Ülkenin yeniden imarı için ihtiyaç duyulan en önemli yapı malzemesi ise keresteydi (Gümüş, 2018).

Öte yandan üzüm, incir ve yumurta ihracatı için bu ürünlerin kutulanması gerekiyordu. Özellikle reçinesiz oluşu nedeniyle Göknar kerestesi kritik bir öneme sahipti (Gümüş, 2017).

Devletin yurt dışından ithal edilen bu ürünlere ayıracak kaynakları sınırlıydı. Ormanlarımızdan yararlanabilmek için ise ulaşım ve transport olanakları yoktu veya sınırlıydı. Kurulan birkaç özel işletme ile ülkenin kereste ihtiyacı karşılanmaya çalışıldı. Buna karşın bir süre sonra bu işletmeler de yetersiz kalınca 1937 yılından itibaren devlet orman işletmeleri kurulmaya başlandı.

4. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Devlet orman işletmelerinin kurulmaya başlandığı 1937 yılı Avrupa’da savaş çanlarının çaldığı yıllar içerisindeydi. Almanya saldırı hazırlıkları, diğer büyük ülkeler de savunma hazırlıkları içerisindeydi. Savaşın çıkacağı bütün ülkelere bilinmektedir. Her ülke hazırlanmaktadır.

Fransa 1930’lu yılların sonlarına doğru Almanya ve İtalya sınırına boydan boya bir savunma (tahkimat) hattı (Maginot Line) oluşturmuştur. Büyük beton bloklardan oluşturulan sığınaklarda ağır silahlar, mühimmat ve yeterince askeri personel bulundurulmaya başlanmıştır. Teknolojik bir mucize olmasına ve o zamana kadar inşa edilmiş en gelişmiş tahkimatlar kümesine rağmen, Fransa’yı 1940’ta yenilgiyi engellemekten alıkoymadı (Allcorn, 2003)

Şekil 2. Maginot hattına ilişkin bir korunak (Allcorn, 2003)

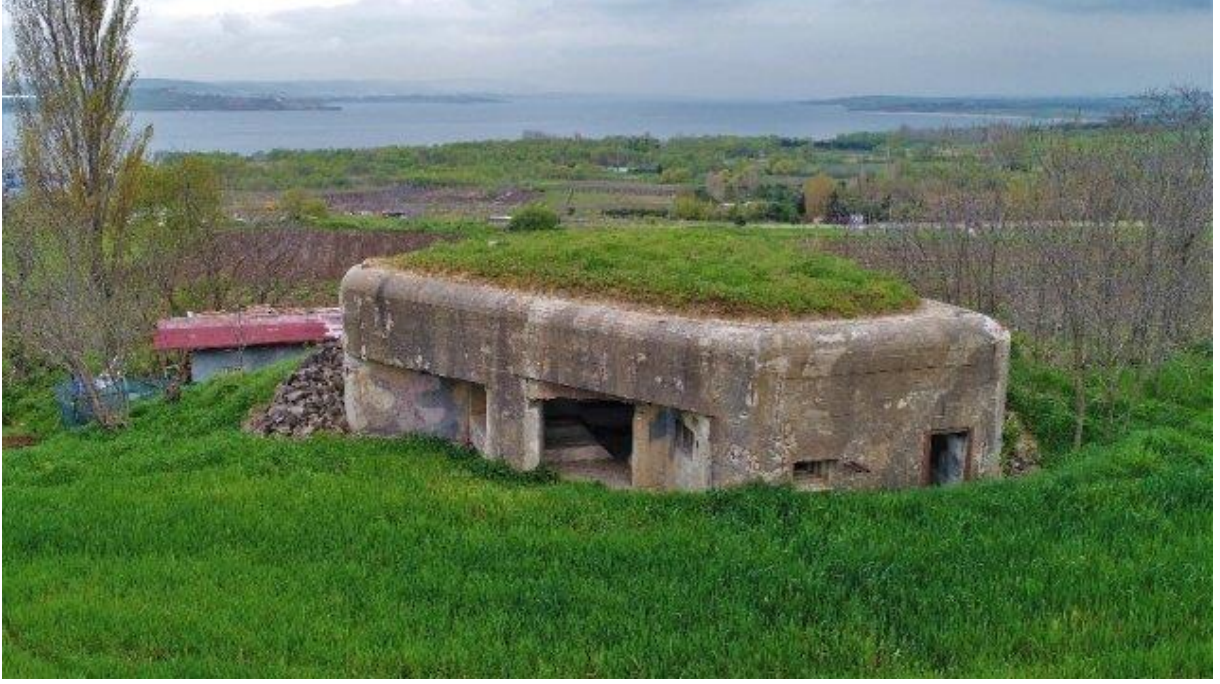
Daha sonraki bölümlerde de anlatılacağı gibi bizim de hazırlıklarımız vardır. Özellikle Trakya ve Ege kıyılarında hazırlıklar yapılmaktadır. Bu çerçevede demiryolları, silah, iaşe, cephane, tahkimat malzemeleri, araç ve donanımlarının bu bölgelere hızla taşınmasında önemli rol oynayacaktır. Bu nedenle de kömür sorunu yaşanmamalıdır.

Ege kıyılarında özel savunma tedbirleri almayı zorunlu kılan gelişmeler üzerine İngiltere ile işbirliğine gidilmiştir. Bu bölgelerde kara, deniz ve hava gücüne yönelik çalışmalar hızlandırılmış ve olası saldırılara karşı önlemler alınmıştır. İzmir ve Trakya’da tahkimat artırılmış ve buraların savunması esas alınmıştır (Özlü, 2012). Çanakkale Boğazı’nda tahkimat oluşturulmuştur.

Şekil 3. Çanakkale Boğazında II.Dünya Savaşı hazırlıkları

Trakya’da yapılan savunma hazırlıkları kapsamında bölgeyi bir baştan öbür başa tahkim eden bir savunma hattı (Çakmak Hattı) oluşturuldu. Aslında savaşın çıkacağı yıllar beklentisi ile Atatürk döneminde de gündeme gelmiş olan bu tesise Atatürk sıcak bakmamış, Atatürk dönemi sonrasında savaş başlayınca Genel Kurmay Başkanı’nın adını taşıyan bu savunma tesisleri yapılmıştır (Özlü 2011). Önce Kırklareli Gelibolu arasına inşa edilmiş, Almanların Yunanistan’ı işgal etmesi nedeniyle anlamını yitirmiş ve daha sonra Çatalca’ya çekilmiştir. Çakmak Hattı inşaatı, çimento ve demir yetersizliğinden dolayı istenen hızda ilerleyememiştir. Ülkemizin yılda 380 bin ton çimento üretilme kapasitesi vardır. Hattın yapımında binlerce metre küp kereste kullanılmıştır. 1937’de kurulmaya başlayan orman işletmeleri ihtiyaç duyulan kerestenin tamamını üretmeyi başaramamış ve ülke savunması için en büyük katkıyı vermiştir (Gümüş ve Akesen, 2017).

Şekil 4. Çatalca yakınlarındaki korunak

Öte yandan ikinci dünya savaşı çıktığında ülkemizin stratejik bir ürün olan maden direği ihtiyacının önemli kısmının yurt dışından karşılandığı görülmüştür. İkinci Dünya Savaşı yıllarında dış ülkelerden maden direği alınamamış olması nedeniyle Ereğli kömür havzası üretim yapamayacak bir duruma düşmüştür. Bu durum ülkemizin sanayisi ve ulaşım gibi en yaşamsal organlarını işlemez hale sokmak gibi bir tehlikenin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Saatçioğlu, 1959). Savaşın son yılında (1945) ülkemizde 200 bin m³ maden direği kullanılmıştır (Diker, 1947). Savaş sırasında ithalat olanakları ortadan kalkmıştır. Bu ihtiyacın karşılanması amacıyla 1937’de kurulmaya başlanan devlet orman işletmeleri özellikle genç kayın ormanlarına saldırmış, ormanlar plansızca tahrip edilmek zorunda kalmıştır. Orman işletmelerinde orman mühendisleri maden direği avına çıkmış, rastladıkları ve boyutları direğe uygun olan her ağacı damgalamakta tereddüt etmemişler ve hatta bazı yerlerde üzücü olarak bu iş doğrudan doğruya orman işçilerine bırakılmıştır (Saatçioğlu, 1959). Yani teknik ormancılık terk edilmiş veya terk edilmek zorunda kalmıştır.

5. SONUÇ

Ormanlar tarih boyunca insanoğlunun en yakın dostu olmuştur. Barış zamanında gördüğü birçok işlev yanında sefer ya da savaş zamanında da ülke savunması açısından birçok yarar sağlamıştır. Ulusal savunmanın vazgeçilmez bir ögesidir. Savaşlar sırasında özellikle tahkimat, köprü, malzeme deposu gibi alanlarda sürekli yararlanılmıştır. Savaşların yol açtığı göç dalgaları iskan sorunlarını doğurmuş, iskan sorunlarının çözümü için ormanlara yüklenilmiştir.

Ormanlar yakın yıllarda meydana gelen savaşlarda ise insanların saklanması ve ormanları gıda deposu olarak kullanması yoluyla da işlev görmüştür.

Bu nedenle ormanlarımızın korunmasına olabildiğince çaba harcamalıyız.

KAYNAKLAR

1. Acatay, A., 1974: İ.Ü. Orman Fakültesi Öğretim Üyelerinden 1973 Yılında Emekliye Ayrılanlar (Prof.Dr.Şeref Nuri İlkmen, Prof.Dr.Abdulgaffur Acatay, Prof.Dr.Selahattin İnal) İçin Düzenlenen Törende Yapılan Konuşmalar, s 36-38, Sermet Matbaası, İstanbul.
2. Allcorn, W., 2003. The Maginot Line 1929-45, Osprey Publishing, 64 s., Oxford, GB.
3. Diker, M., 1947. Türkiye’de Ormancılık, Akın Matbası, Ankara.
4. Gümüş, 2017: Devlet Orman İşletmeciliğine Geçiş Sürecinde Karadere Serüveni, Türkiye Ormancılar Derneği Yayını, Dönmez Ofset, 123 s., Ankara.

5. Gümüş C., Akesen A., 2017. Savaşlar, Ormanlar ve Ormancılık, IV. Ulusal Ormancılık Kongresi, Antalya, Türkiye, 15-16 Kasım 2017, ss.43-52
6. Gümüş C., 2018. Türk Orman Devrimi, Dönmez Sistem Ofset Basım Yayım, Ankara, 2018.
7. Gümüş, C., 2019. Effects of the Contracts and Construction of Istanbul-Baghdad Railway on Anatolian Forests, Journal of Sustainable Forestry, vol.38, pp.572-590, 2019
8. İnal, S., 1946: Uğuldayan Orman ve Gelişen Ormancılığımız, S.Süreyya Bükey Basımevi, 40 s., İstanbul.
9. Kılıç, M., 2010. Cumhuriyet Gazetesine Göre Türkiye'nin II. Dünya Savaşına Girişi Ve Savaşın Sonuçları, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 284 S., İzmir.
10. Kılıç, E., Ok, K., 2018: Kazım Karabekir Paşa: Kurtuluş Savaşı'nı ormanlar sayesinde kazandık, Ormancılık Araştırma Dergisi Turkish Journal of Forestry Research, 2018, 5:2, DOI: <https://doi.org/10.17568/ogmoad.424009>.
11. Saatçioğlu, F ., 1959. Türkiye'nin Maden Direği İhtiyacının Karşılanması Problemi. İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Seri B., Cilt 9, Sayı 2, s. 17-33.
12. Özlü, H., 2012. Arşiv Belgelerine Göre, İkinci Dünya Savaşı'nda İzmir Ve Trakya'nın Savunmasına Yönelik Türk- İngiliz Heyetlerinin Görüşmeleri Ve Alınan Önlemler, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl 2012, Cilt 12, Sayı 24, Sayfalar 233 – 253
13. Özdemir, M., 2001: Mütareke ve Kurtuluş Savaşı Başlangıç Dönemlerinde Türk Demir Yolları / Yapısal ve Ekonomik Sorunlar /1918-1920), Kültür Bakanlığı Yayınları 2620, Ankara

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

**SAĞLIK ALANINDA KAMU-ÖZEL ORTAKLIĞI UYGULAMALARI ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME: TÜRKİYE ŞEHİR HASTANELERİ VE
İNGİLTERE ÖZEL FİNANS GİRİŞİMİ HASTANELERİ ÖRNEKLERİ**
A COMPARATIVE EVALUATION ON THE IMPLEMENTATION OF PUBLIC-PRIVATE
PARTNERSHIP IN THE HEALTH SECTOR: THE CASES OF CITY HOSPITALS OF TURKEY
AND PRIVATE FINANCE INITIATIVE HOSPITALS OF ENGLAND

Merve KAYADUVAR

Araş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü

ÖZET

1970'li yılların ortalarından itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan kapitalizmin yapısal krizine karşı uygulamaya konan neoliberal politikalar kapsamında kamu sağlık hizmetlerinin finansmanı, organizasyonu ve sunumunda köklü değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Sağlıkta 'Reform' adı altında gerçekleştirilen bu değişiklikler sonucunda sağlık hizmetlerinin kamusal niteliği tartışılmalı hale gelmiştir. Hem kamu maliyetlerini azaltma hem de özel sektörün hizmet sunumunda daha 'verimli ve etkin' olduğu düşüncesinden hareketle verimliliği ve etkinliği artırma amacıyla kamunun hizmet sunumundan çekilerek özel sektörün hizmet sunumunda rolünü artıracak politikalar uygulanmaya başlamış, kamu-özel ortaklığı modeli bu bağlamda ortaya çıkmıştır. Ulaşımdan, enerji sektörüne kadar birçok alanda uygulanan kamu-özel ortaklığı modelinin sağlık alanında uygulanmaya başlanması ilk örneği İngiltere'dir. 1990'lı yılların başında Muhafazakâr Parti tarafından ortaya konan şema İngiltere'deki kullanımıyla Özel Finans Girişimi (Private Finance Initiative) kapsamında hastaneler inşa edilmeye başlamıştır. İngiltere'de ortaya çıkan bu politika dünyanın birçok ülkesi gibi Türkiye'de de uygulanmaya başlamış, 2005 yılında yapılan yasal düzenleme ile kamu özel ortaklığı modeli ile inşa edilecek "Şehir Hastaneleri Projesi" hayata geçirilmiştir.

Bu çalışmanın amacı sağlık alanında kamu özel ortaklığı modelinin ortaya çıktığı İngiltere ile İngiltere örnek alınarak sağlık alanında bu modeli uygulamaya başlayan Türkiye'nin karşılaştırmalı bir değerlendirmesini yapmaktır. Bu kapsamda öncelikle İngiltere'de kamu özel ortaklığı modelinin sağlık alanında uygulanmaya başlamasının tarihsel arka planı ortaya konacak ve kamu özel girişimi hastanelerinin yapısı ve özellikleri incelenecektir. Ardından İngiltere'den örnek alınarak sağlık alanında uygulanmaya başlanan kamu özel ortaklığı modelinin Türkiye'de ortaya çıkış sürecine değinilecek ve Şehir Hastaneleri adıyla bilinen kamu özel ortaklığı hastanelerinin yapısı ve özellikleri İngiltere ile karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Çalışmanın son kısmında da Özel Finans Girişimi Hastaneleri ve Şehir Hastanelerinin güncel mevcut durumlarına yönelik genel bir değerlendirmeye yer verilecektir.

Anahtar kelimeler: Kamu Özel Ortaklığı, Şehir Hastaneleri, Özel Finans Girişimi

ABSTRACT

In the context of neoliberal policies which have been implemented against the structural crises of capitalism that had affected all of the world since the middle of 1970s, fundamental changes were made in the financing, organization and delivery of public health services. As a result of these changes realized in the name of Health 'Reform', public nature of health services has become controversial. In the aim of both decreasing public costs and raising efficiency and effectiveness with reference to the idea that private sector is more efficient and effective in the service delivery, policies which increase the role of private sector in service delivery by withdrawing of public from service delivery started to be implemented, the public private partnership model emerged in this regard. England is the first example

of implementation of public private partnership model, which is used in many sectors from transportation to energy, in the health sector. In the context of the scheme created by the Conservative Party in the early 1990s and named as Private Finance Initiative in England, hospitals started to be constructed. This policy that arose in England began to be implemented also in Turkey like lots of countries, City Hospital Project, which are constructed with the public private partnership model, was realized upon a legislative regulation made in 2005.

The aim of this study is to make a comparative evaluation of England, where public private partnership model in the health sector emerged, with Turkey which started to implement this model in its health sector by taking England as an example. In this regard, firstly historical background of the implementation of public private partnership model in health sector in England is revealed and the structure and features of private finance initiative hospitals are examined. Then, the background of occurrence process of public private partnership model in health sector, which began to be implemented by taking England as an example, in Turkey is addressed and the structure and features of City Hospitals are examined by comparing with England. In the last part of study, a general evaluation towards the current situation of Private Finance Initiative Hospitals and City Hospitals is given.

Keywords: Public Private Partnership, City Hospitals, Private Finance Initiative

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

ROAD CONSTRUCTION TECHNIQUES IN EASTERN THRACE REGION IN ROMAN PERIOD

DOĞU THRAKİA BÖLGESİ ROMA DÖNEMİ YOLLARINDA YOL YAPIM TEKNİKLERİ

Erdener PEHLİVAN

PhD. Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Letter, Department of Archaeology, Sivas/Turkey

ÖZET

Doğu Thrakia bölgesinde, genel dünya kronolojisinden farklı olmayacak bir şekilde insan topluluklarının var olduğu ve bu sürecin doğal bir sonucu olarak ulaşımın ortaya çıktığı bilinmektedir. Patika yollar ya da kısa mesafeli ulaşım için organize edilmiş stabilize nitelikteki yollar genellikle coğrafya ile uyum içerisinde bir oluşuma işaret etmektedir.

Bu durum Roma İmparatorluk dönemi ile birlikte artan mühendislik bilgisini de üzerine ekleyerek aşılması zor coğrafyalardaki engebelerin aşılmasına olanak sağlamıştır. Bu dönemden itibaren günümüz yol yapım tekniklerinin temellerinin atıldığını ve günümüze değin ulaşan yol yapım teknolojisinin oluşum sürecinin de başladığını söylemek mümkündür. Çalışma kapsamında özellikle yol yapım sürecinde güzergahın belirlenmesinin üzerinde durulacaktır. Güzergahın belirlenmesinin ardından ortaya çıkan rota, arazi yapısında uygulanan teknikler özelinde irdelenecektir.

Romalı mühendislerin ya da genel ifadeyle Roma mühendislik bilgisinin ovalık arazilerde, az eğimli arazilerde, yamaç ve kayalık araziler ile nehir geçişlerindeki problem çözme ve karar verme yetenekleri Doğu Thrakia Bölgesi özelinde irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Roma Yol Yapım Teknikleri, Doğu Thrakia, Roma Mühendisliği, Yol Güzergahları

ABSTRACT

It is known that there were human communities in eastern Thrace region not different from general world chronology and as a natural result of this process transportation emerged. Pathways or stabilized roads, organized for short distance transportation, show examples of coherent structures with geography. This situation enabled to pass over the roughness at formidable geographies with the addition of improving engineering knowledge with Roman Empire period. It is possible to say that after this period the foundations of road construction techniques were founded and the formation process of today's road construction technology began that period. In this study especially determining the itinerary in road construction process will be held. Emerged route after determination of itinerary, will be scrutinized in frame of applied techniques over land structure.

Problem solving and decision-making abilities of Roman engineers or in general Roman engineering knowledge over bottom lands, low-pitched lands, hillside and rocky terrains, and fords will be scrutinized in Eastern Thrace Region.

Keywords: Roman road construction techniques, Eastern Thrace, Roman engineering, Itineraries.

INTRODUCTION

The borders of the Thrace region expands from Macedonia at West to the Bosphorus Thrakios at east. Eastern Thrace Region in this study is expands to Pontos Eukseinos and Bosphorus Thrakios to the east. West border of the region is determined by Hebros (Meriç) River. South border is from west to east

consists of Aigaios Palegos (Ege Denizi), Hellespontos (Dardanelles), Propontis (Marmara Sea). Mons Asticus (Istranca Mountains) determine the north border of the region (Sevin, 2000).

Since the existence of the humankind on earth, there are distances to be covered and routes on which distances are covered. Settling habit in Neolithic process caused transportation routes to be generated too (Pehlivan, 2010).

Gathering a large mass of people together emerged states and commercial organization between these states arouse need of roads which have constant routes and increased safety. Moreover, with city states and statification construction of ceremonial roads and holy roads was started. Yet these road constitutions doesn't point to systematic road network. As a proof to this statement we can show that there were no pavement named *pavimentum* at the roads until Roman Imperial Era (French, 1997).

Route Detection: During road construction decreasing the cost and time is essential. Plain terrains, valleys and sea shores became important because of that reasons. While these reasons and traditions had enforcing role over determining itinerary, Roman Imperial Era innovativeness made these traditional itineraries became paved (French, 1981).

Roman engineering capacity, which overpowers traditional road construction techniques, can work freely even in formidable areas (French, 1981).

In archeological researches, roads may not be included in excavation project, if they are not directly inside of an antic city. Thus, data about construction techniques is limited. However, right deduction is possible with inductive methodology, if we take researched roads and their relations with the geography into consideration. For all these reasons, examining Roman Imperial Era road construction techniques will be appropriate.

ROMAN PERIOD ROAD CONSTRUCTION TECHNIQUES

At the beginning of the road construction process two *sulci* (shallow holes) are dug to determine the width of the road (Kabağaç-Alova, 1995). This width can change according to topographic structure and density. It is detected that the width of the important roads over Thrace Region differs from 4.5m to 6m. For ancillary road on the other hand the width is narrower. The terrain between *sulcis* were excavated and it got deeper until a solid ground *gremium* was found (Kabağaç-Alova, 1995).

In cases where the ground was extremely loose like in the swamps, in order to prevent the road collapse or deterioration *fistucationibus* named stakes were driven in and a solid ground was generated (Kabağaç-Alova, 1995). At the bottom of *gremium* a filling was made with *statumen* named rocks whose diameters varied from 10 to 12cm. Over *statumen* layer *rudus* layer where brash and lime were mixed, was located. *Rudus* layer had 20 – 25 cm depth on average. Over the *rudus* layer in order to compress it, *nucleus* layer where pebbles were used, were laid. *Nucleus* layer had 10 – 15 cm depth approximately (Capedri et alii., 2003). Over the *nucleus* a pavement was built with enduring stones and it was named as *pavimentum*. In order to prevent puddles on the road there was an elevation from middle of the road to the sides. Besides, keystone were placed in this elevated middle part of the road so that they could increase durability of the surface.

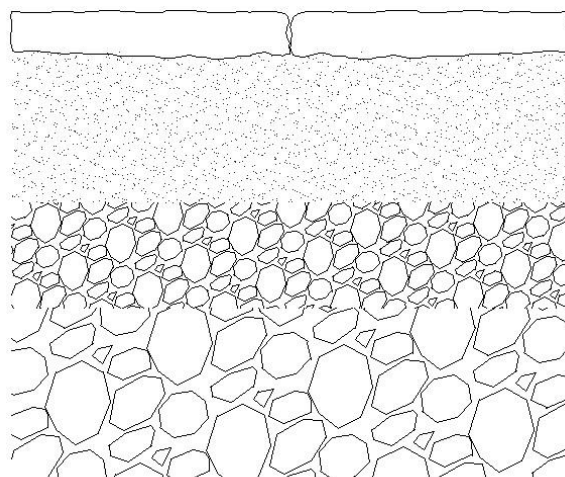

Fig. 1. Section of Roman Road

Road construction techniques had almost same features as mentioned above, yet there were some alterations because of topography and different solutions to topographic problems.

Plain Terrains: Plain terrains were reason for preference determining route. In plain terrains the area where the road would be constructed was excavated and at the sides of this area delineators were placed (French, 1981). These stones were 100cm high, 75cm wide and 30cm deep. Between delineators as explained in details above, *statumen*, *rudus*, *nucleus* and *pavimentum* stones were placed. In order to support middle part of the road keystones were placed and construction process was over (French, 1981; Kretzschmer, 2000).

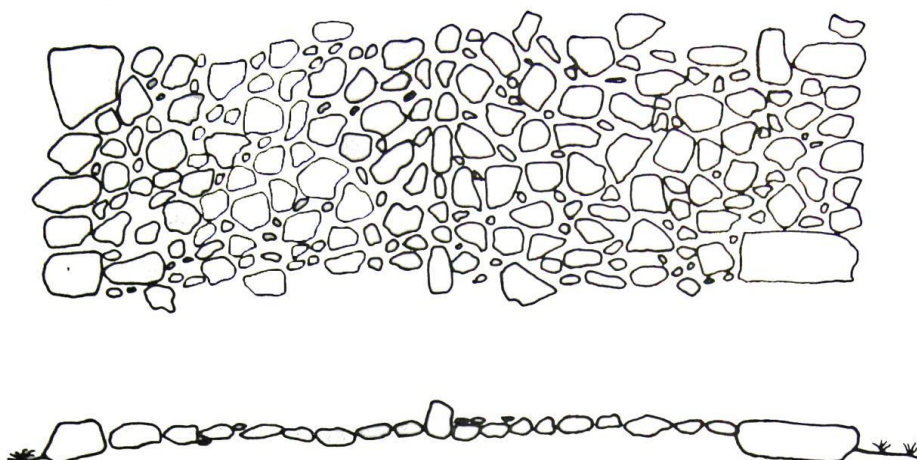

Fig. 2. Technique for Plain Terrains (French, 1981)

Low pitched Terrains: In terrains which had approximately 10% slope, to level the surface of the road, large rocks were used to build a set at lower part of the ridge and after this set mentioned filling materials above were used and thus, constructed a ground for transportation (French, 1981).

Fig. 3. Technique for Low Pitched Terrains (French, 1981)

There were two methods for hillside and rocky terrains. The former of the methods is **Roads where main rock is carved:** In this type of roads natural rock is carved in order to have flat ground. After

carving process, a set is built to outer part of the rock and the gap between set and rock is filled and leveled with the rock's uncarved part. Hence main surface which will not create endurance problem, can be used (French, 1981). **Roads where main rock is not carved:** In this type of roads rock surface is not carved but as in the low-pitched terrains a set is built to the outer part and filled and then pavement stones are placed to create new road surface (French, 1981).

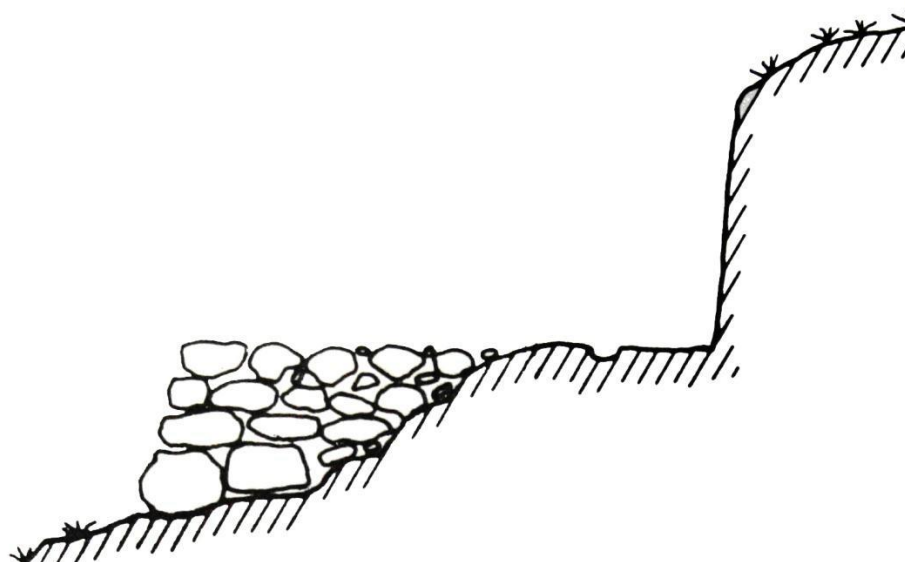

Fig. 4. Technique for Main Rock is Carved (French, 1981)

Fig. 5. Technique for Main Rock is not Carved (French, 1981)

Besides, in order to provide continuity in transportation there are some other elements needed apart from roads. At shallow streams, swamps and shallow lakes on the route passages generated by water resistant stones are benefited from. This type of passages are built narrower than roads. Another transportation element is bridges. It is known that in Roman Republic Period bridges were wooden. At the end of Roman Republic Period composite bridges where abutment was made of stone, apron was wooden, were emerged. In Roman Imperial Era however, bridges built in a particular construction plan were made of stone. Yet there were some other bridges not built in the particular construction plan and it is proven with archeological data that pontoon bridges were used in some emergency cases like war. It is seen on Traian pillar that Traianus passed Danube River during Dacia campaign with a solution like this is an example of pontoon bridges (Özgan, 2013). But this type of bridges were not accepted as appropriate for civil use (Collart, 1976; French, 1981; Thorpe, 2002).

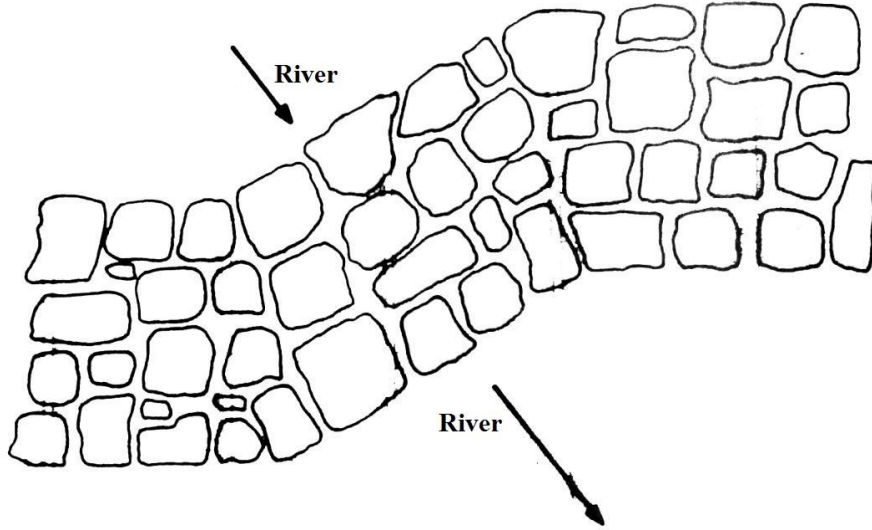

Fig. 6. Route Passages at Shallow Streams, Swamps and Shallow Lakes (French, 1981)

CONCLUSION

Consequently, since Eastern Thrace Region has plain terrains mostly, it will be appropriate to say that road construction techniques for plain terrains were used there. Taking the mountainous northern part of the region into consideration, one can say that in this part of the region road construction techniques of low-pitched terrains and rocky terrains were used. In holistic point of view, one should not forget that road construction techniques are processes that should be evaluated in dense zoning schedule. Although there were no limitation in work force, daily road construction was not more than a half Roman mile.

REFERENCES

- Sevin, V. (2000), Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Pehlivan, E. (2010) Doğu Trakya'da Roma Dönemi Yolları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- French, D. (1997), "Pre and Early Roman Roads of Asia Minor: The earliest Roman Paved Roads in Asia Minor" *Arkeoloji Dergisi* V.
- French, D. (1981), *Roman Roads and Milestones of Asia Minor*, Fasc.1, London:
- Kabağa, S. – Alover, E. (1995), *Latince – Türkçe Sözlük*, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Capedri, S. – Grandi, R. – Venturelli, G. (2003), Trachytes Used for Paving Roman Roads in the Po Plain: Characterization by Petrographic and Chemical Parameters and Provenance of Flagstones, *Journal Of Archaeological Science*, Vol. 30. Issue 4.
- Kretschmer, F. (2000), *Antik Roma'da Mimarlık ve Mühendislik*, İstanbul.
- Özgan, R. (2013), *Roma Portre Sanatı II*, İstanbul.
- Thorpe, M. (2002), *Roma Mimarlığı*, İstanbul.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**BORDERS OF EASTERN THRACE REGION, ITS HISTORICAL GEOGRAPHY AND
RELATIONSHIP BETWEEN SETTLEMENTS AND ITINERARIES IN THE REGION**
DOĞU THRAKIA BÖLGESİNİN SINIRLARI, TARİHİ COĞRAFYASI VE BÖLGEDE
BULUNAN YOL GÜZERGAHLARIYLA YERLEŞİMLERİN İLİŞKİLERİ

Erdener PEHLİVAN

PhD. Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Letter, Department of Archaeology, Sivas/Turkey

ABSTRACT

Thrakia Bölgesi, günümüzde Makedonya'dan başlayarak, Bosphorus Thrakios'a (İstanbul Boğazı) kadar uzanmaktadır. Çalışma kapsamında ele alınacak olan bölgenin batı sınırı ise Hebros (Meriç) Nehri tarafından çizilmektedir. Bu bağlamda mikro ölçekte Doğu Thrakia'ya bakılacak olursa kuzeyinde Pontos Eukseinos (Karadeniz), güneyinde Propontis (Marmara Denizi) ve Aigaios Pelagos (Ege Denizi) yer aldığı görülmektedir.

Bölgenin dağları, kuzeyde Mons Asticus (Istranca Dağları), güneyde Hieron Oros (Ganos Dağları), güneybatıda Koru Dağlarından oluşmaktadır. Bölge genel olarak geniş düzlüklere sahiptir. Bu düzlükler kuzey-güney doğrultulu üç büyük nehir tarafından sulanmaktadır. Bu nehirler, Hebros (Meriç Nehri), Tonzos (Tunca Nehri) ve Ardeskos (Arda Nehri)'dir. Doğu-batı doğrultulu akan en önemli akarsuya Antik Dönem'de Agrianes (Ergene Irmağı) adı verilmektedir. Bu büyük akarsular dışında çok sayıda küçük ölçekli çay ve derelerde Thrakia Ovası'nı sulamakta ve verimli hale getirmektedir. Bu akarsuların bazıları ise, Arzos (Çorlu Suyu), Tearos (Kaynarca Deresi), Apsinthos (Derbent Deresi)'dir.

Çalışma kapsamında bölgenin coğrafyasını şekillendiren doğal oluşumların dışında ekonomisini ve dolayısıyla yerleşim şemasını etkileyen faktörler üzerinde de durulacaktır. Bu faktörler, madencilik, tarım ve erken dönem yerleşim geleneğinin sürekliliği gibi unsurlardır. Bunlar incelenerek yerleşim ve ulaşım şemalarının coğrafya ve ekonomi bağlamında nasıl şekillendiği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Thrakia, Yol Güzergâhları, Yerleşimler, Lokalizasyon, Tarihi Coğrafya

ABSTRACT

Thrace Region expands from today's Macedonia to Bosphorus Thrakios (Bosporus of Istanbul). The west border of the region which we will study on is Hebros (Meriç) river. In micro scale there is Pontos Eukseinos (Black Sea) on north, Propontis (Marmara Sea) and Aigaios Pelagos (Aegean Sea) on south of Eastern Thrace.

The mountains of the region consist of Mons Asticus (Istranca Mountains) on north, Hieron Oros (Ganos Mountains) on south and Koru Mountains on southwest. The region has vast plains generally. These plains are watered by three large rivers which lie north-south direction. Their names are Hebros (Meriç River), Tonzos (Tunca River) and Ardeskos (Arda River). The most important river flowing east-west direction was named as Agrianes (Ergene River) in Ancient Period. Apart from these large scale rivers there are many other small scale streamlets and creeks watering the Thrace Plains and making it fertile. Some of these streams are Arzos (Çorlu Brook), Tearos (Kaynarca Creek) and Apsinthos (Derbent Creek).

In this study apart from the natural formations which shape the geography of the region, we are also going to dwell on its economy and therefore on factors effecting settlement schema. These factors are

mining, agriculture and permanency of early period settling tradition. These elements are going to be examined and how the settling and transportation schemas shaped in the context of geography and economy is going to be dwelled upon.

Keywords: Eastern Thrace, Itineraries, Settlements, Localization, Historical Geography

INTRODUCTION

Considering borders of Thrace region, it comprises a large geographic area expanding from Macedonia to Bosphorus Thrakios. In this study effects of the geography named as Eastern Thrace or Turkish Thrace, located east of Hebros (Meriç) river, over itineraries in the region will be examined. The south border of the examination area consists of Propontis (Marmara Sea), Hellespontos (Dardanelles) and Aigaïos Pelagos (Aegean Sea) (Sevin, 2000).

Examining the relationship between itineraries and geography by dividing Thrace region into micro regions enables us to gather more accurate results in inductive methodology. Micro regions to be handled in this regard will be under sub-headings of cities on the shore of Bosphorus Thrakios, cities on the shore of Pontos Eukseinos and cities on the shore of Propontis from settlements on shore heading. The rest of the region apart from shores will be handled under the two sub-headings of mountainy geography at north where Mons Asticus (Istranca Mountains) is located and terrestrial geography where large rivers created valleys.

RELATIONSHIP BETWEEN SETTLEMENTS AND ITINERARIES

Settlements on the shore of Bosphorus Thrakios; this micro region will be examined towards north from Byzantium (Wiener, 2001; Foss, 1995). At the north coast of Haliç (golden horn) there is Sykai settlement. Sykai can be localized west of Galata bridge today (Foss, 1995). The next location along the coast toward northeast is Ostreodes (Foss, 1995). It can be localized Karaköy district today. Another location on the northeast is Argyropolis and it can be localized Tophane district today (Janin, 1964; Foss, 1995). Along with the same axis we can reach Aianteion settlement at today's Salıpazarı district (RE, Bosporos; Foss, 1995). East of Kabataş Campus of Mimar Sinan Fine Arts University there was Delphin settlement. Toward northeast and 500m inland from today's shoreline we reach Iasonion settlement (Foss, 1995). It locates in Akaretler district today north of Dolmabahçe Palace. Along with the shoreline to the northeast we can reach Archeion location (RE, Bosporos; Foss, 1995). It is inside borders of Ortaköy district today. Along with the axis to the north we reach Kalamos location and it is localized at Kuruçeşme district today (DionByz, 51; Foss, 1995). Next location along with the same axis is Bythias settlement and it is another settlement inside Kuruçeşme (RE, Bosporos; Foss, 1995). The following settlement along the route is Anaplous and it is located in the borders of Arnavutköy today (Foss, 1995). Going towards northwest from this point we can reach Chelai / Philemporos localization inside the borders of Bebek district today (Foss, 1995). The route goes to north along with the shoreline and reaches Phidalia Petra location. This location is on the ridges of Balta Limanı (RE, Bosporos; Foss, 1995). Another settlement at north is Kyparodes and it is located in the borders of Emirgan district today (RE, Bosporos; Foss, 1995). We can reach Lasthenes location 200m west of Bosporos which generated a small bay when we move on to northeast. Lasthenes is in Istinye district today (RE, Bosporos; Foss, 1995). North of Lasthenes, Neapolis location can be reached at the hilly part of Yeniköy district (Janin, 1964; RE, Bosporos; Foss, 1995). From the Yeniköy cape towards northwest Pitheci Portus port settlement is reached. This location is at Kalender district (DionByz, 66; RE, Bosporos; Foss, 1995). The geographic line going towards northwest reaches Pharmakia / Therapeia. This location is located at the ridges of Tarabya (RE, Bosporos; Foss, 1995). Along with the same line towards north, another location named Kalos Agros is reached in Büyükdere quarter of Sarıyer province (RE, Bosporos; Foss, 1995). Along with the shoreline going towards northeast we can reach Myrleion (RE, Bosporos; Foss, 1995). This location, which is located in Garipçe quarter, is the last one before reaching Pontos Eukseinos at the line of Bosphorus Thrakios.

At the Pontos Eukseinos shore and route, the first settlement of Black sea coastline settlements which are located at east of Eastern Thrace is Phinopolis. Phinopolis settlement is a quarter north of Eyup province of Istanbul (Strabon, 7.6.1; Pomponius Mela, 2.23; Pliny the Elder, 4.18.4; StepByz, 667.5;

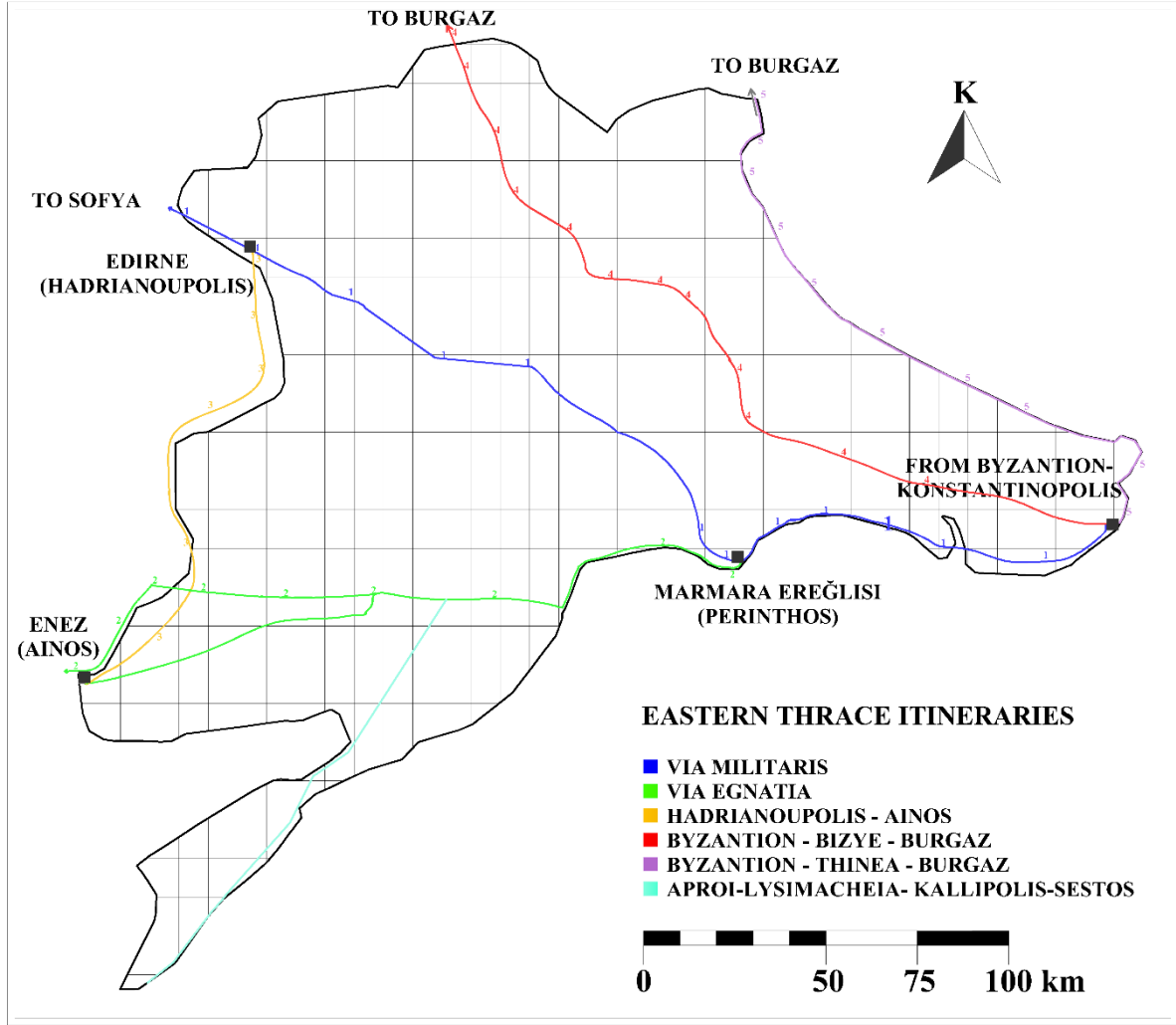
Ptolemaios, 3.11.3). Along this axis towards northwest Delkos location can be reached. Delkos is settlement located in Terkos quarter of Arnavutköy province of İstanbul (RE, Delkos; Foss, 1997). To the northwest, Scylla settlement can be reached. Scylla settlement is located at Yalıköy a northern quarter of Çatalca province (Foss, 1997). The following settlement along the route is Salmydessos location (Xenophon, 7.5.9; Herodotos, 4. 93; Strabon, 1.3.4; Pliny the Elder, 4.18.4; Ptolemaios, 3.11.3; Foss, 1997). It can be located at Kırıkköy province of Kırklareli today. Towards north from here the last of the settlements in Eastern Thrace, Thynias can be reached. Thynias is located in the middle of an inlet protected from northern winds and it is named İğneada a village of Demirköy province of Kırklareli today (Herodotos, 1.28 Xenophon, 7.2.19; Strabon, 7.3.2; Pliny the Elder, 4.18.1-4; Foss, 1997).

Settlements along with the Propontis coast constitutes an axis toward west starting from Strongylon / Kyklobion in east. Strongylon is located in Zeytinburnu province of İstanbul today (Foss, 1995). The following settlement is Rhesion which is located 200m inland from today's shoreline (Janin, 1964; Foss, 1995). This location is located east of Veli Efendi Hippodrome. The next settlement on west is Hebdomon (Janin, 1964; Foss, 1995). It is located to shore of Bakırköy province today. The following settlement on west is Rhegion which is located east shore of Küçükçekmece Lake which is a lagoon. Along with the same axis Athyras location can be reached at the shore of Büyükçekmece Lake which is another important lake in the region (Foss, 1995). The route reaches Selymbria which is located at Silivri province of İstanbul today (Amm. Marc., 22.8.7; Pliny the Elder, 4.18.5; Xenophon, 1.1.20; Herodotos, 6.33; Foss, 1997). After Selymbria to the west at Gümüşkaya, quarter of Silivri, Daunion Teichos location is reached (Ps. Scylax, 67 ;Foss, 1997). The next location along with the route is Perinthos which is an eastern cape towards Propontis. Perinthos is located at Marmara Ereğlisi province of Tekirdağ today (Herodotos, 4.90, Xenophon, 7.6.23; Strabon, 7.8.56; Pliny the Elder, 4.18.5; Pausanias 1.29.10; Amm. Marc., 22.2.3; Foss, 1997). West of Perinthos, Heraion Teichos settlement is found in the borders of Karaevli village of Tekirdağ (Herodotos, 4.90; Steph. Byz., 303.13; Foss, 1997).

The following settlement on the west along with the route is Rhaidestos which is located at the city center of Tekirdağ (Herodotos, 7.37;Xenophon, 7.2.35; Pliny the Elder, 4.18.3-6; Steph. Byz., 171.3). Main road axis which is named as Via Egnatia goes on to the west after this point on land. Yet the coastal road as an ancillary road follows southwest. Along with the Propontis shoreline Serreion Teichos which is located Gaziköy, Tekirdağ today, is reached (Xenophon, 7.5.6; Ps. Scylax, 67; Pliny the Elder, 4.18.5). The following location on the axis towards southwest is Tristasis which is localized Şarköy province of Tekirdağ today (Herodotos, 7.25; Ps. Scylax, 67; Pliny the Elder, 4.18.6; Steph. Byz., 642.18; Foss, 1997). The route after this point turns towards Gelibolu peninsula and reaches Paktye which is located south of Bolayır. At the Gelibolu peninsula 12 shore settlement are located (Herodotos, 6.36; Ps. Scylax, 67; Strabon, 7.8.51-53; Pliny the Elder, 4.18.6; Pausanias, 1.10.5; Borza, 1994). The route goes through these settlements and reaches Ainos city located at Enez province of Edirne. This settlement is an important one which is located on both routes from east-west axis and north-south axis because of Hebros (Meriç) river (Borza, 1994).

When we examine the north-south direction terrestrial axis north of Ainos, Dymae and Kypsela (İpsala) settlements at the flat and accessible land created by Hebros River. The following location at north is Platinoupolis inside of Greece borders near Dimetoka (Soustal, 1991). Moving on to the north Hadrianoupolis (Edirne) city is reached which is an important settlement today too (Steph. Byz., 99.7; Zosimus, 2.22).

From Hadrianoupolis towards southeast the axis which generates Via Militaris goes through Nike (Havsa), Burtudizon (Babaeski), Bergoule (Lüleburgaz), Drousipara (Büyükkarıştıran), Tzouroulon (Çorlu) locations in order and reaches Perinthos then goes on to Byzantium (Ptolemeus, 3.11.7).

Map 1. Borders of Eastern Thrace Region & Itineraries

CONCLUSION

In conclusion, examining settlements on two known important axis, we can see that settling tradition continues. Eastern Thrace region which was effected by colonization process in early periods, sticks to the settling tradition in the process. This situation generated advantage in cost of road construction. Since the flat areas along the shoreline was used, road construction process in Roman Period could proceed easily without the need of large scale excavation works. At inner parts examining the routes which consists a part of Via Egnatia and Via Militaris excluding Mons Asticus (Istranca Mountains), we can see that flat areas created by Arginos (Ergene) River were used for constructing an easy travelling system. Moreover, Ainos – Hadrianoupolis axis also used flat areas created by Hebros River effectively. In this context pragmatism level of the Roman engineering could be put forth over the study of routes of Eastern Thrace Region.

REFERENCES**Ancient References**

- Amm. Marc., Ammianus, Marcellinus (1939), III Books XXVII-XXXI, Excerpta Valescona, (Çev. J.C. Rolfe), Londra: Harvard University Press.
- Dion. Byz. R. Güngerich (ed.), Dionysii Byzantii Anaplos Bospori, 1927 (reprint, Berlin, 1958).
- Herodotos, Historia (Herodot Tarihi), çev. P. Kuturman, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1973.
- Pausanias, W.H.S. Jones, Litt.D., ve H.A. Ormerod (ed.), Pausanias, Description of Greece with an English Translation 4 Vol. Harvard University Press. London. 1918.
- Pliny the Elder, Naturalis Historiae, çev. H. R. Rackham W.H.S. Jones, D.E. Eichholz, Pliny Natural History, with an English Translation, (The Loeb Classical Library), London 1938-1971.
- Pomponius Mela, Geographie, çev. Louis Baudet, Paris, 1943.
- Ps. Scylax, "Periplous (çev. M. Arslan)", Mediterranean Journal of Humanities, II/1, 2012.
- Ptolemaios, The Geography. New York Public Library. Reprint: Dover, 1991.
- Step. Byz., Stephan von Byzanz, Ethnika, Ed.: A. Meineke. Berlin: Reimer, 1849 repr. Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1958.
- Strabon, Geographika, (Antik Anadolu Coğrafyası, Kitap XII , XIII, XIV) çev. A. Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1987.
- Xenophon, Anabasis (On binlerin Dönüşü), çev. Turhan Gökçöl, İstanbul, 1998.
- Zosimus, Historia nova; edit: Ludovicus Mendelssohn, Leipzig, 1887.

Modern References

- Borza, E. N. (1994), Map 51 Thracia, Barrington Atlas of the Greek and Roman World, (ed.), R. J. A. Talbert, Princeton.
- Foss, C. (1995), Map 53 Bosphorus, Barrington Atlas of the Greek and Roman World, (ed.), R. J. A. Talbert, Princeton.
- Foss, C. (1997), Map 52 Byzantium, Barrington Atlas of the Greek and Roman World, (ed.), R. J. A. Talbert, Princeton.
- Janin, R. (1964), Constantinople byzantine: développement urbain et répertoire topographique, Paris.
- Sevin, V. (2000), Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Soustal, P. (1991), Tabula Imperii Byzantini 6, Thraké, Rhodopë und Haiminontos, (Wien 1991), and idem, T.I.B. 6. Thrakien, Vienna.
- Wiener, W. M. (2001), "İstanbul'un Tarihsel Topografyası" İstanbul.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

ATTALEIA HADRIANUS ZAFER TAK'I
ATTALEIA HADRIANUS TRIUMPHAL ARCH

F. Fatih GÜLŞEN

Dr. Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

ÖZET

“Karışık Halkların Ülkesi” anlamına gelen Pamphylia Bölgesi Anadolunun güneyinde, Antalya’nın batısındaki Arapsuyu Mevkii ile kuzeyde Toros Dağları’nın güney etekleri, doğuda Melas(Manavgat Çayı) ve güneyde Akdeniz ile çevrili antik bölgedir. Batısında Lykia, doğusunda Kilikia, kuzeyinde Pisidia, kuzeydoğusunda ise Likaonya Bölgeleri bulunmaktadır.

Pamphylia Bölgesi’nin en önemli kentlerinden Attaleia, Bergama Kralı II. Attalos tarafından MÖ 159 yılında kurulmuştur. Kral kente kendi adını vermiştir. Hellenistik Dönemde Doğu Akdeniz için önemli bir liman ve ticaret merkezi haline gelen kent MS.2 yy. da altın çağını yaşamış ve Pamphylia’nın ana limanı durumuna gelmiştir.

Hadrianus Zafer Takı, hem Attaleia Kenti’nde hem de Pamphylia Bölgesin’de ki Roma İmparatorluk Dönemi Takılarının en sağlam ve ihtişamlı örneklerinden biridir. Roma Zafer Tak’ları Roma güç ve ihtişamının yansıtıldığı, İmparatorun ve devlet gücünün simgelendiği, şehirlerin en önemli ana caddeleri üzerinde önemli bir olayın anısına(İmparatorun kente gelişi veya kazanılan önemli bir zaferin anısına inşa edilen) bağımsız tek başına ayakta duran, işlevselliğinin yanı sıra propaganda aracı olarak ta kullanılan iki ya da dört cepheli onurlandırma amaçlı anıtsal yapılardır.

Pamphylia Bölgesinde Attaleia Hadrianus Takı; Halk arasında Üç Kapılar olarak bilinen Hadrianus Takı Pamphylia Bölgesinde bulunan Perge Demetrios-Apollonios Takı, Perge Hadrianus Takı ve Side Takı ile birlikte bölgedeki en önemli takılardan biridir. Kentin doğu surları arasında yer alan Hadrianus Takı sur sistemine ait iki kule yapısı arasından kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda geçiş vermektedir. Giriş kapısının her iki yanında görülen kulelerden güneydeki Roma Dönemine, kuzeydeki ise Selçuklu Dönemine aittir. Simetrik planlı tak, alçak podyumlu dört ayak üzerinde birbirlerine eşit genişlik ve eşit yükseklikte planlanmış kasetli üç tonoz taşımaktadır. Her iki cephede postamentler üzerinde taşınan attika-Ion tipi kaideler üzerinde yükselen dörder sütun vardır. Tak’ın, İmparator Hadrianus’un MS 121-123 yılları arasında kente gelişi onuruna yapılmış olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Attaleia Hadrianus Zafer Takı, Pamphylia, Roma İmparatorluk Dönemi.

ABSTRACT

Pamphylia Region, which means “the Land of Mixed Peoples in the south of Anatolia is the ancient region surrounded by Arapsuyu Mevkii in the west of Antalya and the southern skirts of the Taurus Mountains in the north, Melas (Manavgat River) in the east and the Mediterranean Sea in the south. To the west are Lycia, to the east are Cilicia, to the north are Pisidia, and to the northeast are Licaonia.

Attaleia, one of the most important cities of Pamphylia Region, It was founded by King of Pergamum II. Attalos in 159 BC. The king gave the city its name. The city became an important port and trade center for the Eastern Mediterranean during the Hellenistic Period also became the main port of Pamphylia.

The Hadrian's Triumphal Arch is one of the most powerful and magnificent examples of the Roman Imperial Periods in both Attaleia City and Pamphylia Region. Roman Triumphal Arch In addition to the independent stand-alone functionality, built in memory of an important event (built to commemorate the Emperor's arrival or an important victory), as well as propaganda, reflecting Roman power and grandeur, symbolizing the Emperor and state power, on the most important main streets of cities. They are monumental buildings with two or four facades for honoring.

Attaleia Hadrianus Triumphal Arch in Pamphylia Region; Arch of Hadrianus, known as the Three Gates, is one of the most important Arch in the region together with Perge Demetrios-Apollonios Arch, Perge Hadrian's Arch and Side Arch in Pamphylia Region. Attaleia Hadrianus Arch, located between the eastern walls of the city, passes between two tower structures belonging to the city wall system in the northeast-southwest direction. The towers seen on both sides of the entrance gate belong to the Roman Period in the south and the Seljuk Period in the north. The symmetrically shaped Arch carries three vaults with equal width and equal height cassettes on four legs with low podium. There are four columns rising on the attic-Ion type pedestals carried on the postaments on both sides. The Triumphal Arch was thought to have been made in honor of Emperor Hadrian's arrival in the city between 121-123 AD.

Keywords: Attaleia Hadrianus Triumphal Arch, Pamphylia, Roman Empire Period.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

PATARA METTIUS MODESTUS ZAFER TAK'I
TRIUMPHAL ARCH OF METTIUS MODESTUS IN PATARA

F. Fatih GÜLŞEN

Dr. Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

ÖZET

Lykia(Likya) Bölgesi batıda Dalaman Çayı ile doğuda Antalya Arapsuyu Mevkii arasında ve kuzeyde Toros Dağları ile güneyde Akdeniz arasında kalan Anadolu'nun güneybatısındaki bugünkü Teke Yarımadası olarak bilinen bölgenin Antik çağlardaki adıdır.

Lykia Bölgesi'nin hem en eski kentlerinden biri hem de Roma Dönemi Başkent'i olan Patara Antik Kenti Kalkan-Fethiye arasında, Ova Köy ve Gelemiş Köyleri arasında, Xanthos Vadisi'nin güneybatı ucunda bulunur.

Roma İmparatorluk Dönemi'nin önemli yapı karakteristiklerinden biri olan Zafer Takları dört köşeli, kemerli, genelde sütunlu, plasterli, heykeller ve kabartmalarla bezenen, çoğunlukla kentin ana yolları üzerine inşa edilen, altından yayaların ve araçların geçtiği, üzerleri düz ya da alınlıklı bir üst örtü ile kapatılan, yapıma nedenleri üzerlerindeki yazılarla belirtilmiş olan anıtsal yapılardır. Zafer taklarındaki asıl amaç kazanılmış bir zaferi ve dolayısıyla da bir kişiyi onurlandırmaksa da takların simgeselliği yanında mekânsal işlevlerinin olması da önemli bir özelliktir. Zafer Takları zaman içerisinde İmparatorluğun propaganda malzemesi haline dönüşmüşlerdir.

Patara antik kenti'nin simgesi olan ve büyük bölümü ayakta duran 19 m. uzunlukta ve 10 m. yükseklikteki Mettius Modestus Takı kentin kuzeyinde ve Tepeciğin güney doğusundadır. Doğu-batı yönünde uzanan ve kuzey güney geçişli olan tak, 4 ayak üzerinde yükselen 3 kemerli geçişli bir plana sahiptir. Yerli kireç taşından ve düzgün dörtgen bloklardan inşa edilen tak kentin en önemli ve ayakta kalmış yapılarından biridir. Kenarlardaki kemerlerin açıklıkları 2.50 m. iken orta kemer açıklığı 3.60 m. genişliktedir. Her iki cephede kemerlerin arasında ikişer ve yan kemerlerin dışa bakan taraflarında da birer adet olmak üzere altışar konsol vardır. Kuzey ve güney cephelerde orta kemerin üst iki yanında dikdörtgen planlı nişler vardır. Ortadaki büyük kemer ile tavan korniş arasında kare bir açıklık bulunur. Bu açıklığın tavanında bulunan kabartmada figürler işlenmiştir. Yapı oldukça sade ve yalın planlanmış olup kemerlerde fascia görülmez. Yapının friz kısmı Dor düzeninde yapılmıştır ve triglyph-metop dizisiyle bezenmiştir.

Kente giriş sağlayan Patara Takı'nın üzerinde bulunan su kanalı aynı zamanda bu yapının su dağıtım şebekesi olarak kullanıldığını göstermektedir. Takın asıl işlevi olan anıtsal kent girişi ve onurlandırma özelliklerinin yanı sıra batı kısa yüzde bulunan su dağıtım sistemi takın farklı ve çok önemli bir özellik daha taşıdığını göstermektedir. Konsollar üzerindeki yazıttan takın Roma İmparatoru Traian döneminde Lykia ve Pamphylia Eyalet Valisi C. Trebonius Proculus Mettius Modestus ve onun aile bireylerini onurlandırmak amacı ile MS. 99-102 yılları arasında yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Patara Mettius Modestus Zafer Takı, Lykia, Roma İmparatorluk Çağı.

ABSTRACT

Lycia (Likya) is the name of the region known today as Teke Peninsula in southwest Anatolia, between Dalaman Stream in the west and Antalya Arapsuyu in the east and between Taurus Mountains in the north and Mediterranean Sea in the south.

Patara Antique City, which is one of the oldest cities of the Lycian Region and the Roman Capital, is located between Kalkan-Fethiye, between Ova Village and Gelemiş Villages, at the southwest end of Xanthos Valley.

One of the important building characteristics of the Roman Imperial Period, the Triumphal Arches are four-cornered, arched, generally columnar, plastered, adorned with statues and reliefs, mostly built on the main roads of the city, under which pedestrians and vehicles pass under them, with a flat or pediment top cover. Monumental buildings that are closed and the reasons for their construction are indicated by the inscriptions on them. Although the main purpose of triumphal arches is to honor an acquired triumph and therefore to a person, it is also important to have spatial functions besides the symbolism of the arches. In the course of time, the Triumphal Arches became the propaganda material of the Empire.

The symbol of the ancient city of Patara and most of the standing 19 m. length and 10 m. The height of Mettius Modestus Triumphal Arch is to the north of the city and to the southeast of the hilltop. The Arch extending in the east-west direction and having a north-south transition has a three-arched plan rising on 4 feet. Built from local limestone and smooth rectangular blocks, the arch is one of the most important and surviving structures in the city. The openings of the arches on the sides are 2.50 m. while the middle arch span 3.60 m. Wide. There are two consoles between the arches on both sides and six consoles, one on the outward facing sides of the side arches. There are rectangular niches on both sides of the middle arch on the northern and southern fronts. There is a square opening between the large arch in the middle and the ceiling cornice. The relief on the ceiling of this opening is decorated with figures. The structure is quite plain and simple and no fascia is seen on the arches. The frieze part of the structure is made in Doric order and is decorated with triglyph-metope sequence.

The water channel on the Patara Triumphal Arch which provides entrance to the city also shows that this structure was used as a water distribution network. In addition to the monumental city entrance and honoring features, which are the main functions of the Arch, the water distribution system located on the short side of the west shows that the Triumphal Arch carries a different and very important feature. The inscription on the consoles suggests that it was built during the Roman Emperor Traian's period between 99-102 AD. to honor Lycia and Pamphylia State Governor C. Trebonius Proculus Mettius Modestus and his family members

Keywords: Triumphal Arch Of Mettius Modestus In Patara, Lykia, Roman Imperial Age.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

KIRSAL SUÇ İLE İKLİM ARASINDAKİ İLİŞKİLER: ORTA İLÇESİ ÖRNEĞİ

Barış TAŞ

Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Çankırı, TÜRKİYE

Arslan ULUÇ

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Çankırı, TÜRKİYE

ÖZET

Doğal ortam şartlarının suç üzerindeki etkileri, kuşkusuz önemlidir ve bu konu pek çok bilimsel araştırma ile ortaya konulmuştur. Coğrafi özellikler açısından son derece farklı özelliklere sahip bir ülke olan Türkiye, farklı insan karakterlerini de bünyesinde barındırmaktadır. Bu yönüyle Türkiye’de gerçekleşen suçlar, hem doğal ortamın hem de sosyo-ekonomik özelliklerin etkisi altındadır. İklim hiç şüphesiz fiziki coğrafya içerisinde suç üzerinde en çok etkiye sahip faktördür. Sıcaklık, rüzgâr, nem faktörleri insanların psikolojisini etkilemekte ve suça yönelmesinde etkili olabilmektedir. Bu yönüyle suç ile coğrafya bilimi arasında çok sıkı ilişkiler bulunmaktadır. Ele alınan bu çalışma, belirtilen kapsam çerçevesinde; suç ile iklim özellikleri arasındaki ilişkileri kırsal mekan özellikleri taşıyan Çankırı iline bağlı bir ilçe idari alanı olan Orta’daki suçların, iklim ile ilişkilerini ortaya koymaya çalışacaktır. Bu amaçla çalışmada, Çankırı İl Jandarma Komutanlığı ve Orta İlçe Jandarma Komutanlığından yasal yollarla elde edilen veriler kullanılmıştır. Elde edilen veriler, suç sistematığı doğrultusunda değerlendirilmiş, CBS ortamında haritalanmıştır. Mekansal olarak Orta ilçesinde suçların, sıcaklıkların arttığı ve ketten kıra göçlerin yoğunlaştığı yaz aylarında arttığı tespit edilmiştir. Türkiye genelinde sıcaklıkların arttığı ve yağışların azaldığı yaz aylarında, kırsal alanlara doğru mevsimlik göçün arttığı açıkça bilinen bir gerçek durumundadır. Bu durum, yaz mevsiminde kırsal mekanlarda farklı türdeki suçların Türkiye için artış gösterdiğinin kanıtı durumundadır. Yaz döneminde kırsal mekanda, hırsızlık ve gasp gibi kişiye yönelik suçlar yanında trafik kazaları artış göstermektedir. Farklı türdeki suçların önlenmesine yönelik çeşitli önlemlerin alınması zorunluluğu, küçük bir il ve küçük bir ilçe özelinde ele alınan bu çalışma ile genelleştirilmeye çalışılmıştır. Orta gibi küçük bir ilçede, sıcaklıkların yükseldiği dönemde suçların artması, daha büyük ilçelerde de suçların artacağı kanaatini ortaya koymaktadır. Zira kültürel açıdan Türkiye’de, yaz dönemlerinde, kırlara veya köylere doğru bir dönemlik göç hareketi yaşanmaktadır. Bu yönüyle çalışma, belirlenen kırsal mekanda yaşanan suç olaylarının mevsimsel değişimini ortaya koyduğu, farklı mekanlarda da iklime bağlı değişimlerin ortaya çıkabileceği hipotezi ile hazırlanmıştır. Mevsimsel göç hareketinin farklı bölgelerde farklı dönemlerde yaşanması, iklim ile kırsal suçların korelasyonunun bölgelere göre farklılaştığı sonucunu doğurmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suç, İklim, Kırsal suç, Çankırı, Orta, Suç Coğrafyası.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

AZERBAIJAN CUMHURİYETİ İNSANI GELİŞME ENDEKSİ'NİN KAFKASLAR VE İKT
ÜLKELERİYLE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ
IS OF HUMAN DEVELOPMENT INDEX OF AZERBAIJAN REPUBLIC WITH CAUCASUS
AND OIC COUNTRIES

Farhad MİKAYİLOV

Doçent, Dr. Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Ekonomik Reformlar Bilimsel Araştırma Enstitüsü;
Kıdemli Araştırma Görevlisi, UNEC Ekonomik Araştırma Enstitüsü Kıdemli Araştırma Görevlisi

Arzu SÜLEYMANOV

Dr. Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Ekonomik Reformlar Bilimsel Araştırma Enstitüsü
İktisadi Modelleme ve Analiz Dairesi Başkanı

Rauf MUSAYEV

Araştırma görevlisi, Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Ekonomik Reformlar Bilimsel Araştırma Enstitüsü
İktisadi Modelleme ve Analiz Bölümü

ÖZET

Makale, BM Genel Kurulunun Eylül 2015'teki tarihi zirvesinde kabul edilen 2015-2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nin Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini (SII) ayrıntılı bir şekilde analiz etti. Aynı zamanda, son yıllarda ülkemizdeki insani gelişme eğilimleri bu yeni ve evrensel hedefler bağlamında incelenmiştir. İnsani gelişmeyi etkileyen alt grupların ilgili analizleri yapılmış ve ülkeye özgü, küresel, ECO ve Kafkas ortalamaları ile karşılaştırılmıştır. İnsan yaşam beklentisi, eğitim ve gayri safi yurtiçi hasıla alım gücü paritesi endeksleri üzerindeki etkisi değerlendirilmiş ve beklenen yaşam beklentisi ve eğitim endeksini etkileyen bazı faktörler ölçülmüştür. Çalışmalar, her bir İGE endeksinin kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla başına arttığını göstermektedir. Aynı zamanda, beklenen yaşam beklentisi endeksi ve eğitim endeksi, karşılaştırma ülkelerindekinden daha yüksekti. Son yıllarda, Azerbaycan'da insani gelişmenin temeli olan eğitim sisteminde eğitim kalitesini artırmak için önemli çabalar sarf edilmiştir. Bu, yasal çerçeveyi iyileştirmek ve eğitimi iyileştirmek için yeni devlet programlarının kabul edilmesinde ve uygulanmasında yansıtılmaktadır. Eğitim sisteminin pilot sistemi okul öncesi eğitimle başlarken, en önemli eğitim tabanının genel eğitim kurumlarında eğitim olduğunu hatırlamak önemlidir. Bir sonraki seviyenin temeli olan bu ülkede eğitim yönetiminin odak noktası olan eğitimidir.

HDI'yi etkileyen faktörleri değerlendirmek de önemlidir. Bu faktörlerden biri beklenen yaşam beklentisi endeksidir. Nüfusun sağlığını korumaya yönelik tedbirler neticesinde yaşam beklentisini artırmak mümkündür. Nüfusun sağlığı, sağlık sisteminin normal işleyişi ile bağlantılıdır. Halk sağlığının en etkili şekilde korunması için Azerbaycan'da sağlık sigortası sistemine geçiş sona eriyor. Sağlık sigortası sisteminin uygulandığı ülkelerin yanı sıra Azerbaycan'da seçilen pilot bölgelerin deneyimleri, bir kez daha Azerbaycan'da yaşam beklentisi endeksinin özgül ağırlığının önümüzdeki yıllarda artacağını kanıtlamaktadır.

İnsani gelişme için önem seviyesini belirleyen göstergelerden biri, satın alma gücü paritesine dayanan kişi başına gayri safi yurtiçi hasıladır.

GSYİH endeksi, insan potansiyelinin gelişiminde kişi başına düşen GSYİH'nin (AQP) seviyesini belirlemek için kullanılır. Ülkedeki son yıllarda yaşanan ekonomik reformlar sonucunda GSYİH'de önemli bir artış yaşanmıştır.

Makalede, tüm bu faktörlerin mevcut göstergeleri ECO ülkeleri ve Transkafkasya ülkeleri ile karşılaştırmalı olarak analiz edildi. Bu analizlere dayanarak ilgili genellemeler yapılmıştır. Bu alanın gelişimi için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: İnsan Potansiyeli, İnsan Sermayesi, Eğitim, Yaşam Beklentisi.

ABSTRACT

The article analyzed in detail the Sustainable Development Goals (SDG) of the 2015-2030 Sustainable Development Agenda, adopted at the historic summit of the UN General Assembly in September 2015. At the same time, human development trends in our country have been examined in the context of these new and universal goals in recent years. The relevant analyzes of the sub-groups affecting human development were made and compared with the country-specific, global, ECO and Caucasian averages. The impact on human life expectancy, education and gross domestic product purchasing power parity indices was evaluated and some factors affecting expected life expectancy and education index were measured. Studies show that each HDI index increases per capita gross domestic product. At the same time, the expected life expectancy index and the education index were higher than in comparator countries. In recent years, significant efforts have been made to improve the quality of education in the education system which is the basis of human development in Azerbaijan. This is reflected in the adoption and implementation of new state programs to improve the legal framework and improve education. When the pilot system of the education system starts with pre-school education, it is important to remember that the most important education base is education in general education institutions. In this country, which is the foundation of the next level, education is the focus of education management. It is also important to evaluate the factors affecting HDI. One of these factors is the expected life expectancy index. It is possible to increase the life expectancy as a result of measures to protect the health of the population. The health of the population is linked to the normal functioning of the health system. In order to protect public health in the most effective way, the transition to health insurance system is ending in Azerbaijan. The experiences of the selected pilot regions in Azerbaijan as well as the countries where the health insurance system is applied once again prove that the specific gravity of the life expectancy index in Azerbaijan will increase in the coming years. One of the indicators that determines the level of importance for human development is the gross domestic product per capita based on purchasing power parity. The GDP index is used to determine the level of GDP per capita (AQPI) in the development of human potential. As a result of the economic reforms experienced in the country in recent years, there has been a significant increase in GDP. In this article, the present indicators of all these factors were analyzed comparatively with ECO countries and Transcaucasian countries. Based on these analyzes, related generalizations were made. Suggestions have been made for the development of this area.

Keywords. Human Potential, Human Capital, Education, Life Expectancy.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**AĞIR SANAYİ VE MAKİNE İMALATI SEKTÖRÜ ÜZRE AZERBAIJANIN TÜRKİYEYE
REKABETLİ İHRACATINI SAĞLAYA BİLECEK ÜRÜN İSTİKAMETLERİNİN
BELİRLENMESİ**

DETERMINATION OF PRODUCT DIRECTIONS OF COMPETITIVE PRODUCTS OF
AZERBAIJAN FOR TURKEY EXPORT ON HEAVY INDUSTRIAL AND MECHANICAL
ENGINEERING SECTOR

Farhad MİKAYİLOV

Doçent, Dr. Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Ekonomik Reformlar Bilimsel Araştırma Enstitüsü;
Kıdemli Araştırma Görevlisi, UNEC Ekonomik Araştırma Enstitüsü Kıdemli Araştırma Görevlisi

Arzu SÜLEYMANOV

Dr. Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Ekonomik Reformlar Bilimsel Araştırma Enstitüsü
İktisadi Modelleme ve Analiz Dairesi Başkanı

Rauf MUSAYEV

Araştırma görevlisi, Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Ekonomik Reformlar Bilimsel Araştırma Enstitüsü
İktisadi Modelleme ve Analiz Bölümü

ÖZET

Bilindiği gibi, ekonomik reformların temel stratejik hedefleri, dünya süreçleri tarafından yaratılan yeni zorluklara uyum sağlamak ve mevcut küresel ekonomik krizin ülkemiz üzerindeki etkisini en aza indirmek için mevcut, orta ve uzun vadeli sosyoekonomik kalkınmanın birbirine bağlılığı gibi çeşitli sistemik önlemlerin uygulanması için karşılıklı uzlaşma yaratılarak niteliksel olarak yeni bir ekonomik kalkınma modeli oluşturmak temel önceliklerden biridir.

Bu makalede yukarıda belirtilen maddeye dayanarak, 6 Aralık 2016 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Kararı ile onaylanan Ağır Endüstri ve Makine Mühendisliğinin Geliştirilmesine Yönelik Stratejik Yol Haritasının 2.1.1. Bölgesel pazarlara ihracat için mal listesinin hazırlanması ve analizi paragrafı çerçevesinde analiz ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Bu amaçla, bölgesel pazarlar Türkiye, Rusya Federasyonu, Gürcistan, İran, Moldova, Belarus, Ukrayna, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Ermenistan olarak incelenmiştir. Piyasaları söz konusu ülkeler bazında analiz etmek amacıyla, 14 ülkeden (Azerbaycan dahil) karşılıklı ithalat ihracatı verileri toplanmıştır. Not edelim ki, verilerin toplanmasında Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi (DSK) ve uluslararası esaslı kaynaklardan (www.trademap.org) kullanılmıştır. Veri tabanı, 2014-2018 yılı için 6 basamaklı HS kodları sınıflamasına dayanmaktadır.

Altı basamaklı HS kodları sınıflandırmasında tüm ürün gruplarında ülke içi ithalat-ihracat verileri toplandı. Çalışma amacıyla toplanan ürünlerden ağır sanayi ve makine mühendisliği için ürün grupları seçilmiştir.

Öncelikle, Azerbaycan'da rekabet edebilecek ürünlerin bir listesi tanımlanmış ve daha sonra bölgesel pazarlar dikkate alınarak Türkiye pazarı için gerekli ürünler belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda, Azerbaycan'da ağır sanayi ve makine imalat sanayiinde rekabetçi bir şekilde üretilebilecek ürünlerin bir listesi ve Türkiye pazarı için sonuçlar alınmıştır.

Anahtar kelimeler: İhracat, Lokalizasyonu Katsayıları, Rekabet, Ağır Sanayi Ve Makine İmalatı.

ABSTRACT

As you know, the implementation of a number of systemic measures in accordance with the main strategic goals of economic reforms, the organic relationship between the current, medium and long-term periods of socio-economic development to adapt to new challenges posed by world processes and minimize the impact of the current global economic crisis on our country, the formation of a qualitatively new model of economic development by creating cooperation is one of the main priorities.

Based on the above mentioned in the article, the Strategic Roadmap for the Development of Heavy Industry and Mechanical Engineering, approved by Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated December 6, 2016 2.1.1. Analysis and evaluation were carried out as part of the list and analysis of the export of goods to regional markets.

For this purpose, such countries of the region as Turkey, the Russian Federation, Georgia, Iran, Moldova, Belarus, Ukraine, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan and Armenia were studied as regional markets. In order to analyze markets on the basis of these countries were collected data on mutual import-export from 14 countries (including Azerbaijan). Please note that the State Statistics Committee (SSC) of the Republic of Azerbaijan and international sources (www.trademap.org) were used in data collection. The database is based on a 6-digit classification of HS codes for 2014–2018.

Cross-country import-export data was collected for all product groups in a 6-digit classification of HS codes. From products collected for research purposes, product groups were selected for heavy industry and mechanical engineering.

First of all, was determined a list of products that could be competitive in Azerbaijan, and then were determined the products needed for the Turkish market, taking into account regional markets.

As a result of the study, was obtained a list of products that can be competitively produced in Azerbaijan for heavy industry and mechanical engineering sector, and needed for the Turkish market.

Key words: Export, Localization Coefficients, Competitiveness, Heavy Industry And Mechanical Engineering.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

**İNSAN KAYNAKLARI BİLGİ SİSTEMLERİNİN KULLANIMINA YÖNELİK MEVCUT
DURUM ANALİZİ**
CURRENT SITUATION ANALYSIS OF HUMAN RESOURCES INFORMATION SYSTEMS

Halime GÖKTAŞ KULUALP

Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, Safranbolu Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü

Ömer SARI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, SBE Turizm İşletmeciliği ABD

ÖZET

Günümüz insan kaynakları planlama sisteminin, işletmelerin gelecekteki çalışan ihtiyacını ön görmek ve buna ilişkin yöntemleri belirlemek üzerine yoğunlaştığı düşünülmektedir. Bilgisayar ve teknoloji kullanımının artışıyla birlikte tüm bu uygulamaları bilgisayar ortamında otomatik olarak yapacak dijital tabanlı sistemler kurulmuştur. Bu sistemlerin bütünü insan kaynakları bilgi sistemleri (İKBS) uygulamaları olarak isimlendirilmektedir. Çalışanlardan elde ettiği verileri hızlı ve otomatik rapor haline getirerek karar alıcı organların işlerini kolaylaştıran bu sistem, işletmelerin stratejik bir aracı haline dönüşmüştür. Bununla birlikte İKBS uygulamaları çalışanlara, eğitim terfi gibi vb. niteliksel açıdan fayda sunan hizmetler sağlamaktadır. Bu bağlamda, işletmelerin çalışanların İKBS uygulamalarına olan tutumlarından elde ettikleri kazanımlarla değerlendirilmesi mümkün olacaktır. Bu araştırma kapsamında, Karabük ilinde çalışanların İKBS uygulamalarına ilişkin tutumları değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Kaynakları, İnsan Kaynakları Bilgi Sistemi, Durum Analizi.

ABSTRACT

Today's human resources planning system is thought to focus on identifying the future needs of the enterprises and determining the related methods. With the increase of computer and technology, all these applications have been installed in digital environment. The whole of these systems is called HRIS applications. This system, which facilitates the work of decision-making bodies by converting the data obtained from the employees quickly and automatically, has become a strategic tool of the enterprises. However, HRMS practices such as employees, training promotion etc. providing qualitative benefits. In this context, it will be possible for employees to evaluate their attitudes towards the implementation of HRIS. Within the scope of this study, the attitudes of the employees of Karabük province towards HRIS applications are evaluated.

Key Words: Human Resources, Human Resources Information Systems, Situation Analysis.

1. GİRİŞ

İşletmelerin işgücü verimliliğini yönetmek ve işletme çıkarlarını korumak adına uzun bir dönem sürdürülen personel yönetimi, 1980'li yıllardan sonra insan kaynakları yönetimi olarak değişime uğramıştır. Bu değişimin altında yatan sebebin, personelin iç müşteri olduğu yaklaşımının kabul görmeye başlamasıyla birlikte işgücü verimliliğine ek olarak personel ve iş tatmini kavramlarının ön plana çıkmasıyla oluştuğu savunulmaktadır. Dolayısıyla insan kaynakları yönetimi, personel yönetiminin bir uzantısı olarak kabul görmektedir. İnsan kaynakları yönetimi (İKY) konusunun, insan faktörünün çoğu işletmeler tarafından kabul görmesinden dolayı çağdaş işletmecilik anlayışının odak noktasına geldiği düşünülmektedir (Sabuncuoğlu, 2013:7-8).

İnsan kaynakları, yönetimin bileşenlerinden maksimum faydayı sağlamak için çeşitli endüstrilerde görevlendirme ve çizelgeleme gibi vb. modeller hazırlanmıştır (Zoltners ve Sinha, 1980; Gendron, 2005). Bu modeller, insan kaynakları planlama sürecinin doğru yönetildiğinde işgücü verimliliğinin satışların artmasına katkı sağladığı sonucunu ortaya koymuştur (Berk vd., 2019). Son dönemlerde satış tahminlerini ortaya koymada veri odaklı yaklaşımı benimseyen (MİY) müşteri ilişkileri yönetimi (Ledingham vd., 2006), müşterilerin geçmiş işlem verilerini istatistik programlarını kullanarak saptamaya çalıştığı görülmektedir (Lawrence vd., 2007). Bu doğrultuda hem müşteri hem de satış personelinin verilerinden yararlanılarak kullanılan veri sisteminin, hedeflenen satışta ortaya koymak adına fayda sağladığı düşünülmektedir (Yan vd., 2015). Yapılan analizlerden elde edilen değerlendirmelerin, hedeflenen satışlarla örtüştüğü görülmüştür (Skiera ve Albers, 2008).

İnsan kaynaklarına ilişkin verilerin toplanması, depolanması, kaydedilmesi ve analiz edilerek yönetilmesi için veri tabanı gibi vb. bilgisayarlı donanım bileşenleri, insan kaynakları bilgi sistemleri (İKBS) olarak ifade edilmektedir (Nagendra ve Deshpande, 2014). Bu sistemlerin, insan gücünün planlanması, yönetimi, eğitimi, gelişimi, zamana katılımı, refahı, işe alım ve değerlendirme gibi birçok işlevi yerine getirmek için kullanıldığı görülmektedir. Tüm bu işlevler sayesinde yöneticilerin, güvenilir ve kaliteli kararlar alarak hedeflerini yerine getirmelerine fayda sağlayacağı düşünülmektedir (Phudphad vd., 2017:288).

Günümüzde dinamik iş çevresi ve bilgi çağının işletmelerin gelişim sürecini değiştirdiği düşünülmektedir. İşgörenlerin hangi eğitimi alması gerektiğini bilmenin ve buna göre çalışanları yönlendirmenin personel kalifiyesini arttırdığı düşünülmektedir. Ayrıca işletmelerde sıklıkla yer alan terfi planlamasında, elde veriler sayesinde terfi edilecek iş pozisyonunun çalışanların verileri ile kolayca kıyaslanarak objektif kararların alınmasını kolaylaştırdığı düşünülmektedir (Akman, 2010). Dolayısıyla, çalışanların İKBS uygulamalarına olan tutumları elde ettikleri kazanımlarla değerlendirmesi mümkün olacaktır.

İşletmelerin etkinliği ve etkililiğindeki yükseliş ile İKBS'nin artan kullanımı arasında bir ilişki olduğu düşünülmektedir (Nagendra ve Deshpande, 2014:66). Bu bağlamda, araştırma kapsamında, ilgili literatür incelendikten sonra kamu ve özel sektörde çalışan katılımcıların İKBS etkililiğine nasıl bir yaklaşım sergiledikleri incelenmiş ve İKBS'nin mevcut ve planlanan uygulamaları nasıl değerlendirdikleri araştırılmıştır.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

İnsan kaynakları, mikro açıdan incelendiğinde işletmenin her yönüyle işgücü planlamasına ilişkin gelecekteki nicelik ve niteliksel açıdan işgören ihtiyacının önceden tahmin edilmesiyle birlikte bu kaynağın nasıl, nereden ve ne zaman karşılanacağını belirlenmesini ifade etmektedir. İnsan kaynakları planlaması, iki boyut altında incelendiğinde birinci boyutta gelecekteki insan kaynağının öngörülmesi, ikinci boyutta ise insan kaynağının tahminin de yer alacak yöntemle ilgili saptamalar yapılması yer almaktadır (Sabuncuoğlu, 2013:32-33).

Bu doğrultuda, insan kaynakları yönetim süreci, işletmelerin işe ilişkin talepleri ve personelin bu taleplerini karşılamak üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu süreç çalışanların mesleklerini temsil eden taleplerini ve sektördeki işletmeleri temsil eden arzlarını kapsamaktadır (Woods, 1997:75). Dolayısıyla İKY'nin başarılı olabilmesi için sürecin önceden bilinçli ve düzenli yürütülmesi kilit rol oynayacaktır (Sabuncuoğlu, 2013:32).

İşletmelerin geleceğe yönelik personel kaynağını belirlemek üzere öngöründe bulunmaları çalışanlara ilişkin verilerin çeşitli yöntemlerle kullanılmasını kapsamaktadır. Bu verilerin çalışan bilgi sisteminden gelmesi, güvenilir ve kullanıma hazır biçimde işlenmiş olması gerekmektedir (Leap ve Crino, 1989:161).

İş ve çalışanlara ilişkin verilerin toplanması, depolanması, düzenlenmesi ve analiz edilerek rapor haline getirilmesi insan kaynakları bilgi sistemi (İKBS) ile ifade edilmektedir (Woods, 1997:93). İKBS,

işletmelerin gelişmesinde itici güç olarak nitelendirilen çalışanların, insan kaynakları tarafından nasıl yönetileceği sorusuna cevap olarak düşünülmektedir (Lendzion, 2015:680).

Başlangıç aşamasında personel hizmetleri, ücret ve diğer fayda sistemlerini kapsayan İKBS günümüz işletme yönetiminde aşağıdaki konuları kapsamaktadır (Bingöl, 2006:559):

- Çalışanların tedarik ve seçilmesi,
- İstihdam edilmeleri,
- Görevlerinin belirlenmesi,
- Performanslarının değerlendirilmesi,
- Ücret ve diğer ödemelerin analizi,
- Yetiştirme ve geliştirme,
- Sağlık ve iş güvenliği sorunlarının çözümü gibi konularda örgüte destek sağlayan araçlar.

İKBS'nin, işletmelere sağladığı bir fayda olarak, verilerin dijital ortamlarda sağlandığından dolayı kırtasiye maliyetlerinin düşmesine olanak tanımaktadır. İstenilen raporlara, hızlı ulaşım sayesinde zamandan tasarruf edilmektedir (Çift yıldız, 2015:17). Çalışanların bölümler arası geçişlerinde özelliklerinin bilinmesi ve buna göre değişimin yapılması işin niteliğinin artmasına katkı sağlayacaktır (Akman, 2010:44-47).

Bilgi sistemi stratejisi, rastlantısal ve açıklayıcı olmayan veriler içermekte ve dikkatli analiz edilerek ayrıntılı planlama sonucunda elde edilmektedir. Bu doğrultuda, İKBS'in kurumsal stratejinin başarılı bir şekilde uygulanmasının işletmeler açısından giderek önem kazandığı düşüncesi benimsenmektedir. Modern İKBS, işletmelerin insan kaynakları planlama işlevini otomatik hale getirerek daha güvenilir veriler elde etmesine ve bu verilerin yönetici karar aşamasına olumlu yönde katkı sağlamasına olanak tanımaktadır. İKBS'nin, karar alma için bilgi topladığı, yönettiği ve raporladığı düşünüldüğünde önemli bir stratejik araç haline gelmektedir. Dolayısıyla işletmeler elde ettikleri bu stratejik araçla rakiplerine belirgin derecede üstünlük sağlamaktadır (Nagendra ve Deshpande, 2014:62).

İKBS'nin stratejik bir araç haline dönüşmesindeki en önemli kriterlerden biri sistemin içerisinde yer alan bilgilerin doğruluğu, güvenilirliği ve anlaşılabilirliği olarak kabul edilmektedir (Hope ve Li, 2004: 49). Ayrıca İKBS'nin istenilen düzeyde yürütülebilmesi için insan kaynakları çalışanın, sistem kurucuları tarafından iyi bir eğitime tabi tutulması ve güçlü bir iletişim ağının olmasını zorunlu kılmaktadır (Altuntaş, 2005)

İşletmelerin gelecekteki personel kaynağını ön görmek üzerine toplanmış bu verilerin rakip işletmelerin eline geçtiği takdirde büyük iş kayıpları ve iflas gibi büyük yıkımlara neden olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla bu verilen gizliliği ve güvenilirliği hassas olduğundan uygun güvenilir programların kullanılmasının zorunlu olduğu savunulmaktadır (Phudphad vd., 2017:288; Bussler ve Davis, 2001: 41).

3. METODOLOJİ

Bu araştırma, insan kaynakları bilgi sistemlerinin çalışanlar üzerindeki tutumu ölçmeye yöneliktir. Bu kapsamda Karabük ilinde özel ve kamu sektöründe çalışan katılımcıların İKBS etkililiği ve işletme performansına yönelik İKBS kullanım alanları üzerindeki tutum ve algıları incelenmiştir.

Araştırma evrenini temsil etmek amacıyla konuya ilişkin evrenin içerisinde maksat güdüler seçilen örneklem metodu, gayeli örneklem olarak ifade edilmektedir (Özen ve Gül, 2007). Dolayısıyla araştırmacıların önceden edindiği bilgiler doğrultusunda amacına hizmet edecek kişilerin belirlenmesinde kullanılmaktadır (Monette vd., 1990). Bu doğrultuda, çalışma evreninin içerisinde yer alan katılımcılardan insan kaynakları departmanı dışındaki çalışanlar seçilerek, araştırma örnekleme gayeli örneklem olarak tasarlanmıştır.

Olay olguları dışarıdan gözlem ve deney yoluyla ölçülerek betimlenmesine veya nedensellik olgusuyla gerçeklere ulaşmaya çalışan araştırmalar nicel araştırma yöntemlerinden, kişilerden bilgi almak ve görüş ve tutumlarını saptamak amacıyla anket yöntemi kullanılmıştır (Arıkan, 2013:27,60).

Araştırma kapsamında anket tekniği kullanılmıştır. İŞKUR (2017)' a göre Karabük'de herhangi bir iş kolunda çalışan 1.318 profesyonel meslek mensubu bulunmaktadır. Bu nedenle, ulaşılabilir evren 1318 olarak kabul edilmiştir. 400 katılımcıya verilen anketlerden 330 sağlıklı doldurulmuş anket elde edilmiştir. Sekaran (2003)'a göre ulaşılabilir evren dikkate alındığında oluşturulan örneklem sayısı evreni temsil etmektedir.

Bu bağlamda araştırma kapsamında hazırlanan ölçek ifadeleri 3 kısımda toplanmıştır. Birinci kısımda katılımcıların demografik bilgilerine yer verilmiştir. İkinci kısımda İKBS kullanım alanlarına yönelik çalışanların mevcut ve planlanan uygulamaların olup olmadığına ilişkin 29 ifadeyle ilgili düşünceleri sorgulanmıştır. Üçüncü kısımda ise İKBS etkililiğine yönelik “1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde 5’li likert ölçeğe yer verilmiştir. Araştırma kapsamında yer alan ölçek sorularının hangi çalışmalarda esinlendiği tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1: Araştırmada Yararlanılan Çalışmalar

Araştırma Kapsamında Yer Alan İfadeler	Araştırmacılar	Yıl
İKBS Kullanım Alanları İfadeleri	Stone, D. L., Stone-Romero, E. F., & Lukaszewski, K.	2006
	Hussain, Z., Wallace, J., & Cornelius, N. E.	2007
	Öztürk, Ü.	2008
	Akman, V.	2010
İKBS Etkililiği İfadeleri	Stone, D. L., Stone-Romero, E. F., & Lukaszewski, K.	2006
	Öztürk, Ü.	2008
	Akman, V.	2010

Araştırma soruları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- İKBS kullanım alanlarına ilişkin mevcut ve planlanan durumlara yönelik çalışanların tutumları nasıldır?
- İKBS etkililiğine bakış açısı nasıldır?
- İKBS etkililiği demografik özelliklerden nasıl etkilenmektedir?

Araştırma kapsamında elde edilen veriler SPSS programında katılımcıların demografik frekansı analiz edilerek yorumlanmıştır. İKBS etkililiği ölçeğinin yapısal geçerliliği açıklayıcı faktör analizi aracılığıyla kontrol edilmiştir. Literatür taraması ve ilgili ölçekte yer alan ifadeler incelendiğinde faktör analiziyle elde edilen boyut ise İKBS Etkililiği olarak isimlendirilmiştir (Saraç, 2016). Ortalama ve standart sapmaları alınarak tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve t-testi analizi ile yorumlanmıştır.

Literatür ve işletme performansına yönelik yer alan ifadeler incelendiğinde bu bölümde yer alan kısmın İKBS kullanım alanları olarak ifade edilmiştir (Saraç, 2016). Değerlendirmelerde bulunmak ve betimleyici istatistiklerini tespit etmek amacıyla verilerin ortalaması ve frekans analizi ile yorumlanmıştır.

Ölçekte yer alan önermelerin güvenilirliği “Cronbach Alpha” testiyle ölçülmüştür. Cronbach Alpha, ölçekteki ifadelerin homojen düzeyini belirlemeye yarayan bir değer olarak bilinmektedir. Bu doğrultuda ölçekte yer alan ifadelerin güvenilirlik değerleri tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Ölçek Cronbach’s Alpha Değeri

	Cronbach’s Alpha Değeri
İKBS Etkililiği	,879
İKBS Kullanım Alanları	,827

Tablo 2’de yer alan sonuçlar incelendiğinde İKBS Etkililiği (,879)ve İKBS Kullanım Alanları (,827) Cronbach’s Alpha katsayılarına ulaşılmıştır. Bu değerler ölçeğin güvenilir ve literatürde kabul görebileceğini (Kalaycı, 2010:405) göstermektedir

4. BULGULAR

Araştırma kapsamında ilk olarak elde edilen verilere göre katılımcıların demografik özelliklerinden frekans analizi yapılmıştır. Frekans analizi doğrultusunda toplam sayı ve yüzdelere yer verilmiştir.

Tablo 3: Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Demografik Bilgiler	Değişkenler	N	f (%)
Yaş	18-24 yaş	38	11,5
	25-34	140	42,4
	45-54	106	32,1
	64 yaş ve üstü	44	13,3
Cinsiyet	Kadın	103	31,2
	Erkek	227	68,8
Medeni Durumunuz	Evli	167	50,6
	Bekâr	159	48,2
Çalıştığı Sektör	Özel	42	12,7
	Kamu	284	86,1
Aylık Geliri	1500 TL ve altı	14	4,2
	1501-2500 TL arası	55	16,7
	2501-3500 TL arası	149	45,2
	3501-4500 TL arası	73	22,1
	4501-5500 TL arası	21	6,4
	5501 TL'den fazla	18	5,5
Çalışma Süresi	6 Ay ve altı	22	6,7
	7-12 ay	60	18,2
	13-18 ay	40	12,1
	19-24 ay	46	13,9
	25 ay ve üstü	160	48,5
Maaşından memnuniyet durumu	Evet	107	32,4
	Hayır	210	63,6
Statü	Alt kademe	188	57,0
	Orta kademe	95	28,8
	Üst kademe	45	13,6

N: 330

Tablo 3'te gösterildiği gibi bu örnekleme katılımcıların 227'si erkek (% 68,8) 103'ü ise kadınlardan (% 31,2) oluşmaktadır. Katılımcıların yaşları; 18-24 yaş 38 kişi (% 11,5), 25-34 yaş 140 kişi (% 42,5), 45-54 yaş 106 kişi (% 32,1), son olarak 64 yaş ve üzeri ise 44 kişiden (% 13,3) oluşmaktadır. Medeni durumları; 167'si evli (%50,6), 159 bekâr (%48,2) oluşmaktadır. Çalıştıkları işletmelerin 42'si özel (%12,7) 284 kamu (%86,1) sektörden oluşmaktadır. Gelir durumları; 14'ü (%4,2) 1500 TL ve altı gelir, 55'i (%6,7) 1501-2500 TL, 149'u (%45,2) 2501-3500 TL, 73'ü (%22,1) 3501-4500 TL, 21'i (%6,4) 4501-5500 TL ve 18'i (%5,5) 5500 TL ve üstü aylık gelire sahiptir. Çalışma süresi; 22'si (%6,7) 6 ay ve altı, 60'ı (%18,2) 7-12 ay, 40'ı (%12,1) 13-18 ay, 46'sı (%13,9) 19-24 ay, 160'ı (%48,5) 25 ay ve üzeri kıdeme sahiptir. Katılımcıların 107'si (%32,4) aylık gelir durumundan memnun, 210'u (%63,6) aylık gelirinden memnun olmadıkları görülmektedir. Son olarak katılımcıların statüleri; 188'i (%57,0) alt kademe, 95'i (%28,8) orta kademe ve 45'i (%13,6) üst kademeden oluşmaktadır.

Tablo 4: İKBS Etkililiği İfadelerine İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

İKBS Etkililiği İfadeleri	Faktör yükleri	Varyans	Özdeğer
Personel yönetiminde bilgi sistemleri kullanmanın önemli olduğunu düşünüyorum.	,774	3,377	67,533
Personel arama ve seçme sürecinde bilgi sistemlerinin işletme performansını artıracağına inanıyorum.	,781		
Personelin performans değerlendirmesinde bilgi sistemi kullanmanın işletme performansını artıracağına inanıyorum.	,875		
Hizmet içi eğitim ihtiyaç analizi ve etkinlik değerlendirmesinde bilgi sistemi kullanmanın işletme performansını artıracağına inanıyorum.	,883		
Personel nitelik envanteri oluşturmada bilgi sistemi kullanmanın işletme performansını artıracağına inanıyorum.	,835		
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO): ,772; Barlett Ki-Kare İstatistiği: 1126,138; Anlamlılık Değeri (p): 0,000 Güvenilirlik Analizi: ,879; Toplam Varyans: 67,533; Çıkarım Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi, Döndürme Yöntemi: Varimax			

Ölçek sorularına uygulanan faktör analizi sonuçlarına göre ölçek maddeleri İKBS Etkililiği boyutu altında toplanmıştır. Araştırmada; verilerin faktör analizine uygunluğu değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları, Barlett küresellik testi ve Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) uygunluk ölçütü ile testine tabii tutulmuştur. Ayrıca, faktör analizinde ortak varyans (communality) değerleri ve ölçek ifade değerleri 0,40'ın üzerinde olmalıdır (Field, 2000:434). Bu doğrultuda, İKBS Etkililiği ifadelerinde yer alan 1 ifade faktör analizinde değeri 0,40'tan düşük olduğu gerekçesiyle analiz kapsamı dışında bırakılmıştır.

Kaiser Normalleştirilmesi dikkate alınarak, özdeğeri 1'den büyük olan faktörler dikkate alınarak yapılan faktör analizinde (Kalaycı, 2018), 1 boyuttan oluştuğu belirlenmiştir. İKBS Etkililiği boyutu için (Bkz. Tablo 4) toplam varyansın % 67,533'sını açıklama yeteneğine sahiptir. Faktörlerin açıklama yüzdelerinin 0,50'den yüksek olması yapılan analizin geçerli olduğunu gösterir (Scherer vd., 1988).

Tablo 5: İKBS Etkililiğine Yönelik Bulgular

İKBS Etkililiği İfadeleri	X (ORTALAMA)	SS. (STD. SAPMA)
Personel yönetiminde bilgi sistemleri kullanmanın önemli olduğunu düşünüyorum.	3,91	,981
Personel arama ve seçme sürecinde bilgi sistemlerinin işletme performansını artıracağına inanıyorum.	4,00	,966
Personelin performans değerlendirmesinde bilgi sistemi kullanmanın işletme performansını artıracağına inanıyorum.	3,82	1,015
Hizmet içi eğitim ihtiyaç analizi ve etkinlik değerlendirmesinde bilgi sistemi kullanmanın işletme performansını artıracağına inanıyorum.	3,83	1,037
Personel nitelik envanteri oluşturmada bilgi sistemi kullanmanın işletme performansını artıracağına inanıyorum.	3,89	1,083

Katılımcıların insan kaynakları gelişimi kapsamında İKBS etkililiğine yönelik tutumların verilerine ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 5'de verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre; *“Personel arama ve seçme sürecinde bilgi sistemlerinin işletme performansını artıracağına inanıyorum.”* (X=4,00) ifadesinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Araştırmadan elde edilen verilerinin çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri dikkate alınarak kontrolü sağlanmıştır. Bu değerlerin %5 anlamlılık düzeyinde +1,96 ve -1,96 değerleri arasında olması verilerin normal dağılıma uyduğunu (Tabachnick ve Fidell, 2001) göstermektedir. Bu doğrultuda parametrik testlere (Ak, 2018:73) geçiş yapılmıştır.

Araştırmada cinsiyet, medeni durum, bulunduğu sektör ve gelir durumu değişkenleri ile İKBS etkililiği boyutu arasında anlamlı farklılıklar olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla bağımsız iki örneklem T testi uygulanmıştır. Elde edilen analiz sonuçları Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6'da yer alan bilgilere göre; p (anlamlılık) değerleri incelendiğinde; İKBS etkililiği boyutu ile cinsiyet ve bulunduğu sektör değişkenleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

İKBS etkililiği boyutu ile medeni durum değişkenine göre anlamlı bir farklılık ($p<0.05$) olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda; evli olan katılımcıların (X=,029), bekâr olan katılımcılara (X=,020) göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

İKBS etkililiği boyutu ile gelir memnuniyet durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık ($p<0.05$) olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda; gelirinden memnun olan katılımcıların (X=,095), gelirinden memnun olmayan katılımcılara (X=,074) göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 6: İkili Değişkenlere Göre Ölçekte Yer Alan Maddelerin T Testi Analizi Sonuçları

		İKBS Etkililiği	
Değişkenler		X (Ortalama)	ss.
Cinsiyet	Kadın	,107	,941
	Erkek	,054	1,021
	Sig.	,126	
Medeni Durum	Evli	,029	,897
	Bekar	,020	1,101
	Sig.	,005*	
Bulunduğu Sektör	Özel Sektör	,139	1,008
	Kamu Sektör	,010	,999
	Sig.	,590	
Gelir Memnuniyet Durumu	Evet	,095	,639
	Hayır	,074	1,132
	Sig.	,000*	

***p<0.05**

Araştırmada pozisyon, aylık gelir düzeyi ve çalışma süresi İKBS etkililiği boyutu arasında anlamlı farklılıklar olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla tek yönlü varyans (ANOVA) analizi uygulanmıştır. Yapılan analizde boyutlardaki farklılığın kaynağını test etmek için Post Hoc testlerinden Tukey testi kullanılmıştır.

ANOVA testinde öncelikle grupların varyanslarının eşit olup olmadığını test etmek amacıyla Levene istatistiği uygulanmıştır. Bu analiz sonuçlarına göre; $p>0,05$ olduğundan dolayı eşit varyans varsayımı doğrultusunda varyans analizinde gruplar arasındaki farklılığın kaynağını görebilmek amacıyla Tukey testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda anlamlı ilişkiler elde edilen sonuçlar aşağıda yer alan tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7 incelendiğinde İKBS etkililiği boyutunda, pozisyon değişkenine göre orta kademe çalışanların ($X=,322$) alt kademe çalışanlara ($X=,154$) göre daha yüksek olduğu görülmektedir. İKBS etkililiğinin çalışma süresi değişkenine göre analiz sonucunda, 6 ay ve altı katılımcıların ($X=,594$) 13-18 ay ($X=,107$) ve 25 ay ve üstüne ($X=,256$) göre, 7-12 ay katılımcıların ($X=,412$) 25 ay ve üstü olanlara ($X=,256$) göre daha yüksek çıktığı görülmektedir.

Aylık gelir durumu; 1500 TL ve altı katılımcıların ($X=,608$), 3501-4500 TL arasına ($X=,300$) göre ve 3501-4500 TL arası katılımcıların ($X=,300$) 1501-2500 TL arasına ($X=,252$) göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 7: İki'den Fazla Değişkenlere Göre Ölçekte Yer Alan Maddelerin Tek Yönlü Varyans (Anova) Analizi Sonuçları

İKBS Etkililiği			
Değişken	Gruplar	X (Ortalama)	ss.
POZİSYON	Alt Kademe (a)	,154	1,017
	Orta Kademe (b)	,322	,973
	Üst kademe (c)	,017	,852
	ANOVA	F= 7,231	
		p=,001*	
ÇALIŞMA SÜRESİ	Tukey	b>a	
	6 Ay ve altı (a)	,594	1,383
	7-12 ay (b)	,412	1,150
	13-18 ay (c)	,107	,868
	19-24 ay (d)	,133	,961
	25 ay ve üstü (e)	,256	,827
	ANOVA	F= 7,970	
		p=,000*	
AYLIK GELİR	Tukey	a>c	
		a>e	
		b>e	
	1500 TL ve altı (a)	,608	1,264
	1501-2500 TL arası (b)	,252	,943
	2501-3500 TL arası (c)	,032	1,070
	3501-4500 TL arası (d)	,300	,884
	4501-5500 TL arası (e)	,155	,640
	5501 TL'den fazla (f)	,110	,757
	ANOVA	F= 3,350	
		p=,006*	
	Tukey	a>d	
		d>b	

***p<0.05**

Araştırmada, katılımcıların çalıştıkları işletmelerdeki İKBS kullanım alanlarına yönelik mevcut ve planlanan uygulamaların saptanması ve buna ilişkin tutumlarının değerlendirilmesi için İKBS kullanım alanları ölçeğinin ortalamaları alınmıştır. Elde edilen bulgular mevcut ve planlanan uygulamalara ilişkin tutumları tablo 8’de yer verilen veriler ile yorumlanmıştır.

Tablo 8: İKBS Kullanım Alanları Ortalamaları

İKBS Kullanım Alanları	Ortalama	Ss.	MEVCUT		PLANLANAN	
			N	F	N	F
Personel özlük işlemleri	1,306	,4616	229	69,4	101	30,6
İnsan kaynakları planlaması	1,409	,4924	195	59,1	135	40,9
İş tanımları	1,500	,5008	165	50,0	165	50,0
Başvuru takibi/işe alım	1,439	,4971	185	56,1	145	43,9
İş sağlığı ve güvenliği (kaza sayıları ve nedenleri)	1,358	,4800	212	64,2	118	35,8
İş sağlığı ve güvenliği (kaza sayıları ve nedenleri)	1,337	,4728	218	66,1	112	33,9
Kariyer planlama	1,458	,4990	179	54,2	151	45,8
Hizmet içi eğitim planlama ve sonuçları	1,442	,4974	184	55,8	146	44,2
Personel işten ayrılma (nedenleri, tarihleri)	1,370	,4835	208	63,0	122	37,0
Mesleki gelişim	1,373	,4843	207	62,7	123	37,3
Yetenek envanteri	1,439	,4971	185	56,1	145	43,9
Ücret yönetimi	1,382	,4866	204	61,8	126	38,2
Maaş ve bordro işlemleri	1,322	,4673	223	67,6	107	32,4
Emeklilik planları/yönetimi	1,364	,4818	210	63,6	120	36,4
Personel devamsızlık oranları	1,348	,4772	215	65,2	115	34,8
Yönetim çalışan ilişkileri	1,382	,4866	204	61,8	126	38,2
İş değerlendirmesi	1,400	,4906	198	60,0	132	40,0
Çalışma saati esnekliği/ gelinmeyen zaman	1,367	,4826	209	63,3	121	36,7
Mülakat sonuçları	1,366	,4809	210	63,6	120	36,4
İstihdam öncesi test sonuçları	1,532	,4990	155	47	175	53,0
Performans değerlendirme sonuçları	1,497	,4992	165	50,0	165	50,0
İşgücü devir hızı oranları	1,553	,4972	147	44,5	183	55,5
İK maliyetlerini hesaplama	1,552	,4966	149	45,1	181	54,8
Çalışan el kitabı	1,559	,4965	145	43,9	185	56,1
Telefon rehberi	1,445	,4978	146	44,2	184	55,8
Çalışan anket ve araştırmaları	1,555	,4962	183	55,5	147	44,5
Kurum içi iş seçenekleri	1,573	,4954	141	42,7	189	57,3
Örgüt şemaları	1,561	,4971	145	43,9	185	56,1
Haber bültenleri	1,606	,5077	132	40,0	198	60,0
Güvenilirlik Analizi: ,827; Toplam Ortalama: 41,795; Toplam Varyans: 34,608; Toplam ss.: 5,8828						

Tablo 8 incelendiğinde, katılımcılara göre (%69,4) işletmelerinde mevcut İKBS uygulamaları içerisinde Personel özlük işlemleri uygulamasının en yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Katılımcıların %40'ı en düşük düzeyde, Haber Bültenleri uygulamasının mevcut olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, katılımcıların %60'ı Haber Bültenleri uygulamasının çalıştıkları işletmelerde en yüksek oranda planlandığını düşünmektedir. Katılımcıların %30,6'sı Personel özlük işlemleri uygulamasının en düşük oranda planlanmakta olduğu ifade etmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüz işletmelerinin insan kaynakları planlaması, gelecekteki iş gücü planlamasını bugünden ön görmek ve buna ilişkin yöntemleri belirlemek üzere yoğunlaşmaktadır. Dinamik iş çevresi ve içinde bulunduğumuz dijital çağ, işletmelerin bilgiyi en etkin şekilde kullanmasını gerekli kılmaktadır. Bilgisayar ve teknolojinin kullanımının artmasıyla birlikte, bilgisayarlı donanımına sahip İKBS uygulamalarının öne çıktığı görülmektedir. Bu uygulamalar, gelecek iş gücü planlamasını bugünden yapmak, mevcut personelin terfi işleri, çalışan eğitimleri gibi vb. işlevleri otomatik olarak yerine getirerek işletmelere hızlı karar olma noktasında fayda sağladığı görülmektedir. Bununla birlikte çalışanların niteliksel açıdan gelişimine katkılar sağlayarak işgücü verimini arttırdığı düşünülmektedir. Dolayısıyla İKBS uygulamaları, günümüz işletmeleri için stratejik bir araç haline dönüşerek rekabette üstünlük kriteri haline gelmiştir.

Araştırma da katılımcıların İKBS uygulamalarına yönelik tutumlarının medeni durum, gelir tatmini, statü, kıdem ve aylık gelir durumlarına göre anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla çalışanların nicelik ve niteliksel refahı ve işe ilişkin istekleri, İKBS uygulamalarının değerlendirilmesinde temel etkidir. Bu doğrultuda işletmelerin İKBS uygulamalarından maksimum fayda sağlayabilmesinde çalışanlarına sunduğu imkanların belirleyici unsur olduğu düşünülmektedir.

Çalışanlar örgütten elde ettikleri kazanımlara göre İKBS uygulamalarını değerlendirecektir. Bu kapsamda çalışanların alması gereken eğitim programları, terfi işlemlerine önem veren işletmelerin İKBS sistemi çalışanlar tarafından olumlu olarak değerlendirilecek ve bunun sonucunda çalışan sadakati ve iş tatmini artacaktır. Bu doğrultuda gelecek araştırmalarda İKBS uygulamaları ile iş tatmini ve çalışan sadakati ilişkilerinin incelenmesi üzerine yoğunlaşılması önerilmektedir.

Literatür kapsamında incelenen ikincil kaynaklar, İKBS uygulamalarının işletmelere sağladığı faydalar üzerine odaklanmaktadır. Ancak, İKBS uygulamalarının becerinin ölçülmesinde kısıtlılıkları olabileceği varsayılarak beceriye dayalı iş kollarında sunduğu raporların rasyonel olmayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, ileride yapılacak araştırmalarda İKBS uygulamalarının senkronizasyonu üzerine çalışılabilir. Özellikle konusu psikomotor beceriye dayalı teknik işlerde İKBS uygulamalarının yapısal geçerliliği için simülasyon programlarının daha fazla kullanılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Ak, B. (2018) Parametrik Hipotez Testleri. (Editör: Şeref Kalaycı). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri (içinde) ss.73-82. 9. Baskı. Ankara: Dinamik Akademi.
2. Akman, V. (2010). İnsan Kaynakları Bilgi Sistemi ve Sakarya İlinde Uygulama. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
3. Altuntaş, Ö. (2005). İnsan Kaynakları Bilgi Sistemleri ve Uygulama Aşamaları, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
4. Arıkan, R. (2013). Araştırma Yöntem ve Teknikleri. 2. Basım. Ankara: Nobel Yayın.
5. Berk, L., Bertsimas, D., Weinstein, A. M., & Yan, J. (2019). Prescriptive analytics for human resource planning in the professional services industry. *European Journal of Operational Research*, 272(2), 636-641.
6. Bingöl, D. (2006). İnsan Kaynakları Yönetimi, İstanbul: Arıkan Yay.
7. Bussler, L., & Davis, E. (2001/2002), "Information System: The Quiet Revolution in Human Resource Management", *Journal of Computer Information System*, 19(3), 41-50.
8. Çiftıldız, K. (2015). İnsan Kaynakları Bilgi Sistemlerinin İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Doğu Marmara ISO 500 Firma Örneği. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
9. Field, A. (2000). *Discovering statistics using spss for windows*. London, Thousand Oaks, Sage Publications, New Delhi.
10. Gendron, B. (2005). Scheduling employees in Quebec's liquor stores with integer programming. *Interfaces*, 35(5), 402-410.
11. Hope, B. & Li, Z. (2004), "Online Newspapers: The Impact Of Culture, Sex, and Age On The Perceived Importance Of Specified Quality Factors", *Information Research*, 9(4), paper 197. Retrieved 18 August, 2007 from <http://informationr.net/ir/9-4/paper197.html>
12. Hussain, Z., Wallace, J., & Cornelius, N. E. (2007). The use and impact of human resource information systems on human resource management professionals. *information & Management*, 44(1), 74-89.
13. Kalaycı, Ş. (2010). *Spss uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım
14. Kalaycı, Ş. (2018). Faktör Analizi (Editör: Şeref Kalaycı) SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri (içinde) ss.321-331. 9. Baskı. Ankara: Dinamik Akademi.
15. Lawrence, R., Perlich, C., Rosset, S., Arroyo, J., Callahan, M., Collins, J. M., ... & Niemaszzyk, M. (2007). Analytics-driven solutions for customer targeting and sales-force allocation. *IBM Systems Journal*, 46(4), 797-816.
16. Leap, T. L. ve Crino, M. D. (1989) *Personnel human resource management*, New York: Macmillan Pub.
17. Ledingham, D., Kovac, M., & Simon, H. L. (2006). The new science of sales force productivity. *Harvard Business Review*, 84(9), 124.
18. Lenzion, J. P. (2015) Human resources management in the system of organizational knowledge management. 6th International Conference on Applied Human Factors and Ergonomics (AHFE 2015) and the Affiliated Conferences, AHFE. pp. 674 – 680. <https://doi.org/10.1016/j.promfg.2015.07.303>.
19. İŞKUR (2017). <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/>. Erişim tarihi: 30/05/2019.

20. Monette, D.R., Sullivan, T. & Jong, C. R. D. (1990). Applied Social Research. New York: Harcourt Broce Jovanovich, Inc.
21. Nagendra, A., & Deshpande, M. (2014). Human Resource Information Systems (HRIS) in HR planning and development in mid to large sized organizations. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 133, 61-67.
22. Özen, Y., & Gül, A. (2007). Sosyal ve eğitim bilimleri araştırmalarında evren-örneklem sorunu. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (15), 394-422.
23. Öztürk, Ü. (2008). İnsan Kaynakları Bilgi Sistemleri (İKBS) ile Performans Değerlemesi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi-Bir Uygulama-(D). Atatürk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. Erzurum.
24. Phudphad, K., Watanapa, B., Krathu, W., & Funilkul, S. (2017). Rankings of the security factors of human resources information system (HRIS) influencing the open climate of work: using analytic hierarchy process (AHP). *Procedia computer science*, 111, 287-293.
25. Sabuncuoğlu, Z. (2013) Uygulama Örnekleriyle İnsan Kaynakları Yönetimi, 7. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayın A.Ş.
26. Saraç, E. Ö. (2016). İnsan kaynakları yönetimi uygulamalarının örgüt performansı üzerindeki etkisinde insan kaynakları bilgi sistemleri kullanımının rolü üzerine araştırma. Başkent Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
27. Scherer, Robert F., Luther, David C., Wiebe, Frang A., Adams, J.S. (1988). Dimensionality of coping: factor stability using the ways of coping questionnaire, *Psychological Report*, 62(3), 763-770.
28. Sekaran, .U (2003). Research method for business: a skill building approach, 4th Edition, John Wiley ve Sons.
29. Skiera, B., & Albers, S. (2008). Prioritizing sales force decision areas for productivity improvements using a core sales response function. *Journal of Personal Selling & Sales Management*, 28(2), 145-154.
30. Stone, D. L., Stone-Romero, E. F., & Lukaszewski, K. (2006). Factors affecting the acceptance and effectiveness of electronic human resource systems. *Human Resource Management Review*, 16(2), 229-244.
31. Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2001). Using multivariate statistics, Needham Heights: Mass. Ally and Bacon, 4. Baskı.
32. Yan, J., Zhang, C., Zha, H., Gong, M., Sun, C., Huang, J., & Yang, X. (2015). On machine learning towards predictive sales pipeline analytics. In Twenty-ninth AAAI conference on artificial intelligence.
33. Zoltners, A. A., & Sinha, P. (1980). Integer programming models for sales resource allocation. *Management Science*, 26(3), 242-260.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

ÖĞRENİLMİŞ ÇARESİZLİĞİN TURİZM SEKTÖRÜNDE DENEYİMLENMESİ: KIYAMET TURİZMİ

EXPERIENCE OF LEARNED DESPAIRATION IN THE TOURISM SECTOR: DOOM TOURISM

Halime GÖKTAŞ KULUALP

Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, Safranbolu Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü

Ömer SARI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, SBE Turizm İşletmeciliği ABD

ÖZET

İnsanlar, kontrol edemediği ve sonucunu değiştiremediği olaylar karşısında çaresizlik hissi yaşamaktadır. Bu olaylara sık sık maruz kalan kişiler öğrenilmiş çaresizlik içinde kalmaktadır. Öğrenilmiş çaresizliği yaşayan insanlar; değiştirebileceği veya kontrol edebileceği bir durum karşısında yeterince çaba göstermemekte, yeteneklerini kullanma yoluna gitmemekte ve kendini dış denetleyicilerin kontrolüne bırakabilmektedir. Dolayısıyla insanların küresel ısınma ve buna bağlı olarak mevsim sıcaklıklarının değişmesiyle birlikte doğanın bozulmaması için yeterince çaba göstermediği, yeteneklerini bu yönde kullanmadığı veya yetersiz kullandığının göstergesi olarak kabul edilebilir. Ayrıca kendisini denetleyicilerinin kontrolüne bırakması oluşabilecek riskleri öngörememesine neden olabilecektir. Küresel ısınma, iklim değişikliği ve diğer çevresel sorunlara yönelik sürdürülebilir tedbirler uygulamaya girmediği takdirde insanların kıyamet turizmine olan ilgisinin artacağı düşünülmektedir. Bu artışın kaynağı, teknolojinin ve kitle iletişim araçlarının yaygın olarak kullanılmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Günümüz insanları, yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmış türleri veya yok olma tehlikesi olan destinasyonlar hakkında çeşitli medya organları ve sosyal ağlar sayesinde dünyanın her yerinde üstelik aynı anda bilgi sahibi olabilme şansına sahiptir. Bu doğrultuda geniş kapsamlı literatür taraması yapılan bu çalışmada, kıyamet turizmi kapsamında yer alan destinasyonlar incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Öğrenilmiş Çaresizliği Deneyimleme, Kıyamet Turizmi, Küresel Isınma ve Mevsim Değişikliği.

ABSTRACT

People have great interest and curiosity about events that they cannot control and change the outcome of. People who are often exposed to these events are in learned desperation. People who remain in learned helplessness; does not make enough effort in the face of a situation that it can change or control, does not go through the use of their abilities and may leave itself to the control of external controllers. Therefore, it can be regarded as an indication that people do not use enough of their abilities or use them insufficiently in order to prevent the deterioration of the nature due to global warming and the change of seasonal temperatures. In addition, leaving him under the control of his supervisors may prevent him from anticipating the risks that may occur. It is expected that people's interest in apocalyptic tourism will increase unless sustainable measures for global warming, climate change and other environmental problems are implemented. As a source of this increase, it is stated that it is caused by the widespread use of technology and mass media. Today's people have the opportunity to learn about the species that are in danger of extinction or the destinations that are in danger of extinction at the same time, thanks to various media and social networks. In this study, a comprehensive literature review has been carried out to examine the global scale destinations involved in the apocalyptic tourism as a theoretical framework.

Keywords: Experiencing Learned Helplessness, Doom Tourism, Global Warming and Seasonal Change.

1. ÖĞRENİLMİŞ ÇARESİZLİK

İnsan gelişim süreci içinde refleks tepkileri dışında kalan tüm davranışlar öğrenmektedir. Ancak bireyin öğrenme sürecinde yaşadığı olumsuzluklar, yeni davranış kazanmasına neden olmaktadır. Bu davranışlardan biri de “öğrenilmiş çaresizlik” şeklinde ifade edilmektedir (Düzgün ve Hayalioğlu, 2006:405). 1960’lı yılların sonuna doğru Seligman ve arkadaşları tarafından önce köpekler üzerinde sonra 1970’li yıllarda insanlar üzerinde yapılan deneylerle ilk olarak incelenmeye başlanmıştır. Daha sonra Martinko ve Gardner’in 1982 yılında örgüt içinde ele alarak yayınlamış oldukları makaleyle ilk olarak literatüre geçmiştir (Kümbül Güler, 2006:26).

Seligman (2007:6)’a göre öğrenilmiş çaresizlik “*Çaresizlik, yapmayı seçtiğiniz hiçbir şeyin size olanları etkilemediği durumdur.*” şeklinde ifade edilmektedir. Kümbül Güler (2006: 26)’e göre ise “*engellenemeyen, itici olaylara maruz kalınca ortaya çıkan durum ve bu durumun olumsuz etkisiyle, kaçma (veya kaçınmanın) mümkün olabildiği sonraki koşullarda öğrenmeyi engelleyen veya geciktiren durum*” şeklinde ifade etmektedir.

Valas (2001:72)’a göre örgütsel çaresizliğin doğuştan gelmediği vurgulamaktadır. Ancak öğrenilmiş çaresizliğe yola açan nedenlerin veya olaylar zincirinin öğrenildiğini varsaymaktadır. Bu doğrultuda öğrenilmiş çaresizlik teorisi kişilerde bireysel öğrenme yeterliliğine yönelik bir model ortaya koymaktadır (Donovan ve Leavitt, 1985).

Öğrenilmiş çaresizlik, önceki olumsuz bir deneyim sonucunda elde edilen öğrenmenin gelecekteki performans üzerindeki etkisiyle ilgilenen davranış teorisinin temel bir ilkesidir. (Overmier ve Seligman, 1967). Dolayısıyla, bireyler davranışlarının bir durumdan bağımsız olarak öğrendiğinde ve bu öğrenme gelecekteki davranışları etkilediğinde ortaya çıktığı düşünülmektedir (Molesworth vd., 2020).

2. TURİZMDE ÖĞRENİLMİŞ ÇARESİZLİK

Bireylerde çevresel endişe, çevresel sorunların ciddiyetiyle ilgili duygusal tutumu ifade ettiği düşünülmektedir (Fransson ve Gärling, 1999; Takács-Sánta, 2007). Dolayısıyla bireylerin çoğunda mevcut olan çevresel tutum ve davranışlar; özellikle hükümet politikalarının, büyük ölçekli sosyal ve ekonomik reformların değiştirilmesini gerektiren iklim değişikliği gibi pek çok problem için anlamlı çevresel faydalar yaratmada etkisiz kaldığı fikrine sahip olduğu düşünülmektedir (Hamilton, 2010). İnsanların çevresel sorunlara yönelik iklimsel tedbirlerin alınmasında yeterince çaba göstermemesi veya çabalarında yeteneklerini kullanma yoluna gitmemeleri öğrenilmiş çaresizliği küresel bir sorun haline getirmektedir.

Doğada tüm canlıların yaşamlarını olumsuz etkileyecek ve ekosistemi tehdit eden çevresel problemler ilk kez Massachusetts Halk Sağlığı Kurumu tarafından 1869 yılında incelemeye alınmıştır. İnceleme sonucunda temiz hava, su ve toprağa belirli bölgede yaşayan insanlara ait olmadığını aksine tüm insanlığa ait olduğu hususu vurgulanmıştır (Koparal, 2013: 25).

Landry ve arkadaşları (2018) yaptıkları bir araştırmada öğrenilen çaresizliğin çevresel kaygı ve çevresel yanlısı davranış ölçütleri arasındaki ilişkinin gücünü azaltıp azaltmadığını incelediler. Araştırma sonucunda gözlemlenen çevresel yanlı davranış engellemede öğrenilmiş çaresizliğin rolü çevresel kaygı ve davranış arasındaki bir engel olduğunu ve bireylerin bu engel karşısında nasıl davrandığını açıklanmıştır.

Küresel ısınmaya bağlı olarak yaşanan mevsim değişikliği, sıcaklık artışı buzulların erimesi, deniz seviyelerinin yükselmesi; sel, kuraklık, erozyon, kasırga vb. olayların sık şekilde yaşanmasına neden olacağı düşünülmektedir. Potansiyel doğa problemleri olan bu vakalar temiz su kaynağını, tarımı ve bitki örtüsü çeşitliliğini etkilemektedir (Christopher vd., 2007:2). Buna bağlı olarak; enerji, gıda, inşaat ve turizm gibi birçok sektörün etkilenmesine neden olmaktadır (Alper ve Anbar, 2007:17; Bayraç, 2007:231).

Turizm; bireylerin fiziksel, psikolojik ve zihinsel sağlığının iyileştirilmesine katkıda bulunabilir (McConkey ve Adams, 2000; UNWTO, 1999). Buna bağlı olarak, bireylerin yeni bilgiler öğrenme,

kültürler arası iletişimi geliştirme, ufukları genişletme, kişisel gelişimini ve yaşam kalitesini artırarak sosyal ilişki becerilerini geliştirmesine veya sürdürmesine katkı sağlamaktadır (Yau vd., 2004).

Hammaddesi doğa ve çevre olan turizm sektöründe iklimin varlığı ve etkileri kaçınılmaz bir gerçektir. Dolayısıyla iklim; doğa ve çevrenin oluşum zincirinin bir halkası olduğu gibi turizmde bir parçası olarak kabul edilmektedir. Küresel ısınmaya bağlı olarak yaşanan iklim değişikliği doğal çevrenin bozulmasına neden olmaktadır. Bu durum turizm destinasyonlarına bozulmasına ve hatta yok olmasına neden olabilecektir (Yıldız, 2009:82).

Sıcaklık ve yağışların değişimine bağlı olarak tatil süresinin ve döneminin değişmesine neden olacaktır. Özellikle yaz aylarında deniz-kum-güneş üçlüsünü sunan bir çok turistik destinasyon, tatil süresi boyunca uygun iklim şartlarına borçlu olduğu düşünülmektedir (Sevim ve Ünlüönen, 2010:44). Bazı araştırmacılar göre sıcaklık artışına bağlı olarak deniz sıcaklığının artmasıyla birlikte Kanada, Rusya, İskandinav ülkeleri ve Kuzey Avrupa ülkelerinin kıyı turizminin başlamasına imkan tanıyacaktır (TTYD, 2008:3). Ancak deniz sıcaklığı ve seviyesinin artması, gelirleri turizmden elde eden ada ülkelerinde destinasyonların bozulmasına ve yok olmasına neden olmaktadır (Gülbahar, 2008:179). Artan hava sıcaklığı, kar örtüsünün daha kısa sürede erimesine neden olmaktadır. Bu durum da kış turizm süresinin kısalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla kış turizminin de küresel iklim değişikliğinden doğrudan etkilendiği düşünülmektedir (IPCC, 2007:53-58). Ayrıca bölgede yaşayan yerleşikler ve turistler; su kıtlığı, kuraklık, salgın hastalıklar vb. gibi olumsuzluklara maruz kalabilecektir (Tetik ve Acun, 2015:1462).

Bu doğrultuda, insanların küresel ısınma ve buna bağlı olarak mevsim sıcaklıklarının değişmesiyle birlikte doğanın bozulmaması için yeterince çaba göstermediği, yeteneklerini bu yönde kullanmadığı veya yetersiz kullandığının göstergesi olarak kabul edilebilir. Ayrıca kendisini denetleyicilerinin kontrolüne bırakması oluşabilecek riskleri öngörememesine neden olabilecektir. Ancak insanlar, kontrol edemediği ve sonucunu değiştiremediği olaylar karşısında büyük ilgi ve merak duymaktadır. Bu ilgi ve merak bireylerin o yöne doğru yönelmesine imkan tanıyacaktır.

Bazı bilim adamlarına göre ilkim değişikliğine bağlı olarak artan sıcaklık nedeniyle yaz sezonun uzamasına neden olmaktadır. Bu durum deniz turizmine olan ilginin azalacağına ve alternatif turizm türlerine kayacağına sebep olacağı düşünülmektedir (Durgun ve Memişoğlu, 2007:319).

3. KIYAMET TURİZMİ

Kıyamet turizmi özellikle 1990'lı yıllarda görsel ve işitsel basında popüler olmaya başlamıştır. İlerleyen süreçlerde bu alanda yapılan araştırmalar ve yazılan kitaplar sayesinde günümüze kadar gelişimini sürdürmüştür. Kıyamet turizmini ifade etmek için literatürde “kıyamet turizmi- doom tourism/doom of tourism, son şans turizmi-last chance tourism, yok olmadan önce gör-see it before it disappears, yok oluş turizmi-extinction tourism”, iklimin belirleyici olduğu durumlarda “iklim turizmi-climate tourism ve iklim değişikliği gezisi- climate- change sightseeing” gibi kavramlar kullanılmaktadır (Yıldız, 2018:232).

Küresel çevresel değişim, dünyanın pek çok bölgesinde doğal ve yerleşik sistemleri değişmesine neden olmaktadır. Bu değişiklikler turizm sektörünün seyahat trendinde önemli bir rol oynamaktadır (Dawson vd., 2011:250). Tarihi, kültürel, eğlence ve turizm amaçlı yok olma tehlikesi bulunan nadir destinasyonların yok olmadan önce fotoğraflarının çekilmesi, deneyimlenmesi ve tüketilmesi olarak nitelendirilmektedir. Bu tür destinasyonlar çoğunlukla “ölmeden önce görülmesi gereken yer” şeklinde ifade edilmektedir (Bowman ve Pezzulo, 2010: 191).

Lemelin ve arkadaşları (2010:478)'na göre kıyamet turizmi “*turistlerin, yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan çevre veya deniz manzaralarını, doğal ve/veya sosyal mirasları özellikle aradıkları ve ziyaret ettikleri turizm türü*” olarak yorumlamışlardır. Ruiz (2008)'e göre ise “*turistlerin özellikle tehlikede olan destinasyonları araştırarak, yok olmadan önce ihtişamını deneyimleme arzuları neticesinde ortaya çıkan turizm türü*” şeklinde ifade edilmektedir.

Küresel iklim değişikliğine bağlı olarak değişen sıcaklık ve yağışların neden olduğu doğal ve çevresel sorunlar destinasyonların yaşam eğrisini daraltarak ömürlerinin kısalmasına neden olmaktadır. Bu durum insanların destinasyonların yok olmadan hemen önce görme isteğini artıracakı düşünülmektedir. Yıldız (2018)'a göre küresel ölçekte popüler olan kıyamet turizm destinasyonları; Büyük Set Resifi, Kilimanjaro Dağı (Kervan Dağı, Beyaz Dağ), Venedik, Alpler, Bwindi Milli Parkı, Yellowstone Milli Parkı, Galapagos Adaları şeklinde sıralanmıştır.

3.1. Büyük Set Resifi

Avusturalya bütçesine yıllık ortalama 5.1 milyar \$ gelir sağlayan Büyük Set Resifi, tam zamanlı olarak 64.000 kişiye istihdam sağlamaktadır (Howard, 2016). Yaklaşık olarak 25 milyon yaşındaki Büyük Set Resifi, artan deniz suyu sıcaklığına bağlı olarak başta mercanlar olmak üzere çeşitli canlı türlerin yok olmasına neden olmaktadır (Heathcote, 2017). 1981 yılında UNESCO tarafından dünya mirası listesine alınan Büyük Set Resifi Avustralya'nın Kuzeydoğu kıyısında yer almaktadır. 344.400 km²'lik yüz ölçümü ve 2600 km uzunluğu ile farklı şekillerde 2.500 münferit resif, taşlı kumsallar ve ufak kumlu bitki örtüsüne sahip 900'den fazla kumsala sahiptir. Ayrıca 400 yumuşakça, 215 kuş türü, 1500 balık türü, nesli tükenme tehlikesi olan yeşil kaplumbağa, denizineği (dugong) ve 400 farklı mercan ile dünyanın en büyük mercan resifi olarak bilinmektedir (UNESCO, 2012).

3.2. Kilimanjaro Dağı (Kervan Dağı, Beyaz Dağ)

5.895 metre yüksekliğiyle Afrika'nın en yüksek volkanik dağı olan Kilimanjaro Dağı (Kervan Dağı, Beyaz Dağ), Tanzania sınırları içerisinde Kilimanjaro Milli Parkında yer almaktadır. 300 üzerinde bitki çeşitliliği ve nesli tükenmekte olan birçok memeli hayvanın yaşam alanı olan dağ, 1987 yılında UNESCO tarafından Dünya Doğa Mirası listesine alınmıştır (Shemsanga, vd., 2010:190). Yıllık ortalama 35000 dağcı, 5000 günü birlikçi turistin ziyaret ettiği (Peaty, 2012:2) dağ; 500 aşçı, 400 rehber ve 10.000 taşıyıcıya iş imkanı sağlamaktadır. Tanzania turizmüne yıllık ortalama 50\$ milyon getirisiyle ülkenin gayri safi yurtiçi hasılasının %13 ünü karşılamaktadır. Ayrıca elde edilen gelirin 13 \$ milyonu dağın yamacında yaşayan yoksulların yaşam koşullarının iyileştirilmesi için harcanmaktadır (McHolm, 2013). Dağ üzerinde yapılan araştırmalarda küresel ısınmadan dolayı 1912-2011 yılları aralığında dağın zirvesinde yer alan buzul kütlelerinin %85'nin geriye kalan kısmının ise 2020 yılında eriyeceği ön görülmektedir. Bu durum dağda yaşayan canlıların geleceğini olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmektedir (Yıldız, 2018).

3.3. Venedik

Her yıl ortalama 30 milyon turistin ziyaret ettiği Venedik (Mourby, 2017) küresel ısınmaya bağlı olarak yaşanan deniz seviyesindeki artışlar ve sel olaylarından dolayı 2100 yılında sular altında kalacağı düşünülmektedir. İtalyan Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma, Teknoloji ve Enerji Ajansı (ENEA) Fransa İsrail ve İtalya üniversiteleri ile konsorsiyum olarak yürüttükleri araştırmada Akdeniz de deniz seviyesinin son 1000 yılda 30 cm arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca önümüzdeki 100 yılda bu artışın 3 katına çıkabileceği hesaplanmıştır. Bu artıştan 90 -140 cm ile en çok Kuzey Adriyatik'te görüleceği düşünülmektedir (Pınar, 2017).

3.4. Alpler

Orta Avrupa'nın önemli kış ve dağ turizm destinasyonları; 25.000 km uzunluğu ve 18.000 kayak pistine sahip alp bölgesi; telesiyej, gondol lift ve teleski gibi vb. 11.500 mekanik tesisi ile yıllık ortalama 20 milyon turisti çekmektedir (Koşan, 2016:49). Slovenya, İsviçre, İtalya, Avusturya ve Fransa ile sınır boyunca hilal şeklinde 1000 km uzanmaktadır. Orta Avrupa boyunca uzanan Alplerin en yüksek noktası 4.800 metre yüksekliği ile Mont Blanc'tir (Rott vd., 1993:6). 19. yüzyılın sonlarından bu yana sıcaklıkların 1°C artmasıyla yamaçlara yağın kar yağışlarının %40 azalmasına neden olmuştur. Ayrıca Chamonix'e çok yakın olan Mer de Glace (buz denizi) buzulu, 65 metreden üzerinde incelendiği düşünülmektedir. Bu durum bölgeye kar yağışlarının daha da azalacağını göstermektedir (Foulkes, 2017).

3.5. Bwindi Milli Parkı

Uganda da bulunan Bwindi Milli Parkı, nesli tükenmekte olan 880 dağ goril türünün 400 tanesine ev sahipliği yapmaktadır (IGCP, 2011). Burayı ziyaret eden turistlerin goril trekkingine katılım izni için

600 \$ ödemesi gerekmektedir. Ayrıca buna çeşitli vergileri de eklendiğinde, Uganda yıllık goril turizminden 20.6 \$ milyon gelir sağlamaktadır (Hatfield, 2005:5). Ancak UNESCO (2016:36)'ya göre küresel ısınmaya bağlı olarak değişen iklim şartları dağ gorillerinin insan kaynaklı çeşitli hastalıklara maruz kalacağı düşünülmektedir.

3.6. Yellowstone Milli Parkı

1 Mart 1872 yılında milli park olarak ilan edilen Yellowstone Milli Parkı dünyanın ilk milli parkı olma ve dünyanın sıcak kaynaklarının yarısına sahip olma özelliğini taşımaktadır. Yellowstone Milli Parkı Amerika'nın Wyoming, Montana ve Idaho eyaletlerinin sınırları içinde bulunmaktadır. 10.000'in üzerinde sıcak su kaynağı, 290 şelale ve 500 aktif gayzerin bulunduğu milli park, ortalama 9000 km²'lik bir alana sahiptir. Ayrıca 285 kuş türü, 6 tür sürüngen, 16 balık türü, 65 tür memeli, 7 den fazla suda yaşayan istilacı türler ve 5 tür amfibi (hem karada hem suda yaşayabilen) bulunmaktadır (NPS, 2018). 2016 yılında 4,257,177 turist tarafından ziyaret edilmiştir. Bununla birlikte, yaklaşık 5300 kişiye istihdam sağlamaktadır (Warthin, 2017).

Chang ve Hansen (2015:14)'e göre Rocky Dağları'nın yakınlarında küresel ısınmadan dolayı 1895 yılından bu yana sıcaklık 1.17°C artmıştır. Ayrıca Romme ve Turner (2015:7)'e göre bu yüzyılın sonuna doğru yaz ve ilkbahar mevsim ortalama sıcaklık değerlerinin 4.0°C ila 5.6°C artmasını öngörmektedir. Dolayısıyla karın yerde kalma süresinin kısalması ve buna bağlı olarak kar suyundan beslenen kaynakların yok olmasına neden olacaktır. Bu durum bölgede yaşayan canlıların yaşamlarını olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir (Wenger vd., 2011:14175). UNESCO (2016:54)'ya göre karın erken erimesiyle birlikte orman yangın döneminin uzayabileceği hatta yıllık %600 veya üzerinde olabileceği tahmin edilmektedir.

3.7. Galapagos Adaları

Pasifik Okyanusu'nda yer alan Galapagos Adaları Amerikan kıtasının güney batısından ortalama 1000 km uzaklıkta ve 9 adadan oluşmaktadır. Coğrafi konumu itibarıyla üç okyanus akıntısının yer almasından dolayı dünyanın önde gelen deniz ekosistemlerinden biri olma özelliğini barındırmaktadır (UNESCO, 2016:64-65). Zengin ekosistemi sayesinde deniz iguanası, Galapagos pengueni, 180 adet dev kaplumbağalar ve uçamayan karabatak gibi vb. endemik canlılar olmak üzere 500'ü karada ve %18'den fazlası endemik olan 2909 deniz canlısı türüne yaşamaktadır. Nüfusu 1970'lerde 4 bin olan Galapagos'ta günümüzde 25 bin kişinin üzerinde insan yaşamaktadır. Ayrıca 1970'de ziyaret eden turist sayısı 5 bin iken 2015 de bu rakam 224.775 ulaşmıştır (Galapagos Conservancy, 2016). Quiroga ve arkadaşlarının (2011: 83) yaptığı bir araştırmada adalara gelen turistlerin amaçlarının küresel iklim değişikliğinden etkilenerek nesli tükenmekte olan canlıları görmek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ancak UNESCO (2016:66)'ya göre küresel ısınmayı yarattığı asit yağmurları, iklim değişikliği gibi olumsuzluklara ek olarak adalardaki aşırı nüfus artışı, turizm, aşırı avlanma gibi vb. sorunlarında canlıların biyo-çeşitliliği açısından tehdit oluşturmaktadır.

4. SONUÇ

İnsanlar, kontrol edemediği ve sonucunu değiştiremediği olaylar karşısında kendisini yetersiz ve kötü hissetmektedir. Bu olaylara sık sık maruz kalan kişiler öğrenilmiş çaresizlik içinde kalmaktadır. Öğrenilmiş çaresizlikte kalan insanlar; değiştirebileceği veya kontrol edebileceği bir durum karşısında yeterince çaba göstermemekte, yeteneklerini kullanma yoluna gitmemekte ve kendini dış denetleyicilerin kontrolüne bırakabilmektedir. Dolayısıyla insanların küresel ısınma ve buna bağlı olarak mevsim sıcaklıklarının değişmesiyle birlikte doğanın bozulmaması için yeterince çaba göstermediği, yeteneklerini bu yönde kullanmadığı veya yetersiz kullandığının göstergesi olarak kabul edilebilir. Ayrıca kendisini denetleyicilerinin kontrolüne bırakması oluşabilecek riskleri öngörememesine neden olabilecektir.

Dünya nüfusunda yaşanan artışla birlikte enerji ihtiyacında da artış yaşanmaktadır. Artan enerji ihtiyacının karşılanması üzere sıklıkla kullanılan fosil yakıtlar, günümüzde sürdürülebilir ölçekte kullanılmamaktadır. Dolayısıyla kaynakların yanlış kullanımı günümüzün en ciddi sorunlarından birisi olan küresel ısınma ve küresel ısınmaya bağlı olarak ortaya çıkan mevsim değişikliğinin temel nedenlerini oluşturmaktadır. Küresel ısınma ve buna bağlı olarak değişen mevsim sıcaklıkları; eriyen

buzulların deniz seviyesini yükseltmesine, asit yağmurlarının artmasına, yağış rejimlerinin değişmesine, sel, tsunami, fırtına, kasırga vb. gibi doğal afetlerin daha sık yaşanır hale gelmesine neden olmaktadır. Bu durum hem canlıların doğal yaşamlarını kısıtlamakta hem de gözde turistik destinasyonların da tahrip olmalarına ve cazibelerini yitirmelerine neden olmaktadır. Çevresel, sosyal, sağlık ve ekonomik bakımdan çeşitli değişimlere neden olan küresel ısınma ve küresel ısınmaya bağlı olarak ortaya çıkan mevsim değişikliği, kaynağı doğa ve çevre olan turizm sektörünü de kapsamaktadır. Dolayısıyla turizm sektöründe yer alan destinasyonların yaşam sürelerini kısaltmaktadır.

İnsanların yok olma tehlikesi yaşayan turizm destinasyonlarına karşı yok olmamaları için yeterince çaba göstermediklerini ve bu yönde yeteneklerini kullanmadıklarını bilmeleri, onları öğrenilmiş çaresizliğe itmektedir. Bu durumun deneyimlenmesi insanlar tarafından ilgi ve merak konusu olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Dolayısıyla yok olmadan önce son kez görme arzularını ve buna bağlı olarak turizm destinasyonunun çekiciliği arttıracığı varsayılmaktadır. İnsanlardaki, yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan canlı ve turistik destinasyonları görme isteği yeni bir turizm türü olan kıyamet turizminin doğmasına neden olmaktadır.

Küresel ısınma, iklim değişikliği ve diğer çevresel sorunlara yönelik sürdürülebilir tedbirler uygulamaya girmediği takdirde insanların kıyamet turizmine olan ilgisinin artacağı düşünülmektedir. Bu artışın kaynağı olarak ise teknolojinin ve kitle iletişim araçlarının yaygın olarak kullanılmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Günümüz insanları, yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmış türleri veya yok olma tehlikesi olan destinasyonlar hakkında çeşitli medya organları ve sosyal ağlar sayesinde dünyanın her yerinde üstelik aynı anda bilgi sahibi olabilme şansına sahiptir.

Bu çalışma; öğrenilmiş çaresizliğin deneyimlenmesini konu alarak kıyamet turizmine olan yönleri teorik olarak incelenmiştir. Gelecek çalışmalarda turistleri kıyamet turizmine yönelten diğer parametrelerin araştırılması destinasyonların çekiciliğinin artmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu yönde yapılacak çalışmalardan elde edilen bulgular bölgelerin sürdürülebilir tedbirler almasına yönelik veri oluşumu sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Alper, D. ve Anbar, A. (2007). Küresel Isınmanın Dünya Ekonomisine ve Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9(4): 15-54.
2. Bayraç, H. N. (2007). Enerji Kullanımının Küresel Isınmaya Etkisi ve Önleyici Politikalar. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2): 229-260.
3. Bowman, M.S. and Pezzulo, P.C. (2010). What's so 'dark ' about 'dark tourism'? Death, tours, and performance. *Tourist Studies*. 9(3): 187-202.
4. Chang, T. ve Hansen, A. (2015). Historic and projected climate change in the Greater Yellowstone Ecosystem. *Yellowstone Science*. 23(1): 14-19.
5. Christopher P. D., Aladdine D. J. and Carrie F. J. (2007). Climate Change Strategies for the Financial Services Industry. *Goodwin Procter* . (January) 4: 1-7.
6. Dawson, J., Johnston, M. J., Stewart, E. J., Lemieux, C. J., Lemelin, R. H., Maher, P. T., & Grimwood, B. S. R. (2011). Ethical considerations of last chance tourism. *Journal of Ecotourism*, 10(3), 250-265.
7. Donovan, W. L. ve Leavitt, L. A. (1985). Simulating conditions of learned helplessness: The effects of Interventions and attributions. *Child Development*, 56, 594- 603.
8. Durgun, A. ve Memişoğlu, D. (2007). Küresel Isınma ve Turizm Üzerine Olası Etkileri. (ss. 310-322). 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. Ankara. 10-15 Eylül.
9. Düzgün, Ş., & Hayalioğlu, H. Öğrencilerde Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13), 404-413.
10. Foulkes, I. (25 August 2017). Switzerland landslide: Are the Alps melting?. <http://www.bbc.com/news/world-europe-41049827>, Erişim Tarihi: 25.09.2019).
11. Fransson, N., & Gärling, T. (1999). Environmental concern: Conceptual definitions, measurement methods, and research findings. *Journal of environmental psychology*, 19(4), 369-382.

12. Galapagos Conservancy. (19 May 2016). Galapagos maintains steady tourism growth in 2015. (<https://www.galapagos.org/newsroom/galapagos-tourism-growth-2015/>, Erişim Tarihi: 23.09.2019).
13. Gülbahar, O. (2008). Küresel Isınma, Turizme Olası Etkileri ve Türkiye. *KMU İİBF Dergisi*. 10(15): 160-198.
14. Hamilton, C. (2010). Requiem for a species: Why we resist the truth about climate change. Earthscan, Washington (2010).
15. Hatfield, R. (2005). Economic Value of the Bwindi and Virunga Gorilla Mountain Forests. The African Wildlife Foundation. Washington D.C, USA.
16. Heathcote, A. (12 September 2017). Breakdown: the state of the Great Barrier Reef in 2017. (<http://www.australiangeographic.com.au/topics/science-environment/2017/09/the-state-of-the-great-barrier-reef-in-2017>, Erişim Tarihi: 20.09.2019).
17. Howard, B. (17 August 2016). Tourists Try to See Great Barrier Reef Before It 's Gone. (<https://www.nationalgeographic.com/travel/destinations/oceania/australia/great-barrier-reef-tourism-boom/> Erişim Tarihi: 20.09.2019).
18. IGCP (International Gorilla Conservation Program). (2011). Mountain Gorillas. (<http://igcp.org/gorillas/mountain-gorillas/>, Erişim Tarihi: 21.09.2019).
19. IPCC (2007). Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Cambridge: Cambridge University Press. (https://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/wg2/ar4_wg2_full_report.pdf, Erişim Tarihi: 21.09.2019).
20. Koşan, A. (2016). Kış Turizmi, Olası Gelişmeler ve Başarı Faktörleri. (ss. 46-64). I. Ulusal Alternatif Turizm Kongresi Bildiri Kitabı. Erzincan. 07-09 Nisan.
21. Kümbül Güler, B. (2006). Çalışma hayatında öğrenilmiş çaresizlik. Ankara: Liberte Yayınları.
22. Koparal, S. (2013). Çevresel Sorunların Nedenleri. Ü. B. Öğütveren (Ed.), Çevre Sorunları ve Politikaları. (ss.24-43). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları (Yayın no: 2554)
23. Landry, N., Gifford, R., Milfont, T. L., Weeks, A., & Arnocky, S. (2018). Learned helplessness moderates the relationship between environmental concern and behavior. *Journal of Environmental Psychology*, 55, 18-22.
24. Lemelin, R. H., Stewart, E. and Dawson, J. (2012). An introduction to last chance tourism. (pp. 1-9). Last Chance Tourism: Adapting Tourism Opportunities In A Changing World. Editors: Raynald Harvey Lemelin, Jackie Dawson and Emma Stewart. London: Routledge Taylor & Francis Group.
25. McHolm, M. (3 October 2013). Tourism in Africa: Hiking Mount Kilimanjaro in Tanzania. (<http://www.worldbank.org/en/news/feature/2013/10/03/mount-kilimanjaro-tourism-africa-tanzania>, Erişim Tarihi: 20.09.2019).
26. McConkey, R., & Adams, L. (2000). Matching short break services for children with learning disabilities to family needs and preferences. *Child Care, Health and Development*, 26(5), 429-444.
27. Molesworth, B. R., Burgess, M., & Wilkinson, J. (2020). Can babble and broadband noise present in air transportation induce learned helplessness? A laboratory based study with university students. *Applied Acoustics*, 157, 107016.
28. Mourby, A. (5 July 2017). Can Venice save itself from its own popularity?. (<https://edition.cnn.com/travel/article/venice-too-many-tourists/index.html>, Erişim Tarihi: 21.09.2019).
29. National Park Service (NPS). (2018). Yellowstone National Park Facts. (<https://www.nps.gov/yell/planyourvisit/parkfacts.htm>, Erişim Tarihi: 22.09.2019).
30. Overmier, J. B., & Seligman, M. E. (1967). Effects of inescapable shock upon subsequent escape and avoidance responding. *Journal of comparative and physiological psychology*, 63(1), 28.
31. Peaty D. (2012). Kilimanjaro tourism and what it means for local porters and for the local Environment. *J Ritsumeikan Soc Sci and Humanities*. (4):1-11.
32. Pınar, Ö. (3 Mart 2017). Venedik 2100'e kadar sular altında kalabilir. (<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39156018>, Erişim Tarihi: 21.09.2019).
33. Quiroga D., Mena, C., Karrer, L.B., Suzuki, H., Guevara, A. and Murillo, J.C. (2011). Dealing with climate change in the Galapagos: adaptability of the tourism and fishing sectors. (pp. 81-108). Editors: Larrea, I. and Di Carlo, G. Climate Change Vulnerability Assessment of the Galápagos

- Islands. WWF and Conservation International. Washington, DC, USA. (http://awsassets.panda.org/downloads/integrated_report_final.pdf)
34. Romme, W.H. ve Turner, M.G. 2015. Ecological implications of climate change in Yellowstone: Moving into uncharted territory?. *Yellowstone Science*. 23(1): 6-12.
 35. Rott, H., Scherler, K. E., Reynaud, L., Barber, R. S. And Zanon, G. (1993). *Glaciers of Europe: Glaciers of The Alps*. U.S. Geological Survey Professional Paper 1386-E-1 (<https://pubs.usgs.gov/pp/p1386e/alps.pdf>, Erişim Tarihi: 25.09.2019).
 36. Ruiz, R. (15 Sept. 2008). Endangered natural wonders worth seeing. (https://www.forbes.com/2008/09/15/travel-endangered-ecosystems-forbeslife-cx_rr_0915travel.html#2392048419darr_0915travel.html, Erişim Tarihi: 17.09.2019).
 37. Seligman, M. (2007). Öğrenilmiş iyimserlik (Çeviren: Semra Kunt Akbaş). Ankara: HYB Yayıncılık (Orijinali 1990 yılında yayınlandı).
 38. Sevim, B. ve Ünlüöner, K. (2010). İklim Değişikliğinin Turizme Etkileri: Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 28(1): 43-66.
 39. Shemsanga, C., Omambia, A. N. and Gu, Y. (2010). The Cost of Climate Change in Tanzania: Impacts and Adaptations. *Journal of American Science*. 6(3): 182-196.
 40. Takács-Sánta, A. (2007). Barriers to environmental concern. *Human Ecology Review*, 26-38.
 41. Tetik, N. ve Acun, A. (2015). Turizm Öğrencilerinin Küresel Isınma Ve İklim Değişikliği Algısı Ve Görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8(41): 1459-1476.
 42. TTYD (Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği). (2008). Turizm ve İklim Değişikliği. Rapor. (<http://ttyd.org.tr/Uploadfiles/PublicationDocument/b0e6b31e-6b15-4b17-97ff-d4a99a4e5586.pdf>, Erişim Tarihi: 20.09.2019).
 43. UNESCO (2012). Great Barrier Reef. (<http://whc.unesco.org/en/list/154>, Erişim Tarihi: 20.09.2019).
 44. UNESCO. (2016). World Heritage and Tourism in a Changing Climate. <http://whc.unesco.org/en/tourism-climate-change/>, Erişim Tarihi: 21.09.2019).
 45. World Tourism Organization. (1999). Global code of ethics for tourism. <http://www.world-tourism.org/pressrel/CODEOFE.htm> Accessed 20.09.2019
 46. Warthin, M. (17 January 2017). 2016 - A Year of Records. (<https://www.nps.gov/yell/learn/news/17002.htm>, Erişim Tarihi: 22.09.2019)
 47. Wenger, S. J., Isaak, D. J., Luce, C. H., Neville, H. M., Fausch, K. D., Dunham, J. B., ... & Hamlet, A. F. (2011). Flow regime, temperature, and biotic interactions drive differential declines of trout species under climate change. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 108(34), 14175-14180.
 48. Yau, M. K., McKercher, B., & Packer, T. L. (2004). Traveling with disability: more than an access issue. *Annals of Tourism Research*, 31(4), 946-960.
 49. Yıldız, Z. (2009). Küresel Isınma Ve Alternatif Turizme Yönelim Üzerine Etkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*. 1(1): 77-91.
 50. Yıldız, S. (2018). Yok Oluştan Doğan Turizm: Kıyamet Turizmi (Doom Tourism). *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(5), 224-241.
 51. Valas, H. (2001a). Learned helplessness and psychological adjustment I: Effects of age, gender and academic achievement, *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol. 45, No. 1.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

**HÜZÜN TURİZMİ VE TÜRKİYE'DEKİ GÜNCEL DURUMU ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME**
DARK TOURISM AND A REVIEW ON CURRENT STATUS IN TURKEY

Ertan ÖZÇOBAN

Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, (Sorumlu Yazar)

ÖZET

Günümüzde, turizm kavramı artık sektörel hizmet kollarını bünyesinde barındıran bir sanayi olmaktan çıkmış, kendine özgü dinamikleriyle başlıbaşına bir endüstri halini almıştır. Ülkeler arasındaki rekabetin geçmişe göre çok daha sert yaşandığı küresel turizm pazarında, mikro ya da makro coğrafyaların, birer turizm destinasyonu olma çabası hız kazanmıştır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün verilerine göre 2018 yılında, küresel turizm pazarında 1,4 milyar turist seyahat etmiş ve 1,4 trilyon dolar gelir elde edilmiştir. Dünya'da en çok turistin geldiği ülkeler sıralamasında 46,5 milyon turist ile 6.sırada olan Türkiye, turizmden en çok gelir elde eden ülkeler sıralamasında ise 22 milyar dolar ile 14.sıradadır. Rakamların ortaya koyduğu bu büyük ekonominin, ülkemiz açısından değerlendirilmesi gereken kısmı, turizmden elde edilen gelirin gelen turist sayısına oranla düşük seyretmesidir. Türkiye'de olduğu gibi pek çok ülkede de bu durum, sürdürülebilir ve 12 aya yayılan turizm politikalarının ağırlık kazanmasını sağlamıştır. Turizm gelirinden çok daha fazla pay almak isteyen ülkeler, toplumsal merak, beklenti, talep, dijitalleşme, refah seviyesi gibi unsurlarla oluşan alternatif turizm çeşitlerinin zenginleştirilmesine ve pazarlanmasına önem vermeye başlamışlardır. Günümüzde, alternatif turizm türlerinden bir tanesi de hüzün turizmidir. Literatürde özel ilgi turizmi, dark turizm, kara turizm gibi isimlerle de anılan bu turizm çeşidi, genel olarak, turistlerin, geçmişte büyük olaylar, ölümler ya da trajedilerin yaşandığı destinasyonlara gerçekleştirdikleri seyahat ve deneyimlerinden oluşmaktadır.

Bu çalışmanın amacı hüzün turizmini bir turistik ürün olarak ele alarak, ülkemizde bu kapsamda değerlendirilebilecek potansiyeli olan destinasyonları ortaya koymak ve bundan sonraki bilimsel çalışmalara örnek teşkil edebilmektir. Bu nedenle çalışmada, daha önceki bilimsel çalışmalar taranmak suretiyle, doküman analizi veri toplama tekniğinin kullanıldığı nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Bu konu ile ilgili daha önce yayınlanmış, makaleler, tezler ve bilimsel yayınlar incelenmiş, dünyadaki örneklerle değinilmiş ve ülkemizde henüz tanıtımı yapılmamış hüzün turizmi destinasyonlarının hangileri olabileceği sorusuna yanıt aranarak öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hüzün Turizmi, Kara Turizm, Alternatif Turizm, Sürdürülebilir Turizm

ABSTRACT

Nowadays, the concept of tourism has become an industry with its unique dynamics, which is no longer an industry that holds the branches of sectoral service. In the global tourism market where competition between countries is much tougher than in the past, the effort to become a tourism destination for micro or macro geographies has gained momentum. According to World Tourism Organization, in 2018, 1.4 billion tourists traveled to the global tourism market and 1.4 trillion dollars of revenues were obtained. Turkey, which is ranked 6th with 46.5 million tourists in the ranks of the most tourists in the world, is ranked 14th with 22 billion dollars in the ranking of the countries that have the most income from tourism. This large economy, which the figures put forth, should be assessed in terms of our country, is that the income from tourism is low compared to the number of tourists arriving. In many countries, such as Turkey, this situation has led to a sustainable and 12-month tourism policy to gain weight. Countries wishing to receive much more share of tourism income have begun to give importance to the

prospection and marketing of alternative tourism varieties consisting of social curiosity, expectation, demand, digitalization and welfare level. Nowadays, one of the alternative types of tourism is sadness tourism. This type of tourism, which is also referred to as special interest tourism, dark tourism and black tourism in the literature, generally consist of the travel and experiences of tourists related with great events, deaths or tragedies. The goal of this research is to emphasize the potential of tourism in this context and to make an example of the subsequent scientific studies by addressing sadness as a touristic product. Therefore, by scanning previous scientific studies, qualitative research method has been used consist of document analysis data collection technique. The articles, theses and scientific publications published earlier about this subject are examined. The suggestions were addressed by searching for answers to the question of what might be the tourism destinations of sadness which have not yet been promoted in our country.

Keywords: Sadness Tourism, Dark Tourism, Alternative Tourism, Sustainable Tourism

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

**ÖRGÜT KÜLTÜRÜ ALGISI İLE ÖRGÜTSEL ÇEVİKLİK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
YAPISAL EŞİTLİK MODELİ İLE İNCELENMESİ¹**
AN INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN ORGANIZATION CULTURE AND
ORGANIZATIONAL AGILITY WITH STRUCTURAL EQUALITY MODEL

Suzan BASRI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, (Sorumlu Yazar)

Kürşad ZORLU

Prof. Dr. Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

ÖZET

Bu çalışmada, literatürde üzerinde sınırlı sayıda çalışma gerçekleştirilen, çalışanların örgüt kültürü algılarının örgütsel çeviklik üzerindeki etkisi incelenmektedir. Geliştirilmeye açık olan bu alana zengin bir kavramsal çerçeve ile gerçekleştirilecek olan uygulamalı bir çalışma ile katkı sağlamak literatür açısından önem arz etmektedir. Bu doğrultuda kullanılacak geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş ölçekler ile araştırma problemini en doğru şekilde çözümlemek hedeflenmiştir. Öncelikle örgüt kültürü ve örgütsel çeviklik hakkında kavramsal çerçeve sunulmaktadır. Daha sonra araştırma kapsamında gerçekleştirilen anket uygulamasından elde edilen bulgu ve sonuçlar ortaya konulmaktadır. Çalışmada, Kırşehir ilinde çalışan sayısı 100-250 arasında bulunan özel sektör kuruluşları üzerinde anket uygulaması yapılmıştır. Araştırmada nicel veri analizi uygulanmıştır. 5’li Likert ölçeği kullanılan anket formu, demografik sorular ile “ekip çalışması-çatışma”, “iklim-moral”, “bilgi akışı ve dahil olma” “denetim” ve “toplantılar” olmak üzere 5 boyutlu ifadeleri içeren örgüt kültürü ve “algılama çevikliği”, “karar verme çevikliği” ve “harekete geçme çevikliği” şeklinde üç boyutlu ifadeleri içeren örgütsel çeviklik ölçeklerinden oluşmaktadır. Örgüt kültürü için; Glaser (1983)’ün geliştirdiği, Glaser vd. (1987)’nin uyarladıkları ölçek kullanılmıştır. Yine örgütsel çeviklik için, Jaworski ve Kohli (1993)’ün geliştirdiği ve Wageh (2016)’nın uyarladığı ölçek kullanılmıştır. Araştırmada model olarak yapısal eşitlik modellemesi tercih edilmiştir. Çalışma verileri, SPSS Statistics 23 ve IBM SPSS Amos 22 programlarına aktararak analizler tamamlanmıştır. Ölçekler için öncelikle açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır (IBM SPSS Statistics 23). Açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre oluşan boyutların yapısı doğrulayıcı faktör analizi ile doğrulanmış (IBM SPSS Amos 22) ve güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular neticesinde; çalışanların işyerinde çalışanların örgüt kültürüne yönelik algıları pozitif yönde arttığında, işyerinde örgütsel çeviklik düzeyi de arttığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Örgüt, Örgütsel Çeviklik, Örgüt Kültürü.

ABSTRACT

In this study, the effect of employees’ organizational culture perceptions on organizational agility on which limited number of studies performed in the literature is examined. It is important for the literature to contribute to this field, which is open to development, by a practical study that will be carried out with a rich conceptual framework. In this respect, it is aimed to analyze the research problem with the validity and reliability scales that will be used in this direction. First of all, a conceptual framework is presented about organizational culture and organizational agility. Then, the findings and results obtained

¹ Çalışma, Ahi Evran Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında “Örgüt Kültürü Algısı ile Örgütsel Çeviklik Arasındaki İlişkinin Yapısal Eşitlik Modeli ile İncelenmesi: Kırşehir İl Örneği” adlı Yüksek Lisans Tez Çalışmamdan türetilmiştir.

from the survey conducted within the scope of the research are presented. In this study, a questionnaire was applied on private sector organizations in Kırşehir, which has 100-250 employees. Quantitative data analysis was applied in the study. In addition to demographic questions, the questionnaire, 5-Likert scale used, is consisted of organizational culture scale containing 5-dimensional expressions such as “teamwork-conflict”, “climate-morale”, “information flow and involvement”, “supervision” and “meetings” and organizational agility scale including three-dimensional expressions such as “sensing agility“, ”decision-making agility“ and “acting agility”. For organizational culture; the scale developed by Glaser (1983) and adapted by Glaser et al. (1987) was used. Again, for organizational agility, the scale developed by Jaworski and Kohli (1993) and adapted by Wageeh (2016) was used. Structural equation modeling was preferred as a model. The data were transferred to SPSS Statistics 23 and IBM SPSS Amos 22. For the scales, exploratory factor analysis was applied first (IBM SPSS Statistics 23). According to the exploratory factor analysis, the structure of the dimensions was confirmed by confirmatory factor analysis (IBM SPSS Amos 22) and reliability analysis was applied. As a result of the research findings; when employees' perceptions about organizational culture increased positively, it was determined that the level of organizational agility increased in the workplace.

Keywords: Organization, Organizational Agility, Organizational Culture.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**EMPATİ ODAKLI HAZIRLANAN KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER DERSİNİN
ÖĞRENCİLERİN YARDIM TUTUMLARI, EMPATİ BECERİLERİ VE EĞİLİMLERİ
ÜZERİNE ETKİSİ**

THE EFFECT OF EMPATHY ORIENTED INTERPERSONAL RELATIONS COURSE ON
STUDENTS'HELP ATTITUDES, EMPATHY SKILLS AND TENDENCY

Ergün HASGÜL

Dr. Öğr. Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara, Türkiye

ÖZET

Empati insana hizmet eden her disiplin için önemli bir enstrümandır. Bu enstrümanın eğitim ile geliştirilebileceği yapılan çalışmalarca da kanıtlanmıştır. Bu çalışma, yaşlı, engelli ve yatağa bağımlı hasta gibi gruplarla çalışan evde hasta bakım öğrencilerine verilen kişilerarası ilişkiler dersinin öğrencilerin yardım tutumları, empati beceri ve eğilimleri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Çalışma öntest-sontest kontrol gruplu model düzeninde yapılmıştır. Araştırmaya Kastamonu Üniversitesi Tosya Meslek Yüksekokulu Evde Hasta Bakımı Programı 1. Sınıfa devam eden 74 öğrenci katılmıştır. Deney ve kontrol grubu belirlenirken grupların birbirleriyle etkileşimleri dikkate alınarak gündüz derslerine gelen normal öğretim öğrencileri (n=34) deney grubu ve gece derslerine gelen ikinci öğretim öğrencileri (n=40) kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Çalışmada verilen Kişilerarası İlişkiler dersinin içeriği dersi veren araştırmacı/öğretim elemanı tarafından hazırlanmıştır. Araştırmada öğrencilerin cinsiyet ve yaş bilgilerini içeren kısa bir anket, verilen dersin öğrenme hedeflerini karşılayabilecek Dökmen (1988) tarafından geliştirilen Empati Beceri Ölçeği B Formu (EBÖ-B) ve Empati Eğilim Ölçeği (EEÖ) ile Nickell (1998) tarafından geliştirilen ve Serpen ile Hasgül (2018) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılan Yardım Tutum Ölçeği (YTÖ) kullanılmıştır. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediği Shapiro-Wilk testi kullanılarak analiz edilmiştir. EBÖ-B, EEÖ ve YTÖ ön-test ve son-test puanları arasındaki ilişkiyi analiz edebilmek için eşleştirilmiş örneklem t testi kullanılmıştır. Öğrencilerin ders sonrası EBÖ-B ve EEÖ toplam puan ortalamaları ders öncesine göre istatistiksel olarak önemli ölçüde anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Ayrıca öğrencilerin YTÖ toplam puan ortalamaları ders sonrasında artmasına rağmen, bu sonuç anlamlı değildir ($p>0.05$). Sonuç olarak empati odaklı hazırlanan Kişilerarası İlişkiler dersinin öğrencilerin empatik becerilerinin, eğilimlerinin ve yardım tutumlarının geliştirilmesinde önemli bir araç olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Empati, Empatik Beceri, Empatik Eğilim, Evde Hasta Bakımı. Kişilerarası ilişkiler

ABSTRACT

Empathy is an important instrument for every discipline that serves humanity. This instrument has also been proven to be developed through education by the studies. The object of this study is to analyze impact on helping attitude, empathic skill and tendency by means of interpersonal relationship course provided to the student shaving education in home care programs who works with such groups as elderly, disabled and bedridden patients. The study was conducted in a pre-test and post-test control group design. 74 students who were in their first year in the Home Care Program at Tosya Vocational School of Kastamonu University were participated in the study. While determining experimental and control group, normal teaching students (n = 34) who came to day classes were determined as experimental group and the second teaching students (n = 40) who came to night classes were determined as control group. The Interpersonal Relations course used in the study was prepared by researcher/lecturer. In the study, a short questionnaire containing information such as gender, and age of the students; Empathic Skill Scale B Form (ESS-B) and Empathic Tendency Scale (ETS) which can

meet the learning goals of the education provided, has been developed by Dökmen, (1988) and The Helping Attitude Scale (HAS) which has been developed by Nickell (1998) and adapted by Serpen and Hasgöl (2018) were used. Normality of data was analyzed by using the Shapiro–Wilk test. Wilcoxon signe drank test was used so as to analyze correlation between and pre-test and post-test scores of ESS-B, ETS and HAS. Correlation between variables were analyzed by using Spearman Correlation test. It was determined that the average of the total scores of ESS-B and ETS the students after the course was statistically significant compared to the scores prior to course ($p<0.05$). After course, helping attitudes of students increased, however this result isn't statistically significant ($p>0.05$). Consequently, empathy oriented Interpersonal Relations course given is thought to be an important tool in improving the empathic skills, tendency and helping attitudes of the students.

Key Words: Empathy, Empathic Skill, Empathic Tendency, Home Patient Care, Interpersonel Relations,

1. GİRİŞ

Yardım etme davranışı herhangi bir emre dayalı olmadığı için bir tür prososyal davranıştır. Bu davranış biçimi kişilerin kendi istekleri sonucunda ortaya çıkar ve yardıma ihtiyacı olan kişiye fayda sağlar. Bu tanıma göre her birey yardım etme davranışında bulunabilir. Profesyonel yardım ise gönüllü olarak yapılan yardımdan farklılık gösterir. Profesyonel yardım ihtiyaç duyulan alanlarda olur ve her birey tarafından yapılamaz (Hasgöl ve Serpen, 2014, ss. 4-6). Yapılan çalışmalar da bu yardım etme davranışının altında iki güdünün olduğunu göstermiştir. Yardım davranışının temelinde egoistlik bir güdü mü yoksa diğergam bir güdü mü bulunduğu konusunu açıklığa kavuşturmak amacıyla çeşitli araştırmalar yapılmakta ve kuramsal düzeyde tartışmalar sürdürülmektedir.

Empati en klasik ve çağdaş sosyal hizmet uygulama metinlerinde, yardım ilişkisinin olmazsa olmazı olarak tanımlanmaktadır (Kadushin ve Kadushin, 1997, ss. 416-440). Empati kişinin karşısındaki kişinin yerine kendini koyarak onun duygu ve düşüncüsünü anlayarak karşısındaki kişiye aktarması olarak kabul edilir. Empati bu açıdan ikili bir ilişkide yardım talebinde bulunan kişiye yapılabilir. Kendi duygularını ve düşüncelerini açmayan bireye empati kurulamaz. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda empati becerisi yüksek olan insanların daha fazla yardımsever olduğu kanıtlanmıştır. Empati yapabilen kişi karşısında zor durumda olan kişinin duygularına ve düşüncelerine ortak olur ve ona yardım etme isteği duyar.

Reynolds ve Scott (1999), yapmış oldukları çalışmada empatinin savunmasız bir ilişki için önemli olduğunu ve yardım ilişkisinde müracaatçının tatmin edici ve verimli sonuçları olmasını kolaylaştıracağını belirtmişlerdir. Yine aynı çalışmada empatinin yardım eden kişinin davranışlarına ve tutumlarına bağlı olan kişilerarası bir beceri olduğunu vurgulamışlardır.

Literatürde empati eğitimi ile katılımcıların empati becerisini ve empati eğilimini etkilemeye çalışan çok sayıda çalışma mevcuttur. Aynı şekilde yardım etme davranışını etkilemeye çalışan az sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Üniversitelerin eğitim müfredatlarında empatiye verilen yer farklılık göstermektedir. İnsana hizmet veren bölümlerde empati konusunun önemi her geçen gün daha fazla anlaşılmaktadır. Tüm bunlar dikkate alındığında empati konusuna ders içeriklerinde daha fazla yer verilmesi incelenmesi gereken bir konu haline gelmiştir. Bu amaçla, çalışmada empati odağında hazırlanan kişilerarası ilişkiler dersinin öğrencilerin empati beceri ve eğilimleri, yardım tutumları üzerindeki etkisi incelenmiştir.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmada empati odağında hazırlanan kişiler arası ilişkiler dersinin öğrencilerin yardım tutumları, empati becerileri ve eğilimleri üzerindeki etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Veriler ön-test ve son-test kontrol gruplu deneysel desende toplanmıştır. Ön-test son-test kontrol gruplu desende rasgele seçilen iki farklı grup vardır. Gruplarında birisi deney, diğeri ise kontrol grubudur. Her iki grup için yürütülen eğitimden önce ve sonra veriler toplanmaktadır (Karasar, 2005). Şekil 1 çalışmanın deneysel tasarımını göstermektedir.

Şekil 1. Çalışmanın DeneySEL Deseni

Çalışma Grupları	Ön-test	İşlem	Son-test
Deney Grubu	Yardım Tutum Ölçeği Empati Beceri Ölçeği B Form Empati Eğilim Ölçeği	Empati Odaklı Kişiler arası İlişkiler Dersi	Yardım Tutum Ölçeği Empati Beceri Ölçeği B Form Empati Eğilim Ölçeği
Kontrol Grubu	Yardım Tutum Ölçeği Empati Beceri Ölçeği B Form Empati Eğilim Ölçeği	Kişiler arası İlişkiler Dersi	Yardım Tutum Ölçeği Empati Beceri Ölçeği B Form Empati Eğilim Ölçeği

2.1. Çalışma Grubu

Çalışma grubu Kastamonu Üniversitesi Tosya Meslek Yüksekokulu Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü Evde Hasta Bakımı Programı bölümü birinci sınıfa devam eden 74 öğrenci olarak belirlenmiştir. Deney ve kontrol grubu belirlenirken grupların birbirleriyle etkileşimleri dikkate alınarak gündüz derslerine gelen normal öğretim öğrencileri (n=34) deney grubu ve gece derslerine gelen ikinci öğretim öğrencileri (n=40) kontrol grubu olarak belirlenmiştir.

Deney grubuna 2018-2019 eğitim öğretim yılı güz dönemi verilen Kişiler Arası İlişkiler dersi empati odaklı hazırlanan bir ders içeriğiyle verilmiştir. Kontrol grubundaki öğrencilerle de deney grubuna verilen derse eşit sürede aynı dönemde empati odaklı hazırlanmayan normal bir ders içeriğine sahip Kişiler Arası İlişkiler dersi verilmiştir. Kontrol grubu ve deney grubu gece dersleri ve gündüz dersleri olarak farklı zaman dilimlerinde derse katıldıkları için iki grup birbiriyle etkileşimde bulunmadığı kabul edilmektedir. Kontrol grubuyla böyle bir çalışma yaparak olası Hawthorne etkisiyle ortaya çıkabilecek metodolojik yanlılıktan çalışmayı korumak amaçlanmıştır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Çalışma kapsamında verilen eğitimin sonuçlarını değerlendirmek amacıyla Dökmen (1988) tarafından geliştirilen Empati Beceri Ölçeği B Formu (EBÖ-B), Empati Eğilim Ölçeği (EEÖ) ve Nickell (1998) tarafından geliştirilen ve Serpen ile Hasgül (2018) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılan Yardım Tutum Ölçeği (YTÖ) kullanılmıştır. Ayrıca eğitimin katılımcılar tarafından değerlendirilmesi amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu uygulanmıştır.

Kişisel bilgi formu: Araştırmacı, bu formda empati becerisi, eğilimi ve yardım tutumu üzerinde etkisinin olabileceğini düşündüğü yaş ve cinsiyet gibi sosyo-demografik değişkenlere yer vermiştir.

Empati Beceri Ölçeği-B Formu (EBÖ-B): Empati Beceri Ölçeği kişilerin karşısındaki bireyin dile getirdiği probleme eğilirken, daha ziyade bilişsel bileşeni ağır basan; duygu ve düşünce olmak üzere iki temel alt basamaktan oluşan empati tepkilerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Likert tipi bir ölçektir. Likert tipi ölçekler bireyin kendisi hakkında bilgi verme esasına ve bireyin kendisini başkalarından daha çok tanıdığı ve anladığı varsayımına dayanır. Bu ölçek günlük yaşamla ilgili kısa paragraflarla ifade edilmiş altı ayrı durumdan oluşmuştur. Verilen her bir durumun altında bu durumdaki kişiye söylenebilecek 12 empatik tepki cümlesi yer almıştır. Denekler bu cümlelerden dört tanesini her örnek durum için seçmiştir. Böylece altı örnek durumdan 24 empatik tepki cümlesi seçilmiş olmaktadır. Her bir örnek durumun altında 12 empatik tepkinin her birinin anahtar puanları mevcuttur. Deneklerin işaretlediği bu 24 empatik tepki cümlesinin anahtar puanları toplamı, empatik beceri puanını ifade etmektedir. Puanların yüksek olması empati becerisinin yüksek olduğunu, düşük olması empati becerisinin düşük olduğunu göstermektedir. 12 maddeden bir tanesi durumla ilişkisiz olduğu için 0 puan almaktadır. Eğer denek bu ilişkisiz tepkilerden bir tanesini bile seçerse, ölçeği yeterince okumadığı gerekçesiyle form değerlendirmeden çıkarılır. EBÖ-B Formundan bir kişinin alabileceği en yüksek puan 219 iken, en düşük puan 66'dır. Ölçeğin geliştirilerek, Türk toplumuna uyarlanması ve geçerlilik-güvenirlilik çalışması Dökmen tarafından yapılmıştır (Dökmen, 1988).

Empatik Eğilim Ölçeği (EEÖ): Empatik Eğilim Ölçeği empatinin duygusal bileşenini ve kişilerin günlük yaşamdaki empati kurma potansiyellerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. EEÖ'nin bazı maddeleri, ben-merkezci iletişimin özelliklerini yansıtan maddelerden oluşmaktadır. Likert türü bir ölçek olan

EEÖ'nin yaklaşık yarısı, deneklerin "evet" işaretleme eğilimlerini dengelemek için negatif cümlelerden oluşmaktadır. Ölçek toplam 20 maddeden oluşmaktadır. Her madde için, "tamamen aykırı", "oldukça aykırı", "kararsızım", "oldukça uygun" ve "tamamen uygun" maddelerinden biri seçilerek 1 ile 5 arasında puanlanmaktadır. Toplam ölçek puanı hesaplanırken bazı maddeler tersten puanlanmaktadır (3.6.7.8.11.12.13.15. maddeler tersten puanlanmıştır) Ölçekten alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan 100 dür. Puanın yüksek olması empatik eğilimin yüksek olduğunu, düşük olması ise empatik eğilimin düşük olduğunu gösterir. Ölçeğin geliştirilerek, Türk toplumuna uyarlanması ve geçerlilik güvenirlik çalışması Dökmen tarafından yapılmıştır (Dökmen, 1988).

Yardım Tutum Ölçeği (YTÖ): Nickell (1998) tarafından geliştirilen ve Serpen ile Hasgöl (2018) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılan Yardım Tutum Ölçeği (YTÖ) öğrencilerin yardım verme konusundaki tutumlarını değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Ölçekte bulunan her bir madde için; kesinlikle katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4), kesinlikle katılıyorum (5) seçenekleri puanlanarak değerlendirilmiştir. 14 maddeden oluşan ölçekte 1, 4, 6, 8 ve 14. Maddeler ters puanlanmaktadır. Ölçeğin doğal skoru 42 olarak kabul edilmelidir. Ölçek 14 ile 70 arasında puanlanmaktadır. Nickell'in (1998) yaptığı çalışmada da Yardım Tutum Ölçeğinin güvenirliği için iç tutarlılık kat sayısı olan Croanbach Alpha değeri 0.86 ve Retest değeri 0.85'dir.

2.3. Veri Çözümleme Süreci

Araştırmadaki veriler kişisel bilgi formu, Yardım Tutum Ölçeği, Empati Beceri Ölçeği B Formu ve Empati Eğilim Ölçeği ile toplanan bilgilerle elde edilmiştir. Araştırma verilerine betimleyici istatistik yöntemi uygulanmış ve yüzdelik hesapları yapılmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler SPSS 16.0 istatistik paket programına girilmiş ve analizleri yapılmıştır. Deney ve kontrol grupları arasında öntest ve sontest sonuçlarında kişilerarası ilişkiler dersinin öğrencilerin empati becerileri, eğilimleri ve yardım tutumları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek için ortalama puanlar hesaplanmış, verilerin normal dağılım göstermesi üzerine parametrik bir analiz olan eşleştirilmiş örneklem t testi yapılmıştır. Bazı sosyo-demografik değişkenler ve Empati Beceri Ölçeği, Empati Eğilim Ölçeği ile Yardım Tutum Ölçeği ön test ve son test puanları arasındaki ilişkinin ve farklılığın incelenmesi amacı ile korelasyon analizi ve t-testi yapılmıştır.

2.4. Kişilerarası İlişkiler Dersi

14 hafta süren bu dersin içeriği hazırlanırken iletişimin tanımlanması ve gelişimi, iletişim türleri, iletişim araçları, iletişimi etkileyen faktörler, terapötik iletişim, iletişim çatışmaları ve çözümleri başlıklarına yer verilmiştir. Bu konular bu dersi alan öğrencilere didaktik bir anlatım tekniğiyle aktarılmıştır. Bu Teknik genel olarak alanda bir uzman eğitmen tarafından çalışılan gruba terapötik etkili iletişim ve empati konusunda kuramsal bilgiler verilir (Dökmen, 2012; Nural ve ark., 2011; Şahin, 2007).

2.5. Empati Odaklı Kişilerarası İlişkiler Dersi

14 hafta süren bu dersin içeriği hazırlanırken yukarıda belirtilen konulara ek olarak didaktik anlatım tekniğiyle birlikte rol oynama (play) tekniğine de yer verilmiştir. Rol oynama tekniğinde öğrenciler, bir karakterin rolüne girerler, -mış gibi yaparak bu karakteri oynarlar (Altınay, 2007; Adıgüzel, 2012). Rol oynama tekniğinde kişi karşısındaki kişinin veya kendisine söylenen kişinin rolüne girerek olaylara onun gözünden bakmaya ve onun duygularını anlamaya çalışır (Yılmaz, 2003). Kullanılan teknikler dışında ek olarak empati kavramı, empati türleri, empatiyle karıştırılan kavramlar, empati konusunda rol oynama etkinlikleri birlikte götürülmüştür.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Öğrenciler cinsiyetlerine göre değerlendirildiğinde %48,6'sı (n=36) Kadın ve %51,4'ü (n=38) Erkektir. Öğrencilerin yaşlarının ortalaması $19,70 \pm 2,24$ 'dür (Min.=17-Mak.=29).

Tablo 1. Grupların EBÖ-B Form, EEÖ ve YTÖ Puanlarının Sonuçlarının Analizi

Ölçekler		Ön-test			Son-test		P
		N	Ort	SS	Ort	SS	
EBÖ-B Form	Deney	34	128,00	16,87	170,47	14,99	,000*
	Kontrol	40	141,55	19,19	150,85	18,08	,000*
EEÖ	Deney	34	66,47	5,24	68,65	6,56	,089
	Kontrol	40	68,30	5,73	67,90	5,96	,651
YTÖ	Deney	34	46,68	3,56	47,79	5,02	,174
	Kontrol	40	47,10	3,33	47,45	4,45	,699

EBÖ-B Form: Empati Beceri Ölçeği B Formu, EEÖ: Empati Eğilim Ölçeği, YTÖ: Yardım Tutum Ölçeği SS: Standart Sapma * $p < 0.05$

Tablo 1'e bakıldığında deney ve kontrol grubunu oluşturan öğrencilerin ders öncesi ve sonrası Empati Beceri Ölçeği B Formu, Empati Eğilim Ölçeği ve Yardım Tutum Ölçeği puanları karşılaştırıldığında, deney grubundaki öğrencilerin EBÖ-B Formu eğitim öncesi puanlarının ($128,00 \pm 16,87$), eğitim sonrasında ($170,47 \pm 14,99$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yükseldiği görülmektedir ($p < 0,05$). Ayrıca kontrol grubundaki öğrencilerin EBÖ-B Formu eğitim öncesi puanlarının ($141,55 \pm 19,19$), eğitim sonrasında ($150,85 \pm 18,08$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yükseldiği görülmektedir ($p < 0,05$). Kontrol grubundaki artışın deney grubundaki artış kadar yüksek olmamasının nedeni olarak empati odaklı hazırlanan kişilerarası ilişkiler dersi olduğu düşünülmektedir. Deney grubu daha fazla empati hakkında bilgi almış ve uygulamalarda bulunmuştur. Kontrol grubundaki anlamlı artışın doğrudan empati odaklı olmasa bile aldıkları kişilerarası ilişkiler dersi davranış bilimleri dersi ve diğer dersler olduğu düşünülmektedir. Yapılan çalışmalar da empatik becerinin eğitimle arttığını göstermektedir (Aktaş, 2014; Dawson ve ark., 1992; Herbek ve Yammara, 1990; Ulus, 2015; Ünal, 2003; Yılmaz, 2003; Hasgul ve Serpen, 2019).

Öğrencilerin ders öncesi ve sonrası EEÖ ve YTÖ puanlarına bakıldığında deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir değişiklik olmadığı görülmektedir ($p > 0,05$). Bununla birlikte, deney grubundaki öğrencilerin EEÖ ve YTÖ puanları artış gösterirken, kontrol grubundaki öğrencilerde herhangi bir değişiklik görülmemektedir. Literatür incelendiğinde verilen eğitimlerin katılımcıların empatik eğilimleri üzerinde anlamlı bir etkiye yol açmadığı görülmüştür (Çalın, 2014 ve Sortullu, 2011).

Tablo 2. Yaş, EBÖ-B Formu, EEÖ ve YTÖ Puanları Arasındaki Korelasyonlar

		1	2	3	4
1	Yaş	-			
2	EBÖ-B Form	,088 ,455	-		
3	EEÖ	-,074 ,529	,065 ,580	-	
4	YTÖ	-,231* ,048	,005 ,967	,157 ,182	-

EBÖ-B Form: Empati Beceri Ölçeği B Formu, EEÖ: Empati Eğilim Ölçeği, YTÖ: Yardım Tutum Ölçeği
 $p < 0.05$

Tablo 2 incelendiğinde, öğrencilerin yaşları, EBÖ, EEÖ ve YTÖ puanları arasındaki korelasyon görülmektedir. Buna göre, öğrencilerin yaşları ve YTÖ puanları arasında negatif yönde ve anlamlı bir korelasyon bulunmaktadır. Bu sonuca göre öğrencilerin yaşları arttıkça yardım tutumları puanları azalmaktadır.

4. SONUÇ

Empati odaklı hazırlanan kişilerarası ilişkiler dersinin öğrencilerin empati becerileri, eğilimleri ve yardım tutumları üzerindeki etkisini incelemeyi amaçladığımız çalışmamızda, kişilerarası ilişkiler dersi alan iki grup öğrencinin de empati becerisinin arttığı, empati eğilim ve yardım tutumlarının değişmediği görülmüştür. Bununla birlikte empati odağında hazırlanan kişilerarası ilişkiler dersini alan öğrencilerin

empati becerilerinin daha fazla arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin bu dersle birlikte alınan diğer derslerinin de her iki grup üzerinde etkisi olduğu düşünülmektedir.

Çalışmamızın bir diğer sonucu ise, öğrencilerin yardım tutumları ile yaşları arasında bir ilişki olmasıdır. Buna göre öğrencilerin yaşları arttıkça yardım tutumlarının olumsuz yönde değiştiği görülmüştür. Sonuç olarak, empati odağında sağlık bölümleri öğrencilerine verilen derslerde empati konusuna yer verilmesi, didaktik anlatım ile birlikte rol oynama tekniklerinin kullanılması empatiyi artırmada önemli bir yere sahiptir.

KAYNAKLAR

1. Adıgüzel Ö (2012). Eğitimde Yaratıcı Drama, 1. Baskı, Ankara, Naturel Yayınevi: 53-79.
2. Aktaş S (2014). Ebelere Verilen Empati Eğitiminin Doğumda Anne Memnuniyetine Etkisi. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
3. Altınay D (2007). Psikodrama Grup Psikoterapisi El Kitabı, 3. Baskı. Nobel, Ankara: 37-56.
4. Çalım Sİ (2014). Travelbee Kuramına Göre Verilen Kişilerarası İletişim Eğitiminin Ebelerin İletişim Becerilerine ve Annelerin Doğum Memnuniyetine Etkisi. Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
5. Dawson LE, Soper B, Pettijohn CE (1992). The effects of empathy on salesperson effectiveness. *Psychology and Marketing*, 9 (4): 297-310.
6. Dökmen Ü (1988). Empatinin yeni bir modele dayanılarak ölçülmesi ve psiko drama ile ölçülmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 21: 155-190.
7. Dökmen Ü (2012). İletişim Çatışmaları ve Empati. 48. Baskı. İstanbul, Remzi Kitapevi: 12-50.
8. Hasgul, E., Serpen, A.S. (2019). Social Sciences II, (Eds. Balcıoğullar, Abdullah; Aydoğmuş Ördem, Özlem). The Impact Of The Empathy Training On The Empathic Skill And Tendency, 173-181: Ankara: Akademisyen Kitabevi.
9. Hasgul, E. and Serpen, A. S., (2014). "Empathy's Importance in Social Work Practices", Athens: ATINER'S Conference Paper Series, No: PSY2014-1304
10. Herbek TA, Yammarina FJ (1990). Empathy training for hospital staff nurses. *Group Organization Studies*, 15: 279-295.
11. Kadushin, A. ve Kadushin, G. (1997). The social work interview: A guide for human service professionals. New York: Columbia University Press.
12. Karasar N (2015). Bilimsel Araştırma Yöntemi. 28. Baskı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim ve Danışmanlık. 76-245.
13. Nickell, G.S. (1998). The Helping Attitudes Scale. Paper presented at 106th Annual Convention of the American Psychological Association at San Francisco, August.
14. Nural N, Kahrıman İ, Topbaş M, Çan G, Arslan Ü, Kasım S (2011). Hemşirelerin Empatik İletişim Becerisi ve Eğilimine Eğitimin Etkisi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi 2009. 101.15.1 Sonuç Raporu Kitabı, Trabzon: 13-35.
15. Reynolds, W. J. ve Scott, B. (1999). Empathy: A crucial component of the helping relationship. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 6, ss. 363-370.
16. Şahin M (2007). İlköğretim Okullarında Zorbalık Davranışlarının Azaltılmasına Yönelik Empati Eğitim Programının Etkisinin Araştırılması. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı. Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
17. Serpen A.S. ve Hasgül E. (2018). Examination of Helping Attitudes of Social Work Students. *Kastamonu Education Journal*, 26(4), 1101-1110. doi:10.24106/kefdergi.434146.
18. Sortullu C (2011). Empati Eğitim Programının 12 Yaş Grubu Erkek Basketbolcularda Empati Becerileri ve Takım Birlikteliği Üzerine Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
19. Ulus L (2015). Annelere Uygulanan Empati Eğitim Programının Bağışlama ve Empati Düzeylerine Etkisi. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
20. Ünal F (2003). Empatik İletişim Eğitiminin Okul öncesi Çocuğu Olan Annelerin Empatik Beceri Düzeylerine Etkisi. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
21. Yılmaz (Yüksel) A (2003). Empati Eğitim Programının İlköğretim Öğrencilerinin Empati Becerilerine Etkisi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

TÜRKİYE'DE VE DÜNYA'DA EVDE BAKIM VE SOSYAL BAKIM HİZMETLERİ
HOME CARE AND SOCIAL CARE SERVICES IN THE WORLD AND TURKEY

Ergün HASGÜL

Dr. Öğr. Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet, Ankara, Türkiye

ÖZET

Dünya’da hasta, yaşlı ve engelli bireylerin bakımı için farklı modeller geliştirilmiştir. Son zamanlarda en çok adı duyulan model “Evde Bakım” modelidir. Amerika Birleşik Devletleri’nde yarım asırdan daha uzun süredir kullanılan bu model, Türkiye’de son çeyrek asırda öne çıkmıştır. Evde bakım, sağlık bakımı ve destekleyici bakımı sağlamak üzere sağlık profesyonelleri ve yardımcıları tarafından sunulan bir hizmettir. Evde bakım bireylere tüm yaşam evrelerinde, kendi yerleşim alanlarında sağlık hizmeti sağlayan, sağlık bakım sunum sisteminin geniş ve bütüncül bir parçasıdır. Evde bakım sürecinde uzun süreli bakım gereksinimi olan bireylere ve ailelere günlük yaşam şartlarını en az etkileyerek maksimum tedaviye ulaşma yolu ile hastalık ve yetersizliğin etkilerini en aza indirmek ve yaşam kalitelerini yükseltmek amaçlanmaktadır. Kurumsal bakımın yüksek maliyetlerine alternatif olarak geliştirilen bu modelde, bazı konularda tartışmalar hala sürmektedir. Evde bakım ve sosyal bakım hizmetlerinin entegre çalışmaması bu sorunların başında gelir. Sosyal bakım, kurumsal bakım hizmetlerinde ve evde bakım hizmetlerinde bakıma muhtaç bireylerin günlük yaşam aktivitesinin sağlanmasına yardım ve gözetimin sağlanmasına yönelik yapılan ve tıbbi bakım ile bakım parası dışında kalan psikososyal faaliyetleri içermektedir. Bu faaliyetlerin evde bakım ile birlikte sürdürülememesi evde bakımın kalitesini düşürmektedir. Evde bakım ve sosyal bakımın entegre olmasında kurumsal, koordinatörlük ve gönüllük modelleri önemli bir yer tutmaktadır. Evde bakım ve sosyal bakımın entegrasyonu sorunu dışında, evde bakımda kurumlar arası eşgüdüm, evde bakım ekibi, evde bakım ekibinin eğitimi ve sosyal bakımda verilerin ülkeler arası karşılaştırılmasındaki sorunlar bu sorunlardan bazılarıdır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de ve Dünya’da kullanılan evde bakım modellerini incelemek, sosyal bakım ile evde bakım hizmetlerinin entegrasyonuna yönelik hazırlanan modelleri incelemek ve Türkiye’deki uygulama için öneriler sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Evde Bakım, Sosyal Bakım, Türkiye, Dünya

ABSTRACT

Different models have been developed for the care of sick, elderly and disabled individuals in the world. Recently the most popular model is the “Home Care” model. In the United States for more than half a century, this model is used, it came to the fore in the last quarter of a century in Turkey. Home care is a service provided by health professionals and assistants to provide health care and supportive care. Home care is a broad and integral part of the health care delivery system that provides individuals with health care in all life stages and in their own residential areas. It is aimed to minimize the effects of illness and disability and to increase the quality of life by reaching the maximum treatment by affecting the daily living conditions to the individuals and families in need of long-term care in the home care process. In this model, which was developed as an alternative to the high costs of institutional maintenance, discussions on some issues still continue. The inability to integrate home care and social care services is one of these problems. Social care includes psychosocial activities that are outside the medical care and care allowance for the help and supervision of the daily living activity of individuals in need of care in institutional care and home care services. Failure to carry out these activities together with home care reduces the quality of home care. Corporate, coordinating and volunteering models play an important role in the integration of home care and social care. Apart from the problem of integration

of home care and social care, inter-institutional coordination in home care, home care team, home care team training and social care data are some of the problems in comparing the countries. The aim of this study was to examine Turkey and home care model used in the world, prepared to examine models for the integration of home care services with social care and to provide recommendations for implementation in Turkey.

Keywords: Home Care, Social Care, Turkey, World.

1. GİRİŞ

İnsanın yapısı gereği, bakıma muhtaçlık durumu tarihin her döneminde var olmuştur. Bakım hizmeti sunma şekli ve yöntemleri farklı olsa da, insanlar bakıma muhtaç yakınlarını onlara olan bağlılıkları ve sevgileri gereği daha çok evde bakmayı tercih etmişlerdir (Karataş, 2011).

Türkiye’de toplumsal değerler, örf ve adetler, kültür ve din hastaların evde bakılması konusunda destekleyici bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Bu nedenle insanlar yatağa bağımlı hastalarını profesyonel bakım alabileceği bir bakım merkezine yerleştirmek yerine kendi evlerinde bakmayı tercih etmektedirler. Evde bakım profesyonel ve gönüllü bakım olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Gönüllü bakım verenler verdikleri hizmetlerin karşılığını beklemezken, profesyonel bakım verenlerin verdikleri hizmetlerin maddi bir karşılığı vardır. Profesyonel evde bakım sağlığın, işlevselliğin ve konforun maksimum düzeyde sürdürülmesi veya yeniden sağlanması amacıyla evde hastaya hizmetlerin ve donanımın sağlanmasıdır (JAMA, 1990). Evde bakım sürecinde uzun süreli bakım gereksinimi olan bireylere ve ailelere günlük yaşam şartlarını en az etkileyerek maksimum tedaviye ulaşma yolu ile hastalık ve yetersizliğin etkilerini en aza indirmek ve yaşam kalitelerini yükseltmeye çalışan bir hizmettir (Fadıloğlu ve ark., 2013). Evde bakım hizmeti fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden ihtiyacı olan bireye koruyucu, önleyici, tedavi ve rehabilite edici sağlık ve sosyal hizmetlerin sürekli ve etkili bir biçimde yaşadıkları ortamda sunulmasıdır (Oğlak, 2007).

Sosyal bakım, genellikle kişisel bakımın her türüsünü ve ekstra desteğe ihtiyaç duyan çocuklar, genç insanlar ve yetişkinleri desteklemeyi açıklayan bir kavramdır (Contact, 2019). Özel yardıma ihtiyaç duyan toplumdaki insanlar yemek yeme ve banyo yapma gibi konularda daha rahat yaşayabilmeleri için kamu kurumlarının ve özel sektörün verdiği bakımdır (Cambridge Dictionary, 2019).

2. TÜRKİYE’DE VE DÜNYA’DA EVDE BAKIM

Evde bakım hizmetleri için Halk Sağlığı Hizmetleri sunan hemşirelik kurumlarının girişimleri ile 1909 yılında bir dönüm noktası yaşanmıştır. ABD’de Metropolitan Yaşam Sigortası Şirketi, evlere yapılan Halk Sağlığı hizmeti ziyaretlerini ödeme kapsamına almıştır.

Yine bir dönüm noktası olarak New York’taki Montefiore Hastanesi bir Evde Bakım Birimi kurarak hastane destekli evde bakım uygulamalarının ilkinin gerçekleştirmiştir. Bu uygulama aynı zamanda çok disiplinli evde bakımın da başlangıcı olarak kabul edilmektedir. O tarihe kadar daha çok hemşirelik hizmetleri ile sınırlı olan Evde Bakım Hizmetleri, diğer ilgili sağlık profesyonellerinin katılımıyla kapsamını genişletmiştir. 1965’ten itibaren ise ABD’deki Sosyal Güvence Sistemleri, Evde Bakım Hizmetlerini kapsamına almaya başlamıştır. ABD’nin yanı sıra Avrupa ülkeleri, Kanada, Avustralya gibi diğer ülkelerde Evde Bakım Hizmetleri yine gönüllü kuruluşlarla başlamış ve tüm uygulamalarda görülen yararları üzerine günümüze kadar gelişimini devam ettirmiş ve halen de devam ettirmektedir (Evde Bakım Derneği, 2010; Yılmaz ve ark. 2010; Oral, 2002).

Bugün ABD’de 17.000, Almanya’da 13.000 kuruluş evde bakım hizmeti vermekte, belediyeler, kiliseler, özel şirketler ve sigortalar bu alanda kendilerine biçilen rolleri başarı ile sürdürmektedirler (Doğan, ABD ve Kanada’da evde bakım hizmetleri kronik hastalıklar ve yaşlı bakımının etkinliği açısından önemli yer tutmaktadır. ABD’de 18.000’den fazla kuruluş terminal dönemdeki, kalıcı engelleri olan, uzun süreli bakıma ihtiyaç duyan ve akut hastalıkları olan tüm yaş gruplarından 7 milyon insana evde bakım hizmeti dağıtmaktadır (Basic Statistics About Home Care, 2003). Bu hastaların %44’ünü ailesinin ya da arkadaşlarının sağlayamayacağı, hemşirelik bakımı ya da hastane sonrası evde

tıbbi bakım gerektiren hastaneden taburcu olan insanlar oluşturmaktadır (American Medical Association, 1991).

Danimarka’da 1937 yılında başlatılan, dört coğrafi bölgede uygulanan 6 yıllık bir pilot çalışmanın sonuçlarının, ev ziyaretinin bebek ölüm hızını ve hastalanma oranını azalttığını göstermesi evde bakımın ve ev ziyaretlerinin öneminin artmasında büyük rol oynamıştır. Çin’deki sağlık sisteminde evde bakım hizmetleri, yaşlılara hizmet sunumunda bir yöntem olarak kullanılmaktadır.

Türkiye’de ise 2005 yılında Özel Sağlık Kurum ve Kuruluşları’nda “Evde Bakım Hizmetlerinin Sunumu Hakkında Yönetmelik” yayınlanmıştır. Sağlık Bakanlığı’nda Evde Sağlık Hizmetleri Uygulaması ise 2010 yılında 3895 sayılı “Evde Sağlık Hizmetlerinin Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Yönerge”nin yürürlüğe girmesi ile başlatılmıştır. Evde Sağlık Hizmetleri ile yatağa bağımlı, hastaneye gidemeyecek durumdaki hastalara ihtiyaç duydukları fiziksel, psikolojik ve sosyal sağlık hizmetleri, evlerinde ve bulundukları aile ortamında; doktor, hemşire, evde bakım teknikeri, psikolog, diyetisyen, fizyoterapist ve sosyal hizmet uzmanı tarafından verilmektedir. Sağlık Bakanlığı Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü evde sağlık hizmetini 81 ilde 757 sağlık tesisi aracılığıyla vermektedir (Sağlık bakanlığı, 2019).

Günümüzde evde bakım hizmetleri üç şekilde uygulanmaktadır:

- 1) Aile Hekimleri tarafından, aile hekimliği yasal düzenlemeleri doğrultusunda verilen hizmetler,
- 2) Hastaneler bünyesinde kurulan Evde Sağlık Hizmet Birimleri tarafından verilen hizmetler
- 3) Taşrada bulunan vatandaşlara, sağlık müdürlüklerinin gezici ekipler aracılığıyla verilen hizmetler (Sağlık bakanlığı, 2011; Mergen, ve ark. 2009).

3. TÜRKİYE’DE VE DÜNYA’DA SOSYAL BAKIM

İngiltere Ulusal Sosyal Hizmet Enstitüsü, sosyal bakımın insanların yaşamlarını rahatça yaşamalarında yardımcı olmakla, özellikle de belirli bir derecede fiziksel yardıma ihtiyaç duyan insanlarla ilgili olduğunu belirtmiştir. Sosyal bakım çalışanları, bireylerin bağımsızlıklarını korumalarına yardımcı olma, yaşam kalitelerini artırma ve daha onlara daha dolu dolu bir yaşam sürmelerine yardımcı olmak amacıyla bu destek hizmetini vermeye çalışmaktadır. Sosyal bakım çalışanları genellikle ortalama bir insan için küçük görünen günlük işlere yardım eder, bununla birlikte bakıcı için gelir getiren bir deneyim olmakla birlikte bakım alan kişi için hayatında önemli bir farklılık yaratabilir (National Institute of Social Work, 2019).

Sosyal bakım hizmetleriyle, toplumun ekonomik ve sosyal refahının sağlanması, ayrımcılığın önlenmesi, dezavantajlı grupların topluma katılımı ve bireylerin onur ve saygınlığının korunmasına da çok önemli katkı sağlanmaktadır (UK Department of Health, 2005). Söz konusu bu kapsamlı hizmetler göz önüne alındığında sosyal bakımın temel fonksiyonları aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir (Dickinson ve ark., 2012); koruma işlevi, bakım ve destek hizmetlerinin sağlanması işlevi, bakımın koordinasyonu işlevi, düzenleme işlevi, toplumsal gelişim ve sosyal entegrasyonun sağlanması işlevi.

Sosyal bakım ihtiyacı her geçen yıl artmaktadır. Bunun nedenlerinin başında doğumda beklenen yaşam süresinin uzaması ve bakım ihtiyacının artması, kaynakların, gelirin adaletsiz dağıtımı sebebiyle yaşlı bireylerin öz kaynakları artan ihtiyacı karşılamada yetersiz kalması, günümüz kadınlarının iş hayatına girmesi, geleneksel bakım rolünün devamlılığını etkilenmesi ve formal bakım ihtiyacını artırması gelmektedir (Quilter ve Himmelweit, 2015).

Türkiye’de sosyal bakım hizmetlerine ilişkin bir yönetmelik bulunmamaktadır. Evde bakım hizmetleri sunumunda sosyal bakımda entegre yürütülmemektedir. Uygulamada Sağlık Bakanlığı’nın evde sağlık hizmeti temelinde hizmet sunduğu için yaşam kalitesinin sağlanmasında en hayati olan sosyal bakım hizmetleri yerine getirilememektedir. Diğer yandan, birçok büyükşehir belediyesi ve diğer belediyeler tarafından yaşlılara kişisel bakım ve ev temizliği gibi hizmetler sunulmaktadır. Bununla birlikte tüm bu hizmetlerin birbirinden bağımsız, istikrarsız ve bütüncül bir anlayıştan mahrum olması evde bakımda arzu edilen sonuçlara ulaşmada sıkıntı olmaktadır.

4. SONUÇ

Dünya’da evde bakım ve sosyal bakımın entegrasyonundaki sıkıntılar, benzer şekilde Türkiye’de de yaşanmaktadır. Bununla birlikte yerel yönetimler evde bakım adı altında belediyeler bünyesinde birimler kurmakta, bu birimlerde sosyal bakıma benzer uygulamalar ortaya koymaktadırlar. Ancak bu hizmetler bütüncül bir yaklaşımdan uzak, bakımın kapsamlı verilmesinde eksiklikleri olan bir sistem içinde sağlanmaktadır. Bu sorunlar hizmetlerin sürdürülebilirliğini, kalitesini ve yerel yönetimler üzerindeki sosyal güvenlik yükünü olumsuz etkilemektedir. Evde bakım içinde sosyal bakıma da yer verilmesi için yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye’de Sağlık Bakanlığı’na bağlı Evde Sağlık Hizmetleri; Çalışma, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın sağladığı bakım hizmetlerinin ve güvencesinin, özel kuruluşların sağladığı evde bakım ve sosyal bakım hizmetlerinin, yerel yönetimlerin başlattıkları evde bakım hizmetlerinin eşgüdümü olarak tek çatı altındaki bir yapıda verilmesi, yasal düzenlemelerin yapılması önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- 1) American Medical Association(JAMA) (1990). Council on Scientific Affairs. Home care in the 1990s. JAMA., 263:1241-1244.
- 2) American Medical Association (JAMA) (1991). Socioeconomic monitoring survey 1990. *Phys Marketplace Update*, 2:3-4.
- 3) Basic Statistics About Home Care. (2003). National Association for Home Care, 228 Seventh St SE, Washington, DC, 1997:1-12.
- 4) Cambridge Dictionary, (2019). Erişim tarihi: 18.10.2019 Erişim sitesi: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/social-care>
- 5) Contact, (201). For Families with Disabled Children. Erişim tarihi: 18.10.2019 Erişim sitesi: <https://contact.org.uk/advice-and-support/social-care/what-is-social-care/>
- 6) Department of Health UK, (2005). Independence, Well-Being and Choice: Our Vision for the Future of Social Care for Adults in England, Executive Summary. Social Care Green Paper.
- 7) Dickinson H, Allen K, Alcock P, Macmillan R, Glasby J. (2012). The role of the third sector in delivering social care. NIHR the School for Social Care Research. p.3-8.
- 8) Evde Bakım Derneği Yönetim Kurulu. Evde Bakım Tanımı, Kapsamı, Temel Kavramlar ve Ülkemizde Mevcut Durum. İstanbul, 2010.
- 9) Fadiloğlu Ç. (2013). (Ed; Fadiloğlu Ç. Ertem G, Aykar Ş F.) Evde Sağlık ve Bakım “Evde sağlık hizmetlerinin gelişimi ve önemi”, Göktuğ basın yayın dağıtım, ss;3-13, Amasya.
- 10) Karataş Z. (2011). Evde Bakım Hizmeti Sunan Aile Bireyi Bakıcıların Moral Ve Manevi Değerlerinin Başa çıkmadaki Etkisi, Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Rize.
- 11) Mergen H, Ongel K, Mergen EB. (2009). Is medical check- up useful for physician among new university students during enrolling time to university? A survey of 640 new university students. *Eur J General Med*; 6(2):10-4
- 12) National Institute of Social Work, (2019). Social Care. Erişim tarihi: 18.10.2019 Erişim sitesi: <http://www.nisw.org.uk/socialcare/>
- 13) Oral AI, (2002). ABD ve İngiltere kamu sağlık sigortası programları üzerine karşılaştırmalı bir değerlendirme. *Anadolu Üniv.Sosyal Bil. Derg*; 2(2): 61-77
- 14) Quilter I, Himmelweit S. (2015). Social Care for the Elderly in England. Women’s Budget Group. Erişim tarihi: 19.10.19. Erişim sitesi: <http://wbg.org.uk/wp-content/uploads/2015/02/social-care-briefing-june-2015.pdf>
- 15) Sağlık Bakanlığı, (2011). <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-339/yonergeler.html>
- 16) Sağlık Bakanlığı, (2019). T.C. Sağlık Bakanlığı Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü. Erişim tarihi: 18.10.19 Erişim sitesi: <https://khgmozellikli.saglik.gov.tr/svg/evde.php>
- 17) Yılmaz M, Sametoğlu F, Akmeşe G, Tak A, Yağbasan B, Gökçay S, ve ark. (2010). Sağlık hizmetinin alternatif bir sunum şekli olarak evde hasta bakımı. *İstanbul Tıp Derg*; 11(3): 125- 32.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

**YARGITAY KARARLARI IŞIĞINDA LİMİTED ŞİRKET ESAS SERMAYE PAYININ
DEVİRİNDE ŞEKİL SORUNU**
THE FORM REQUIREMENT ISSUE OF ASSIGNMENT OF SHARE AT LIMITED LIABILITY
COMPANY IN THE LIGHT OF THE SUPREME COURT'S DECISIONS

Zekeriyya ARI

Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi

ÖZET

Türk Ticaret Kanununda sermaye şirketi olarak düzelenmiş olan limited şirketler (TTK m. 124/2) aynı zamanda kısmen de olsa şahıs şirketlerinin özelliklerini barındırmaktadır. Bu nedenle limited şirkette, şahıs şirketlerine ilişkin özelliklerin işaretlerini birçok düzenlemede görmek mümkündür.

Bunların başında pay ve payın devri gelmektedir. Limited şirketlerde, esas sermaye payının devri 287nonym şirketlerden farklı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu düzenleme tarzı limited şirketlerin yapısına daha uygundur.

Limited şirkette esas sermaye payının devri TTK m. 595/1'de düzenlenmiştir. Bu hükme göre esas sermaye payının devri ve devir borcunu doğuran işlemler yazılı şekilde yapılır ve tarafların imzaları noterce onanır. Görüldüğü gibi kanun koyucu limited şirketlerde pay devrini tasarruf ve taahhüt işlemleri olarak ikiye ayırmak suretiyle düzenlemiştir. Taahhüt ve tasarruf işlemleri ayrımı TTK m. 595/1'in "*esas sermaye payının devri ve devir borcunu doğuran işlemler*" şeklindeki ifadeye dayanmaktadır. Yazılı şekilde yapılmış olan devir sözleşmesinin aynı zamanda noter tarafından onaylanması gerekir.

Sermaye payının devri için yazılı şekil şartının yanı sıra noter onayı geçerlilik şartıdır. Taahhüt ve tasarruf işlemlerinin birlikte yapıldığı hallerde, taahhüt işlemine ait şekil şartları da kendiliğinden yerine getirilmiş olacaktır. Taahhüt ve tasarruf işlemlerinin ayrı ayrı yapıldığı hallerde ise, devir vadinin de devir sözleşmesi gibi yazılı şekilde yapılması ve imzaların noter tarafından onaylanması gerekir. Fakat şekil şartına aykırı olarak yapılan taahhüt işlemi tasarruf işleminin kanuna uygun şekilde yapılması ile sağlığına kavuşur. Bunun dışında şekil şartı gerçekleştirilmeksizin yapılan taahhüt ve tasarruf işlemleri geçersizdir. Bu durumda taraflar sebepsiz zenginleşmem hükümlerine göre verdiklerini geri isteyebilirler. Geçersizliğe ilişkin Etk m. 520/5'deki "*şekle aykırılığın ilgililer arasında dahi hüküm ifade*" etmeyeceği ifadesi yeni TTK m. 595/1'de yer verilmemiştir. Etk da yer alan bu ibarenin yeni TTK m. 595 açısından nasıl anlaşılması gerektiği tartışmaya değer bir konudur. Yargıtay birçok kararında şekle aykırı olarak yapılan sermaye payının devrine ilişkin işlemlerin geçersiz olduğunu ifade etmiştir.

Diğer taraftan limited şirketlerde esas sermaye payının devredilebilmesi için yazılı sözleşme ve noter onayı dışında, şirket sözleşmesinde aksi öngörülmemişse, esas sermaye payının devri için, ortaklar genel kurulunun onayı şarttır. Devir bu onayla geçerli olur.

Anahtar Kelime: Limited Şirket, Pay, Şekil

ABSTRACT

The limited liability company which was regulated as a capital company in Turkish Commercial Code (Art. 124 of TCC) has also partly characteristic of partnership company. Therefore it is possible to notice the features of partnership company in many regulations related to limited liability company.

Foremost among these are the company share and assignment of company share. In Turkish Commercial Code assignment of the company share was regulated differ from the transfer of shares in joint stock companies.

The assignment of the company share was regulated in para. 1 of Art. 595 of TCC. The assignment of a company share as well as an obligation to assign must be done in writing and the signatures of the parties are notarized. The legislature has regulated the assignment of the company share as act of disposal and promissory transactions. The difference of *act of disposal* and *promissory transactions* is based on the statement at para.1 of Art. 595 of TCC. The contract which was drawn up in written form also must be approved by a notary public.

The written form requirement and the notarization are the conditions for the validity of the assignment of the company share. In case of making act of disposal and promissory transactions together, the form requirement of the promissory transaction is automatically fulfilled. If these transactions are made separately, also the promissory transaction must be done in written form and approved by a notary public. However the promissory transaction which was incompatible to the form requirement will be valid provided that the act of disposal will be made in accordance with the law. Otherwise the act of disposal and the promissory transaction which incompatible form requirement are invalid. In this case, parties can depend on regulations of unjust enrichment. The regulation in para. 5 of Art. 520 abolished TCC that was included “*not take effect even between the parties*” was not cited in para. 1 of Art. 595 of new TCC. It is worthy to discuss to how the statement should be understood in new TCC. The transactions about the assignment of company share which are incompatible to requirement form are invalid in the decisions of Supreme Court.

On the other hand, besides the written form and notary public approval, an assignment of a company share requires the consent of the members’ general meeting in the absence of deviated provision in the articles of association. The assignment of company share will be valid with this consent.

Keyword: Limited Liability Company, Share, Form

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

LİMİTED ŞİRKET ORTAĞININ BİLGİ ALMA VE İNCELEME HAKKI
LIMITED COMPANY SHAREHOLDER'S RIGHT TO OBTAIN AND REVIEW INFORMATION

İlknur KAYA

Arş. Gör. Dr., Anadolu Üniversitesi

ÖZET

Türk Ticaret Kanunu'nda limited şirket ortakları için tanınan haklardan biri de "bilgi alma ve inceleme" hakkıdır. Limited şirket ortağının bilgi alma hakkı Türk Ticaret Kanunu'nun 614. maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre, *"her ortak, müdürlerden, şirketin bütün işleri ve hesapları hakkında bilgi vermelerini isteyebilir ve belirli konularda inceleme yapabilir. Ortağın, elde ettiği bilgileri şirketin zararına olacak şekilde kullanması tehlikesi varsa, müdürler, bilgi alınmasını ve incelemeyi gerekli ölçüde engelleyebilir; bu konuda ortağın başvurusu üzerine genel kurul karar verir. Genel kurul, bilgi alınmasını ve incelemeyi haksız yere engellerse, ortağın istemi üzerine mahkeme bu hususta karar verir. Mahkeme kararı kesindir."*

Limited şirketlerde bilgi alma hakkı her ortağa tanınmıştır. Bu hakkı kullanabilmek için çoğunluğu veya azınlığı oluşturacak şekilde paya sahip olmak gerekmez. Limited şirketteki ortak sayısına ve ortakların sermaye payı miktarlarına bakılmaksızın her ortak bu hakka sahiptir. Böylece ortaklar, şirketin mali durumu ve faaliyetleri hakkında doğru bilgiye sahip olabileceklerdir.

Limited şirket tüzel kişilik kazandığı andan itibaren tüm ortaklar bu hakka sahip olurlar. Öyle ki herhangi bir idari görevi olsun veya olmasın tüm ortakların bilgi alma ve inceleme hakkı bulunur. Türk Ticaret Kanunu'nda, bu hakkın ne şekilde, ne zaman ve nerede talep edileceği konusunda bir hüküm bulunmamaktadır. Dolayısıyla ortaklar, şirket genel kurul toplantısı sırasında veya genel kurul dışında sözlü veya yazılı olarak müdürlerden bilgi talep etme hakkına sahiptir. Bu hak kullanılırken ortak tarafından, bilgi alma talebinin gerekçesinin veya talebin karşılanmasıyla kazanılacak yararın izah edilmesine gerek yoktur.

Şirketin defter ve belgelerinin kural olarak şirket merkezinde veya şubelerinde incelenmesi lazımdır. Fakat şirketçe uygun görülmesi durumunda, inceleme başka bir yerde de yapılabilir. Bilgi alma ve inceleme hakkının konusunu, "şirketin bütün işleri ve hesapları" oluşturmaktadır. Bu durumda ortak, şirketin bilançosunu, defterlerini, şirketin imzaladığı sözleşmeleri, yönetim kurulu kararlarını inceleyebilir.

Anahtar Kelimeler: Limited Şirket, Bilgi Alma Hakkı, İnceleme Hakkı

ABSTRACT

One of the rights granted to the shareholders of the limited company in the Turkish Commercial Code is the right to "obtain and review information". The right to obtain information of the limited company shareholder is regulated in article 614 of the Turkish Commercial Code. According to the article, "each shareholder may ask managers to provide information on all the business and accounts of the company and may examine certain issues. If there is a risk that the shareholder may use the information obtained to the detriment of the company, the directors may, to the extent necessary, prevent the receipt and examination of the information; the general assembly decides upon the application of the shareholder in this regard. If the general assembly unfairly prevents the obtaining and review of the information, the court decides on this matter upon the request of the shareholder. The court decision is final. "

The right to information in limited companies is granted to every shareholder. In order to exercise this right, it is not necessary to have a share that constitutes the majority or minority. Every shareholder has the same right regardless of the number of shareholders in the limited company and the amount of capital shares of the shareholders. In this way, the shareholders will have the correct information about the financial status and activities of the company.

All shareholders have this right from the moment the limited company gains legal personality. All shareholders, whether or not they have any administrative duties, have the right to obtain and review information. There is no provision in the Turkish Commercial Code as to how, when and where this right shall be claimed. Therefore, the shareholders have the right to request information from the managers either orally or in writing during the general assembly meeting or outside the general assembly meeting. In exercising this right, there is no requirement from the shareholder to explain the reason for the request for information or the benefit to be gained by meeting the request.

As a rule, the books and documents of the company should be reviewed at the company headquarters or branches. However, if deemed appropriate by the company, the examination may be carried out elsewhere. The subject of the right to obtain and review information is "all businesses and accounts of the company". In this case, the shareholder may examine the company's balance sheet, books, contracts signed by the company and board decisions.

Keywords: The Limited Company, The Right To Obtain Information, The Right To Review

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

LİMİTED ŞİRKET ORTAKLARININ EK ÖDEME YÜKÜMLÜLÜĞÜ
LIABILITY OF ADDITIONAL PAYMENT OF LIMITED COMPANY SHAREHOLDERS

İlknur KAYA

Arş. Gör. Dr., Anadolu Üniversitesi

ÖZET

Limited şirket borçlarından tüm malvarlığı ile sorumludur (TTK m. 602). Limited şirketin ortaklarının sorumluluğu ise, taahhüt ettikleri sermaye payı oranında ve yalnızca şirkete karşıdır. Zira tüm ticaret şirketlerinin ortakları şirket sözleşmesiyle koymayı taahhüt ettikleri sermayeden dolayı şirkete karşı borçludur (TTK m. 128/1). Ayrıca TTK m. 573/1'e uygun olarak limited şirket ortakları, taahhüt ettikleri esas sermaye paylarını ödemekle ve şirket sözleşmesinde öngörülen ek ödeme ve yan edim yükümlülüklerini yerine getirmekle yükümlüdürler. Dolayısıyla 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun önemli yenilikleri arasında limited şirket ortaklarının ek ödeme yükümlülüğünün de yer aldığı söylenebilir.

Limited şirketin ortaklarının ek ödeme yükümlülüğünün yerine getirilmesi ancak bazı hâllerde mümkündür. İlk olarak şirket sermayesi ile kanuni yedek akçeler toplamının şirketin zararını karşılayamamış olması gerekmektedir. İkinci olarak şirketin bu ek araçlar olmaksızın işlerine gereği gibi devamının mümkün olmaması gerekmektedir. Son olarak, şirket sözleşmesinde tanımlanan ve özkaynak ihtiyacı doğuran diğer bir hâlin gerçekleşmelidir.

İflasın açılması ile ek ödeme yükümlülüğünden doğan borç talep edilebilir duruma gelir. Limited şirket ortaklarının ek ödeme yükümlülüğü şirket sözleşmesinde, ancak esas sermaye payını esas alan belirli bir tutar olarak öngörülebilir. Bu tutar esas sermaye payının itibarı değerinin iki katından fazla olamaz. Limited şirketin her ortağı, sadece kendi esas sermaye payına düşen ek ödemeyi yerine getirmek zorundadır.

Sayıdığımız şartlar gerçekleşmişse, ek ödemeler şirketin müdürleri tarafından talep edilebilir. Bununla birlikte, limited şirketin tasfiye haline girmesi durumunda tasfiye memurları, şirketin iflası halinde iflas idaresi veya kayyım atanmış olması durumunda kayyım da ek ödeme yükümlülüğünden doğan borcu isteyebilir. Ek ödeme yükümlülüğünün azaltılması veya kaldırılması ancak esas sermaye ile kanuni yedek akçeler toplamının zararları tamamen karşılaması hâlinde mümkündür. Ek ödeme yükümlülüğünün azaltılmasına veya kaldırılmasına esas sermayenin azaltılması hakkındaki hükümler kıyas yoluyla uygulanır.

Anahtar Kelimeler: Limited Şirket, Limited Şirket Ortağı, Ek Ödeme,

ABSTRACT

The limited liability company is liable for all its assets (Art. 602 of the TCC). The liability of the partners of the limited liability company is solely against the company in proportion to the capital share they have committed. The shareholders of all trading companies are indebted to the company because of the capital they have committed to put under the company contract (Art. 128/1 of the TCC). In addition, in accordance with article 573/1 of Turkish Commercial Code, the shareholders of the limited liability company are obliged to pay the principal share capital they have committed and to fulfill the additional payment and side performance obligations stipulated in the company contract. Therefore, it can be said

that limited liability shareholders' additional payment obligation is among the important innovations of the Turkish Commercial Code No. 6102.

In some cases, it is possible to fulfill the additional payment obligation of the shareholders of the limited liability company only under certain conditions. First, the sum of the company capital and legal reserves should not be able to cover the losses of the company. Secondly, the company should not be able to continue its business properly without these additional tools. Finally, there must be another situation defined in the company agreement that requires equity.

Upon opening the bankruptcy, the debt arising from the additional payment obligation becomes demandable. The additional payment obligation of the shareholders of the limited liability company can only be stipulated in the company agreement as a certain amount based on the share capital. This amount cannot be more than twice the nominal value of the capital share. Each shareholder of the limited liability company has to fulfill the additional payment only for its own capital share.

Additional payments may be requested by the company's managers if the conditions specified here are met. However, in the event that the limited liability company enters into liquidation, liquidation officers may ask for the debt arising from the additional payment obligation in the event of bankruptcy or bankruptcy management. The reduction or abolition of the additional payment obligation is only possible if the sum of the capital and legal reserves is fully compensated for the losses. The provisions on the reduction of principle capital for the reduction or abolition of the additional payment obligation shall be applied by comparison.

Keywords: The Limited Company, The Partners Of The Limited Company, Additional Payments

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

TACİRLERİN TİCARET ODALARINA KAYDOLMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ
OBLIGATION OF MERCHANTS TO REGISTER WITH CHAMBER OF COMMERCE

Halit AKER

Doç. Dr. Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ticaret Hukuku ABD

ÖZET

5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu m. 9'a göre ticaret siciline kayıtlı tacirler ile sanayici ya da deniz taciri sıfatını haiz tüm gerçek ve tüzel kişiler, varsa şubeleri ve fabrikaları, bulundukları yerdeki "ticaret ve sanayi" ya da "ticaret odasına" kaydolmak zorundadırlar (karş. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) m. 18/4). Bir yerde deniz ticaret odası kurulu ise, "deniz tacirleri" bu odaya kaydolmalıdırlar. 5174 s. Kanun, tacirleri "sanayici", "deniz taciri" ve bu ikisinin dışındaki "tacirler" şeklinde üçe ayırmıştır. Odaya kayıt zorunluluğunun bir ay içinde yerine getirilmesi gerekir. Aksi durumda tacir, oda tarafından re'sen kaydedilir. Yükümlülüğe uymayanlara idari para cezası verilir. Tacir sıfatı sona erdiğinde, oda kaydı talep üzerine ya da re'sen silinir. Esnaflar ticaret odalarına kaydolamazlar. Devlet, il özel idaresi ya da belediyeler tarafından kurulan ticari işletmeler de ticaret odasına kaydolmalıdırlar. Odaya kayıtlı tacirler kayıt ücreti ile yıllık ve munzam aidat ödemekle yükümlüdür¹. Bu tutarlara ilişkin oda kararları ilâm hükmündedir, gereği icra dairelerince yerine getirilir. Odaya kayıt olup olmamanın tacir sıfatına bir etkisi yoktur.

Ticaret odasına kaydolma yükümlülüğü salt tacir sıfatından kaynaklanır. Özel mevzuat ile bazı tacirlere, iktisadi faaliyetlerinin konusuna göre ticaret borsası, Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Sigorta Birliği gibi kuruluşlara kaydolmak zorunluluğu da getirilmiştir.

Tacir ticaret odasına kaydolabilmek için öncelikle ticari işletmesini ticaret siciline tescil ettirmiş olmalıdır². Her tacir ticari işletmesini ticaret siciline tescil ettirmek zorundadır (TTK m. 18/1). Uygulamada özellikle şubelerin tesciliyle ilgili uyuşmazlıklara rastlanmaktadır. Buna göre ticaret sicil müdürlüğü, sigortacılıkla uğraşan bir işyerini şube olarak tescil etmek istemiş, ancak davalı taraf "şube" değil, "irtibat ofisi" olduğunu ileri sürmüştür. Yargıtay'a göre bu işyerinin şube niteliğinin tespiti için ticari defterlerin incelenmesi gerekir³. Başka bir kararda ise "hidroelektrik santralin" şube niteliği tartışılmıştır⁴. Kanaatimizce santral sınaî faaliyet yürütülen bir üretim birimidir (bkz. 5174 s. Kanun m. 9/I). Ancak hidroelektrik santrali teknik bir birim olarak kendisi elektrik satamaz, müşteri çevresi yoktur, ticaret yapamaz. Şube olmadığından ticaret odasına kaydolması zorunlu değildir.

Anahtar Kelimeler: 5174 sayılı Kanun, Tacir, Ticaret Odası, Kayıt, Şube.

ABSTRACT

According to Art. 9 of The Law Of The Union Of Chambers and Commodity Exchanges Of Turkey No 5174, merchants registered at the trade registry and industrialist and maritime merchants and all their branches and factories are obliged to register with the Chamber of commerce and industry or chamber of commerce in which they are located (cf. art of 18/4 of Turkish Commercial Code No 6102). In the case a chamber of maritime commerce is established in a place, the maritime merchants should be

¹ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, T. 05.05.2010, E. 2010/3-238 K. 2010/253; Yargıtay 18. Hukuk Dairesi (HD), T. 09.04.2013, E. 2013/3973, K. 2013/5916 (Kazancı).

² Karş. Yargıtay 4. HD, T. 20.09.2010, E. 2010/8304 K. 2010/9143 (Kazancı).

³ Yargıtay, 11. HD, T. 11.02.2019, E. 2017/4049, K. 2019/1054 (Kazancı).

⁴ Yargıtay, 11. HD, T. 21.11.2017, E. 2017/4469, K. 2017/6387 (Kazancı).

registered with this chamber. The code classified the merchants into industrialist, maritime merchants and the merchants that outside the scope of them. The obligation of registration with chamber should be fulfilled in one month. Otherwise persons, who do not comply with the registration obligation shall be registered by chambers *ex officio* and the administrative fines shall be applied. When the merchants have lost the status, the records will be removed from the chamber by an application or *ex officio*. Craftsman can not register with the chambers. Commercial enterprises which are established by the State and special administrations or municipalities are obliged to register with the chambers. The merchants which are registered to the chambers are obliged to pay registration fee, annual subscription fees and cumulative fees⁵. The decisions of chamber, about the amounts of fees are equivalent to final court decision and shall be executed by the execution offices. The status of merchant is irrelevant to the whether he is registered or not at the chamber.

The obligation of registration with chambers is resulted from the status of the merchant. With special legislations some merchants, according to the subject of economic activities, are obliged to enroll other organizations like Commodity Exchange Market, the The Bank Associations of Turkey, Insurance Association of Turkey.

The merchant must first register his commercial undertake with the trade registry in order to register with the chamber of commerce⁶. Each merchant must register his commercial undertake with Trade Registry (Art. 18/1 of TCC). In practice, the disputes are particularly related to the registration of branches. The registry of commerce wanted to register a insurance business as a branch, but the defendant claimed that it was a liaison office rather than a branch. According to Supreme Court, commercial books should be examined in order to determine the quality of the business⁷. In another decision, it was discussed that hydroelectric power station is a branch or not⁸. In my opinion hydroelectric power station is a place performing industrial activity (Art. 9/1 of Law No. 5174). However, the hydroelectric power station as a technical unit can not sell electricity, have no customer environment and can not business with someone by itself. While it is not a branch, the registration with the chamber of commerce is not compulsory.

Keywords: Law No. 5174, Merchant, Chamber of Commerce, Registration, Branch

⁵ Turkish Supreme Court Assembly of Civil Chambers, dated 05.05.2010, numbered 3-238/253; Turkish Supreme Court 18th Civil Circuit decision dated 09.04.2013, numbered 3973/5916 (Kazancı).

⁶ Cf. Turkish Supreme Court 4th Civil Circuit decision dated 20.09.2010, numbered 8304/9143(Kazancı).

⁷ Turkish Supreme Court 11th. Civil Circuit decision dated 11.02.2019, numbered 4049/1054 (Kazancı).

⁸ Turkish Supreme Court 11th. Civil Circuit decision dated 21.11.2017, numbered 4469/6387(Kazancı).

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

**YAĞMA SUÇUNDA FİİL
ACTION IN THE CRIME OF PLUNDERING**

Ahmet BOZDAĞ

Dr. Öğretim Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi ABD

Av. Furkan BAYRAKTUTAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı

ÖZET

Yağma suçu 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitap ve Onuncu Bölümünde Malvarlığına Karşı İşlenen Suçlar başlığında bulunan ve koruduğu hukuki değerler açısından aynı başlıkta yer alan diğer suçlara göre daha ağır yaptırımlara bağlanan bileşik bir suçtur. Yağma suçu, hırsızlığın tüm unsurlarını içermekte ve buna ek olarak cebir veya tehdit ile mağdurun malvarlığının zarara uğramasına neden olmaktadır. Türk Ceza Kanunu'nda hırsızlık, cebir ve tehdit suçları farklı maddelerde ayrıca düzenlenmiştir, ancak kanun koyucu bir kişinin taşınır malının veya bir senedin cebir veya tehdit ile alıkonulmasını düzenlerken ayrı ayrı üç suçtan cezalandırmak yerine tek bir suç olan ve daha ağır yaptırımları olan yağma suçuna yer vermiştir.

Yağma suçunun konusunu tıpkı hırsızlık suçunda olduğu gibi yalnızca taşınır mallar oluşturmaktadır, fakat hırsızlık ile korunan hukuki yarar sadece malvarlığı iken yağma suçunda hem malvarlığı hem de kişi özgürlüğü korunmak istenmektedir. Yağma suçunu diğer malvarlığına karşı suçlardan daha ağır yaptırımlara bağlayan ana neden, ihlal edilen hukuki menfaatlerin ağır eylemlerden kaynaklanmasıdır. Cebir kullanarak ya da tehdit ile malı teslim etme yahut senedin yağmasında bir senedi ya da belgeyi teslim etmenin, imha etmenin ya da imha ettirilmesinin mağdur açısından ağır sonuçları olduğundan kanun koyucu da yağma düzenlemesinde fail için ağır yaptırımlar getirmiş ve caydırıcı olmayı amaçlamıştır.

Bu çalışmanın amacı, yağma suçunun genel özellikleri, suçun unsurları ve ne tür eylemlerin bu suçun kapsamı içerisinde yer aldığını belirlemektir. Suçun kanuni tanımından da anlaşılacağı üzere içerisinde barındırdığı esasen iki yağma suçundan; senedin yağmasından kısa bir şekilde bahsedilip, genel ağırlıkta cebir ve tehdit unsurları üzerinden yağmanın basit hali ele alınmış, birtakım Yargıtay kararları ile içerik zenginleştirilmeye çalışılmış, suçun nitelikli hallerinin fiil yönünden değerlendirilmesinin ardından yağma suçunun hırsızlık, dolandırıcılık, mala zarar verme, kişiyi hürriyetinden yoksun bırakma ve şantaj suçları ile benzer noktaları ve farklılıkları ele alınarak çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yağma, Hırsızlık, Cebir, Tehdit, Malvarlığına Karşı İşlenen Suçlar.

ABSTRACT

Plundering is a compound crime regulated under Crimes Against Property, 2nd Book and 10th Chapter of Turkish Penal Code with the number of 5237, and is subject to heavier sanctions relative to other crimes under the same title in terms of judicial values protected. In addition to containing all elements of theft, it results in damages to the property of the aggrieved with coercion or threat. Crimes of theft, coercion, and threat are also regulated by different articles of Turkish Penal Code; but when regulating the retention of a chattel or stock by coercion or threat, the lawmaker considers plundering as a sole crime with heavier sanctions instead of penalizing due to three different crimes.

The subject of plundering is formed only by chattels as in the case of theft. However, protecting both property and personal freedom is aimed in case of plundering, while the protected legal benefit is only

property in case of theft. Because of the value losses for victims from several standpoints after the action in concern, lawmakers aim to be deterrent, and provide heavy sanctions for perpetrators.

This study aims to explain the general characteristics, and elements of plundering and which actions considered under the heading of this crime, and consists of three sections. In the first section, stock plundering which is one of the two types of plundering as understood from legal description was taken into consideration, simple state of plundering was explained emphasizing coercion and threat elements, and making use of the decisions of the Turkish Court of Cassation. The second section evaluates the qualified states of the crime in terms of actions. This study is completed by explaining the similarities and differences of plundering with respect to some other crimes.

Keywords: Plunder, Theft, Coercion, Treat, Crimes against property.

1. GİRİŞ

Yağma Suçu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun İkinci Kitap 10.Bölümünde Malvarlığına Karşı İşlenen Suçlar başlığı altında yer almaktadır. Yağma Suçu, Türk Ceza Kanunu’nun 148, 149 ve 150.maddelerinde düzenlenmiştir. 148. maddede malın yağması ve senedin yağmasından, 149. maddede yağma suçunun nitelikli hallerinden ve 150. maddede de suçun daha az cezayı gerektiren halinden bahsedilmiştir.

TCK’nın 148. maddesinin ilk fıkrasında malın yağması; *“Bir başkasını, kendisinin veya yakınının hayatına, vücut veya cinsel dokunulmazlığına yönelik bir saldırı gerçekleştireceğinden ya da malvarlığı itibarıyla büyük bir zarara uğratacağından bahisle tehdit ederek veya cebir kullanarak, bir malı teslim veya malın alınmasına karşı koymamaya mecbur kılan kişi, altı yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”* şeklinde düzenlenmiştir.

TCK’nın 148. maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenen senedin yağması ise; *“Cebir veya tehdit kullanılarak mağdurun, kendisini veya başkasını borç altına sokabilecek bir senedi veya var olan bir senedin hükümsüz kaldığını açıklayan bir vesikayı vermeye, böyle bir senedin alınmasına karşı koymamaya, ilerde böyle bir senet hâline getirilebilecek bir kâğıdı imzalamaya veya var olan bir senedi imha etmeye veya imhasına karşı koymamaya mecbur edilmesi hâlinde de aynı ceza verilir.”* şeklinde düzenlenmiştir.

TCK’nın 148. maddesinin üçüncü ve son fıkrasında *“Mağdurun, herhangi bir vasıta ile kendisini bilmeyecek ve savunamayacak hâle getirilmesi de yağma suçunda cebir sayılır.”* ifadesine yer verilmiştir.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda 765 sayılı eski kanunda yer alan korkutarak yararlanma (e.TCK m.498) ve adam kaldırma (e.TCK m.499) suçlarına ayrıca yer verilmemiştir. Yeni kanunun gerekçesinde 148. maddedeki düzenleme karşısında eski suçların bu suç kapsamında yer alan fiillerden olduğu belirtilerek ayrıca düzenlenmesinin gereksiz olduğundan bahsedilmiştir.¹

Kanunda malvarlığına karşı işlenen suçların ilki olarak düzenlenmiş olan hırsızlık ile yağma suçu birçok noktada benzerlik göstermektedir. Hırsızlık suçu için aranmakta olan koşullar, TCK’nın 148. maddesinin 1. fıkrasındaki haliyle yağma suçu için de söz konusudur. Hırsızlık suçunda olduğu gibi yağma suçunun da konusunu taşınır mal oluşturmaktadır. Taşınmaz mallar bu bağlamda yağma suçu kapsamında yer almamaktadır. Tıpkı hırsızlıkta olduğu gibi yağma suçu için de “yarar sağlama” amacı aranmış ve suçun oluşumu için ilgili taşınır malın bulunduğu konumdan alınması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Yağma suçunun hırsızlıktan farkı ise; malın bir cebir veya tehdit sonucunda ele geçirilmiş olmasıdır. Birçok koşulun benzerlik göstermesinden dolayı yağma suçuna öğretide hırsızlığın cebir veya tehditle işlenmiş hali (cebir veya tehdit yoluyla işlenen hırsızlık) denilmektedir.

¹Tezcan, Durmuş, Erdem, Mustafa Ruhan ve Önok, Murat, Ceza Özel Hukuku, Seçkin Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 656.

2. YAĞMA SUÇU İLE KORUNAN HUKUKİ DEĞER

Yağma suçu, hırsızlık ve cebir kullanma yahut tehdit suçlarının bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Bu suçlar farklı hukuki değerleri koruma altına aldığından yağma suçunun karma nitelikte bir suç olduğu kabul edilmektedir. Yağma suçu bu bağlamda hem zilyetlik ve mülkiyet hakkı hem de kişi özgürlüğünü korumaktadır. Yağma suçunun malvarlığına karşı işlenen suçlar başlığı altında yer almasının ana nedeni ise koruduğu hukuki değerlerden zilyetlik ve mülkiyet hakkının daha ön planda olmasıdır.²

3. YAĞMA SUÇUNUN FAİL ve MAĞDURU

Fail ve mağdur açısından yağma suçunu ele aldığımızda herhangi bir özel bir koşul bulunmamaktadır; yani fail de mağdur da herhangi birisi olabilmektedir. Burada özel olarak belirtilmesi gereken iki husus bulunmaktadır:

Birincisi, *“Hırsızlık, güveni kötüye kullanma ve dolandırıcılık suçlarının işlenmesi suretiyle yararına haksız menfaat sağlanan tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.”* hükmü TCK’nın 169.maddesinde düzenlenmiştir. Bu hüküm incelendiğinde yağma suçuna yer verilmediği görülmektedir. Esasen yağma suçunun da tüzel kişi yararına işlenmesi mümkündür, fakat ilgili maddede yağma suçuna yer verilmediğinden tüzel kişiler hakkında yağma suçu sebebiyle güvenlik tedbirlerine başvurulamayacaktır.

İkincisi ise, mağdurun yağma suçunun işlendiği anda yaşıyor olmasıdır. Yağmanın cebir ve tehditle gerçekleşmesi suçun temel özelliğidir. Mağdurun hayatta olması ve de bu cebir veya tehdidi hissedebilmesi gerekmektedir. Mağdur öldükten sonra malın alınması halinde yağmanın değil, diğer unsurların da varlığı halinde hırsızlık suçunun oluştuğu söylenebilir.³

4. CEZA HUKUKUNDA GENEL OLARAK FİİL

Fiil denildiğinde insanla ilgili bir olay anlaşılmalıdır. İnsanla ilgili olmayan doğal olaylar suç olgusunu ilgilendirmez. İnsan yapısı olay anlamına gelen fiil, kusurluluk özelliğini taşıyor ve bu özelliği ile suç teorisi içinde yerini alır. Bir başka ifadeyle, kusurluluk özelliği fiilin insan yapısı olduğunu simgeler, çünkü kusurlu olma insana özgüdür.

İnsan yapısı olmayan olaylarda kusurluluktan söz edilemez. Fiil bazen hukuka uygunluk bazen de hukuka aykırılık gösterir. Suçu oluşturan fiiller hukuka aykırı olan fiillerdir. Hukuka uygun fiiller suç oluşturmayaacağından, doğal olarak bu fiillerin cezalandırılması da mümkün değildir. Hukuka uygun ve hukuka aykırı fiillerin neler olduğu ve çizgileri kesin olarak saptanmalıdır.⁴

Hukuksal ortamda değer taşıyan hareketler, kişilere yüklenilmiş hukuksal yükümlülöklere aykırı olan ve böylece kanunun suç saydığı sonuçlara neden olan hareketlerdir. Hukuka aykırı ve kusurlu fiil hangi kanuni tipe uygunsa, o kanuni tipin bulunduğu normu ihlal etmiş ve ihlal edilen norma karşı gelen suç ortaya çıkmış olacaktır.⁵

4.1. YAĞMA SUÇUNUN FİİLLERİ

Yağma suçu çok hareketli bir suçtur. Suçun fiillerini değerlendirirken suçun işlenmesindeki araç fiiller ve failin suçu işlemesindeki gayesini ortaya çıkaran amaç fiilleri olmak üzere iki kategoride incelememiz gerekmektedir. Yağma suçunu oluşturan araç fiillerin hem malın yağmasında hem de senedin yağmasında cebir veya tehdit olduğu, fakat amacın iki suçta da her ne kadar maddi menfaat sağlama olduğu görülse de fiillerin sonucunun farklı olduğu görülmektedir.

4.1.1. MALIN YAĞMASI

Malın yağmasının araç fiillerini cebir veya tehdit eylemleri oluşturmaktadır. Mağdura veya yakınına yönelik kullanılan cebir veya tehdidin, kişiyi malı teslim etmeye veya alınmasına ses çıkarmamaya

²Özbek, Veli Özer, Kanbur, Mehmet Nihat, Doğan, Koray, Bacaksız, Pınar ve Tepe, İlker, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Seçkin Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 629.

³Özbek vd. 2015, s. 629.

⁴İçel, Kayıhan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Beta Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 237.

⁵İçel, age, s. 239.

yöneltmeye elverişli olması gerekir. Bu nitelikte olmayan bir cebir veya tehdit, sırf mağdurun normalden fazla ürkek olması nedeniyle, malı teslim etmeye veya alınmasına yönelmişse, yağma suçundan söz edilemez ve fiilin hırsızlık olarak nitelendirilmesi gerekir.⁶

Malın yağmasında cebir veya tehdidin kullanılma amacı, failin kendisine veya bir başkasına yarar sağlamak maksadıyla bir malı teslim veya malın alınmasına karşı koymamaya zorlamak olmalı ve cebir veya tehditle, malın alınması arasında nedensellik bağı bulunmalıdır. Eğer ki nedensellik bağı kurulamazsa; failin hem hırsızlıktan hem de olayın niteliğine göre kasten yaralama, tehdit ya da cebir suçundan dolayı cezalandırılması gerekmektedir.⁷

Malın alınmasından başka maksatlarla kullanılan cebir veya tehdidin etkisinden yararlanmak suretiyle malın alınması durumunda yağmadan bahsedilemez.⁸ (Örneğin, kavga sırasında atılan yumruğun mağduru bayılması, yere düşen mağdurun cebinden fırlayan cüzdanın fırsattan istifadeyle alınıp kaçılması) Buna karşılık olarak önceden kullanılan tehdidin etkisiyle, daha sonraki bir zamanda malın alınması durumunda yağmadan bahsedilebilir.⁹ Yargıtay'ın¹⁰ bu durumun da ötesine geçerek, failin herhangi bir cebir veya tehdit kullanmadığı fakat çevresinde genel olarak yarattığı korkudan kendisine menfaat sağlamasında da yağma suçuna başvurduğu görülmektedir.¹¹

765 sayılı eski TCK'nın 495. maddesinde, cebir ve şiddet veya tehdidin *"zilyede ya da suç yerinde bulunan bir kimseye"* yönelmiş olması gerektiğini açıkça belirtmekte iken, 5237 sayılı yeni TCK'da cebrin kullanılabilmesi için kişiler bakımından bir açıklık içermemektedir. Failin zorlamaya yönelik davranışında malın alınması dışında başka bir amaç daha izleyip izlemediği de önem taşımamaktadır. Başka bir suç işlemek için kullanılan, ancak malı almak amacıyla devam ettirilen cebir kullanımı da bu suç oluşturur. Örneğin, fail cebir kullanarak cinsel saldırı gerçekleştirdikten sonra ayrıca mağdurun zorla gerdanlılığını da alacak olursa, aynı zamanda yağma suçunu da işlemiş olur.¹²

Yağma suçunun oluşması için mağdurun cebri ve tehdidi algılama yeteneği hususu doktrinde tartışmalıdır. Bazı hocalar¹³, kişinin iradesi ve davranışları üzerinde zorlayıcı etki meydana getirmesine vurgu yaparak,¹⁴ aksi halinde oluşan suçun yağma değil hırsızlık olacağını savunmaktadır.¹⁵ Mal, zilyedin tasarruf yeteneği ortadan kalktığı anda alınmış olacağından, bu ana kadar yapılan cebir veya tehdit, hırsızlığı yağmaya dönüştürür. Örneğin, evin içindeki eşyayı alıp kapıdan çıkarken mal sahibi ile karşılaşan hırsız, ona karşı cebir veya tehdit kullanacak olursa yağma suçu oluşur. Mal alındıktan sonra, bunu geri almak isteyen kişiye karşı cebir veya tehdide başvurulması halinde, artık yağma suçundan bahsedilemez. Hırsızlık suçuna konu olan malın geri alınmasını önlemek amacıyla yönelik olarak kullanılan cebir veya tehdit ayrı suçların oluşmasına neden olur. Bu durumda gerçek içtima

⁶ Yurtcan, Erdener, Yargıtay Kararları Işığında Türk Ceza Hukukunda Malvarlığına Karşı İşlenen Suçlar, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015, s. 135.

⁷ Tezcan vd. 2015, s. 659.

⁸ "Suç tarihinden 5-6 ay önce karşılaştıklarında ağzında jilet çevirip 'seni doğrayayım mı, keseyim mi?' diyerek katılan Kürşat'ı korkutan sanığın, olay günü yanına çağırıp 'haraç ver' demek suretiyle para istediği, 'param yok, olsa verirdim' diye söyleyip ayrılmak isteyen katılana 'gitmen için sana emir vermedim' diyerek gitmesine kısa bir süre izin vermediği, ayrılırken de 'akşamüzerine kadar parayı getirdin, getirdin' sözlerini söylediğinin anlaşılması karşısında, sanığın ölümle tehdit etmesi biçiminde gelişen önceki davranışları ve kişiliğinin katılan üzerinde korku ve kaygı boyutuna ulaşması ve bunu birey olarak da yaşıyor olması dikkate alındığında, yüklenen yağmaya kalkışma suçunu işlediğinin kanıtlandığı..." Yargıtay 6. CD. 11.05.2010, 2656/6169 (www.kararara.com)

⁹ Tezcan vd. 2015, s.660.

¹⁰ "Çevresinde psikopat olarak tanınıp sık sık yakınının okuduğu okulun çevresine takılan sanığın, olay günü saat 11.30 sıralarında, okulun önünde karşılaştığı ve yaşça kendisinden küçük olan yakından cep telefonunu isteyip, yakınının telefonunun olmadığını söylemesine karşın, üzerini arayıp, korkusundan karşı koymayan yakınının ceketinin cebinde bulunduğu telefonu alıp kaçması biçiminde gerçekleşen ve kabul edilen olayda; sanığın, psikopat olarak tanınmasının çevresinde korku meydana getirdiğini bilerek, yağma suçunun tehdit unsurunu oluşturan bu olgudan yararlanarak gerçekleştirdiği eyleminin yağma suçunu oluşturduğu" Yargıtay 6.CD. 28.10.2009, 22151/14144. (www.kararara.com).

¹¹ Tezcan vd. 2015, s. 661.

¹² Tezcan vd. 2015, s. 661.

¹³ Cihan, Koca, Erdem, Tezcan, Önok.

¹⁴ Koca, Mahmut, Üzülmüş, İlhan, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Adalet Yayınevi, Ankara, 2017, s. 509.

¹⁵ Tezcan vd. 2015, s. 661.

hükümlerinin uygulanması gerekir.¹⁶ Karşı görüşü savunan hocalara göre¹⁷ ise, kişiye yönelik bedensel etki eden her türlü zorlayıcı davranışla bu suç meydana gelebilecektir.¹⁸

Yağma suçunun bir hukuki ilişkiye dayanan alacağı tahsil amacıyla işlenmesi ve malın değerinin azlığı halleri TCK'nın 150.maddesinde daha az cezayı gerektiren haller başlığı altında düzenlenmiştir. 150. maddenin 1. fıkrasında “*Kişinin bir hukuki ilişkiye dayanan alacağını tahsil amacıyla tehdit veya cebir kullanılması halinde, ancak tehdit veya kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır.*” denilerek esasen yağma suçunun tüm unsurlarının var olmasına rağmen kanun koyucu alacağı tahsil amacının yağma suçunu oluşturmayacağını ve başka bir suç olan tehdit ya da kasten yaralama suçunu oluşturacağına hükmetmiştir. Burada önemli olan husus failin alacağını tahsile etme gayesidir. Eğer aralarında bir alacak-borçlu ilişkisi mevcut ise fakat fail, bu borcu tahsil amacıyla değil de ayrıca bir maddi menfaat sağlamak için hareket ediyorsa bu durumda 150. madde uygulanamayacaktır. Alacağı tahsil amacıyla eylemin gerçekleştirildiğini ispat yükü faildedir. Bununla birlikte özel kastın ispatının zorluğu sebebiyle failden bu kastın varlığını kesin kanıtlarla ispatlaması beklenmemelidir. Yaklaşık ispatın burada yeterli olduğu ve maddenin uygulama bulacağı söylenebilir. Failin, cebir veya tehdit kullanarak mağdurdan tahsil ettiği miktar ile hukuki ilişkiye konu alacak miktarının orantılı olması gerekmektedir.¹⁹ Alacak miktarını aşan bir bedeli almak için mağdura yönelik gerçekleşecek olan ve cebir sonucunda artık 150. maddenin uygulanması mümkün olmayacak ve fail hakkında yağma suçu kapsamında hüküm verilecektir.

150. maddenin 2. fıkrasında ise yağma ile elde edilen malın değerinin az oluşuna yönelik “*verilecek ceza üçte birden yarıya kadar indirilebilir*” hükmüne yer verilmiştir. 5377 sayılı kanun ile bu hüküm son şeklini almıştır. Mevcut fıkradaki “indirilebilir” hükmü değişiklikten önce “indirilir” olarak düzenlenmiş ve hâkimin bu nedenle takdirine yer verilmemişti. Böylelikle suç konusu malın değerinin azlığı halinde, hâkimin her halükarda failin cezasından indirim yapması bir zorunluluk olmaktan çıkarılmış ve somut olaya göre hâkimin takdirine bırakılmıştır.²⁰

4.1.2. Cebir

Cebir, kişinin iradesini bozan, bir direnişi kırmak veya daha sonra oluşabilecek bir direnmeye engel olmak amacıyla yapılan zilyetlik sahibine, ona refakat eden veya yardımla yükümlü yahut yardım için gelen bir kişiye karşı yapılan zorlayıcı fiildir.

Cebir ve şiddetin yukarıda belirtilen kişilerin direkt olarak vücuduna yönelik olması gerekse de; vücutla temas şart değildir. Örneğin, korkutmak amacıyla yırtıcı bir köpekle beklemek veya önceden mağdurun direnmesini önlemek amacıyla onu kapalı bir yere kilitlemek yeterlidir. Cebir eşyaya karşı kullanılmış olmakla birlikte, eğer bu mağdur tarafından bedensel zorlama olarak algılanıyorsa, dolaylı olarak kişiye yönelmiş olduğu da kabul edilmektedir.²¹

Cebir, kasten yaralama gibi, kişiye karşı fiziki güç kullanmaktır. Kasten yaralama suçunu oluşturmayan hareketler cebir sayılmayacaktır. Ancak cebir, kasten yaralamadan farklıdır; cebirde fiziki gücün kişiye karşı belli bir davranışta bulunmaya zorlamak amacıyla kullanılması gerekir. Kişi fiziki gücün meydana getirdiği acının etkisiyle belli bir davranışta bulunmaya zorlanmalıdır. Yağma suçunda kullanılan cebir kavramı bakımından da bu tanımın esas alınması gerekir. Yağma suçunda cebrin amacı faili malı teslimine veya alınmasına karşı koymamaya zorlamaktır.²² Bu durumda yağma suçunda da cebrin en azından kasten yaralama boyutuna ulaşması gerekir. Ancak yağmada araç olarak kullanılan cebir, neticesi

¹⁶ Yurtcan, age, 2015, s. 135.

¹⁷ Dönmezer, Önder, Soyaslan, Özgenç/ Şahin.

¹⁸ Koca, Üzülmöz, age, s. 590.

¹⁹ Günay, Mehmet, Yağma Suçunun Hukuki İlişkiye Dayanan Alacağı Tahsil Amacıyla İşlenmesi, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sayı:5, Ankara, 2015, s. 473. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/155594/06.04.2019>.

²⁰ Akkaş, Ahmet Hulusi, Suç Konusu Malın Değerinin Azlığının Ceza Sorumluluğuna Etkisi, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 1, 2018, Malatya, s.334. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/489094/10.05.2019>.

²¹ Tezcan vd. 2015, s. 661.

²² Koca, Üzülmöz, age, s. 591.

sebebiyle ağırlaşmış kasten yaralama boyutuna ulaşmışsa fail hem yağma hem de neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama suçundan cezalandırılacaktır.²³

Mağdurun kendisinin yağmalandığını fark etmesi aranmadığı için, uyku halinde olan veya sarhoş kişilere karşı da cebir kullanılabilir. Kullanılan cebirin önemli olmasına gerek yoktur; kasten yaralama derecesine ulaşması da gerekmez. Önemli olan başvuru olan cebir veya şiddetin, malın alınmasının ayrılmaz bir parçası olmasıdır.²⁴

Yeni kanunda vasıtanın, mağdurun kendisini bilmeyecek ve savunamayacak hale getirmesi aranmaktadır. Eski TCK'nın 501. maddesinde, vasıtanın bir şahsın kendisini bilmeyecek veya savunamayacak hale getirmesi yeterli görülmüştü. Zira bir vasıta ile kendisini bilmeyecek hale getirilen bir kimse esasen kendini savunamayacak hale de getirmiş olur. Bu nedenle 501. maddedeki ifade şekli daha isabetlidir. Fakat bir vasıta ile kendisini savunamayacak hale getirilen bir kimsenin her zaman kendini bilmeyecek halde olduğunu söylemek mümkün değildir. Mağdurun kendisini bilmeyecek ve savunamayacak hale fail tarafından kullanılan vasıta getirmelidir. Başka bir ifadeyle, vasıtanın kullanılması, mağdurun bilmeyecek ve savunamayacak hale getirici etki doğurmalıdır; yoksa yumrukla veya silah sesi ile bir kişiyi bayıltma bu anlama gelmez. Buradaki vasıtanın kullanılması cebir kullanma teşkil etmemektedir. Fail cebir veya tehditle ulaşacağı sonuca bu vasıtayı kullanarak varmaktadır.²⁵

Cebir, kişiye karşı fiziki güç kullanılarak icra edilecektir. Mağdur, bedenine yönelen bu gücün meydana getirdiği zorlamanın etkisiyle malı faile teslim edecek veya alınmasına boyun eğecektir. Bu anlamda cebir, değişik şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Vurma, itme, tekme atma²⁶, saçını veya kulağını çekme, mekanik araçlar kullanma (örneğin; elini, kolunu bağlama) şeklinde gözükabilir.²⁷

Kapkaç niteliğindeki fiillerin yağma olarak mı yoksa hırsızlık olarak mı değerlendirileceği sorunu incelenecek olursa; öğretide çantanın normal tutuluşunu bertaraf etmek için çantanın hızlı bir hareketle çekilip alınması durumunda cebirin bulunmadığı ve bu nedenle hırsızlık suçunun oluştuğu kabul edilmektedir. Buna karşılık mağdur çantayı her iki eliyle tutmuş olmasına rağmen, çanta alınmış ise cebir veya şiddetin varlığına yani failin yağma suçunda yargılanması gerektiği sonucuna varılmaktadır.²⁸ Tek başına eşyaya yönelik zorlama, yağma suçunu oluşturmaz ise de, doğrudan eşyaya yönelik cebir dolaylı olarak kişi üzerinde fiziki etki meydana getirmiş olursa, yağmadan söz edilir. Örneğin, gündüzün sokakta yürüyen yakınının omzundaki bayan çantasını çekmek, yakından direnince saçını çekip yere düşürerek çantayı almak biçiminde gerçekleşen sanığın eylemiyle yağma suçu oluşmaktadır.²⁹

4.1.3. Tehdit

Tehdit, mağdurun veya onun bir yakınının yaşamına, beden veya cinsel dokunulmazlığına yönelik saldırı gerçekleştireceği ya da malvarlığı itibarıyla büyük bir zarara uğratacağı beyanıdır. Tehdit yüze karşı yönelmeli ve kişi bu tehdidi en azından duymuş olmalıdır. Tehdidin özünde koruduğu hukuki değer, kişilerin huzur ve sükûnudur; böylece kişilerde bir güvensizlik duygusunun meydana gelmesi

²³ “Yağma suçunu işlemek için yakını bıçakla yaşamsal tehlike geçirmeyip 7 gün alışılmış uğraşından geri kalacak biçimde yaraladığı anlaşılan sanığın eyleminin, 5237 sayılı TCK'nın 87. maddesinde yazılı neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama suçu kapsamında bulunmadığının anlaşılması karşısında, somut olaydaki yaralamanın aynı yasanın 149/2. maddesi uyarınca yağma suçunun ögesi olduğu gözetilmeden yaralama suçundan “yeniden karar verilmesine gerek bulunmadığına” karar verilmesi...” Yargıtay 6.CD. 05.02.2007, 7990/1596 (Koca/Üzülmez, s. 591).

²⁴ Tezcan vd. 2015, s. 662.

²⁵ Koca, Üzülmez, age, s. 593.

²⁶ “Sanığın, yakından bisikletini istediği, yakınının güvenmeyip vermeyince, yakına tekme vurup yere düşürerek bisikletini alıp gittiğinin anlaşılması karşısında, eylemin yağma suçunu oluşturduğu...” Yargıtay 6. CD. 24.05.2007, 13263/6509 (Koca, Üzülmez, s. 593).

²⁷ “Sanığın, yakınının saç ve kulağını çekip, yüzüne vurarak “Bırak, yoksa seni öldürürüm!” tehdidiyle cep telefonunu aldığı, yakınının yardım isteyip peşinden koşması üzerine vatandaşlar tarafından yakalandığı anlaşılmakla; eylemin yağma suçunu oluşturduğu...” Yargıtay 6. CD. 18.10.2005, 13187/9260 (Koca, Üzülmez, s.593).

²⁸ “Yolda yürümekte olan yakının T.S'ın omzunda asılı çantayı çekerek yakınının direnmesine rağmen alan ve çekiştirme sırasında doktor raporuna göre adı geçen yakınının yaşamsal tehlike geçirmeyip, alışılmış uğraşından geri kalmayacak şekilde yaralanmasına neden olan sanığın eyleminin; yağma suçunu oluşturduğu...” Yargıtay 6. CD. 17.10.2005, 18007/9145 (Koca, Üzülmez, s. 593).

²⁹ Tezcan vd. 2015, s. 663.

engellenmektedir.³⁰ Tehdit de cebir gibi, irade özgürlüğüne saldırıda kullanılan bir zorlama aracıdır. Tehdidin cebirden farkı, muhatap üzerindeki zorlama etkisinin hali hazır bir haksızlıkla değil, gelecekte yapılacağı bildirilen bir kötülükle meydana getirilmesidir.³¹ Gerçekleştirileceği bildirilen kötülüğün mutlaka malın zilyedine yönelmiş olmasına gerek yoktur; tehdit edilenin yakınlık duyduğu üçüncü bir kişiye kötülükte bulunulacağı beyanı da tehdit sayılmaktadır. TCK'da tehdidin, malın sahibine veya onun bir yakınına yönelik olması arandığından, suç yerinde bulunan herhangi bir kişiye yönelik zarar beyanı yağma suçunu oluşturmaz.³² Örneğin, failin, cep telefonu ve cüzdanın kendisine verilmemesi halinde o sırada sokakta top oynayan herhangi bir çocuğa zarar vereceği beyanı yağma suçunu oluşturmaz.

TCK, her türlü hukuki değere zarar verileceği beyanını bu suçun oluşması için yeterli görmemiş, tehdidin yönelik olduğu değerleri, “yaşam, vücut bütünlüğü veya cinsel dokunulmazlık” olarak sınırlandırmıştır. Sayılan hukuki değerler dışında herhangi hukuki değere yönelik saldırı gerçekleştirileceği beyanı ile malın teslimi sağlanmış ise, yağma suçu değil; duruma göre tehdit (TCK md. 106) ve hırsızlık (TCK md. 141) veya şantaj (TCK md. 107) suçlarından dolayı failin cezalandırılması yoluna gidilecektir. Malvarlığı ile karşılaştırıldığında ondan daha değerli sayılan şeref, kişi özgürlüğü, özel hayat gibi hukuki bir değere yönelik zarar beyanının (örneğin, cinsel ilişki sırasında çekilmiş fotoğrafların internete konulması tehdidi ile para vermeye zorlamak) bu suçu oluşturmaması tartışmalı bir durumdur.³³

Tehditten söz edilebilmesi için, failin gerçekten kötülüğü gerçekleştirmek isteyip istemediği veya kötülüğün gerçekleştirilebilir olup olmadığı önem taşımamaktadır. Önemli olan husus, mağdurun tehdidi bu şekilde algılamış olmasıdır. Aynı şekilde mağdurun yaşamı veya vücut veya cinsel bütünlüğünün gerçekten bir tehlikeye maruz bırakılmış olmasına da gerek yoktur. Bu nedenle örneğin oyuncak bir tabanca ya da plastik bıçak süsü verilmiş bir cisimle tehdit bu suçun oluşmasına neden olacaktır. Her halde uğratılacağı bildirilen kötülüğün malın teslimi ile karşılaştırıldığında daha ciddi boyutta olması şarttır.³⁴

4.1.4. Cebir veya Tehdidin Gerçekleştirilme Anı

765 sayılı eski TCK'ya göre, cebir, şiddet veya tehdidin, malın alınması anında ya da malın alınmasından sonra, fiili tamamlamak veya mali kaçırmak yahut kendisini veya şerikini cezadan kurtarmak için gerçekleştirilmiş olması gerekirdi.

5237 sayılı yeni TCK'da ise, “yağmaya dönüşen hırsızlık suçuna” ayrıca yer verilmemiştir. Gerekçede zilyedin mal üzerinde tasarruf olanağının ortadan kalkması anına kadar cebir ve tehdide başvurulması durumunda yağma suçundan söz edileceği, buna karşılık suç tamamlandıktan sonra başvuru olan cebir ve tehdidin ayrı suçların oluşmasına yol açacağı belirtilmektedir. 5237 sayılı TCK'da yağmaya dönüşen hırsızlığa yer verilmemesi yerinde olmamıştır. Bunun sonucu olarak hırsızlık suçunun tamamlanması ile bitmesi arasındaki zaman aralığı içerisinde cebir veya tehdide başvurulmuş ise, failin yağma suçundan değil, cebir veya tehdit suçu yanında ayrıca hırsızlık suçundan dolayı da cezalandırılması gerekmektedir. Yargıtay da, sanığın yanında kimliği saptanamayan arkadaşı ile mağdurun cüzdanını yankesicilik suretiyle çalıp, kimliği belirlenemeyen arkadaşının olay yerinden kaçtığı, sanığın ise kaçmaya çalışırken kendisini yakalamak isteyenleri bıçakla tehdit ettiğinin anlaşılması karşısında; TCK'da dolaylı yağma suçuna yer verilmediğinden, sanığın eylemin yankesicilik suretiyle hırsızlık ve bıçakla tehdit suçlarını oluşturduğu sonucuna varmıştır. Sonraki içtihatlar da benzer çizgide devam etmiştir.³⁵

³⁰ Yurtcan, 2015, s. 213.

³¹ Koca, Üzülmüş, age, s. 595.

³² Tezcan vd. 2015, s. 663.

³³ Tezcan vd. 2015, s. 664.

³⁴ Tezcan vd. 2015, s. 664.

³⁵ Tezcan vd. 2015, s. 666.

Suçun henüz tamamlanamadan meydana gelen bir müdahaleye karşı cebir veya tehdit kullanılırsa burada ayrı suçlardan değil yağmadan bahsedilir. Ev içinde hırsızlık yapan failin, ev sahibinin eve dönmesi üzerine ona vurup suça konu olan eşyaları alıp kaçması bu duruma örnek teşkil edebilecek bir durumdur.

Suçun tamamlanma anını saptamak bakımından “alma” hareketinin tam olarak neyi ifade ettiği belirlenmelidir. Yağma suçunda alma, eşya üzerinde başkasının tek başına veya birlikte sahip olduğu zilyetliğe son verilmesi ve yeni bir zilyetliğin kurulması anlamına gelmektedir. Alma eylemi, failin eşya üzerinde mevcut olan zilyedin fiili hâkimiyetini kaldırması ve yeni bir fiili hâkimiyetin kurmasıyla tamamlanır. Bir malın alındığından bahsedebilmek için öncelikle alınacak malın başkasının fiili hâkimiyetinde bulunması, ikinci olarak, bu mal üzerinde başkasının fiili hâkimiyetinin cebir veya tehditle ortadan kaldırılması ve son olarak da bu mal üzerinde yeni bir fiili hâkimiyetin kurulması gerekmektedir.³⁶

Yağma suçunda fail, hırsızlıktan farklı olarak mevcut zilyedin suç konusu eşya üzerindeki fiili hâkimiyetini cebir veya tehditle ortadan kaldırmaktadır. Ancak eşya üzerinde failin kendisinin veya başkasının zilyetliğini cebir veya tehditle kurması gerekmez. Yağma suçunda eşya üzerindeki mağdurun zilyetliği cebir veya tehditle ortadan kaldırıldığı için çoğu durumda aynı anda alınan eşya üzerinde failin zilyetliği de kurulmuş olacaktır. Bununla beraber, cebir veya tehdit mal alındıktan sonra kullanılmış ise yağma suçu oluşmaz. Cebir veya tehdit ya malın alınmasından önce ya da en geç malı almanın tamamlanması anına kadar gerçekleşmiş olması gerekmektedir.³⁷

TCK'nın 148. maddesinin gerekçesinde, mal alındıktan sonra, bunu geri almak isteyen kişiye karşı cebir veya tehdide başvurulması halinde, artık yağma suçundan söz edilemeyeceği, eylemin hırsızlık ve cebir kullanma ya da tehdit çerçevesinde ve gerçek içtima hükümlerine göre değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.³⁸

4.2. SENEDİN YAĞMASI

Senedin yağmasının araç fiilleri tıpkı malın yağmasında olduğu gibi cebir veya tehdit eylemleri oluşturmaktadır. Bu nedenle yukarıda malın yağması adına bahsedilen araç fiilleri senedin yağması için de geçerlidir. Senedin yağmasının malın yağmasından farkını ortaya çıkaran suçun amacıdır. Senedin yağmasında cebir veya tehdit kullanılarak mağdurun, kendisini veya başkasını borçlandıran bir senedi veya bir senedin hükümsüz kaldığını açıklayan belgeyi vermeye, bir senedin veya belgenin alınmasına karşı koymamaya, ileride senet haline getirilebilecek bir kâğıdı imzalamaya veya var olan bir senedi ortadan kaldırmaya veya imhasına karşı koymamaya mecbur kılma fiilleri oluşturmaktadır.³⁹ Senedin kişiyi malvarlığı açısından bir zarara sokacak nitelikte olması gerekmektedir.

Senedin yağması suçu, neticesi harekete bitişik bir suçtur. Mağdurun bu yönde mecbur edilmiş olması yeterlidir. Vesikayı vermek, kâğıdı imzalamak gibi söz konusu neticelerin gerçekleşmesi de şart değildir. Bu yönüyle suç bir tehlike suçudur. Ancak kullanılan cebir veya tehdidin böyle bir sonuç getirmeye elverişli olması gerekir.⁴⁰

Senedin yağması genel kastla işlenir. Ancak, failin kastının suçun kanuni tanımdaki unsurlarının tümünü kapsamaması gerekmektedir. Bu nedenle senet, vesika ya da kâğıda ilişkin niteliklerin fail tarafından biliniyor ve isteniyor olması gerekir.⁴¹

³⁶ Koca, Üzülmüş, age, s. 599.

³⁷ Koca, Üzülmüş, age, s. 599.

³⁸ “Hükümlünün yakının E'ye ait cep telefonunu masanın üzerinden alıp alarak kaçmaya başladığı sırada, kesintisiz izleme sonucu kendisini yakalamaya çalışan mağdur Cengiz'den kurtulmak için kuru sıkı tabanca ile havaya ateş ederek çaldığı cep telefonu ile birlikte kaçmaya çalışması biçiminde gerçekleşen eyleminde, gösterdiği cebir ve tehdit içeren davranışının, suça konu olan eşyanın götürülmesini sağlamaya yönelik olduğu eylemin yağma suçunu oluşturduğu...” Yargıtay & CD. 18.06.2007, 18286/73859 (Koca, Üzülmüş, s. 601).

³⁹ Şen, Ersan (2017). “Yağma Suçunun Maddi ve Manevi Unsurları”, <http://www.hukukihaber.net/yagma-sucunun-maddi-ve-manevi-unsurlari-makale,5598.html/> 17.12.2017.

⁴⁰ Özbek vd. 2015, s. 657.

⁴¹ Özbek vd. 2015, s. 657.

Senedin yağması suçunu, açığa atılan imzanın kötüye kullanılması suçundan ayırmak gerekmektedir. Senedin yağmasında fail senedin, cebir veya tehditle kendisine verilmesini sağlamakta, açığa atılan imzanın kötüye kullanılmasında ise mağdur senedi kendi rızasıyla vermektedir.

Açığa imzanın kötüye kullanılması suçunda hiç yazı taşımayan veya yazı taşımakla birlikte içeriği itibarıyla başlı başına hüküm ifade etmeyen, diğer bir ifadeyle “belge” oluşturmayan bir kâğıt suçun konusunu oluştururken, senedin yağması suçunun konusunu oluşturan senet tamamlanmış ve her yönüyle belge oluşturabilecek niteliktedir.⁴²

Suçun maddi unsurunu oluşturan hareketler, “ *bir senedi vermeye, var olan bir senedin hükümsüz kaldığını açıklayan bir belge vermeye, böyle bir senedin alınmasına karşı koymamaya, ilerde senet haline getirilebilecek bir kâğıdı imzalamaya, var olan bir senedi imha etmeye veya senedin imhasına karşı koymamaya zorlama*” biçiminde seçimlik olarak gösterilmiştir.

4.3. YAĞMA SUÇUNUN NİTELİKLİ HALLERİ

TCK’nın 149.maddesinin 1.fıkrasında yağma suçunun nitelikli halleri sayılmıştır:

Suçun;

- a. Silahla,
- b. Kişinin kendisini tanınmayacak bir hale koyması suretiyle,
- c. Birden fazla kişi tarafından birlikte,
- d. Yol kesmek suretiyle ya da konutta, işyerinde veya bunların eklentilerinde,
- e. Beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı,
- f. Var olan veya var sayılan suç örgütlerinden oluşturdukları korkutucu güçten yararlanılarak
- g. Suç örgütüne yarar sağlamak maksadıyla,
- h. Gece vaktinde,

işlenmesi halinde ceza ağırlştırılır. Bu nitelikli hallerden birkaçının bir arada bulunması durumunda da, TCK m. 149’un bir kez uygulanmasıyla yetinilir. Ancak birden fazla nitelikli halin bulunması durumunda, davaya bakan mahkeme, bunu cezanın alt sınırdan ayrılarak belirlenmesi yönündeki takdirine dayanak yapabilir.⁴³

Yağma suçunun konut veya işyerinde, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı, var olan veya var sayılan suç örgütlerinin oluşturdukları korkutucu güçten yararlanılarak, suç örgütüne yarar sağlamak maksadıyla işlenmesi halleri, 5237 sayılı TCK ile kabul edilen ve 765 sayılı kanunda yer almayan yeni nitelikli hallerdir.⁴⁴

4.3.1. Yağma Suçunun Nitelikli Hallerinin Fiil Bakımından Değerlendirilmesi

4.3.1.1. Suçun Silahla İşlenmesi

Bu ağırlştırıcı nedeni silahla tehdit şeklinde anlamak gerekmektedir. Tehdit objektif olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla mağdurun boş bir tabanca ile tehdit edilmiş olması halinde de, mağdur bu durumu bilmiyorsa, söz konusu ağırlştırıcı nedenin uygulanması gerekir. Failin silahlı olması, hatta görünür şekilde silahlı olmaları bu ağırlştırıcı nedenin uygulanması için yeterli değildir. Tehdidin silahla yapılmış olması gerekmektedir.⁴⁵ Silahın mağdur üzerinde meydana getirdiği korkutucu etkiden yararlanan fail, amacına büyük ihtimalle ulaşmaktadır. Silahın suçun işlenmesindeki bu başarı fonksiyonu, onun nitelikli hal olarak kabulünü gerektirmiştir.⁴⁶

4.3.1.2. Kişinin Kendisini Tanınmayacak Bir Hale Sokması Suretiyle İşlenmesi

Bu nitelikli halde, mağdurun failleri olay sonrasında tespit edebilmesi engellenerek savunma imkânının azalması söz konusudur. Fail bunu takma sakal, bıyık kullanarak ya da peruk takarak, yüzüne makyaj yaparak, yüzünü boyayarak ya da maske, çorap vb. bir şekilde kendisini kamufle ederek yapabilir.⁴⁷

⁴² Tezcan vd. 2015, s. 675.

⁴³ Tezcan vd. 2015, s. 668.

⁴⁴ Koca, Üzülmöz, 2017, s. 613.

⁴⁵ Toroslu, Nevzat, Ceza Hukuku Özel Kısım, Savaş Yayınevi, Ankara, 2015, s.155.

⁴⁶ Koca, Üzülmöz, 2107, s. 614.

⁴⁷ Koca, Üzülmöz, 2017, s. 615.

Doktrinde genel görüş, suçun iştirak halinde işlenmesi durumunda faillerden yalnızca birisinin kendisini tanınmayacak hale sokması bu ağırlaştırıcı nedenin uygulanması için yeterlidir, diğer şeriklerin de aynı şekilde olmalarına gerek yoktur.

4.3.1.3. Suçun Birden Fazla Kişi Tarafından Birlikte İşlenmesi

Bu nitelikli hal, yağma suçunun iştirak halinde işlenmesini başlı başına cezayı artıran bir sebep olarak saymaktadır. Bunun nedeni, birden fazla kişinin mağdur üzerinde daha fazla korkutucu etki meydana getirmesidir. Bu ağırlaştırıcı nedenin uygulanması için yağma suçunun en az iki kişi tarafından işlenmiş olması ve bunların birlikte hareket etmeleri gerekmektedir. Suça azmettirme ya da yardım etme durumlarında bu nitelikli halin uygulanması mümkün olmayacaktır.⁴⁸

4.3.1.4. Yol Kesmek Suretiyle ya da Konutta, İşyerinde veya Bunların Eklentilerinde İşlenmesi

TCK bu nitelikli halde aslında iki farklı durumu bir arada ele almıştır. Yol kesmek suretiyle işlenmesi durumunda kişinin seyahat özgürlüğü; konut, işyeri veya bunların eklentilerinde işlenmesi halinde de kişinin özel kullanımına tahsis edilen alanlarda huzur ve güvenliğinin ihlal edildiği görülmektedir.⁴⁹

Yol, yalnızca halkın veya araçların geçmesi için yapılmış bir yeri değil insanların geçeceği umulan her türlü yeri ifade eder.⁵⁰ Yol kesme suretiyle işlenmesi durumunda, yolun “kesildiğinden” söz edilebilmesi için mağdurun yoldan geçmesinin beklenmiş olması koşulu aranmaktadır. Rastlantı sonucu yol üzerinde işlenen yağma suçunda bu nitelikli hale başvurulmayacak suç basit şekilde işlenmiş kabul edilerek fail de bu doğrultuda cezalandırılacaktır.

Bu nitelikli hal aynı zamanda kişinin konut dokunulmazlığı hukuki değerini korumaktadır. Ancak, yağma suçunun bileşik suç olması nedeniyle kişinin hem yağma hem de konut dokunulmazlığının ihlali suçu için ayrıca cezalandırılması mümkün olmayacaktır.⁵¹ Diğer taraftan; mağdurun bir başkasının konutuna sokularak burada parasının alınması halinde bu nitelikli hal gerçekleşmez. Bir başka ifadeyle, konut dokunulmazlığı ihlal edilen kişi ile yağmanın mağduru olan kişi aynı olmalıdır.⁵² Koca ve Üzülmüş’in savunduğu bu görüşle zıt yönde Yargıtay⁵³ kararları bulunmaktadır.

Yağmanın konut, işyeri ve eklentilerinde işlenmesi konusunda “eklenti” ifadesi TCK’da yapılan yeni değişiklik ile nitelikli hal olarak düzenlenmiştir. 6545 sayılı Kanun ile 2014’te yapılan değişiklikten önce, konut ve işyerinin eklentilerinden ayrıca söz edilmediğinden, eklentilerde işlenen yağma suçu bakımından nitelikli halin uygulanması yoluna gidilememekteydi. Yargıtay⁵⁴ önceleri eklentide işlenen yağma suçunda da nitelikli halin uygulanabileceğini belirtmişse de sonraki bir kararında eklentide işlenen yağma suçunda bu nitelikli halin uygulanamayacağı sonucuna ulaşmıştır.⁵⁵ Bu nedenle yapılan kanun değişikliği son derece isabetli olmuştur.

⁴⁸ Demiç, Murat, (2014). “YAĞMA SUÇU (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

⁴⁹ Toroslu, age, s. 156.

⁵⁰ Koca, Üzülmüş, age, s. 617.

⁵¹ “Fail konuta girerek nitelikli yağma suçu işlemiş ve mağduru da öldürmüştür. Faile hem nitelikli yağma suçundan hem de konut dokunulmazlığını ihlal suçundan ceza verilmiştir. Konut dokunulmazlığını ihlal suçu gasp suçunun nitelikli halinin unsurudur. Bu nedenle faile yalnızca nitelikli gasp suçundan ceza verilmesi gerekir, konut dokunulmazlığını ihlal suçundan fail ayrıca cezalandırılmaz.” Yargıtay 1. CD. 2014/6186 E. 2015/1738, Tarih: 24.03.2015. (www.barandogan.av.tr/blog/ceza-hukuku/yagma-sucu-gasp-sucu.html).

⁵² Koca, Üzülmüş, age, s. 617.

⁵³ “Sanık, yakını bir binanın merdiven boşluğuna götürerek bıçakla tehdit edip cep telefonunu alması biçimindeki yağma suçunu, silahla ve konutun eklentisinde işlendiği...” Yargıtay 6. CD. 27.06.2017, 5334/7943. (kararara.com)

⁵⁴ “konut eklentisi sayılan, apartman merdiveninde gerçekleştirilen yağma suçunun, 5237 sayılı Yasanın 149/1-d bendi kapsamında kabulü olanaklı değildir. Konut ve eklentisinin farklı kavramlar olduğu göz ardı edilerek, eklentide gerçekleştirilen yağma suçlarının da, nitelikli yağma olarak kabulü, Yasa Koyucunun amacını aşan ve kıyasa yol açacak bir yorum olacaktır...” Ceza Genel Kurulu 2008/6-203 E. 2009/3 K. (www.kararara.com)

⁵⁵ Tezcan vd. 2015, s. 669

Yargıtay Kararı...”konut eklentisi sayılan, apartman merdiveninde gerçekleştirilen yağma suçunun, 5237 sayılı Yasanın 149/1-d bendi kapsamında kabulü olanaklı değildir. Konut ve eklentisinin farklı kavramlar olduğu göz ardı edilerek, eklentide gerçekleştirilen yağma suçlarının da, nitelikli yağma olarak kabulü, Yasa Koyucunun amacını aşan ve kıyasa yol açacak bir yorum olacaktır...” Ceza Genel Kurulu 2008/6-203 E. 2009/3 K. (kararara.com)

5. YAĞMA SUÇUNUN DİĞER SUÇLARLA BENZER VE FARKLI YÖNLERİ

5.1. Hırsızlık Suçu ile İlişkisi

Hırsızlık suçunda eylem mağdura ait olan mala yönelik gerçekleştirildiğinden malvarlığına yönelik hakların korunması amacıyla düzenlenmiş bir suç olup suça konu mal sahibinin rızası dışında alınmasıyla gerçekleşmektedir. Yağma suçunda ise mağdura ait olan malın alınması, cebir veya tehdit kullanmak suretiyle gerçekleştirilmektedir. Yani suça konu mala ulaşmak için mağdurun rızası cebir veya tehdit içerikli eylemler ile ortadan kaldırılmaktadır. Yağma suçu cebir veya tehdit ile hırsızlık suçlarının bir araya gelmesi ile oluşan bileşik bir suçtur. Bu sebeple yağma suçunda mağdurun malvarlığının korunmasının yanında mağdurun kişi özgürlüğü de korunmaktadır.⁵⁶ Buna ek olarak iki suçun da suça konu malın değerinin azlığı veya alacağı tahsil amacıyla işlenmesi halleri indirim sebebi olarak düzenlenmiştir.

5.2. Dolandırıcılık Suçu ile İlişkisi

Her iki suç tipinde de failin gerçekleştirdiği eylem neticesinde mağdurun iradesi sakatlanmaktadır. Ancak dolandırıcılık suçunda mağdurun iradesi gerçekleştirilen hileyle sakatlanmakta, yağma suçunda ise mağdurun iradesi fiili zor kullanma suretiyle elinden alınmaktadır.⁵⁷

5.3. Mala Zarar Verme Suçu ile İlişkisi

Mala zarar verme suçunda “yıkan, tahrip eden, yok eden, bozan, kullanılamaz hale getiren veya kirleten” şeklinde seçimlik hareketlerden birisinin gerçekleştirilmesi ile maddi unsur gerçekleşmekte iken; yağma suçunda taşınır malın tehdit veya cebir kullanmak suretiyle alınması söz konusudur.

Yağma suçunda mağdura karşı cebir veya tehdit kullanılarak mağdurun elinden mal alınmakta veya mağdur bu şekilde teslim veya alınmasına karşı koymamaya zorlanmakta iken; mala zarar verme suçunda mağdur malı rızası ile teslim etmiş olabileceği gibi mağdurun elindeyken de mala zarar verme suçu oluşabilmekte, suçun gerçekleşebilmesi için malın failin eline geçmesi şartı aranmamaktadır. Her iki suçun konusunu da mal oluşturmakta iken, mala zarar verme suçu açısından taşınır veya taşınmaz ayrımı bulunmamaktadır; buna karşılık, yağma suçunun konusunu yalnızca taşınır mallar oluşturmaktadır.

Yağma suçu ile mala zarar verme suçu arasındaki en önemli ayrım ise failin malın alınmasında hangi saik ile hareket ettiğidir. Burada fail cebir ya da tehdit ile ele geçirmiş olduğu mala zarar verme kastı ile hareket etmişse artık eylem yağma suçu olarak değerlendirilemeyecek, mala zarar verme suçu ile birlikte tehdit veya kasten yaralama suçları açısından değerlendirme yapılabilecektir. Buna karşılık, zor kullanmak suretiyle mağdurun malının alınmasında failin kastı maldan faydalanmak ise artık burada yağma suçu oluşmaktadır. Failin faydalanma kastı ile hareket ederek ele geçirmiş olduğu mal üzerinde daha sonra mala zarar verme suçunda belirtilen seçimlik hareketlerden birini uygulamış olması, eylemini değiştirmemekte, yağma suçu açısından sorumluluğu devam etmektedir.⁵⁸

5.4. Kişiyi Hürriyetinden Yoksun Kılma Suçu ile İlişkisi

Kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçu, bir kimseyi hukuka aykırı olarak bir yere gitmek veya bir yerde kalmak hürriyetinden yoksun bırakmaktır. Kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçu, yağma suçuyla bir arada işlenebilir. Çoğu zaman fail cebir veya tehdit kullanarak, bir malı teslim veya malın alınmasına karşı koymamaya mecbur kılmak için mağduru tutsak kılabilceği gibi onu bir yere gitmesinden alıkoyabilir. Bu nedenle kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçu, yağma suçunun işlenmesinde araç suç olarak karşımıza çıkar. Yağma ile birlikte işlenebilen bu suç, yağma suçunun unsurları arasından yer almaz. Eğer fail, bir kimsenin el ve ayaklarını bağlayarak malını alırsa hem kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçunu, hem de yağma suçunu işlemiş olur ve her iki suçtan ayrı ayrı cezalandırılır.⁵⁹ Nitekim bu hususta Yargıtay kararları da karşımıza çıkmaktadır.⁶⁰

⁵⁶ Eryılmaz, Emrullah (2016).5237 SAYILI TÜRK CEZA KANUNUNDA YAĞMA SUÇU (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

⁵⁷ Eryılmaz, Emrullah, age, 14.

⁵⁸ Eryılmaz, Emrullah, age, 18.

⁵⁹ Demiç, Murat, age, s. 100.

⁶⁰ “Sanık Aydın Tanyeri'nin kimliği tespit edilemeyen suç arkadaşları ile birlikte geceleyin, silahla, birden fazla kişi ile birlikte, kendilerini tanınmayacak bir hale koyma suretiyle katılanı yağmaladıkları sırada el ve ayaklarını bağlayıp olay yerinde

5.5. Şantaj Suçu ile İlişkisi

Şantaj suçu, TCK'nın 107. maddesinde düzenlenmiştir. Şantaj suçunun oluşması için kişinin, bir şeyi yapmaya veya yapmamaya zorlaması gerekmektedir. Kişinin kendisine veya başkasına yarar sağlamak amacıyla bir başkasının şeref ve saygınlığına zarar verecek nitelikteki hususların açıklanacağı veya isnat edileceği, tehdidinde bulunulması hali şantaj olarak kabul edilmiştir. Bu suç ile fail hakkı olan veya yükümlü olduğu bir şeyi yapacağından veya yapmayacağından bahisle mağduru kanuna aykırı veya yükümlü olmadığı bir şeyi yapmaya veya yapmamaya ya da haksız çıkar sağlamaya zorlamaktadır. Şantaj suçunun oluşabilmesi için, mağdurun zorlanması yeterlidir. Şantaj suçunun tamamlanması için menfaat temin etmiş olmak şart değildir. Yağma suçunda ise, suçun tamamlanması için bir malın alınması gerekmektedir. Dolayısıyla, şantaj suçunda maddi nitelikte bir zorlama söz konusu değildir.

Yağma suçunda, cebir ve tehdit ile hayata, vücut veya cinsel dokunulmazlığa ya da malvarlığına yönelik saldırı söz konusu iken; şantaj suçunda ise, mağdurun şeref ve saygınlığına yönelik saldırı söz konusudur. Yağma suçu malvarlığına karşı işlenen suçlar bölümünde yer alırken şantaj suçu hürriyete yönelik suçlar bölümünde yer almıştır. Yağma suçu, cebir veya tehditle işlenirken; şantaj suçu, tehdidin özel bir şekli ile işlenmektedir. Failin tehdit olayına konu olay gerçek değil de fail tarafından uydurulan bir olaya (iftira) dayanıyorsa, eylem yağma suçunu oluşturur. Çünkü bu durumda fail, kendisi tarafından gerçekleştirecek bir kötülükle mağduru tehdit etmektedir. Örneğin, failin bir politikacıya yakınına işe almazsa, gayri meşru işleri hakkında açıklama yapacağını söylemesini şantaj suçu olurken, bir iftirayı açıklama tehdidiyle para veya malvarlığına ait başka bir menfaat elde etmesi yağma suçunu oluşturur. Ayrıca şantaj suçunda cebir kullanılmamaktadır.⁶¹

SONUÇ

Yağma suçu insanlık tarihi boyunca hep var olmuş ve ilk kanuni düzenlemelerin yapıldığı dönemden günümüze değin de kendisine yasal zeminde yer bulmuştur. Koruduğu hukuki değerlerin malvarlığı ve kişi özgürlüğü olması, suçun oluşması halinde telafisi güç problemlere yol açacağını göstermektedir. Bu nedenle suçun yaptırımının da ağır olması gerekmektedir.

Çalışma boyunca kanun koyucu tarafından suçun unsurunu oluşturabilecek çoğu noktaya değindiği hatta malın yağması ve senedin yağması şeklinde esasen iki suçu da aynı başlık altında düzenlediği görülmektedir, ancak birtakım eksiklikler de göze çarpmaktadır. Yalnızca taşınır malların yağma suçunun konusunu oluşturduğu, taşınmaz mallar açısından herhangi bir nitelendirmede bulunulmadığı görülmektedir. Doktrinde bir kesim tarafından bu suçun kapsamının yalnızca taşınır mallarla sınırlanmaması gerektiği görüşü bulunmaktadır. Bu görüşün genel gerekçesi ise taşınır mallara karşı yapılan bu eylemlerin ağır bir şekilde cezalandırılmasına rağmen, taşınmaz malların daha hafif bir yaptırıma bağlanmış olması düşüncesinin yerinde olmadığı kanısındır. Ayrıca tüzel kişiler yararına da yağma suçunun işlenmesi mümkünken, kanun koyucu Türk Ceza Kanunu'nun 169. maddesinde hırsızlık, güveni kötüye kullanma ve dolandırıcılık suçları hakkında düzenlemeye gitmiş fakat yağma suçu için bu durumu yerinde görmeyerek güvenlik tedbirlerine hükmolunamayacağını belirtmiştir.

Bunlara ek olarak yağma suçunun araç fiillerinden olan tehdidin de yalnızca kişinin yaşam, vücut bütünlüğü ya da cinsel dokunulmazlığını ihlâl edecek şekilde olması ve devamındaki unsurların da varlığı halinde yağma suçunun oluşacağı; şeref, kişi özgürlüğü, özel hayatın gizliliği gibi son derece önemli değerlere yönelik olan tehdidin yağma suçunu meydana getirmeyeceği şeklindeki düzenleme yerinde olmamıştır. Kişinin özel hayatına yönelik bir tehdit akabinde bir malın alınması durumu da esasen yağma suçunun korumayı amaçladığı hukuki değerleri ihlâl etmektedir. Tehdidin tahdidi sayılması ve diğer değerlere yönelik tehdit sonrası malın alınması ya da senedin ele geçirilmesinin yahut yok edilmesinin şantaj ve hırsızlık suçlarının oluşacağı şeklindeki düzenleme gözden geçirilmelidir. Ayrıca 765 sayılı kanunda yer almasına rağmen, yağmaya dönüşen hırsızlık suçuna 5237 sayılı kanunda yer verilmemiştir. Suçun oluşması açısından cebir veya tehdide hangi anda başvurulduğu hususu büyük

biraktıklarının anlaşılması karşısında, eylemlerinin ayrıca TCK'nın 109. maddesinde tanımlanan kişi hürriyetinden yoksun kılma suçunu oluşturduğu gözetilmeden, yağma suçunun unsuru kabul edilerek yazılı biçimde uygulama yapılması, karşı temyiz olmadığından bozma nedeni yapılmamış...” Yargıtay 6.CD., 17.07.2013 tarih, 2012/17394E -2013/16623 K. (www.kararara.com).

⁶¹ Demiç, Murat, age, s. 101-102.

önem taşımaktadır. Hırsızlık suçunun tamamlanması ile bitmesi arasındaki zaman aralığı içerisinde cebir veya tehdide başvurulmuş ise, failin yağma suçundan değil, cebir veya tehdit suçu yanında ayrıca hırsızlık suçundan dolayı da cezalandırılması eleştirilen bir düzenlemedir. Bu farklı düşünce ve eksikliklerin doğru şekilde nitelendirilerek düzenlenmesi suçun koruduğu hukuki değer açısından yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Akkaş, Ahmet Hulusi, Suç Konusu Malın Değerinin Azlığının Ceza Sorumluluğuna Etkisi, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 1, 2018, Malatya, s.334. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/489094/10.05.2019>.
2. Demiş, Murat, (2014). “YAĞMA SUÇU (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
3. Doğan, Baran (2017). “Yağma (Gasp) Suçu ve Cezası”, www.barandogan.av.tr/blog/ceza-hukuku/yagma-sucu-gasp-sucu.html/30.12.2017.
4. Duran, Mustafa (2005). “5237 SAYILI YASADA DÜZENLENEN YAĞMA SUÇU”, Adalet Dergisi.
5. Ercan, İsmail, Ceza Hukuku Genel-Özel Hükümler, İkinci Sayfa Yayınevi, İstanbul, 2009.
6. Eryılmaz, Emrullah (2016).5237 SAYILI TÜRK CEZA KANUNUNDA YAĞMA SUÇU (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. (YÖK ULUSAL TEZ MERKEZİ – <https://tez.yok.gov.tr>)
7. Günay, Mehmet (2015), “Yağma Suçunun Hukuki İlişkiye Dayanan Alacağı Tahsil Amacıyla İşlenmesi”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sayı 5, (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/155594/06.04.2019>).
8. İçel, Kayıhan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Beta Yayınevi, İstanbul, 2014.
9. Koca, Mahmut, Üzülmüş, İlhan, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Adalet Yayınevi, Ankara, 2017.
10. Özbek, Veli Özer, Kanbur, Mehmet Nihat, Doğan, Koray, Bacaksız, Pınar ve Tepe, İlker, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Seçkin Yayınevi, İstanbul, 2015.
11. Şen, Ersan (2017). “Yağma Suçunun Maddi ve Manevi Unsurları”, <http://www.hukukihaber.net/yagma-sucunun-maddi-ve-manevi-unsurlari-makale,5598.html/17.12.2017>.
12. Tezcan, Durmuş, Erdem Mustafa Ruhan ve Önok, Murat, Ceza Özel Hukuku, Seçkin Yayınevi, İstanbul, 2015.
13. Toroslu, Nevzat, Ceza Hukuku Özel Kısım, Savaş Yayınevi, Ankara, 2015.
14. Yılmaz, Tuğşan (2017). “Yağma(Gasp) Suçu Ceza Davası”, www.tugsanyilmaz.av.tr/ceza-hukuku/yagma-sucu-ceza-davasi/03.12.2017.
15. Yurtcan, Erdener, Yargıtay Kararları Işığında Türk Ceza Hukukunda Malvarlığına Karşı İşlenen Suçlar, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

AKIL HASTALARINA UYGULANAN GÜVENLİK TEDBİRLERİ
SAFETY MEASURES APPLIED TO THE MENTALLY ILL

Furkan BAYRAKTUTAN

Av., Yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı

ÖZET

Bir kişi hakkında cezaya hükmedilebilmesi için ceza ehliyetinin tam olması gerekmektedir. Ceza ehliyeti, belirli bir tarih ve yerde işlenen suça ilişkin kusur yeteneğine sahip olunmasını ifade etmektedir. Ceza ehliyetinin tam olması, algılama ve irade yeteneklerinin bir arada bulunmasını gerektirmektedir. Algılama yeteneği, kişinin eylemlerinin hukuki anlam ve sonuçlarını idrak etme; irade yeteneği ise algılama yeteneğine sahip olan kişinin davranışlarını bu algılaması doğrultusunda yönlendirme yetisidir. Kusurluluğa etki eden bu iki husustan herhangi birinin olmaması halinde kişinin ceza ehliyetinin tam olmadığı kabul edilmektedir. Ceza ehliyeti tam olmayanlar hakkında işledikleri suçlar nedeniyle herhangi bir cezaya hükmedilemez, ancak bu kişilere özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. Kişinin ceza ehliyeti olmakla beraber bu ehliyetin eksik olması halinde ise işlediği fiil nedeniyle verilecek ceza hakkında indirim veya duruma göre yalnızca güvenlik tedbirlerine karar verilebilir.

Akıl hastalığı esas itibarıyla tıp disiplininin konusu olsa da, toplumdaki her bir birey gibi akıl hastalarının da suç işleme potansiyeli hukuki boyutu da ele almayı gerektirmektedir. Bazı psikolojik nedenlere ya da birtakım nörolojik semptomlara dayalı olarak da oluşan akıl hastalıkları hem ilgili bireyde hem de hastanın içinde yer aldığı toplumda güvenlik sorunu oluşturmaktadır. Bu kişilerin, yaptıkları yahut yapabilecekleri eylemlerin bilincinde olmamaları nedeniyle kontrol altında tutulmaları gerekmektedir. Yalnızca suç işleyen akıl hastaları için değil, bu potansiyele sahip ve tedavi görmemiş olan akıl hastalarının da süratle ve güvenli bir şekilde tedavi edilmeleri gerekmektedir.

Akıl hastalarının bazı suçlara karışması her zaman ve her toplumda görülen bir durumdur. Her hukuk sisteminin, bu özel duruma yasal düzenlemelerde yer verdiği ve bu kişilerin yargılanmasında özel düzenlemeler yaptığını söylemek yanlış olmaz. Bu çalışma ile akıl hastalıklarının nasıl yorumlandığı, bunun kişinin kusurluluğuna etkisi ve bazı hukuk sistemlerinde nasıl düzenlenmiş olduğu araştırılmıştır. Eski ve yeni Türk Ceza Kanunlarında akıl hastalığı ve akıl hastalarının suç işlemesi hususunda uygulanacak tedbirlere ilişkin düzenlemeler ele alınmıştır. Son olarak, Türkiye’de yüksek güvenlikli sağlık kurumları hakkında bilgilere yer verilerek çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akıl Hastalığı, Kusur Yeteneği, Güvenlik Tedbirleri, Yüksek Güvenlikli Sağlık Kurumları.

ABSTRACT

In order for an individual to be sentenced a penalty, he/she must have complete criminal capacity which means having flaw ability concerning a crime committed in a certain place and date. Complete criminal capacity requires to have abilities of both perception and will together. Perceptual capability, is the ability of a person to realize legal meaning and outcomes of his/her action, while willpower is the ability of an individual who has perceptual capacity to direct actions according to his/her perception. When one of the two which affect faultiness is absent, it has been admitted that criminal capacity is not complete. Those who do not have complete criminal capacity have not been sentenced with a penalty for a crime they committed, but they have been sentenced with security measures specific to them. In

case of existence but deficiency of criminal capacity, either a discount in penalty is applied, or only security measures are sentenced depending on the case.

Although mental illness is essentially a subject of medical science, potential of crime commitment of mentally ill as anyone in the society requires to discuss judicial perspective. Mental illnesses arising from some psychological reasons or some neurological symptoms lead to security problems for both the individuals in concern and the society in which they live. Those individuals have to be kept under control since they are not aware of the actions they take or may take. Not only for mentally ill who committed a crime, but also for ones who have potential but did not receive treatment have to be cured fast and safely.

Involvement of mentally ill into some crimes is a case that can be observed almost always in every society. It would not be inaccurate to argue that every juristic system has a special approach for this case, and made certain regulations for the trial of these individuals. With this study, how mental illnesses have been evaluated/considered, the effects of these illnesses on the faultiness of individuals and how it was regulated in some juristic systems have been investigated. Regulations of former and current Turkish Penal Codes on mental illness, and the measures that will be applied to mentally ill who committed a crime have been explained. Finally, this study comprises prevailing general information on high security health institutions in Turkey.

Key words: Mentally ill, Flaw ability, Security measures, High-safety health institutions

1. GİRİŞ

Akletmek, şahsiyet sahibi insanın algılama yeteneğiyle ilgili bir fonksiyondur; bir başka ifadeyle, belli verilerden insanın bazı sonuçlar çıkarabilme ve bu doğrultuda hareketlerde bulunabilmesidir. Bu durumun bir başka boyutu olan düşünme, kendi varlığının bilincinde olan insanın, içinde yaşadığı doğal ve sosyal çevredeki vakıaları, olguları algılaması ve bunlardan belli sonuçlar çıkarması sürecidir. Düşünebilmek için, insanın önce anlama ve algılama yeteneğinin gelişmiş olması gerekmektedir. Davranışlarının hukuki anlamını kavraması açısından insanın anlama ve algılama yeteneğinin gelişmiş olmasının yanı sıra; davranışlarını da bu doğrultuda yönlendirebilme yeteneğine sahip olması gerekmektedir. Ancak, insan, akıl hastalığı denen bazı psikik bozukluklar nedeniyle, davranışlarının hukuki anlam ve sonuçlarını kavrayabilme yeteneğinden veya davranışlarının hukukun icaplarına göre yönlendirme yeteneğinden yoksun olabilmektedir.¹ Bu gibi durumlarda da kişinin nasıl cezalandıracağı veya nasıl bir tedavi sürecinin olacağı sorunu ile hem hukukçular hem de sağlıkçılar bazı çalışmalar yürütmektedir.

Akıl hastalığının ceza hukukundaki yeri, suçun manevi unsurudur. Doktrinde, bu konuda bir kavram birliği bulunmamaktadır. “Manevi unsur”, “sübjektif unsur”, “kusurluluk” gibi kavramların kullanıldığı görülmektedir. Psikiyatri biliminin verileri kapsamında bireyin anlama ve isteme yeteneğini olumsuz etkilediği kabul edilen akıl hastalıkları, bu özelliklerinin bir sonucu olarak suç işleyen kişinin kusur yeteneğini de etkiler.² Kusur yeteneği yerine birtakım yazarlar tarafından “isnad yeteneği”, “kusur yeterliği” gibi başkaca ifadeler de kullanılmaktadır. Çağdaş ceza hukukunda bir kişinin cezalandırılabilmesi için tipe uygun ve hukuka aykırı bir hareketin bulunması yetmemekte, aynı zamanda bu hareketin o kişiye isnat edebilmesi, o kişinin, bu hareketi hakkında bir değer hükmü verebilmesi de aranmaktadır. Manevi unsurun varlığından söz edebilmek için, failin kusurlu bir şekilde hareket etmeye ehil olması gerekmektedir.³

1.1. Akıl Hastalığına Hukuk Sistemlerinin Yaklaşımı

Akıl hastalıklarının kusur yeteneğini etkileyen bir neden olarak sayılması eski zamanlardaki hukuk sistemlerinde çeşitli boyutlarda kendisini göstermektedir. Roma hukuk sistemlerinde, akıl hastaları çocuklarla bir tutulmuş ve bunların ceza sorumluluğuna sokulmayıp koruma altına alınmaları

¹ Özgenç, İzzet, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2011, s. 391.

² İçel, Kayıhan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Beta Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 381.

³ Ulutürk, Hande, Türk Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı ve Akıl Hastalığının Kusur Yeteneğine Etkisi, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2014, s. 17.

öngörülmüştür. Cermen hukukunda da, akıl hastalarına suç isnat edilemeyeceği sonucuna varılırken, bu kişiler için “kudurmuş hayvan” benzetmesi yapılmıştır. Kilise hukukunda da ilke olarak akıl hastalarının kusur yeteneklerinin olmadığı kabul edilmiştir.⁴

İslam hukukunda ise, suç teşkil eden fiilin işlendiği sırada veya bu durumun muhakeme edilmesinden hemen önce meydana gelen akıl hastalığı yargılamaya engel teşkil ettiği gibi, suç fiilini işleyen kişi muhakeme edilip kendisi için verilen hükümden sonra meydana gelen akıl hastalığı da o hükmün infazına engel teşkil etmektedir. Bu görüşün gerekçesi ise, akıl hastasının ceza ehliyeti mevcut bulunmadığı için fail iyileşinceye kadar yargılamanın durdurulmasıdır. Akıl hastası ve temyiz çağına ulaşmayan çocuklar, cansız varlıklar ve hayvanlar gibi değerlendirilerek, bunların cezai sorumlulukları olmadığı kabul edilmiştir.⁵

1.2. Akıl Hastalıklarının Kusur Yeteneğine Etkisi

Kusur yeteneği, bir fiilin bir kişiye isnat edilebilmesi için o kişide bulunması gereken özelliklerin tümüne verilen addır. Yargıtay’a göre kusur yeteneği, “failin bir fiili suç olduğunu bilerek ve isteyerek işlemesi”dir. Kusur yeteneği ile ilgili asıl sorun, kusur yeteneğinin nasıl tespit edileceği noktasında çıkmaktadır. 765 sayılı kanunda ve 5237 sayılı TCK’da, kusur yeteneğinin tanımına dair herhangi bir düzenlemeye gidilmemiştir. 5237 sayılı Kanun, yalnızca kusur yeteneğini kaldıran veya azaltan sebeplerin bulunması halinde faile hiç ceza verilmeyeceği veya cezasında indirimle gidileceği belirtilmiştir.⁶ Bunun tam tersinden çıkarılacak sonuç da “*Kusur yeteneğini ortadan kaldıran veya azaltan hallerden herhangi biri kendisinde bulunmayan kişi, kusur yeteneğine sahiptir.*” şeklinde olacaktır.

1.3. Akıl Hastalığının Kusur Yeteneğine Etkisi Bakımından Sistemler

Akıl hastalığının kusur yeteneğine etkisi bakımından üç sistem kabul edilmiştir. Bunlar, biyolojik sistem, psikolojik sistem ve karma sistemdir.

1.3.1. Biyolojik Sistem

Bu sistemde, ceza kanunları, hangi akıl hastalıklarının kusur yeteneğini ne ölçüde etkileyeceğini tek tek saymaktadır. Her bir hastalık için patolojik ve tıbbi terimler kullanmak suretiyle tanımlar yapılmakta ve bunların kusur yeteneğine etkisi ortaya konulmaktadır.⁷ Somut olayda kişi bu akıl hastalıklarından biriyle malul ise bu hastalıkla ilgili olarak kanunda belirlendiği üzere cezaen sorumlu tutulmayacak veya indirilmiş ve sınırlı bir ceza sorumluluğunun varlığı kabul edilecektir. Bu sistem, kişinin algılama ve irade yeteneğini etkileyen akıl hastalıklarının kanunda eksiksiz olarak belirlenmesinin imkânsız olması nedeniyle, kusur yeteneğini etkileyen nedenlerin çerçevesini daralttığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. 1810 Fransız Ceza Kanunu (m. 64) tarafından benimsenmiş bir sistemdir.⁸

1.3.2. Psikolojik Sistem

Bu sistemde akıl hastalıkları kanunda sayılmamakta, kişinin fiili gerçekleştirdiği anda herhangi bir psikolojik nedenle akli melekelerinden yoksun olması durumunda sorumlu olmayacağı ya da cezasında indirimle gidileceği belirtilmektedir. Diğer bir ifade ile akıl hastalığının kusuru etkileyen bir hal sayılabilmesi için, failin suçu işlerken belli bir psikolojik durumda olması dikkate alınır.⁹

Bu teori de akıl hastalığı kavramını olması gereken halinden daha fazla genişlettiği için eleştirilmiştir. Akıl hastası olmamasına rağmen, sırf suçu işlerken içinde bulunduğu psikolojik durum nedeniyle, kişi, akıl hastası sayılmakta ve ceza almaktan kurtulmaktadır. Psikolojik sistem ise, eski İsviçre Ceza Kanunu (1853) tarafından benimsenmiş bir sistemdir.¹⁰

⁴ İçel, age, s. 381.

⁵ Karslı, Ümit (2006). “Mezheplere Göre Ceza Ehliyeti ve Günümüz Hukukuyla Mukayesesi” (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, s. 55.

⁶ Centel, Nur/Zafer, Hamide/Çakmut, Özlem, “Türk Ceza Hukukuna Giriş”, Beta Yayınları, İstanbul, 2008, s. 350.

⁷ Artuk, M. Emin, Gökçen, Ahmet, Alşahin, M. Emin, Çakır, Kerim, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Adalet Yayınevi, Ankara, 2017, s. 550.

⁸ İçel, age, s. 382.

⁹ Artuk vd, age, s. 550.

¹⁰ İçel, age, s. 382.

1.3.3. Karma Sistem

Bu sisteme göre akıl hastalığından bahsedebilmek için kişinin fiili işlediği sırada akıl hastası olması ve bu nedenle, algılama ve irade yeteneğinin de etkilemiş olması gerekmektedir. Yani karma sistem bir nevi biyolojik ve psikolojik sistemin özümzenerek doğru şekilde uygulanmasını benimsemiştir. Günümüz hukuk sistemlerinin de genel olarak uygun gördüğü sistem budur.

1.3.4. Türk Ceza Kanunu’nun Kabul Ettiği Sistem

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 765 sayılı eski kanundan farklı olarak tam-kısmi akıl hastalığı kavramına yer vermemiştir. 765 sayılı eski kanundaki bu ayırım şu şekilde ifade edilmiştir: 46. maddeye göre; “Suç olan fiili işlediği anda şuur ve hareket serbestisini tamamen kaldıracak surette bir akıl hastalığına duçar olan kimseye ceza verilmez.” 47. maddeye göre de “Fiili işlediği zaman şuurunun veya hareketinin serbestisini ehemmiyetli derecede azaltacak surette akıl maluliyetine müptela olan kimseye ceza verilir. Fakat bu ceza maddede gösterilen oranlarda indirilir.”¹¹

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda ise akıl hastalığı 32. maddede düzenlenmiştir. 32. maddenin 1. fıkrasına göre, “Akıl hastalığı nedeniyle, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişiye ceza verilemez.” denerek yukarıda sayılan üç sistem arasından karma sistemi benimsemiştir.

Kanun’da, akıl hastalığı üçlü bir ayırım içinde ele almıştır.¹² Buna göre, akıl hastalığı;

- i. Kusur yeteneğini tamamen ortadan kaldırabilecek nitelikte olabilir. (m. 32/1)
- ii. Kusur yeteneğini önemli ölçüde kaldırarak nitelikte olabilir. (m. 32/1)
- iii. Kusur yeteneğini önemli ölçüde kaldırarak nitelikte olmamakla beraber azaltan bir derecede olabilir. (m. 32/2)

TCK’nın 32. maddesine göre, akıl hastalığının kusur yeteneğini etkileyebilmesi için birtakım şartların varlığı aranmaktadır.

Birincisi, fail akıl hastası olmalıdır.¹³ İkincisi, hastalığın suçun işlendiği anda mevcut olması gerekmektedir. Üçüncüsü, akıl hastalığı dolayısıyla, failin, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin önemli ölçüde azalmış olması gerekmektedir.

Dördüncüsü, algılama ve irade yeteneğinin kaybı, akıl hastalığı ve işlenen suç arasında bir nedensellik bağı olmalıdır. Örneğin, kleptomani akıl hastası olan kişinin birisini öldürmesi arasında nedensellik bağı bulunmamaktadır.¹⁴

1.4. Akıl Hastalığının Kusur Yeteneğine Etkisi

Türk Ceza Kanunu’nun 32/1 maddesine göre, akıl hastasının kusur yeteneğini etkilediği sonucuna varılabilmesi için, failin akıl hastası olması yeterli görülmemiş, kişinin gerçekleştirdiği eyleme ilişkin

¹¹ Yıldız, Sevil, “Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı ve Akıl Hastalarının Yargılanması”, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, C. 2, S. 4, 2002, s. 141-151/146-147. 03.12.2018.

¹² İçel, age, s. 383.

¹³ Soruşturma aşamasında akıl hastası olduğu saptanan şüpheli hakkında savcılık tarafından kovuşturmayaya yer olmadığına karar verilemez; bu durumda, mahkemece yapılacak yargılama sonucunda suçun sabit olması halinde ceza verilmeyip, güvenlik tedbirlerine hükmedilmesi gerekir. Yargıtay da bu önemli noktayı vurgulamıştır: “Kasten yangın çıkarma suçundan şüpheli hakkında, soruşturma evresinde Manisa Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi’nden alınan 13.10.2010 tarihli, 20492 sayılı sağlık kurulu raporunda işlediği suçun hukuki anlam ve sonuçlarını algılamayacak durumda olup, davranışlarını yönlendirme yeteneğinin önemli ölçüde azalmış olduğu ve 5237 sayılı Kanunun 32/1. maddesinden istifade edebileceği bildirilmiş olması ve anılan fıkra bu durumda olan kişiye ceza verilmeyeceğinin düzenlenmiş bulunması karşısında, akıl hastası olan şüpheli hakkında Cumhuriyet Başsavcılığınca kovuşturmayaya yer olmadığına karar verilemeyeceği, mahkemesince yapılacak yargılama sonucunda beraatına karar verilmeyip suçun sabit olması halinde anılan madde kapsamında kaldığı anlaşılan sanık hakkında ceza verilmeyip, güvenlik tedbirlerine hükmedilmesi gerekeceği cihetle talebin reddi yerine yazılı şekilde kabulüne karar verilmesi, yasaya aykırıdır.” (Yarg. 8 .CD. 24.11.2011, 10974/13420) (kararara.com/akil-hastalarina-uygulanan-guvenlik-tedbirleri.)

¹⁴ Turabi, Selami (2012). “Kusurluluk ve Kusurluluğu Etkileyen Haller”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.101, Ankara, 280/267-292. (<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2012-101-1205>), 06.04.2019.

hukuki anlam ve sonuçları algılayamaması veya bu eylemle ilgili davranışlarını yönlendirme yeteneğinin önemli derecede azalmış olması gerekir. Failin psikolojik olumsuzluğunun işlemiş olduğu eylem bakımından algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneği üzerinde bir etkisi saptanamıyorsa, kusur yeteneğinin bulunduğu sonucuna varılacaktır.¹⁵ Fail, eylemlerinin boyutunu tamamen algılayamıyorsa bu durumda kişiye ceza verilmeyecek ancak akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri uygulama bulacaktır.

1.5. Akıl Hastalığı Olarak Kabul Edilen Birtakım Hastalıklar

Akıl hastalıklarının niteliğine ve önemine tıbbi kurumlar karar vermekte¹⁶, hekimlerin bu yöndeki çalışmaları doğrultusunda da hâkimlerin karar verdiği görülmektedir. Akıl hastalığı olarak kabul edilen ve uygulamada benimsenen birtakım hastalıklar şunlardır: Şizofreni, manik atak (bipolar bozukluk), kleptomani (hırsızlık hastalığı), mental retardasyon (zeka geriliği), alkol bağımlılığı, anti-sosyal kişilik bozukluğu, uyuşturucu madde bağımlılığı, epilepsi (sara nöbeti), bipolar affektif (duygulanım bozukluğu), paranoya, borderline kişilik bozukluğu, obsesif kompulsif kişilik bozukluğu, diğer psikozlar ve atipik psikozlar.¹⁷

1.5.1. Şizofreni

Şizofreni olan hastalarda düşünce bozuklukları mevcuttur. Hasta, düşündüğü şeyin başkaları tarafından kendisine emredildiğini zanneder. Bu hastalık kişinin düşüncesini, hareketlerini, duygularını ifade şeklini, gerçeği algılamasını çarpıtan ve kişinin diğer bireylerle ilişkilerini bozan ciddi bir akıl hastalığıdır.¹⁸ Bu nedenle şizofreni hastası bir kişinin yapmış olduğu eylemleri değerlendirirken kişinin hastalığının boyutu da dikkatle incelenmelidir.

1.5.2. Paranoya

Paranoyada kişi, belli bir hezeyanın etkisiyle kıskançlık, haklı olma vb. bir saplantı içinde olabilir. İdrak etme kabiliyetindeki bozukluğun etkisiyle kişi, öldürme, yaralama veya şiddet içeren suçlar işlemeye meyillidir.¹⁹ Paranoya bir kişinin eylemlerinin hastalığı kapsamında mı yoksa şuurlu bir şekilde mi yapıldığı doğru saptanmalı ve buna göre kişi yargılanmalıdır. Suç teşkil eden eylemlerin paranoya kapsamında olduğu anlaşılırsa kişi hakkında güvenlik tedbirlerine hükmolunabilir.

1.5.3. Epilepsi (Sara Nöbeti)

Kusur yeteneğine etkisi bakımından bu hastalık önemlidir. Epilepsinin birkaç türü bulunmaktadır; bunlardan hangisi olursa olsun epilepsi şuur kaybına sebebiyet vermektedir. Depresyon, korku ve kızgınlık halleri, affektif bozukluklar, zihin fonksiyon bozuklukları, algı kusurları ve davranış bozuklukları görülür. Şuur bozukluğuna sebebiyet veren bu nöbetler sırasında kişi saldırgan hareketlerde bulunabilir, öldürme veya yaralama gibi suçlar işleyebilir, intihar edebilir. Epilepsi, kişide artan ve frenlenemeyen bir şehvet hissine sebebiyet verebilir.²⁰ Ancak, kişide şuur kaybına ulaşmayan ve dolayısıyla az önce belirtilen risklerin dışında da epilepsi hastalarına rastlanmaktadır. Bu kişilerin bir suç işlemesi halinde hastalıklarının boyutu ve suça tesiri hususunda uzman hekimlerden yardım alınarak yargılama yapılmalıdır.

¹⁵ İçel age, s. 382.

¹⁶ “Sanık ve mağdurenin anlaşarak 16.09.2007 tarihinde Ankara’dan İzmir’e kaçıp beraat eden diğer sanığın evinde kaldıkları, buradan Muğla ve Marmaris’e gidip tekrardan İzmir’e döndükleri, bu süreç içerisinde birden fazla cinsel ilişkiye girdikleri, savunmalar ve tanık beyanlarına göre mağdurenin rızasıyla sanıkla beraber olduğu ve olayın meydana gelişi, ortaya çıkışı, şikâyetin şekli ile mevcut deliller nazara alındığında somut olayda maddi zordan söz edilemeyeceği, sanığın ise mağduredeki akıl hastalığını bilmediğini ifade ederek, evlenme niyetinde olduğunu belirtip, buna ilişkin fotoğraf ve belge sunduğu gibi, mağdurede bir psikolojik bozukluk olduğuna ilişkin raporun da olaydan sonra 01.10.2007 tarihinde alındığı ve Adli Tıp Kurumu 6. İhtisas Kurulu’nun 30.06.2008 tarihli raporunda ise var olan akıl hastalığının hekim olmayanlarca anlaşılamayabileceğinin mütalaa edildiği, bu itibarla sanığın reşit mağdurenin akıl hastası olduğunu bilerek eylemlerini gerçekleştirdiği hususunda yeterli delil bulunmadığı ve atılı suçlardan beraatına karar verilmesi...” (Yarg. 5. CD. 29.06.2011, 5016/5024), (kararara.com).

¹⁷ Doğan, Baran, “Akıl Hastalığı veya Zayıflığının Cezai Ehliyete Etkisi”, (<https://barandogan.av.tr/blog/ceza-hukuku/akil-hastaligi-veya-zayifliginin-cezai-ehliyete-etkisi-nedir.html>), 10.05.2019.

¹⁸ <https://npistanbul.com/sizofreni>. 01.10.2018.

¹⁹ Özgenç age, s. 392.

²⁰ Artuk vd, s. 553.

1.5.4. Kleptomani (Hırsızlık Hastalığı)

Kleptomanide kişi, içten gelen ani ve karşı konulamaz dürtülerle hırsızlık suçunu işler. Çalınan şeylerin değerinin olup olmaması önemli değildir. Kişinin satın alma gücünün varlığının da bir önemi yoktur. Kişi daha çok değerli şeyleri çalma imkânına sahip olsa dahi, dürtülerinin yöneldiği eşyayı çalmayı tercih eder.²¹ Kleptomani bir akıl hastalığıdır, fakat bir kleptomanın hırsızlık suçunu değil de başka bir suç işlemesi (örneğin öldürme veya yaralama) halinde fail, akıl hastalarına uygulanan hükümlerden yararlanamayacaktır. Hastalığın etkisiyle işlenebilecek suç yalnızca hırsızlıktır. Bunun dışında başka bir suçun işlenmesi halinde kişi normal bir birey gibi cezalandırılacaktır.

1.5.5. Mental Retardasyon (Zekâ Geriliği)

Zekâ geriliklerinde kişinin tehlikeli olmasına nadiren rastlanır. Ancak zekâ geriliği, karakter bozuklukları ile birlikte var olunca, özellikle suç tehlikesi de ortaya çıkmaktadır.²² Yargıtay da akıl zayıflığının düzeyi ve olaydaki etkinliği esas alınarak hüküm verilmesi gerektiğini belirtmektedir.²³

2. Akıl Hastalarına Uygulanan Güvenlik Tedbirleri

Güvenlik tedbirlerinin amacı toplumu tehlikeli suçlara karşı, suç potansiyeli olan şahısların toplumdan uzak tutulmaları ya da korkutularak yeniden topluma kazandırılmaları yolu ile korumaktır. Bu potansiyeldeki kişilerin normal, akıl hastası, sağır dilsiz, küçük vb. manevi sorumluluğa sahip olup olmadıkları güvenlik tedbirleri açısından önemsizdir. Suç işleyenleri korkutmak ve ıslah etme amacı ile gelecekteki olası suçların önüne geçme arzusu bu amaca uygun olmayan örneğin tam akıl hastaları vb. kişilere karşı tatbik edilemez. Bu bakımdan ceza ancak manevi sorumluluğa haiz kişilere verildiği halde, güvenlik tedbirleri, irade serbestisi ve temyiz kudretine sahip olmayan kimseler için de hatta özellikle bu kişilere toplum sağlığı ve güvenliği açısından büyük risk oluşturdukları gerekçesiyle uygulanır.²⁴

Ceza sorumluluğu olmayan akıl hastaları hakkında sosyal savunma tedbirlerinin alınması, ceza hukukunda kuraldır. Akıl hastaları hakkında hem tedavi hem muhafaza amacını güden tedbirler, bu amaca hizmet eden kurumlarda uygulanır. Akıl hastalarına uygulanan güvenlik tedbirlerinden bahsederken bir de şu hususu eklemek gerekecektir: Kişi eğer hem çocuk hem de akıl hastası ise burada akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri değil, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanır.²⁵

Kusur yeteneği bulunmayan failin işlediği hukuka aykırı fiil nedeniyle cezalandırılması mümkün değildir. Ancak, ceza kanunlarınca cezalandırılan bir fiili işleyen akıl hastasının serbest bırakılması da, hem toplumun menfaatleri hem de kişinin kendi menfaatleri bakımından zararlıdır. Bunun sonucu olarak, genel bir tehlike yaratmış olan akıl hastası hususunda bazı tedbirlerin alınması zorunlu görülmüştür. Böyle durumlarda fiilin hukuka aykırılık niteliği devam ettiği için, faile tehlike haliyle orantılı ve sosyal savunma amacına yönelik tedbirlerin hükmedilmesi gereklidir.²⁶

2.1. Tedavi Tedbiri ve Yüksek Güvenlikli Sağlık Kurumu Kavramı

Akıl hastalarına uygulanan güvenlik tedbirleri 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 57. maddesinde düzenlenmiştir.

TCK 57/1'e göre, *"Fiili işlediği sırada akıl hastası olan kişi hakkında, koruma ve tedavi amaçlı olarak güvenlik tedbirlerine hükmedilir. Hakkında güvenlik tedbirine hükmedilen akıl hastaları, yüksek güvenlikli sağlık kurumlarında koruma ve tedavi altına alınırlar."* şeklinde belirtilmiştir. TCK'nın 57. maddesinin ilk fıkrası doğrultusunda akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirlerinin temel şekli belirlenmiştir. Akıl hastaları, yüksek güvenlikli sağlık kurumlarında tedavi altına alınacak ve burada uygulanan güvenlik tedbirleri ile toplumun ve ailesinin akıl hastalarına karşı korunmasının yanı sıra,

²¹ İzzet Özgenç 393.

²² Ulutürk, age, s 99.

²³ "Ceza indirimi saptanırken, akıl zayıflığının düzeyi ve olaydaki etkinlik seviyesi ölçü alınması gerekir. Sanığın kişiliği, şahsi ve sosyal durumu, suçun işleniş biçimi, yer ve zamanı, kullanılan araç ve sonucu gibi veriler bu indirimde göz önüne alınmaz." (Yarg. 1. CD. 13.02.1996, 4047/371), (Centel/Zafer(Çakmut).

²⁴ Artuk, Mehmet Emin (2008). "Güvenlik Tedbirleri", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 12, S. 1, s. 478.

²⁵ Efe, Metin (2008). "Çocukların Cezai Sorumluluğu" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya, s.128.

²⁶ Ulutürk, age, s.148.

akıl hastasının tedavi edilmesinin de amaçlanması gerekmektedir. Bu açıdan akıl hastalarına yönelik güvenlik tedbiriyle sadece koruma veya tedavi amacı güdülemez. Suç işlemiş olan akıl hastası, toplum açısından arz ettiği tehlikelilik durumu dolayısıyla yüksek güvenli bir sağlık kurumuna yerleştirilmektedir.

Özellikle son yıllarda suç işlemiş veya bu potansiyeli bir şekilde ortaya çıkmış akıl hastalarının sayısındaki artış dikkat çekmektedir. Hem toplum hem de akıl hastalarının güvenliği ve sağlığı için özel güvenilir kliniklere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyacın başında da adli psikiyatri servisleri gelmektedir. Bu servise yatırılması gereken hastaların işledikleri suçlar çeşitli olabilir. Buradaki asıl amaç suçlu hastayı çevreden, hedefinden uzak tutmak ve tedavi etmektir. Suç işlemiş hastaların hastaneden çıkarılma oranları son derece düşüktür. Yeni kanunla yüksek güvenli hastanelerin kurulması öngörülmüş, ancak hala faaliyete geçilmemiştir.²⁷

2.2. Yüksek Güvenlikli Sağlık Kurumuna Yatırılan Akıl Hastası Suçlunun Serbest Bırakılması

Bu husus da TCK'nın 57. maddesinin 2. fıkrasına göre, *"Hakkında güvenlik tedbirine hükmedilmiş olan akıl hastası, yerleştirildiği kurumun sağlık kurulunca düzenlenen raporda toplum açısından tehlikeliliğinin ortadan kalktığı veya önemli ölçüde azaldığının belirtilmesi üzerine mahkeme veya hâkim kararıyla"*²⁸ serbest bırakılabilir." şeklinde düzenlenmiştir. Bu fıkra doktrinde son derece yerinde bir düzenleme olarak görülmüş ve olumlu eleştiriler almıştır. Bakıldığında gerçekten de akıl hastalarının da belli bir tedavi sürecinden geçtikten sonra iyileşmeleri muhtemeldir. Rehabilitasyon sürecini tamamlamış ve tamamen tedavi olmuş bir kişinin hala daha kontrol altında tutulması yerinde olmayan bir tutum olacaktır. Sağlık kurumunun onayı ve mahkeme kararı ile bu kişilerin serbest bırakılması gerçekten de son derece yerinde bir düzenleme olmuştur.²⁹ 765 sayılı eski ceza kanununda bu husus hastanın tamamen iyileşene dek tedavi edilmesi şeklinde düzenlenmişti. Suça karışmış akıl hastasının tamamen iyileşme oranının düşüklüğü göz önüne alındığında eski kanundaki düzenlemenin daha ağır bir hüküm olduğu görülmektedir. Hastanın kısmi iyileşme göstermesi, artık suç potansiyelinin ortadan kalktığı kanısı oluştuğu takdirde hala daha hastanede tamamen iyileşmesinin beklenmesi hem güvenlik tedbirindeki amaca ulaşma hem de kişi özgürlüğü bağlamında ağır bir tedbir olacaktır.

2.3. Serbest Bırakılan Akıl Hastası Suçlu Hakkında Tıbbi Kontrol ve Takip Gerekip Geremediği

Akıl hastasının tıbbi kontrolü TCK 57/3'e göre, *"Sağlık kurulu raporunda, akıl hastalığının ve işlenen fiilin niteliğine göre, güvenlik bakımından kişinin tıbbi kontrol ve takibinin gerekip gerekmediği, gerekiyor ise, bunun süre ve aralıkları belirtilir."* şeklinde düzenlenmiştir. Buna göre, sağlık kurulu raporunda akıl hastalığının ve işlenen fiilin niteliğine göre, güvenlik bakımından kişinin tıbbi kontrol ve takibinin gerekip gerekmediği ve eğer gerekiyorsa bunu hangi süre ve aralıklarla yapılması gerektiği belirtilmelidir. Güvenlik bakımından kişinin tıbbi kontrol ve takibinin gerekip gerekmediği hususu, tamamen üzerinde hekimlerin karar verebileceği bir husustur ve bu karara yargı makamlarından herhangi bir kişinin onayı ya da itirazı gibi durumlar söz konusu olamaz. Ancak raporu veren sağlık kurulu bağlayıcı bir kural getirilerek raporlarda soyut ve genel tıbbi ifadelerin, anlaşılması güç bir dil kullanılması engellenmiş; somut, süresi ve aralıkları belirli bir takibin yapılması hedeflenmiştir.³⁰

²⁷ Ulutürk, age, s.152.

²⁸"Tehdit ve kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçunun şüphelisi H... hakkında ...Cumhuriyet Başsavcılığınca şüphelinin akıl hastalığı gerekçe gösterilerek kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verildikten sonra, ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunması isteği üzerine, mahkemenin TCK'nın 57. maddesi gereğince verdiği güvenlik tedbiri kararı bu nedenlerle yerinde bulunmadığından, Cumhuriyet Savcılığının şüpheliye yüklediği suçlara ilişkin olarak kamu davasını açmasını ve bu davanın sonucuna göre ceza ve güvenlik tedbirlerine hükmolunup olunmayacağına ise görevli mahkemece belirlenmesi gerekmektedir. Mahkemenin, Cumhuriyet Savcılığının güvenlik tedbirine hükmedilmesini içeren isteminin reddi yerine, kabulüne ve güvenlik tedbirine hükmedilmesi hukuka aykırıdır." (Yarg. 14. CD. 01.07.2013, 6318/8312), (kararara.com).

²⁹"Akıl hastalığı sebebiyle ceza ehliyetin bulunmadığından bahisle hakkında ceza verilmesine yer olmadığına ve bir Akıl Sağlığı Hastanesinde kontrol ve tedavi altına alınmasına karar verilirken, "hakkında güvenlik tedbirine hükmedilmiş olan akıl hastası, yerleştirildiği kurumun sağlık kurulunca düzenlenen raporda toplum açısından tehlikeliliğinin ortadan kalktığı veya önemli ölçüde azaldığının belirlenmesi üzerine mahkemece serbest bırakılmasına" da karar verilmesi gerekir."(Yarg. 3. CD. 21.05.2014, 1023/19893), (www.kararara.com).

³⁰ Ulutürk, age, s. 158.

2.4. Tıbbi Kontrol ve Takibin Şekli

57/4'e göre, "Tıbbi kontrol ve takip, raporda gösterilen süre ve aralıklarla, Cumhuriyet Savcılığınca bu kişilerin teknik donanımı ve yetkili uzmanı olan sağlık kuruluşuna gönderilmeleri ile sağlanır." şeklinde düzenlenmiştir.

2.5. Yeniden Tedbir Uygulanması

Yeniden tedbir uygulanması ile iyileşen ya da kısmi de olsa bir gelişme gösteren hastanın hâkim kararı ile güvenlik tedbirinin kaldırılması akabinde yeniden hastalığının nüksetmesi yahut ilerlemesi durumunda izlenecek yolu göstermektedir. Bu husus TCK 57/5'de, "Tıbbi kontrol ve takipte, kişinin akıl hastalığı itibarıyla toplum açısından tehlikeliliğinin arttığı anlaşıldığında, hazırlanan rapora dayanılarak, yeniden koruma ve tedavi amaçlı olarak güvenlik tedbirine hükmedilir. Bu durumda, bir ve devamı fıkralarda belirlenen işlemler tekrarlanır." şeklinde düzenlenmiştir.

2.6. Kusur Yeteneği Azalmış Olan Akıl Hastalarının Mahkûm Oldukları Cezalarının Kısmen veya Tamamen Güvenlik Tedbiri Olarak Uygulanması

TCK 57/6'ya göre, "İşlediği fiille ilgili olarak hastalığı yüzünden davranışlarını yönlendirme yeteneği azalmış olan kişi hakkında birinci ve ikinci fıkra hükümlerine göre yerleştirildiği yüksek güvenlikli sağlık kuruluşunda düzenlenen kurul raporu üzerine, mahkûm oldu hapis cezası, süresi aynı kalmak koşuluyla, kısmen veya tamamen, mahkeme kararıyla akıl hastalarına özgü güvenlik tedbiri olarak da uygulanır."

Bu kişiler hakkında hükmedilen hapis cezasının, akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirlerine çevrilmesinin "kısmen veya tamamen" olabilmesi, yerinde bir düzenleme olmamıştır. Bu kişilerin cezaevine konulmaları dahi hem kendileri hem de diğer mahkûmlar açısından büyük risk oluşturmaktadır. Ancak, mevcut düzenlemelerde bu ihtimal bulunmaktadır. 765 sayılı TCK'dan farklı olarak 5237 sayılı TCK'da tam akıl hastası-kısmî akıl hastası ayrımının artık olmadığı kabul edildiğinden, mevcut düzenlemenin tutarsız olduğu görülmektedir. Bir kişi ya akıl hastasıdır ya da akıl hastası değildir. Bu nedenle hastalığın kusur yeteneğine etkisi değerlendirilerek uygulanacak yaptırımın türünü değiştirmek yanlış olacaktır. Bu bağlamda ya kişi akıl hastası olarak kabul edilip akıl hastalarına uygulanan güvenlik tedbirlerine hükmolunmalı ya da kişinin kusur yeteneğinin ve ceza sorumluluğunun tam olduğu kabul edilerek hakkında ceza uygulanmalıdır.³¹

2.7. Suç İşleyen Alkol ya da Uyuşturucu Madde Bağımlısı Kişiler Hakkında Uygulanacak Tedbir

Bu husus da 57. maddenin son fıkrasında şu şekilde düzenlenmiştir: "Suç işleyen alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlısı kişilerin, güvenlik tedbiri olarak, alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılarına özgü sağlık kuruluşundan tedavi altına alınmasına karar verilir. Bu kişilerin tedavisi, alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılığından kurtulmalarına kadar devam eder. Bu kişiler, yerleştirildiği kurumun sağlık kurulunca bu yönde düzenlenecek rapor üzerine mahkeme veya hâkim kararıyla serbest bırakılabilir."

Alkol, uyuşturucu ve uyarıcı madde ile ilgili ceza kanununda başka maddelerde de hükümler yer almaktadır. 57. maddenin son fıkrasındaki düzenlemede alkol, uyuşturucu ve uyarıcı madde bağımlılığının kronik zehirlenme boyutuna ulaşarak kişinin bir nevi akıl hastası olması durumudur.

2.8. Türkiye'deki Akıl Hastaneleri

5237 sayılı TCK'nın, 765 sayılı eski kanuna göre daha detaylı bir düzenlemeye gittiği görülmektedir. Eski kanunda 46. ve 47. maddelerde kısaca düzenlenmişken, 5237 sayılı kanunda 32. ve 57. maddelerde önce akıl hastalığının tanımı ardından da bu kişilere uygulanacak güvenlik tedbirlerine yer verilmesi olumlu bir şekilde düzenlemeye gidildiğinin göstergesidir.

Türkiye'de 10 adet Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi bulunmaktadır.³² Bu hastaneler şunlardır: Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi

³¹ Ulutürk, age, s. 160.

³² www.gormezdengelmeyelim.com/hastaneler

Samsun Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi
 Manisa Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi
 Adana Dr. Ekrem Tok Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi
 Elazığ Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi
 Bolu İzzet Baysal Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi
 Ataköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi
 Bursa Dörtçelik Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi
 Tokat Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi

Bu hastaneler içerisinde en fazla yatak kapasitesine sahip ve en yoğun olarak kullanılan hastane Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'dir. Bu 10 hastanenin de, yani bir başka ifadeyle Türkiye'deki akıl hastanelerinin dolum oranı neredeyse %100 oranındadır. 5237 sayılı TCK ile yüksek güvenli hastanelerin kurulması ve sayısının artırılması hedefinin hayata geçmesi gerekliliği de doluluk oranı gözlemlendiğinde son derece önemlidir.

SONUÇ

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda Akıl Hastalığı ve Akıl Hastalarına Uygulanan Güvenlik Tedbirleri 765 sayılı eski ceza kanuna nazaran daha detaylı ve olumlu düzenlemelere yer verilmiştir. Akıl hastalığı, psikiyatri uzmanlarının vakıf olduğu fakat bu kişilerin suç potansiyeli olan kişiler olması sebebiyle gerekli hukuki düzenlemelerin de yer verilmesi gereken önemli bir konudur.

Kusurluluğa etkisi nedeniyle genel hükümlerde düzenlenen akıl hastalığı, yaş küçüklüğü, sağır-dilsizlik, geçici nedenler etkisinde olma gibi benzer kusur yeteneğine tesir eden hususlarla bir arada olması ve ardından bu kişilere ne gibi tedbirlerin uygulanacağını devamında düzenlenmesi son derece olumlu gelişmelerdir. Bununla beraber, kanun hazırlanırken ve sonrasında da yüksek güvenli sağlık kurumlarının kurulması amaçlanmış, ancak bu amaca yönelik faaliyetler üzerine yeterince çalışma yapılmamış, hatta yüksek güvenli kurumdan tam olarak neyin anlaşılacağı kanunda belirtilmemiş, doktrin ve yargı kararlarında da buna yönelik bir bilgiye rastlanmamıştır. Ruh ve sinir hastalıkları hastanelerinin doluluk oranı da gözlemlendiğinde kanuni düzenlemedeki amaçlanan yüksek sağlık kurumlarının sayısının artırılması veya mevcut hastanelerin yapısının ve tedavi alanlarının genişletilip geliştirilmesi gerekmektedir. Yeni açılacak veya yeni düzenlemelerle geliştirilmesi mümkün olan mevcut sağlık kurumlarının, özel klinikler şeklinde ayarlanması hatta kliniklerin akıl hastalarının türlerine göre dizayn edilmesi hem hastaların tedavi sonucunun gözlemlenmesi hem de sağlık ve yargı mercilerinin bu konuda eksiklikleri ve başarı oranlarını incelemesinde yardımcı bir faaliyet olabilir. Konunun hukuki boyutundan ziyade tıbbi yönünün ağır basması hukukçuların çalışmalarını da etkilediği görülmektedir. Konunun önemi dikkate alındığında, bu alanda daha fazla araştırma yapılmalı, hem yargı organlarını hem de yasama faaliyetlerini tetikleyici çalışmalar hayata geçirilmelidir. Böylece toplum güvenliği ile akıl hastalarının sağlığı ve tedavilerine katkı sağlanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Artuk, M. Emin, Gökçen, Ahmet, Alşahin, M. Emin, Çakır, Kerim, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Adalet Yayınevi, Ankara, 2017.
2. Artuk, Mehmet Emin (2008). "Güvenlik Tedbirleri", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 12, S. 1, s. 461-492.
3. Centel, Nur/Zafer, Hamide/Çakmut, Özlem, "Türk Ceza Hukukuna Giriş", Beta Yayınları, İstanbul, 2008.
4. Doğan, Baran, "Akıl Hastası veya Zayıflığının Ceza Ehliyetine Etkisi" (<https://barandogan.av.tr/blog/ceza-hukuku/akil-hastaligi-veya-zayifliginin-cezai-ehliyetine-etkisi-nedir.html>). 10.05.2019.
5. Efe, Metin (2008). "Çocukların Cezai Sorumluluğu" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya
6. <https://npistanbul.com/sizofreni.01.10.2018>.
7. İçel, Kayıhan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Beta Yayınevi, İstanbul, 2014.

8. Karşlı, Ümit (2006). “ Mezheplere Göre Ceza Ehliyeti ve Günümüz Hukukuyla Mukayesesi” (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
9. Özgenç, İzzet, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2011.
10. Turabi, Selami (2012). “Kusurluluk ve Kusurluluğu Etkileyen Haller”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 101, Ankara, 267-292. (<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2012-101-1205>). 06.04.2019.
11. Ulutürk, Hande, Türk Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı ve Akıl Hastalığının Kusur Yeteneğine Etkisi, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2014
12. www.gormezdengelmeyelim.com/hastaneler.15.01.2019.
13. Yıldız, Sevil, “Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı ve Akıl Hastalarının Yargılanması”, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, C. 2, S. 4, 2002, s. 141-151. 03.12.2018.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

İSLAM DÜŞÜNCESİNDE KADER İLE İLGİLİ KAVRAMLAR
CONCEPTS RELATED TO DESTINY IN ISLAMIC THOUGHT

Yasin ULUTAŞ

Dr. Öğretim Üyesi, Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi/Uşak

ÖZET

Hiz. Peygamberin vefatından sonra çok geçmeden Müslümanlar arasında önce siyasi ihtilaflar çıkmış, bu ihtilaflar neticesinde ilk halife hariç peşinde gelen üç halifede şehit edilmiştir. Siyasi nitelikteki bu ihtilaflar, çok geçmeden dini bir zemine kayarak tartışılmıştır. İtikadi anlamda Müslümanlar arasında ilk tartışılan konulardan biri de kader konusudur. Kader konusu; insan fiilleri, irade, kudret, Allah'ın ilmi, hidâyet, dalâlet, rızık ve ecel gibi konuları kapsayan çok yönlü bir konudur.

Kader kelimesi planlamak, gücü yetmek, bir şeyi ölçülü bir şekilde yapmak gibi anlamlara gelir. Kaderi şöyle tanımlamak mümkündür. Allah'ın, kâinata meydana gelecek varlık ve hadiseleri ezeli ilmiyle önceden bilip belirlemesidir. Müslümanlar arasında kader konusu ile ilgili genel olarak üç görüş yaygındır. Bu anlayışlardan biri cebri kader anlayışıdır. Bu anlayışa göre, Allah yeryüzünde meydana gelecek bütün olayları ezeli ilmiyle planlar yeri ve zamanı geldiğinde bu olaylar, Allah'ın planladığı gibi gerçekleşir. Bu anlayışa göre insan, Allah'ın kendisi için planladığının dışında hiçbir şeyi yapmaya güç yetiremez. Onun görevi Allah'ın kendisi için planladığını gerçekleştirmektir. Kendi iradesi ile eylemde bulunmadığı için hiçbir eyleminde de sorumlu değildir. Kader ile ilgili diğer bir anlayışta Kaderiye anlayışıdır. Bu anlayış cebri kader anlayışına reaksiyon olarak doğmuştur. Bu anlayışa göre Allah, insan için önceden herhangi bir şey planlamamıştır. İnsan, Allah'ın kendisine verdiği kudret ve irade ile fiillerini yapar ve yaptığı bu eylemlerinden de sorumlu olur. Bu iki zıt ve çatışmacı kader anlayışının yanı sıra, Allah iradesi ile insan iradesini beraber esas alan daha uzlaşmacı bir kader anlayışı da vardır. Buna göre insan bir şeyin olmasını ister, Allah da onu yaratır. İnsan Allah'ın kendisinde yarattığı bir kudretle yürüme, oturma, koşma gibi eylemlerini yapar ve bütün bu eylemlerinden sorumlu olur.

Zikrettiğimiz bu kader anlayışları kader ile ilgili olan irade, kudret, hidâyet, delâlet, rızık, ecel gibi kavramları da kader anlayışlarına uygun olarak yorumlamışlardır. Cebri kader anlayışını savunanlar, Allah'ın ezeli ilminin bağlayıcı olduğunu, insana verilen kudret ve iradenin amacı da Allah'ın kendisi için önceden planladığı şeyleri gerçekleştirmektir. Kişinin hidâyeti veya dalâleti iradesiyle tercih edemediğini savunur. Bu anlayışa göre Allah, insanların bir kısmına hidâyeti bir kısmına da dalâleti önceden takdir etmiştir. Kişi kendisine takdir edilen hidâyet ve dalâleti değiştiremez. Ayrıca insanların rızıkını ve ecelini Allah takdir etmiştir. İnsan kendisi için takdir edilen rızık, yeri ve zamanı geldiğinde kavuşur. Ecel konusu da böyledir. Kader konusunda insanın kendi fiillerini hür iradesiyle yaptığını savunan kaderiye anlayış, Allah'ın ezeli ilmiyle insan için hiçbir şey planlamadığını, insan fiillerini işlediğinde, Allah işlenen fiil hakkında bilgi sahibi olduğunu belirterek, Allah'ın ezeli ilminin olmadığını savunur. Bu anlayış göre insan, Allah'ın kendisinde yarattığı bir kudret ve irade ile fiillerini yaptığı gibi hidâyeti veya dalâleti de isteği ile tercih eder. Kişinin rızıkının da çalışma sonucunda verildiğini ifade etmişlerdir. Bunlar öldürülen kişinin ecelinin bitmediğini şayet öldürülmeseydi yaşayacağını savunurlar. Kader konusunda daha uzlaşmacı olan görüşe göre Allah'ın ezeli ilmi vardır, ancak bağlayıcı değildir. Allah'ın bir şeyi önceden bilmesi kişinin o eylemi iradesi dışında yapacağını

ifade etmez. İnsan iradesiyle hidayet ve delâleti seçebilir. Allah rızıkı ve eceli takdir etmiştir. Ancak bunları, insanın iradesiyle yapacağı sebeplere de bağlamıştır.

Kader konusu birçok konuyu içerisinde barındıran girift bir konu olduğu için toplumu tarafından çok iyi anlaşılmadığından dolayı günümüzde de tartışılmaya devam edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kelam, Kader, İrade, Kudret, Hidayet, Delâlet, Rızık.

Abstract

Not long after prophet Muhammad's death have begun political disputes among the Muslim people first, and as a result of these disputes except for the first caliphate the other three caliphates have been martyred. These political disputes have turned into religious disputes in a short time. One of the first things disputed about among the Muslim people in terms of faith is the destiny. Destiny subject is a versatile subject including human actions and will, Allah's knowledge, guidance, portend, livelihood and time of death.

The word destiny means to plan, to be able to do, to do something in a measurement. It is possible to define destiny like that: it is Allah's eternal knowledge and plan of everything beforehand. That are generally three different opinions among the Muslim people about destiny. One of these is the compulsory destiny concept. According to this concept Allah plans everything that happens on the earth beforehand and makes everything happen when it's time and place for it to happen accordingly. According to this concept humans can't do anything that Allah has not planned for them. Their mission is to realize what Allah has planned for them. As the human beings don't do anything with their own will they are not responsible for anything. Another concept about destiny is destinism. It has been born as a reaction to compulsory destiny concept. According to this concept Allah hasn't planned anything for human beings beforehand. Human beings do whatever they do with the power and will that Allah has given them and they are responsible for whatever they do. Besides these two opposite and conflicting concepts there is another one which is more compromiser and that bases on the idea that humans do whatever they do with Allah's and their own will together. According to this concept human beings want one thing to happen and Allah creates it. Human beings do their actions like sitting, walking, running with the power that Allah has given them and they are responsible for them. These destiny concepts that we have mentioned have evaluated concepts like humans' will, guidance, portend, livelihood and time of death in accordance with their destiny concepts. The ones who support compulsory destiny concept Claim that Allah's eternal knowledge is obligatory and the reason why Allah has given power and will to human beings is that they are to realize what Allah has planned for them. They support that human beings don't prefer guidance and portend with their own will. According to this concept Allah has considered guidance for some people and portend for others. Human beings can't change the guidance and portend considered for them. Allah has made clear the livelihood and the time of death for them. People get the livelihood considered for them when it's the time and the place for it to happen. So is the time of death. Destinism concept which claims that humans do their actions with their own free will in terms of destiny supports that Allah hasn't planned anything with his eternal knowledge, when human beings do their actions Allah is aware of them and Allah doesn't have eternal knowledge. According to this concept human beings can prefer between guidance and portend just as they do when they do their actions with the power and knowledge that Allah has given them. They claim that people have been given their livelihood in return for their work. They claim that it isn't the time of death for the person who has been killed and if he or she wasn't killed they would go on living. According to the concept which is more compromising about destiny Allah has eternal knowledge but it is not obligatory. That Allah knows that something will happen beforehand doesn't mean that the person will do his or her actions without will. Human beings can choose between guidance and portend

with their own will. Allah has considered livelihood and time of death but has linked these to reasons that human beings will do themselves.

As their destiny subject is a complicated subject which includes a lot of different subjects it hasn't been understood very well by the community and today it is still a matter of discussion.

Key Words: Euphemism, Destiny, Wheel, Power, Guidance, Portend, Livelihood.

1. Giriş

Tarih boyunca insan zihnini meşgul eden konulardan biri, ilahi irade karşısında eylemlerin de özgür olup olmadığıdır. Diğer bir deyişle kendisini yaratan Allah, henüz yaratılmadan önce hayatını nasıl süreceğiyle ilgili bir plan belirlenip belirlenmediğidir. İslam düşünce tarihine baktığımızda sahabenin kendi aralarında kader konusunu konuştuklarına görmek mümkündür. Çok geçmeden Müslümanlar arasındaki siyasi ve toplumsal ihtilaflar, siyasi ve itikadi grupların oluşmasına yol açmıştır. Siyasi ve itikadi ekollerin oluşmasına etki eden faktörler Kader konusunun da yaygın olarak tartışılmasına neden olmuştur. Konunun tartışılmasına neden olan siyasi ve sosyal etkenler ile yabancı kültürlerinin yanı sıra, Kur'an-ı Kerim'in konu ile ilgili ayetleri de etkili olmuştur. Zira Kader konusuyla ilgili olarak ilahi iradeyi önceleyen birçok ayet olduğu gibi, insan iradesini vurgulayan ayetlerde vardır. Hem insan hem de ilahi iradeyi vurgulayan ayetlerde mevcuttur.

Erken dönem İslam düşüncesinde kader konusu hem siyasi hem de dini yönleriyle tartışılmıştır. Bu dönemde kader konusunun sorun haline gelmesinde Emevi Halifelerinin büyük katkısı vardır. Emeviler halifelüğün kendilerine Allah tarafından verildiğini iddia ederek kendilerinin Allah'ın iradesiyle iktidarda bulunduklarını savunuyorlardı. Meşru olmayan yollarla elde ettikleri saltanatlarını sürdürebilmek için cahiliye döneminde yaygın olan cebri kader anlayışı, siyasi emellerine hizmet ettiği için savunmuşlardır. Bu cebri anlayış, hem öldürüleni hem de katili temize çıkaran bir anlayıştır. Zira bu anlayışa göre ölen eceliyle ölmüş, öldüründe Allah'ın iradesiyle öldürmüştür. Bu anlayışa karşı çıkanlarda şiddetli bir şekilde cezalandırılmıştır. Emevilerin bu cebri tutumu, konuyu siyasi olarak istismar ettiklerini gösterir. Kader konusunun siyasi yönünün yanı sıra dini yönü de vardır. Kaderin dini açıdan tartışılmasını nedenlerinden biri de Kur'an-ı Kerim'dir. Kader konusu birçok konuyu içerisinde barındıran girift bir konudur. Kur'an-ı Kerim de bu grift konunun bütün yönlerine yer verir. Kur'an'ın bu bakışı, konunun bütüncül bir bakış açısıyla anlaşılması gerektiğini gösterir. Ancak ilk dönem fırkaları konuyla ilgili düşüncelerini destekleyen ayetleri, delil olarak getirerek anlayışlarını hem aklen hem de naklen ispat ettiklerini düşünmüşlerdir. İnsanlar, kader ile ilgili duygu ve düşüncelerin ifade etmek için kaderle eş anlamlı olan bazı kavramları kullanmışlar. Bu tebliğde kader konusu ile ilişkili tartışılan konuların ve kavramların nasıl anlaşıldığını açıklamaya çalışacağız. Zira konu ile ilgili olan bazı kavramlar ilahi sıfatlarla ilişkilidir. Diğer bazı kavramlarda, kader konusunun kapsamı dâhilin de olan konularla ilgili kavramlardır.

2. KADERLE EŞ ANLAMLI KAVRAMLAR

İnsanlar tarih boyunca kader ile ilgili düşüncelerini ifade etmek için birçok farklı kelime kullanmıştır. Kader ile eş anlamlı olarak baht, talih, kısmet, nasip ve takdir gibi kavramlar kullanılmıştır.

2.1. Baht

Bütün ilahi dinler, Allah'ın istediği zaman istediği şeyi yaptığına inanır. (Al-i İmran 3/40; Maide 5/1). Baht kavramı da ister iyi ister kötü olsun fiillerin bağlı bulunduğu insanüstü program anlamında kullanılır. Ancak bu kullanım daha çok kişiyi sevindiren ve mutlu eden olaylar için kullanılır.¹ Baht kelimesi köken itibarıyla Farsça olup sonradan Arapçaya girmiştir. Baht kelimesi şans anlamına gelir.²

¹ Bekir Topaloğlu, "Baht", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 4: 521.

² İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arap*, I. Baskı (Beyrut: Dârü Sâdr, 1300), II, 9.

Bahtı açık tabiri, geleceğinin ya da kaderinin iyi olması anlamında kullanılır. Bahtı kara denildiğinde, geleceğinin yani kaderinin iyi olmadığı anlaşılır.

2.2. Talih

Talih kelimesi, kökü itibariyle Arapça olup الطالع kökünden türetilmiştir. Arapça olan bu kelime Türkçeye talih olarak geçmiştir. Doğan ve batan gök cisimleri için kullanılır. Daha çok yükselen, ortaya çıkan Ay ve Güneş için doğan ve tecelli eden anlamlarında kullanılır.³ Aynı zamanda talih kavramı, belli yıldızların görünmesine bağlı olarak meydana geleceği tahmin edilen olayları ifade etmek için de kullanılır.⁴ Bu kavramla kast edilen şey şudur. İnsanın irade ve gücünü aşan gelecekte zuhur edecek olanı, tayin edilmiş bir program olarak anlamak mümkündür. Diğer bir ifadeyle kaderin iyi yönde tecelli etmesidir.⁵ Bu kavram çoğu zaman kader ve baht anlamında kullanılır.

2.3. Kismet

Kismet kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçmiştir. Sözlük anlamı; bölme, ayırma, dağıtma, pay, hisse, nasip gibi anlamlara gelir.⁶ Terim anlamı ise; Meydana gelmesi arzu edilen şeylerin Allah tarafından ezelde takdir edilip zamanı geldiğinde zuhur etmesine müsaade edileceğini açıklayan bir terim olarak ifade etmek mümkündür.⁷ Ancak bu kavram, daha çok rızık ifade etmek için kullanılır. Bu düşüncenin Kur'an'dan alındığını söylemek mümkündür. Zira Allah şöyle buyurur: *“Rabbinin rahmetini onlar mı paylaşıyor? Dünya hayatında onların geçimliklerini biz paylaştırdık. Birbirlerine iş yaptırma için kimini kiminden derece itibariyle üstün kaldık. Rabbinin rahmeti, onların biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.”* (ez-Zuhuruf 43/32).

2.4. Nasip

Nasip kelimesi de köken itibariyle Arapçadan Türkçeye geçmiştir. Sözlük anlamı; pay, hisse, kismet, nasip, talih ve baht gibi anlamlara gelir.⁸ Terim olarak ise; herhangi bir kimse için Allah'ın önceden tayin ettiği şey veya mutluluk payı şeklinde ifade etmek mümkündür.⁹ Nasip, dünyadaki her türlü nimetin önceden Allah tarafından insanlara ayrılan payı, ifade etmek için kader anlamında kullanılan bir kavramdır.

Takdir-i ilahi, felek, dehr (zaman) gibi kavramlarda Arapçadan Türkçeye geçmişlerdir. Bu kavramlarla da kader duygusu ifade edilir. Fransızcadan dilimize giren şans kelimesi de kader anlamında kullanılır. Kader ister canlı, ister cansız olsun bütün nesne ve olayların önceden Allah tarafından bilinmesi ve planlanması olarak tarif edilir. Hiçbir şeyin bu plan dışında kalması ya da yapılan bu plana ters olması mümkün değildir.

İnsan yaşamı boyunca, iradesiyle eylemlerini yapmak ister. Ancak zaman zaman hoşlanmadığı, yapmak istemediği bazı olaylarla karşılaşır. Kerih gördüğü bu olayları ortadan kaldırmaya güç yetirmediği gibi onlarla beraber yaşamak zorunda da kalır. Bu zorunluluk insanları ister istemez tabiatüstü bir varlığa bağlanma ihtiyacına sevk etmiştir. Allah inancı fitridir denildiğinde bu düşünce anlaşılır.¹⁰ İslam toplumunun çoğu Allah'ın iradesinin yanında insanın da iradesinin olduğunu savunmuş ve insanın kendi iradesiyle yaptığı eylemlerinden sorumlu olduğunu söylemişlerdir. Ancak cebriye ekolü Allah'ın takdiri olan Kaderin bağlayıcı olduğunu, insanın Allah tarafından kendisi için takdir edilenin dışına çıkmasının mümkün olmadığını, bu nedenle de eylemlerinden sorumlu olmadığını savunmuştur.

3. KADERLE İLGİLİ KAVRAMLAR

³ Topaloğlu, “Baht”, 4: 521.

⁴ Bekir Topaloğlu- İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2010), 306.

⁵ Topaloğlu, “Baht”, 4: 521.

⁶ Serdar Mutçalı, “Kismet” *Arapça Türkçe Sözlük İstanbul*: Dağarcık Yayınları, 1995), 705.

⁷ Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 186.

⁸ Mutçalı, “Nasip” 888.

⁹ Topaloğlu, “Baht”, 4: 522.

¹⁰ Topaloğlu, “Baht”, 4: 522.

Allah'ın birçok sıfatı vardır. Ancak bu sıfatlarından bazıları doğrudan kaderle ilgili olan sıfatlardır. Kaderle ilgili olan ilahi sıfatlar şunlardır. Bunlar ilim, irade, kudret ve tekvin sıfatlarıdır. İlahi sıfatlar dışında hidayet, delalet, rızık, ecel, afet, gibi kavramlar da kaderle ilişkilendirilen kavramlardır.

3.1. İlim

İslam düşünce ekollerinin tümü Allah'ın âlim olduğuna inanırlar. Bu düşünce ekollerinin hiçbirisi atıl, pasif bir ulûhiyet inancına sahip değildir. Zira Allah, zatıyla bilir. Bu nedenle onun bilgisinin sınırı yoktur. İlmi kadim ve ezelidir. Olan ve olacak bütün şeyleri, hiçbir sınırlama olmaksızın bilir.¹¹ Allah âlim sıfatıyla, duyarlar âlemi ve duyu ötesine ait bütün nesne ve olayları bilir.¹² Kur'an-ı Kerim, Allah'ın her yönüyle âlim olduğunu birçok farklı kavramla ifade eder. Nitekim Allah için âlim, hâbir, şehîd, hâfız, muhsî, vâsî gibi isimlerle nitelendirilmiştir. Bu kavramların verdiği bilgilerden hareketle Allah'ın ilmi, insanda olduğu gibi zaman ve mekânla sınırlı olmadığı, bilgisinin gizli, açık; büyük, küçük her şeyi bütün yönleriyle bildiği anlaşılr.

Kelamcılarının çoğu Allah'ın henüz meydana gelmeyen olayların nasıl meydana geleceğini bildiğini kabul ederler. Bu nedenle de Allah'ın olmayan şeyleri de bildiğini savunurlar. Allah âlim sıfatıyla peygamberlerle ilgili gelecekte meydana gelecek haberleri bildirmiştir.¹³

İslam âlimlerin çoğu, Allah'ın zatı ve sıfatıyla her şeyi bildiğini kabul etmelerine rağmen Allah'ın gelecekte meydana gelecek olayları bilmesi, insan iradesini etkileyip etkilemediği konusunda ihtilaf etmişlerdir. Diğer bir deyişle insan, eylemlerini kendi iradesiyle mi yapar yoksa Allah'ın takdiriyle, Allah'ın önceden bildiği ve kendisi için takdir ettiği eylemlerini mi yapar?

İslam düşünce tarihinde ilk dönemden itibaren cebri kader anlayışını benimseyenler Allah'ın gelecekle ilgili ilminin zorunlu olduğunu ve insan iradesini yok ettiğini savunmuşlardır. Nitekim cebri görüşü savunan Ömer b. Abdülaziz, Allah'ın gelecekle ilgili ilminin zorunlu olduğunu savunarak, insanın eylemlerini iradesiyle yapamayacağını iddia etmiştir. İnsanın eylemlerini hür iradesiyle yapar diyenlere karşı yazdığı reddiyesinde konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde açıklar.

“Allah'ın ilmini geçersiz kıldınız. Şayet insan itaat etmek istese, Allah'ın ilmi de durum böyle değilse de, insanın itaat edebileceği söylediniz. Ve yine siz, Allah'ın ilminde terk edilmemiş olsa bile insan, ma'siyeti terk etmek istese, terk edebileceğini iddia ettiniz. Size göre, istediğiniz olunca ilim, olmayınca da cehalet oluyor. Kendiniz, bir bilgi icat etmek istediğinde icat etmek istediğiniz bu bilgi Allah'ın ilminde değildir. Allah'ın ilmini, kendinizden alıkoydunuz. Abdullah b. Abbas bu durumu tevhibi bozma olarak kabul etmiştir. Abdullah b. Abbas şöyle diyor : “ Allah fazilet ve rahmetini ihmal ederek kısımlara bölmedi. Peygamberleri de geçmişteki ilmini iptal etmek için göndermedi .” Sizler, bir durumda Allah'ın ilmini kabul ediyorsunuz, diğer bir durumda da reddediyorsunuz. Vallahi Allah şöyle buyuruyor : “Allah onların önlerindeki de arkalarındaki de bilir. Allah dilemedikçe, hiçbir şey onun ilmini kuşatamaz.” (Bakara 2/155) Yaratma Allah'ın ilmi ile oluyor. Ondan başka onların sığınacakları bir yerleri yoktur. Allah'ın ilmi ile diğer şeyler arasını, ne örten bir örtü, ne de engel olan bir engel vardır. O Âlimdir. Hâkimdir.”¹⁴

Başta Ehl-i sünnet kelamcıları olmak üzere kelamcıların çoğu, insanın eylemlerini kendi iradesiyle yaptığını, Allah'ın bir olay olmadan önce bilmesinin zorlayıcı olmadığını, ilah olmanın gereği olduğunu savunurlar. Bir şeyin önceden bilinmesi, onun mutlaka meydana gelmesini gerektirmez. Şayet tersi olsa

¹¹ Seyfuddin Amidi, *Ğayetü'l-Merâm Fi İlmi'l-Kelâm*, thk. Ahmed Ferid el-Mezidi. 1.Baskı (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiye, 1424/2003), 73.

¹² Yusuf ŞevkiYavuz, “İlim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 22: 109.

¹³ Ebu'l-Muîn en-Nesefi, *Tabsiratü'l-Edille Fi Usûli'd-Dîn*, nşr. Hüseyin Atay, 2. Baskı (Ankara:Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004), 1: 256-258.

¹⁴ Ömer b. Abdülaziz, “Kader Risalesi”, trc. Yasin Ulutaş, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2017):352.

bu durumda Allah'ın kudret ve irade sıfatlarına ihtiyaç olmazdı. Bu durumda Allah'ın kadir, mürid ve irade sahibi olması düşünülemezdi.¹⁵ Abdullah b. Ömer ve Hasan el-Basri gibi selefin önde gelenleri de bu cebri görüşün yanlış olduğunu savunmuşlardır.¹⁶

Böyle bir inanç irade hürriyetini yok ettiği gibi sorumluluk duygusunu da ortadan kaldırır. Allah'ın ilminin zorunluluğunu kabul etmek yeryüzünde işlenen bütün suçları Allah'a isnat etmek demektir. Bu düşünceyi kabul ettiğimizde elinde yetkileri alınmış, bütün kötülükleri önceden takdir etmiş ve sadece seyirci olan bir İlah anlayışına götürür. Konu Kur'an-ı Kerim'in bütünlüğü içerisinde incelendiğinde bu cebri düşüncenin yanlış olduğunu anlamak mümkündür.

3.2. İrade

İrade kelimesi, bir şeyi istemek ve dilemek anlamına gelir. Kelam literatüründe ise herhangi bir mecburiyet olmaksızın bir şeyi yapma veya yapmaması mümkün olan durumdan birini tercih etmeyi sağlayan bir nitelik olarak tanımlanır.¹⁷ İrade sıfatı, Allah'ın zatıyla kaim, kadim bir sıfattır. Allah bu sıfatıyla imkân dâhilin de olan şeylerden birini tercih veya tahsis etmeyi sağlar.¹⁸ Allah dilediği şeyleri tek bir iradeyle ister. Allah'ın irade sıfatı kadim olduğu gibi irade ettiği şeylere taalluku da kadimdir. Allah'ın ezelde irade ettiği her şey, Allah'ın ezeli ilmine uygun olarak gerçekleşir. Allah'ın iradesinin gerçekleşmemesi onda acizlik meydana getirdiği gibi irade ettiği şeyden dönmesi de cehaleti meydana getirir. Hâlbuki Allah bütün eksik sıfatlardan uzaktır. Allah'ın iradesi hikmetsiz, sebepsiz gerçekleşmez. Allah bazı şeyleri bir şeyi emrettiği halde yaratmadığı gibi, bazen de bir şeyi irade eder ancak onu emretmez.¹⁹

Maturidi kelamcıları Allah'ın mutlak irade sahibi olduğunu, şer olsun, hayır olsun dilediğini yarattığını, ancak insan fiillerinin nitelik kazanmasında insan iradesine-mutezileyle birlikte-iradi hürriyet vermişlerdir.²⁰

Cebri kader anlayışına sahip olanlar, insanın eylemlerini kendi iradesiyle yapmadığını, insana her hangi bir şeyi tercih etme hakkı verilmediğini savunurlar. İnsanın eylemlerini zorunlu olarak yaptığını savunurlar. Ancak Mutezile, Allah'ın mutlak irade sahibi olmakla beraber insanın fiillerini kendi iradesiyle yaptığını savunur. Eş'ariler ise bu iki görüşü de kabul etmezler onlara göre insan fiillerini hür görünümde mecburiyet altında yapar. Maturidiler de Allah'ın mutlak iradesi yanında insanın fiillerini iradesiyle yaptığını savunurlar.²¹ Bu görüşleriyle Eş'ariler cebri görüşe yakın, Matûridiler de Mutezilenin hürriyetçi düşüncesine yakındır.

3.3. Kudret

Kudret; gücü yetmek, bir işi ölçülü ve planlı yapmak, planlamak, kıymetini bilmek, bir şeyin niteliğini, niceliğini ve şeklini belirlemek gibi anlamlara gelir. Sıfat olarak Allah'a nispet edildiğinde ise dilediğini eksiği ve fazlası olmaksızın hikmet çerçevesinde yapmak anlamına gelir.²²

Kudret kavramı, Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette isim ve fiil olarak Allah'a nispet edilmiştir.²³ Kudret kavramını; Allah'ın ezeli bir sıfatı olduğunu ilk beyan eden İmam Ebu Hanife'dir. El-Fıkhu'l-Ekber adlı

¹⁵ Fahrudin er-Râzî, *Tefsîr-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, trc. Komisyon (İstanbul: Huzur Yayınevi, 1988), I, 489.

¹⁶ Er-Razi, *Tefsîr-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, I,493.

¹⁷ Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 158.

¹⁸ Sadettin et-Taftazânî, *Şerhu'l-Mekâaid*, thk. Abdurrahim Umeyr, 2. Baskı (Beyrut: Alehü'l-Kütüb, 1419/1998), 4:128.

¹⁹ Orhan Aktepe, "Kaza-Kaderin Mahiyeti ve Değişip Değişmemesi Problemi", *Kelam Araştırmaları Dergisi* 10/2 (Aralık 2012):79.

²⁰ Şerafeddin Gölcük, *Bâkullâni ve İnsan Fiilleri*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 74.

²¹ Aktepe, "Kaza-Kaderin Mahiyeti ve Değişip Değişmemesi Problemi", 80.

²² Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 190.

²³ Muhammed Fuad Abdülbâki, "Kdr", *el-Mu'cemü'l-müfrehes li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1986), 536.

eserinde ilk olarak ilim, kudret, kelam, hayat, semî, basar, irade gibi sıfatlara yer vermiştir.²⁴ Kudret'in zıddı acizliktir. Acizlik ise Allah için düşünülemez. Allah'ın sıfatlarından ilki kadir olmasıdır. Diğer sıfatlar buna dayanır. Zira Allah'ın âlemin yaratıcı olduğuna işaret eden deliller, Allah'ın vasıtasız kadir olduğunu gösterir. Fiilin mümkün olduğuna delalet eden şey, Allah'ın da kadir olduğuna delalet eder.²⁵ Allah'ın kadir olması zatından kaynaklanır. O, ezelden kadirdir, bu özelliği sonsuza kadar devam edecektir. Bu nitelikten yoksun olması asla caiz değildir.²⁶

Öz itibarıyla kudret, Allah'ın sınırsız güç sahibi olduğunu bu nedenle mümkün olan her şeye, irade ve ilmine uygun şekilde müdahale edebilir. Allah'ın güç yetiremeyeceği hiçbir şey yoktur. Hiçbir durumda acizlik onun için söz konusu olamaz. Çünkü Allah eksik sıfatlardan uzaktır. O mümkün olan şeyleri dilediği zaman dilediği gibi yapandır.

Mutezile kelimcileri Allah'ın kudretinin yanında insanın da kudret sahibi olduğunu kabul ederler. Onlar, Bazı fiillerin insanın gücü dâhilinde oldukların diğerlerinin de Allah'ın gücü dâhilinde olduğunu savunurlar. Allah'ın gücü hem insanın gücünde olan hususlarda hem de olmayan hususlarda etkilidir.²⁷ Cebriye ekolü ise sadece Allah'ın kudretini kabul eder. Ona göre insan, Allah'ın kendisi için öngördüğünün dışında hiçbir şey yapamaz.²⁸ Eş'ariler ise Allah'ın kudretiyle beraber insanında hadis bir kudretine sahip olduğunu kabul etmekle beraber bu hadis kudretin insanın eylemlerinde çokta etkili olmadığını kabul ederler. Matûridîler ise Allah'ın kudreti ile beraber insanın hem fiilden önce hem de fiil esnasında bulunan hadis bir kudretinin varlığını kabul ederler.²⁹

3.4.Tekvin

Tekvin kavramı sözlükte “olmak, meydana gelmek” anlamındaki kevn kökünden türeyen Tekvin; “yaratmak, oluşturmak, meydana getirmek anlamına gelir. Matûridî kelimcilerin Allah'a nispet ettikleri sübûti sıfatlardan biridir.³⁰ Tekvin, halk, tahlik, icâd, ihdâs ve ihtir' kelimeleri ile eş anlamlıdır. ³¹ Bu kavramlar “Yok olanı yokluktan varlık sahasına çıkarmak” şeklinde bir anlamı karşılar.

Matûridî kelimcileri “O, Allah'tır, yaratandır.”(el-Haşr 59/24). Ayetini delil alarak Allah'ın kendisini yaratıcı olarak tanıttığını söylemişlerdir. Onlara göre Tekvin, Allah'ın ilim, kudret, irade gibi zatıyla kaim olan kadim bir sıfatıdır. Allah, kadim olan bu sıfatıyla hem var eder, hem de yok eder. Matûridî kelimcileri, Allah'ın bütün fiili sıfatlarını kadim olarak kabul ederler. Zira onlara göre diğer fiili sıfatlar da tekvin gibidir.³²

Mutezile âlimleri Allah'ın fiili sıfatlarını zat ile kaim olmayıp hâdis olduğunu kabul ederler. Eş'ari kelimcileri ise tekvin ile mükevven yani -yaratma ile yaratılan- her ikisinin aynı ve hâdis olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre tekvin sıfatı, kudret sıfatı içerisinde yer alır. Buna göre kudretin iki ilişkisi (taalluku) vardır. Biri ezeli iken diğeri hâdistir. Mümkün olanların meydana gelişi, hâdis olan taallukla meydana gelir. Kâinat, Allah'ın kudret sıfatının hâdis olan ilişkisiyle meydana gelmiştir. Bu hâdis olan taalluk tekvindir.³³

²⁴ Ebu Hanife, *İmam-ı Azam'ın Beş Eseri*, trc. Mustafa Öz (İstanbul: y,y,1981), 66.

²⁵ Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, trc. İlyas Çelebi, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013), I, 244.

²⁶ Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, I, 250.

²⁷ Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, I, 252.

²⁸ Yasin Ulutaş, “Ömer b. Abdülaziz'in Hayatı, Şahsiyeti, Kelami Görüşleri ve Kadere Dair Risalesi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2017):335.

²⁹ Aktepe, “Kaza-Kaderin Mahiyeti ve Değişip Değişmemesi Problemi, 80.

³⁰ Tevfik Yücedoğru, “Tekvin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 40:390.; Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 314.

³¹ Nûreddin es-Sabûnî, *Mâturîdiyye Akaidi*, trc. Bekir Topaloğlu, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1978), 91.

³² es-Sabuni, *Mâturîdiyye Akaidi*, 93.

³³ Emrullah Yüksel, *Mâturîdîler ile Eş'ariler Arasındaki Görüş Ayrılıkları*, (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012), 80.

Eş'ari ve Matûridî kelamcıları, tekvin konusunda ihtilaf edince bu durum onların kader ve kaza konusunda da ihtilaf etmelerine ve farklı sonuçlara ulaşmalarına neden olmuştur.³⁴

3.5. Hidayet ve Dalâlet

Hidayet ve dalâlet kavramları kelamcılar arasında ilk dönemden itibaren kader ve mükellefiyet sorunundan dolayı tartışılmıştır. Hidayet; doğru yola girmek, doğru yolu göstermek anlamlarına gelir.³⁵ Terim olarak ise, dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayacak yolu göstermek şeklinde tanımlamak mümkündür.³⁶

Dalâlet ise kaybolmak, telef olmak, şaşırarak ve yanılmak gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise; haktan yüz çevirmek, batıla yönelmek, ilahi emirlere muhalif davranmak gibi anlamlara gelir. Birçok ayette hidayetin zıddı olarak küfür ve inkârı içeren sapıklık olarak tanımlanmıştır.³⁷

İslam düşüncesinde kişinin hidayeti ve dalâleti hangi irade ve etkenlerle tercih ettiği konusunda görüş farklılıkları meydana gelmiştir. Kur'an-ı Kerim birçok ayette bu iki kavramı beraber kullanarak hidayet ve dalâletin Allah'ın takdiri ile olduğunu belirtir. Nitekim şöyle buyurur: “*De ki: Allah dilediğini dalâlete düşürür, dilediğini de hidayete erdirir.*” (Fâtır 35/8). Yine “*Bundan sonra Allah dilediğini dalâlete düşürür, dilediğini de hidayete ulaştırır.*” (İbrahim 14/4). Konuyla ilgili Kur'an-ı Kerim de Allah'ın külli iradesine vurgu yapan benzeri birçok ayet vardır. İslam düşüncesinde erken dönemden itibaren Cebriye ekolü, bu ayetleri delil getirerek insanın bütün eylemlerini Allah'ın iradesiyle yaptığını savunmuştur. Bu şekilde düşünenler Allah'ın her insan için ezelden bir kader takdir ettiğini, bir kısım insanlar için hidayeti, diğer kısmı içinde dalâleti takdir ettiğini, insanın kendisi için takdir edilenin dışına çıkmasının mümkün olmadığını savunmuştur. Onlara göre insanın eylemlerinde iradesinin hiçbir etkisinin olmadığını belirterek insana düşen görev, kendisi için takdir edileni uygulamaktır.

Cebri kader anlayışını savunanlar, bu cebri görüşlerini temellendirecek akli delilleri de sunmamışlardır. Bu cebri düşüncede olanlar, mantıki bir açıklamada getirmeyince çok geçmeden bu düşünceye Kaderiye ekolu karşı çıkmıştır. Daha sonra Mutezile ve Şia kelamcıları bu cebri düşünceye karşı çıkarak, insanın sorumlu tutulması için hidayet ve dalâleti kişinin hür iradesiyle tercih etmesi gerektiğini savunmuşlardır.³⁸ Bu düşünceye göre hidayet de dalâlet de kişinin iradesiyle gerçekleşir.

Ehl-i sünnet ekolleri ise insana ait bütün fiillerin yaratma yönünde Allah'a, kesp yönüyle de insana ait olduğunu savunurlar.³⁹ Bu düşünceye göre insan eylemlerini yapmak ister, Allah'ta bu isteğini yaratır. Örneğin Allah insanda yürüme kudretini yaratır. İnsan da kendisinde bulunan bu kudretle yürüme eylemini gerçekleştirir. Hidayet ve dalâlet konusunda da durum böyledir. Allah insanı hem hidayete götürecektir hem de dalâlete götürecektir eylemlerde bulunacak kudrette yaratmıştır. İnsan hidayeti tercih edip onun gereklerini yerine getirirse Allah onun için hidayeti yaratır. Aynı şekilde dalâleti tercih ederse de Allah ona da dalâleti yaratır.

Allah'ın dilediği insanları hidayete erdirdiği, dilediğini de dalâlete düşürdüğü ile ilgili zahiri anlamlarıyla açıklanması mümkün olmayan bu ayetleri, müteşabih olarak değerlendirip, insana irade özgürlüğü tanıyan diğer ayet ve hadisler ışığında dil kurallarından faydalanmak suretiyle aklın ilkelerine uygun bir şekilde yorumlamak gerekir.⁴⁰ Kâdi Abdülcebâr, Allah'ın; hidayeti Müslümanlara, dalâleti de kâfirlere tahsis etmesiyle ilgili ayetlerin zahirinin kapalı olduğunu ifade ederek, bu tür ayetlerin tevîl

³⁴ Aktepe, “Kaza-Kaderin Mahiyeti ve Değişip Değişmemesi Problemi, 81.

³⁵ Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 128.

³⁶ Yusuf Şevki Yavuz, “Hidâyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998),17: 473.

³⁷ Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 68.

³⁸ Yusuf Şevki Yavuz, “Dalâlet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993),8: 429.

³⁹ Mustafa Sait Yazıcıoğlu, *Mâtürîdî ve Neseî'ye Göre İnsan ve Hürriyeti Kavramı*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997), 27.

⁴⁰ Yavuz, “Dalâlet”, 429.

edilmesi gerektiğini belirtir. Kendisi bu tür ayetleri, insanın eylemlerini hür iradesiyle yaptığını vurgulayan ayetler ışığında açıklamaya çalışır.⁴¹

Ehl-i sünnet ekolleri, aralarında bazı farklar olmakla birlikte hidayet ve dalâlet kavramlarını hem ilahi sıfatlar ve mutlak otoritesini hem de insanın eylemlerini hür iradesiyle yaptığını ve bu nedenle sorumlu olduğunu dikkate alarak açıklamaya çalışmıştır.

3.6. Rızık

Rızık kavramı; yiyecek, giyecek ve faydalanılacak her türlü şeyi kapsar. Rızıklandırmak, yiyecek, giyecek gibi fayda veren şeyleri vermek anlamındaki rezk kökünden türetilmiştir. Terim olarak ise; canlıların hayatlarını sürdürmeleri Allah'ın verdiği her türlü nimet olarak tanımlamak mümkündür.⁴² Kur'an-ı Kerim birçok ayette rızık kavramını tekrar eder ve çoğu zaman rızık Allah'a isnat eder. Bazen de rızık sebep olduğu için insana nispet edilir. Nitekim ayeti kerimede şöyle buyrulur: *Allah'ın rızık vermediği bir canlı yoktur.* (Hûd 11/6). Yine *“Allah sizi yarattı ve rızıklandırdı.”* (Rum 30/40). Bazı ayetler de rızık insana nispet edilmiştir. *“Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir.”* (Bakara 2/233; en-Nisa 4/5; el-Kehf 18/19). Yine *“Onlar Allah'ın kendisine rızık olarak verdiğinden infak ederler.”* (Bakara 2/3). Yine *“İnsan için çalışmasından başka bir şey yoktur; çalışmasının karşılığı ise verilecektir.”* (en-Necm 53/39-40). Bu ve benzeri ayetlerde Allah'ın her canlının rızıkını verdiği ve sebeplere bağlandığı anlaşılır. Yine insanlarından Allah'ın kendisine verdiği rızıktan fakirlere vermesi istenir.

Kelam âlimleri, bütün canlıların rızıkının Allah tarafından karşılandığını söylemişlerdir. Ancak insanın işlediği kötü eylemlere ilahi irade ve kudretin etkisi ile insanın yararına olan şeyleri yaratmanın Allah için gerekli olup olmadığı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Kelam âlimleri bu konularla ilgili görüşlerini ortaya koyarak farklı rızık tanımları yapmışlardır.

Ehl-i sünnet âlimleri görünüşte insanın fiillerini kendi iradesiyle yaptığını kabul etmekle beraber bu fiillerini Allah'ın iradesi sayesinde gerçekleştiğini savunurlar. Bu nedenle Allah'ın, canlıların hayatını sürdürmek için verdiği her türlü imkânı rızık olarak kabul ederler. Bu tanıma göre haram da rızık olarak kabul edilir.

Mutezile kelimcileri ise insanın fiillerinin ilahi kudretle bir ilgisinin olmadığını belirterek rızık; kişinin hayatını sürdürmek için sahip olduğu şey olarak kabul ederler. Veya faydalanılmaktan men edilmeyen şey olarak da tarif ederler. Bu nedenle de Mutezile haram olan şeyleri rızık olarak kabul etmezler.⁴³ Belirttiğimiz bu ihtilaf sebebiyle kelam âlimleri yazdıkları eserlerde kader konusundan hemen sonra rızık konusuna yer vermişlerdir.

3.7. Ecel

Ecel kelime olarak geleceğe ait olmak üzere belirlenmiş zaman, belirli bir dönemin sonu gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise; Allah tarafından her canlı için takdir edilen hayat süresi ve bu sürenin sonu olan ölüm vakti şeklinde tanımlanır.⁴⁴ Ecel kelimesi Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde farklı anlamlarda kullanılır.

Kur'an-ı Kerim'in ecel kavramını kullanımlarından bir kaçış şöyledir. Örneğin borç verilirken tanınan müddet, beli bir süre savaşın ertelenmesi, takdir edilen hayatın süresi, ümmete takdir edilen müddet, boşanan kadının başka biriyle tekrar evlenebilmesi için beklemesi gereken süre, kâfirler helak edilmeden

⁴¹ Kâdî Abdülcebbar, *Mütesâbihü'l-Kur'an*, thk. Adnan Muhammed Zerkûr (Kahire: Mektebetü'd-Dârü et-Türâs, 1327), 274.

⁴² Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 264.

⁴³ Şerafettin Gölcük, “Rızık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2008), 35: 73.

⁴⁴ Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 74.

önce kendilerine tanınan müddet, Ay, Güneş gibi gezegenlerin dönerken geçen müddeti ifade etmek için ecel kelimesini kullanmıştır.⁴⁵

Kelam âlimleri ecel konusunu kader problemi bağlamında ele alıp tartışmışlardır. Konuyu kelamın bir problem olarak ilk tartışanlar Mutezile kelamcılarıdır. Konuyla ilgili Mutezile kelamcıları arasında görüş birliği yoktur. Basra ekolüne bağlı ilk dönem kelamcılardan Ebu'l Hûzeyl el-Allâf, ecelin vakit olduğunu, kişi ister yatağında ölsün ister öldürülmüş olsun eceliyle ölmüştür. Şayet öldürülmeseydi yine öldü. Aksi durum ecelinin kesilmesidir, buda mümkün değildir. Bağdat ekolüne göre ise dış müdahale olmaksızın ölen kendi eceliyle ölmüştür. Buna ecel-i müsemma denilir. Dış müdahale sonucunda öldürülen ise ecel-i kazâ ile ölmüştür. Şayet öldürülmeseydi yaşayacaktı. Şayet yaşamayacak olsaydı, bu durumda katil ona zulmetmiş olmazdı. Böyle bir durumda katile hiçbir ceza verilmezdi.⁴⁶ Bu şekilde düşünen Mutezile kelamcıların başında Ka'bî gelir.⁴⁷ Mutezile bu görüşü savunurken sadaka ömrü uzatır, hadisini de nakli delil olarak kabul eder.⁴⁸

Ehl-i sünnet ekolleri ise maktûlün kendi eceliyle öldüğünü, onun başka bir ecelinin olmadığını savunur. Yani maktûl, kendisi için takdir edilen vakitte ölmüştür. Allah tereddüt etmeden, hiçbir şarta bağlamadan bütün insanların ecelini, ezeli ilmiyle takdir etmiştir. Zira Kur'an-ı Kerim de şöyle buyrulur: *“Onların eceli geldiğinde ne bir saat geciktirilir, ne de öne alınır.”* (A'raf 7/34;Yunus 10/49;Nahl 16/64). Ehl-i sünnet kelamcıları “Hısım ve akrabayı ziyaret etmek ömrü uzatır.” Hadisini ve konu ile ilgili diğer hadisleri şöyle yorumlarlar: Farz edelim Allah bir insanın ömrünü elli yıl takdir etti. Ancak onun akrabayı ziyaret edeceğini ezeli ilmiyle bildiği için onun ömrünü elli yıl değil, yetmiş yıl olarak takdir etti. Dolayısıyla bu insan elli yıl değil yetmiş yıl yaşamış olur. Ölüm Allah tarafından takdir edilir, ne yaratma ne de kesb yönünde insan iradesinin hiçbir etkisi yoktur. Allah'ın ecele ilgili ilminde ve iradesinde takdim ve erteleme yoktur.⁴⁹

Ehl-i sünnete göre Allah ezeli ilmi ve iradesiyle her insana bir ecel takdir eder, bu vakit geldiğinde hiçbir güç ne bunu erteleyebilir, ne de öne alabilir. Kişinin eceli kaderinde yazılmıştır, kişinin buna müdahalesi mümkün değildir.

Sonuç

İslam düşünce tarihinde ilk dönemden itibaren Müslümanlar arasında kader konusunda ihtilaflar ve tartışmalar yaşanmıştır. Sosyal olayların birçok sebebi vardır. Kader problemi de sosyal yönü olan bir sorundur. Kader konusu ilk dönemde özellikle siyasi saiklerle dini zeminde tartışılmıştır.

Kader konusunu problem olarak tartışılmasının birçok sebebi vardır. Bu konunun problem haline gelmesinin bir sebebi gayrimeşru yollarla iktidarı ele geçiren Emeviler iktidarlarını sağlamlaştırmak için insan iradesini yok sayan cebri bir kader anlayışını, topluma dayatmaları, konunun yoğun olarak tartışılmasına neden olmuştur. Diğer bir neden de Kur'an-ı Kerim'in konuyu farklı yönlerden ele almasından kaynaklanır. Kader konusunun girift yapısı da bunda etkili olmuştur. Zira konu kendi içerisinde birçok konuyu barındırır. Kader konusunda fikir beyan eden kelami ekollerin görüşleri farklı olunca, kader konusu içerisinde değerlendirilen çeşitli konu ve kavramlar da farklı algılanmıştır. Kader konusu bağlamında Allah'ın ilim, irade, kudret ve tekvin sıfatları da söz konusu ekoller tarafından farklı değerlendirilmiştir. Ayrıca insan fiilleri, hidâyet, dalâlet, rızık ve ecel gibi konularda kader problemi içerisinde çeşitli açılardan tartışılmıştır.

⁴⁵ Abdülbâki, "Kdr", *el-Mu'cemü'l-müfhehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 14-15.

⁴⁶ Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, II, 738.

⁴⁷ es-Sabuni, *Mâturidiyye Akaidi*, 159.

⁴⁸ Sadettin et-Taftazânî, *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi Şerhu'l-Akaâid*, Hazırlayan. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015),183.

⁴⁹ es-Sabuni, *Mâturidiyye Akaidi*, 159-160; et-Taftazânî, *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi Şerhu'l-Akaâid*, 183-184.

Cebriye hariç, İslam düşünce ekolleri, Allah'ın iradesinin yanında insan iradesinin de kişinin kaderinde etkili olduğunu savunmuşlardır. Bu düşünceden hareketle kaderle ilişkili olarak ele alınan hidâyet, dalâlet, rızık, ecel, kudret ve fiil gibi konularda da insan iradesinin kısmen etkili olduğunu kabul edilmiştir. Özellikle ilk dönemde Cebriye ekolü, kader ve onunla ilişkilendirilen diğer konularda insan iradesinin olmadığını savunmuştur. Bu ekole reaksiyon olarak doğan Kaderiye ekolü de insanın eylem ve fiillerini kendi hür iradesiyle yaptığını savunarak Allah'ın önceden ezeli ilmiyle takdir ettiği bir kaderin olmadığını savunmuştur.

Günümüzde de bu anlayışların yansımaları mevcuttur. Bazı anlayışlar katı bir cebri anlayışı savunurken, bazıları da insan iradesinin kişinin eylemlerinde esas olduğunu savunur. Diğer bir anlayışa göre ise insan fiil ve davranışlarında hem Allah'ın iradesinin hem de insan iradesinin etkili olduğunu savunmuştur.

KAYNAKLAR

1. Abdülaziz, Ömer , “Kader Risalesi”. Trc. Yasin Ulutaş. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 31 (2017):327-362.
2. Abdülcebbâr, Kâdî. *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*. Trc. İlyas Çelebi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.
3. _____, Kâdî. *Mütesâbihi'l-Kur'an*. Thk. Adnan Muhammed Zerzûr. Kahire: Mektebetü'd-Dârü et-Türâs, 1327.
4. Aktepe, Orhan. “Kaza-Kaderin Mahiyeti ve Değişip Değişmemesi Problemi”. *Kelam Araştırmaları Dergisi* 10/2 (Aralık 2012):69-90.
5. Amidi, Seyfuddin. *Ğayetü'l-Merâm Fi İlmi'l-Kelâm*. Thk. Ahmed Ferid el-Mezidi. 1.Baskı Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, 1424/2003.
6. Ebu Hanife. *İmam-ı Azam'ın Beş Eseri*. Trc. Mustafa Öz. İstanbul: y.y, 1981.
7. en-Nesefî, Ebu'l-Muîn. *Tabsiratü'l-Edille Fî Usûli'd-Dîn*. Nşr. Hüseyin Atay. 2. Baskı. 2 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004.
8. er-Râzî, Fahrüddin. *Tefsîr-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*. Trc. Komisyon. 1. Baskı. İstanbul: Huzur Yayınevi, 1988.
9. es-Sabûnî, Nûreddin. *Mâturîdiyye Akaidi*. Trc. Bekir Topaloğlu. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1978.
10. et-Taftazânî, Sadettin. *Şerhu'l-Mekâaid*. Thk. Abdurrahim Umeyr. 2. Baskı. Beyrut: Alehü'l-Kütüb, 1419/1998.
11. _____, Sadettin. *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi Şerhu'l-Akaâid*. Hazırlayan. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.
12. Fuad Abdülbâki, Muhammed. “Kdr”. *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1986.
13. Gölcük, Şerafettin. *Bâkılânî ve İnsan Fiilleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
14. _____, Şerafettin. “Rızık”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35: 73-74. Ankara: TDV Yayınları, 2008.
15. İbn Manzûr. *Lisanü'l-Arap*. 1. Baskı. Beyrut: Dârü Sâdr, 1300.
16. Mutçalı, Serdar. “Kısmet”. *Arapça Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.
17. Topaloğlu, Bekir. “Baht”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4: 521-522. Ankara: TDV Yayınları, 1991.
18. Topaloğlu, Bekir – Çelebi, İlyas. *Kelâm Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010.
19. Ulutaş, Yasin. “Ömer b. Abdülaziz'in Hayatı, Şahsiyeti, Kelami Görüşleri ve Kadere Dair Risalesi”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (Haziran 2017):327-362.
20. Yavuz, Yusuf Şevki. “İlim”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22: 108-109. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
21. _____, Yusuf Şevki. “Hidâyet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
22. _____, Yusuf Şevki. “Dalâlet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1993.

23. Yazıcıoğlu, Mustafa Sait. *Mâtürîdî ve Neseî'ye Göre İnsan ve Hürriyeti Kavramı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997.
24. Yücedoğlu, Tefik. "Tekvin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
25. Yüksel, Emrullah. *Mâtürîdîler ile Eş'arîler Arasındaki Görüş Ayrılıkları*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

BİLİM DÜNYASINA KATKI BAĞLAMINDA NİTELİK HUKUKU VE NİTELİK FIKHI
QUALITY LAW AND QUALITY FIQH IN THE CONTEXT OF CONTRIBUTION TO THE
WORLD OF SCIENCE

Cemalettin ŞEN

Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÖZET

Dil bilgisel ayrıntılı tartışmalar bir kenara bırakılacak olursa nitelik kavramını kısaca “bir şeyin nasıl olduğunu belirten özellik” olarak tanımlamak mümkün olur. İlk Çağ Yunan filozofu Aristo ile birlikte felsefenin ve mantık ilminin de yakın ilgi alanına giren nitelik, bir varlığın durumu hakkında “nasıl?” sorusunun cevabını bulmamıza yardımcı olur. Örneğin “beyaz gömlek”, “taze et” ifadelerindeki beyaz ve taze sıfatlarıyla bağlantılı olarak beyazlık ve tazelik kavramları birer niteliktir.

Varlıkların nitelikleri sadece teorik tartışmaların konusu olmakla kalmamıştır. Aynı zamanda insanoğlu öteden beri hayatın her alanında somut olsun soyut olsun varlıkların niteliklerini bilmeye ihtiyaç duymuştur. Bu alanlardan önemli ikisi de hukuk ve fıkıh (İslam hukuku) sahalarıdır. Gerçekten de hukuk ve fıkıh bilimlerinin bütün alt bölümlerinde varlıkların niteliklerinin belirlenmesine özel bir önem verildiği fark edilir. Söz gelimi fıkıh açısından “akıtılmış kan” haram olan gıda maddeleri arasındadır. Fakat dikkat edilirse kanın her türü değil akıtılmış olma niteliğine sahip kan haramdır. Dolayısıyla dalak, etteki damarlar vs. içerisindeki söz konusu nitelikte olmayan kan helâldir. Borçlar hukukuna ilişkin şöyle bir örnek sunulabilir: Bir kitap satın almak istediğimizi düşünelim. Aynı kitabın kapak, kâğıt, baskı yöntemi gibi hususlardaki değişik nitelikleri nedeniyle farklı fiyatlarla satışa sunulduğunu görürüz. Eşya hukuku açısından mal çeşitleri örneğini verebiliriz: Mallar, özüne zarar vermeksizin bir yerden başka bir yere taşınabilme niteliğine sahip olup olmamaları açısından menkul mallar ve gayrimenkul mallar olmak üzere ikiye ayrılır.

Sayılarını rahatlıkla artırabileceğimiz örnekler ışığında hukuk ve fıkıh bilimlerinin bütün kısımlarında varlıkların niteliklerine özel bir önem verildiği görülebilir. Söz konusu alanlarda daha sistemli ve verimli bilgi üretilebilmesi için nitelikle bağlantılı konu ve sorunlara odaklanmış birer yardımcı bilim dalına ihtiyaç vardır. Bu bilimsel ihtiyacın karşılanması amacıyla “nitelik hukuku” ve “nitelik fıkıhı” adlarında iki yeni disiplinin bilim dünyasının gündemine getirilmesi faydalı olacaktır. Sonuç olarak hukukun ve fıkıhın gelişimi açısından “nitelik hukuku” ve “nitelik fıkıhı” üzerinde düşünmenin gerekli olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Bilim, Fıkıh, Hukuk, Nitelik, Nitelik Fıkıhı, Nitelik Hukuku.

ABSTRACT

Leaving aside detailed linguistic debates, it is possible to define the concept of quality as a feature that briefly describes how something is. Along with Aristotle, the Greek philosopher of the Ancient Age, the quality of philosophy and logic, which is of great interest, helps us to find the answer to the question of “how?” the state of an entity is. For example, the concepts of whiteness and freshness are attributes in relation to white and fresh adjectives in “white shirt” and “fresh meat.”

The qualities of beings are not only the subject of theoretical discussions. At the same time, human beings have always needed to know the qualities of beings, whether concrete or abstract, in all aspects of life. Two important of these areas are in the field of law and fiqh (Islamic law). Indeed, it is recognized

that special emphasis is placed on the characterization of assets in all sub-divisions of law and fiqh. For example, in terms of fiqh, “the poured blood” is forbidden. However, it is forbidden not to have any type of blood, but to be poured. Therefore, spleen, veins in meat, etc. the blood in question is permissible. Here is an example of the law of obligations: Suppose we want to buy a book. We see that the same book is sold at different prices due to its different qualities such as cover, paper and printing method. In terms of property law, we can give examples of types of goods: The goods are divided into two as movable and immovable in terms of whether they have the quality to be moved from one place to another without damaging the substance.

In the light of examples that we can easily increase their numbers, it can be seen that special attention is given to the qualities of assets in all parts of the law and fiqh sciences. In order to produce more systematic and efficient information in these areas, an auxiliary science focusing on the issues and problems related to quality is needed. In order to meet this scientific need, it would be beneficial to bring two new disciplines, namely the “quality law” and “quality fiqh”, to the agenda of the scientific world. As a result, it can be said that it is necessary to think about “quality law” and “quality fiqh” for the development of law and jurisprudence.

Keywords: Science, Fiqh, Law, Quality, Quality Fiqh, Quality Law.

GİRİŞ

Nitelik, dil bilgisel ayrıntılı tartışmalar bir kenara bırakılacak olursa en öz anlamıyla bir varlığın nasıl olduğunu belirten özelliktir (Aristo, 1989, 35; İbn Sînâ, 2010, 159). Dolayısıyla nasıl olduğunu öğrenmeye çalıştığımız bir şeyin niteliğini sorguluyoruz demektir. Örneğin sattığımız bir ürün karşılığında ödenen paranın çeşitli araç ve yöntemler kullanarak sahte olup olmadığını öğrenmeye çalışırız. Burada paraya ait sorgulanan nitelikler “sahtelik” ve “gerçeklik”tir.

Niteliğini araştırdığımız varlıklar somut veya soyut olabilir. Varlığı duyularla algılanabilen otomobil, bıçak vb. varlıklar somut yani müşahhas, varlığı duyularla algılanamayan akıl, korku vb. varlıklar ise soyut yani mücerret grubundandır.

Merak duygusunun karşı konulmaz itici gücüyle insanoğlu öteden beri kendisini ve çevresini tanımaya ve anlamaya çalışmıştır. Merak alanı içerisindeki varlıkların tanınmasında ve anlaşılmasında cevaplandırılması gereken sorulardan biri de hiç şüphesiz “nasıl?” sorusudur. Bu sorunun cevabı olan sıfat veya sıfatlar niteliğin omurgasını teşkil etmektedir. Örneğin gündüzün güneşe bakan bir insan, onun nasıl olduğu sorusuna “parlak” sıfatıyla cevap verebilir. İşte bu sıfattan yola çıkılarak güneşin niteliklerinden birisinin de “parlaklık” olduğu sonucuna ulaşılabilir. Örneğin “beyaz gömlek”, “taze et” ifadelerindeki beyaz ve taze sıfatlarıyla bağlantılı olarak beyazlık ve tazelik kavramları birer niteliktir. Varlıkların niteliklerinin öğrenilmesi insanlar için günlük hayatta önemli bir ihtiyaçtır. “Öldürücülük” niteliği olduğu için zehir içmeyiz, “iyileştiricilik” niteliği olduğu için hastalandığımızda ilaç kullanırız. Nitelik bilgisinin, İslâmî ilimlerde de önemli bir yeri vardır. Bu bağlamda hadis ilminden bir örnek verilebilir: Cerh ve ta’dîl (الجرح والتعديل), hadis râvilerinin dinî ve ilmî yönden tenkidini konu edinen ilimdir. Kaynaklarda bu ilmi ifade etmek üzere “râvilerin sahip olması gerekli olan nitelikler ilmi” (ma’rifetü evsâfi’r-ruvât) (معرفة أوصاف الرواة) gibi adlar da kullanılmıştır (Âşıkkutlu, 1993, 394).

M.Ö. VII. yüzyılda yaşadığı sanılan Hintli düşünür Kanada’nın üzerinde durduğu kavramlardan biri olan nitelik, yaklaşık üç asır sonra İlk Çağ Yunan filozofu Aristo’nun (M.Ö. 384-322) da ilgi alanına girmiştir (Hançerlioğlu, 1976-1980, 4: 264). Aristo’nun etkisiyle nitelik, geçmişten günümüze felsefe ve mantık bilimlerinin ana konuları arasında sayılmakta ve temel anlatım biçimlerinden (Gökberk, 1961, 78; Akarsu, 1975, 125) yani düşüncenin temel kategorilerinden biri olarak görülmektedir (Aristo, 1989, 35-45).

Nitelik Hukuku ve *Nitelik Fıkhi* adıyla iki yeni disiplini bilim dünyasına tanıtmak ve ileri aşamada “zaman, mekân, nicelik, nitelik, gerekçe vs. kategoriler bağlamında hukuka ve fıkha sistematik ve bütüncül bir bakış açısıyla farklı bir yaklaşım” sunacağını ümit ettiğimiz *Kategorik Hukuk* ve *Kategorik Fıkıh* bilim dallarının temellerini oluşturmak amacıyla kaleme alınan bu çalışmada öncelikle *Nitelik*

Hukuku ve Nitelik Fıkhi'na ilişkin kavramsal çerçeve çizilecek, hangi ihtiyaçların bu bilim dallarının ortaya konulmasını gerekli kıldığı açıklanacak ve son olarak da *Nitelik Hukuku ve Nitelik Fıkhi*'nin amaçları üzerinde durulacaktır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde araştırmamızın temel kavramları olan nitelik, nitelik hukuku ve nitelik fıkhi üzerinde tanım odaklı durulacaktır.

Eski Türkçede “ne” ve “teg” ifadelerinin birleşiminden oluşup “nasıl, ne gibi, ne kadar” anlamlarına gelen “nite” sözcüğüne, sıfatlardan soyut adlar türeten “lik” yapım ekinin (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1992, 14: 7463) getirilmesiyle oluşturulmuş olan “nitelik” kelimesi, 1935 yılından bu yana dilimizde kullanılmaktadır (Nişanyan, 2009, 450).

Nitelik karşılığında Arapçada “keyfiyet” (الكيفية) (İbrâhim Mustafa v.dğr., 1990, 807) ve “vasıf” (الوصف) (Ahterî, 2009, 1068; Ahmed Ebû Hâka, 2011, 1371); Farsçada “keyfiyet” (کیفیت) (Kanar, 1993, 333); Latince “qualitas” (Akderin, 2012, 789); İngilizcede “quality” (Avery v.dğr., 1986, 791; Bayram - Çankaya - Jones, 2006, 702); Fransızcada “qualité” (Cevizci, 1999, 629); Almandada “qualität” (Cevizci, 1999, 629) kelimeleri kullanılır.

Niteliğin tanımında niceliği kapsam dışında tutmak gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Çünkü aksi durumda niceliği ayrı bir kategori olarak değil nitelik içerisinde bir kavram şeklinde düşünmek gibi bir hata ortaya çıkacaktır. Hâlbuki Aristo, söz konusu iki mefhumu iki ayrı kategori olarak ele almıştır. Dolayısıyla pek çok benzer tanım arasında bu hassasiyeti koruyan “varlıklar arasında bulunan ve nicelikle ilgili olmayan ayrımları şu veya bu bakıma göre meydana getiren hâl, bir şeyin nasıl olduğunu belirten hâl” (Tuğlacı, 1985, 7: 2125) şeklindeki tarifi tercihe şayan bulduk.

Çalışmamızın omurga kavramı olan niteliği açıklığa kavuşturduğumuz için bu kavramla ilişkili iki yeni bilim dalının tanımına geçebiliriz. Tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk defa tarafımızdan ve bu çalışmayla bilim dünyasının gündemine sunulan bu disiplinleri şöyle tanımlamak mümkündür: Nitelik hukuku (quality law), “niteliğe ilişkin veriler ışığında hukuksal konuları inceleyen ve bütüncül bir bakış açısıyla hukuksal sorunlara çözüm arayan hukuka yardımcı bir bilim dalıdır.” Nitelik fıkhi (quality fiqh), “niteliğe ilişkin veriler ışığında fıkhi konuları inceleyen ve bütüncül bir bakış açısıyla fıkhi sorunlara çözüm arayan fıkha yardımcı bir bilim dalıdır.”

2. NİTELİK HUKUKU VE NİTELİK FIKHI BİLİM DALLARINA OLAN İHTİYAÇ

Varlıkların nitelikleri sadece teorik tartışmaların konusu olmakla kalmamıştır. Aynı zamanda insanoğlu öteden beri hayatın her alanında somut olsun soyut olsun varlıkların niteliklerini bilmeye ihtiyaç duymuştur. Bu alanlardan önemli ikisi de hukuk ve fıkıh (İslam hukuku) sahalarıdır. Gerçekten de hukuk ve fıkıh bilimlerinin bütün alt bölümlerinde varlıkların niteliklerinin belirlenmesine özel bir önem verildiği fark edilir. Aşağıda bu kapsamda çeşitli örnekler sunulacaktır:

(1) Helâller ve Haramlar:

a) Fıkıh açısından “akıtılmış kan” (الدم المسفوح) haram olan gıda maddeleri arasındadır (el-En‘âm 6/145). Fakat dikkat edilirse kanın her türü değil “akıtılmış olma” niteliğine sahip kan haramdır. Dolayısıyla hayvan boğazlandığında dışarıya akan kanı yemek veya içmek haram iken dalak, ciğer gibi organlarda veya etteki ince damarlarda kalan kan, akmış sayılmayacağından et ve sakatat ile birlikte yemek helâldir (Karaman, 2011, 34).

(2) İbadetler:

a) Dinin ibadetlere ilişkin hükümleri “taabbüdilik” niteliği taşır (Koca, 1999, 241). Yani bu tür hükümler, zamanın ve şartların değişmesiyle değişmeyen, akıl yürütme ve kıyasa elverişli olmayıp sırf Allah’a (cc) itaat ve teslimiyet anlayışıyla uyulan taabbüdiyyât (التعبدیات) (Taabbüdiyyât, 283) kapsamındadır. Örneğin sabah namazının farzı iki; akşam namazının üç; öğle, ikindi ve yatsı namazlarının ise dörder rek‘attır.

b) Doğal hâlini koruyan ve içine mahiyetini değiştirecek başka madde karışmamış suya bütün mezheplerde mutlak su denir. İlâve bir isim veya özellik belirtmeden su dendiğinde bu kısımdaki sular kastedilir. Doğada normal hâlde bulunan yağmur, dolu, kar, çığ, deniz, göl, ırmak, pınar ve kuyu suları mutlak sulardır. Mutlak su sıvı, akıcı, renksiz, kokusuz ve tatsız olup bu özelliklerinden birini kaybetmesi hâlinde “mutlak olma” niteliğini yitirmiş sayılır (Günay, 2009, 433).

c) Ezan ve abdest gibi bazı ibadetler sırf (mahz) niteliğinde olmayıp vesile ibadetler kapsamındadır (Koca, 1999, 243-244). Dolayısıyla “vesilelik” niteliğine sahip bu tür ibadetler aslında bizzat amaç değil namaz (el-Mâide 5/6), Kur'an'a dokunmak, Kâbe'yi tavaf etmek ve tilâvet secdesi yapmak gibi ibadet ve ameller için (Şener, 1988, 69) bir hazırlık işlevi görmektedir.

(3) Şahıs Hukuku:

a) Vücûb ehliyeti (أهلية الوجوب) (hak ehliyeti), kişinin haklara sahip olabilme ve borç altına girebilme ehliyetidir. Vücûb ehliyetinin temelini “insan olma” niteliği oluşturur. Dolayısıyla akli ve bedenî gelişimi ne durumda olursa olsun yaşayan her insan bu tür ehliyete sahiptir (Bardakoğlu, 1994, 534). “Her insanın hak ehliyeti vardır. Buna göre bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde, haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler.” (Türk Medeni Kanunu, 2001, mad. 8).

(4) Aile Hukuku:

a) Nikâh, fıkhi açıdan “süreklilik yani geçici olmama” niteliği üzerine bina edilmiştir (Atar, 2007, 112). Bu nedenle müt'a (المتعة) yani geçici evlilik, Şîa'nın Ca'feriyye kolu tarafından meşrû görülse de diğer tüm mezheplerce haram kabul edilmiştir (Dönmez, 2006, 174).

(5) Miras Hukuku:

a) Mirasçı yani vâris (الوارث) olabilmek için verâset sebepleri yanında mûrisin (المورث) vefat etmiş olması, mûris öldüğü sırada da mirasçının hayatta olması şarttır. Dolayısıyla “hayatta olma” niteliğine sahip bir kimsenin malına mirasçı olunamaz; bu niteliğe sahip olmayanlar da mirasçı olamaz (Aktan, 2005, 144). “Miras, mirasbırakanın ölümüyle açılır. Mirasbırakanın sağlığında yapmış olduğu mirasla ilgili kazandırmalar ve paylaştırmalar, terekenin ölüm anındaki durumuna göre değerlendirilir.” (Türk Medeni Kanunu, 2001, mad. 575).

(6) Eşya Hukuku:

a) Mallar, “özüne zarar vermeksizin bir yerden başka bir yere taşınabilme” niteliğine sahip olup olmamaları açısından menkul mallar - gayrimenkul mallar olmak üzere ikiye ayrılır. Bu niteliğe sahip olan mallara menkul, olmayanlara ise gayrimenkul denilir (Hacak, 2003, 464; Yılmaz, 1996, 789).

(7) Borçlar Hukuku:

a) Bir kitap satın almak istediğimizi düşünelim. Aynı kitabın kapak, kâğıt, baskı yöntemi gibi hususlardaki değişik nitelikleri nedeniyle farklı fiyatlarla satışa sunulduğunu görürüz.

b) En yaygın hukuki işlem ve borç kaynağı olan akidler “meşruiyet” niteliği bakımından ikiye ayrılır: Hukuki tasarrufa konu olmalarında kanunun sakınca görmediği nesneler üzerinde, usulüne uygun olarak yapılan akidlere meşru akidler; kanunun yasakladığı, cevaz vermediği akidlere de gayrimeşru akidler denir. Doğmamış hayvanı satmak, fuhuş için kadını, suç işlemek üzere bir insanı kiralamak gibi (Karaman, 1989, 252).

(8) Anayasa Hukuku:

a) Fıkıh bilginleri, devlet başkanında bulunması gereken niteliklerden “ilim, adalet, kifayet, duyu organlarının ve diğer uzuvlarının sağlıklı olması” gibi hususlar üzerinde genellikle görüş birliğine varmışlardır. İlim vasfının ictihad derecesinde olması gerekmektedir. Duyu organlarının ve diğer uzuvlarının sağlıklı olmasından ise hilâfet görevini yürütmesine engel olacak sağırlık, dilsizlik, körlük, topallık gibi ârızaların bulunmaması anlaşılmıştır. Bunların dışında halifede bulunması gereken bazı vasıflar daha vardır ki bunlar âlimler arasında ciddi görüş ayrılıklarına sebep olmuştur (Aydın, 1991, 155). “Cumhurbaşkanı kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim yapmış, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasından, doğrudan halk tarafından seçilir.” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, mad. 101).

b) Türkiye Cumhuriyeti'nin nitelikleri şu şekilde belirtilir: "Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir." (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, mad. 2).

(9) Ceza Hukuku:

a) Cezalandırmanın niteliklerinden biri "kanunilik" vasfıdır. İslâm ceza hukukunda nassa veya kanuna dayanmayan bir ceza şeklinden söz etmek mümkün değildir. Kısası, diyeti ve hadleri gerektiren suçların şâri' tarafından açıkça tayin ve tespit edilmesi, hâkimin de bu cezaları vermek zorunda oluşu cezalandırmada keyfiliği önlemekte, kanuniliği ve hukukun üstünlüğünü sağlamaktadır (Bardakoğlu, 1993, 475). "Kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. Kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunamaz." (Türk Ceza Kanunu, 2004, 2/1).

b) Cezalandırmanın niteliklerinden biri de "şahsılık" vasfıdır. Bu vasıf, Kur'ân-ı Kerîm'de, herkesin yaptığının kendisine etki edeceği ve hiçbir mükellefin başkasının işlediği suçun sorumluluğunu taşımayacağı şeklinde değişik vesilelerle tekrar edilmiş (el-En'âm 6/164; Fâtır 35/18; en-Necm 53/38-39), hem dünya hem de ahiret hayatında geçerli genel bir ilke olarak ortaya konmuştur. Hz. Peygamber (sav) de babanın suçundan evlâdın, oğulun suçundan da babanın ceza görmeyeceğini (Ebû Dâvûd, "Diyât", 2; İbn Mâce, "Diyât", 22), her suçlunun ancak kendi aleyhine bir fiil işlemiş olacağını (İbn Mâce, "Diyât", 26) bildirmiştir (Bardakoğlu, 1993, 475). "Ceza sorumluluğu şahsidir. Kimse başkasının fiilinden dolayı sorumlu tutulamaz." (Türk Ceza Kanunu, 2004, 20/1).

c) Cezalandırmanın niteliklerinden bir diğeri de "genellik" vasfıdır. İslâm ceza hukukunda cezanın şahıslar bakımından genelliği, yani kanun karşısında herkesin eşitliği ilkesi hâkim olup hiçbir zümre ve şahsa dokunulmazlık veya ayrıcalık tanınmamıştır. İslâmiyet başlangıçtan itibaren bütün insanların eşit olduğunu, üstünlüğün ancak takvâda bulunduğunu (el-Hucurât 49/13), takvânın da adaleti sağlamakla gerçekleştiğini (el-Mâide 5/8) belirterek bütün kurumlarını adalet esasına oturtmayı amaçlamıştır. Hz. Peygamber (sav) ve ashap devri bu çizgideki uygulama örnekleriyle doludur. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav), hırsızlık yapan soylu bir kadının affedilmesi yönünde ashaptan gelen bir talebi şiddetle reddetmiş ve geçmiş milletlerin mahvolmasının başlıca sebeplerinden birinin bu ayrımcılığın olduğunu söylemiştir (Buhârî, "Hudûd", 11-12; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 4). Bir başka olayda da ceza uygulamasında câriye-hür ayırımı yapmamış, bunu yadırgayan sahâbîlere de kısasın Allah'ın (cc) hükmü olduğunu ifade etmiştir (Müslim, "Kasâme", 5) (Bardakoğlu, 1993, 475). "Ceza Kanununun uygulamasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasal veya diğer fikir yahut düşünceleri, felsefi inanç, millî veya sosyal köken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konuları yönünden ayırım yapılamaz ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaz." (Türk Ceza Kanunu, 2004, 3/2).

(10) Yargılama Hukuku:

a) İslâm hukukuna göre şahitte bulunması gereken niteliklerden birisi "mürûet" vasfıdır. "İnsana yaraşır davranış sahibi olma" şeklinde tanımlanabilecek bu kavramın şahitlik konularında ağırlıklı bir yere sahip bulunduğu görülür. Ancak mürûetin adalet kapsamında mı yoksa ondan ayrı bir şart mı sayıldığı hususunda görüş birliği bulunmamaktadır. Fıkıh eserlerinde mürûete aykırı davranışlar geniş bir örnek listesi hâlinde açıklanmaya çalışılsa da bu kavramın özünü, toplum nazarında düşüklük ve hafiflik diye algılanan şeylerden uzak durma ve genel adaba uygun davranma anlamı oluşturur. Mürûet, bunun yanında kişinin kendi bireysel durumuna ve toplumsal konumuna yakışmayan işlerden uzak durmasını da ifade eder. Bu şart mürûeti bulunmayanın utanma duygusunu yitirmiş olacağı, böyle kimsenin dilediğini söyleyebileceği varsayımına dayanır. Mürûete aykırı davranışların zaman, mekân ve toplumun algısına bağlı olarak değişip değişmeyeceği tartışılrsa da sokakta herkesin gözü önünde bir şey yiyip içme örneğinde olduğu gibi örfe dayalı olanların izafiliği, eşlerin cinsel ilişkilerini başkalarına anlatması örneğinde olduğu gibi ahlâk ilkelerine aykırı bulunanların ise değişken sayılamayacağı açıktır (Apaydın, 2010, 281).

b) Yargılama niteliklerinden birisi "alenilik" vasfıdır. Alenilik, davanın tarafları dışındaki üçüncü kişilerin hazır bulunması imkânının sağlanması demektir. Üçüncü kişilerin duruşmada bilfiil bulunmaları şart değildir. Üçüncü kişilerin hazır bulunmaları engellenmemiş ise dinleyici olmadan yapılan bir duruşma aleni sayılır. Alenilik, isteyen kişilerin duruşmada sadece hazır bulunması, yapılanları görmesi demek değil, aynı zamanda konuşulanları işitebilmesi ve sunulan delilleri

görebilmesi demektir. Duruşmayı izleyen, konuşulanları duyan kişi, duyup gördüklerini başkalarına da aktarabilir. Dolayısıyla duruşmada olup bitenlerin yazılması ve yayınlanması ilke olarak serbest olmalıdır. Ancak duruşmanın yayınlanmasına bazı yargısal görevlerin hakkıyla yerine getirilebilmesi, genel ahlâk, kamu düzeni, küçüklerin korunması gibi bazı nedenlerle birtakım sınırlamalar getirilebilir (Gözler, 2011, 397-398).

c) Yargılamanın bazen “sözlülük” bazen de “yazılılık” niteliği ön plana çıkar. Sözlülük, tarafların iddia, savunma, itiraz ve defilerini sözlü olarak bildirmeleri anlamındadır. Duruşmada taraflar arasında tartışma sözlü olarak yapılır. Yargılamanın sözlü olması, davada yazılı belge sunulamayacağı, yazılı delil gösterilemeyeceği anlamına gelmez. Bu usulün faydalı taraflarından biri, basitliğidir. Sözlü işlemler bizzat davacı veya davalı tarafından yapılabilir. Ancak bu usulün bazı sakıncalı yönleri de vardır. Bu yöntemde konuşan kişinin hitabet yeteneği ve ikna kabiliyeti ön plana çıkar. Bu konularda usta bir kişinin davayı kazanma ihtimali daha yüksek olabilir. Nihayet sözlü usulde yargılama süreci bir şova veya tiyatroya dönüştürülebilir. Yazılılık ise tarafların iddia, savunma, itiraz ve defilerini yazılı olarak bildirmeleri anlamındadır. Hâkim, davayı taraflarca sunulmuş veya kendisi tarafından toplanmış yazılı belgelere dayanarak karara bağlar. Bu usulde davada yapılan işlemleri içeren bir dava dosyası vardır. Bu usulün faydalarından biri, yargılamaya kesinlik ve sakinlik katmasıdır. Bir işlemin sözle yapılmasına oranla yazılı olarak yapan kişinin daha iyi düşündüğü, daha sakin karar verdiği bir gerçektir. Ancak bu usulün sakıncası, yargılama sürecini ağırlaştırması yani yavaşlatmasıdır. Diğer bir sakıncası da pahalı bir yöntem olmasıdır. Çünkü bu usulde hâkim pek çok yardımcıya, yazı işleri görevlilerine vs. ihtiyaç duyar (Gözler, 2011, 399-400).

d) “Hâkim, hakîm, fehîm, müstakîm ve emîn, mekîn, metîn olmalıdır.” (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, 1322, mad. 1792). Hakîm, âdil, müttakî ve âkıl; fehîm, anlayışlı ve zeki; müstakîm, doğru ve ılımlı; emîn, güvenilir; mekîn, vakur yani ağırbaşlı, temkinli; metîn, dayanıklı ve kararlı demektir (Küçük Ali Haydar Efendi, 2016, 4: 3235-3237).

Sayılarını rahatlıkla artırabileceğimiz örnekler ışığında hukuk ve fıkıh bilimlerinin bütün kısımlarında varlıkların niteliklerine özel bir önem verildiği görülebilir. Söz konusu alanlarda daha sistemli ve verimli bilgi üretilebilmesi için nitelikle bağlantılı konu ve sorunlara odaklanmış birer yardımcı bilim dalına ihtiyaç vardır. Bu bilimsel ihtiyacın karşılanması amacıyla “nitelik hukuku” ve “nitelik fikhı” adlarında iki yeni disiplinin bilim dünyasının gündemine getirilmesi faydalı olacaktır.

3. NİTELİK HUKUKU VE NİTELİK FIKHI BİLİM DALLARININ AMAÇLARI

Bu iki yeni disiplinin temel amacı, niteliğe ilişkin veriler ışığında bir bütün olarak hukuki/fikhi konuların incelenmesi ve hukuki/fikhi sorunlara çözüm bulunmasıdır.

İkinci amaç, yasama, yargılama ve bilimsel ictihad faaliyetlerinin adalet hedefinden sapmaksızın yürütülmesinin ve söz konusu alanlarda hata oranını en aza indirmenin sağlanmasıdır.

Bu amaçlara ulaşabilmek adına öncelikle yeterli ölçüde hukuk/fıkıh eğitimi alınmalıdır. Ardından nitelik kavramıyla bağlantılı olarak dil bilgisi, psikoloji ve tıp başta olmak üzere gerekli alanlarda yeterli araştırma ve okumalar yapılmalıdır.

SONUÇ

Nitelik hukuku ve nitelik fikhı, bilim dünyasına henüz merhaba demiş olan iki disiplindir. Bu nedenle bu alanların gelişmesi, zamanla ve pek çok farklı uzmanlık alanlarından bilim insanlarının katkılarıyla mümkündür.

Hukuki/fikhi sahada üretilecek düşüncelerin ve ortaya konulacak faaliyetlerin nitelik hukuku/nitelik fikhı aracılığıyla çok daha sistemli ve kaliteli olabileceği umulabilir.

Sonuç olarak hukukun ve fikhın gelişimi açısından “nitelik hukuku” ve “nitelik fikhı” üzerinde düşünmenin gerekli olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

1. “Taabbüdiyyât” (2010), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 39: 283.
2. Ahmed Ebû Hâka (2011), Mu‘cemü’n-nefâisi’l-vasît, Dârü’n-Nefâis, Beyrut.
3. Ahterî (2009), Ahterî-i Kebîr, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
4. Akarsu, B. (1975), Felsefe Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
5. Akderin, F. (2012), Latince-Türkçe Türkçe-Latince Sözlük, Say Yayınları, İstanbul.
6. Aktan, H. (2005), “Miras”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 30: 143-145.
7. Ali Haydar Efendi, Küçük (2016), Dürerü’l-hükkâm şerhu Mecelleti’l-ahkâm, 4 Cilt, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
8. Apaydın, H. Y. (2010), “Şahit”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 38: 278-283.
9. Aristo (1989), Organon I Kategoriyalar, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
10. Âşıkkutlu, E. (1993), “Cerh ve Ta’dil”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 7: 394-401.
11. Atar, F. (2007), “Nikâh”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 33: 112-117.
12. Avery v.dğr. (1986), İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü, Redhouse Yayınevi, İstanbul.
13. Aydın, M. A. (1991), “Anayasa”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 3: 153-164.
14. Bardakoğlu, A. (1993), “Ceza”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 7: 470-478.
15. Bardakoğlu, A. (1994), “Ehliyet”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 10: 533-539.
16. Bayram, A. - Çankaya, B. - Jones, G. (2006), Fono İngilizce Büyük Sözlük English-Turkish Turkish-English, Fono Yayınları, İstanbul.
17. Buhârî (1981), el-Câmiu’s-sahîh, 8 Cilt, Çağrı Yayınları, İstanbul.
18. Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (1992), 24 Cilt, Milliyet Gazetecilik, İstanbul.
19. Cevizci, A. (1999), Paradigma Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul.
20. Dönmez, İ. K. (2006), “Müt‘a”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 32: 174-180.
21. Ebû Dâvûd es-Sicistânî (1981), es-Sünen, 5 Cilt, Çağrı Yayınları, İstanbul.
22. Gökberk, M. (1961), Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
23. Gözler, K. (2011), Hukuka Giriş, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
24. Günay, H. M. (2009), “Su”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 37: 432-437.
25. Hacak, H. (2003), “Mal”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 27: 461-465.
26. Hançerlioğlu, O. (1976-1980), Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar, 7 Cilt, Remzi Kitabevi, İstanbul.
27. İbn Mâce (1981), es-Sünen, 2 Cilt, Çağrı Yayınları, İstanbul.
28. İbn Sînâ (2010), Kategoriler, çev. Muhittin Macit, Litera Yayıncılık, İstanbul.
29. İbrâhim Mustafa v.dğr. (1990), el-Mu‘cemü’l-vasît, Çağrı Yayınları, İstanbul.
30. Kanar, M. (1993), Büyük Türkçe-Farsça Sözlük, Birim Yayınları, İstanbul.
31. Karaman, H. (1989), “Akid”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 2: 251-256.
32. Karaman, H. (2011), Günlük Hayatımızda Helâller Haramlar, İz Yayıncılık, İstanbul.
33. Koca, F. (1999), “İbadet”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 19: 240-247.
34. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye (1322), Hanımlara Mahsus Gazete Matbaası, İstanbul.
35. Müslim b. Haccâc (1981), el-Câmiu’s-sahîh, 8 Cilt, Çağrı Yayınları, İstanbul.
36. Nişanyan, S. (2009), Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü, Everest Yayınları, İstanbul.
37. Şener, A. (1988), “Abdest”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 1: 68-70.
38. Tuğlacı, P. (1985), Okyanus Ansiklopedik Sözlük, Cem Yayınevi, İstanbul.
39. Türk Ceza Kanunu (2004), Kanun Numarası: 5237, Kabul Tarihi: 26.09.2004.
40. Türk Medeni Kanunu (2001), Kanun Numarası: 4721, Kabul Tarihi: 22.11.2001.
41. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982), Kanun Numarası: 2709, Kabul Tarihi: 07.11.1982.
42. Yılmaz, E. (1996), Hukuk Sözlüğü, Yetkin Yayınları, Ankara.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**POLİSLERİN MESLEK SEÇİMİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLERİN VE MESLEĞE
YÖNELİK TUTUMLARININ BELİRLENMESİ**
EXPLORING THE FACTORS OF CAREER CHOICE OF POLICE OFFICERS AND THEIR
ATTITUDES TOWARDS POLICING

Mustafa CANBEK

Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi

ÖZET

Günümüz devletleri, sosyal ve ekonomik yaşamla ilgili konulara çok daha fazla müdahil olmaktadır. Bunun bir sonucu olarak devlet aygıtının en etkin gücünü oluşturan polisler oldukça çeşitli görev, yetki ve sorumlulukları ile hayatın pek çok alanında karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle düşünüldüğünde kamu görevlileri arasında belki de en aktif biçimde vatandaşla iletişime geçen polislerin mesleki tutum ve tercihlerinin farklı yönlerden incelenmesi önem arz etmektedir. Bu çalışma; polisler özelinde meslek seçimi konusunda etkili olabilecek faktörlerin belirlenmesi ve polislerin belirli bir tecrübeden sonra polislik mesleğine nasıl baktıklarını keşfetme amacı taşımaktadır. Çalışmanın amacıyla uyumlu olacak şekilde nitel araştırma yöntemlerine dayalı olarak hazırlanan online anket formu ile polislerden veri elde edilmeye çalışılmıştır. Çoğu açık uçlu sorulardan oluşan anket formu kısa bir bilgilendirme mesajı ile sosyal medya platformlarındaki polislerin iletişimde kalmak amacıyla kullandıkları sayfa ve gruplarda paylaşılmıştır. Anket formunu dolduran toplamda 170 polis tarafından “Bu mesleği seçme nedenlerinizi lütfen açıklayıcı olarak yazınız!” şeklindeki soruya verilen cevaplar, Keser ve Kümbül-Güler (2016: 111 – 139) tarafından açıklanan meslek seçimi ve iş seçimi kategorilerine uygun olarak gruplandırılmıştır. Araştırmacılar iş ve meslek kavramlarının ayrımını yaparak bunların seçimi konusunda etkili olabilecek faktörleri ayrı ayrı göstermişlerdir (Keser ve Kümbül-Güler, 2016: 111 – 139). Bu ayrım dikkate alınarak yapılan incelemede; katılımcıların polislik mesleğine yönelirken çoğunlukla iş seçiminde etkili olan faktörlerin geçerli olduğunu ifade etmişlerdir (n= 102). Buna göre söz konusu polislerin meslek sahibi olmak için değil iş sahibi olmak için polisliğe yöneldikleri düşünülmektedir. Ayrıca katılımcıların sadece üçte birinin (n= 53) yetenek ve ilgileri doğrultusunda meslek edinmek üzere polis olmaya karar verdikleri görülmektedir. Polisliğe iş olarak bakan katılımcılar tarafından kullanılan ifadeler; İşin ekonomik getirisi (n=40), İşin geçerliliği (n= 23), İş güvencesi (n= 15) gibi faktör gruplarında toplanmıştır. Bununla birlikte “çaresizlik”, “zorunluluk”, “mecburiyet” vb. ifadeler kullanan bazı katılımcılar Alternatif Yokluğu (n=20) adı altında önceki çalışmada yer verilmeyen bir faktör grubunda değerlendirilmiştir. Ek olarak küçük bir grup katılımcı (n=7) bilinçsiz bir tercih sonucu polis olmaya karar verdiklerini ifade etmektedir. Polislerin belirli bir tecrübeden sonra polislik mesleğine nasıl baktıklarını belirlemek bu çalışmanın diğer bir amacını oluşturmaktadır. Bu amaçla katılımcılara “Bu mesleğin sizin için olumlu yönlerini yazınız!” ve “Bu mesleğin sizin için olumsuz yönlerini yazınız!” şeklinde sorular yöneltilmiştir. Bu sorulara verilen cevaplar içerik analizi tekniği ile incelenmeye devam etmektedir. Ayrıca “İmkanınız olsa farklı bir meslek yapmak ister miydiniz?” şeklindeki soruya çalışmaya katılan polislerin büyük çoğunluğu (n=139) “Evet” şeklinde cevap verirken sadece 20 kişilik bir grubun “Hayır” şeklinde yanıtlaması polislik mesleğinin sorunları üzerinde durmayı gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Meslek Seçimi, Mesleğe Yönelik Tutum, Polis

ABSTRACT

Today's states interfere to the issues regarding to the social and economic life more than prior ones. As a consequence, police officers who are the most operative agents of the states, emerge at the various stages of life with various tasks, authority and responsibilities. Investigating the career preferences and

professional attitudes of police officers is important, especially when it is considered that police officers have direct and intensive relations with public. In this study it is aimed to establish the determinants of the career choice of the police officers and to explore how their attitudes towards the police profession are shaped after a considerable experience of policing. In accordance to the aim of the study, data collected via an online survey form, including several questions which were established on the basis of qualitative research method. The form which mostly consists of open ended questions was sent to social media groups and pages where police officers interact. Survey was responded by 170 police officers and answers to the question “Please, write down why you chose this profession!” were grouped according to the study of Keser & Kumbul-Guler (2016: 111-139). Researchers who clarify the distinction of the profession and job, additionally, indicate the predictive factors of these two terms separately. By taking this distinction into account, participants mostly mentioned the factors which are mainly related to job characteristics (n=102). In this case, it can be thought that most of the participants preferred to be a police officer not because of having a profession but having a job. Approximately one-third of the participants reported that they have chosen policing in parallel with their concerns and skills in the manner of having profession. The statements of the participants who consider policing as a job, were grouped into economic income (n=40), job validity (n=23) and employment assurance (n=15) in accordance to the mentioned study. Besides that the statements of several participants such as “desperation”, “exigency” and “necessity” were counted in the “absence of alternative” factor group. Furthermore, A small group of participants (n=7) stated that they had decided to be a police officer unknowingly. Another aim of the study is to explore how the police officers’ attitudes towards the police profession. With this purpose, participants were asked to state the positive and negative sides of the policing. Statements of the participants are being analysed. Additionally, most of the participants responded to the question “Would you like to pursue a different profession if you could?” as “Yes” (n=139). Only 20 of participants responded the question as “No”. This result indicates that it is required to think about the problematic issues related to policing.

Keywords: Career Choice, Attitude towards Profession, Police

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**HASTANELERDE ÇALIŞAN KURUM EV İDARESİ PERSONELİNİN GÖRELİ
YOKSUNLUK DUYGUSUNUN PERFORMANSA ETKİSİNİN İNCELENMESİ**
THE ANALYSING THE EFFECT OF RELATIVE DEPRIVATION OF HOUSEKEEPING
PERSONNEL ON THEIR PERFORMANCE

Nihan YILMAZ

Arş. Gör. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Sibel ERKAL

Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye

ÖZET

Bu araştırma, hastanede çalışan ev idaresi personelinin görelî yoksunluk duygusu ile algılanan bireysel performansları ve iş performansı arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla planlanmış ve yürütülmüştür. Araştırmanın evrenini; Ankara il sınırları içerisinde yer alan belirli alanlarda ihtisaslaşmış hastaneler ile özel hastaneler dışında kalan ve Ankara il merkezindeki 50 yatak kapasitesinin üzerindeki T.C. Sağlık Bakanlığı'na ve üniversitelere bağlı çalışmayı kabul eden tüm hastaneler oluşturmaktadır. Araştırmaya, çalışmayı kabul eden 3 eğitim araştırma hastanesi, 1 üniversite hastanesi, 2 Kamu Hastaneleri Birliği'ne bağlı Devlet Hastaneleri dahil edilmiştir. Toplamda 949 kurum ev idaresi personeline anket uygulanmıştır. Araştırmada uygulanan anket formu dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; hastanelerde çalışan ev idaresi personelinin bazı bireysel özelliklerini belirlemeyi amaçlayan sorulara yer verilmiştir. Anketin ikinci bölümünde; çalışanların görelî yoksunluk düzeylerini belirlemeye yönelik Callan, Shead ve Olson (2011) tarafından geliştirilen "Görelî Yoksunluk Ölçeği"nin Türkçe uyarlaması yapılarak kullanılmıştır. Anketin üçüncü bölümünde; Sigler ve Pearson (2000) tarafından geliştirilen, Türkçe'ye geçerlik güvenirlik çalışması Çöl (2008) tarafından yapılan "İşgören Performansı Ölçeği"nden yararlanılmıştır. Anketin dördüncü bölümünde ise Eisenberger ve diğerleri (1986) tarafından geliştirilen ve Kurt (2013) tarafından Türkçe'ye geçerlik güvenirlik çalışması yapılan "İş Performansı Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçeklerin genel ortalamasına bakıldığında, ev idaresi personelinin görelî yoksunluk puan ortalamasının "orta düzeyin" altında olduğu belirlenmiştir. "Görelî yoksunluk ölçeği" ile "algılanan bireysel performans ölçeği" ve rol dışı iş performansı alt boyutu arasında negatif yönde düşük seviyede istatistiksel olarak anlamlı derecede bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$).

Anahtar Kelimeler: Ev İdaresi Personeli, Görelî Yoksunluk, Algılanan Bireysel İş Performansı, İş Performansı, Rol İçi İş Performansı, Rol Dışı İş Performansı.

ABSTRACT

This study was planned and conducted to determine the relationship between the feeling of relative deprivation and perceived individual performances and job performance of hospital housekeeping personnel. The population of the study consists of all hospitals that have accepted to operate under the Ministry of Health of the Republic of Turkey and universities with a bed capacity higher than 50, located in the city center of Ankara, except hospitals that are specialized in certain areas and private hospitals within the boundaries of Ankara province. The study includes 3 training and research hospitals, 1 university hospital and 2 state hospitals affiliated to the Public Hospitals Association. A questionnaire was applied to a total of 949 institutional housekeeping personnel. The questionnaire form applied in the study consists of four sections. The first part included the questions aimed at determining some individual characteristics of hospital housekeeping personnel. In the second part of the questionnaire, the Turkish adaptation of the "Relative Deprivation Scale" developed by Callan, Shead, and Olson (2011) was used to determine the relative deprivation levels of the personnel. In the third part of the

questionnaire, the “Employee Performance Scale”, which was developed by Sigler and Pearson (2000) and of which validity and reliability studies for the Turkish version were carried out by Çöl (2008), was used. In the fourth part of the questionnaire, the “Job Performance Scale”, which was developed by Eisenberger et al. (1986) and of which validity and reliability studies for the Turkish version were carried out by Kurt (2013), was used. When the general average of the scales was examined, it was determined that the average deprivation score of the institutional housekeeping personnel was below the “medium level”. There was a low-level statistically significant relationship in the negative direction between the “relative deprivation scale” and “perceived individual performance scale” and extra-role job performance sub-dimension ($p<0.05$).

Keywords: Housekeeping Personnel, Relative Deprivation, Perceived Individual Job Performance, Job Performance, In-Role Job Performance, Extra-Role Job Performance,

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

YETİŞKİNLERİN STRESLE BAŞA ÇIKMA DURUMLARININ İNCELENMESİ
INVESTIGATION OF ADULTS' STRATEGIES OF COPING WITH STRESS

Nihan YILMAZ

Arş. Gör. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Sibel ERKAL

Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye

ÖZET

Stres, bedenin fizyolojik bir tepkisi olarak tanımlamakta ve iki tür stresten söz etmektedir. Birincisi; yararlı stres bireylerin değişimlere kolay uyum sağlamasını kolaylaştırır, performansın artmasına yardımcı olur. İkincisi ise; zararlı stres aşırı baskı sonucunda etkinliğin kaybedilmesine, sağlığın bozulmasına ve çöküntüye neden olabilen strestir. Organizmanın bedensel ve ruhsal sınırlarının zorlanması ve tehdit edilmesiyle ortaya çıkan bir durum olarak ifade edilen stresle etkili şekilde başa çıkılamadığında bireysel etkililiğin düşmesi, kişilerin yaşamdan zevk almaması ve yakın ilişkiler kurmaktan çekinmeleri gibi olumsuz durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu araştırma, Ankara ili Altındağ, Çankaya ve Yenimahalle ilçelerinde ikamet etmekte olan bireylerin (n=510) stresle başa çıkma durumlarını belirlemek amacıyla planlanmış ve yürütülmüştür. Araştırmada kullanılmak üzere hazırlanan anket formu iki bölümden oluşmakta olup, birinci bölümde, bireylerin bazı bireysel özelliklerini belirlemeyi amaçlayan kapalı uçlu sorulara yer verilmiştir. Anketin ikinci bölümünde ise bireylerin stresle başa çıkma durumlarını belirleyebilmek amacıyla “Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği” kullanılmıştır. Bu araştırma için “Basit-Rastgele Örneklem Yöntemi” kullanılmıştır. Veriler, katılımcılarla yapılan yüz yüze görüşmeler sonucu toplanmış ve SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde Cronbach alfa değerleri belirlenmiş ve t-testi istatistik teknikleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, katılımcıların stresle başa çıkma durumlarının demografik özelliklerine göre karşılaştırılmasında elde edilen sonuçlar incelendiğinde, cinsiyete, öğrenim düzeyi ve medeni duruma göre anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır (p <0.05).

Anahtar Kelimeler: Stres, Stresle Başa Çıkma, Stresle Başa Çıkma Tarzı.

ABSTRACT

Defines stress as a physiological response of the body and mentions two types of stress. First; beneficial stress makes it easier for individuals to adapt to changes easily, helps to improve performance. The second one; distress is the stress that can cause loss of effectiveness, deterioration of health and collapse as a result of excessive pressure. When the stress, which is expressed as a result of the difficulty and threatening of the physical and mental limits of the organism, cannot be effectively dealt with, negative situations such as decrease in individual effectiveness, lack of pleasure from life and hesitation to establish close relationships arise. This study was planned and conducted to determine the coping status of individuals (n = 510) living in Altındağ, Çankaya and Yenimahalle districts of Ankara (n = 510). The questionnaire prepared to be used in the study consists of two parts and in the first part, closed-ended questions aiming to determine some individual characteristics of the individuals are included. In the second part of the questionnaire, the “Styles of Coping with Stress Scale” was used to determine the coping states of individuals. For this research, “Simple-Random Sampling Method” was used. Data were collected through face-to-face interviews with participants and analyzed using SPSS program. Cronbach's alpha and t-test statistical techniques were used to analyze the data. As a result of the study, when the results obtained in the comparison of participants' coping with stress according to their

demographic characteristics were examined, it was found that there was a significant difference in gender, education level and marital status ($p < 0.05$).

Keywords: Stress, Coping with Stress, Coping with Stress Style.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

**MEKÂNSAL DIŞLANMANIN ÇANKIRI'DAKİ POŞALARIN İŞ KAYNAKLARINA VE
KAMU KURUMLARINDAN YARARLANMAYA ETKİSİ**
**THE EFFECT OF SPATIAL EXCLUSION ON BUSINESS RESOURCES AND BENEFITS OF
PUBLIC SERVICES IN ÇANKIRI**

Esra ASLAN

Araştırma Görevlisi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

ÖZET

Mekânın dinamik bir yapı içermesi kimliklerin mekân ile bütünleşmesini ve mekânın da birey gibi dışlanmasını meydana getirmektedir. Poşaların yaşadığı Çankırı Alibey Mahallesi'nde de mekân zamanla Poşaların kimliği ile bütünleşerek onların yaşam biçiminin ve kimliğinin göstergesine dönüşmüştür. Mekânda azınlık olarak bulunan Poşaların yaşam biçimleri, dilleri, gelenek ve görenekleri, dini inançları gibi kültürel değerlerinin mekândaki egemen kültürden farklı olması mekânda toplumsal süreç içerisinde ayrışma meydana getirmiştir. Bu doğrultuda çalışmamızda mekânsal dışlanmanın iş bulma sürecine ve belediye hizmetlerinden yararlanılmasına etkisi üzerinde durulmuştur. Bu konuda adil gelir dağılımı ve sosyal adalet kavramları üzerinde durularak çalışmanın zengin bir perspektife sahip olması sağlanmıştır.

Çalışmanın küçük ölçekli bir nüfusa sahip olan Çankırı'da gerçekleştirilmesi çalışmayı diğer kimlik çalışmalarından farklılaştırmaktadır. Mega kentlere göre azınlık grubunun kentteki görünürlüğü daha belirgindir. Mega kentlerdeki iş kaynaklarının gelişmiş olması kırsal kesime göre azınlık grubunun daha kolay iş bulmasını sağlamaktadır. Kırsal kesimde ise azınlık grubunun kolayca tanınması iş bulmayı güçleştirmektedir. Bu doğrultuda çalışma Çankırı'da Poşaların yoğun olarak yaşadığı Alibey Mahallesi'nde gerçekleştirilmiş olup nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Kartopu örneklem tekniği ile yirmi yaş ve üzeri herhangi bir işte çalışan on bir görüşmeciye ulaşılarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın on bir görüşmeci ile sınırlandırılması doyum noktasına ulaşılmış ve kaynaklanmaktadır.

Çalışmanın sonucunda toplumsal dışlanmanın mekânsal dışlanmayı etkilediği görülmüştür. İş arama sürecinde mahalle isminden ötürü Poşalar damgalanmakta ve iş verilmek istenmemektedir. Çankırı halkı tarafından Poşalar "Çingen, kavgacı, ikinci vatandaş" olarak görülmekte ve ekonomik kaynaklara ulaşmaları engellenmektedir. İş bulamayan Poşaların çoğunluğu baba mesleği olan ve birçok dezavantaj içeren şehirlerarası seyyar satıcılığa yönelmektedir. Mekânsal dışlanma sonucu mecburiyetten seyyar satıcılığı seçen Poşalar adil olmayan gelir dağılımına maruz kalmaktadır. Sermaye piyasasının dağılımındaki bu eşitsizlik toplumda bir grubun sosyal, ekonomik ve fiziksel olarak çeşitli maliyetler ödemek zorunda kalmasına sebep olmaktadır. Aynı şekilde mekânsal dışlanma belediye hizmetlerinde de görülmektedir. Mahallede harabe ve depreme dayanıksız yapıların olduğu, çamurlu, bozuk, asfaltın çöktüğü, bakımsız yolların olduğu, altyapı çalışmalarının neredeyse olmadığı, sokak aydınlatmalarının yetersiz olduğu, çöplerin günde bir kere toplandığı, sokakların kirli olduğu, çöp konteynerinin olmadığı ve özellikle bir tane bile çocuk parkını bulunmadığı bir mahallede belediye hizmetlerinin yetersiz olduğu aşikâr bir şekilde görülmektedir. Mekânsal dışlanmanın toplumun yanı sıra kamu kurumları tarafından da yapılması mekânı çöküntü haline dönüştürmektedir. Sonuç olarak iş kaynakları ve kamu hizmetleri açısından dışlanan mekân, adil olmayan gelir dağılımı ve sosyal adalet ile karşılaşmaktadır. Bu doğrultuda gerekli çözümler üretilmediği takdirde mekânın tehlike arz edeceği ve birtakım sosyal sorunların meydana gelebileceği öngörülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Adalet, Eşit Gelir Dağılımı, Mekânsal Dışlanma

ABSTRACT

The fact that the space contains a dynamic structure creates the integration of identities with the space and the exclusion of space as an individual. In Çankırı Alibey Mahallesi where the Poşa lives, the place has become integrated with the identity of the Poşa and has become an indicator of their lifestyle and identity. The fact that the Poshas, who are a minority in the place, are different from the dominant culture in the place, such as their lifestyles, languages, customs, traditions and religious beliefs, has led to the separation of the social process within the space. In this respect, the effect of spatial exclusion on the employment process and utilization of municipal services was emphasized. With emphasized on fair income distribution and social justice concepts the study has a rich perspective.

The fact that the study was carried out in Çankırı, which has a small-scale population, differentiates the study from other identity studies. The visibility of the minority group in the city is more pronounced than in the megacities. In rural areas, the recognition of minority groups makes it difficult to find a job. The development of business resources in the mega-cities makes it easier for the minority group to find jobs compared to rural areas. In rural areas, the recognition of minority groups makes it difficult to find a job. In this respect, the study was conducted in Alibey Mahallesi, where Poşa denselies inhabit Çankırı, and qualitative research methods were used. Eleven interviewees working in any job aged twenty and over were reached by means of snowball sampling technique and in-depth interviews were conducted. The limitation of the study to eleven interviewees stems from reaching the saturation point.

As a result of the study, it was seen that social exclusion affects spatial exclusion. In the job search process, Poşa is stamped due to the neighborhood name and are not intended to be given work. The people of Çankırı are considered Poşa as Gypsies, belligerents, second citizens ve and they are prevented from accessing economic resources. Unable to find a job Most of the Poşa are directed to intercity hawking, which is a father's profession and contains many disadvantages. Because of spatial exclusion, Poshas who choose to sell as a hawking are exposed to unfair income distribution. This inequality in the distribution of the capital market causes a group in society to pay social, economic and physical costs. Spatial exclusion is also seen in municipal services. The neighborhood has ruin and earthquake resistant structures, muddy, damaged, asphalt collapsed, neglected roads, infrastructure works are almost not available, street lighting is insufficient, garbage is collected once a day, the streets are dirty, there is no garbage container and not even a childrens park it is evident that municipal services are inadequate in a neighborhood. The fact that spatial exclusion is carried out by public institutions as well as society transforms the space into a collapse. As a result, the space that is excluded in terms of business resources and public services encounters unfair income distribution and social justice. It is foreseen that if the necessary solutions are not produced in this direction, the space will be dangerous and some social problems may occur.

Keywords: Social Justice, Equal Income Distribution, Spatial Exclusion

1. Giriş

Bireyin tutum davranışları mekânsal biçimler ve toplumsal süreçler ışığında kendi ilişkiler örüntüsünü oluşturmaktadır. Mekânsal biçimlerden etkilenen davranış kalıpları, toplumsal ilişkilerin analizi sürecinde mekânsal biçimlerden bağımsız düşünülemez. Mekânın bu denli ilişkiler ağını etkilemesi çalışmamızda Poşaların diğer gruplarla ilişkilerinin sadece toplumsal ilişkiler açısından değil, aynı zamanda mekânsal algı ve ilişkiler açısından da anlaşılmasını gerekli kılmaktadır. Mekânda azınlık olarak bulunan Poşaların yaşam biçimleri, dilleri, gelenek ve görenekleri, dini inançları gibi kültürel değerlerinin mekândaki egemen kültürden farklı olması alanda toplumsal süreç içerisinde ayrılmayı meydana getirmiştir. Poşaların yaşadığı Ali Bey ve Mimar Sinan Mahallesi zamanla Poşaların kimliği ile bütünleşerek Poşaların yaşam biçiminin ve kimliğinin göstergesine dönüşmüştür. Bu doğrultuda Mimar Sinan ve Ali Bey Mahallesi sıradan bir mahalleden öte Poşalar ile bağdaştırılan bir mekân haline gelmiştir. Çalışmamızda mekânsal biçimlerin ve toplumsal süreçlerin iç içe geçtiği bu yapının daha iyi anlaşılması açısından mekânsal dışlanmanın ekonomik alana ve sosyal yaşantıya etkisi derinlemesine çalışılacaktır. Bu konuda Harvey'in Sosyal Adalet ve Şehir (2013) adlı kitabında yer alan adil gelir dağıtımı ve sosyal adalet kavramları üzerinde durularak çalışmanın zengin bir perspektife sahip olması sağlanmaktadır.

Mekânsal biçimlerin ve toplumsal süreçlerin karşılıklı birbiriyle olan ilişkisinin kavramsallaştıran Harvey, Sosyal Adalet ve Şehir kitabında grupların toplumsal mekânla ilişkisini, değişik insan pratiklerinin mekânla bağlantısını, toplumsal düzenin göstergesi olan mimari ve kentsel peyzajı, iş-konut bağlantısını (Katznelson, 2013, s.12), kentsel sistemde gerçek gelirin yeniden dağıtılmasını, sosyal adalet ve mekânsal sistemleri, adil yollarla sağlanmış adil bir dağıtımı (bölgesel sosyal adalet), kentsel mekânın iktisadi yönünü gibi kavramları ve boyutları vurgulamaktadır. Lakin her mekânsal yapının birbirinden farklı özelliklere sahip olması her birinin kendi içerisinde değerlendirilmesini beraberinde getirdiği için çalışmamızda, Harvey'in kuramını oluşturan tüm kavramlar ve alt boyutlar birebir alanda uygulanamamaktadır. Yapılan çalışmanın çöküntü mekânında olması, etnik kökenden ötürü ötekileştirilmesi ve bu doğrultuda mekânsal dışlanmaya maruz kalması çalışmayı özel kılmaktadır. Bu doğrultuda toplumsal ve mekânsal ilişkilerle oluşan deneyimler sonucunda oluşan olumsuz mekânsal algı neticesinde ortaya çıkan mekânsal dışlanmanın gelir dağılımına, kurum ve kuruluşların hizmetlerinden ne düzeyde yararlandıklarına, sosyal yaşantıya etkisi üzerinde durulmaktadır.

Çingenler ile ilgili yapılmış araştırmalar bakıldığında daha çok mega kentlerde yapıldığı görülmektedir. Gelişmiş sanayi, finansal sektör ve ticaret gibi kapitalizmin yeterince gelişmediği küçük ölçekli kentlerde mekânsal dışlanma ile ilgili yeterli düzeyde çalışma söz konusu değildir. Küçük ölçekli kent yapısına sahip olan Çankırı'da, toplumsal kimliklerinden ötürü dışlanan Poşaların mekânsal ve toplumsal ilişkilerinin incelenmesi çalışmayı diğer kimlik çalışmalarından farklılaştırmaktadır. Weber'in ideal tip kavramından hareketle Çankırı ilini "kır" olarak tanımlarsak kır ve kent ayrımı daha iyi yapılacaktır. Kır yaşam tarzları, meslek seçimi kente nazaran daha homojen, doğal, karmaşık olmayan, nüfusu kente göre daha az olan yapıya sahipken kent ise daha karmaşık yapıya sahiptir. Durkheim toplumda işbölümü ve dayanışma kavramlarını kullanırken nüfus yoğunluğunun fazla olmasını maddi yoğunluk olarak değerlendirip kentsel yapı ile ilişkilendirmektedir. Manevi yoğunluk ise bir toplumun üyeleri arasındaki güçlü etkileşim ve toplumsal ilişkilerle alakalıdır. Bu doğrultuda kent maddi yoğunluk taşıırken, kır manevi yoğunluk açısından daha zengindir. Wirth ise kenti bireysel farklılıkların olduğu, kişiler arası tanışıklığın olmadığı ve insan ilişkilerinin ayrılaştığı, çeşitlilik ve uzmanlaşma, uyuşmazlığı barındırdığı, karmaşık yerleşim yeri olarak tanımlamaktadır (Yaş ve Güler, 2016, s. 3). Kent ve kır mekânının nitelik ve nicelik olarak bu denli farklılaştığı ortamda "öteki" olmak mekânsal örüntü bağlamında farklılaştığı öngörülmektedir. Çeşitliliğin az olduğu, toplumsal norm ve değerlerin ön planda olduğu, homojen yapının hâkim olduğu kırsal mekânda "öteki" olarak kendini ifade etmek, heterojen yapıya sahip olan kentsel mekâna nazaran daha zor olabileceği düşünülmektedir. Bu sebeple kırsal mekânda, mekânsal dışlanmanın bireyin ilişkilerine, gelir durumuna ve kurumların hizmetlerinden yararlanma ölçütüne etkisinin incelenmesi önem taşımaktadır.

2. Kuramsal Çerçeve

Harvey toplumsal süreçler ve mekânsal biçimler kavramlarını karşılıklı etkileşim içerisinde incelemiştir. Kent hakkında yapılacak herhangi bir çalışmanın kuramı, kente yüklenen mekânsal biçimle ve kentteki toplumsal süreçlerle bağdaştırılmalıdır (Harvey, 2013, s.28). Oysa mekânsal biçimler ve toplumsal süreçler düşünsel dünyada birbirinden ayrıştırılarak uzun bir süre iki farklı olgu olarak değerlendirilmiştir. Buna karşın Harvey bu iki analiz yöntemini birleştirme çabası içerisine girerek temel bir yasa oluşturmaya çalışmıştır (Harvey, 2013, s.16). Bu sebeple mekânsal biçimlerin ve toplumsal süreçlerin iç içe geçmiş karşılıklı ilişkileri ve etkileri, mekânın toplumsal yapıdan ayrı düşünülmemeyeceğini göstermektedir.

Her toplumsal faaliyet biçimi kendi mekânını tanımladığından, kentin mekânsal biçimini anlamak için toplumsal mekân felsefesi oluşturulmalıdır. Mekân felsefesi amacı ile mekânsal verilere, mekânsal deneyim süreçleri ile ulaşılabilir (Harvey, 2013, s.33). Bu doğrultuda kentin içerdiği her tür işaret ve simgeye halk tarafından verilen anlam, inşa edilmiş çevreden aldığı mesaj anlaşılmalı ve kavranmaya çalışılmalıdır. Bu açıdan mekânsal ve çevresel simgeselliğin ölçülebilmesi için genel bir kuram gerekmektedir. Bir nesne ya da olgunun anlaşılması için o nesne ya da olguya karşı eyleme yönelik davranışsal eğilimlere bakılarak kuram geliştirilebilir. Örneğin bireyin yaşadığı mekâna karşı takındığı tavrı ve mekânı nasıl algıladığı anlambilimsel fark ve kişisel inşa kuramı veya doğrudan anket ile anlaşılmalı çalışılabilir. Böylelikle bu açık davranışlar mekânsal anlamı kavramaya yardımcı olacak veriler sunmaktadır. Her birey kendi mekânsal ilişkiler ağında yaşamaktadır. Bu doğrultuda toplumsal

mekân, bireyi saran mekânsal simgecilğe tepkilerinin, duygu ve tasavvurlarının oluşturduğu bir bütündür. Bu sebeple mekânın anlaşılması konusunda, mekânın simgesel anlamı ve davranış üzerindeki karmaşık etkisine bakılmalıdır. Sonuç olarak mekânı anlamak toplumsal süreçlerle, toplumsal süreçleri anlamak ise mekânsal biçimlerle mümkündür (Harvey, 2013, s. 36-40).

Mekânsal şemadaki bilginin çoğu, bireysel deneyim ile oluşmaktadır. Deneyimlerin değişmesi ile mekânsal şema da değişmektedir. Bir mekâna dair oluşan olumlu veya olumsuz algı deneyimlerin birikmesi ile simgeleşmektedir. Bu deneyim ise algımızdaki zihinsel haritayı veya mekânsal biçimi değiştirebilir veya genişletebilir. Ayrıca mekân sadece bireye ve gruba göre değil, zamana göre de değişir (Harvey, 2013, s. 40). Cassirer’a göre algısal mekân görme, dokunma, duyma ve hareket gibi tüm duyu deneyiminin nörolojik senteziyle anlık bir ya da izlenim oluşturarak hafızada saklar. Böylece hafıza ve öğrenmenin işin içine girmesi ile kültürel düzeyde öğrenilmiş düşünce tarzları veya şemaları ortaya çıkmaktadır. Simgesel mekân ise mekânsal boyutları olmayan simgesel betimlemeler yoluyla, mekânı dolaylı olarak deneyimler. Herhangi bir sözcük düşünsel olarak zihinde canlandırılması ile simgeleştirilir (Harvey, 2013, s. 33). Mekâna dair bireyler arasındaki bilgi alışverişi süreç içerisinde mekâna dair birtakım simgesel verileri ortaya çıkarmaktadır. Her birey aslında mekânı deneyimlemese dahi simgesel mekân algısı ile o mekâna dair birtakım bilgiye sahiptir. Örneğin Poşalar ile herhangi bir deneyim yaşamayan bireylerin yine de o mekânı zihinsel dünyalarında olumsuz olarak simgeleştirmelerini meydana getirebilmektedir. ‘Poşa’ sözcüğü ile ilgili ilk çağırışım toplumsal ve mekânsal kodlarımız sonucunda oluşabilmektedir. Bu durum Poşalara karşı oluşan olumsuz algıdan dolayı bu grubun sosyal adalet açısından eşitsiz gelir dağılımına ve sosyal ilişkilerde ötekileştirilmelerine sebep olabilmektedir.

Toplumdaki genel çingene algısının olumsuz olması ise çingenelerin yarı göçer olması hasebi ile bulundukları toplumdaki kültürel kodları taşımamalarından kaynaklanmaktadır. Örneğin çingeneler kirli ve bu sebeple yemeklerinin de yenmediği, insanı kandıran, dolandırıcı, hırsız, yasa dışı işlerle uğraşan, tekinsiz olarak tanımlanmaktadır (Dişli, 2016, s. 101-104). Ayyaş, meslekleri çalgı çengi olan, dilenci, Alevi gibi çeşitli sıfatlarla kategorilendirilen çingeneler toplumsal süreçte sosyal yaşamda ötekileştirilmektedir. Çingenelerin tutum ve davranışlarının dışlanması Çingeneler üzerinde derin sosyo-psikolojik etki bırakabilmektedir. Önerli’nin (2013, s. 78) yaptığı araştırmada Çingenelerin çoğuna etnik ayrımcılık yapıldığı, toplumun en altındaki kesim olarak görüldükleri, ülkenin asil vatandaşları olarak kabul edilmedikleri ortaya çıkmıştır.

Mahalleye göre kimliğin belirlenmesinde, iş ararken, çocukların okula kaydettirildiğinde, devlet kurumları ile iletişime geçildiğinde (Marsh, 2008, s. 24) çingeneler damgalanarak ayrımcılığa uğrayabilmektedir. Örneğin bir roman vatandaş mahalle ismine göre dışlandığını şöyle ifadelendirmektedir: “Ya işte anlattım ya gittiğimizde yani hangi mahalleden diye sorduğunda, karakola bile gittiğimizde hangi mahalleden diye sorduğunda; Yıldırım’dan. Roman mısın? Roman dediğin zaman daha değişik davranıyorlar” (Önen, 2011, s. 478). Bu durum göstermektedir ki bireyin zihnindeki şema veya simgesel mekân bireyin davranışlarında ve söylemlerinde kendisini göstermektedir. Bu doğrultuda Poşaların yaşadığı mekâna dair olumsuz algı mekânın kimliği haline dönüşerek mekânsal olarak dışlanabilmektedir. Sadece mekânda ikamet eden ‘Poşalar’ değil aynı zamanda Poşa olmayanlar da dışlanabilmektedir. Bu durum diğer vatandaşlar gibi mahalle sakinlerinin kamu hizmetlerinden ve iş piyasasından eşit bir şekilde yararlanmalarını engelleyebilmektedir.

Harvey’in tartıştığı kavramlardan biri de kentsel sistemde adil bir şekilde gelirin dağıtılmasıdır. “Gelir dağıtımı, (a) her bölgedeki nüfusun ihtiyaçlarının karşılanacağı, (b) kaynakların bölgelerarası çarpan etkilerini azami düzeye çıkaracak şekilde tahsis edileceği, (c) fazla kaynakların fiziksel ve toplumsal çevreden kaynaklanan özel zorlukların karşılanmasına tahsis edileceği şekilde olmalıdır.” Ayrıca kurumsal, örgütsel, siyasal ve iktisadi mekanizmalar dezavantajlı bölgelerin başarı şansını artıracak şekilde düzenlenmelidir (Harvey, 2013, s. 111). Toplumda şanssızlık, yanlış kararlar, yaşlılık ya da hastalık gibi nedenlerle meydana gelen eşit olmayan gelir dağılımının yeniden düzenlenmesi için öncelikle eşitsizlikleri üreten işleyişler hakkında bilgi sahibi olunmalı ve gerekli değişiklikler yapılmalıdır. Kentsel sistemde denge, gelir dağıtımında kaynakların (örneğin arazi kaynakları) en uygun tahsisini tanımlamayı hedeflemelidir (Harvey, 2013, s. 54-56). Gelir dağılımında mekânın dışsal

etkilerden ne şekilde etkilendiğinin anlaşılması mekânda nasıl bir çalışmanın yapılacağını kolaylaştırır. Örneğin bir ailenin kirlilik kaynaklarına, gürültü kaynaklarına, bozulmakta olan bir çevreye yakın olmaları aileye temizlik ve çamaşır faturaları, ses-geçirmezlik gibi birtakım maliyetler yükleyecek ve gelir dağılımını olumsuz etkileyecektir (Harvey, 2013, s. 58). Mekânı etkileyen bu tarz dışsal etkiler hem olumlu hem de olumsuz sonuçları olabilmektedir. Örneğin havalimanı gürültü ve kirlilik açısından olumsuz; ama iş olanakları açısından mekânı olumlu etkileyebilir. Veya kirlilik kaynağı arazi değerlerinde bir düşüş getirirken, yeni bir park hizmeti arazi değerlerinde bir yükselmeyi doğurabilir. Bu dışsallıkların olumlu ve olumsuz sonuçları olabilmektedir. Suya ve havaya atık bırakılması üretici ve tüketicii etkilemekte ve bir maliyete sebep olabilmektedir. Atık boşaltma ise çevreyi bozarak dışsal kayıplara sebep olabilmektedir. Kentsel sistem büyüdükçe, dışsallık etkileri artmakta ve önem taşımaktadır. Kentte gelir üstünlüğünün sağlanması ise bu dışsallık etkilerinin dağılımının örgütlenmesi ile yapılmaktadır. Dışsal yararlar ve maliyetlerin dağılımı konusunda siyasal süreçlerin oldukça etkisi vardır (Harvey, 2013, s. 59-65).

Kamu hizmetlerinin yeterli olmadığı (su, aydınlatma, atık gideri, yol çalışmaları gibi alt yapı çalışmaları) ve konut yapısının tehlike arz ettiği çöküntü alanları da maliyet yükü oluşturmaktadır. Örneğin çoğu Çingene topluluğu barınma koşullarının en kötü olduğu mahallerde (evlerin çoğu tapusuz, temiz suya ulaşamama, borçlardan dolayı mumun aydınlattığı evler, kalabalık hane halklarının yaşadığı tek odalı kötü barınma koşulları olan evler) ikamet etmektedir. Bu durum çöküntü bölgelerinde derme çatma barakalarda sosyal yaşamdan dışlanarak yaşamalarına sebep olmaktadır (Önen, 2011, s. 478). Poşaların yaşadığı mekânda çevresel kirlilik, konutların harabe olmasının etkisi gelir dağılımını etkilemektedir. Kültürel olarak dışlanan Poşaların yaşam kalitelerinin çok düşük olması mekânsal olarak da dışlanmalarını meydana getirmektedir. Mekânsal yapılar ve toplumsal süreçler sonucunda meydana gelen olumsuz mekânsal algı Poşaların adil gelir dağılımına sahip olmasını olumsuz etkilemektedir. Bu doğrultuda çalışmada Poşaların iş ararken karşılaştıkları tutum ve davranışlar, iş piyasasındaki pozisyonları, iş bulma fırsatları, mahalle algısı anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Harvey sosyal adalet kavramını "adil yollarla sağlanan adil bir dağıtım" olarak tanımlamaktadır. Sosyal adalet ilkesi, ortak iş yapılması sürecinde ortaya çıkan faydaların dağıtımında ve yüklerin tahsisinde uygulanmaktadır. Burada esas olan nokta tüm gruplara uygulanan dağıtımın nasıl adil bir şekilde dağıtılacağıdır. Harvey adil dağıtımı ihtiyaç, ortak yarara katkı ve liyakat kavramlarını vurgulayarak izah etmektedir. İlk olarak ihtiyaçların neler olduğu ve alt kategorilerini tanımlayarak başlanmalıdır. Örneğin meşru bir ihtiyaç olan sağlık hizmetlerine bakıldığında estetik ameliyatlar ve sırt masajı gibi gerekli görülmeyecek birçok alt kategorilerin olup olmadığını tanımlanmalıdır. Veya konut ihtiyacını barakalar, çamurdan kulübeler, çadırlar, harap binalar karşılayıp karşılamadığı belirlenmelidir. Bu durum ihtiyaç, insan bilinci kategorilerine ve toplumun yapısına göre değişmektedir. Lakin zaman içerisinde pek değişmeyen ihtiyaçlar şu şekilde sıralanabilir: Gıda, konut, sağlık hizmeti, eğitim, toplumsal ve çevresel hizmet, tüketim malları, boş zamanların değerlendirilmesi olanakları, semt konforları, ulaşım hizmetleridir (Harvey, 2013, s. 95-98).

Ortak yarara katkıda ise bir bölgeye yapılan kaynak tahsisinin, diğer bir bölgedeki koşulları nasıl etkilediğiyle ilgilidir. Kirlilik gibi yayılım etkileri iyi ya da kötü sonuçlanabilir. Herhangi bir yatırımın ortak yarara katkı sağlaması sosyal adalet bünyesinde gerekmektedir. Liyakat ise, çevresel zorluk derecesine bağlı olarak fiziksel çevredeki koşullardan doğar. Örneğin bir kasırga bölgesinde bir liman için ihtiyaç var ise bu tehlikeyi karşılamak için ek kaynak tahsisi gereklidir. Şayet tesise ihtiyaç var ise ortak yarara da katkısı olmalıdır. İnsanların ihtiyaçları olmamasına karşın sel bölgesinde yaşıyorlarsa ve ortak yarar katkısı yoksa sosyal adalet ilkeleri açısından burada yaşayanlara yardım edilmesi gerekmez. Şayet bireyler mecburiyetten burada yaşıyorlarsa yardım edilmesi şarttır (Harvey, 2013, s. 101-103). Mahalle’de elektrik, su, ulaşım, çöp toplama, oyun ve park gibi eğlence alanları, sosyal aktivite hizmetleri ve benzer kamu hizmetlerinin bulunmaması sosyal dışlanmaya dayalı mekânsal ayrışma kaynaklı dezavantajlar döngüsünü oluşturmaktadır. Bu döngüye yeni olumsuzluklar eklenerek durum daha riskli hale dönüşebilmektedir (Demirvuran, 2007, s. 144). Bu doğrultuda çöküntü mekânlarında yaşayan Poşaların yaşadıkları çeşitli sıkıntılar üzerinde durularak sosyal adalet perspektifi ile çözüme ulaştırılmalıdır. Eşit olmayan şartlarda sosyal ve ekonomik alanda yaşam mücadelesi veren mekân sakinlerinin bu sorunları, kamu politikaları çerçevesinde ele alınmalıdır. Ortak yarar ve liyakat gözetilerek çöküntü alanında yaşayan Poşaların

konut yapıları, eğitim, yaşam kalitesi, alt yapı çalışmaları ve kamusal hizmet gibi konularda gerekli yardım ve hizmet sağlanmalıdır.

Fraser'a (1996) göre sosyal adalet sadece kaynak, gelir ve yüklerin daha adil biçimde dağıtılmasıyla ilişkili değil aynı zamanda insani değerleri içine alan *tanınma siyasetini* de kapsamaktadır. Aslında gelirin yeniden dağıtımı ve tanınma birbiriyle örtüşmektedir. Bu durum sosyal konut açısından da önem taşımaktadır. Ekonomik açıdan daha fazla önceliğe sahip gibi görünen sosyal konut dezavantajlı tüm olgu ve durumları içeren kimlik ve kültürden oluşabilmektedir (Çalışkan, 2017, s. 22). Kimlik yapısı ile bütünleşmiş olumsuz mekân algısını temsil eden bu mekânlar, Poşaların özel sektörde, eğitim, belediye, kaymakamlık ve valilik gibi kamu kuruluşlarında ötekileştirilmesine sebep olabilmektedir. Toplumsal sistemin temel yapısı, bireyin yaşamındaki başarı şansını, toplumdaki başlangıç yerine bağlı olarak etkilemektedir. Bu eşitsizliğin en aza indirgenmesi için daha şanslı olanların en az şanslı olanların refahını iyileştirdiği durumunda tamamen adil bir sistem olabilir. Bu sebeple sosyal adalet ışığında, yüksek toplumsal risk bölgelerinde yüksek sigorta maliyetleri karşılanmalıdır. Aynı şekilde hizmet verilmesi özellikle zor olan gruplara fazladan kaynak tahsisinin yapılması gerekmektedir. Özellikle yoksul gruplara, yeni göçmenlere eğitim ve sağlık hizmetleri sunulmalıdır. Düşük avantajlı gruplar başarı şansının olabildiğince yüksek olduğu ve yüksek avantajlı gruplara göre üstünlük sağlanabilecek bölgesel sınırlara yerleştirilmelidir (Harvey, 2013, s. 103-106).

Literatürde ayrışma, sosyal dışlanma sürecinde gerçekleşmekte ve olumsuz koşullar barındırmaktadır. Buna karşın yapısalcı eylem teorisyenleri ayrışmanın olumlu yönleri olduğunu vurgulamaktadır. Ayrışma insanların hayatlarını zorlaştırıp sosyal dışlanmaya sebep olurken aynı zamanda grubun dayanışma ilişkilerini ve etnik kimliklerini güçlendirmekte ve bölünmüş kentte sosyal entegrasyonun sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır (Demirvuran, 2007, s. 55). Mekânsal olarak ayrışma mekân sakinlerinin değerlerini, kimliklerini, yaşam tarzlarını, gündelik hayat pratiklerini koruyarak mekânsal aidiyet oluşturmalarını sağlamaktadır. Maddi ve manevi birbirine yardımcı olan bireyler karşılıklı dayanışma ve bağlanmayı beraberinde getirmektedir. Ayrıca kendi içerisinde oluşturdukları homojen yapı dışarıdan gelecek tehlikelere karşı bir bütün olarak karşı koymalarını sağlamaktadır. Mekân dışında iş bulma olanakları diğerlerine göre daha düşük düzeyde iken, mekân içerisindeki iş pozisyonlarını değerlendirmeleri daha yüksek düzeyde olmaktadır (Demirvuran, 2007, s. 165). Bu durum mahallede dair mekânsal aidiyet kurulmasını ve mahallenin güçlü bir şekilde sahiplenilmesini sağlamaktadır.

Mimari yapının mekânsal birimleri, içinde yaşanan ve anlam yüklenen mekânsal ilişkileri tanımlar ve düzenler. Mimaride veya kentte mekânın şekillendirilmesi kültürü, toplumsal düzeni, bireyin amaçlarını, ihtiyaçların ve korkularını simgelemektedir. İnsanların yaşadıkları çevreye nasıl anlam kazandırdıklarını anlamak gerekmektedir. Dolayısıyla kentin mekânsal biçimini değerlendirirken mekânın fiziksel boyutları ve onun anlamını kavramak gerekmektedir. Örneğin binaların iç düzeni, toplumsal düzenin ve onun içinde süregeldiği varsayılan toplumsal süreçlerin doğası hakkında bilgiler sunmaktadır (Harvey, 2013,35). Bir mahallenin kirli suyunun ve çöplerinin nasıl tahliye edildiği, yol yapısı gibi alt yapı durumları, fiziki yapısı, park ve eğlence alanları, çevre düzenlenmesi, oturlan konutun biçimi mekânın özelliklerini sunarak başka bireylerin mekânı nasıl anlamlandırdıkları daha iyi anlaşılabilir. Bu doğrultuda bireyin mekâna atfettiği anlam toplumsal ve mekânsal ilişkilerini etkilemektedir. Dolayısıyla çalışmada mekânsal biçimler ile ilgili sorular mekânsal anlamı da içereceğinden önem taşımaktadır.

3. Yöntem

Toplumsal süreçlerle şekillenen mekânsal örüntüler ve ilişkiler ağı bireyin sosyo-ekonomik yapısını ve çevresindeki sosyal ve kurumsal ilişkilerini etkilemektedir. Toplum tarafından dışlanan grupların yaşadıkları mekân, toplumsal süreçler içerisinde mekânsal ayrışmayı meydana getirmektedir. Bu durum olumsuz kimlik algısının mekân ile bütünleşmesini ortaya çıkarmaktadır. Mekânsal ayrışma ise adil gelir dağılımı ve sosyal adalet konusunda birtakım eşitsizlikler oluşturmaktadır. Bu sebeple mekân sakinleri iş piyasasında ve kamu kuruluşlarının hizmetlerinden yararlanma konusunda dışlanabilmektedir. Mekânsal ayrışmanın etnik kimlik ile olumsuzlandığı Poşaların yaşadığı mahallelerde sosyal adalet perspektifi ile adil dağıtımın nasıl olduğunu anlamak için mekânsal dışlanmanın gelir dağılımına etkisi ve kamu kurumlarının hizmetlerinden yararlanıp yararlanmadıkları üzerinde durulmuştur. Bu

doğrultuda Çankırı'da Poşaların yaşadığı Ali Bey Mahallesinde nitel bir araştırma yapılmıştır. Nitel araştırmanın temel özelliği bireylerin gündelik hayatta şeylerle olan ilişkilerini nasıl inşa ettiklerini analiz etmesidir. “Şeyler” anlamlarını özünde barındırmaktan öte toplumsal hayatta insanlar tarafından yüklenen anlamlar doğrultusundan tarihsel süreçte inşa edilmektedir. Nitel araştırmada insanların yaşamlarını nasıl yorumladıkları, dünyalarını nasıl inşa ettikleri ve deneyimlerine nasıl anlamlar kattıkları ile ilgilenmektedir (Merriam, 2015; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu sebeple araştırmanın bireylerin olumsuz mekân algısından ötürü nasıl dışlandıklarını kendi deneyimlerinden yola çıkarak anlamaya çalışılırken kullanılacak en etkili yöntem nitel araştırma yöntemleridir.

Araştırmada fenomenolojik araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Fenomenoloji, fenomenin yapısını ve özünü anlamlandırmaya çalışırken, bireylerin bir olguya ilişkin yaşantılarını, algılarını ve bunlara yüklediği anlamları ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda gündelik hayattaki deneyimlerin altında yatan temel yapıyı veya gerçeği sorgulamaktadır (Merriam, 2015; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu doğrultuda çalışmamızda fenomenolojik bir araştırma çerçevesinde Poşaların mekandaki tecrübelerine odaklanılmıştır.

Araştırmanın gerçekleştirildiği Çankırı ekonomik, sosyal aktivite alanları, alışveriş merkezleri, şehir yapısı olarak büyük ve orta ölçekli kentlerden farklılaşmaktadır. Çankırı'nın yüz ölçümü olarak küçük bir şehir olması, toplumsal yapısının homojen nüfusu oluşturmaması ve nüfus yoğunluğunun az olması diğer kentlerden farklılaşan özelliklerdendir. Kent yaşamının heterojen yapısı, büyüklüğü ve nüfus yoğunluğu içerisinde dışlanan grupların kendi mekânları dışında alternatif iş bulmaları, toplumla etkileşim düzeyleri, kamu hizmetlerinden yararlanmaları küçük şehir yapılarına oranın daha yüksektir. Kır yapısını barından küçük şehirlerde merkezdeki iktisadi yapının ve sermaye alanlarının sınırlı olması iş alanlarında ve pozisyonlarında azalma meydana getirmektedir. Kır yaşamını barındıran Çankırı örneğine bakıldığında şehir merkezinin küçük olması dışlanan mekânın toplumda kolay bir şekilde tanınmasını ve toplumla olan ilişkisinin keskin bir şekilde ayrışmasını meydana getirmektedir. Kente göre iş çeşitliliğinin ve yoğunluğunun az olduğu Çankırı'da dışlanan Poşalara yöre halkının iş vermek istememesi Poşaları alternatif olarak şehirlerarası seyyar satıcılığa yönlendirmiştir. Bu bağlamda kırsal alanda “öteki” olmak araştırmamızı diğerlerinden farklılaştırmaktadır. Çünkü kentte dışlanmanın gündelik hayattaki karşılığı ile kırsal alanda dışlanmanın karşılığı iş bulmak açısından ve kamu hizmetlerinden yararlanmak açısından farklılaşmaktadır. Kentin birçok ilçesinin olması ve iş kaynağının olması dışlanan bireyin şansını artırırken, kırsal alanın küçük yapısından ötürü dışlanan bireyin hemen tanınması iş bulma şansını azaltmaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz üzere Çankırı Ali Bey Mahallesi'nin tercih edilmesi diğer mega kentlerde yapılan çalışmalardan farklı bir mekânsal yapıya sahip olmasıdır. Bu doğrultuda Çankırı Belediye binasının hemen arkasında yer alan ve aralarında 1 km mesafe olup merkeze çok yakın olan Poşaların yaşadığı Ali Bey Mahallesi araştırmanın sahasını oluşturmaktadır. Araştırma sahasının Çankırı Ali Bey Mahallesi olarak seçilmesinin sebebi Poşaların yoğun olarak bu bölgede yaşıyor olmasıdır. Bu kapsamda kuramsal çerçevede tartışıldığı üzere gelir dağılımında karşılaşılan adaletsizliğin daha iyi anlaşılması açısından herhangi bir işte çalışan, 20 yaş ve üzeri, kadın ve erkek Poşalı bireylere ulaşılmıştır. Örneklem seçiminde kartopu örneklem tekniği kullanılmıştır. Kartopu örneklem tekniğinde örneklem grubundaki bir kişi vasıtasıyla benzer bir durum veya bireylere aralarındaki ağ ya da bağlantılar vasıtasıyla ulaşılmaktadır (Neuman, 2008, s. 324). Araştırmada ayrıca maksimum çeşitlilik örneklem seçilmesine özen gösterilmiştir.

Araştırmanın gerçekleştirildiği 2018 yılının Ocak ayında kartopu örneklem tekniği ile dokuz erkek ve iki kadın görüşmeciye ulaşılarak derinlemesine görüşme yapılmıştır. Mahallede kadınların çoğunluğunun ev hanımı olması çalışmanın daha çok erkek ağırlıklı olmasını meydana getirmiştir. Ayrıca on bir görüşmeci ile çalışmanın sonlandırılmış olmasının sebebi çalışmanın doyum noktasına ulaşılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmanın nitel bir yöntem içermesi belirli bir sayıda görüşmeciye ulaşılması hedefini gözetmemektedir. Belirli sayıda katılımcı belirlemek yerine doyum noktasına ulaşılan kadar çalışma devam ettirilmiştir. Doyum noktası, katılımcıların farklı bir görüş, durum, yeni bilgi veya anlayış aktarmadığında çalışmanın sona erdirilmesi durumudur. Çalışmamızda da on bir derinlemesine görüşme ile doyum noktasına ulaşıncaya kadar çalışma sonlandırılmıştır.

Görüşmecilerin birçoğunun iş hayatında yaşadıkları dışlanmanın mekânsal algı ile birleştiğine ve gündelik hayatta sosyal ilişkilerin yer aldığı birçok alanda dışlandıklarına dair görüşmecilerin benzer veriler sunması doyum noktasına ulaşıldığını göstermiştir.

Araştırmada yarı yapılandırılmış soru formu tekniği kullanılarak derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşmeler bizzat araştırmacı tarafından yürütülmüş olup yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar ile derinlemesine görüşmeler yapılırken ses kaydı kullanılmış ve görüşmeler 17 dakika ile 45 dakika arasında sürmüştür. Mehmet Bey, Ahmet Bey, Ali Bey, Ayşe Hanım ve Fatma Hanım ile evlerinde görüşülürken, Fuat Bey, Ömer Bey, Ramazan Bey, Sinan Bey ile Ali Bey Mahallesinin meydanında görüşülmüş, İsmail Bey ile kafede görüşülmüş ve Süleyman Bey ile iş yeri olan bakkalında görüşülmüştür. Katılımcılar ile kendilerini rahat ifade edebilecekleri bir ilişki kurulması ile çalışma güvenilirlik içinde gerçekleşmiştir. Veri toplama sürecinde seçilmiş mekân hakkındaki söylentiler doğrultusunda mekânın tehlike arz etme olasılığı başlangıçta veri toplamayı güçleştirmiştir. Lakin mahallede tanınan ve güvenilen kişiler eşliğinde sahanın devam etmesi ve sorunsalın Poşaların sıkıntılarını ele almak olması çalışmayı kolaylaştırmıştır. Mekân sakinlerinin dertlerine ortak olmanın verdiği güven doğrultusunda Poşaların yardımsever tutumları araştırmanın güvenilir ve hızlı bir şekilde bitmesini sağlamıştır.

Ulaşılan katılımcılardan kısaca şöyle bahsedilebilir: 52 yaşındaki Mehmet Bey seyyar satıcılık yapmaktadır. Gençliğinde Çankırı’da birkaç işe girmesine rağmen işten çıkartılmış ve baba mesleği olan seyyar satıcılık mesleğine geri dönmüştür. Uzun yıllar bu meslek ile geçimini sağlamaktadır. İlkokuldan terk olan Mehmet Bey mekânsal olarak dışlanmayı tecrübe etmiş en yaşlı katılımcılarımızdandır. 35 yaşında olan Fatma Hanım ise kuması ile birlikte iki katlı müstakil evlerinde kalmaktadır. Kendisinin dört çocuğu ve kumasının üç çocuğu olmasından ötürü geçim zorluğu çekmektedir. Okuryazarlığı olmayıp herhangi vasıflı bir işe sahip değildir. Bu sebeple kendisinin ifadesi ile “ne iş olursa” yapmaktadır. Ahmet Bey ise lise mezunu 22 yaşında bir gençtir. Eğitim düzeyi diğer katılımcılardan daha iyi düzeyde olmasına rağmen Çankırı’da iş bulamamaktadır. Eğitim hayatında da Poşa olmasından dolayı dışlanmış ve bu durum kendisinde derin izler bırakmıştır. Ali Bey ise evli, 38 yaşında, ilkokul mezunu, beş çocuğu olan ekonomik düzeyi oldukça düşük katılımcılarımızdandır. Geçimini yıllardır şehirlerarası seyyar satıcılık ile sağlamaktadır. Ayşe Hanım evli, 50 yaşında, eşiyle seyyar satıcılık yapıyor. Süleyman Bey ise evli, 43 yaşında, ilkokul terk, Ali Bey Mahallesinde kirada oturan katılımcılarımızdan biridir. Gençliğinden itibaren seyyar satıcılık yapan Süleyman Bey, BAĞKUR’dan emekli olmak için Ali Bey Mahallesinde oldukça küçük, eski, harabe bir gecekondunun girişinde açtığı bakkal ile geçimini sağlamaktadır. Ömer Bey ve Fuat Bey ise 35 yaşında, evli ve şehirlerarası seyyar satıcılık ile ilgilenmektedir. İsmail Bey ise Poşalı olup uzun süre Ali Bey Mahallesinde yaşadktan sonra bu mahalleden dolayı uğradığı ayrımcılıktan kaçınmak için başka bir mahalleye taşınmıştır. 50 yaşındaki İsmail Bey ortaokul mezunu, bir dönem şehir dışında çeşitli işlerde çalışmıştır. Şu anda Ali Bey Mahallesinde hırdavat dükkânı açarak esnafılık yapmaktadır. Ramazan Bey 32 yaşında, evli, ilkokul mezunu olup İŞKUR vasıtası ile bir süreliğine camide işe başlamış. Daha öncesinde bir iş yerinin ofisinde çalışıyormuş. Sinan Bey ise 32 yaşında olup bir dönem İstanbul’da çalışıp sonrasında tekrar Çankırı’ya mahallesine dönmüştür. Şuan da çorap fabrikasında sorumlu pozisyonunda çalışmaktadır.

Verilerin analiz sürecinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analizde araştırmanın kavramsal yapısı önceden açık bir biçimde belirlenmektedir. Bu yaklaşıma göre veriler kavramsal çerçeve veya temalara göre özetlenip yorumlanmaktadır (Sözbilir, 2010). Bu doğrultuda araştırmamızda elde edilen veriler kuramsal çerçeveden hareketle oluşturulan temalara göre aşağıda tablo haline getirilmiştir.

Temalar	Kategoriler
İş Konusunda Yaşanan Sıkıntılar	Kamu ve özel kurumlarda mahalle isminden kaynaklı dışlanma, Seyyar satıcılık konusunda yaşanan sıkıntılar
Belediye Hizmetleri	Belediyenin mahalleye yapması gereken hizmetler olan sokak lambası, çöp toplama, peyzaj mimari, çocuk parkı alanı, alt yapı, yol çalışmaları, gecekondu yapılarının revize edilmemesi gibi konular
Çankırı Halkının Poşalara Karşı Tutum ve Davranışları	Çankırı halkının Poşaları nasıl tanımladıkları, nasıl davrandıkları, Emniyet, Belediye, Kaymakamlık, Valilik gibi resmi kurumlarda, eğitim kurumlarında, ibadethanelerde, ev satın alırken vs. neler ile karşılaştığı

Tablo 1: Veri Analizi İçin Belirlenen Tema ve Kategoriler

Nitel araştırmalarda temel varsayımlardan biri gerçeğin bütünsel, çok boyutlu, sürekli değişen olduğu ve tekil, sabit, değişmez olmadığı, sürekli aynı şartlarda gözlemlenen, keşfedilebilen ve ölçülmeyi bekleyen nesnel bir fenomen olmadığıdır (Marriam, 2015, 203). Dolayısıyla nitel araştırmalarda güvenilirlik ve geçerlilik ölçümü oldukça zorluklar içermektedir. Buna rağmen nitel çalışmamızda güvenilirlik ve geçerlilik ölçümü ile ilgili çeşitli stratejiler yer almaktadır. Örneğin görüşmecilerin sunduğu bilgilerin tekrar etmesi ve yeni bilgi sağlamaması ile doyum noktasına ulaşılmış ve bu durum geçerlilik ve güvenilirliği artırmıştır. Diğer bir strateji ise azami çeşitliliktir. Bu stratejide araştırma bulgularının tüketiciler tarafından değişik alanlarda uygulanabilmesi adına örnekleme çeşitlilik ve farklılıklar söz konusudur (Merriam, 2015, 221). Örnekleminizde medeni durum, eğitim düzeyi, yaş, Poşalı olup mahallede yaşayan ve yaşamayan, seyyar satıcılık dışında başka işlerde çalışan ve çalışmayan ve sosyo-ekonomik açıdan farklılaşan katılımcıların olması araştırmadaki çeşitliliği sağlamış ve çalışmaya zenginlik katmıştır. Güvenirlik veya tutarlıkta, araştırmacının topladığı verileri gören ve ulaştığı sonuçları inceleyen başkalarının onlardan bir anlam çıkarması ve tutarlı ve güvenilir bulması gerekmektedir. Bu sebeple nitel araştırmalarda esas nokta bulguların tekrar etmesi değil, sonuçların toplanan veriler ile tutarlı olup olmadığıdır (Merriam, 2015, 212). Bu doğrultuda verilerin analizinde sunulan bulgular ile sonucun tutarlı olması çalışmanın tutarlılığını artırmaktadır. Araştırmamızda da Poşalardan elde edilen veriler analiz ile tutarlılık içermektedir.

4. Bulguların Analizi

Mekânsal dışlanmanın gündelik hayattaki yansımaları kendisini hem sosyal yaşantıda hem de ekonomik alanlarda göstermektedir. Kimliğin ötekileştirilmesinin mekânla bütünleşmesi sonucunda mekân sakinlerinin ekonomik alanlarda iş bulması güçleşmektedir. Ötekileştirilen bireyler kamusal alanlarda, alışveriş yaparken, mülk edinirken, ürün satın alırken karşılaştıkları tutum ve davranışlar bireyin o topluma karşı yabancılaşmasını ve kendisini mahallesine kapatmasını meydana getirmektedir. Bunlara ek olarak kamu kuruluşlarının da mekânı dışlayarak hizmet götürmemesi mekânın çöküntü alanına dönüşmesine sebep olmaktadır. Araştırmamızda bu perspektif sonucunda elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir.

Betimsel analiz daha çok araştırmanın kavramsal yapısının önceden açık bir şekilde belirlendiği araştırmalarda kullanılmaktadır. Bu yaklaşıma göre veriler önceden belirlenen temalara göre özetlenmekte ve yorumlanmaktadır. Bu analiz biçiminde görüşülen ve gözlenen bireylerin görüşlerinin çarpıcı biçimde yansıtılması amacıyla doğrudan alıntılara sıkça yer verilmektedir. Amaç elde edilen bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Sözbilir, 2010). Bu doğrultuda çalışmamızda katılımcıların görüşlerine doğrudan alıntılar ile yer verilecektir. Kuramsal çerçevede çizilen temalar bulgular kısmında katılımcıların gözlemleri ile zenginleştirilecektir.

4.1. Adil Gelir Dağılımı Açısından Çalışma Hayatı

Mekânsal dışlanma sonucunda ötekileştirilen bireylerin sermaye piyasasında iş olanaklarına sahip olma fırsatı diğer bireylere oranın daha zordur. Kamusal ve özel alanda dışlanan bireyler, hegemonya tarafından iş kaynaklarının da dışında tutulmaya çalışılmaktadır. Bu durum Harvey'in (2013) vurguladığı üzere gruplar arasında eşit olmayan gelir dağılımını meydana getirmektedir. İş olanaklarının sınırlı düzeyde olduğu kırsal yaşamda ötekileştirilen bireylere iş imkânlarının açık olmaması bireyleri alternatif olarak zor işlere yönlendirmektedir. Araştırmamızda da Poşaların Çankırı'da iş bulamaması

Poşaları baba mesleği olan seyyar satıcılığa yönlendirmiştir. Bu konuda Ömer Bey şöyle bir izahta bulunmaktadır:

“Başka yapacak bir iş yok ki. Hani başka bir alternatif var da biz mi yapmadık yani? Çalıştırdılar da biz mi çalıştırmadık. Ben bugün 35 yaşındayım ama benim sigortam yok. Bir gün yatırılmış ya da çalışılmış bir sigortam yok. Mecbur kaldık bu işi yaptık. Senenin 5-6 ayı çalışıyoruz onu da getirip burada yiyoruz.” (Ömer Bey, 35 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Ömer Bey Çankırı’da iş bulmakta zorlanmasından ötürü bu mesleği severek değil, mecburiyetten yapmaktadır. Aynı şekilde Fuat Bey’de herhangi bir mesleğe sahip olmamasından ötürü Poşaların mesleği haline gelmiş olan seyyar satıcılık ile geçimini sağlamaktadır. Sezonluk olarak çalışılan seyyar satıcılıkta senenin kış aylarında Çankırı’da iken, diğer aylarda transporter araba modelleri ile şehir şehir gezerek ürün satmaktadırlar. Satılan ürünler genel olarak Kastamonu’dan alınan sarımsak ve soğan, Nevşehir’den alınan patates, Adana’dan alınan fıstık, kıyafet ve halıdır. Senenin belli yıllarında çalışan Poşalar geri kalan zaman diliminde Çankırı’da bir iş bulursa girmekte veya birikiminden harcamaktadır. Seyyar satıcılığın zorluğunu vurgulayan 52 yaşındaki Mehmet Bey de sigortalı bir iş istemesine rağmen bulamadığından şikâyet etmektedir.

Ben istemez miyim burada kendi memleketimde sigortalı bir işte. Daha benim sigortalı doğru dürüst bir sigortam yok. Adam torpil, torpil, torpil. Mecbur kaldığımız için bu işi yapıyoruz. Ben şurada sabah 8, akşam 5 bir işte çalışıp eve gelmeyi istemez miyim? Ben şimdi beş on gün soğukta arabamın içinde yatıyorum.” (Mehmet Bey, 52 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Uzun süre evinden uzakta, şehir dışında yaşayan seyyar satıcılık mesleğini yapan Poşalar oldukça zor şartlarda çalışmaktadırlar. Konaklama olarak araçlarını kullanıp, senenin yaklaşık 7 ayı sıcak evlerinden, çocuklarından, sıcak yemekten, sıcak sudan mahrum kalmaktadırlar. Ali Beyin dediği üzere uzun yolculuk olmasından ötürü kaza riski oldukça yüksektir. Hatta bu konuda Ali Bey kayınının Bingöl’de ayağına araba çarpmasından ötürü Çankırı’ya geri dönmek zorunda olduğunu belirtmiştir. Mehmet Bey buz gibi arabada yatmak yerine evinde sıcak suyun olmasının başka olduğunu belirtmektedir. Seyyar satıcılığın zor yaşam şartlarından sadece ebeveynler değil çocuklar da etkilenmektedir. Çocukların eğitimsiz kaldığını Mehmet Bey şöyle aktarmaktadır:

“Yeri geliyor adam çocuklarını okutamıyor. Niye. Bırakacak adam kalmıyor ki evde. Çocuklar da eğitimsiz kalıyor. Bazı ailelerde adamların çocuğu var. Mecbur onları da yanında götürüyor. Çocuğu bırakacak adam yok. Kimseye emanet edemiyor.” (Mehmet Bey, 52 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Seyyar satıcılıkta vergi vermeyen Poşalar için zabıta büyük bir tehlike arz etmektedir. Zabıtanın ceza yememek için kovalamaca yaşayan Poşalar her zaman başarılı olamamaktadırlar. Örneğin Ahmet Bey zabıta ile tartışırken dövülmenin eşiğinden kıl payı kurtulduğunu belirtmiştir. Ömer Bey ise Suriyelilerin “dışarıdan gelmelerine” rağmen rahatça iş sahibi olduklarından sitem etmektedir. Türkiye vatandaşı olmasına rağmen Suriyeliler kadar değer görmediğini söyleyerek bir nevi mekândaki varlığını sorgulamaktadır.

Seyyar satıcılık yapan Poşaların yanı sıra Çankırı’da bir işe girmek isteyen veya daha önce şansını denemiş olanlar bu konuda oldukça mustariptir. Poşalı olmalarından kaynaklı olarak sosyal hayatta dışlanan bireyler iş konusunda da dışlanmaktadır. Bu konuda hem resmi kurumlar hem de özel sektör tarafından Poşa bireylerin alınmamasına çoğunlukla dikkat edilmektedir. Her ne kadar bunun gerçekliği dışlanmaya bağlansa da esasen bunun birkaç sebebi olduğu katılımcıların söylemlerinden çıkartılabilir. Örneğin Sinan Bey Poşaların çoğunluğunun seyyar satıcılık yapmak amaçlı beşinci aydan sonra işten çıktıklarını belirtmektedir. İşverenlerin ihtiyacı olan uzun süreli eleman çalıştırma arzusu Poşaların tercih edilmemesini meydana getirmektedir. İş öğrettikten sonra elemanın çıkması işveren için bir kayıp meydana getirmektedir. Bunun yanı sıra Sinan Beyin dediği üzere Poşaların tutum ve davranışlarının oldukça sert olması ve yüksek sesle konuşmaları, bir işte sebat edilerek çalışamaması ve eğitim düzeyinin düşük olması Poşaların tercih edilmesini önlemektedir. Oysaki Poşalar bu mevzuları

genellemesinden oldukça rahatsızlık duyup kendilerine bir şans tanınmamasından şikâyet etmektedir. Bu konuda Mehmet Bey şöyle söylemektedir:

“Neymiş bunlar çalışmıyormuş. Sizin de eliniz var, ayağınız var bizim de. Sizin kadar bizim de tahsillimiz var, doktorumuz, askeriyeden adamlarımız var bizim. Ama Çankırı’ya geldi mi ırk ayrımı yapıyorlar.” (Mehmet Bey, 52 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Geçmişte yaşanan olumsuz durumlar günümüzdeki Poşaların iş bulmasını oldukça güçleştirmektedir. Poşaların tarihi konusunda bilgisi olan İsmail Bey uzun süre köylere at arabaları ile gidip ürün satan Poşaların zor yaşam şartlarında yaşadıklarını belirtmektedir. Göçebe yaşam tarzına sahip olmalarından ötürü okuma oranları düşük kalmış ve halkla entegre olamamıştır. Birçok konuda geri kalmış ve kendilerini geliştirememişlerdir. Bu sebeple yerleşik hayata geçtiklerinde epeyce zorlanmıştır. Yerleşik hayattaki kültür ile etkileşime geçmekten kaçınan Poşalar zamanla kendi içlerine hapsolmuştur. Bu süreçte Poşaların alkol tüketimi yüksek olup oldukça fazla kavga eğilimli olmaları Çankırı halkının kendilerinden uzaklaşmasını ve hatta set çekmelerini beraberinde getirmiştir. İsmail Bey bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Biraz da kavga çok oluyor mahallede. Birbirlerini dövme, öldürme, kendi aralarında. Şehirle pek alakaları olmuyor. Kavgalardan dolayı şehir halkı hep bunlardan tırmış. Bunlar hep kavgacı, yaramaz adamlar gibi. Ama beni çarşıdaki herkese sor İsmail abi nasıl biri diye? Benden hiç kimseye zarar gelmez. Beni ayırır ama dışarıda bizi bilmeyen herkes şu bardaktaki çay gibi görüyor bizi.” (İsmail Bey, 50 Yaşında, Esnaf)

Sinan Bey ise Poşaların eski yaşamları ile şimdiki yaşamları arasındaki farkı kısaca şöyle izah etmektedir:

“Tamam içimizde bazı terbiyesizlik yapanlar, yaramazlık yapanlar var. Zamanında yapan var. Eskiden bu mahallede sürekli silah atılırdı, alkol içerlerdi, millet sürekli birbiri ile kavga ederdi. Çarşıda örnek veriyorum kimse sağa sola salça olmazdı. Ben buna yan baktı, o bana yan baktı. Tartıştık kavga ederdik. Bizim sıkıntımız buydu. Hamd olsun alkol olayı genellikle kalktı. İçimizde belli insanlar, onlar da içtiğinde kafasını vurup yatıyor. Salça olmuyor. Eskiden olaydı derdim bu adamlar ayrımcılık yapmakta haklıydı. Adam alkol alıp aşağıda veya burada salça oluyordu. A şimdi ne oldu nesil büyüdükçe herkes değişti.” (Sinan Bey, 31 Yaşında, Fabrikada Sorumlu Pozisyonunda)

Sinan Bey mahalledeki değişimin söz konusu olmasına rağmen hala eskisi gibi anılmasından oldukça rahatsızlık duymaktadır. Hatta bu duruma olan öfkesini şu cümleyle ifade etmektedir: “Haysiyetini, ırzını, şerefini bilmeyen şerefsizler var. Bizim hakkımızda olmadık laflar söylüyorlar.” Eski alışkanlıkların oldukça azaldığı Poşa mahallesinde Çankırı halkının algısının değişmemesi Poşaları öfkeliendirmektedir. Kendilerini eski alışkanlıklarından aklamak için Çankırı halkı kadar dinlerine bağlı olduklarını neredeyse her görüşmecisi dile getirmiştir. Alevi toplumu olduklarını inkar etmemeleri ile birlikte Kur’an’a ve peygambere olan bağlılıklarını dile getirerek adeta dindar bir toplum olduklarını meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar.

“Ha bizim toplumumuz Alevi toplumdur. Gir şu evlerin birisine Kuranı kerimi olmayan var mı? Seccade olmayan ev var mı? Ben 2014’te hacca gittim. Babam, kardeşim, bizimkilerin hepsi hacca gitti.” (Sinan Bey, 31 Yaşında, Fabrikada Sorumlu Pozisyonunda)

Çankırı’da birçok fabrika olmasına rağmen Poşaları dışlamadan işe alan Alpin Çorap Fabrikasıdır. Bu durum diğer görüşmeciler tarafından da çoğu kez onaylanmıştır. Mehmet Bey bu konuyu şöyle ifade etmektedir: “Yeni kentte cam fabrikası, lastik fabrikası kuruldu. Sadece Alpin Çorap var. O alıyor işe. Birkaç kişimiz çalışıyor orada. Diğer yerlerde illa torpil, imza gerekiyor.” Yukarıda da bahsedilen nedenler çerçevesinde Poşaların işe alınma sürecinde ciddi bir güvensizlik yer almaktadır. Yaş itibarı ile de oldukça fazla yaşam deneyimine sahip olan Mehmet Beyin gençliğinde iş ararken başına gelen olumsuz durumlar dışlanmanın açık bir göstergesidir. Örneğin Mehmet Bey 35 yıl önce çalıştığı fabrikada 135 kişi arasında kendisi de dahil olmak üzere altı Poşa’nın işten çıkarıldığından bahsetmiştir.

“Biz ne yapsak da göze batıyoruz. Bizi aşağılıyorlar.” şeklindeki ifadesi ile mücadele etmenin yararsız olduğunu düşünmektedir. Diğer bir örnek ise Mehmet Beyin Çankırı Karatekin Hastanesine servis şoförü olarak başlangıçta kabul edilmesine rağmen, sonrasında müdür tarafından Poşa olmasından ötürü işe alınmamasıdır. Müdür Beyle konuşurken oradan birisinin Mehmet Beyin, Ali Bey Mahallesinde oturduğunu dile getirmesi işe alınmasını engellemiştir. Mehmet Bey bu konudaki sitemini şöyle dile getirmektedir:

“Sonra adama dedim abi ben Vali olsam almazlar beni. Bizim Çankırı’da ırk ayrımı var. Öcü müyüz? Araştırsınlar Allah’ın bir kulu hırsızlıktan sabıkası varsa, uyuşturucudan sabıkası varsa, fuhuştan sabıkası varsa araştırsınlar. Alnımız ak. En kral adamın sabıkası ile karşılaştırsınlar, konuştursunlar. Bizim alnımız açık çok şükür. Biz devlete yardımcı oluruz. Polisimize yardımcı oluruz, askerimize yardımcı oluruz. Ben kendim de askerliğimi yaptım. Ama bu adamlar işte. İslamiyet’te bu yok ki. İnsan kayırmak yok ki Müslümanlıkta. Peygamberimize sormuşlar hangi milletin insanı iyidir? Şu bu iyidir dememiş, her milletin iyisi iyidir. Yeter ki bir adam insan olsun. İnsanlar insan gibi davransa ne kavgaya olur.” (Mehmet Bey, 52 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Mehmet Bey kendilerine yapılan haksızlığa, dışlanmaya karşı kendini sabıkasız, dindar, devletin desteklediği bir vatandaş olarak gösterip varlığını meşrulaştırmak istemektedir. Çankırı halkının Poşalara karşı tutum ve davranışları tarihsel süreçte belleklerinde yer alan olumsuz durumlar ile ilişkilendirilmekte ve kurunun yanın da yaşta yanmaktadır. Oysaki Poşalar genelleme sureti ile kendilerine bu şekilde davranılmasını anlamlandıramamaktadır. Bu sebeple görüşmelerde de ortaya çıktığı gibi sürekli kendilerini ve toplumlarını “iyi, temiz, dürüst, yardımsever, dindar, vatansever, devletine, milletine bağlı vatandaşlar” olarak tanıtmaya ihtiyacı duymaktadırlar.

Fatma Hanım hem kadın olmasından hem de Ali Bey Mahallesinde yaşamasından ötürü iş bulmakta oldukça zorlanmaktadır. Çalışmak ve evine para getirebilmek için iş ayırmadan “her türlü işe” koşmaktadır. İş ararken nasıl horlandığını ve zorluk yaşadığını şöyle izah etmektedir:

“Mesleğim yok, he türlü işi yapıyorum. Geçende vallahi merdiven silmeye bile çıktım, söylemesi ayıp tuvalet bile yıkarım. Bazen çocuklar öteberi istiyor, aldığı oluyor, alamadığı zaman oluyor. Demin ekmek alamadım elimden istedim 20 lira parayı. Yani biz de istiyoruz, bir işimiz olsun. Çocuklarımızın istediğini, kendi istediklerimizi alalım. Horlanmak istemiyoruz gayri. Kendimizden geçtik çocuklarımızı horlamasınlar bari.” (Fatma Hanım, 35 Yaşında, Vasıfsız Eleman)

İş ararken istenen kriterlerden birisinin eğitim düzeyi olması Poşaların iş bulmasını daha da güçleştirmektedir. Küçük yaşta ebeveynlerinin yanında çalışmaya başlayıp eğitim alamayan öğrenciler için günümüz piyasasında iş bulmak oldukça güçtür. Süleyman Bey de hem yaşından hem de eğitim düzeyinden ve diğer dışlanma sebeplerinden ötürü iş bulamayınca bakkal açarak kendi sigortasını ödeyip emekli olma telaşına düşmüştür.

“Çankırı da iş durumu sıkıntılı genç olman lazım. Bir de meslek ünvanı olması lazım. Genelde seyyar satıcılık olmasından dolayı bizi işe almıyorlar. Oysa biz parayı dışarıda kazanıp gelip burada harcıyoruz. Yergileme var, öteleme var. Bizi Poşa olduğumuz için almıyorlar. Bizi küçük gördükleri için almıyorlar mesela. Alsalar bile bir on gün sonra oradan biri diyor ki Çingen diyor. Adamında haliyle morali bozuluyor.” (Süleyman Bey, 43 Yaşında, Esnaf).

Süleyman Bey diğer görüşmeciler gibi haksız yere küçük görüldüğünü oysa seyyar satıcılık ile elde edilen gelirin Çankırı’da harcandığından bahsetmektedir. Düzenli olarak elektrik, su, doğalgazı ödediklerinden, market alışverişini burada yaptıklarına rağmen dışlandıklarından şikâyet etmektedir.

Çankırı’da özel sektörde ve Belediye’de iş bulmakta zorlanan Poşalar için İŞKUR oldukça önemli bir kurumdur. İŞKUR’un kurumsal bir yapıya sahip olması Poşaların işe alınması sürecinde dışlanmaya maruz kalmadan iş bulmasını sağlamaktadır. İŞKUR’un belediyeden bağımsız olmasından ötürü daha objektif olduğunu düşünen Fuat Bey şöyle ifade etmektedir: “Belediye’nin şu İŞKUR vasıtası ile yani kendi ellerinde olmayan şartları ile devlet kanalı olduğu için, direk insanları seçemedikleri için

İŞKUR'dan bazı arkadaşlar girip çalışıyor. Normal bir şahıs işi olmadığı için, şahıs işi olsa direk ikinci plandadır.” Mehmet Bey ise İŞKUR müdürünü halim, salim, efendi, dürüst bir adam olarak nitelendirmektedir. Mehmet Bey'e göre Belediyenin imkânlarının İŞKUR'un müdüründe olsa kimse işsiz kalmayacak. Belediyenin iş fırsatlarını vatandaşları arasında adil bir dağıtım tabi tutmaması Poşaları tek umut mekânı olan İŞKUR'a yönlendirmektedir. Katılımcılar İŞKUR'dan bahsederken İŞKUR'un adaletli olmasını, Belediyeden bağımsız bir yapıya sahip olmasına ve “devletin” denetiminde olmasına bağlanmaktadır. Bu konuda devlete olan güvenin yanı sıra cumhurbaşkanına olan saygı ve sevgi çoğunlukla katılımcılar tarafından belirtilerek “belediye” ile “devlet” arasında ayırım yapılmaktadır. Ali Bey bunu şöyle ifade etmektedir:

“İŞKUR'un işlerine mecbur alıyor. Devletin yaptığı iş olduğu zaman ona itiraz edemiyorlar. Devlet veriyor parasını. Belediye başkanının böyle yapmasında tayip Erdoğan'ın haberi yok. Erdoğan ne diyor kimsenin kimseye üstünlüğü yoktur.” (Ali Bey, 38 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Ali Bey seyyar satıcılık yapmak istediği dönemlerde Çankırı'da aktif bir şekilde iş aramaktadır. İş ararken karşılaştığı ayrımcılık özel sektörde karşısına çıkarken İŞKUR'da karşılaşmamaktadır. Özellikle mahalle ismine bakılarak Poşa olduğu düşünülüp işe alınmaması Ali Beyin tüm çabalarının boşa gitmesine sebep olmuştur.

“Çankırı'da iş başvurusunda bulunduk. Devletin bulunduğu İŞKUR gibi şeylerde çalışıyoruz. Normalde gidip de bir başka meslekte almıyorlar. Mahalle Mimar Sinan dediğimiz zaman almıyorlar işe. Geçen de iş başvurusuna gittim Korgun'a. Eve gelince arkamdan aradı almıyoruz dedi. Çorap fabrikasına Alpin'e kızım ile gittik iş başvurusuna. Evrakları hazırlıyordu. Sonra aradı bizi hazırlamayın müdür kabul etmiyor dedi. Ben dedim niye kabul etmiyor söylemiyor. Zaten nerede oturuyon Ali Bey Mahallesi deyince ön yargı oluyor. Parçalayamadık bu önyargıyı.” (Ali Bey, 38 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Aynı şekilde Korgun'a Cıvata fabrikasına giden Ali Bey başlangıçta anlaşarak evrak kağıdı hazırlanması istenmiş, sonrasında aranarak olamayacağı belirtilmiştir. Niteliğe bakılmadan sadece Çankırı halkı tarafından söylenenlere itimat edilmesi Poşaların iş bulmasını güçleştirmektedir. Poşalara itham edilen olumsuz yargılar bir müddet sonra mekan ile bağdaştırılarak orada yaşayan insanların iş bulmasını da engellemektedir. Ali Bey ve Mimar Sinan Mahallesinde oturan kişilerin Poşa oldukları varsayılarak işe alınmamaktadır. Sadece etnik azınlık olarak değil, mekansal olarak da ayrıştırılmaktadır. Bu sebeple mahallede yaşamak kötü bir etiket olarak Poşaları takip etmekte ve mimlemektedir. Poşa olduğunu söylemeyen kişiler yaşadıkları mahallelerden hareketle tespit edilerek bazı patronlar tarafında işe alınmamakta veya işlerine son verilmektedir. Örneğin işe girdikten sonra da ikamet edilen yerin öğrenilmesi üzerine işten çıkarılan Ömer Bey şöyle aktarmaktadır:

“Bir ara adliyenin orada inşaat işi vardı. Oraya gittik üç beş arkadaş. İki üç gün çalıştıktan sonra işçi sayısı fazla dediler, çıkarttılar. Hâlbuki alakası yoktu. Çalışıyorduk ama çıkarttı insanlar. Nerelisin dediklerinde yukarı mahalledeniz dediğimizde iş bitti. Bizim en büyük sorunumuz Çankırı halkının bizi dışlamasıdır. Bunun içinde belediye de var.” (Ömer Bey, 35 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Aynı şekilde Fuat Bey ve Fatma Hanım iş ararken niteliksel özelliklerini anlattıktan sonra öğrenilen ikametgah sonucunda işe alınmadığını vurgulamaktadırlar.

“İş başvurusunda bulunuyor. Ama önce kafada önyargı oluyor. En basiti hangi mahalle deyince Ali Bey Mahallesi dediğinde bir düşünüyor. İşçiye ihtiyacı da olsa o işçinin o işi yapabileceğini de bilse bir önyargıdan dolayı ikinci bir şeye düşebiliyor yani. Daha doğrusu böyle yaşadık da yani, yaşandı da yani.” (Fuat Bey, 35 Yaşında, Seyyar Satıcı)

“İşten çıktığımdan beri hiçbirisi de iş vermiyor. Horluyorlar. Bir iki yer iş başvurusunda bulunduydum, o da adamlar nerelesin dediğinde Ali Bey Mahallesi dediğimde iş vermiyorlar. Adam işi iptal etti. Telefonda gel başla dedi. Ama yüz yüze geldiğimizde yukarı mahalle dediğimizde almıyoruz dedi. Bizim işlerimiz doldu dedi. Horluyorlar yani, biz de insanız, biz de buralıyız. Horlanmak istemiyoruz. Ne bilim bizim de işimiz olsun, biz de gidelim işimize.” (Fatma Hanım, 35 Yaşında, Vasıfsız Eleman)

Her tür işe başvuran Fatma Hanım için sadece mahalle isminden ötürü işe alınmamak kendisini alternatif yollara yönlendirmektedir. Bundan sonra ikametgâh adresini Ali Bey Mahallesi olarak göstermeyeceğini belirten Fatma Hanım kendisine başka bir yol bırakılmadığından sitem etmektedir.

“Vallahi üç dört gündür İŞKUR’a gidiyorum. Okula alım varmış, camilere alım var. Adamlar bizi görünce bizi almıyorlar. Bizi horluyorlar. Gayri bir işe gittiğim zaman bu mahalle demeyeceğim. Ya TOKİ’de oturuyorum dicem, ya da Yenimahalle’nin orada oturuyorum diyeceğim. Gerçeği söyleyince olmuyor. Ama amcamın kızı işe girmiş. Nerede oturuyon deyince, TOKİ’de oturuyorum demiş. Adamı işe almışlar TOKİ deyince. Ben de artık bu mahalleyi söylemeyeceğim.” (Fatma Hanım, 35 Yaşında, Vasıfsız Eleman)

Poşaların iş ararken yaşadıkları dışlanma ve hor görülme gibi tutumlara karşılık Ali Bey şöyle bir çözüm sunmaktadır:

“Ben şimdi ben böyle bir şey istiyorum. Fabrikaların Poşalardan üç, dört kişi alma zorunluluğu olsun. Zorunluluk getirsin. Mesela fabrikanın beş, altı tane engelli çalıştırma zorunluluğu var. Ancak bu şekil çözer bunu. Zaten yerel yönetim bir şey yapmıyor. Devletin böyle bir yükümlülük getirirse kimse işsiz kalmaz. Ayrımcılık olmaz o zaman. Eğitim durumu gözetilmeksizin her fabrikaya Poşaların alınması zorunluluğu gelse bu millet işsiz kalmaz. Buranın yerel yönetiminden beklemiyoruz. O bitti artık. Biz bunu devletten bekliyoruz.” (Ali Bey, 38 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Mehmet Bey ise işe alımların ancak torpil ile olabileceğini ifade etmektedir. Birçok yerde Çankırı milletvekilinin ismi ile hareket edildiği, Belediye başkanının Poşalara yardımcı olmadığı araştırma süreci boyunca karşılaşılan yorumlardan olmuştur.

“Belediyeden ne yardım var iş konusunda, ne valilikten, ne diğer fabrikadan. Kimse almıyor ki, ikinci sınıf adam uyguluyor... Belediyeye gidiyoruz, Muharrem Ovacıklı, bugün gel yarın gel, tutuyor, İŞKUR’a gönderiyor... O lastik fabrikasına bunların imzası olmadan ne bizim çocukları alıyorlar. Acayip bizi Çankırı’da ikinci sınıf görüyorlar. Kesinlikle bir işe almıyorlar... Şimdi gidiyon iş görüşmesine kimi tanıyon, ben alnımın teri ile ekmeğimin peşindeyim. Adam ya Muharrem Ovacıklı’nın, Ya Hüseyin Filiz’in, Ya da İrfan Dinç’in imzası olacaktı. Adamlar doğrudan doğruya bir torpil istiyor. Bizim sadece Allah’ımız var Ali Bey Mahallesi olaraktan. Kendi yağımız ile kendimiz zor kavruluyoruz.” (Mehmet Bey, 52 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Ömer Bey ise iş alımlarındaki torpilden ve Poşa olmasından ve sürekli dışlanmasından ötürü artık Çankırı’da iş aramaktan pes etmiştir. Bu durum bezmişliğin, çaresizliğin, çözümsüzlüğün ve ümitsizliğin olduğu son noktadır. Ömer Beyin bu ifadesi tam olarak pes etmişliğin ifadesidir: “Bu yüzden hiçbir esnafa gidilip beni işe alın denemiyor. İkinci sınıf insan muamelesi, bu ırkçılıktan başka bir şey değil. Ayrım yapıyorlar.” Ömer Bey iş ararken deneyimlediği negatif durumlar kendisinde Çankırı halkına karşı önyargı uyandırmıştır. Çankırı halkının Poşalara duyduğu önyargı, zamanla Poşaların da Çankırı halkına karşı tepkili olmasını, güvenmemesini ve işe alımlarda ayrımcılık yapılacağına dair önyargı oluşturmuştur. Bu sebeplerden ötürü Çankırı’da yaşayan Poşalar katılımcıların dediği üzere daha büyük kentlere taşınarak bu ayrımcılıktan kurtulmaya çalışmışlardır. Ali Bey bunu şöyle izah etmektedir: “Bizim insanımızın %30 İstanbul’da, %40 Ankara’da. Dağıldılar. Burada iş bulamayınca. Orada rahatça işe girebiliyor. İstanbul’da böyle bir ayrımcılık yok. İnsanlar buradan kaçıyor.” Küçük kentlerde görünür olan Poşalar büyük kentlere sığınarak bu ayrımcı politikadan uzaklaşmaya çalışmışlardır. Metropolde görünmez olan Poşalar Çankırı’da maruz kaldıkları ayrımcılıktan uzaklaşarak kendilerine yeni bir yaşam kurabilmektedirler. Bir nevi Çankırı’da var olan düzenin değişmemesi, Poşaların büyük kentlere göç ederek varlıklarını yeniden inşa etmelerini meydana getirmiştir.

4.2. Sosyal Adalet Açısından Belediye Hizmetlerinden Yararlanılması

Sosyal adalet kavramını tartışan Harvey (2013), bireylerin eşit bir şekilde kamu kuruluşlarından faydalanıp faydalanmadıkları ve toplum yararı gözetilerek nasıl bir sosyal adaletin sağlanacağı üzerinde durmaktadır. Bu çalışmada Poşaların kamu kuruluşlarının hizmetlerinden yararlanma düzeyleri, belediyelerin sunduğu hizmetlerin sosyal adalet ışığında adil bir şekilde dağıtımının sağlanıp

sağlanmadığını anlamak açısından önemlidir. Harvey'in (2013) sosyal adalet anlayışı adil kamu hizmetlerinin dağıtımı ve liyakat doğrultusunda toplumsal faydayı gözetmekle alakalıdır. Poşaların yaşadığı Mimar Sinan ve Ali Bey Mahallesinin fiziksel yapısına kamu hizmetlerinin adil bir şekilde hizmet götürüp götürmediğinin analiz edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda katılımcılara mahallenin fiziksel yapısı hakkında, iş ve maddi yardımlar konusunda sorular yöneltilerek alınan hizmetlere odaklanılmıştır.

Ali Bey ve Mimar Sinan Mahallesi gezildiğinde oldukça kirli sokaklar, köhne, yıpranmış, metruk iki katlı evler, kötü alt yapı ve çökmüş asfalt yollar ile karşılaşmıştır. Bu mahallelerin Çankırı'daki diğer mahallerden daha vasat pozisyonda olduğu gözlem sonucunda da ortaya çıkmıştır. Belediyecilik hizmetlerinin buraya pek uğramadığı aşikâr bir şekilde görülmektedir. Mahalle sakinleri mahallenin eksikleri için Belediyeye başvurduklarında isteklerinin uygulanması uzun sürmekte veya istekleri reddedilmektedir. Bu konuda Ömer Bey şöyle söylemektedir:

“2016'nın sekizinci ayının sekizinde buraya (kaldırma) izin çıkmış, iki sene sonra yapmışlar. Burada bakkal, çoluk çocuk geçiyor, çok süratli. On kere gittik ya. Bunu muhtar toplantısında sunmuşlar yok. Belediye Başkanı göz ardı ediyor. Misal arka taraf bomboş, park alanı var. Canlı yayında söz verdiler, yapmadılar. Bize hizmet için gelmediler mi bu insanlar? Hani sen bir hizmet görebiliyor musun bu mahallede? Benim anlatmama gerek yok, her şey ortada. Belediye de biliyor. Bura gecekondulu mahallesi. Başka mahalleleri gezelim senle, her yerde çöp konteynırları var mesela. Temizlik had safhada” (Ömer Bey, 35 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Mahallede yaşanan sıkıntılar sadece temizlikten ibaret olmayıp, aynı zamanda can güvenliğini tehlikeye atacak durumlar da söz konusudur. Ali Bey elektrik direğinin kırık olmasına rağmen hala tamir edilmediğini belirtmektedir. Bu denli hassas konuların ihmal edilmesi hizmet konusunda adil bir dağılımın söz konusu olmadığını göstermektedir. Mahalledeki ihmallerden bir diğeri de çocuk güvenliği konusunda gerekli çalışmaların yer almamasıdır. Çocukların güvenliği için arabaların süratli gitmesini engelleyen rampalar mahallenin genelinde yoktur. Bu konuda yaşanan acı hadiseler dahi mahallede rampa yapılmasına etki etmemiştir. Ayşe Hanım bu konuda ciddi mücadele vermiş katılımcılarımızdandır. Ayşe Hanıma göre Belediye bu konuda da ayrımcılık yaparak öncelik olarak tanıdıklarına iltimas geçmektedir.

“Belediye başkanına gidiyoruz, tamam diyorlar ondan sonra aramıyorlar. Zabitanın yanına git dediler. Gittim oraya yola araba yavaşlatıcı rampalar koysunlar diye. Buradan arabalar yıldırım gibi gidiyor. Burada aşağı indin mi yolun her yerinde var. Çocuklar dışarıda oyun oynuyor. Kaç defa kavga oldu, yavaş git diye. İki tane çocuk da öldü mahallede. Zabita memurluğuna gittim konuşmaya. Dedi git yan odada dilekçe ver dedi. Dilekçe vereli 15 gün oldu ne gelen var, ne giden. Kendi adamları oldu mu beraber o an arabaya binip o dakika adamı da alıyorlar gidiyorlar. Adamlar öyle bizi dış görüyorlar ki.” (Ayşe Hanım, 50 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Mahallenin nasıl diğerlerinden ayrıştırılarak gettolaşmaya bırakıldığını görüşmecilerin diğer mahallelerle yaptığı kıyasa dayalı olarak anlaşılabilir. Bu konuda Fuat Bey Belediyenin hizmetlerini diğer mahallelerle kıyas ederken şöyle izah etmektedir:

“Belediye'nin hizmetlerinden memnun değilim. Mahallenin bir başından diğer başına bakın bir. Aşağıda caminin orada her akşam geneli süpürülüyor. Ha buraya da geliyor da haftada bir iki gün geliniyor, süpürülüyor. Ne bilim şu yollarımızın haline bak. Şurada bir lağım patlıyor, gidiyor yaptırıyor; ama burada olsa gelsinler ki yapsınlar. Bekle ki gelsinler yani.” (Fuat Bey, 35 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Katılımcılar isteklerinin ancak birçok defa Belediyeye gidilmesi ile çözüldüğünü vurgulamışlardır. Fuat Bey buna karşın Belediyenin seçim zamanı oy istemek için kapı kapı gezdiğinden, seçim sonrasında sorunları çözmek adına mahalleye uğramadığından sitem etmektedir. Mehmet Bey ise Belediye hizmetlerinin yetersizliğini şöyle ifade etmektedir:

“Belediye buraya hiç hizmet yapmıyor. Kameran varsa şu çöpleri bir şey yap. Sadece çöpleri topluyor gidiyor. Biz bu çöp parasını veriyoruz. Elektriğin içinden her konuyla paramızı veriyoruz. Diğer mahallelere git ayna gibi, her tarafı silip süpürüyorlar. Buraya süpürgeci haftada ya geliyorsa geliyor. Başka gelen yok... Alt yapı çalışması yok. Sıcaklar başlayınca leş gibi kokar. Bulunsak dahi adamlar kale almıyor. Tamam tamam diyorlar, yapacak bir şey yok. O zaman belediye bu mahallelere yatırım yapmıyor. Kesinlikle yapmıyor. Biz belediyeden hiç memnun değiliz.” (Mehmet Bey, 52 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Sadece temizlik açısından değil, aynı zamanda yol çalışmaları da genel olarak mahallede asgari düzeydedir. Ara ara çökmüş yollar, yerinden çıkmış parke taşları mahalle sakinlerinin yaşam kalitesini düşürmektedir. Bu konuyu Ali Bey şöyle ifade etmektedir: “Yazın burası sinekten geçilmiyor. Özal zamanında yapılan asfalt vardı. Onu söktü, parke taşı döşedi, o da hep su sızıyor. Mahalle komple sinek oluyor yazın.” Süleyman Bey ise bakkalından çıktıktan sonra her yerin su olduğunu, kaldırımların kırık ve yerlerin çamur, pislik içinde kaldığını, bu durumun sivrisinekleri artırdığını ve kötü bir kokuya sebep olduğunu belirterek oldukça zorluk çektiklerini dile getirmiştir. Gereken önemin verilmediği Ali Bey ve Mimar Sinan Mahallesi, Poşalar gibi dışlanmakta ve kamusal hizmetlerden yeterince yararlanamamaktadır. Bu konuda Fatma Hanım ise şöyle söylemektedir:

“Hiçbir şey görmüyoruz. On yedi sene oldu, şu yollarda aynı. Çöp tenekesi koymuyorlar. Doğru dürüst bakmıyorlar, süpürmüyorlar. Bu mahalleye hiçbir şey yok... Çöp tenekesi yok, yol yapmıyorlar, aydınlatma yapmıyorlar. Geçende şu bozulmuştu. Tüm mahalle gittik de zorla taktırdık. Nereye gidecen dediğim gibi. Söylüyoruz, gelen yok giden yok...Yukarı mahallesin diyorlar. Aha yine geldi yukarı mahalle diyorlar. Yukarı mahallenin adamı diyorlar. Bir işin üstünü kapatıyorlar.” (Fatma Hanım, 35 Yaşında, Vasıfsız Eleman)

Mahallede çocukların rahatça oyun oynayabileceği çocuk parkı bulunmamaktadır. Yıllar önce var olan park yıkılıp yerine yenisi yapılacağına söz verilmiş. Lakin şu anda dahi o park alanı bomboş bir arazi konumundadır. İki büyük mahallede çocuk parkının olmaması ihmalin üst düzey olduğunu göstermektedir. Mahalle adeta kendi haline terk edilerek köhne bir mekân haline gelmesi kamu kuruluşları tarafından da desteklenmiştir. Fuat Bey ve Fatma Hanım çocuk parkının olmamasını şu sözlerle ifade etmektedir:

“36 yaşındayım. Bizim mahallede park yapılacak alan var. Şu yukarıda. Otuz sene önce park vardı, onu kaldırdılar. Daha dün yapıldı buradaki TOKİ’ler. İki üç yerde çocuk parkı var. Ayrım buraya da yansıyor. Ne yazık ki çocuklarımız bunlardan nasibini alıyor.” (Fuat Bey, 35 Yaşında, Seyyar Satıcı)
 “Yok. Şu TOKİ’ye git. TOKİ’nin her yerinde var. Bizim burada yok. Niye bizimkiler çocuk değil mi? Buraya kaç kere gittik dilekçe verdik, yapmadılar. Biz istiyoruz, onlar yapmıyorlar. Bizim de çocukların oynamasını isteriz, eğlenmesini isteriz.” (Fatma Hanım, 35 Yaşında, Vasıfsız Eleman)

Çankırı’da sadece Poşalar değil, aynı zamanda yaşadıkları mekânlar açısından da dışlanmaktadır. Mahalleye karşı olan olumsuz algı hem sosyal ilişkilerde hem de Belediyecilik hizmetlerinde görülmektedir. Sosyal adalet açısından Belediyenin mahalleler arasında bu tarz bir ayrımcılık gütmesi Poşaların Belediyeye olan güvenini sarsmakta ve tepkili olmasını meydana getirmektedir. Süleyman Bey bu durumu şöyle izah etmektedir:

Şuradaki kaldırmı yaptıranı kadar belki on defa aradım. Murat Bey var zabıta. Telefon açtırdım. Bu kaldırmı zor yaptırdım. İlgi yok. Biz ilgi istiyoruz. Yergileme istemiyoruz. Bizi düşük görmesinler. Belediye yeterli hizmet yapmıyor. Belediye başkanı söz verdiğini yerine getirmiyor. Muhtar toplantısında Fen işlerine söylemişler ama yapmamışlar. Her taraftan su çıkıyor...Hizmet alamıyoruz. Niye Ali Bey, Mimar Sinan Mahallesini küçük gördükleri için. Geri döndüğün zaman bizden elektrik, su parasını alıyorlar ama. Ama hizmet karşılığında hiçbir iş yapmıyorlar. Belediyede mahallenin olumsuz imajını kullanarak yapmıyor.” (Süleyman Bey, 43 Yaşında, Esnaf)

Belediye hizmetlerinin yetersiz görülmesinin yanı sıra, Belediyenin mahalle sakinlerine yaptığı maddi yardım da yetersiz görülmektedir. Örneğin Ömer Bey, Belediyenin yardım ettiği vatandaşlar ile samimi

bir ilişki kurduğu ve buradan hareketle bu kişilerin diğer isteklerinin de gerçekleştirildiğini bildirmektedir. Bu durum Poşaların adil bir şekilde yardım hizmetinden de yararlanmasını önlemektedir. Belediyenin Poşalara olan yaklaşımı Poşaların Belediyeye karşı önyargısını artırmakta ve Belediyenin yaptığı her eylem sorgulanmaktadır. Ömer Bey de böyle bir olayı gözlemlemediyse de Belediyenin yaptığı yardımların hak sahiplerine kesinlikle gitmediğini vurgulamaktadır. Ali Bey ise evi yıkılmış komşusuna yeterince yardım yapılmazken, onun kadar ihtiyaç sahibi olmayanlara yardım yapıldığından şikayet etmektedir. Ayşe Hanım ise çimento ve süt yardımı için Belediyeye gittiğinde karşılaştığı tavrı şöyle izah etmektedir:

“Belediyenin içindekiler yüzümüze kapıyı kapıyor. Git de gel. Geçen buraya ayıptır söylemesi tuvalet yaptırıldı. Çimento için belediyeye gittim. Beş katı çık bu yaşlı halimle. En son oradakine dedim ki: Sizin bu beş katlı binanızın çimento masrafı içinde benim ki 60 70 lira. Bende de olsa zaten gelmem. Öyle hiç memnun değilim belediyenin içindeki adamlardan.... Götürüyor kendi adamına veriyor. Adam hamile kadınlara süt verecek. Diğerlerine veriyor. Bize verirken öyle bir bakıyor ki gözümüzün içine. Hamile kadınlara beş kap süt verecek adam yanında iki saat esas duruşa geçiyoruz. Ne var ya, diğerlerine ha bile doldurup doldurup veriyorsun ya.” (Ayşe Hanım, 50 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Görüşmelerde Belediye’nin aktif bir şekilde çalışmayan vatandaşlara imza karşılığında maaş verildiği oldukça sık karşılaşılan yorumlardan olmuştur. Emek vermeden, Belediye bünyesinde çalışmadan Belediyeden maaş alan vatandaşların sayısı oldukça fazladır. Küçük ölçekli şehirlerde tanınmış aracılığıyla halledilen işler Belediyeciliğe kadar sirayet etmiştir. Bu konuda ciddi iddialarda bulunan Mehmet Bey kendilerine haksızlık yapıldığını şöyle izah etmektedir:

“İrk ayrımı yapıyorlar, birebir adamlarını alıyorlar. Bugün belediyede 500 kişi çalışıyorsa 100 kişi imza ile para alıyor. Çoğu çalışmıyor. İmzayı alıyorlar, parayı alıyorlar. Ben namusumla, alnımın teri ile çalışayım desem kimse beni işe almaz. Aha araştırın krediyi. 500 kişi çalışıyorsa 100 kişi imza üzerine para alıyor. İşlerini hakkı ile yapmıyorlar. Atıyor adam forma imzasını, çalışmıyor. Alıyor parasını.” (Mehmet Bey, 50 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Sonuç olarak Ali Bey ve Mimar Sinan Mahallesi Harvey’in kavramları olan adil gelir dağılımı ve sosyal adalet açısından ayrımcılığa uğramaktadır. Belediye hizmetlerinin yeterince yapılmadığı bu mahallelerde yaşayan Poşalar düşük yaşam kalitesi ile mücadele etmektedirler. Liyakatın sorgulandığı, her vatandaşa eşit hizmetin götürülmediği bu ortamda “sosyal adalet” anlayışının var olduğunu söylemek oldukça güçtür.

4.3. Sosyal Yaşantıda Poşaların Karşılaştığı Ayrımcılık

Toplumsal süreçlerin ve mekânsal biçimlerin etkileşimi ile meydana gelen olumlu veya olumsuz mekânsal algı bireyin tutum ve davranışlarını yönlendirmektedir. Toplum tarafından dışlanan kimliklerin mekânsal örüntüler ile bütünleşmesi mekânsal dışlanmayı meydana getirmektedir. Çankırı’da Poşaların yaşadıkları mahallelerin bu şekilde dışlanması Poşaların gündelik hayatını ve sosyo-ekonomik yaşamlarını etkilemektedir. Mekânsal ve sosyal dışlanmayı Poşaların nerelerde, nasıl ve ne düzeyde olduğunu anlamak açısından katılımcılara Çankırı halkının Poşaları nasıl tanımladıkları ve onlara nasıl davrandıkları, eğitim kurumlarında, ibadethanelerde, sağlık kurumlarında dışlanıp dışlanmadıkları hakkında sorular yöneltilmiştir.

Çankırı halkının Poşalara karşı takındığı tutum ve davranışlar Poşaları oldukça rahatsız etmektedir. Tarihsel süreç içerisinde oluşan bu olumsuz ilişkiler günümüzde de hala devam etmektedir. Çankırı halkının Poşaları “Çingen” olarak tanımlaması ve bunu gündelik hayatın her noktasında ifade etmesi iki taraf arasında çatışmaya sebep olmaktadır. Çingen kavramının Çankırı halkı tarafından kavgacı, hırsız, güvenilmez, pis, meşru işlerle uğraşmayan, alkolik, toplumsal normlardan uzak gibi olumsuz anlamlar içermesi Poşaların Çingen kavramını kabul etmemesine yol açmaktadır. Fatma Hanım kendilerine Çingen denmesinden nasıl rahatsız olduğunu şöyle ifade etmektedir: “Elekcı diyorlar, Çingen diyorlar, biz kabul etmiyoruz Çingen’i. Yani kötü bir şey. Elekciler, Çingenciler.” Poşalar Çingen kavramını hakaret olarak kabul etmekte ve bunu söyleyen polis dahi olsa şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Ahmet Bey’in anlattığı olayda polisin “Çingeneler mahallesindeyim” ifadesi Mustafa abisini epeyce

sinirlendirmiş ve şu şekilde polise bağırır: “Sen kimsin lan öyle aşağılayarak konuşuyorsun. Sen polissin ya eşşek adam.” Çingene kavramı toplumsal anlam açısından olumsuz bir anlam içermesi ile birlikte Poşaların kırmızı çizgisi olarak addedilebilir. Aynı şekilde Ali Bey de pazarda birinin konuşurken “Çingene” demesi üzerine kendisi ile fiziksel kavga noktasına gelmiştir. Oysa Ali Bey Çingene olmadıklarını Çanakkale’de şehit olan Poşalara gönderme yaparak izah etmektedir.

Süleyman Bey ise “Çingen”liği dini boyut açısından değerlendirerek bunun mümkün olmayacağını dile getirmektedir. Kendilerine yakıştırılan Çingen kimliğine karşı kendisini savunmaya geçerken bunu dinsel öğeler üzerinden yapması aynı zamanda muhafazakar Çankırı halkı ile ortak bir paydada buluşmak istediğini adeta göstermektedir. Kendilerinin de Çankırı halkından çok farklı olmadıklarını dini terimler kullanarak açıklamaları bir nevi “makbul vatandaş” olduklarını meşrulaştırmak istemeleri ile yakından ilişkilidir.

“Pazarlık yapana hakaret etmene gerek var mı? Çingen diye konuşabilir misin? Bugün öyle bir mezhep var mı? Bak bizim Kur’an başımızda. Allah böyle bir sıfat bellediyse ama yok öyle bir şey. Ben tek İslam’ı kabul ediyorum. Allah katında böyle bir şey yoksa sen bunu bana söyleyemezsin, bana yansıtamazsın...Bizim mahkememizde bu görüşülecek. Haklı haksız herkes ayrılacak.” (Süleyman Bey, 43 Yaşında, Esnaf).

Gündelik hayattaki ilişkiler uzun süreçli deneyimlere bağlı olmasından mütevellit herhangi bir Poşa ile olumsuz bir durum yaşayan Çankırı halkından biri bunu genelleylebilmekte ve yayabilmektedir. Örneğin geçmişte evdeki tamir sonucunda işçiye parasının verilmemesi veya daha az ödenmesi ustanın bir dahaki sefere bu mahalleye karşı önyargısının oluşmasını meydana getirmektedir. Bu sebeple evine usta bulmakta zorlanan Fatma Hanım bu durumun genellenerek tüm Poşalara atfedilmesinden sitem etmektedir: “Işığımız patladı. İki aydır ışıkçı arıyorum gelmiyor. Adama parasını verirken gelmiyor. Adam parasını alamayacağım diye korkuyor.” Bu mahalleye dair söylenen olumsuz nitelendirmeler tüm Poşaları olumsuz etkilemektedir. Ramazan Beyin de dediği gibi “Aşağıdan bir bayan yukarı çıkarken korkarak geliyor. Sonra aşağıda anlattıkları gibi değilsiniz diyor.” Kulaktan duyma bilgilerin abartılmakta ve Ali Bey Mahallesi’ne dair korkulu bir mekan algısı çizilmektedir. Bu durum ise mekanın gettolaşmasına sebep olmaktadır. Bu söylemlerin olabilme ihtimali insanların o mahalleden geçmesini, ziyaret etmesini engellemekte ve bu da önyargıları büyütmektedir. Lakin bu yargının değişmesi için yeni deneyimlerin pozitif yönde olması bu önyargının zamanla aşılabileceğini göstermektedir.

“Adam şuraya duvar ördü. Eşim işe gideceğim ben sana parayı vereyim dedi. Bir iki kere geldi buraya. Ya sizi öyle anlattılar ki, yemin ederim öyle böyle değil. Adam ocağı falan yapınca yemin ederim siz bizim çevremizden daha iyisiniz dedi.” (Fatma Hanım, 35 Yaşında, Vasıfsız Eleman)

İsmail Bey’e göre eskiden mahallede kavgaların çok fazla olması Çankırı halkının Poşalardan uzaklaşmasına sebep olmuştur. Hatta kendisi de küçüklüğünden itibaren başına gelen olumsuz olayların hepsinde Poşaların olduğunu söyleyerek davranış açısından Poşaları eleştirmektedir. İsmail Bey bu durumu eğitimsizliğe, cahilliğe ve ahlakın bozukluğuna bağlamaktadır. Kendisini ise hem Poşalı olarak tanımlamakta hem de kendisini onlardan ayıştırmaktadır.

“Yedi yaşında elimi taksiye dayadığım için yukarı mahallede taksi sahibi adam öyle bir tokat çaktı ki burnumdan kanlar fışkırdı. İlk kavgamı orada yaptım. Kız kardeşimi onlar kaçırdı. Ben de onlardan evlendim. Neden oluyor biliyor musun? Bir arada oturmanın getirdiği dezavantajlar. Başın dertten kurtulmuyor. O yüzden oradan hep aşağı dairelere taşındılar. O mahalle zamanla azalacak.” (İsmail Bey, 50 Yaşında, Esnaf)

Ahmet Bey ise daha savunmacı bir refleks ile kendilerine bu şekilde davranılmasına çözüm olarak Poşaların daha güçlü olmasını desteklemiştir. Çankırı halkına karşı kendilerini koruma ihtiyacı duyan Ahmet Bey bu açıdan silahlanmayı, şiddet eğilimli olmayı makul karşılamaktadır. Diğer türlü daha çok ezileceklerinden endişe duyarak kendisi de Çankırı halkına karşı cephe almaktadır.

“Bu yeni nesil biraz hırçın büyüdü. Hırçın olmamız iyi yani. Acımasız olmak iyi. Ne oldu silahlandık, evimize tüfek aldık, hırçın olunca hiçbir şey söylemiyorlar. Anca dışlamayı biliyorlar. Eskilerden beri hırçınlaştık. Artık o hareketleri yapamıyorlar, anca dışlamaları geliyor.” (Ahmet Bey, 22 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Poşaların Çankırı toplumunda hakir görülmesi kamusal alanda görüldüğü gibi evlilik gibi özel yaşamda da karşılaşılmaktadır. Poşalara kız verilmesini aşağılayıcı bir durum olarak nitelendiren Çankırı halkı olabildiğince Poşalar ile kendileri arasında mesafe koymaya çalışmaktadır. Buna rağmen Çankırı halkından Poşalara kaçan kızlar söz konusudur. Aileler kızlarını uzun süre affetmemektedirler. Dinsel bağlamda da Poşaların Alevi olma ihtimali Çankırı halkının Poşalara karşı önyargılı davranmasını beraberinde getirirken, aynı zamanda evliliklerin desteklenmemesini de doğurmaktadır.

“Mesela Çankırlılardan çok kız kaçan oldu Poşalara. Beş kişi, on kişi. Aileler vermiyor Poşalara kız. Aileleri de gerçekten bunu sindiremiyorlar Poşalara gelin gidilmesine. Yıllar sürdü. Mesela Ali abinin kızı kaçtı Poşalar on sene kızının yüzüne bakmadı. Çünkü mahalle baskısı. Onlar ne der, senin kızın Elekçilere gitti. Bu utanç meselesi oluyor. Aslında bu Allah’ın vergisi. Kabul edilse. Poşaları daha düşük görüyorlar. Dini bütün değil, gâvur gibi. ” (İsmail Bey, 50 Yaşında, Esnaf)

Çankırı’da bu denli dışlanmaya maruz kalan Poşalar Çankırı dışındaki şehirlerde ayrımcılığa uğramadıkları ve hatta sevgi, saygı çerçevesinde gündelik hayatlarını idame ettirdiklerini vurgulamaktadırlar. Büyük ölçekli şehirlerde damgalamadan, uzakta yeni yaşamlarını kurabilen Poşalar kötüm ithamlardan, olumsuz genellemelerden ve aşağılanmalardan kurtulmaktadırlar. Fuat Beyin dediği gibi “her millette kötü insan vardır. Her millette topluma uymayan, ne bileyim böyle insanlar vardır. Ama bir kişinin hatasına, terbiyesizliğine bir topluma atfetmek bu yargısız bir infaz. İnsanları yargılamadan infaz etmek.” Bazı Poşalar bu durumdan kaçarak başka şehirlere göç etmiştir. Mehmet Bey ve Ayşe Hanım şehir dışında yaşamış insanlar olarak Çankırı’nın ırk ayrımı yaptığını şöyle vurgulamaktadırlar:

“Ben yirmi sene İstanbul’da kaldım. Bir binada aile kalıyordu. Kardeş gibi. Kimse kimsenin ırk ayrımını yapmazdı. Doğu’dan da adam vardı, Batı’dan da. İç Anadolu’dan da vardı. Adamlar insan gibi muamele yapıyorlardı. İnsan insan olsa, insan gibi davransa ırk ayrımı da olmaz. Bunlar yıllardır böyle. Çankırı’nın halkı böyle zaten.” (Mehmet Bey, 52 Yaşında, Seyyar Satıcı)

“Adamlar öyle bizi dış görüyorlar ki. Başka memleketlere gidiyoruz, adamlar bizi ne biçim karşılıyorlar. Vallahi Doğu tarafı var ya insanlık var ya...Bizi dış görüyorlar. Elhamdülillah biz de Müslümanız ya, biz ne yapıyoruz. İrkçilik çok var. Ne ararsan var. Bizim iyiliğimiz var vallahi, kötülüğümüz yok. Devlet olmasa şu karşıya bizim cenazemizi gömmezler. Öyle vahşi adamlar var Çankırı’da.” (Ayşe Bey, 50 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Poşalar dışlandıklarını izah etmelerinin yanı sıra haksız yere dışlandıklarını söylerken bir yandan da toplumlarının temiz, devlete ve dinine bağlı fertler olduğunu vurgulayarak bir nevi kendilerini aklamaya çalışmışlardır. Çankırı tarafından kabul görülmeyen Poşalar bu ithamlarla başa çıkmak için ideal vatandaş olduklarını belirten nitelendirmeler kullanarak sürekli kendilerini kanıtlama gayesi içine düşmüşlerdir. Bu konuda Ömer Bey şöyle bir izahta bulunmaktadır:

“Çankırı halkı, tamam bizim mahalle alkol alıyor, tasvip etmiyoruz. Ama bir tane adam çıkıp da bu mahalleden hırsızlıktan, yağmadan ya da başka bir şeyden sabıkalı olduğunu söyleyemez Çankırı’dan bu mahalleye. Bir adam getirseniz çay ısmarlar, o kadar da kişilikli insanlar var bu mahallede. Ama ne hikmetse ikinci sınıf insan muamelesi görüyoruz.” (Ömer Bey, 35 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Tahrik eden söylemlerle karşılaşan Poşalardan buna sert bir şekilde yanıt verenler de vardır. Kendilerine sabıkalı ve toplumun en bedbaht insanı olarak davranılması Poşaları kıyasa itmektedir. Ramazan Bey ağır ithamlar altında kaldıklarını ve kavga ettiklerini söylerken bir yandan da kendilerinin başkasının “namusuna” göz dikmediğini, canına kastetmediğini, parasını gasp etmediğini söyleyerek “temiz” bir toplum olduğuna dikkat çekmektedir. Aynı şekilde Sinan Bey de Poşaların kendi hallerinde olduklarını,

yardımsıver bir topluluk olarak mahalleye gelen Suriyeli, Afganlı, Iraklı, İranlı, Arap olan sığınmacılara kucak açtığını vurgulamaktadır. Yardım konusunda diğer mahallelerin kucaklayıcı olmadığını şu şekilde ifade etmektedir: “Şuradan biri gelsin karnımız aç desin, burada herkes onun eline sarılır. Gel kardeş bize gidelim, gel kardeş bize gidelim. Aşağı gidelim ve diyelim ki biz açız. Bir lokma ekmeği bırak bir yudum suyu vermeyecek insanlar var yani.” Mahallenin kötülenmesine karşılık Poşalar iyi yönlerini ön plana çıkararak haksızlık yapıldığını göstermeye çalışmaktadırlar. Bu açıdan örneklerle başvuran Sinan Bey 1974 yılından 2012 senesine kadar mahallelerinde oturan Poşa olmayan komşusunun düşüncelerini şöyle ifade etmektedir: “Adamın bize dediği şey aşağıdan size önyargı yapıyorlar. Ben dedi Allah’tan korkarım. Ben dedi kaç senedir sizin aranızda oturdum; ama bir gün bile evimin kapısını kapatmadım. Bir gece arabamı kilitleyip yatmadım. Benim kapım hanem açık.” Çankırı’da kabul görülmek isteyen Poşalar bu tarz örneklerle makul vatandaş olduklarını meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Hatta Ahmet Bey Poşalara yöneltilen “kötü insanlar” imajına karşılık olarak yardımsıver olduklarını ifade ederek Çankırı halkının iyi olmadığını savunmuştur. Ali Bey ise nasıl bir toplum olduklarını ihtiyaç sahibi komşularına gösterdikleri tavır ile ispatlamaya çalışmaktadır:

“Bizim mahalle beş-altı mahalleye bakıyor. Git başka mahalleye bakmazlar. Mesela adam boş geldi. Buradakilerden herkes bir şey verir. Komodinini, battaniyesini, sobasını vs. donattı. Git buradaki Suriyeliler ile konuş. Onlara da sor bu insanlar nasıl insanlar diye. İyi mi kötü diye.” (Ali Bey, 38 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Fuat Bey ise Çankırı halkı gibi kendi toplumlarından üst teğmen, ast subay, öğretmen, doktor, hemşire gibi eğitimli ve vasıflı bireylerin çıktığını vurgulayarak dışlanmalarının anlamsız olduğunu belirtmektedir. Ayrıca kendi toplumuna cüzzam hastası gibi bakılmasına şu ifade ile karşı çıkmaktadır: “Bugün Avrupa’da, İstanbul’da çıkıyor PKK, PYD yandaşlığı yapıyor. İnsanlar o toplumda dahi bu kadar şey bakmıyor yani. Allah korusun bizim toplumumuz öyle insanlar mı? Vatana millete bağlı insanlar.” Vatansever kimlikler ön plana çıkartılarak Çankırı’nın tutumu eleştirilmektedir. Öyle ki Poşaların Çanakkale Savaşında verdiği mücadelede şehit ve gazi olan atalarına yapılan göndermeler aynı zamanda kendilerini tarihsel süreçte de meşru kılmaya çabalarından kaynaklanıyor olabilir. Fuat ve Ali Bey dedelerinin Kurtuluş savaşından sonra aldıkları gazilik madalyasını belirterek soylarının vatana ne kadar bağlı olduğunu göstermeye çalışmışlardır. Poşalara göre yakın tarihimizde yaşanan 15 Temmuz Darbe Girişiminde meydana inip ve direnmeleri kendileri için koşulsuz olarak vatansever olduklarını gösteren önemli bir kanıt niteliği taşımaktadır. Ramazan Bey de vatansever olduklarını Ermenilerden farklılıklarını dile getirerek ispat etmeye çalışmaktadır. Kendilerini dışlayan Çankırı halkı kadar bu topraklarda yaşama hakkına sahip olduğunu meşrulaştırmak için canlarını ve kanlarını döktüklerini belirtmektedir.

“Çankırı halkı bizi yargılıyor. Biz Gazi çocuklarıyız. Biz Çanakkale bebesiyiz. Tutup da Ermeni, şu bu değiliz. Biz de bu topraklar için can verdik. Bizi de kan aldık. Gerekirse can aldık, can verdik. Ama tutup da ayırım yapmanın ne anlamı var ki. Aha şu 15 Temmuz olayında biz de aşağıdaydık. Hepimiz toplandık. Çünkü bu vatan toprak iman, bayrak sonucu oldu meydana. Alevilik, Sünnilik davası değil. Toprak elden gidiyor, din iman gidiyor deydi biz de koştuk.” (Ramazan Bey, 32 Yaşında, Vasıfsız Eleman)

Sinan Bey ise Poşaların %80-%90’nın hacı olduğunu belirterek bir nevi Çankırı halkı kadar dindar olduklarını ima etmektedir. Özellikle Poşaların Alevi olarak görülmesi ve ötekileştirilmesi, Poşaları Çankırı halkının Sünnilik itikadındaki önemli vazifeleri kendilerinin de yaptığını söylemeye yönlendirmiştir. Sinan Bey kendilerine atfedilen “mum söndürme” hadisesini Ermeni Alevileri ve Hristiyan Alevilerine ait olduğunu belirterek Poşaları aklamaya çalışmıştır. Bu konuda hassasiyetini şöyle ifade etmektedir.

“Yüzde 80-90 hacıdır buranın çoğu. Ben bu ameliyi niye işliyorum ahiretim için. Gelsinler bizim din konusunda en kralı karşımızda otursunlar. Onların okumuşluğu kadar benim okumuşluğum var, rahmana sığırım... Din konusunda ayrımcılık var. Tunceli ve çevresinde Ermeni Aleviler ve Hristiyan Aleviler var. Onlar mum söndürme yapıyor ve bizim suçumuza atıyor. Yoksa hiç kimse kendi kız kardeşi ve annesi ile o işi yapamaz. Rahmana sığıyorum bizim mahallede biri yapmış olsa, vura vura

onu burada öldürürler. Cesedi kururdu kimse almazdı.” (Sinan Bey, 31 Yaşında, Fabrikada Sorumlu Pozisyonunda)

İsmail Bey ise bu ayrımcılığa karşılık çözüm yolu olarak müftülükte cami imamlarının vaaz vermesini önermektedir. İslamiyet’te ayrımcılığın olmadığını belirten İsmail Bey Çankırı’nın bu konuda cahil olduğunu ve bilgisiz olup kendilerini geliştirmediklerini vurgulamaktadır.

Çankırı’da Poşaların ciddi düzeyde ayrımcılığa uğradığı diğer bir konuda Poşaların Çankırı’ndan kendi mahalleleri dışındaki bir yerden ev satın alamamasıdır. Çankırı halkı, Poşaları yanı başlarında kapı komşusu olarak görmemek ve yüz yüze bir ilişki geliştirmemek için kendilerine ev satmamaktadır. Poşaların Çankırı’ya yayılmaması için Çankırı halkı, Ali Bey ve Mimar Sinan Mahallesi ile geri kalan arasında bir sınır çizmekte ve Poşaları bu iki mahalleye hapsedmek istemektedir. Böylelikle iki mahalleye hapsedilen Poşalarla gündelik hayatta sık karşılaşmayacak ve iletişim kurulmak zorunda kalınmayacaktır. Poşalar adeta “hastalıklı” bir grup olarak görülmekte ve Çankırı’ndan tecrit edilerek bu iki mahalleye kapatılmaktadır. Poşaların da bu konuda oldukça dertli olduğu araştırmamızda ortaya çıkan önemli bir konudur. Poşalar Belediyenin yatırım yapmadığı ve köhne bir hale gelmiş bu mahallelerden taşınarak yaşam kalitesi daha yüksek mekanlara taşınmak istemesine rağmen Çankırı halkının bu ayrımcılığı ile karşılaşmaktadır. Örneğin Ömer Bey ev satın almak için müteahhit ile anlaşıldığını; lakin komşuların duyunca buna rıza gelmeyip anlaşmayı bozduğunu şöyle ifade etmektedir:

“Müteahhit ile anlaşıyor veya ev sahibi ile anlaşıyor; ama komşular ile anlaşamıyor. Diyor ki buraya yukarı mahalleden adam sokmayacaksın diyor. Bu ırkçılık değil mi? Ayrım yapıyorlar. Bina duydu mu bunu buraya sokamazsın diyor. İmza toplar attırırız diyor. Paranı verip alamıyorsun. Paranla ticaret yapamıyorsun.” (Ömer Bey, 35 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Fuat Beyin ise bacanağı daha “düzgün bir hayat” için ev satın almak istemiş ve beğendiği evin ev sahibi ile anlaşıp tabuya gitmiş. Orada ev sahibi, Fuat Beyin bacanağının Ali Bey Mahallesinden olduğunu öğrenince evini satmaktan vazgeçmiş. Fuat Bey bu duruma şöyle sitem etmektedir: “Ön yargıdan dolayı. Adam parası ile ev alamadı. İran’dan geliyor, Irak’tan geliyor. İstedığı gibi ev alabiliyor.” Poşalar kendilerini yabancıların statüsü ile kıyaslayarak daha vahim durumda olduklarını göstermeye çalışmaktadır. Aynı şekilde Ramazan Bey de Çankırı’nın hırsız, ahlaksız barındırdığını sadece Poşaları barındıramadığından şikâyet etmektedir. Ramazan Bey’e göre Çankırı halkı, Poşaları kendi “mıntıklarında” istememektedir. Bu konuda oldukça sıkıntı yaşayan Ramazan Bey şöyle ifade etmektedir:

“Şimdi aşağıdan bir ev almaya kalkalım kendi paramızla, hani derler ya kendi paran ile rezil oluyorsun. 170 milyara ev beğendin. O eve giren terbiyesizlik mi yapıyor, ahlaksızlık mı yapıyor, hayır alakası yok. Sizin eviniz olmuyor mu, misafir almıyor musunuz? İnsanlık yani, birkaç ay devam eder. Hayırlı olsun vs. Her şey yerine oturana kadar. Ama yanındaki komşuna bir saygısızlığı, terbiyesizliği var mı, hayır. Bilakis yardımı olur, zararı olmaz. Çocuğunu alır hastaneye götürür. Bu herkes için bu komşuluk bağıdır. Biz gittiğimiz zaman ne var ya siz Poşasınız, size ev yok. Neden ev yok, ben gâvur muyum, neyim yani? Ben insan değil miyim? Neden bu önyargı?” (Ramazan Bey, 32 Yaşında, Vasıfsız Eleman)

Ev verilmemesine karşılık Poşalar bu soruna stratejik bir çözüm sunmaktadır. Poşa kimliği ile ev satın almanın mümkün olmadığı görülünce Poşa olmayan güvenilir bir tanıdık aracılığıyla ev satın alınmakta ve birkaç ay sonra ev tekrar gerçek sahibi olan Poşa vatandaşa geri satılmaktadır. Lakin bu durum sonrasında Poşalar ile komşuları arasındaki mesafeyi ve önyargıyı artırmaktadır. Sinan Bey bu durumu şöyle aktarmaktadır:

“O vermiyor ya sen bilakis kurnazlığa gidiyorsun. Sen Poşa’sın ya, ben bu esnaftan birini tanıyorum esnaf beni tanıyor ya abi diyorum sen evi al. EE ne olacak ben iki ay sonra o eve geçicem... 10 lira vereceğin yere 12 veriyon ve sonra ne oluyor hoşgörülü davranacağı yere önyargılı davranıyor, sen de ön yargılı davranıyorsun... Binasındaki insanlarla huzursuzluk yaşıyor mu, illa ki yaşıyor adam. Lan diyorsun bu adamlar beni istemiyorlardı ben de onlarla komşu olmam, muhatap olmam. Evimden işime, işimden evime.” (Sinan Bey, 31 Yaşında, Çorap Fabrikasında Sorumlu Pozisyonunda)

İki kere tapu masrafı olan Poşalar için bu durum elbette zararına olsa da başka bir çözüm bulunamadığından bu çözüm yolunu devam ettirilmektedirler. Poşalar hem maddi hem de manevi açıdan olumsuz etkilenmektedir. Olumsuz sonuçların yanı sıra alınan ev sonrası olumlu sonuçlarda olabilmektedir. Örneğin Sinan Bey tanıdık bir komşusunun diğer mahalleden güç bela ev almasından sonra yöneticinin yorumunu şöyle aktarmaktadır: “Abi sen pırlanta gibi çocuksun, biz senle boşuna uğraştık. Doğalgaz parasını gününün önce veriyormuş. Adam bilsem senle uğraşmazdık diyor.” Önyargısında haksız çıkan vatandaşların da olması zamanla bu algının kırılabileceğini göstermektedir. Lakin bunun için Poşaların ve Çankırı halkının daha çok temas etmesi ve mekânın gettolaşmaya bırakılmaması gerekmektedir.

TOKİ’ler konusunda da Ali Bey ve Mimar Sinan Mahallesi oldukça mustarıptır. Mahallede arsaya biçilen fiyatın değerinden daha düşük olması mekân sakinleri tarafından kabul edilmemekte ve mekânda kentsel dönüşüm projesi başlayamamaktadır. Geniş aile yapısına sahip olan Poşalar için TOKİ’nin verdiği daire sayısı yetersiz düzeydedir. TOKİ, Poşaların yaşam tarzını düşünmeden metrekareye fiyat biçmektedir. Bu konuda Fuat Bey sitemini şöyle dile getirmektedir:

“300- 400 lira veriyor metrekaresine. Adamın 50 metre yeri var. 30-40 milyar para ile ne yapacak. Daireye 150- 200 bin para biçiyor, ama senin yerine 50-70 bin lira para biçiyor. Yok parasına sattırıyorlar evlerimizi. Mesela şu gecekonduda ailesi ile kayınvalidesi ile bir oturabiliyor. Üst katında babası, alt katında kendisi oturabiliyor. TOKİ bu evi yıktığı zaman sana bir daire bile vermiyor. İki aile ise biri dışarıda kalıyor.” (Fuat Bey, 35 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Sinan Bey ise mahallenin komple yıkılarak Poşalara aşağı mahalleden ev verilmesini mekân sakinlerinin kabul etmeyeceğini belirtmektedir. Mahallede yaşayanların hep akraba olmasından ötürü aşağı mahallede dağınık olarak yerleştirilmek istenmemektedirler. Aynı zamanda soylulaştırma tehlikesinin bilincinde olan mahalleliler bu konuda oldukça direnmektedirler. Resmi kurumlar ile mahalleli arasındaki bu direnme ise mekânın yeniden inşa edilmesini geciktirmektedir.

Mekândaki eski Çankırı evlerinin olması mahallenin bir bölgesinin kültürel sit alanına çevrilmesini de beraberinde getirmiş ve mahallenin kentsel dönüşüme açılmasını engellemiştir. Oysa Ali Beye göre bu durum engel teşkil etmeyip o tarz evlerin restore edilmesi sağlanırken diğer evlerin yeniden inşası söz konusu olabilir. Kötü durumdaki evlere çözüm bulunması için bekleyen Poşa halkının yanı sıra daha fazla bekleyemeyip başka mahallelerdeki TOKİ’lere taşınanlar da mevcuttur. TOKİ’lerden Poşaların da ev alması Mehmet Beye göre kura sistemi ile mümkün olabilmiştir. Şayet devlet tarafından takip edilen kura sistemi söz konusu olmayıp Belediye ve müteahhitlerin yönetiminde olsaydı Poşalar yine ayrımcılığa maruz kalarak ev satın alamayacaklardı.

Mahalleyle sadece TOKİ değil, müteahhitler de ilgilememektedir. Merkezde olan bu iki mahallede Poşaların yaşaması ve Poşaların soylulaştırmaya direnerek bu mahallelerden ev istemesi arsanın değerini düşürmektedir. Çünkü Çankırı halkı Poşalar ile aynı konutu paylaşmak istememekte ve bu durum talebi azaltmaktadır. Arz-talebin az olduğu bir arazi için müteahhitler herhangi bir kentsel dönüşüm projesi uygulamak istememektedirler. Ali Bey bu konuyu şöyle izah etmektedir: “Belediyenin yönlendirmesi ile TOKİ müteahhit girmiyor. Buradan ev satılmaz denip gelmiyorlar.”

Çankırı halkının gündelik hayatta karşılaştığı ayrımcılıklardan biri de market, mağaza gibi alışverişlerde karşılaştığı yargılayıcı tutum ve davranışlardır. Bu ayrımcılığı erkeklerden çok kadınlar yaşamaktadır. Örneğin Ömer Bey alışveriş yaparken parasından ötürü kendisine iyi davrandığından bahsederken, Fatma Hanım ise alışveriş sürecinde mağaza çalışanlarının yargılayıcı bakışlarına maruz kaldığını belirtmektedir. Çankırı halkının algısında Poşaların hırsız olduğu imajının söz konusu olması Poşaların da rahat bir şekilde alışveriş yapmasını engellemektedir. Fatma Hanım bunu şöyle ifade etmektedir:

“Bir yere gidelim aynı yabani gibi bakıyorlar. Sanki hiç insan görmemişler. Markete giriyoruz aynı öyle. Yemin ederim ben çocuk ile markete gidemiyorum. Korkuyorum iftira atacaklar da ayıp olacak diye aklım başımdan çıkıyor. Yani şu çocuğum ile markete gittik. Adama aynı öküz gibi bakıyor. Sonunda adama dedim ki niye bakıyorsun ki. Burada ne kadar müşteri var. Onlara bakmıyorsun da bize

niye bakmıyorsun sen. Herkesler parasıyla alışveriş yapıyor. Benim gözüm kör değilse bak her yerde kamera var. Allah nasip etmesin siz bizi öyle bir horluyorsunuz ki ne bilim yani siz bizi insan yerine de koymuyorsunuz. Marketten alışveriş yapmadım çıktım gittim.” (Fatma Hanım, 35 Yaşında, Vasıfsız Eleman)

Fatma Hanımın alışveriş sürecinde yaşadığı bir diğer ayrımcılık ise market servislerinin Ali Bey ve Mimar Sinan Mahallesine girmemeleridir. AVM’deki büyük marketin servis aracı bu mahallelere çıkmama karar almıştır. Fatma Hanım ise bu dışlanmaya karşı müdürle tartışmış; lakin herhangi bir çözüme ulaşamamıştır. “Yukarı mahalle adam mı yiyor” diyerek mahalleyi savunan Fatma Hanımın tüm çabaları boşa gitmiştir. Mahallenin kötü algısı gündelik hayatın her yanına sirayet etmekte ve Çankırı halkı olabildiğince mahalleyle olan temasını en alt düzeyde tutmaktadır. Fatma Hanımın şu ifadesi gerçekliği tüm çıplaklığıyla ortaya sermektedir: “Adamlar bu mahalleye hiç gelmiyor. Bu mahallenin ismini duyunca yedi tüyleri ayağa kalkıyor. Bizi öyle bir görüyorlar, öyle bir horluyorlar ki.” Görüldüğü üzere Çankırı halkının Poşalara olan yaklaşımı oldukça önyargılıdır.

Fatma Hanımın dediğine göre Poşalar eğitim kurumlarında da ayrımcılığa uğramaktadır. Mahalledeki ilkokula gelen öğrencilerin çoğunluğunu Poşalar oluşturmaktadır. Genel olarak eğitim düzeyinin düşük olması ve olumsuz Poşa algısı bazı öğretmenlerin tutum ve davranışlarını etkilemiştir. Fatma Hanımın çocuğu öğretmenden haksız yere dayak yemesine rağmen Fatma Hanım ve eşi bazı korkularından ötürü hesap sormaya çekinmiştir. “Öğretmeni horluyormuş. Okula gidecektim, eşim gitme çocuğa bir şey yaparlar döverler falan dedi. Çocuğuma kötülük yapacaklar diye okula gidemiyorum.” Çocuklarının dışlandığına şahit olan Fatma Hanım çocuklarını okula göndermek istememektedir. “Her şey horlanıyor. Yemin ederim bizim çevrede bu yüzden çocukları okula yollamıyoruz. Arkadaşlarının yanında horlanacağına hiç gitmesin daha iyi. Okuyup da horlanacağına cahil gitsinler daha iyi.” Mahalledeki dışlanma çocuklara kadar sirayet etmekte ve ileride olası sorunlara ve travmalara yol açmaktadır.

Ahmet Bey ise lisedeki eğitimi sürecinde arkadaşları tarafından kabul görülmediğinden bahsederken derin bir üzüntü duymuştur. Okulda “haylaz” öğrencilik yerine “düzgün” öğrencilik rolünü takınan Ahmet Bey buna rağmen arkadaşlarının kendisi ile arkadaşlık kurmadıklarından bahsetmiştir. Üç senenin sonunda “İyi” öğrenci olmanın kendisine arkadaş kazandırmadığını düşünmeye başlayan Ahmet Bey, olumsuz tutum ve davranışlarda bulunarak arkadaş edinmeye çalışmıştır. Bu durum göstermektedir ki Poşaların “kavgacı, asi” bireyler olduğuna dair olumsuz yargı tarihsel süreçte sadece Poşaların alışkanlıklarından ibaret olmamakta, bunun yanı sıra Çankırı halkının sürekli olarak bu şekilde yargılanması da Poşaları bu tutum ve davranışlara yönlendirebilmektedir. Ahmet Bey de yaşadığı bu ayrımcılığı şöyle izah etmektedir:

“Üç yıl yanıma arkadaş oturmadı (yanıma). Mesela eğitim derslerinde yanımdan kaçıyorlardı. Yemekhanede kimse yanıma oturmazdı. Hocayı kâle almazlardı. Hocanın yüzüne karşı küfür ederlerdi. Hoca beni çok tutardı mesela. Ahmet sen çok iyisin, efendisiz. Senin aileni görmek istiyorum diyorlardı. Sonra dışlanıyordum yani. Son iki ay ben de onlar gibi davranınca o zaman beni arkadaş edindiler. Onlar gibi kötü olmaya başlayınca. Tabi rol icabı oynadım.” (Ahmet Bey, 22 Yaşında, Seyyar Satıcı)

Ali Beyin kızı ise lisede birinci olmasına rağmen törende birinciliği ilan edilmemiş ve kutlanmamıştır. Bu durumdan oldukça ıstırap duyan Ali Beyin kızı hakkının yendiğini düşünmektedir. Müdürün Poşalara karşı olan önyargısı Ali Beyin kızının başarılı olduğu gerçeğini kabul etmesini önlemiştir. Ali Beyin yengesi Fatma Hanım bu konuda şöyle bir açıklamada bulundu:

“Şuna bak demişler, Çingenlerin içerisinde okuyan da mı var. Çocuk her şeyi kazandı. Yemin ederim ister inan ister inanma biz burada gördük horlanmayı. İnan çocuklarımın seneye okumasını istemiyorum. Böyle gidip horlanacaksa okumasın daha iyi.” (Fatma Hanım, 35 Yaşında, Vasıfsız Eleman)

Eğitim kurumlarının yanı sıra Poşaların dışlandıkları bir diğer alan ise ibadethanelerdir. Çankırı halkı tarafından Alevi olarak tanımlanan Poşaların yaklaşık bundan on beş yıl önce cenazeleri camilerden kaldırılmamakta ve camide salaları verilmemektedir. Tahtalı Köprü denilen mekândan cenaze törenlerini gerçekleştirmekteydiler. Ömer Bey bu açıdan Çankırı halkını “yobaz” olarak

nitelendirmektedir. Görüldüğü üzere Poşalar dinsel alanın da dışında tutularak ayrıştırılmaktadır. Din konusunda oldukça hassasiyet gösteren Çankırı halkı Poşaları adeta gayri Müslim olarak görmektedir. Günümüzde bu durumun ortadan kalkması ve Poşaların çeşitli dini cemaatlerle olan temasının artması ile Sünnilikteki ritüellerin mekânda arttığı gözlemlenmiştir. Dinsel açıdan Çankırı halkı tarafından kabul görülmek isteyen Poşalar, dini ritüeller açısından farklı olmadıklarını araştırma sürecinde göstermeye özen göstermişlerdir.

Poşaların camiye cenaze için kullanması konusunda ilerleme kat edilmiş olursa da, gündelik hayatta hala bazı bireyler Poşaların camiye kullanmasını izin vermemektedir. Fatma Hanım cami de karşılaştığı ayrımcılığı şöyle izah etmektedir:

“Arkadaşlar ile beraber yazın çalışıyorduk. Öğlen namazına camiye gittik. Cami temizleyen kadınlar bizi camiye sokmadı. Sanki camiye mi yicez! Hayır, kadın hayır dedi camiye giremezsiniz, neden dedim? Niye giremiyoruz. Sizi kılıp da giriyorsunuz biz kılınca ne oluyor. Adam yok dedi camide bir şey kaybolur. Bizim yüzümüz ak dedim. Allaha şükür. Kadın bizi camiye sokmadı. Hırsızlık yaparsınız diye. Ben camiden ne alıp çalacağım Allah nasip etmesin.” (Fatma Hanım, 35 Yaşında, Vasıfsız Eleman) Ali Bey ise gittiği bir tarikat sohbetinde karşılaştığı ayrımcılığı şöyle aktarmaktadır: “Bir tarikat var. Oradaki insanlar demiş ki bu Poşalar gelirse biz gelmeyiz. O zaman tamam dedik biz gelmiyoruz. Allah’ın rahmetini kısmaya çalışıyorlar. Orada ne yapacak ki adam gidip sohbet dinleyecek.” Ayrımcılığın dini sohbetlere kadar yayılmış olması Poşaların kısa sürede Çankırı halkı ile ilişkisinin olumlu yönde olmasını güçleştirmektedir. Bu sebeple uzun süreli stratejiler geliştirilerek Çankırı halkı ve Poşaların uzlaştırılması gerekmektedir.

1. Sonuç

Toplumsal ilişkilerin şekillendirdiği mekân zamanla kimliksel kodlar ve değerler ile bütünleşmektedir. Toplumsal algılar olumsuz kimlik algısı ile mekânsal algıları oluşturarak toplumda genel bir kanı oluşturmaktadır. Birey mekândaki sosyal ilişkiler ağını tecrübe etmeden olumsuz toplumsal algılar ile mekânı olumsuzlamakta ve dışlamaktadır. Toplumda bu bakış açısı zamanla yayılmakta ve gruplar arasında ciddi kutuplaşmalar meydana gelmektedir. Artık toplumsa dışlanma ile mekânsal dışlanma da kendisini gündelik hayatın birçok noktasında göstermektedir.

Yapılan bu çalışmada da toplumsal dışlanma sonucunda ötekileştirilen grubun mekânsal olarak da dışlanması söz konusudur. Mimar Sinan ve Ali Bey Mahallelerinde yaşayan Poşalar hem mekânsal olarak hem de toplumsal olarak toplumun dışında tutulmaya çalışılmaktadır. Araştırmanın ana sorunsalı olan mekânsal dışlanmanın sosyo-ekonomik duruma ve kamu hizmetlerinden yararlanma düzeyini etkisi bu doğrultuda analiz edilerek Poşaların yaşadıkları mekânsal ve sosyal dışlanma ele alınmıştır. Yapılan çalışmada görülmektedir ki Poşaların Çankırı halkı tarafından “Çingen, kavgacı, ikinci vatandaş” olarak görmeleri ve dışlamaları iş piyasasında kendilerine iş verilmemesine sebep olmaktadır. Bu durumu oldukça yoğun şekilde yaşayan Poşalar iş başvuru sonuçlarında “Poşa” olmalarından ötürü iş alınmak istenmemektedir. Geçimlerini sağlamaya çalışan bireyler ise Çankırı merkezinde iş bulamamalarından ötürü baba mesleği olan seyyar satıcılığa yönelmektedir. Mahallede popüler olan meslek seçimi bireyin neredeyse iş kaynakları açısından tek şansdır. Sahip oldukları araçlar ile şehir şehir dolaşarak ürün satan Poşalar ciddi meslek sıkıntıları yaşamaktadır. Mesleğin zaman diliminin belli olmaması, uzun bir yolculuk yapılarak haneden uzak kalınması, sigortasız iş olması, aylık gelirin değişmesi, fiziksel birtakım sıkıntıların yaşanması ve mesleğin toplum tarafından kabul görmemesi bireyin fiziksel ve psikolojik olarak olumsuz etkilemektedir. Mekânsal dışlanma sonucu mecburiyetten seyyar satıcılığı seçen bireyler Harvey’in (2013) belirttiği üzere adil olmayan gelir dağılımına maruz kalmaktadır. Eşitsiz sermaye piyasasının dağıtımını toplumda bir grubun sosyal, ekonomik ve fiziksel olarak çeşitli maliyetler ödemek zorunda kalmasına sebep olmaktadır. Azınlıkta olsa işçi pozisyonun da çalışabilen Poşaların çoğunluğu ise çalışma ortamında dışlandıklarını ve adil olmayan iş bölümü yapıldığını belirtmektedir. Özellikle Poşalara iş verilmek istenmemesi veya verilen işlerin kısa dönemli vasıfsız işler olması bireyin motivasyonunu düşürerek olumsuz toplumsal ilişkileri meydana getirmektedir.

Sosyal adalet perspektifi açısında kamu hizmetleri herkese eşit bir şekilde dağıtılmalıdır. Toplumsal fayda gözetilerek mültecilere, engelli vatandaşlara, doğal afet yaşanan bölgelere, yoksul kesime kamu hizmetleri götürülmelidir. Çöküntü alanı haline gelmiş Mimar Sinan ve Ali Bey Mahallesi sosyal adalet perspektifi ile yaklaşılması bir yana gerekli eşit kamu hizmetleri dahi gitmemektedir. Mahalledeki harabe ve depreme dayanıksız yapılar, çamurlu, bozuk, asfaltın çöktüğü, bakımsız yollar, alt yapı çalışmalarının oldukça düşük düzeyde olduğu, sokak aydınlatmalarının yetersiz olduğu, çöplerin günde bir kere toplanmasına karşın sokaklardaki atıkların süpürülmediği, çöp konteynırın olmadığı ve özellikle bir tane bile çocuk parkının olmadığı mahalle yapısında belediyenin sunması gereken hizmetler oldukça yetersiz düzeydedir. Mekân sakinlerinin düşüncesine göre belediyenin dışlayıcı tutumu mahalleye hizmetin gelmesini engellemektedir. Mekânsal dışlanmanın sadece toplum tarafından değil kamu hizmetleri tarafından da yapılması alanı çöküntü haline dönüştürmektedir.

Mekânsal dışlanmanın yoğun bir şekilde yaşandığı Mimar Sinan ve Ali Bey Mahallesi bireyler zamanla içine kapalı bir toplum haline gelmiştir. Kamusal alanda ve ekonomik alanda istenmeyen Poşalar kendi mahallelerine bağlanarak mekânla bir aidiyet kurmuşlardır. Mahalledeki komşuluk ilişkilerinden memnun olan bireyler mahalle dışındaki kahvelerde ve sosyal mekânlarda pek bulunmamaktadır. Mahalle dışında bir yerde kiralık veya satılık daire tutmak isteyen Poşaların Çankırı halkı tarafından engellenmesi, mahalle sakinlerinin yine kendi içlerine dönerek dayanışmanı ağını oluşturmamasını meydana getirmektedir. Çankırı halkının keskin yargısı Poşalarla iletişimin en az düzeyde kalmasına sebep olmakta ve iki grup arasında yeterli entegrasyonu engellemektedir.

Sonuç olarak Çankırı Poşaları dışlanmalarına karşın yaşam mücadelesi vermektedir. Ekonomik, sosyal ve kamu hizmetleri açısından dışlanan mekân ve bireyler adil olmayan gelir dağılım ve sosyal adalet ile karşılaşmaktadır. Bu doğrultuda gerekli çözümler ve adımlar atılmadığı takdirde alanın zamanla mekânsal biçim açısından tehlike arz edeceği ve birtakım sosyal sorunların meydana gelebileceği düşünülmektedir. Kamu hizmetlerin yeterince yapıldığı, evlerin revize edildiği ve gruplar arasında entegrasyon projelerinin yapıldığı çözüm listesi en kısa zamanda hayata geçirilmelidir.

Kaynak

1. Demirvuran, G. K. (2007). Kentsel Ölçekte Mekânsal Ayrışma: Edirne Çingene Mahallesi Örneği, Şehir ve Bölge Planlama Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
2. Dişli, S. Ö. (2016). Çingene” Mi, “Roman” Mı? Bir İnşa Süreci, (s. 31). AÜDTCF: Antropoloji Dergisi.
3. Harvey, D. (2013). *Sosyal Adalet ve Şehir*, (4. b.). İstanbul: Metis Yayınları.
4. Katznelson, I. (2013). Önsöz, *Sosyal Adalet ve Şehir*, (4. b.). İstanbul: Metis Yayınları.
5. Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. (S. Turan, Çev.) Ankara: Nobel Yayıncılık.
6. Marsh, A. (2008). Etnisite ve Kimlik: Çingenelerin Kökeni, Kimlik Dergisi. (E. Uzpeder, S. Gökçen, Dü.) *Biz Buradayız: Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi*. İstanbul: Mart Matbaacılık.
7. Neuman, W. L. (2008). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. (Cilt 1, 2). (S. Özge, Çev.) Ankara: Yayın Odası Yayıncılık.
8. Önen, S. (2011). Çingenelerin Sosyal Haklara Erişimindeki Zorluklar: Roman Ve Dom Toplulukları Karşılaştırması. III. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu, Kocaeli, <http://www.sosyalhaklar.net/2011/bildiri/onen.pdf> (erişim tarihi: 20.06.2019)
9. Önerli, U. (2013), Dönüşen Kentlerde Çingene Olmak: İzmit Örneği, Mülkiye Dergisi, 37(1), 71-104
10. Yaş, H., Güler T. (2016). Kır–Kent Ayrımı Görünümlerinin Havsa Örneğinde İncelenmesi. (c. 12, s. 46). Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi.
11. Yıldırım, A., Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (8. b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
12. Sözbilir, M. (2010). Veri Analizi. <https://msbay.wordpress.com/ders-icerikleri-ve-sunumlar/11-hafta-veri-analizi/> (erişim tarihi: 20.06.2019)

MEKÂNSAL BİÇİMLERİN VE TOPLUMSAL SÜREÇLERİN BİREYİN SOYO-EKONOMİK YAPISINA VE KURUMSAL HİZMETLERİNDEN YARARLANMASINA ETKİSİ: ÇANKIRI POŞALAR ÖRNEĞİ

YARI YAPILANDIRILMIŞ SORU FORMU

Saygıdeğer Katılımcı;

Bu çalışmada mekânın ve sosyal yapının bireyin gelir durumuna etkisi ve kurumsal hizmetlerden ne düzeyde yararlandığı anlaşılmaya çalışılmaktadır. Yaptığımız bu çalışmada verdiğiniz bilgiler kesinlikle bir başkası ile paylaşılmayacak ve kimliğiniz ile ilişkilendirilmeyecektir. Çalışmamız herhangi bir kurum veya siyasi parti adına yürütülmemektedir. Araştırmaya katılımda gönüllülük esastır. Araştırmanın iyi sonuç vermesi adına düşüncelerinizi özgürce belirtmeniz beklenmektedir. Değerli katkılarınız için teşekkür ederim.

Arş. Gör. Esra ASLAN
ÇAKÜ Sosyoloji Bölümü

1. Cinsiyetiniz?
2. Medeni durumunuz?
3. Doğum yeriniz?
4. Nerede yaşıyorsunuz?
5. Yaşınız?
6. Öğrenim durumunuz?
7. Ekonomik refah düzeyiniz nedir?
8. Mesleğiniz nedir?
9. Şimdiki mesleğinize sizi kim yönlendirdi?
10. Nasıl bir konutta yaşıyorsunuz?
11. Hanenizde kaç kişi yaşıyor?
12. Aşağıdaki sosyal güvenlik kurumlarından hangilerinden yararlanıyorsunuz?
13. Kamu ve özel sektörde hiç iş başvurusunda bulundunuz mu? Bulunduysanız nasıl bir tutumla karşılaştınız?
14. İş ararken ne gibi durumlarla karşılaşıyorsunuz?
15. Belediyenin maddi yardımları konusunda ne düşünüyorsunuz?
16. Belediyenin mahallenize yaptığı hizmetler konusunda ne düşünüyorsunuz?
17. Sizce Çankırı halkı Poşaları nasıl tanımlıyor?
18. Çankırı halkı size nasıl davranıyor?
19. Hangi kurumlarda dışlandığınızı düşünüyorsunuz?

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

KENTSEL CANLANDIRMA VE KENTSEL İMAJ: ÇANKIRI ÖRNEĞİ
URBAN VİTALİZATİON AND URBAN IMAGE: CASE OF ÇANKIRI

Esra ASLAN

Araştırma Görevlisi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

ÖZET

Tarihsel süreç içerisinde ekonomik yapı kentsel gelişimi etkileyen önemli boyutlardan olmuştur. Lakin günümüzde sadece ekonomik yapı değil, aynı zamanda kenti canlandıracak çeşitli faaliyet alanları da kentin tercih edilmesini sağlamaktadır. Bu doğrultuda küçük ölçekli şehirlerimizden olan Çankırı'nın ekonomik ve sosyal açıdan oldukça yavaş bir ilerleme çizgisi göstermesi, kentin nasıl canlandırılacağı ve gelişme kat edeceği sorusuna yönlendirmiştir. Bu sebeple çalışmamızda Çankırı'nın bir kent olarak nasıl canlandırılacağı ve kent imajının nasıl oluşturulacağı üzerinde durulmuştur. Çalışmamızın amacı bu tarz küçük ölçekli kentlere dair yapılacak özgün planlamalar ile kenti cazip hale getirmek ve mega kentlerdeki nüfus yoğunluğunu küçük ölçekli kentlere yönlendirebilmektir.

Çankırı'nın kentsel imajını oluşturacak herhangi bir kentsel kimlik ile bütünleşememesi Çankırı'nın özgünlüğünün ön plana çıkmasını engellemektedir. Küreselleşmenin tehlikelerinden olan tüm kentlerin homojen bir yapıya bürünmesi, kentin ruhunu taşıyan kentsel kimliklerin oluşamamasına sebep olmaktadır. Bu sebeple çalışmamızda Çankırı'nın özgün kimlikleri göz önünde bulundurularak güçlü kent imajı oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra Çankırı'nın daha cazip olması adına sosyal ve kültürel etkinliklerin yer aldığı, kentin fiziksel yapısının iyileştirilmesi ile kentsel yaşam kalitesinin artırıldığı, enformasyon sektörünün desteklendiği, sosyalleşme mekânlarının artırıldığı, farklı kültürlerin bir arada yaşayabildiği bir kent planlaması çalışmamızda detaylı olarak işlenmiştir. Ayrıca doğal ve tarihi güzelliklerin turistik bir mekana dönüşmesi açısından yeniden düzenlenmesi ve halkla ilişkiler aracılığı ile tanıtılması Çankırı'nın tanıtılmasını sağlayacaktır.

Sonuç olarak Çankırı'da yetersiz düzeyde olan sosyal ve kültürel etkinlikler, kimliği olmayan mimari yapılar, düzensiz ve dar sokaklar, plansız kentleşme, ulaşım, altyapı ve trafik sorunları, düzensiz ve yetersiz araç park etme alanları, ideal peyzaj mimariden yoksun kent merkezi, alternatif kafe ve restoranlar, telekomünikasyon ve alışveriş mekânlarının sınırlı olması kentsel yaşam kalitesini düşürmektedir. Oysa daha düzenli ve geniş sokakların olduğu, planlı kentleşmenin sağlandığı ve özgün mimariyi barındıran bir kent huzurlu, sakin, düzenli ama aynı zamanda içerisinde canlılığı barındıran bir kent imgesi oluşturularak kentsel yaşam kalitesini artırabilir.

Anahtar Sözcükler: Kentsel Kimlik, Kentsel İmaj, Kentsel Canlandırma

ABSTRACT

In the historical process, economic structure has been one of the important dimensions affecting urban development. However, today, not only the economic structure, but also the various activity areas that revive the city makes the city preferred. In this respect, the fact that Çankırı, one of our small-scale cities, has shown a very slow progress in economic and social terms has led to the question of how the city will be revived and developed. For this reason, our study focused on how to revive Çankırı as a city and create the image of the city. The aim of our study is to make the city attractive with the original plans for such small-scale cities and to direct the population density in the mega-cities to the small-scale cities.

Çankırı's inability to integrate with any urban identity that will form its urban image prevents the originality of Çankırı from becoming prominent. The homogenization of all cities which are the dangers of globalization causes the urban identities that carry the spirit of the city. For this reason, in our study, a strong urban image was created by considering the original identities of Çankırı. In addition, in order to make Çankırı more attractive, a city planning where social and cultural activities take place, improving the physical structure of the city by improving the quality of urban life, supporting the information sector, increasing the socialization places and living in different cultures are discussed in detail. In addition, the reorganization of natural and historical beauties to become a touristic place and the introduction of them through public relations will enable Çankırı to be introduced.

As a result, inadequate social and cultural activities in Çankırı, architectural structures without an identity, irregular and narrow streets, unplanned urbanization, transportation, infrastructure and traffic problems, irregular and inadequate parking spaces, city center without ideal landscape architecture, alternative café and the limited number of restaurants, telecommunications and shopping spaces reduces the quality of urban life. However, a city with more regular and wide streets, planned urbanization and original architecture can be peaceful, calm, orderly but at the same time it can improve the quality of urban life by creating an urban image from its vigor bar.

Key Words: Urban Identity, Urban Image, Urban Vitalization

1. GİRİŞ

Kentsel politikaların gerçek görevi kentsel alanların canlandırılmasına vesile olacak piyasa güçlerini durdurmak değil, konut seçeneklerini, ekonomik fırsatları ve mahalle koşullarını iyileştirmektir. Bu açıdan kent ekonomik sermayenin bir aracı olabilir (Florida, 2017, 112) ve şehrin kalkındırmasını sağlayacak seçeneklerden biri olabilir. Şehrin daha kapsayıcı ve sürdürülebilir refahla birlikte daha fazla büyümesi ve daha az eşitsizliği içerisinde barındırması önem taşımaktadır (Florida, 2017, 132). Günümüzde mega kentlerde yoğunlaşan iş imkanı ve ekonomik hareketliliğin ibresini küçük ölçeklere yöneltebilmek için kentin canlılığı sağlanmalıdır. Süreç içerisinde küçük ölçekli kentlerden büyük ölçekli kentlere göçlerin artması ile küçük ölçekli kentler ekonomik, sosyal ve kültürel canlılığını kaybetmeye başlamıştır. Bu durum küçük ölçekli kentlerde kültürel çeşitliliğin azalmasına sebep olurken, ekonomik gelişim olarak gerilemesine ve sosyal açıdan da yetersiz bir mekânın meydana gelmesine sebep olmuştur.

Kentsel ekonomik başarının sırrı sadece şirketleri kendine çekme değil, yetenekleri cezbetme ve tutma becerisidir. Yaratıcı sınıfı oluşturan becerikli bilgi işçileri, teknoloji uzmanları, sanatçılar ve kültür alanındaki diğer yaratıcılar, çok sayıda yüksek ücretli işlerle ve diğer insanlarla karşılaşarak buluşabilecekleri büyük restoranların, kaldırım kahvelerinin, müzik sahnelerinin ve yapacak diğer pek çok şeyin bulunduğu mekanlara yerleşiyorlardı. Yaratıcı sınıfı cezbeden şey kentlerdeki teknoloji ortamıyla büyüyen coşkulu bir alternatif müzik, kültür ve sanat ortamıdır. Bu şehirler yaratıcı ve yenilikçidir. Bu sanatsal ve kültürel yaratıcılık ekonomiyi güçlendirmekte ve ileri teknoloji, iş dünyası ve finans sektörü ile yan yana yürümektedir. Günümüz kapitalizmi, bilgi temelli kapitalizm yerine kentleşmiş bilgi kapitalizmidir (Florida, 2017).

Küçük ölçekli kentlerde refahın arttırılması, ekonomik ve sosyal açıdan kentsel canlılığı sağladığı için bireylerin tercih etmesini sağlayabilir. Kentin “yaratıcı sınıfı” çekebilmesi adına kentsel yaşam kalitesi arttırılmalı ve küçük ölçekli kentin sunabileceği sakinliğin, düzenin, huzurun yanı sıra içerisinde canlılığı da barındırabilmelidir. Bu sebeple yürünebilir, yaya dostu sokaklar, bisiklet yolları, parklar, heyecan verici sanat ve müzik mekânları, insanların kafe ve restoranlarda bir araya gelebileceği canlı kaldırımlar gibi şeyler şehirleri yaşanacak ve çalışılacak müthiş yerler haline getirecektir (Florida, 2017, 17). İçerisinde farklı yaşam tarzlarını barındırabilen, otantik bir havayı estiren postmodern ve modern sokak ve yapıların olduğu küçük ölçekli kentler yetenekli bilgi işçilerin tercih etmesini sağlayacaktır.

Bu doğrultuda çalışmamızın amacı küçük ölçekli kent yapısına sahip olan Çankırı'nın kentsel canlandırmasını sağlayacak ve kentin tercih edilmesini cazip kılacak öneriler ortaya koymaktır. Kentin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimi desteklenerek genç beyinler olan öğrencilerin, akademisyenlerin

ve sanatla ilgilenen kesimlerin göç etmelerinin önüne geçilebilir. Yetersiz düzeyde olan sosyal ve kültürel etkinlikler, kimliği olmayan mimari yapılar, düzensiz ve dar sokaklar, plansız kentleşme, ulaşım, altyapı ve trafik sorunları, düzensiz ve yetersiz araç park etme alanları, ideal peyzaj mimariden yoksun kent merkezi, alternatif kafe ve restoranların, telekomünikasyon, alışveriş mekânlarının sınırlı olduğu Çankırı kentsel yaşam kalitesi açısından istenen düzeyde değildir. Bu durum yetenekli bilgi çalışanlarının beklentisini karşılamadığı için kente dair olumsuz imaj çizmektedir. Bu sebeple akademik personel değişimi oldukça sık yaşanmaktadır. Bunun yanı sıra başarılı öğrenciler daha iyi üniversiteleri tercih etmektedir. Örneğin 2018 yılında hedeflenen lisans kontenjanının sadece yarısı dolmuştur. Bu durum göstermektedir ki Çankırı tercih edilen ve uzun süre ikamet edilmesi düşünülen kentlerden değildir. Bu doğrultuda Çankırı'nın kentsel yapısı analiz edilerek kentin nasıl canlandırılacağı üzerinde durulacaktır. Böylece belediye ve politika yapıcılara kaynak oluşturacak bir çalışma olması öngörülmektedir.

Kentsel canlandırma sürecinde kentin bir kimliğinin olması gerekmektedir. Oysa şehri canlı tutan kaynaklar olan sanatçılar, müzisyenler, oyuncular, dansçılar, yazarlar, gazeteciler, küçük iş sahipleri (Florida, 2017) ve diğer yetenekli bilgi işçileri kenti tercih ederlerken aradıkları özellikler sadece modern kent yaşamı değildir. Kentin ruhunu taşıyan kentsel kimlikler, kentin imajını olumlu etkilemekte ve kenti cazip kılmaktadır. Lakin tarihsel süreç içerisinde inşa edilen kentsel kimlikler küreselleşme ile yok olabilmektedirler. İçerisinde mekâna dair farklılığı ve özgünlüğü barındıran kentsel kimlikler, küreselleşmenin getirdiği her şeyin aynışması tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu sebeple zaman içerisinde bazı şehirlerin kimlikleri ya değişmeye başlamakta ya da kaybolmaya başlamaktadır. Kimliği kaybolan kentlerin diğer kentlerden farklılığı ve cazip kılıcı yanı ortadan kalkmaktadır. Oysa Çankırı özelinde baktığımızda ise akla gelen belirgin bir kimlik söz konusu değildir. Bu sebeple kentin olumlu imajının oluşturulması adına öncelikle kentsel kimliğinin inşa edilmesi gerekmektedir.

Harvey'e (1997) göre modernizmin kentlerdeki yozlaştırıcı etkisini ve yık-yenisini yap mantığını aşabilmenin yollarından biri sanat, bilim ve etiği birleştirmekten ve kentleri yıkmak yerine yaşanabilir kılmaktan geçmektedir. Gerçek özgürlük bireysel kimlik ile toplumsal kimliğin mümkün olduğunca esnek bir şekilde bir arada tutabilmektir (aktaran Oğurlu, 2014, 288). Eğer bir kent hem doğa hem de kültür varlıklarını hızla tüketiyorsa o kent ekonomik ve sosyokültürel bir erozyon yaşıyor ve kimliğini yitiriyordur. Bu nedenle kentlerin büyümesi ve gelişmesi sağlanırken kent kimliği gözetilerek gerçekleştirilmelidir. Çünkü kimlik konusunda duyarsız olunması kimliksiz kentlerin başıboş biçimde ve sorunlarla birlikte büyümeye devam etmesini meydana getirmektedir. Ülkemizde ise geleneksel yapıdaki kentler, sosyo-ekonomik yapıları büyürken geleneksel olmaktan hızla uzaklaşan bir kimliğe bürünmektedir. Değişim sürecinde kentler kimliklerini kaybetmekte ve mevcut kimliğin farklılaştığını ve kentin başka kentlerle benzeştiği görülmektedir. Kentsel kimliğin ön planda olduğu önemli kentlerimizde düzensiz yapılaşma o yerin kimliğini yok etmektedir. Oysa arzu edilen ve olması gereken değişim, mevcut kimlik ekseninde ve mevcut kimliğin korunarak gerçekleştirilmesidir (Oğurlu, 2014, 275-288).

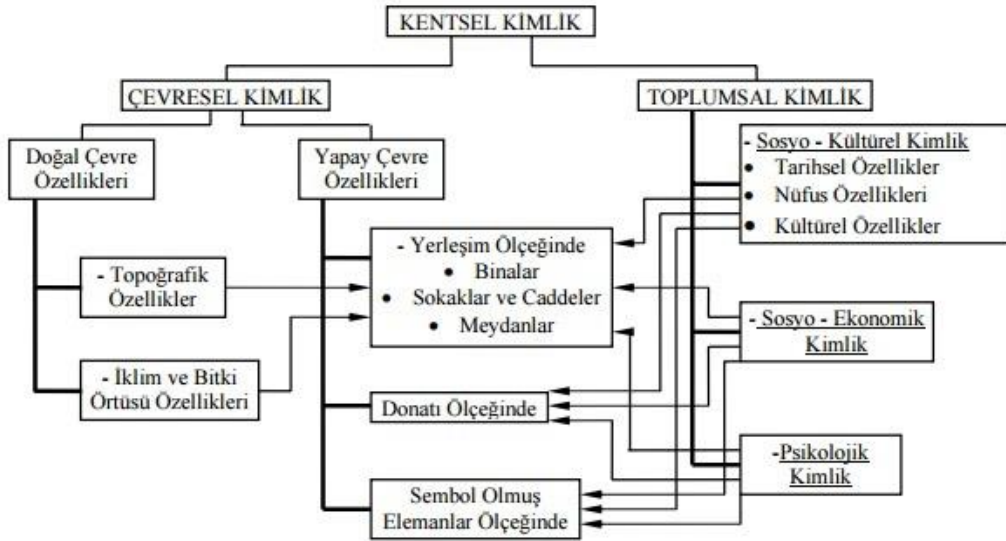
Bu eksende çalışmamızda Çankırı'nın kentsel kimliği belirlenerek olumlu kent imajı oluşturulacaktır. Ayrıca kentsel gelişimi ve kentsel canlandırmayı sağlayacak güçlü yönler vurgulanırken, kentin sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlarına öneriler sunulacaktır. Böylece kentsel yaşam kalitesi artırılarak Çankırı, bireyler tarafından tercih edilecek cazip mekânlardan biri olabilir.

2. KENTSEL KİMLİĞİN İNŞASI

Kimlik herhangi bir nesneyi veya canlıyı belirleyen özelliklerin bütünüdür. Her insanın kendine ait kimlik ve kişilik özellikleri olduğu gibi her şehrin de kendine has kent kimliği mevcuttur (Şehribanoğlu vd., 2017). Bu açıdan kimlik, "kent imgesini etkileyen, her kentte farklı ölçek ve yorumlarla kendine özgü nitelikler taşıyan, fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik, tarihsel ve biçimsel faktörlerle şekillenen, kentliler ve onların yaşam biçimlerinin oluşturduğu, sürekli gelişen ve sürdürülebilir kent kavramını yaşatan, geçmişten geleceğe uzanan büyük bir sürecin ortaya çıkarttığı anlam yüklü bütünlüktür" (Topçu, 2011).

Kentsel kimlik bir kentin doğal, yapay elemanları ve sosyo-kültürel özellikleri ile tanınmaktadır. Bu özelliklerin içerisinde belirgin ve etkileyici olanlar, o kentin kimliğini oluşturmaktadır. Yani bir kentin mahiyeti ve nasıl görüldüğü kentin kimliğini oluşturmaktadır. Kent bir taraftan kent sakinlerinin sahip olduğu değerleri dönüştürürken, bir taraftan da bu değerler kente bir kimlik kazandırabilmektedir. Bir kentin kimliği kendiliğinden değil, ancak insan faktöründen kaynaklanan dış etkilerle bozulabilir (Oğurlu, 2014, 280-282). Zaman içerisinde kentte yaşanan olumsuz gelişmeler ve kötü imaj oluşturan medyanın etkisi ile kentin kimliği de olumsuz etkilenmektedir. Bu durum kentin süreç içerisinde olumlu kimliğinin ortadan kalkmasına ve kentsel gelişimi olumsuz etkilemesine sebep olmaktadır. Oysa yerel yönetimlerin ve halkın katılımı ile kentsel planlama ve kentsel kimlik kazandırma olumlu kentsel imaj açısından atılabilecek önemli adımlardandır.

Bir kenti oluşturan kimlik öğeleri; tarihi, kültürü, yemekleri, giyim şekilleri, şivesi, yaşam biçimleri, kentin yapısal, mimari özellikleri, ekonomisi, eğitim imkânları, sağlık hizmetleri, halkın kültürel düzeyi, iş kültürü, halk sanatları, halk dansları, tarım ve doğal kaynakları gibi nice özelliklerdir. Kimlik ile her kent bir nitelik kazanmaktadır (İlgin, Ertekin, Yengin, 2018, 204). Bu sebeple her kent, coğrafi konumu, mimarisi, kültürel yapısı, yaşam biçimi, gelenek ve görenekleri ile bir bütünlük oluşturmaktadır. Kent her ne kadar fiziksel yapı olarak gözükse de aslında insanların bireysel ve toplumsal hafızalarına işlemektedir. İnsanların giyim kuşamlarını, yeme içme kültürlerini ve inançlarını gibi birçok faktörü etkileyerek toplumsal kimlik bileşeni oluşturmaktadır. Kimliğin kültürel boyutunun yanı sıra kent kimliğinin değişmez parametrelerinden biri de kentin fiziksel ve coğrafi faktörleri gelmektedir. Doğal çevre özellikleri, topografik özellikler, iklim ve bitki örtüsü özellikleri insanların kültürünü şekillendirmekte ve kentsel kimlik oluşturmaktadır. Ayrıca yapay çevre özellikleri, yerleşim biçimi, binalar, cadde, sokak ve meydanlar ve kente ve topluma ait sembol elemanları kentsel kimlik bileşenlerindendir (Yavuz vd., 2014, 15). Kentsel kimlik öğelerini aşağıdaki tablo daha açık bir şekilde göstermektedir.

Şekil 1: Kentsel Kimlik Öğeleri

(Kaynak: Güçlü Örer, İstanbul'un Kentsel Kimliği ve Değişimi, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, 1993, s: 46)

Kentler, kimlikleri ve ruhları olan mekânlardır. Kentin kimliğini ise yapılar, mekânlar, doğal çevresi ve o kentte yaşayanların ortaya koydukları fiziksel ve sosyal ortamlar oluşturmaktadır. Bu kimlik, kentler ve kent sakinleri açısından ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal gelişimleri doğrultusunda güzergâhlar oluşturmaktadır. Yani insanlar barınmak için ev, yürümek için yol, paylaşmak için kamu binaları, parklar bahçeler, meydanlar, çeşmeler vb. yaparak bir kimlik inşa ederler. Kentlilerin kente kimlik kazandırdıkları ve kentin de onlara kimlik kazandırdığı bir süreç oluşur (Kaypak, 2010, 379-380). Bu sebeple kentsel mekân, kendi başına anlamı olan nesne değil, aksine toplumsal ilişkilerle üretilen ve

yapay olarak dönüştürülen bir niteliğe sahiptir. Bu doğrultuda kent, toplumsal değişimin ürünüdür (Sarı, Esgin, 2016).

Toplumsal değişimin dinamiklerinden olan kültür ise kentsel gelişim süreci içerisinde önemli bir yere sahiptir. Kültür, kentsel kimliğin oluşumu sürecinde aktif rol oynamaktadır. Kent sakinlerinin kültürel ve sosyal özgünlükleri kentin kimliğinde belirleyici olmaktadır. Karadağ ve Koçman'a (2007) göre kentsel kültür, insan ve çevre ilişkilerinin tezahürü olan eylemlere kaynaklık oluşturmakta ve bu sebeple kent kültürü çoğunlukla kent kimliği ile eş anlamlı düşünülmektedir (aktaran Oğurlu, 2014, 285). Bu açıdan kentsel kimliğin bir yönünü kentin sosyokültürel yapısından kaynaklanan beşeri ve kültürel çevre bileşenleri oluşturmaktadır. Beşeri - kültürel bileşenler, kent sakinlerinin demografik, kurumsal ve kültürel yapısına ait özellikleri taşıyarak kentte kolektif hafızayı oluşturmakta ve şekillendirmektedir (Oğurlu, 2014, 285).

Kentteki kültürel zenginlik kentlere ayrıcalıklı bir konum kazandırmaktadır. Alt kültürlerin çeşitliliği kentleri çok kültürlülük ekseninde olumlu etkilemektedir. Bilgi, sanat gibi insani değerlerin yaşam alanlarının oluşması açık toplum ilişkilerini göstermektedir. Farklılıkların korunduğu kent örgütlenmesinde demokrasinin mozaik taşları gibi kabul görünmesini sağlamaktadır. Böylece demokratik hoşgörü kentsel alanlarda gelişmektedir (Kaypak, 2010, 379). Bu sebeple kentlerin çeşitlilikleri desteklenmelidir.

Kentsel gelişim süreçlerinde güçlü kimliklere sahip oldukları kentsel kimliklerini korurken, zayıf olanlar ise kentsel kimliklerini koruyamamakta ve başka kentler ile benzeşmektedir. Bu sebeple kentte yapılan yeni yapılar veya kentte var olan yapının ortadan kaldırılması kentin özgün kimliğini etkilemektedir. Şayet bir yapı kentin özgün kimliğine ilişkin önemli bir değer oluşturuyorsa, yapı ile ilgili kararlar vermeden önce yapının ve çevresinin çok iyi anlaşılması gerekir. Son yıllarda ise kentlerde kaderine terk edilmiş birçok kültürel varlığın ekonomik faydaları anlaşılması üzerine, kültürel varlıkların canlandırılması ve yaşatılması çalışmaları hız kazanmıştır. Bu doğrultuda yerel yönetimlerin, kentin tüm kurum ve kuruluşların, ekonomik ve sosyal tüm aktörlerin ve potansiyellerin bu süreçte kent kimliklerinin korunmasına katkı sunmaları gerekmektedir (Kaypak, 2010, 380- 381).

Kentsel kimliğe sahip olmayan kentlerde ise kentsel kimliğin ön plana çıkarılması açısından tanıtım çalışmaları yapılmalıdır. Kentin öne çıkarılmak istenen kimlik öğeleri halkla ilişkiler yöneticileri tarafından tanıtım çalışmaları ile gerçekleştirilmelidir. Kentin coğrafi konumu, mimarisi, kültürel yapısı, yaşam biçimi, gelenek ve görenekleri, kentte yaşayanların giyim kuşamları, yeme içme kültürleri, kentin doğal çevre özellikleri, topografik özellikler, iklim ve bitki örtüsü yerleşim biçimi, binalar, cadde, sokak ve meydanlar ve kente ve topluma ait tüm sembol elemanlar , kentin ikliminin getirdiği yaşam biçimleri, tarım ve ekonomi bileşenleri, sanat ve kültür faaliyetleri, kente özgü el sanatları ve diğer tüm toplumsal öğeler kentsel kimlik öğeleri içerisinde yer almaktadır. Tüm kimlik öğelerinin kent imajı oluşturma aşamasında değerlendirilmesi önem taşımaktadır (İlgin, Ertekin, Yengin, 2018, 214).

Kentsel kimliğe sahip çıkmak öncelikle o kentte yaşayanlara düşmektedir. Resmi örgütlenmelerin yanında sivil toplum örgütlerinin de yer alması gerekmektedir. Kentli toplumda bireylerden kentin kimliğinin oluşumu gelişimi ve korunması sürecine katılması beklenmektedir. Ayrıca kent kimliğinin korunması sürecindeki kentsel planlama statik anlayışla değil, kentsel stratejik yönetim planlama ve yönetim yaklaşımıyla yapılması gerekmektedir. Kentsel kimliklerin korunması sürecinde ekonomik, ekolojik, sosyal, kültürel ve estetik boyutların ele alındığı bütüncül planlamaya ihtiyaç vardır. Ayrıca kentlerin peyzaj özellikleri kent kimlikleri çerçevesinde düzenlenmelidir (Oğurlu, 2014, 275-283).

3. KENTSEL İMAJIN OLUŞTURULMASI

Kentsel imge yaşadığımız veya gördüğümüz bir kente ait algılarımızdan kaynaklanan intibadır. Bu intiba zihnimizdeki kent kimliğinin belirleyicisi durumundadır. Bu sebeple kentsel kimlik kavramı, kentin nasıl bir yapıya sahip olduğu, aynı zamanda yapının insanlar tarafından nasıl algılandığı ve anlamlandırıldığı ile alakalıdır (Oğurlu, 2014, 284). Bu doğrultuda kimlik öğeleri, kişilerin zihnindeki izdüşümü ile kent imajlarını oluşturmaktadır (İlgin, Ertekin, Yengin, 2018, 214). Lynch'e göre çevresel imge açısından kimlik bir nesnenin tanımlanmasını, diğerlerinden ayrıştırılmasını ve bir varlık olarak

kabul edilmesini gerektirmektedir. Kimlik tekliği veya tekilliği ifade etmektedir (Lynch, 2016). Kimliğin ayırt edici özelliğe sahip olması imajı güçlendiren bir etkidir. Buna göre imaj geliştirme sürecindeki kentler, kimlik öğelerini dikkate alarak imaj çizmelidir. Kimlik ve imaj ilişkili kavramlardır ancak hedef kitle açısından ifade ettikleri anlamlar farklıdır. İnsanların zihninde yer edinen Peribacaları-Nevşehir, Boğaz-İstanbul vb. kente özgü imaj oluşumu örnekleridir (Özilhan, Başer, 2015, 923).

Kent imajı, birey ve çevresi arasında kurulan ilişkinin somutlaştığı bir noktaya veya alana yönelik birey tarafından algılanan etkidir. Yani bireyin kentsel çevreden edindiği izlenimlerdir. Bireyin kentsel çevreyi anlatırken kullandığı öğelerdir. Bu nedenle kent imajı bireysel olmakla birlikte kentle kurulan ilişki bireyden bireye değişmektedir. Kimlik ile imaj arasındaki en belirgin farklılık ise imgenin kişisel, kimliğin kolektif bir değerlendirmeye dayalı olmasıdır. Kentsel imaj öğeleri birey üzerinde iz bırakmış kentsel etki noktaları ya da alanlarını oluşturmaktadır (Ocakçı, 2018). Argüden (2003) imaj ile kimlik arasındaki nedensellik bağlantısında kimliğin yönetilmesi ile imajın da yönetilebileceğini vurgulamaktadır (aktaran Ilgın, Ertekin, Yengin, 2018, 207). Bu sebeple şehirlerin imajı oluşturulurken şehir sakinlerinin zihinlerindeki öz değerler üzerinden şehrin kimliği ve imajı oluşturulmalıdır (Ilgın, Ertekin, Yengin, 2018, 212).

İmaj, hedef kitlenin bir varlığa karşı oluşan algısını oluşturmaktadır. Kentler, hem mekân sakinleri hem de turistler için çekici bir konuma gelmek adına olumlu imaj oluşturmak arzusunda olmaktadır (Özilhan, Başer, 2015, 923). Kısaca imaj, insanlar tarafından nasıl görüldüğü, nasıl ayırt edildiği, nasıl algılandığıdır. Algılama sürecine ilişkin olduğundan subjektif bir kavramdır. Bu açıdan şehirlerin gerçekte nasıl göründüklerinden çok bireylerin nasıl algıladıkları önem kazanmaktadır (Şehribanoğlu vd., 2017). Bu sebeple kentsel imajın oluşturulması kentsel gelişimi olumlu yönde etkilemesi açısından önem taşımaktadır. Güçlü veya olumlu kent imajı kente ekonomik açıdan sağlanacak avantajlar olarak görülmektedir (Ilgın, Ertekin, Yengin, 2018, 204). İmajın fonksiyonlarından biri de düşüncelerin ve mesajların iletilmesini, mekânların yeniden tanımlanmasını ve yeniden konumlanmasını sağlamasıdır (Coşkun, Yıldız, Çatı, 2014, 69).

Kent imajı şehirlerin kimliğini olumlu yönde şekillendiren unsurlardır (Coşkun, Yıldız, Çatı, 2014, 65). Kentlerin imajları insanların yatırım, alışveriş, yerleşim, çalışma ve seyahat etme kararlarını etkilemektedir. Kent imajının oluşmasında medya ve eğlence sektörü de büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple kent markalarının yönetimi önem taşımaktadır. Özellikle olumsuz imajın yayılmasını engellemek ve olumlu marka imajının korunması açısından stratejik çalışmalar gerekmektedir. Diğer bir önemli nokta ise kent imajı ile gerçekler arasında farklılıkları ortadan kaldıracak ve azaltacak tedbirler almak gerekmektedir (Özdemir, Karaca, 2009, 120; Ilgın, Ertekin, Yengin, 2018).

Kentlerin yatırımcıları teşvik eden, aktiviteler ile ön plana çıkan, yaşamak için elverişli, kaliteli eğitim sistemine sahip turistik ve kültürel etkinliklerin çoğunlukta olduğu bir kent algısı oluşturulmalıdır. Bunun için kentin özgün kimliklerini vurgulaması gerekmektedir (Özilhan, Başer, 2015, 923). Bu doğrultuda oluşturulacak kent imajının teması önem taşımaktadır. Beerli ve Martin'e (2004, 659) göre imaj temalarını şöyle kategorilendirebiliriz:

1. Doğal Kaynaklar: Hava şartları (sıcaklık, yağış miktarı, nem oranı, güneşli saatler), plajlar (deniz suyu kalitesi, kumlu ve kayalık sahilleri, plajların uzunluğu, plajlardaki kalabalık), kırsal alanların zenginliği (korunan doğa rezervleri, göller, dağlar, çöller vb.), bitki ve hayvan çeşitliliği ve benzersizliği.
2. Genel Altyapı: Gelişmiş ve kaliteli yollar, havaalanları ve limanlar, toplu taşıma olanakları, sağlık hizmetleri, Telekomünikasyon hizmetleri, Ticari altyapıları, modern binaların yaygınlaşması.
3. Turizm Altyapısı: Otel ve benzeri konaklama mekanları (yatak sayısı, kategoriler, kalite), restoranlar (sayısı, kategorisi, kalitesi), bar, diskotek ve kulüpleri, destinasyonlara ulaşım kolaylığı, destinasyonlara yönelik geziler, turizm merkezleri, turistik bilgi ağları.
4. Eğlence Yerleri: Tema parkları, eğlence ve spor aktiviteleri (golf, balıkçılık, avcılık, kayak, dalgıçlık vb.), su parkları, hayvanat bahçeleri, macera aktiviteleri, alışveriş.
5. Kültür, Tarih ve Sanat: Müzeler, tarihi binalar, anıtlar, festival, konser, el sanatları, gastronomi, folklor, inanç merkezleri, yaşam tarzları.

6. Siyasi ve Ekonomik Faktörler: Siyasi istikrar, siyasi eğilimler, ekonomik kalkınma, güvenlik (suç oranı, terör saldırıları), fiyatlar.
7. Doğal Çevre: Manzara güzelliği, kent ve ilçelerin çekiciliği, temizlik, kalabalık nüfus, hava ve gürültü kirliliği, trafik sıkışıklığı.
8. Sosyal Çevre Yerel halkın misafirperverliği ve dostluğu, ayrımcılık ve yoksulluk, yaşam kalitesi, dil engeli.
9. Kentin Atmosferi: Lüks, moda, ünlü yerler, aile için yerler, egzotik, mistik, dinlendirici, stresli, eğlenceli-keyifli, hoş, sıkıcı, çekici veya ilginç. (aktaran Özilhan, Başer, 2015, 925).

Avraham'a (2004) göre, kent imajını geliştirmede tanı, vizyon belirleme ve eyleme dönüştürmek için aşamalarının yer aldığı planlama yapılmalıdır. Ayrıca yerel yönetimin temel hizmetlerinin eksiksiz olarak yürütülmesi ve yaşayanların, ziyaretçilerin firmaların ve iş adamlarının gereksinimlerini karşılayabilmesinin çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Alt yapı ve kentle ilgili hizmetlerdeki aksaklıklar kentin pazarlamasını olumsuz etkilemektedir. İmajın belirlenmesi için yürütülen **tanı** aşamasında anket sıkça kullanılan bir metottur. Anket sonuçlarına göre imaj ve vizyon belirlenmelidir. Bu aşamada diğer kentlerden farklılığın ortaya konması imaj oluşturma süreçlerinin önemli bir aşamasıdır. Bir sonraki aşamada uygun mesaj seçilerek pazarlama eylemine geçilir. Reklam verme, posta ile bilgilendirici broşür, harita gönderme, kente yatırımın sağlanması için çeşitli vergi muafiyetleri, indirim otel vb. uygulamalar, halkla ilişkiler aracılığı ile çeşitli düzenleme, kentin medyada yer alışı biçimi gibi aksiyonlar ile kentin imaj tanıtımı yapılmalıdır. Ayrıca bu tanıtımlar yapılırken mesajlar birbiri ile tutarlılık göstermelidir (aktaran Görkemli, 2012, 147). Yani kent imajının etkili olması için geçerlilik, basitlik ve inandırıcılık önemli ölçütlerdendir. Geçerlilik ölçütünün kent imajı oluşumunda gerçekleşmesi için aktarılan kent imajı gerçeği yansıtmaması gerekmektedir (İlgin, Ertekin, Yengin, 2018, 213). Ayrıca güçlü ve sürdürülebilir bir kent imajı oluşturmak için Geçikli'ye (2012) göre yerel halk ve o bölgede geçici yaşayanların memnuniyetine ilişkin çalışmalar yapılarak iç imaj oluşturulmalıdır. Diğer bir dikkat edilmesi gereken nokta ise şehrin logosundan tarihi dokusuna, şehir, cadde ve sokaklarından temizliğine birçok konuyu içine alan görsel unsurların yapılandırılmasıdır (aktaran İlgin, Ertekin, Yengin, 2018, 213).

Mekânlara dair oluşan basit olumsuz klişeler mekânın imajını oldukça etkilemektedir. Örneğin Paris'in moda, İsviçre'nin sağlık ve saat, Rio de Janeiro'nun karnavallar, Afrika ülkelerinin yoksulluk, savaş, suç ve kıtlığı çağrıştırmaları gerçeklik ile bağdaşıp bağdaşmadığına bakılmaksızın inanılmaktadır. Bu klişeler ister doğru ister yanlış olsun veya ister olumlu olsun ister olumsuz olsun bireyin o mekana dair davranışlarını etkilemektedir. Bu durum ülkelerin klişe de olsa imajlarını zedelemektedir (Özdemir, Karaca, 2009, 116). Kente dair oluşan olumsuz algılar kente dair kötü bir imajı oluşturmaktadır. Bu doğrultuda pozitif imajın oluşturulabilmesi için kentsel yönetimlerin bu konuda ciddi çalışmalar göstermesi gerekmektedir. Pozitif imaj ile ancak kentsel gelişim sağlanabilmektedir.

4. ÇANKIRI KENT KİMLİĞİNİN VE İMAJININ OLUŞTURULMASI

Çankırı 1.347 km² yüzölçümü ve 216 bin 362 nüfusu ile İç Anadolu'da küçük ölçekli şehirlerimizdendir. Merkez ilçesi ise 96 bin 025'tir. Nüfusun %51'ini oluşturan Merkez şehrin ana arterlerini oluşturmaktadır. Coğrafi yapısı düz olmaması ve ara ara dağlık alanlara sahip olması şehrin gelişimini de yakından etkileyen faktörlerdendir. Şehrin merkezi yoğun konut, ticaret, eğlence, hizmet sektörü alanlarını oluştururken çeperi günümüzde yeni konut politikaları ile genişlemeye başlamıştır. Lakin Türkiye'de olduğu gibi Çankırı'da da yaşanan ekonomik sıkıntılardan sonra konut yapılarındaki hareketlilik yavaşlamıştır. Ayrıca konut yapımı, şehrin gelişimine ve ekonomik sermayeye etkisi sürdürülebilir şehir gelişimi açısından yetersiz kalmaktadır. Şehrin gelişimini, canlandırılmasını ve ekonomik olarak kalkınmasını sağlamak için sadece konut inşa etmek değil, bunun yanı sıra daha etkin projeler ve uygulamalar gerekmektedir. Bu sebeple Çankırı'ya dair oluşturulacak kentsel kimlik önem taşımaktadır.

Çankırı ili, İç Anadolu Bölgesinde geçmesine rağmen kuzey kısmı Karadeniz Bölgesi'nde kalmaktadır. Güneyinde Ankara, Güneydoğu'da Kırıkkale, batıda Bolu, kuzeyinde Karabük ve Kastamonu, doğuda Çorum illeri bulunmaktadır. 2010 TÜİK verilerine göre 12 ilçe, 19 belde ve 366 köyden oluşmaktadır. Çankırı merkezi Kızılırmak'ın kolları Acıçay ile Tatlıçay'ın birleştiği yerde kurulmuş ve Merkez adıyla

anılmaktadır. Eskiden kale kenti olan Çankırı, sonraları sırtını kaleye dayayarak güneye doğru yayılmış ve Tatlıçay'ın her iki yakasına serpilmiş durumdadır. Kalenin eteklerindeki mahalleler, kentin çekirdeğini oluşturmakta olup mahalleler dar sokak yapısına sahiptir (Çankırı, 2019).

Çankırı iklimi bitki örtüsü ile İç Anadolu'ya özgü iklimin etkisinde olmakla birlikte Karadeniz kısmındaki ilçeler daha ılıman bir iklime sahiptir. Merkez, Ilgaz ve Yapraklı ilçelerinde kışlar serin, yazlar ılık geçmektedir. İki üç yüzyıl öncesinde tuzlu bölgeler hariç ormanlarla kaplı olan Çankırı orman bölgeleri, tarla açmak, hayvan otlatmak amacıyla yapılan bilinçsiz kesimler, müdahale imkânı olmayan orman yangınları ve iklim değişiklikleri sebebi ile büyük çoğunluğu yok olmuştur. Çankırı'nın geriye kalan ormanları ise Ilgaz, Eldivan, Eğirova, Ovacık, Düvenlik, Ilıslık, Yapraklı, Sarıkaya, Karakaya ve Erikli Dağlarıdır (Çankırı, 2019).

4.1. Çankırı Kent Kimliği

Çankırı özelinde kentsel kimlik olgusuna bakıldığında bütüncül bir kimliğe sahip olmadığı görülmektedir. Çankırı denilince herkeste oluşması gereken ortak bir algı söz konusu değildir. Bu durum Çankırı'nın kimliğini sorgulamamızı meydana getirmektedir. Kimliksiz kentler küreselleşme sürecinde içerisinde barındırdığı özgün değerleri de kaybetmeye başlamaktadır. Bu durum benzer kentleri meydana getirmekte ve kentleri cazip kılan etkenlerden biri olan kentsel kimliği yok etmektedir. Kentlere dair oluşan imgelerin ele alınması açısından Lynch'in yaptığı çalışma yol göstericidir. Lynch çalışmasında, derneklerin kenti genel olarak karakterize etmesini istemiş ve genel tepkilerden birisi olan kentin bir bütün teşkil etmediğini görmüştür. Dernekler "Jersey City denilince aklınıza ilk olarak ne geliyor?" sorusunu zorlukla cevaplandırmışlardır. Kentin sembolize edilmesinin zor olduğunu ve öne çıkan hiçbir bölgesinin olmadığını belirtmişlerdir. Hatta bir kadın görüşmeci durumu şu şekilde izah etmiştir: "Buraya uzaklardan biri gelse, ona "Şurayı mutlaka görmelisin, çok güzeldir." diyebileceğim hiçbir yer yok." Aynı şekilde derneklere Los Angeles'ın bir bütün olarak tanımlanması veya sembolize edilmesi istendiğinde zihinde bir bütün olarak canlandırılmamıştır (Lynch, 2016).

Görüldüğü üzere kentsel kimliğin oluşturulması kentsel imge açısından oldukça önemlidir. Kentsel gelişimi destekleyen kentsel kimliklere sahip olmayan şehirlerimizde kent yapısına uygun kentsel kimlik belirlenerek stratejik planlar yapılmalıdır. Düzenli ve iyi programlanmış stratejik çalışmalar ile kentsel kimliğin oluşumu ve tanıtılması olumlu kentsel imajı oluşturacaktır. Kentsel kimliklerin içerisinde barındırdıkları tekliklik, farklılık veya özgünlük kentsel gelişim açısından oldukça değerlidir. Bu doğrultuda bütüncül bir kimliğe sahip olmayan Çankırı'nın özgün özelliği desteklenerek kentsel kimlik oluşturulmaya çalışılacaktır.

Doğal ve tarihi güzellikleri ile Çankırı kendisine has bir yapıya sahiptir. Çankırı'da en belirgin ve özgün doğal güzelliğin Tuz Mağarası olmasından ötürü, Tuz Mağarası kentsel kimlik olarak kabul edilebilir. Tuz mağarası, Çankırı Merkez ilçesine 20 km mesafede bulunmakta ve Hititler Döneminden beri işletildiği tahmin edilen tuz yatakları ülkemizin en büyük kaya tuzu rezervini oluşturmaktadır. Tuz elde etmek için açılan oyuklar mağarada birçok tüneli meydana getirmektedir. Mağarayı gezen ziyaretçiler kendilerini adeta karayolları tüneline hissetmektedirler. Yaklaşık yüz hektarlık alandaki mağara birçok galeriden oluşmakta ve yer yer sarkıt ve dikitlerin bulunduğu görsel bir şölen sunmaktadır. Mağarada çeşitli dönemlere ait heykel ve rölyeflerin yer aldığı "Kristal Art Galeri" projesi ile mağaralar turizme kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu çerçevede proje çalışmalarından olan tuz heykeller mağarada sergilenmektedir. Isı ve nem değerleriyle astım hastaları açısından tedavi amaçlı da kullanılan tuz mağarası sağlık turizmi açısından da kent kimliğine katkı sunmaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019).

Şekil 2: Tuz Mağarası
(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı)

Halkla ilişkiler, yerel yönetim ve halkın katılımı ile Çankırı'nın Tuz Mağarası ile anılması yaygınlaştırılmalı ve kentsel kimlik olarak olumlu bir imaj oluşturmalıdır. İnsanlar sadece Tuz Mağarası için Çankırı'ya gelmeyi istemeli ve bu doğal güzellikten yararlanabilmelidir. Bu açıdan Tuz Mağarasının daha çok ziyaretçi çekebilmesi ve yöre halkının da memnuniyetinin artırılması açısından yaratıcı, dikkat çekici, peyzaj düzenlemesinin olduğu bir mekân üretilmelidir. Tuz Mağarası çevresinde ziyaretçilerin dinlenebilecekleri ve hatta kalabilecekleri, oturup sohbet edebilecekleri sosyal tesisler, pansiyonlar, kafe ve restoranlar yapılmalıdır. Sağlık amaçlı gelenler açısından yatılı kalabilecekleri konforlu mekânların oluşturulması ziyaretçileri tatmin edecek ve mekânı cazip kılacak bir yatırım olacaktır. Ayrıca tuz mağarasından yapılan ve içerisinde otantikliği de barındıran kafe tarzı mekânlar kenti canlandıracak ve yaratıcı sınıfı cezbedecektir. Tuz Mağarasını ziyaret eden bireyler aynı zamanda çevresinde kurulacak yöresel etkinlik ve stantlar ile Çankırı hakkında genel bir kaniya ulaşabilmelidir. Böylece mekân daha canlı ve daha çok tercih edilebilir bir mekâna dönüşerek kentsel canlanma sağlanabilir.

4.2. Doğal ve Tarihi Güzellikler Açısından Çankırı

İmajlarını olumlu şekilde yönetmek isteyen şehirler turizmi olumlu bir şekilde kullanmalıdırlar. Turizm ile şehrin potansiyelleri geliştirilerek olumlu bir marka imajı oluşturulabilir (Coşkun, Yıldız, Çatı, 2014, 70). Bu açıdan Çankırı doğal güzellikleri, tarihi kültürleri ve sosyal aktiviteler ile turistik mekanları olan bir şehirdir. Çankırı “yüce dağları, ormanları ve yaylaları, zengin termal kaynakları ile yaz ve kış kayak, kamp, karavan, yaya ve atlı yürüyüş, tırmanış, yamaç paraşütü, bisiklet, fotoğrafçılık ve avcılık gibi her türlü doğa sporu ve pek çok alternatif turizm çeşidine ev sahipliği yapmanın yanında görenleri hayran bırakan Tuz Mağarası ve Koca Meşesi, yüzyıllarca yaşatılan kültürel değerleri, sevecen insanları ve geleneksel konukseverliliği ile özellikle bunaltıcı şehir hayatından uzaklaşmak ve nostaljiyi yaşayarak doğayla bütünlemek isteyenler için ilginç özelliklere sahiptir”(Tarım Orman Bakanlığı, 2019). Bu güzelliklere sahip Çankırı'nın kent imajının olumlu olarak inşa edilmesi açısından bakımsız, restore edilmeyen tarihi yapıların, peyzaj mimarinin eksik olduğu, turistik bir mekâna dönüştürülmeyen, yeterli canlandırma ve tanıtım yapılmayan bu doğal ve tarihi güzelliklerin üzerine tekrardan düşünülmelidir. Bu sebeple Çankırı'daki belli başlı bu güzellikleri aşağıda tek tek incelemeye çalıştım.

Doğal güzellikler, Çankırı kentsel kimliği açısından desteklenmeli ve yoğun tanıtım programları gerçekleştirilmelidir. Bu doğal güzelliklerinden biri Çankırı merkeze 10 km uzaklıktaki Alparslan Gölü'dür. Gölün çevresindeki çardaklar ile gölün yeşil güzelliği seyredilmektedir. Özellikle yaz ayların burası piknik yapılan önemli bir mekana dönüşmektedir. Lakin yetersiz çardak ve sosyal tesis eksikliği mekânın tercih edilmesini olumsuz etkilemektedir. Sürdürülebilir ekonomi açısından Alparslan Gölü'nün çevresinde ciddi peyzaj mimari ve bakım gerekmektedir. Dünyada birçok örneği olan yaratıcı ve işlevsel peyzaj mimari ile gölet daha cazip kılınabilir. Ayrıca yazın piknik alanı olarak yoğunlukla tercih edilen mekânda yoğun dumanlar oluşmaktadır. Oysa daha turistik bir mekan oluşturmak ve kentin ekonomik yapısına destek sağlanması ve kent imajının daha kaliteli bir şekilde oluşabilmesi adına mekânda çeşitli etkinlikler, yerel özelliklerin sunulduğu sabit duran stantlar ve yoğun bir yeşillendirme çalışması ile mekân yeniden düzenlenebilir.

Şekil 3: Alpsarı Göleti
(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı)

Kentin imajını destekleyecek bir diğer doğal güzellik ise kışın kayak turizminin yapılabileceği, yazın ise birbirinden farklı tonları ile yeşillığe doyulabilecek Ilgaz, Kadın Çayırı ve Yıldız Tepe mekânlarıdır. Mekânın yazın ve kışın aktif bir şekilde kullanılabilmesi kentin sahip olduğu değerli bir kazançtır. Bahar aylarında ise doğa yürüyüşleri mekândaki yeşilliğin sunduğu ziyafete doymak açısından idealdir. Bu doğa yürüyüşlerinin yoğunlaşması adına daha çok etkinlik ve tanıtım yapılmalıdır. Ayrıca özellikle kış aylarında yoğunluktan ötürü sosyal tesisler yetersiz olmakta ve aşırı kalabalıktan hijyen sorunu yaşanmaktadır. Gelen yerli ve yabancı turistlerin tekrar gelmelerini sağlamak açısından donanımlı ve kaliteli bir mekânın oluşturulması gerekmektedir. Bu açıdan yerel yöneticilerin bu mekânların değerlerinin bilincine varması ve kentsel imaj açısından iyi bir hizmet sunması gerekmektedir. Olumlu imajın oluşturulması kentte bütüncül bir hareket noktasını gerekli kıldığı için yöre sakinleri ve yerel yöneticilerin iş birliği ile çalışılmalıdır.

Şekil 4: Ilgaz ve Yıldız Tepe
(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı)

Çankırı’da bulunan Kırkpınar, Büyük, Özlü ve Mülâyim **Yaylaları** yazın serinlemek açısından ideal mekânlardandır. Karadeniz’deki yaylacılık kültürü Çankırı’da da olmasına rağmen Karadeniz kadar ün yapmamıştır. Yaylacılık turizmin canlandırılması açısından bu mekânlara sosyal tesislerin kurulması, farklı tarzdaki oturma mekânlarının olması, yerelliğin ön planda olduğu çeşitli aktivitelerin yapılması (yaren kültürü gibi) kenti canlandıracak ve aynı zamanda kimliğin korunmasını da sağlayacaktır.

Doğal güzelliklerden biri de Çavundur Termal Kaplıcalarıdır. Kurşunlu ilçesindeki kaplıcalar Çankırı’ya 90 km mesafededir. Çankırı İl Özel İdaresince yaptırılan ve özel sektör tarafından işletilen 300 yataklı modern bir tesis ile belediye tarafından işletilen iki havuzlu 115 yataklı konaklama tesisi ve ayrıca pansiyon bulunmaktadır. Sıcak su, doğal sıcaklığı nedeniyle tüm ağrılı hastalıklarda, sodyum içermesi sebebi ile üst solunum yolları tedavisinde kullanılmaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019). Bu sebeple Kaplıcalardan sağlık açısından da hizmet alınması mekânı değerli kılmaktadır.

Şekil 5: Çavundur Termal Kaplıcaları
(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı)

Çankırı merkeze 72 km uzaklıkta bulunan ve Orta ilçesinde yer alan Sakaeli Kaya Mezarları ve Peri Bacası Roma ve Bizans Dönemlerinden kalmaktadır. Ayrıca ilçeye yakın bir mesafede ise peri bacaları oluşumu ve hemen yakınındaki kaya mezarları ilginç görüntüler oluşturmaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019).

Şekil 6: Sakaeli Kaya Mezarları ve Peri Bacası
(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı)

Çankırı'nın değerlerinden bir diğeri de Yaren kültürüdür. Çankırı'daki köylerde düzenlenen “Yaren geceleri” tarihi eski olan yöresel bir aktivitedir. Yaren sözlük anlamı dost, arkadaş demektir. “24 yâren'in bir araya gelerek oluşturdukları topluluğa yâran denmektedir. Temeli Ahilik müessesesine dayanan ve şehrin sosyo-kültürel yapısına yön veren Yâran geleneği günümüzde kış mevsiminde erkekler arasında yapılan sohbet toplantılarıyla aslına sadık kalınarak yaşatılmaktadır”(Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019). Çeşitli oyunlar ve şakalar ile yaren kültürü gençlerin de ilgisini çekmekte ve bu şekilde devamlılığını sağlamaktadır. Ne yazık ki bu kültür ile Çankırı kendisini pek duyuramamıştır. Oysa Çankırı “Yaren kültürü” ile tanınırlığını artırıp olumlu bir imaj ve kimlik oluşturabilir. Küreselleşmenin her şeyi benzer kıldığı ve özgünlükleri yok sayıp kültürleri sömürdüğü günümüzde bu tarz değerlere sahip çıkılmalı ve desteklenmelidir.

Çankırı'nın bir diğer önemli tarihi güzelliği II. Abdülhamit tarafından Çankırı'ya gönderilen Çan Saati kulesidir. Çan Saati kulesi İsviçre yapımı olup kare planlı ve dikdörtgen gövdeli bir platform üzerine oturtulmuştur. Şehre hâkim bir noktada bulunan saat kulesinin yüksekliği 15 metre olup üst kısmında balkon ve dört yönünde saat kadranları bulunmaktadır. Üzeri kurşun kubbe ile örtülüdür (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019). Bu değerli tarihi eserimize medreselere gösterilen ehemmiyet kadar değer verilmemektedir. Kulenin bulunduğu mekân eski Çankırı mahallesinde olması ziyaretçilerin bulmakta zorlanmasına ve bakımsız çevresinden ötürü ziyarete değer görülmemesine sebep olmaktadır. Ziyaretçi sayısının az olduğu bu kule kaderine terk edilmiş gibidir. Oysa kent merkezinde bulunan bu eserimizin restore edilip daha turistik bir mekân haline dönüştürmek adına projeler geliştirilebilir. Böylece eski mahalleye karşı geliştirilen önyargı da aşılmış olup mahallede yeni ziyaretçiler ile canlandırılabilir. Kule çevresinin turistik bir mekâna dönüştürülmesi ile ekonomik canlanma da sağlanabilir. Kentsel canlanmaya katkı sunabilecek ve kent kimliğini ortaya çıkaracak eserler muhakkak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Şekil 7: Çan Saati Kulesi
(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı)

Kente canlılık katan, gezilecek yerlerden biri de Çankırı Kalesi'dir. Şehrin kuzeyinde küçük bir tepe üzerinde kurulan kalenin surları, moloz taş ve tuğla karışımı ile inşa edilmiştir. Kalede Büyük Selçuklu Döneminde 1074 yılında Çankırı, Kastamonu ve Sinop'u fetheden Emir Karatekin Bey'in türbesi bulunmaktadır. Türbe, Danişmentliler Dönemi eserlerinden olup tuğla ve moloz taştan inşa edilmiş ve içerisinde dört sandukanın olduğu yalın bir yapıya sahiptir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019). Çankırı Kalesinde kuşbakışı şehrin dört bir yanını görmek mümkündür. Maalesef dar bir bakış açısı ile kale sadece yöre halkının gelip piknik yapacağı bir mesire alanı olarak tasarlanmıştır. Daha turistik ve canlı olabilecek bu mekânın bu şekilde sınırlandırılması mekânın iyi değerlendirilmemesi ile ilişkilidir. Oysa yerli turistlerin bir daha gelmesini sağlayacak çeşitli etkinlikler düzenlenip ve yöresel bir alan oluşturulabilir. Sadece turistleri cezp etmek açısından değil aynı zamanda kentte yaratıcı sınıfın tutulabilmesi ve genç nüfusun göçlerinin önlenmesi açısından bu tarz mekânların kentin dinamiğini oluşturacak şekilde düzenlenmelidir. Tiyatro, açık hava gösterisi, aren kültürünün sergilendiği, çeşitli yöresel stantların olduğu ve çeşitli kültürel etkinliklerin yapıldığı bir mekâna dönüştürülmesi kentin imajını artıracak gelişimlerden olacaktır.

Şekil 8: Çankırı Kalesi
(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı)

Çankırı'da Selçuklu Dönemi'nden kalma en önemli yapılardan olan Taş Mescit, Anadolu Selçuklu Hükümdarı I. Alâeddin Keykubat zamanında Çankırı Atabeyi (Valisi) Cemalettin Ferruh tarafından 1235 yılında yaptırılmıştır. İçerisinde şifahane ve mescit kısmı bulunan bu eseri önemli kılan biri yapı üzerinde, diğeri heykel görünümünde olan iki adet figürlü taş parçanın varlığıdır. Birbirine dolanmış iki yılanın tasvir edildiği ve günümüzde "Tıp Sembolü" olarak kullanılan birinci parça yapı üzerinde bulunmakta iken, diğeri ikinci parça Çankırı Müzesinde sergilenmektedir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019). Çan Saati Kulesi gibi Taş Mescit'te de gereken değer verilmemekte kendi haline terk edilmektedir. Bu durum kentin tarihi eserlerinin hem bakımsız kalmasına hem de kenti canlandıracak bu tarz fırsatların değerlendirilmemesine sebep olmaktadır. Taş mescidin çevresinin daha otantik bir mekâna dönüştürülmesi ile esere olan ilgi artırılabilir ve kentsel gelişmeye katkı sağlanabilir.

Şekil 9: Taş Mescit
(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı)

Çankırı'daki insanlık tarihi Orta Paleolitik dönemden başlamış ve günümüze değin zengin tarihsel yapıya sahip olmuştur. Çankırı'da yapılan arkeolojik kazılarda M.Ö. 17. Yüzyılda Hitilerden kalma çok sayıda höyük tespit edilmiştir. Kazı çalışması yapılan İnandıktepe Höyüğünde kutsal "Hitit Vazosu" ve çivi yazılı "Bağış Belgesi"ne ulaşılmıştır. Bu kutsal vazodaki motiflerde Kutsal Evlilik töreninin bütün aşamaları aşağıdan yukarıya doğru belli bir sıra içerisinde tasvir edilmiştir (Çandef, 2019).

Şekil 11: Hitit Vazosu
(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı)

Kent merkezinde yer alan Buğday Pazarı Medresesi ve Çivitçioğlu Medresesi Çankırı'da ziyaret edilmesi gereken tarihi mekânlardandır. Buğday Pazarı Medresesi kayıtlara göre Sofizade Mustafa Hazım Efendi tarafından 18. yüzyılda yaptırılmıştır. Medrese iki katlı ahşap bir yapıya sahip olan medrese küçük hücrelerden oluşmakta ve 19 yetişkin öğrencinin eğitim görebildiği bir eğitim merkezidir. 17. yüzyıldan günümüze kadar ulaşan Çivitçioğlu Medresesi ise dikdörtgen planlı ve zemin katı taş bir yapıya sahiptir. Medrese iki katlı, doğu batı yönünde sıralanmış tek sıra hücrelerden oluşmaktadır. Günümüzde medrese geleneksel Türk süsleme sanatlarının üretilip sergilendiği sanat merkezi olarak kullanılmaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019). Böylece kentin tarihsel kültürünün desteklenmesi sağlanmaktadır. Kültür Bakanlığının desteği ile Çivitçioğlu Medresesinin yeniden restore edilmesi ile mekân daha fazla ziyaretçi çekecektir.

Şekil 11: Buğday Pazarı Medresesi ve Çivitçioğlu Medresesi
(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı)

4.3. Çankırı Kent Yapısı

Çankırı'ya bakıldığında ilk bakışta düzensiz, plansız ve herhangi bir kimliğe sahip olmayan bir kent olduğu görülmektedir. Kuzey ve güneyi dağlarla çevrili kentin merkezi, bu dağların ortasına kurulmuştur. Bu durum merkezin bu aralıkta sıkışıp kalmasına sebep olurken aynı zamanda yaşanan kentleşme ile dar sokaklara, iç içe geçmiş bina yapılarına ve yön tahlilinin zor olduğu kent yapısına sebep olmuştur. Oysa Çankırı'nın enlemesine doğru gelişmesi hem kentin rahatlamasını hem de şehrin genişlemesini sağlayacaktır. Son zamanlarda imara açılan araziler ile kent batı ve doğu önlerinde genişlemektedir. Lakin bu genişleme sürecinde sokak yapılarının geniş olmasına, ağaçlandırmaya, estetik görüntüye, yüksek kat sınırlamasına ve kentsel kimliği barındıran mimari yapıya dikkat edilmemektedir. İç içe geçmiş yapılar ile kentteki düzensiz yapılar var olmaya devam etmektedir.

İmara açılan arazilerde var olan ağaçlar kesilmekte ve yerine yenilerinin dikilmesi yerine betonlaştırma tercih edilmektedir. Bu durum Çankırı merkezine çorak ve kurak bir görüntü vermektedir. Çeşitli bitkilerden, ağaçlardan ve çiçeklerden oluşan bir sokak her daim diğer sokaklara göre daha çok hatırlanır ve hoşnutluk uyandırır. Sokaktan geçen bireyler çiçeklerin güzel kokuları ve görsel şöleni ile bu sokaklardan yürümekten haz alacaklardır. Kentin bu eksende ağaçlandırılması ve çiçeklendirilmesi kentin imajını olumlu etkileyen uygulamalardandır. Lynch'a göre bitkilendirme ya da su alanları gibi peyzaj özellikler önem verilen ve zevk alınan şeylerdir. Örneğin Jersey City ve Los Angeles'ta dernekler çevredeki yeşilliğin ve egzotik bitki çeşitliğinin farkındadır. Hatta derneklerden bazıları, işe giderken kullandıkları rotayı uzatarak bitki topluluklarının, parkların veya su alanlarının olduğu rotayı tercih etmektedirler (Lynch, 2016). Yeşilliğin hâkim olacağı Çankırı, küçük ölçekli olmasına rağmen huzur ve sakinlik algısından ötürü tercih edilecektir. Mega şehirlerin koşturmasından, kalabalığından, betonlaşmış yapısından kaçmak isteyen bireyler Çankırı'da yaşamayı arzulayacaklardır. Bu sebeple kentsel gelişim ve kaliteli kentsel yaşam açısından Çankırı merkezde peyzaj mimariye daha çok önem verilmelidir. Çünkü kent merkezine ilk defa gelen bireyler çevresine bakarak kente dair genel bir algıya sahip olur. Bu algının veya imajın olumlu olması açısından Çankırı'da bu tarz düzenlemeler gereklidir. Çankırı, kentsel planlama konusunda adım atılmayan küçük ölçekli kentlerimizdendir. Bu durum kentleşme süreci içerisinde sorunların üst üste yığılmasına sebep olmaktadır. Kentteki plansız kentleşme sokakların meydana açılmasını engellemekte ve kesik kesik sokaklara sebep olmaktadır. Ayrıca plansız kentleşme ile Çankırı adeta iki eksene bölünmüştür. Çankırı Belediyesinin arka tarafında kalan ve "eski Çankırı veya yukarı mahalle" olarak adlandırılan Ali Bey ve Mimar Sinan Mahallesi, Çankırı'nın gecekondu mahallesini oluşturmaktadır. Çankırı'nın geri kalan kısmı ise kentleşmenin revaçta olduğu ve kimliksiz mimari yapılara sahip, tek düze yapılardan oluşan günümüz modern yapılarını oluşturmaktadır. Eski ve yeni yüksek binaların iç içe geçtiği şehir, âdete düzensizliğin kol gezdiği karmaşık bir şehir yapısına dönüşmüştür. İnşaat sektörünün oldukça aktif olduğu Çankırı'da yeni yapılan binalar, mimari yapısı açısından herhangi bir özgünlük barındırmamaktadır. Birçok şehirde karşımıza çıkabilen modern mimari yapılar Çankırı'nın kimliğini yansıtmamakta ve mantar misali her yere yayılmaktadır. Kentsel dönüşüm kararları ile tüm Türkiye'de yayılan kentsel dönüşüm uygulamaları maalesef kentlerin özgün mimari yapısı düşünülmeden desteklenmektedir. "Eski Çankırı" bölgesinde görebileceğimiz Safranbolu Evleri tarzındaki yapılar yeni yapılara yansıtılmamaktadır. Oysa Safranbolu Evleri tarzındaki mimari yapılarla kentin kimliği oluşturulabilir ve otantik bir kent algısı ile Çankırı'da yaşamak cazip kılınabilirdi. Yüksek katlı yeni yapılar kentin özgünlüğünü yok etmektedir. Mega kentlerde olduğu gibi küçük ölçekli kentlerde de irili ufaklı, biçimsiz yapılar meydana gelmektedir.

Belediye denetimlerinin iyi yönetilmediği Çankırı'da binaların mimari yapısı kadar işlevselliği de kentsel yaşam kalitesini düşürmektedir. Binaların altında olması gereken park alanlarının müteahhitlerin kötü işçiliğinden ötürü girişinin sorunlu yapılmasına sebep olmakta ve denetimden bir şekilde geçmesi ise güvenilirliği ve işlevselliği azaltmaktadır. Veya binalar yapılırken peyzaj mimarisine gerekli önemin verilmemesi kentin basit, sıradan ve görsel olarak bir estetik sunmayan yapılara dönüşmesine sebep olmaktadır. Geçmiş yeşillik olan Çankırı bugün merkezinin kurak olduğu ve ağaçlandırmaya önem verilmediği bir şehre dönüşmüştür. Yöre halkının da ehemmiyet vermediği bu durum oysa sürdürülebilir kent açısından ve kentsel gelişim açısından oldukça olumsuz bir durumu meydana getirmektedir. Özellikle yerel yönetimlerin bu konularda etkin rol alması gerekirken maalesef usulsüz uygulamalara devam etmektedir.

Küçük ölçekli olmasına rağmen alt yapının zayıf olduğu Çankırı’da en yoğun nüfusu barındıran Merkez ilçesinde dahi adım başı bir çukurun olması, asfaltın çökmesi ile uyumsuz yama yapılması, su birikintisi, yol ile bütünleşmeyen ızgaralıkların çevresindeki anormal çukurluklar veya çıkıntılar, ya çok dar ya çok geniş kaldırımlar, yetersiz ızgaralıklar gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu durum kentin imajını olumsuz etkileyen, estetik açıdan görüntü kirliliğine yol açan ve ayrıca kentsel yaşam kalitesini düşüren ciddi sorunlardır. Kentin olumlu imajının oluşturulması sürecinde kentteki bu tarz sorun ve eksiklikler öncesinde giderilmesi gerekmektedir.

Çankırı’da çözülmesi gereken temel sorunlardan biri de trafik ve park sorunudur. Nüfus yoğunluğu az olmasına rağmen yaşanan trafik ve park sorunu gündelik hayat akışını olumsuz etkileyen sorunlardır. Belediye, banka ve diğer kurumların yer aldığı bulvarda oluşan trafik ve sürekli yaya akışı kentin karmaşık ve biçimsiz yapısını göstermektedir. Burada bulunan kapasitesi sınırlı park etme alanları ile sorunlar çözülememektedir. Bu doğrultuda oluşturulacak yüksek kapasiteli ve çok katlı park etme alanı merkezin rahatlamasını sağlayacaktır. Hatta **bulvarın** trafiğe kapatılarak bu alanın daha turistik bir mekâna dönüştürülmesi ve meydan yapısının genişletilmesi Çankırı’nın hem modern bir görüntü hem de bir kimliğe sahip olmasını sağlayacaktır. Kentlerin gelişimini destekleyen meydan Çankırı’nın ekonomik sermayesini de güçlendirecektir. Meydan yapılacak çeşitli aktiviteler, canlı müzik, çeşitlilik arz eden stantlar, yerelliğin ve modernliğin iç içe olduğu alışveriş mekanları, yöresel eşyaların satıldığı hediyelik eşyalar, kafeler, gösteriler kenti canlandıracaktır.

Çankırı’da sorun teşkil eden diğer bir unsur da yöre halkının trafik kuralları konusunda yeterince hassasiyet göstermemesidir. Sinyal verilmeden araç kullanılması, dörtlünün yakılarak aracın her yere park edilmesi, girilmez sokaklara girilmesi gibi trafik kurallarına uyulmaması bireyler arasında çatışmaya ve kentsel düzensizliğe sebep olmaktadır. Bu durum kent kültürünü olumsuz etkilemektedir. Düzensizliğin hakim olduğu Çankırı’da kentin kurumsallaşması ve markalaşması oldukça zor görünmektedir. Halkın bilinçlendirilmesi konusunda belediyeye, sivil toplum örgütlerine ve diğer kuruluşlara ciddi görevler düşmektedir. Ayrıca trafik polisinin görevini hakkaniyetli ve düzgün bir şekilde yapması bu tarz yasakların çiğnenmesinin önüne geçecektir.

Çankırı ulaşım açısından sıkıntı yaşanan şehirlerdendir. İki şehirlerarası otobüs firmasına sahip olan şehir, birçok kente ulaşımı Ankara üzerinden gerçekleştirmektedir. Bu durum Çankırı’daki ulaşımın sınırlı düzeyde olduğunu göstermektedir. Ankara ile Çankırı arasında yapılan sık seferler aracılığı ile Çankırı halkı da tüm ihtiyaçlarını Ankara’da gidermektedir. Bu durum Çankırı’nın ekonomik ve kentsel gelişimini olumsuz etkilemektedir. Ankara’nın gölgesinde kalan Çankırı, bu sebeple yıllarca gelişmemiş ve telekomünikasyon, birçok zincir mağazası, mobilya, giyim, beyaz eşya vb. konularda Ankara’ya bağlı kalmasına sebep olmuştur. Böylece iş sahası Çankırı’da azalmış ve gittikçe nüfusu Ankara’ya doğru kaymıştır. Şehir içindeki ulaşım bakıldığında özellikle gezilecek ve görülecek mekânlara otobüs seferleri konulmamıştır. Tuz Mağarasına, Alparslan Gölü’ne, birçok mesire alanlarına, Ilgaz ve Yıldız Tepe’ye, pastoral bir kafe ve restoran olan Omar Çavuş Çiftliğine, Sazcağız Alabalık Çiftliğine, kale gibi turistik mekânlara ulaşım maalesef sağlanamamaktadır. Bu durum aracı olmayan ziyaretçiler açısından olumsuzluk teşkil etmektedir.

Çankırı’ya en yakın Havalimanı Ankara Esenboğa Uluslararası Havalimanıdır. Çankırı’ya 120 km uzaklığındaki havalimanına ulaşım tek vasıta ile mümkün değildir. Şehirlerarası otobüs ve sonrasında taksi kullanılmak zorunda olunması kentin işlevselliğini olumsuz etkilemektedir. Bu doğrultuda Çankırı’dan Ankara Havalimanına gidecek direk araçların düzenlenmesi yaşam konforunu artıracak önemli adımlardan olacak ve Çankırı’ya gelecek ziyaretçi sayısını artıracaktır.

Şehir merkezi gezildiğinde göze çarpan olumsuz görüntülerden biri de çay yolunun bakımsız durumudur. Şehrin ortasında kalan bu çay, zamanla kurumuş ve kötü bir kokuya sebep olmuştur. Çayın dip kısmından çıkan yosun, çeşitli bitkiler ve kurbağalar ile çay görüntü açısından estetiklik taşımamaktadır. Oysa çay yolun iyi bir peyzaj mimari ile kentin kimliğini daha iyi yansıtabilirdi. Üzerinden geçecek otantik bir köprü ve sağlanacak temiz su akışı ile kentin ortasındaki bu alan görsel bir su şölenine dönüştürülebilirdi.

Eğlence, sanat ve kültür alanları şehirde sınırlı düzeyde olup şehrin küçük bir kesiminde toplanmıştır. Şehrin enlemsel olarak genişlemesi açısından doğu ve batı yönlerinde yerel yönetim tarafından yapılacak sosyal tesisler ve kültür merkezleri şehrin daha planlı olarak gelişmesini sağlayacaktır. Yerel yönetimin teşviki ile bu mekânların çevresinde oluşturulacak otantik, modern ve postmodern kafe ve restoran tarzları ile kentsel canlanma sağlanacaktır. Böylece burada yaşamak isteyen yaratıcı sınıf için bu mekânlar tercih edilecek ve network ağının devam ettirileceği mekânlara dönüşecektir. Sosyal, kültürel, sanatsal aktivitelerin iç içe geçtiği bir mekan kentin çehresini de değiştirecektir. Çeşitli sanat galerilerinin yapıldığı, tiyatronun sergilendiği, kaliteli sinema salonların varlığı ile Çankırı gelişmiş kentsel yaşamı da sunacaktır. Alternatif kafe ve restoranların az olduğu Çankırı’da böyle bir destek kentin hem kültürel hem de ekonomik çevresini olumlu etkileyecektir.

Kültür Bakanlığı’nın desteği ile son dönemlerde yapılan müze çalışmaları oldukça iyi düzeydedir. Müzelerin yaygınlaştırılması ile hem turistik ziyaret alanları geliştirilebilir hem de yöre halkının kimliği tanıtılmış olur. Ayrıca turistlere yönelik rehberlik hizmetleri etkin bir şekilde devam ettirilmesi kent tanınırlığı ve imajı açısından önemlidir. Diğer bir önemli noktada Çankırı’nın daha cazip gelmesi açısından ücret tarifelerinin ekonomik olmasıdır. Böyle bir imaj oluşturularak Çankırı’nın rağbet görmesi sağlanabilir.

2007 yılında kurulan Çankırı Karatekin Üniversitesi başlangıçta parçalı üniversite binaları ile eğitime başladı. 2014 yılında kampüsün kurulması ile birçok bölüm Uluyazı Kampüsüne taşınmıştır. Üniversitenin kurulduğu mekân kentin genişlemesini sağlayacak bir rotasyonda yer almamaktadır. Bu durum üniversitenin kent açısından daha iyi değerlendirmesini engellemektedir. Buna rağmen üniversite ile kent arasındaki ilişki ekonomiyi ve sosyo kültürü destekleyebilir. Kentteki üniversite ile gelir ve işgücünde canlılık yaşanmakta ve kültürel aktiviteler artmaktadır. Oysa Çankırı Karatekin Üniversitesindeki sosyo-kültürel aktiviteler oldukça düşük düzeydedir. Yerel-ulusal basın, yüz-yüze ilişkiler, kurum yayınları ve diğer kitle iletişim araçları olan fuarlar, festival ve yarışmalar, üniversitenin ve kentin düzenlediği konserler, tören, kokteyl, kongre, panel gibi çalışmalar (Bayraktar, 2012, 15) ile üniversitenin tanıtımı yapılarak pozitif kentsel imaj çizilebilir.

Ekonomi açısından bakıldığında üniversite-sanayi birliği ile Ar-Ge olanaklarının artırılması ve yenilik kapasitesinin geliştirilmesi sağlanarak kente katkı sağlanabilir. Üniversitelerin yeni teknolojileri üretmesi, takip etmesi, değerlendirmesi ile bilime katkı sunarken üniversite-sanayi işbirliği sayesinde donanımlı ve kalifiye insan kaynakları ile nitelikli iş gücünün yetişmesi gerçekleşecektir. Bu sebeple başarılı iş birliği üniversite-sanayi işbirliği açısından taraflar birbirlerini tanımalı, süreci taraflardan biri başlatmalı, çevre üniversitelerle iletişime geçilmeli, açılacak programlar geleceğe yönelik planları kapsamalıdır. Böylece üniversitenin maddi olarak desteklenmesi sağlanırken, sanayinin üniversitenin ilminden, biliminden, Ar-Ge çalışmalarından yararlanılması sağlanacaktır (Adıgüzel, Özkan, 2018, 281-283). Çankırı’da ise üniversite-sanayi işbirliği istenen düzeyde değildir.

Çankırı Karatekin Üniversitesi’nde öğrencilerin temel ihtiyaçlarından olan yurt ve pansiyon imkânları yetersiz düzeyde olması öğrencileri tatmin etmemektedir. Yurtların yaygınlaştırılması ve yurtlara yakın yerlerden geçen otobüsler ile bu sorun çözümlenmelidir. Diğer bir önemli nokta da yöre halkının öğrencilerin benimseyip değer vermesidir. Sadece para eksenli olarak öğrencilere bakılması öğrencilerde kentsel kimliğe dair olumsuz bir tutumu meydana getirmektedir. Üniversitenin ise sanayi kurumları ile öğrencileri bir araya getirerek üniversite sonrası bulabilecekleri iş imkânları olduğu gösterilmelidir. Böylece sanayii sektörü nitelikli iş kaynağı bulurken, öğrenciler de mezun olduktan sonra Çankırı’da kalmayı tasavvur edebilir.

4.4. Çankırı Ekonomik Yapı

Çankırı sanayi bakımından geri kalmış illerimizdendir. Un, yem bitkileri, çorap, askeri donatım, tuz ve lastik gibi fabrikalara sahiptir. İl ekonomisi tarıma dayalı olup nüfusun %45’i tarım sektöründe, %16’sı sanayi sektöründe, %38’i hizmetler sektöründe istihdam etmektedir (Türkiye’nin Güzellikleri, Şehirler Rehberi, 2019). Hizmet sektörü üniversite kurulduktan sonra yaygınlaşan Çankırı’da hala ekonomik kalkınma istenilen düzeye ulaşamamıştır. Özellikle üniversite mezunlarına dair iş imkanları sınırlı düzeydedir. Bu durum genç beyinlerin Çankırı’dan göç etmesine sebep olmaktadır. Devlet teşviki ile

desteklenecek iş sahaları kentin ekonomisinin ferahlatılabilir. Beden işçiliğın yoğun olduğu Çankırı'nın bu imajının değıştirilmesi adına şirketlere, sanayi kurumlarına ve telekomünikasyon şirketlerine vergi indirimi, uygun fiyatlı arazi tahsisi ve kalifiyeli çalışan gibi ayrıcalıklar sağlanmalıdır. Ayrıca genç girişimciler desteklenerek kentin yaratıcılık yönü desteklenebilir. Böylece kent ekonomik yatırım açısından daha cazip hale gelirken kentsel canlanma da söz konusu olacaktır.

Ekonomik gelişmeye örnek olarak verebileceğimiz İngiltere'deki Charlotte kenti 1970 yılı itibari ile bilinçli markalama çalışmalarında bulunmuştur. Eski İngiltere Kralı 3. George'un eşinin memleketi olan bu kentte, dünyada saygın bir mekâna dönüşmesi açısından ilk adım olarak finans sektörü desteklenmiştir. Kuzey Carolina National Bank, Bank of America, First Union Bank da Wachovia gibi bankalar kentteki yüksek katlı binaları ile anılmaya başlanmıştır. Bir süre sonra kent vatandaşlar için en varlıklı ve yaşanabilir kent olmuştur. Sonrasında kentte ekonomik kalkınmaya etki eden faktörler belirlenimi, stratejik bir plan oluşturulmuş ve refahı arttırmak için kentteki iş yaratımı artırılmıştır (Görkemli, 2012, 150).

Görüldüğü üzere kentsel canlandırma stratejik planlar ile mümkün olabilmektedir. İlk etapta finans sektörünü çekmek gibi büyük hedefler gerçekleştirilemese de Çankırı'nın sosyo-kültürel yapısına dikkat çekilerek nüfus artışı sağlanabilir ve kentsel canlandırmaya bu adımlar ile başlanabilir. Sonrasında üniversite-sanayii iş birliği ile yapılacak çalışmalar ile nitelikli, yaratıcı, genç beyinler Çankırı'ya kazandırılabilir. Sonra ki adımda ise yerel yönetimlerin teşviki ile yatırımcıların Çankırı'yı tercih etmesini sağlayacak kapsamlı kampanyalar, teşvikler, indirimler yapılmalıdır. Kentsel imajı etkileyen ekonomik yapının desteklenmesi kentsel gelişim açısından da önem taşımaktadır.

5. SONUÇ YERİNE

Kent gelişiminde sürdürülebilirliğin sağlanması, kent kimliklerinin muhafaza edilmesine bağlıdır. Bu sebeple kent kimliğini koruyacak planlama ve stratejiler gereklidir (Oğurlu, 2014, 290). Çankırı özelinde yaptığımız bu çalışmada özgün kimlik ve kentsel imaj oluşturularak kentsel gelişim desteklenmeye çalışılmaktadır. Bu eksende kentin kimliğini ortaya koyan Tuz mağarası ve diğer doğal, tarihi güzelliklere değinilmiş, Çankırı'nın kent yapısı ve ekonomik yapısı değerlendirilmiştir. Çankırı'nın hem güçlü hem de zayıf yanları söz konusudur. Zayıf yönlerin güçlü yönlerle göre daha çok olduğu şehir yapısının kentsel imajının güçlendirilmesi için önemli adımlar atılmalıdır.

Çankırı'nın güçlü yönüne baktığımızda Tuz Mağarasına sahip olması kente özgünlük katmakta ve kenti cazip kılmaktadır. Kent doğal ve tarihi güzelliklere sahip olmasına rağmen bu fırsatı iyi değerlendirememiştir. Bu doğal ve tarihi güzelliklerin çevresi daha bakımlı, turistik, kente canlılık katacak, peyzaj mimarisinin kuvvetli olduğu mekânlar olarak yeniden düzenlenmelidir. Böylece kentsel imaj açısından bu mekânlar kente dair olumlu bir algı oluşturacaktır. Kentsel yapı açısından ise kent oldukça zayıf yönlerle sahiptir. Düzensiz ve plansız kentleşme ise tek düze yapılara, dar sokaklara, işlevsiz şehir yapısına, bir alan yığılmış yerleşim mekânlarına ve hizmet sektörüne sebep olmuştur. Kentin iki dağ arasında sıkışması sağlıklı bir şekilde büyümesini de engellemiştir. Bu doğrultuda yerel yönetim planlı bir şekilde kenti enlemesine doğru genişlemesini sağlamalıdır.

Eskiden orman bölgeleri ile meşhur olan Çankırı bilinçsiz kesim, yangınlar ve yanlış politikalar ile ormanlar oldukça azalmıştır. Oysa kent imajı açısından yeşil alanların çokluğu, merkezdeki peyzaj mimari ile desteklenmiş çiçeklendirme kente ilk bakışı olumluya çevirecektir. Küçük ölçekli bir şehri cazip kılacak şeylerden biri olan ağaçlandırma iyi değerlendirilerek kentsel gelişime katkı sunulabilir. Mimari açıdan ise kentteki tek düze evler Çankırı'nın kimliğini barındırmamakta ve sıradanlaştırmaktadır. Altyapısı açısından ise eksikleri olan kentte ciddi bir bakım gerekmektedir. Kentsel yaşam kalitesini azaltan su birikintileri, bozuk yollar, ızgaralıkların yetersizliği, trafik ve park sorunu, ulaşım güçlüğü gibi kentteki en belirgin sorunlar bir an önce çözülmesi gerekmektedir. Ayrıca Çankırı'nın bir diğer zayıf yönü ise yetersiz sanatsal, kültürel ve sosyal aktiviteler, farklı tarzdaki kafe ve restoranlardır. Oysa merkezdeki bulvarın kapatılarak ve meydan genişletilerek çeşitli etkinliklerin yapıldığı, canlı müziğin, otantik, modern ve postmodern kafelerin olduğu, konser, açık hava gösterisinin yapıldığı bir mekâna dönüştürülmesi kenti canlandıracaktır.

Kentsel imaj açısından en önemli adımlardan biri de ekonomik yapıdır. Sınırlı düzeyde sanayisinin olduğu, daha çok tarımcılığın geliştiği ve merkezde yeterli düzeyde olmasa da hizmet sektörünün olduğu Çankırı’da zayıf yönlerinin güçlendirilmesi açısından yerel yönetimler çeşitli teşvik, kampanya ve indirim gibi çalışmalarda bulunmalıdır. Böylece kente yatırımcı çekilerek iş sahası oluşturulabilecektir. Ekonomik kalkınma adına atılması gereken bir diğer adım da üniversite-sanayii iş birliğidir. Ortak çalışmaları ile sanayiye nitelikli kaynak sağlanırken, üniversite de hem mezun öğrencilerin iş bulmasını sağlamış olacak hem de Ar-Ge çalışmalarında maddi destek kaynağı elde edecektir. Ayrıca desteklenecek inovasyon, teknolojik gelişim, gelişmiş bilgi ve enformasyon ile genç ve yaratıcı nüfus Çankırı’yı tercih edebilecektir.

Sonuç olarak Çankırı kentsel kimliği ve imajı zayıf olmasına karşın yapılacak stratejik çalışmalar ile bu sorunların üstesinden gelinebilir. Bu doğrultuda yerel yönetim, merkezi yönetim, sivil toplum örgütleri, özel sektör, şehir plancıları ve halk arasında koordinasyon sağlanarak oluşturulan bir kurul aracılığı kentsel imaj yeniden oluşturulabilir. Ayrıca kentin tanıtımı açısından halkla ilişkiler, reklam ve turizm sektörü gibi kurumlarla irtibata geçilerek bir vizyon oluşturulmalıdır. Kentle ilgili yayınlar, filmler yapılmalı, konferans, sergi, turlar, yeni faaliyetler düzenlenmeli, basın bildirileri yayınlamalı ve kentin medyada yer alması sağlanmalıdır (Görkemli, 2012).

KAYNAKÇA

1. Adıgüzel, O., Özkan, D. S. (2018). Üniversite-Sanayi-Kent Etkileşimi Ve Bir Markalaşma Stratejisi Olarak: Bilim Kent Uygulamaları Ve Isparta Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:18
2. Bayraktar, N. (2012). Kent Kültürüne İlişkin Kamuoyu Oluşturulmasında Üniversitelerin Rolü, Atatürk Üniversitesi İletişim Dergisi, Sayı: 3
3. Coşkun, K., Yıldız, M. S., Çatı, K. (2014). Kent Markalaşması Ve Marka İmajı Ölçümü Açısından Düzce İli Örneği, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 2
4. Çandef, Ocak 25, 2019, From: <http://www.cankiri.org.tr/cankiri-hakkında/detay/cankiri>
5. Çankırı, Ocak 25, 2019, From: <https://www.mynet.com/cankiri/hakkında>
6. Florida, R. (2017). *Soylulaştırma, Eşitsizlik ve Seçkinler Şehri ile Gelen: Yeni Kentsel Kriz*. Çev: Özer, D. N. İstanbul: Doğan Kitap
7. Görkemli, H. N. (2012). Kent İmajı ve Markalaşan Kentler, Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı 17
8. Ilgın, H.Ö., Ertekin, İ., Yengin, D. Y. (2018) İmaj Ve Kurumsal İmaj Bağlamında Kent İmajı, The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC, Cilt:8, Sayı:2
9. Lynch, K. (2016), Kent İmgesi, çev. Başaran, İ., İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları
10. Kaypak, Ş. (2010). Antakya’nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 7 , Sayı: 14
11. Ocakçı, M. (2018). Sözlükten Kent İmgesi, Ocak 25, 2019, From: <https://kentstratejileri.com/tag/kent-imgesi/>
12. Oğurlu, İ., (2014). Çevre- Kent İmajı - Kent Kimliği- Kent Kültürü Etkileşimlerine Bir Bakış, İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, Yıl: 13, Sayı: 26
13. Özilhan, D. Ö., Başer, H.H. (2015). Kent Marka İmajı Oluşumunda Etkili Unsurların Önem Ve Yeterlilik Derecelerinin Konya Açısından İncelenmesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 39
14. Özdemir, Ş., Karaca, Y. (2009). Kent Markası Ve Marka İmajının Ölçümü: Afyonkarahisar Kenti İmajı Üzerine Bir Araştırma, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi
15. Sarı, Ö., Esgin, A., (2016). Toplumsal Analizler Ekseninde Kent Fragmanları, Ankara: Phoenix Yayınları
16. Şehribanoğlu, S., Cihangir, E., Levendoğlu, F., Saydan, R. (2017). Kent, Kimlik Ve İmaj: Van İli Örneği, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1
17. Tarım Orman Bakanlığı, Ocak 25, 2019, From: <https://cankiri.tarimormn.gov.tr/Menu/35/Cankiri-Hakkında>).
18. Topçu, D. K. (2011). Kent Kimliği Üzerine Bir Araştırma: Konya Örneği, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,

19. Türkiye'nin Güzellikleri, Şehirler Rehberi, Ocak 25, 2019, From:
<http://www.on5yirmi5.com/dosya/turkiyenin-illeri/18-cankiri-hakkinda-genel-bilgi>
20. Yavuz, M. C., Tutar, H., Saydan, R., Kanıbir, H., Gelibolu, L. (2014) Kars Algısı, İmajı ve Marka Kimliği Araştırması, Kars, Serhat Kalkınma Ajansı.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

AZERBAIJAN'DA KÜMELENME İHRACAT POTANSİYELİNİ ARTTIRMADAKİ ROLÜ THE ROLE OF CLUSTERING IN INCREASING EXPORT POTENTIAL IN AZERBAIJAN

Elman IBİSHOV

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi İktisat Araştırma Enstitüsü Kıdemli Araştırma Görevlisi

ÖZET

Bilindiği gibi, Azerbaycan gibi küçük ölçekli, kaynak bakımından zengin ülkelerin dış ticaret için büyük önemi var. Bu ülkelerde sürdürülebilir gelişme, petrol gelirlerinin rasyonel kullanımı ve dolayısıyla petrol dışı ihracat potansiyelinin geliştirilmesi yoluyla petrol dışı sektörün gelişmesini sağlamaktır. İhracat potansiyelini arttırmanın jeo-ekonomik yollarından biri, ekonomik faaliyetlerin kümelenmesidir. Bu çalışmanın amacı, Azerbaycan'da ihracat potansiyelinin gelişiminde kümelenme rolünü değerlendirmek ve bu alanda öneriler geliştirmektir. Dünyadaki farklı ülkelerin kümelenme deneyimlerini incelemek ve bu deneyimi Azerbaycan'da uygulama olanaklarını değerlendirmek ve ülkenin farklı bölgelerinin kümelenme potansiyelini değerlendirerek gelecek vaat eden bölgeleri belirlemek, bu alandaki öncelikli önlemlerdir.

Kümeler, bölgedeki mal ve hizmet ihracatı yoluyla nüfusun refahını artırmaya hizmet eden grup tabanlı endüstrilerdir. Kümelerin tüm tedarik zinciri ve destek hizmetlerini kapsaması ve ayrıca özel altyapı sağlanması, onları geleneksel endüstrilerden ayırmaktadır. Coğrafi olarak yüksek ürün ve hizmet akışına sahip alanlarda yoğunlaşan kümeler, ülke ekonomisi için katma değer yaratmaktadır. Kümeler, farklı benzerlikler, ilişkiler veya farklı ticaret ve üretim ilişkileri olan şirketlerin ve işletmelerin benzer coğrafi konumlarından oluşur.

Makalenin sonunda, bu hedefe ulaşmak için atılması gereken adımlar hakkında bazı öneriler bulunmaktadır: ulusal ticaretin sürdürülebilir bir ekonomisinin oluşumunda dış ticaret ilişkilerinin önemini belirlemek; ülkenin ihracat potansiyelinin oluşturulması ve güçlendirilmesi için ana koşulların ve ülkenin ihracat potansiyelinin oluşturulması ve güçlendirilmesine yönelik kümelenme politikasının ana yönlerinin açıklığa kavuşturulması; Dünyadaki bazı ülkelerin, ülkedeki kümelerin kurulmasıyla ilgili deneyimlerini incelemek ve incelemek; Azerbaycan'ın ihracat potansiyelini artırmaya ve güçlendirmeye yarayan petrol dışı sektörün petrol dışı sektörlerinin belirlenmesi; Ülkenin ihracat potansiyelinin oluşumunu ve güçlendirilmesini amaçlayan kümelenme politikasının yasal hükümlerinin belirlenmesi, iyileştirilmesi için önceliklerin belirlenmesi.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Kümelenme, İhracat Potansiyeli, Tedarik Zinciri, Kümelenme Politikası

ABSTRACT

As it is known, Azerbaijan is a small-scale, resource-rich country with a great deal of importance in foreign trade. In these countries, accelerated development promotes the development of the petrol sector by enhancing the export potential of Petrol Output through the rational use of petrol gases and consequently. One of the geo-economic ways to increase export potential is the cluster of economic activities. The objective of this study is to evaluate the role of clustering in the development of export potential in Azerbaijan and to develop proposals in this field. It is important to review clusters of clusters in different countries around the world, and to identify the regions that will occur by assessing the clustering potential of different regions of the country and evaluating the application clusters in Azerbaijan.

Clusters are group-based industries that serve to increase the penetration of goods and services through regional exports. Clustering of clusters and supporting services of clusters, as well as the maintenance of separate subsystems, separates them from traditional industry. Geographically, clusters concentrating on high-end product and service buyers are creating value in the country economy. Clusters come from similar geographical locations of companies and businesses with different identities, links or different trade and production links.

At the end of the article, there are some steps you need to take to reach this goal: to highlight the importance of foreign trade in the creation of a fast-growing economy; the creation of and strengthening the export potential of the country and the mainstreaming of the policy towards the establishment and strengthening of the export potential of the country and the country; To review and review the best practices in the world, with the establishment of clusters in the country; Identification of the Petrol Outdoor Sectors of the Petrol Output Sector to Increase and Strengthen the Export Potential of Azerbaijan; Identification and prioritization of clusters of clustering policies, aiming at the creation and strengthening of the export potential of the country.

Keywords: External Trade, Clustering, Export Potential, Tedar Chain, Clustering Policies

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

TÖRE VE NAMUS OLGUSUNUN TÜRK SİNEMASI'NDA SUNUMU: MUTLULUK VE HAVAR FİLMLERİ ÖRNEĞİ
PRESENTATION OF TRADITION AND HONOUR IN TURKISH CINEMA: EXAMPLE OF THE FILMS BLISS (MUTLULUK) AND HAVAR

Birgül ALICI

Arş. Gör. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ÖZET

Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren kentleşme ve küreselleşmenin etkileriyle siyasi, sosyal ve ekonomik alanda görülmeye başlanan hareketlilik yerli sinemada da karşılığını bulmuştur. Bireyciliğin ve feminist hareketlerin ön plana çıktığı bu dönem Türk Sineması’nda kadına daha gerçekçi bir perspektiften yaklaşılmaya başlamıştır. Örneğin 1980’li yıllardan önce kırsal kesimde daha çok ezilen ve baskı altında olan kadın temsili yerini, 80’li yıllarla birlikte özgürlükçü ve hayat mücadelesine katılan kadın temsiline bırakmıştır. Kadını merkezine alan filmlerde mevcut siyasi ve sosyo-kültürel koşullara göre işlenen konu farklılaşabilmektedir. Örneğin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde aşiret kaynaklı devam eden törelere uyma geleneğinin bazı bölgelerde sürdürülmeye devam ettiği bilinmekte, şehirde ise daha kentsel yaşama özgü sorunlar baş göstermektedir. Dolayısıyla şehirdeki kadın daha çok aşkı, sosyal ilişkileri, ekonomik sıkıntıları gibi sorunlarıyla ele alınırken kırsal kesimdeki kadın genellikle töre ve namus cinayetleri, aşiret baskısı, erken yaşta evlendirilmesi gibi toplumsal baskı içeren sorunlarıyla yer alabilmektedir. Bu çalışma günümüz Türk Sineması’nda kırsal kesimin ele alındığı filmlerde töre ve namus olgusunun nasıl işlendiğini ve kadının nasıl temsil edildiğini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda 2000’li yıllar Türk Sineması’nda iki başarılı film; Mutluluk (2007) ve Havar (2009) filmleri örneklem olarak seçilerek söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Örneklem olarak seçilen iki filmde Mutluluk ve Havar, töre kaynaklı intiharları ve cinayetleri ele alması doğrultusunda amaçsal örneklem yöntemine göre seçilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular değerlendirildiğinde kadın temsiline erkeğe bağımlı olmadan kendi kararlarını alabilen güçlü kadın temsiline ziyade geleneksel söyleme uygun çaresiz, güçsüz kadın temsiline sürdürüldüğü, töre ve namus olgusunun yaşanmış olaylardan beslenerek gerçekçi bir üslupla aktarıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Töre, Namus, Türk Sineması, Mutluluk, Havar

ABSTRACT

The mobility, which was seen in the political, social and economic fields due to the effects of urbanization and globalization beginning with the 1980s in Turkey, found its place in domestic cinema as well. In this period's Turkish Cinema, when individualism and feminist movements came to the forefront, women began to be approached from a more realistic perspective. For instance, before the 1980s, there were more representations of the oppressed women in rural areas, but they were replaced by the representations of the libertarian and struggling women in the 80s. In the films which focus on women, the subject covered in accordance with the existing political and socio-cultural conditions may differ. For example, it is known that the tradition of abiding the tribe-based traditions in Eastern and South-eastern Anatolia persists in some regions, and problems specific to urban life are emerging in the city. Therefore, while the women in the city are mostly addressed with problems such as her love, social relationships and economic problems, the women in the countryside are usually addressed with problems involving social oppression such as tradition and honour killings, tribal oppression and early marriage. This study aims to determine how the phenomenon of tradition and honour is dealt with and how women are represented in the films which revolve around rural area in Turkey in the contemporary Turkish

cinema. Within this context, two successful films in 2000s Turkish Cinema; Bliss (Mutluluk) (2007) and Havar (2009) films are selected as the sample and analysed through discourse analysis method. Bliss (Mutluluk), which is one of the two films selected as the sample, is selected due to its dealing with honour killing, and Havar, on the other hand, due to its dealing with suicides caused by tradition in accordance with the purposive sampling method. When the findings obtained from the study were evaluated, it was found that in the representation of women, helpless, powerless women who were appropriate for the traditional discourse was maintained rather than the strong women representation who would make their own decisions without being dependent on men, and that the phenomenon of tradition and honour was conveyed in a realistic manner by utilizing the real events.

Keywords: Tradition, Honour, Turkish Cinema, Bliss (Mutluluk), Havar

1.GİRİŞ

Türkiye’de özellikle televizyonun yaygınlaşmasıyla iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel çeşitli hamleleri de beraberinde getirmiştir. Bunda giderek geniş bir kitleye yayılan bilgi ve iletişim ağlarının kitleleri bilinçlendirmeye başlaması ve gelişim adına yapılan her yatırımın bir sonraki yatırıma da ilham olmasının etkisi büyüktür. Söz gelimi tek kanallı televizyon zamanla özel televizyon kanallarının da açılması konusunda bir basamak oluşturmuş, ev telefonundan cep telefonuna geçilmesiyle teknoloji hayatımıza daha da yakın mesafeden girebilmiştir.

Namus ve töre olgusu kentleşme, sanayileşme, eğitim, iletişim ve ulaşım teknolojilerinin yaygınlaşması gibi süreçlerden önce daha katı bir şekilde uygulanırken halkın özellikle kitle iletişim araçlarıyla bilinçlenmesi ve yeni gelişmelerden haberdar olması sonucu uygulamada bazı yapısal değişimlere maruz kalmıştır. Örneğin başlık parası geleneği artık çoğu yerden kalkmıştır. Doğuda da kadınlar iş hayatına atılabilmekte hatta göç ederek geldiği kentlerde erkeklerin de bulunduğu fabrikalarda görev almaları eskisi gibi namussuzluk olarak değerlendirilmemektedir.

Türk Sineması’nda, töre ve namus olgusuna erkek egemen bakış açısıyla yaklaşıldığı söylenebilir. Erkeklerin daha özgür, güçlü ve rahat temsil edildikleri filmlerde kadınlar güçsüz ve erkeğin korumasına muhtaç olduğundan namusu için ciddi bedeller ödeyebilmektedir. Özellikle töre ve namus olgusuna oldukça bağlı olan Türk toplumu filmlerde kimi zaman ağanın boyunduruğunda istemediği şeyleri yapmak mecburiyetinde kalmakta, kimi zaman yaptıklarının pişmanlığı dolayısıyla vicdanıyla yüzleşmekte kimi zaman da ölümü göze alarak alabildiğine haksızlıklara direnmektedir. Kadın ise töre ve namus olgusu işlenişinde olayın ana merkezindedir. Namusuna sahip çıktığında mutlaka mutluluğa ulaşırken namusunu lekeleyecek her neye maruz kaldıysa bunun karşılığını ağır ödemektedir. Çünkü sevdiğine tertemiz gelmek zorundadır.

Türk Sineması’nda töre ve namus olgusunun hangi pratiklerle nasıl işlendiğini ve geçmişten günümüze bu olguların yansıtılışında herhangi bir farklılık veya dönüşümün olup olmadığını tespit etmeyi amaçlayan bu çalışma, günümüzde bu olguları merkezine alan iki film özelinde; Mutluluk (2007), Havar (2007) söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Töre ve namus olgusunu günümüz yerli sineması özelinde inceleyen çalışmaların sınırlı oluşu ve alanda yapılacak çalışmalara örnek teşkil etmesi çalışmanın önemini oluşturmaktadır. Çalışma, metodoloji, Türk Sineması’nda töre ve namus olgusu ve son olarak da incelenen filmler özelinde günümüz filmlerinde bu olguların işlenişini ele alarak sınırlandırılmıştır.

ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

Çalışma günümüz Türk Sineması’nda kırsal kesimin ele alındığı filmlerde töre ve namus olgusunun işleniş pratiklerini ve kadının nasıl temsil edildiğini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda 2000’li yıllar Türk Sineması’nda Mutluluk (2007) ve Havar (2009) filmleri örneklem olarak seçilerek söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Söylem analizi dilin detaylı bir şekilde analiz edilmesi esasına dayanarak metinde geçen gizil anlamları çıkarmayı hedefler. Metnin tarihsel, kültürel, sosyolojik birçok açıdan zamanla kazandığı anlamlar bütününi deşifre eder.

Örneklem olarak seçilen iki filmde Mutluluk ve Havar töre kaynaklı intiharları ve cinayetleri ele alması doğrultusunda amaçsal örneklem yöntemine göre seçilmiştir. Günümüz Türk Sinemasının töre ve namus olgusuna yaklaşımına odaklanan çalışmaların yetersiz oluşu ve bu alanda yapılacak çalışmalara örnek teşkil etmesi çalışmanın önemini oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmanın kadın odaklı çalışmalara da katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda çalışma Türk Sineması'nda töre ve namus olgusuna özellikle incelenen filmleri odağına alarak günümüz ekseninde bakmak ve bu kavramlarla birlikte kadının geçmişten günümüze temsilinde bir farklılığın bulunup bulunmadığını değerlendirmekle sınırlandırılmıştır.

TÜRK SİNEMASI'NDA TÖRE VE NAMUS OLGUSU

Türk Sineması'nda kadının özgürlüğü ve konumu eril bilincin tasavvur ettiği siyasi, sosyal, dini, ekonomik ve kültürel nedenlere göre belirlenmektedir (Aktaş, 2016:778). Eyleyeni erkek, taşıyıcısı kadın olan ataerkil toplumda namus, kontrolü erkekte olan bir olgu da olsa kadınlara ait bir özellik olarak görülmektedir. Başka bir ifadeyle namus, ataerkil toplumda kadın bedeninin her manada nerede duracağına, nasıl görüldüğüne ve ne eylediğine özgü disipline edilen ve kadının da kendini bu algı inşası üzerinden disipline ettiği bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Çakmak, 2012:90). Töre ise bir toplum veya toplum kesiminin ortak olarak benimseyip kabul ettiği, bastırıcı, etkin, zorlayıcı yaptırım güçleriyle uyması zorunlu gelenek, görenek gibi toplumsal kurumlardan kaynaklı davranış kalıplarıdır (Tezcan (2003: 16). Türk Sineması'nda önemli bir yer teşkil eden töre ve namus olguları tarihsel süreçte farklı işlenişlere konu olsa bile genellikle erkek egemen söylemin bu filmlerde devam ettiği görülmektedir.

Türk Sineması'nın 1980'li yıllara kadar vizyona giren filmlerinde genel olarak erkek egemen söylem tarafından inşa edilen temsillerin yer aldığı söylenilebilir. Bu filmlerde kadın edilgen erkek etken olarak tasvir edilirken evlilik ve aile kurumunun kutsallığı da sürekli yinelenmiştir. Aile içi rollerde ise erkekler kadınların tersine daha özgür birey olarak dışarıda vaktinin çoğunu geçirirken kadınların iyi bir anne ve eş oldukları görülmektedir (Öz ve Seçen, 2019:472). Çocukları ve yuvası için her türlü fedakarlığı yapabilecek güçte olan kadın, genellikle ikinci plandadır (Özkan, 2012:79). Toplumsal düzenin geleneksel ataerkil yapısına paralel olarak erkeğin ideal bakış açısıyla konumlandırılan ve namusla özdeşleştirilen kadın, erkek söylemlerinde de "namusum" kelimesiyle ifade edilir. Buna karşılık erkek kadını terk ederse hesap sorulmaz, kınanmaz ve haklı görülür. *Kanun Namına* (1952), *Devlerin Öfkesi* (1960), *Şafak Bekçileri* (1960), *Hızlı Yaşayanlar* (1964), *Mekânsız Kurtlar* (1968), *Kalbimin Efendisi* (1970), *Gelin Çiçeği* (1971), *Bodrum Hakimi* (1976), *Baraj* (1977), *Cevriyem* (1978) gibi filmler toplumun namus anlayışına uygun kadınları erkeklerin sevgi ve mutluluğuyla ödüllendirirken, uymayanları sevgisizlik veya ölümle cezalandırmaktadır (Uluyağcı, 2000:22-26).

Evli değilse bekaretine sahip çıkması, sevdiği veya eşi suçlu bile olsa canı pahasına beklemesi istenen kadın, en ufak yanlış hareketinde türlü sorunlar yaşamakta ve erkeğin başını belaya sokmaktadır. Kadın karakterin olumsuz davranışları ise ancak erkeğini korumak için kendini feda etme anlayışıyla (kendisine sarkıntılık eden kişiyi sevdiği öldürüp hapis yatmasını diye susmak, annesiyle oğlu tartışmasını diye gördüğü haksızlıklara boyun eğmek gibi) ilgili olabilir. Töre ve namus olgusunun ise katı kurallarıyla gerçekçi bir şekilde yansıtılmaya çalışıldığı görülmektedir. *Sultan Gelin* (1973) filminde başlık parası boşa gitmesin diye yeni evlendiği eşi Osman'ı kaybeden Sultan onun yeni yürümeye başlayan oğluyla evlendirilir. Sultan töreye karşı gelemmez. Çocuk yaşta büyüttüğü nikâhlısı ise evlendiği gün başkasına âşık olduğunu itiraf eder. Sultan da çaresiz düğün günü ertesi kocasının sevdiğiyle kaçmasına yardımcı olur. Onun canını kurtarmasının bedelini ise töre gereği yeni bir bebeği kocası olarak kabul etmek zorunda kalarak ödeyecektir. Bir başka töre olgusunu işleyen *İsyân* (1979) filminde ise Apo ile Ayno birbirini seven iki gençtir. Apo'nun Ayno'yu almak için başlık parasını denkleştirmesi gerekmektedir. Bunun için köy ağasına para ihtiyacından dolayı kaçığa gitmek istediğini söyler. Ancak ağanın oğlu Şeyhmuz da Ayno'yu sevmektedir. Durumu babasına açıklar ve Apo kaçakta vurulur. Ayno da Şeyhmuz ile evlendirilir. Şeyhmuz iktidarsız olduğundan gerdek gecesi başarılı olamaz. Ağa da bu lekeyi gizlemek gerektiğini düşünerek Ayno'ya iftira atar ve kız çıkmadığını söyleyerek babasının evine gönderir. Baba da töre gereği kızını öldürür.

Töre ve namus olgusunu işleyen filmlerde bu şekilde erkek egemen toplumsal kodlar görülmektedir. Erkekler çevresindeki bütün kadınların namusundan sorumludur. Bu nedenle güçlü olup kadını

korunmalıdır. Bu sorumluluk anlayışı ise aslında yuvaların yıkılmasına sebebiyet verecek kadar tehlikelidir. Kadını koruyamayan erkek ise toplumdan dışlanmakta ve erkek sayılmamaktadır. Kadın da namusuna laf getiren erkeği aşağılamaktadır. Fahişe bile olsa namusa değer veren kadın, sevdiği erkeğin namuslu olup kendisini korumasını istemektedir. Kadına namus konusunda hem cinsi de sahip çıkmamaktadır. Toplumsal onay ve destek almayan kadının ahlâki kuralların dışına çıkamaması erkeklerin kadın üzerinde ekonomik, yasal, sosyal güç ve otorite sahibi olmasını sağlamaktadır. Namusu kirlenen kadın ya namusunu kirletenle evlenmeli ya da ölmelidir. Çünkü ideal olan genç kızın sevdiğine namusu ile kavuşma zorunluluğudur (Uluyağcı, 2000:22-26).

Kadın ve erkek arasındaki rollerde görülen bu dağılım 1980’li yıllara gelindiğinde değişmeye başlamıştır. Kadınlar, ekonomik özgürlüklerine sahip bir şekilde çeşitli iş alanlarında görev alırken evlilik bir zorunluluk olmaktan çıkmış, tabu olan cinsellik sıradanlaşmıştır (Öz ve Seçen, 2019:472-473). Bireyci ve feminist hareketlerin hız kazanmasıyla kadın sinemada eski dönemlerdekinden daha fazla odak noktası olmuştur. Artık kendi seslerini kullanmaya başlayan kadın oyuncular sokaktaki kadını, cinsel istismara uğrayanı; kısaca kadını ve kadına ilişkin sorunları daha güçlü dile getirmiştir. Türkan Şoray *Mine* (1983) ile başkaldırırken, Müjde Ar *Aaah Belinda* (1986) ile kadının ikiye bölünmüşlüğü (çalışan kadın, ev kadını) sunmuş, Hülya Koçyiğit ise *Bez Bebek* (1987) ve *Kurbağalar* (1985) gibi filmlerle kadının cinsel ve ekonomik özgürlüğünü savunmuştur. Daha çok Şerif Gören, Atıf Yılmaz gibi yönetmenlerin kadın odaklı yapımlarını gördüğümüz bu dönem Türk Sineması’nda kadınlar klasik tiplerden karakter olmaya evrilmiştir. Erkekler tarafından yönetilen ve kadını odağına aldığından dolayı kadın filmleri olarak atfedilen bu filmlerin giderek artması ise dönemin kültür-sanat dergilerinde konuyla ilgili yazıların daha fazla yer almasını sağlamıştır (Öztürk, 2011:664-665).

Kadının ve bireysel sorunlarının ön plana çıktığı bu dönem ataerkil yapıya özgü söylemler belirgin bir şekilde kendini göstermeyi sürdürse de namus ve töre olgusunun işlenişinde çeşitlilik ve farklılık hâkimdir. *Şaşkın Ördek* (1983) filminde bu kez kadın değil, kentlerdeki kız tarafı törelerinin ağır yaptırımlarıyla olmadık işlere girişen Halil İbrahim’in ailesiyle yaşadığı zorluklar beyazperdeye aktarılmıştır. *Keriz* (1985) filminde maddi çıkarlar söz konusu olunca köylülerin töreleri nasıl hiçe saydığı ele alınır. *Kurtar Beni* (1988)’de para karşılığı erkeklerle birlikte olan Ayten’in kötü yoldan kurtulmak için çabalarırken bir imamla tanışması ve evlenmesi; fakat sonrasında bir türlü eski hayatının ceremelerinden kurtulamaması anlatılır. Ancak burada İmam Salih’in her koşulda Ayten’in yanında olması Türk Sineması’nda namusuna leke gelen kadının cezalandırılması anlayışına ters, farklı bir bakış açısını sunmaktadır.

1990’lı yıllarda farklı anlatım tarzları ve tematik arayışlar kendini göstermiştir. Bu dönem gerek kimlik sorunlarına ve sosyo-kültürel çelişkilere odaklanan filmler (Yüksel, 2013:285) gerekse sanat sinemasının başarılı örnekleriyle birlikte kadın yönetmenler sayı olarak artmıştır. Tabu sayılan konulara büyük bir cesaretle yönelen kadın yönetmenler başarılı birçok çalışma üretmişlerdir (Öztürk, 2011: 665). *Babam Askerde* (1995) filmiyle Handan İpekçi, 12 Eylül’de siyasi olaylardan dolayı babaları gözaltına alınan üç farklı sınıftan çocuğun hikâyesini anlatır. Yeşim Ustaoglu *Güneşe Yolculuk* (1999) filmiyle Kürt sorunu, insan haklarının ihlali gibi politik konulara değinir. Töre ve namus olgusunu ana odağına alan filmlere bakıldığında ise konu çeşitliliği olsa da geleneksel ataerkil kodların yine benimsendiği görülmektedir. *Berdel* (1990) filminde erkek çocuğu olmadığından bulunduğu çevrenin de etkisiyle eşinin üstüne kuma getiren Ömer, başlık parasını denkleştiremez ve 15 yaşındaki kızını kuma aldığı kızın babasına berdel usulü vermek zorunda kalır. *Hasan Boğuldu* (1990) filminde Yörük kızına âşık olan Hasan’ın onunla evlenmesi için töre gereği 40 okkalık tuzu sırtında taşıması gerekmektedir. Töreyle sevdiği kız için boyun eğme ve bu uğurda can verir.

2000’li yıllarla birlikte kadın temsillerinde kalıplaşmış bazı stereotiplerin değişmeye ve farklılaşmaya başladığı görülmektedir. Cinsel deneyimin tabu olmaktan çıkmaya devam ettiği yeni dönem sinema filmlerinde kadın olmaya özgü hikayeler ‘cinsel özgürleşme’ dışındaki temalar ekseninde ele alınmıştır (Yaşartürk, 2018: 524). Kadınlar Nuri Bilge Ceylan, Zeki Demirkubuz, Semih Kaplanoğlu gibi önemli festival yönetmenlerinin filmlerinde genellikle “arzu nesnesi” olarak işlenmiştir. Ayrıca bu filmlerde kadınlara sorunlu erkek bakışıyla yaklaşılmakla birlikte bazı simgesel özellikler yüklenmiştir. Kader (2006), Kıskanmak (2009), Üç Maymun (2008) , Bornova Bornova (2009) filmlerinde kadınlar erkekler

için adeta bilinmeyen bir muammadır. Gizem kalktıkça da erkeklerin başına gelen felaket ve sefaletlerin nedeninin tutkuyla bağlandıkları kadınlar olduğu anlaşılır. Töre cinayetleri, başlık parası, çocuk gelinler ve kadına karşı şiddet gibi sorunlar giderek artan şekilde dizilere ve beyaz perdeye yansımaya başlar. Saklı Yüzler (2007, Handan İpekçi), Adem'in Trenleri (2007, Barış Pirhasan), Havar (2009, Mehmet Güleriyüz) töre cinayetlerini konu alan filmlerdendir. Kadının kurban ilan edilme rolü bu filmlerde de devam ettirilir (Yücel, 2012:47)

BULGULAR

İncelenen Mutluluk ve Havar filmleri ekseninde günümüz sinemasında işlenen töre ve namus olgusuna bakıldığında, yıllar geçse de bu olguları sunan filmlerdeki kadın temsili pek bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Kadına verilen sorumluluk değişmediği gibi artmıştır. Taşrada namusuna sahip olması gereken, asıl görevi ev hayatı olan kadın, şefkatli, güler yüzlü, sadık, güzel, ev işinden anlayan, fedakâr, ne istediğinin bilincinde ve sempatik olmalıdır (Öz, 2018:178). Gedik ve Kadayıfçı da 1980'lerle başlayan geleneksel yapının, günümüz Türk filmlerinde sürdüğünü söylemektedir. Çeşitli erkeklik ve kadınlık temsillerinde kadın halen eril bakış açısıyla yorumlanmaktadır (Gedik ve Kadayıfçı, 2016:132-133).

Havar filmi, töre intiharlarıyla gündeme gelen Batman'daki yaşanmış olaylardan yola çıkmaktadır. Havar'ın yazmasını zorla alıp yüzüne süren genç bir delikanlı Havar hakkında köyde dedikodu çıkmasına vesile olmuştur. Havar'la evlenme hakkı olan amcasının oğlu Şeyhmuz, çıkan dedikodular yüzünden Havar'ı artık istememektedir. Şeyhmuz'un babası ve Havar'ın babası da bu konuyu aralarında görüşür. Hiç suçu olmasa da namusu kirlenmese de köyde dedikoduya sebebiyet verdiğinden Havar'ın öldürülmesine karar verilir. Bir barakaya kapatılıp önce kendi kendine intihar etmesi beklenir. Bu sırada ablasını da töre gereği kaybetmiş olan Hasan onunla konuşup moral vermeye çalışır. Ancak muhtemelen Havar'la görüştüğü için çıkan dedikodular sonunda öldürülür. Havar babasına yanlış bir şey yapmadığı konusunda yalvarır ve sürekli onu çok sevdiğini söyler. İntihar etmek yerine kendilerinin onu öldürmesini bekler. Bir gün babası onu alıp bir uçurumun eşiğine götürür. Kendisini aşağı atması beklenen Havar bunu yapar ve son anda babası kolundan tutarak atlamasına engel olur ve Havar'ın yüzünde gülümsemesi ile film sonlanır.

Görsel 1. Havar'ın Yazmasını Zorla Ondan Almaya Çalışan Sedat ve Havar

Havar filmde hakkında çıkan haksız dedikodular nedeniyle barakaya kapatılır. Burada korku içinde ölümü beklemeye başlar. Havar'ın babası Osman yazmayı alan dedikodu çıkmasına sebep olan Sedat'ı bulur. Sedat kızına âşık olmadığını bir cahillik edip yazmasını aldığını söyler. Görsel 1'de Sedat Havar'ın yazmasını zorla almaya çalışırken görülmektedir. Osman başlık parası olsa Sedat'ı Havar'la evlendireceği ve dedikoduları sonlandıracağını düşünse de Hasan'ın işsiz ve parasız olduğunu öğrenir, ümitleri suya düşer. Kardeşi ve Şeyhmuz'un babası Nurettin'i ikna etmek ister. Osman: "*Ağabey, Sedat*

ile konuştum ben, suçunu itiraf etti. Havar'ın yazmasını sudan almış, ama geri vermemiş. Burada Havar'ın hiçbir suçu günahı yoktur” Nurettin: “Suçlu suçunu itiraf etmez. Köydeki herkes için, Havar Sedat'ın sevgilisidir. Havar için hüküm verilmiştir. Kimse evermez kızını. Havar'ı yalnız gördükleri yerde rahatsız ederler. Yanında erkek sinek uça bile söz olur. Dışlanırsın. Köy senin cehennemin olur. Kimse seninle alışveriş yapmaz. Yiyecek ekmek parasını bulamaz hale gelirsin”.

Görsel 2. Havar Öldürülmeyi Beklediği Kapatıldığı Tahtadan Barakada Ağlarken

Törenin gereği namusun temizlenmesi dedikodusu çıkan Havar'ın öldürülmesiyle gerçekleşecektir. Baraka'da acı dolu bekleyiş başlar. Görsel 2'de Havar kapatıldığı barakada görülmektedir. Baba Osman karakteri buna razı olmasa da Uluyağcı'nın da ifade ettiği gibi kurallara karşı gelmiş olacağından toplumdan dışlanmakla tehdit edilir. Toplumda erkekle bağdaştırılan özellikler; cesaret, güç, kavga etme veya şiddet kullanabilme yetisi denilebilecek erkekliğine ters düşen durumlarda eylemlerde bulunabilme hakkıdır (Alp, 2017:74). Burada da kadının namusundan erkeklerin hepsi sorumludur. Ağız birliği edip töreler gereği ölüm kararını doğru bulurlar. Ailede ve toplumda namus, töre, şeref gibi kavramlar en önemli değerler kabul edildiğinden bunlarla ilgili yanlış algılar da töre cinayetlerini kaçınılmaz hale getirmektedir (Ceren, 2008:117). Osman son bir hamle ile “Ama ağam biliyorsun ki; Havar'ı öldürürsem beni mahpushaneye atarlar. O zaman benim çoluk çocuğuma kim bakar?” diyecek ama ona da çözüm getirilecektir. Nurettin “E biz neciyiz burada? Bakmaz mıyız evine? Bundan sonra işin-gücün malın-mülkün hepsi bize emanet”. Ancak Osman'ın eşinin de dile getirdiği gibi “Nurettin evine, tarlana, davarına el koyar. Babana da söyler, mirası kendi üzerine geçirir. Sana da hapislerde çürümek düşer”. Osman karısına sinirlenerek bu şekilde konuşarak kızını kurtaramayacağını, her ikisini de mezara gömeceğini söyler. Ayrıca köylünün “Dişi köpek kuyruğunu sallamasa erkek köpek peşinden gitmez” tarzı dedikodularından etkilenerek kızına “Orospu, kim bilir o çocukla neler yaptınız? Neler söylediniz?” tarzı argo kullanarak suçlamalarda bulunur. Havar ise tüm ağır söylemlerine rağmen babasına yalvarır. “Bana can verdin. Şimdi de canımı alıyorsun! Kızın seni seviyor sen ise ölüme yolluyorsun”. Baba toplumda kız çocuklarının kahramanı erkek çocuklarının rol modeli olduğundan (Karadaş, 2016) töre filmlerinde bile sıklıkla baba kız arasındaki kuvvetli bağı görmek mümkündür. En ağır ve zor şartlarda bile kız çocuğu kendi canını değil babasını düşünür ve aralarındaki bağın kopmasının yarattığı acıyla kahrolur.

Köyde geçmişte yaşlı biriyle zorla evlendirilmek yerine sevdiğine kaçtı diye ablasını öldürme görevi verilen Hasan isimli çocuk da Havar gibi acı çekmektedir. Çünkü ablasının o elini kana bulamasın diye kendine kıyıp intihar etmesiyle bunalıma girmiş, köyde sürekli deli diye dalga geçilen bir çocuk haline gelmiştir. Havar'a moral vermek için barakaya giden Hasan, şimdiki aklı olsa ablasıyla kaçacağını söyleyerek onun ölümüyle yaşadığı acıları anlatır. Erkek egemen toplumlarda kadın, adeta bir ‘meta’ gibi muamele görüp küçük yaşta evlendirilmekte, çoğu kez istemediği kişilerle evlenmeye zorlandığından intihar veya kaçmayı çözüm yolu olarak denemektedir. Ancak evlendikten sonra kaçmak

bile bir çıkış yolu olamamaktadır. Çünkü bir şekilde izi bulunup sonunda namus temizlenmektedir (Yıldız, 2008:221).

Görsel 3. Havar'ın Babası Tarafından Kurtarılınca Gülümsemesi

Köylünün deli demesine değil acısını anlamamasına öfkeli olan Hasan, Havar'ın isteği üzerine ölen ablası gibi ona da mektup yazacağını söyler. Ancak bu da dedikoduya sebep olur ve Hasan muhtemelen bu nedenle öldürülür. Ardından Havar'ın ısrarla intihar etmemesi üzerine babası onu öldürmek için barakadan çıkarır. Uçurumdan Havar atlarken babası tarafından son anda kurtarılır. Görsel 3'te Havar'ın babası tarafından uçurma düşmekten kurtarıldığındaki yüz ifadesi görülmektedir. Havar umut ve büyük bir sevinçle babasına bakmaktadır.

Mutluluk filminde de namusunun kirlendiği gerekçesiyle 17 yaşındaki Meryem, aynı şekilde kendisi intihar etmesi için bir barakaya kapatılır. Meryem yaşadıklarının ağır yüküyle intihar etme fikri olsa da üvey annesinin fırsat beklediği bakışlarını yakalayınca vazgeçer. Kadının kadın dostu olmadığı bu sahneyle vurgulanır. Kızın babası da aslında Havar filmindeki gibi kızının ölmesini istememektedir. Amcasının oğlu Cemal askerden dönünce kızı öldürme görevi ona verilir. Ancak etraf jandarma dolu olduğundan bunun İstanbul'da yapılması kararı alınır. Cemal Meryem'i alıp İstanbul'a gider. Elinde silahıyla onu öldürecekken elini kana bulamak istemediğini söyler ve Meryem'in kendisinin köprüden atlamasını ister. Meryem tam atlayacakken Cemal'den masum olduğunu babasına söylemesini ister. Cemal köprüden atlama esnasında birden onu kurtararak atlamasına engel olur.

Sonra ikili İstanbul'da yaşayan Cemal'in yakın bir arkadaşından yardım ister. Arkadaşı onlara Marmaris'teki geçici bir iş için yardımcı olabileceğini söyler. Marmaris'te Cemal ile Meryem arasında bir yakınlaşma olur. Geçici iş sona erince teknesinde mürettebata ihtiyacı olduğunu söyleyen Profesör biriyle tanışmaları ise onlar için yeni bir iş fırsatı olur. Ancak köyde ortam gergindir. Meryem'in öldürülüp öldürülmediğini merak eden Alırıza amcası ve adamları her yerde onları aramaktadır. Sonunda Alırıza amcasının adamları onları bulup öldürmek isteyince arbede yaşanır ve Meryem yaşadığı şokla amcası Alırıza'nın ona tecavüz ettiği anı yaşayıp namusunu kirleten kişinin Alırıza amcası olduğunun anlaşılacağı söylemlerde bulunur. Böylece gerçeği öğrenen Cemal Alırıza amcaya giderek her şeyi bildiğini ima eder ve tetiği doğrultur. Ancak öldürmez. Yaşananlara tanık olan Meryem'in babası Alırıza'yı vurur. Cemal daha sonra Meryem'le birlikte deniz kenarında birbirlerine sarılırken görülür.

Töreye ters düşen durumlar kızın evlilik dışı ilişkiye girmesi, ailesi onayı olmadan kaçması, tecavüze uğraması gibi olaylardır. Bu durumda kızın, ailesinin, köyün ve aşiretin namusu kirlenmiş sayılıp kızın intihar etmesi beklenmekte, bunu yapmadığında yakın akrabalarından bir erkek bu görevi devralmaktadır (Pişkin, 2008:41). Erkek, söz konusu durumlarda fail, yani töre cinayetini gerçekleştiren ya da buna ön ayak olan bir aktör pozisyonundadır. Görsel 4'te Meryem'in amcasının oğlu Cemal,

Meryem'e silah doğrultmaktadır. Öte yandan suçtan (öldürme) minimum cezalarla kurtulmak için daha çok çocukların da bu işte kullanıldığı görülmektedir (Yıldız,2008:211).

Görsel 4. Cemal Meryem'e Silah Doğrultup Sonra Köprüden Atlamasını İsterken

Töre ve namus cinayetleri kırsal kesim kadar artık şehirlere de taşınmıştır. Bunda göçlerin etkisiyle kırsal kesime ait normatif sistemin kentsel alana geçmesinin etkilerinden bahsedilebilir (Tezcan, 1999: 22–23) Kentler töre filmlerinde bazen başlık parasını denkleştirmek için çalışıldığı, bazen hak arayışının ve bilinçlenmenin gerçekleştiği bazen de törenin baskılarından kaçıldığı yer olmuştur. Taşra anlatısına sahip bu filmlerde karakterler hayatlarına anlam katmak kimi zaman da kendilerini gerçekleştirmek için taşralarından uzaklaşmaktadır. Bazen de durum tersine dönmekte modern şehir yapılanması ve iç dinamiklerinden uzaklaşmak adına huzur bulunan taşraya dönülmektedir (Yılmazkol, 2011:71).

Yolculuk sonrası vardıkları yerde bir süre çalışan Cemal ve Meryem iş sona erince ne yapacaklarını düşünmeye başlar. Çok geçmeden şehir yaşamı ve insanlar arası yabancılaşmış ilişkilerden sıkılan ve çözümü sakın bir yere yerleşmekte bulan Profesör İrfan'la tanışan Cemal ve Meryem, onun teknesinde çalışmaya başlar. İrfan'la dost olan aynı zamanda Meryem'i sevdiği için ondan kıskanan Cemal zaman zaman İrfan'la kavgaya da girer. (Pişkin, 2008:42). Ama son derece anlayışlı olan İrfan onların ihtiyacı olduğunu bildiğinden yanlarında olmaya devam eder. Bir yandan da onları çözmeye çalışır. Çünkü kendileri hakkında net bilgiyi Cemal ve Meryem'den öğrenememektedir.

Cemal, İrfan ile Meryem'i yakın diyalog halinde gördüğünde Meryem'i ağır sözlerle uyarır. Ancak Havar filminde Havar'ın babasına yaklaştığı gibi Meryem de Cemal'e karşı gelip pek ses çıkarmaz. Çünkü onu tek koruyan erkeğe muhtaçtır. Ayrıca erkeğin yanında kadın namustur. Erkek onu korumakla mükelleftir. Kadına hesap sorabilir ve gerektiğinde kadına ders vermek, diğer erkeğe güç gösterisi için fiziksel şiddet kaçınılmaz hale gelebilir. Kadın erkeğin hata yapmasına neden olan, egemenliğini tehdit eden muhtemel tehlikelerin kaynağı olarak sunulur (Orhon, 2005:212) Kadına sahip çıkarak onu koruyan ulusal kimlik stratejilerinin kökenleri ise çok eskiye dayanmaktadır. Huzurlu ev ile namuslu kadın arasındaki kutsal birlik, Batı'nın ve Doğu'nun kutsal mitlerinde, masallarında, dilinde, kutsal kitaplarında ve sinemada tarih boyunca yer almıştır. Evin alışveriş ihtiyacını görmek gibi önemli işler dışında kadın sokakta olmasının nedenini açıklamak zorunda bırakılır (Pekerman, 2012:25-26).

Görsel 5. Cemal Meryem'e Tecavüz Eden Babası Alırıza'ya Silah Doğrulturken

Cemal de töreler ve ataerkil yapı gereği Meryem'in İrfan'ın hediyesi kolyeyi takmasını, İrfan'la tekneyle açılmalarını, konuşmasını vb. her eyleminin hesabını sorabilme hakkına sahiptir. Çünkü erkek ataerkil toplum gereği çevresindeki kadının namusundan sorumludur. Meryem kadın olarak kendini koruyacak güçte olmadığından Cemal'e itaat etmelidir. Cemal, Meryem'e kimin tecavüz ettiğini öğrenmek ister. Cemal: *"Kime bindirdin dedim? Kaltak! Söyleyeceksin! Anam avradım olsun söyleyeceksin ulan. Kirlisin sen!"* Meryem: *"Benim bir günahım yok"*. Daha sonra da kolyesini takan İrfan'a izin verdiği için hesap vermesini ister. Cemal: *"Ne elletiyorsun kendini elin adamına? Yiyeceğin kafana şimdi ha. Kabahat benim salak kafamda. Senin cezanı kesmedim ya! Kaltak. Kendinden utanmıyorsan, benden utan!"*

Belli bir zaman sonra Alırıza'nın adamları Meryem ile Cemal'in izini bulunca kaçan Meryem yaşadığı şokun etkisiyle iyice korkmaya başlar. Bir yandan da yardım ister. Bu sırada kısa bir şok geçirir ve tecavüz anıyla birlikte yaşadığı arbedeyi haykırır. Bunu duyan Cemal, Meryem'in namusunu babasının kirlettiğini öğrenir. Babasının karşısına çıkıp silahını doğrultur ama Meryem'i düşünüp tetiği çekemez. Görsel 5'te Cemal babası Alırıza'ya silah doğrulturken görülmektedir. Meryem'in babası olaya tanık olunca Alırıza'yı kendisi vurur. Cemal de filmin sonunda Meryem'le mutlu bir şekilde deniz kenarında görülür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türk Sineması'nda töre ve namus olgusunun erkek egemen sisteme özgü kalıplarla yansıtıldığı ve geçmişten günümüze yaşanan toplumsal değişimlere rağmen bunun pek fazla değişmediği görülmüştür. Töre ve namus olgusunun özellikle erkeğin toplumdaki bakış açısıyla paralel yansıtıldığı sinema filmlerinde namus kavramı çoğunlukla kadın üzerine kurulmuştur. Bu filmlerde kadının erkeğin yanlış anlamasına sebebiyet verecek eylemlerde bulunmaması, namusuna sahip çıkması, sevdiğine sadık ve onu asla terk etmeyecek kadar bağlı olması mutlaka sevgi veya nikah ile ödüllendirilmiştir. Namusuna sahip çıkamayan yanlış işlere giren kadın ise cezalandırılıp sevgisizliğe mahkûm bırakılmıştır. Erkek ise kamusal alandan bağımsız özgürce hareket edebilmektedir. Her ne kadar yanlış işlere de bulaşsa kadın hep yanında vefalı bir şekilde onun destekçisidir. Töre ve namus olgusunun mağduriyetlerle birlikte katı bir şekilde işlediği filmlerde ise kadının bireysel çıkışları sindirilmiş, var olanı olduğu gibi kabullenmesi istenmiştir.

1980'li yıllara gelindiğinde darbeyle yaşanan siyasi karışıklıklar, küreselleşmenin ivme kazanması, bireysel ve feminist hareketler, kadının ikinci plandan merkez odak noktasına alındığı filmlerin artışı sağlamıştır. Filmlerde kadın oyuncular kendi seslerini kullanmaya başlamış, cinsellik tabu olmaktan çıkmış ve sokaktaki, hapisteki kısaca hayatın her alanında var olan ama ihmal edilen kadını ekranlara taşımıştır. Kadın sorunlarının önem kazandığı bu dönemde birbirinden farklı temalarda birçok kadın filmi çekilmiştir. Ataerkil yapıya özgü üslubun aynen devam ettiği bu dönem kadının da yaşadıklarını

sorgulamaya başlamasına tanık olunmuştur. Mine (1986), Asiye Nasıl Kurtulur (1986) gibi filmlerde direnen ve sorgulayan kadınlar kendini göstermiştir. 1988 yapımı Kurtar Beni’de hayat kadını Ayten ile evlenen İmam ona her koşulda sahip çıkarken hastaneye düştüğünde bu kez Ayten ona sahip çıkacak böylece erkek ile kadın arasındaki fark kısmen azalmış gibi yansıtılacaktır. Töre ve namus filmlerinde her ne kadar kadının sesi çıksa da bu var olan bozuk düzeni yıkacak güçte bir haykırış olamamıştır.

1990’lı yılların ortalarından günümüze sanat sineması, ortak yapım gibi farklı konseptlerle ekrana gelen filmlerde etnik meseleler, cinsel istismar eşcinsellik gibi sıra-dışı konuların işlenmeye başladığı ifade edilebilir. Kadın yönetmenlerin arttığı bu dönem töre ve namus olgusuna yönelik -Berdel (1990), Halam Geldi (2013) gibi- Berdel usulü ve çocuk gelinler gibi farklı bakış açıları sunacak filmler eklenmiştir. Ancak yeni dönem töre ve namus olgusunu işleyen filmlerdeki kadın temsili de erkeğe bağımlı olmayan, güçlü, kendi kararlarını alan bir temsilden ziyade geleneksel ataerkil yapıyı olumlayıcı, güçsüz, erkeğe muhtaç kadın temsilleri yaygındır. Ataerkil toplumsal kodların ve bu olguların yeni temsili de değişen ise töre ve namus olgusuna daha namusu kirlenen töre kurallarına tabi kadın için umudun tükenmediği vurgusudur. İlk filmde Havar intihar ederken babası son anda onu tutarak engel olur. Mutluluk filminde namusu kirlense de Cemal onu sevmekten vazgeçmez ve Meryem’le bir hayat kurar.

Sonuç olarak kitle iletişim araçlarından sinemanın geniş kitleleri etkisi altında bırakan büyüleyici atmosferi düşünüldüğünde töre ve namus olgusunun işlenişinde meşrulaştırıcı ifadeler yer verilmemeye dikkat edilmesi, sorunların sunumu yanında çözüm getirici önerilere, bilinçlendirecek sanatsal faaliyetlere de yer verilmesi, adalet sistemine hukuki caydırıcı yaptırımların kazandırılması, törelerin yaygın ve katı bir şekilde uygulandığı bölgelerde ekonomik refahın, eğitimin ve iş olanaklarının arzu edilir seviyelerde tutulması için çalışılması, ağılık, aşiret gibi yapılanmaların zararlarının önüne geçilecek çalışmaların başlatılması, kadınların can güvenliğinin sağlanması adına belli uygulamaların geliştirilmesi ve sinema, billboard, kamu spotları vb. çeşitli mecralar yoluyla tüm bu faaliyetleri etkin bir şekilde duyuracak planlamaların yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. Aktaş, Özgür (2016). Türkiye’de 1980’li Yıllarda Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Sinemaya Yansımaları: Teyzem Filmi Örneği. *idil*, 5 (23), s.775-792
2. Alp, H. (2017). Ahmet Hakan’ın Tarafsız Bölge Programı Üzerinden Medyada Kadın Temsili Sorunu. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. 4(13):2-10.
3. Ceren, T. (2008) Türkiye’de Görülen Töre Cinayetlerinin Sosyolojik, Antropolojik Ve Kültürel Kökenine Bakış. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
4. Çakmak, S. (2012). Beden Politikalarının Sinemadaki Yansımaları. (Ed.) M. Taşkaya ve E. U. İlboğa. *Sinemada Kadın İçinde*. (ss.69-100). Antalya: Aksav Antalya Kültür Sanat Vakfı Yayınları.
5. Gedik, Esra, E. P. Kadayıfci (2016). Türkiye Sinemasında Kadınların Ataerkillikle Pazarlığı. *Almıla Fikir ve Kültür Dergi*, Sayı: 24, ss.126-135
6. Karadaş, Nergiz (23 Şubat 2016). Televizyon Dizilerinin Babaları: Kahraman Babalara Ne Oldu? *ranini.tv*: ekrana dair ne var -ne yoksa. <http://www.ranini.tv/ozel/12637/1/televizyon-dizilerinin-babalari-kahraman-babalara-ne-oldu> Erişim Tarihi: 01.09.2019.
7. Orhon, Erol Nezih (2005). 1980 Öncesi ve Sonrası Türk Sinemasında Yer Alan Erkek Karakteri ve Erkek İmgesindeki Değişim. *Yeni Düşünceler*. Sayı:1, ss.201-216
8. Öz, K. H. (2018) Cumhuriyet Dönemi Türk Sinemasında Kadın Temsili. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. Sayı:62, ss.143-180
9. Öz, G. Gevher ve Seçen, D. (2019). Türk Sinemasında Kadının Temsil Sorununa Alternatif Bir Yöntemle Bakmak: Bechdel Test. *Erciyes İletişim Dergisi*. 6(1), 467-486.
- 10.Özkan, Z. Çetin (2012). Türkiye Sineması’nda Kadının Değişen İmgesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*. 5 (2). 79-81.
- 11.Öztürk, S. R. (2011). Türkiye Sinema Literatüründen Kadınlara Bakmak. S. Sancar (Der.), *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar* (Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan, s. 679-699). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

12. Pekerman, S. (2012) Film Dilinde Mahrem: Ulusötesi Sinemada Kadın ve Mekân Temsili. İstanbul: Metis Yayınları.
13. Pişkin, G. (2008). Günümüzde Türkiye’de Sinema Filmleriyle Televizyon Dizilerinde Kadınlar Ve Töre. Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi.6(2). 39-46.
14. Tezcan, Mahmut. (2003) Türkiye’de Töre (Namus) Cinayetleri Sosyo Kültürel Antropolojik Yaklaşım Örnek Olaylarla. Ankara: Naturel Yayınları.
15. Tezcan, Mahmut. (1999) “Ülkemizde Aile İçi Töre Ya Da Namus Cinayetleri”, Töre Cinayetleri içinde, (ss.21-27), Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları.
16. Uluyağcı, C. (2000). Türk Sinemasında Namus Kavramı. Kurgu Dergisi. Sayı:17, ss.21-26.
17. Yaşartürk, G. (2018). 2000 Sonrası Türk Sinemasında Değişen Kadın İmgeleri: “Mavi Dalga” Filminde Özne Olarak Kadın Ve “İkimizin Yerine” Filminde Anlatının Gizemi Olarak Kadın. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC, 8(3), pp. 518-525
18. Yıldız, M. C. (2008). Türkiye’de Töre Baskısına Bağlı İntiharlar ve Töre Cinayetleri. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:9, 1(16):209-231.
19. Yılmazkol, Ö. (2011). Son Dönem Türk Sineması’nda Taşranın Temsili. (Ed.). Ö. Yılmazkol. 2000 Sonrası Türk Sineması’na Eleştirel Bakış. (ss.47-73) İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık.
20. Yücel, Ş. (2012). 80’lerden Günümüze Sinemada Kadın Temsilleri. (Ed.) M. Taşkaya ve E. U. İlboğa. Sinemada Kadın İçinde. (ss.41-68). Antalya: Aksav Antalya Kültür Sanat Vakfı Yayınları.
21. Yüksel, Sinem Evren (2013). Yavuz Turgul Sinemasında Toplumsal Değişim ve Kriz Anlatısı. Selçuk İletişim. 8(1), ss.282-294

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

**TRAFİK SİGORTASINDA MUALLAK HASAR KARŞILIKLARININ HESAPLANMASI VE
POLİÇE PRİM BASAMAĞINA ETKİSİ**

İsmail YILDIRIM

Doç. Dr., Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sigortacılık ve Aktüerya Anabilim Dalı

ÖZET

Sigorta sözleşmeleri, sigorta şirketi ile sigorta ettiren kişi arasında imzalanan sözleşmelerdir. Bu sözleşme ile sigorta poliçesi alan kişi, riskinin bir kısmını sigorta şirketine aktarmış olur. Sigortacının sigortalıyı koruma yükümlülüğüne karşılık olarak, sigortalının da sözleşme ile belirlenmiş olan primi sigorta şirketine ödeme yükümlülüğü bulunmaktadır. Meydana gelmiş hasarlar için ileride sigortalıya ödemesi muhtemel olan hasar ödemesine karşılık olarak ayrılan miktara hasar rezervi denildiği bilinmekle birlikte, bu rezervin en iyi şekilde belirlenmesi sigorta şirketinin geleceği açısından önem arz etmektedir. Hesap döneminin sonunda, sigorta şirketinin portföyünde bulunan poliçeler kapsamı içinde, meydana gelmiş birtakım hasarlar söz konusu olmakta; ancak bu hasarların varlığı ve maliyeti konusunda sigorta şirketinin herhangi bir bilgisi bulunmamaktadır. Sigorta şirketi, meydana gelmiş ancak kendisine bildirilmemiş olan hasarlar için dönem sonunda belli bir karşılık ayırmaktadır. Bu ayrılan karşılıklara sigorta literatüründe muallak hasar karşılıkları denilmektedir. Meydana gelebilecek hasarları karşılamak için, muallak hasarları tahmin etmek ve uygun rezerv tutarını ayırmak sigorta şirketlerinin en önemli yükümlülüklerinden biridir. Muallak hasar rezervleri, sigorta şirketlerinin geçmiş verilerinden geleceğe yönelik tahminler yapılarak hesaplanmaktadır. Gelecek yükümlülüklerin yani rezervlerin doğru şekilde tahmin edilebilmesi için hangi veri setinin ve hangi yöntemin göz önüne alınması gerektiği, uygulamada karşılaşılan en zor sorulardandır. Literatürde muallak hasar rezervlerinin tahmin edilmesine yönelik pek çok yöntem yer almaktadır. Sigorta şirketleri tarafından uygulaması basit ve anlaşılır olan Chain Ladder metodu yoğun bir şekilde kullanılmaktadır.

Muallak hasar karşılıklarının tahmin edilmesi sigorta şirketlerinin finansal dengesini korumak açısından da önemlidir. Literatürde çok sayıda rezerv metodu vardır, bunlardan en yaygın kullanılanı ve bilineni Chain Ladder metodudur. Bu çalışmada, Türkiye'deki sigorta şirketlerinin 2013-2018 yılları arasında üretilen prim miktarları trafik sigortası için incelenmiştir. Rezerv tahminlerinin yapılması için 2013 ve 2014 yıllarındaki hasar ödemeleri verilerine Chain Ladder metodu uygulanarak muallâk hasar rezervleri tahmin edilmiştir. 2019 ve 2023 yılları için muallak hasar tahminlemesi yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: Chain Ladder Metodu, Muallâk hasar, Rezerv, Hesap üçgeni.

ABSTRACT

Insurance contracts are contracts signed between the insurance company and the insurer. With this contract, the person who receives the insurance policy transfers some of the risk to the insurance company. In response to the insurer's obligation to protect the insured, the insured also has the obligation to pay the premium to the insurance company as determined by the contract. Although it is known that the amount allocated for the damage incurred in response to the damage payment that is likely to be paid to the insured in the future is called as damage reserve, it is important for the future of the insurer to determine the best reserve. At the end of the accounting period, there are some damages incurred within the scope of the policies in the portfolio of the insurance company; however, the insurer has no information as to the existence and cost of these damages. At the end of the period, the insurance company makes a provision for any damage that has occurred but has not been notified. These provisions are called outstanding claims provisions in the insurance literature. In order to cover the damages that

may occur, it is one of the most important obligations of the insurance companies to estimate the outstanding claims and allocate the appropriate reserves. Outstanding claims reserves are calculated by making future forecasts from insurance companies' historical data. One of the most difficult questions faced in practice is which data set and which method should be considered in order to accurately estimate future liabilities. There are many methods in the literature for estimating outstanding claims reserves. The Chain Ladder method, which is simple and straightforward to implement, is used extensively by insurance companies.

Estimation of outstanding claims reserves is also important for maintaining the financial balance of insurance companies. There are many reserve methods in the literature, the most widely used and known method is the Chain Ladder method. In this study, the amount of the premium of insurance companies produced between the years 2013-2018 were examined for motor insurance in Turkey. In order to make the reserve estimations, the outstanding claim reserves were estimated by applying the Chain Ladder method to the claims payments data in 2013 and 2014. Outstanding damage estimation for 2019 and 2023 has been made.

Key words: Chain Ladder Method, Outstanding damage, Reserve, Calculation triangle.

GİRİŞ

Meydana gelmiş ve sigorta şirketine bildirilmiş bir hasara ilişkin olarak ileride ödenmesi muhtemel, ancak henüz tasfiyesi yapılmamış yaklaşık hasar miktarı ise muallak hasarı ifade etmektedir. Sigorta şirketleri, her mali yılın sonunda, muallak hasarların toplamı üzerinden, belli yöntemlerle bir karşılık miktarı belirlemektedir. Muhtemel ödeme için ayrılan bu miktara da muallak hasar rezervi denilmektedir. Sigorta şirketlerinin risklerini azaltabilmek ve şirketleri beklenmeyen hasarlara karşı koruyabilmek için hasar rezervi miktarlarının, en uygun şekilde belirlenmesi gerekmektedir.

Hayat dışı sigorta şirketi ödeme güçlerini değerlendirebilmeleri için geleceğe yönelik muallak hasar rezervlerini belirlemelidirler (Verdonck and Wouwe, 2011). Hayat-dışı sigorta şirketleri muallak hasar rezervlerini çeşitli yöntemlere göre tahmin ederler. Stokastik modellerden basit deterministik tekniklere kadar pek çok model seçenekleri vardır (Alba, 2008). Chain Ladder metodunu ise sigorta şirketleri arasında yaygın olarak kullanılan yöntemlerden biridir.

Bu çalışmada Hayat-dışı sigorta şirketlerinin muallak hasar rezervlerini tahmin etmek amacıyla stokastik Chain Ladder metodu kullanılmıştır. Türkiye'deki sigorta şirketlerinin 2009-2014 yılları arasındaki hasar ödemeleri veri olarak alınmıştır. Türk sigortacılık sektörüne yönelik hasar ödemeleri toplu olarak ele alınmıştır. Elde edilen verilere Chain Ladder metodu uygulanarak geleceği yönelik hasar ödemeleri bir bütün olarak tahmin edilmiştir.

LİTERATÜR TARAMASI

Muallak hasarların tahmin edilmesinde kullanılan en yaygın metod Chain Ladder Metodudur. Literatürde Chain Ladder metodu birçok çalışmada kullanılmıştır.

Kremer (1982) Chain Ladder doğrusal modeli için normal denklemler oluşturmuştur ve doğrusal model ile temel Chain Ladder metodu arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Bununla birlikte, Chain Ladder metodunun log-lineer çapraz sınıflandırma yapısı gösterdiğine dikkat çekmiştir. Chain Ladder ve Çarpımsal modelin eşit olduğunu kanıtlamıştır. Kremer (1985) yapmış olduğu çalışmada maksimum olabilirlik metodu ile Chain Ladder metodunun aynı tahminleri bulduğunu kanıtlamıştır.

Mack (1993) tarafından Chain Ladder rezerv tahminlerinin tahmin hatasını bulmak için dağılımdan bağımsız metod geliştirilmiştir. Tek değişkenli Chain Ladder metodunu doğrulamıştır.

Schmidt and Schnaus (1996) Mack'ın yaptığı modeli geliştirmiştir. Schmidt (1997, 1999) gözlenemeyen ardışık başlangıç yıllarının birikimli hasar büyüklükleri için Chain Ladder tahmin edicilerinin optimalliliği üzerinde çalışmıştır. Verrall (2000), Chain Ladder metodu ile bazı stokastik modeller arasında ilişki olduğunu tespit etmiştir. Hasar miktarları için Poisson dağılımını önermiştir.

Hess ve Schmidt (2002) Chain Ladder metodu için farklı modellerin sistematik karşılaştırmasını vermiştir. Braun (2004) dağılımdan bağımsız Chain Ladder modelinin çok değişkenli versiyonlarını araştırmıştır. Çalışmasında klasik (tek değişkenli) tahmin edicileri kullanmıştır. Schmidt (2006) yapmış olduğu çalışmada çok değişkenli tahmin edicileri kullanmışlardır. Buchwalder et al. (2006) dağılımdan bağımsız Chain Ladder metodunda parametre tahmin hatası için tahminlerin türetilmesinde farklı yaklaşımlar olduğunu belirtmiştir.

Merz ve Wüthrich (2008) farklı korelasyonlu portföyler için tahmin hatası kareler ortalamasını elde etmişlerdir. Peters ve diğerleri (2010) Serbest dağıtım Chain Ladder metodu ile muallak rezervleri tahmin etmişlerdir. Zhang (2010) Genel değişkenli stokastik rezerv modeli ile çok değişkenli Chain Ladder modellerini karşılaştırmıştır. Çok değişkenli stokastik rezerv modellerinin üçgenler arasındaki yapısal bağlantılara izin verdiğini ve çok değişkenli Chain Ladder avantajlı olduğunu kanıtlamıştır. Verdonck and Wouwe (2011) yapmış olduğu çalışmada Merz and Wüthrich (2008) çok değişkenli Chain Ladder metoduna ilaveten tek değişkenli Chain Ladder metodunu geliştirmiştir. Riegel (2014) stokastik Chain Ladder metodu ile Almanya'daki muallak hasar rezervlerini tahmin etmiştir. Heberle and Thomas (2014) bulanık yöntemlerle Chain Ladder metodunu geliştirmişlerdir.

3. DATA AND METHODOLOGY

Chain Ladder metodu muallak hasar rezervi belirlemek için çok popüler bir yöntemdir (Verdonck and Debruyne, 2011). Chain Ladder metodu dünyada da kabul edilmiş en çok bilinen bir metottur. Uygulamasının kolay olması nedeniyle yaygın olarak tercih edilmektedir.

Bu metotta hesap üçgenindeki bütün veriler kullanılır ve gelecek dönemlerdeki birikimli hasar tutarlarının tahminini sağlar (Schmidt and Wünsche, 1998). Tablo 1'de birikimli hasar tutarlarının gösterildiği hesap üçgeni tablosu verilmiştir.

Tablo 1: Hesap Üçgeni

Kaza Dönemi (i)	Gelişim Dönemleri (j)									
	0	1	2	3	4		j		J	
0										
1										
.										
.										
.										
I+1-J										
.										
.										
.										
i										
.										
.										
I-2										
I-1										
I										

$C_{i,j}$ ve $X_{i,j}$ rastlantı değişkenlerinin gözlem değerleri

$i + j \leq I$

$C_{i,j}$ ve $X_{i,j}$ kestirimleri

$X_{i,j}$, i kaza yılında gerçekleşen hasarlardan, j gelişim yılında ödenenlerin miktarını göstermektedir. $C_{i,j}$ ise her bir i kaza yılı için, ödenmiş hasar miktarlarının satırlar boyunca birikimli olarak ifade edilmiş şeklidir (Buchwalder et al., 2006).

Parametreler

- İ : Hasar Gerçekleştiği Baz alınan tarih i:0,.....,n
j :Baz alınan tarihi izleyen zaman dilimi
j :0,.....,n
n :Gözlenen periyot(ay,yıl..)
S_{ij} = i. nci periyotta gerçekleşmiş ve (i+j) nci periyotta ödenmiş hasar tutarı (birikimli olmayan)
C_{ij} = i. nci periyotta meydana gelmiş ve j periyot sonra gözlenen birikimli hasar tutarı

Hesap üçgeninin sağ alt bölümündeki değerlerin Chain Ladder metodu ile tahmin edilebilmesi için geçiş katsayılarına gerek duyulmaktadır. Geçiş katsayıları aşağıda verilen formül ile hesaplanmaktadır (England and Verrall, 1999).

Geçiş Katsayısı

$$f_j = \frac{C_{0,j+1} + C_{1,j+1} + \dots + C_{n-j-1,j+1}}{C_{0,j} + C_{1,j} + \dots + C_{n-j-1,j}} = \frac{\sum_{i=0}^{n-j-1} X_{i,j+1}}{\sum_{i=0}^{n-j-1} X_{i,j}}$$

$$f_{i,j} = \frac{C_{i,j+1}}{C_{i,j}}$$

$f_i = j+1$ dönemindeki toplam kümülatif hasar tutarı / j dönemindeki kümülatif ödenen hasar tutarı

Geçiş katsayıları kullanılarak gelecek dönemdeki hasar ödemeleri tahmin edilir.

Analizde kullanılan hasar tutarları Türkiye'deki Sigorta Bilgi Merkezi hasar raporlarından elde edilmiştir. Hasar raporlarında yer almayan bilgiler Türkiye'de faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin bilanço dipnotlarından elde edilmiştir. 2009-2014 yılları arasında hayat dışı branşlarda faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin toplam hasar tutarları elde edilmiştir.

Hasar tutarları Türk Lirasından Amerikan dolarına çevrilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Merkez bankası döviz kuru esas alınmıştır. Hasar ödemeleri hangi yıl gerçekleştirildiyse o yılın \$/TL kuru esas alınarak TL'den \$'a çevrilmiştir.

2009-2014 yılları arasındaki birikimli olmayan hasar ödemeleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Birikimli Olmayan Hasar Ödemeleri (000 \$)

Kaza Dönemleri	Gelişim Yılları					
	0	1	2	3	4	5
2013/1	295.098	585.409	105.963	28.127	18.775	12.892
2014/1	357.700	529.408	140.639	32.857	21.487	
2015/1	359.997	675.067	140.818	64.463		
2016/1	421.917	657.153	94.546			
2017/1	375.516	687.610				
2018/1	378.185					

Tablo 2'de görüldüğü üzere, 295.098.000\$ 2009 yılında gerçekleşen ve aynı dönemde ödenen hasar tutarını göstermektedir. 12.892.000\$ ise 2014 yılında ödenen hasar tutarını göstermektedir. Diğer değerlerde yine aynı şekilde hesaplanmaktadır.

Tablo 3'de birikimli hasar ödemeleri yer almaktadır.

Tablo 3: Birikimli Hasar Ödemeleri (000 \$)

Kaza Dönemleri	Gelişim Yılları					
	0	1	2	3	4	5
2013/1	295.098	880.507	986.470	1.014.597	1.033.372	1.046.264
2014/1	357.700	887.108	1.027.747	1.060.604	1.082.091	
2015/1	359.997	1.035.064	1.175.882	1.240.345		
2016/1	421.917	1.079.070	1.173.616			
2017/1	375.516	1.063.126				
2018/1	378.185					

Birikimli hasar tutarları şu şekilde hesaplanmaktadır (Tablo 2).

Örneğin;

Kaza dönemi 2013/1 ve gelişim yılı 1'in değeri:

$$880.507 \$ = 295.098\$ + 585.409\$$$

Kaza dönemi 2014/1 ve gelişim yılı 4'ün değeri:

$$1.082.091\$ = 357.700\$ + 529.408\$ + 140.639\$ + 32.857\$ + 21.487\$$$

Analize dâhil edilen hasar ödeme tutarlarından yola çıkarak 2018 yılından sonraki hasar ödemeleri Chain Ladder metodu ile tahmin edilecektir.

4. EMPIRICAL FINDINGS

2013-2018 yılları arası hasar oranlarından yola çıkarak gelecek yıllarda sigorta şirketlerinin ayırması gereken rezerv tutarları hesaplanmıştır. Tablo 4'de ödenmiş hasar tutarları ve gözlenen hasar tutarları yer almaktadır.

Tablo 4: Ödenmiş ve Gözlenen Hasar Tutarları

Kaza dönemleri	Gelişim Yılları	S _{ij}	C _{ij}
0	0	295.098	12,595
0	1	585.409	13,280
0	2	105.963	11,571
0	3	28.127	10,244
0	4	18.775	9,840
0	5	12.892	9,464
1	0	357.700	12,787
1	1	529.408	13,180
1	2	140.639	11,854
1	3	32.857	10,400
1	4	21.487	9,975
2	0	359.997	12,794
2	1	675.067	13,423
2	2	140.818	11,855
2	3	64.463	11,074
3	0	421.917	12,953
3	1	657.153	13,396
3	2	94.546	11,457
4	0	375.516	12,836
4	1	687.610	13,441
5	0	378.185	12,843

Tablo 4'de yıllar itibariyle ödenmiş hasar tutarları ve gözlenen hasar tutarları incelendiğinde, gözlenen hasar tutarlarının gelişim yıllarına göre azaldığı görülmektedir.

Tablo 5'de gelecek dönemlerdeki birikimli olmayan tahmini hasar ödemeleri yer almaktadır.

Tablo 5: Gelecek Dönemlerdeki Birikimli Olmayan Hasar Ödemeleri (000 \$)

Kaza Dönemleri	Gelişim Yılları					
	0	1	2	3	4	5
2013/1						
2014/1						14.754
2015/1					42.592	29.246
2016/1				30.155	19.924	13.681
2017/1			135.430	43.852	28.951	19.879
2018/1		654.876	128.983	41.765	27.573	18.933

Tablo 5'e göre 14.754.000 \$ 2010 da meydana gelmiş, 2018 yılına kadar ödenmesi gereken hasar tutarını göstermektedir. 2015 yılında meydana gelen 42.592.000\$ ve 29.246.000\$ hasar tutarları sırasıyla 2019 ve 2020 yılına kadar ödenmesi gereken hasar tutarlarını gösterir. 2016 yılında meydana gelen 30.155.000\$ hasar tutarı 2019 yılına kadar, 19.924.000\$ hasar tutarı 2020 yılına kadar, 13.681.000\$ hasar tutarı 2021 yılına kadar ödenmesi gerekir.

2017 yılında meydana gelen 135.430.000\$ hasar tutarı 2019 yılına kadar, 43.852.000\$ hasar tutarı 2020 yılına kadar, 28.951.000\$ hasar tutarı 2021 yılına kadar, 19.879.000\$ hasar tutarı 2022 yılına kadar ödenmesi gerekir. 2018 yılında meydana gelen 654.876.000\$ hasar tutarı 2019 yılına kadar, 128.983.000\$ hasar tutarı 2020 yılına kadar, 41.765.000\$ hasar tutarı 2021 yılına kadar, 27.573.000\$ hasar tutarı 2022 yılına kadar, 18.933.000\$ hasar tutarı 2023 yılına kadar ödenmesi gerekir.

2015-2019 yılları arasında sigorta şirketlerinin muallak hasar rezerv tahminleri Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Tahmin Edilen Muallak Hasar Rezervleri

Kaza Dönemleri	2019	2020	2021	2022	2023
Hesaplanan Rezerv Tutarları	14.754				
	42.592	29.246			
	30.155	19.924	13.681		
	135.430	43.852	28.951	19.879	
	654.876	128.983	41.765	27.573	18.933
Toplam	877.807	222.005	84.397	47.452	18.933

Sigorta şirketleri 877.807.000\$ toplam hasarı 2019 yılına kadar ödemesi gerekir. 222.005.000\$ toplam hasarı 2020 yılına kadar ödemesi gerekir. 84.397.000 TL toplam hasarı 2021 yılına kadar ödemesi gerekir. 47.452.000\$ toplam hasar tutarını 2022 yılına kadar, 18.933.000 toplam hasar tutarını 2023 yılına kadar ödemesi gerekir. 2018 yılından sonra sigorta şirketlerinin toplam hasar tutarlarını ödeyebilmesi için 1.250.594.000 \$ tutarında muallak hasar rezervi ayırmak zorundadırlar.

Tablo 7'da hesaplanan gelecek dönemlerdeki birikimli hasar ödemeleri yer almaktadır.

Tablo 7: Gelecek Dönemlerdeki Birikimli Hasar Ödemeleri (000 \$)

Kaza Dönemleri	Gelişim Yılları					
	0	1	2	3	4	5
2013/1						
2014/1						1.095.590
2015/1					1.264.409	1.280.183
2016/1				1.219.767	1.243.432	1.258.945
2017/1			1.195.125	1.242.122	1.266.221	1.282.018
2018/1		1.033.061	1.161.328	1.206.996	1.230.414	1.245.764

Tablo 7'deki değerlere göre 1.033.061.000\$ değeri, 2018 yılında meydana gelmiş 2019'a kadar ödenmesi gereken birikimli hasar tutarını gösterir. 1.245.764.000\$ tutarındaki muallak hasarı 2023 yılına kadar ödemek zorundadır. Bu rakam birikimli olmayan hasar ödemelerinde hesaplanan tutarla (1.250.594.000\$) büyük ölçüde benzerdir. Buna göre sigorta şirketlerinin yıllar itibarıyla muallak hasar rezervi bulundurmaları gerekir.

5. SONUÇ

Sigorta sözleşmeleri, sigorta şirketi ile sigorta ettiren kişi arasında imzalanan sözleşmelerdir. Bu sözleşme ile sigorta poliçesi alan kişi, riskinin bir kısmını sigorta şirketine aktarmış olur. Sigortacının sigortalıyı koruma yükümlülüğüne karşılık olarak, sigortalının da sözleşme ile belirlenmiş olan primi sigorta şirketine ödeme yükümlülüğü bulunmaktadır. Meydana gelmiş hasarlar için ileride sigortalıya ödenmesi muhtemel olan hasar ödemesine karşılık olarak ayrılan miktara hasar rezervi denildiği bilinmekle birlikte, bu rezervin en iyi şekilde belirlenmesi sigorta şirketinin geleceği açısından önem arz etmektedir.

Gelecek yükümlülüklerin yani rezervlerin doğru şekilde tahmin edilebilmesi için hangi veri setinin ve hangi yöntemin göz önüne alınması gerektiği, uygulamada karşılaşılan en zor sorulardandır. Literatürde muallak hasar rezervlerinin tahmin edilmesine yönelik pek çok yöntem yer almaktadır. Sigorta şirketleri tarafından uygulaması basit ve anlaşılır olan Chain Ladder metodu yoğun bir şekilde kullanılmaktadır.

Türkiye’de son yıllarda bazı hasarlarda beyan esasına geçilmesi sebebiyle de Trafik Sigortalarında önemli ölçüde bir hasar artışı gözlenmektedir. Bu çalışma sigorta şirketlerinin herhangi bir poliçe yılını baz alarak gelecek yıllara ilişkin muallak hasar tutarını ve bu hasarlar için ayırması gereken rezerv miktarını tahmin etmesi amacıyla yapılmıştır. Türkiye’deki sigorta şirketlerinin ödemiş olduğu hasar tutarları esas alınarak geleceğe yönelik muallak hasar rezervleri tahmin edilmiştir. 2013-2018 yılları arası ödenen hasar tutarları veri olarak esas alınmıştır.

Sigorta şirketleri hesaplanan bu tutarları esas alarak muallak hasar rezervlerini yeterli düzeyde tutmaları gerekir. Türkiye’deki sigorta şirketlerinin hasar ödeme verilerine göre hesaplanan muallak hasar rezervlerine göre 2023 yılına kadar ödemesi gereken toplam hasar tutarı 1.250.594.000\$ düzeyindedir.

KAYNAKLAR

1. Braun, C. (2004). The prediction error of the chain ladder method applied to the correlated run-off triangles. *ASTIN Bulletin* 34, 399-423.
2. Merz, M., & Wüthrich, M. V. (2008). Prediction error of the multivariate chain ladder reserving method. *North American Actuarial Journal* (12) 2, 175.
3. Schmidt, K. D. (2006). Methods and models of loss reserving based on run-off triangles: A unifying survey. *Lehrstuhl für Versicherungsmathematik Technisch Universität Dresden*.
4. E.Kremer (1982). IBNR-Claims and the Two-Way Model of ANOVA. *Scand. Act. J.*, Vol.1, pp 47-55.
5. Kremer, E. (1985). *Einführung in die Versicherungsmathematik*. Göttingen: Vandenhoeck& Ruprecht.
6. Mack. Th. (1993). Distribution-free Calculation of the Standard Error of Chain Ladder Reserve Estimates. *ASTIN Bulletin*, to appear.
7. Schmidt, K. D., and Schnaus, A. (1996). An extension of Mack’s model for the chain-ladder method. *ASTIN Bull.* 26, 247-262.
8. Hess, K. T., and Schmidt, K. D. (2002). A comparison of models for the chain-ladder method. *Insurance, Mathematics and Economics* 31, 351-364.
9. Verrall RJ (2000). An investigation into stochastic claims reserving models and the chain-ladder technique. *Insurance: mathematics and economics*, 26(1), 91-99.
10. Buchwalder M., Bühlmann H., Merz M., Wüthrich M. V. (2006). The Mean Square Error of Prediction in the Chain Ladder Reserving Method (Mack and Murphy revisited). – *Astin Bulletin* 36(2), 521-542.
11. Peters, G.W., Wüthrich, M.V., Shevchenkob, P.V. (2010). Chain Ladder Method: Bayesian Bootstrap Versus Classical Bootstrap, *Insurance: Mathematics and Economics* 47, 36-51.
12. Zhang, Y. (2010). A general multivariate chain ladder model, *Insurance: Mathematics and Economics* 46, 588-599.
13. Verdonck, T., Wouweb, M.V. (2011). Detection and correction of outliers in the bivariate chain-ladder method, *Insurance: Mathematics and Economics* 49, 188-193.
14. Verdonck, T., Debruyne, M., (2011). The influence function of individual claims on the chain-ladder estimates: analysis and diagnostic tool. *Insurance: Mathematics and Economics* 48, 85-98.

15. Riegel, U. (2014). A Bifurcation Approach for Attritional and Large Losses in Chain Ladder Calculations, *ASTIN Bulletin*, Volume 44, Issue 01, pp. 127 – 172.
16. Heberle, J., Thomas, A. (2014). Combining Chain-Ladder Claims Reserving With Fuzzy Numbers, *Insurance: Mathematics and Economics* 55, 96–104.
17. Alba, E. (2008). The Munich Chain-Ladder Method: a Bayesian Approach, University of Waterloo.
18. England, P.D., Verrall, R.J., (1999). Analytic And Bootstrap Estimates Of Prediction Errors In Claims Reserving, *Insurance: Mathematics and Economics* 25 (3), 281-293.
19. Buchwalder, M., Bühlmann, H., Merz, M., Wüthrich, M.V., (2006). The mean square error of prediction in the chain ladder reserving method (Mack and Murphy revisited)

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

TÜRKİYE'DE SİGORTA ACENTELERİNİN SİGORTA ŞİRKETİ TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

İsmail YILDIRIM

Doç. Dr., Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sigortacılık ve Aktüerya Anabilim Dalı

ÖZET

Sigorta şirketleri, karşılıklı sigorta şirketi yada anonim şirket şeklinde kurulmaktadır. Sigorta şirketlerinin amacı sigortalı sayısını yani üretimi artırmaktır. Sigorta şirketleri topladıkları sigorta primlerini artırabilmek için bireylere ve işletmelere pazarlama yapmak amacı ile sigorta aracılarında yararlanmaktadır. Sigorta aracıları sigorta şirketleri adına sigortalılarla iletişim kurar ve sigorta poliçesini düzenleyerek sigorta primlerini tahsil ederler. Sigorta acenteleri, brokerler, banka sigortacılığı, internet sigortacılığı yaygın olarak kullanılan sigorta aracıları arasındadır. En yaygın kullanılan ise sigorta acenteleridir. Sigorta acenteleri, sigorta şirketinin nam ve hesabına işlem yapan gerçek yada tüzel kişiliklerdir. Sigorta acenteleri bir sözleşme ile bağlı bulundukları sigorta şirketlerinin temsilcileridir. Bağlı bulundukları sigorta şirketinin ürünlerinin tanıtım ve pazarlaması ile görevli olup, o şirketin talimatları doğrultusunda çalışmaktadırlar. Son zamanlarda Türkiye'de sigorta primlerinin %60'lık bir kısmı sigorta acentelerinde üretilmektedir. Sigorta acenteleri yönetmeliğinin madde 14/4'e göre, Sigorta acenteleri sigortacılık yetkisi aldıktan sonra 6 ay içerisinde bir sigorta şirketiyle aracılık sözleşmeyi yapmak zorundadır. Sigorta acenteleri faaliyetleri süresince istedikleri kadar sigorta şirketiyle aracılık sözleşmesi yapabilirler.

Bu çalışma Türkiye'deki sigorta acentelerinin sigorta şirketi tercihlerini etkileyen faktörleri tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Sigorta acenteleri çalışacakları sigorta şirketlerini nasıl belirlerler? Sigorta şirketinin aracılığını yapmak için hangi faktörler sigorta acenteleri için önemlidir? Bu ve buna benzer soruların yanıtlarını tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmada çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Türkiye genelinde faaliyette bulunan 329 sigorta acentesinden mail yoluyla elde edilen anketler yardımıyla veriler oluşturulmuştur. Sonuçlar finansal faktörler, memnuniyet ve iletişim faktörleri açısından değerlendirilmiştir. Araştırma bulgularına göre, sigorta şirketinin hasar ödeme gücü, acentelere sunulan maddi imkânlar, asistanlık hizmetleri, iletişim düzeyleri sigorta acentelerinin sigorta şirketi tercihlerini etkileyen faktörlerin başında gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sigorta, Sigorta Dağıtım Kanalları, Sigorta Acente, Sigorta Acente Sorunları

ABSTRACT

Insurance companies are established as mutual insurance companies or joint stock companies. The purpose of insurance companies is to increase the number of insured persons, ie production. In order to increase the insurance premiums, they collect, insurance companies make use of insurance intermediaries for marketing to individuals and businesses. Insurance intermediaries communicate with the insured on behalf of insurance companies and collect insurance premiums by arranging the insurance policy. Insurance agents, brokers, bank insurance, internet insurance are among the commonly used insurance agents. Insurance agents are the most commonly used. Insurance agents are real or legal persons who make transactions on behalf of the insurance company. Insurance agents are representatives of the insurance companies to which they are bound by a contract. They are responsible for the promotion and marketing of the products of the insurance company to which they are affiliated and they work in accordance with the instructions of that company. Some 60% of insurance premiums on insurance agents are produced in Turkey recently. According to Article 14/4 of the Insurance Agents

Regulation, Insurance Agencies are obliged to enter into an intermediary contract with an insurance company within 6 months after obtaining insurance authorization. Insurance agents may enter into intermediation agreements with the insurance company as many times as they wish during their activities.

In this study, the insurance agents in Turkey is carried out to determine the factors affecting the choice of insurance companies. How do insurance agents determine the insurance companies they will work with? What factors are important for insurance agents to mediate the insurance company? In this study conducted to determine the answers to these and similar questions, various conclusions were reached. Turkey has been created using data obtained through mail questionnaires from 329 insurance companies operating throughout the country. The results were evaluated in terms of financial factors, satisfaction and communication factors. According to the findings of the research, the insurance company's ability to pay for damage, financial facilities offered to agencies, assistance services, and communication levels are among the factors affecting the insurance company's preferences.

Keywords: Insurance, Insurance Distribution Channels, Insurance Agency, Insurance Agency Problems

GİRİŞ

Sigorta, ortaya çıkabilecek maddi hasarların karşılanması ve riskin sigorta şirketlerine transfer edilmesi için yapılan anlaşmalardır (Rejda, 2008: 19). Böylece sigortanın kayıplara maruz kalmanın bir sigorta havuzuna aktarılmasını ve kayıpların havuzun üyeleri arasında yeniden dağıtılmasını içerdiği söylenebilir. (Dorfman, 2002: 2). Sigorta sektörü bireylerin ve şirketlerin günlük yaşam ve faaliyetlerinin sürdürülmesini sağlayarak onları ekonomik, iklimsel, teknolojik, politik ve demografik risklere karşı korumaktadır (Insurance Europe, 2012: 3). Bu açıdan günümüzde sigorta, fon yaratma kapasitesi ile ülkede sermaye piyasasının gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Baltensperger and Bodmer, 2011: 4-5).

Sigorta şirketleri, karşılıklı sigorta şirketi yada anonim şirket şeklinde kurulmaktadırlar. Sigorta şirketlerinin amacı sigortalı sayısını yani üretimi artırmaktır. Sigorta şirketleri topladıkları sigorta primlerini artırabilmek için bireylere ve işletmelere pazarlama yapmak amacı ile sigorta aracılarında yararlanmaktadırlar. Sigorta aracıları sigorta şirketleri adına sigortalılarla iletişim kurar ve sigorta poliçesini düzenleyerek sigorta primlerini tahsil ederler. Sigorta acenteleri, brokerler, banka sigortacılığı, internet sigortacılığı yaygın olarak kullanılan sigorta aracıları arasındadır. En yaygın kullanılanı ise sigorta acenteleridir.

Sigorta acenteleri, sigorta şirketinin nam ve hesabına işlem yapan gerçek yada tüzel kişiliklerdir. Sigorta acenteleri bir sözleşme ile bağlı bulundukları sigorta şirketlerinin temsilcileridir. Bağlı bulundukları sigorta şirketinin ürünlerinin tanıtım ve pazarlaması ile görevli olup, o şirketin talimatları doğrultusunda çalışmaktadırlar. Sigorta acenteleri yönetmeliğinin madde 14/4'e göre, Sigorta acenteleri sigortacılık yetkisi aldıktan sonra 6 ay içerisinde bir sigorta şirketiyle aracılık sözleşmeyi yapmak zorundadır. Sigorta acenteleri faaliyetleri süresince istedikleri kadar sigorta şirketiyle aracılık sözleşmesi yapabilirler.

Bu çalışma sigorta acentelerinin sigorta şirketi tercihlerini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Türkiye'deki sigortacılık sektörü hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise 49 sigorta acentesine uygulanan anket çalışmasının bulguları yer almaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Amaç

Araştırmanın amacı Çorum'da faaliyet gösteren ve Çorum Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı sigorta acentelerinin, sigorta şirketi tercihinde şirketlerin hangi özelliklerine önem verdikleri ve şirket tercihinin etkileyen nedenlerin tespit etmek. Ayrıca sigorta sektöründe kaliteli ve rekabetçi bir piyasa işleyişinin sağlanması için veriler sunarak sektöre katkıda bulunmak.

Kapsam

Araştırma Çorum Ticaret ve Sanayi Odasından 17 Mart 2015 tarihinde alınan resmi listeye kayıtlı 48 sigorta acentesini kapsamaktadır. Araştırmanın güvenilirliğini artırmak amacıyla yüz yüze görüşme yöntemi uygulanmış ve zaman, maliyet unsurları dikkate alınarak araştırma kapsamı, Çorum İli ile sınırlı tutulmuştur.

Yöntem

Araştırmada yüz yüze görüşme usulü ile anket yöntemi uygulanmış. Anket üç bölümden ve 22 adet sorudan oluşturulmuştur. Anketin ikinci ve üçüncü bölümdeki sorular beşli likert ölçeğinde hazırlanmış ve '1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2- Katılmıyorum, 3-Kararsızım, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum' şeklinde puanlanmıştır. İlk bölümde acentelerin demografik özelliklerinin tespitine yönelik 8 adet soru sorulmuş, ikinci bölümde acentelerin sigorta şirketi tercihini finansal olarak etkileyebilecek olan 6 adet soru sorulmuş, üçüncü bölümde acentelerin sigorta şirketlerinin sunduğu hizmetlere ilişkin memnuniyeti ve iletişim olanaklarını değerlendiren 8 adet soru yöneltilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde SPSS 22 programı kullanılmıştır.

ARAŞTIRMA BULGULARI VE ANALİZ

Anketin ikinci ve üçüncü bölümlerindeki çoklu madde ölçeğinin güvenilirliğini tespit etmek için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Güvenilirlik analiz sonuçlarına göre 'Cronbach Alpha' katsayısı 0,766 olarak ölçülmüştür. Alpha değeri 0,70 ten büyük olan araştırma bulguları sosyal bilimler alanı için tutarlı kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2014). Bu sonuca göre araştırma bulgularının güvenilir olduğu kabul edilebilir.

Tablo 1: Araştırmanın Güvenilirlik Analiz Sonucu

Cronbach Alpha Değeri	Geçerli Örneklem Sayısı	Soru Sayısı
,766	48	14

Sigorta Acentelerinin Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya dahil edilen sigorta acentelerinin hukuki yapıları, faaliyet süreleri, çalıştıkları sigorta şirketi sayısı, acentede çalışan teknik personel sayısı tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Araştırmaya Dâhil Edilen Sigorta Acentelerinin Faaliyet Yapılarının Dağılımı

	Sayı	Yüzde
Sigorta Acentelerinin Hukuki Yapısı		
Gerçek Kişi	21	43,8
Tüzel Kişi	27	56,2
Toplam	48	100
Sigorta Acentelerinin Faaliyet Süreleri		
1 yıl ve daha az	3	6,3
1-5 yıl	3	6,3
5-10 yıl	10	20,8
10 yıl ve üstü	32	66,7
Toplam	48	100
Acentelerin Çalıştığı Sigorta Şirketi Sayısı		
1 Sigorta Şirketi	3	6,3
2 Sigorta Şirketi	4	8,3
3 Sigorta Şirketi	13	27,1
4 Sigorta Şirketi	5	10,4
5 Sigorta Şirketi ve Üstü	23	47,9
Toplam	48	100
Acentede Çalışan Kişi Sayısı		
1 Personel	4	8,3
2 Personel	14	29,2
3 Personel	12	25
4 Personel	10	20,8
5 ve üstü	8	16,7
Toplam	48	100

Tablo 4’de görüldüğü üzere; araştırmaya dahil edilen acentelerin %56,2’si (27 Acente) tüzel kişiliğe sahiptir. %43,8’i (21 Acente) gerçek kişiliğe sahiptir. Sigorta acentelerinin faaliyet süreleri incelendiğinde %66,7’si (32 Acente) 10 yıl ve daha uzun sürelerde faaliyetlerini devam ettirmektedirler. Sigorta acentelerinin çalıştıkları şirket sayıları incelendiğinde; acentelerin %49,9’u (23 Acente) 5 ve üstü sigorta şirketiyle çalışmaktadır. 1 sigorta şirketiyle çalışan acente sayısı ise 3 (%6,3)’tür. Araştırmaya dahil edilen sigorta acentelerinin %29,2’sin de (14 Acente) 2 personel çalışmaktadır. 5 ve üstü personel çalışan acente sayısı ise 8 (%16,7)’dir. Araştırmaya dahil edilen sigorta acentelerinin neredeyse %50’si 5 ve daha üzeri sigorta şirketleriyle çalışmaktadırlar. Acentelerin %94’ü 1’den fazla sigorta şirketiyle çalışmaktadır. Sigortalılara farklı poliçe alternatifleri sunmak açısından birden fazla sigorta şirketiyle çalışmak avantaj olabilmektedir.

Araştırmaya dahil edilen sigorta acentelerinin sahipleri ve müdürlerinin eğitim durumlarına yönelik dağılımları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3: Sigorta Acente Sahipleri/Müdürlerinin Eğitim Durumlarının Dağılımı

	Sayı	Yüzde
Eğitim Durumu		
Lise ve Dengi	26	54,2
Ön lisans	12	25
Lisans	10	20,8
Lisansüstü	0	0
Toplam	48	100
Sigortacılık Eğitimi Alma Durumu		
Evet	8	17
Hayır	39	83
Toplam	47	100

Sigorta acente sahip ve müdürlerinin eğitim durumlarının dağılımlarına bakıldığında (Tablo 5); %54,6’sı lise ve dengi okul mezunu, %25’i iki yıllık önlisans mezunu, %20,8’i 4 yıllık lisans mezunudur. Sigortacılık eğitimi almayan acente sahibi yada müdürlerinin oranı %83’tür. Bu oran oldukça yüksektir. Gerek üniversitede gerekse üniversite dışında sigorta ile ilgili eğitim alan acente sahip yada müdürlerinin oranı %17’dir. Acentelik faaliyetini icra eden kişilerin sigortacılık eğitimi almadan mesleğe başladıkları görülmektedir.

Araştırmaya dahil edilen sigorta acentelerinin faaliyet hacimlerine yönelik dağılımları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4: Sigorta Acentelerinin Faaliyet Hacimlerine Yönelik Dağılım

	Sayı	Yüzde
Yıllık Sigorta Primi Üretim Tutarı		
0-100.000 TL	1	2,1
100.001-250.000 TL	6	12,8
250.001-500.000 TL	8	17
500.001-750.000 TL	9	19,1
750.001- üstü	23	48,9
Toplam	47	100
Aylık Satılan Ortalama Poliçe Sayısı		
0-150 Adet	11	23,4
151-300 Adet	15	31,9
301-450 Adet	6	12,8
451-üstü	15	31,9
Toplam	47	100

Araştırmaya dahil edilen sigorta acentelerinin %48,9’u yıllık 750.000 TL ve üstü sigorta primi tahsil etmektedir. %19,1’i yıllık 500.000 TL – 750.000 TL arasında prim tahsil etmektedir. Sigorta acentelerinin %31,9’u aylık 450 ve üzeri sigorta poliçesi düzenlemektedirler. Bu verilerden sigorta acentelerinin yüksek faaliyet hacmine sahip olduğu görülmektedir.

Acente-Sigorta Şirketi Arasındaki Finansal İlişkiye Yönelik Bulgular

Araştırmanın ikinci bölümündeki likert ölçekli sorulara verilen cevapların değerlendirilmesinde, verilen cevapların aritmetik ortalamaları aşağıdaki şekilde yorumlanmıştır (Tekin, 2009).

- 1,00 – 1,80 Kesinlikle Katılmıyorum
- 1,81 – 2,60 Katılmıyorum
- 2,61 – 3,40 Kararsızım
- 3,41 – 4,20 Katılıyorum
- 4,21 – 5,00 Kesinlikle Katılıyorum

Sigorta acentelerinin sigorta şirketi tercihlerinde finansal faktörlere yönelik dağılımlar Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5: Acente-Sigorta Şirketi Finansal Düzeyine Yönelik Frekans Dağılımları

Sıra	Anket Soruları	Örneklem	Ortalama	Standart Sapma	Değerlendirme
1	Sigorta şirketinin hasar ödeme gücü sigorta şirketi tercihi etkiler	48	4,44	,796	Kesinlikle Katılıyorum
2	Sigorta şirketinin acentelere sunduğu maddi imkânlar şirket tercihi etkiler	48	4,23	,905	Kesinlikle Katılıyorum
3	Sigorta şirketinin acente komisyonlarını ödeme süresi şirket tercihi etkiler	48	3,90	1,134	Katılıyorum
4	Sigorta şirketinin sermaye yeterlilik oranları şirket tercihi etkiler	48	3,75	1,139	Katılıyorum
5	Sigorta komisyon oranları sigorta şirketi tercihi etkiler.	48	3,40	1,047	Kararsızım
6	Sigorta şirketinin yerli yada yabancı sermayeli olması şirket tercihi etkiler	48	3,02	1,139	Kararsızım

Sigorta acentelerine göre sigorta şirketinin hasar ödeme gücü şirket tercihlerini etkilemektedir (Ortalama 4,44). Sigorta şirketlerinin sigorta acentelerine sundukları parasal imkanlar sigorta şirketi tercihi etkileyen en önemli ikinci unsurdur (Ortalama 4,23). Sigorta şirketinin acente komisyonlarını ödeme süresi acentelerin şirket tercihi etkilemektedir. Sigorta şirketinin sermaye yeterlilik oranları şirket tercihi etkilemektedir. Sigorta şirketinin yerli yada yabancı sermayeli olması acentelerin şirket tercihlerini etkilememektedir. Aynı zamanda sigorta komisyon oranları da acentelerin şirket tercihlerini doğrudan etkilememektedir.

Acente-Sigorta Şirketi Memnuniyet ve İletişim Düzeyine Yönelik Bulgular

Sigorta acentelerinin sigorta şirketi tercihlerinde memnuniyet ve iletişim düzeyinin etkili olup olmadığına yönelik sonuçlar Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: Acente-Sigorta Şirketi Memnuniyet ve İletişim Düzeyine Yönelik Frekans Dağılımları

Sıra	Anket Soruları	Örneklem	Ortalama	Standart Sapma	Değerlendirme
1	Sigorta şirketinin müşterilerine sunduğu asistanlık hizmeti şirket tercihi etkiler	48	4,38	,703	Kesinlikle Katılıyorum
2	Sigorta şirketiyle iletişim düzeyi şirket tercihi etkiler	48	4,29	,898	Kesinlikle Katılıyorum
3	Birden fazla sigorta şirketiyle çalışmak sigorta acentesine avantaj sağlar	48	4,21	,898	Kesinlikle Katılıyorum
4	Sigorta şirketinin üstünlüğü ve yenilik anlayışı şirket tercihi etkiler	48	4,17	,975	Katılıyorum
5	Sigorta şirketinin acente sorunlarıyla ilgisinin yeterli düzeyde olması şirket tercihi etkiler	48	4,13	1,123	Katılıyorum
6	Sigorta şirketinin bilinirliği sigorta şirketi tercihi etkiler	48	4,00	,799	Katılıyorum
7	Sigorta şirketinin logosu sigorta şirketi tercihi etkiler	48	2,73	1,284	Kararsızım
8	Çalıştığım sigorta şirketi/şirketlerinden memnun değilim	48	2,00	,989	Katılmıyorum

Sigorta şirketinin müşterilerine sunduğu asistanlık hizmeti acentelerin şirket tercihini etkilemektedir (Ortalama 4,38). Acentelerin sigorta şirketleriyle iletişim düzeyleri şirket tercihlerini etkilemektedir (Ortalama 4,29). Sigorta şirketlerinin üstünlükleri ve yenilik anlayışları acentelerin sigorta şirketi tercihini etkilemektedir (Ortalama 4,17). Sigorta şirketlerinin tanınırlığı ve acentelerin sorunlarıyla ilgilenmesi acentelerin sigorta şirketi tercihlerini etkilemektedir. Sigorta şirketlerinin logosu acentelerin sigorta şirketi tercihlerinde etkili bir unsur değildir (Ortalama 2,73).

Sonuç

Türkiye’de sigortacılık sektörü sürekli bir gelişme göstermektedir. Zorunlu sigortalara yönelik uygulamalar sigortalılık oranlarında artışlar meydana getirmiştir. Ancak Türkiye’deki sigortalılık oranı ve yıllık prim üretimi uluslararası karşılaştırma yapıldığında yeterli olmadığı görülmektedir. Türkiye’de henüz sigortalılık bilinci yerleşmemiştir. Kişiler ve şirketler mecbur kalmadıkça sigorta yaptırmamaktadırlar.

Sigortacılık sektöründe sigorta poliçeleri sigorta dağıtım kanallarının yanı sıra sigorta şirketlerinin genel merkezleri aracılığıyla da satılmaktadır. Sigorta acenteleri, banka şubeleri, brokerler, en önemli sigorta dağıtım kanallarıdır. Son zamanlarda Türkiye’de sigorta primlerinin %60’lık bir kısmı sigorta acentelerinde üretilmektedir. Sigortalılarla birebir muhatap olan sigorta acenteleridir. Poliçe düzenleme yetkisi, sigortalılara danışmanlık, prim tahsili gibi önemli görevleri sigorta şirketleri adına sigorta acenteleri yürütmektedirler.

Sigorta acenteleri faaliyete başladıktan 6 ay içerisinde en az 1 sigorta şirketiyle sigorta aracılık sözleşmesi yapmak zorundadırlar. Geniş dağıtım ağına sahip olmak sigorta şirketlerine avantaj sağlamaktadır. Örneğin bugün ziraat sigorta primlerini satarken sigorta acentesi kullanmamaktadır. Çünkü Türkiye’de ziraat bankasının geniş şube ağı bulunmaktadır. Ziraat sigortada ziraat bankasının şubelerinden satış gerçekleştirmektedir. Bu avantaj ziraat sigortayı prim üretiminde üst sıralara yükseltmiştir.

Sigorta acenteleri çalışacakları sigorta şirketlerini nasıl belirlerler? Sigorta şirketinin aracılığını yapmak için hangi faktörler sigorta acenteleri için önemlidir? Bu ve buna benzer soruların yanıtlarını tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmada çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır.

Sigorta acentelerine göre sigorta şirketinin hasar ödeme gücü şirket tercihlerini etkilemektedir Sigorta şirketlerinin sigorta acentelerine sundukları parasal imkânlar sigorta şirketi tercihini etkileyen en önemli ikinci unsurdur. Sigorta şirketinin acente komisyonlarını ödeme süresi acentelerin şirket tercihini etkilemektedir. Sigorta şirketinin sermaye yeterlilik oranları şirket tercihini etkilemektedir. Sigorta şirketinin yerli yada yabancı sermayeli olması acentelerin şirket tercihlerini etkilememektedir. Aynı zamanda sigorta komisyon oranları da acentelerin şirket tercihlerini doğrudan etkilememektedir.

Sigorta şirketinin müşterilerine sunduğu asistanlık hizmeti acentelerin şirket tercihini etkilemektedir. Acentelerin sigorta şirketleriyle iletişim düzeyleri şirket tercihlerini etkilemektedir. Sigorta şirketlerinin üstünlükleri ve yenilik anlayışları acentelerin sigorta şirketi tercihini etkilemektedir Sigorta şirketlerinin tanınırlığı ve acentelerin sorunlarıyla ilgilenmesi acentelerin sigorta şirketi tercihlerini etkilemektedir. Sigorta şirketlerinin logosu acentelerin sigorta şirketi tercihlerinde etkili bir unsur değildir.

Sigorta acentelerinin sigorta şirketi tercihlerini etkileyen unsurları bilmek sigorta şirketleri için önemlidir. Geniş bir dağıtım ağına sahip olan sigorta şirketleri daha çok sigortalıya ulaşma imkânına sahiptir.

Kaynakça

1. Baltensperger, E. And F. Bodmer. (2011). “The Social and Economic Value of Insurance: A Primer”, <http://www.zurich.com/internet/main/SiteCollectionDocuments/insight/social-and-economic-value.pdf> (Erişim Tarihi: 16.05.2015)
2. Büyüközürk, Ş. (2014) Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı(19.Baskı), Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
3. Çekici, M.E., İnel, M.N. (2013) Türk Sigorta Sektörünün Direkt Prim Üretimlerinin Tahmin Teknikleri ile İncelenmesi, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı I, Sayfa 135-152
4. Dorfman, M. (2002). Introduction to Risk Management and Insurance, (Seventh edition). New Jersey: Prentice Hall.
5. Gümüş, S., Uzun, M.S. (2012) Türk Sigorta Sektörünün Analizi ve Banka Kaynaklı sigorta Pazarlaması, Hiperlink Yayınları, İstanbul.
6. Insurance Europe. (2012). “How insurance Works”, <http://www.insuranceeurope.eu/uploads/Modules/Publications/how-insurance-works.pdf>, 16.05.2015
7. İstanbul Ticaret Odası (2004) Sorularla Acentelik ve Distribütörlük Kılavuzu, İstanbul Ticaret Odası Yayını, Sayı 2004-58, İstanbul.
8. İstanbul Ticaret Odası (2008) Sigorta Sektörünün Sigorta Düzenleme ve Denetleme Yasası'ndan Beklentileri ve Vergi Problemleri, İstanbul Ticaret Odası Yayını, Sayı 2008-25, İstanbul.
9. Kaya, E.Ö., Tokay, S.H., Kaya, B. (2014) Sigorta Sektöründe Sermaye Yeterliliği ve Türk sigorta Sektörünün Solvency II kapsamında Dğerlendirilmesi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 63, Sayfa 109-138
10. Rejda, G.E. (2008). Principles of Risk Management and Insurance. Addison Wesley.
11. Sigorta Acenteleri Yönetmeliği, Yayınlanan Resmi Gazete: 28980, Yayınlanan Tarih: 22.4.2014
12. Tekin, H. (2009) Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. 23. Baskı, Yargı Yayınevi, Ankara.
13. Türkiye Sigorta Birliği (2008), Türkiyede Sigortacılık, <http://www.tsb.org.tr/turkiyede-sigortacilik.aspx?pageID=439>,
14. Türkiye Sigorta Birliği, Genel Sigorta Verileri, (2015), (<http://www.tsb.org.tr/resmi-istatistikler.aspx?pageID=909>) (Erişim Tarihi: 05.05.2015)
15. Türkiye Sigorta Birliği (2013) Faaliyet Raporu-2013 <http://www.tsb.org.tr/Document/Yayinlar>

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

TÜRK DÜNYASININ CESUR ŞAİRİ “KET BUKA”
THE BRAVE POET OF THE TURKISH WORLD “KETBUKA”

Mustafa KUNDAKCI

Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZET

Efsanevi şairlerin arasında ismi asırlardır söylenegelen şairlerden biri de Buka şairidir. Doğaçlama ustası ve düşünür aynı zamanda büyük bir kahraman olan Ket Buka hakkındaki bilgiler Nogay, Kazak, Karakalpak, Kırgız anonim eserlerinde korunmuştur. Rivayetlere göre Ket Buka, Cengiz Han devrinde yaşamıştır. O, orta çağda (orta yüzyıllarda) Nayman boyundan çıkan, saygı ve hürmete sahip önemli bir şahsiyettir. Onun şairliğinin ve sanatının asırlar boyu unutulmaması, ünlü Moğol hükümdarı Cengiz Han'ın dönemine denk gelmesi ve o dönemin tarihi hadiseleri ile canlı bir şekilde bağlantılı olması ile açıklanabilir. Cengiz Han'ın döneminde sözü ve çalgısı güçlü birçok şairin yaşadığından kimsenin şüphesi yoktur, fakat onların şiirleri halk ağzında söylenerek, Buka şair gibi efsaneye dönüşmemiştir. Onun adının değişmesi de doğrudan Cengiz Han'a dayanmaktadır.

Cengiz Hanın büyük oğlu Çuçi'nin nasıl öldüğü ile ilgili tarihi kaynaklarda net bir bilgi yoktur. Onun ölümü hakkındaki çeşitli görüşler, birçok varyantlı efsaneler ve hikâyelerde mevcuttur. Halkın sözlü geleneğinde yaşayan ve Çuçi'nin ölümünü anlatan Buka şairin şiirini o dönemden ve tarihi hadiselerden ayırmak mümkün değildir. Elbette, efsaneler zaman geçtikçe gelişerek, yeni içerik kazanarak değişmesi mümkündür, fakat Çuçi'nin ölümüyle ilgili Buka şairin eseri Türk Dilini konuşan halkların sözlü edebiyatında, aynı şekilde yer alması genel bir özelliğe sahip olduğunu gösterir.

Buka şairin şiirlerinin halkın aklında kalmasının bir sebebi de Çuçi'nin normal bir ölümle değil, art niyetlilikle öldürüldüğü şeklindeki rivayetlerdir. Çuçi'nin ölüm hadisesi ile ilgili efsaneler başka halklarda farklı varyantları olsa da genel olarak aynıdır. Cengiz Han, “Eğer her kim soğuk haber getirse, onun ağzına kurşun dökerim!” diye halka korku ve endişe verdiği için oğlunun öldüğünü gaddar ve zalim hana duyurmaya insanlar cüret edemezler. O zaman, Buka şair, şiirinde zekasını ön plana çıkararak ve bolca estetik kelimeler kullanarak, kopuzun üzüntülü ritmi ile bu elim olayı Cengiz Han'a duyurur.

Cengiz Han ölüm haberini duyuran Buka şairi, “ket Buka (git Buka)” diye kovar. İşte bu tarihi olayın sonucunda Buka şair, Ket Buka olarak anılmaya başlar.

Anahtar kelimeler: Ket Buka, Cengiz Han, Çuçi, Sözlü Gelenek, Şiir, Şair.

ABSTRACT

Among the legendary poets, one of the poets whose name has been said for centuries is Buka poet. Ket Buka, the master of improvisation and thinker, is also a great hero, and is preserved in the anonymous works of Nogai, Kazakh, Karakalpak, Kyrgyz. According to rumors, Ket Buka lived in the Genghis Khan era. He is an important figure of respect and reverence from the Nayman tribe in the Middle Ages. The fact that his poetry and art has not been forgotten for centuries can be explained by the fact that it coincides with the period of the famous Mongol ruler Genghis Khan and is vividly connected with the historical events of that period. There is no doubt that many poets who had strong words and instruments lived in the period of Genghis Khan, but their poems were told in public and did not turn into legend like Buka poet. The change of his name is based directly on Genghis Khan.

There is no clear information in the historical sources about how Çuçi, the eldest son of Genghis Khan, died. There are various opinions about his death, legends and stories in many variants. It is not possible to distinguish the poet of Buka who lived in the oral tradition of the people and tells the death of Çuçi from that period and historical events. Of course, legends may evolve over time, gaining new content, but Buka's work on the death of Çuçi shows that it is a common feature in the oral literature of Turkish-speaking peoples.

One of the reasons that the poet's poems remain in the public's mind is that Cuçi was killed with malevolence, not with a normal death. The legends about the death of Çuçi are generally the same, although they have different variants in other peoples. Genghis Khan said to the people with fear and concerns that "Whoever brings the cold news, I will put a bullet in his mouth!" and the people do not dare to announce the death of his son to the cruel leader. At that time, the poet of Buka, by emphasizing his intelligence in his poetry and using lots of aesthetic words, announces this painful event to Genghis Khan with the sad rhythm of kopuz.

Genghis Khan dismisses the announcer of the news of the death, poet Buka saying "ket Buka (go Buka). As a result of this historical event Buka poet is known as Ket Buka.

Keywords: Ket Buka, Genghis Khan, Çuçi, Oral Tradition, Poetry, Poet.

GİRİŞ

XIII. yüzyıl efsanevi şairlerinden Ketbuka, rivayetlere göre Cengiz Han döneminde yaşamış büyük bir şairdir. Ketbuka hakkında Nogay, Karakalpak, Kazak ve Kırgız folklor geleneğinden gelen anonim eserlerde birçok bilgi mevcuttur. Nayman soyundan olduğu bilinen Ketbuka Nogay folklorunda Uluk Irçı, Atalık Çırçı, Tuma biçimlerinde geçer (Kayıpov,2005: e kültür).

XIII. asırda yaşayan ve dünyaya korku salan ünlü Moğol Hükümdarı Cengiz Han, Orta Asya'yı yağmalayarak ele geçirir. Onun gaddarlığı ve zalimliği birçok efsaneyle beraber şöhretli bir biçimde günümüze kadar gelmiştir. Cengiz Han ölmenden önce sahip olduğu geniş toprakları oğulları arasında paylaştırır. Büyük oğlu Çuçi'ye Kırgızların da içinde bulunduğu Kıpçak topraklarını verir (Gömeç, 2002: 31). Tarih sayfalarına bakacak olursak Akademik V.V Bartold'un görüşlerine göre Çuçi Kırgızlarla çok yakın ilişki kurmuştur. 1207 yılında Kırgızların ülkesine geldiğinde, halk onu ak şumkar (doğan), boz at ve kunduz kürkü hediye ederek karşılamışlardır. Ancak daha sonra Çuçi'nin ani ölümü birçok şüpheyi de beraberinde getirmiştir. Cengiz Han'ın büyük oğlu Çuçi'nin nasıl öldüğü veya öldürüldüğü halen günümüze kadar netleşmiş değildir, bu konuyla ilgili çeşitli görüşler, tartışmalar sözlü ürünlerde birçok varyantlı efsanelerde ve hikâyelerde vardır. Tarihi kaynaklar ve halk efsanelerinde Çuçi'nin normal bir şekilde ölümle değil, art niyetlilikle öldürüldüğü şeklindedir.

Çuçi'nin ölüm sebepleri arasında birinci rivayet, Çuçi Han çok zeki, mütevazı birisi olarak işgal ettiği topraklarda yaşayan halkları koruyup kollaması, huzur ortamı oluşturması halk arasında saygınlığının artması sebebiyle babasının gazabına uğramıştır. Bununla birlikte Cengiz Han'ın öz evladı olmadığı şeklindeki düşünceler de (Hanımı Borte Merkitlere esir olduktan sonra Cuçi dünyaya gelmiştir) Cengiz Han'ı psikolojik olarak zor durumda bırakmıştır. Birçok tarihi kaynaklara göre Cengiz Han ölünceye kadar Çuçi'yi kendinden uzak tutarak, ondan şüphelenerek yaşamıştır.

Diğer bir rivayette ise "Çuçi, Kıpçakların toprağını, havasını ve suyunu gördüğünde dünyada Kıpçaklarınki kadar suyu ve havası temiz, toprağı verimli başka bir yer olmadığını fark eder. O Kıpçakları çok sevmiştir. Bu topraklarda kalırken destekçilerine Cengiz Han'ın çıldırdığını, bu yüzden de birçok ülkeyi tahrip ettiğini, avlanmaya çıktıklarında da onu öldüreceğini söyler. Kardeşinin bu düşüncelerini anlayan Çağatay Han, babasını bilgilendirir ve babası da Cuçi'yi çaktırmadan zehir vererek öldürülmesinde emreder".

Cuçi'nin ölümü hakkında rivayetler ve ölümünü Cengiz Han'a duyurmayla ilgili birçok efsane bulunmaktadır. Cuçi'nin öldüğü haberini duyurma hakkındaki efsaneler ise başka halklarda farklı şekillerde olsa da genel olarak aynıdır. Kırgız sözlü kültür geleneğindeki bazı varyantlarda Cengiz

Han'ın ismi değiştirilerek "Ayhan" olarak gösterilmektedir. Böyle bir değişim halkın mitolojik algısının esasında olmuştur. Kırgız folklorunda Cengiz Han'ın (Ayhan'ın) oğlunun vefat etmesi üç türlü anlatılır. Birinde kulan (yabani eşek) basarak ölür (Sabır uulu, 1977: 8-11). İkinci varyantında ise Ayhan'ın oğlu yiğitleriyle birlikte gezintiye çıktığında kaplan çiğneyerek öldürür (Akmataliyev, 2012: 9). Başka bir nüshasında ise Ayhan, oğlunu nazardan koruyup, yüksek kayalığın tepesine ev yaptırarak baktırdığı yerde kara kurt(akrep) sokarak öldürür (Kebekova, 1982: 169).

KETBUKA'NIN CESARETİ ve EDEBİ ŞAHSİYETİ

Bütün varyantlarda oğlunun öldüğünü gaddar hana duyurmaya cüret edemeyen insanlar çaresiz kalır. O zaman, Buka şair çok zekice ve cesurca davranarak metne bolca estetik kelimeler kullanarak, mecazlı bir anlatımla kopuzun üzüntülü ritmi ile ölüm haberini Cengiz Han'a (Ayhan'a) duyurur. Cengiz Han bu soğuk haberi duyunca, Buka şairi "ket Buka (git Buka)" diye kovar. İşte bu tarihi olaydan sonra Buka şair Ket Buka olarak anılmaya başlamıştır.

Döneminin en önemli doğaçlama ustası ve düşünürlerinden biri olan Ketbuka'nın bu olayla ilgili cesareti ve Zalim Cengiz Han'ın karşısında durumu dramatik ezgiler eşliğinde anlatımıyla ilgili efsaneler şöhretini kat be kat artırmıştır. Kırgız folklorunda kötü haberi duyurma geleneğine (uguzuu ırları) ait şiirlerden biri olan Ketbuka'nın bu şarkısı Cengiz han'a çok tesir eder ve o acı haykırmalarla emir vererek, Ketbuka'nın ağzına kurşun döktürerek öldürtür ve kopuzunu kırdırır. Bu olaya çok üzülen Cengiz han, Orta Asya'dan tamamen göç ederek yönünü Batı'ya çevirir ve 1227 yılında vefat eder (İrisov, 2001: 30)

Ketbuka'nın şairliğinin ve sanatının gelişmesi ve ilerlemesi zamanın çetin ve zor dönemine, Cengiz Han'ın dönemine denk gelmesi ve o dönemin tarihi hadiseleri ile canlı bir şekilde bağlantılı olması ile açık bir şekilde farklılık taşımaktadır. Cengiz Han döneminde yetenekli ve kopuz çalan yüzlerce şairin yaşadığı üzerinde kimsenin şüphesi yoktur, fakat onların şiirleri halk ağzında söylenerek, Buka şair gibi efsaneye dönüşmemiştir. Onun adının değişmesi de doğrudan Cengiz Han'a dayanmaktadır. Çuçi'nin ölüm haberini duyuran Buka Irçı'yı, Cengiz Han "ket-Buka" diye kovar. Bu olaydan sonra Buka şair "Ket-Buka" diye anılır.

Buka şairin kültürel mirasını o dönemden ve tarihi hadiselerden ayırmak mümkün değildir. Elbette, efsaneler zaman geçtikçe gelişerek, yeni içerik kazanarak değişmesi mümkündür, fakat Cuçi'nin ölümüyle ilgili Buka şairin eseri Türk dilinde konuşan halkların sözlü edebiyatında, esasında aynı şekilde söylenmesi ile genel özelliğe sahiptir (Kebekova, 1982: 169).

SONUÇ:

Şiirde Buka Irçı, anlatımın kinayeli şekinden çok ustalıkla faydalandığı görülür. Şiir hacim olarak çok kısa olmasına rağmen şiirde felsefi düşünceler derin bir şekilde işlenmiştir. Şair evvela Cuçi'nin estetik görünüşünü gizemli renklerle mecazi bir şekilde yansıtır. İkinci olarak, Cengiz Han'ın içindeki gizli sırrının cevabını bilmişçesine, onu suçlar şekilde, sürekli sorular yöneltir. Üçüncü olarak da "baş kesmek var, dil kesmek yok" denildiği gibi Cuçi'ye acıma duygusuyla beraber, gaddar Cengiz Han'a düşüncelerini mertçe söyleyerek ölümünden korkmayan bir yiğitlik örneği gösterir. Dördüncü olarak da kendi şahsi menfaati için kendi oğlunu ölüme terk eden Cengiz Han'ı söz ile kırmaktadır.

Ketbuka'nın Cengiz Han'a karşı söylediği şiiri ve ezgisinin günümüze kadar korunmuş olması onun sadece şair değil aynı zamanda dahi bir insan olduğunu göstermektedir. Ayrıca O kendi menfaatini düşünmeden halkın isteklerine uygun olarak düşüncelerini sanata dökmüş ve bunu zalim yöneticiler karşısında cesaretle dile getirmiştir. O günden bugüne Nice asırlar geçmiş olmasına rağmen halkın gönlünde ve dilinde adının unutulmamış olması onun büyük bir kahraman ve yetenekli bir şair olduğunun en büyük göstergesidir.

Ayğandın Balası Ölgöndö Ket Bukanın Uguzganı (Ayhan'ın Oğlu Öldüğünde Ket Buka'nın Bu Olayı Duyurması)

Ayhan'ın (Cengiz Han) oğlu ölünce hanın gazabından herkes korkar ve ölüm haberini hana kimse cesaret edip duyuramaz. O zaman Ketbuka Irçı bu acı haberi şöyle dile getirmiştir:

Ketbuka:

Tuu kuyruğu bir kucak
 Tulpar kaçtı Ayganım
 Tuurunun boşonup
 Şumkar kaçtı, Ayganım
 Altın taka, kümüş mik
 Duldul kaçtı, Ayganım
 Altın tuur ordunan
 Tuygun kaçtı, Ayganım
 Altın ordo bağınan
 Bulbul kaçtı, Ayganım
 Deniz tolkup çaypalıp
 Köl böksördü, Ayganım
 Terek tüptön culunup
 Cer böksördü, Ayganım
 Ala too kulap, pas bolup
 Bel böksördü, Ayganım
 Berekelüü nur kaçıp
 El böksördü, Ayganım
 Törölördün urugunan
 Töl böksördü, Ayganım
 Agıp dayra soolup
 Köl böksördü, Ayganım
 Kara candan taptattı
 Inak öçtü Ayganım
 Kasiyetüü başkaca
 Çırak öçtü, Ayganım

Tuğ kuyruğu bir kucak
 Tulpar (koşu atı) kaçtı, Aygan'ım
 Yerleştiği yerden ayrılıp
 Şahin kaçtı Aygan'ım
 Altın nal, gümüş çivi
 Duldül (Hz. Ali'nin atı) kaçtı, Aygan'ım
 Altın gibi yuvasından
 Atmaca kaçtı, Aygan'ım
 Altın saray bahçesinden
 Bülbül kaçtı, Aygan'ım
 Deniz dalgalanarak çalkalanıp
 Göl azaldı, Aygan'ım
 Ağaç kökünden kopup
 Yer azaldı, Aygan'ım
 Ala-Dağ devrilip, alçalıp
 Geçit azaldı, Aygan'ım
 Bereketli nur kaçıp
 Halk azaldı, Aygan'ım
 Törelere soyundan
 Doğum azaldı Aygan'ım
 Akın derya kuruyup
 Göl azaldı, Aygan'ım
 Kara candan daha tatlı
 Yakının göçtü, Aygan'ım
 Esrarı çok farklı
 Çıra söndü, Aygan'ım.

Üzüntülü kopuz ezgisinden gizemli şiirin sözlerinden oğlunun öldüğünü anlayan **Aygan**

(Cengiz Han):

Ket-ket, ket Buka
 Kebi suuk it Buka
 Karap turgan kaşımda
 Kaşın da kurusun, it Buka
 Küü menen süylögön
 Sözün kurusun, it Buka
 Komuz çertip ırdagan
 İrin kurusun, it Buka
 Kara candı kaşaytkan
 Çırın kurusun, it Buka
 Atayı kelgen aldıma
 İşin kurusun ket Buka
 Komuz çertip corugan
 Tüşün kurusun ket Buka

Git, git, git Buka
 Sözü soğuk it Buka
 Bakıp duran karşımda
 Bedenin kurusun it Buka
 Ezgi ile söylediğin
 Sözün kurusun it Buka
 Komuz çalıp söyleyen
 Şiirin kurusun it Buka
 Kara canı kaygılandırıan
 Sızlanman kurusun it Buka
 Özellikle gelip önüme
 İşin kurusun git Buka
 Kopuz çalıp yorumlayan
 Düşün kurusun git Buka
 (Akmataliyev, 2012:9-10) diyerek ağlamış.

KAYNAKLAR:

1. Akmataliyev, A. vd. (2006). **Zalkar Akındar Seriası**, Bışkek, Şam Basması.
2. Akmataliyev, A. (2012). **Kırgız Adabiyatının Tarixi**, C.5, s.5-13, Bışkek, Poligrafumresursı Basmahanası.
3. Gömeç, S. (2002). **Tarihte ve Günümüzde Kırgız Türkleri**, Ankara, Akçağ Yayınları.
4. İrisov, P. (2001). **İrçılar Çıgarmaçılığı**, Oş, Kırgızistan.
5. Kayıpov, S. (2005). Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, **Kırgız Edebiyatı**, C.31, s.?
6. Kebekova, B. (1982). **Kırgız Kazak folklorduk Baylanışı**, Frunze, İlim Basmahanası.
7. Sabır uulu, B. (1977). **Unutulmuş Kündör**, Frunze.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

**TÜRK KÜLTÜRÜNDE ve KIRGIZ AKINLARIN ŞİİRLERİNDE “SELAMLAŞMA”
GELENEĞİ**

TRADITION OF "GREETING" IN TURKISH CULTURE AND POEMS OF KYRGYZ POETS

Mustafa KUNDAKCI

Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZET

Her milletin kendi kültür ve geleneksel değerleriyle bütünleşen selamlaşma şekli ve hitap sözleri vardır. Toplumda sevgi, güven, dostluk ve huzurun anahtarı olan selamlaşma söz ve davranışları zamanla bazı değişimlere uğrasa da insanlarla iletişimin vazgeçilmez unsuru olarak yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Türk ve Kırgız geleneklerinde geçmişten bugüne dostluk ve samimiyetin en büyük göstergesi olan selamlaşmalar sözlü bir gelenek olarak özellikle şairlerin dilinden düşmemiştir. Kırgız akınlık geleneğinde uçuraşuu (selamlaşma) adıyla atışmalar içerisinde ayrı bir tür olarak değerlendirilmiş olan selamlaşmalar akınlar arasında özlem ve samimiyetin, dertleşmenin yanı sıra özellikle genç akınların usta-çırak ilişkisi yöntemiyle yetiştirmelerinde, tanınmalarında, öz güven kazanmalarında ustalarının öğüt, tavsiye ve yol göstermesiyle, kendilerini geliştirmelerinde çok önemli rol oynamıştır. Bu çalışmada Türk kültüründe ve özellikle Kırgız akınlık geleneğinde çok fazla öneme sahip olan selamlaşma geleneğini, akınların şiirleriyle örnekendirerek açıklamaya çalıştık.

Anahtar sözcükler: Selamlaşma, Türk Kültürü, Kırgız Akınlık Geleneği, Akın, Şiir, Atışma.

ABSTRACT

Every nation has its own way of greeting and words that are integrated with its own culture and traditional values. Although the words and behaviors of greeting, which are the key to love, trust, friendship and peace in society, have changed in time, they have been widely used as an indispensable element of communication with people. Greetings, which are the greatest indicators of friendship and sincerity in the Turkish and Kyrgyz traditions from the past to the present, kept on being used by the poet as an oral tradition. In the Kyrgyz raider tradition, it was considered as a separate species in the battle of words with the name Uçuraşuu (salutation). Greetings have played a very important role in the development of self-confidence, mentoring, advice and guidance of the young raiders through the master-apprentice relationship method, in addition to the development of sincerity among the raiders. In this study, we tried to explain the tradition of greeting, which is very important in Turkish culture and especially in Kyrgyz raider tradition, with examples of raiders' poems.

Key words: Greetings, Turkish Culture, Kyrgyz Poetry Tradition, Poet, Poem, Battle of Words.

GİRİŞ

Her toplumun yaşamında geçmişine geleneklerine göre, dini, ahlaki, toplumsal şartlara ve değerlere bağlı olarak çeşitli davranış biçimleri ve hitap şekilleri mevcuttur. Toplumu oluşturan kişiler birbirleriyle karşılaştığında selamlaşması ve karşılıklı hal hatır sorması esnasında söyledikleri ifadeler ve davranış şekilleri o toplumun kültürel ve sosyal özellikleri hakkında bilgi vermektedir. İnsanlık tarihinin en eski dönemlerinde beri barış sevgi dostluk ve güveni sembolize eden selamlaşma her toplumun kendi kültür ve değerlerine göre dil aracılığıyla sözcüklere dökülerek belirli davranış biçimleriyle beraber, iletişimin ilk aşamasında, kendilerine özgü selamlaşma şekillerini meydana getirmiştir (Kalkan, 2012: 6). Her toplum ve kültür içerisinde selamlaşma davranışları geleneğe bağlı

olarak tarihi süreç içerisinde birtakım değişimlere uğrasa da geçmişten günümüze varlıklarını devam ettire gelmektedir (Keskin, 2017: 126).

TÜRK KÜLTÜRÜNDE SELAMLAŞMA GELENEĞİ

Türk destanlarında ve özellikle Oğuz Kağan destanında da selamlaşmayla ilgili birçok öge yer almaktadır. Türk destanlarının bazılarında İslamiyet öncesinde selamlaşma sözcüğü karşılığında “esen” kelimesi kullanılmıştır. Manas Destanında Cakıp Bey’le Dervişin karşılaşmasında Cakıp Bey, “Derviş, malın canın esen mi” diyerek selam vermiştir (Yusupov, 1995: 10). İslamiyetin kabulüyle beraber selamlaşma sözlerinde ve şeklinde değişiklik olsa da Bazı destanlarda hem İslamiyet öncesi selamlaşma şekli olan esenlik dileme hem de İslamiyet sonrası selamlaşma şekli bir arada kullanılmıştır (Saluk, 2008: 351).

Bahaddin Ögel Türklerde selamlaşma geleneğini “Baş eğme ve diz çökme “şeklinde özetlemiştir. Türkler arasında selamlaşmayla beraber iyi dilek sözlerinin de söylendiğini belirtmiştir. Kaşgarlı Mahmud’un Divanı Lügati’t Türk adlı eserinde ise iki insan karşılaştıkları zaman selamlaştıklarında önce “esen müsen” (selamette misin) sonra ise “hangi boydansın” “kimlerdensin” şeklinde sorularla konuşmaya devam ettiklerini belirtmiştir (Akalin, 2008: 114); (Atalay, 1985: 62).

Kutadgu Bilig’de de selamlaşmaya ve selam konusuna geniş yer verilmiştir:

Aman birdi erke selam kılgaçu
Selamet bolundu aleyk alguçı

Güven verir ere selam verenler
Selameti bulur selam alanlar

(Sertkaya, 2014: 57-66)

Dede Korkut hikayelerinde ise “Dedem Korkut öteden beri geldi. Baş indirdi, bağır bastı, ağız dilden görklü selam virdi” (Ergin, 2004: 228) şeklinde yer almıştır.

Selamlaşmalar kişiler arasında iletişimin başlamasında kilit rol oynar. Selamlaşma söz ve davranışları zaman mekan ve ortama bağlı olarak değişiklik gösterebilir (Selçuk, 2005: 2). Manas Destanında da kişiler birbiriyle karşılaştıklarında birbirini tanısin tanımasın selamlaşma sözleri kullanırlar. Bazen ise birbirleriyle iletişime geçmek istemeyen kişiler selam alıp vermezler. Manas Destanında Almam Bet ile Manas ilk karşılaştıklarında Almam Bet içeri girerek:

Asalaydan asalay malikim
Kan Manas baatır aman bı
Elikim salam dedi deyt

Esselamdan selamun aleyküm
Kahraman Han Manas selamette mi
Aleykümselam dedi diyor

(Yıldız, 1995: 590)

Yine Almam Bet müslüman olduktan sonra babasının yanına gider. İslam dininin selamlaşma sözlerini kullanır. Ancak oradakiler ayağa kalkmadıkları gibi Almam Bet’in selamına karşılık vermezler. Çünkü ailesi İslam dinine girmesini onaylamamıştır:

Asalau malıkım atam dedi
Selam berse Almam Bet
Elik bergen adam çok
Tura kalgan adam çok

Selamun Aleyküm atam dedi
Selam verse Almam Bet
Aleyküm diyen adam yok
Yerinden kalkan adam yok.

(Yıldız, 1995: 547)

KIRGIZ AKINLARIN ŞİİRLERİNDE SELAMLAŞMA GELENEĞİ

İletişimde bir çeşit anahtar rolünde olan selamlaşma sözleri Kırgız akınların şiirlerinde geleneğin bir parçası olarak çok fazla yer almıştır. Özellikle akınlığa yeni başlayanlar selamlaşmaya ayrı bir önem vermişlerdir (Elçin, 1998: 169). *Anadolu aşıklık geleneğinde atışma, karşılaşma, değişme, tekellüm ve müsaare gibi adlarla anılan birden fazla aşığın karşılıklı olarak ve genellikle bir müzik eşliğinde söylenen sistemli değişlerin* (Günay, 2015: 58) Kırgızca tam karşılığı “Aytış”tır. Kırgız akınlık geleneğinde aytış olarak adlandırılan aşık atışmaları içerisinde, “uçuraşuu” (selamlaşma) ayrı bir yere sahiptir. Usta-çırak eğitiminin nesilden nesile aktarılmasında büyük rol oynayan selamlaşmalarda

akınlığa yeni başlayan genç akınların, büyük akınları ziyaret etmesi veya onlarla tanışması, onlara bağlılığını bildirip onların hayır dualarını almaları önemli bir gelenektir. Selamlaşmalar sırasında ve sonrasında genç akınlar ustalardan bilmedikleri yeni şeyler öğrenirler, eksiklerini giderirler ve tecrübe kazanırlar. Ayrıca bu selamlaşmalar esnasında halk arasında usta akınlar vesilesiyle genç akınlar selamlaşıp şarkı söyleyerek sahne alırlar ve böylelikle tanınırlar. Selamlaşma genç akınlar için adeta “tuşoo kesme” (köstek kesme) görevi görmektedir (Alimov, 2010: 92-93); (Obozkanov, 2006: 93).

Anadolu aşıklık geleneğinden farklı olarak Kırgız akınlık geleneğinde selamlaşma ayrı bir tür olarak değerlendirilmiştir. Kırgız akınlık geleneğine baktığımızda aşık atışmaları: a-Selamlaşma b-Taşlama c-Sicilleme-kötüleme d-Övme- yüceltme e-Nazire f-Öğütme-didaktik g-Bilmece vd. türler başlığı altında incelenmektedir (Alimov, 2010: 167). Kırgız akınları atışmanın her türünde giriş bölümünde selamlama yaparlar ancak Uçuraşuu(selamlaşma) bölümünde akınlar bu selamlaşmadan farklı olarak hal hatır sorarlar, bilgi alışverişinde bulunurlar, görüşmedikleri sürede başlarından geçen olaylar ve halkın durumu ile ilgili bilgiler öğrenirler. Karşılıklı dertleşirler. Bu bölümde rakibi alt etme, küçük düşürme, mat etme gibi amaçlar yoktur. Usta-çırak selamlaşmalarında ise çırağı ölçme-sınama, tanıtırma, ona öğüt verme ve tavsiyelerde bulunma gibi iyi niyet gösterisi yer almaktadır (Alimov, 2010:171). Akınlar arasında selamlaşma söz ve davranışları kişilerin yaşları, eğitim düzeyleri, bulundukları ortam, birbirleriyle olan ilişkileri ve toplumdaki yerlerine göre değişiklik arz etmektedir:

Aydalıp ketken Şıbırğa	Sürgün edilen Sibirya'ya
Akın Tokom amanbı	Şair tokom esen midir?
Calpı cardı calçıga	Bütün fakir hizmetçiye
Cakın Tokom amanbı	Yakın Tokom esen midir? (Togolok Moldo'nun Toktogul ile
selamlaşması)	(Obozkanov, 2006:193)

Toktogul ile genç Barpı'nın ilk görüşmesinde ve selamlaşmasında hürmetinden dolayı Toktogul'un yanına gelmeye utanan Barpı'ya Toktogul:

Adebi menen süylögön	Edebiyle konuşan
Amanbı Barpı çırığım	İyi misin Barpı evladım
Akındığın belgilüü	Akınlığın meşhur
Başınan ukkan kulagım	Daha önce duymuştum
Cenicok aytkan sensin go?	Cenicok'un söylediği sensin galiba
Emi taanıp turamın.	Şimdi hatırlayıp tanıdım.
	(Alimov, 2003:102)

Kırgızların meşhur akınlardan biri olan Barpı'yı usta-çırak ilişkisi kapsamında yetiştiren, ona şairlik hünerinin çeşitli yöntemlerini kullanarak yol gösteren Toktogul'un Barpı ile selamlaşarak atışmasında, her iki şairin de ne denli kıvrak zekaya sahip, şiir düğümünü çözebilen söz ustası olduklarını görmekteyiz.

Toktogul:

Komuzdan bergen salamın	Komuz ile verdiğim selamımı
Ulap ket, inim ayagın	Devam ettir kardeşim sonundan
Emkisin bölök ırdayın	Sonrakisini farklı söyleyeyim
Akındığın sındayım	Şairliğini sınavayım
Kep tüyünün çeçpesen	Söz düğümünü çözemessen
Çeçendigin kim bilet	Hatırlığını kim bilir?
Tabışmaktı tappasan	Bilmeceyi bulamasan
Sırçılığın kim bilet	Sır çözdüğünü kim bilir?
Cabırtıp mırdı tökpösön	Art arda şiir söylemessen
İrçılığın kim bilet	Şairliğini kim bilir?

Barpı:

Arkar menen kulcanın
Ottoor cerin kim bilet
Talıbagın külüktün
Toktoor cerin kim bilet

Arkar(yaban koyunu) ile kulcanın(dağ keçisi)
Otladığı yerini kim bilir?
Yorulmayan yürük atın
Duracağı yerini kim bilir?

(Alimov, 2003: 111); (Obozkanov, 2006: 56-57)

Kırgız akınları arasında selamlaşmada genellikle selamlara karşılık verilir. Buna örnek olarak:

Ayılga Kalık keldi dep	Köye Kalık gedi diye
Amandan uktum kabardı	Aman'dan duydum haberi
Atayı çaap men keldim	Özellikle koşturup ben geldim
Ataktuu akın amanbı	Şöhretli şair esen midir?
Arzıp cürgön agama	Arzuladığım ağabeyime
Aytayın ırdap salamdı	Hürmetle veririm selamı (Osmankul'un Kalık ile selamlaşması)

(Alimov, 2010: 731)

Osmankul'un henüz topluluk karşısına çıkmadığı döneme gelen bu selamlamasına karşılık veren Kalık, Osmankul'a öğüt ve tavsiyelerde bulunmuş, akınlığa devam etmesini söylemiştir:

Altınday sözdön baştoogo	Altın gibi sözlerle
Azır inim çaşsın da	Şu anda kardeşim gençsin
Aybıkpay şıdır ırdap cür	Çekinmeden hızlı söyle
Aga inindin astında	Akrabalarının karşısında.

....

Keleceğin astında	Geleceğin önünde
Keniri colgo bet alıp	Büyük yola koyulup
Könüldüü alga baskın da	Gönlü açık ilerle
Kündön küngö küç alıp	Günden güne güçlenip
Kirgen suuday taşkında	Taşan su gibi akacaksın
İrdap cürgön ekensin	Şiir söylüyorsun
El içinde canıdan	Halk içinde yeniden
Elpek bolup bata algın	Hizmetinle dualarını al... (Kalık'ın Osmankul'a cevabı)

(Alimov, 2010: 735)

Cenicok'un Arstanbek ile karşılaştığında söylediği selamlama sözleri onun usta bir şair olduğunu göstermektedir. Kırgızların ünlü şairi Cenicok, Arstanbek'in namını duyup onunla görüşebilmek için bir yaz günü Karkıra yaylasına gider ve Arstanbek'le karşılıklı selamlaşarak, kendilerini tanıtır, birbirlerine hal hatır sorup dertleşirler (Aydın, 2018: 134). Cenicok şiirin sadece ilk mısrasını selamlaşma için kullanarak diğer üç mısrada gelme amacını ve maksatını dile getirmiştir:

Amanbı abam Arstanbek	Esen mi amcam Arstanbek
Aalamga ayttın dalay kep	Aleme söyledin bir hayli söz
Ensep keldim seni izdep	Arzulayıp geldim seni arayıp
Nukura sözün uksam dep	Asil sözünü duymak için
Nuska sözün uksam dep	Örnek sözünü dinlesem diye...

(Alimov, 2010: 657)

SONUÇ

Kırgız akınlık geleneğinde aytışlar içerisinde “uçuraşuu” adı ile ayrı bir tür olarak değerlendirilen selamlaşma geleneği; akınların yetişmesinde, halk içinde tanınmasında çok önemli bir yere sahiptir. Usta-çırak ilişkisi yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılan bu gelenek halk içerisinde hal-hatır sorarak özlem gidermenin, karşılıklı dertleşmenin, öğüt ve tavsiyelerin kısaca samimiyetin en güzel örneklerini içinde barındırmaktadır. Kırgız akınlarının şiirlerinde çok fazla görülen bir tür olan Selamlaşmalar akınların o anki psikolojik durumuna göre (Küçük görme, eleştirme, hakaret etme, inatlaşma, acıma, saygı gösterme, hürmet etme vb.) şekillenir. Akınlar arasındaki selamlaşmalarda akınların şiirlerinin sözlerinin güzelliği her akının yaşına, yeteneğine, ustalığına, zekasına bağlı olarak değer kazanır.

KAYNAKLAR:

1. Akalın, Ş. H. (2008). Binyıl Önce Binyıl Sonra Kâşgarlı Mahmud ve Dîvânü Lugâti'tTürk, Ankara, TDK Yayınları.
2. Alimov, U. (2003). *Kırgızistan'da Akınlar ve Akınlık Geleneği*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
3. Alimov, U. (2010). *Kırgız Ayıtları*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora tezi, İzmir.
4. Atalay, B. (1985). Divanu Lûgati't-Türk Tercümesi, CI, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
5. Aydın, O. (2018). *Arstanbek Buylaşuulu'nun Şiirlerinde Öl- Ölmek fîli ve Onun Ölüm Gerçeğine Yaklaşımı*, Turkish Studies, s.119-138.
6. Çelepi, M.S. (2014). *Halk Edebiyatı Metinlerinde Selamlaşma Sözcük ve İfadeleri*, I.Uluslararası Türk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu, Nevşehir.
7. Ergin, M. (2004). Dede Korkut Kitabı I. Giriş-Metin, 5. Baskı, Ankara, TDK Yayınları.
8. Günay, U. (2015). Türkiye'de Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Akçağ Yay. Ankara
9. Kalkan, S.Ö. (2012). *Türk Kültüründe Selamlaşma Kavramı, Bu kavramın (İlköğretim ve Ortaöğretim) Ders Kitaplarına ve Ders Programlarına Yansıtılması*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
10. Keskin A. (2017). *Türk Kültüründe Selamlaşma ve Vedalaşma Hakkında Genel Bir Değerlendirme*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Ankara.
11. Küçükbasmacı G. (2015). *Selamlaşma Sözlere açısından Manas Destanı*, Turkish Studies, Ankara.
12. Obozkanov A. (2006). Tökmölüktün Başatı, Kalıptanuu etaptarı cana sinkrettuu tabiyatı, Şam, Bişkek.
13. Ögel, B. (2001). Türk Kültürünün Gelişme Çağları, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Yayınları.
14. Saluk, R.G. (2008), *Köroğlu Destanı'nın Uygur Versiyonu (Metin-Aktarma-İnceleme)*, Gazi Üniversitesi, SBE, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
15. Selçuk A. (2005). *Kültürlerarası İletişim Açısından Gündelik İletişim Davranışları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Konya
16. Yıldız N. (1995). Manas Destanı (W.Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller, Türk Dil Kurumu, Ankara.
17. Yusupov, K. (1995). Manas Destanı, Akt. Fikret Türkmen, Alimcan İnayet, AKM Yayınları, Ankara.
18. Sertkaya, O.F. (2004). Kutadgu Bilig'deki Dörtlükler Üzerine, Türk Dilleri Araştırmaları, S.14, s.57-66.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

TÜRK EVİNDE İÇ MEKAN KİMLİĞİ
INTERIOR SPACE IDENTITY IN TURKISH HOUSE

Selver KOÇ ALTUNTAŞ

Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü

Şebnem ERTAŞ BEŞİR

Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü

ÖZET

Ayırt edici bir kavram olarak karşımıza çıkan kimlik, ayrıcalıklı özellikleri oluşturmaktadır. Her varlığın bir kimliği olduğu, geçmişten günümüze ve geleceğe aktarılan miras niteliği taşıdığı bilinmekte ve birçok disiplinin çalışma konusunu oluşturmaktadır. Bunlardan biri de iç mimaridir. İç mekan kimliği, sırasıyla mimari kimlik ve kent kimliği gibi üst ölçeklerle doğrudan ilişkili olmakla beraber, aynı zamanda mekana ait fiziksel ve sosyal etmenleri de kapsamakta, mekanı tanımlayabilme adına önemli ipuçları sunmaktadır. Mekan düzenleme ilkeleriyle birlikte biçimlenen iç mekan kimliği, aynı zamanda birey ve toplumla var olmayı sürdürmektedir. Bireyin en temel gereksiniminin karşılandığı konutlardaki iç mekan kimliği, sosyal etmenler olan; din, aile yapısı, kültür, fiziksel etmenler olan; iklim, topografya, bitki örtüsü gibi etmenlerle biçimlenmektedir. Konutlar içerisindeki geleneksel konutlar ise; yerel kimlik faktörü, iç mekanı etkileyerek, iç mekan kimliğinin oluşmasını etkilemektedir.

Çalışmada iç mekan kimliği, geleneksel konutlar içindeki Türk evi özelinde ele alınmıştır. Bu nedenle Türk evinin iç mekan kimliğini oluşturan yerel kimlik ve unsurları incelenmiştir. Fiziksel etmenler göz önünde bulundurularak, Koç (2019)'un belirlediği dört başlık olan; plan özellikler, yapıım tekniği ve malzeme kullanımı, donatı ve süsleme özellikleri tanımlanarak örnekler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İç Mekan, Kimlik, İç Mekan Kimliği, Yerel Kimlik, Türk Evi.

ABSTRACT

Identity, which is a distinctive concept, reflects exclusive features. It is known that each entity has an identity and this identity is the inheritance of this entity transferred from the past to the present and the future and constitutes a topic of study for many disciplines. One of these disciplines is interior architecture. Although the interior space identity is directly associated with higher scales such as architectural identity and urban identity, it also includes physical and social spatial factors and provides important clues for the definition of the space. The identity of interior space, which is shaped by the principles of spatial organization, maintains its existence with the individual and the society. The identity of the interior space in the houses where the most basic needs of the individual are met, which are social factors; religion, family structure, culture, physical factors; climate, topography, vegetation. Traditional residences within the houses; The local identity factor influences the formation of interior identity by affecting the interior space.

In this study, the identity of the interior is considered in the Turkish house in the traditional houses. For this reason, the local identity and elements of the interior of the Turkish house are examined. Considering the physical factors, Koç (2019) identified four headings; plan features, construction technique and material usage, reinforcement and decoration features are defined and examples are given.

Keywords: Interior Space, Identity, Interior Space Identity, Local Identity, Turkish House.

1. GİRİŞ

Küreselleşme özelinde değişen ve dönüşen dünya, kültürlerin birbirine temas etmesine neden olmaktadır. Bu nedenle kimlik sürekli olarak değişmektedir (Morley ve Robins, 2011). En önemli sebeplerinden bir tanesi insan ve çevresinin etkileşimidir. İnsan ve toplum özelliklerinin mekanla bütünleşmesi, kimliğin bir göstergesi olmakta ve somut haliyle mimariye yansımaktadır. Yani iç mekan tasarımındaki en temel öğeler; mekanın varlığı olmakla birlikte bu mekanı kurgulayan tasarımcısıyla da ilişkili olmaktadır (Ching, 2004). Taşçıoğlu (2013); iç mekanı yuvaya, dış mekanı ise bir arenaya benzetmekte, dış mekanı toplumsal olarak nitelendirirken iç mekanı bireysel olarak ele almaktadır. Dış mekanın genel, iç mekanın özel ve sınırlayıcı olduğundan bahsederek aralarında ilişkiyi göstermektedir. İç mekan kurgusu söz konusu olduğunda; yalnızca iç mekanı tanımlayan elemanlar değil, aynı zamanda iç mekan kimliğini oluşturan unsurları da ifade etmektedir (Ayalp, 2011). Bu unsurlar mekansal kurgu, mekan örgütlenmesi ve iç mekan donatılarıyla biçimlenme göstermektedir. Bunun en etkin örneklerini ise konutlar oluşturmaktadır. Çünkü konutlar, insanın mahremiyet alanı ve aidiyetinin sembolüdür (Rapoport, 2001).

Eskiden de olduğu gibi günümüzde konut kavramı; kültürün direkt olarak yansıdığı bir ortamdır. Bu nedenle iç mekan açısından birçok değere sahip olduğu görülmektedir (Kaptan, 2003). Etmenler; konut içerisinde fizyolojik, kültürel, sosyolojik, psikolojik ve ekonomik ihtiyaçlar olarak sıralanabilir (Asatekin, 1994). Bu etmenlerle konut, sürekli olarak güncellenmekte ve çeşitlilik göstermektedir.

Konuta ait çeşitlenme, mekansal özellikler ve iç mekan kurgusuyla ortaya konan karakteri oluşturarak kimliği meydana getirmektedir. Bu nedenle geniş bir yelpazede ele alınan kimlik ve bileşenleri konut iç mekan kurgusunun oluşumuyla da doğrudan ilişkili olmaktadır. İnsanın temel olan barınma eylemini gerçekleştirilmesiyle kurgulamaya başladığı, süreç içerisinde kompleks eylemleri doğurduğu konut, insan yaşamına ait izler taşımaktadır. Fiziksel olarak bakıldığında üç boyutu ile beraber ele alınan bir yaşam alanı iken, insan faktörü devreye girdiğinde; kültür, inanç, sosyo-ekonomik ve psikolojik etmenler önem arz etmektedir. Bu noktada konutun iç mekan kurgusunu; insan ve insanın ihtiyaçları belirlemektedir. Oluşturulan kurgular insanın yarattığı mekanda (konut); kimliğini bulması, yaşadığı çevreye ayak uydurması ve bulunduğu mekana anlam yüklemesiyle var olmaktadır (Lynch, 1981).

Geleneksel ve modern konut tiplerinde iç mekan kurgusunu oluşturan iç mekan kimliği ortak özellikler gösterirken, aralarında farklar bulunmaktadır. Geleneksel konutlarda iç mekan kimliği, yerel kimlik ile bağdaşmakta, sosyal ve fiziksel etmenlere dayanmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada; iç mekan düzeyinde yapılan araştırmada geleneksel konutlar içerisinde yer alan Türk evi, fiziksel etmenler özelinde Koç (2019)'un ele aldığı sınıflamaya bağlı alınarak ele alınmıştır.

Çalışma, Doç. Dr. Şebnem ERTAŞ BEŞİR tarafından yürütülen Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü Fen Bilimleri Enstitüsü'nde 2019 yılında yayınlanmış Arş. Gör. Selver KOÇ'un "Geleneksel Konutların İç Mekan Kurgusunu Yerel Kimlik Unsurları İle Okumak: İslamköy Örneği" adlı yüksek lisans tez çalışmasından türetilmiştir. Söz konusu tez 7419 nolu Bilimsel Araştırma Projesi-06 ile desteklenmektedir.

2. İÇ MEKAN KİMLİĞİ

İnsan, var olduğu andan itibaren, gereksinimleri ve eylemleri için mekanlara ihtiyaç duyar. Çevresel faktörlerin etkisi ile şekillenen mekan ise bu faktörlerle birlikte karakter kazanır. Mekan karakterinin oluşumu, iç mekandan başlayarak bütün kenti etkilemektedir. Bu nedenle iç mekan kimliğinin önemi oldukça büyüktür.

Mekan ve iç mekan kurgusu düşünüldüğünde kimlik; geçmişten günümüze ve günümüzden geleceğe aktarılan bir bellek ve miras niteliği göstermektedir. Bu nedenle; çevre, iklim, yapım tekniği, oran ve ölçekle var olan her mekan için (Sızak, 2007), yalnızca bir fiziksel oluşum değil, aynı zamanda bireyle ilişkili olan sosyal oluşumun da önemi vardır (Botton, 2007; Balaban, 2014). Birey, bir iç mekana aidiyet duygusuyla iz bırakır. Böylelikle mekanın sahip olduğu fiziksel kimlik verilerine sosyal kimlik verileri de eklenmiş olur (Koç, 2019).

İç mekan kimliği, mekan ve mekanın kullanıcısıyla biçimlenen, çeşitli etmenlerle süreklilik gösteren, mimari ve cephe kimliği ile birlikte ele alınması gereken bir kimlik bileşenidir. İç mekan tasarımcısı ile kullanıcısının ihtiyaçları doğrultusunda biçimlenmeye başlayarak, estetik konforun da kurguya dahil edilmesiyle oluşmaktadır. İç mekan kimliği yalnızca fiziksel parametrelerle değil, aynı zamanda birey ve toplumla önem kazanmaktadır. Bu nedenle iç mekanda başlayan biçimlenmenin mimari ve kentsel kimliği etkilediği görülmektedir. Böylelikle yaşantı, iç mekanda başlayarak büyük ölçeklerdeki sokak, cadde ve kentlere yansımaktadır. (Koç, 2019).

İç mekan kimliği öncelikle yapının türü ile başlamakta, sonrasında ise yapı elemanları ve donatılarla birlikte şekillenmektedir. Mekan içerisindeki üslup, stil ve biçimlerse mekanı tanımlayan diğer unsurlardır (Cragoe, 2015). Hepsi bir araya geldiğinde kullanıcı ve tasarımcısı ile anlam kazanarak kimliği oluşturmaktadır (Koç ve Ertaş, 2018). Bunun yanı sıra, bireyin yaşamış olduğu fiziksel çevre, birey kimliğiyle bir araya geldiğinde, iç mekanda farklı bir boyut olan zihinsel algıyı da yaratmaktadır. Böylelikle iç mekan kimliğinin; öncelikle kullanıcıya, kullanım amacına, kullanıcının yüklediği anlama, sonrasında ise fiziksel sınırları belirlediği mimari öğelere ve değişen ekonomi, politika, teknolojiye göre her bir mekan için ayrı ayrı tanımlanmaktadır. Bu nedenle birçok etmen tarafından biçimlenme gösteren iç mekan kimliği, çeşitli faktörlere göre sınıflandırılabilir.

Söz konusu çalışma geleneksel konutlarda iç mekan kimliğini ele alması nedeni ile birbiriyle ortak ölçütleri bulunan aynı zamanda birbirini direkt olarak etkileyen yerel kimlik kavramından da bahsetmek gerekmektedir.

3. YEREL KİMLİK

Yerel kimlik, yerel verileri barındıran, yöreye özgü karakterlerin bulunduğu bir dildir. Her alanda kendini gösterebilmektedir. Çünkü özgün bir nitelik taşımakta, toplumla şekillenmekte ve yerleşim alanının ruhunu oluşturmaktadır (Norbelg-Schulz, 2001). Yerleşim alanlarındaki biçimlenmeyi ortaya çıkaran, bir yerin karakterini belirleyen yerel kimlik; bir yere anlam yüklenen, kimlik verilerinin o yeri biçimlendirdiği ve dinamik tuttuğu bir kavram olarak değerlendirilebilmektedir. Böylelikle kendine geniş bir araştırma alanı edinmekte; fiziksel olarak her türlü yapı, peyzaj ve objelerde görülebilirken, sosyal olarak; yazılı veya yazısız belge, doku, gelenek, iz gibi faktörlerle var olabilmektedir (Uçar ve Rifaioğlu, 2011). ‘Vernacular’ olarak latince denilen; ‘yöresel’ ve ‘yerel’ kavramları, özellikle mimari biçimlenme ile bir dil kazanmıştır. Yerellik ve yerel kimlik, tarihle birlikte var olmuş mimari mekanlarla somut hale gelmiştir (Ayyıldız ve Ertürk, 2017).

Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi, Avrupa mimari miras yılı kapsamında verneküler/yerel mimari özellikleri bazı tanımlamalarla sınırlandırmıştır. Bunlar;

- Yapım teknikler ve beceriler,
- Yerel yapım yöntemleri,
- Yerel kültür sürekliliği,
- Yerel zanaat, sanat, bezeme ve süsleme teknikleri,
- Yerel malzeme,
- Yerel gereksinme ve süreç içerisinde değişen bu gereksinmelere uyum sağlayabilecek esnek çözüm olarak ele alınmıştır (CIAV-ICOMOS, 1999; Koç, 2019, 20).

Yerel kimlik; bir yöreye ait karakteristiklerin bütünü olarak adlandırılabilir. Bu karakteristikler bir yapı ile biçim bulduğunda ise özgün geleneksel mimari ve iç mekan kimliğini oluşturmaktadır (Koç, 2019). Yerelliğin nesilden nesile korunarak sürmekte ve toplumların değer ve kimliği bu şekilde aktarılmakta (Rudofsky, 1964), toplumların geleneksel verileri sürdürülerek yerelliği yakalanmaktadır (Oliver, 1969). Mimari olmayan, dengeli ve gereksinimler doğrultusunda biçimlenen yerel mimari, birey ve toplumların yaşadığı çevreyi bu unsurlar ile şekillendirmektedir. Böylelikle fiziksel ve sosyal kimlik bileşenleriyle var olan yerel kimlik biçimlenmesi, dönemin karakteristik özelliklerini gösterirken, yerleşim ve yaşam biçimi ile konutlara ilişkin önemli ipuçları vermektedir. Mimari ve cephe kimliğini etkileyen yerel kimlik bileşenleri, aynı zamanda iç mekan kimliğini de etkilemektedir. İç mekanı

oluşturan yapı elemanlarının yanı sıra iç mekanda kullanılan donatı ve aksesuarlar da yerel kimlik verileri olarak ele alınabilmektedir.

3.1. Türk Evinin İç Mekan Biçimlenmesindeki Yerel Kimlik Unsurları

Türkler, Orta Asya'dan Anadolu coğrafyasına göç ettiklerinde yerel iklim ve coğrafik koşullara uyum sağlayan konutlar içerisinde barınma işlevlerini çözmüşlerdir (Küçükerman, 1985). Bu işlev içerisinde, yaşam biçimlerini, kültür ve inançlarını yansıtabildikleri, mahremiyetin ön planda olduğu, kalabalık aile yapısına uygun, yalınlık ve fonksiyonelliğin sık kullanıldığı mekan örnekleri türetmiştir (Karpuz, 1984). Bu mekan örneklerinin başında konutlar gelmektedir. Türk evindeki her bir oda, yani birim, Orta Asya'da barınma ihtiyacının karşılandığı çadırlara benzetilmekte, konutu biçimlendiren temel ilkelerin bu birimlerle ortaya çıktığı görülmektedir (Sözen, 2006). Türk evlerinin oluşmasında; çevre koşullarına uyum sağlama, gerçekçilik, akılcılık, içten dışa çözüm, insan ölçü ve oranlarına uyum, yapım ve yöntemde kolaylık ve esneklik olarak belirlenmiştir (Bektaş, 1996). Biçimlenme kriterlerini birer ilke haline getiren Türk evi süreç içerisinde şekillenmeye başlamış, Anadolu'nun birçok noktasına zengin bir çeşitlilikle dağılmıştır. Bunların farklı üslup, yapım tekniği ve malzeme kullanımına rağmen, ortak nitelikleri bulunmaktadır. Bu nitelikler; sosyal ve fiziksel etmenler olmak üzere iki genel başlıkta toplanan, geleneksel konut biçimlenmesinde oldukça önemli yerel kimlik unsurlarını oluşturmaktadır.

3.1. 1. Sosyal Etmenler

Yerel kimlik oluşumunda etkisi oldukça büyük olan sosyal etmenler; insan ve insanın nesneyle olan ilişkisini kapsamaktadır. İnsanların oluşturduğu mekanlar, kullanıcının kimliğiyle olduğu için, mekanın kimliğinde ve biçimlenmesinde söz sahipliği yapmaktadır (Savaş, 2015). Bu nedenle sosyal etmenler;

- Sosyo-kültürel kimlik
- Kullanıcı kimliği
- Tasarımcı kimliği gibi genel başlıklarla karşımıza çıkmaktadır (Koç, 2019).

Sosyo-kültürel kimlik, geniş bir yelpazede kendine yer bulan; aile ve inanç yapısı, örf ve adetler, gelenek-görenekler, sosyal aktivite, davranış ve eylemleri kapsamaktadır (Rapoport, 1980). Bu nedenle mekanlardaki en üst ölçekten en alt ölçeğe kadar kimlik oluşumuna katkısı oldukça önemlidir.

Kullanıcı kimliği; sosyal etmenler tarafından karakter kazanan bireyleri ele almaktadır. Birey kimliği çevresiyle kurduğu iletişimle, bağ ve bellek oluşturduğu her türlü mekanla bütünleşmekte (Ocakçı, 1995), buna bağlı olarak iç mekanın inşasını olanaklı kılmaktadır.

Tasarımcı kimliği ise; toplum yapısını bilen, mekanın ve mekan kurgusunun betimlenmesine olanak kılan, iç mekanların gerekli koşullarda kullanımını sağlayabilen bireylerden oluşmaktadır. Tasarımcı kimliği geleneksel konutlarda yöreye özgü ustalardan olduğu gibi, kenti, binayı, iç mekanı, çevre düzenlemelerini ve donatıları gibi birçok ölçekte tasarımcılardan oluşmaktadır.

Özetlemek gerekirse yerel kimliği önemli ölçüde etkileyen sosyal etmenler; insan faktörünün etrafında şekillenmekte, böylelikle fiziksel bir sınır çizmektedir.

3.1.2. Fiziksel Etmenler

Yerel kimliği oluşturan bir diğer etmen, fiziksel etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Fiziksel etmen de tıpkı sosyal etmenlerde olduğu gibi insan ve çevre faktörü ile ele alınmaktadır. Bu doğrultuda doğal çevrenin oluşumu iç mekan kimliğini önemli ölçüde etkilemektedir.

Doğal çevreyi; iklim, topoğrafya, jeolojik oluşum ve bitki örtüsü oluşturmaktadır (Taşçıoğlu, 2013). Bu bağlamda, insan yapay çevresini oluştururken fiziksel etmenlere bağlı kalmak durumundadır. Çünkü iç mekanı oluşturan sınırlar mekanın dış kütleyle biçimlenme göstermekte bu nedenle doğrudan doğal çevre faktörüyle ilişkilidir.

İklim, doğal çevrenin mekanı biçimlendirdiği en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Aynı zamanda iç mekandaki malzeme, kurgu ve mekan bileşenlerindeki boyutsal özellikleri etkilemektedir (Asatekin, 1994). İklimsel farklılıkların görüldüğü iç mekanlarda, özellikle mekan bileşenlerinde koşullara uygun tasarım kriterleri sağlanmaktadır. Böylelikle mekan örgütlenmesini etkilediği görülmektedir.

Topoğrafya, öncelikle kenti ve mimariyi biçimlendirmektedir. Bu nedenle iç mekan kimliğini ve yerel kimliğin oluşmasını doğrudan etkilediği söylenebilir. Doğal oluşumlarla kimlik kazanan kent ve kenti oluşturan mimari doku (Lynch, 1981), iç mekana yansıyabilmekte ve karakter oluşturmaktadır.

Jeolojik oluşum ve bitki örtüsü kent kimliği, mimari ve cephe kimliğini doğrudan etkilemekte, etkilenen mimari elemanlar da kente kimlik kazandıran malzeme ve özellikleri barındırmaktadır. Fiziksel mekanı oluşturan bu özelliklerse iç mekanı etkileyen unsurlar olarak gösterilebilir.

Doğal çevre faktörlerinin etken olduğu fiziksel etmenler, aynı zamanda yapısal çevrenin kimliğini de belirlemektedir (Ocakçı, 1995). Birbirini besleyen ve birbirinden etkilenen doğal ve yapısal çevre kimliği, iç mekan kimliğini etkileyerek mekan türlerinde kurgunun oluşmasına da neden olmaktadır.

4. YÖNTEM

Bu çalışmada iç mekan kimliği ve direkt olarak etkilendiği yerel kimliğin, Türk evi iç mekan kurgusundaki rolü ve etkisi irdelenmektedir. Bu nedenle öncelikle iç mekan kimliği ele alınmış, bu bağlamda yerel kimlik ile olan ilişkisi kurulmuştur.

Literatür taramasına dayalı olan çalışmada; iç mekan ve yerel kimlik kavramları araştırılarak Türk evindeki yerel kimlik bileşenleri hakkında; sosyal ve fiziksel etmenler üzerinden detaylı bilgiler verilmiştir. Böylelikle Türk evinin iç mekan biçimlenmesini oluşturan unsurlar belirlenerek; Koç' göre (2019) aşağıda belirtilen dört başlıkta sınıflanarak; tanımlanmıştır.

- Plan Özellikleri
- Yapım Tekniği ve Malzeme Kullanımı
- Donatı Özellikleri
- Süsleme Özellikleri

5. BULGULAR

İç mekan kimliği, konut kurgusunda önemli örneklerle karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel konutlarda ise iç mekan kimliği yerel kimlik faktörü ile var olmaktadır. Materyallerden elde edilen bilgiden yola çıkarak, plan özellikleri, yapım tekniği ve malzeme özellikleri, donatı özellikleri ve süsleme özellikleri başlıkları altında değerlendirilebilir.

• Plan Özellikleri

Plan özellikleri; mekansal ve işlevsel açıdan biçimlenmeyi esas almaktadır. Böylelikle mekansal örgütlenmenin temeli oluşmaktadır. Mekansal açıdan biçimlenme; konut düzlemindeki mekanların yerleşiminde oluşan temel karakteri belirtmektedir (Koç, 2019). Türk evi plan düzleminde mekanların yerleşimi temel bir karakter yaratmakta ve plan tiplerini farklılaştırmıştır. Türk evlerindeki plan tipleri; ilk olarak Sedat Hakkı Eldem (1986) tarafından sofa esas alınarak incelenmiş, en basitten en karmaşık ve zengin olana doğru bir sıralama halinde gerçekleştirilmiştir. Türk evi plan tiplerini aşağıda yer alan dört farklı başlık altında incelemektedir (Tablo.1).

- Sofasız plan tipi,
- Dış Sofalı plan tipi,
- İç Sofalı Plan tipi,
- Orta Sofalı Plan tipi olarak ele alınmıştır.

Tablo 1. Sofaya göre plan tipleri grafiği (Küçükerman, 1985; Koç, 2019,30)

Sofasız	ÜÇ ODALI			
Dış Sofalı	EYVANLI	ÜÇ ODALI	EK SOFALI EYVANLI	KÖŞKÜLÜ
	ÇIKMA KÖŞKÜLÜ	ÇIKMA KÖŞK ODALI	SİRA ODALI	KÖŞE SOFALI
İç Sofalı	İKİ YÜZLÜ	EYVANLI	MERDİVEN ODA SİRAŞI İÇİNDE	MERDİVEN SOFANIN UCUNDA
	DİP DUVAR KAPALI	MERDİVEN VE TALI YERLER SOFANIN İÇİNDE	EK SOFALI	
Orta Sofalı	DÖRT TARAFI KAPALI SOFA	BİR EYVANLI	İKİ EYVANLI	İKİ EYVANLI
	ÜÇ EYVANLI	DÖRT EYVANLI	UZUN SOFALI ÇİFT MERDİVENLİ	UZUN SOFALI ÇİFT MERDİVENLİ

Plan tipi, yapının karakterini ortaya koymakta ve yapıya ait kimliğin belirlenmesinde fayda sağlamaktadır.

Plan özelliklerini oluşturan bir diğer unsur, işlevsel açıdan biçimlenmedir. Mekan parçalarını oluşturan birimler ve bu birimlere ait eylemler kendi içerisinde örgütlenme göstermekte ve altı başlık altında toplanmaktadır (Arat, 2011,25). İşlevsel açıdan biçimlenme ise Türk evlerinde;

- Sofa,
- Oda,
- Avlu,
- Hizmet mekânları (mutfak, depolama amaçlı mekânlar),
- Merdivenler,
- Çatı gibi birimlerle oluşmaktadır (Arat, 2011) (Tablo.2).

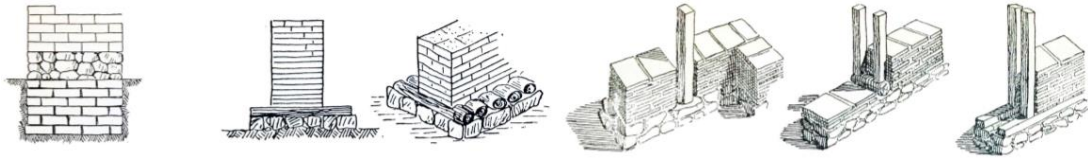
Tablo.2: Türk Evinde İşlevsel Açıdan Oluşan Birimler (Koç Arşivi, 2019)

• Yapım Tekniği ve Malzeme Özellikleri

Yerel kimliğin fiziksel etmenleri, yapım teknikleri ve malzeme kullanımında etken olmaktadır. Yapım tekniği ve malzeme kullanımı; mekanı oluşturan bileşen ve öğeler olmak üzere iki genel başlık altında toplanmaktadır. Mekanı oluşturan bileşenler; döşeme, kolon, kiriş, duvar, çatı, merdiven, kapı, pencere, mekan öğeleri ise; donatı ve aksesuar olarak ele alınmaktadır (Özdemir, 1994).

Mekan bileşenlerinin yapısal biçimlenmesi ele alındığında; geleneksel konutlardaki döşeme, kolon, kiriş, duvar, çatı, merdiven, kapı ve pencere geleneksel yapım teknolojisine göre çeşitlilik gösterse de, sistem; basit ve kolay uygulanabilir niteliktedir. Bu yapısal biçimlenmede malzeme faktörü önemli bir etkindir. Özellikle çevre ile uyumlu olmak, yerel kimliği oluşturarak yapı malzemelerinin belirlenmesini sağlamıştır. Geleneksel konutlarda genellikle ana konstrüksiyonun ahşaptan oluştuğunu, dolgu malzemesi olarak kerpicingin kullanıldığı görülmektedir (Yürekli ve Yürekli, 2005). Yöreden yöreye değişiklik gösteren yerel kimlik unsurları, duvarların konstrüksiyon özelliklerinin yanı sıra uygulama tekniğinde de değişikliklere neden olmaktadır. Türk evlerinde her bir birimin ayrı bir mekan özelliği göstermesinden dolayı kapılar, iç mekan örgütlenmesinde önemli bir bileşendir. Özellikle odalara açılan kapılar, oda sistematığının parçaları arasında yer almaktadır. Yerel kimlik bileşenlerinin etkisi ile gerçekleşen mahremiyet olgusunun kapı ile sağlandığı, odanın girişte direkt olarak görülmemesi için kapıların köşe kısımlarında konumlandığı görülmektedir (Küçükerman, 1985). Kapılar çoğunlukla ahşap malzemeden olup, süsleme özellikleri ile dikkat çeker. Odanın soğumaması ve kötü hava şartlarından korunabilme adına kapının konumu, boyutu açılış yönü ile kullanılan malzeme önem arz etmektedir. Pencereler, geleneksel Türk konutunun iç mekan biçimlenmesinde tıpkı kapı özelliklerinde olduğu gibi, yerel kimlikten doğan mahremiyetin varlığı ile birlikte oluşan bir bileşendir. Yerel malzeme ve yerel yapım tekniklerinin kullanıldığı pencere biçimlenişinde; camın kullanılmadığı zamanlarda ahşap kapakların mevcut olduğu, sonraki yıllarda üst kısmın cam alt kısmın ahşaptan yapıldığı görülmüştür. 18. yüzyılın başlarıyla kullanılmaya başlayan giyotin pencere detayı, daha sonraki yıllarda ise tamamen camlı çerçevelerle geliştirilmiştir (Küçükerman, 1985). Ahşap ve demir parmaklıklara ihtiyaç duyulan konut pencerelerinde motifler de hem cephede hem iç mekanda işlevsel bir boyut kazanmış, mahremiyeti sağlamıştır (Küçükerman 1985) (Şekil.1,2).

Şekil.1: Geleneksel konutlardaki duvar yapım teknikleri (Nauman, 1975,62-110)

Şekil 2. Yığma kagir yapı çatı-kiriş örneği (Karaman ve Zeren, 2010,80)

Mekan öğeleri ele alındığında; yapım teknikleri, insan ölçü ve oranları göz önünde bulundurularak çözümlenmiştir. Yapı içinde belirli eylemleri karşılayabilmesine olanak sağlayan beşik, kilim, sandık, sini vb. “oda içi eşyalar” yani mobilyalar ile aksesuarlar yöreden yöreye farklılık göstermektedir. Çoğunlukla malzeme ve işçiliklere göre şekil alır. Kullanılan metal, ahşap, taş ve bitkisel lif gibi malzemelerin yapısı gereği teknikleri değişmektedir.

• Donatı Özellikleri

Donatı özellikleri; mekan ve mekanı kullanan insanlarla şekillenmekte ve örgütlenmede önemli gereksinim ve estetik konforun karşılanacağı kurgu ile var olmaktadır. Hareketli ve sabit olarak sınıflandırılan donatılar; sosyal etmenleri ve fiziksel etmenleri yansıtmakta, karakteristik özellik göstermektedir.

Geleneksel konutlar ele alındığında; donatılar, sabit ve hareketli olmak üzere iki alt başlıkla incelenebilir. Sabit donatılar; örgütlenme içerisinde önemli bir yere sahip aynı zamanda sosyal etmenlerin de izlerinin görülebileceği biçimlenmelerdir. Türk evinde en genel anlamıyla sabit donatıları;

- Ocak
- Dolap-Yüklük
- Sedir
- Seki
- Sergenler oluşturmaktadır (Koç, 2019) (Tablo.3,4).

Tablo.3: Sabit Donatı Örnekleri (Koç Arşivi, 2019)

				
Ocak Örneği	Dolap-Yüklük Örneği	Sedir Örneği	Seki Örneği	Sergen Örneği

Tablo.4: Hareketli Donatı Örneği (Koç Arşivi, 2019)

		
Elek	Beşik	Sandık

Hareketli donatılar; yöreye ait yerel izlerin rastlandığı ve yerel kullanıma olanak sağlayan elemanlar arasındadır. Çeşitli tekstil ürünlerinin yer aldığı; perde, halı, kilim, cam malzemenin kullanıldığı; lambalık, gaz lambası, fincanlık, ahşap malzemenin kullanıldığı; sandık, sehpa, beşik, rahle hareketli mobilyalar arasında yer almaktadır (Koç, 2019).

• Süsleme Özellikleri

Süsleme özellikleri ise; iç mekanın bileşen ve öğeleri üzerinde çeşitli tekniklerle oluşan, kullanıcı ve tasarımcısı tarafından anlam kazandırılan etmenlerden bir tanesidir. Estetik anlayıştaki detayın somut örneği olan süslemeler, yapıların ilgili döneme veya sosyal etmenlere yönelik bilgiler vermektedir.

Geleneksel konutlarda süslemeler; biçimsel ve simgesel olmak üzere iki genel başlıkla karşımıza çıkmaktadır. Biçimsel süsleme; malzeme, boyut ve yapım tekniğine bağlı olarak, biçim ve rengin ön planda olduğu süslemeleri ele almaktadır. Geleneksel konutlarda süslemeler yerel kimlik unsurlarından; kültür, inanç ve toplum yapısı ile doğrudan etkilidir. Bu bağlamda biçimsel süslemeler; bitkisel, geometrik, motif, figür, yazı ve yöresel süslemeleri kapsamaktadır. Simgesel süsleme; geleneksel konutlardaki sosyal unsurların ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Din, inanış, aile ve toplum yapısı, kültür ve tarihi etmenlerin etkilediği bu süsleme özellikleri, duvar ve tavan yüzeyindeki resimlerle de kendini

göstermektedir (Koç, 2019). Kimi zaman estetik kimi zaman fonksiyonel özellik göstermesi nedeniyle iç mekan kimliğinde belirleyici bir rol üstlenmekte, aynı zamanda yerel kimlik verilerini barındırmaktadır (Şekil.3).

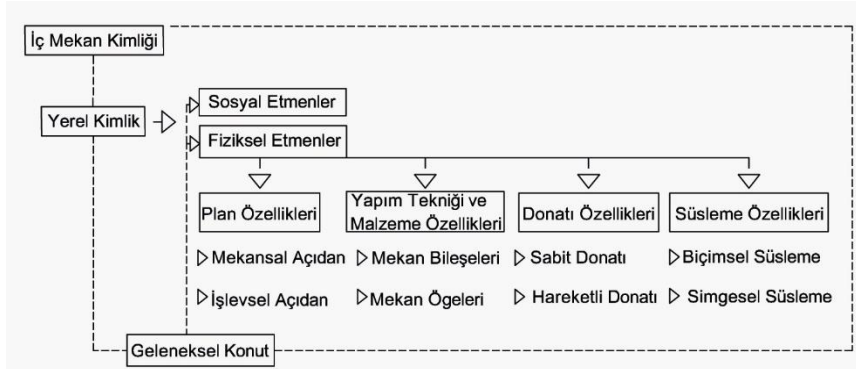

Şekil.3: Süsleme Örnekleri (Koç Arşivi, 2019)

Tüm bu mekanların bütüncül yaklaşımının yanı sıra, incelendiğinde iç mekan kimliklerindeki özgün ölçütler yerel kimlik etmenleriyle birlikte dikkat çekmektedir. Bu ölçütler nitel ve nicel olarak araştırma kapsamında ele alınabilmekte, iç mekan kimlik değerlerinin belirlenmesinde yol göstermektedir.

6. SONUÇ

İç mekan kimliği birçok açıdan multidisipliner konu olmakla beraber, farklı yönlerden ele alınabilir. Çalışmada ise; iç mekan kimliği geleneksel konutlar üzerinden basılı ve elektronik kaynaklar taranarak, gerekli bilgi ve belgeler ışığında ele alınmıştır. İç mekan kimliğine dair hem sosyal hem fiziksel etmenlerin okunabildiği yerel kimlik, Türk evindeki biçimlenmenin temelini oluşturmaktadır. Bu kapsamda yerel kimlik ile bağdaştırılarak sosyal ve fiziksel etmenler irdelenerek; özellikle fiziksel etmenlere yönelik bir sınıflama yapılmış; sosyal etmenlerin de farklı bir araştırma da ele alınması gerektiğinin altı çizilmiştir. Fiziksel etmenler genişletilerek dört başlıkta incelenerek aşağıda yer alan iç mekan ve yerel kimlik kavramlarıyla türk evi biçimlenmesi arasındaki ilişkili şema ortaya çıkartılmıştır (Şekil.3).

Şekil.3. İç Mekan Kimliği ve Yerel Kimliğe ait Model (Koç, 2019)

Ortaya konana sınıflamaya bağlı olarak Türk evi iç mekan kimlik okumalarında;

- Fiziksel etmenler, sosyal etmenlerin biçimlenmesini de etkilemekte ve mekanın okunabilirliğinde önemli rol oynamaktadır.
- İç mekan kurgusundaki plan özellikleri; doğal çevre faktörlerine bağlı olarak şekillenmekte, bunun yanı sıra kültür ve sosyal çevreyle bütünlük sağlamaktadır.
- Yapım tekniği ve malzeme özellikleri; iç ve dış mekanı etkileyen, yerel dokuyu oluşturan önemli bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Yöreye özgü malzeme kullanımı, beraberinde kendine özgü teknikleri getirmektedir. Bu da her yöreye ait yerel kimliğin mekanda somutlaştığını göstermektedir.
- Donatı özellikleri; her ne kadar ortak özellikler gösterse de, bazı gereksinimlerin değişmesi, sosyal ve fiziksel etmenlerin farklılığı nedeniyle değişiklik göstermiştir. Kimi yörede kullanılan malzemelerde farklılıklar görülmekte, kimi yörelerde ise donatıların süsleme biçimleri değişmektedir.
- Süsleme özellikleri; farklı malzeme ve uygulamalar ile çeşitlilik göstermektedir. Biçimsel ve simgesel olarak ayrılan süslemeler, yapım tekniklerine göre de farklılık göstermekte, sosyo-ekonomik faktörlerin de etken olduğu görülmektedir.

KAYNAKLAR

1. Arat, Y., 2011. Geleneksel Türk Evi İç Mekân Donatılarının Antropometrik Verilere Dayalı Analizi; Konya Evleri, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
2. Asatekin, G., 1994. The Role of the in Conservation a Proposal for the Evaluation of Traditional Residential Arcitecture in Anatolia, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
3. Ayalp, N., 2011. Cultural Identity and Place Identity in House Environment: Traditional Turkish House Interiors, 2nd International Conference on Arts and Culture (ICAC'11), 29-31 December, Montreux, Switzerland, Bildiriler Kitabı, 64-69.
4. Ayyıldız, S., ve Ertürk, F., 2017. Kentsel Kimlik Bileşenleri ile Yerel Kimliğin İzlerini Sürmek: Kapanca Sokak Örneği, Mimarlık ve Yaşam Dergisi, 2,1, 65-88.
5. Balaban, E., 2014. İç Mekanın İç Mekan Değişkenleri Bağlamında Tinsel İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.
6. Bektaş, C., 1996. Türk Evi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
7. Ching, F. D. K., 2004. İç Mekan Tasarımı, Çeviren: Belgin Elçioğlu, YEM Yayınları, İstanbul.
8. Cragoe, C. D., 2012. Binalar Nasıl Okunur? Resimli Bina Okuma Rehberi, Yem Yayınları, İstanbul.
9. Eldem, S.H., 1986. Türk Evi Plan Tipleri, İTÜ, Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul.
10. Kaptan, B. B., 2003. 20.Yüzyıldaki Toplumsal Değişimler Paralelinde İç Mekân Tasarımı Eğitiminin Gelişimi. A.Ü. Yayınları.
11. Karaman, Ö. Y. ve Zeren, M. T., 2010. Geleneksel Türk Konutunda Kullanılan Ve Kâgir Sistemi Destekleyen Ahşap Yapısal Elemanların Önemi ve Bozulma Nedenleri, DEÜ Mühendislik Fakültesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 12,2, 75-87.
12. Karpuz, H., 1984. Türk İslam Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
13. Koç, S., 2019. Geleneksel Konutların İç Mekan Kurgusunu Yerel Kimlik Unsurları İle Okumak: İslamköy Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
14. Koç, S. ve Ertas, Ş., 2018. Geleneksel Türk Konutlarının İç Mekan Biçimlenmesindeki Yerel Kimlik Okumaları, Uluslararası Mühendislik Ve Teknoloji Yönetimi Kongresi, 24-25 Aralık, İstanbul, Bildiriler Kitabı, 119-126.
15. Küçükerman Ö., 1985. Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi, Apa Ofset Basımevi Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul.
16. Lynch, K. A., 1981. A Theory of Good City Form. Cambridge.
17. Morley, D., Robins, K., 2011. Kimlik Mekanları, Çeviri: Zeybekoğlu, E., 2. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
18. Naumann, R., 1975. Eski Anadolu Mimarlığı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
19. Norberg-Schulz, C., 2001. Yer Kavramı Bağlamında Eski Yapılarda Yapılaşma, Mimarlık Dergisi, 297,42-43.
20. Ocağcı, M., 1995. Şehir Kimliği ve Çevre İlişkileri, Kent ve çevre planlamaya Ekolojik Yaklaşım, 17. Dünya Şehircilik Günü Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi Şehir Bölge Planlama Bölümü, İstanbul, 165-166.
21. Oliver, P., 1969. Shelter and Society, The crescent Pres.
22. Özdemir, İ., 1994. Mimari Mekanın Değerlendirilmesinde, Mekan Örgütlenmesi Kavramı: Konutta Yaşama Mekanları, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
23. Rapoport, A., 1980. Cross-Cultural Aspects of Environmental Design, Plenum Press, New York.
24. Rapoport, A., 2001. Geleneksel Çevreler, Kültür ve Koruma, Mimarlık 304.
25. Rudofsky, B., 1964. Architecture without Architects, Museum of Modern Art, New York.
26. Savaş, B., 2015. Rezidans Konut Tipi İç Mekân Tasarımı ve Kimlik Kavramının Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
27. Sızak, E., 2007. Konut Tasarımına Frank Lloyd Wright' ın Yaklaşımı ve Geleneksel Türk Evi, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
28. Sözen, M., 2006. Gelenekten Geleceğe Anadolu'da Yaşama Kültürü, Çekül Vakfı, Creative Yayıncılık, İstanbul.
29. Taşçıoğlu, M., 2013. Bir Görsel İletişim Platformu Olarak Mekan, YEM Yayıncılık, İstanbul.

- 30.Uçar, M. ve Rifaioğlu, M. N., 2011. Yerel Kimliğin Mekânsal Temsili ve Québec Kentinde Korunması, İdeal Kent, 3, 62-81.
- 31.Yürekli, F. ve Yürekli, H., 2005. Türk Evi – Gözlemler ve Yorumlar, Yapı Yayın, İstanbul.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

SÜLEYMAN DEMİREL MÜZE EVİ
SULEYMAN DEMIREL HOUSE MUSEUM

Şebnem ERTAŞ BEŞİR

Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü

Selver KOÇ ALTUNTAŞ

Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü, (Sorumlu Yazar)

ÖZET

Geleneksel konutlar; geçmişe ait izleri günümüze taşıyan kültürel miraslarımız arasında yer alır. Günümüzde geleneksel konutların, tarihi değeri ve önemi bakımından gelecek kuşaklara aktarılmasında yeniden işlevlendirme yöntemi kullanılmaktadır. Müze, restoran, konaklama merkezi vb. işlevlerle kurgulanan geleneksel konutların, ziyaretçilere açılması ve kullanılması sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Bu noktada çalışma, geleneksel konutların “müze ev” olarak yeniden kullanımını kapsamaktadır. Müze evler, yerel özellikler taşıyabildiği gibi, topluma mal olmuş önemli şahıslarla da ön plana çıkabilmektedir. Çalışmada Isparta’nın Atabey ilçesine bağlı İslamköy köyü ele alınmış ve Hürriyet Caddesinde bulunan Süleyman Demirel Müze Evi ele alınmıştır. Araştırmada evin güncel durumu incelenmiş, özgün haline ilişkin sözlü-yazılı bilgi ve belge niteliğinde kaynak taraması ve fotoğraflama çalışmaları yapılmıştır. Sonuç olarak, çoğunlukla tarih için önemli kişilerin hayatlarını geçirdikleri evler olarak düzenlenen bir müze ev yapısının; mevcut konut iç mekan kurgusu ile ilişkisi ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Müze Ev, Süleyman Demirel Müze Evi, Mekan Okuması

ABSTRACT

Traditional residences are values that transfer the traces of the past to the present day. Today, in order to transfer the traditional houses to future generations in terms of their historical value and importance, re-functionalization method is used. Museum, restaurant, accommodation center and so on. The opening and use of traditional residences designed with functional functions ensures sustainability. At this point, the study covers the reuse of traditional houses as “museum houses.. Museum houses can have local characteristics as well as important people who have cost the society. In this study, İslamköy village of Atabey district of Isparta is discussed and Süleyman Demirel Museum House on Hürriyet Street is discussed. In this research, the current situation of the house was examined and oral and written information and documents related to the original state were searched and photographed. As a result, the structure of a museum house, which is mostly organized as houses where people who are important for history spend their lives; the relationship between the existing residential interior design.

Keywords: House museum, Süleyman Demirel House Museum, Spatial Reading.

1. GİRİŞ

Türkiye, farklı coğrafyası ve kültür mozaïği düşünüldüğünde tarihi değerler bakımından oldukça zengin bir ülkedir. Bunlar arasında kullanıcının kimliğini, kültürünü ve yaşam biçimini yansıtan en önemli yapılardan biri de geleneksel konutlardır (Dikmen, 2017). Geleneksel konutların sürdürülebilirliğini sağlamak için ise öncelikle koruma ve restorasyon çalışmaları yapılmalıdır. Bu kapsamda koruma-kullanma ve yaşatma ilkesine bağlı kalarak yeniden işlevlendirme(Üçer, 2011), konutların korunmasını sağlamakta aynı zamanda gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli rol oynamaktadır (Bektaş, 1992). Geleneksel konutların mekansal kurgusunu oluşturan; plan özellikleri, yapıım tekniği ve malzeme

kullanımı, donatı ve süsleme özellikleri (Koç, 2019), günümüz koşullarına uyarlanarak konutların kullanılabilir olma durumlarının yanı sıra, geçmişe ait kimlik envanterlerinin çıkarılmasında önemli bir konumdadır. Böylelikle yeniden işlevlendirilen geleneksel konutlar; kent ile bütünleşen fonksiyonel mekanları ortaya çıkarmakta, verilen işlevlerle modern yaşama entegre olmakta ve kültürel miras değeri taşıyarak her daim etkileşim içinde olmaktadır.

Geleneksel konutlarda yeniden işlevlendirme kavramı, zaman içerisinde işlevini yerine getirememesi durumlarında yapılabilen, mekanın potansiyeli göz önünde bulundurularak günümüz işlevlerine uygun hale getirilebilmektedir (Kuban, 2000). Müzelerden kafelere, konaklama mekanlarından kültür evlerine kadar geniş yelpazede işlevlendirilebilir. Bunlar arasındaki müze işlevi; tarihi, kültürel, sosyolojik ve etnografik etmenlere dair bilgiler sunan öneriler arasındadır. Türkiye’de birçok geleneksel konut, yeniden işlevlendirme kapsamında restore edilerek müze kullanımına açılmış, böylelikle kültür turizmi ve ekonomik faaliyetler canlandırılmak istenmiştir. Müze işlevi de kendi arasında çeşitlilik göstermekte; kent müzesinden, arkeoloji müzesine, üniversite müzelerinden bilim ve teknoloji müzelerine kadar geniş bir yelpazede sınıflandırılabilir (Öztekin, 2014). Çalışma kapsamında koleksiyonlarını sergiledikleri mekanlara göre müzeler içerisinde “müze evler” ele alınarak detaylandırılmaktadır.

Müze evler, geçmiş dönemlerde ön plana çıkmış, geleceğe yön veren kişilerin konutlarını kapsamaktadır. Varlıkları eski zamanlara dayanan müze evlerin tanımı ve sınıflamaya dahil edilmesi ‘Historic House Museums’ kitabıyla gerçekleşmiştir. Kitapta müze evler sınıflandırılmaktadır. Bunlar, mevcut ev içerisinde;

- Tarihi şahsın orijinal belgelerini içermesi,
- Tarihi şahsın temsili belgelerini içermesi
- Tarihi şahsa ait olmayan belgeler içermesi olarak üç başlık altında ele alınmıştır (Butcher-Younghans, 1993; Karlık, 2009).

Bir sonraki sınıflama ise; DEMHIST tarafından düzenlenen konferansta müze evler için oluşturulan tanımlamayla gelmiştir. Önemli şahısların bir zamanlar yaşadıkları fakat günümüzde halka açık olan evlerde; tarihi, kültürel, ulusal eserlerin ve objelerin yer aldığı, şahıs ruhunu koruyan müze tipleri olarak sınıflamaya dahil edilmiştir (URL-1, 2019).

Müze evinin ilk örneği Goethe’nin Weimar’daki şahıs evinin müzeye dönüştürülmesiyle ortaya çıkmış, 1990’larla beraber müze evi kavramı ilgi odağı olmaya başlamıştır. (Karlık, 2009). Dünyada ve Türkiye’de önemli örneklerle sahip olan müze evler, bölge için kültür turizmi kapsamında önemli sosyal ve ekonomik faaliyetleri üstlenmektedir. Bu çalışmalara, orta ölçekli bir Anadolu kenti olan Isparta ili Atabey ilçesine bağlı İslamköy geleneksel konutları da örnek olarak verilebilir. Çalışma kapsamında ele alınan ve müze evi tanımlamalarına uygun özellik gösteren Süleyman Demirel ve ailesine ait konut incelenmiştir. Bu kapsamda; müze evlerin hem önemli şahıslara ait yaşantısının izini sürebilme hem de konut kurgusuna ve iç mekan kimliğine dair bilgi edinmemizi sağlamaktadır.

2. MÜZE EVLER

Tarihsel olaylarda ön plana çıkmış (politikacılar, askerler, devlet kurucuları vb.) ve içinde bulunduğu kültüre yön veren (sanatçılar, şairler, yazarlar vb.) kişilere toplum “önemli olma” vasfı vermiştir. Bu nedenle yaşadıkları mekânlar herhangi bir kişinin evinden daha özel bir konuma sahiptir (URL-2, 267, 2019). Çalışmaları ile lider olmuş kişilerin yaşam biçimleri merak edilmekte, hayatlarını geçirdikleri evler korunmak istenmektedir. Böylelikle “müze ev” tanımı ortaya çıkmıştır.

Bir müze ev, içinde orijinal kullanımına uygun mobilyaları ile birlikte tarihî bir evden ya da önemli kişilerin doğdukları, yaşadıkları evlerden dönüştürülmüş olabilir (Öztekin, 2014, 44). Bu noktada yapı ile içerisindeki koleksiyon parçalarının birbirini tamamlaması ve o kişiye ait karakterin yansıtılabilmesi önemlidir. Bunun yanı sıra, yapının çevre ile olan ilişkisi, yapının bileşenlerinin özgünlüğüyle birlikte bir karakter yansıtması da müze evler için bir diğer alternatif olarak değerlendirilmektedir (URL-2, 2019).

DEMIST ve ICOM tarafından ele alınan müze ev tanımı, çeşitli sınıflama ve işleyiş biçimleriyle karşımıza çıkmaktadır. DEMIST; müze evleri tarihsel değeri olan yapılar içerisinde özel koleksiyon parçalarının sergilenmesi ve toplumun bu müze ile bir bağ kurması olarak tanımlamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri; toplumsal kimliğin bir göstergesi olarak ele almakta, diğer ülkelere göre idari ve yönetsel farklılıkları barındırmaktadır. Süreç, Avrupa ülkelerinden farklı olarak, Amerikan halkının bir evi müzeye dönüştürmeyi talep etmesiyle başlamaktadır. Amerikan Müzeler Birliği'nin onayını alan müze ev içerisinde ise bir idari personel dışında gönüllüler çalışmaktadır (Karlık, 2009). Türkiye'de; mimarisi ve içinde yaşamış olan kişilerle bütün olarak var olan, tarihsel ve mimari değer yansıtan konak veya evler olarak tanımlanmıştır (Madran, 1999). Tanımlamalardan yola çıkarak müze evlerin çeşitli kategorilerini yapmak mümkündür. Bunlardan biri ICOM tarafından belirlenen ve beş kategoriden oluşan müze ev tanımıdır. Bunlar;

- Önemli şahsiyetlere ait evler (sanatçı, devlet adamı gibi): (Dante'nin müze evi, Piere Loti'nin müze evi, Charles Dickens'ın müze evi, William Shakespeare'in doğduğu ev vb.)
- Yöresel özellikleri bünyesinde barındırması nedeniyle müzeleştirilmiş evler (Kuzey Kıbrıs'ta Derviş Paşa Konağı, Tower Grove Evi, Breamore müze evi vb.)
- Bir bölgede öne çıkan kişilerin evleri (Riccardi Medici Evi, Noah Webster Evi. vb.)
- Saraylar: (Versailles Sarayı, Louvre Sarayı, Buckingham Sarayı vs.)
- Önemli olayların geçtiği mekânlar (İrlanda'daki Belfast Kalesi, Rumine Sarayı...vb.) (Pinna, 2001, 9).

Bu kategoriler esas alınarak çeşitleri yapılmış ve yapılmaktadır. Türkiye'de ise müze ev kavramı farklı kategoride değerlendirilmek üzere fikirler ortaya konmuştur. Bunlar;

- Önemli şahıslara ait evlerin aynı zamanda mimari özellikleri, iç mekan kurgusu, mekan bileşen ve öğeleri, hareketli ve sabit donatılarının belli bir karakteri yansıması
- Önemli şahıslara ait evlerin, şahıslara ait koleksiyon malzemelerini sergilemesi olarak iki kategori belirlenmiştir (URL-2,2019).

Kategorilerden özetlemek gerekirse; müze evler tarihi değeri olan konak veya konutlardan meydana gelebildiği gibi karakteristik özellikleri bulunmadığı halde önemli şahıslara ev sahipliği yaptıkları ve hayatlarına dair ipuçları sundukları için var olmaktadır. Toplumsal kimliğin önemli sembollerinden olan müze evlere, dünyadan ve Türkiye'den birçok örnek verilebilir. Bunlardan bir tanesi Dante'nin Müze Evi'dir.

Dante'nin Müze Evi, 13. Yüzyılda var olan Floransa'lı İtalyan yazar Dante'nin 3 katlı evinin müzeye dönüştürülmesiyle oluşmuştur. Müze ev içerisinde orta çağda tedavi olarak kullanılan bitki, mineral ve aletlerin sergilendiği bir oda, Arezzo ve Floransa savaşına ait bir canlandırmanın bulunduğu bir oda bulunmaktadır. Üçüncü kat ise Dante'nin en önemli eserlerinden biri olan İlahi Komedya'dan oluşmaktadır. Burada ise Dante'ye ait tasvirlerle, o döneme ait kıyafet ve mücevherler yer almaktadır. Müze ev içerisinde orijinalinin taklitleri bulunan objeler yer almaktadır (Şekil.1) (URL-3, 2019).

Şekil.1: Dante Müze Evi (URL-3, 2019)

Bir diğerk örnek olarak; William Shakespeare Müze Evi verilebilir. Shakespeare en önemli İngiliz şair ve yazarlar arasında yer almaktadır. 16. Yüzyıla ait doğup büyüdüğü ev, müze evine dönüştürülerek hem tarihi değeri olan konut korunmakta, hem de şair ve yazara dair günlük yaşantıya yer verilmektedir. İki katlı konutta; Shakespeare ve ailesinin yaşantısına dair mobilya, mutfak eşyaları, giysiler ve o döneme ait kullandıkları eşyaların kopyaları mevcuttur (URL-4, 2019). Yerel kimlik unsurlarını barındıran ve aynı zamanda etnografik özellik gösteren konutun iç mekanı, tamamen yaşamsal döngünün geçtiği şekilde kurgulanmıştır (Şekil.2).

Şekil.2: William Shakespeare Müze Evi (URL-4, 2019).

Bir diğerk örnek, önemli Türk şairlerinden biri olan Tevfik Fikret'e ait evin, 1945 yılında Edebiyat-ı Cedide Müzesine dönüştürülerek müze ev kapsamına alınmasıdır. 1961 yılında ise Aşşyan Müzesi olarak isim değıştirmiştir. Üç katlı konutta Tevfik Fikret'in eşinden bağışlanan ve satın alınan Tevfik Fikret'e ait eşyalar, objeler yer almaktadır (Geleş, 2003). Bunun dışında "Edebiyat-ı Cedide" olarak adlandırılan bölümde ise; döneme ait edebiyatçıların eserleri bulunmaktadır. Müze ev, hem Tevfik Fikret'in yaşamına ait bilgiler verirken hem de döneme ait siyasi ve sosyal yapıyı yansıtmaktadır (Şekil.3).

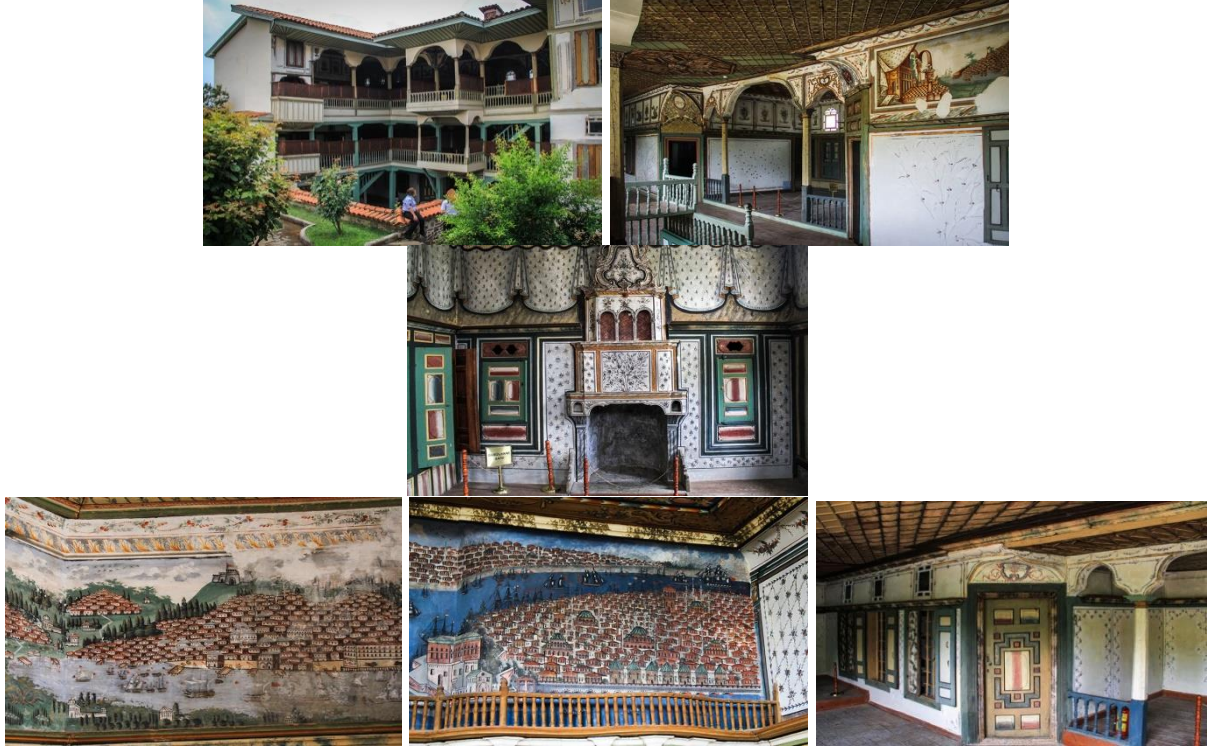
Şekil.3: Aşşyan Müze Evi (URL-5, 2019).

Ziya Gökalp Müze Evi; hem ünlü sosyolog ve şair Ziya Gökalp'e ait özel eşyaların bulunduğu hem de etnografik malzeme ve objelerin sergilendiği bir müzedir. 19. Yüzyıla ait tipik Diyarbakır Türk evi özelliği gösteren konut, iki kattan oluşmaktadır. Haremlik, selamlık, iç avlu ve eyvan gibi mekanların bulunduğu konutta (URL-6, 2019), plan özellikleri, mekanın bileşen ve öğeleri dönem özelliklerini yansıtmakta, süsleme ve bezeme özellikleri ise yöreye ait özellikler göstermektedir (Şekil.4).

Şekil.4: Ziya Gökalp Müze Evi (URL-6, 2019).

Birgi Çakırağa Konağı ise bir diğer müze evine örnektir. İzmir’de bulunan 18. yüzyıla ait müze ev, Çakırağa Mehmet Bey’e aittir. Birgi’nin mimari özelliklerinin korunarak günümüze kadar kaldığı konutta; yazlık ve kışlık odalar mevcuttur. Bunun yanı sıra konut sahibinin eşlerine ait “İstanbul Odası” ve “İzmir Odası”, ahşabın boyama tekniği (Rokoko) ile renklendirilmesinin en önemli örneklerinden biri olarak görülmektedir. Bunun dışında tavan, ocak ve dolap-yüklük süslemeleri, dönem özelliklerini ve tekniklerini yansıtmaktadır (URL-7, 2019). Konak, hem tarihi hem etnografik değeri olan, kültürel bir miras niteliği taşıdığı, dönemin önemli şahıslarından birine tanıklık ettiği için müze evine dönüştürülmüştür. Aynı zamanda kültür turizmi için oldukça önemli bir eserdir.

Şekil.7: Birgi Çakırağa Konağı (URL-7, 2019).

Kısaca özetlemek gerekirse; müze evler, hem geçmişe dair izler gösteren önemli konutlar, hem de gelecek kuşaklara aktarılan kültürel miras özelliği taşımaktadır. Kendi içinde sınıflandırılabilen müze evler; hem tarihi ev hem de müze ev olarak müze kategorisi içerisinde yer almaktadır. Böylelikle kimliğin yansımaları olan tarihi öneme sahip şahıslar ve mimari değere sahip konutlar, kültürün yansıtıcısı ve koruyucusudur.

3. YÖNTEM

Müze evlerin ICOM’a ait sınıflandırılmasından yola çıkarak çalışmanın amacı, yeniden işlevlendirme kapsamında, tarihi ve mimari değeri olan konutlara dikkat çekmektir. Bu noktada, toplumsal kimliğin yansıtıcısı rolünü üstlenen müze evler farklı özellikler göstermektedir. Materyallerden elde edilen bilgi ve belgelerden yola çıkarak, hem tarihi hem etnografik bir özellik gösteren Süleyman Demirel Müze Evinin güncel durumu incelenmiş, fotoğraflama çalışması ve özgün haline ilişkin kaynak taraması yapılmıştır.

Süleyman Demirel Müze Evine ait toplanan bilgi ve belgelerle, literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır. Böylelikle mimari özelliklere, Süleyman Demirel’in yaşantısına ait verilerle konuta ait mekan kurgusu ve iç mekan kimliğinin okunabilmesi öngörülmektedir.

3.1. ÇALIŞMA ALANI

İslamköy; Isparta ilinin Atabey ilçesine bağlı bir köy olup, gerek tarihi, gerek sosyo-kültürel yapısı, gerekse ekolojik özellikleri açısından önemli bir yerleşim yeridir (Şekil.8) (Koç, 2019).

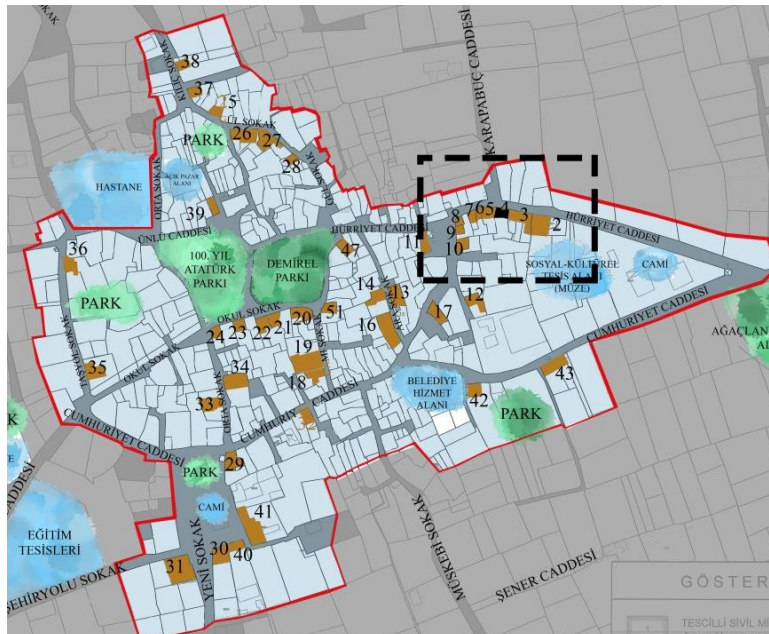
Şekil.8: Isparta ve İslamköy'ün Konumu (Koç, 2019).

Farklı medeniyetlerin ortak noktası olan İslamköy, önemli yolların kesişiminde yer almış, birçok topluma ev sahipliği yapmıştır. Bu nedenle İslamköy’de kültür varlığı, su yapıları, kamu yapıları ve sivil mimari yapılara ait çeşitli örnekler bulunmaktadır. Bu örnekler arasındaki sayı ve nitelik bakımından önemli bir yer tutan yapıları ise geleneksel konutlar oluşturmaktadır (Koç, 2019).

İslamköy geleneksel konutları; dikdörtgen bir dış biçime sahip, yalınlığın baskın olduğu tipik Türk evi özelliği göstermektedir. Konutlar genellikle iki katlı olup, küçük ölçekte tasarlanmış ve fonksiyonellik ön planda tutularak inşa edilmiştir (Ertas vd, 2018).

İslamköy geleneksel konutları, tıpkı Türk evinde olduğu gibi yaşama ve servis mekanlarından oluşmaktadır. Zemin katında; haney altı, yerden ev, ahır, samanlık, hayat, birinci katta; sofa, oda, başoda ve köşk odadan meydana gelmektedir (Apaydın, 2017; Koç, 2019). Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 2017 tarihinde kentsel sit alanı olarak ilan ettiği bölgede 43 adet geleneksel konut tescillenmiştir. Bu konutlardan 9 tanesi restorasyon çalışmaları ile yeniden işlevlendirilmiştir.

Demirel Evi olarak da bilinen Süleyman Demirel Müze Evi, yeniden işlevlendirilerek Süleyman Demirel Demokrasi ve Kalkınma Müzesine kazandırılan 9 konuttan biridir. Ev, Hürriyet Caddesi üzerinde yer almakta Süleyman Demirel Külliye’si içerisinde müze ev olarak varlığını sürdürmektedir (Şekil.9,10).

Şekil.9: İslamköy Tescilli Konutlar ve Süleyman Demirel Müze Evinin Konumu

Şekil.10: İslamköy-Hürriyet Caddesinde Süleyman Demirel Müze Evi Konumu

4 numaralı konut olarak adlandırılan ve 9519 nolu parselde yer alan ikinci dereceden tescilli Süleyman Demirel Müze Evi, Süleyman Demirel'in babası Hacı Yahya Demirel'e aittir. 1920'li yıllarda inşa edilen konut, bitişik nizam tipi gösteren, 3 odalı dış sofalı plan tipine ait özellikler göstermektedir. Konutun kuzey cephesine ait bir adet cumba bulunmakta, güney cephesi ise dış sofanın görülebildiği karakteristik özelliği bulundurmaktadır (Şekil.11).

Süleyman Demirel Müze Evi Kuzey Cephesi

Süleyman Demirel Müze Evi Güney Cephesi

Şekil.11: Süleyman Demirel'e Ait Cephe Fotoğrafları

4. BULGULAR

Süleyman Demirel Müze Evi incelendiğinde; Demirel ve ailesine ait yaşantının izlerini görmek mümkündür. Yapımı eski zamanlara dayanan konutun özgün yapısının bozulmadığı görülmektedir. Müzenin işlevsel kurgusu; toplumsal yaşantıyla paralellik göstermektedir. Bu nedenle fiziksel yapısı İslamköy geleneksel konut fonksiyonlarıyla örtüşmektedir. Ziyaretçiler öncelikle “hayat” ile evin içerisine yönlendirilmektedir. Ana sirkülasyon; konutta var olan hayat, merdiven ve sofa ile sağlanmaktadır. Burada yalın sergileme elemanlarıyla bilgilendirme amaçlı notlar, fotoğraflar ve objeler kullanılmıştır. Haney altı, yerden ev ve odalarda, yerel unsurların etken olduğu ve iç mekan kimliğini oluşturan sabit mobilyalar bulunmakta, bunlar günlük yaşantıya dair objeler için sergi elemanı görevini üstlenmektedir. Söz konusu mekanlardaki günlük işlevler ziyaretçilere yansıtılarak müze evin kurgusundaki işlevsel bağlamın dışına çıkılmamıştır. Bu noktada, konutun tarihsel değer taşımasından dolayı, mimari özelliklerinin ve işlevsel kurgusunun ele alınması gerekmektedir (Tablo.1).

Tablo.1: Süleyman Demirel Müze Evine ait Kat Planları, Görünüş ve Kesit (Koç, 2019, 110)

Zemin Kat Planı	Birinci Kat Planı	Ön Görünüş	Kesit

3 odalı dış sofalı plan özelliği gösteren konut, plan tipi bakımından İslamköy geleneksel konutunu yansıtmaktadır. Mekan kurgusu ele alındığında;

- Zemin katında; hayat, yerden ev, haney altı ve odalar,
- Birinci katta ise sofa ve iki adet oda ve bir adet başoda bulunmaktadır.

Plan özellikleri ve mekan kurgusu değerlendirildiğinde; zemin katta yer alan;

- Hayat; giriş kapısı ile başlayan, sirkülasyonun yoğun olduğu ve yerden ev, ahır, samanlık, haney altı gibi birimlerin açıldığı ortak alandır (Koç, 2019)
- Haney altı; zemin katta yer alan ve erzak deposu olarak kullanılan mekan, kimi zamanlarda mutfak işleviyle kullanılmıştır. Her türlü gıdanın saklanması için gerekli donatılar yer almaktadır (Koç, 2019).
- Yerden ev; İslamköy'e özgü bir mekan olup, özellikle yaşlıların sıklıkla bu birimde günlük yaşantısını geçirdiği, içerisinde buna dair sabit ve hareketli donatıların bulunduğu yaklaşık 20 m²'lik mekandır (Koç, 2019).

Birinci katta yer alan;

- Sofa; neredeyse bütün Türk evlerinde var olan, plan tipine etki eden ve konutlardaki en sosyal ve esnek mekan olarak kabul edilen birimdir. İslamköy geleneksel konutlarında dış sofalı plan tipinin yoğunlukta görüldüğü, ocak ve tezgahın bulunduğu sirkülasyon mekandır (Koç, 2019).
- Oda; birinci katta yer alan, gusülhane, musandıra, ocak ile birlikte esnek mekan olarak kullanılabilen Türk evinin yerel kimliğini yansıtan en önemli birim olarak görülmektedir. İslamköy geleneksel konutlarında da biçimlenmeyi etkilemektedir (Koç, 2019).
- Başoda; misafirlerin ağırlandığı, yola bakan veya cumba ile çıkma yapan odalardır. Daha özelleştirilmiş ve süslemeleri ile daha gösterişli hale getirilmiştir (Koç, 2019).

Haney altı, yerden ev gibi yöreye özgü mekanları içeren konut, müze ev işlevine dönüştürüldüğünde, günlük yaşantının olduğu gibi aktarılabilmesi adına mekanlar, kullanım amaçları, işlevsel kurgusu ve mekan isimleri aynen korunmuştur (Tablo.1).

Tablo.1: Süleyman Demirel Müze Evine ait Mekan Kurgusu;

	
Giriş	Hayat
	
Haney Altı	Yerden Ev

Sofa

Süleyman Demirel Odası

Şevket Demirel Odası (Başoda)

Hacı Yahya Demirel Odası

Orijinal koleksiyon parçaları ile orijinaline çok yakın objeler kullanılarak düzenlenen iç mekan kurgusunda; yerel kimliğin önemli unsurlarından sabit donatılar da sergileme elemanları olarak görev yapmaktadır.

5. SONUÇ

Müze kategorileri içerisinde önemli bir yer edinen müze evler, sergilendiği koleksiyonun orijinalliğine, yalnızca önemli şahsa ait olmasına, konutun tarihi değer taşımasına ve etnografik özelliklerine göre çok geniş yelpazede çeşitlendirilebilmektedir. Bu da, toplumsal kimlik özelinde, çeşitli kategorilerde bulunan müze evlerin; tarihimizin sosyal yapısına fiziksel bir ayna tuttuğunu göstermektedir. Ele alınan ICOM'a ait sınıflamaya bağlı olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Türkiye'de yaşamış ve tarihe etki etmiş önemli şahıslardan biri olan Süleyman Demirel, doğduğu köy olan İslamköy için büyük önem arz etmektedir. Kültür turizmi potansiyeline sahip köy içerisinde Demirel ailesinin varlığı, turizm için ayrı bir çekim noktası olmuştur. Külliye içerisinde yeniden işlevlendirilerek sürdürülebilirliği sağlanan Süleyman Demirel'in doğduğu ev, 2014 yılından beri müze ev olarak; ziyaretçilere hem Süleyman Demirel ve ailesine dair günlük yaşantısını yansıtmakta, hem de İslamköy geleneksel konutlarına dair etnografik bilgi vermektedir.

Sonuç olarak, çoğunlukla tarih için önemli kişilerin hayatlarını geçirdikleri evler olarak düzenlenen bir müze ev yapısının mevcut iç mekan kurgusu ile ilişkisi ortaya konmuştur. Aynı zamanda İslamköy geleneksel konutu ve iç mekan kurgusunu bu yol ile öğrenme şansı sunmaktadır.

6. KAYNAKLAR

1. Bektaş, C., 1992. Koruma Onarım. Birinci Baskı: Y. E. M. Yayın. Yapı-Endüstri Merkezi, Yayın Bölümü, İstanbul.
2. Dikmen, Ç. B., 2017. Geleneksel Konutların Yeniden İşlevlendirilerek Kullanımı: Yozgat Örneği, Uluslararası Katılımlı 6. Tarihi Yapıların Korunması Ve Güçlendirilmesi Sempozyumu, Trabzon, 421-431.
3. Ertaş, Ş., Sönmez, E. Ve Koç, S., 2018. Geleceğin Tarihi Kentlerinde Sürdürülebilir Kültür Turizmi: Isparta- İslamköy Örneği, II. Uluslararası Şehir, Çevre ve Sağlık Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı, 718-719.
4. Geleş, F., 2003. Bir Sanatçının İstanbul'a İzdüşümü; Aşyan. Arkitekt. s. 496.

5. Karlık, Ö., 2009. From The “Author” To The “Reader”: Visiting Literary House-Museums In İstanbul, The Master Thesis, The Graduate School Of Social Sciences Of Middle East Technical University, Ankara.
6. Koç, S., 2019a. Geleneksel Konutların İç Mekan Kurgusunu Yerel Kimlik Unsurları İle Okumak: İslamköy Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
7. Kuban, D., 2000. Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu- Kuram ve Uygulama- Birinci Baskı, YEM Yayın (Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları), İstanbul.
8. Madran, B., 1999. Müze Türleri. Yeniden Müzeciliği Düşünmek, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
9. Öztekin, O. A., 2014. Müze Kavramı Ve Müze Yapılarının İç Mekanlarının İstanbul’ dan Örneklerle İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
10. Pinna, G., 2001. Introduction to Historic House Museums. Museum International. Paris: Blackwell Publisher Vol. 53. No. 2.
11. URL-1: DEMHIST Tanımı (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2019).
<https://icom-demhist.org/>
12. URL-2: Müze Evler, UZ, Seden, TÜRKİYE/ТУРЦИЯ, 267-283.
<http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/UZ-Seden-M%C3%9CZE-EVLER.pdf>
13. URL-3: Dante Müze Evi (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2019).
<https://www.rotasenin.com/dante-evi-muzesi/>
14. URL-4: William Shakespeare Müze Evi (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2019).
<https://naruhog.ru/tr/closet/dom-v-kotorom-rodilsya-shekspir-mesta-shekspira-gde-zhil-i-poet-i/>
15. URL-5: Aşıyan Müze Evi (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2019).
<https://listelist.com/tevfik-fikret-asiyan-muzesi/>
16. URL-6: Ziya Gökalp Müze Evi (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2019).
<https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/bir-yer-gezelim/1074-diyarbakir-ziya-gokalp-muzesi>
17. URL-7: Birgi Çakırağa Konağı (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2019).
18. Üçer, N. 2011, Tarihi Dokuların Sürdürülebilirliğinde Turizm Kaynaklı Değişimlerin Etkileri: Kuşadası Dağ Ve Camii-Kebir Mahalleleri Örneği, Yüksek Lisans, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

DEMOKRATİK ÜLKELERDE GÖÇMEN SORUNU
MIGRANTS ISSUE IN DEMOCRATIC STATES

Fethi NAS

Dr. Öğr. Ü. Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

ÖZET

Göç ve göçmen konularının kamuoyu tartışmalarında adeta merkezi bir konuma geldiği ve gittikçe tırmanmaya devam eden küresel bir krize dönüştüğü görülmektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte ekonomik ve sosyal sorunlara yol açan çeşitli değişimler, insanları göç etmeye iten faktörleri ortaya çıkarmıştır. Eldeki veriler ve gözlemler, göçmen hareketliliğinin şiddet olaylarının ve yoksulluğun sıkça görüldüğü Ortadoğu Ülkeleri, Kuzey ve Orta Afrika ülkelerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Bu konuya dair en etkili örneklerin başında Suriye Krizi yer almaktadır. Suriye’de 2010 yılından itibaren yaşanmaya başlanan iç çatışmalar; Lübnan, Türkiye ve Ürdün olmak üzere Avrupa Birliği ülkelerini ciddi sorunlar ile karşı karşıya getirmiştir. Doğası gereği göçler, ulus ötesi bir hareket olma özelliğine sahip olduğundan ulusal ve yerel düzeyde devlet ve hükümet politikalarını yeniden şekillendiren, ekonomik faaliyetlere etki eden çokkültürcülük ve yurttaşlık kavramlarına dair tartışmaları farklı boyutları ile yeniden gündeme getiren bir potansiyel taşımaktadır.

Yoğun bir göç hareketine maruz kalan ülkelerde siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel farklılıklarda artışlar görülmektedir. Bu farklıların bir arada varlığını sürdürmesi, uluslar arası, ulusal ve yerel düzeyde çeşitli politikaların uygulanması ile mümkündür. Ulus devlet anlayışına sahip demokratik ülkelerde, göçlerden kaynaklanan yeni tür sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar arasında yabancı düşmanlığı ve aşırı sağ partilerin yükselişi en önemli olanlarıdır. Bu tür eğilimlerin artış göstermesi, demokratik ilkelerin geleceği açısından son derece tehlikelidir.

Devlet ve hükümetlerin, ülkeye çeşitli yollardan gelen göçmenlerin yaşam koşullarını düzenlemesi, toplum ile bütünleştirilmesi ve kamuoyunun bu konuda bilinçlendirilmesi konusunda demokratik değerler çerçevesinde hareket etmesi önemlidir. Aksi takdirde toplumsal yapıda farklılıklara karşı kutuplaştırıcı ideolojiler baş gösterecek ve evrensel barışın tesisi zorlaşacaktır. Bu amaçla çalışmada, göç ve demokrasi ile ilgili literatürde yer alan çalışmalar ile uluslar arası kuruluşların yayınladığı raporlar incelenmiştir. Günümüz dünyasında göç hareketlerinin artarak devam ettiği ve göçmen sayısının özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde arttığı bilinmektedir. Dolayısıyla göçmen veya yabancı olarak kabul edilen ve toplumsal bir gerçeklik haline gelmiş olan bireylerin, mümkün olduğunca demokrasinin sağlamış olduğu olanaklarla tanıştırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Göçmen, Yurttaşlık, Çokkültürcülük.

ABSTRACT

The migration and immigration have become central issues in public debates and have turned into a global crisis. Various changes that lead to economic and social problems along with the globalization process have revealed factors that push people to migrate. The available data and observations show that migrant mobility is concentrated in the Middle East, North and Central African countries, where violence and poverty are common. The Syrian Crisis is one of the most effective examples of this issue. Internal conflicts in Syria since 2010; Lebanon, Turkey, Jordan and the European Union countries, has been confronted with serious problems stemmed from migration. Migration, by its nature, has the potential to be a transnational movement and have the potential to reshape multiculturalism and citizenship

concepts that reshape state and government policies at national and local levels and affect economic activities. Countries that have been subjected to intensive migration have adopted their political, economic, social and cultural differences. The existence of these differences together is possible through the implementation of various policies at international, national and local levels. In democratic countries with a nation-state approach, new problems arise caused by migration. Among these problems, xenophobia and the rise of far right wing parties are the most important ones. The increase of such tendencies is extremely dangerous for the future of democratic principles. It is important that states and governments act within the framework of democratic values to regulate the living conditions of immigrants coming to the country in various ways, to integrate them with the society and to raise public awareness on this issue. Otherwise, polarizing ideologies will emerge against differences in social structure and the establishment of universal peace will be difficult. For this purpose, the studies in the literature about migration and democracy and the reports published by international organizations were examined. In today's world, it is known that migration movements continue to increase and the number of migrants increases especially in developed and developing countries. Therefore, it is thought to be beneficial to introduce individuals who are accepted as immigrants or foreigners and have become a social reality with the opportunities provided by democracy as much as possible.

Keywords: Democracy, Immigrant, Citizenship, Multiculturalism.

Demokratik değerler çerçevesinde göçmenlerin yaşam koşullarının düzenlenmesi, toplum ile bütünleştirilmesi ve kamuoyunun bu konuda bilinçlendirilmesi önemlidir. Aksi takdirde farklılıklara karşı kutuplaştırıcı ideolojiler baş göstermekte ve evrensel barışın tesisi zorlaşmaktadır.

Çalışmada, göç ve demokrasi ile ilgili literatürde yer alan çalışmalar ile uluslar arası kuruluşların yayınladığı raporlar incelenmiştir. Göç hareketlerinin artarak devam ettiği ve göçmen sayısının özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde arttığı görülmektedir. Göçmen veya yabancı olarak kabul edilen bireylerin, mümkün olduğunca demokrasinin sağlamış olduğu olanaklarla tanıştırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Demokrasi ile yönetilen ülkelerde siyasal partiler, göçmenlere yönelik tutumları itibariyle ikiye ayrılmış bulunmaktadır. Bazı siyasal partiler göçmen akınlarını engellemeyi ve göçmenleri sınır dışı etmeyi savunurken, karşıt taraftaki partiler göçmenlere dair daha yumuşak politikaların izlenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Göçmen karşıtı hareketlerin yoğunlaştığı birinci grup partiler, göçmenlere kapı aralayan hükümetlerin göç politikasını radikal biçimde eleştirerek, göçmenlerin toplumsal düzeni tehdit ettiğini ve toplumda çeşitli huzursuzluklara yol açtığını iddia etmektedir. Diğer partiler ise göçmenlerin ülkenin kültürüne ve ekonomisine sağlayacağı faydaları göz önünde bulundurarak, göçmenlerin ülkenin kalkınmasında olumlu bir etki sağlayacağını savunmaktadır.

Küreselleşme süreci ile birlikte ekonomik ve sosyal sorunlara yol açan çeşitli değişmeler, insanları göç etmeye iten faktörleri ortaya çıkarmıştır. Eldeki veriler ve gözlemler, göçmen hareketliliğinin şiddet olaylarının ve yoksulluğun sıkça görüldüğü Ortadoğu Ülkeleri, Kuzey ve Orta Afrika ülkelerinde yoğunlaştığını göstermektedir (Wittenberg, 2017).

Bu konuya dair en etkili örneklerin başında Suriye Krizi yer almaktadır. Suriye’de 2010 yılından itibaren yaşanmaya başlanan iç çatışmalar; Lübnan, Türkiye ve Ürdün olmak üzere Avrupa Birliği ülkelerini ciddi sorunlar ile karşı karşıya getirmiştir. Doğası gereği göçler, ulus ötesi bir hareket olma özelliğine sahip olduğundan ulusal ve yerel düzeyde devlet ve hükümet politikalarını yeniden şekillendiren, ekonomik faaliyetlere etki eden çokkültürcülük ve yurttaşlık kavramlarına dair tartışmaları farklı boyutları ile yeniden gündeme getiren bir potansiyel taşımaktadır.

Yoğun bir göç hareketine maruz kalan ülkelerin demokratik yönetim ve kurumları üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmalarda üç farklı durum belirlenmektedir bunlar;

1. Göç alan toplum üyelerinin taşıdığı endişeler,
2. Göçlerin yoğunluğu ve
3. Göçmenlerin toplumun geneli ile uyum sağlamasına yönelik politikalar (McLaren, 2010).

Göç ve göçmenlere dair endişeler, daha çok göç alan ülke yurttaşlarının ulusal kimlik ve aidiyetleri ile toplumsal değerlerine yönelik beliren endişeler ile özdeşleşmiştir. Fakat görünürdeki bu endişelerin esas sebebi büyük ölçüde değişen ekonomik koşullar ile siyasal ve sosyal ayrıcalıklardır.

Göç alan ülkelerde zaman içerisinde doğal yurttaş ve sonradan gelen yurttaş şeklinde bir ayrım oluşmaktadır. Sonradan gelen yurttaşların ulaştığı çeşitli imkânlar, öteden beri yurttaş olarak kabul edilen diğerlerinin ayrıcalıklı siyasal, sosyal ve ekonomik konumlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Bundan dolayı demokratik kurumların göç sonrası süreçte sonradan gelenleri toplum ile bütünleştirmesi, sosyal uyuma dâhil etmesi ve çokkültürlü bir yapıyı oluşturabilmesi oldukça önemlidir.

Çoğunluğu oluşturan doğal yurttaşlar bu konuda kanun koyuculara ve yöneticilere güven duyuyor ve destekliyorsa siyasal kurumların göç gibi karmaşık bir sosyal süreç ile baş etme kapasitesi daha da yükselecektir (Miller ve Listhaug 1990). Bundan dolayı yoğun göçe maruz kalan ülke hükümetlerinin birincil görevi, göçmenlere veya yabancılara karşı yurttaş olanların olumsuz algılarını ve tepkilerini azaltacak, çokkültürlü ve demokratik bir bilinci yaygınlaştırmasıdır. Aynı zamanda hükümetlerin ulusal ve uluslararası bir sorun olarak göç konusunun altından kalkabilecekleri bir mesele olduğu ile ilgili bilgilendirici mesajlar vermeleri gereklidir. Aksi takdirde göç ile ilişkili olarak yaşanan sorunlar, demokratik değerlerin işleyişini zora sokacaktır. Bunun en bariz göstergelerinden biri Britanya’da yapılan BREXİT referandumudur.

Göçmenlerin siyasal yaşama dâhil olması ve toplum ile bütünleşmelerini zorlaştıran çeşitli engellerin ortadan kaldırılması yönünde yurttaşlık statüsü önemli bir motivasyondur. Yasal anlamda yurttaş olarak kabul edilenler, sivil ve siyasal haklara ulaşmakta, ayrımcılık ve dışlama gibi olumsuz tavır ve tutumlardan uzak kalabilmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde doğal yurttaş ve sonradan yurttaş olarak kabul edilenlerin siyasal katılımları ile ilgili yapılan bir araştırma sonucunda, her iki grubun siyasal faaliyetlere katılım düzeylerinin birbirlerine yakın olduğu görülmüştür. Yurttaşlığın, siyasal katılımı arttıran bir etken olduğu ve özellikle demokratik olmayan bir ülkeden gelenlerin siyasal katılımı daha aktif olduğu görülmüştür (Tuna ve Özbek, 2014, s.213).

Dolayısıyla göç alan bir ülkede, göçmenlerin toplumla bütünleşmeleri, göçmenlere yurttaşlık verme konusunda istek ve düzenli bir prosedüre sahip olunması oldukça önemlidir. Yabancılara/göçmenlere yurttaşlık verilmesi konusunda iki farklı yaklaşım vardır. Bunlardan birincisi yurttaşlığın kan bağı yolu (jus sanguinis) ile elde edildiğini savunurken diğeri yurttaşlığın ikamet koşullarının yerine (jus soli) getirilmesi ile ilgili olduğunu savunmaktadır (Saurer, 2017). Yurttaşlık, göçmenlerin toplumsal bütünleşme sürecini hızlandırıp kolaylaştırır ayrıca yaşama tutunmaya çalıştıkları yeni topluma siyasal ve sosyal aidiyet hissi geliştirmelerinde etkilidir. Buna karşılık kimlik sorunu, toplum tarafından dışlanma ve kendi ülkesine geri dönme gibi endişeler göçmenlerin yurttaşlık taleplerini olumsuz yönde etkilemektedir. Yurttaşlık yasal ve kuramsal olarak yeni bir aidiyet, kimlik, kültür ve yaşam biçimi benimsemeyi zorunlu kılmasa da büyük ölçüde kendi yurttaşlığından vazgeçmeyi, resmi dili öğrenmeyi veya bütünleşmeye yönelik etkinliklere katılımı gerektirmektedir (Hyde vd., 2013). Çoğunluk, göçmenlerin oy kullanma hakkının oturma ve çalışma izni olanlar ile oturma süresini dolduranlara verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bazı ülkeler, kendi seçim yasalarını revize ederek yurttaş olmayanların ve sadece oturma izni olanların oy kullanabileceği bir biçime dönüştürmüştür (Pedroza, 2015).

Dünya ülkeleri arasında Avrupa Birliği ülkeleri, yurttaş olmayanların seçme ve seçilme hakkına sahip olduğu başlıca ülkelerdendir. 3 ile 5 yıl arasında Avrupa Birliği üyesi olan bir ülkede oturan göçmen veya yabancılar, yerel seçimlerde oy kullanıp aday da olabilirler. Buna rağmen Avrupa Birliği ülkeleri içerisinde seçme ve seçilme hakkına sahip olmayanların oranı 10 milyon civarındadır. Benzer bir durum ABD, Kanada, Japonya ve Türkiye için geçerlidir. Dolayısıyla milyonlarca insan yaşadığı ülkede seçme ve seçilme hakkından mahrum olarak yaşamını sürdürmektedir (Huddleston vd., 2015). Demokratik bir

hak olarak seçme ve seçilme haklarının yurttaş olmayan göçmenlere ve yabancılara verilip verilmeyeceği konusunun küresel ölçekte demokrasiyi güçlendirip güçlendirmeyeceği tam olarak bilinmemektedir. Fakat kesin olan husus bu hakların ülkelere, sosyal ve siyasal koşullara göre farklılık arz ettiğidir. Bazı siyasal akımlar oturma iznine sahip olan yabancılara seçimlere dâhil edilmesinin demokratik yönetimi daha da güçlendireceğini ve bunun demokratik yönetimlerin yerine getirmesi gereken hukuki, ahlaki ve insani bir zorunluluk olduğunu savunmaktadır (Engdahl vd, 2018). Bunun tam tersini savunan siyasal düşünceler de vardır. Bu düşünceler ise göçmenlere, ev sahibi ülkenin dilini öğrenmeden ve siyasal kültürü hakkında yeterince bilgilenmeden, oy kullanma hakkının verilmesinin göçmenlerin siyasal alanda faaliyet göstermelerini olumsuz biçimde etkileyeceğini ve siyasal bütünleşme konusunda pasif bir tavır geliştirmelerinde etkili olacağını savunmaktadır. Yanı sıra göçmenlere ve yabancılara gelişigüzel biçimde verilen oy kullanma haklarının ulusal kimliği ve devlete bağlılığı ciddi biçimde sarsacağı ve bu yüzden yurttaşlık verme politikalarının sıkı biçimde uygulanması gerektiği düşünülmektedir (Byrne, 2018). Demokrasilerde her zaman için azınlık konumunda olanların temsiliyeti önemli bir sorun teşkil etmiştir ve bu sorunun nasıl çözüme kavuşturulacağı konusunda çok sayıda alternatif düşünceler ileri sürülmüştür. Robert Dahl’a göre, çıkarları hükümetlerin icraatlarından ve aldığı kararlardan etkilendiği sürece insanlar, hükümetlerin belirlendiği süreçlere katılma hakkına sahip olmalıdır. “Etkilenen çıkarlar ilkesi” olarak bilinen bu özelliği savunan Dahl, demokratik bir yönetimin meşruiyetini sağlayan bir yönünü ortaya atmıştır. Bu ilke demokratik bir yönetimin kapsayıcılığı söz konusu olduğunda köklü birtakım sonuçlar barındırır. Bir hükümetin almış olduğu siyasal kararlar, ülke içerisinde yaşayanlar kadar, ulusal sınırları aşarak, yurt dışında yaşayan yurttaşların ve bir sürü insanın çıkarlarını ve yaşantılarını etkileyebilmektedir (Dahl, 1989:290). Bundan dolayı hükümetin icraatlarından çıkarları etkilenecek olan -yurttaş olsun veya olmasın- bir bireyin, yönetimin belirlendiği seçimlere katılma hakkı olmak zorundadır.

Göçmenlere ev sahipliği yapan ülke hükümetleri, göçmen ve yabancılara, oy kullanma veya siyasal katılım hakkı vermese bile tesis edilen kuruluşlar aracılığı ile karar alma süreçlerine dâhil edebilirler. AB üyesi 10 ülke (Belçika, Çekya, Estonya, Almanya, Danimarka, Finlandiya, İrlanda, İspanya, Portekiz ve Lüksemburg) göçmenler ile hükümet arasında bilgi alışverişi ve danışmanlık benzeri faaliyetleri yürüten kuruluşlar tesis etmişlerdir. Bu kuruluşlar göçmen sorunu ile ilgili farklı alanlarda çeşitli işlevleri yerine getirmektedir. Bu 10 ülkede göçmen ve yabancı nüfusunun yoğunlaştığı kentlerde yerel yönetimler söz konusu kuruluşlar aracılığı ile kentsel alanlarda karşılaşılan barınma, istihdam ve eğitim gibi sorunlar ile baş etmeye çalışmakta, sosyal bütünleşme ve siyasal temsil gibi konularda yurttaşlar ile yurttaş olmayanlar arasında bir diyalog kurabilmenin yollarını geliştirmişlerdir (EUFRA, 2017). Şüphesiz artarak devam eden göç hareketlerine karşı devlet ve hükümetlerin toplumsal düzeyde oluşan ayrıışmaları ve farklılaşmaları yeniden düzenleyebilmesi için bir takım önlemler alması zorunludur. Çünkü doğası gereği göç hareketlerinin sonucunda kültürel çeşitlilik ve farklılıklar önlenemez bir sosyal gerçekliğe dönüşebilmektedir. Almanya başbakanı Angela Merkel, 2010 yılında yaptığı bir açıklamada, çokkültürcülüğün tamamen başarısızlığa uğradığını, Almanya’da yaşayan göçmenlerin Alman toplumu ile bütünleşmeleri için daha fazla şey yapmaları gerektiğini dile getirmiştir. Bir yıl sonra İngiltere başbakanı David Cameron da, İngiltere’nin uzun yıllar boyunca uygulamaya çalıştığı çokkültürcülük politikasının, göçmenlerin şiddet eğilimli ideolojilere yönelmesi ve Britanya’nın kolektif kimliğine uyum sağlayamamış olmalarından ötürü, aynı şekilde başarısızlıkla sonuçlandığını ifade etmiştir (Green ve Staerkle, 2013, s.852).

Avrupa’nın en çok göç alan iki ülkesinin başbakanlarının bu açıklaması, gelişmiş ülkelerde çokkültürcülük politikalarının gelmiş olduğu aşamayı göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca bu ülkelerde karşılaşılan yoğun göç akımlarının sadece göç alan devletlerin bir sorunu olmadığını, aynı zamanda uluslar arası ilişkileri etkileyen karmaşık bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Uluslar arası bir kuruluş olarak BM’nin Genel Sekreteri Antonio Guterres ise göreve başladığı 2017 yılında; ülkelerin çokkültürcülük politikası çerçevesinde göçmenlere kucak açması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre çokkültürcülük, küresel ekonomik ve kültürel büyümenin anahtarıdır buna karşılık ayrıştırıcı ve dışlayıcı ulus devlet anlayışı, hâlihazırdaki gerçeklikler ile örtüşmemektedir. Milyonlarca insan hayatlarını riske atarak ve pek çok fedakarlıklar yaparak göç sürecine dâhil olmaktadır. Devletlerin elbette kendi sınırlarını ve yurttaşlarını koruma görevleri vardır fakat aynı zamanda savunmasız ve elverişsiz koşullar içinde bulunan göçmenlerin de temel ihtiyaçlarının giderilmesi ve yardım alması

gereklidir. Bu düşünceleri dile getirmekle Guterres, göçün yol açtığı gerilimlerin; demokratik hoşgörü, tolerans ve insan haklarını ön plana çıkaran değerlerle aşılabileceğini deklare etmiştir (UN, 2017).

Demokrasinin ve insan haklarının gelişmesi ve daha etkin bir biçimde işleyebilmesi, toplumsal birlikteliğin sağlanması ile yakından ilişkilidir. Ulusal veya yerel ölçekte çokkültürcülük politikalarının ve anlayışlarının, yoğun göçlerden ötürü, başarısızlığa uğradığının iddia edilmesi, demokrasinin ve sosyal yapının geleceğini tehdit edici bir söylemdir. Bu söylem, toplumsal yapıdaki farklı gruplar arasındaki ayrışmaları ve kutuplaşmaları beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla göçlerin yol açtığı sorunların aşılması, hükümet politikalarının ve uluslar arası toplumun birlikte hareket etmesini zorunlu kılmaktadır.

Tarihsel bir sorun olarak göç sonucunda oluşan sorunlar toplumsal kabul, bütünleşme ve uyum sayesinde aşılabılır bu da doğal olarak çokkültürcülüğü beraberinde getirir. Her ne kadar Almanya ve İngiltere gibi bazı ülkeler, göçlerin zorunlu kıldığı mali harcamaların yükünü hafifletmek amacıyla çokkültürcülük politikalarının başarısızlığa uğradığını ilan etse de, çokkültürcülük politikaları demokrasinin gelişmesinin temel dinamiklerinden birisidir. Bundan dolayı göçmen veya yabancı statüsünde bulunanların, yerel düzeyde başlamak üzere demokrasinin gerektirdiği temel ilkeler çerçevesinde, yasal bir statüye kavuşturulması ve yurttaşlık hakları konusunda bilinçlendirilmesi önemlidir.

KAYNAKÇA:

1. Byrne, J.(2018). National Identity And Migration In An Emerging Gateway Community, *MDPI Social Science*, 7(5), 73.
2. Dahl, R.A., 1989. *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press.
3. Engdahl, Mattias & Lindgren, Karl-Oskar & Rosenqvist, Olof, 2018. "The Role Of Local Voting Rights For Foreign Citizens – A Catalyst For Integration?," Working Paper Series 2018:3, *IFAU - Institute for Evaluation of Labour Market and Education Policy*.
4. EUFRA (European Union Agency for Fundamental Rights). (2017). *Together in the EU: Promoting the Participation of Migrants and their Descendants*, Vienna.
5. Green, E.G.T., ve Staerklé, C. (2013). Migration and Multiculturalism. In *Oxford Handbook of Political Psychology*. UK: Oxford University Press.
6. Huddleston, T., Bilgili, Ö., Joki, A. L. ve Vankova, Z., (2015). *Migrant Integration Policy Index*, <http://mipex.eu/political-participation>. (Erişim Tarihi: 24/02/2018).
7. Hyde, A., vd. (2013). Why Don't They Naturalise? Voices from the Dominican Community, *Latino Studies*, 11/3 pp. 313–40.
8. McLaren, L. M., (2010). Cause for concern? The Impact Of Immigration On Politicaltrust. *Policy Network Paper*, University of Nottingham.
9. Miller, A. H. ve Listhaug, O. (1990). Political Parties And Confidence In Government: A comparison of Norway, Sweden and the United States.*British Journal of Political Science*, 29(3), 357–386.
10. Pedroza, L. (2015). The Democratic Potential Of Enfranchising Resident Migrants, *International Migration*, 53(3), 23–24.
11. Saurer, J. (2017). The Acquisition Of Citizenship in the OECD Countries. *IFO DICE Report 2 / 2017 June Volume 15*.
12. Tuna, M. ve Özbek, Ç.(2014). Uluslararası Göçler Sonrası Kimlik Tartışmaları Ve Alternatif İki Model: Çok-Kültürlülük ve Avrupa Birliği Yurttaşlığı, Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek: Sosyolojik Hukuki.*Siyasal Tartışmalar* içinde. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
13. United Nations (2017). Secretary-General Calls Migration Potential Solution To Many Global Challenges, *Meetings Coverage and Press Releases*. 16 February.
14. United Nations (UN), (2016). International Migration 2015, department for economic and social affairs, *Population Division*.
15. Wittenberg, L., (2017). Managing Mixed Migration: The Central Mediterranean Route To Europe, *International Peace Institute Desperate Migration Series*. No. 3, April.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

TÜRKİYE'DEN LÜBNAN'A YAŞANMIŞ GÖÇLER
MIGRATION FROM TURKEY TO LEBANON

Fethi NAS

Dr. Öğr. Ü. Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

ÖZET

Osmanlı Devletinin Birinci Dünya Savaşında yenilmesi ve tasfiye edilmesi sonrasında Ortadoğu bölgesi Batılı, devletlerin tahakkümü altına girmiştir. Bu süreçte Ortadoğu'da bağımsızlığını kazanan ilk devlet Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. Bağımsızlığı kazanmak ve yeni bir devlet düzeni tesis etmek elbette kolay olmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti yıllarca süren savaşların etkisiyle siyasal, sosyal ve ekonomik bakımdan son derece olumsuz koşullar içerisinde kurulmuştur. Cumhuriyet yönetimi ülke içerisinde birliği ve bütünlüğü sağlamaya yönelik olarak ulusçuluk düşüncesinin gerektirdiği politikaları hayata geçirmiştir. Osmanlı Devleti'nden arta kalan sosyal ve kültürel özellikler bu süreç ile birlikte tasfiye edilmek istenmiştir. Bu tasfiye süreci ile birlikte Türkiye'nin doğu bölgelerindeki şehirlerde, gündelik yaşamında farklı diller konuşan, farklı etnik yapılara mensup toplulukların statü ve konumlarında yeni bir algılama biçimi belirmiştir. Ulus devlete eklenme sürecinde söz konusu topluluklar bir tür uyum sorunu ile karşılaşmışlardır. Bu uyum sorununun başında, devletin zorunlu kıldığı resmi dilin söz konusu bölgede yeterince konuşuluyor olmaması ve bölgede yaşayan toplulukların Türkçe dışında bir anadile sahip olması yer almaktadır. Bir diğer önemli etken ise yaşanan siyasal ve ekonomik sorunlardır. Özellikle savaş sonrası dönemde bölgenin sosyo-ekonomik yapısı, burada yaşayan toplulukların ülke dışına göç etmesinde etkili olmuştur. Resmi dil olarak Türkçenin bilinmiyor olması, genel olarak Güneydoğu'da özel olarak Mardin'de yaşayan ve farklı diller konuşan grup ve bireylerin Türkçenin yoğun biçimde konuşulduğu kentlerde ekonomik faaliyetlere katılımını olumsuz etkilemiştir.

Bu çalışma aracılığı ile Türkiye'de göç literatüründe bugüne kadar ele alınmamış bir göç hareketinin varlığına işaret edilmeye çalışılmıştır. Bu hareket Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Mardin ili ve çevresindeki ilçelerde yaşayan Mardin kökenli Arapların Lübnan'a göçüdür. Çalışmada bu göç hareketinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan koşullar ile Mardin kökenli Arapların Lübnan'daki yaşam koşulları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Mirası, Cumhuriyet Dönemi, Göç, Yurttaşlık.

ABSTRACT

After the collapse of the Ottoman Empire in the First World War, the Middle East came under the domination of European states. the first state gained independence in the Middle East.in this process has been the Republic of Turkey. It has not been easy to gain independence and establish a new state order. Republic of Turkey under the influence of political war lasting several years, was established in extremely adverse social and economic conditions. The Republican administration has implemented the policies required by the idea of nationalism in order to ensure unity and integrity within the country. The social and cultural characteristics of the Ottoman Empire was eliminated with this process. This new national policies started a new perception for eastern region where there were different linguistic, religious and ethnic communities in Turkey. these communities faced some kind of adaptation and articulation process problem to the nation state. The main problem of this adaptation is that the official language required by the state is not spoken sufficiently in the region and that the communities living in the region have a native language other than Turkish. Another important factor is the political and economic problems. Especially in the post-war period, the socio-economic structure of the region was

effective in the migration of the communities living here. The fact that Turkish is not known as an official language has negatively affected the participation of groups and individuals living in Mardin in general. With this study it was aimed to demonstrate a movement of a migration which has not been addressed so in literatur and official records. The conditions that laid the groundwork for the emergence of this migration movement and the living conditions of Arabs of Mardin origin in Lebanon were examined.

Key Words: Ottoman Legacy, Republican Term, Migration , Citizenship.

Giriş

Türkiye’de göç ile ilgili literatürve resmi kayıtlar incelendiğinde, ülke içerisinde ve ülke dışına yaşanan göçlerin ele alındığı görülür. İç göçlerle, Türkiye’nin farklı coğrafi ve idari bölgeleri arasında yaşanan göç dalgaları kastedilmektedir. Kırsal bölgelerden sanayileşmiş yerlere ve kentsel alanlara doğru yaşanan göçler bu bağlamda ele alınmaktadır. Kırsal kesimlerden kentsel alanlara yaşanan göçlerde, nüfus artışı ve tarımsal üretimde hızlı modernleşme gibi değişimler göçlerin temel sebepleri olarak alınmaktadır (Tekeli ve Erder, 1978). Dış göçler dendiğinde ise Cumhuriyetin ilanından sonra Yunanistan ile yaşanan Nüfus Mübadelesi, Balkanlar ve Kafkaslardan Türkiye’ye yaşanan göçler ile son olarak Avrupa’nın farklı ülkelerine yaşanmış işçi göçleri ele alınmaktadır. Özellikle Almanya’ya gerçekleşen işçi göçü hareketleri, Türkiye’nin ilk dış göçü olarak kabul edilmektedir (Yalçın, 2004). Türkiye Cumhuriyeti’nin ilan edilmesinden ve ulus devlet temelli bir toplumsal ve siyasal yapılanma sürecine gidilmesinden sonra, genelde Güneydoğu Anadolu Bölgesinden ve özelde Mardin ve çevresindeki il ve ilçelerden Ortadoğu’ya yaşanan göçlerin literatürde ve resmi kayıtlarda yer almadığı görülmektedir. Bu göçlerin en belirgin özelliği, göç eden toplulukların Arapça konuşan Türkiyeliler (Mahallemiler) olmasıdır. Lübnan’a yaşanan bu göç dalgası arasında bölgede yüzyıllar boyunca yaşamını sürdüren Süryani ve Kürt kökenli gruplar da bulunmaktadır fakat en geniş grubu Mardin’de yaşayan Araplar oluşturduğundan, çalışmada bu topluluğun üyeleri üzerinde yoğunlaşmıştır.

Osmanlı devleti 1. Dünya Savaşından yenilgi ile ayrılmış ve tasfiye edilmesinden sonra ulus devlet anlayışına dayanan yeni devletler tarih sahnesine çıkmıştır. Bu devletlerin çoğunda ulus devlet anlayışı gereği bir takım yeni icraatlar ve politikalar hayata geçirilmiştir. Türkiye’de Milli Mücadele ve sonrasında ulus devlet anlayışı üzerine inşa edilen Cumhuriyetin ilanı ile Osmanlı Mirası tasfiye edilmeye çalışılmıştır. Modern bir kavram olan ulus devlet anlayışının zorunlu kıldığı, seküler yapı, tek bir dile dayalı ortak bir kültür, ortak bir simgeler ve değerler sistemi ile tek bir ulus ve yurttaşlık bilinci oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu süreçte, Gayrı Müslimler ve Türk olmayan topluluklar Osmanlı devletinin geleneksel Millet sistemi içerisinde kendilerine tanınan özerk kültürel ve eğitim işlerini yürütme haklarını kaybetmiş, dinsel ve dilsel bakımdan yeni devlet formasyonunun merkezileşme sürecine uyum sağlamada zorluklarla karşılaşmışlardır (Ahmad,2002: 33). Osmanlı devletinden arta kalan sosyal ve kültürel özellikler ise bu süreç ile birlikte pratikte bir takım sorunlar ile karşı karşıya gelmiştir. Özellikle Doğu İllerinde gündelik yaşamında farklı diller konuşan, farklı etnik yapılarla sahip toplulukların statü ve konumlarında yeni bir algılama biçimi belirlemiştir. Ulus devlete eklemlenme sürecinde söz konusu topluluklar bir tür sosyal ve siyasal uyum sorunu ile karşılaşmışlardır. Özellikle savaş sonrası dönemde bölgenin sosyo-ekonomik yapısı, burada yaşayan toplulukların ülke dışına göç etmesine sebebiyet vermiştir. Söz konusu topluluklar için bu göçün en belirgin özelliği, göç edilen ülkeler ile aynı veya benzer dillerin konuşuluyor olması veya dinsel özelliklerin daha fazla kabul edilir olmasıdır (özellikle Hristiyan Süryaniler için). İlk olarak yetişkin erkeklerin iş bulmak amacıyla, yasal olmayan yollardan Suriye’ye ve buradan Lübnan’a göçlerini, zaman içerisinde kitlesel göçler takip etmiştir. Bu göçlerin nerdeyse tamamına yakını gayri resmi ve “yasa dışı göç” olarak nitelenebilecek türdendir. Bu şekildeki bir göç hareketi, bugün resmi kayıtlara göre 10.000 civarında Türkiyelinin Lübnan’a yerleşmesine kadar ulaşmıştır fakat resmi olmayan verilere göre bu sayı daha fazladır. Lübnan’da yaşayan bu grubun çok az bir kısmı Lübnan vatandaşlığına geçebilmiştir. Bir kısmı ise savaş koşullarından ötürü Avrupa’ya mülteci olarak göç etmiş ve orada yaşamını sürdürmektedir.

Göçe ilişkin kuramsal yaklaşımların çoğu göçü, ekonomik koşulların belirlediği bir davranış olarak ele almaktadır. Hiçbir göç yalnızca ekonomik kıstaslar temelinde yeterince anlaşılamaz. Oysa göç gibi sosyal bir olguyu sadece ekonomik sebepler bakımından incelemek tek başına yeterli değildir. Göçün

sebepleri arasında sosyal, kültürel ve siyasi değişim süreçleri de etkilidir. Ve hem kaynak, hem de hedef toplumlardaki etkisi daima ekonomik etkenin ötesindedir. Göç demografik ve sosyal yapıyı değiştirir, siyasi kurumları etkiler ve kültürlerin yeniden şekillendirilmesine katkıda bulunur (Castles ve Miller,2008:127).

Osmanlı Devletinin yıkılmasından sonra Ortadoğu'da 15'e yakın ulus devlet kurulmuştur. Bu devletlerin resmi sınırları genel olarak İngiltere ve Fransa arasında imzalanan anlaşmalara göre belirlenmiştir. Bu yüzden geçmişte Osmanlı Devleti'nin çatısı altında bulunan Ortadoğu devletleri arasındaki sınırlar, kültürel ve etnik özellikler göz ardı edilerek belirlenmiştir. Devletlerarasında çizilen resmi sınırlar bundan dolayı ilerleyen zamanlarda çeşitli sorunların yaşanmasına yol açmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Ortadoğu'da bağımsızlığını kazanan ilk devlet olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti yıllarca süren savaşların etkisiyle siyasal, sosyal ve ekonomik bakımdan son derece olumsuz koşullar içerisinde kurulmuştur. Cumhuriyet yönetimi ülke içerisinde birliği ve bütünlüğü sağlamaya yönelik olarak ulusçuluk düşüncesinin gerektirdiği politikaları hayata geçirmiştir. Osmanlı Devleti'nden arta kalan sosyal ve kültürel özellikler bu süreç ile birlikte tasfiye edilmek istenmiştir. Türkiye'nin doğu bölgelerindeki şehirlerde, gündelik yaşamında farklı diller konuşan, farklı etnik yapılara mensup toplulukların statü ve konumlarında yeni bir algılama biçimi belirmiştir. Ulus devlete eklenme sürecinde söz konusu topluluklar bir tür uyum sorunu ile karşılaşmışlardır. Özellikle savaş sonrası dönemde bölgenin sosyo-ekonomik yapısı, burada yaşayan toplulukların ülke dışına göç etmesinde etkili olmuştur.

Genelde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden, özelde Mardin ve çevresindeki il ve ilçelerden Ortadoğu'ya yaşanan göçlerin literatürde ve büyük ölçüde resmi kayıtlarda yer almadığı görülmektedir. En yoğun nüfus hareketinin 1915 Olayları (Ermeni Tehciri) ile ilişkilendirilmesi mümkündür. Yoğun olarak Mardin'den Beyrut'a doğru gerçekleşen nüfus hareketi içerisinde Mardin kökenli Araplar, Kürtler ve Hristiyan Süryanilerin olduğu bilinmektedir fakat en geniş grubu Mardin'de yaşayan Araplar oluşturduğundan, kitapta bu topluluğun üyeleri üzerinde odaklanmıştır.

Lübnan'da hâlihazırda yaşayan Mardin kökenli Arap, Kürt ve Süryanilerin sayısı konusunda kesin bir sayısal veriye ulaşmak mümkün değildir. Çünkü göç hareketinin büyük bir kısmı gayri resmi yollar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Büyükelçilik kayıtlarına göre Lübnan'da yaşayan 18 bin civarında Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı vardır. Ayrıca, Lübnan'da ilk ve son nüfus sayımı 1932 yılında yapıldığından ülke nüfusunu oluşturan etnik grupların sayısı hakkında bilgi sahibi olmak imkânsıza yakın bir durumdur. Lübnan siyasetinde nüfus oranlarına göre bir temsil sistemi uygulandığından, genel olarak her grup veya cemaat kendi üyelerinin sayısını abartılı sayılarla ifade etmektedir. Son yıllarda Kürt ve Mardin kökenli Arap gruplar birbirinden büyük ölçüde ayrılmaya başlamıştır ve Mardin kökenli Arap nüfusunun yirmi bin civarında olduğu iddia edilmektedir.

Çünkü yeni kurulan Cumhuriyet yönetimi, ülke içerisinde ulusal birliği ve bütünlüğü sağlamaya yönelik politikaları hayata geçirmiştir. Cumhuriyet yönetimi; söz konusu politikaları hayata geçirme konusunda en fazla sorun alanı olarak Karadeniz, Ege ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini görmüştür. Trabzon ve İzmir gibi şehirlerde Rum kökenliler ve Mardin gibi Doğu illerinde Süryaniler, Kürtler ve Araplar, Türk ve Müslüman olmayanların yaşadığı yerler olarak bilinmiştir. Dönemin hükümeti, ulusal birliği ve bütünlüğü tehdit edici bir sorun olarak gördüğü bu durumu, basit bir dil sorunu olarak ele almıştır. Bu amaçla Türkçe dışında bir dilin konuşulmasını yasaklayan, cezalandıran ve Türkçe konuşmayı zorunlu kılan çeşitli yasaları hayata geçirmiştir (Georgeon, 2006:57).

MARDİN KÖKENLİ ARAPLAR

Bir yerleşim yeri olarak Mardin ve çevresi tarih boyunca ticaret yollarının kesitiği ve kültürel ilişkilerin kurulduğu önemli bir yöre olmuştur. Mardin, tarihi boyunca farklı kültür ve medeniyetlerin birleştiği bir etkileşim alanı olmuştur. Uzun süren bir Pers ve Roma hâkimiyetinden sonra VII. yüzyıldan itibaren Müslüman Arapların ve daha sonra Türklerin yönetimi altına girmiştir. Müslüman Araplar tarafından fethedilinceye kadar bölgede ağırlıklı olarak Hristiyan topluluklar yaşamış bu sebeple Süryanice ve Keldanice yaygın olarak konuşulan diller olmuştur. Emeviler'in bölgeye yerleşmesi sonucunda

Arapçanın etkisi artmaya başlamıştır. Yörede yaşayan Hristiyan kökenliler, yönetim işlerinde görev aldıklarından Arapçayı öğrenmek zorunda kalmıştır. Bu durum beraberinde Grekçeden Süryaniceye tercüme edilen Antik Dönem eserlerinin Arapçaya tercüme edilmesinin önünü açmıştır. Tercüme sonucunda Arap bilimi, kültür ve medeniyeti yeni bir boyuta taşınmıştır (Aydın vd., 2000:80).

Müslüman Arapların Mardin ve çevresini kontrol altına alması sonucunda bölgeye Arap kabileleri ile aşiretlerinin yerleştirildiği düşünülmektedir. İslamiyet'in hızlı bir şekilde yayılması ile birlikte bölge giderek Arap kültürünün etkisi altına girmiştir.

Bölge, XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin sınırlarına katılmıştır. Osmanlı yönetimi altında bulunduğu dönemlerde Mardin, Osmanlıların din esaslarına bağlı olarak uyguladığı klasik millet sistemine tabi tutulmuştur. Osmanlı Devleti'nin pek çok şehrinde olduğu gibi Mardin'de de birbirinden farklı dinlere mensup cemaatler ve farklı dilleri konuşan etnik gruplar varlığını korumuştur. Bu yapısı tarihsel olaylara bağlı olarak bir takım aşınmalara maruz kalmıştır fakat günümüzde etnik çeşitlilik ve dinsel farklılıklar bakımından özgün bir takım özelliklerini korumaya devam etmektedir.

Osmanlı Devleti'nin dağılması sonucunda kurulan Cumhuriyet yönetimi ülke genelinde ulusal temellere dayanan siyasal ve toplumsal yapılanma sürecine yöneldiğinden, Mardin ve çevresinde yaşayan özellikle Hristiyan-Süryani grupların yurt dışına göç ettiği bilinmektedir. Yaşanan göçler sonucunda nüfus dengeleri değişmiş ve belirli dinlere mensup Mardin kökenli grupların sayısı da yok denecek kadar azalmıştır. Osmanlı döneminde Mardin'de Hristiyanlar çoğunluğu oluşturmakta iken, 1960'lı yıllardan itibaren Hristiyan nüfus gitgide azalmıştır. Bugün Mardin'in en kalabalık grupları Müslüman Araplar ve Kürtlerdir. Bunlarla birlikte az sayıda Hristiyan ve Yezidi gruplar da Mardin ili ve ilçelerinde yaşamını sürdürmektedir. Çalışmanın konusunu Mardin kökenli Arapların Lübnan'a göçü oluşturduğundan, çalışmada sadece Mardin'de yaşayan Araplar hakkında bilgi verilmiştir.

Türkiye'nin güney ve doğu bölgelerinde yer alan şehirlerde Arap nüfusuna sıkça rastlanmaktadır. Türkiye'de Arap nüfusunun en yoğun olduğu şehirler Mardin, Urfa, Siirt ve Hatay'dır (Andrews, 1992:209). Adı geçen şehirlerde yaşayan Arapların konuşma dili, şive ve ağız özellikleri bakımından farklılıklar göstermektedir. Urfa ve Hatay civarında yaşayan Araplar, Şam Arapçasını; Mardin ve Siirt dolaylarında yaşayanlar ise dil çalışmaları alanında "Musul Lehçesi"ne yakın bir Arapçayı konuşmaktadır. Ayrıca Türkiye'de yaşayan Arap nüfusunun din ve mezhep dağılımı da farklılık göstermektedir. Araplar arasında Müslüman ve Hristiyan olanlar vardır. Çoğunluğu Sünnî Müslümanlar oluşturur bununla birlikte Alevi inancına mensup olanlar da yaşamaktadır. Sünnî Müslümanlar arasında Şafii mezhebine mensup olanlar da vardır.

Araplar Mardin'in şehir merkezinde Yeşilli, Ömerli, Midyat, Nusaybin, Savur ve Kızıltepe ilçe ve köylerinde yoğun olarak yaşamaktadırlar. Mardin ve çevresinde yaşayan Araplar, Arapçanın "*Qiltu*" lehçesini konuşmaktadırlar. Mezopotamya sınırları içerisinde konuşulan Arapça, Kuzey ve Güney Arapçası olarak sınıflandırılmaktadır. *Qiltu* lehçesi ise Kuzey Arapçası içerisinde yer almaktadır (Owens, 2003).

Bölgede yaşayan Arapların büyük bir bölümü tarih boyunca tarım ve hayvancılık ile uğraşmıştır. Verimli ve sulak arazilerde tarımsal faaliyetlerle uğraşmak ve hayvanların otlayabileceği yeni yerler bulmak amacıyla sürekli olarak göç etmek zorunda kalmışlardır. Bilinenin aksine Araplar, sadece kurak ve çöl olan bölgelerde yaşamamıştır. Arap kelimesi esas itibarıyla "Sulak alanlarda yaşayanlar" anlamına gelmektedir (Osman ve İsmail, 2004:43). Buradan hareketle Arap topluluklarının Asya ve Afrika'nın çeşitli kent ve yerleşim yerlerindeki izlerine rastlamak mümkündür.

Diğer pek çok toplum gibi Araplar, kabile türünde bir sosyal dayanışma çerçevesinde yaşam sürdürmüştür. Kabileler aşiretlere, aşiretler de sülalelere bölünmüştür. Bazı tarihçilere göre Mardin ve çevresinde yaşayan Arapların büyük bir bölümü geçmişte, Tağlib, Bekir, Kays, Selim, Zekvan, Kuşayr, Nemir, Kilab, Akil ve Şeyban olarak bilinen aşiretlerin devamdırlar (Şumeysani, 1987:340). Yerleşik hayata geçtikten ve kent yaşamına uyum sağladıktan sonra kabile ve aşiret ilişkileri üzerine kurulu sosyal bağlar zayıflamıştır. Bugün Mardin ve çevresinde yaşayan Arap grupların büyük bir bölümü

kökenleri konusunda yeterince bir bilgiye sahip değildir. Bundan dolayı, Mardin’de yaşayan Arapların etnik kökeni hakkında tarihsel verilere ve kaynaklara dayanmayan çeşitli anlatılara dayalı bir takım iddialar ortaya atılmıştır. Bunlardan bazılarına göre Mardin’de yaşayan Araplar, bölgenin İslam hâkimiyeti altına girmesinden sonra Müslümanların zorlamaları sonucunda İslamiyet’e geçmiş Süryani-Hristiyan bir topluluktur (Çevik, 2007). Bu iddia genel olarak Süryani din bilginlerinin ortaya attığı bir görüştür ve kilise kayıtlarına dayandırılmaktadır. Bir diğer görüş, söz konusu Arap grupların Kürt olduklarını ileri sürmektedir. Bu iddia Avrupalı bir gezgin olan Neibuhr tarafından ortaya atılmıştır. Neibuhr, Mardin’de yaşayan Kürtlerin, Arapların bölgeye gelip yerleşmesi sonucunda Araplaştığını ileri sürmektedir (Osman ve İsmail, 2004:210). Oysa Mardin’de yaşayan Arapların dil özellikleri ve kültürel yaşantıları bakımından, Hristiyan Süryanilerden ve Müslüman Kürtlerden farklı olduğunu ortaya koyan çok sayıda araştırma yapılmıştır (Sarı, 2010; Çetin,2007).

Mardin ve çevresinde yaşayan Araplar, kendi kökenleri ile ilgili olarak farklı algılamalara sahiptirler. Yaşadıkları yerleşim yerleri ve köy isimlerinden etkilendikleri bu algılamaya göre kendilerini Mahallemi, Raşdini, Mehaşni gibi isimlerle özdeşleştirmektedir. Önceki satırlarda dile getirildiği gibi kent kültürü ve yerleşik yaşam biçimine geçilmesinden ve bölgede nüfusun artmasından sonra Araplar arasında kabile ve aşiret bağları kaybolmaya yüz tutmuştur. Bu yüzden Mardin ve çevresinde yaşayan Arapların çoğunluğu kendilerini Arap ve Müslüman olarak kabul etmekte ve kendilerini genel olarak Mardin Arapları şeklinde tanıtmaktadırlar. Bununla birlikte Mardin Arapları anayasal ve ulusal yurttaşlık anlayışının kurumsallaşması sonucunda Türkiye yurttaşlığını yaygın olarak benimsenmiş durumdadır. Cumhuriyet’in ilan edilmesinden sonra Türkiye’de yaşanan siyasal ve sosyo-ekonomik sorunlardan ötürü bölgede yaşayan diğer etnik ve dinsel topluluklar gibi Arap kökenli aileler, daha iyi yaşam koşullarına ulaşabilmek amacıyla farklı yerlere göç etmiştir. Yurt içinde göç edenler başta İstanbul olmak üzere Türkiye’de sanayi üretimi alanında gelişmiş farklı kentlere yerleşmişlerdir. Yurt dışında ise Ortadoğu’da Suriye ve Lübnan’a, Avrupa’da Almanya gibi ülkelere göç etmişlerdir.

LÜBNAN’A GÖÇ SÜRECİ

Göç hareketi; iç içe geçmiş bireysel özellikler, karmaşık sosyal yapılar ve tarihsel olayların bir araya gelerek oluşturduğu dinamik bir süreçtir. Bu dinamik süreci tek bir olay veya tarihsel bir gerçeklik ile açıklamaya çalışmak, eksik çıkarımların ortaya çıkmasına sebep olacaktır. İnsanların ülkelerini neden terk edip başka bir ülkeye göç ettiklerini ve buraya yerleştiklerini açıklayabilmek için tek bir sebep yoktur. Bu yüzden göç sürecini bütün yönleriyle anlamaya çalışmak gerekmektedir (Castels ve Miller, 2003:27). Saha çalışması aracılığıyla elde edilen verilerin değerlendirilmesi sürecinde, Mardin kökenli Araplar’ın Lübnan’a göç etmesinde etkili olan faktörlerin çeşitli olduğu ve göç davranışının farklı kuramlar çerçevesinde ele alınması gereken bir olgu olduğu görülmüştür.

Mardin kökenli Araplar’ın Lübnan’a göç davranışının, dünyanın pek çok yerinde yaşanan göç hareketleri ile ortak bir takım özellikleri paylaştığı görülmüştür. Ortak özellikler arasında elverişli yaşam koşullarına ulaşma arzusu, kırsal alanların iticiliğine karşılık kentsel alanların çekiciliği, göçe karar verme sürecinde oluşan göçmen ağları ve göç sonrası dönemde hedef toplum ile bütünleşmeyi sağlayan sosyal ağlar gibi etkenler vardır.

Dünyanın birçok bölgesinde yaşanan göçler ile paylaşılan ortak özellikler dışında, bölgenin tarihsel ve kültürel yapısının beraberinde getirdiği özgün bir takım etkenler de vardır. Çok kültürlü bir toplumsal yapıya sahip olan Osmanlı Devleti bugün Ortadoğu ülkeleri olarak bilinen fiziksel ve kültürel coğrafyayı 600 seneye yakın yönetmiştir. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı’ndan yenik ayrılmış ve dağılmasından sonra bölgede ulus devletler kurulmuştur. Osmanlı Devleti’nin uyguladığı siyasal ve toplumsal hiyerarşi, kendisinden sonra bölgede kurulan ulus devletlerin toplumsal yapılarını büyük ölçüde etkilemiştir (Ahmad, 2002:42). Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ulusal bir formasyona sahip devlet ve toplumsal yapıların inşa süreci beraberinde birtakım sorunları getirmiştir. Bu sorunlar arasında etnik ve mezhepsel ayrımlardan kaynaklanan iç çatışmalar, politik ve ekonomik istikrarsızlıklar ve bunlarla ilişkili olarak yaşanan göçler yer almaktadır.

Tarih boyunca Ortadoğu bölgesinin sınırları içerisinde çok sayıda göçler yaşanmıştır fakat ulus devlet bilincinin oluşması ve buna bağlı olarak devletlerarasında sınırların belirginleşmesi, XX. yüzyıldaki göç

hareketlerinin niteliğini değiştirmiştir. Devletlerarasında sınırlar çizilirken, ulus devlet öncesi dönemde yaşanan kültürel gerçeklikler ve sosyal ilişkiler göz ardı edilmiştir (Kamrava, 2005:46). Buna rağmen Ortadoğu'daki ulus devletler arasında sınır anlaşmazlıklarından ve egemenlik mücadelelerinden kaynaklanan sorunlar yok denecek kadar azdır (Arap-İsrail ve İran-İrak Savaşları hariç). Bu yüzden Ortadoğu toplumları arasında büyük ölçüde tarihsel olarak paylaşılan kültürel ve mekânsal bir yakınlık algısı hâkimdir.

“Yakınlık” kavramının Arapçadaki karşılığı “Akrabalık”tır ve bu kavramın zihinlerde uyandırdığı anlamlar, toplumsal yaşamda belirleyici bir özellik taşımaktadır (Conte, 2013:15). Bu yüzden Lübnan'a göç eden Mardin kökenli Araplar açısından Suriye ve Lübnan toplumları birer akraba toplumdurlar. Söz konusu akrabalık bağları, kan bağı esasına dayanan ilksel (Primordial) etnisite anlamındaki bağlar değil daha çok aynı coğrafyayı ve benzer bir kültür dünyasını paylaşmaktan ve ortak bir geçmişe sahip olmaktan kaynaklanan bir algılamayı ifade etmektedir. Ortadoğu toplumlarında ortak bir kan bağına dayalı olarak gerçekleştiği varsayılan ilişkilerin “soy” kavramı ile ifade edildiği düşünülmektedir. Daha geniş birliktelikler oluşturduğu varsayılan etnisitenin ise bir ilişkiler kümesi ve bir bilinç türü olduğunu ileri sürmek mümkündür. Aynı dili konuşmak, aynı dine mensup olmak ve ortak bir tarihi paylaşmak etrafında şekillenen bu düşünce, sosyal ve mekânsal bağlamda akrabalık bağlarını ortaya çıkaran sosyal-araçsal ilişkiler çerçevesinde şekillenen bir etnisite türüdür (Smith, 2000).

Ortadoğu'da yaşayan insanlar için başka bir topluma göç edip yerleşmek, bireysel ve sosyal anlamda bir yabancılık düşüncesini ve duygusunu ortaya çıkarmaz. Buna karşılık bir göç hareketi resmi bağlamda -ulus devletin kavramsal yapısı gereği- yasa dışılık, yabancılık ve ötekilik imgesini ortaya çıkarmaktadır. Ulus devletler, ülke sınırlarını ve toplumsal yapılarını hukuk kuralları ve icat edilmiş bir takım simgeler üzerinden şekillendirebilir fakat gündelik yaşamda söz konusu sınırları ve sembolleri etkin birer varlık haline getirememektedirler. Resmi ve hukuki sınırlar somut ve büyük ölçüde mutlaktır oysa sosyal ve kültürel sınırlar görelidir ve geçirgendir. Toplumsal yaşamda kimlik ve aidiyetlerin sınırları esnektir, tarihseldir yani zaman ve koşulların belirlediği değişmelere açıktırlar (Barth, 2001:17). Buradan hareketle ulus devletlerin sınırları içerisinde yaşayan bireylerin, gerçek hayatta birbirlerini sadece farklı ülkelerin yurttaşları olarak gördükleri için sınıflandırmadıkları ve birbirleri ile ilişkilerini bu çerçevede belirlemediklerini söylemek mümkündür. Karşılıklı olarak kurulan ilişkilerin ve paylaşılan ortak kültürel özelliklerin birey ve gruplar arasındaki sınırları esnettiği iddia edilebilir.

Mardin kökenli Araplar'ın Lübnan'a göç etmesine yol açan tarihsel olaylar çeşitlidir ama en belirgin olanları, siyasal istikrarsızlık ve bunun sonucunda ortaya çıkan sosyo-ekonomik koşullardır. Lübnan'ın göçün hedefi haline gelmesinin sebebi ise coğrafi ve kültürel yakınlık ile konuşma dilinin benzerliğidir. Yanı sıra Osmanlı döneminden itibaren sanayi ve ticaret merkezi haline gelen Lübnan'ın ekonomik bakımdan gelişmiş bir bölge olması, Mardin kökenli Araplar'ın göç etmesinde etkili olmuştur. Göç hareketinin büyük bir bölümü 1940-60 yılları arasında Türkiye-Suriye-Lübnan sınırlarının gayri resmi-kaçak yollardan aşılması suretiyle gerçekleşmiştir. 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye-Suriye sınırında kaçak geçişleri önlemek ve güvenlik önlemlerini arttırmak amacıyla mayınların döşenmesi sonucunda göç hareketi azalmıştır. Birçok göç hareketinde olduğu gibi ilk göç edenler genç bireylerden oluşmuştur. İlerleyen zamanlarda aile birleşmeleri ve evlilikler yoluyla Lübnan'a göç edenlerin sayısı artmış ve kalma süresi uzamıştır.

Lübnan'da yaşayan Mardin kökenli göçmenler, daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak amacıyla göç ettikleri Lübnan'da yaşamaktan memnun olduklarını aynı zamanda Türkiye'yi kendi anavatanları olarak hissettiklerini ifade etmişlerdir. Öyleyse, geçmişte Türkiye'de karşılaştıkları dönemsel sorunlardan ötürü göç etmek zorunda kalan ve Lübnan'ın sosyo-ekonomik hiyerarşisinde alt gruplara mensup olan Mardin kökenli Araplar'ın, her iki ülke ile ilgili pozitif duygular beslemesinin temelindeki etkenler nelerdir? Konu ile ilgili olarak Rose, anavatana yönelik geliştirilen duyguların “Bir mekan ile özdeşleşen kimlik” türüne tekabül ettiğini iddia etmektedir (1995:87). Buna göre insanlar, kökenlerinden devraldıkları kültürel kodlardan hareketle, bir takım anlamlar ve değerleri yaratır ve bunları devam ettirmek konusunda çaba sarf ederler. Öte yandan bireyler, içinde bulundukları topluma kültürel, ekonomik ve siyasal olarak uyum sağlamaya çalışırlar (Hargreaves, 1995:33). Böylece hem kökenlerine hem de yaşamakta oldukları yeni topluma bağlılık ve sadakat duygusunu aynı anda besleyebilirler. Ne

var ki bu duygular, bireylerin veya grupların toplumsal yaşamında her zaman için eşit derecede bir öneme sahip değildir. Hangi duygunun daha öncül olduğu ve hangisinin ikincil olduğu konusu, koşullara göre farklılaşmaktadır. Bireyler, toplum içindeki konumlarını sağlamlaştırmak amacıyla rasyonel tercihlerde bulunabilecek mekanizmalara sahiptirler (Lee, 1966). Yaşam koşullarını iyileştirmek ve toplumsal hiyerarşide daha avantajlı bir konuma gelmek amacıyla bireyler, eğitim olanaklarından faydalanma ve meslek seçimi konusunda, rasyonel olarak davranır veya resmi bir yurttaşlık statüsü elde etmek için bir takım bedeller ödemek konusunda istekli olabilirler.

Lübnan'da yaşayan Mardin kökenli Araplar, göçün yaşandığı ilk dönemlerde eğitim ve uzmanlık gerektiren çalışma alanlarının uzağında kalmışlardır. Kadın göçmenler; ev-işyeri temizliği, çocuk, hasta ve yaşlı bakımı gibi işlerde çalışmışlardır. Erkekler ise aynı şekilde, garsonluk, inşaat işçiliği, boya-badana ve tarla-bahçe işleri gibi emek yoğun işlerde çalışmışlardır. Kalma süresi uzayınca ve yurttaşlık statüsüne sahip olunca, eğitim-öğretim imkânlarından, finansal yatırımlardan ve mülkiyet haklarından daha fazla faydalanmaya başlamışlardır. Bu hakları elde edenlerin sayısı ise tam olarak bilinmemektedir fakat Lübnan nüfusunun yarısına yakınına oluşturan diğer göçmen ve mülteciler gibi yurttaşlık statüsü verilmeyen Mardin kökenli göçmenler, söz konusu haklardan ve imkânlardan mahrum olarak yaşamaya devam etmektedir. Bahsedildiği gibi etnik bağlar; sadece kan bağı, din ve dil gibi birincil derecedeki ilksel (Primordial) özelliklerden oluşmuş olsaydı, Mardin kökenli Araplara Lübnan'ın resmi yurttaşlığının verilmesi zorunluluğu ortaya çıkardı oysa pratikte böyle bir durum oluşmamıştır. 1994 yılında Lübnan parlamentosunun kararı ile ülke sınırları içerisinde yaşayan bazı göçmen ve mültecilere Lübnan yurttaşlığının verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kararın gerisinde, Müslüman nüfusun Hristiyan nüfusa karşı siyasal ve sosyal konumunu güçlendirme amacı yatmaktadır. Lübnan yurttaşlığı verilenlerin çoğu Müslümanlardan oluşmaktadır. Yapılacak olan yerel ve mahalli seçimlerde Müslümanların oyları, siyasal ve sosyal ilişkilerin dinsel aidiyetlerce belirlendiği Lübnan'da, doğal olarak Müslüman partilere gidecektir. Böylece Müslüman partiler, Hristiyan partilere karşı önemli bir avantaj elde edecektir. Bu durum esas itibarıyla, ulus devletlerin yapılanması sürecinde etnisitenin koşullar tarafından belirlenen sosyal-araçsal yönünü göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Uzun yıllar boyunca, güvensizlik ve görünmezlik sorunu yaşayan Mardin kökenli Araplar, kurumsal ve resmi özelliklerden kaynaklanan koşulların (yurttaşlık statüsünün) değişmesi sonucunda Lübnan'da – görece- daha iyi yaşam koşullarına ulaşmaya başlamışlardır. Yapılan çalışmalarda Lübnan'da yaşayan Mardin kökenli göçmenlerin yurttaşlık statüsünü aldıktan sonra, daha elverişli iş ve yaşam koşullarına sahip olmaya başladığı ve Lübnan toplumu ile bütünleşme düzeyinin arttığı görülmüştür (Hourani, 2011). Yurttaşlık hakkına sahip olmadan önceki yıllarda Lübnan'da yaşayan Mardin kökenli Araplar kendilerini, yabancı oldukları bir toplumda yaşamak zorunda olan bireyler olarak algıladıklarını ifade etmişlerdir. Kaçak veya resmi herhangi bir statüye sahip olmaksızın sürdürülen bir yaşantı, toplumsal anlamda güven ve kalıcılık hissi vermediğinden, kendilerini yabancı olarak algılamış ve toplum tarafından aynı şekilde görülmüşlerdir. Hâlihazırda Lübnan'da yaşamaya devam edip yurttaşlığa hak kazanamayanlar, yabancılık duygusu ve birçok haktan mahrum olma sorunları ile karşı karşıyadır. Söz konusu bu grup için yurttaşlık haklarının ve aidiyet bağlarının olduğu varsayılan Türkiye'ye kesin dönüş yapmaları başka türden sorunlar içermektedir. Çocukluk veya gençlik yıllarından itibaren Lübnan'da yaşamaya devam eden bu grubun büyük bir kısmı, Türkçe okuma-yazmayı ve konuşmayı bilmemektedir. Yaşantılarını sürdürebilecekleri ve ailelerinin geçimini sağlayabilecekleri profesyonel meslekleri yoktur. Mardin ve çevresinde kendilerine ait konutları ve tarım arazileri olduğunu dile getirenler olmuştur fakat yörenin coğrafi ve iklimsel yapısı, tarımsal faaliyetlerden tatmin edici bir gelir elde edilmesine imkân vermemektedir.

Lübnan'da diğerleri ile eşit fırsatlara ve haklara ulaşabilmek amacıyla, toplum ile bütünleşmelerini sağlayacak başka stratejileri hayata geçirmeye çalıştıkları görülmüştür. Toplum içerisinde kökenleri hakkında ipuçları verebilecek isim ve soy isimler yerine, Lübnan toplumunun aşına olduğu isimleri kullanmayı tercih etmektedirler. Lübnan yurttaşlığına sahip olanlar ile olmayanlar, Türkiye'de resmi kayıtlarda kullanılan soy isimlerinden farklı soy isimleri kullanmaktadırlar. Dil ve iletişim konusunda toplumun diğer üyeleri ile herhangi bir sorun yaşamamaları, toplumsal ilişkilerin kurulması sürecinde olumlu bir özelliktir. Yanı sıra, çocuklarının toplumsal hiyerarşide sosyo-ekonomik konumlarını değiştirecekleri ve sonrasında uzmanlık gerektiren meslekleri elde edebileceklerine inandıkları eğitim

sürecine dâhil edilmesi konusunda isteklidirler. Göçmenlerin yaşadıkları toplumun normlarını ve kültürünü benimseyerek toplum ile bütünleşmelerini sağlayacak olan tutumları, birden fazla kimlik ve aidiyet ilişkisine sahip olduklarını göstermektedir. Aşağıda, mülakatlar esnasında farklı katılımcıların kimlik ve aidiyetleri ile ilgili duygularını dile getirdikleri ifadeler derlenmiştir:

Kendimi bir göçmen olarak değil, yerli birisi olarak görüyorum...

Kendimi hiçbir yere ait hissetmiyorum...

Hem Türküm hem Lübnanlıyım...

İnsanlar bizi yabancı olarak görüyor ama bu o kadar da kötü bişey değil.

Bazen kendimi yabancı olarak görüyorum...

Türkiye beni çok cezp ediyor ama Lübnan'ı terk edemiyorum...

Mardin'den Lübnan'a yaşanan göçü özgün kılan en belirgin özellik, bilindiği kadarı ile sadece Mardin ili ve ilçelerinde yaşayanların dâhil olduğu bir göç hareketi olmasıdır. Örneklem grubunu oluşturan birey ve aileler ile yapılan mülakatlar esnasında Mardin kökenliler dışında göç edenlere rastlanmadığı ifade edilmiştir. Bu tür bir göç hareketinin yaşanmasında, göçmenler arasında yaşanan bilgi alışverişinin etkili olduğunu ileri süren İlişkiler Ağı Kuramı'nın varsayımları oldukça anlamlı bulunmuştur. Etnik ilişkilerin etkili olduğu göç hareketlerinde bu tür ağların oluşması, kimlik ve farklılık sorunlarını ortaya çıkaran koşulların bir sonucudur. Göç hareketinin belirli coğrafi ve kültürel bir mekân ile sınırlı kalması, hedef konumundaki yerde elde edilebilecek olan kazanımların başkaları ile paylaşılacak istenmemesinden kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmanın verilerinden hareketle, Ortadoğu'da yaşanabilecek göç olayları, etnik ilişkiler, kimlik ve aidiyet sorunları konusunda bir takım tipolojiler ve kalıplar geliştirilmeye çalışılmıştır. Tipolojiler bir konu ile ilgili olduğu düşünülen kuramlar için yeni kavramlar üretilmesini sağlar. Çalışma aracılığıyla betimlemesi yapılan tipolojilerin ise çok yönlü ve çok değişkenli bir özelliğe sahip olduğu düşünülmüştür. Göç gibi toplumsal bir olgunun ortaya çıkmasında etkili olan sosyal koşullardır koşullar siyasal, ekonomik, kültürel ve psikolojik sorunlarla ilişkili olarak ortaya çıkan ilişkiler kümesidir ve hangi ilişkinin daha etkili veya belirleyici olduğu bağlama göre farklılık arz etmektedir. Bundan dolayı göç olgusunu belirli bir takım kurallar çerçevesinde açıklamak yerine çok yönlü ve çok değişkenli tipolojiler aracılığı ile açıklamak gereklidir.

SONUÇ

Akademik çalışmalar Ortadoğu bölgesi ile ilgili olarak uluslar arası ilişkiler, ideolojik sorunlar ve doğal kaynakların kontrol mekanizmaları etrafında yoğunlaşmaktadır. Genel kurallar çerçevesinde yaşanan söz konusu sorunların toplumun farklı gruplarını nasıl etkilediğini ve kültürel coğrafyayı nasıl şekillendirdiğini anlamak açısından bireysel ve yerel düzeyde yaşanan olayları da incelemek zorunluluğu vardır. Etnisite, kimlik ve aidiyet gibi kavramlar; muğlak, parçalı, akışkan ve esnek olduğu için çok yönlü sosyal ilişkilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Yönlü sosyal ilişkileri göz önünde bulundurmadan gerçekleştirilmek istenilen yapısal ve kurumsal formasyonlar, toplumsal ve kültürel sorunların yaşanmasına yol açmaktadır. Bununla ilgili olarak Ortadoğu'da son yıllarda yaşanan şiddet olaylarının açıklanmasında etnik ve mezhepsel ayrımların tek başına yeterli değişkenler olmadığı düşünülmektedir. Etnik ve mezhepsel ayrımlar tarafından maskelenen ekonomik çıkarların, bölge toplumları arasındaki ilişkilerin niteliğini büyük ölçüde etkilediği göz önünde bulundurulmalıdır.

Belirli bir alanda sistematik bir şekilde gerçekleştirilen uygulamalı bir çalışma olmaksızın kuramsal literatüre bir katkı sağlamak eksik bir girişim olacaktır. Çünkü kuramsal ve kavramsal açıklamalar saha çalışmalarından elde edilen bulgular ile oluşturulmaktadır. Genel olarak Batı toplumlarında yaşanan göç hareketlerini ve etnik ilişkileri anlayabilmek için ortaya atılmış kuramlardan hareketle kavramsal bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Kuramsal çerçeveden yola çıkarak gerçekleşen saha çalışması sonucunda ise Batı toplumları dışında özgün bir tarihsel değeri olan Ortadoğu toplumları hakkında bir takım gerçekliklere ulaşılmıştır. İlk olarak Türkiye'de göç ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, Lübnan'a yaşanan göç hareketinin literatürde yer almadığı tespit edilmiştir. Saha çalışması sonucunda Cumhuriyet'in ilan edilmesinden itibaren Mardin ve çevresinden Lübnan'a göç hareketinin

yoğunlaştığına dair verilere ulaşılmıştır. Bu bakımdan çalışma, Türkiye’de dış göçler söz konusu olduğunda literatüre yeni bir boyut kazandırmış bulunmaktadır.

Toplumsal olay ve olguları anlama gayretini tek değişkenli bir boyuta indirgemek çoğu zaman araştırmacıyı gerçekçi olmayan sonuçlara sevk etmektedir. Birey ve gruplar toplumsal hayatta davranışlarını kuramsal verilere dayalı olarak gerçekleştirmez. Onun yerine kendilerine en fazla avantajı sağlayacak olan koşullara uyum sağlama eğilimi taşırlar. Söz konusu avantajlar sadece somut olarak ifade edilebilen maddi çıkarılardan değil aynı zamanda duygusal öğelerden de oluşabilmektedir. Toplumsal gerçeklikleri anlama ve açıklama sürecinde birey ve grup davranışlarının çeşitli perspektiflerce açıklanması daha gerçekçidir. Bu yüzden toplumsal gerçekliği anlayabilmek için karşılıklı ilişkileri ve etkileri birlikte ele almak daha doyurucu açıklamalar sağlayacaktır. Göç gibi bir toplumsal olgunun ortaya çıkması hem kurumsal-yapısal hem de sosyal-kültürel özelliklerin bir sonucudur. Kurumsal-yapısal özellikler; siyasal ve ekonomik ilişkiler sonucunda oluşurken, sosyal-kültürel özellikler toplum içerisinde yaşayan birey ve grupların resmi olmayan ve karşılıklı olarak gerçekleşen ilişkilerinin bir ürünüdür. Bu çok yönlü ve çok değişkenli yaklaşım, zaman ve mekânı göre değişim geçiren birey ve toplum arasındaki dinamik ilişkileri ve bağları ortaya çıkarması bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA:

1. Georgeon, François. (2006). *Osmanlı Türk Modernleşmesi*. (Ter. Berkay, A.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
2. Ahmad, Feroz. (1971). *İttihat ve Terakki 1908-1914*. İstanbul: Sander Yayınları.
3. Castles, Stephen and Miller, Mark J. (2008). *Göçler Çağı*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
4. Turner, P. Stephen. (1996). *Social Theory and Sociology*. London: Blackwell.
5. Ahmad, Feroz. (2002). *The Making of Modern Turkey*. London: Routledge.
6. Yalçın, Cemal. (2004). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
7. Tekeli İ. ve Erder, L. (1978). *Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
8. Hourani, Guita G. (2011). *The Kurds of Lebanon: Socioeconomic Mobility and Political Participation via Naturalization*. Beyrut: Notre Dame University.
9. Castles, Stephen and Miller, Mark J. (2008). *Göçler Çağı*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
10. Aydın, Suavi; Emiroğlu, Kudret; Özel, Oktay ve Ünsal, Süha. (2000). *Mardin, Aşiret, Cemaat, Devlet*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
11. Andrews, Peter Alford, (1991). *Türkiye’de Etnik Gruplar*, İstanbul: Tüzm zamanlar Yayıncılık.
12. Owens, Jonathan. (2003). “Arabic Dialect History and Historical Linguistic Mythology”. *Journal of the American Oriental Society* 123.715–740.
13. Çetin, İhsan. (2007). *Midyatta Etnik Gruplar*, Yaba Yayınları, İstanbul.
14. Sarı, Engin. (2010). *Mardin’de Kültürlerarasılık ve Kültür, Kimlik, Politika*. İletişim Yayınları, İstanbul.
15. Kamrava, Mehran. (2005). *The Modern Middle East*. California: University of California Press, California.
16. Conte, Edourd. (2013). *Soy Yanılsamaları, Arap Akrabalığında Seçim Unsuru, Aşiretler ve İktidar İçinde*, Der. Jabar F. Ve Dawod H. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
17. Barth, Frederic. (2001). *Etnik Gruplar ve Sınırları*, (Ter. Kaya, A. ve Gürkan, s.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
18. Rose, G. (1995). *Place and identity: A Sense of Place*, in Massey, D. and P. Jess (Eds.). *A Place in the World? Places, Cultures and Globalization*, Oxford University Press.
19. Hargreaves, Alec G. (1995). *Immigration, ‘Race’ and Ethnicity in Contemporary France*. London: Routledge.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: October 18-20, 2019

Venue: Ankara, Turkey

ISBN: 978-605-7811-31-8

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlascongred@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

ИСАЖОН СУЛТОН ҲИКОЯЛАРИДА ТИЛ ВА БАДИИЯТ МАСАЛАЛАРИ

Феруза ҚУРБОНОВА

Қўқон Давлат педагогика институти катта ўқитувчиси, ЎЗБЕКИСТОН

АННОТАЦИЯ

Ҳар қандай бадиий асарда унинг тили муҳим рол ўйнайди. Ўрганаётганимиз бадиий асарларда тилнинг реал коммуникатив вазифаси бўлса-да, аммо биз уни адабиётшунослик нуқтаи назаридан таҳлил қилиш жараёнида эстетик вазифасига алоҳида урғу берилади.

Шу маънода бадиий адабиёт тили фақат ёзувчи ва китобхон орасида алоқа воситаси бўлиб қолмасдан, маънавий-эстетик, эмоционал таъсир қилиш қуроли вазифасини ҳам ўтайди. Ёзувчи бадиий тил воситасида образ ва типлар, характер ва манзаралар яратар экан, уларнинг моҳиятини очишга хизмат қиладиган сўз ва иборалар танлайди, сўзларнинг асл ва кўчма маъноларини қўллайди, умумхалқ тилининг гап қурилиши усулларида, турли тасвирий ва услубий воситаларидан фойдаланади. Тасвирийлик, эмоционаллик, образлилик, типиклаштирилганлик, халқчиллик, лаконизмга хос сиқиклик ва афоризмга хос мазмундорлик бадиий асар тилининг асосий хусусиятларидир.

Ёзувчи Исажон Султон асарларини таҳлил қилар эканмиз унинг тилини алоҳида таҳлил қилишни вазифа қилиб олди. Адиб асарлари тили халқчил, турли афоризмлар ва халқ оғзаки ижоди намуналари билан бойитилиб борилади. “Шамолли кеча”, “Тошкелинчак”, “Боғи Эрам” каби

Калит сўзлар: Образ, Тил, Бадиий Мақсад, Ҳикоя, Фольклор, Ғоя.